
12
81 H
5

IOANNIS MANARDI

MEDICI FERRARIENSIS, HAC AETATE omnium medicinæ professorum per uniuersam Italiam, in Galeni doctrina & Arabum censura celeberrimi, & optime meriti,

EPISTOLARVM Medicinalium libri duodeuiginti.

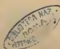
Hi partim infinitis in locis & ab ipso autore iam recens castigati sunt, partim iam primum in lucem eduntur.

EIVSDEM annotationes & censura in medicamina simplicia & composita MESVE.

Cum gratia & priuilegio Cæsareo,

BASILEAE

M. D. XXXV.

HIERONYMVS ARTOLPHVS RHETVS
LECTORI S. D.

OVISTI optime Lector, nihil magis in animo, ac curę ueteribus fuisse, quàm ut medicam artem posteris absolute integram ac puram, atq; sibi ubiq; similem, ueluti diuinū quoddā munus, ut mortalibus admodum necessariū, relinquerent. Quæ paulò post per socordiam hominū, maximo contemptu miserè ac frustulatim discerpta, omnibusq; iuncturis eius dissolutis, alienisq; mēbris inuerso cōpacta ordine, monstrosum corpus induit, tam horridū ac turpe, ut meritò ab eius conspectu, uelut à nocentissimę feræ oculis, acutioris ingenij iuuentus diu se proripuerit. Vndè & stupidis, insensatis, auaris, solum lucro inhiātibus, hactenus ferè locus datus: quorum inscitia non dubito accidisse, ut eius studiosos, tum morionū, tum histrionum, turpiumq; hominum titulis passim uulgus appellitet. Cæterum illam ut omnium disciplinarum certissimam, ita imposturis maxime esse obnoxiam, nemo facile inficias ibit. Cuius tamen rei causam si exactè disquirere coneris, non est ut infelici seculo, aut linguarum imperitiæ, uel librorum penuriæ tribuas. Nam Hippocrates, Galenus, alijq; penè omnes, non sua modo, uerumetiā Romana nobis loquuntur lingua. Nec desunt insuper qui ueterem medendi artem affectantes, non accurate ex præscripto illorū præcepta non proponant, tanto etiam studio, tantaq; simplicitate, ut uel inter medicos hodie Grammaticam pueri ediscere possint. Ad hæc, quis non persuasum habet, tantæ maiestatis uiros, ex doctorum albo, non ad amussim cæteras quoq; uniuersas, aut saltem adminiculantes tenere disciplinas: quarum scilicet ope & genuinum autorum sensum assequi, & abstrusa quæq; depromere queant. Non igitur in magna illa perfectione impostura locum habebit. Porrò in studiosa quoq; iuuētute hac parte nihil desiderabis, quę linguis, ut quidem necessario instrumento ad omneis disciplinas, tam anxie inhærens, atq; lepide instructa artis admodum sitiens, medicorum castris tenera ętate se adstringit: ubi uero per ætatē nacta iudicium, etsi hoc studiorum dispendio, planis facile renunciabit. Sed quanto felicius quum sub duce militare contingit, qualis hic IO. MANARDVS, cuius næ ingenij perspicuitatem ac singularem autores interpretandi fidem, satis abundè hoc unum Epistolarum opus comprobat: in quo uel hoc dignum admiratione, ut quæ usu quotidiano medendi illi obuia, iustam libri formā nacta, & ueluti ex industria composita uidentur. In eo utriusq; ualetudinis cognitio, eorumq; cōmoda atq; incōmoda, omnesq; circuitus, morbiq; symptomata, tanq̃ ab elementis suo quæq; ordine profecta, ueræ methodi habitum induunt. Hic rarus rerum usus, ueteribus tamen non ignotus, qui hactenus per temporū iniuriam, seu potius ob hominum ignauiam in desuetudinem abijt, felicissime ualetudini suæ accōmodatus. In his uniuersis, quæ perperàm ex Græcis uersa aut sinistre percepta, unumquodq; admodum scite in suum locum reductum uidemus. Hic, ut simul dicam, omnia adeò concinne cohęrent, ut ne Momus in eo quicquam calumniari possit. Hic spiritum Galeno, aut si mauis Hippocrate cuiusdā maioris deprehendes. Solus hic celeberrimus ille Apollinis mystes, Homerica illa, ἰητρὸς γὰρ ἀνὴρ πολλῶν ἀντάξιος ἄλλων, laude dignus: quē hodie uel præcipuis quoq; præferendū maximus ille ERAS. ROT. doctissimusq; SIMON GRYNAEVS non dubitarunt. Nunc & IO. SINAPII, uiri tum in linguis tum disciplinis ad miraculum usq; docti, suffragiū, ad quod nos impares, meritā sui præceptoris laudi coronidem apponet: qui uel unus, imitatione atq; præceptis Manardi fretus, Germaniā ab impostorū technis uindicaturus est. Habes tandē pręter innumera alia in eius libris nō solum dictionis, uerum etiā rerum proprietatē ac copiam, atq; medicinā omnino ad ueterū institutum renatam, nouoq; habitu cultam. Rursus, quod omnium eximiū est, hic multarū rerum experientiā cum ratione coniungens, medicamq; ex methodo exercens, imposto-

ribus uiam præcludere studuit. Quapropter, candide Lector, si tibi studiũ Medicinę est cordi, si à fece barbarorum purgatam, si appositè ex ueris principijs traditam, si denique omnibus partibus absolutam quæris scientiam, hunc Epistolarum librum legito, & nunquam spe futuræ eruditionis frustraberis. Hæc enim non medicis solum aut cæteris studiosis, sed uniuerso mortalium generi usui futura persuasum habeo. Quid unquã omnium rerum nobis optabilius ac præstantius euenire potuit, quàm ut ueris ac optimis repertis, miseram illam circumforaneorũ turbam, unius MANARDI exemplo ducti, cõtemnere discamus: quorum recensere genera ac numerũ, non est tutum. Alij à nuda linguarũ cognitione multum sibi laudis uenantur: quæ certe ut medicis planè necessaria, ita sola medicum non reddit: qua tamen plerique hodie interpretum utcunque instructi, mire sib placent, qui nec rem nec usum obseruantes, coniecturis pro ratione utuntur: hinc splendidi uulgo literatorum ac rudibus sese uenditant. Vnde fit non raro, ut Latini ex alijs linguis uersi autores, uix seipsos intelligant, maxime quod nulla rei ęstimatione, dictioni solum interpres inhęserit. Porrò hæc non eò pertinent, ut quempiam à suo conatu auocare, aut perstringere uelim, sed ut collatione utrobique facta, quantum alter in tractandis medicis ab altero distet, obseruemus. Plures scilicet hodie doctores, plures græce & latine, & si uoles chaldaice docti, sed pauci admodũ medici. Hic obiter iuuentutem admonitam cupio, quæ per ætatem impostorum fraudem non nouit, sed ad uulgi sententiã, quem popularis aspirat aura, hunc & medicũ salutat. Tandem ne quisquã me hæc absque iudicio dixisse putet, hic sciat, heu quanta temporis iactura, ad eorum formam me transformatũ, quo rectius singulorum imposturã deprehenderem. Reliquũ est ut meam tenuitatem excusem, qui (crede mihi) nihil minus in animo habui, quàm ut meis ineptijs chartas oblinire uoluerim. Quare si quid, ut sanè plurimũ, est admissum, Michaële Isingrinio autore, uiro, ut citra omniũ iniuriam dixerim, typographo, alioquin diligentissimo, ac singularis iudicij, factum scias: qui me, ut solent candidi & synceri amici, non rogauit, sed potius coëgit, ac tandem ut me ridiculo exponerem peruicit. Cuius operam ac studium in excudendis non nisi selectissimus autoribus nemo satis extollere potest, adeò ut nõ raro uel ipsi sua lima purgatiores facti, ac ueluti splendidissimo typorum ornatu circundati, non parum gratiæ apud optimos quosque merentur.

Tu igitur studiose Lector utriusque conatum boni consule. Vale. Datæ Basileæ, v. Calend. Martias, Anno D. M. XXXV.

REVERENDO AC MAGNIFICO ALPHONSINO TROTTO, EQVITI HIEROSOLYMITANO, COELIVS CALCAGNINVS S.

SCISCITARIS à me uir Magnifice, quid de commentationibus Manardi nostri sentiam. Ego uero cunctanter tibi respondendũ existimarem, si aut res esset obscura, aut ego prius hominẽ amare, quàm admirari cœpissem. Sed quom iam publico doctorum omnium consensu dijudicatum sit, Manardũ in omni disciplinarum genere longe præcellere, omnesq́ præclaras artes feliciter hausisse, uideor mihi abdicata omni iudiciorum solennitate etiam stans de homine bene merito posse pronunciare, eum post homines natos longe esse clarissimum: seu tu quæ ad naturam, seu quæ ad mathesin, seu quæ ad diuinitatem pertinent, exploraueris. Nam quid ego de ea parte, quæ ad mores spectat, mentionem habeam? quam ita quotidianis actionibus exprimit, ut facile intelligas, hominem sanctissimũ, iuxtà & doctissimum, non solum lingua, sed uita, atq; hac in primis philosophiã exercere, ut ex eo possint aptius nostri ciues uiuendi exemplum, quàm documentum mutuari. Et sanè qui eius cõmentationes non oscitanter perlegerit, in ijs haud difficulter utraq; & animi & ingenij ornamenta perspiciet. Et profectò non aliunde factum est, ut homo minime ambitiosus, animum ad scribendũ & ad eorum quæ scripsit æditionem appulerit, nisi ut promiscue bonis ac bene studiosis suo labore suaq; diligentia plurimum prodesset. Nam uir fœcundissimi ingenij, & qui quotidie se dignum aliquid meditetur, eorum maxime abhorret consuetudinem, qui suos thesauros ita recondunt ac dissimulant, ut nemini impartiendos arbitrentur. Quippe alij se intelligunt ad summam inopiam peruenturos, quom primum reconditas illas opes inuulgarint: alij perspectum habent multa esse in hominum opinione tantisper dum supprimuntur: quæ ubi publicum acceperint, tum mirifice expectationem frustrari. Contrà uero Manardus noster, uel quod uirtuti suæ plurimum cõfidat, uel quod optima quæq; in publicum usum depromenda censeat, nihil habet tam conditũ, aut tam preciosum ex Musarũ sacrarijs erutum, quod non amicis, id est studiosis omnibus, obuia manu impartiatur: plagiarios quosdam minime ueritus, qui sæpe capita libera, pro suis uernaculis uenditant. Eo enim est ingenio natus, ut nullius uitio uelit suam uirtutem labefactari. Emisit annis proximis libros sex Epistolarum medicinaliũ (ita enim titulum præscripsit) qui sunt in manu hominũ, amantur, leguntur, expetuntur. Indoctissimus est, qui se non ijs multum debere fateatur: præsertim quom plurima in maiestate naturæ abdita, & à nostris hominibus ignorata, atq; ad uitam impense necessaria, ille aut primus ostenderit, aut, quod proximũ est, in disquisitionẽ uocauerit: ut qui antehac uenena, aut cer-

te ignota pharmaca, pro remedijs depromebant, hi nunc admoniti cunctantius, & non sine religione miseris mortalibus medeantur. Sex alios mihi nuper ostendit, quos in ordinem digessit, opus dij boni quàm uarium, quàm emunctum, quàm bonæ frugis plenum. Nam quod ad eloquentiam attinet, tantum in hos libros contulit, quãtum existimauit necesse. Illud possum certò affirmare, eum ijs in cõmentarijs nihil prius habuisse in consilio, quàm suo seculo prodesse, & literis laborantibus opem ferre. Certe oratio ita perspicua est, ut neminem torqueat: ita pura, ut neminem, nisi paulò delicatiorem, offendat. Nam quod ex consuetudine medicorum, nonnulla in eorum libris protrita interseruerit, quæ aliquis fortasse morosus auersetur: par est ut, quisquis ille est, secũ cogitet, nõ modo à quo, sed ad quos etiam scribatur: & orationẽ non in dicentis, sed in audientis multo maxime gratiam repertam esse. Ob id frequens fuit apud ueteres illud Aristoph. ἀμαθέστερον πῶς ἅπτι καὶ σοφίστερον. Illud habeo compertum, Manardum parabili oratione contentũ, accersitos cultus, & uerborũ anxios delectus alijs reliquisse. Vtcunq; tamen cæteri sentiant, mihi profectò frequenter ita adsurgit, ut non in Lyceo, sed in foro, aut in basilica uersari uideatur. Nec sane quispiã putet Galenum, Oribasiũ, Aginetã à Manardo accuratius excussos, quàm Ciceronem, Demosthenem, Pliniũ, cæterosq; elegantioris notæ. Sed enim eruditionis est uerba inuenire: suis autem locis accõmodare, & temporibus inseruire, prudentiæ. Cæterũ quod tibi recentissimũ hoc opus dicauerit, non possum non eius optionem plenam sapientiæ approbare: Tu enim unus es omniũ, uir clarissime, qui literas ac literatos soleas liberaliter amplexari: qui recta studia, omnibus fortunæ bonis antepo-nas: qui cætera omnia in rebus humanis incerta, fluxa, procidua existimes: solam autem esse literarũ prærogatiuam, cui uera laus & perpetuitas nominis debeatur. Bene uale.

Ferrariæ, ad XII. Calend. Nouemb.

M. D. XXIX.

INDEX MIRA BREVITATE MAGNAM

COPIAM COMPLECTENS, QVI VLTRA QVÀM quod medicinæ ſtudioſo ceu inſtructū pharmacopo-lion eſſe poteſt, utriuſq; linguæ Lexici mune re fungitur, magna nimirum co gnitionis rerum ſtudioſi commoditate.

Apople-

B

D

Definitio-

E

εὔδιος

ὑποσθερμοῦντα

Macerones

N

Noto

Pitui

Saccha

Tabaſir.

V

Indicis finis.

ERRATA.

*Pag.*2.*uer.*28.*ben.* 111.29. *desudationes.* 161.50. *forma.* 202.2 *ἀπεψίας.* 230.9.*urina.* 313. *Custos non repetitur, cætera recte respondent superioribus.* 318.17. *uiribus gallorum.* 330.4. *caloris innati.* 351.38. *pertractant.* 364.5. *rosaceum solutiuum,* 375.50. *nomen.* 377.50. *cum tamen.* 378.5. *conabor ostendere.*

IOANNIS MANAR DI FERRARIENSIS MEDICI, EPISTOLARVM MEDICINALIVM LIBER PRIMVS.

EPIST. I. ad Florianum Montinum, uirum doctissimum, in qua excusat se de horum librorum æditione.

VLTOS futuros esse arbitror, qui meam hanc Epistolarum medicinalium æditionem adeò nõ probent, ut etiam ualde reprehendant: partim, quia in uniuersum eos dānent, quicunq; noui aliquid post tot, tamq; celebres autores moliri hoc tempore audent. Superfluum enim esse, ea scribere, quæ sint scripta. Temerarium, putare se uidere, quæ oculatissimi illi non uiderint. partim quod hanc operam, ut in quibusdam artibus fortè tolerēt, in medicina tamen nullo pacto admittent, ut quæ diuturnitati temporis, & antiquorum obseruationibus, longissimæq; experientiæ innitatur, & quasi diuina beneficentia selectis quibusdam hominibus sit condonata. Nec deerunt alij, qui me insolentiæ insimulent, quod nouus homo, & uix intra proprios lares (ut dici solet) cognitus, audeam cõtra eos insurgere, qui autoritatem sibi iam multis annorum seculis præscripserunt. Damnabunt pleriq; stylum: aliqui tāquam minus, aliqui tanquam nimis exquisitum culpabunt. Nonnulli docendi modum per epistolas, ceu in medicina non usitatum. Alij ut cætera ferant, hoc certe uitio dabunt, quod nominis aucupandi gratia, res tam exigui momenti inuulgādas, uel ipsemet curauerim, uel permiserim. Ego (ut multis simul respondeam) rem, si ullo unquam tempore, in primis nostro seculo summè necessariam puto, hac in arte scribere, eaq; ingenuitate & audacia, ut ueritate præ oculis habita, neq; autoritatis, neq; antiquitatis, propter mille etiam annos, ulla ratio habeatur. Ex ignauia enim, & nimia in seniores obseruantia factum esse cognosco, cur hactenus non solum nihil arti à nostratibus sit adiectum, sed & priscorum commentaria sine delectu ueluti oracula suscepta sint: licet quādoq; ita fœda & barbara, ut intelligi non possint: ita mendosa, ut quiduis aliud potius significent, quàm quod autores uoluerint. Vnde factum est, ut ea pro arbitrio quisque ad proprium dogma trahat, unaq; pro alia regula, uno pro alio remedio, & sæpe pro salubri mortifero, magno cum humanæ uitæ discrimine utatur. Nec tantum à uulgaribus & sequioris generis medicis hoc peccatum est, sed & ab his qui primæ notæ atq; autoritatis apud primates & reges fuerunt. Quis enim extitit superioribus abhinc annis plus minus quadraginta, qui tum uulgata illa Hippocratis opera, cum Galeni expositione, & libello qui Ars medicinalis inscribitur, uno uolumine comprehensa, cui Articulæ nomen indiderunt, instar Mosaicarum tabularū non coluerit? In quibus tamen innumerabiles esse errores, ex nouis modo interpretationibus & aperte iam patet, & paulò post euidentissime manifestabitur. Quis Auicēnam ceu cœleste numen non adorauit? in cuius tamen libro præter densam caliginem, infinitum esse ambagum chaos, & cõmentaria quædam nuper (ut audio) de Auicennæ erroribus ædita, & alia non multo pòst ædenda, luce clarius (bonis tamen oculis) demonstrabunt. Quis Serapionis aggregationes, in simplicium medicamentorum & figuris & uiribus dignoscendis, Mathiamq; uere Syluaticum, in eorum & aliarum rerum medicinalium nominibus exponēdis, non

Id hodie præstat academia Florentina.

est summopere ueneratus: in quibus tot ferè esse errata quot uerba, & Dioscoridis nouæ castigationes, & nostræ aliquot epistolæ palàm faciunt. Sed ut Galeni, Haliabatis, Razis uolumina prætercam, quorum non adeò frequens usus, nónne Ioannes cognomento Mesue, tantæ & extitit & adhuc extat apud multos existimationis, ut nonnulli magnæ autoritatis medici suum appellare euãgelistam non sint ueriti: cuius librum, præter multa Sibyllæ folijs obscuriora, quædam aperte falsa continere, nostræ in eum marginales annotationes ostendunt. Quod si quis fortè non credit, librum eius aperiat, primaq; statim pagina me non falsum dicere, nisi penitus careat iudicio, manifestissime cognoscet: ubi scribit, non ideo purgatorium medicamentum, humorem certum purgare, quia sit ei simile. In quo dicto aperte Galeno contradicit libro tertio de simplicibus medicamentis dicenti, purgatoria medicamina esse attractis humoribus similia, sed fortiora aliquo modo: & propterea trahere, non trahi. Per quæ uerba argumentatio diluitur, quam subobscure Mesuas » innuit: Si similitudo, inquit, causa esset, quare medicamentum humorem trahe» ret: ita humor traheret medicinam, sicuti medicina humorem. Huic enim occurrens Galenus, rationem reddit, quare cum duo sint similia, hoc potius trahat, illud trahatur: id scilicet eorum trahere dicens, quod sit potentius: illud uero trahi, quod sit imbecillius. Quare si Mesuas à Galeno prudens & sciens recessit, debuit utique uel sententiam eius refellere, uel nouam contrà argumentationem excogitare. Crediderim ego facilius Mesuen locum eum non uidisse: quando & alijs in locis se Galeni libros uel non uidisse, uel conniuenter euoluisse palàm prodit: ut cap. de centaurio, ubi maius cum minore confundit, & minus omni in re præfert: cum tamen multis in rebus, maius à Galeno celebretur, & minoris radix penitus dicatur inutilis, radix autem illius in multis cõmendetur. Porrò de manna & sena quædam adscribit Galeno, quæ ille ne somniauit quidem. Picram & Calaminthes antidotum non bene ex eiusdem sententia descibit. Medicamen de acetosis uocatum, & quandam tripheram, quasi Galeni, recitat: quas eius non esse, fausel, sandali, camphora, been, ambra & moschus ostendunt, illius temporibus incognita. Multa similia possem afferre, per quæ non bonus Galenicus, sed nonnulla potius notanda, per quæ non bonus medicus conuincitur: quale est illud: Aloën aperire uenas, & sanguinem ciere: cum, ut Plinium taceam, Dioscorides, Galenus, ratio & experientia contestentùr, quod sanguinem undequaq; fluentem sistat, etiam si per screatum emittatur: quare si aliquando sedis uenas aperire uidetur, ex accidenti hoc fit, quoniam excrementa acriora agentia ad ea loca mouet, quæ uenas recludunt: sicuti ab alijs quoque fieri medicinis scribit Galenus aphorismo 47. lib. 6. Mixtam item melli minus purgare ait: cuius contrarium scribit Galenus, & ratione ac experientia est comprobatum. Verum hæc non propria eius errata, sed Auicennæ potius, quem est sequutus. In rheo uero barbarico cauere operæprecium est, ne ipsum sequẽtes, ad decem usque drachmas semel demus, quod nonnulli peccantes ad extremum periculum ægrotantes deduxerunt. Sed Dioscoridi & Auicennæ potius accedentes, non transcendamus duas drachmas: *Rhei barbarici dosis.* sicuti nec de epithymo plus quinque, uel ad summum sex dabis, & hoc paucis: dante interim ipso septem drachmas pulueris, & decocti drachmas uiginti. *Epithymi.* Tum capnij, quam fumariam, uel terræ fumum dicunt, nisi supra duas, quas idem Mesuas iubet, uncias dederimus, nullam purgationem consequemur. *Capnij.* Scammonij etiam ultra duodecim grana dare, non est cur ob eius autoritatem uereamur, cum à Dioscoride ad quatuor usque obolos accedat, & nostro tempore in Italia multi scrupulum integrum sine noxa biberunt. *Scammonij.* Apud Sarmatas uero & Turcas modus etiam Dioscoridis tutò longe exceditur. In Polypodio quoque eius sententiæ standum non est: *Polypodij.* siquidem integra uncia per se parum purgat, cum ille quatuor aureos non transeat. Eupatorium, quod ipse pingit, tam

est simile

eſt ſimile uero, quàm centaurij folia canabinis, & ſubluteus color albo. Nullus quoque antiquorum, uim huic adſcribit purgandi: imò Dioſcorides potam ex uino dyſenteriæ dicit opitulari. Iam quid per turbit intellexerit, difficile eſt diuinare. Neque enim cum Serapione conuenit, tripolium intelligente: nec cum Dioſcoride, radicem pityuſæ ſic uocante: folio enim hæc pini, illud iſatidis conſtat, non ferulæ. Sed neque id pingere uidetur quod paſſim in officinis nunc pro turbit uenditur: ſiquidem, ut à fide dignis intellexi, ex planta illud accipitur, quæ folio myrti conſtat. Alia permulta poſſem addere, ſed ſatis hæc ſunto ad eius autoritatem conuellendam: atque ut id demum conſtet, ad extirpandos receptos errores, neceſſarium eſſe libros non ſolum cudere, ſed etiam in lucem ædere: cum paria ſint, nihil ſcribere, uel quæ ſcripſeris domi premere: nulliusq; nomini quantum ueritati deferendum: quãdo & Galenus Hippocratem, erga quem ſummopere afficiebatur, nonnunquam perſtringit. Modus autem hic ſcribendi per epiſtolas, præter id quod uitari uix poteſt, interpellantibus amicis, non eſt nouus. Archigenes, Galeno teſte, undecim libros Epiſtolarum medicinalium ſcripſit. Et Themiſon, Paulo teſte, decem. Conſilia etiam à recẽtioribus uocata, non aliud certe ſunt quàm epiſtolæ. Nemo autem legẽdis fortaſſe barbaris aſſuetus, mihi uitio det, ſi homo in Latio natus, latinius aliquando loqui uideor: rurſus idipſum ſi ubiq; non planè aſſequutus ſum, uitio temporum excuſandus uenio, quæ talia fuerunt, ut non potuerint bonæ artes diſci, niſi à barbaris & libris & profeſſoribus: quanquam ſanè non latinam linguam, ſed medicinã diſcere cupientibus hæc ſcripta ſunt. Quod uero excudi hæc à typographis tulerim, non famæ aucupãdæ gratia factum fuit, cum in his plus laboris à bonis cognoſcendum, quàm ingenij ſcirem: ab alijs uituperium & riſum, non laudem expectarem. Sed quia iam pleraſq; epiſtolas me inſcio, non ſine multis erroribus publicatas uideram, ideo uetus meum inſtitutum, quo nihil ad hunc modum euulgare ſtatuerã, ſicut ſæpe tecum cõmunicaueram, mutare coactus ſum. Quod nec feciſſem, niſi ſperarem aliquos bonæ mentis iuuenes, ex harum lectione ad meliorem frugem excitãdos. Seniores autem, ſi quis modo ſenior hæc legere non dedignabitur, hoc ſaltem ex harum lectione poſſe lucri capere, ut ſentiãt quod prouerbio dicitur: Nec omnia, nec omnibus, nec paſſim eſſe credenda. Quod autem à primo limine præfixo tuo nomine in publicũ illas prodire ſiuerim, præter antiquam inter nos amicitiam, ſingularemq; tuam eruditionem optimis moribus, quod hoc ſeculo rarum eſt, coniunctam, illud quoq; in cauſa fuit, ut me cur ſententiam mutarim, apud te excuſarẽ, ac rationes quibus impulſus fuerim, tibi ſignificarem. Vale. Ex Iaurino Pannnoniæ ſuperioris ciuitate, pridie Idus Sextiles, M. D. XVIII.

EPIST. II. Io. Mariæ Pacto. Caſtigatur aphoriſmus XII. libri tertij.

Miraris Pacte, quod aphoriſmi duodecimi libri tertij Hippocratis, tot legantur interpretationes, quot fuerunt in latinam linguam interpretes. In uulgata enim æditione legebatur: Si auſtrina hyems, & pluuioſa, ac trãquilla fuerit. Laurentianus, cuius interpretatio à multis etiam Theodoro Gazæ adſcribitur, pro uoce, trãquilla, tepida ſcripſit: Leonicenus, ſerena: quæ uerba non minus ſignificato, quàm ſono ipſo uocis euariant. Tranquillus enim aër eſt, qui uentis: ſerenus, qui nubibus ac nebulis caret: tepidus, qui non impenſe aut calet, aut friget. Quid igitur, ais, ſentiemus? aut cui ex tot traductionibus præ alijs potiſſimum inhærebimus? Mihi certe Pacte (ueritas amicitiæ & autoritati præferatur) nulla earum probatur: tolerabilius tamen uidetur, ut tepida, quàm ut uel trãquilla, uel ſerena legatur. Nam ſi auſtralis eſt hyems, quo-

modo trãquilla? si pluuiosa, quomodo serena? Nisi fortè quispiam dixerit, fieri posse, ut alijs atque alijs diebus, imò uno eodemque die, modo austri & pluuiæ ingruant, modo trãquillitas aut serenitas appareat. Sed uideant qui sic dicunt, quomodo consentanea Hippocrati & Galeno loquantur. Non enim est illis in hoc aphorismo sermo de ea mutatione quæ in una ex quatuor anni partibus, uel in uno die de una qualitate in aliam fit, ut de quibus superius, primo ac quarto aphorismo eiusdem libri disseruerint: sed Galeno etiam ipso teste in expositione aphorismi, de uarietate quæ in temporibus contingit, hoc est, in una ex quatuor anni partibus inuicem succedentibus, dum uidelicet propriam non habent qualitatem, sed eius loco aliam: alioqui non australis & pluuiosa, sed inconstans ac uaga hyems diceretur, ut quæ minime sibi constaret: sed ex pluuiosa in serenam, ex australi in tranquillam laberetur. Quod uero nec tepidam legendum putem, facit Galeni autoritas, qui ab initio commentarij eius aphorismi statim ait: Econtrario se habet hæc temperatura, duobus in priori aphorismo dictis tẽporibus: qualis enim prius in illo erat hyems, tale nunc est uer: qualeque uer in illo, talis nunc hyems. Ver autem priore aphorismo, non magis tepidum, quàm serenum aut trãquillum dicebatur, sed australe tantummodo & pluuiosum: ergo & hyems in hoc aphorismo austrina tantum & pluuiosa intelligenda est. Idem quoque colligitur in expositione aphorismi decimitertij, ubi loquens de eisdem constitutionibus, quæ scilicet undecimo & duodecimo aphorismo supponuntur, nihil addit huic hyemi ultra pluuialem & australem. Ait enim: Post duas præscriptas constitutiones, unam quidem, in qua hyemem borealem & siccam esse uult, uer pluuiosum & australe: aliam in qua contrarium, pluuialem & australem hyemem, uer siccum & boreale. & reliqua quæ sequuntur. Quæ cum sint de Hippocrate dicta, in libro de aëre & locis inscripto, relinquitur, neque ipsum Hippocratem uocem εὔδιος addidisse, quod etiam legentibus manifeste apparet. Sed & nostram hanc sententiam confirmat Aristoteles, nono problemate primæ sectionis, ubi causam eorum perquirit, quæ in hoc aphorismo ab Hippocrate dicta sunt: non enim aliud & ipse huic hyemi epitheton apponit, quàm pluuialis & austrini. Celsus quoque bonus Hippocratis interpres, lib. 2. cap. 2. sic ad uerbum hunc aphorismum interpretatur: Si austri pluuiæque hyemem occuparint, uer autem frigidum & siccum est, grauidæ quidem fœminæ quibus tum adest partus, abortu periclitãtur: hæ uero quæ gignunt, imbecillos uixque uitales ædunt: cæteros lippitudo arida, & si seniores sunt, grauedines atque destillationes male habent. Fides demum græci codicis non parum me confirmat, qui ab exemplari Demetrij Chalcondylis uiri doctissimi & integerrimi transsumptus est: in quo sic scribitur: ἢν δὲ νότιος ὁ χειμὼν καὶ ἔπομβρος γένηται. & reliqua. Vbi patet duo tantum, nec plura epitheta, scilicet australis & pluuiosæ hyemi esse apposita. Verum quid aliunde testimonia mendicamus? cum Galenus ipse Hippocratis primum Epidemiarum librum enarrans, hunc aphorismum, uti nunc recitauimus, afferat, nulla adiecta uocula, per quam uel tranquillum, uel serenum, uel tepidum, possit intelligi. Sed unde, inquies, moti sunt interpretes, uiri & utraque lingua eruditissimi, & medicinæ peritissimi, ut uerbum superadderent, quod Hippocrates non dixerat? Id ego euenisse reor propterea, quod in codicem inciderint, in quo additum erat καὶ εὔδιος: nam & nos in quodam exemplari talem animaduertimus scripturam: uidentur tamen illi non εὔδιος, sed amoto ι elemento à secunda syllaba, εὖδος legisse, quæ uox Polluci Ponti malaciam, Aristoteli in Problematis modo serenum, modo tranquillum significat. Qua etiam usus est idem Hippocrates secundo Epidemiarum libro sic scribens: ἐς φθινόπωρον περὶ ἡλίου τροπὰς ὀλίγον τὰς τροπὰς ἤλθομεν, ἐγεγόνει δὲ ὁ χειμὼν εὔδιος νότιος. Neutram tamen nos (ut suprà patuit) earum lectionum probamus, sed uel abradendum illud uerbum putamus,

tamus, ueluti ſuppoſititium, uel legendum utrobique ἔνδιος, penultima circumflexa, quæ uox humidum ſignificat: uel ἔνδινος, quæ procelloſum. Vtrunque enim ſignificatum ſenſui Hippocratico optime quadrat: non ἔνδινος, cuius utrunque ſignificatum cum altero prius dictorum uerborum (ut oſtendimus) neceſſariò pugnat. Legitur & ἔνδιος in antiquo quodam exemplari Romanæ bibliothecæ, ut mihi retulit Ioannes Heymus in Vienna ſuperioris Pannoniæ inclyta ciuitate, iuuenis græce & latine non mediocriter eruditus. Sed & proximis diebus Celius noſter uir undequaq; doctiſſimus, in antiquo ſatis codice eandem ſententiam & lectionem mihi monſtrauit. Priorem tamen non propterea relinquo ſententiam, ceu Galeno & Hippocrati ipſi magis congruam, utpote ut uerbum illud penitus ex hoc aphoriſmo deleatur. Porrò in alio codice opera Hippocratis continente, εὔδινος legitur. Quid uero legerit Caluus, neſcio, ſed tulit tepida, quemadmodum Laurentianus. Meam autem iam tenes Pacte ſentẽtiam, quam ſi minus probaueris, meq; temeritatis accuſaueris, culpam in te reijciam, qui arbitrum me inter tam celebres uiros eſſe uoluiſti. Vale.

EPIST. III. Hippolyto Rufo. Quid ſit Eruilia, & an bonis alimentis connumeranda.

Rtam eſſe ais proximis diebus controuerſiam inter te, aliumq; percelebrem medicum, quod tu uidelicet, cõmunem ſequutus ſententiam, cuidã prope genu uulnerato, eſum eius leguminis prohibueris, quod eruiliam etiam uulgò uocant: ille contrà ceu rem bonam, atque non modo uulnerato illi, ſed & alijs pleriſque ægrotantibus congruentem laudauerit: quæriſq; propterea in hoc ſententiam noſtram. Ego uero, non quia tanti me faciam, ut de ueſtris diſcordijs iudicium ferre uel poſſim, uel debeam, ſed ut tibi morem geram, ſcribam quid ſentio: atque hoc ordine oſtendam in primis, id quod nos eruiliam uocamus, non eſſe id legumen, quod Arabes, uel potius libri ex Arabico in latinam linguam quomodolibet uerſi, mes, uel almes, uel meiſe uocant, neque id quod almelic, quorum utrunque præclarus ille uir (ut dicis) & primum recentiorum turba exiſtimauit. Deinde, eſto quod id eſſet, uulnerato tamen illi inutilem fuiſſe. Demum, ne id mihi crimen impingatur, quod ſcio nonnullos ἀλλωνομάστυγας ſolere nobis impingere, quod ſcilicet dicamus quid res non ſit, nunquam uero quid ſit, aperiam, quo nomine hoc legumen uocatum ab antiquis putem: ex quo & illud conſtabit quod principaliter in controuerſiam uenit, eruiliam uidelicet ipſam, non eſſe bonis alimentis connumerandam. Primum non eſt difficile uidere legenti Serapionem cap. 116. granum id quod mes appellat, oculum habere dicentem, cum pupilla nigriore, herbamq; eius eſſe phaſeli. Euidentia enim ipſa rei oſtendit, eruiliam oculum non habere: uel ſi quid habet, quod oculus à deſendente proprium dogma fortè dici poſſit, id omnino nigriore pupilla non conſtare. Quantum uero phaſeli herba, ab ea quæ eruiliæ, diſtet, ex utriuſque aſpectu quiuis poteſt ediſcere. Si quis tamen uiſui non credit, guſtum conſulat. Scribunt ſiquidem Auicenna & Iſaac, in cortice mes eſſe ponticitatem. Ita enim ipſi appellant eum ſaporem, quem Græci στρυφνὸν, noſtri acerbum nuncupant: qui quidem eſt ſapor linguam uehementer aſtringens & ueluti ligans, qualem glandes maxime præ ſe ferunt. Tam alienus eſt autem hic ſapor ab eruilia, quàm ipſa à glandibus. Rurſus mes eſt idem quod piſum (ut infrà probabo) ſed piſa non ſunt eruilia noſtra. Scribit enim Plinius libro duodecimo, piſa habere angulos, ut cicercula, quos in eruilia certe noſtra non uidemus. Libro quoque decimooctauo, de

Ponticitas qui ſapor.

erulia & piso ceu rebus diuersis ait, quod folio constant longiore. Et Theophrastus pisum multifolium esse dicit, terrenum, amplum, adeoq; uagum, ut locum totum impleat, etiamsi amplo interuallo sit positum: quæ nostræ eruliæ minime quadrãt. Liquet ergo, quod erulia non sit mes. Quod uero non sit id quod Arabes uocant almelic, non alio quàm Auicennæ ipsius testimonio probandum: is enim cap. 353. secundi libri, ex sentẽtia propria asserit, almelic esse erbum, ut ibi legitur. Quod uero erbum, de quo ibi Auicenna (orobon Græci appellant) nos eruum, tam sit ab erulia nostra, quàm mes Auicennæ diuersum, adeò clarum est, ut probatione non egeat: iumentorum enim potius quàm hominum cibus est eruum, erulia homines libentissime uescuntur. Hoc igitur ceu notum relinquentes, id potius aggrediamur, quod secundo loco proposuimus, probantes rem quam mes Auicenna nuncupauit, maxime dum recens est (hæc enim in cõtrouersiam uenit) non esse cibum uulnerato in neruis congruentem: quod ita colligimus. Ratio uictus siccior & pauca superflua dimittens, in omnibus uulneribus, & potissimũ neruorum, instituenda est. Sed Galeno teste, primo alimentorum libro, capite de faba, omnibus fructibus qui uirides comeduntur, antequam maturentur, & exiccentur, hoc commune est, ut alimentum humidius, & multis redundans superfluitatibus præstent: igitur quicquid sit mes Auicennæ (legumen enim certe est) non potest uulnerato, recens & immatura, qualis tunc erat, conuenire. Præterea constat conferenti quæ dicuntur à Serapione, capite de mes, ex sententia Galeni, cum uerbis eiusdem Galeni in lib. alimentorum, mes Arabum esse pisum Græcorum. Quod cum simile secundum totam substãtiam fabis, rei non bonæ scribat Galenus, nisi quod minus inflat, & non abstergit, uidetur tanto minus quàm fabæ in casu nostro conferre, quanto magis tergendi uirtute priuatũ est. Parum enim ex minori illa inflatione fabis præstat. Præterea cibi qui non conueniunt sanis, minus conueniunt ægrotis, quatenus cibi sunt: sed nulla legumina quatenus cibi rationem subeunt, sunt sanis cõducentia, ex Auicennæ sententia, capite de eo quod comeditur & bibitur: ergo nec ægrotis. Scripsit etiam Galenus primo libro de uictu morborum acutorum, ab idiotis etiam ipsis frumentacea omnia (nomine frumenti ad legumina extenso) respui in acutis morbis, præter panem, alicam, & ptisanam. At si mihi opponas Auicennam Serapionemq; dicentes, quod mes sit boni succi: iterum Auicennam quibusdam in locis libri sui, cibum ex mes ægrotantibus exhibentem: dicam, non de uiridi & immaturo, sed de sicco ac plenè maturo fuisse loquutos. Alioqui, ut res boni succi sit, non statim sequitur, quod sit bonus cibus, cum possit & qualitate, & concoctionis duritie, & obstructione, alia ue ratione multifariam obesse. Bonus enim cibus multa desiderat: quorum unum si desit, bonus esse non potest. Sed & lib. 4. de uictu morborum acutorum, legumina uniuersa ceu suam singula malignitatem habentia, penitus à consortio bonorum ciborum eliminantur: cui sententiæ Celsus, alioqui Hippocratis æmulator, libro secundo suæ medicinæ apertissime subscribit. Notum quoq; & illud ex Epidemiarum libro, quàm male his successerit, qui in Aeno legumina esitarunt: quod etiam Galenus repetit in Aphorismis. Quicquid igitur mes Arabum sit, & quicquid de eo scripserint Arabes, usum eius, præsertim recentis, in uulnere neruorũ melioribus autoribus innitens non probauerim. Quonam uero nomine hæc res ab antiquis censeatur, quam eruliam Plinij uoce nõnulli, uel parum ab ea (ut fieri assolet) deflectendo, rousliam uocant, pisarelos Veneti, rodionos alij, hoc operosius est ualde iudicare. Si enim uix possunt illa agnosci, quæ ab antiquis summa arte effigiata, & ueluti sub oculos posita sunt: quanto laboriosius fuerit legumina agnoscere, quorum illi uel nomina tantum, uel naturam, non quali forma constarent, ostenderunt: præsertim nostro æuo, quo simul cum nominibus, multarum rerum cognitio interijt. Adde quod & Galenus ipse ambigere in

Victus ratio uulneratus conueniens.

his

his uidetur, anxie & scrupulose nõnulla eorum peruestigans, & dubitanti demum quàm decernenti similior. Quod non alia ex causa puto accidisse, nisi quod antiqui in eis describendis fuere negligentiores, quæ in propatulo & assiduo hominum usu esse cognoscebant. Quod & Plinius quodam loco animaduertit. Sunt tamen duo tria'ue, quæ me mouent, ut credam eruiliam hanc nostram esse id, quod Theophrastus & Diocles dolichon uocauerunt, & Galeni tempore phaseolus, uel lobus dicebatur, & à Theodoto siliqua appellatur: quanquam (si à tanto uiro dissentire licet) siliqua existimanda est aliud legumen iuxta latinos autores. Quod uero præter nomen ipsum, quod nulli alterius leguminis nomini magis quadrat, præcipue me mouet, est id quod de dolichis scripsit Theophr. 8. de hist. plantarum libro: Quod si iuxta longum lignum quis eos affigat, ascendunt & frugiferi fiunt: si non, mali & uermiculosi redduntur. His si addideris Galenum dicẽtem, dolichos in hortis conseri, excrementa alui excutere, & uix ob redundantem humiditatem conseruari posse: uidebis profectò huius dolichi proprietates adeò huic nostræ eruiliæ congruere, ut nulli alteri legumini magis. Adde quoque, si placet, & aliud dolichorum proprium ex eodem Theophrasto, & Galeno, secundo lib. de alimentis sumptum, quod scilicet ipsorũ solorum, dum recentes sunt, simul cum seminibus siliquæ quoque mandentur: ratione cuius proprietatis appellari eos lobos scribit Theophrastus, & post eum Aëtius. Eruiliæ autem solius inter legumina edi ab hominibus siliquas simul cum semine, nemo est qui nesciat: cum & crudæ aliquando ab ociosis, & coctæ à nobilibus, confecto præsertim ex eis delicato quodam pulmento, libentissime mandantur, aliorum leguminum siliquis in cibum iumentorum proiectis. Nolim tamen quenquam mihi de uerbo calumniam facere, quod dolichon dixerim Galeni temporibus fuisse nuncupatum phaseolum, qui sit aliud ab eruilia: dicimus enim, Galenum sequuti, aliud esse legumen quod phaselus, aliud quod phaseolus, uel phasiolus dicitur: & phaseolum esse idem dolicho, ut Paulus post Galenum confirmauit: phaselum esse, qui nunc uulgò phaseolus, quem & Virgilius uilem nuncupauit. Quod si animaduertisset Serapio, sub lubiæ nomine, quod certe à lobo græca uoce deflexum est, phaselos cum phaseolis, id est eruilia, minime confudisset. Quod & hi quoque peccarunt, qui nostro tempore Dioscoridem interpretati sunt. Ex quo uidere licet, quantum ad res ipsas probè internoscendas conducat nominum intelligentia, quam tamen nonnulli hoc tempore penitus aspernantur. Si igitur (ut probauimus) eruiliæ sunt dolichi, quis ambigat malas esse? cum scribat Galenus, dolichos multum esse fabis deteriores, quæ dubio procul malis cibarijs connumerantur. Hoc autem fuit id, cuius gratia uniuersa hæc scripsimus: quod simul cum alijs ab initio propositis cum absoluerimus, finem iam epistolæ faciamus. Vale, & si quid adhuc, uel in hac ipsa quæstione, uel in alia quauis medica re ambigis, non te pigeat interrogare; nam me non pigebit (ut tibi morem geram) pro uiribus laborare.

Phaselus, aliud à phaseolo.

EPIST. IIII. P. Crinito Florentino, de Manna.

CVm heri uesperi post ægrotorum uisitationes ad seplasiarium quendam de more diuertissem, accedit repente Florianus meus, & bonarũ literarum & doctorũ hominũ studiosissimus, manu gerens forma enchiridij libellum. Ego sititor alioqui rerũ nouarũ, percunctor quid rei, undeq́ acceperit. Ait dialogũ esse de sculptura, & emisse ex quodã bibliopola (tabernãq́ indicat) qui illum simul cũ nõnullis libris Florẽtiæ formis excusis uenales haberet, inter quos recẽset Criniti nescio quid. Audito Criniti mei nomine, statim aduolo, magnaq́ cum uoluptate librũ tuũ de honesta disciplina reuoluo,

capita percurro, uniuersa deuoro potius quàm lego. Deus bone, quæ copia, quæ uarietas, quàm multiplex lectio, quæ obseruationes, quàm pura castaque narratio. Agnosco in his Criniti uiuax illud ingenium, profundam memoriã, acre iudicium: in mentem subeunt nostræ illæ propter Arni ripas deambulationes: crescit ardor (quoniam aliter non licet) uel in ipsis tuis cõmentationibus te audiendi uidendique. Librum igitur domum mecum porto, occipio legere cunctatius, modo hoc, modo illud caput: tandem, nescio quo modo, septimum caput libri ultimi offendo. Accensus nouitate tituli, magna attentione legere incipio: uideo inscios, improbos, ignaros uocari medicos, qui mannam, cuius nunc cõmunis usus, ante Galeni tempora ignotam Italiæ affirmant. Doleo hic simul & gaudeo. Doleo quidem, me in eorum numero hactenus extitisse, quos uideo proteri à te, & flocciferi. Gaudeo ignorantiæ nebulam per te mihi abstergi. Non enim ex his sum, qui sibi placendo malunt errare, quàm alterius cedendo ingenio resipiscere. Pergo legere, audioque, Tiberio imperante mannæ usum à medicis probatum, licet alio nomine eam appellarint. Probari hoc magna animi propensione expetens, uniuersum caput perlego: eo tamen lecto, non minus ac antea probationes desidero. Siquidem quæ abs te ad huius rei probationem afferuntur (amico uera loquenti ignosce) mihi haudquaquam satisfaciunt. Nam Celsus tuæ sententiæ adstipulari (ut dicis) minime uidetur. Lectionem ego in primis deprauatam, ut alibi plerunque, ita eo loco puto:

Celsi locus emendatur. scribendumque rhos, uoce quidem græca, sed quæ, ut inquit Plinius, latinum nomen non habet, significatque eum fructum, quem Arabes & uulgus nunc medicorum sumac dicunt, olim obsonijs & pellibus, nunc medicinæ seruientem: de quo *Sumac, ros Syriacus.* & Theophrastus libro tertio de historijs plantarum, & Dioscorides libro primo, & Galenus octauo, & Plinius libro 24. abunde scripserunt: aitque Plinius quod ulceribus medetur manantibus cum melle: quæ ferè sunt uerba Celsi per te recitata. Galenus quoque αἰλβαλλομένα scribens, Syriacum eum nuncupat. Sed sit uera & genuina illa lectio, certe nullus in differendi arte uel mediocriter eruditus, ex ea id affirmabit sequi, quod tu contendis, rorem scilicet Syriacum eo loco oportere intelligi, quem Hebræorum monumenta, & recentiores medici, mannam uocant. Nihil enim uetat uel aliam quamuis rem, uel ipsum rhoun intelligi, præsertim cum in libris recentiorum medicorum pro rho, legatur aliquando ros Syriacus, sicut & apud Columellam & Palladium. Nec manna intelligi apud Celsum possit, nisi inscitia rei medicæ Celsus ipse notetur. Quæ enim uis mannæ huic nostræ, ut mala oris ulcera, de quibus inibi scribit, per eam sanescant? aut quod cum amaris nucibus consortium? Quanto igitur melius, peccatum unius elementi in librarium reijcere, rhunque ipsum, rem à Galeno & cæteris in stomaticis pharmacis summe collaudatam, uel legere, uel intelligere, quàm Celsum ipsum facere, alijs autoribus, rationique, ac sibimet, parum consentanea affirmare? Dioscorides quoque in suo illo ad Arium περὶ ὕλης ἰατρικῆς libro, tam nominat eam qua de quæstio est mannam, quàm meam hanc quam nũc scribo, epistolam: sed eo ipso quem tu affers loco, hoc est cap. 84. de manna thuris, non de manna hac recentiorum scribit: quod profectò adeò est clarum Dioscoridem ipsum legẽti, ut mirari satis non possim, te, quem oculatissimum semper agnoui, in tanta luce caligasse. Scribit enim cap. 82. περὶ λιβάνου, altero, id est 83. περὶ φλοιοῦ λιβάνου, deinceps uero 84. περὶ μάννης λιβάνου, in hunc modum: „ μάννα δὲ λιβάνου, ὁ θρυμμός ἐστιν ὁ λευκὸς καὶ καθαρὸς, ἔγχονδρος. Et paucis interiectis: „ μίσγουσι δὲ ἔνιοι δολίζοντες, ῥητίνην πευκίνην σεσησμένην, καὶ γύρεως. Quæ ferè sunt uerbum ex uerbo quæ per te allata sunt, ex eius sentẽtia. E quibus non aliam mannam quàm thuris eum intellexisse nullus dubitabit, qui sciat idem esse apud Græcos λίβανον seu λιβανωτὸν, quod apud nos thus. Videatque post hoc cap. 85. in quo de thuris fuligine tractatur, ita ut quatuor capitibus uniuersa thuris materia absoluatur.

Sed

Sed & Galenus qui nullibi hanc uulgarem mannam sub hac uoce nominauit, licet de ea in lib. de alimentis, cap. de melle, aliquid tetigerit, cum alibi pluries, tum decimotertio libro περὶ θεραπευτικῆς μεθόδου, mannæ libani mentionem habet, impleri ea docens suppuratos tumores post sectionem, quam & definit ἀπόσεισμα λιβανώτου. Demum quam Orpheus inter thymiamata (ut scribis) refert, quis utranque internoscens, non potius credat esse excribrationem & puluisculum quendam thuris, ad suffimẽta idonei, & quem adoleri aris uetustissimum sit, quàm hanc uulgarem quæ penitus inodora, suffirin contumax ac inepta, & quæ in usus potius ægrotorum quàm sacrificia deorum uenire consueuerit? Neque igitur Celsus, neque Dioscorides, uerum neque Orpheus, quorum testimonio niteris, id probare mihi uidentur quod contendis, Tiberio scilicet Cæsare imperãte, mannam hanc, quam nunc passim ad aluum nobilium (preciosa enim res est) leniendam exhibemus, in agnitione & usu fuisse medicorum. Quare si quas habes huius rei euidentiores demonstrationes, eas scribere ne pigeat, simul Manardo tuo rem gratissimam facturus, simulque ueritati patrocinaturus: nisi enim fortiores rationes uidero, non sum ab Auerroë Cordubensi recessurus, qui mannam hanc inter ea reposuit, quæ post Galenum in usum uenerunt medicorum. Nisi forte quispiam antiquitati fauens, mel syluestre, ut Sudas, uel mel roris aut aëris, ut Galenus, uocatam ab antiquis contendat, cui nec nos magnopere (ut aliàs ostendimus) repugnabimus. Vale.

EPIST. V. Pacto medico Mantuano, de temperatura Populi, & medicaminis ex ea parati.

Væris quid sentiam de myracopi, quod populeum unguentum uocant, temperatura, cuius apud officinas communis est usus: quoniam apud uos disceptatio orta sit, alijs calidum, alijs frigidum affirmantibus. Scribam quid sentio, istud in primis præfatus. Ambiguitatis causam me putare, quoniam de Populo ipsa, rationibus infrà dicendis, pariter ambigatur. Nam si fructus illi populei, quos oculos uocant, uel frigidi, uel modice calidi statuantur, & pro papauere rubro, hoc est, ut multi putant, anemone, calida herba, ut corrupti habent codices, nigrum legatur, non erit ita frigidus medicus, qui frigidum non affirmet. At si Galeni communem traductionem, Petrique Aponensis in suo Conciliatore autoritatem sequuti, Populum in tertio ordine calidorum locauerimus, res profectò digna erit, quæ in controuersiam ueniat, utpote uel supputatione calidorum frigidorumque, & exacto utrorunque examine, uel experimento rationi innixo, decidenda. Sed misso in præsenti scrupuloso hoc scrutinio, quod quisque Alchindum, uel Auerroën, uel Gentilem, & Sauonarollam, uel Maiolum tuum sequutus, modo mediocri supputandi peritia non careat, cum stylo & abaco experiri potest. Illud potius quod te desiderare cognosco, quæ scilicet sit Populi temperatura, absoluere enitar. Vulgata igitur Galeni interpretatio, calidum in tertio ordine statuit: græca lectio, in primo: utra uerior, non facile est iudicare. Siquidem non uideo, dicet quispiam, cur hac in re, non tam Græcus quàm Latinus, uel Arabs librarius potuerit hallucinari (reijcienda enim culpa potius in scriptorem quàm in interpretem) cum non possit qui interpretandi munere quomodocunque fungitur, adeò expers esse literarum, ut γ literam quæ tertium, ab α, quæ primum denotat, non internoscat: aut si non per notas, sed per dictiones suas numeri exprimantur, quid πρῶτον, & quid τρίτον latine significent, non intelligat: alioqui necesse fuerat, eum simili

errore alijs in locis semper lapsum esse. Augent suspicionem erroris græcorum exemplarium, Oribasius græcus & ipse medicus: tum Serapion & Auicenna, magni uterque nominis inter Arabas, quorum ille in prima parte suæ aggregationis, medicinis in tertio ordine calefacientibus haurum romi (sic enim ipse Populum nigram uocat) connumerauit. Capite quoque 276. secundæ partis, idem uerbis Galeni confirmauit. Intelligere autem ipsum per haurum romi Populum nigram, hoc est, eam quæ græce αἴγειρος dicitur, uerba Galeni & Dioscoridis quæ recitat, palàm ostendunt. Sed Oribasius in lib. 2. ad Eunapium, & lib. 15. ad Iulianum Cæsarem, inter calida tertij ordinis computauit. Auicenna autem cap. 344. secundi libri, sub nomine Hauri romani, & 510. sub nomine Nucis romanæ, de eadem scribens, ait, quod calefacit uehementer in tertio. Quanquā nescio si ulla in re tam uarius, tamēq; parum sibi constans fuit. Nam præter loca superius allata, bis quoq; de eisdem rebus non eadem scripsit. Capite enim 311. sub nomine Hauri, confundit ea quæ de alba & nigra Populo à Galeno & Dioscoride diuersis capitibus scribuntur: dicitq; haurum æquale, & ad paucam declinare siccitatem, nec esse uehementis caliditatis. Capite 374. dicit, Carabe (quod quidem ipsemet cap. 351. scripserat esse gummi hauri romani) esse calidum parumper: & in libello de Viribus cordis, quod est calidum in primo gradu, quod tamen gummi cap. 344. dixerat calidissimum. Verum dissonantia hæc, tametsi ei deroget, ceu parum idoneo testi, in ea tamen parte, quæ Oribasio, Serapioni, & Galeni uulgatæ traductioni conformis est, quoniam testes tres habet secum sentientes, eius testimonium penitus reijciendum non uidetur. Quid igitur iudicādum? An uni scripturæ magis credendum, quia græca est, quàm duobus, & quidem celebratis medicis? Profectò uereor, ne si pro Græco in hac lite steterimus, ab amicis qui nos de græcitate insimulant, iure meritò derideamur. Sed age examinemus, an Græco idoneus aliquis testis subscribat. Inuenio quidem multos Arabes à Serapione recitatos in cap. 176. quorum unus temperatæ caliditatis cum pauca frigiditate, alij frigidam, sicut & Halabas, affirmant. Verum cum de succino loqui uideantur, quod ipsi crabe, uel carabe uocant, & quod falsò gummi Populi rentur, fabuloso scilicet errore, à Plinio & à re ipsa iamdiu exploso, parum dignos se monstrant quibus credatur. Consulendus igitur naturæ codex, cui refragari nec possumus, nec debemus: hoc est, Populus ipsa, quam utiq; non necesse est nos, qui propter Eridani ripas degimus, à longinquo petere. Sed certe naturæ hic liber, modo scias legere, ostendet, ad tantum caliditatis gradum hanc arborem nō extolli, ut inter medicinas tertij ordinis debeat collocari. Nam quis rogo sapor, quis odor, quæ demum qualitas, tam præcellentis eam monstrat caloris? Neq; enim multum odorata, neque eximio aliquo sapore prædita, sed dum gustatur, primo quidem modice astringit, postea amaritudinem quandam subobscuram inuehit, olfacienti quid non insuaue, uerum exiguum id omnino repræsentat. Si quis uero uia regia, quam Galenus monstrauit, incedens, experiri eam in corporibus temperatis, distemperatis, ægrisq; uoluerit, calefacientem non ualde inueniet. Paulus præterea Aegineta Galeni simia, calefacere eam scribit in primo ordine: cui Constantinus quoque monachus consentit. Volunt leges, eum qui semel malus fuerit, semper eodem in genere esse præsumēdum malum: sed Arabica illa Galeni æditio, non semel tantum, sed ferè singulo quoq; capite multifariam labitur: unde fit, ut exigua illi fides sit tribuenda. Numeraui ego eadem pagina, qua de Populo scribitur, errores plusquam quinquaginta: inter quos capite de Lolio, quod Populum proxime præcedit, pro tertio ordine primus scribitur: ut minus mirandum sit in Populo pro primo scribi tertium: quod certe uidere poterat is medicus, qui ea Galeni uolumina castigauit, quæ sunt secundo loco formis excusa, nisi omnino cæcus fuisset: cum Galenus ab initio capitis dicat, lolium esse calidius iride, & proximum medicinis acutis in calore

& sicci

& siccitate. Mitto, quod in calce libri sexti deest pars capitis, ubi de gingibere agitur. Et deinceps capita uigintitria. Vide igitur quàm temere, ne dicam impudenter, bonus ille corruptor potius quàm corrector, manes Galeni sibi apparuisse confinxerit, & castigatum uolumen obtulisse. Et ne me etiam putes hæc fingere, subscribam capita quæ desunt. Ea sunt huiusmodi: De zytho, fermento, mentha, hedysaro, hemerocalo, hemionitide, herigero, eryngio, thalietro, thapsia, lupino domestico & syluestri, thlaspe, lactuca, thymis, idæa radice, uisco, uiola, cauda equina, equino fœniculo, isatide, isopyro, salice. Quis igitur græcæ lectioni non magis accedat, non tot errandi discriminibus subiectæ, quot communis illa, quæ ex græca ad Arabicam, ab Arabica ad nostram linguam peruenit: eoq; seculo quo latinæ & græcæ literæ pessum ierant. Quæ etiam græca lectio Paulum medicum grauissimum, & Constantinum non usquequaq; aspernabilem, consentientes habet. Adde, si placet, & græcum (quisquis ille fuerit) qui multorum capitum libri de simplicibus medicinis Galeni, summas collegit. Et Auicennam quoque ipsum cap. 351. ubi seriosius quàm alijs locis de hac arbore scripsit. Quod uero alibi calidum in tertio ordine dixerit, ex eadem puto radice natum, ex qua & Serapionis, & communis traductionis, & Oribasij litera pullulauit, ex uitioso uidelicet græco exemplari. Nam ipsa rei experientia cæteris omnibus antestans, græcæ lectionis ueritatem confirmat. Si ergo populnei fructus primum ordinem in calore non transcendunt, certe populeum myracopum frigidum iudicandum est, in quo præter Populi fructus & adipem, modice calida, reliqua omnia sint frigida, & bona eorum pars ad supremos usque ordines attollitur. Neque his in hac parte accesserim, qui non ægeri, hoc est, nigræ & communis Populi fructus, recipi in hoc unguento iubent, quoniam sit calida: sed leuces, hoc est, albæ, quam uulgò apud nos uoce parum, ut fit, mutata, albaram uocant, ad frigidum inclinantis. Ego enim leucem quoque ipsam calidam potius quàm frigidam puto, scribente de ea Galeno lib. 6. de simplici medicina, quod mixtæ est aliquo modo temperaturæ, ex aquea tepida, & terrestri tenuata substantia, & quod abstersiuæ uirtutis est particeps: quam ipse quinto tractatu eiusdem libri de simplicibus medicamentis, à calido fieri docuerat: & lib. de medicinis secundum loca patientia, secundo, ei uim discutiendi adscribit. Inuenio etiam apud Galenum & Paulum acopon δι' αἰγείρου, hoc est, per populum: διὰ λεύκης legisse non memini. Hæc sunt quæ de uestra controuersia mihi alioqui (ut nosti) occupato in præsentia occurrêre. Quæ si tibi satisfecerint, gratias age lucernæ, quæ noctem meam radio suæ uirtutis illustrarit: si minus, imbecillitati meæ adscribito, non uoluntati.

Vale.

EPIST. I. ad Martinum Melerstadium, Illustriss. ducis Saxonum physicum, apologetica.

POSTRIDIE quàm defensio tua, Simonisq; Pistoris accusatio ad nos peruenit, fortè contigit, ut cum Principe meo in suburbanam uillam secederem. Tuli igitur utrosque libellos mecum, natura ipsa sititor alioqui nouitatis, ne in ocio penitus essem sine negocio. Hosq; cursim primo, atq; ferè sine interspiratione perlegi. Dehinc occepi legere accuratius, interq; legendum (quoniã non erat tunc in quo me melius exercerem) notaui quæcunq; in Simonis libro occurrerent, in quibus aliter atq; ille sentirem: non minori scilicet uenia reprehensurus Simonem, quàm ille reprehenderit Leonicenum. Has ego annotatiunculas ad te mitto, non quasi rem egregiã, aut te dignam, sed ueluti quoddam mei in te amoris monumẽtum. Conciliauerãt enim te mihi dudum communia studia, & tua in Ioannem Franciscum Picum Principem meum, uirum uel doctrina, uel moribus, uel utroq; incomparabilem, explorata mihi iampridem obseruãtia: nec aliud putabam deesse ad nostram amicitiam, nisi ut te amari à me cognosceres: non enim uerebar ne esses me æque redamaturus. Quod si mihi præsens præstiterit lucubratio, cum ex se non placeat, uel uno hoc officio erit gratissima. Vt igitur ab epistola sumamus initium, Simon Galeni, & Petri Aponensis, uulgò Conciliatorem quem dicunt, autoritati innixus, eos medicos redarguit, qui nominum curam habent: in qua certe reprehensione, ipse reprehensione carere non uidetur: siquidem Aristotele teste, qui nominum uires ignorant, & seipsos sæpenumero, & alios fallunt: & ut scripsit Auicenna, ad uocum considerationem duxit nos necessitas. Quot enim errata in medicina, in philosophia, in sacris literis, ob solam uocum ignorantiam uidemus accidere? Atq; ut ex multis & ferè innumerabilibus pauca afferantur, unde est quod recentiores medici ad diutinum puerperium & ciendos menses, siliquæ Aegyptiæ corticem exhibent, nulla adaperiendi, seu prouocandi facultate præditum, nisi quod cognominatione ipsa decepti, quod scilicet ea siliqua uulgò Casia fistula dicatur, aromaticæ uires, quæ sola & fistulæ & casiæ nomen habet, simul cum nomine in illam transfundunt? Quid Auicẽnæ secundum de medicina uolumen, Dioscoridis antiquam interpretationem, Serapionis librum de simplici medicina, fereq; ad unum omnes & autores & libros, qui in usu apud medicos uulgò habentur, tot errorum ambagibus inquinauit, nisi quod autores ipsi, uel eorum interpretes, uocum significantias parum habuerunt exploratas? Vnde errores circa cardamomum, apium maius, centaurium, rheon ponticum, innumerasq; penè herbas, in quibus non modo plebei & uiliores, sed & qui ætate nostra principes, atq; semidei sunt habiti, & peccant, & peccauerunt? profectò ex eadem radice pullularunt. Non igitur posthabenda sunt nomina, præsertim medico, cum humanæ uitæ præiudicio in his aberranti. Nam quomodo aut libros antiquorum, à quibus ferè accepimus quicquid in hac scientia habemus, aut magistros ipsos uiuentes, spreta ipsarum uocum significatione, ualebimus intelligere? Si potest Simon, quicquid hactenus aut humana industria uestigatum, aut diuina indulgentia reuelatum est, proprij ingenij uiribus excogitare, ut nec antiquorum lectione, aut præceptoris adminiculo, ita nec uocum cognitione indigebit. Nos profectò qui sumus rudiores, malumus de uocum ui esse soliciti, quàm in rebus ipsis crassissime

Siliqua Aegyptia falsò Casia fistula dicta.

crassissime pererrare. At nónne in sacris quoq; literis, & in philosophia multi errores sunt, qui à solis linguarum peregrinarum notitiam babẽtibus, & cognosci possunt, & castigari? Vidit hoc nostro æuo Bessarion inter Græcos, inter Latinos Picus, inter uestrates Ioannes Phorcensis, eius libri autor qui De uerbo mirifico intitulatur. Quis enim sciret legendum in Euãgelio, Si eum uolo manere: in Psalmo, fortem uiuum: in Euangelio rursus, Thabitu kumi: non autem, ut latina babent exemplaria, in primo loco, sic eum uolo manere: in secũdo, fontem uiuum: in tertio, Thabita cumi. Nemo profectò homo uocum neglector: nec communes hosce errores castigare quispiam poterit, qui non sit in perscrutãdis uerbis accuratus. Neq; illos quispiam ut par ui momenti contemnendos dicat: quanquam enim unico elemento peccatur, tamen præter id, quod ne minimus quidem scripturæ sacræ apex, absq; spiritus sancti lumine est cõscriptus, occasio etiam data est uiris alioqui doctis, ut in distortas laberentur expositiones, quas non est precium operæ hoc loco recitare. In philosophia uero quot errores ex una hac radice exorti sint, longum esset in præsentia recensere: sed uno tantum apposito, alios ad librum nostrum Aristotelicarum castigationũ reseruabo. Legebam proximis diebus apud Aristotelem, quarto Moralium ad Nicomacbum libro, ea parte qua de prodigalitate agitur, in antiqua traductione hæc uerba: Velociter relinquit substantia dantes idiotas. (quanquam & idiotis, pro idiotas corrupte legebatur) quod cum legerem, statim uenit in mentem, debere eius loci enarratores in ea dictione, idiotas, impingere: statimq; cuiusdam expositoris (nomen ob reuerentiam taceo) sumpto in manus codice, offendi quod præsagiueram, inconcinnam scilicet expositionem, & ab Aristotelis mente penitus alienam: ea est buiusmodi: Prodigos appellare eo loco Aristotelem idiotas, quasi irrationabiles, quoniam scilicet indiscrete substantiam dilapident. Quod si aut qui librum conuerterat, aut ipse expositor, per idiotam non aliud eo loco græce, quàm latine priuatum bominem significari, & ad aliquid aliud semper uocem illam dici, ut non uno loco docet Galenus, intellexisset, ille planiorem fecisset interpretationem, & hic (qua erat mentis sublimitate) philosophi sententiam plené percepisset. Desinat igitur tuus Simon, nominum inquisitionem, quasi frustratoriam, & parum philosopbo dignam, calumniari: é quorum ignóratione, tot in omnibus disciplinis sequi uidemus incõmoda. Neq; nobis obijciat Galenum: quamuis enim multis in locis, superfluum circa nomina studium redarguerit, atq; eos medicos qui ociosam operam in non necessarijs uerbis consumunt, ipse tamen & multos libros de medicinalibus nominibus conscripsit, & prognostica Hippocratis enarrans, atq; alijs in locis plurimis, non aspernandum hunc laborem docet. Sed quærenda eatenus nomina, quatenus in rerum nos perducunt agnitionem. Libroq; primo de differentijs pulsuum ait: Occupatio circa nomina, est inuitis nobis necessaria. Tanto autem est nobis quàm Galeno boc studium magis necessarium, quãto medicinam, quam ipse partim sibi peperit, partim à propriæ linguę autoribus didicit, nos à Græcis barbarisq; nationibus mutuauimus. Et utinam satis fidi fuissent internuncij, qui eam ad nos uexere, & uersores tantum, non etiam peruersores extitissent. Vtinam non utriusque linguæ ignari, eius scilicet ex qua accipiebant, & in quam conuertebant: non enim præstitissent nobis medicinam non modo fœdam, incultam, punicamq; potius ac barbaram quàm latinam, sed & mancam, in plerisque mutilam, & interpollatam. Qui tamen, ut ob pium propositum, & temporis uitium excusandi, (præstiterunt enim quod potuerunt) ita sunt sine omni indulgentia illi accusandi, qui scaturientem iam undiq; ex ipsis fontibus, & per puros canaliculos transfluentem medicinam, turbare potius maledictis uolunt, quàm ebibere. Sed dimittendi sunt hi, non monendi. Idem quippe in literis quod & in moribus accidit. Vt enim qui se bonos putant, cum mali sint, nunquam ad meliorem frugem conuertuntur:

Nominũ inquisitio medico necessaria.

ita qui se putant doctos, nunquam ab ignorantiæ morbo liberantur. Conciliatoris uero hac in re autoritatem tam paruifacimus, quàm quod nihili: quandoquidem si dictionum ipse uim probè calluisset, non tot errorum ambagibus libros suos complesset. *Conciliatoris errores.* Atq; ut ex innumeris unum aut alterũ attingam, si uocis σφακελισμὸς, qua Aristoteles decimo primæ sectionis problemate utitur, multiplicẽ à Galeno secundo libro de locis affectis, & septimo Aphorismorum, expressam uim didicisset, non putasset dolorem capitis uehementem, & cum pulsu, de pituitæ redundantia fieri, & eo loci ab Aristotele intelligi: rem quidem ab Aristotelis mẽte, & fortasse ab ipsa ueritate non parum alienam. Melius quoque intellexisset nonum, trigesimum, trigesimumq; primum eiusdem partis problemata, aliaq; permulta, quæ non est necesse hoc loco recitare. Satis enim monstrauimus, multum in omni scientia conducere, rerum uocabula recte intellexisse, præsertim in medicina, ubi tanto cum discrimine in nominibus erratur, quanto cum discrimine & aliud pro alio medicamentum, & inexpertũ pro experto, & nocuum pro innocuo propinatur: quãto etiam cum periculo unus pro alio morbus intercuratur. Sed iam reliqua examinemus. In prima conclusione, morbum gallicum, sub pustularum anthematum, aut (ut ipse dicit) albumere capite ab antiquis collocatum affirmat. In qua re id mihi in primis peccasse uidetur, quod neglectis his quæ in eo sunt præcipua, id est, articulorum doloribus, duris tumoribus, ulceribusq; pessimis, cutis de fœdationem tantummodo considerauit. Verum hic error illi communis cum multis, quorum opiniones peculiari tractatu late confutauimus. Ille uero Simonis proprius, quod aut propositum non manifestat, aut à ueritate ipsa discordat. Si enim idem penitus per anthemata & pustulas intelligit, quod & Constantinus, & alius Hippocratis interpres sensisse uidentur, dum aphorismum illum sextæ particulæ uertentes, τὰ πλατέα ἐξανθήματα οὐ πάνυ κνησμώδεα, pro anthematis pustulas reddidere, non satis explicat quod intendit. Non enim ad certam speciem, præfinitumq; Caput (quod propositio eius uidetur profiteri) morbum hunc redigit, cum nomen pustularum late pateat, & uarias sub se species comprehendat. Sin autem Celsum sequutus, peculiarem quandam pustularum speciem intellexit, à uero longe seiungitur: siquidem nihil simile in hoc morbo his pustulis uisitur, quæ ex urtica, uel sudore nascũtur, qualia esse anthemata quæ dicuntur, Celsus definiuit. Si Paulum Aeginetam, non minus errat: definiuit enim exanthemata ulcerationes superficiales, subrubras, & asperas, quales in hoc morbo non semper reperiri, quiuis potest agnoscere. Nec illum à primo errore releuat, quod non simpliciter anthemata, sed cum adiectione epidemialis dixerit: quandoquidem ipse sibi hanc excusationem ademit, dum multos morbos fieri posse epidemiales affirmauit. Non maior fit igitur ad certam speciem limitatio, quando anthemata dicimus epidemialia, quàm si animal album diceremus. Taceat igitur Simon, nec pergat Leonicenum accusare, tanquam nõ definientem quid sit morbus iste: quem nec ipse multo plus declarauit, quàm si epidemialem simplici & absoluta ratione dixisset. Hactenus de conclusione. Ad corollaria accedamus, in quorum primo iniuria te accusat Simon, quasi improprie loquutum, quando pestem hãc κακοήθη nominabas. Ea enim uox, tametsi sæpe mala quædam ulcera Græcis medicis significare uideatur, si tamen ad latinum transferatur sermonem, maligum, uel mali moris significat. Qua quidem nomenclatura, nullam huic morbo dari posse decẽtiorem, quotquot illum patiuntur, malo suo (plus etiam puto quàm uellent) quotidie experiuntur. Sæpe etiam fit, ut pessima & maligna, uel male morigera appellata ulcera, illi morbo cõiuncta sint. Sed hæc leuicula sunt, & in quibus qui uersatur, suspicione curiosioris nominum indagatoris carere non possit. Illud uero inquisitione dignius, an recte in secundo corollario illi redarguãtur, qui hunc morbum nominantes, epidemialis adiectionem tacuerunt. In qua re, quanquam

eos

eos longe puto aberrare, qui elephantiaſim, uel ſaphatum dixere, non uideo tamen cur meritò de taciturnitate epidemialis reprehendi debeant. Alioqui iuſte taxauerit quiſpiam antiquos, qui de multis morbis ſcribentes, qui ſæpenumero uagantes epidemici uerè fiunt, proprio tātum nomine expreſſo, adijcere epidemialis uocem ſuperſederunt. Quanquam ſi epidemiali uoce proprie utamur, non erit epidemialis uocandus, ut alibi demonſtrauimus. Optarem autem definiſſet Simon, recte an perperàm illi ſentirent, qui hunc morbum uel ſaphatum (ſic enim ipſe loquitur, Græci ferè achoras uocant) dixere, uel elephantum: probaſſem enim apertis (ut puto) rationibus, eum tota aberrare uia, ſi eos putaret non errare. Sed obfuſcauit ſeſe, ut arbitror, ex induſtria, more ſepiarum. In eo enim quod ſe illis connumerat, eandem hæreſim profiteri uidetur: in eo uero, quod ſimilem illis morbum hunc facit, uidetur facere diuerſum. Siquidem (ut Ariſtoteli placet) ſimilitudo relatio eſt inter diuerſa. Sed ſcio quid ipſum tenuit, quo minus propriam aperte propalaret opinionem. Leoniceni rationes ſuper ea re ſenſit, nec earum eſt auſus aggredi ſolutionem. At ſi hoc in cauſa fuit, utique ſuam debuit deſerere poſitionem, malleq; rationibus cedere, quàm proprium errorem pertinaciter defendere. Non eſt quoque reticēdum, errorem multorum ſequutum Simonem, ubi affirmauit, elephantiaſin eſſe lepræ ſpeciē, cum ſunt ægritudines longe diſſimiles: eſt ſiquidem Elephas morbus triſtis quoq; nomine dirus: Lepra inter faciles morbos cōputatur: imò ſi autori libri de affectionib. credimus, qui Galeno teſte, uel fuit Hippocrates, uel Polybus eius diſcipulus, inter eos affectus numeranda eſt, qui dedecus potius ſunt, quàm morbi: quem autorem, quiſquis tandem ille fuerit, puto ſequutus eſt Auicenna, cum primo canone dixit eſſe affectiones, quæ cum morbi non ſint (ſed ſupple, dedecora potius) morbis tamen connumerantur. Neque eſt illius libri de paſſionibus inſcripti, uel affectionibus autoritas, quaſi parum idonei reſpuenda, utpote ex quo Galenus tantus in medicina autor, integras ſententias, uerbū è uerbo interim uſurpat. Quod ſi quis dixerit, lepræ nomen in ſacris literis pro graui morbo accipi: obijciam ei Auguſtinum, coloris uitium, non ualetudinis, aut integritatis ſenſuum atq; membrorum, lepram eſſe dicentem. Sed & Galenus uiceſimum tertij libri aphoriſmum enarrans, adeò leuem & abſque periculo morbum putauit, ut licet uerni temporis proprius exiſtat, non tamen tollit quin uer ſaluberrimum dici poſſit. Verum hæc ſuo loco exactius penſabuntur: nunc ſecundam concluſionem aggrediamur. Si uidiſſet Simon, nonnullos hunc morbum patientes, quales nos ſumus intuiti, non puto tam aſſeueranter negaſſet, poſſe illum à pituita interdum generari. Vidimus ſiquidē hac peſte fœdatos, quibus puſtulæ apparuerunt craſſæ, latæ, ſubalbidæ, quæ quoties uel ſuapte ſponte, uel medicaminum auxilio areſcebant, in cruſtas quaſdam ſeu ſquammulas albicantes reſoluebantur: exibatq; interdum ueluti aqua craſſior, manifeſtiſſimum pituitæ indicium. At ſi mihi forte, tanquam parum idoneo teſti, fidem abrogat, credat quæſo rationibus, ac maiorū autoritatibus, quæ fateri cogunt, non ſolum poſſe hanc peſtem ab pituita fieri, ſed etiam ab ea non infrequentius, quàm à ſucco nigræ bilis contingere. Quandoquidem eius non contemnenda portio, id eſt, artuum dolores, Raze medico teſte, ab ipſo nigro humore proueniunt quamrariſſime: ut propterea exiſtiment nonnulli non infimi nominis in medicina uiri, Galenum in libro de medicamentis ſecundum loca patientia, in catalogo humorum articularem morbum facientium, atram bilem non adſcripſiſſe, utpote à qua dolores articulorum, non niſi inſolenter & raro fieri poſſe intelligeret: uetante ſcilicet eius craſſitie, & terrea ſubſtantia, ne intime, ac in penitas oſſium, membranarum, & compaginum partes adigatur: qui etſi interdum ab eo fieri poſſint, conſtat tamen hos qui in morbo gallico accidunt, tales non eſſe, ut inde ſemper credi debeant prouenire: quoniam Auicenna teſte, debiles & occulti ſunt,

Verſus Sereni Sammonici.

Lepra dedecus potius quàm morbus cenſenda.

si qui à tali materia fiunt: hos autem manifestos & uehemētes esse, quotidiana monstrant experimenta. Dicere autem aliam esse materiam quæ dolorem, aliam quæ reliqua mala facit, hominis est dogma potius quomodolibet tuentis, quàm ueritatem & rationem sectantis. Si enim ita esset, mala illa, dolor scilicet, ulcera, pustulæ, merè ex accidenti, atque ut sequens est, rarenter & paucies in hoc morbo iungerentur. Contrà autem euenit, ut nunquam, uel certe raro, in toto morbo separentur, sed se rè ubi pustulæ delitescunt, dolores insurgunt: quod certe significat materiam illam uel certe aliam ei similem quæ in cute pustulas faciebat ad intima accedentem, dolores excitasse. Incredibilem uero mihi admirationem parit hic uir, qui paulò ante epidemiam hanc saphato (sic enim ipse loquitur) fecit quamsimillimam, & eisdem differentijs utrunq; morbum interstingui definiuit: nunc illos intantum separat, ut impossibile iudicet hunc fieri ab humiditate, à qua primā saphati (ut uerbo eius utar) speciem suprà dixerat dependere. Sed iam reliqua examinemus. Ad cōmune deinde medicorum cōfugium sese recipit, quasi ad portum, uel tutelarem deum, cum morbum hunc occulta fieri asserit proprietate, de cœlestibus corporibus emanante. At si Auicennæ sententiā sequamur, in eo qui de uiribus cordis inscribitur commentatio, quam etiam primo attigit canone, dicere poterimus, hasce uires occultas, quas uocant proprietates, non differre à natura, nisi sicut minus commune, à magis communi, aut figmento esse persimiles, commentumq; hominum ab innumeris quæstionibus sese illarū præsidio releuantium. Sed sint aliud à natura (non enim id magnopere pernegabo) non certe à cœlo, præterquam sicut ab uniuersali causa, proueniunt: quemadmodum Ioannes Picus, æui nostri splendor & gloria, in superhumano illo cōtra astrologos libro, quem à tenebris ad lucem magnis laboribus reuocauimus, multis rationibus comprobauit. Quod si etiam gratis demus huic uiro, & esse illas aliquid, & fieri à cœlo, nihil tamen comparet in hoc morbo, quod in manifestas causas referri non possit, uel quod ad occultiores illas proprietates, quasi ad asylum fugere nos compellat. Videmus enim in eo pustulas, artuum dolores, oris & pudendorum, & aliarum quoque interdum partium ulcerationes, ac prædurosquandoque tumores: quæ omnia accidere ab humorum uel copia, uel feruore, uel putredine, nullus puto medicus dubitabit. Sed præter ea quæ diximus, notaui ego aliàs sex in hoc morbo mirabilia: uidelicet, quod longus simul ac uehemens: quod noctu magis quàm interdiu affligens: quod ferè à pudendis incipit, & non nisi raro, & per longam ualde consuetudinem, per alia membra in alterum transfunditur: quod in pustulas oris desinit, quæ etiam applicitis potentioribus remedijs concitantur. Hæc autem omnia non est difficile mediocriter in medicorum libris exercitato, ad manifestas causas reducere. Nihil ergo in hoc morbo est, quod nos cogat relictis manifestis, ad occultiora illa confugere. In secundo uero corollario, præter id quod epidemiale genus pestilentialis tandem agnoscit, quod secum reciprocare suprà statuerat, Gallicum quoque morbum ueneno ait & pestilentia participare. Quod dictum (pace sua dixerim) hominis esse uidetur parum in medicina exercitati. Nam unde pestilentiam, aut uenenum eius deprehendimus? Pestilentes morbi magna ex parte febrem, & quidem nota dignam sibi associant, cor lædunt, difficultatem spirandi faciūt, & ad salutem raro, ad mortem sæpe, exiguo semper temporis spatio perueniunt, facileq; & absque ullo contactu per solam communis aëris inspirationem ab uno in alium euagantur. In hoc uero morbo, cerebri potius uel iecinoris, quàm cordis oblæsiones uisuntur, difficultas incedendi magis quàm spirandi apparet, raro interficit, longus est, nec ferè præterquā diuturna consuetudine, aut per naturalia inficit. Causam igitur cur pestilentialis dici mereatur, ego non uideo, uideant qui acutius cernunt. Parum Simoni uidebatur in te ac Leonicenum iactasse conuicia, nisi etiam Picum lacesseret: quem tamen puto non aliâ

causa

causa damnauit, quàm quod eius scripta non intellexit: malo enim illum inscitiæ, quàm maligni animi arcessere. Neque utique arbitror fore quenquam (modo diui num illud contra mathematicos opus munda aure perlegerit) qui tam puerili superstitioni possit posthac fidem mancipare. Sed uide quàm sit solers & catus Simon noster, quum astrologicæ uanitati (ut eius scripta præ se ferunt) sit supra modum addictus, intelligeretq; in eam Ioãnem Picum duodecim libris, quasi duodecim ueteranorum legionibus acerrime dimicasse, non ausus secum de astrologica re contendere, satis putauit & se, & facultatem tutaturũ, si illum de medicinæ inscitia insimularet. Sed unde in Pico hanc ignorantiam deprehendisti? Debebas saltem locum mõstrasse, ne ex temeritate potius, quàm cum ratione iudicasse uidereris. An quod princeps uir fuit, & medicinã non est professus, ignorasse eam illum uis conijcere? Sed nonne simili argumento Auicennam (cui fortassis plus quàm par esset in hac arte attribuimus) quem regem aiunt fuisse, & curandis infirmis operam non dedisse, eadem inscitia damnare oportebit? Fuit Picus, ut omnium bonarũ artium, ita & medicinæ studiosus, in eaq; arte (quod pace Simonis dixerim) multa & didicit & cognouit, quæ Simoni ipsi unà cum medicorum uulgo adhuc sunt inexplorata. Sed dimisso Pico, ad conclusionẽ reuertamur. Putat Simon ex hoc Auicennam astrologiæ fauisse, quod pestilentiam causam dixit habere uniuersalem. Si quis tamen diligenter examinet, quæcunq; ab eo uarijs in locis super astronomica re conscripta sunt, cognoscet utiq; tantum abfuisse illum à fide astrologiæ, quantum abest astrologia à ueritate. Libro enim quarto, si quis nucleum, non tantum uerborũ corticem spectet, sub nomine eorum qui dixerũt, in pestilentia aliquid causæ eius non proportionatum, (sic enim ipse loquitur) astrologos taxauit, peculiarem aliquam uim pestilentiæ effectricem cœlo adscribentes, cum sint cœlestia causæ tantummodo primæ & longinquæ, hoc est, uniuersales, non propinquæ & particulares horum inferiorum. Qualis uero esset uis ista, meritò cuius cœlum uniuersalis causa dici mereatur, libro primo monstrauerat: ubi influxus declarans qui ex multarũ stellarum coitu in nos proueniunt, non alterius influentiæ commeminit, quàm caloris, quem uertici nostro propinquantes, & frigoris, quod ab eodem discedentes, ex accidenti, atq; non agendo (ut ita dixerim) in nostra hac agunt regione. Neutroq; loco uides eum, aut multi ponderis planetarum, aut magnarum, quas uocant, coniunctionum, aut maligni astri fecisse mẽtionem, uenenum è cœlo in terras iaculantium, ut Genethliaci putant. Sed & quo capite de temperaturis agitur, cum in regionis sub æquinoctiali circulo sitæ mentionem incidisset, homines, ait, inibi habitantes erunt certæ æqualitati ualde propinqui, nisi aliqua de rebus terrenis obuiando impedierit. Quo loco, si quid astrologiæ tribuebat, non erat cœlestis causa reticenda, utpote à qua præter communem caloris influxum (si uera sit hæc superstitio) multipliciter possit temperaturæ æqualitas, imò qualiscunque habitatio, submoueri. Ex eo igitur, quod terrestrem tantum causam commemorat, floccifacere se cœlestem demonstrauit. Desinat igitur Simon, Auicennæ patrocinio astrologiam tutari, quam constet ab eo ubique uel dissimulatam, uel neglectam. Addit præterea alia quædam circa eandem conclusionem, mihi parum credita: sed cum uideam lucubrationem hanc iam longius quàm præstitueram creuisse, ea nunc silentio prætereo, præsertim cum de his quæ ad astrologiam spectant, infrà quoque loquendi præstetur occasio. Pari quoque ratione quæ in primo corollario dicuntur, conniuentibus oculis pertransibo, firmatis aliquantisper uestigijs in secundo, ubi in occultas rursus proprietates (propter nescio quæ Auicennæ uerba) referre hunc morbum satagit. In qua re illud in primis peccat, quia quæ ab Auicenna de putredine aëris dicuntur, dissimili nimis similitudine in hunc morbum transfert. Nam ubi, rogo, sedet isthæc argumentatio? Corruptionis aëreæ interdum causa est res cœlestis,

Astrologiæ nulla fides.

hominibus incognita: ergo morbus Gallicus ex occulta aduenit cœlestium proprietate. Sed & non parum nutat aliud quod innuitur, à corruptione scilicet aëris pendere hunc morbum. Quanquam enim non est prorsus à ratione alienum, potuisse illum in sui exortu ex aëris putredine uel coalescere, uel foueri, posse & nunc sicui absque contagione innascatur: superat tamen omnem dementiam, ut putetur quocunque per contagionem transferatur, eandem aëris putredinem secum ducere: cum & sub quolibet cœlo, & quacunque anni uel aëris constitutione, uideamus hanc luem debacchari. Nolim tamen quenquam existimare, ea quæ ex Auicenna hoc loco afferuntur, ad astrologiæ iudiciariæ adstructionem pertinere. Siquidem per rem cœlestem, ignotam hominibus, non aliud intelligere putandus est Auicenna, quàm quod alijs eiusdem libri locis explicauit: hoc est, certam & præfinitam qualitatum primarum mensuram, ex cœlestium accessu, uel recessu in aërem progenitam, animantibus interdum noxiam: quam quidem nominauit, occultam: quoniam sicuti certam, ac (ut ita dixerim) punctualem elementorum in ueris mixtis quantitatem scire (quod Auerrois optat) exacte non possumus, ita in imperfecta hac mixtione, quam aërem uocamus, exactam qualitatum primarum mensuram, certa & proba ratione metiri non ualemus. Neque enim nouum, aut inusitatum est, pro cœlo, aërem intelligi. Notum enim est illud Vergilij in 5.

» Hoc sperem Italiam contingere cœlo.

» Atque illud Celsi: Pessimum cœlum quod ægrum facit. Sed & Galenus quædam Hippocratis uerba primo libro Epidemiarum exponens, in quibus cœli mentio habetur, aërem intellexit. Ait enim: Cœlum dixit, iuxta uulgarem cõsuetudinem: aërem, supra nos ad nubium usque regionem existentem. Possem equidem pariter impertinentem conclusionem in præsentia præterire, tum propter ea quæ superius notata sunt, tum relegans Simonem (ut Augustinum, Gregorium, Basilium, & alios præterea, religione simul & doctrina celeberrimos) ad ea quæ nostris temporibus Ioannes Picus ex Mirãdulæ principibus, & Hieronymus Sauonarola Ferrariensis, ex Prædicatorum ordine, contra huiuscemodi deliramenta nuper conscripsere, quorũ uterq; doctrina, autoritate, scriptis, totam Italiam, ne dicã orbem uniuersum illustrauit: & hic præterea cõcionandi ui, fidei ac ueritatis intrepida ad mortem usque defensione, paupertatis dilectione, ardentissimo in Christum & eius religionem affectu, animi fortitudine & imperturbatione, primitijs illis Christianorum, & nascentis ecclesiæ inconcussis columnis meritò potest comparari: prophetico uero spiritu ideo illuminatus creditur, quia quæ nunc nos infestant bellorum turbulentiæ, plures ante annos tota in pace triumphante Italia, prout euenere, eueniunt'q; quotidie, ab eo ad unguem fuerint prænunciatæ. Poteram igitur (ut dixi) ad utriusq; præclara uolumina Simonem non iniuria relegare, nisi ueritatis amor, & Christianæ religionis zelus, cui scio pestem hanc astrologicam uirus esse nocentissimum, me impellerent, ut quæ in eius assertionem adducuntur, hoc loco refellerem. Fascem igitur illum in primis mathematicæ, diuinatricisq; astrologiæ, utpote male compactum, & ex rebus tantum inter se dissidentibus, quantum ueritas mendacio, & tenebris meridianum lumen aduersatur, ea facilitate dissoluimus, qua à Simone extitit coagmentatus: Mathematicam in consortium recipientes uerarum disciplinarum, diuinatoriam cum reliquis superstitionibus è philosophia & Christiana republica in totum relegantes. Ptolemæi testimonium ceu in hac parte de ueritate suspecti, penitus respuimus. Quæ autem ex libro quodam Hippocratis afferuntur, suspicionem non paruam mihi faciunt, non emanasse eum librum ex Hippocratis Coi officina, sicut nec quicquid aliud sub eius titulo efferatur, in quo astrologiæ iudiciariæ sit mentio: quandoquidem (si Galeno credimus) Hippoc. nusquam librorum suorum aërem contemplando transgressus est. Quod adeò credidit ipse

Laus Hieronymi Sauonarolæ.

Galenus,

Locus mẽdoſus in Prognoſtico Hippocratis caſtigatur.

Galenus, ut ſi quando diuini, pro quo tamen corrupte in uulgata Prognoſtici æditione cœleſte ſcribitur, apud Hippoc. uel etiã cœli (ut ſuprà diximus) nomen inuenit, maluerit expoſitione parum coacta, aëris conſtitutionẽ intelligere, quàm illum de re non bene explorata facere loquẽtem. Vt uero librũ illum quaſi Hippocraticum admiſerimus, quid prohibebit eo loco, non cœleſtem aſtrologiam intelligi, ſed aëream illam tantummodo, de qua late libro tertio Aphoriſmorũ, & in Epidemijs diſſeruerat? Multa enim in tribus hiſce libris leguntur ſimilia. Quod ſi de cœleſti loquutũ Simon omnino cõtendat, non magnopere reſiſtemus, dum & hoc nobis redonet, motricẽ, ut diximus, non diuinatoriã ab eo intelligi. Quemadmodũ enim ſuprà monui, nõ paruã mihi fidem facit expoſitio illa Galeni, ut ne uerbũ quidẽ Aſtrologiæ iudicatoriæ apud Hippoc. legi putẽ. Quod tanto magis credimus, quãto conſtat Galenũ ipſum profeſſioni fuiſſe non inimicũ, utpote cuius interdum in ſuis ſcriptis meminerit, & in quam criſimorũ dierum rationẽ referre ſtuduerit. In qua tamẽ re, ſi non parum medicus, uel philoſophus, certe parũ aſtrologus, teſtimonio etiam Aponẽſis, maximi aſtrologiæ patroni, iudicatus eſt. Afferrem quæ in ea re peccaſſet, niſi ſcirem à Pico in lib. cõtra aſtrologos, & inter medicos etiã à Petro Aponẽſi, alijsq́ nõnullis eſſe abunde demõſtrata. Alioqui ſi uera ſint quæ in libro de criſimis diebus ſcripſit, derogant potius fidem hodiernæ aſtrologiæ, quàm corrogant: ſiquidem alium lunæ motum credidit, quàm qui hodie ſupputatur. Quare ſi uerum ille motum agnouit, falſa eſt quæ nunc in uſu aſtrologia, quæ alium ſequitur; ſi minus, corruere ſuam dierũ criſimorum machinã neceſſe eſt, tanquã nulli fundo baſiq́ innitentem. Quæ rurſus ex Haliabate, Auicenna libro primo, & ipſomet etiam Galeno in arte curatiua, ad probandam aſtrologiæ neceſſitatem afferuntur, nihil prorſus de iudiciali concludunt, ſed de alia duntaxat, cui paulò ante locum inter liberales artes conceſſimus. Nolim tamen quenquam exiſtimare, hanc ipſam quæ motus metitur aſtrorũ, medico ſimpliciter neceſſariam: cum ſit longe aliud, artem quampiam eſſe abſolute neceſſariã medicinæ, & neceſſariã ad hoc, ut autores medicinæ, qui nunc celebres habentur, plenè poſſint intelligi. In horum quippe libris multa legũtur, quæ non ſunt medico, qua medicus eſt, ſimpliciter neceſſaria. Si quis enim recto examine libret, is arbitror iudicabit, præter Dialecticam, & naturalis Philoſophiæ quandam partem, ac Arithmeticæ exiguã portionem, quæ ſunt medico neceſſaria, præterq́ Grammaticam, quæ ea ſolum ratione eſt neceſſaria, quod eam ignorantes antiquorum monumenta nequeunt intelligere: omnes alias diſciplinas, decori eſſe potius medico, quàm neceſſitati. Nec Galeni uerba primo Therapeutices ſcripta, ſi bene & legantur, & intelligãtur, contrariũ oſtendunt. Sed de hac re in noſtro medicinali Iſagogico, Deo concedente, ampliter diſputabimus. Tecum autem ſentio mi Martine (quod & ſuperius dixi) nihil eſſe in toto Auicennæ uolumine, per quod credidiſſe illum iudiciariæ Aſtrologiæ, aut putaſſe medico neceſſariam, poſſit deprehendi: eſſe potius, quibus cõijciatur neglexiſſe, & inutilem penitus exiſtimaſſe. Quod uel hoc cõſtet argumẽto, quod nuſquã nouilunium, uel interlunium, obſeruari in uentris, aut uenarũ ſolutionibus, alijs ue medici operibus, docuit: rem tamen, ſi quid aliud aſtronomicũ medico obſeruandũ, (quod certe mea ſententia non eſt) ſumma obſeruatione digniſſimã. Nec quæ ex Canticis afferuntur, noſtram infirmant ſententiam. Nam de eo tantũ libro loquimur, quo ſe quinq; uoluminibus uniuerſam complexum medicinam gloriatus eſt. Quanquã ſi Auerroi credimus, librum Canticorum enarranti, dogma illud aſtrologorum potius placitis, quàm ueritati & philoſophiæ adſtipulatur: qua docemur, omnes cœleſtium corporum operationes laudandas eſſe, non maleuolas reputandas. Commentatorem uero illum Alexandrinum, ſi uniuerſale tantum regimen cœlo adſcripſit, non inuiti recipimus: ſi particulare, & præcipue malignum, in hoc repudiamus.

Diſciplinæ medico neceſſariæ.

Ioanni Camerti Theologo inſigni, & omnium bonarum diſciplinarum eruditiſs. de ſaccharo duplici,

EPIST. II.

CVm proximis diebus librariam tuam ſupellectilem euoluentibus, neſcio quomodo ſacchari mentio incidiſſet, dixiſſemq; aliud eſſe antiquorum medicorum ſaccharũ, ab eo quod nũc uoce parum (ut fieri ſolet) mutata, zuccharũ uocant, paradoxon dogmatis impẽdio admirari uiſus es, & in contrariã pedibus manibusq; abire ſententiam. Quare domum reuerſus, quia rationes quæ me mouerent præ tẽporis anguſtia in mediũ afferre ad plenũ non potueram, operæpreciũ me facturum putaui, ſi eas colligerẽ, & capita in ſcriptis darem, quo mentẽ meam locupletius poſſes inſpicere, & tuam pacatiore animo mihi ſignificare. Ad aſtruẽdam igitur nouã hanc opinionẽ, in primis ſtatuendum, quænam, qualis ue res ſit, quam nunc paſſim zuccharum nũcupant. Deinde oſtẽdendum, quæ de ſaccharo ab antiquis ſunt dicta, ei minime cõuenire. Res zuccharũ dicta, tantopere nunc menſis expetita, ut in prouerbiũ abierit, non eſſe eſcã quæ zuccharo uitietur, nihil aliud eſt quàm ſuccus, à proprij generis planta bene contrita expreſſus, calore ignis plus minus ue excoctus, coactus, & defecatus: in zuccharũ tanto candidius & durius euadens, quãto plus coctionis defecationisq; tolerauerit. Ex diuerſa autem huiuſcemodi defecatione & coctura, contingit uarios ei perfectionis numeros adſcribi: ut quoddam ſummũ dicatur, & perfectiſſimum, à fine nomen uulgò accipiens, quia uidelicet ad finẽ bonitatis peruenerit, candore, duritia, ſuauitate præcipuũ. Aliud infimũ huic penitus cõtrarium, lentum, humidum, nigricans, inſuaue, & feculentũ, primæ decoctionis uocatũ. Inter duo hæc extrema, duo quoq; ſunt media, alterũ infimo proximũ, ſecundæ: reliquũ ſummo, tertiæ decoctionis nominatũ. Planta à qua exprimitur, humectis locis proprio ſemine ſurculis ue ſeritur, exteriore quidẽ ſpecie arundini magnæ ſimilis, interiore ſubſtantia ualde diſſimilis: pulpoſa enim eſt, grauis, mollis, & ſucci plena: quum arũdo e cõtrario ſit leuis, dura, uacua, & propterea milio potius Indico, quod melicã uocãt, quàm arũdini ſimilis. Hæc de zuccharo noſtro, à Siculis & Luſitanis cognoui: quæ an antiquis de ſaccharo ſcribẽtibus cõcinant, age perſcrutemur. Dioſcorides, Galenus, Plinius ſpeciẽ mellis putãtes, de eo inter mella loquũtur, mellis materiã eſſe rorem omnes fatẽtur: à quo tam differre uidetur zucchari materia, quàm planta differt ab aqua. Forma quoq; quam illi adſcribunt, minime huic noſtro cõgruit: gummium enim modo cãdidum à Plinio, ac dentibus fragile dicitur: & à Dioſcoride ſalibus quo ad conſiſtentiã ſimile, & dentibus inſtar ſalis perfringi. Quibus & Alex. Problematũ lib. ij. in hæc uerba ſubſcribit: Quod ſacchar Indi appellant, mellis coagulum eſt, ſole cogẽte, cõuertenteq; ad mellis dulcedinẽ: quod idem monte etiã Libano fieri certũ eſt. Fit ſacchar id proximũ, ſalis glebulis cãdidum, fragile. Noſtrum priuſquam coquatur, colore potius nigricans, & ſubruffum, quàm candidum inuenies: nec dentibus fragile, ſed per ſuctum, nõ per dentiũ attritionem degluttendũ. Efficiens noſtri primum, eſt forma uisq; ipſa plantæ: ſecundum, artifex calore ignis concoquens & deſecans, & demũ in hanc quam uidemus metæ formam in ligneis quibuſdam uaſculis deducens. Illud noctis primo frigus agglutinat, dehinc ſuperueniens ſolis calor obdurat. Noſtrũ plantæ pulpa in Siciliæ & Cannariæ inſulis latitat, effigie tantum (ut diximus) arundini ſimilis. Quam certe plantam ſi Dioſcorides & Plinius cognouiſſent, arundinemq; putaſſent, non erant ſilentio præterituri, ubi multiplices arundinum ſpecies enumerant: ſed ſicuti aromaticæ & odoratæ arundinis, ita & dulcis huius ſeorſum mentionem habuiſſent. Illud ſupra arundinis ueræ folia in India, feliciq; Arabia, & monte Libano coagulatum inuenitur,

Zuccharũ quid & quomodo cõficiatur.

Zucchari planta.

Saccharũ mellis ſpecies.

Nostrum gulæ proceribus suauissimas dapes ministrat: illud ad medicinæ tantum usum teste Plinio, uenit, bonum uentri & stomacho existens, ut scribit Dioscorides. Nostrum pectori potius quàm stomacho utile experimur, cum nauseã, teste etiam Auicenna libro tertio, excitet. Illud non siticulosum sicut mel, scribit Paulus: nostrum sitim non minorem quàm mel facit. Quæ si uera sunt, quis ambigat esse res diuersas? quum forma, materia, efficiente, loco, uiribus, longe euarient. Si quis uero à me petat, saccharum illud antiquorum medicorum, an in totum perierit: & si adhuc in usu est, quænam res sit: Respondebo, rationi consonum uideri, cum res mera naturæ fuerit, nullum cultum artemq; desiderans, quod extet adhuc, & ad eam rem quam nunc mannam uocant, referatur. Quod si quis adhuc pergat quærere, quo nomine ea res quæ nunc manna dicitur, ab antiquis fuerit appellata: dicam: si ulla est eius apud antiquos mentio, esse inter mella. Mouet me primum Galeni autoritas, lib. de alimentis, mel roris, uel mel aëris, supra plantas dicens coagulari: & Plin. lib. 16. cap. 8. sic scribens: Robora ferũt & uiscum, & mella, ut autor est Hesiodus: cõstatq; rores melleos è cœlo (ut diximus) cadentes, non alijs magis insistere frondibus. Confirmat Sudas, licet in nomine non conueniat, mel syluestre uocans. Mannæ porrò & sacchari affinitatem, ostendit eorum cõcinnitas, quæ de hoc antiqui, de illa Arabes reliquere. Firmat inter cæteros Auicẽna, cap. ult. libri secundi, zuccharum alhusar (sic enim ipse loquitur) esse mannam scribens, cadentem supra rem, quam uocat alhosor, similem sali: à qua fortè similitudine interdum saccharum, ab eo sal Indum nominatur, præcipue lib. 4. cap. de asperitate linguæ, ubi tenere in ore docet salem qui ab India deportatur, colore salis, dulcedine mellis. Ex quo capite notari etiam potest differentia inter saccharum, quod ibi uocat salem Indum, & zuccharum: quoniam utriusq; ueluti diuersæ rei seorsum meminit: licet lib. 2. (ut aliquando in alijs solet) utraque eodem capite confudisse uideatur. Serapion de eodem scribens saccharo alhosor uocato, ex oculis cognominis plantæ exire id scribit, plantamq; depingit. Crediderim igitur ego, antiquum illud saccharum, parum à uocata nunc manna differre, & utrunq; inter mellis genera comprehendi, solumq; proprie saccharum dicendum: ex India aliquando, uel felici Arabia portatum, nunc uocatum Candum: quia nimia solis excandescentia multum obduruerit. non portari hoc tempore, quoniã ex nostro zuccharo quater uel quinquies excocto, lucelli maioris corradendi gratia, seplasiarij Veneti rem similem facere didicerunt, arundines quoq; ipsi immittentes, supra quas uideri possit conglobatum, & gosapio inuoluentes, ut naui ex oriẽtalibus regionibus inuectum putetur. Candum igitur naturale, antiquis saccharum nominatum, à nuncupata nunc manna differre non uidetur: nisi quod hæc supra alias plantas, & aliquando supra petras, uarijs in regionibus, etiam in Italia reperitur: illud tantum in felici Arabia & India in arundinibus, maioribus frustis, maioriq; duritia, ob uehementiores solis radios, aptioraq; ad id tolerãdum arundinum folia, coagulatur. Vnde etiam fit, quod non æque ut manna aluum leniat, quando & inter uocatas mannas, eæ magis citare aluum uidentur, quæ sunt liquabiliores. Si uero adhuc interrogauerit quispiam, nostrum hoc zuccharũ, quo nomine antiqui appellarint: dicã, nullam esse eius apud antiquos medicos (quod me legisse meminerim) mentionem. Medicos dico antiquos, quoniam medicis multis qui post Galenum fuerunt, de eo est crebra mentio, præsertim Punicis. Varronisq; uersus de hisce cannis fortasse loqui uideri possunt:

Indica non magna nimis arbore crescit arundo,
Illius è lentis premitur radicibus humor,
Dulcia cui nequeunt succo cõtendere mella.

Et Solinus in India nasci quasdam ait cannas, è quarum radicibus ad suauitatem mellis succus exprimitur. Quorum sententijs consentire uidetur Galenus lib. 4. de simplicibus medicamentis, molles

radices

radices calamorum, maxime Aegyptiorum, dulces esse dicens. Verum non ex radicibus, sed ex ipsis arundinaceis medullis, quas Cannas mellis uocant Siculi, nostrum hoc saccharum exprimitur: ut propterea aliam rem illos intellexisse credi possit. Ex utrisq; tamen, radicibus scilicet & cannis, mel fieri Strabo commemorat. Sed & Statius quodam loco nostrum zuccharum agnouisse uidetur, licet nomen tacuerit, quando inquit:

Et quas praecoquit Aebusita cannas.

Fuit tamen hic Dioscoride & Plinio iunior. Postremo etiam Serapion Arabs, omnibus his posterior, inter quatuor quinque'ue genera capite proprio enumerata, huius nostri non meminit. Quod itidem argumento esse potest, medicis istis quos ipse citat, illud fuisse incognitũ. Si cui autem res incredenda uideatur, de re tam nobili antiquos medicos non scripsisse: consideret, quammulta sint nostro aeuo preciosissima, antiquitati penitus ignota, ueluti moschus, iubetũ, ambra, camphora, aliaq; non parum multa. Haec sunt quae ad hospitium reuerso, longe tamen à mea bibliotheca, pro dogmatis propositi defensione scribenda occurrere: quae si à te probata fuerint, in lucem prodire non formidabunt: sin minus, in tenebris perpetuò latitabunt. Vale. Viennae Pannoniae ex hospitio nostro, quinto Nonas Sextiles, anno M. D. XV.

EPIST. III. Caelio Calcagnino, uiro doctissimo, de stomacho.

Stomachus non solum uulgo, sed Plinio quoque, & interdum Celso, necnon plerisq; Graecis, quorum in uarijs suarum commentationum locis meminit Galenus, eam corporis cauitatem significat, in qua cibus recipitur, & prima cõcoctio celebratur. Galeno autem, & Graecis qui post Aristotelis aetatem, ad Galeni usq; tempora scripserunt, meatum illum indicauit, qui fauces & os uentriculi interiacet, per quem cibus & potus ad superius memoratam inanitatem, cui cõmittitur, deglutiẽdo deducitur. Quem meatum Aristot. & ueteres Graeci omnes οἰσοφάγον, Latini gulam, Arabes & nostrates Arabum imitatores meriti nũcupauere. Nec defuere ex antiquioribus, qui ipsius uentriculi os, stomachũ quoq; nũcupauerint. Non meritò igitur reprehendi debet, quisquis cibum in stomacho cõcoqui asseruerit: sicuti neq; qui per stomachũ uel appetentiam fieri dixerit, uel deglutionem. Qui uero stomachum non cibi, sed spiritus gratia factum putat, is meo iudicio excusari nullo modo potest: quoniã & antiquorum autoritate, & rei ipsius fide cõuincitur. Nam ut medicos praetermittam, qui ad unum in hoc cõueniunt, ut duas esse in collo semitas uel uti canaliculos dicant, alteram per quam spiritus defertur, quam guttur, siue asperam arteriam: alteram per quam cibus & potus, quem stomachum & isophagum, & gulam nuncupant. Pridem enim & ab Aristotele, & à medicis explosa est illorũ sententia, qui per hanc cibum, per illam potum transire crediderũt. Aristoteles ipse primo lib. de animalium historia, per arteriam, quae cartilaginea est, & priorem partem colli occupat, uocem transmitti & halitum docet: per posteriorẽ, quae spinae iniacet & carnea est, cibum. Quam sententiam libro tertio de partibus animalium fusius declarauit: licet nonnulla uerba inibi legantur, quae si seorsum considerentur, suspicionem aliquam facere possint, quod gulam, instrumentum spiritus putauerit. Ea sunt huiusmodi: Cum igitur instrumentum spirationi accommodatum, longitudinem habeat necesse sit, gulam inter os & uentrem haberi necesse est. Quae tamen uerba, si totum caput legatur, eum sensum habere non possunt: sed ita audiẽda sunt, ut docere per ea uoluerit Aristoteles, his animalibus gulam inter os & uentriculum esse, atque ut sequens est, oblongam, quibus guttur adest; longum enim hoc necessariò est, gula

non necessariò, sed in multis non manifesta, quibus uidelicet uentriculus ori proxime adhæret: quæ cum pulmonem non habeant, gutture & collo carent, ut genus omne piscium. Quibus uero pulmo, his & collum & guttur adest, gulaq; non solum longa, sed & gutture longior: quoniã uentriculus ad quem tendit, ceu ignobilior, inferiorem sedem pulmone & corde possidet, a quibus etiam per transuersum uocatũ septum, dispescitur, per quod transire gulam oportet, si portare cibum *Gula non spiritus, sed escæ uia.* ad uentriculum debet. Liquet igitur ex Aristotelis sententia, gulam non spiritus, sed escæ uiam existere. Cui & Galenus 8. libro de usu particularum, cap. primo, ubi utilitatem colli explicat, apertissime consentit. Quod euidentia quoq; ipsius rei apertissime demonstrat, nec tantum in homine, sed in uniuersis etiam animalibus, quæ gulam habent. Eam enim est uidere, non ad loca spiritus, cor uidelicet & pulmones, sed ultra (ut superius dictum est) transuersum septum, in uentriculum desinere. Hæc habui doctissime Cæli quæ in hac controuersia scriberem: non quidem ut te docerem, sus Mineruam, sed ut sententiam meam, quod optare uidebaris, aperirem. Vale, & me quasi ueterno obsitum inter hosce Scythas, aliquando similibus quæstionibus expergefacies. Iterum ac semper uale. Budæ, Nonis Ian. M. D. XVIII.

IOANNIS MANARDI EPISTOLARVM MEDICINALIVM LIBER TERTIVS.

EPIST. I. Io. Manardus Io. Pacto, medico Mantuano, de alui lumbricis.

POSTVLASTI a me Pacte eruditissime, ut quæ ex Paulo Aegineta in meum Auicennam transcripta, de lumbricis alui, & signa, & remedia, dum istic essem perlegeras, ad te transmitterem: adderemq; si qua essent per me longo usu comperta. Ego uero, qui tantum tibi debeo, ut grandi etiam alieno ære conflato, uix portiunculam rationis possim expungere, arrepto calamo, statim amicos, hoc est, libros, & opistographa cœpi consulere, in quibus quid inuenerim pro tempore accipe. Leges enim non solum quæ petiuisti, sed & nonnulla ueluti auctariũ quoddam superaddita. *Lumbricorum tria genera.* Lumbricorum tria genera tradit Paulus, Galenum, ut assolet, sequutus: rotundos, latos, & ascarides. Hippocrates Celsusq; duo: ille enim latos, hic ascarides silentio pertransiit. Galeno reliqui medicinæ autores, tam Græci quàm barbari aperte cõsentiunt, uno Auicenna excepto, qui adeò (ut solet) confuse scripsit, ut nec quid scripserit, nec quid senserit, liquidò possit intelligi. In quibusdam enim exemplaribus tres, in quibusdam quatuor species proponuntur: in omnibus uero ita obuolutæ, ut non sit facile eas extricare: si quis tamen diligenter introspiciat, tres quoq;, non quatuor (ut eius narratores putãt) ab eo positas animaduertet, licet pluribus uerbis expressas. Per longos enim unam, per latos & rotundos alteram, per ascarides & paruos tertiam intellexit: ita ut probanda sint ea exemplaria in quibus tres, non in quibus quatuor in capitis titulo initioq; proponuntur. Quod certe constare potest, consideranti ea uerba quæ statim ab ipsomet Auicenna subnectuntur, in quibus cum uellet eorum differentias tum ex loco, tum ex materia generationis inuenire, non nisi trium meminit differentiarum. Sed & sequenti capite, in quo de signis agitur, non nisi trium generum indicia conscribuntur. In utroq; enim loco per latos & rotundos eos

dos eos intellexit, quos latos Galenus, Paulusq; appellarunt. Nam quæ secũdo ca-
pite de latis & rotundis dicuntur, quod ueluti panniculo quodam integantur, ex
Paulo, ut mihi uidetur, de latis loquente desumpta sunt, licet barbarie, ut heri solet,
obfuscata. Sic enim scribit Paulus: Lati sunt mutatio (ut ita dixerim) intraneæ in- »
testinorum membranulæ ad animalis corpus, quæ quandoq; per partes, plerunq; »
tota simul excernitur, incredibilem speciem magnitudinis præbens. Aëtius quoq; »
eadem ferè scribit ad hũc modum: Latus lumbricus est (ut quispiã dixerit) trans- »
mutatio mẽbranulæ tenuia intestina introrsum subcingẽtis ad animale quoddam »
corpus. Videntur autem utriq; autorem libri de morbis sequuti, siue ille Hippocra- »
tes, siue alius fuerit. Hos ego lumbricos bis ter'ue in tota uita, sed præcipuæ magni-
tudinis Mirandulæ conspexi, nec sine magna spectantiũ admiratione. Indicia quo-
que latorum & rotundorum, cap. quarto recitata, quæ & ipsa ex Paulo desumpta
sunt, clare ostendunt, eosdem esse qui apud Auicẽnam lati & rotundi, & qui apud
Paulum lati absolute dicuntur. Sed priusquam indicia scribamus, aliud quoq; circa
Auicennæ species notandum uidetur, ne fortè nomenclatura ipsa imposturam fa-
ciat, eos uidelicet, quos Auicẽna longos uocauit, Hippocratem & Græcos omnes
στρογγύλας, & Celsum teretes appellasse, passim in regionibus nostris apparẽtes, non
absimiles uermibus in fœtunticetis nascentibus, quos Græci *ἔντερα γῆς*, onisculos
uulgò uocamus. His ueluti in parerga prælibatis, ad ea accedamus quæ desideras.
Rotundos significant, inquit Paulus, uentris & intestinorum morsus, exigua & ari- » *Teretiũ lum-*
da tussis, sed molesta. Nonnullis & singultus adsunt, dormientes saliunt, & absq; ra- » *bricorum no-*
tione eleuantur. Aliqui clamitando surgunt, ac rursus concidunt. Arteriæ inæqua- » *tæ.*
liter pulsant. Febres absque ordine cum extremorum frigore, ter quater'ue, noctu, »
aut interdiu sine ratione inuadunt. Pueri superuacue mandunt, & linguam exe- »
runt, dentibus strident, conniuent oculis, taciturnitatem diligunt, excitantibus ira- »
scuntur, malæ per exigua interualla modo rubent, modo liuent. Si uero ad uentri- »
culum procurrunt, nauseam, morsus, & inappetentiam faciunt: & si cibum cape- »
re patientes cogantur, uix deglutiunt: & si quid acceperint, euomunt: multas quo- »
que uenter corruptiones ciborum excernit, & instar tympani inflatur: reliquũ cor- »
pus non ex ratione macrescit. Hæc sunt rotundorũ indicia, quæ tamen non in om- »
nibus omnia quærenda, sed quædam & potiora. Accidunt autem hæc tum ab ani- »
malibus ipsis in intestinis obuolutis, ac morsum inferentibus, cum ex febrili calore »
malos uapores ad cerebrum eleuante, ac coaceruata in uentre putrida humiditate. »
Hæc Paulus de rotundis: quæ si his quæ ab Auicenna de longis recitantur, fuerint
collata, non erit dubium eosdem esse, qui ab eo longi, & qui à Paulo rotundi nomi-
nantur. De latis ita scribit Paulus: Abundant interdum in non febrientibus, in- » *Latorum in-*
terdum febrientibus in longis morbis superueniunt, morsus stomacho inferentes, » *dicia.*
appetitusq; ad cibum intemperatos. Escam enim ita deuorant, ut alia opus sit: quæ »
nisi præstò adsit, morsus uehemẽtes inferunt: tenuitas corporis cum imbecillitate, »
quadamq; inæqualitate contingit. Infallacissimum uero indicium est, quod cum al- »
ui excrementis, corpuscula quædam cucurbitæ seminibus similia excernũtur. Hæc »
Paulus de latis: à quo Auicenna ea accepit, quæ de latis & rotundis scripsit. Pote-
ram his indicijs esse contentus, sed adijcienda nõnulla ex Aëtio duxi, quo locuple-
tius tibi satisfacerem: non quæ ille scripsit omnia, sed quæ Paulus prætermisit. Pul- »
sus ait, fit inæqualis, imbecillis, deficiens ac recurrens. Pueris dum dormiunt, os ad »
similitudinem lactentium figuratur: nonnulli & desides & absq; pulsu fiunt, frige- »
scunt, & tenue quid ac frigidum exudant: desipiunt aliqui, & aliena per somnos lo- »
quuntur. Alij figuras decubitus assidue transmutant, ac seipsos proijciẽtes, locum »
ex loco demutant: loquuntur nonnulli, multi inuocales omnino persistunt. Qui »
in ore uẽtriculi lumbricos habent, magna ex parte eos euomunt: qui in intestinis, »

per inferiora excernunt. Præcedens quoque uictus ratio lumbricorum tibi præsentiam demonstrabit: si crassior, copiosior, difficilis concoctionis fuerit, si frumentacea plurima esitauerint, balneisq; post cibum sint usi. Omnes enim lumbrici generari ex multis ciborum differentijs consueuere, præcipue circa pomorū tempus.

Lumbricorum causa & origo.

De lato eadem ferè quæ Paulus, nisi quod quos uētriculo infert morsus dicit esse continuos, atq; appetitum ad escam inexplebilem, & quod cibaria assumpta celeriter in excrementa commutantur. Hæc de indicijs satis sint.

In curatione, ait Paulus, interdum febri & lumbricis æqualiter occurrēdum est: interdum exiguam febris rationem habentes, ad extrahendos à corpore festinabimus. Pleriq; enim negligentes, ab ipsis comesti, conuulsi interiere. Nec desunt, qui exeuntes per inguina se uidisse attestantur. Expelles ubi interfeceris: interficies rebus amaris. Cōmunis autem febris, lumbricorumq; curatio est, ut chamæmeli decoctum, & myxariorum quæ uulgò Sebestem uocāt, præbibatur, uel myxaria ipsa cocta manducentur, & succus sereos, aut coriandri semen cum calida contritum, aut oxycrato, aut myotidos, hoc est, herbæ quæ auricula muris dicitur, aut ramenta cornu ceruini, aut miltos nitidissima, quam & Auicenna sub nomine macræ multum commendauit. Vbi uero uiscera intenta sint, & phlegmonem patiantur, utendum cataplasmate ex lini semine, lupinorū farina, absinthio, & radice bryoniæ cum hydromelite, aut oleo chamæmeli cum absinthio & aloë. At ubi febris non adsit, seriphum, quæ est ueluti absinthij species, ut alio loco inquit Paulus: pteris, id est, filix: cardamomum, Auicenna cordumeni uocat: ac sandonicum, absinthium marinum uocat Dioscorides, Auicen. scea, uulgò apud nos nunc sanctulinam uocatum puto, cuius semē ante corallinæ uocatæ usum, in magna erat celebritate. Vtendum aloë, & per seipsam, & cum abrotono, pilulis factis ex melle, & extrorsum cum melino & uino: nam & appetitū excitat, cui rei maxime studendum. Miscendum aliquando & absinthium. Impleatur umbilicus felle tauri, & aliquo ex his amaris quæ dicta sunt. Iuuat & melanthion, cum rosaceo, aut seriphi decocto. ac medulla cerui, umbilico, pectini, ac lumbis inuncta. Vngēdum & sæpe ex oleo rhododaphnes. Confert coagulum siccum, & mentha. Cataplasma fiat per omen lysin, hoc est, ordei farinam, ptereon, absinthium, farinam lupinorum, sandonicum, abrotonum, sydia, balaustion, acaciam, & gallam. Cerote ex aloë, absinthio, farina lupinorum, seripho, melanthio, ana γραμμάτια (scrupulos nostri uocant) sex, cæra uncia semis, chamæmelino quantum sat fuerit, his quæ sicca sunt, cum felle cōtritis.

Febris & lumbricorum causa eadem.

Ascarides infantum quibus necentur.

Ascarides in infantibus euacuantur balanis ex melle cum modicis salibus, uel nitro. In adultioribus, ex acri muria. Ei uero clysmati ab Auicenna recitato, in quo centaurium recipitur, addit Paulus nitrum ac mel: & reliqua quæ adduntur, non copulatiue, sed per disiunctionem à Paulo scribuntur.

In medicinis quoq; interficientibus, numerat absinthium, chamæleonta, anchusam, puleium, calaminthams, lupinum. Ad latos confert comestio allij, decoctio ptereos, aut centaurij pota, uel deuorata: similiter calaminthe, dictamnum, puleium. Composita demum duo describit, quæ sunt penultima ab Auicenna, cap. 5. recitata, quæ danda dicit modo febris non adsit: eiq; quod baccas lauri recipit, addi iubet æquale nitrum, si quæris ut sit efficacius.

Eodem etiam capite ubi legitur, mediatim, legendum ex Paulo, ana grammaria 3. Sed quoniam castigare Auicennam hoc loco cœpimus, non subticebo & alium locum qui castigarione, uel certe declaratione eget. Capite sequenti, id est, sexto, laudantur pili animalis uocati Alcasim: legendum autem Ichneumonis. Sic enim scribit Paulus: In uniuersum omnes à lumbricis ægrotantes Ichneumonos pili iuuant suffiti. De Theriace quoq; ita scribit Paulus, de latis loquens: Ad perfectam morbi amotionem da theriacen, nisi fortis uetet febris. Medicamen quoq;

de Inula

de Inula, ultimo loco eiusdem cap. 5. descriptum, aliter scribit Paulus, ad hunc uidelicet modum: Elenij, ammoniaci, piperis, uel (ut in alio) ptereos ana uncias quinque, cum oxymelite calido: & intermittentes bibant euphorbij drachmam unam, uel duas. Aliud: Ptereos oxybaphon, nitri drachmas duas, da in aquæ cotyla, ei qui fuerit antea uacuatus. Melius autem est, si & exiguam capiat scammoniam.

Aliud: Corticis radicum punici acidi, extima semota parte, drachmas quatuor, piperis drachmas quatuor, cardamomi drachmas duas, prassij drachmas duas, da cum melle ei qui antea allia esitauerit.

Hæc sunt ferè quæ à Paulo collegi. Non tacebo tamen & miram (ut Paulus appellat) methodũ, per quam & aloë pueris, & sorbitiones interdũ per os inijciuntur.

Instrumentum quoddam coquinariũ, quod ζωμηρύσιν uocant, supinis ipsis detentis, ori imponitur, & per clysteridion, sortem habentem aulíscon, inuitis aloë, quanto plus fieri potest, intimius ore eorum distento impellitur.

De uictus ratione sic scribit Paulus: Escæ patientium lumbricos, sint boni succi, quæ facile diducantur, atque ad membra transeant, nec causam foueant, nec uires minuant. Quam ob rem uinum cõcedimus aquosum, cibumq; crebro exhibemus, tum propter id, tum etiam ne lumbrici morsus inferant. Si adsit uentris profluuium, indicio est, multos gigni cibo non distributo: miscendaq; eo casu sunt sorbitionibus, uel pira, uel cotonea.

At libet quoque nonnulla remedia ex Aëtio colligere, quo tibi plenius subseruiam. Vbi (inquit ille) ambigua sit affectio, mitioribus utendum: acrioribus enim remedijs febris exacuitur, si falsam ceperis suspicionem: stabili uero dignotione existente, tẽporibus morbi attendendum. Circa primos enim dies, multoq; magis iam inclinante morbo, si apparuerint, acrioribus insistendum remedijs, circa consistendi uigorem mitioribus: & tum præcipue cum uiscerũ inflammatio, tentio'ue concurrit. Vtendum igitur cataplasmate ex lini semine, & lupinorum farina. Bibereq; debent ante omniem escam pueri quidem cremorem myxorum & menthæ: perfecti, absinthij & abrotoni. Perfectis uero infantibusq;, etiam si trimestres fuerint, febrierintq;, tutò potui dabis terræ intestina, id est, uermes terrestres, de quibus suprà etiam mentio facta est, cum epsemate, id est, musto cocto, si tolerant: si minus, cum hydromelite, aut ut uoluerint, nihil ueritus, neque utilitatem eorum paruipendens. dabis autem septem. Datur & chamæmeli decoctum exiguo cum rosaceo, & efficaciter operatur. Iuuat & erigeros, id est, senection. Nec est carduus benedicta, ut putauit Genuensis, sed herba apud nos passim nascens, uel mulierculis cognita, quam, quoniam in petris feré inueniunt, Petrellam uocant. Educit absque molestia & tragoponos, hoc est, hirci barbula, uulgo & ipsa cognita, olus uidelicet syluestre, barbam petræ dicunt, uel eam, uel aliam multum similem. His qui in declinationibus sunt febrium, sorbitionibus multum mellis immittendum, & ptisanæ, plurimum oleum omphacinum concoquendum.

Hæc sunt quæ ex Paulo & Aëtio collegi: quibus quoniã uis me ueluti coruum olores interstrepere, adijciam duo simplicia per me obseruata, & meam quandam compositionem.

Simplicia sunt duo, olea thuris, & atramenti, quod nunc uitriolum uocant, per eam uidelicet artem facta, quam chymicen dicunt. Ex horum priore uenter inungatur: sed in secundo ualde caute agendum, ne locus exulceretur si intrò sumatur. Sunt tamen qui ausint eius guttulam potui dare cum melicrato. Porrò nostra compositio capit, corticis rhei, uel barbarici, uel pontici, coriandrorum præparatorum, seminis ozymi, seminis arnoglossi, sydiæ, id est, corticum mali punici, careos, id est carui, rhu, id est sumach, ana drachmam unam: seminis cardui, quam Benedictam uocant, ramentorum cornu ceruini & eboris ana unciam semis, corticum ra-

dicum mori, feminis brassicæ, feminum citri, corticum salicis, ana drachmas tres, seminis portulacæ, dictamni, ana scrupulos duos: margaritarum, coralliorum rubrorum ana scrupulum unum. Fiat puluis, de quo detur drachma una uel duæ, cum uino, hyeme, uel non febrientibus: cum oxycrato æstate, uel febrientibus. Vale.

EPIST. II. Io. Georgio Trisino, pro curatione Incubi.

Incubus studiosis uerendus.

Ssiduæ lucubrationes, indefessaq́ studia, ut animum tuum supra modum excoluerũt, ita corpori non exigua intulere dispẽdia. Eam enim affectionem incurristi, quam ἐφιάλτην ferè Græci omnes medici uocant. Dioscorides ἀπὸ ἐφιάλτου πνιγμόν, Themison πνιγαλίωνα nominauit: ex nostris uero Plinius modo suppressiones, modo noctis ludibria: recentiorum turba incubum uocat. *Incubi morbi symptomata.* Difficilis motus cum tremore, stupidus quidam sensus, inuocalitas, cum clamandi desiderio, imaginabunda suffocatio, ueluti re quadam graui opprimente, & uiam spiritus præcludente, hunc affectum comitantur. Quæ licet grauia, non tamen tam proprio malo molesta (ferè enim non nisi in somni initio infestant, quàm quod grauiores affectus, comitialem uidelicet & attonitum, sed & maniam quoque minitantur: uel his præsertim uerendos, qui literarum studijs incumbunt, ut per quos animi sapientiæq́ secundum Platonem & Galenum sedes, hoc est, cerebrum ipsum, potissimum labefactetur. Enitendum igitur, ut quanto ocyus fieri potest, maligna illa affectio elidatur: hoc fiet, si causam amputauerimus: ea enim semota, dispositio quoque ipsa, à qua ea quæ enumerauimus symptomata pendent, pariter præcidetur. Causa, ut ex colloquio tecum habito collegi, sunt uapores mali, qui ex sanguine, plusquam modo conueniat atræ bilis habente, exurgentes, & in somni initio cerebri cauernas opplentes, transitumq́ liberum spiritui animali ad propria peragenda munera excurrenti præcludentes, modo omnia, modo quædam eorum quæ enumerauimus, pariunt detrimenta. Est igitur uapor ille causa, obstructio morbus, Incubus symptoma. Eritq́ primus curationis uel potius præseruationis scopus, prohibere ne huiusmodi uapores cerebri meatus occupent. Hoc fiet, si eos humores abstulerimus à quibus sustolluntur: caputq́ roborauerimus ne recipiat: & si qui in eo sint consistentes, discutiantur, uel distrahantur. Præsentissimum igitur auxilium multas intentiones simul explens, esset uenæ præcisio: sanguine enim misso, & materia amputaretur, & uapores distraherentur. Sed quoniam Syrij ardor nos absterret, experiri fortè hoc tempore tutius fuerit cucurbitulas. Admoueantur igitur duæ cucurbitulæ cute præcisa, prima supra talum, altera sub poplite, dextra utraque parte & interiore: & si per has malum non leuatur, duas quoque sub lato spatularum osse, utile erit admouisse. Per has enim, ni malum altas nimis fixerit radices, adhibito conuenienti uictu, uel totum eruetur, uel magna ex parte.

Victus ratio. Porrò congruus uictus est, ut parcè semper, parcissime in cœna cibus sumatur, qui & boni succi sit, non inflet, facile concoquatur, modice alat, nec uapores multos in caput mittat. Et ut ad particularia descendamus, panis sit ex bono tritico, bene coctus, modiceq́ & salitus & fermentatus. Vinum album, clarum, leue, subacerbum, dilutum, moderatè sumptum, ita ne cibus innatet. Caro sit auium potius quàm quadrupedum, & syluestrium magis quàm urbanarũ, modo aquaticæ non sint: ceu pulli gallinacei uel columbini, turturis, rituli, hœdi, phasianorum, perdicum, auicularum, leporum, & aprorum: hæcq́ potissimum partes eligantur, quæ præ alijs mouentur & pinguedine carent. Oua gallinarum recentia, sorbilia uel tremula, non dura, nec assa uel frixa. Cappares oxymelite conditi utiliter in cœnæ initio come

ſo comeduntur. Piſces niſi ſaxatiles, & hi quidem non niſi rarò guſtentur. Fructus omnes, præter piſtacia, paſſulas, & pineos nucleos, interdicuntur: ex adſtringentibus tamen ut piris, cotoneis, quid in ſecunda menſa, poſt alium uidelicet quemuis cibum, aut potũ ſumi poteſt. Non ſecus & uniuerſa olera, præter fœniculum, anethum, bugloſſum. Ruta uero tantum abeſt ut noceat, ut etiam ſummè conducat: uerum medicamentis potius quàm cibis eſt connumeranda, ſicut & ſaluia, & ſampſychus, hyſſopus, ac ros marinus.

Fugere oportet ſolem, frigus, uentum, ignem, fumum, Venerem, balnea, laſſitudinem, ſolicitudines, negocia, omnem ingentem, omnemq; aſſiduam circa rem quamuis meditationem, & præſertim duabus horis à cibo, uehementes ſtrepitus, præcipitis loci, rei uelociſſimè motæ, magnæq; lucis conſpectum, eximios uel bonos uel malos odores, meridianum ſomnum, imò omnem ſomnum longum, longasq; uigilias.

Exercitio ante cibum moderato utendum, ſed quo inferiora potius quàm ſuperiora membra fatigentur. Poſt cibum uero animi & corporis quieti indulgendum. Frictione utendum multa & uehementi, quæ ab humeris & pectore incipiens, ſenſim ad crura uſque deſcendat. Qua finita, caput quoq; ipſum & perfricandum erit, & pectendum. Glycyſidos, id eſt, pæoniæ radix recens collo ſuſpenſa geratur: uapores enim ab ea ſurgentes, cerebrumq; petentes, alienos excludunt, & cerebrum roborant. Eligenda autem in hoc mas, quæ ſolio nucis regalis conſtat, radice alba, digitali craſſitudine, longitudine palmi, & guſtu adſtringit. Myrobalanus quoq;, quam chebulam uocant, ſaccharo condita, quotidie mane comeſta, cerebrum mire corroborabit.

Pæoniæ radicis efficacia.

Myrobalanus.

Quod ſi per hæc malum non tollitur, aut magna ex parte leuatur, fortiora aggredi remedia neceſſe erit. Secanda igitur exterior cubiti dextri uena, & auferenda, ſi ater fluxerit, ſanguinis ſemilibra. Hyſſopus deinde herba, & paſſulæ tandiu in pluuiali aqua coquẽda ſunt, donec dimidium excoquas: decoctiq; tres unciæ, cum ſeſquiuncia oxymelitis ſcyllitici per octo continuos dies in aurora bibendæ. Poſt quos potus purgãda aluus per obolos quatuor Armeni lapidis, toties aqua pluuiali abluti, ut eius nec odor nec ſapor guſtata aqua ſentiatur: quod ferè poſt quinquaginta ablutiones fieri conſueuit: poſt quas iterum ter roſacea aqua abluatur. eſt autem cum melicrato bibendus. Proderit & per interualla ſemunciam, uel unciam integram herbæ, quam ſenam uocant, cum pari bugloſſi menſura perpetuam noctem aqua calefacta madere ſinere, & mane, quod excolatum fuerit, bibere.

Corpore bene purgato, caput quoq; ipſum uacuandum: quod optime conſequemur gargarizando eandem potionem quam ſuprà deſcripſimus, quæ uidelicet ex hyſſopo, paſſulis, & oxymelite componitur. Vel ſi paſtilli maſticentur qui habent pulei unciam unam, caricas pingues ſeptem, piperis longi drachmam integram, pyretri mediam. Semina nigra pæoniæ quindecim, ſi cum melicrato bibantur, mirè uapores excludunt, & cerebro robur imponunt. Pyretri etiam radix inſtar zingiberis condita, frigoris tempore multum conducet.

At ſi neq; his in totum malum ceſſerit, tranſacta bona autumni parte, iterũ ſanguis mittendus, & per oxymel Iuliani purgatio facienda, ac hieram diacolocynthidos, aliquos inter uenæ ſectionem unamq; & alteram purgationem intermittentes dies, quibus & uires recreentur, & natura per ſeipſam agere permittatur. Per gargariſmata quoq;, maſticationes, ac naritiua caput bene purgandum. Deinde cucurbitulæ præcordijs & dorſo admouendæ, cum ſcarificatione. Danda Mythridatis antidotus mane & ſerò, auellanæ magnitudine, & quibuſdam interpoſitis diebus iterum per hieram diacolocynthidos purgandum. Cucurbitulæ collo & capiti admouendæ. Calidis fomentis, demumq; ſynapiſmo in uertice utendum, & ſi opus

fuerit tandem candentibus ferramentis, ulcus consueto capitis loco supra caluariæ futuras excitãdum. Sperandum tamen, ut non sit necesse ad hæc ardua uenire, sed obseruata uictus ratione, quam suprà mõstrauimus, per faciliora auxilia citò optata incolumitas expectanda. Quod ille nobis donare dignetur, qui est uera salus Christus dominus, cui laus & gloria. Vale.

Ferrariæ, ex ædibus nostris, 20. Iulij 1512.

EPIST. III. Io. Mariæ Pacto medico Mantuano, in defensionem præcedentis epistolæ, de curatione Incubi.

Eri uesperi dum uix sacrum soluissem ieiunium, redditæ mihi fuerunt literæ illæ tuæ magnæ, & à me magnopere desideratæ. Quas dum legendi auidus resero, inuenio in eis aliud longe argumentũ quàm expectabam: non enim de lumbricis, ut putabam, sed de noua, & mihi nequaquam cogitata materia agentes uideo. Epistolam enim quandam meam, non ad te, sed ad Ioannem Georgium Trisinum datam, uirum non minus literarum peritia, & morum grauitate, quàm generis nobilitate præcipuum, sub limam ducis, fereq; totam atteris. Quatuor autẽ sunt præcipua quæ non probas: quod uenæ sectionem imperem: quod uentrem antè uel pòst non leniam: quod nulla alia præeunte, oxymeliten potionẽ scilliticam cum hyssopo dem: quod lapidem Armenum, rem aut ignotam, aut certe ambiguam, pro purgatorio exhibeam. Ego mi Pacte, licet non disputandi gratia ea conscripserim, sed probi uiri, & amici saluti cõsulturus, ut tamen tibi morem geram, id enim optare per hanc tuam epistolam uideris, reddam consiliorum meorum rationem, & tuas aduersum ea argumentationes, quantum in me erit, & quam breuissime potero conabor refellere. Magnitudo morbi, & uirtutis robur, uel solæ, uel primæ phlebotomiæ secundum Galeni doctrinã intentiones, ad secandam uenã me trahebant. Magnus enim erat morbus qui aderat, maiores longe quos formidabamus: adeò, ut si non magnam quoq; plenitudinẽ fuissemus adesse suspicati, auxilium tamen hoc tam necessarium non eramus prætermissuri: præsertim quoniam clarissimus ille uir, aliquando attonito morbo fuerat uexatus, cuius & uestigia secum assidue deportat, sinistro crure claudicans. Subobscurus tamen rubor, & tentio uenarum, anteactaq; uictus ratio, plethoram mihi significabant. Vnde uero coniecerim, atram bilem cum sanguine, esse morbi causam, multa fuere, sed inter cætera species illæ imaginũ, quæ & in ipsa nocturna suppressione, & in reliquis etiam somnis, imò & interdum uigilanti occurrebant. Ex his autem quæ te ad aliam trahunt sententiam, urinam quidem & præincipientem causam paruifacio: alterius enim inter tot proprio cõmentario de phlebotomia indicia, nũquam meminit Galenus. Nullam uero causarum præincipientium ostendere curationem, scripsit idem autor quinto libro artis curatiuæ. Verum nec æger ipse (quod tu contendere uideris) asserebat, se nunquam hac passione afflictum, nisi quando post cœnam legisset: sed sæpenumero, ubi nec post cœnam, nec antè legerat, offensum: alioquin neque ratio conuincit, ut uapores cibi male concocti sint passionis causa, si non patiatur nisi post cœnam legerit: potest enim illa lectio, ueluti præincipiens causa, aliam in corpore causam mouere præcedentem, à qua, non ab ipsa præincipiente, sit curationis methodus accipiẽda. Quod uero adijcis, posse & hoc contingere à cerebro, proprium nutrimentum non bene concoquente, & absque stomachi uitio: non tollit, quin sanguis atræ bilis naturam habens, is esse possit. Licet enim cerebrum sanguine proprie pituitoso nutriatur, ubi tamen hic desit, alio quouis præsente nutritur. Quem si non uis dicere atræ bilis na

lis naturæ esse, plus quàm par sit eius secum habere concedas. Huic tamen sententiæ nequaquam ego adhæserim, ut ex reliquijs uidelicet nutrimenti, male à cerebro concocti, ea fiant nocumenta: illo enim modo solent tumores præter naturam in membris fieri: assiduecq; oporteret aliquid ex his quæ per interualla malis patitur, in cerebro persentiri, nec in somni tantum principio, sed distributo potius iam sanguine, per secundam concoctionem genito. Subdis præterea, consentire quidem missioni sanguinis temperaturam, sed morbum negare, ut qui ex crudis humoribus fiat, & fortè extra uenas: quod uel ex hoc dicis ostēdi, quod pueri tali morbo frequentius infestantur, ueluti crudis humoribus abundantes, quibus minime competit phlebotomia. In quibus uerbis uideris negare phlebotomiam aliquando tali affectui, incubo scilicet uocato, conuenire. Quod certe, præter id quod à ratione alienum est, præcipuis quoque autoribus aduersatur. Nam (ut Paulum & alios Græcos omittam) cura eius, inquit Auicenna, est phlebotomia. sic Rasis, sic quicunq; celebres habentur. Quod si dixeris, non negare te semper phlebotomiam, sed in hoc uiro qui crudis humoribus abundet: iam non erit morbus qui neget, sed crudi humores. Ego tamen in eo nunquam plumbeum, uel pallidum, uel subalbidum colorem aspexi, qui Galeno teste, sunt crudorum humorum colores, à quibus prohibetur phlebotomia, sed floridum semper atque rubentem. Neque uenas exiles (ut tu dicis) sed magnas satis, crassas, & extentas. Vt igitur totam hanc disputationem colligamus, aut morbus fit à sanguine (ut ego puto) cui atra bilis miscetur: aut ab alio quouis humore. Si primum, non tu modo, sed uix Chrysippus aut Erasistratus detractionem sanguinis negabit. Si secundum, affectus magnitudo, & præsentis, qui nec sit cōgruo uictu, & quas iussi cucurbitulis ablatus: & futuri, præcipue attoniti quem iam sit passus, formido, ad idem uel inuitos nos trahunt, consentiente uirtute, & nihilominus ætate. Laxato, si non soluto primo nodo, iam secundum aggrediamur. Quod, nullam de uentre leniēdo mentionem habui, non propterea fuit, quod aliter in hoc quàm cæteris sentirem, sed breuitati indulgens, ut hoc, ita multa alia ad phlebotomiam pertinentia prætermisi, ut horam, situm, cibum, atq; id genus cætera. Neq; enim phlebotomiæ cōmentarium, sed cōsultricem epistolam scribebam: alioquin neq; lenitio illa est simpliciter necessaria, sed quemadmodum scripsit Galenus, determinatione eget Hippocratica. Quod uero tertio quæris loco, maioris momenti est, & quod, ut scribis, maiorem te in admirationem, & certe meritò trahere debebat, quod uidelicet non per gradus, sed per saltum statim ad altiora conscendo. Possum hic respondere, me non statim ad extrema accedere, sed morbo, etiam quando ad me peruenit, satis antiquo, cucurbitulas primo cruribus, deinde spatulis admoueo, congruum uictum, uacuantem scilicet & attenuantem impero. Quibus auxilijs ni morbus uel tollatur, uel magna ex parte leuetur, phlebotomiam impero: in qua inspici sanguinem iubeo, ne fortè coniectura me fefellisset, & nisi ater crassusq; fuerit, non detrahi. Nigrum & crassum sanguinem fateamur necesse est atræ bilis naturam habere, quam uehementi medicamine tenuare, atque præcidere oportet, simul quoque uias de obstruendo uel reserando parare. Hoc enim est quod Galeno interprete nos Hippocrates docuit, quando ait: „ Corpora ubi purgare uolueris, bene fluida facito. An uerebor ego in diuturno morbo, ab atra bile pendente, iam per parcum uictum, cucurbitulas & phlebotomiam uacuato, hyssopum, quam Galenus in acutis morbis, & cum uehementi febre turgentibus, prima uel secunda die, nulla præeunte uacuatione, non formidat? Dicunt recentiores, & quandoque antiqui à facilioribus esse auxilijs inchoandum. Scribit uetustissimus Hippocrates: „ Ad ultimos morbos extremæ curationes, exactæ optimæ sunt. Concilium inter utrosque statuit bonus Hippocraticæ doctrinæ cultor Galenus quinto Therapeutices libro, per hæc uerba:

Colores phlebotomiam prohibentes.

Sanguinem nigrum & crassum, atræ bili participare.

Morbo urgente audendum.

„ Non quemadmodum nonnulli medicorum, à paruis inchoandum est auxilijs: ne„ que (quod illi dicunt) intelligendum, ut prius hæc tentanda, deinde (si non iuuerint) ad maiora accedendum: in his enim quæ periculo uacant passionibus, uera est „ hæc opinio. Possum igitur (ut dixi) negare me statim ad summa accessisse: possum & si quis uel in ipso purgatorio pharmaco à me hoc actum affirmet, me tum Galeni & Hippocratis autoritate tueri, tum Pauli & Auicennæ. Paulus in hoc ipso morbo per hellebori drachmam purgat, cui (nisi in libro sit menda) tres obolos addit scamonij, & anesi quid, uel dauci, uel petroselini. Auicenna uero euphorbij drachmã dat, cum tertia parte scamonij, & quarta colocynthidos: ita ut mirari subeat recentiorum, qui uerba pauló ante conscripta ab Auicẽna, scilicet solutionem uentris faciendam cum eo, quod totum humorem educit, exponunt non una, sed pluribus euacuationibus. Nisi forté putent Auicennam uoluisse hoc compositum pluribus sufficere uacuationibus, quod tamen litera non patitur. Quare enim diceret, si uirtus fuerit fortis, si ex eo medicamine dari tantummodo quindecim grana uoluisset? quemadmodum Iacobus cognomento de Partibus interpretatur. Sed nónne pilulæ ex cyaneo lapide, quas Lazuli uocant, quarum dosis est, ut ipse Iacobus dicit, drachmæ binæ, & quas uirtute non forti existente præbet, sunt illis quindecim granis potentiores? Facessat timor, & in his præcipue morbis, qui absq; febri sunt, sed non absq; periculo, & in quibus adhuc homo solita potest opera exercere, magna non uereamur auxilia. Ego certe (cum econtrario multi soleant) quo magis senesco, eo audentior fio. Exhibui crebrò hellebori nigri integram drachmam, adiectis etiam diagridij duobus granis, nec uel molesta, uel maior plus debito sequuta est purgatio. Lapide quoque Armenio, bene iuxta Alexandri doctrinam abluto, & in catapotia quoque eius modo reformato, plerunq; & in pluribus hoc anno usus sum, semperq; iuuamentum sequutum est, nec cum magno impedimento: bis tantum uomitum incitauit, sed qui postmodum iuuerit. Mulierem cancro in mammilla laborãtem, ab ingentibus doloribus liberauit. Alium à melancholiæ morbo, cum iam fores esset ingressus, bis uel ter acceptus, reuocauit. Quomodo, inquis, inuenisti, quem alij Venetijs diligenter inquisitum inuenire nequiuerunt? Dicam quomodo. Dum hic quoque apud nullum inueniretur seplasiarium, monachæ quædam semunciam donauerunt. Qui scis, inquis, quod uerax sit? Non minus certe, quàm quod id sit scamonium, quo passim utimur. Res omnino est à communi cyaneo, quem lapidem Lazuli uocant, diuersa, cum multa tamen similitudine, & quæ atram bilem, non cum magna purgat uiolentia: cuius si potero fragmentum ad te mittam. Demum quasi cum felle in Leonicenum stylum uertis, in qua cõtrouersia nolo me nunc quidem intromittere: hoc duntaxat dixerim, omnino mihi uideri, Arabes autores utranq; rem, Armenum scilicet & Cyaneum lapidem simul eodem capite confudisse. Hæc sunt quæ raptim, ut cernis, tuæ magnæ epistolæ respondenti occurrerunt, quæ ut minore cura & opera exarata sunt, ita maiore uenia digna erunt apud te. Accelerationis causa fuit nuncij occasio, quem nescio, an potuerim etiam celeritate assequi.

Vale ex Ferraria.

Pilularum Lazuli dosis.

Cyaneus lapis Lazuli.

Epist.

EPIST. IIII. Hippolyto Roscio. Quid intelligendum apud Auicennam per Albesed.

QVæris quæ res sit, quam Auicēna Albesed tertio suæ medicinæ libro uocat, & magnopere in articulorum morbis cōmendat. Cui quidem quæsito, quispiam autoritate ipsiusmet Auicennæ nixus, facile respondebit, Albesed esse Keiri: quæ non aliud est, quàm id quod Græci λευκόϊον, nostri albam uiolam uel matronalem uocant, rem uel puellis notam, ut quam in pensilibus hortis, atque etiam interdum in parietibus libenter conserant. Sed huic sententiæ reclamat Simon Genuensis, cui hisce in rebus magna à patribus nostris fides hactenus est adhibita: admiratus Auicennam ignorasse bezed esse corallium, quum de eo sub bezed nomine secundo eiusdem suæ medicinæ libro perscripserit. Ego uero non minus errasse Simonem quàm Auicēnam in hac re puto, bezedque seu albezed (eadem enim est utraque dictio, solo articulo differens) nec leucoion, nec corallion esse dico: quorum alterum Simon credidit, alterum Auicenna, sub quadam tamen protulit dubitatione: intelligendumque pro bezed, quandam puto anagallidos speciem, quæ rubicundum florem profert. Vnde autem ad hoc mouear affirmandum, hinc disce. Constat Auicennam totum ferè suum de medicina librum, ex alijs medicis, tum Græcis, tum barbaris transcripsisse. Ex quo fit, ut non sit ad intelligendum ipsum, sicubi difficilis uidetur, uia melior, quàm ad ipsos recurrere autores, à quibus id, de quo dubitatur, assumpsit. Quisquis autem hoc melius facere norit, is utique melius eum intelligat necesse est. Et qui ab hac uia recesserunt, multipliciter semper lapsi sunt. Primus, quod sciam, hanc intelligendi Auicennæ uiam nobis monstrauit Nicolaus Leonicenus, uir & græce & latine doctissimus, ac medicinæ sicuti bonarum omnium artium cultor eminentissimus. Hoc idem Hermolaus Barbarus æui nostri splendor & gloria, aliquando mihi Venetijs indicauit, cum de communibus studijs in eius bibliotheca colloqueremur. Tantorum ego ducum castra sequutus, quoties scrupulus aliquis in Auicenna incidit, ad antiquiores præsertim Græcos me confero. Inter cæteros autem, in his præcipue quæ ad curationes morborum pertinent, Auicenna sequutus Paulum uidetur. Hunc igitur euoluens, inuenio antidoton, cui nomen diacorallion, summopere in articularibus morbis commendari: cuius compositionem dum examino, manifeste cognosco, Auicennam suam quam uocat albesed antidoton, inde accepisse, licet (ut crebro in alijs etiam factum est) multipliciter labefactam. Quod ut agnoscas, uerumque tam laudati medicaminis construendi modum habeas, Pauli ipsius seriem subscribam. ea est huiusmodi: Rhei barbarici, pæoniæ, myrrhæ, spicæ nardi, ana uncias duas, folij unciam unam, garyophillorum grana quindecim, anagallidos habentis florem rhussion, quam uocant corallium, unciam semis, aristolochiæ longæ & rotundæ uncias quatuor: dosis grammarium unum, quotidie post bonam cibi concoctionem. Hæc est Pauli descriptio: ex qua licet aduertere, non solum quod Auicenna Simonque errauerint, sed etiam quænam causa eos in errorem duxerit. Auicenna enim putauit anagallidem esse alkeirin, id est, leucoion: quoniam ipsius quoque leucoij quandam speciem rubrum proferre florem, apud Dioscoridem legerat. Simon accipiēdum corallium, quoniam albezed uox, apud Arabes corallium significat: non aduertens medicamentum id appellari diacorallium, non à uero corallio, sed ab ea anagallidos specie quæ quod flore, colore corallio rubro simili constat, corallium nuncupatur. Habes igitur mi Rosci, quid pro albesed in eo sit medicamine capiendum, & quæ sit uera medicaminis compositio.

Vale.

Difficiles Auic. locos explicare uolenti, quæ spectanda.

Nicolaus Leonicenus.

Hermolaus Barbarus.

EPIST. I. ad Pactum, de Lumbricis.

REVOCAS me iterum Pacte ad lumbricos, atque in primis petis, Latus ille, quem me uidisse scripseram, esset ne unus obuolutus, an plures, cucurbitæ seminibus similes. In quibus uerbis ostendis, te nondum assequutũ quod scripseram, licet Pauli & Aëtij autoritate, & meo demum testimonio cõfirmatum. Addam igitur antiquiorem testem, meamq; attestationem pluribus, & quidem clarioribus uerbis explicabo. Scribitur libro quarto de morbis, qui liber inter sexaginta Hippocratis opera numeratur, ita uerbum ex uerbo: » Vermes lati gignuntur in puero adhuc intra uterum existente. » & post multa: Est autem species ipsius ueluti abrasio intestini alba. Indicia eius » sunt, quod excernuntur interdum nonnulla cucumeris seminibus similia. Scribuntur & alia multa ibidem, quæ consultò prætereo, & ad meam in alia epistola attestationem confirmandam me conuerto. Exeunt aliquando, maxime ablutis clysmate intestinis, membranosa quædam corpora, ualde lata, colore exalbida, consistentia inæqualia, intraneam intestinorum superficiem repræsentantia, quæ dicere assolent medici, esse mucos intra intestina repertos, uel mucosam pituitam frigiditate intestinorum addensatam. Mulierculæ lectulos uermium uocant. Hæc crediderim ego portiunculas latorum uermium, quando (ut inquit Paulus) per partes excernuntur. Nec esse puto medicum uel mediocriter exercitatum, qui hæc aliquando inter alui excremẽta non fuerit intuitus, nec cum magna admiratione. Sed cum toti simul excernuntur, & præsertim adhuc palpitantes (quod ego bis ter ue in tota uita conspexi) incredibili illa (ut idem ait Paulus) magnitudine, in magnam nos trahunt admirationem. Quod tamen rarò contingit: tum quia (ut inquit Galenus) rarior est lumbrici lati generatio: tum quia (ut ait Paulus) dimissi non consistunt. & hinc fieri puto, ut assidentes plerunq; inter excrementa, nescio quid medico ostensuri, frustra perquirant, quod tamen se prius uidisse testantur. Hæc est lati uermis effigies, latinis medicis hactenus incognita. Neminem enim adhuc legi, qui hunc uermem plenè cognouerit. Arnaldus tantum & Beniuenius ueritatem, conniuentibus tamen oculis, procul aspexerunt. Sed & Plinius per illam tricenûm pedum tineam, hunc ipsum latum uermem intellexit.

Latorum uermiũ effigies.

De teretibus dixeram ab Auicenna longos uocari, esseq; similes in fœtunticetis nascentibus, quos onisculos uulgò uocant: tu uero ambigere uideris quid sint fœtunticeta, & qui sint apud uulgum onisculi. Onisculos, uoce parum detruncata, nisculos, uulgò apud nos uocant, quos Græci γῆς ἔντερα, quasi terræ intestina dixeris, nos uermes terræ, Auicenna charatim, qui in fœtunticetis, id est, fœtidis ac cœnosis locis reperiri consueuere. His eos esse similes qui teretes, uel rotundi à probatis autoribus, ab Auicenna longi uocantur, nemo negauerit, qui utrosque cognoscat.

Fœtunticetum quid.

Circa ascarides deinde tria petis, uel potius quatuor: nomen, rem, antiquorum sententiã, an eos uspiam uiderim. Nominis etymon nullibi (quod meminerim) uel apud Græcos, uel apud Latinos legi: mihi autẽ uerisimile fit, deduci eam uocẽ à uerbo græco ἀσκεῖν, quod latine significat exerceo: uel potius à uerbo ἀσκαρίζω, quod idẽ est quod moueo: sedi enim circa quam cõsistũt, uehementẽ prurituũ inferẽtes, ut Paulus & Aëtius testãtur, assidueq; cõmoti animal cõtinuò extimulant & exercẽt.

Quicquid

Quicquid uero recẽtiores sentiant, non est dubiũ apud antiquos per ascarides paruos uermes intelligi: sunt enim ascarides (inquit Galenus aphor. 26. libri tertij) tenues quidã lumbrici, in parte maxime inferiore crassi intestini geniti. Galenũ Aëtius & Paulus sunt secuti: à quibus nec dissentit Auicẽna, si modo recte & legatur & intelligatur. Sic enim ego principiũ secũdi capitis legẽdum puto: Longi, & lati & rotũdi, & ascarides & parui. & uerbum, lati, secũdo loco in quibusdã codicibus etiã Hebræis scriptũ, omnino supposititiũ puto. Ita autem intelligẽdum, ut per ascarides & paruos (quod alia etiã scripsi epistola) unam tantũ speciem intelligamus, eos uidelicet quos Galenus ascarides, ipsemet Auicẽna in primo libro minutos: in tertio, modo simul ascarides & paruos, modo ascarides tantũ, modo paruos tantũ uocat. nam quæ de loco generationis paruorũ ab eo dicũtur, de ascaridibus à Galeno, sed ab Aëtio ac Paulo aptius dicta sunt: quæ uero de ætate ascarides gignẽte, ex Hippocrate & Galeno in Aphor. superius adducto sunt accepta, qui nullo pacto de latis intellexerũt, quãdo nec eos quidem nominasse eo loco Hippocratẽ, Galenus testatur: tum capite quoq; tertio in quo de signis agitur, quæ de sedis pruritu, & assiduo motu paruorũ dicũtur, similia sunt his, quæ de ascaridibus Paulus Aëtiusq; conscripserũt. Quod autem scribitur quarto capite, medicinas interficiẽtes ascarides, & rotundos, interficere etiam longos: fuit sententia Galeni in fine artis curatiuæ, licet ordo sit in Auicenna permutatus. Scribit enim hoc modo ad uerbum Galen. » Rotundos uermes sufficit interficere absinthium: latus fortioribus eget pharmacis, quale » est filix, adhuc autem & uocata ascaris. » Quemadmodum uero ambigi non potest, hic ab Auicenna dici longos, quos Galenus uocauit rotundos: & quos Galenus latos, Auicennam uocasse rotundos: ita clarum esse debet, ab utroq; eosdem uno nomine uocatos ascarides, qui scilicet sunt ab his, quæ bibuntur (ut Auicenna ait) remotiores, utpote in parte maxime inferiore crassi intestini generati, prout ex Galeno superius ostẽsum est, id est, circa ani extrema, & longanonis initia, sicuti Paulus declarauit. Liquere igitur ex dictis puto, non aliud esse ascarides Auicennæ, quàm Galeni: nec paruos, ascaridesq;, præterquam nomine apud Auicennã distare. Nec te moueant sexti, septimiq; capitis inscriptiones: solent enim capitum sectiones inscriptionesq;, tum in alijs, tum in hoc ipso libro plerunq; mentiri, utpote non semper ab autoribus ipsis, sed à quouis potius lectore pro arbitrio cõscriptæ. Mendam uero in sexto capitis titulo adesse, uel hoc potest ostendere, quod statim post primũ remedium, latorum auxilia subscribuntur, deinde toto ferè capite ea quæ sunt omnibus speciebus communia. Sed & kitram, id est, cedria, quæ hic conferre scribitur ad ascarides, sequenti capite in paruis bis repetitur, quam peculiariter ascaridibus, proprio capite, lib. 7. de simplicibus medicinis Galenus commendauit. Et hæc quidem de ascaridibus dicta sint. Vnus autem adhuc superest scrupus circa lumbricorum species, qui me sæpenumero non mediocriter perturbauit. Nam qui Cucurbitini uocantur, ad nullam trium dictarum specierũ uidentur pertinere, & propterea quartam per se speciem putari possunt constituere: quod ex recentioribus nonnulli prodiderunt, latos in duas species distinguentes, longos uidelicet, & breues: illos ascarides, hoc cucurbitinos nominãtes. Nec desunt qui cucurbitinos pro genere capiant, quod in disiunctos ac coniunctos ueluti in speciem diuidunt. At certe negari non potest in quibusdam libris ex arabica lingua translatis, cucurbitinos absolute pro latis poni, sicuti in commento arabico aphorismi superius allati, ubi etiam peruerso ordine, ascarides pro rotundis, atq; e contrario rotundi pro ascaridibus leguntur. In libro quoque Serapionis, capite de filice, ubi Dioscorides & Galenus habent latos, in Serapione ex eorum uerbis scribuntur cucurbitini. Sic & apud Moisem nona suorum Aphorismorum particula, ex Galeni autoritate pro latis leguntur cucurbitini. Verum hæc disputatio ad nomen spectat; illud

» *Ascaridum* » *definitio.*

Locus Auicennæ restituitur.

Cucurbitini lumbrici.

uero potius ad rem, an lumbricus reperiatur qui sit cucurbitæ semini non absimilis. Ego quidem, quod meminerim, nunquam lumbricum uiuum conspexi, qui cucurbitæ semina repræsentaret. Paulus & Aëtius, corpuscula illa cucurbitæ seminibus similia, non in numero uermium, sed inter uermis lati indicia connumerant: quod ex Galeno, lib. de locis passis primo, sumere potuerũt, & ex lib. de morbis superius adducto. Antonius Beniuenius Florẽtinus, nostra memoria medicus grauissimus, in suo de abditis libello, uidisse ait inter sese adeò cohærẽtes, ut unus uideretur, quatuor cubitorum longitudinem excedens. Arnaldus quosdam refert, dicentes, cucurbitinos hosce, in uentre cuiusdam alterius magni uermis generari, quem Cingulum uocant: quæ sententia à Paulo & Aëtio non abhorret. Ex senioribus adhuc nobiscũ degentibus medicis, nonnulli uidisse eos multoties uiuos referunt: alij non uiuos, sed mortuos. Quin proba & fide digna matrona nuper in magno quopiam uerme, quem eius auia ægrotans deiecerat, se uidisse multos uermiculos cucurbitæ seminibus similes adseuerauit. Quicquid autem sit, dicere oportet, antiquos hosce in numero uermium non habuisse: quoniam decidi à lato ueluti segmentũ quoddam, & eius portio uiderentur: sed indicium proprium lati uermis esse, sicuti arenam lapidis, scripsit eodem loco Galenus.

Vermium præsagia.

Petis deinde, ut de prognosticis nonnihil scribam, quæ nescio quomodo alia epistola prætermiseram. De his sic scribit Paulus: Circa febrium initia geniti, subsistentiam ex subiecta habent corruptione: circa consistendi uigorem, ex morbi malignitate: circa declinationem ad melius omnino proficiunt. Ait enim Hippocrates, bonum & uermes rotundos exire ad crisim eunte morbo. Aëtius autem ex Herodoti sententia, ad hunc modum: Lumbrici & in febribus & absq; febribus fiunt, multitudine, magnitudine, colore, & tempore inuicem differentes. Circa enim morbi principia geniti, subsistentiam ex subiecta recipiunt corruptione: circa consistendi uigorem, ex morbi malignitate: circa declinationem, ex transmutatione ad melius, qui & celeriter excernũtur, natura eos ad exteriora non secus ac cætera excrementa propellente. Deteriores uero sunt maiores minoribus, multi paucis, rubri albis, & uiuentes mortuis. Postremo tamen Aëtij dicto, Rasis atq; Auicenna aperte repugnant, uiuos mortuis simpliciter præferentes. Mitto quæ in hac cõtrouersia scripserunt recentiores, ut quæ & legisse te puto, & cuiuis legere in promptu sit. Mihi quidem uidetur firmius semper esse iudiciũ quod ex mortuis sumitur, ut quos necesse sit expelli, nec suapte spõte exire. Hæreo tamen Hippocraticæ sentẽtiæ, quod bonum sit eos excrementis alui commisceri, dum morbus iudicatur: ita ut per hoc intelligamus, si alio tempore emittantur, symptomatis, id est, casus potius fieri ratione, ut Galenus dixit, quàm naturæ ui: & propterea uel corruptionem, uel malignitatem indicare, ueluti Paulus Aëtiusq; distinxere. Et hæc quidem de prognosticis in præsentia dicta sint.

Milton non esse minium.

De milto quoq; quam Auicenna macrã uocat, quæris quid sit, & an sit minium. Certe si Plinij, uel Hermolai, qui locum castigauit, autoritatẽ sequemur, fateri oportet, milton eandem rem esse cum minio: ait enim Plinius ab Hermolao emendatus, Milton uocant Græci minium. Si uero Theophrasti, Dioscoridis, atque ut ego quidem puto, ueram Plinij castigationem, res tantum diuersas, quãtum distant uenenum & antidotus. Siquidem minium adeò uenenosum, ipsomet etiam Plinio teste, existit, ut qui id in officinis poliunt, faciem laxis uesicis illigent, ne in respirando pernicialem puluerem trahant. Miltos tantum abest à ueneni natura, ut intra corpus assumpta, & lumbricos enecet, & hepaticos iuuet, & ad alia quoq; quamplura utilis reperiatur. Sed & idem Plinius lib. 33. ubi de minio agit, paulò post uerba ab Hermolao (ut diximus) emendata, rubricam & sinopidem, quæ sunt ex milti genere, uel eadem cum ea, res diuersas facit à minio. Item lib. 35. minium, sinopidem. & rubricam

rubricam inter se distungit, multa de sinopide scribens, quæ Theophrastus & Dioscorides de milto. Et lib. 33. miltum rubricam uocat, testimonium Homeri adducens, naues rubrica commendantis, qui μιλτοπαρῄας eas nominauit, ut Hermolaus quoque testatur: quem alioqui oculatissimum, mirum est non uidisse, milton si sit rubrica secundum Plinium, non posse esse minium: nec sic castigandum Plinium ut ex ipsa castigatione, quod mali pueri solent, deterior euadat. Deprauatum omnino uerbum erat, militon, quod antiqua habebat lectio, non mutandum tamen in milton, sed ut mihi uidetur in ammion: quod constare potest, comparanti ea quæ Plinius scripsit de minio cap. 7. & 8. lib. 33. his quæ de ammio scripsit Diosc. cap. de cinnabari, & cap. de hydrargyro, & præcipue quæ de uesicis circa faciem ponendis superius annotauimus: adscriberem singula, nisi timerem uideri uerbosior. Illud tamen non tacebo, id quod Plinius Dioscoridesq; scribunt, quosdam minium uocasse cinnabarim, posse de Theophrasto intelligi: quoniam ferè quæcunq; scripsit Plinius de minio, excerpta uidentur ab his quæ de cinnabari in libro de lapidibus scripsit Theophrastus, licet (quod sæpe in Plinio accidit) multis mendis obfuscata, quarum nonnullæ possint in librarios reijci, aliàs in ipsum Plinium referre necesse sit. Totam igitur hanc disputationem sic colligamus: Quod minium uocat Plinius, id Græci ammion, uel cinnabarim: quod Plinius sinopidem uel rubricam, id illi milton: tam igitur diuersa res est minium à milto, quàm ammion uel cinnabari à sinopide uel rubrica. Quænam uero res sit, uel quomodo nũc uocetur miltos, haud satis mihi compertum est. Vidi aliquando trochisci forma Venetijs pro Lemnia ad nos delatam terram, densam, grauem, illapidosam, hepatiten, hanc ego puto esse milton, quam sinopicen uocat Dioscorides. Tectonicen audio etiam nunc fieri à nonnullis pictoribus ex ochra combusta, ut Theophrastus Dioscoridesq; scripsere, non econtrario, ut Plin. atq; in arcanis haberi, quoniam in floridissimum rubicundum euadit colorem. Veram lemniam nescio an unquam uiderim: à paucis annis citra cœpit ferri, preciosiusq; cæteris sub nomine ueræ lemniæ uẽdi, aut principibus uiris pro magno munere donari, alba quædam terra exiguo rubore. Hanc (si modo eius generis est) putarim ego secũdam sinopidis speciem, à Theophrasto primo, dehinc à Plinio scriptam, non sine mendis tamen, ut crebrò solet accidere: sic enim scribit Theophrastus: ἔστι δ' αὐτῆς γένη τρία, ἡ μὲν ἐρυθρὰ σφόδρα, ἡ δ' ἔκλευκος, ἡ δὲ μέση. Plinius hoc pacto: Species sinopidis tres, rubra, & minus rubens, & inter has media. Quam enim Theophrastus dixit ἔκλευκον (id est, ut mihi uidetur, exalbidam, uel potius uehementer albam: sic enim Galenus ἐν προῤῥητικοῖς & ἐπιδημικοῖς, similes apud Hippocratem uoces intelligit) & Plinius minus rubentem, hanc ego quandoq; putaui esse eam quæ nunc (ut dixi) pro uera lemnia portatur: cuius & aliquando experimentum fecimus, uenenum duabus auiculis propinãtes, alteriq; tantum lemniam illam exhibentes, quæ uixit quidem diutius reliqua, non multo tamen post & ipsa uitam finiuit. Eiusdem etiã generis est ea quam insciæ plebeculæ myracopolæ nonnulli uendunt, qui se à diuo Paulo originẽ traxisse iactitant. Hæc habui quæ de milti generibus scriberem. Nunc ad cardamomum accedo, quod Arabes cordumeni uocant, de alia re sub cardamomi nomine pertractantes. Quænam uero res ea sit, Oedipo eget coniectore, quoniam nullum de ea scribentem græcum autorem affert Serapion. Ex quo fit, ut existimem, uel rem esse nouam, hoc est, quæ post Galeni tempora in usum uenerit medicorum, uel errasse in ea non solum interpretes, sed & ipsos autores. Nisi fortè quispiã putet, cum Plinius quatuor cardamomi species enumeret, de duabus, capite de cordumeni, de reliquis, cap. de cardamomo ab Arabibus scribi. Auerrois tamen quinto libro sui Colliget, quoddam cardamomũ inter medicinas post Gal. repertas connumerauit, cum superius inter eas quæ à Galeno pertractantur, de alio conscripsisset. Ego tria seminũ genera uidi, quæ pro car-

De Cardamomo.

damomo ferŭtur, inter quæ nescio, an unum sit quod uere cardamomŭ dici possit.

Seriphium aliud à santonico, non solum uoluit Paulus, cuius uerba alia epistola recitabamus, sed & Galenus lib. 6. simplicium medicaminŭ, & Plinius lib. 27. Nec te mouere debet Dioscorides, absinthium marinum, à nonnullis seriphion, ab alijs santonicon uocari scribens: scis enim quàm inconstantes sint huiuscemodi nomenclaturæ, ut pro libito ab unoquoq; confictæ: alioqui si ubiq; has sequamur, abrotonum idem dicemus, quod absinthium ponticum, cum eodem Dioscoride autore, Romani sic abrotonum uocent: atq; idem quoq; cum santonico: quoniam ut refert Galenus, abrotonum à Romanis uocari santonicum, scripsit Pamphilus. Vocet igitur unusquisq; prout uult, ut ait Galenus, modo sciat res esse diuersas. Tutius tamen est sequi antiquorum, præsertim Galeni, nomina, ne in rebus quoq; ipsis labi contingat. Verum & Dioscorides ipse, si emaculatus sit codex, santonicum rem diuersam à seriphio facit lib. 3. in fine cap. 25. pro uerbo enim sardonicum, legendum santonicon: & pro uerbo sardonium, legendum santonium. Quod nedum ex Galeni, Plinij, Serapionisq; concordi sententia patere potest, sed & ex hoc quod nulla est in Gallia sardonis regio, sed santonis: estq; sardonion alia herba, de qua Dioscorides lib. 2. inter batrachij species, & lib. 6. inter uenena mentionem facit, à

Sardonius risus. qua sardonius risus Græcorum prouerbium non bonæ famæ in uita, sicut Dioscorides Paulusq; testantur, & lib. 4. Auicenna sub nomine Sebardi, licet ignorauerit de qua re scriberet, nec intelligi ualeat quid scripserit, nisi ab ijs qui ea quæ ille scripsit, alibi prius didicerint. Obscurius quoque idem Auicenna scripsit de seriphio & santonico, lib. 2. sub Schee nomine, in capitis principio, adeò ut ne diuinãdo quidẽ possis assequi quid uoluerit: & ne in nostra tantum æditione putes difficultatem, consule etiam Hebræam, atque maiorem, non modo æquam inuenies obscuritatem. Vide quod saxum uoluant ij medici, qui Auicennam sibi in idolum erexere. Sed de his aliàs maiore ocio.

Grammarium quid. Petis ulterius quid sit grammarium. Grammarium, siue gramma (utrunq; enim apud Græcos lego) Paulo teste, est pondus duorum obolorum. Pendet obolus ceratia tria, ceratium calchos duos, quo fit ut in grammario calchos duodecim intelligamus, in obolo sex: cum tamen in Plinio lib. 21. in fine obolum continere decem calchos scribatur. Miraris postmodum, quod Paulus drachmam, uel quod magis mirandum, drachmas duas euphorbij exhibeat. Potuit fortasse te in huiuscemodi admirationem trahere Ioannes cognomẽto Mesue, qui ex Dioscoridis scribit autoritate, aureum unum interficere. Ego in hoc uiro, ut multoties, ita hoc in loco fidem requiro, cum nuspiam hoc apud Dioscoridem legerim, sed apud Paulum capite proprio inuenerim drachmam pituitam & aquam educere: apudq; Auicennam tertio lib. cap. de ephialte, id est, de incubo, drachmæ tertiam partem scamonij, & quartam colocynthidos superaddi. Apudq; eundem Auicennam & Serapionem, quod tres drachmæ, non autem unus aureus, interficiunt. Non auderem tamen tantam quantitatem exhibere: præbui enim aliquando exiguum quid, beneq; per assationem & nonnullarum rerum commixtionem repressum, copiosèq; admodum purgauit. Sed sumus hoc tempore fortè, quàm esset opus timidiores.

Zomerysis. Porrò zomerysios dicti instrumenti illius coquinarij ego quoq; libentissime formam perdiscerem, sed nondum inueni qui doceret. Meminit eius & Pollux, non tamen quale sit edocet. Vocis etymon notare mihi uidetur iuris fusorium: res uero ipsa, ut superiore parte pateat, inferiore adeò angustetur, ut in cãnaliculum quoddam, ceu collum desinat, instar illius per quod uina cantharis immittimus. Per hanc igitur zomerysin duo præcipue consequimur, & quod uidelicet amaror rei deglutiendæ non persentitur, & quod procliuis descensus fit. Altero autem instrumen-

Clysteridion. to quod clysteridion idem Paulus nuncupat, uiolenta impulsio fit. Concurrentibus

autem

autem simul natura & ui, uelocissimus motus fit, re graui sponte inferiora petente, & ad eadem uehementissime impulsa. Huius clysteridij formam uario modo imaginari possumus: sed ea cuius meministi, si extremum os aliquantisper pateat, satis apta uidebitur.

Erigeronti quadrant quæcunq; scribis, præter calendulæ nomen, quod nos alteri rei adscribimus, hoc est, herbæ cuidam coronariæ, quæ à nonnullis ut olus editur, flore aureo quasi perpetuo, qui ex hoc argumento cuiuslibet mensis flos, uulgò dicitur: de qua aliquando dubitaui, an esset lysimachium. Nec sponte apud nos prouenit, sicuti uera erigeron, sed in hortis, præcipue pensilibus, seritur.

Postremo petis, an tria à me cõscripta remedia, euidenter conferre cognouerim, simq; aliquãdo Pauli & Aëtij remedijs usus. Ego, ut uerum ingenue fatear, in hoc pecco, quod rarò eisdem auxilijs pluries utor, sed modo hoc, modo illo, prout sese mihi offerunt, & intentioni meæ, particularibusq; rebus deseruire uidentur. Olim duo illa ab experimentatoribus habui. Nostra compositio, precibus cuiusdam amici medici facta est, qui quoad uixit ea usus est, magnificeq; iuuare affirmabat. Hæc habui, quæ tuis interrogationibus responderem, in quibus si quid displicuerit, ignorantiam malim accuses, quàm uoluntatem. Vale amicorum optime.

Ex Ferraria, M. D. XIII.

EPIST. II. Antonio Fauentino, noua quarti aphorismi, libri primi, expositio.

DVbitaui sæpenumero Antoni doctissime, quomodo ea quæ ab Hippocrate, Galenoq; eius interprete quinto aphorismo primæ particulæ dicebantur, & essent intelligenda, & his quæ ab eisdem autoribus secundo libro de uictu acutorum morborũ scribuntur, consentanea. Nam quæ à recentioribus dicuntur, præter hoc quod parum mihi satisfaciebant, plurimis quoque erroribus scatere uidebantur. Tandem dum diebus præteritis aphorismum illum pro mea professione enarraturus, omnes ingenij neruos, in boni senis hauriendis sensibus intenderem, ueritatis quidam radius, nescio quo modo, mentis aciem collustrauit: cui dum acrius intendo, ipsa demum ueritas, omni discussa caligine, se (ut mihi uisum est) penitus insinuauit. Quam licet quo magis magisq; excutio, & alieno quoq; examini, publica proposita de more disputatione subijcio, eo lucidiorem experior: ueritus tamen proprij imbecillitatem iudicij, sciensq; proprium nihil magis esse hominis, quàm falli, errare, decipi, in proprijs præsertim inuentis & meditatis, iudicem, censoremq; mihi quempiam constituere decreui, cui arbitrium decernendæ huius rei demandarem. Occurristi autem tu, ut qui extra omnem controuersiam primas inter professores medicinæ iandiu tenes, apud me uero semper summa autoritate refulseris. Accipe igitur hanc qualemcunque Manardi tui lucubratiunculam, atque aliquid ocij à magnis tuis illis meditatis, quibus scio te assidue insudare, suffuratus, per proximas ferias ad hæc nostra leuicula descende, atque acri illo tuo iudicio ita examina, ut uel uitam, uel sententiam subeant capitalem.

Non ab re autem fuerit, priusquam expositionem aggrediamur, aphorismum ipsum uerbum ex uerbo ex græco transferre: quoniam apud uarios interpretes uario modo legi consueuit. In tenuibus uictus rationibus peccant ægrotantes, ideo magis læduntur. Omne enim quodcunque fit, magnum fit magis, quàm in paulò plenioribus. Propter hoc igitur & sanis fallaces sunt, ualde tenues cõstitutæ, & exactæ uictus rationes, quoniam peccata difficilius ferunt. Propter hoc igitur tenues & exactæ uictus rationes, fallaces ut plurimum sunt, paulò plenioribus. Hæc est aphorismi series, fidelius quàm elegantius in latinum sermonem conuersa. Princi-

Verba Aphorismi.

pium uero aphorismi iuxta aliam lectionem, quam ab initio commentationis proponit Galenus, quod neminem adhuc interpretem uideo assecutum, sic habet: In tenuibus uictus rationibus plerunq; peccantes ægrotantes, ideo magis læduntur. Hic est aphorismus, qui mea quidem sentẽtia sic est & ordinandus & exponendus. Præcedens aphorismus diætas exacte tenues, in diuturnis morbis semper, & in acutis non semper, sed in his solum in quibus non competunt, fallaces esse demonstrauit: rursusq; eas quæ ad extremum essent tenuissimæ, graues atque difficiles. Præsens, quanam id fiat ratione, & quarum comparatione fallaces dicantur, aperte declarat: estq;, ut paraphrasi quadam totus aphorismus comprehendatur, sententia Hippocratis huiuscemodi: Diætæ ualde tenues & exactæ magis fallaces tum in sanis, tum in ægrotis ut plurimum sunt, quàm paulò pleniores: quoniam eos qui tali uictu utuntur, errare aliquo modo contingit: quicquid uero fit, maioris momenti est tenui diæta utenti, quàm si paulò pleniore uteretur. Hæc est, ut ego puto, Hippocratis mens. Quæ ut locupletius perpendatur, aphorismi partes diligenter examinemus, & uerba ipsa senis sigillatim percurramus.

Tenues diætas hoc loco audire oportet eas, quibus aliqua ex parte uis cõminuitur: non tamen adeò quin perdurare possit ad consistendi usq; uigorem. Hunc etenim terminum tenuibus diætis Galenus in aphorismo præcedenti statuit, uidelicet uirium modicam exolutionem. Nec tantummodo eæ uocandæ tenues quæ ad extremum tenuitatis accedunt, sed omnes per quas uirium quædam exolutio innascitur. Sic enim intellexisse uidetur ipse Galenus, dicens, e x tali uictus ratione, uires reddi inualidas: non morbi cõparatione, sed earum uirium quæ in tempore sequundæ aderant ualetudinis. Peccati uero nomine intelligimus omnem errorem circa ægrotantes contingentem, siue ratione uictus, siue aëris, siue ob affectionem quampiam animi, siue ex adsidentium incuria, uel alia quacunq; causa: ita ut etiam ægrotum qui primo paruit, mox pleniore quàm medicus imperauit, uictu utitur, in tenui uictu delinquere dicamus. Constat id tum ex ipso Hippocrate, in tenui uictu delinquere simpliciter ægrotantes proponente, & paulò post uniuersaliter & absolute dicente, omne quodcunq; fit, magnum fit magis, quàm in paulò plenioribus: tum ex Galeno, affirmante eum loqui de omni delicto, omnemq; errorem accidentem ægrotãtibus, qui tenui uictu reguntur, maximum afferre periculum. Et propterea primam aphorismi lectionem magis laudante, eo quod & alteram circumplecteretur, & generaliorem faceret sententiam. Patet igitur quid nomine peccati intelligendum. Coniunctio uero illa, ideo, nobis significat, eos qui tenui uictu utãtur, eo maiorem læsionem incurrere, quod dum tenuem uictum agunt, aliquo pacto oberrant: taciteq; & inaccessibili illa sua ac felici breuitate nobis Hippoc. insinuat, eos non lædi nisi errore aliquo inuoluantur. Similis enim loquutio est ac si diceremus: Sub religiosa uiuendi norma constituti interdum peccant, & propterea maiore pœna plectendi sunt. Vt enim nemo sanæ mentis, ex his uerbis intelligit religiosos uiros maiorem absolute pœnam mereri, sed id duntaxat, dum scilicet peccant: ita nec ex Hippocraticis, magis lædi ægrotantes, nisi quando tenui uictu aliti, uel propria, uel adsidentium culpa aberrarint. Quorum uero comparatione eos magis lædi dixerit, haud difficile quis percipiet, lectis uerbis quæ sequũtur, ad hunc modum: Omne enim quod fit, magnũ fit magis, quàm in paulò plenioribus diætis. Palàm enim est uoluisse Hippocratem, tenui uictu utentes, si quãdo peccarint, ex æquali errore magis oblædi, his qui paulò plenius reficiuntur. Cuius dicti Galenus duplicem reddit causam, quod uidelicet ex tali uictu uis imbecillior fit, & quod minus eo uti consueuerunt.

Non ab re autem prudens senex, plenioribus diætis dictionem illam, paulum, adiecit: ne quis uidelicet, si simpliciter dixisset, putare posset grauiora fieri quæcun-

que

que occurrunt tenuem uictum agentibus, quàm si quantumuis pleniore fruerentur. Quam adiectiunculam etiam in calce aphorismi, eadem ratione non reticuit. In ea rursus parte quæ ad sanos attinet, simili modo loquendi utitur, quo in ægrotantibus usus fuerat, dicens: Propter hoc & sanis fallaces, & reliqua. Quod & euidentius declarat, subdens: Quoniam peccata difficilius ferũt. Quam quidem comparationem dubium non est ad id referendam, ad quod & prior, quæ ad ægrotos attinebat, ferebatur, hoc est, ad uictum paulò pleniorem: siquidem eandem afferre in utrisque rationem uidetur, quam illis uerbis expressit: Omne enim quod fit, magnum fit magis, quàm in paulùm plenioribus. Quæ uerba, ut prioris dicti rationem reddunt, ita posterioris sunt causa. Liquet igitur quod non absolute asserit, tenuiorem uictum fallacem in sanis fore: sed ideo fallacem, quia eo utentes peccare contingit, eaq; peccata minus perferre possunt, ob uirium, ut diximus, imbecillitatem, dissuetudinemq;, quàm si paulò plenius reficerentur. Vbi id aduertendum, quod non simpliciter hic tenues nominauit, sed ualde tenues, constitutas, & exactas: & mea quidem sententia uerbum, constitutas, (sic enim conuertimus, id quod Græci καθεστηκύας dicunt) certas & ueluti lege quadam perpetua firmatas, significare uidetur.

Demum in aphorismi calce concludit Hippocrates id quod erat propositum & summa totius aphorismi, qua uidelicet ratione, diætæ exactè tenues sint magna ex parte paulò plenioribus magis fallaces: dicens propter hoc eas esse fallaces, quod uidelicet, si qua errata cõtingant, ea difficilius feruntur, corpore iam ex tenui uictu facto imbecilliore. Addidit autem, ut plurimum: quoniam maxima ex parte error eis interuenit. Vt enim reliquis in rebus, ita in ægrotantium regimine, effugere errata uix ualemus. Hæc igitur est (ut ego quidem puto) aphorismi sententia: ex qua uidere licet, quàm multifariam recentiores aberrarint, quodq; nihil hic dixerit Hippocrates quod eius dictis in secundo libro de diæta acutorũ morborum sit contrarium. Ordinem enim illi totum in primis peruertentes, ex propositione conclusionem, ex conclusione propositionem faciunt. Siquidem Hippocrates, quia ægrotantes peccant, ideo eos lædi: ipsi uero econtrario, eo quod læduntur, peccare ægrotos concludunt. Sed & ei particulæ quam putant conclusionem, aduerbium Magis apponunt: quasi Hippocrates dixisset, in tenuibus diætis magis peccant ægrotantes: quod Hippocrates non ei parti, sed alteri tantummodo apposuerat, dicens: In tenuibus uictus rationibus peccant ægrotantes, ideo magis læduntur. In nomine quoq; Peccati non minus peccant, totas ipsas tenues uictus rationes peccata esse putantes: cum Hippocrates non propterea in tenuibus diætis peccare ægrotantes dixerit, quod ipsæ per sese peccata sint, sed quoniam hi qui tali utuntur uictu, alijs erroribus inuoluuntur, ideo posse lædi affirmat. Sed forte peccatum hoc neotericis ignosceremus, modo sibi constarent, nec eandem uocem in aphorismo eodem, uarijs modis exponerent. Verum ubi de sanis agitur, peccata, diætas deficientes, seu in quantitate diminutas, interpretantur: & sic eandem peccati uocem, eodem in aphorismo, modo pro errore, modo pro uictu tenuiore interpretantur.

Non minus quoque falluntur, putantes diætas dici ab Hippocrate tenues crassas ue, ad uim ita facta comparatione: ut illæ dicantur tenues, quæ tenuiores sunt, quàm ipsa uis requirat, ut scilicet seruari ad consistendi usque uigorem possit, atque econtrario crassæ, quæ sint plus quàm uis perferre possit, crassiores. Non enim hic fit qualis illi putant, ad uires comparatio: alioqui inconstantissima res esset ipsa tenuis uictus ratio, nec certum quippiam medium inueniri posset, ad cuius collationem crassior tenuiorq; quæuis alia diceretur. Cuius tamen contrarium & Galenus in præcedentis aphorismi expositione, & reliqui medici uoluerunt, ptisanæ succum, uel ptisanam ipsam paucam, tenuem exacte uictum statuentes, atq; in medi-

tullio totius ægrotantium uictus collocantes: cuius comparatione reliqui uictus uel craſſi, uel tenuiſſimi uocarentur. Sed ille uictus uere & exacte tenuis hoc loco intelligitur, qui in genere uictuum præcedenti aphoriſmo à Galeno definitorum, nomen & definitionem tenuis ſubit, quod ab omnimoda inedia incipiens, ad ptiſanam uſque protenditur. Aiunt præterea, niſi reliqua paria ſint, aphoriſmum uerum non eſſe: non aduertentes paritatem hanc atque æqualitatem, ab Hippocrate prorſus tolli, ut qui plenioribus addit modo hanc determinationem ὀλίγον, modo hanc μικρὸν, per quas uoces, paulum, uel parum ſignificatur: tenuibus uero πάνυ, hoc eſt, ualde: ita ut comparaſſe uideatur, ualde tenues, parum craſſioribus: non æque tenues (quod illi contendunt) æque craſſis. Sed hæc leuiuſcula. Illud uero grauius, & quod multos in perniciem adegit, quod uidelicet ex aphoriſmo eliciunt, ſemper inclinandum potius eſſe ad craſſiorem quàm uis requirat uictus rationem, quàm ad tenuiorem: & ſicubi à modo recedendum, craſſius ſemper, nunquam tenuius eſſe uel ægrotos, uel ſanos reficiendos. Vnde natum eſt illud commune medicorum atque idiotarum adagium, longe præſtare morbum quàm imbecillitatem curare. Quod dogma ubi ab Hippocrate Galenoꝗ eius interprete, necnon à ratione ipſa alienum eſſe oſtenderimus, mox argumẽtationes diluemus, quæ ad id ſuadendum à recentioribus ſunt excogitatæ.

Hippocrates libro ſecundo de ratione uictus morborum acutorum, poſtquam per longam ſatis ſeriem oſtendit, quantam in uictus ratione debite metienda uim habeat conſuetudo, ultraꝗ conſuetudinem, robur quoque & modum morbi, naturamꝗ dixerat coniectanda, ita ſcripſit ad uerbum: » Multo autem minus uerſus adiectionem eundum eſt: detractio enim omnino frugalis plerunque confert, ubi ſuperfuturus eſt ægrotans, donec morbi ſtatus cõcoquatur. Quæ Hippocratis uerba expoſiturus Galenus, ſic ſcripſit: » Cum cognoſceret certam cuiuſque remedij quantitatem coniectura quadam egere artificiali, non eſſe autem cuiuſuis artificioſe coniectari, ſed eius tantum uiri, qui omnia quæ ad artem attinent, & perdidiciſſet, & in memoria teneret, eſſetꝗ laboris amator, & in operibus artis attritus, quales pauci admodum reperiūtur: ea quæ in præſenti ſermone dicta ſunt, meritò præſcripſit, quod uidelicet ubi peccandum, & à decente menſura recedendum ſit, omnino laudabilius fore, ad id quod quãtitate minus eſt potius, quàm ad id quod plus eſt, inclinare. Id enim quod plus eſt, oblæſiones interdum inemendabiles facit: id uero quod eſt minus, facile corrigitur, ualentibus nobis, ſi uis labi uideatur, parum dare nutrimenti. Eius autem quod antea in uentre concoctum eſt ſuperfluitatem auferre, & aliàs difficile eſt, & multo magis in acutis morbis.

Quæ certe Galeni uerba ſufficere uel ſola poſſunt ad conuellendam cõmunem de ratione uictus ſententiam. Addo tamen & alio loco Hippocratem, qui eodem libro, nec multo poſt præſcriptam ſentẽtiam inquit: » Deterius quidem eſt, ſi ei qui ob laborem, morbiꝗ acutiem imbecillis eſt, potum quis offerat, multam'ue ſorbitionem, aut cibum, putans eam imbecillitatem ob uaſorum cõtingere uacuitatem. Sed & indecens eſt, eum qui ob uaſorum uacuitatem imbecillis eſt, non agnoſcere, rationeꝗ uictus opprimere. Affert enim & hoc periculum quoddam atque peccatum, longe quidem minus quàm alterum, ſed quod magis ſubiaceat irriſioni: ubi enim alius, uel medicus, uel idiota ſuperueniens, accidentiaꝗ cognoſcens, ea ad eſitandum potãdumꝗ dederit, quæ prior ille prohibuerat, aperte uidebitur auxilium attuliſſe, cum magno alterius dedecore, putantibus hominibus ſuperuenientem medicum, ueluti mortuum ſuſcitaſſe.

» Quam ſententiam enarrans Galenus, ait: Plerunque ægrotantes ob dolores abſque pulſu fiunt, animoꝗ deficiunt, ac nullo motu moueri poſſunt. Simile & ob morbi acumen contingit. Nonnulli non ob hæc uiribus laborant, ſed ob uaſorum

quomo

quomodolibet hoc fiat, uacuationem, siue ob manifestam sensibus excretionem, »
siue ob cæcam dissolutionem, siue ob famis agoniam. Exigunt igitur hi quidem, ut »
cibus quamcelerrime exhibeatur: econtrario uero alij, qui dolore uel morbi acu- »
tie premuntur, uacuatione magis interdum egent, quàm repletione. Et si quis eis »
nutrimentum dederit, maximum malum operabitur. Illos uero qui ob uasorum »
uacuitatem debiles sunt, si tenui oppresserit uictu, nocebit quidem, sed non æque. »
uehementer & manifeste. Hæc sunt quæ ab Hippocrate & Galeno interprete ».
de hac re eo loco scribuntur: è quibus facile intelligi potest, & quantum neoterici aberrauerint, & quod nulla sit inter Hippocratis dicta uel suspicio repugnantiæ: Quæ certe si affuisset, Galenum alioqui oculatissimum non effugisset: quem constat in nullo istorum locorum eius mentionem habuisse, sed tenuem uictum ita in Aphorismis approbasse, ut ubi etiam uiribus non fidamus, ptisanæ succo, qui est uictus exacte tenuis, utendum præceperit. Quem etiam sequutus est Auicenna libro quarto: licet pro succo ptisanæ aqua hordei eo loco, sicuti & alibi frequenter, in uulgato codice legatur. Sed & ratio ipsa conuincit, falsum esse & perniciosum hoc recentiorum dogma. Vt enim experimento constat, per tenuiorem quàm uis requirat cibum, uires ipsas aliquantisper statim subleuari: ita ratio monstrat, à crassiore, ut quem nec concoquere ualeant, nec distribuere, obrui potius quàm releuari ægrotantes. Vbi enim cibus plus præter naturam ingreditur, hic morbum facit, ait idem Hippocrates. Naturam autem eo loco nonnulli antiqui expositores, quos & approbat Galenus, potentiam intelligebant, à qua animalia gubernantur. Plus igitur cibi quàm naturali potentiæ conueniat ingestum, cum sanis morbum facere possit, multo magis ægros offendet: morbum enim augebit, & uires, si ex morbi uehementia imminutæ fuerint, amplius labefactabit: si ex uasorum uacuatione, quoniam à natiuo calore non peruincetur, obtundet potius quàm releuabit. Perperàm igitur aiunt neoterici, crassiorem quàm uis exigat cibum, periculo magis uacare, quàm tenuiorem.

» Cibo se ingurgitare, periculosum.

Non quoque mendacio caret id quod absolute nonnulli pronunciant, præstare crassius quàm tenuius ægros reficere. Victus enim crassior, robur auget, tenuis minuit. Rarò autẽ accidit, ut robur maius reddendum in diuturnis, nedum in acutis morbis sit, quoniam hoc fieri nequit nisi morbus augeatur: ad cuius augmẽtum plerunq; euenit (quod & suprà dicebamus) ut robur quoque minuatur: quo fit ut cõtrarius effectus sequatur, & quo magis per pinguiorem escam uires auctare contendimus, eo magis conflaccescant. Taceant igitur neoterici, nec pergant Hippocratem (quod & Thessalus faciebat) in numero eorum reponere, qui ægrotos implebant: quum Galeno teste, Erasistratiorum potius sit laudanda sententia, qui illum fame cruciare ægrotantes asserebant. Licet enim media incesserit uia, uideri tamen magis potest tenuiorem quàm oporteret uictum imperans, quàm ægrotantes implens: sicuti primo libro de uictu morborũ acutorum Galenus testatur. Nec difficile fuerit ex his quæ diximus, quas aduersarij in proprij dogmatis assertionem afferunt, diluere rationes. Licet enim à tenui uictu depereant spiritus, calor dissoluatur, humiditas subtilis consumatur, demúmque totum corpus exinaniatur, non propterea sequitur eum esse deteriorem. Siquidem maiori ex parte hæc à medico procurantur, ut cuius propositum ferè sit, ne morbum foueat, uires minuere uel conseruare, non augere, nisi rarissime. Et quod asserunt, difficilius corrigi oblæsiones tenuem uictum quàm crassum sequẽtes, falsum esse & ratione & Hippocratis Galeniq; autoritate demonstrauimus. Non enim adeò uires hebetari sinet prudens medicus, ut adhibito congruo uictu nequeant reparari, sicuti neque athletarum more supra modum replebit. Vter uero citius ad mortem deueniet, an qui tenuissimo uictu, an qui plenissimo utetur? licet dubium sit, uidetur tamẽ eum

Victus exacte tenuis incommoda.

citius interiturum, qui assidue atque indesinenter replebitur, eo, qui nihil omnino assumet. Multi enim ultra integrum quatriduum absque omni cibo potuq́ superuixerunt: nullus ne dieculam quidem, assidue cibos ingurgitans, superuixit: quin potius ex crapula multi subitò periere, cum tamen nihil accipere tenuissimus extreme uictus à Galeno dicatur. Nullus uero sit, qui crassissimus proprie dici queat, etiam si integrum bouem quis deuorauerit. Quid igitur sibi uoluit, dicet quispiam, Hippocrates, tenuem uictum, eo qui sit paulò plenior, magis fallacem demōstrans, si in illum potius quàm in hunc inclinandum esse uolebat? Non aliud certe, quàm nos monere, ne temere, & absque diligenti examine, tenuem exacte uictum imperemus, ut quem sciamus corpora, ad tolerandos (si qui fortè committerentur) errores, reddere ineptiora. Atq; ubi hunc imperamus, diligentius caueremus, ne quis error uel ex nobis, uel ægroto, uel ex assidentibus, uel aliàs quomodolibet irreperet, scientes huiusmodi errata magis eos lædere qui tenuiter, quàm qui crassiuscule aluntur. Ne uero quispiam arbitraretur, quod detestandi atque abigendi tenuis uictus gratia, præsentem scripsisset aphorismum, statim subdidit: Extremis quidem morbis, extremæ curationes ad exactionem optimæ. Quod & Oribasius notauit. Subiecit quoque & alios quinque, qui hos sequuntur aphorismos, in quibus singillatim demonstrauit, quando tenuissimus, quando plenior, hoc est, minus tenuis uictus esset adhibendus. Neque putandum eum minus nociturum, qui ubi tenuissimo uictu utendum sit, nonnihil alimenti concesserit, quàm illum qui ubi alimentum sit dandum, omnimoda excruciat inedia, sicuti superius Hippocratis & Galeni testimonio probatum est. Hæc igitur sunt, mi Antoni, quæ mihi circa huius aphorismi expositionem occurrere: quarum, ut dixi ab initio, te iudicem & censorem delegi, id probaturus, quod abs te probatum iri cognouissem. Vale.

EPIST. III. Hippolyto Roscio. Quid intelligendum per Antheram.

Egisse te in multis medicamentis Antheræ nomen dicis, nec adhuc scire quidnam significet: alijs luteum illud quod medium florentium rosarum interiacet, alijs rubentem ueluti fructum, quem ubi deflorvere, in sua spina relinquunt, antheram nominantibus: quæris q́ hac in re meam sententiam. Poteram certe petitioni huic tuæ breuibus satisfacere, si dixissem, neutrum esse antheram: apud idoneos enim autores, non simplicis medicamenti nomen esse, sed compositionum, quas ad oris præcipue ulcera antiqui reliquere: quarum Plinius uigesimoquarto, Celsus sexto, Dioscorides primo, Galenus quinto de compos. medic. secundum genera, Paulus & plerique autores in suis libris meminere. Sed dixisses puto, non te hoc quærere, sed quam rem hi intellexerint, qui ad alia componenda medicamina ea utuntur. Non enim uideri rationi consentaneum, ut cōpositiones hasce in alias compositiones adhiberi uoluerint, præsertim cum non certi cuiuspiam medicamenti nomen anthera sit apud enumeratos autores, sed multis commune, quæ ulcerato ori solent adhiberi. Vt igitur id melius assequare quod desideras, res est altius repetenda. Antiqui in rosa sex partes, non nomine tantum, sed uiribus quoque & facultatibus differentes, cognouere: quas à recentioribus ferè neglectas, non inutile fuerit recensere. Rosam primo diuidunt in folia, flores, & capita: folia in ungues, & id quod exemptis unguibus remanet. In flore aliud semen, aliud capillus: in capite aliud cortex, aliud calix (ut Plinij uerbis utar) intelligitur. Vnguis, pars illa candida uocatur, quæ capiti de proximo hærens, præcidi à seplasiarijs consueuit, rhodomeli, uel rhodosaccharum reliquo paraturis: unde rosæ tales exungulatæ solent appellari.

Rosæ partes sex, uirtute differentes.

Rosæ exungulatæ.

Florem

Florem luteum illud intelligunt, quod folijs circumquaq; ambitur: separatum in capillum, id est, in tenuia quædam fila, & in semē quod sub his filis lanugine quadam opertum, cortice cōtinetur. Caput autem solidum illud, quod folijs & floribus, ceu basis substernitur: cuius superior pars, ex qua flos & folia prodeunt, proprie caput, reliquum calix nuncupatur. Differre autem hæc non nomine tantum, sed & uiribus, Dioscoridis primum testimonio probatur, florem in gingiuarum fluctione inspersum, capita pota in alui profluuijs, & sanguinis excreationibus, folia ad alios usus commendantis. Sed & Galenus libro septimo de simplicibus medicamentis, florem in adstrictoria ui, ait folijs præstare. Quod etiam confirmauit Auicenna libro secundo: licet pro flore semen, sicuti quoque alijs in locis scripserit. Septimo quoq; libro, qui de compositis medicinis secundum loca patiētia inscribitur, Hiram medicum, ait idem Galenus, in quadam Andromachi compositione, rosarum folia in flores mutasse. Plinius florem scribit somnum facere, semen urinam ciere, dentium dolori, igni sacro, & stomacho mederi, & naribus subductum caput purgare, ungues epiphoris salubres. Ex his rosæ partibus, re ipsa & ui, nedum nomine differentibus, flores antheræ nomine recentiores significasse, ex hoc maxime uidentur, quod ea in morbis utuntur, qui adstrictoriam uim ualde desiderant, qua præcipue flores pollere, Galeni testimonio superius demōstrauimus. Quod & nomē ipsum manifestat, cum ab eo quod est ἄνθος ῥόδου, id est, flos rosæ, deductum uideatur, uoce tamen (ut fieri uulgò solet) paulisper decurtata. Hæc habui de anthera quæ scriberem, magis ut tibi morem gererem, quàm humanæ saluti consulturus. Quando non magni periculi res est, utrū ex his quæ petieras pro anthera capiatur. Vale.

EPIST. IIII. ad I. F. Besutium, compendium medicinæ.

Efflagitasti à me Besuti, ut quemadmodum olim Dialecticæ, ita Medicinæ typum quendam, & ueluti subfigurationem tibi conscriberem, uniuersa eius capita breuissime innuentem potius quàm explicātem. Feci quod iussisti, ut potui, nō forté ut uoluisses. Accipe, & lege, illud cogitans, breuis esse laboro, obscurus fio.

Medicina est scientia, corporis humani sanitatem uel reficiens, uel conseruans. Corpus humanum ex uarijs partibus instrumentalibus constat, quæ ex simplicibus componuntur. Simplices in alias simpliciores resoluuntur, nec cessat resolutio donec ad elementa uentum sit. Hæc sunt primæ partes corporis, numero quatuor: ignis calidus & siccus, aër calidus & humidus, aqua frigida & humida, terra frigida & sicca. Ex horum commixtione nouem resultant temperaturæ: una temperata, quæ potius intelligitur quàm sit, in qua nulla qualitatum elementarium aliam uincit. octo distemperatæ, simplices quatuor: calida tantum, frigida tantum, humida tantum, & sicca tantum. Compositæ rursus quatuor, elementorum qualitatibus respondentes. Quæ etiam in quatuor humoribus reperiuntur, sanguine, pituita, bile ruffa, & atra. Qui quidem humores, & ab initio corpus humanum faciunt, & pòst nutriunt. Cibus enim à uentriculo in succum mutatus, in hos primo à iecore conuertitur, & demum in membris tertiam recipit concoctionem, qua eis similis fit. Respondent elementis hoc pacto: Bilis ruffa igni, atra terræ, sanguis aëri, aquæ pituita. Ex his primo simplicia & similaria membra componuntur: id est, in quibus pars eandem cum toto rationem subit, ueluti caro, os, neruus. Ex simplicibus constituuntur (ut diximus) instrumentalia, caput, manus, pes, & id genus cætera. Ex quibus tria principalia ad indiuidui conseruationem necessaria, cerebrum, iecur, cor: in quorum singulo una ex principibus potestatibus residet.

Quartum ad speciei perpetuitatem, testes. Cerebrum sedes est potestatis animalis. Quæ duplex est, motiua uidelicet & cognoscens, per neruos in uniuersum corpus disseminatos diffusæ. Iecur per uim naturalem in eo consistentem, sanguinem, & alios humores gignit, quos per uenas uniuerso corpori ad alimentum præstandum (ut diximus) distribuit. Cor uitæ fons, per uitalem spiritum à se genitum, & per arterias transmissum, singulis particulis uitam elargitur. Sunt & quædam membra quæ principalia quidem non sunt, sed quia principalibus ministrant, etiam ipsa magni momenti sunt, ueluti uentriculus iecori, pulmones cordi, spinalis medulla cerebro. Sanum itaque corpus erit, cum suo quæque munere particula integrè pollebit: ægrum, dum consuetas explere functiones non ualebit.

Cor uitæ fons.

Læduntur hæ ab ægritudine. Ea quippe nil aliud est, quàm dispositio, ex qua operationes oblæduntur. Ipsa enim operationum læsio symptoma dicitur, quod ita à morbo, sicut morbus à causa, pendet. Quæ quidem est duplex: præincipiens scilicet, quæ extrinsecus occurrit: & corporea, quæ intrinsecus. Morbus triplex in genere est, scilicet, mala tẽperatura, quæ primo lædit simplicia membra: mala compositio, quæ instrumentalia: continuitatis solutio, quæ est utrisque communis. Porrò mala temperatura totuplex genere est, quotuplicem suprà distemperantiam esse monstrauimus, quæ præterea & cum materia & absque ea esse potest. Inter malas temperaturas præcipua est calida & sicca, si in corde accensa ad totum corpus feratur: hanc Febrem uocamus. Quæ si in spiritibus primo accendatur, ephemera: si in humoribus, putrida: si in membris, hectica uocatur. Mala cõpositio aut in quantitate, numero ue auctis aut diminutis, aut in positu ac societate, aut in formatione, id est, superficie, uia, concauitate, figura ue consistit. Symptoma, quod (ut diximus) morbum sequitur, ut hic causam, est triplex: operatio læsa, qualitas mutata, exiens mutatum: per quæ ueluti notiora morbos cognoscimus. Præter naturam has res, priores naturales uocamus: atque naturales quidem per similia conseruare, præternaturales per dissimilia curare laboramus. Sunt præter has tertiæ quædam res, quas non naturales dicimus, aër uidelicet, cibus & potus, somnus & uigilia, motus & quies, excretio & detentio: & sextum cum his, animi affectus: per quæ, si recte adhibeãtur, & sanitas conseruatur, & morbus pellitur: si minus, & morbi, & tandem mors sequitur. Morbus ergo cum sit res præter naturam, tollendus per cõtrarium est. Quod uenari recte non ualemus, nisi & morbum ipsum bene agnouerimus, & ea ipsa quæ afferenda sunt contraria. Morbus signis agnoscitur: hæc sunt, prognostica, quæ propria futurorum: dignostica, quæ præsentium: memoratiua, quæ præteritorum. Contrarium uero, morbi quidem intemperatura, si ipsa materia uacat, est medicina quæ tantum debet ad contrariam qualitatem uergere, quantum mala ipsa temperatura à naturali habitu recessit. At si temperatura materia fouetur, hanc euacuare oportet. Est autem uacuatio, alia sensibilis, quæ uel per propria superfluorum excretoria fit, uel per cutem: & aut à natura, aut à medico: alia cæca, ad quam multum confert inedia. Morbus malæ compositionis per suum quoque contrarium amouetur, figuram uidelicet congruam, superficiemque debitam inducendo, uias & meatus referando, superfluam quantitatem uel numerum abijciendo, minuta augendo, & demum suum cuique contrarium adhibendo: sicuti & soluta continuitas per unionem curatur, ita ut nihil aliud sit Medicina, nisi quod bonus senex nobis definiuit, adiectio, & ablatio.

Vale.

EPIST. V. ad amicum atra bile agitatum.

Nescio quæ res tantum mihi afferre molestiæ potuisset, quantum attulerunt tuæ literæ. Ex his enim ea intellexi, quæ ut minime uolebam, ita minime putassem, & quæ nisi tumet scriberes, nulli unquam hominũ crederem. Ea non repeto, quando meminisse animus horret, nedum referre. Vrget me hoc præcipue inter cætera, quod te, quem ueluti scopulum solidissimum, aduersus omnes sæuientis fortunæ ictus semper immobilem cognoui, ita uideo animo consternatum, ut tui penitus oblitus uideare, & quasi temetipsum deseruisse. Quod nisi obstaret, facile bonam ualetudinem te recuperare posse considerem. Non enim sunt tibi medicamina à littoribus Indicis perquirenda, uel Aesculapius ab inferis reuocandus, qui te liberet: intra teipsum habes antidota, & nemo tibi melior, quàm tumet tibiipsi, esse medicus potest. Ab ægritudine cœpit hic morbus, & per hũc creuit ægritudo, rursusq; uicissim ex hac morbus coalescit, quasiq; reciprocus quidam circuitus fit: qui nisi clauo figatur aut retundatur, perpetuo agitatu mentem simul & corpus perturbabit. Affigere hunc clauum, in tua positũ est manu: neq; aliud amplius quàm ut uelis, exigitur. Suboluit quidem & hoc tibi prius, recteq; quid opus esset coniecisti. Sed ubinam figendus esset clauus, præ sensuum perturbatione, non bene iudicasti. Amor quippe solus est, qui impetus hosce remorari, perturbationes frenare, agitatus mentis & fluctus sedare potest. Sed non erat in re fluxa, uana, tumultuaria, lubrica ponendus, & quæ mentem æque & corpus laxaret simul & emolliret: sed erigenda acies ad sublimes illas ultramundanas mentes, semper sui similes, nulli inuidentes, nullius indigas, semper felices: in has ueluti propriæ naturæ maxime conformes, mens ipsa, modo corporea mole non grauetur, suapte sponte facile conscendit, atq; in seipsa mortua, in illis felicissime uiuit. Hæc est illa desideratissima & felicissima mors, cuius meditationem ueram esse philosophiã Plato definit. Per hanc, quasi per scalam Iacob, de uirtute ad uirtutem conscendimus, donec Deus deorũ in Sion, id est, in altissima specula uideatur. Ad quam ubi mens se supra se attollens, peruenerit, uoluptates, diuitias, honores, ut uilissima stercora reputabit. Nec arduũ esse putes hunc conscensum: munda à terrestribus sordibus pedes, & alas cõtemplationis coapta, statim erunt pedes tui tanquam ceruorũ, & alarum remigio uolabis potius quàm ambulabis. Quid cũctaris? quid hæres? Si amandum aliquid est, id amãdum certe est quod simillimum, quod pulcherrimũ, quod liberalissimũ, quod optimum, quod sapientissimũ, quod præuenit & inuitat, quod optima quæq; dedit, meliora promittit, nec quenquã aut fallit, aut uult, aut potest fallere, nunquã despicit, nunquã fastidit, quod nullus unquam nobis inuitis auferet, cui ubi unita mens fuerit, nihil formidabit. Irruãt homines, sæuiant feræ, cœlum minetur, insultent tenebrarũ potestates, scuto circũdabit te ueritas eius, non timebis à timore nocturno, sed dices Domino: *θεός μου εἶ σὺ, καὶ ἐξομολογήσομαί σοι. θεός μου εἶ σὺ, καὶ ὑψώσω σε.* Hæc est methodus, hic est scopus, hæc stella & polus, ad quæ si intenderis, imperabit mari & uentis, & mox fiet tranquillitas magna.

Aeger animo ægrotus corpore dicitur.

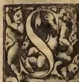
Mortis meditatio uera philosophia.

Humana tamen remedia, & quæ Deus ipse de terra creauit, non sunt negligenda: inter quæ id mihi præcipuũ uidetur, ut uena quæ annularẽ minimumq; digitũ interiacet, secetur, sanguinisq; sex unciæ hauriãtur: fiatq; propotisma ad hũc modũ: Accipe senæ ac polypodij uncias singulas, agarici, rhei barbarici, utrobiq; drachmã mediã: absinthij, cicorijq; singulos manipulos: bulliãt omnia hæc in libra aquæ, donec tertia pars excoquatur, & quod remanet in tres partes diuidatur, quæ in tribus diebus, adiecta semper mellis rosacei uncia, bibãtur. Quarta die tres drachmæ rosacei sacchari comedãtur, adiecta eius cõpositionis drachma, quam lætificantẽ uocãt.

Rursusq; sequenti die ad priorem potionem redeundum: de qua idem modus triduo bibendus, & quarto similiter die eadem mixtura sumenda: nec cessandum ab hoc ordine, donec quindecies potus ille assumptus fuerit. Bonis interim cibis uescendum, præcipue ouis sorbilibus, & gallinarum, uel caponum iure: uinumq; album, odoratum, mediocriter dilutum moderatè bibendum. Sequenti tempore singulo quoq; die parum aloës deglutiendum usque ad magnos æstus, in quibus loco aloës tantum singulo die seri bubuli bibendum, quantum subducere aluum possit. Vtendumq; secundo Io. Mesue composito, quod Regium electuarium uocauit, quod tamen sit sine sandalis præparatum. Fouenda præcordia ex cremore absinthij, rutæ & aneti. Vtendum balneis aquæ dulcis, somno, quiete, lætitia, fideliũ amicorum consuetudine. Peregrinationem maxime laudo, quam si ad nos feceris, Deo optimo maximo iuuante spero nos lætabundos & sanos patrios lares simul reuisuros. Vale amice suauissime, & si me uiuere uis, fac te uel uideam, uel conualuisse intelligam. Datum Budæ.

IOANNIS MANARDI EPISTOLARVM MEDICINALIVM LIBER QVINTVS.

EPIST. I. ad uirum magnificum Mathiam Phrigepanum, qui ex immodico sanguinis per sedis uenas effluxu, ad malum habitum peruenerat.

I NOBILITAS (ut Aristoteli placet) est maiorum claritas: isq; generosus dicẽdus est, qui à maiorum antiqua nobilitate non degenerat, quis dubitet te Mathia magnifice inter nobiles nobilissimũ, inter generosos esse generosissimum? Ex uetustissima enim Phrigepanorũ familia ortus, quæ post Troiæ excidium Phrigios penates in Italiam simul cum Aenea portauit, inter maiores tuos, & Gregorium Pontificem sanctissimũ, & Thomam Aquinatem, non minus doctrina quàm uitæ puritate clarissimũ, innumerosq; & toga & armis præcipuos, numeras. Quorum uestigia ita ab ineunte ætate es imitatus, ut in Vladislai Pannoniarum & Bohemiæ regis optimi curia educatus, adeò omni uirtutum genere ornatus eua seris, ut uerum te antiquæ nobilitatis hæredem omnes prædicent. Et nisi aduersa ualetudine iandiu obrutus, arma intermittere, & domi delitescere coactus fuisses, cognouissent iam portentosissimæ illæ Turcarum belluæ, quæ se Troiano è genere descẽdisse iactant, te à uera Troiano rum propagine ortum duxisse. Sed subripere quidem corporis uires morbi potuerunt, fortitudinem animi nequaquam, qua concitatus, illarum reparandarum gratia, longum & difficile iter aggredi non es ueritus, ut Budam regiã Pannoniarum ciuitatem peteres, ubi multos præclarissimos medicos, in hoc præsertim procerum & primatum generali cõuentu adesse existimabas, de salute tua consulturus. Quò cum deo iuuante peruenisses, quatuor statim medicos conuocasti: qui solerti & accurata indagine affectiones, quibus affligebaris discutientes, tales eas inuenerunt.

Primo enim iuxta Hippoc. decretum, faciem considerantes, eam uidimus pallore quodam ad plumbeum inclinante deturbatam, rugosam plusquam ætas exposceret: nondum enim trigesimumseptimum annum attigisti: exalbidis labijs, palpebris &

bris & malis laxo quodam tumore infectis, & (ut uno uerbo dicatur) malum corporis habitum, quem Græci cachexian uocant, demonſtrantem. Corpus uniuerſum excarne, & lene: præcordia, quæ Græci hypochondria uocant, lenta quadam mollitie relaxata: uentriculum & inteſtina flatuoſo ſpiritu plena: pulſum arteriarum mollem, uacuum, paruum, frequentem, & inæqualem: pedes œdemate laxo abſꝗ dolore intumeſcebant: urina pallida & craſſiuſcula, cum crudo quodam ſedimine uiſebatur. Et hæc quidem noſtris ſenſibus oblata ſunt. Nonnulla uero per interrogationem cognouimus: ægre uidelicet te ambulare, non bene dormire, nec cibum nec potum appetere, adſtrictam aluum habere, ſanguinis per podicis uenas profluuio (Græci hæmorrhoidas nominant) iam quadriennio uexatum, qui prius ſtatis temporibus, modo quoties alui excrementa emittenda eſſent, affligebat: prominereꝗ ſemper, & intus & extrà, uenas, & condylomata, quæ quandoque uehementes dolores in ſede excitabant: inſpectumꝗ ſanguinem qui exierat, fluidum, & ad aqueum & album uergere cognouimus. Vniuerſa autem hæc ſub examen rationis mutuis diſputationibus adducentes, in hanc tandem ſententiam conſpirauimus. Ex immodico uidelicet & quotidiano ſanguinis fluxu, magnam imbecillitatem iecur contraxiſſe: uimꝗ propterea naturalem, cuius fons eſt, & origo, non ſolum in eo, ſed & in uẽtriculo, ac cæteris membris multum defeciſſe: atꝗ ex his contingere, ut nõ bonus ſanguis gigneretur, ſed incoctus & ualde pituitoſus: ex ipſaꝗ pituita, ob aliquam uenarum iecinoris obſtructionem putreſcente, febriculam latentem excitari, neꝗ bonam concoctionem aut in uentriculo, aut in membris fieri: hincꝗ & malum habitum, & decolorationem contingere, ac flatuoſum ſpiritum in uentriculo & inteſtinis conſiſtere, diminuta uidelicet caliditate: & pedes intumeſcere, uelutià principibus membris magis ſemotos, & nocumentum prius, uel magis cæteris ſentientes, & aliorum membrorum ſuperflua recipientes. Reciprocumꝗ quendam ueluti circulum fieri, ex immoderata ſanguinis uacuatione nata imbecillitate: ſanguinem fluxibilem, & ex immodico hoc fluxu quotidie iecur imbecillius reddi. Iudicauimusꝗ, non aliter poſſe futuræ, imminentiꝗ aquæ intercuti occurri, & præſentia mala expugnari, niſi utrique rei pariter obuiaremus, naturalem quidem uim roborando, & ſanguinis fluxum intercipiendo. Satius eſſe putantes, morbis qui iam aderant obſiſtere, quàm eos qui ex antiqui ſanguinis per ora uenarum effluxus conſtrictione, euenire iuxta Hippocratis aphoriſmũ poterant, formidare: præſertim cum factu facile uideretur, corpore ad priſtinum robur deducto, uel cõſuetum fluxum ſi opus eſſet reuocare, uel alio ingenio formidatos ex adſtrictione conſueti ſanguinis fluxus morbos præcauere. Roboratis itaꝗ per interiora exterioraꝗ medicamenta naturalibus membris, obſtructioneꝗ reſerata, & ſedi moderate adſtringentibus applicitis, intra paucos dies & fluxus & febricula leuata eſt, & omnia ferè accidentia, præter dolores quoſdam uentris, uel penitus abolita, uel magnopere mitigata, ſuusꝗ redditus membris nitor, adeò, ut non aliud ſupereſſe nobis uideatur, niſi receſſurum ex hoc loco inſtruere, quo uictu, & quibus remedijs cauere poſſit, ne rurſus eadem diſcrimina incurrat: atꝗ ita munire, ut periculis quæ ex retentione antiqui fluxus poſſent accidere, ualeat repugnare, doloresꝗ illos ſubmouere, qui aliquãdo ſolent uentrẽ infeſtare. Quod ergo ad uictus rationẽ attinet, eam ita inſtituere conandum, ut trinæ ſimul intentioni ſubſeruiat.

Cibus itaꝗ ſit boni ſucci, facilis concoctionis, non inflet, non obſtruat, nec uehementer aut calefaciat, aut frigefaciat, ſed deobſtruendi uim quandam, & tenuandi poſſideat. Sicuti panis ex bono tritico, non uſquequaꝗ à furfuris tenuioribus particulis emundatus, bene à moderato igne in furno coctus, fermenti multum, & ſalis modicum habens, cui uel aneſi, uel ammij, uel cymini aliquot ſemina cõmiſceantur. Cauendus azymus, teſtaceus, ſubcineritius, qualis circa Illyrium in ueſtris oris

Mali corporis habitus indicia.

præparari ſolet. Vinum ſit clarum, tenue, odoratum, colore uel flauum, uel ſubrubrū, media ætate & ui: cui & abſinthij quid adiecißſe non erit inutile, ad modum huic patriæ conſuetum. Vitandum multum, antiquū, turbidum, dulce, craſſum, acidum, aqueum, nigrum. Ceruiſia qualiſcunq; ſit, ac melicratum commune, cui lupi ſalictarij, quem lupulum uocant, flores adiecti ſunt. Aqua item ſimplex, & potus qui ex acerbis pomis, uel ceraſijs apud uos parantur, eiuſq; generis reliqui potus penitus dimittantur. Quod ſi uoluptas, uel conſuetudo, alium potū quàm uinum aliquādo cogit accipere, ſimplex melicratum, ex electo uidelicet melle, aquaq; uel fontis, uel pluuiali, adiectis uel aneſi, uel fœniculi ſeminibus, paratum, non erit inutile. Carnes ſint uituli, hœdi, ueruecis iuuenis, capi, gallinæ, columbi, turturū, perdicum, phaſianorum, attagenarum, gallinarum numidicarum, quas deſerti uocant, merularum, paruarum auicularum, quæ in dumetis uerſari ſolent: ſintq; uniuerſæ iuuenum exercitio utentium, & liberorum animalium. Vitandæ agni non caſtrati, bouis, capræ, uel domeſticæ, uel ſylueſtris, ſuis, apri, cerui, leporis, ſturni, coturnicis, quam qualeam uocant. Anſeris præter alas, anatis, omniumq; auium in aquis uiuentium, longumq; collum habentium. Atque in uniuerſum omnes antiquæ, in caueis ſaginatæ, duræ, ſupra modum pingues, uel macilentæ, & uel recenter occiſi animalis, uel nimia mora iam corruptioni proximæ. Præter gallinarum ac anſerum iecora, omnia animalium uiſcera dimittantur, & pariter capita, & ſanguis. Teſticuli tamen iuuenum pullorum gallinaceorum non adhuc coëuntium, & adenes, id eſt, glandoſæ carnes, & linguæ permittuntur. Probantur elixa, uel leniter in ueru aſſata. Damnantur frixa, & in clybanis, uel teſtaceis uaſculis cocta. Oua gallinarum ac phaſianorū noua, ſorbilia, uel tremula, cum teſtis ſuis cocta, uel in aqua perfracta commendamus, reliqua in totum prohibemus. Piſciculos paruos petrinos laudamus: lucios, trottas, auratas, mullos, id eſt, triglas, gobios toleramus: reliquos piſces prohibemus, præcipue tincas, anguillas, cicos ueſtros, cunctosq; cerodes, id eſt, magnos, omnes etiam non bonis aquis enutritos, & tenaces, maliq; odoris exiſtentes, atq; omnia oſtrearum & cōcharum genera. Quicunq; piſces edendi ſunt, eos uel modo huius patriæ cum ſale coqui uolumus, uel more Gallico in albo iure, quod ex anetho, porris, oleo & ſale præparatur, uel ſpeciebus aromaticis inferius deſcribendis condiri iubemus. Cammarorum uſum ob difficultatē concoctionis, craſſumq; nutrimentum, non probamus: & ſimiliter cancrorum. Caſeum ſiccum, qualiſcunq; ſit, interdicimus: recentem ante cibum alium toleramus: quæcunq; tamen ex utroq; parari pulmenta conſueuere, uituperamus. Iuſcula pulmenta'ue confici poſſunt ex recentibus ouis, pane contrito uel mollito, amygdalarum ſucco, atriplicibus & communibus & ſpinaceis, bugloſſo hortulano, quam boraginem uocant, & ſylueſtri, anetho, fœniculo, hortulanoq; apio uocato petroſelino, commixtis, addita etiam mentha. Item farre & hordeo optime coctis, anetho adiecto, atque uuis acerbis, prunis, & paſſulis. Braſſicarum ius & cicerum, corporibus ipſis abiectis non reprobamus, bullire tamen cum ciceribus mēthaм uolumus. Poteſt & Galeni modo, ex hordeo quidem pauco, & lente multa, bonum edulium parari, ſatureia addita, & puleio. Cucurbitam cum origano non improbamus, nec porcellorum pedes cum priſana. Oleum oliuarum, uel amygdalarū laudamus: reliqua olea, ſimul cum butyro prohibemus: id ſemper cauendo, ne res multum pingues edantur. Ex amygdalis contritis, ſaccharo, omphacio & aqua roſacea intinctus confici poteſt, palato gratus & ſanitati non inutilis. Simile quid poteſt fieri ex petroſelini, fœniculi, ſerpylliq; folijs contuſis, & acero melleq; diſſolutis.

Ex oleribus petroſelinum, anethum, fœniculum, bugloſſum, mentham, aſparagos, intybum tam domeſticum quàm ſylueſtre, medicinæ potius quàm cibi ratione concedimus. Lactucas, maluas, blitum, atriplicem, portulacam, & acidum lapathum,

thum,quod acetoſam uocant,toleramus:ita tamen ut frigida ſemper calidis temperentur:reliqua prohibemus. Acetum quo cibaria condienda ſunt,roſaceum eſſe uolumus, paſſulasq́ ſemper ſecum habere. Capparorum uſum cõmendamus, maxime ſi oxymelite condiantur. Species aromaticas tales eſſe uolumus : Cinamomi,cardamomi, maceris, quem florem muſcatum uos, alij macem uocant,ana partes quatuor : piperis,croci,ana partem unam : quibus ſaccharũ addatur ad omnium pondus. Inter fructus laudem in hoc caſu merentur amygdalæ,pineoli,piſtacia,auellanæ,paſſulæ,caricæ,præſertim cum amygdalis comeſtæ. Ficus recentes penè innocuæ ſunt : uuæ aliquandiu in ſole ſuſpenſæ ferè & ipſæ culpa uacant. Ceraſia acida,pira,mâla roſea & paradyſa aſſa,& melopepones bene odoratos indulgemus,modo reliqui fructus dimittantur. Perſica ſi qua ſumenda ſunt,uel mâla armenica,ea uolumus omnem alium cibum præcedere, ordinemq́ ſemper hunc ſeruari,ut res peioris ſucci melioribus,& quæ citò deſcendunt, his quæ tardius,præponantur. Ex his quæ ſaccharo operta, luxus potius quàm neceſſitatis gratia in ſecunda menſa ſumuntur,conueniunt amygdalæ,grana pini,aneſi,piſtacia. Ex conditis cum melle aut ſaccharo,citri,& citrij,id eſt,narãtij cortices,zingiber(modo omnis acrimonia ab eo ſit ablata) myrobalanus chebula, eryngion, & eius herbæ radix quam ſecacul Arabes, Itali fraxinellam, uel geniculatam uocant, & Dioſcorides,ut ego quidem puto,polygonaton. Cydonia quoque,& pira modicè poſt alios cibos deguſtata,non uſquequaque interdicimus.

Sed cum de cibis iam ſatis dictum ſit,tempus eſt ut ad reliqua tranſeamus. Et primo de aëre loquemur,qui ut ſemper nos ambit,ita eligi pro arbitrio nõ poteſt: eſtq́ Galeno teſte aliquando auxilium,aliquãdo cauſa,morbum uel faciens,uel fouens. Auxilium quidem in caſu noſtro erit,cum modice calidus & ſiccus fuerit, purusq́ & clarus,ac tranquillus,uel dulcis,Fauonij aura modice exagitatus. Morbum præcipue fouebit,quando ualde frigidus uel humidus, & Auſtro uel Aquilone commotus,uel nimio calore uires diſſoluens:quibus temporibus domo contineri ſatius erit, & ſi neceſſitas aliqua exire coëgerit, capite & reliquo corpore bene ueſtibus munito (etiam ſi neceſſarium non uideatur) erit exeundum. Habitatio quoque eligenda,& his rebus ſternenda ac ſuffienda,quæ inſtanti obuient tempeſtati. Ciboq́ ac potu, motu & quiete,ac rebus alijs utendum, quæ nocuæ tempeſtati aduerſentur, ut uidelicet calori,frigidioribus cibis reſiſtamus, frigori calidioribus. Temperato exercitio ante prandium utendum, frictioneq́ & unctione ex chamæmelino oleo,quod cum bono uino albo prius bullierit. Poſt cibum omnis motus uitandus. Equitatio & aurigatio inimica ſunt. Quæ ſi euitare omnino non licebit, ſaltem erit uel equus eligendus qui molliter gradiatur,uel currus qui minime concutiat.

Somnus ita moderandus, ut octo horarum ſpatium non excedat, & quantum fieri poteſt, meridianus fugiendus. Concubitus ita intermittendus, ut uigorem potius & alacritatem,& meliorem ſpirationem poſt ſe relinquat, quàm ſegnitiem, triſtitiam,uel diſſolutionem. Procurandum ut quotidie uenter eat : quod ſi natura per ſe non fecerit,balano, uel clyſmate irritetur. Omnes animi immodici affectus,ſed triſtitia potiſſimũ & ira fugiendi. Quanquam hac uictus ratione iam cœptam bonam ualetudinem & conſeruari, & augeri ſperamus,& formidata mala caueri:non ſuperfluam tamen operam facturi uidemur, ſi & auxilia quædam addiderimus,quibus priſtinus uigor melius inſtaurari ualeat,antiquæ paſſiones præcaueri,& nouis ne adueniant,cautela adhibeatur. Et quoniam omnia (ut ſuperius diximus) ex ſuperflua ſanguinis uacuatione originẽ traxere, prouidendum omni ingenio,ne ea de cætero contingat. Quod certe fiet,ſi ſanguis neque copia,neq́ mala qualitate à mediocritate recedat : omnisq́ cauſa uitetur, quæ reſerare illas uenas poteſt,per quas fundi aliquando conſueuerat : ea aſciſcantur,quæ aliò ipſum diſtra

hant. Sanguis non supra modum crescet, nisi escæ supra modum ingerãtur. Summe igitur, præter reliqua quæ antea diximus, cauenda est crapula, & cibi ac uini copia: sed iuxta Auicennæ decretum, à mensa semper est cum fame recedendum.

A mensa cum fame discedendum.

Qualitas præter correctionem præincipienuum causarum, de qua in prima parte abunde dictum est, à uentriculo & iecore pendet: quæ recte sua absoluent officia, si mala careant temperatura, robustaq; sint. Licet autem omnis mala temperatura, Galeno teste, propriam membri operationem intercipiat, frigida tamen & humida magis nobis timenda est, ut à qua pendere uniuersa mala præterita demonstrauimus. Hæc igitur quoniam non in totum ablata est, funditus auelli debet, & procurandum ne rursus inuadat. Eritq; nostra operatio, partim ad præseruatiuam, partim ad curatiuam medicinæ partem pertinens: ita tamen ut præseruatiua maiorem sibi in hoc negocio portionem uendicet: siquidem ablatio materiæ frigidæ & humidæ, quæ malam temperaturam facit, ad præseruationem, iuxta Galeni doctrinam, pertinet. A cuius materiæ amotione est inchoandum, ut ab eo incipiat medici operatio, in quod desinit resolutio. Purganda igitur pituita, quæ non solum in iecore & uentriculo, sed in toto corpore redundat: talibusq; purganda, quæ ex proportione uiribus respondeant, roburq; potius, quàm imbecillitatem in iecore & uentriculo relinquant: qualia sunt agaricum, aloë, rheon, seu quod barbaricum, seu quod ponticum, & myrobalanus quam chebulam dicunt: ex quibus uel catapotia, uel pulueres, uel mixturæ confici possunt, additis etiam quibusdam quæ robur membris indant. Ac ut ad particularia iam descendamus, conducere arbitror, semel in hebdomada unam, duas, uel tres ex his pilulis per horam ante cibum sumere, quas ex tribus cum rheubarbaro nominãt, uel ex his quas mastichinas, uel quas elephanginas, uel quas communes, uel quas é simplici aloë elota parant. Si pulueres magis placent, eius quem medicamen de turbit uocãt, drachmam hausisse non erit inutile: cui uel chebulæ myrobalani, uel rhei semiscrupulus addatur. Si mixturæ, catholici semuncia, uel diaprunon absque diagridio tantundem, uel διαφοινίκων tres drachmæ deglutiãtur. Si uniuersa hæc fastidio essent, polypodij semuncia cum cinamomi drachma semitrita in iure gallinacei pulli ebulliant: hisq; proiectis sacchari semuncia iuri addatur: quod in principio mensæ sorbeatur. Maximo æstu instante, omnibus alijs prætermissis, semuncia medullæ illius siliquæ, quæ cassia uulgò dicitur, uel cum iure, uel cum cicorij aqua bibatur, uel per seipsam deglutiatur. Cæteris diebus, quando uidelicet nihil horum accipitur, uel zingiberis conditi frustum, uel myrobalanus una chebula similiter condita, ieiuno stomacho recipiatur: sed id frigoribus, hæc caloribus, medijs temporibus utraq; commisceantur.

Pituitam commode purgãtia medicamenta.

Exterius tota regio ab ore stomachi ad umbilicum, alterutro sequentiũ unguentorum calido, ante sumptum cibum foueatur: hyeme quidem ex oleorum absinthitis & mastichini uncijs singulis: aceti rosacei & uini Cretẽsis drachmis binis. hæc unà tantisper bulliant, donec acetum & uinum deficiant: deinde adiecta drachma cinamomi, garyophillorumq;, & exigua cera. Sic unguentum molle paretur in hyemis usum. Aestate uero accipe olei rosacei omphacini sescunciam, absinthitis semunciam, aceti & aquæ rosaceæ drachmas binas, quæ simul ad aceti & aquæ consumptionem, adiecto tandem sandalorum citri, & maceros, id est, macis (flores moscatos dicunt) drachmæ pondere. Hæc quidem satis sint ad uetandum ne malus sanguis rursus aggregetur.

Præter ea autem uitanda quæcunque trahere ad inferiora sanguinem possunt, sequenda quæ in aliam partem euocant. Exercendæ igitur superiores potius quàm inferiores corporis partes, id quod multis modis fieri potest, uel pilam alternatim de manu ad manum pellendo, uel si telum sedendo iaculetur, uel manus inuicem percutiantur, uel aliquid trahatur, uel alio quocunq; modo, inferioribus membris quiescen

quiescentibus sola superiora moueantur. Frictio quoq; superiorum satis aspera facienda, inferiorum uel nulla, uel mollissima.

Roborandi etiam loci gratia, utile uidetur, ut uino acerbo tepido in quo rosæ bullierint, sæpe lauetur, uel cum spongia eo madefacta foueatur. Non tamen hoc quotidie faciendum, ne in totum materia inde pellatur. In uotis enim nobis esset, ut semel singulo mense, uel ad summum bis, sanguis moderate erumperet. Sic enim securi utraque ex parte maneremus, & ab his qui nunc eum uexarunt affectibus, & ab his quos Hippocrates his minatur, quibus antiquæ hæmorrhoides sanātur. Ad quos tamen auertendos, purgationes, de quibus paulò ante diximus, conducent, sanguinisq; (si augeri uisus fuerit) per cucurbitulas natibus admotas, uel per nares uacuatio: & si pristinum robur rediret, etiam uenæ iecorariæ sectio ad hoc conduceret. At si fortè nimia sanguinis copia, sicuti anteactis tēporibus erumperet, cucurbitulæ utriq; hypochondrio absq; sectione apponēdæ, uinoq; superius scripto, quo sedem foueri iussimus, rosæ semina, castaneæ cortices, glandes, folia quercus, gallæ, malorum punicorum cortices, & caduci flores addenda: & magna imminente necessitate, ferri ærugo, alumen, hyoscyamus, album papauer, & demum si opus fuerit, & nigrum. Ex quibus etiam & pulueres, & unguenta, & balani, & licinia parari possunt, ad eundem usum accommodanda. Speramus tamen his quæ scripta sunt rite seruatis, ad hæc uenire non fore necessarium: sed M. T. incolumem permansuram, annuente omnium bonorum opifice Deo, cui sit honor, gloria, & imperium. Amen. IX. Maij, M. D. XVI. Budæ.

EPIST. II. ad reuerendissimum D. Gillinum Comaclensem Episcopum. De usu Ptisanæ, pro regionum uarietate magis aut minus commodo.

Nualuisse ais, postquam à patria absum, apud medicos qui celebriores habētur consuetudinem, ut in omnibus ferè morbis hordeo nutriant ægrotantes, uel ptisanam, uel aquam ex eo parari iubentes, uel iuscula eius farina concinnari. Quam rem cum neq; hic, neque in patria à me obseruari uideris, non ab re & admiraris, & causam cur non eos sequar, inquiris, uel Hippocratem potius, tantum huic hordeo (ut ipsi dicunt) deferentem, ut ptisanam ex eo factam cæteris cibarijs ægrotantium prætulerit. Audi igitur Pater reuerendissime, & rationes meas, illoq; tuo acri iudicio quo in dirimendis litibus uti, nondum sacris initiatus solebas, diligenter utranque sententiam examina. Habeo & ego, non uno tantum loco, sed pluribus, Hippocratem, quem illis opponam. Primo argumentum capiam ex consuetudine: cuius magnam esse uim in ratione uictus bene instituenda, in primo aphorismorum libro bis nos monuit, plurimumq; omnibus in rebus posse, secundo eorundem Aphorismorum libro demonstrauit, tanti eam esse dicens, ut quæ longo tempore consueta sunt, licet sint deteriora, minus lædere perhibeantur insuetis. Quem locum enarrans Galenus, consuetudinem æquasse naturæ uidetur, cibos & potus consuetos naturam dicens facere aduentitiam. Quod etiam peculiari tractatu de assuetudinibus inscripto, uberius demonstrauit. Cui concordat uulgatum illud Aristotelis dictum, Consuetudo est altera natura. Sed & in eodem ipso libro, in quo ptisana tantopere laudatur, hoc est, in eo cuius titulus, de ratione uictus morborum acutorum, hoc argumento utitur Hippocrates: Si in sanorum uictu consuetudo seruanda est, quanto magis in ægrotantibus. Innuens (quemadmodum exponit Galenus) ex

consuetudinis mutatione, ægros plus lædi quàm sanos: & eos adhuc plus qui acutas patiuntur ægritudines. Et propterea subdit idem Hippocrates, malam cibi & potus uictus rationem, modo familiaris sit & assueta, tutiorem esse, quàm si derepente in aliam meliorem fiat transmutatio. Huic autem uniuersali dicto si addamus, ptisanam antiquis hominibus sequunda ualetudine perfruentibus fuisse in consuetudine, non esse his temporibus, præsertim in patria nostra: statim constabit, & ea bene Hippocratem usum fuisse, & non male agere eos qui nunc respuũt. Quorum dictorum alterum per se est manifestum: tantum enim abest ut ea sani nunc utantur, ut nec etiam inueniatur qui recte parare sciat, ut inferius ostendemus. Vsos uero antiquos, ut Galenum & Dioscoridem taceam, liquet ex Celso, eam inter cibos sanorum reponente: nec secus ex Plinio, alicæ comparante, & antiquiorem, licet non sine errore (ut aliàs scripsimus) existimante. Constat igitur, ptisanam non ab re tanquam nostro æuo insuetam, ab Italis medicis fuisse uel penitus prætermissam, uel rarò admodum admissam. Quod non modo ob seruandam consuetudinem, sed ob eius etiam insuauitatem fecisse uideri possunt: esse enim hoc tempore insuauem, manifestum est: sicuti & contrà, alia quæ in usu eius loco nunc sunt, ægris minus displicere. Scripsit autem idem Hippocrates in secundo libro Aphorismorum: Paulò deterior quidem potus & cibus, uerum suauior, melioribus, sed minus suauibus præponẽdus. Et libro septimo Epidemiarum, gratificandum ægrotantibus monet, in purgationibus, cibis, potibus. In his quoque quæ uident, aut tangunt, cæterisq́ue, modo non multum noceant. Nec hoc ad gratiam solum fieri ægroti docet Galenus, sed ueluti eius utilitati consulendo, quia quæ cum uoluptate suscipiuntur, uentriculus amplexari consueuerit, & facilius concoquere: atque econtrario quæ displicent, refugere, ceu nauseas, inflationes, & fluctuationes inferentia: indeque fieri magna ex parte ut cibus qui erat paulò deterior, non talis maneat, sed interdum melior euadat. Ex quibus Hippocratis & Galeni dictis aperte colligitur, non male agere recentiores medicos: nec adulatores esse, uel deceptores putandos, qui non omnes eundem morbum patientes, ptisana, uel eisdem semper cibarijs nutriunt: sed in his deligendis, calculum quoque ægroti exposcunt, ei inquantum ualent, sine tamen damno complacituri. Nec illi quoq; explodendi, qui uarias interdum escas (modo non ualde inuicem dissideant) sumere eos patiuntur, fastidij uidelicet uitandi gratia, atq; ut quod ex singulis non possunt, id ex pluribus consequantur, uirium uidelicet quantum necesse est, conseruationem usque ad consistendi uigorem. Nec Galenus, si uerba eius recte pensentur, simpliciter uarietatem ciborum damnat, sed eorum præcipue qui contrariarum inter se sunt uirium. Et quamuis primo libro artis curatiuæ, & primo de ratione uictus morborum acutorum, eos medicos taxare uideatur, qui adulando ægrotantibus uoluptuosissimum uictum indulgent: ipsum tamen aliquando & rigorem remisisse, & remittendum docuisse animaduertimus. In expositione enim primi libri de uictu morborum acutorum, his qui ptisanam abhorrent, petreos pisces exhibet: & (quod magis recentiores mirentur) porro, anetho, salibus, & oleo conditos. Et in cura tertianæ febris primo libro artis curatiuæ ad Glauconem, his qui delicati sunt, & oua, & carnes, & fructus concedit: quum minus delicatos, succo ptisanæ tantummodo nutriat. Cuius facti rationẽ reddens Paulus bonus Galeni æmulator, mutatum esse cibandi modum ait, quoniam antiqui & minus comedebant, & magis exercebantur. Quæ res si uictus rationem immutare Galeni & Pauli tempore potuerunt, quanto magis nostro tempore, in quo uix unum reperias, qui congruo utatur exercitio, multos qui se malis cibis quotidie infarciant. Adde quod cœli etiam ratio non patitur, uel Celso autore, ut tanta inedia Europæ incolæ, quanta Asiatici affligantur. Ex quibus liquet, quando non minus tortoris nomen,

Ptisana nostro æuo insueta.

Ciborum uarietas non simpliciter damnanda.

men, quàm adulatoris fugere medicum decet, propterea insuetis, & quibus displicet, sub cœlo præsertim nostro, qui non dant ptisanam, ipsomet Hippocrate iudice non esse damnandos: qui neque omnibus in morbis ea utendum præcepit: siquidem in libro ubi tot laudes ptisanæ scribuntur, non omnium morborum, sed acutorum tantum uictus rationem edocuit. Nam ubi ptisanæ sermonem aggreditur, inquit: Ptisana potius utendum in acutis morbis, quàm reliquis frumētaceis. Quod & ex ipso libri titulo licet agnoscere: De uictu enim acutorum morborum inscribitur. Acutæ autē ægritudines (ut ait Hippocrates) in quatuordecim diebus finiuntur: rarò autem temporibus & regionibus nostris ægritudines inuenias, quæ non ultra quartumdecimum protendantur. Sed neque omnibus acutis congruit: quia non morbis siccis, utpote maiorem humectationem desiderantibus, quemadmodum testatur Galenus in libro suo quem de ptisana inscripsit. Qui tamen morbi sicci & multi sunt, & frequenter contingunt: sicuti Pleuritis, & Peripneumonia, & in totum thoracis morbi, in quibus nihil expuitur: iecoris, uentriculi, & intestinorum inflammatio, in qua uel nihil, uel tantum dura & pauca excernuntur: capitis affectus, in quibus per palatum & nares nihil expurgatur: inflammationes quoque & ulcera & id genus reliqua, sanie pure'ue non manantia, inter siccos morbos computantur: & in uniuersum omnes morbi, in quibus lingua admodum arida, & exterior cutis retorrida uidetur. In his omnibus, uel nequaquam, ut Galenus in libro suo de ptisana, uel non sola est danda, ut Hippocrates ipse primo libro de uictu morborum acutorum, testatus est. Non omnibus etiam acutis, & non siccis ægritudinibus afflictis, etiam consuetis ea cum uoluptate uti, ptisana est exhibenda: quoniam non his in quorum uentriculis acescit, uel qui ea gustata statim nauseabundi fiunt, ut libro septimo artis curatiuæ docuit Galenus, & iterum primo libro artis curatiuæ ad Glauconem: ubi & panem ex aqua commendauit, & accurate eius uerba perscrutantibus, arbitrandum medico reliquit, quis cibus in continuis & acutis febribus exhibendus. ait enim: Et panis ex aqua, & quæcunque alia eandem & similem uim habent. Vnde cognosci potest, eos non magnopere à Galeni uictu recedere, qui uel pane ex seminis peponum succo, quem Oribasius ad Iulianum inter febricitantium cibos connumerat, uel lactucis, uel atriplicibus communibus, aut his quas spinaceas uocant, uel pulliculi gallinacei iure, cum omphacio aut lactucis condito, uel etiam ipsius carnis portiuncula eodem iure liquefacta, in acutis morbis utuntur. Magnaq; ex parte morbos contingere, in quibus aliud potius cibi genus, quàm ptisanæ sit eligendum. Verum & quibus danda maxime esset, uix hoc tempore dari potest: quandoquidem nec hordeum habemus ad eam conficiendam idoneum, nec coquos qui parare recte nouerint. De hoc enim & ipse Galenus conqueritur, cuius tamen temporibus, in nobilium quoque cœnas ueniebat: quanto minus nostri scient, qui & nomen ipsum ignorant, paucósque inuenias medicos qui eos docere sciant.

Ptisanam à recentioribus non rite parari.

Ego, ut uerum ingenue fatear, licet non semel legerim, cum in his libris qui passim habentur, tum in tractatu peculiari à Galeno de ea ædito, qui nondum (quod sciam) per alium quàm per me ad Latinos uenit, modum quo conficienda est: nunquam tamen potui tantum docendo laborare, ut recte paratam uidere potuerim, & in qua hordei discreta inuicem grana, contra Hippocratis præscriptum, masticationem non desiderarent. Quod non solum ignoratione artificum, sed & malignitate hordei euenire credendum est.

Apud nos enim non ad hominum, sed ad brutorum potius animalium escam hordea seminantur. Vnde fit, ut non seligantur magnopere grana ad sementem, incuriosius uero ager uel terrenum & eligatur & præparetur, natúmque à

malis herbis non emundetur, nec in area satis custodiatur, nec in horreo bene conseruetur, atq; ut sequens est, à boni hordei conditionibus longe absit. Quod etiam antequam coquatur cognosci potest. Videmus enim eius grana sordida, rara, leuia, rugosa, exigua, uel si magna quædam reperiantur, laxa esse & mollia, & superfluò humida, à multisq; dum franguntur puluisculus quidam instar calcis euolat, & fuscedo quædam potius quàm albedo intrinsecus apparet, tetri odoris, saporeque quando cocta fuerit, iniucundo. Quantum uero ptisanæ deest suauitatis, tantum & bonitatis. Sed experientia quoque nos bono hordeo carere ostendit, quando & serò, & uix aqua madefactum in tumorem attollitur, neque unquam totum in succum conuertitur. Vnde fit, ut ptisana ex eo parata laudes Hippocratis amittat, & meritò: quoniam insuauis, mastiicatione egens, non lubrica, durior, & propterea concoctu non facilis, inflansq;, ex hordei malignitate & coquorum ignorantia fit. Sed esto bonus coquus, bonum & hordeum, tanto tamen tempore eget si bene coqui debet, ut cibandi hora, quæ præceps præsertim in acutis est, ante plerunque transeat, quàm parata sit. Si igitur insueta, inuoluptuosaque ptisana nostro seculo & regione est: si morbi magna ex parte nunc contingunt, quibus nec iudicio Hippocratis esset danda: si bonum hordeum non habemus, nec coquos qui parare nouerint: & si habemus, tempus eam pro ægrotis parandi plerunque desit: relinquitur eos potius errare, qui plerunq;, quàm qui nunquam eam ægrotis apud nos quidem hodie dant, cum suppetant alij cibi facile parabiles, nec adeò inuoluptuosi, qui plus & minus nutrire ualent quàm ptisana & eius succus: quales & apud Oribasium loco superius citato leguntur, & uulgò in usu sunt. Siquidem olera, Auicenna teste, minus nutriunt: panis plus, secundum Hippocratem & Galenum. Sunt & nonnulli fructus qui ægrotantibus dari possunt, & pulliculorum iura, & auicularum, quæ plus minus'ue apta ad nutriendum fieri possunt, addita etiam aliquãdo contusa carne. Nec uerendum quod nimis nutriat: quia quod contusum uocamus, ut aliàs probaui, parari aliquo modo potest, ut minus nutriat quàm ptisana. Nec abhorret hic cibus à Galeni in libro ad Glauconem doctrina: quando & ipse porcellorum carnes liquefactas tertianarijs concedit. Vt uero ptisanæ usus aliquando probari possit, & medici qui ea utantur clypeo se Hippocratis & Galeni tueri ualeant, certe qui iuscula ex farina eius ad eundem usum parant, nullam excusationem merentur: quum scribat Galenus lib. de rebus boni & mali succi, & libro de attenuãte uictus ratione, farinam hordei superfluicam esse & inflatiuam. Libro quoque primo de escis, coquos Romanos uitupe-

De aquæ hordei. ret, hordeum in mortario conterentes, ex quo erant ptisanam paraturi. De aqua demum hordei, uideant qui Auicennam colunt, quo modo ea utantur: scribente illo lib. 2. capite de hordeo, eam esse malam stomacho, & inflatiuam: nec putent se eiusdem autoritate tueri, eodem capite, & 4. etiam lib. eam commendantis. Sciant enim in eius libro plerunq; pro succo aquam legi, sicuti capite de cibo febricitantiũ, » ubi dicit: Si timueris debilitatem, sis cõtentus aqua hordei. Nemo enim nescit, communem aquam hordei reparare uires debiles plusquam Iulebum non posse. Boni etiam, nec corrupti ob dogmatis amorẽ, iudicij homo, facile cognoscere potest uerba illa Auicennæ sumpta esse ex Galeno, in expositione quarti Aphorismi primi libri » dicente: In quibus non ultra hebdomaden morbus protrahendus est, solum » sufficit melicraton. Quod si non satis fidimus robori, ptisanæ utemur succo. Vbi & aduertere licet, pro melicrato ab Auicenna Iulebum scribi: alioqui nulla apud Galenum Iulebi mentio, sicuti neque alterius cuiusquam similis potionis cum saccharo concinnatæ. Aliquando etiam apud Auicennam aqua hordei pro ptisana legitur: sicuti ubi conficere eam docet duplici modo, & ubi non esse dandam aquam hordei iubet quando aluus adstricta est. Quod etiam cognouit Ioannes cognomento

mento Mesue, dicens antiquos consueuisse uocare aquam hordei ptisanam. Apud uere tamen antiquos, nomen aquæ hordei rarò leges. Me legisse memini quarto de uictu morborum acutorum, ubi scribitur: Si siticulosi ualde fuerint, aquæ hordei quid bibant. Quæ uerba enarrans Galenus, ait: Melius erat docere quo pacto esset conficiẽda, per solam ne uidelicet madefactionem, an ueluti nunc zython facientes. Dicerem ego quoque Galeno, si liceret, consultius eum egisse, si modum quo esset paranda docuisset, quod nullibi (quod sciam) fecit: sed de zytho propriũ faciens caput lib. 6. medicamẽtorum simplicium, quod in uulgatis codicibus deest, eum tantummodo uituperat, sicut & Dioscorides: non tamen aut ille, aut hic docet quo pacto parandus sit, sicuti nec Auicenna cap. de soca, ubi de hisce potibus loqui uidetur. Libro autem primo, quod Paulus zython, ipse aquã hordei uocauit, ubi scilicet docet lac prouocare cum terrestribus uermibus. Neque hoc dixerim quasi commũnem hordei aquam explosurus, ut qua etiam ego & sedandæ sitis gratia frigida, & prouocando uomitu tepida, & extrahendo sudori calida, uti consueuerim: sed ut his qui medicinæ autores pro dijs habent, locum monstrarem. Alioqui licet & ratio & antiquorũ autoritas, reprobare eos potus uideantur, qui ex granis constant, ceu aspectu, odore, gustu etiam insuetis, quod & mihi contigit, horribiles: experientia tamen docet, septentrionales homines, qui nihil ferè aliud bibunt quàm ceruisiã, & pulcherrimos esse, & saluberrimos, & robustissimos. Sed de hac re fortè aliás: satis enim nunc sit ostendisse medicos, qui ptisana, farina, & aqua hordei in nostra regione non utuntur, non sine ratione id facere. Vale Præsul eminentissime. Ex Buda, 27. Iulij. M. D. XVIII.

EPIST. III. ad magnificum D. Alexium Turzum. Præseruatio & curatio Pestilentiæ ex Galeno, libro primo de differen. febr. & procemio libri de euchy. & cacochy. & libro secundo de natura humana &c.

Vanquam multos scio fuisse, qui de Pestilentiæ præseruatione & cura, prolixa cõmentaria cõscripsere: difficileq́ esse ea inuenire, quæ alij non scripserint: superfluum repetere quæ sunt abunde ab alijs pertractata: tamen ut morem geram Magnificentiæ tuæ, cui me plurimum debere sentio, calamo manum admoui: enitarq́, si non rerum nouitate, facilitate tamen, breuitate, & ordine, tuo desiderio satisfacere. Addens nonnulla à me ex antiquorũ lectione obseruata, atque usu comprobata, quæ apud scriptores recentiores, qui de eodem argumento meminerunt, fortè non inueniuntur. Sed omissis uerbis, rectã rem ipsam aggrediamur, à præseruatione ceu nobiliore & magis necessaria parte sumentes exordium.

Præseruatio ergo in duobus præcipue consistit, in reddendo corpus aptum ad repugnandum, & agens debile ad imprimendum. Horum prius perficietur corporis mundificatione & roboratione. Mundum & purum corpus redditur, si quæ adsunt superflua uacuentur, cautioq́ adhibeatur, ne in futurum similia generentur. Vacuantur superflua uarijs auxilijs, ut sanguinis missione, medicamentis tam per uentrem, quàm per urinam purgantibus: exercitio, sudore, inedia, necnon ea quæ obtutum effugit difflatione.

Phlebotomia ex media uena dextri cubiti facienda est, his quidẽ qui assueti sunt, toties quoties consueuere: his qui non assueuere, antequam ad loca infecta deueniant, uel si in locis infectis suspectis ue agant, quamprimũ possibile fuerit. Nec est

multus ſanguis auferendus, ſed iuxta temperaturam, uires, copiam, & conſuetudinem. hoc ſemper conſiderantes, ut ſi neceſſitas ingruerit, poſſit opportune morbo iam incipiente iterum extrahi. M. T. ſufficere ſex uncias puto. Sunt qui ſingula luna ſcindere uenam iubent, & parum ſanguinis auferre. Quod ego in his qui multi ſanguinis ſunt, & frequenti miſſioni aſſueti, in hiſce præſertim regionibus, non uitupero. Sanguinis miſſione facta, triduo mane uncia una ſemis oxymelitis, cum tribus uncijs aquæ, in qua betonica herba cocta ſit, bibenda eſt, ſi hyems fuerit: ſi æſtas, pro oxymelite acidus potus, qui acetoſus ſyrupus uocatur: pro betonica, cicorium accipiatur. Quarto die purgandi illi humores leui medicamento ſunt, qui redundare magis in corpore uidentur. Conuenire ego haſce pilulas M. T. puto: Aloës lotæ, agarici præparati ana ſcrupulum, rhei barbarici grana tredecim, ſcamonij præparati, quod diagridion uocant, grana tria, cum aqua betonicæ. Fiant pilulæ quinque. His uero qui ignorant, quinam humores eis abundent, drachma pilularum quæ aggregatiuæ uocantur, utilis erit. Sequenti die ſumenda eſſet bonæ theriacæ drachma: ſed quoniam nec reperitur, nec reperiri hoc tempore bona poteſt, loco eius erit ſequentis antidoti duplum, id eſt, duæ drachmæ ſumendæ: ſanguinis ſicci, anatis maris, anatis fœminæ, anſeris, hœdi, rutæ ſylueſtris, ſeminis fœniculi, cymini, aneti, buniados, id eſt, napi ſylueſtris, uel ſi non habetur, loco eius napi uel rapi ana tres drachmas: radicis gentianæ, trifolij, ſchœnoantheos, uulgò ſquinantum uocant, thuris, roſarum ſiccarũ ana drachmas quatuor: piperis albi & longi, coſti, phu, aneſi, cinamomi ana drachmas duas: myrrhæ, nardi ana drachmas ſex: benzoi, aſſari, ammoniaci ana drachmas tres: mari, agarici ana drachmas duas: carpobalſami grana numero uiginti: ireos, croci, rhei ac pontici, quod nuper repertũ eſt à Polonis, uel eius quod orientale uocant, gingiberis, maſtiches ana drachmam unam: ſtœchados drachmas quinque. Fit tenuiſſimus puluiſculus ex omnibus, & cum quadruplo mellis electi beneq; expumati commiſcetur, & uaſe argenti puriſſimi ueluti theſaurus precioſiſſimus conſeruetur. Non ſolum enim in Peſtilentia utile eſt, ſed & uenenis uniuerſis ac ſerpentium morſibus ſumme aduerſatur.

Sequenti die drachmæ unius pondus ex puluere noſtro cum bono uino bibatur, qui habet tormentillæ, hoc eſt, ut ego conijcio, radicis ueri quinqueſolij, ſeminis citri, ſeminis cardui benedicti, partes æquales. Altera die comedantur duæ nuces, totidem caricæ, folia rutæ uiginti, adiecto exiguo ſalis. Sequenti, bolus berbenæ herbæ maſticetur bene, & demum deglutiatur. Altero, pulueris hyperici drachma, cum bono uino bibatur. Alio, ex ueris pilulis Ruffi, ſcrupuli quatuor ſumantur, quæ ſic componendæ ſunt: Aloës hepatici partes duas, ammoniaci electiſſimi partes duas, myrrhæ electæ partem unam, cum uino Cretenſi, uel alio odorato. Fiant pilulæ paruæ, & cum eodem uino deglutiantur ſeptem, & ultimo die ſcrupulus boni rhei barbarici maſticetur, & paulatim deglutiatur. Deinde iterum ad antidotum primo deſcriptã recurratur, ſed ſat erit unicam drachmam ſumpſiſſe, & conſimili ordine ſeruato, unum ex his quæ ſuperius ſcripta ſunt, quóque die accipiatur, donec hyems perdurauerit. Caloribus iam ingruentibus, cum roſaceo ſaccharo, roſisq; ipſis, & aqua earum ac cicorij, cuncta erunt plus minus'ue refrigeranda, ſecundum quod maiores minores'ue æſtus corpusq; requirent. Si qua uero ex ſuperius notatis rebus fortè deeſſet, aliquod ex his quæ adſunt loco deficientis eſt accipiẽdum, ita ut non ſit dies qua nihil ſumatur. Proderit quoq; interdum, maxime ſi phlegma in ſuperiore uentriculi parte abundare uidebitur, uomitu id expurgare, cutisq; meatus apertos reddere. Non enim eos laudo, qui cautelæ gratia aceto uniuerſum corpus abluunt, ſed potius iubeo, ut oleo odorato, quod de ſpica uocant, quarta parte boni uini adiecta, uel oleo de coſto ſimplici, bene cuncta membra perfricentur.

Berbena eſt, quæ & uerbena dicitur.

Pilularũ Ruffi compoſitio.

Balneum

Balneum aquæ calidæ non laudo, quod & carnem nimis laxam reddit, & ad patiendum ab extrinsecis causis obnoxiam: sed frictionibus potius moderatis utendum censeo. Et hæc quidem sufficere ad corporis emundationem & robur puto. Labores enim, & omnimoda inedia, emundarent quidem, sed imbecille nimis corpus redderent: satis erit moderate exerceri, & modico cibo uti, taliq́; ut facile concoquatur, ac bonos humores generet: quam uim habent carnes perdicum, phasianorum, auicularum, gallinarum, turturum, hœdi, ueruecis, leporis, cuniculi, uituli.

Piscibus non nisi paruis & bonis utendum: nec ouis, nisi uel tremulis, uel sorbilibus, & semper recenter natis. Cauendus nimius usus pinguium, & assiduitas iurulentorum. Ex herbis congruunt lactuca, cicorium, portulaca, lapathum (acetosam uocant) pampinella parua, calendula, betonica, fœniculus, anethum, buglosson, quam boraginem uocant, & omnes sereos species, quas scariolas, cicerbitas, endiuias nominant. Allium, quicquid alij dicant, ego in parua quantitate non uitupero: & similiter raphanum, & quam turmam uocatis, aceto uel uino, ut fieri consueuit, solutam. Fercula ex prædictis herbis parari possunt, addito etiam bono oleo, passulis & aceto: atque etiam ex hordeo, lentibus, prima abiecta aqua, & demum aceto conditis: & ciceribus: rarò tamen leguminibus hisce utendum. Ex fructibus nuces auellanæ, ficus, pistacia, amygdalæ, & præcipue amaræ, pini grana, uuæ siccæ, siue nostrates, siue orientales, quas passulas, uel ziziuas, uel sclauas uocant. Mala uel pira acida, mala punica, citra, citria quæ & narantia nuncupātur, limones, cappares, pruna sicca non multum dulcia, cerasia acida: ex quibus etiam iuxta morem patriæ fercula parari possunt, & carnes piscesq́; condiri. Vsus aceti, atq; omphacij, quod agrestam dicunt, summæ utilitatis existit, atque omnium quæ acidum habent saporem: unde curandum est, ut omnes cibi aliquo acido semper condiantur: & propterea conditura quam gelatinam nuncupant, addito aceto commendatur. Piperis contriti, & gingiberis usum, nisi in exigua ualde quantitate, non commendo: sed commixto cibaria sunt condienda, quod habet cinamomi partes quatuor: cardamomi, aneforum ana partes duas, rosarum, maceros ana partes tres, croci partem unam: quibus addi potest piperis, uel zingiberis p. s. Piperis tamen integra grana, ut fieri solet, in iure decocta, non uitupero, maxime ubi acidum quoque aliquod adijciatur. Possunt ex herbis superius descriptis, atque ex petroselino, saluia, serpyllo, satureia, contritis optime, & cum aceto, uel omphacio liquatis, embammata fieri, quæ intinctus uel sapores Itali uocant. Ex amygdalis quoque bene contritis, addito omphacio, uel aceto, & aqua rosacea, & pauco saccharo, intinctus fit utilis, & palato non insuauis. Vinum malorum punicorum, quæ granata etiam dicuntur, in simili usu commendatur. Assa modo bene cōcoquantur, utiliora sunt quàm elixa. Lac non conuenit, nisi acidum. Et hæc quidem satis sit dixisse circa cibos: nam ea quæ non concessimus, intelligenda sunt prohibita.

Quod ad potus uero attinet, eligendum est uinum clarum, album, odoratum, pauciferū, id est, leue, quod ad acerbum potius uergat quàm ad dulce: quod etiam aqua temperandum plus minus ue est, iuxta & eius potentiam, & anni tempus.

Vinum absinthites satis laudo. Laudarem tamen magis cestrites, id est, ex betonica paratum. Ceruisiam non probo, neque alium potum ex granis, uel lupulorum floribus concinnatum: sed loco similium potuum uinum factum ex acerbis piris uel malis, uel hydromel cum pane asso præparatum, quod ad acidum uergat, exiguo etiam cinamomo conditum. Summe autem conferret, si canthari in quibus uinum conseruandum, essent ex iuniperi, uel lentisci, uel fraxini ligno fabricati: & calix quo bibitur, ex auro, cui à natura quinta uel sexta argenti pars esset connata. Non paruum quoque robur corpori præbet ad resistendum, si facies & os ex bono uino, cui aqua rosacea, hyeme quidem minore, æstate

maiore quãtitate sit commixta, mane abluatur. Naribus decoctio foliorum lauri attrahatur. Aures ex oleo de spica odorato calido intrinsecus digito inungantur. Semen citri in ore teneatur, atq; post masticationem degluatur. Somnus diurnus, ira, clamor, tristitia, concubitus, ut inimica sunt fugienda.

Et hæc satis dicta sint quantum ad ea quæ intrinsecus robur corpori imponunt: Nunc de his dicemus quæ exterius defendunt, & uires inimici, hoc est, pestiferi aëris, imbecilles reddunt. Horum quædam propinqua & corpus cõtingentia, quædam remota. Ex propinquis sunt uestes, quæ pulchræ, mũdæ & odoratæ esse debent, assidueq; mutari: & propterea utilissimum est, antequam quis eas induat, ut aliquo ex infrà dicendis thymiamatibus suffumigentur. Ad idem attinent sacculi, cordi, hepati, uentriculo admouendi. Et pilæ manu portandæ, atq; assidue ex manu ad manum uolutandæ, ac naribus olfaciendæ. Ad remota spectant, habitatio, quæ munda esse debet à latrina, cloacis & fœtidis locis semota, aperta ad septentrionem & occidens, ad meridiem & orientem clausa, quæ igne lignorũ odoratorum in aperto ardentium, non in fornace clausorum, etiam si æstas fuerit, debet calefieri: suffitibus, inspersionibus & odoratis herbis ac fructibus, boni odoris reddi. A qua nisi duabus post solis ortum horis, non est exeundum, nec nubilis uel nebulosis diebus, nisi urgente necessitate: semperq; tutius est, pransum quàm ieiunum exire, & bene omnibus prædictis auxilijs munitum.

Vt uero ea quæ diximus exequi possis, subijciam pulueres duos, alterum hyemi, alterum æstati commodum. Hybernus habet, styracis, iridis, mastiches, ana partes duas, garyophilorum, maceros, nucis unguentariæ, quam moschatam uocant, cinamomi, croci, agaloci ana partem unam, ambræ partis unius quintam, moschi partis unius decimam. Aestiuus cõstat ex succini electi partibus duabus, foliorum myrti, corticum citri, florum nimphææ, rosarũ, uiolarum, croci, maceros, sandalorũ citrinorum partibus singulis: camphoræ, ambræ, benzoi p. s. moschi partis unius decima. Ex his pulueribus possunt fieri pilæ: hybernam cum styrace componendo, æstiuam cum aqua rosacea & tragacantha, addendo utriq; ladanum ad libitum. Possunt ijdem pulueres, ut sunt, uestibus inspergi: possunt & formæ ex eisdem confici ad suffumigandum aptæ, addendo etiam carbones, ut fieri communiter solet.

Ego pilam parari iubeo ex cupresso, uel aliquo ex lignis quibus cãtharos fieri suprà docui, interius concauam, quæ aperiri & claudi possit, sitq; tota foraminulenta: intra quam spongiæ nouæ frustum immitto, hac mixtura prius infusum: aquæ rosatæ, uini Cretici ana partem unam, aceti p. sem. & altero ex dictis pulueribus post infusionem aspergo: quæ pila manu geritur, & crebro naribus admouetur, & dum maius aliquid timetur, manu colliditur, & liquore exeunte nares linitur. Ex hisdem quoq; pulueribus repleri potest sacculus purpureæ syndonis, quo ueluti clypeo cor muniatur.

Hepar uero, stomachus & testes hoc unguento roborari possunt: olei rosati omphacij unciæ duæ, olei de spica odoriferi unciæ sem. pulueris cinamomi, garyophillorum, ana drachma sem. rosarum, sandalorum citrin. de unoquoque drachma, cum modico ceræ & aceti rosacei. fiat unguentum molle. His debito modo obseruatis, Deo optimo adiuuante, sperandum pestilentiæ uim reprimi. Quod si fortè, uel ex nimia cum infectis consuetudine, uel maxima aëris malignitate, contingat nocumentum aliquod persentiri, statim est ad sequentia auxilia confugiendum.

Primo alui excrementa clysteri uacuanda ex libra una iuris galli bene saliti, quatuor uitellis ouorum, & uncijs tribus mellis rosacei composito. Dein cordi, hepati, testibus panni applicandi, crebroq; renouandi, hac mixtura madefacti: Cape partes quatuor aquæ rosaceæ, uini optimi partem unam, aceti rosati, si haberi potest, uel communis, si id non habetur, p. s. pulueris frigidi superius pro æstate descripti

partis

partis unius decima. Post hoc si qua in parte exteriori tumor uel dolor ostenditur, ei admouenda est cucurbitula. Si nullibi quid se ostendit, post utrasque aures, sub axillis, prope inguina cucurbitulæ apponantur: quibus sic manentibus uena secetur, sanguisque copiosus iuxta uires & alia quæ suprà diximus, fluere permittatur. Quæ autem uena secanda sit, his cognoscendum. Si tumor uel dolor in collo, uel suprà apparet, uena cephalica secanda est, quæ supra cubitum in parte exteriori inuenitur. Si à collo usque ad pudenda, uena iecoraria, quæ in interiori parte brachij sita est. Si in inguinibus, uel infrà, uena quæ est supra talum interior, quam saphenam uocant. Si suprà simul & infrà, etiam ipsa saphena secanda erit. An uero ex dextra uel ex sinistra parte incisio uenæ facienda sit, hoc modo iudicandum. Si ex una tantum parte dolor uel tumor apparet, uena ex illa parte accipiatur. Si ex utraque, dextra potius pars eligenda. Si nullibi uel dolor uel tumor apparet, inferiores uenæ, id est, saphenæ, ex utraque parte dextra & sinistra aperiantur. Facta sanguinis uacuatione, ueræ smaragdi subtilissimè contritæ pondus granorum octo hordei, cum aqua rosata & gutta boni uini deglutiatur. Vbi smaragdus non habeatur, antidotus à nobis superius descripta, uel aliud ex septem his quæ suprà recitauimus, pari modo recipiatur. Si tumor alicubi se ostenderit, ei rursus cucurbitula applicetur, sed cum profundis satis incisionibus. Et hæc quidem primo die agenda.

Secundo die, loca tumoris sicubi apparent, decocto chamæmeli cum spongia foueantur, post quod cucurbitulæ apponantur, ipsisque permanentibus hoc medicamentum bibatur: Tamarindorum drachmæ decem in aqua ferueant, postea exprimantur & proijciantur: & decocto addatur rhei barbarici drachma una, agarici drachma semis, & potus ille tepidus hauriatur. Vesperi puluis ex carduo, uocato benedicto, semine citri, tormentillæ, margaritis, corallis & rosis æquali quantitate, cum aqua rosacea, gutta boni uini adiecta bibatur.

Tertio die, antidoti de sanguinibus superius descriptæ drachma detur, cum æquali rosaceo saccharo, & sæpe syr. ex acetositate citri cochleari deglutiatur, uel si is non adest, acida simplex potio, uel simplex posca. Vespere duæ uel tres unciæ succi uel calendulæ, uel berbenæ, uel betonicæ bibantur: & si herbæ uirides non reperientur, decoctio siccarum: post quem potum patiens bene tegatur, ut si fieri potest, copiosè sudet.

Quarto die, tumor si adest, etiam si maturus non uideatur, phlebotomo est aperiendus: sequentibus diebus utendum eisdem auxilijs quæ suprà in præseruatione descripta sunt, rebus tamen frigidis additis plus minus ue iuxta tempus anni & magnitudinem incendij. Epithemata cordi & alijs locis, prout suprà notauimus, crebrò apponenda: oxyrhodino quoque caput crebrò est perfundendum. Domus frigidis fructibus, folijs salicis, uitis, cannis sternenda, aceto & aqua rosacea irroranda, frigidis suffitibus odoribusque quandoque suffienda. Cibaria sint ex carnibus superius descriptis contusis, cum rebus acidis præparata, uel ex iuribus eorum, rebus semper acidis commixtis. Oua etiam sorbilia in aqua rosata & aceto antea per horam infusa, superaddito margaritarū puluere conueniunt, & olera frigida, præsertim acedula, portulaca, cicorium, & endiuia, necnon fructus acidi superius enumerati. Potus sit uinum tripla aqua dilutum: uinum granatorum, oxysaccharon.

Super tumore mox ubi apparere cœperit, inter omnia placet, ut uitellus oui bene salitus apponatur, & crebrò permutetur, uel uerbascus herba cum radice contusa bonoque uino albo aspersa, & proprio folio inuoluta, interque calidos cineres calefacta. Laudant aliqui stœben herbam, quam scabiosam uulgò appellant. Quidam maius symphyton, quæ consolida dicitur: alij pampinellam: alij lilij albi radicem. Expertus ego aliquando sum, fermentum cum oleo & sale: aliquando ficus

cum melle. Vbi reliqua desint, cinis oleo coctus superponatur. Tumore autem inciso, uulnus cum succo apij & melle purgandum est, longoq; tempore apertum conseruandum, ut uirus bene expurgetur: demum cõmunibus auxilijs & implendum & glutinandum, & ad cicatricem ducendum.

Hæc sunt quæ mihi opportuna uisa sunt ad pessimi huius morbi propulsationẽ. Prætermisi autem nonnulla multum ab antiquis celebrata, partim quia nunc incognita, partim quia parum mihi credita & explorata. Incognita sunt Lemnium sigillum, quod terram sigillatam: terra Armeniaca, quam bolum Armenium uocãt: scordiumq;, & thlaspi herbæ. Quæ ut M. T. possit inquirere, uel oblata cognoscere, describam qualia esse debeant.

Terra sigillata quo modo examinanda. Terra sigillata sit rubri coloris, munda, non ualde lenis, gustu non mordax, sed modice adstringens, tenax aliquo modo & lubrica, ita ut in aqua resoluta similis fiat molli ceræ. Portatur ex Lemno insula Græciæ, formulis paruis, quæ antiquitus imagine Dianæ sigillabantur. *Bolus Armenius.* Bolus Armenius in pallore similis auro, facile solubilis, nihil arenosi in se habens, modice densus & grauis, adeò ut his qui non bene considerant, uideatur lapis. Portari debet ex Armenia contermina Cappadociæ.

Thlaspi. Thlaspi herba est angustis folijs, digiti magnitudine, super terram iacentibus, in summo scissis, subpinguibus: uirga tenui duorum palmorũ, adnascentias quasdam paucas habente, & circa totam ipsam fructu parumper lato ab extrema parte, in quo semen paruum simile nasturcio, ad disci figuram, ueluti conquassatũ, floremq; subalbum habet. Nascitur in uijs & sepulchris. Semen est acris saporis. *Scordion.* Scordion nascitur in locis montanis & palustribus, folia habens similia chamædryi, maiora tamen, nec adeò circunquaq; incisa, aliquo modo allij odorem referentia, adstringentia gustum, subamara, uirgulas quadratas, à quibus flos subrubens dependet.

Quatuor hasce res si quis habere posset, alia medicamenta contra pestilentiam & uenena frustra perquireret: sed incuria & auaritia fecit, ut hæc cum multis alijs deperderentur.

Quædam demũ sunt quæ gestata utilia esse traduntur, quibus tametsi exiguam fidem attribuam, non tamen damno eorum usum: quum, si non iuuant, non etiam obsint. Hæc sunt: Hyacinthus collo alligatus, uel digito gestatus. Adamas sinistro brachio alligatus. Betonica portata, lapis Achates, lapis Chelidonius niger, Carbunculus.

Habes quæcunq; in hoc pessimo morbo, ad hoc usque æui obseruata à me tanquam excellentiora sunt. Nonnulla autem de industria prætermisi, uel ut triuialia, uel à temerarijs hominibus cum nece multorum tentata. Deus misericors Mag. T. ab hoc pessimo morbo, omniq; malo tueatur, & mei memorem reddat.

Ioannes Manardus Ferrariensis Medicus. Calend. Ianuar.

M. D. XVI. Budæ.

EPIST. IIII. Angelo Cospo, febre & obstructione laborante.

MAgna me tristitia affecerunt literæ tuæ, mi Cospe, te adhuc ægrotare significantes, quem ex his quæ Nouellus noster scripserat, iam sanum putabam. Vnum tamen est quod me cõsolatur, quod ex his quæ scribis, plus tibi timoris esse uideo quàm periculi, cum nullum adsit symptoma, quod uel per se uerendum sit, uel sit maioris cuiuspiam morbi præsentis uel futuri non modo initium, sed nec indicium. Nam ut interim de regio morbo taceam, qui nisi ante septimũ diem euenerit, uel iecoris duritiem comitem habeat ferè solet esse salubris. Nihil apparet quod formidandam aquã intercutem ostendat: præcedunt enim eam pedum, manuum, faciei, & palpebrarum tumor,

illa

ſtia extenta,color ex pallido albus,lotium ægre it, & flatuoſo ſpiritu uenter,& interdum teſtes implentur: deniq; malus totius corporis habitus, quem Græci καχεξίαν uocant,his adeſt,quibus ille affectus timendus eſt. Quare bono animo eſto mi Angele, & ſecurus te nec intercuti,nec grauiori cuipiã morbo ſubiacere: ubiq; potius ſperandam citam ſanitatem, quàm uel difficilem,uel longam ægritudinem timendam: tecum enim ſentio,à bile te potius parum torrida,quàm ab alio humore uexari,aliquamq; ſolum obſtructionem uenarum,quæ à gibbis hepatis ad renes deſcendunt,obſtare ne lotium coloratius fiat. Cuius etiam obſtructionis indicium non leue eſt ſpuma,claritati illi quaſi perenni aſſociata. At ſedimen id quod ſubſidet,ſi modo uerum eſt ſedimen,breuitatem & ſecuritatem pollicetur. Quæ duo & uictus ratione,& medicamentis iuuari poſſunt. In quibus recte inſtituendis media uia procedendum iudico:ipſa ſiquidem obſtructio,calida:bilis,& ſymptomata quæ ſcripſiſti,frigida deſiderant. Ita moderanda igitur omnia,ut nec nimis calefaciendo, bilem excitemus,nec infrigidando obſtructionem augeamus. Atq; ut ad particularia deſcendamus, domeſticũ & ſylueſtre intybum laudo: hoc cicorium, illud endiuiam uocãt:ſi cocta,uel oxymelite,uel oleo bono &aceto,ſuperadditis ſemper paſſulis,condiantur. Cappares utrouis modo præparati, & cibus erunt, & medicina. Apium hortulanum,quod petroſelinum uocant, ſemper cum carnibus decoquatur,inter quas galli Veneris adhuc expertes ex domeſticis,perdices & phaſiani auiculæq; ex ſylueſtribus, cæteris præponũtur. Vinum ſit album, clarum,odoratum, modice pro eius potentia dilutum. Singulo die tres unciæ aquæ,in qua par modus abſinthij & cicorij bullierit,adiecta oxymelitis,quod compoſitum uocant,uncia ſemis, calide bibantur. Quinto quoq; die mane catapotia triobolorum pondere deglutiantur: quæ quoniam æquali portione aloën, agaricum & rheon recipiunt,de tribus cum rheubarbarico nominant. Præcordia ex decocto roſarũ,cicorijq; & abſinthij,uacuo uentre foueantur: quibus atq; communibus regulis obſeruatis,Deo opitulante,ſpero te circa quadrageſimum ab initio morbi diem,ſanitatem recuperaturum,præſertim ſi tute tibi non defueris,ſed bene ſperãdo,& affectus animi moderando promiſſam ſanitatem lætus expectaueris. Et hæc quidem de tua ualetudine. Intelligere deſidero,an diſceſſerit Nouellus: & ſi diſceſſit,quo die diſceſſit. Venetijs,ut putabat,Surianum non inueniet, quum interceptus à Maranenſibus ſit. Diſcipulus enim eius qui nuper huc uenit, ei ſcribere deſiderat. Valetudinem tuam cura mi Coſpe.

Aquæ intercutis præſcita.

EPIST. V. Nicolao Leoniceno,uiro undecunq; doctiſs. De uera Rheo.

MEminiſti puto Leonicene uir doctiſſime, dum paulò antea quàm huc uenturus, Ferraria receſſiſſem, in Opizonum clariſs. familiæ domo, cum Ioanne Georgio Triſino,uiro non ſolum generis nobilitate, ſed omnifaria doctrina præſtantiſſimo,de uarijs ſimplicibus medicamentis loqueremur,in grandem nos inter reliqua incidiſſe dubitationem, circa precioſiſſimam illam radicem,quam Rheon Græci, Plinius rhecoma,uulgus rheum barbarũ uocat: quod uidelicet Dioſcorides &Plinius eam odore carere dicerent,re ipſa & experimento ualde odoratam comprobantibus. Quod cum tu negares,radix in medium allata, thalamum in quo ſedebamus ſtatim odore replens, manifeſtum ueritati præbuit teſtimonium: adeò ut neceſſariò alterum concedendum uideretur,uel falſa illos ſcripſiſſe,uel hanc non eſſe ueram rheon. In qua controuerſia ego uolens quaſi medius intercedere, dixi illos de uiridi loquutos:eam uero quæ ante nos eſſet, ualde ſiccam eſſe. Aliqua enim eſſe quæ humiditate ſuper-

ſiua obtundente, donec ea reſoluatur, abſque odore perſeuerent: aliqua econtrario: quæ ſicca, nullum: uiridia magnum odorem mittant, & experientia, & Theophraſti autoritate conſtare: ſicuti & eſſe nonnulla quæ ſiue recentia, ſiue antiqua ſint, proprium odorem ſpirent. Videbar hoc pacto & antiquos à mēdacio tueri, & recentiores in ea radice, quam pro uero rheo habent, approbare. In qua ſententia uſque ad id temporis perſeueraui, quo tres Caſamuri, reges, Cæſaris aduētum præſtolantes Poſonij conuenerunt. Tunc enim à Sigiſmundi regis Sarmatarum medicis didici, in eo bello quod cōtra Moſchos fortiſſime idem rex geſſerat, repertum eſſe aliud rheon, communi quidem ſatis ſimile, ſed penitus inodorum: cuius puluerem chirurgus quidam mihi dono dedit, quoniam radicem integram non haberet. Dedi poſthac operam, ut radicē ipſam haberem: quod tandem tertio abhinc menſe conſequutus, ipſamq́ quantum ualui diligenter rimatus, eſſe quam Plinius & Dioſcorides pingunt dubio procul iudicaui. Affertur enim ex his quæ ſupra Pontum, uel Boſphorum ſunt regionibus, prope uidelicet Rha flumen, radix nigra, & coſto nigro exterius, magno centaurio interius ſimilis, minor tamen & ruffior, ſine odore, calefaciens guſtum & aſtringens, laxa, leuicula, & dum maſticatur pallida & ad crocum uergens. Quæ ne omnia me finxiſſe putes, fruſtum eius mitto, non ambigens te mox ubi id uideris, eſſe putaturum antiquos de hac loquutos, non de illa communi, quæ præter id quod odorata, leuis etiam non eſt: imò quanto grauior, tanto melior, & à Ioanne cognomento Meſue, & ab omnibus putatur. Nec à Ponto, ſed ab extremis meridionalis Indiæ partibus ad nos uehitur, uimq́ purgatoriam non minorem agarico habet: quam certe ſi in eo de quo ſcribunt antiqui inueniſſent, non ſilentio præterijſſent: ut uel ex hoc obiter aduerſus Auerrois calumniam Galenus defendatur. Quanquam nec ratio conuincit, ut ſi purgandi uim habet, non poſſit & adſtringendi uim habere: quādo & aloë, & agaricus, & alia multa, adſtringunt ſimul & purgant. Nec dicit Galenus quod aluum adſtringat, ſed quod ſtypticen, id eſt, adſtrictoriam uim habet: quod & ipſe Auerrois confirmauit: alioqui nec Ponticum hoc ui purgandi caret, licet minorem habeat, & quæ uix unica drachma exhibita deprehendatur. Duo tamen adhuc ſuperſunt nodi, quos per te, hiſce in rebus nouum Herculem, ſolui deſidero. Vnus, utra harum radicum in uſu medico præferenda: alter, an communis hæc barbarica uulgò dicta, loco tantum, non etiam ſpecie diſtet à Pontica. Mihi enim eiuſdem eſſe ſpeciei uidentur, præſtareq́ Indicum, non ſolum ui purgatoria, ſed & quoniam profundius ſe adigit, maiusq́ robur in membris relinquit: ſemper tamen bonum & recens Ponticum, malo & antiquo Indico prætulerim. Tuum in omnibus hiſce iudicium & expecto & expeto: ut in quo ea omnia cognoſco, quæ Galenus in bono inuentore & iudice deſiderat, naturale uidelicet ingenium, bonam in primis diſciplinis eruditionem, aſſiduum ſtudium circa antiquorum monumenta, amorem immenſum ueritatis, longamq́ in huiuſcemodi rebus exercitationem.

Vale.

IOANNIS MANARDI EPISTOLARVM MEDICINALIVM LIBER SEXTVS.

EPIST. I. ad Prætorem, uulnera capiti cuiusdam inflicta, non fuisse letalia.

INFLICTA fuerunt duo uulnera cum duobus catenæ ferreæ annulis, in caput Alouisij fabri ferrarij, alterum supra supercilium sinistrum, aliud in eodem latere parum infra angulum, ubi sutura, quæ sagittalis dicitur, coronariæ coniungitur. Octauo die post uulnerationẽ superuenit erysipelas in facie, quod paulò post totum caput complexum cum febre est. Die uero duodecimo resolutio quædam dextræ manus cum diminutione loquelæ: & demum die decimoquarto mors. Quæsitum est, an ea uulnera essent letalia, uel mors alia ex causa prouenerit. Ad quod dubium, præsuppositis quibusdam respondebimus.

Primum suppositum est, quod nos occurrentes huic uiro octauo die mane, inuenimus ipsum absque febre, dolore capitis, desipientia & quouis malo symptomate: interrogãtesq; de præteritis diligẽter, intelleximus eum nec cecidisse, nec uomuisse, nec uertiginem passum, aut desipientiam: uulnusq; frontis uidimus non pertransire totam cutem. Aliud uero pertingere usq; ad membranam ambientem caluariam, quam almocatin uocant Arabes: à qua etiam membrana uidimus exiguã quandam caluariæ portionem denudatam, quam albam, omni mala infectione immunem, simul cum membranæ parte quæ detecta erat, inspeximus. Quam etiam membranæ ossisq; detectionem, non uulnere ipso contigisse, sed manu prudentis medici factam, quo uulnus melius conspici curariq; posset. Facta quoq; per nos sedula totius capitis attrectatione, quam etiam posthac sæpe adhibuimus, non tantũ in parte læsa, sed & in quauis alia nullum unquam indicium apparuit, per quod subesse oblæsionem aliquam conijci posset: sed neque ex re ipsa qua percussio facta est, modoq; ictus, quid tale deprehendi poterat.

Secundo supponimus ex sentẽtia Galeni lib. 5. & 6. Aphor. morbum dici mortalem, uel quia necessariò ac semper, uel quod ut plurimum mortem affert.

His suppositis dico primũ, uulnera supradicta non fuisse ex numero mortalium primo modo, hoc est, eorum quæ necessariò mortem inferũt. quod probo: nam ex sentẽtia Gal. lib. 6. Aphor. aphorismo 18. uulnera cerebri etiam satis magna, nõ sunt necessariò mortalia: ergo multo minus uulnera huius uiri, quæ ne ad caluariã quidem, nedum ad cerebrũ penetrarunt. Idem sensit Auic. lib. 3. cap. de plaga & incisione cutis capitis: incisionem quæ pertinet ad cerebrũ, licet rarò, sanari tamẽ interdum concedens. Idem quoq; Galenus 8. lib. de usu particularum, cap. 10. in Ionia Smyrnæ sanatum ait se uidisse adolescentem, cui alter ex cerebri anterioribus uentribus fuerat uulneratus.

Vulnera cerebri nõ necessariò mortalia.

Deinde dico, eadem uulnera nõ fuisse mortalia secũdo modo, hoc est, ex his quæ ut plurimũ perniciem inferre apta sunt. Tripliciter enim (ut inquit Galenus 4. lib. Therapeutices) dicitur morbus uehemens, ob principatũ patiẽtis particulæ, ob magnitudinẽ dispositionis, & tertio ob ipsius malignitatem. Nullo autẽ horum modorum uulnera ista magna dici poterãt. Siquidẽ cutis solum exigua pars præcisa erat, nec uenenata, maligna ue ulla affectio uulneribus erat impressa. Pręterea uidemus consimilia uulnera, & his etiã longe maiora, quotidie cuti capitis illata, sanari perfacile, utpote in quibus nec arteriæ, nec uenæ, nec nerui nota digna oblæsi sint: & propterea ueluti simplicia uulnera, quod Auicẽna quoq; testatus est, facile coalescunt.

Quod cõsiderans prudens senex in aphorismo ubi uulnera letalia enumerat, non capitis, sed cerebri mentionem habuit, inquiens uesicam incisam habere, aut cerebrum, & reliqua. Si quis uero contendat, exigua quidem in superficie apparuisse uulnera, uerum oblæsionem ad cerebrũ ipsum uel membranas pertigisse: quod tum ex rei ipsius probet euentu, tum ex febre, erysipelate, paralysi, stupore, quæ superuenerunt: afferatq́ pro se aphorismum 14. septimi libri: In capitis ictu obstupescentia & desipiẽtia, malum. Item 19. eiusdem: In ossis exutione erysipelas. Rursus 24. In ossis præcisione desipientia, si in uacuum apprehenderit. Huic respondebit Hippocrates quinquagesimo aphorismo sexti libri, dicens: Quibuscunque præciditur cerebrũ, his necesse est febrem & bilis uomitum superuenire. Cui aphorismo consonat illud Auicennæ libro tertio: Cum incisio peruenit ad cerebrum, apparet febris & uomitus choleræ. Nec solum cerebro uulnerato euomunt homines bilem, sed & dura etiam membrana: sicuti Galen. eum locum enarrans attestatur. Neq́ sat est dicere, superuenisse huic uiro posterius febrem: siquidem accidentia ipsa, quæ pathognomica Græci uocant, statim ipsam passionem consequuntur: id quod docuit Galen. in expositione aphorismi 12. lib. 1. & in libro de constitutione artis medicatiuæ, atq́ alijs in locis. Ipsemet quoq́ Hippocrates aphorismo 58. septimi libri, addidit uerbum, statim, de his accidentibus loquens quæ cerebri cõcussionem comitãtur. Tum etiam Alexander tria mala ictum membranarum cerebri consequi uoluit: conuulsionem uidelicet, desipientiam, & acerrimum dolorem. Et Celsus bonus Hippoc. interpres, libro quinto, si cerebrum, membrana'ue eius uulnus accepit, præter bilis uomitum, sanguinem per nares, & quibusdam etiam per aures dixit exire.

Non difficilius quoq́ reuincentur, si qui aut perfractam caluariam, aut ipsa quidem integra, interiorem aliquam membranæ uenam ruptam fuisse affirmauerint: osse enim fracto, & prædicta eueniunt, & præterea oculi obcæcantur, obmutit homo, & sine somno quasi dormitans iacet. Disrupta uero uena, sanguis exit, qui conglobatus uehemẽtem dolorem excitat. Quo dolore cum hic semper caruerit, non conciderit, non bilem uomuerit, non uertiginem aut obcæcationem passus sit, uerisimile est, non cerebrum, non membranas oblæsas fuisse, sed nec caluariã, aut uenam perfractam. Credendumq́ ea accidẽtia quæ in octauo & duodecimo die euenerunt, & consequenter mortem ipsam, quæ ex illis est sequuta, non magnitudine uulneris, sed malitia potius humorum & capitis debilitate contigisse. Sic sentio ego Ioannes Manardus ordinarius medicinæ professor, in quorum fidem supradicta exaraui, & manu propria subscripsi. M. D. IX.

EPIST. II. pro domino Benedicto Porto, Patritio Mantuano. De præseruatione & curatione uariarum affectionum.

Vanquam uariæ sunt affectiones quibus præstantissimus hic uir infestari consueuit, ferè tamen ab eadem causa proueniunt: siquidem totius corporis temperatura, sed præsertim iecoris, uenarumq́ calidiore siccioreq́ tum natura, tum ætate (agit enim primum ultra uigesimum annum) fit, ut ruffa bilis, & mole, & feruore ultra modum augeatur, quæ per uarias corporis partes delata (utpote suapte natura mobilis & uaga) atque etiam interdum quibusdam alijs superfluitatibus adiuta, uarias in corpore excitat læsiones. Quando enim intimas lacertorum & cartilaginum partes ingreditur, & ad ossa usque adigitur, subiectas ipsas partes separans, dolores artuum facit. Cum de maioribus uenis ad minores, atque ex his ad minimas, quas capillares uocant, tandemq́

ad cutem, extimasq; partes diffunditur, sed neque putrescit, neque admodum uel torrida, uel sanguini admixta, colorem deturpat & arquatum morbum gignit, qui præsertim in oculis apparet ceu tenerioribus nitidioribusq;. At si retorrida sit, atq; sanguini admixta, pustulas excitat, non his absimiles quæ ex culicum morsu fieri solent, quas Arabes seres, Celsus exãthemata uocat. Quod si ipsa per sese, non adusque cutim meat, sed uapores ad eam mittit tenuiores quàm ut pustulas facere possint, pruritum tantummodo mouet: dum uero ad caput coadiuuante etiam eius calore trahitur, ab eoq; aliquid pituitæ salsioris recipiens ad os naresq; descendit, ulcuscula illic, hic crustas facit. Si ad oculos palpebrasq;, pruritum lippitudinemq; excitat, præcipue si torridior fuerit. Quod si fortè obstructione facta computruerit, tertianas febres generabit, uel ueras, exquisitasq;, si syncera sit: uel nothas & adulterinas, si pituitam ob frigidiorẽ uentriculum cruditatem ue genitã, aut serosam humiditatem secum habuerit admixtã, uel atram bilem, uel ipsa absq; alterius rei miscella sit tanquã exusta. Hi autẽ affectus tametsi maiori ex parte faciles uideãtur, & de eorum numero, qui sint potius dedecora quàm morbi uocitandi, haudquaquã tamen sunt negligẽdi, quum possint ad deteriora, si neglectui habeãtur, facile prolabi: narium quidem crustæ ad ozenam, cui malo uix succurri potest: oris ulcera ad ea quæ aphthas scilicet Græci dicunt, quæ sunt longe periculosissima. In oculis mala lippitudo seu inflammatio oriri posset, & quæ ad interiores partes bilis, uehementes artuum dolores, quæ ad extimas, mala ulcera, & demum elephantiasin facere. Accedit quod materia hæc non solum propriam habet malitiam, sed ex contagione occultum quoddam uirus contraxisse uidetur. Verum si his quæ Deo duce conscripturi sumus audiens obsequensq; fuerit, speramus eodem summo Deo & uero medico opitulante, non modo deterrimas illas labes euasurum, sed & à leuiculis istis, uel nihil, uel certe exiguum quid detrimenti passurum. Diuina igitur ope freti propositum aggrediamur.

Duplici, quãtum proposito attinet existente medicina, altera quæ imminentem, altera quæ iam factum morbum propulsat, utranque exequemur, orsi à prima uel uti à primaria & nobiliore. Rursus, quoniam tam præseruatio quàm curatio duplici instrumento perficitur, uictu scilicet & medicamentis, inter quæ ratio uictus præstat, ab ea sumemus exordium. Quandoquidem ipsa per sese interdum ad bonam ualetudinem satis est, alia sine ea frustra tentatur.

Victus ratio medicamentis præstat.

Quoniam igitur (ut monstrauimus) noxæ quibus præstans hic uir affligi consueuit, ferè à russa bile proueniunt, ea ratio uictus instituenda est, quæ hanc ipsam præcedentem causam moderari possit & retundere. Vitanda igitur quæcunque eam uel gignunt, uel fouent, aut exacuunt: asciscenda quæ reprimunt & cõminuunt. Ex cibis igitur acria, acuta, salsa, amara, dulcia: ceu inter olera ruta, saluia, ocymum, eruca, mentha, apium tam hortulanum, quod uulgò petroselinum, quàm id quod etiam apud communem loquendi usum apij nomen retinet: item saluia, amaracus, serpyllum, nasturtiũ, tarcon, uulgò draconem dicunt, brassica, cherefoliũ, anethum, fœniculum, libanotis (quem rorem marinũ dicunt) allia, cepæ, porra, atq; id genus cætera sunt penitus fugienda. Item raphanus uterq;, tam scilicet qui radix dicitur, quàm qui armoracia, rapa, pastinaca, siliquastrum, seu piperitis, inula, sinapi. Conueniunt aquatilia & acida: qualia inter olera lactuca, intybus tam satiua (quam endiuiam) quàm aruensis utraq; (quarum alterã radiculam, & alteram cicerbitam uulgus nominat) item portulaca, lapathon (pręsertim acetosa quæ dicitur) pręterea olus quod Arabes aspanac, nos nomine paulùm mutato spinaciũ dicimus, atriplex pampinella uocata, blitus, buglossus, trifolium acidum. Hæc possunt uario modo parari: sed quoniam debilioris uentriculi est, melius est coquantur, & ut ex calidis & odoratis quippiam misceatur. Ex fructibus, nuces iuglandes, strobili, hoc est,

pinei nuclei,castaneæ,penitus dimittenda: cerasia,mora bene matura,mala & nostratia & punica dulcia,ficus,uuæq́,cuncta hæc si admodum dulcia sunt,non conueniunt. Potest interdum sumere,maxime frigidiore tempore,auellanas: quæ licet ab Auicen. lib. 2. ponantur inter biliosa, in 3. tamen dicuntur hepati conferre: amygdalas,& cum suis acinis passulas,caricas,pistacia, suoq́ tempore cotonea,sorba,mespila. Congrua sunt pruna,maxime quæ damascena,& quæ myrobalana dicuntur,cerasia,mala item acida, & ex piris quæcunq; fragilia, non multum dulcia, punica uel acida uel media, medica cortice,seminibusq́ abiectis,cucurbita omphacio condita. Ex carnibus laudantur præ cæteris pulli cohortales,præsertim fœminæ,& quæ in alborem potius,quàm nigrorem declinent, & ex maribus qui nondum iniere,capi iuniores,hœdi,uituliq́ lactentes,anniculiq́ uerueces. Conceduntur perdices,phasiani,coturnices(uulgò appellari solitæ: non autem ueræ coturnices,quæ sunt illæ quas uocant qualeas) capreoli iuuenes,alæ anserum & anatum. Alas autem cum dico,non pulpas intelligi uolo, sed eam partem quæ ad uolatum deseruit. Damnantur columbi, anseres,anates, præter eas partes, quas suprà concessimus:boues,cerui,&omnis caro durior,uetustiorq́. Pisces maritimi,fontium uel fluminum,inter duros tenerosq́ medij cõducunt,præcipue uero saxatiles: nocui sunt quos stagna & lacus limosi educant,& qui teneriores uel duriores. Oua gallinarum recentia,mollia,omni tempore, præterquam in uehementi æstu conceduntur: quo etiam tẽpore si aceto,aut omphacio condiantur,secure sumi possunt: dura,præsertim frixa,omnino prohibentur, & similiter cæterarum auium quocunque modo parata sint. Lac, caseus recens,si bene concoquantur, proficua sunt.

Lactis & casei bonæ concoctionis notæ.

Indicium bonæ concoctionis,si neque ructus acidos aut fumidos concitant, neque præcordia,aut uentriculum grauant. A uetere & salito caseo penitus abstinẽdum.

Potus sit uinum album,clarum,debile,odoratũ, & quod ad acidum potius uergat quàm ad dulce,æstatisq́ tempore moderatè dilutum. Nigrum,crassum,dulce, potens,in totum dimittatur. Panificia omnia,item lagana, & id genus cætera uitanda: furnaceus tantum panis & bene fermentatus ac coctus edendus, cuius nihilominus crusta extima dimittenda: hesternus admodum idoneus: calidus ueluti hostis formidandus. Condita omnia,præsertim cum melle, inutilia. Ex his uero quæ saccharo condiuntur, sumi interdum possunt pruna,cucurbitæ, intybi,cotonea, atque alia quæcunque superius laudauimus, modo sine calidis aromatibus sint præparata: hæc enim tum in his, tum in cæteris cibarijs sunt fugienda. Aromata cum dico, ea intelligo, quæ uulgò species dicuntur: quibus si omnino uelit uti,confici in hunc modum faciat,ut accipiatur,Coriandrorum secundum communem modum paratorum,sandalorum citrinorum,florum labruscæ,cinamomi electi pares portiones, quæ in tenuissimum puluisculum redigantur. Conceditur etiam usus illarum placentularũ, quas martios panes uocant,præcipue si unà cum àmygdalis,cucumerũ,cucurbitarumq́ semina receperint. Item cõmode adhibentur eadem semina per se saccharo operta. Inter omnia uero id genus bellaria,id mihi præstantius uidetur,quod ex saccharo, rosarumq́ succo in hunc modum conficitur: Saccharum quamalbissimũ instar farinæ tenuissimæ teritur,atq; superfuso tanto rosarum succo,quantum sat sit, placentulæ aut panes uaria forma conficiuntur, qui in sole quoad siccescãt,operti linteolo,dimittuntur:demum reponũtur,& toto anno conseruantur. Quod præter id quod delicatius est,hoc etiam cõmuni saccharo rosaceo præstat, quod uentrem sicut illud non retinet. Iurulentis,elixisq́ potius quàm assis & frixis utatur. Et si interdum assis uti uoluerit,non sint admodum tosta, sed alba & mollia,ac prunis cerasijsq́ acidis oppleta, & omphacia uua, aqua rosacea,aceto ue similiter rosaceo,aut mali medici succo,uel punici,aut aliquo generis eiusdem condita. Aestu quoq; uehemẽti ingruente,haud prætermittatur,quin

aut

aut portulaca, aut cucurbitæ fruſtum, aut lactuca, aut quid ſimile cum carnibus elixetur. Ex herbis quas ſuprà laudauimus, additis etiam cōdimenti & uentriculi gratia ramuſculis odoratarum, & intinctus tuceta'ue cum aceto, omphaciјq;, uel punicorum ſucco, & cum recenti caſeo, ouiſq;, quam tortam uel tortulam uocāt, & conſtrui & comedi interdum poſſunt non illaudabiliter. Circuncidenda omnis negociosa cogitatio, uel actio ſecundum cibum eſt. Conclaue eius æſtate quidem aquilonem, hyeme ſolem orientem ſpectet: meridionalem proſpectum omni tempore deuitet, morámque in ſole, & quantum fieri poteſt maxime caueat ſub eodem deambulationem: ignem præterea, & multo magis fumum: &, ut in ſumma dicatur, totius corporis, ſed maxime capitis calefactionem. Somno & quieti potius quàm labori & uigilijs innitatur: iram, clamorem, cōtentionem, triſtitiam, longam lectionem, immoderatiorem Veneris uſum, famem, crapulam, cruditatem, uelut hoſtes fugiat. Cubile & ceruical quibus quieſcit, non multum mollia ſint, lana potius aut coto uel goſapio quàm pluma oppleta. Caput in lecto ſublime habēdum, corpus nūquam ſupinum, non ſemper dextro lateri incumbens, hyeme tamen minus nocue, & omni tempore in ſomni initio: dormire uero ſuper faciem nullo modo debet. Summa ope nitatur, ut ei quotidie uenter eat. Et ſi in hoc opere natura nimis hebeſcat, aliquo auxilio ex his quæ infrà ſcribam, excitetur. Hæc igitur pro uictus ratione hactenus dicta ſint: nunc ad pharmaceuticen accedendum.

Peracta ea purgationis ſerie, quam ſuperioribus diebus ſcripſi, ſi initium aliquod non perſenſerit earum affectionum, quibus oblædi inſueuit, ab omni penitus medicamento interquieſcat, donec ſol Geminos ingreſſus ſit, hoc eſt, ad 13. uſque Maij diem: quo tempore ſi uel pruritum, uel puſtulas, uel alium quempiam eorum affectuum, qui eum affligere conſueuerunt, emergere cognouerit, ſtatim ex ea uena ſanguinem mittat, quæ annularem mediumq; digitum dextræ manus interiacet, ex eaq; circiter ſex ſanguinis uncias hauriat. Poſtera die quatuor uncias caprini ſeri, cum ſucci roſarum puriſſimi uncia, in aurora bibat: frigida quidem, ſi id ſtomachus tolerat: ſi minus, calida. Quem potum continuis ſeptem diebus eadem hora cum acceperit, adijciat drachmam unam cum dimidia rhei barbarici electi & purgati, & ſeſquiſcrupulum nardi celticæ, cunctaq; ſimul in uitreo uaſe per totam noctem adferueantur, & mane quod excolatum fuerit tepidum bibatur. Sed quoniam in nobilis huius medicamenti mentionem incidimus, de quo nōnihil ambigere hic eruditus iuuenis uidebatur, non alienū erit pauca de eo ſubijcere, ex quibus quæſtiones quoq; nonnullæ abs te propoſitæ diluantur.

Quod uulgus medicorum & officinæ omnes nunc rheum barbarum uocant, & Punici rauedſeni, hoc Celſus radicem ponticam, Dioſcorides rha, & iuxta quoſdam rheon, ſecūdum alios rhian, Plinius rhecoma, Galenus quemadmodum Dioſcorides interdum rheon, interdum rhian, aliquando rheon ponticum appellat. Eo antiqui ad uentris purgationem non utebantur, ſed antidotis miſcebant, & ad pleroſq; uſus alios adhibebant, quos operæprecium non eſt hoc loco referre, quando ex Plinio, Dioſcoride, cæteriſq; facile diſci poſſunt. Primus (quod meminerim) Auerrois Cordubenſis Galenum cæteróſque medicos taxans, qui conſtringere etiam putarunt, tantum abeſt ut ſubducere uentrem crediderint, inter cætera purgantia medicamina eſſe ſcripſit præcellentiſſimum. Quem ſequutus Ioannes Damaſcenus cognomento Meſue, ubi medica pharmaca ſolutoria, quæ benedicta uocat, recenſet, ſerioſam & honorificam illius mentionē facit. Cui hac in re, ſicuti & in reliquis, recentiores medici credentes, tanti illud fecerunt, ut aliquando auri precium pari pondere æquarit: neque ad alios ferè uſus noſtro æuo accommodant, quàm uel ad bilis uacuationem, uel ad inteſtinorum difficultates, uel ad eos qui de ſublimi aliquo loco ceciderunt. Non prætereundum tamen ſilentio, poſſe cuipiam

Rhei barbari plura nomina.

uideri, Serapionem iuniorem ſolutoria ui illud præditum exiſtimaſſe, quum in de ſimplicibus medicamentis libro ſcribat, dari in omnibus in quibus datur agaricum. Verum cum uerba illa non ex propria, ſed ex Dioſc. ſentētia proferat, nec ſit (quod plerunq; peccat) ſatis fidus interpres, audiamus ipſum Dioſc. ſua uerba perſonantem: uidebimusq; id nō ex Dioſcoridis, aut Serapionis opinione, ſed potius de perverſa uerborum Dioſcoridis, uel lectione, uel intellectione, uel interpretatione prodijſſe. Ait ſiquidem ipſe Dioſcorides: " Modus ſeu doſis pariformiter agarico ad " unumquenq; affectum eodem drachmæ pondere. Quod ſi quis contendat Dioſcoridem his uerbis ſenſiſſe, omnibus uiribus pollere rheon quibus agaricum, is & Galenū incuriæ, & Auerroin crimine falſi accuſet neceſſe eſt. Illum quidem, quoniam ex Dioſcoride non didicerit rheon ſicut agaricon inter cathartica reponendum: hunc, quod talem ignorantiam perperàm antiquitati impegerit, & ſe quaſi nouum tam nobilis medicamenti inuētorem iactanter & falſò prædicet. Magis autem mouet me Paulus, qui lib. 1. ſuæ medicinæ cum dixiſſet, rheſinam, terebinthinam oliuæ magnitudine uentrē ciere: ſubdit, magis autem ſubducere uolentes parum quid rhu admiſcemus. Eſt autem rhus (uulgò ſumac dicunt) Dioſcoride, Galeno, cæteris, experiētiaq; ipſa teſtante, medicamen uehemēter uentris adſtrictiuum: quo fit ut ſuſpicer, librarij culpa deeſſe e literam illi dictioni, legēdumq; rheu, non rhu. Verū hæc ambigendo potius quàm decernēdo dicta ſint: nondum enim Paulum uidere potui, aut quæ ſcribūtur ab eo proprio cap. de rheo: quamuis legerim apud medicum non magnæ autoritatis, ex ſententia Pauli, quod mundificat. Quicquid tamen ſit, non eſt ambigendum eam prærogatiuam non habuiſſe apud antiquos inter cathartica, quam nunc habet. Quæ res non mouere nos debet, ut minoris illud hac in re faciamus. Quandoquidem neq; myrobalanos inter ſolutoria medicamina, nec ſenam, nec mannam, nec ſiliquā Indam, quam uulgò caſiam uocāt, ex purgātibus nunc præſtantiſſima, habuerunt: moſchum item, camphorā, ſandalos, ambram, nobiliſſima quidem & efficaciſſima medicamina penitus ignorarunt, aliaq; permulta noſtro æuo explorata, & ſupreme celebrata. Antiquos cum dico, Galenum, & eo uetuſtiores intelligo: qui non propterea tamen accuſandi ſunt: ſiquidem nec omnia cognoſcere, nec eorum quæ cognoſcebant, omnes etiam uires ſcire potuerunt. Nec enim falſò (quod Auerrois innuere uidetur) rheo adſtrictoriā uim attribuerunt: ipſum nanq;, ſicuti pleraque alia, utraq; ui pollet, adſtrictoria uidelicet & purgatoria. Ex Ioannis Meſue & Auerrois, ac recentiorum omnium autoritate, ipſaq; experientia didicimus igitur rheum barbarū inter medicinas bilem pituitamq; expurgātes, eſſe pereximium, adeoq; ab his nocumētis quæ ſecum reliqua cathartica afferre conſueuerūt, immune, ut pueris, prægnātibus, cæteriſq; imbecillioribus tutò exhibeatur. Eſſe autem iecinori congruentiſſimū, non ſolum hi, ſed & Plinius & Dioſc. Galenuſq; cōteſtantur. Quod uero particulatim bilem à capite educat, non legi penes idoneū autorem. Plinius tantum bibi contra capitis grauitates affirmat: quas tamen ut in pluribus, non de bili naturali & impermiſta, ſed de alijs potius humoribus pendere apertū eſt: ſiquidem bilis ipſa aliorū humorum cōparatione ſuapte natura leuis eſt. Dioſcor. febrientibus cum melicrato, in febrientibus cum œnomelite, phthiſicis cum paſſo, ſtomachicis maſticatū exhibet. Plinius pro uarietate morborum modo in uino, modo in aqua, modo in paſſo. Communis uſus medicorū habet, ut uel formetur in catapotia, uel cum aquis arnogloſſi in inteſtinorū difficultate, uel deuolutis: apij, aut intybi, in febribus bibatur. Nos pro morborū uarietate, patientis tēperatura, cōſuetudine, ætate, atq; id genus cęteris, modo huic, modo illi rei miſcemus, prout tamē cōducere arbitramur, ut nihil perpetuū habentes, ita à maiorū ueſtigijs, ratione ac experimēto nō diſcedentes. Omnibus autē quantum potui libratis, optimū duxi, ſi à te quo præſcripſi modo ſumeretur. In qua

Antiquis plura incognita quæ à recētioribus peruestigata.

Rhei barbari uires innocuæ.

re præter

re præter rationes & experimenta, Ioannis quoq; Damaſceni autoritas mihi ſuffragatur. An uero idem modus ſocijs conueniat, decernere non eſt, niſi cum earum, quas diximus, rerum cõſideratione. An cum caſia ſumẽdum, anceps quæſtio eſt, & utrinq; rationibus autoribusq; munita: ſed præter efficaces ſatis rationes, huiuſcemodi cõmiſtio experimẽtis multifariã quotidie cõprobatur. Mediocris autẽ modus erit, ut ex caſiæ liquore ſex drachmæ, ex rheo barbaro una recipiatur: quibus ſi Meſuæ credimus, ſcrupulum ſpicæ ſuperaddemus. Hæc etſi παρέργως, non tamẽ intempeſtiue uideor attuliſſe, ut quæſitis ſatisfacerem. Iam redeũdum unde diſceſſimus: Docuimus quid agendum, ſi nulla ſe oſtenderit conſuetarũ affectionum, priuſquã ſol geminos attigerit: nunc docẽdum, quid agendum ſi quid ante id tempus apparuerit. Quãdocunq; igitur imminere quempiã eorum affectuũ animaduerterit, ſtatim cubiti interiorem uenam hepatiten uocatam, ſecet, indidemq; ſelibram ſanguinis hauriat: ſiquidem, ut docet Galenus in lib. de phlebotomia, atq; alijs locis, non ſolum his qui actu ægrotant, ſed & his qui uel ægrotare cõſueuerunt, uel iam ægrotaturi ſunt, ſanguinem mittere debemus. Neq; eſt quod uereatur ſanguinis miſſionem, quaſi oculis inimicam. Quãtum enim immoderata, ſpiritus uacuando uiſum hebetat: tantum moderata, redundantes humores demendo, & uapores qui surſum feruntur diſtrahendo, acuit & reſocillat. Adde, quod non eſt in præſeruando à defœdationibus huiuſmodi cutis, & artuũ doloribus, ullum magis præſentaneũ & efficacius remedium. Qua peracta, ſi iam apparuerũt roſæ, purgationem prout ſuprà deſcripſimus perficiat. Si minus, loco ſucci roſarũ, capnij, hoc eſt, ſumariæ, uel, ut uulgò, fumi terræ ſuccum eadem menſura ſumat: qui & depuratus ſumi poteſt, & ut eſt ex herba ipſa extractus. Sed hic quidem minus mollit, & uentrem magis confortat, ille econtrario. In eoq; ſumendo non alijs regulis utendum, quàm quibus in reliquis potionibus, quos ſyrupos uocant. Poteſt calidus, poteſt frigidus ſumi, tepidus non debet: cætera autem, prout in purgatione Maij deſcripſimus, exequatur. Nec tamen prætermittat, quo minus anteaquam roſæ deſinãt, octo uel decem diebus ſucci unciam cum ſero caprino ſumat, & purgationis loco non amplius rheum, ſed uncias duas ſucci cum tribus quatuor ue heminis eiuſdem ſeri. Hoc pacto ergo Vere purgãdus eſt. Vnum tamẽ præterijſſe uideor haud prætereũdum, quid ſcilicet acturus ſit, ſi nec antequã ſol geminos attingat, nec cum attigerit, quicquam moleſtiæ perſenſerit. Dicendum cuncta eſſe pariformiter exequẽda, præter phlebotomiã: quam niſi uehemẽtior iam æſtus eſſe ceperit, nolumus prætermitti: eſt enim magna præſeruationis pars, ut ſuprà mõſtrauimus. Iunio menſe, ſeptẽ uel octo diebus aquam in qua maduerint intybi flores, mane bibat. Macerandi autem hoc modo: Flores mane colligũtur, & uſq; ad ueſperã in umbra expanſi cõſeruantur: dehinc aqua pluuiali uel fontis quãta bene tegãtur, infunduntur, igni appoſiti in uitreato uaſe cõcaleſcunt: dum bullire occipiunt, deponũtur, & tota nocte ſub diuo uas cuſtoditur: mane excolantur, & uncia ſyrupi ex ſucco roſarũ addita, ex colatura unciæ tres bibũtur. Vltimo die plus ſyrupi adijcitur, hoc eſt, ad uncias 4. Menſe Iulio aqua hordei ſupremo tantum cortice purgati, cum uiolaceo ſyrupo eodem modo bibatur, aucto pari mẽſura ultimo die ſyrupo. Auguſto, aquæ per deſtillationem ex intybo & fumaria in duplici uaſe factæ, eodem modo cum ſaccharo bibantur, ultimoq; cum his uncia medullæ pinguis caſiæ: obſeruata tamen tepidiore die, hoc eſt, qua uel Aquilo perflet, uel imbres ingruãt. Autũnali peracto æquinoctio, uehemẽtiore purgatione utendum eſt, hoc modo: Accipiantur ſucci fumariæ, lupi ſalictarij, domeſticæ intybi, roſarũ, ſingulorum pondo unc. decem, polypodij, folliculorum ſenæ, epithymi, ſingulorũ pondo unciæ tres, florũ bugloſſi hortenſis, uiolarũ, Mei, ſeminis intybi, ſingulorũ pondo drach. duæ, omniaq; ſimul coquãtur, arte in huiuſcemodi rebus cõſueta: ſic, ut flores poſtremo apponãtur, expreſſioneq;

Venarum ſectio an uiſum hebetet.

facta, & addito liquori quantũ satis sit sacchari. Conficiatur medica potio, quæ absq; alterius liquoris admistione bibi possit: ex qua singulo quoque mane unciæ tres bibantur, donec tota sit ebibita: ultimo tamen die addantur tres drachmæ eius medicamenti quod ad Hamech Arabem quendam autorem refertur. Si qua uero uentriculi ex huiusmodi, uel alijs purgationibus relicta fuerit imbecillitas (ferè enim medicamẽta stomachum oblædere consueuerunt) ea facile saccharo rosaceo remouebitur, tribus horis ante cibum semuncia ter aut quater accepta. Hyeme purgatio non uidetur admodum necessaria: non ab re tamen fuerit sumere interdum, austro maxime perflante, scrupulum, semidrachmam uel drachmam catapotiorum, quæ habent pulueris picræ, rhei barbari, agarici, foliculorum senæ, rosarũ, singulorum pares portiones: omnia per se teruntur, & cum rosaceo melle in catapotia rediguntur. Proderit etiam interdum semunciam diarhodon, tribus ante prandium horis esitasse. Hæc ad generalem præseruationem satis sunto, deinceps nonnulla ad particularem conferentia subijciam.

Oculi frigida potius inspersa quàm per manus admota, singulo quoque die ieiuno abluantur. Conficiaturq; pila ex panno lineo mediocriter tenui, quæ ex æqualibus partibus rosarum, pompholygos, id est, tutiæ, myrobalanorũ citrinarum impleatur, ex eaq; postquã imbiberit rosarum, & solani aquas, oculi & palpebræ multoties ita contingantur, ut humor in eis aquarum remaneat. Nares sæpe ex oleo rosaceo & arnoglossi succo illinantur. Os modo ex aqua frigida cum pauco aceti, modo ex lacte, modo ex lactucæ succo, modo ex arnoglossi aqua abluatur. Prodest etiam mãdere interdum mala acida, oxylapathon, immaturas amygdalas, mora similiter immatura. Præcipuum est gargarizare pluuialem aquam frigidam, in qua gallæ immaturæ excoctæ sint. Facies uniuersa ex panno lineo madefacto in aqua destillationis florum salicis, cui tertia pars succi limonis sit adiecta, sæpenumero foueatur. Corpus uniuersum, uel saltem brachia, crura, genitalia, lauentur aliquando aqua tepida, in qua flores nimphææ, rosarum, uiolarum, & folia fumariæ, lapathi, arnoglossi, hordeumq; bullierint.

Exequuti quæcunq; ad præseruandum uisa sunt opportuna, iam tempus est ut quæ ad curationem attinent, aggrediamur. Siquidem uix fieri potest, ut quæ dicta sunt omnia ad unguem fiant: quæ tametsi seruentur, nihil tamen uetat quo minus iam tanta sit in humoribus membrisq; facta impressio, ut nihilominus naturam aliquo modo à tot malis uinci necesse sit. Summatim igitur & per compendium istarum affectionum curationem exequamur.

Lippitudo, ruborq; oculorum, si leuis fuerit, per solam aquam rosaceam biduo frigidam, nõ tepidam, tollitur: quod si ultra quatuor dies prorogetur, aloës parum primo aqua rosacea, uel si hoc non sufficiat, uino albo nocte maceretur, mane gutta aquæ, uel uini oculis instilletur. Si fortior, cucurbitulæ infra latum spatularum os admoueantur, è quibus si cutis fuscior efficiatur, incidenda scalpello est, cucurbitulæq; iterum admouendæ. Succus solani oculis inijciatur, panniculus ex eodem succo expressus oculo clauso superponatur. Stuppa quæ album oui biberit, cui mistus optime sit puluis rosarum, acaciæ, corticum aridorũ mali punici, frontem comprehendat & tempus cui oculus læsus subiacet: aut collyrium album absq; papaueris lachryma cum eodem solani succo primis diebus oculis instilletur cum muliebri lacte: postea parum sarcocollæ addatur: & demum imminuto ardore, aqua in qua fœnum græcum bullierit, residuum dissoluet. Narium uero crustis medetur butyrum recens, uiolarũ aqua bene ablutum, aut adeps gallinæ recens lota cum aqua nimphææ. Aut hæc mixtura: olei uiolati pondo unciarum trium, medullæ cruris uituli pondo unciarum duarum, tragacanthæ, ceræ albæ, singulorum pondo unius unciæ: solutis quæ soluenda sunt, reliqua misceantur. At si per hæc crustæ non resoluantur,

soluãtur,ad fortiora ueniendum: quale est quod habet, butyri recentis succo semperuiui abluti,cerussæ lotæ, singulorum pondo unciæ unius semis: olei nimphææ pondo unciæ unius: lithargyri, plumbi usti eloti, sandalorum citrinorum, singulorum pondo unciarum trium: ellebori albi,camphoræ,& magna urgente necessitate,argenti uiui,singulorum pondo unius scrupuli,ceræ albæ parum. Quicquid autem horum fiat,semper antea uapor aquæ calidæ per nares attrahatur.

Pustulis oris proderit in initio collutio ex aqua cœlesti, in qua semen rosæ & gallæ decoctæ sint. Item ex lacte, in quo ferrum candens multoties sit extinctum. Sedato autem feruore, butyrum cum melle rosato inter præstantia remedia connumerari debet: aut extrahito succum ex toto malo punico acido cum cortice suo contrito,addito tantundem mellis rosacei: facitóque omnia tandiu simul bulliant,donec mellis crassitudinem habeant. Quod si efficacius remedium desideras,adde tertiam partem pulueris conchularum glandium adustarum. Et si adhuc efficacius, sextam aluminis scissilis usti superaddito. Illud tamen haud prætereundum,in omnibus huiusce capitis affectibus, post uniuersales purgationes cucurbitulas,ut suprà in oculis monuimus, ceruici esse admouendas, hirudinesq́ prope locum patientem. Ad pruritum genitalium, accipiatur album duorum ouorũ recentium,succi semperuiui,olei rosacei,singulorum uncia, farinæ fabarum uncia semis,cuncta in mortario plumbeo tandiu agitentur, donec congrue crassescant. Hæmorrhoidum amotionẽ non scribo, quoniã prouocari potius debent quàm repelli. Tertiana uero,& regius morbus,præsentem medicum desiderant. Hæc sunt quæ in præsentia mihi occurrere ad huius præclari uiri præseruationem,curationemq́: quem istis,iuuante eo qui est uera salus omnium, speramus pristinæ integritati decoriq́ restituendum. Vale. VI. Aprilis. M. D. IIII.

EPIST. III. Ioannes Manard. Ferrariensis medicus, Francisco Gaballo eiusdem artis professori eminentiss. S. P. D. De Theriaca.

INter reliquas errorum causas qui proximis seculis in medicina acciderunt,hanc fuisse non minimã puto, quod medici nihil de simplicibus medicamentis cognoscentes,seplasiariorum & pharmacopolarum arbitrio compositiones medicaminum permiserunt. Inde enim factum est (ut reliqua nunc taceam) quod generosa illa antidotus,ab Andromacho seniore Theriace,à iuniore Galene (non à Galeno medico eius sibi nomen usurpare cupiente, ut credere uisus est Auicenna, sed à tranquillitate) uocata,uel omnibus, uel certe pluribus potestatibus carere inuenta sit,quas ei antiqui medici adscripserunt. Huic tu rei prudentia tua occursurus,maximum in eius compositione errorem,peculiari commentario super hoc ædito castigasti, ostendens feras illas quæ in antidoto erant ponendæ,quibus uidelicet theriaci pastilli cõcinnantur, non ex Aegypto petendas, sed in media ipsa Italia reperiri. Nec satis tibi hoc uisum ad bonam conficiendam theriacen, sed Andromachum eius inuẽtorem sectatus, Neronis primarium medicum,aliumq́ Andromachum prioris filium,& Demetrium Antonini Cæsaris similiter primarium medicum,aliosq́ complures, Galenumq́ demum ipsum,non manibus quidem proprijs,ut illi, sed tibi obsequentium seplasiariorum, tam salubre medicamentũ in amplissima Venetiarum urbe, quæ noua quasi Roma dici potest,præparasti: ad quam ceu commune Europæ emporium, licet uerisimile sit ueluti olim Romam, tum à Creta Venetorũ imperio parente, tum à cæteris orientalibus locis, simplicia medicamenta tantæ compositioni idonea fuisse apportata. Ego tamen nimis fortè in hac, sicut in omni re medica timidus & curio

ſus, non uereri non poſſum, quin aliqua adhuc uel defuerint penitus, uel uitiata appoſita ſint: non quod de tua fide & diligentia ambigam, ſed quod res quaſdam, uel non afferri, uel non ſine macula, uel in totum ignorari puto. Eæ ſunt: Balſamus, myrrha, rheon, amomum, cinamomum, caſia, ſchœnoanthos, nardus Indica, malabathrum, lemnia, cardamomum, dictamnum, petroſelinon, ſcordion, radix pentaphylli, thlaſpi, atque in hedychroo magmate, quod alindaracaron Arabes uocant, aſpalathon, calamus odoratus, xylobalſamum, maron.

Balſamum & myrrha. Verum enim opobalſamum, uel ad nos non affertur, uel ſi affertur, tanti precij exiſtit ut totius antidoti precium præuertat: duodecim enim drachmas, præter id quod in hedychroo apponi debet, tota Andromachi compoſitio recipit, quæ octodecim libras parum excedit. Vix tamen crediderim, ſynceru͂ & recens afferri. Nam quod hactenus uidere potui, odore, colore, ſubſtantia, longe à qualitatibus ueri diſtat. Sed & Galenus uarijs adulterari id modis quæritur, inueniriq́ in optima myrrha opobalſamum, quod intra corpus aſſumptum mortiferum eſſet: niſi forte extra hoc periculum nos ſumus, qui non optima ſolum, ſed bona etiam myrrha caremus: nam quæ myrrhæ loco habetur, pro odore ſuaui teterrimum uirus obolet.

Rheon. Rheon ſcribunt Plinius & Dioſcorides radicem abſque odore, coſto nigro ſimilem, cum id quod in uſu eſt, nullam cum coſto nigro ſimilitudine͂ gerat, magnumq́ longe odorem, nec inſuauem, iactet.

Amomum & cinamomum. Verum amomum, id eſt βοτρυῶδες, & ueluti uua, neſcio ſi Italia hoc ſeculo uidit, ſicuti, quod multi forte mirabuntur, nec cinamomum. In quo ideo diutius eſt immorandum, quod neminem adhuc audiui ambigentem, id quod paſſim ex India, præcipue à Luſitani regis claſſe, in Europam inuehitur, eſſe uerum cinamomum. Quod tamen non eſſe, ex Galeni uarijs dictis in lib. de Antidotis, facile patêre poteſt, cinamomum dicentis eſſe arbuſtum ſex uel ſeptem plus minus adnaſcentes ramuſculos habens, longitudine inæquales, ita tamen ut maior ſemipedem Romanum non excedat, & id quod optimum eſt, indicibilem quendam ſuper omnia alia odorem habere, guſtuq́ aliquatenus calefacere, non uſqueadeò tamen, ut cum triſtitia mordicaret. Colore tale, quale ait Galenus: » ὡς ἄν τις μίξει τὸ τοῦ γάλακτος χρῶμα » ὡς φαιὸν μετὰ βραχέος τοῦ κυανοῦ κεκλυμένον. id eſt, ut mihi uidetur, colore albo ad fuſcum & ſubcyaneum tendente. Eſſe eius ſex genera, quatuor uidelicet inter optimum & peſſimum: quod quidem peſſimum exiguo interuallo ab optima caſia minime mirandum diſtare, cum ea in cinamomum aliquando conuertatur: quemadmodum poſt Galenum in libro ſecundo ſuæ medicinæ ſcripſit Auicenna: uidiſſe enim ſe ait Galenus caſiam adeò altam & uberem, ut ad arbuſti aſcenderet magnitudinem, ramuſculosq́ quoſdam mitteret, uiſu, corticis tenuitate, odoreq́ & guſtu exacte ſimiles cinamomo.

Caſia. Ex quo dicto intelligere quoque licet, quantum uulgaris noſtra Caſia diſtet à uera, nihil cum cinamomo habens commune, tetra cum ſit, inodora, & penitus aſpernabilis, imò nihil habens quare caſia putari debeat: ut Dioſcoridem & Plinium legenti, remq́ ipſam in manu habenti, facile conſtabit. Caſiam cum dico, aromatiten intelligo, quam officinæ Ligneam uocant: aliam enim, cuius nunc co͂munis eſt ad aluum leniendam uſus, ſcio antiquis penitus incognitam. Inter illas, id eſt, aromatites, ea eſſet eligenda, quæ Gizi, non Gizir, ut putauit Hermolaus, barbarico nomine dicitur: quæ adeo ſimilis eſt cinamomo, ut duplum eius pro cinamomo, Galeno teſte, poni poſſit: qui Quinto accedendum non putauit, dicenti non ſecus eos facere, qui carentes cinamomo duplam caſiam accipiunt, his qui dicerent, dum caremus phalerno, uel uino Cretico, duplum uiliſſimi uini bibendum: & eos qui ſimilagineum panem non habent, debere duos furfuraceos eſitare. Non enim ait Galenus, ſimile quid his faciunt, qui caſiam cinamomi loco accipiunt: ſed illis aſſimilan

tur po

tur potius, qui cum forti careant uiro ad pondus ferendum idoneo, duos ei substituunt debiliores. Hanc Gizi appellatam, theriacæ imponere deberemus, & carentes cinamomo, pro simplo cinamomo duplam accipere. Fistularem autem uocatã, omnium uilissimam, & propterea theriacæ non imponendam scripsit Galenus: esseq́ passim cognitam, exteriorem quidem corticem, quem fistulam uocant, fortem habentem & odore & gustu, interiora debilissima, adeò ut nullius sint utilitatis.

Carere nos Indica nardo quis dubitet, qui Spicam quidem uocari apud Galenum legerit, esse tamen radicem? Sed & in ea theriaces præparatione, quam cæteris ueluti concisam magis & manifestiorem præfert Galenus, sic ad uerbum carmine quodam scribitur: Thermentinæq́ rhesinam, nardiq́ radicem Indicæ. Ad nos uehitur spica, atque utinam nardi esset: suauitate enim odoris penitus caret, & saporis est ualde ingrati. *Nardus.*

In flore etiã Schœni idem accidit: cum enim scribat Democrates, schœniq́ non festucarũ, sed floris: ad nos festucæ portantur, non flores: sed in hoc magna uis non est: siquidem Galenus herbam laudat. *Schœnoãthos.*

Malabathrum quis nostro seculo cognoscit? Ego toto uitæ meæ tempore, uix unicum uidere folium eius potui: sicuti & Lemnij uocati sigilli, glebulam. Nam quæ passim sub nomine terræ sigillatæ uenditur, nec facie, nec uiribus ueræ similis existit: alioqui Galeni quoque temporibus tam apte adulterabatur, ut dignosci à legitima non posset. *Malabathrum.* *Lemnium sigillum.*

Cardamomi, quod Arabes cordumeni nominant, tria habemus genera, odorata illa quidem, & cum cæteris aromatibus in usum uenientia, longe tamen sicut mihi uidetur, à quatuor generibus distantia, quorum meminit Plinius. *Cardamomum.*

Dictamno, nisi eam rursus Venus ab Ida sylua deportet, omnino deficimus: flore enim, caule, & semine carere debet: quibus nostra hæc uulgaris maxime abundat: radicem uero habere tenuem, & inutilem, quæ nostræ magna & ad usum sola ueniens, neglectis folijs, quæ imponenda essent pharmaco, non radix. *Dictamnus.*

Sed carere nos balsamo & malabathro, quæ & preciosa ualde, & à longinquis regionibus petenda, non est mirum. At quis non miretur simul & ægreferat, petroselinum, & therebinthi rhesinam nos desiderare? Quod enim uulgò petroselinum uocamus, uel apium est, ab antiquis dictum hortulanum: uel quicquid tandem sit, constat eius semen non id esse quod theriacæ miscendum iussit Andromachus: præfertur enim reliquis, Galeno teste, macedonicum, & macedonicis extra ticum, in hoc alia excellens, quod amarissimum & acerrimum existit. Nostratis autem semen, ut acredinis cuiusdam particeps forte uideri possit, omni tamen prorsus caret amaritudine. Sed postquam macedonico carendum erat, utinam Epiroticum haberemus, quod Galeni tempore (tanta erat ueri æmulatio) in Macedoniam per Thessalonicen apportabatur, ut pro macedonico uendi posset. Recentiorum autem negligentia effecit, ut macedonico & epirotico carentes, apij communis semine pro eo utamur: sicuti & peucina uel laricea rhesina loco Termentinæ, quæ ex Chio optima, ex Libya & Ponto etiam bona olim afferebatur. *Petroselinum:* *Termentina.*

Eadem negligentia factum est, ut non solum herbam ipsam Scordium uocatam amitteremus, sed & uocis ipsius significatum: allium syluestre eius loco, nominis similitudine decepti, accipientes: magis in hoc peccantes, quàm in petroselino: quod non ideo theriacæ imponitur, quia sit uenenosis pharmacis, aut feris repugnans, sed aquæ intercutis gratia, similiumq́ morborũ. Scordij autem tantam uim esse nonnulli fide digni scripserunt, ut quæcunque supra illud in prælio quondam corpora occisorum ciciderant, diutius remanerent incorrupta, secundum eas potissimum partes, quæ herbam ipsam attigerant. Vnde creditur, Galeno teste, uenenis *Scordium.*

ferarum & mortiferis pharmacis uehementer repugnare.

Pentaphyllum. De pentaphyllo libenter intelligerem, uulgarem ne hanc passim in uijs etiam stratis nascentem acceperitis: ego non huius radicem accipiendam puto, sed eius quam tormentillam uocant: quam licet septifoliam maiore ex parte in Italia uideamus, hic, hoc est, in Pannonia, sæpius uidi quinquefoliam.

Thlaspi. Thlaspi ignotũ nostro æuo, etiam uoce est, mihi apud Ioannem Augustum Iauriensem episcopum, uirum & doctrina & prudentia, & quod maius est religione celebrandum degenti, comperta herba est, quam ueram Thlaspi esse puto. Cappadocæ tamen semen desiderat Galenus, colore ad nigrum accedente, maiorem Cretica, & ex quadam eius parte ueluti quassam, unde & nomen accepit.

Aspalathus. *Calamus aromatites.* Aspalathum, nisi sandali uocati species sit, puto hoc tempore penitus ignotam: sicuti & calamum Aromatiten, quod enim uulgus eo nomine uocat, radix est, non calamus, nec, ut arbitror, calami illius radix, sed uel Acorus est, ut etiam suspicari Hermolaus quodam loco uisus est, uel alia quædam res nobis incognita. Ego quoties Acoro opus est, non uulgari illa radice, & iniucundi odoris, sed uocato Aromatico calamo uti consueui.

Maron. *Xylobalsamũ.* Maron si non est Sampsuci species, ingenue fateor me nescire quid sit. Veram Acaciam, id est, ex Aegyptia spina factam, quam lachrymã Cyaneam uocauit primus Andromachus, puto etiam in Italia deesse, sicuti & uerum balsami lignum.

Theriacæ cõpositio difficilis. Tot igitur existentibus pharmacis, quæ theriace accipit, uel penitus ignotis, uel ualde dubijs, uel ad nos hisce temporibus non delatis, nescio quo modo parari recte uel possit, uel potuerit: ut illud mittam, quod uerus etiam parandi modus, longo abusu est abolitus. Non posse autem quempiam bene parare, nisi alium bene parantẽ uiderit, putat Galenus: qui tanta diligentia, ut in cæteris, ita in ea conficienda usus est, ut mortaria omnia, præterquã Aegyptia repudiarit: singula medicamenta non solum sigillatim eligens, sed ita inuicem cõparans, ut nullum eorum reliqua superaret, experientia ipsa cognoscens. Quod si, exempli gratia, zingiber ualde potens pharmaco imponatur, reliquis debilioribus, in composito & sapor & uis zingiberis dominabitur: non omnia, sed quæ id bene ferre possent, contereret: reliqua prout cuiq; congruebat uel liquaret, uel solueret. Thlaspĳ & rapi semen quoniam ob innatam quandam tenacitatem simul alijs contrita adhærere mortario uiderat, sola modico uino addito conterebat: thus per se absque uino. Quantam uero diligentiam & in uino eligẽdo, & in pharmaco per chalcitin denigrando, demum omnibus in rebus adhibuerit, legenti librum eius de antidotis facile constabit. Qua diligentia factum est, ut Antoninus Cæsar, qui quotidie pharmaco utebatur, mox ut id prægustauit quod à Galeno paratum fuerat, quod sibi longe magis cæteris placuisset, antiquam compositionem immutatam putauerit. Sed ut iam finem epistolæ faciam, & ad id redeam à quo incepi, cum ex recipiendis in theriacæ medicaminibus, nonnulla incognita, alia factitia, alia mala esse putem, in artificibus peritiam & fidem desiderem, uix credere ualeo bonam hoc tempore theriacen præparari posse: tantum tamen tibi tribuo, ut si abs te certior factus fuero, singula inuenta & probata, recteq; fuisse cõmixta, ea uti, quod hactenus nunquam feci, posthac non sim formidaturus.

Vale.

XXVI. Augusti. M. D. XVIII. Budæ.

Epist.

EPIST. IIII. Ad Vaciensem episcopum, præseruatio oculorum, & dentium.

Vpiens id exequi quod heri Dignitas tua reuerenda mihi commisit, cursim adnotaui quæ nunc occurrerunt, ad oculorũ, dentiumq; præseruationem conducentia. Sed quoniam hæc sana esse non possunt, nisi caput sanum sit: neque hoc, nisi uniuersum corpus bene habeat: ratio uictus, quam Diætam uocant, bene in primis instituenda est, ut sine qua frustra in tuenda reparanda'ue bona ualetudine reliqua tentantur auxilia. Consistit autem hæc, non solum in quãtitate, qualitateq; cibi & potus, sed & in omnibus his quæ uelimus nolimus nobis occurrunt: ut somno & uigilia, motu & quiete, excretis & detentis, animiq; affectibus, præcipue autem in aëre, qui non solum extrinsecus nobis semper adhæret, sed in intima corporis nostri penetralia per inspirationem cõtinuò adigitur. Quæ igitur ad cibos potusq; attinent, ceu satis per se nota, non exequor: nemo enim est qui nesciat, maligna cibaria, ac uaria, & malo ordine sumpta, cruditatemq; & crapulam, maximũ & corporibus & animis afferre nocumentum. Residua uero quinq; genera, non adeò in propatulo posita, nec cuiuis manifesta, breuiter pertractabo.

Victus ratio in quibus cõsistat.

Somnus inter diem & noctem septem horarum spatium non excedat: sitq; potius nocturnus quàm diurnus: duabus horis à cibo, & supra dextrum latus, capite bene alto, duriore puluino, æstateq; corio tecto, initium capiat. Primo somno finito, uoluere corpus, & supra sinistrum redormire, non est inutile.

Exercitium prandium præcedat, quies sequatur. Nec quilibet motus exercitium putandus, sed ille tantum per quem respiratio permutatur. Illud autem maxime conduceret, quo inferiora corporis capite quieto mouerentur.

Enitendum summopere, ut excrementa omnia quotidie expurgentur, tam ea quæ manifeste per certos meatus exeunt, quàm quæ occulte. Nasus igitur mane bene mungendus, & quicquid sordium nocturno tempore adhæsit, expurgandum, & si quando nares obstructæ uidebuntur, uel digito butyro intincto, uel betæ succo, uel sampsuci surculis aperiantur. Gargarizandum & abluendum os aqua, cui quandoque aceti quid etiam admisceatur. Dentes autem sunt aliquo ex his quæ inferius describentur, abstergendi. Oculi quoque & aures bene à suis sordibus emundandi.

Danda opera ut quotidie aluus bis eat. Quod si sponte non fiat, iuuanda uel prunis in aqua mulsa decoctis, uel capi iure cum saccharo, uel iusculis ex atriplice, beta & maluis multo oliuo dulci conditis: uel, quod omnibus his efficacius est, uini fece contrita, aut senæ folijs cum iure decoctis. Vniuersa autem hæc sunt ante alium cibum accipienda: longeq; melius esset, si qua morula inter ea & prandium intercederet. Cauendum autem, ne quoties desidendi incessit cupiditas, uel meiendi, ob negocia differatur: summe enim hoc capiti nocet, adeò ut quosdam, uel ob solam hanc causam, pessimos incurrisse ac letales morbos cognouerimus.

Sunt & aliæ quædam uacuationes per occultos cutis meatus factæ, quæ & ipsæ adiuuandæ. Caput igitur secundum consuetudinem semel ut minimum in septimana abluendum, lixiuio æstate mitiori, & in quo chamæmelon & rosæ bullierint: hyeme fortiori ex chamæmelo & sampsuco. Diebus quibus lotio non fit, caput linteolo aspero primo perfricandum, dehinc eburneo pectine bene pectendum est. Balneo dulcis aquæ uacuo stomacho utendum, bis uel semel in hebdomade, pro consuetudine: quotidieq; uniuersum corpus subaspero linteo perfricandum, à su-

perioribus ad inferiora deſcendendo. Animi motus quantum fieri poteſt moderandi, præſertim ira: maioréſque curæ & cogitationes poſt cibum ſunt abigendæ. Sol, ignis, fumus, lunæ radij, uentus ualidus, præſertim Auſtrinus, à capite arcendi ſunt. Itaque interdiu & noctu caput ita tuendum, ut nec algeat, nec æſtuet. Et propterea in cubiculis, impenſe more patriæ calefactis, non eſt immorandum, multoq; minus in hypocauſtis. Et hæc quidem ad uictus rationem breuiter dicta ſint.

Ad alia accedendo, congruum mihi uidetur ut bis in anno uena ſecetur, poſt utrunq; uidelicet æquinoctium. Vere quidem, ea quæ eſt in cubito media: autumno, exterior. Illam communem ſeu medianam, hanc cephalicam uocāt. Extrahendæq;, Vere ſanguinis octo ℥. autumno ſex.

Laudo etiam, ut ſingulo quóque menſe poſt pleniſunium quatuor cucurbitulæ intra ſcapulas admoueantur: & ſi nigreſcere locus uidebitur, tres unciæ ſanguinis per conſuetum modum loca pungendo extrahantur. Eiſdem quoque temporibus ueris & autumni, præmiſſis quibuſdam præparationibus, poſt uenæ ſectionem corpus erit purgandum. Præparatio Vere per ſequētem potum ter uel quinquies acceptum facienda: Herbæ uel radicum fœniculi, foliculorum ſenæ, mediam cuiuſq; unciam: ſampſuci, roſarum rubearū, utrinq; manipulum s. polypodij, paſſularum drachmas ternas. Res iſtæ in aqua arte coquantur: decocti tres unciæ mane bibantur, adiecta acidæ potionis, quam compoſitam uocant, uncia. Sumpta præſcripta potione, purgatio erit his catapotijs in aurora ſumendis facienda, quæ recipiunt pilularum Sine quibus, ſcrupulos duos, agarici præparati ſemiſcrupulum, nucis muſcatæ grana quinque, diagridij duo, cum aqua fœniculi. Fiant ſeptem numero, & deaurentur. Duobus uel tribus diebus ſequentibus quolibet mane accipienda mithridati drachma: poſt quam tribus aut amplius horis abſtinendum. A Vere ad autumnum, niſi quando magni erunt æſtus, utile erit ab una ad tres ex infraſcriptis catapotijs accepiſſe, poſt leuem quidem cœnam, ſi caput: ante, ſi ſtomachus magis læſus uidebitur: Rhei electi drachmam, agarici electi ſcrupulum, ſenæ dimidium drachmæ, roſarum quindecim grana, diagridij ſeptem grana, cum ſucco roſarum: fiant 21. Autumno bibēdus ſequens potus quotidie ſub aurorā per integrā hebdomaden. Senæ unciam, radicum cicorij unciam s. ſummitatum boraginis manipulum unum: in aqua congruo modo hæc coque, & ex decocti ternis uncijs, & una ſyrupi de pomis Sabor (quem rectius fortè Saporis ſyrupum de pomis appellaremus, ſiquidem illius autor Perſarum rex Sapor fuit.) Hinc fiat potus aromaticus cum roſis. Quo ſumpto (ut dictum eſt) per hebdomaden, deinceps bis purgetur catapotijs: Pilularum aurearum ſcrupulos duos, lucis ſcrupulum s. roſarum grana ſex, diagridij grana duo, cum ſucco roſarum: fiant ſeptem, & folio auri contegantur. Inde tribus ſequentibus diebus, quolibet mane accipiatur medium cochleare ſequentis compoſitionis: Sacchari roſacei unciæ duæ, pulueris aromatici roſati drachmæ dimidium, cum Iulebo roſato quantum ſatis ſit miſceatur. Catapotia quibus tempore hyemis utendum: Aloës lotæ, rhei barbari electi ana drach. unam, epithymi cretici, pulueris de ſemine fœniculi ſcrupulum unum, nucis myriſticæ, diagridij ana grana 10. cum aqua fœniculi: fiant pilulæ uigintiſeptem, & deaurentur. Ex his ſumendæ ab una ad quinque: mane, ſi totum corpus: ante cœnam, ſi ſtomachus: poſt cœnam, ſi caput, purgationem deſiderare uideatur. Et hæc ſatis ſint quantum ad purgationem.

Addentur nunc nonnulla oculis & dentibus accommodata. Hyeme mane abluendi oculi uino hoc pacto parato: Vini albi acerbi non ualde potentis ℔. 1. herbæ fœniculi, ſi haberi poteſt, manip. 1. ſi non poteſt haberi, ſeminis eius uncia una, xylobalſami boni drachmæ 2. pompholygos, Nil uocant Germani, unciam mediam.

Bulliant omnia unica ebullitione, postea per rudem laneum pannum stillent, & liquor in uase uitreo bene obturato conseruetur.

Aqua pro oculis æstate.

Rosarum partes tres, herbæ fœniculi, rutæ, ana partem unam: incidantur, & simul bene commisceantur, & post tres dies destilletur aqua, uel cum solo uapore aquæ bullientis, uel in sole, uel ad balneum Mariæ uocatum, ita ut in recipiente aquam uase pugillus earundem herbarum imponatur, ut super eas stillæ cadant, & rostrum superioris uasis cum inferiore illo studiose committatur, & circumlinatur, ut uapores exire non possint.

Pro dentibus.

Rosarum albarum & earum seminis ana drachmam unam, sandalorum alborum, succini albi (id est, lapillorum qui uulgò Pater noster de ambra uocantur) margaritarum albarum ana scrupulum unum, mastiches, cinamomi ana drachmam s. conterantur omnia mediocriter, & addito pauco melle rosaceo bene misceantur. In hanc miscellam uesperi intincto digito, dentes bene perfricentur. Mane ablutio fiat cum uino albo, in quo radix iridis sicca bullierit. Dentiscalpia fiant ex ligno lentisci. Optima est etiam radix unius speciei maluæ, quam in Italia herbam ungaricam appellant: alceam puto græce & latine uocari.

Poteram finem facere, sed libet adscribere res quasdam alias etiam oculis & dentibus eximie uel utiles, uel inutiles.

Conferentia oculis.

Myrobalanûm chebulam conditam mane comedere, & nucleum qui intrinsecus est, longo tempore in ore continere. Excellit etiam in hoc nux myristica, quam moschatam uocant. Semina fœniculi, saccharo cooperta. Vinum absinthites potum, & eo magis rutaceum. Cœna exigua capiti confert & oculis. Aspectus rerum uiridium, præcipue smaragdi. Acetum scyllite gargarizare oculis confert, præsertim post purgationem. Garyophili oculis sunt amici, & asparagi comesti, ac betonica. Iuuat & perdicis cerebrum, & rapa, præsertimq; folia. Euphragia herba crebro masticata. Semen fœniculi aceto maceratum, dehinc exiccatum, si ei tantũdem optimi cinamomi addatur, mediaq; pars optimi sacchari, puluisq; ex omnibus in usu sit, mire acies recreabitur.

Lædentia oculos.

Crapula, Venus, mustum, uinum dulce, turbidum, crassum, legumina, canapis, brasica, præcipue salita, raphanus, allium, porrum, cepe, & id generis reliqua, magni pisces, aspicere rem lucidam, uel uelocissime motam, legere literas minutas, maxime post cibum.

Iuuantia dentes.

Syluestris mentha uel mentastrum, saluia, origanũ, lupini, leporis caput ustum, tamariscus, cortex fraxini. Aqua in qua salitæ sunt oliuæ. Radix berbenæ masticata. Cimæ rubi. Vinum decocti radicis pentaphylli, quam tormentillam uocant. Radix lapathi masticata. Cornu cerui ustum, acetum scyllite, amurca olei, oleastri folia, quatuor hæc illita dentibus infricentur.

Nocentia dentibus.

Vehementer calida uel frigida, & maxime si unum post alterum dentes attingat. Dulcia, tenacia, acerba, dura, frequens uomitus, lac, pisces magni uel pingues, raphanus, porra, brasica, limonia.

Multa addi possent, sed Deo Opt. Max. adiuuante, pauculis his spero D. T. R. & dentium, & oculorum, & totius corporis sanitatem conseruaturam. quod ille

efficere dignetur, qui eſt uera ſalus, cui laus & honor nunc & in perpetuum. Vale. Nonis Auguſti. M. D. XXIII. Budæ.

EPIST. V. Ioanni Paulo Caſtiliono medico. Caſtigantur & exponuntur loca quædam Auicennæ: item aphoriſmus 26. libri ſexti.

VTinam mi compater, multi hoc tempore medici inuenirentur, qui tecum ſentirent, nec tantum nomini & quorundam autoritati, quantũ ueritati & rationibus crederent: facile enim ſperare poſſemus, ut antiqua & uera Medicina, quæ iam caput exerere occepit, exuta plene barbarie, deterſaq́ omni caligine ac labe, leuigata ac ſplendenti facie, ſe totam ſpecioſam & caſtam ueris amatoribus oſtenderet. Sed magna medicorũ pars, & hi maxime qui celebriores uulgò habentur, tam male initiati ſunt, ut prædicare per compita & fora non uereantur, ſe malle cum Auicẽna, Serapione, Meſue ac reliquis, quorum uerba pro oraculis hactenus habuere, non recte ſentire, quàm cum recentioribus, qui medicinam à græcis fontibus hauriunt, recte. Tu uero nihil habens ueritate antiquius, non reliquis modo, ſed nec Auicennæ ipſi, iſtorũ numini, tantum tribuis, ut eius dicta in rationis æquilibrio non apponas, & ſicubi deuergere putaueris, quæ tua eſt modeſtia, aliorũ iudicium requiris. Quod ut recte facis, ita illud neſcio an recte, quod me in eorum numero ſtatuis, qui de tam celebratis uiris norunt iudicare. Paucorum eſt hoc priuilegiũ, & quod non temere quiſpiã ſibi debeat uindicare. Quod ut mihi neq; uſurpo, nec arrogo, ita cuiuſq; boni uiri eſſe puto, oculo ad ueritatẽ directo, libere quid ſentiat, his maxime qui id expetunt, aperire. Quod ſi cui fortè negare poſſim, tibi nec poſſum, nec debeo, per epiſtolam petenti, ut quod uiua, ut aiunt, uoce te audiente multoties feci, & quotidie meis diſcipulis facio, id faciam abſenti per literas, ut ſcilicet de nõnullis Auicennæ dictis quid ſentiam tibi ſignificem. Ne igitur te amplius uerbis morer, rem ipſam aggredior. Scribit, ais, Auicenna capite de tremore, hæc uerba: Et materia quidem frigida, aut eſt pauca in meatibus, in quibus ipſa mouetur, & quandoq; cum uia penetrationis, & quandoq; cum uia prohibitionis, aut non eſt potens omnino. Hæc ſunt Auicennæ in uulgatis exemplaribus uerba. In quibus cum expoſitores errarint, te alioqui ingenioſum mirari non eſt hæſiſſe: quoniam & in codice tuo, ſicuti in pleriſque mendoſe leguntur: & etiam ſi recte legantur, ſunt difficilia. Caſtigabo igitur ea in primis, dehinc uerum eorum ſenſum aperire conabor. Sic legendum iuxta Hebraicam æditionem, quæ tamen præterquam unico uerbo ab antiqua latina non euariat: Et materia quidem obſtruens, aut eſt patiens in meatibus, in quibus ipſa mouetur, & quandoque cum uia penetrationis, & quandoque cum uia prohibitionis, aut non eſt patiens omnino. Horum uerborum ſententia eſt. Materia obſtruens prohibensq́; uirtutem, ne perfecte poſſit penetrare, ſicuti ſuperius dixerat, aut eſt patiens in meatibus in quibus mouetur, ita ut aliquando uincatur à uirtute, nec poſſit prohibere quin penetret: aliquando contrà, ita ſuperat uirtutem, ut ipſam prohibeat penetrare, aut omnino non patitur: quia uidelicet ſemper uirtuti reſiſtit, & nullum ei tranſitum permittit. Pati ſiquidem & patientem eſſe, uel non patientem, materiam in hoc loco intelligimus, non actionem in ſe aliquo modo ſuſcipere, uel non ſuſcipere: ſed tunc intelligimus materiam pati, quando ſuccumbit quodammodo & cedit uirtuti: tunc non pati, cum penitus reſiſtit. Accepit autem hæc dubio procul Auicenna à Galeno libro tertio de cauſis ſymptomatum,

matum, qui in uulgatis Galeni æditionibus liber quintus de accidenti & morbo inscribitur, capite iuxta eandem barbaram æditionem secundo. Verba Galeni subijciam, quæ Auicennæ uerbis lucem expositionis præbebunt: ut hinc quoque cognosci possit, medicinam à fontibus ipsis, non à turbidis lacunis esse hauriendam: καὶ μὲν δὴ καὶ οἱ παχεῖς καὶ γλίσχροι χυμοί, τὰς ὁδοὺς τῆς δυνάμεως ἐμφράττοντες, ὡς ὑπέῤῥειν ἐλάττονα, τρόμων αἰτία καθίστανται, καὶ μάλιστα ὅταν ἀκριβῶς ἐμφράξωσι καὶ παραλύσωσι μόρια ἄττα νεύρων τινῶν. αἱ γὰρ ὑπόλοιποι τῶν ἰνῶν, ἀδυνατοῦσιν ἰσχυρῶς γε τείνειν τὸν μῦν. ἐπειδὰν μέντοι τὰ φράττοντα τὰς διὰ τῶν νεύρων ὁδοὺς τῆς δυνάμεως ὑγρὰ μηδέπω τελέως ἐμπεπλασμένα τύχῃ, διασείεσθαι δὲ ἔτι καὶ διακινεῖσθαι δύνηται κατὰ τὰς βιαιοτέρας ἐμπτώσεις τῆς δυνάμεως, αἱ τοιαῦται γίγνονται κινήσεις, οἵας ἔμπροσθεν ἔφαμεν ἐν παραλύσεσιν ἀρχομέναις γίνεσθαι συμβαίνειν, ἐπαιρομένου μὲν γίνεσθαι τοῦ κώλου, καταπίπτοντος δὲ αὐτίκα. κατὰ μὲν γὰρ τὴν ἔμπτωσιν τῆς δυνάμεως, ὅταν ἐπεγείρασά τι καὶ συναθροίσασα σφοδροτέραν ἑαυτὴν, ἐπώσηται τὰ τῶν νεύρων ἐμφράγματα κινεῖται τὸ κῶλον. αὖθις δὲ τῶν διωσθέντων εἰς τὸν ἐξ ἀρχῆς τόπον συῤῥεόντων, καταπίπτει τε καὶ ἀκίνητον κεῖται, μέχρι περ ἂν πάλιν ἐκ δευτέρου ἡ δύναμις ἀθροωτέραν ἐμπτῶσα, διασκεδάσῃ τοὺς χυμοὺς, οἳ κατειλήφεσαν αὐτῆς τὰς ὁδούς. Crassi ac tenaces, ait Galenus, humores, quando meatus uirtutis ita obstruxerint, ut minor eius fiat influxus, tremoris causa sunt, ac tum præcipue, cum integram fecerint obstructionem, & in neruorum quorundam partibus resolutionem: reliquæ enim fibræ musculum uehementer tendere non ualent. Sed quando humores uias uirtutis per neruos euntis obstruentes nondum integre impacti fuerint, sed adhuc aliquo modo agitari & moueri queunt, conante uehementer potentia, tales eueniunt motus, quales fieri superius diximus resolutione incipiente, subleuato aliquando membro, mox decidente. Per incursum enim uirtutis aut potentiæ quãdo (seipsam uehementius excitans & colligens) obstructiones neruorum expellit, mouetur membrum. Rursus autem his quæ expulsa fuerant ad locum in quo in initio erant confluentibus, decidit & immobile iacet, quoad rursus secundo potentia collectis magis uiribus occurrens, humores qui sibi uires abstulerant, dissipauerit. Hæc Galeni uerba si quis diligenter scrutetur, atque illis conferat quæ ab Auicenna scripta sunt, eandem in utrisque agnoscet sententiam, in illo clarius ac fusius, in hoc breuius & obscurius expressam. Nam quod dixit Galenus, ita obstrui aliquando meatus, ut minor fiat uirtutis influxus: hoc significat Auicenna, per materiam non esse patientem: quia scilicet non patitur ut uirtus aliquo modo pertranseat. Et per contrarium, id est, per hoc quod dicit materiam pati: obstructionem non esse integram, & aliquem pati uirtutis ingressum. Et quod Galenus ait, subleuari aliquando membrum, aliquando decidere, exprimit Auicenna his uerbis: Quandoque cum uia penetrationis, quandoq; cum uia prohibitionis. Quando enim uis obtinet, tunc penetrat & membra subleuat: quando materia uincit, tunc prohibendo penetrationem prohibet & motum, sicq; membrum decidit. Et hæc ad primam tuam dubitationem dicta sint.

Quod ad aphorismũ uero pertinet, ab Auicẽna eodem capite uersus finem recitatum, & 4. lib. cap. de causo, neutro horum locorũ Galenum reprehendisse uidetur, maxime si Hebræam sequamur literã. Libro enim tertio sententiam eius refert tantũ, non taxat. sic enim iacet litera ad uerbum: Et Galenus quidem non cõcedit hunc aphorismum, ex eo quod modum non habet. Quorum uerborũ sensus est, Galenũ non cõcedere hunc aphorismũ, non quia uerus nõ sit, sed quia modum loquendi Hippoc. non habet. Liquet autem duo hæc de aphorismo sensisse Galenũ, eius expositionem legenti. Primo enim ueritatem aphorismi ostendit, his uerbis: Quæ enim hanc febrem efficiũt causæ, in uenoso genere existentes, quãdo ad neruos transferũtur primũ tremores faciunt, cõpatiente uero principio, etiam deliria. Deinde quibusdam interiectis, non uideri hunc aphorismũ esse Hippocratis osten-

dit, dicens: Improprie igitur dictum est, febrem ardentem à tremore solui. Hæc enim dicere consueuit Hippocrates: Quibusdam superuenientia, eorum soluere consistentiam, quæcunque omnino hominem liberant, non quæ alteram generant passionem, quæ nihilo minus sit priore periculosa. Ex quibus patet, probari à Galeno aphorismi ueritatem: loquendi modum non probari, ueluti Hippocrati non consuetum. Patet & aliud, hoc est, aphorismum à te non bene legi, esseq́ in eo antiquam sequẽdam interpretationem, non nouam. quæ quidem noua habet, ut tu scribis: Qui in febribus ardentibus tremores fiunt, delirio soluuntur. Non enim uoluit Hippocrates, delirio tremorem solui, sed à tremoribus & delirio ardentem febrem. In quem sensum Auicenna quoque ipse aphorismum adducit, libro tertio, in hunc modum: Et Hippocrates quidem iam dixit, Cui accidit in febre causode tremor, tunc sensus permixtio resoluit eam ab ipso. Licet libro quarto nouæ interpretationi suffragari uideatur, dum dicit: Et Hippocrates quidem dixit, quod si alicui accidit in febre causo tremor, tunc permixtio mẽtis soluit àb eo tremorem. In qua re non uideo, quicquid imaginetur Gentilis, quomodo defendi possit: quando unum & eundem aphorismum, unico tantum modo ab Hippocrate scriptum, aliter uno loco, aliter alio interpretatur. Prima autem, hoc est, tertij libri interpretatio, græcæ literæ accommodatur, quæ uerbum ex uerbo sic habet: Quibuscunque in ardentibus febribus tremores fiunt, delirium soluit.

Ad id quod tertio loco de Sucuto petis, nemo qui Auicennæ caput secundi libri 642. ubi de sucuto agit, capiti Dioscoridis de symphyto comparauerit, ambigere poterit, idem esse Auicennæ sucutum, & Dioscoridis symphyton: erroréque uel interpretis, uel ipsiusmet Auicenæ contigisse, ut semperuiuum dicatur. Errasse autem Auicẽnam, uel potius nescijsse quid esset, ex eo constat, quod uarias de eo opiniones & secundo & tertio libro affert, nec uni præ alijs adhæret. Secundo enim libro alios existimasse, quod esset semperuiuum, alios quod mandragoræ cuiusdam semen, alios aliam rem. Libro etiam tertio, capite de sputo sanguinis, duas de eo sententias affert. Nam postquam dixerat, quod est semperuiuum: aliam cuiusdam Aggregatoris subdit opinionem. Non enim de alia medicina loquitur, sicut Iacobus cognomento de Partibus est arbitratus, sed de eodem sucuto ait, scripsisse uirum quendam in suis Aggregationibus esse calamenti, id est, origani specie, hoc est, similitudine. Origanum autem dici ab Auicenna calamentum, secundo libro manifestatur, cap. 158. ubi sub calamenti nomine de omnibus origani speciebus pertractat. Deinde subdit, eundem uirum dixisse, quod nascitur inter lapides. Vtrunque autem primæ symphyti speciei adscribit Dioscorides, nasci uidelicet inter petras, & origani trahere similitudinem, tertiumq́ cum his, sputo sanguinis prodesse. Melius igitur quàm Auicenna coniecisti, & sucutum esse symphyton, & utranq́ eius speciem uulgò dici Consolidam: quarum maior passim apud nos nascitur, & à similitudine radicis lucanicam uocant. Mirandulenses alam nominant, alum uolentes, uel potius debentes dicere. Ita enim primam eius speciem nominat Plinius lib. 26. & 27. in saxis nascentem, ramis origani tenuibus, in cacumine thymi capitibus, surculosam, odoratam, gustu cum dulcedine saliuam cientem, radice longa, rutila, digitum crassa. Quam si, ut scribis, conspicatus es, & apud te habes, rem mihi pergratam facies, si uidendam miseris.

Illud demum quod maioris momenti putas, & uerè existit, ceu in perniciem certam hominis tendens, (si, quod plerique peccant, Auicennæ uerba oscitanter lecta, ueluti oracula ad minimum usque apicem memoriæ commendentur, ut pro certa regula sint, per quam medici opera dirigantur) facillime tollitur, si litera, prout debet, castigetur. Capite enim de pleuritide in tuo codice, sicuti in quodam

in quodam etiam meo, hæc uerba leguntur: Et cum accidit in pleuresi solutio uentris, & fuerit pleuresis succedens decollationi resolutæ ad latus, prohibe istud cum cura phlebotomiæ & lenificationis naturæ cum sufficientia fauic hordei. Quæ sunt hoc modo castiganda. Cum in pleuritide acciderit uentris solutio, fuerit que pleuritis succedens anginæ, quæ ad latus resoluta sit, prohibet hoc omnem curam phlebotomiæ & lenitionis uentris, sufficitq; ut cum polenta ratio uictus instituatur. Est enim sensus apertus, quod angina ad latus permutata, si uenter laxus fuerit, nec uena secanda, nec uenter leniendus, sed sat est polenta uti. Polentam Latini uocãt id, quod Græci alphithon, & Arabes fauic. Habes igitur mi compater, quid de tuis petitionibus sentiam. In quibus si quid te offenderit, te potius culpa, quod talem iudicem elegeris, quàm me, qui publicis (ut nosti) lectionibus, alijsq; negocijs implicitus, hæc ut amico morem gererem, qualiacunque pro tempore occurrerunt, tumultuarie annotaui. Vale.

Polenta.

EPIST. VI. in qua diminutæ uisionis causæ inuestigantur.

Asus huius præclarissimi uiri, quantũ ex his quæ scripta & relata sunt, potui conijcere, sunt diminutio, & quasi ablatio uisus, in sinistro oculo ex cicatrice, in dextro diminutio cõiuncta corruptioni. Symptomata hæc quidem euidentia. Dispositiones, & dispositionum causæ in dextro immanifestæ: quod uel ex hoc constat, quia alter ex medicis quorum consilio utitur, Nyctilopam, alter Agilopam putat. Et qui Agilopam, non satis etiam sibi constat: nam uel à subtilitate, uel à debilitate instrumentorum fieri ait, & fuisse aliquando guttam serenam, id est, ut ipse definit, interiorem oppilationem cum oculi in anteriore parte limpiditate: ita enim ipse loquitur. In hac igitur controuersia, filij precibus impulsus, sententiã meam libere aperiam: non tamen propterea præiudicium aliquod ueritati, meliusq; sentientibus facturus, præsertim excellentiss. D. Anselmo tanquam fratri mihi obseruatissimo. Mihi quidem uidentur Nyctilopæ symptomata huic uiro non adesse: siquidem qui eo affectu læduntur, interdiu uident, sole occidente imbecillius, nocte nequaquam. Præstans autem hic uir, male semper, ut scribitur, & in magno lumine nihil uidet. Agilopæ autem nomen non nisi apud barbaros lego: uidenturq; ea uoce id significasse, quod alia barbara uoce ab Auicenna Aliar dicitur, eum uidelicet qui in tenebris uidet, in lumine minus. Videtur autem Agilopis uox corrupta à græca, aliam tamen rem significante: αἰγίλωπα enim uocant Græci abscessum inter nares, & magnum oculi angulum: qui si incuriose, ut inquit Paulus, tractetur, in Fistulam uertitur. Verum uoces quidem, Agilopis & Aegylopis, propinquæ: res tamen, uti constat, in totum diuersæ sunt. Siquidem ægylops extra oculum fit, & ab ea raro uisus offenditur: qui in Agilope ualde læsus est. Verum habent Græci aliam uocem huic non adeò similem, sed cuius significatum magis cõueniat cum barbarorum uocato Agilope. ἀμβλυωπίαν enim uocant uisus obscuritatem, ab immanifesta causa. Conuenit autem Amblyopia cum alio affectu, qui ab eisdem Græcis uocatur ἀμαύρωσις, quatenus uterq; fit ab immanifesta causa. Differt uero, quoniam in hoc plenum est totius uisionis impedimentũ: in amblyopia sola obscuratio, nõ plenus defectus. Vt igitur ad rem ipsam, cuius causa nomina hæc inquisiuimus, accedamus, si uera sunt quæ mihi narrantur, nullam uidelicet ostendi in oculo mutationem, certe amblyopiam pati clarissimus hic est uir dicendus, fatendúmque erit causam in uisuali esse

Amblyopia uisus obscuritas.

Amaurosis plenum uisus impedimentum.

„ neruo. Ait siquidem Galenus libro quarto de locis affectis: „ Cum nullo in oculo malo apparente cernendi sensus deperditus est, demissus à cerebro neruus causam in se continet. Posset hoc præter Galeni autoritatem patêre examinanti causas, & à Galeno & ab alijs recitatas, à quibus impedimentum uisionis potest cõtingere. Sed satis erit eas percurrisse, quas huius symptomatis esse causas D. Anselmus putauit, subtilitatem scilicet instrumentorũ, uel debilitatem. Videtur autem per instrumenta intellexisse spiritus: siquidem alio in loco concludit, in oculo adesse, uel magnam indigentiam spirituum, uel subtilitatem. Neutrum uero horum mihi deintegro uidetur posse accidere sine oculi mutatione. Diminutis enim adeò spiritibus qui de natura sua lucidi sunt, ut propemodum nulla uisio fiat, necesse est claritatẽ, limpiditatemq; oculi obfuscari, imò etiam magnitudinẽ eius minui. Nam copia eorum in tunicas & humores penetrãte, omnes oculi partes uel maiorem locum occupãt: atq; illis deficientibus, corrugari & contrahi eas necesse est, atq;, ut sequens est, minorem locum occupare. Præterea sanguis qui in oculi uasis continetur, dissolutis spiritibus minus quoq; spatij occupat, atque eam ob causam etiam oculus minuitur, & uasa ipsa minus apparent, imò ex illis quæ apparebant, aliqua tota delitescunt: sicq; mutatio in oculis cõtingit. Absentia item spirituum oculus frigefactus, & à pristino habitu permutatur, & densior effectus minorem locum occupat. Vt enim calidi est dilatare, rarefacere & extendere, ita frigidi constringere, densare, & contrahere. Præterea si diminutio hæc uisionis ex sola spirituum paucitate fieret, deberet longinqua quidem male, propinqua bene uidere: cum tamen, ut scribitur, nihil uideat à longe, male prope. Concludit etiam hæc ratio, & spiritus non esse subtiles, quia spiritus subtiles faciunt, ut propinqua bene discernãtur. Cum igitur in hoc homine, & propinqua & remota male uideantur, oporteret dicere, spiritus factos esse non solum paucos, sed etiam turbidos: & sic necesse esset ipsam oculi substantiam turbidiorem apparere. Principale porrò propositum similiter probabimus, excutiendo causas tenuis spiritus ab Auicenna assignatas, quæ sunt: siccitas magna, rarefactio, densatio. Nullum enim horum absq; manifesta oculi mutatione uidetur posse contingere. Multa addi possent, quæ breuitatis causa dimittuntur: ex his enim liquet, uel paucitate & tenuitate spirituum hanc læsionem non fieri, uel mutationem aliquam in oculi parte exteriore apparere: quæ cum, ut scribitur, non appareat, alia dispositio est quærenda, à qua hoc impedimentum fiat. Quæ quoniam nec in tunicis, neque in humoribus esse potest, nisi ad sensum ostendatur, ut facile probari posset, sequitur ut in neruo sit. Vt igitur tandem concludamus, his quæ scripta sunt innitendo, fatendum in uisualibus neruis esse ægritudinem: quæ cum triplex, Galeno teste, esse possit, inflammatio uidelicet, durities, uel obstructio: inflammationisq; aut duritiei signa non adsint, sequitur ut sit morbus in compositione, qui oppilatio, uel obstructio dicitur. Sicq; iam inuenimus symptomata & morbum: causam autem obstructionis propriam mihi absenti impossibile, præsentibus non facile est uestigare. Verisimile tamen est, crassam esse materiam, uel pituitam uidelicet, uel atram bilem. Sed dicat fortè excellentiss. D. Anselmus, si obstructio (ut ais) uisualium neruorum adest, sequitur ut spiritus transire non possit: & sic recidis in opinionẽ quam reprobasti. Dicam, spiritus ad oculum non solum per uisuales neruos, sed & per motiuos, & per arterias transmitti. Nec solum carentiam spirituum esse causam in casu nostro talis impedimẽti, sed multo magis uisionem impediri, quia species pertransire non possunt. Rursus dicet secundum sententiam Galeni, uisio in crystalloide perficitur, ergo non potest per obstructionem neruorum uisualium, qui sunt post crystalloidem, impediri. Dicam ex Galeni sententia, inter oculi partes crystalloidem principaltus ad uisum concurrere, eiq; principaliter uidendi officium attribui;

bui: perfectam tamen & completam uisionem, sicuti & aliorum sensuum operationes in cerebro absolui, ut aperte Galenus lib. decimo de usu particularum. Nequeuntibus igitur speciebus uisilium ad cerebrum peruenire, uisio compleri non potest. Non negamus tamen deficere etiam spiritus in crystalloide, & propterea uisionem ipsam, prout ad eam pertinet, impediri: in anteriore tamen oculi parte obstructis illis neruis, adhuc reperiri tot spiritus posse contendimus, ut nulla mutatio facta in crystalloide cognoscatur. Alioqui fieri non posset, ut nullo in oculo malo apparēte, obstructio esset in uisualibus neruis, quod tamen Galen. asseruit. Quando enim ualde desunt spiritus, tunc uel corrugatio corneæ, uel phthisis oculi contingit, ut idem Galenus ostendit: qui affectus sensu & inspicientis & bene considerantis deprehenduntur. Sed de his fortè plura quàm esset opus: ad agenda enim & operam medici festinandum. Facile autem ex dictis colligi possunt curatiuæ intentiones. Læsionem enim uisionis diximus fieri ex obstructione: ipsam uero obstructionem à crassa materia. Erit igitur principalis intentio, materiam illam à neruis uisualibus extrahere: quæ res ut facile cognoscitur, ita difficile fieri potest, adeò ut multi impossibile hoc iudicarint. At quoniam morbus hic, id est obstructio, non in totum est factus, sed adhuc fit: uel si non fit, periculum est ne adhuc crescat, & plena tandem obstructione ex amblyopia ad amaurosin fiat transitus, ideo præseruatiuo etiam genere utendum, imò ab eo incipiendum: frustra enim materiam illam obstruentem amouemus, si alia loco eius semper præstò sit. Cauendum igitur ne materia adsit, quæ ad locum possit defluere. Congruo itaque uictu procurandum, ut neque de integro generetur: uel, si qua est genita, uel generabitur, uacuanda, & aliò distrahenda est. Et quia ex imbecillitate cerebri congregatur, roborandum cerebrum, ne eam congreget: roborandi & oculi nerui, ne recipiant: eruntq; quatuor in genere intentiones præseruatiuæ: ratio uictus, uacuatio, diuersio, membrorum roboratio: curatiua unica, uacuatio. Quibus uero instrumentis explendæ sint singulæ, ridendus sim, si præsentem medicum doctrina & experientia percelebrem, docere uelim. Nam quæ ad uictum attinent, satis diffuse ab antiquis & recentioribus scripta sunt: ijdem etiam multa medicamina nobis reliquerunt, quibus peccantes humores purgandi sunt: nósque docuerunt, non posse caput purgari, uniuerso corpore non prius purgato. Ego tamen ex his quæ ab antiquis scripta sunt aliqua eligerem, quæ non simul multam facerent uacuationem: quibus semper aliquid miscerem quo cerebrum roboraretur: crebrisq; potius quàm magnis uterer purgationibus. Quod & in capite ipso uacuando, siue per caputpurgia uocata, siue per apophlegmatismos obseruarem: quibus etiam fortè curatiua intentio perficeretur, uacuato uidelicet humore qui obstructionem facit. Quod ad tertiam uero pertinet intentionem, secunda expleta, quacunque uia conarer materiam aliò trahere, neq; in hac, ut in secunda, leuioribus uterer, sed ad potentia statim uenirem, incipiendo tamen à partibus magis distantibus. Primo igitur cum aliquo uim urendi habente, escharam in dextro brachio loco congruo excitarem: factúmque ulcus cum ciceris grano, uel alia simili re, apertum diutius tenerem.

Secundo, in posteriore parte capitis, consueto etiam ad similia loco, factis à perito chirurgo duobus foraminibus, setas equinas insuerem, quibus facta foramina aperta diutius conseruarentur. Tertio, in confinio anteriorum suturarum caluæ, cum auro, uel ferro ignito urerem: quod non solum ad præseruationem, sed etiam ad curationem, si quid aliud, maxime idoneum puto, ceu potens materiam obstruentem dissoluere & distrahere. Quæ auxilia si fortè præstantissimus hic uir formidaret, loco ignis in tribus prædictis locis, calce & sapone commistis escharas facerem, uel ligno uitis. Quantum demum ad quartam attinet intentionem, pleni

sunt medicorum libri, quibus rebus cerebrũ, quibus oculi roborandi sint, tam per interius sumpta, quàm per extrorsum applicanda: in quibus etiam aliqua, quæ materiam obstruentem discutere uel dissoluere ualerent, misceri possent. Curatiuam intentionem non aliter prosequor, quoniam eisdem auxilijs, quibus tres ultimæ præseruatiuæ, perficitur: ipsamq́, atque etiam quæcunque superius scripsimus, iudicio & arbitrio præsentis medici fratris mihi obseruatissimi relinquimus, cui me plurimum opto esse commendatum.

IO. MANARDI EPISTOLARVM MEDICINALIVM LIBRI SEXTI FINIS.

IOANNES MANARDVS FERRARIENSIS MEdicus Alphonsino Trotto Sigismundi filio, equestris ordinis uiro, atque urbis nostrae alteri Mœcenati, S. P. D.

NTER omnia uirtutum genera à philosophis, praecipueq́ ab Aristotele Peripateticorum principe, celebrata, mea quidem sententia, liberalitas plurimum excellit. Non solum enim nos hominibus reliquis admirabiles, sed si qua alia Deo maxime similes reddit. Qui non alia ex causa (si Platoni credimus) mūdum creauit, nisi ut bonus cum esset, suam bonitatem alijs impartiretur. Hanc tam eximiam raramq́ hoc seculo uirtutem, uel ex beneficētia, qua in Leonicenum incomparabilem uirum, quoad uixit, usus es, in te eminere cognoscens, Alphonse Trotte uir benignissime, atque in alijs fortunae, corporis, atque animi bonis, quibus locupletissime ornaris, ueluti preciosissimam in purissimo auro gemmam resplendere, saepius mecum ipse cogitaui, ut quod Leonicenus ipse, quanquam nonagenarius, immatura tamen, si usum, quāto mortalibus erat, spectemus, morte praeuentus, facere plene non potuit, tuam hanc liberalitatem, quod solum est uirtutis praemium, quātum pusillae meae uires possent, immortalem reddere. Occurrerat autem mihi uia, qua simul & Leoniceno de me, sicuti de omnibus qui literas colunt, bene merito gratias redderem, simul & meo illi desiderio satisfacerem: Si Leoniceni uidelicet interpretationes, quas emēdare ipse morti proximus cœperat, consultis graecis exemplaribus, quae nunc inuulgata sunt, castigarem, & tuo nomini dedicarem. At dum huic castigationi operam do, tu (licet huius mei propositi penitus inscius) eadem beneficentia, qua in Leonicenum utebaris, me aggrederis, atq́ certatim quotidie me, meosq́ nouis beneficijs accumulas, & quasi obruis. Quare ne ingratus plane ex diutina mora uiderer, mutare sententiam coactus sum: atq́ non de cudenda aliena moneta, sed ex propria, & iandiu in scrinijs adseruata, rationem non amplius Leoniceni, sed iam meam aliqua ex parte dispūgere. Libros igitur sex medicinalium epistolarum, in opistographis meis inuētos, sex prioribus, iam agitur sextus annus à me aeditis, superaddere constitui, & sub tuo nomine publicare: ut ex hac, quamuis exigua solutione, me non omnino malum nomen esse cognosceres, facultatemq́ mihi potius persoluendi deesse, quàm uoluntatem. Accipe igitur haec qualiacunq́ hilari illa, qua me semper excipis fronte, atque meliora, si tempus & uires suppetent, patienter expecta.

Vale uir magnifice, &, quod facis, literas, & earum amatores foue.
Ex aedibus nostris, X V. Calend. Ianuarij.
M. D. X X V I.

EPIST. I. ad Iacobum Cigleríum. Quod ſub æquinoctiali eſt habitatio.

CVM anno abhinc quinto primum Auicennæ medicinalem librum pro mea profeſſione in Ferrariæ patriæ meæ literario gymnaſio publice enarrarem, ad idq; caput perueniſſem, in quo de Temperaturis agitur: & ad eius capitis locum, ubi inquirit, quænam orbis regio ueræ mediocritati, exactoq; tēperamento ſit propinquior: conſiderarem'q; diligentius, atq; ſub examen experimenti & rationis ducerem, tam eius ſentētiam, quàm eorum qui ſecus ac ipſe ſenſerant: non tantum (quod ferè neoterici peccauerunt) dicentium autoritati, quantum dictorum tribuens ueritati: inueni nonnulla in quibus ſecum, nonnulla in quibus ſecus quàm ille, ueritas ipſa, qua nihil philoſopho eſſe antiquius debet, me & credere & docere coëgit. Mea autem hæc inuenta, quoniam tunc (ut conſueueram) non potui ob bellorum turbulentias examini publicæ diſputationis exponere, nunc tuo ſubijcere decreui iudicio, ut quem intelligam in mathematicis, ad quas quodammodo hæc pertinent, eminentiſſimum, ſicuti & in humana, diuinaq; philoſophia apprime eruditum. Vt igitur certo ordine procedam, in primis Auicennæ mentem, dehinc eorum qui in contrariam abiere ſententiam, explicabo, utrobiq; meum ſemper interponens iudicium: quod & rationibus enitar roborare, & contrarias argumētationes pro uiribus diluere. Duo inibi rerum capita ſunt quæ in controuerſiam ueniunt. Primum, ſub æquinoctiali circulo, niſi ex accidente aliquo impedimentum adueniat, eſſe temperatiſſimā habitationem. Alterum, quod poſt prædictum locum quartum clima maiore gaudeat temperie. Primam ſentētiam, luciditatis maioris gratia, in duas ſeco, iuxta duo quæ in ſe claudit, ſcilicet ſub æquinoctiali eſſe poſſe habitationem, & eſſe temperatiſſimam. Quorum primum apertam noſtris temporibus ueritatem habet.

Luſitanorū peregrinatio.

Siquidem Luſitanorum in extremo occidente habitantium hominum, per oceanum Atlanticum ad auſtrum primo, deinde ad oriētem nauigatio clare nos docuit, ſub æquatore, diuerſis in locis, in quibus nec mare, nec alia res impedit, uarias gentes habitare.

Lib. 2. de cœlo.

Quod ſi quis credere nō uult, plus Ariſtotelis autoritati tribuens, & Auerrois Cordubenſis, quàm apertæ ueritati, plurimorum fide digniſſimorumq; uirorum teſtimonio, qui ad ea loca nauigarunt, approbatæ, cum eo certe non eſſet alio modo diſputandum, quàm eo quo cum negantibus ignem eſſe calidum diſputat Ariſtoteles, ut ſcilicet cogeretur cum aſtrolabio, ſtylo & abaco, illuc nauigare, rem ipſam exploraturus. Nos tamen, ut obiter hoſce tam obſtinatos Auerroicos retūdamus, qui quicquid ille dixit, axiomatis loco habent, argumētationes ipſius Auerrois ſectatorumq; eius ſigillatim diluemus, ut uel ex hoc bonæ mētis iuuenes moneātur, ne temere alijs in rebus ei credant.

Auerroi haud temere credendum.

Qui ubi ſe demonſtrare putauit, cōtra ueritatem uix dialecticis argumētis pugnauit. Sed miſſis uerbis, rem ipſam aggrediamur. Habitationē ſub æquinoctiali circulo nō eſſe, multiplici uia probare conatur Auerrois, primo ſigno ſumpto à ſenſu & ratione. Cuius uim ego ſic colligo: Senſu cōſtat Aethiopes ſub Cancri circulo habitātes, ab humana tēperatura eſſe ualde ſummotos, nec poſſe in eo loco ob exuperantē calorē, niſi per accidens, hoc eſt in ſpeluncis & aquis habitari. Cum igitur ſub æquinoctiali maiores ſint calores, quàm ſub Cācro, ſub eo omnino erit impoſſibilis habitatio. Anterius ſumptū ſenſu (ut diximus) cōſtat. Poſterius hac ratione: Sol ſemel in anno accedens ad uerticem habitantiū ſub Cancri circulo,

circulo, cauſa eſt ut uix ibi poſſit habitari. Ergo bis accedens ſupra loca quæ ſubſunt æquinoctiali, impoſſibilem omnino inibi reddet habitationem. Cõfirmatur hoc ſignum, quoniam idem uidetur cõtingere eunti uerſus auſtrum, ob calorem, quod eunti uerſus ſeptentrionem propter frigus. Sed eunti uerſus ſeptentrionem occurrũt loca uix habitabilia propter frigus, ut quæ Theutones, & uocati (ut ait ipſe) habitant Sclaui, ultra quæ nulla eſt habitatio: igitur idem credendum eſt eſſe uerſus auſtrum: totamq́ humanæ tẽperaturæ latitudinẽ, in Sclauorũ uocatorũ & Aethiopũ tẽperaturis, tanquã duobus extremis finiri. Hæc eſt prima Auerrois argumẽtatio. Cui reſpõdentes, negamus poſterius ſumptũ: cauſam enim maioris caloris ſub Cãcri circulo, non ſolum ex directione ſolis ad uerticẽ habitãtium eſſe dicimus, ſed ex mora & uarijs cauſis, quas inferius adducemus, nobis quidem & alijs multis intellectis: licet Auer. putauerit nõ intellectas: ex quibus etiã cõfirmatio adducta infirmabitur, oſtendentibus nobis habitationẽ uerſus utrũq́ extremũ, ultra ea loca protendi, quæ terminos habitationis Auerrois exiſtimauit. Altera Auer. ratio, quam demõſtrationẽ eſſe dicit à ſigno, eſt huiuſmodi: Si eſt locus inhabitabilis ob frigus, erit in oppoſita parte locus inhabitabilis ob calorẽ, alioqui ob frigoris fortitudinẽ mundi fieret abolitio. Hæc autem ratio (quod cum bona Auerrois uenia dixerim) tantũ abeſt ut demonſtratiua ſit, ut uix dialectica dici mereatur. Frigus enim cum ſit res uitæ contraria, locum magis inhabitabilem reddit, quàm æqualis, imò eo etiam maior caloris modus. Econtra uero remiſſior calor à ſole, aſtrisq́ reliquis, ac uniuerſo cœlo adiutus, expugnare uehemẽtius frigus, nedum ſe ab eo tueri poteſt, ut qui per ſe à natura intenditur, & ſicuti Ariſtoteli placet, rationem poſitiui habet, quemadmodum frigus priuatiui: atq́ id potiſſimum frigus, quod in ora aquilonari ueluti relegatum eſt: frigent enim ea loca, potius quia cauſæ ibi deſunt calefacientes, quàm quod adſint infrigidantes. Quod uel ex ipſo Auerroë colligi poteſt, cauſas illius frigoris, in ſolis diſtantiã, debilem radiorũ reflexionem, cœleſtis motus tarditatem, dierum cum noctibus improportionem referente: ferè enim hæc omnia calorẽ potius tollunt, quàm frigus ponãt. Patet igitur Auerrois connexionẽ non eſſe neceſſariã, fieriq́ poſſe ut mundo non deſtructo, ſit in eo locus inhabitabilis propter frigus, & nullibi ſit locus inhabitabilis propter æſtum. Neq́ locus à cõtrarijs, quo ad eandem firmãdam argumentationẽ utitur, maius argumẽto robur addit: ſic enim argumentatur: Si inuenitur unum cõtrarium, inuenitur & reliquũ: ſed eſt locus in quo ob dominiũ niuis, quæ frigida eſt & humida, habitari nõ poteſt: igitur erit locus qui ob ignis calidi & ſicci dominiũ non poterit habitari. Dicam enim in primis, cõtraria nõ adeò neceſſariã habere connexionẽ, ut uno actu poſito, aliud neceſſariò ponatur: eorum enim oppoſitorũ potius ea eſt proprietas, quæ relatiue opponũtur, non contrariorũ. Et ſi illa aliquãdo Ariſtoteles utitur, non ut demonſtratiua, ſed ut probabili utitur. Deinde, eſto quod unum contrariũ eſſe non poſſit niſi aliud ſit, non tamen id ſequitur quod Auerrois uult: ſequetur quidem, ſi frigus ſit, calorem eſſe: non autem tantã uim in ſubmouenda habitatione habere calorem, quãtam habet frigus, quod ſcilicet ex natura ſua habet, ut uitæ principijs aduerſetur: cum econtrario calor, & uitã tribuat & cõſeruet: ut propterea per locum qui à cõtrarijs dicitur, oppoſitum potius ſequatur, ut uidelicet ſi frigus facit locũ inhabitabilem, calor faciat habitabilem. Liquet igitur & hãc, quam demonſtrationẽ ſigni Auerroẽs uocat, multifariam peccare, nihilq́ habere ob quod demonſtratio dici mereatur. Sed age eas examinemus argumentationes, quas, quod ita ſit, & quam ob rem ita ſit, probare dixit Auerrois. Vna eſt huiuſmodi: Diſtantia ſolis maxima, & tarditas motus partiũ cœli maxima, maximum faciunt frigus: igitur maxima ſolis propinquitas, maximaq́ partium cœli uelocitas, maximum operatur calorem. Duo autem hæc ſub æquinoctiali contingunt: ad uerticalem enim habitantiũ ſub æquinoctiali punctum, quæ

Calor poſitiui, frigus priuatiui rationẽ habet.

maxima eius propinquitas est, sol accedit, partesq; ibi cœli in æquali tempore maximum spatiũ describunt, quod est secundum Aristotelem, uelocissime moueri. Tanto igitur uelocior est æquinoctialis motus, motu arctici circuli, quãto illius ambitus est huius ambitu maior: tam uehemens igitur est sub æquinoctiali calor, ut omnem penitus excludat habitationem. Signo quoq; tali hanc confirmat rationem: Ad sensum, inquit, constat, ex locis medijs inter polum arcticum & æquinoctialem, ea magis incalescere, quæ æquinoctiali: ea magis frigescere, quæ polo arctico sunt propinquiora, adeò ut in his frigus calorem, in illis calor frigus superet manifeste. Quãtoq; maior fit ad æquinoctialem circulum propinquatio, tanto calor magis superat frigiditatẽ: Ergo ubi maxima propinquitas, ibi & maximus calor. Cum enim inuenitur unum cõtrarium & medium, alterum quoq; contrariũ inueniri necesse est: & cum inueniuntur causæ unius extremi & medij, causas quoq; alterius extremi inueniri necesse est. Hæc est una ex Auerrois demõstrationibus, quam ei similem esse dicit, quam facit Aristoteles in libro Cœli: Si corpus maxime distans à motu cœli est maxime graue, necesse est corpus, quod est maxime propinquũ cœlo, esse maxime leue. Rursus alio in loco aliam affert demonstrationẽ, quam sic possumus colligere: Causa quæ facit habitationem sub Cancri tropico difficilem, & ferè impossibilem, ex parte causæ agentis, inuenitur sub æquinoctiali: & præter illam alia ex parte materiæ, quæ maioris est potentiæ ad calefaciendum: igitur sub æquinoctiali erit omnino impossibilis habitatio. Patet anterius sumptum: quoniam causa faciens caloris uehemẽtiam sub Cancri circulo est solis rectus, & ad perpendiculum aspectus, per quem radij ad angulos rectos reflectũtur, qui sunt omnibus alijs potẽtiores. Quod cum semel tãtum in anno fiat in eo loco, scilicet sub Cancri circulo, bis fit sub æquinoctiali, sole uidelicet ad primam Arietis & Libræ partem accedente. Additur & alia (uti diximus) ex parte materiæ uocata ab eo causa: quoniã experientia constat, quod post maximam ad quemuis locum habitabilem, solis propinquationem, calor maior fit, tantoq; maiori tempore perseuerat, quanto locus magis ad meridiem uergit: unde longiores tanto æstates fiunt, quanto loca magis sunt meridionalia. Cum igitur in nostro climate, quod ab æquinoctiali ferè quinq; supra quadraginta partibus recedit, calores post solstitium quasi ad trimestre tempus extendantur, & in latitudine triginta partium ad quadrimestre: sequitur ut sub æquinoctiali propè ad sex menses protendantur, quo tempore altera fit propinquatio: atq; ut sequens est ferè cõtinua inibi erit exæstuatio, nec quatuor inibi erunt sibi succedentia anni tempora, sed uel unum continuum, uel octo: & sic tolletur animalium & plantarũ conseruatio, quæ per quadruplicem temporũ uicissitudinem alijs in locis cõtingit. Hæ sunt rationes quas uere demonstratiuas Auerrois existimauit: quæ licet prioribus efficaciores prima facie uideantur, si quis tamen acrius introspiciat, non maiorẽ ualde in his, quàm in illis adesse uim iudicabit. Nam ut demus illis plus etiã quàm possunt, nõ plus certe habebunt, quàm loca æquinoctiali supposita, ratione binæ unico in anno ad uerticalem punctum accessionis, directionis radiorum, & ad angulos rectos reflexionis, motusq; demũ cœli partium uelocioris, debere impense calere: non usqueadeò tamen probant calere, ut inde in totum arceant habitatores. Nam aliæ adsunt (ut ostendemus) repugnãtes causæ, adeoq; potentes, ut non solum hebetare caloris acerbitatem ualeant, sed ad modum quendam & temperiem deducere, qui sit animalium uitæ conformis, præsertim quoniam (ut superius dictum est) non sicuti frigiditas, ita & caliditas uitæ inimicatur, præcipue cœlestis, quæ mitis benignaq;, quãtum ex seipsa est, & uitam potius affert, quàm aufert. Ex accessu enim

Calor cœlestis uiuificus.

solis generationes, ex recessu corruptiones, teste Aristotele, proueniunt. Qui nec sub æquinoctiali ob aliam rationem negauit habitari, quàm quod prius deficeret habitatio, quàm umbræ, quæ ad septentrionẽ in nostra regione uergunt, ad austrum flecteren

flecterentur, hoc est sub Cancri circulo: ibi enim non habitari propter æstum, nec in parte alta propter frigus: ut obseruationibus inniti potius uideatur, quàm rationibus, & narrãti potius similis quàm probanti: tantum abest ut demonstrationibus in hoc usus sit, quemadmodum putauit Auerrois: quem non modo non demonstrasse, sed nec probabiles ualde rationes attulisse, satis ex his quæ dicta sunt posset constare. Verum ut Auicennæ sententia, ueritasq; ipsa clarius elucescat, aliuus exorsi, causas afferemus quibus fit, ut sub æquinoctiali possit habitari. Experientia magistra scimus, regiones quę sub cœlo sunt, alias alijs magis minus'ue incalescere, longioresq; aut breuiores æstus perpeti. Horum effectuum causa, alia è terra tantum, alia è cœlo pendet. Purè terrestres in præsentia dimittamus: cœlestis uel ex cœlo, uel ex astris pendet. Ex astris uel sole, uel aliquo aliorum. Reliqua, ut parum certa, exiguiq; momenti, nunc prætermittamus: cœli tantum motum, solemq; consideremus.

Caliditatis per estatem causæ uariæ.

Cœlum motu calefacere uoluit Aristoteles: quod si uerum est, sequitur ut qua parte uelocius mouetur, ea & uehemẽtius calefaciat. Verum quicquid id est caloris quod cœlum suo motu nobis iaculatur, id adeò exile est, dum terram attingit, ut quantum ad nostrum propositum attinet, uix efficere sensilem uarietatem possit. Ipsum enim quod mouetur cœlum, maiorem minorem'ue intra semetipsum calorem ex quocunque motu haudquaquam suscipit, imò si ad uiuum resecanda res est, nec cœlum, sed nec sol ipse, calorem quem in inferiora mittit, in se actu habet, sed potestate tantum ac ui: ex quo fit, ut non plus eo media regio incalescat, ubi uelocius, quàm ubi tardius mouetur, nisi quod uel uim illam excalfactoriam, quo uelocius mouetur, eo crebrius deorsum mittit, uel quia uelocissimo motu, contiguum citimæ suæ parti ignem secum rapit, ipseq; ignis aëra pariter contactu secũ circumrotat.

Cœli motus qua ratione calefacere dicatur.

Vtrum horum dicatur, non magnus deorsum pertinget calor: uis enim illa influendi calorem, quæ uniuerso adest cœlo, quum mitis benignaq; suapte sponte sit, ut superius est dictum, non tam eximia est, ut exurentem calorem hic ualeat generare. Et quod ad alium modum attinet, ut concedamus totam ignis sphæram ad cœli motum circumuolui, primo non uidetur quomodo calorem ex hoc motu consequi ualeat eo maiorẽ quem ex se possidet, quum natura sua ignis sit calidissimus. Deinde non satis rationi consonum uidetur, ut simili uelocitate tota aëris sphæra eum consequatur: quam etiam scimus quacunque agitetur uelocitate, nunquam totam incalescere, cum & euidentia ipsa rei, & Aristotelis autoritas ostendat, mediã eius regionem ualde semper frigidam, ipso etiam Auerroë confirmante remanere. Insuper & à sensu & à ratione alienum sit, aërem hunc nostrum in quo degimus, circa terram magna uelocitate circumuolui: alioqui neque fœtor, neque pestilens aliqua affectio, sed neque nebulæ aut nubes diutius eandem ciuitatem obsiderent. Et sicuti uenti motum persentimus, ita & aëream illam girationem sentiremus. Quod cum neque hic, neque alibi fiat, disci potest aërem circa nos non adeò uehementer exagitari, ut nota dignum calorem ex eo motu uel indipisci possit, uel terris elargiri.

Aëris regio media semper frigida.

Quæ si uera sunt, relinquitur unicus Phœbi calor, in quem huiuscemodi referri caloris uarietas possit. Agit igitur in unum magis quàm in alium locum sol, uel quia terræ proximior, uel quia magis è directo radios in eum iacit, uel quia diutius respicit. & hoc dupliciter: uno modo, quia dies sunt noctibus longiores: alio modo, quod pluribus talibus diebus respexit.

Sol qua ratione calefacere dicatur.

Propinquitas parum in hoc habet efficaciæ: siquidem sole in opposito suæ apsidis (quam augem nunc uocant) existente, cum maxime nobis propinquet, maximum tamen frigus patimur.

Solis propinquitas.

Relinquuntur igitur duæ causæ, mora scilicet & directio: ex quibus opinionum diuersitas in hoc quæstio nata est, dum alius hanc, alius illam efficaciorem putat. Aristoteles, Auerrois, & ante omnes Pythagoras, directionem cæteris præstare arbitrati, quam bis in anno sub æquinoctiali habitãtibus sciebant euenire,

Solis aspectus directus.

Solis mora. tantum ibi caloris eſſe iudicarunt, ut in totum habitationē prohiberet. Contrà Auicenna & Ptolemæus, plus moræ quàm directioni tribuêre, duplici ad hoc ſentiendum experimento impulſi. Primum, quoniam una uel altera poſt meridiem hora, calor impenſius nos urget, cum tamen tunc à uerticali puncto magis quàm in meridie, æque uero ut totidem horis ante meridiem ſol ſit ſemotus. Altera experientia eſt, quoniã apud nos æſtus maiores ſunt, ſole ultimam Cancri partem uel Leonem ſubeūte, Quintili uidelicet menſe, quàm dum Geminos, uel primas Cancri partes, Maio uidelicet & Iunio, illuſtrat: licet in eadem ſit uel maiore diſtantia à noſtris capitibus. Quod certe non alia euenit ratione, quàm quod longiore tempore aërem ad incaleſcendum diſpoſuit. Tametſi igitur ſol eos qui ſub æquinoctiali degunt, bis in anno è directo proſpiciat, tamen quia totidem horis ſub terra latet, quot terram illuminat, & ſtatim ab æquinoctijs, longe magis ab illis declinat, quàm à nobis à ſolſtitijs, ut 2. lib. magnæ compoſitionis demonſtrauit Ptolemæus, & 1. lib. ſuæ medicinæ, parte ſecunda, tetigit Auicenna, cum minus poſſit directio uel eius propinquitas, quàm perduratio: ſequitur longe maiorem eſſe ſub Cancri & Capricorni circulo æſtum, quàm ſub æquinoctiali, nec ſub hoc tantum, ut prohibere habitationem poſſit. Eos enim qui ſub ſolſtitialibus tropicis habitãt, uel circa eos, ſol è directo percutit, & eo tempore longiores noctibus dies habent, nec citò ab eorū capitibus recedit, adeò ut duplex mora cum directo aſpectu coniungatur: & ſi quid uelocitati motus dandum eſt, ea quoq; non deeſt. Sub æquinoctiali uero una tantum eſt caloris efficax cauſa, quoniam ſcilicet ſol bis in anno ad perpendiculum radios in eos mittit: totoq; anni reſiduo non multum ab illorum capitibus ſubmouetur, accedente etiam ſumma partium cœli uelocitate. Quæ licet cauſæ poſſint multum, à quibuſdam tamen alijs multum remittuntur. Quarum una eſt, quod cum noctes ſemper ibi ſint æquales diebus, ex abſentia ſolis multum tepeſcit caliditas, quæ ex eius præſentia naſceretur. Ad quod & illud facit, quod nullibi quantum ſub æquinoctiali ab horizonte ſol noctu remouetur: præſertim eo tempore quo rectiſſime illuc radios mittit, ſcilicet tempore duarū æſtatum: ad nullam enim partem tunc inclinat: ſed per mediam exactiſſime inter utrunq; polum uiam progreditur: quod in nullo climate contingit. Tantum enim horizonti cuilibet intempeſta nocte propinquat æquinoctij tempore, quãta eſt climatis latitudo. Alijs uero temporibus tanto plus, quãta eſt latitudo regionis, ſimul cum ſolis eo tempore declinatione. Alia cauſa eſt, (quam ſuprà tetigimus) quod poſt puncta æquinoctialia, quæ illis duas æſtates faciunt, magis declinat ſol, quàm poſt ſolſtitium, quod nobis unicam facit æſtatem, ſed duabus illis longiorem. Addit & Aponenſis aliam cauſam, aperte Auerroi repugnantē, quam iudicandam tibi & tui ſimilibus relinquo, ſcilicet radios ſub æquatore apicem terræ ferientes, non ita refringi, ſicuti alijs in locis, ubi in conuexam incidunt ſuperficiem. Ad hoc etiam facit, quod ibi ſunt duæ hyemes, inter quarum utranque & æſtatem tantum tres menſes intercedunt: quo fit ut æſtates multum calidæ eſſe non poſſint, ſicuti neque hyemes multum frigidæ. Non enim in tam exiguo ſpatio, magna poteſt ab uno contrario in aliud fieri permutatio: quia ſuperueniente æſtate, frigiditas in aërem à præcedenti hyeme impreſſa, nondum eſt tota abolita. Videmus enim apud nos hyemes ultra tres menſes perdurare, & frigus per hyemem in aërem impreſſum, bona etiam Veris parte perſeuerare. Huic præterea ſententiæ experientia ipſa ſuffragatur: refert ſiquidem Nicolaus Florentinus inſignis medicus, conciuem eius quendam cognomēto Indianum, quoniam in India longo tempore fuiſſet, affirmare ſolitum, habitaſſe ſe in locis quibuſdam, ubi eſſent duæ hyemes, & duæ æſtates, quarum nulla multum in calore aut frigore excelleret. Affirmãt id & Luſitani, qui noſtris tēporibus (ut ſuperius diximus) noua, & antiquis incognita nauigatione, multa æquinoctiali ſubdita loca perluſtrant.

Quæ

Quæ si uera sunt, imò quia uera sunt, omnes aduersariorũ corruũt rationes, etiam quas illi demonstrationes putarunt. Sub Cancri enim circulo & Capricorni, si uspiam, sunt loca ob calorẽ inhabitabilia, quæ maxime distant à septẽtrionalibus, non situ, sed qualitate. Dixi, si uspiam, quoniã Lusitanorum nauigationes torridam uocatam Zonam refertam habitatoribus testantur. Sub æquatore uero sunt loca satis cõmode habitabilia, nec habitationẽ directio aut reflexio impedit radiorũ, quia ex 24. horis tantum per 12. solem uident, qui nec eos ultra modum æstatibus calefacit, quoniã paulò ante hyems præcessit: nec multo tẽpore durat caliditas, quia in paucis diebus multũ ab eis sol declinat, & citò ad punctum aliud, hyemem quoq; faciens, peruenit. Nec propter duas hyemes uiuentiũ generatio tollitur, imò multiplici fœnore respondet: quoniã singulam hyemem, mox uer, dehinc æstas citò consequitur, ita ut quod apud nos semel generatur, bis generari apud eos possit. Maxima etiam directio maximũ calorem sola facere non potest, nisi cum mora plurium dierum cõiungatur: sicuti nec mora sine propinquitate & directione: nam unius diei longitudo sub polo calorẽ facere non potest, cum sit à propinquitate, directione & reflexione destituta: & uti tarditas motus in faciẽdo frigus, exiguũ ibi momentũ habet, sic & uelocitas in faciendo calorem sub æquatore, aut parũ, aut nihil operatur.

Zona torrida habitatoribus referta.

Satis igitur iam, ni fallor, liquet & ueritas & causa, quare sub æquatore sit possibilis habitatio. Nunc aliud caput quæstionis aggrediamur, an scilicet sit habitatio tẽperata. Putant nõnulli Auicennã sequentes, non solum ibi habitari, sed esse æquũ omnino, & in neutrã partem uergens temperamentũ. Ad quod credendum, uel ea ratione præcipue mouentur, quod paribus perpetuò interuallis, sibi inuicem noctes diesq; tẽpora partiuntur: ideo fieri, ut quantũ ex solis præsentia caloris, tantum ex absentia frigoris generetur. Cui rationi nonnulli Christiani ita manus dederunt, ut esse in eo loco paradisum putarint, quæ in sacris libris delitiarũ appellatur. Petrus Aponensis in libro quem Conciliatorẽ appellauit, aliam (quam & suprà tetigi) rationem superaddit, quod scilicet minus quàm alijs in locis solares radij apicem cõuexi terræ feriẽtes, retro flectuntur. Et ob hoc tantã esse inibi putat temperiem, ut humana corpora eo loco generẽtur, quæ secundi modi ab Auicena positi æqualitatẽ, quæ est inter omnes humanas tẽperaturas exactissima, nanciscũtur. Ego licet rationibus & testimonijs idoneis adductus, non maximã ibi esse intẽperiem putem, ad calorẽ tamen multo plus inclinare, quàm ad frigus regionẽ illam puto: ex gemina enim illa singulis annis cõtingente ad uerticẽ directione, & ad perpẽdiculum radij iaculatione, tereq; angulo carente reflexione, multũ omnino incalescere ea loca puto. Nam etsi ab exigua mora, alijsq; in contrariũ faciẽtibus superius recitatis, uigor aliquãtisper imbecillis reddatur, efficaciores tamẽ uidentur caloris causæ, ueluti per se agẽtes, & nõ ex accidenti, q̃ causæ cõtrariæ, quæ nõ agendo potius, quàm agẽdo frigus faciũt, aut calorẽ remittunt. Et hæc de habitatione sub æquinoctiali dicta sint.

Sub æquinoctiali an sit habitatio temperata.

Paradisus uoluptatis.

Quod ad aliud uero quæsitũ attinet, Auicen. aperta sententia est: post loca sub æquinoctiali circulo sita, quartũ clima exacto esse temperamẽto proximius, eo quod ibi habitantes non uruntur ob directionẽ, sicuti hi qui in primo morãtur climate: neq; impẽsius calefiunt ob propinquitatẽ; sicut qui in secũdo & tertio: sed neq; cõgelantur, sicut hi qui in extremo sunt quinti, uel in maiori latitudine, solem nimis remotũ habẽtes. Hanc Auicẽnæ sententiã sequutus Aponen. homines in altera tantũ contrarietatũ tẽperatos sub ea cœli inclinatione collocauit. Repugnat Aucr. 2. sui Colliget, dicens non esse uerum, quod quidam dicũt, quartũ clima esse melius quinto: licet secundo Meteororum, quartũ & quintum climata dixerit tẽperatiora. Et alio eiusdem libri loco, terras naturales in calore eas esse, quæ sunt mediæ in latitudine, sicut Græcia. Et alibi præposuerit quintum, eius mediocritatẽ probans ex temperamento habitantiũ, quod ex colore & capillis præcipue dicit ostendi. Eandem quarti

Temperatissima habitatio.

prærogatiuam confirmat Ebumasar Alpharabij, ut scribit Moses 25. lib. Aphorismorum, dicens homines ibi tam perfectius cæteris loqui, sicut perfectiores sensu, figura, ac forma sunt, & magis temperati. Omnes autē ex Galeno sumpsisse hanc opinionem uidentur, qui tertio Aphorismorum dixit, quod zona exquisitam habens temperiem ac media orbis terrarum, est quæ per Gnidum transit & Coum: & quæcunque loca ab his non multum uel ad Aquilonem, uel ad Austrum recesserunt. Et lib. secundo salubrium: In immoderatis locis non fit exactissime temperatum corpus. Et paulò infrà: In nostra regione fiunt multa corpora ei similia: & in hac regione quæ latitudinem non paruam habet, id temperatissimum est, quod est exacte medium: ut Hippocratis patria, quæ æstate & hyeme est temperata, multoque magis Vere & autumno. Ego autem, licet non ignorem quàm temerariū sit, secus quàm tot, talesque uiri & sentire & scribere: sciens tamen nihil esse sanctius ueritate, ea præ oculis habita, dicam libere quod sentio. Teneo contra omnium, quos

Clima sextum temperatissimum esse.

legerim, sententiam, temperamēto magis propinquam esse habitationē sub sexto, quàm sub quarto aut quinto climate. Ad quod probandum pro hypothesi esto, ex communi astrologorum sententia, principium quarti climatis, quod per Rhodon uocant, esse in latitudine triginta trium partium & duarum tertiarum alterius partis: hoc est, tot partibus ab æquinoctiali circulo remoueri. Ex hoc sequitur, quod distat ab aquilone partibus quinquagintasex, & tertia alterius partis: tota enim nostra latitudo nonaginta partibus cōtinetur, quarta uidelicet parte CCCLX. in quot partes quemlibet circulum astrologi diuidūt: ex quo rursum sequitur, ut plus propinquet æquinoctiali, quàm arctico polo, partibus uigintiduabus & duabus tertijs alterius partis: &, ut sequens est, non sit medium orbis terrarum, sed distet à medio partibus undecim, & tertia alterius partis. Si igitur id est temperatissimum quod est exacte medium orbis terrarum, ut uoluit Galenus: uel id quod est medium in longitudine & latitudine, ut Auerrois: euidenter concluditur, clima hoc quartum non esse temperatissimum. Sed dixerit fortè quispiam, Galenum per orbem terrarum, non absolute totam hanc terræ quartam portionem intellexisse, sed id tantum eius quod habitatur, quam in septem climata diuidunt astrologi, quorum quartum est medium, tria ex utraque parte climata relinquens: eodemque modo Auerroëm terram mediam in longitudine latitudineque intellexisse, non absolute, sed habitatæ respectu, quam τὴν οἰκουμένην Græci uocant. At profectò quisquis id dixerit, aliquid dixisse fortè uidebitur, reuera autem nihil dixerit. Nam rogo quid in re ipsa facit septiformis ista diuisio? aut quid firmi habet & certi? Posset enim quis in septem, sed aliter quàm neoterici, ita secare, ut quod hac computatione est quartū, tertium esset, ut Plinius ex quorundam placito computat. Posset in octo, posset in plura, posset in pauciora pro libito segmenta habitatum à nobis orbem diuidere: quibus diuisionibus factis mediam non amplius sedem quartū hoc clima possideret. Ipsam potius rei naturā sequamur, uidebimusque clima hoc quartum, non propter hoc quod in medio numeratur, mediam quoque naturam in calore & frigore sortiri. Si enim caloris maioris minorisue potissima causa est (ut superius est ostensum) maior minorue solis ad uerticalem punctum appropinquatio, uel, ut uoluit Auerrois, maior anguli, quem radius solis terrā uerberans facit, ad rectum propinquitas: quum hominibus quarti climatis, sol satis propinquet, angulumque illis faciat quinti, sexti, septimique comparatione non multum à recto differentem, sequitur calere eos po-

Clima quartum non esse mediū.

tius quàm frigere. Sed uide quàm sit ista quarti climatis mediatio imaginaria potius quàm in re. Spatium quod à septem climatibus includitur, est partium 37. & trium quartarum alterius partis: principium enim primi est in latitudine partium duodecim, & trium quartarū alterius partis: finis uero septimi quinquaginta partium & mediæ alterius partis. Cum igitur medium quarti sit in partibus 36. & tertia alterius partis,

partis,sequitur quod distet à principio primi,quod est in partibus 12. & tribus quartis alterius partis,per partes 23. & septem duodecimas alterius. A fine uero septimi, qui est (ut superius est dictum) in partibus quinquaginta, & medietate alterius partis,distet per partes 14. & sextam alterius,&,ut sequens est,sit propinquius septimo quàm primo, per partes nouem & quinq; duodecimas alterius. Et consequenter capiat uniuersi interualli omnium climatum,partes 23. & septem duodecimas alterius,quæ sunt ferè duæ tertiæ eiusdem integri interualli,quod 37. partibus & tribus quartis diximus contineri: absitq; ab eius iam dicti interualli medietate, partibus quatuor,& septemdecim uicesimis quartis alterius: medium nequaquam dici meretur. Quomodo enim dici potest medium, cum nec sit medium totius latitudinis, sed ad æquinoctialem multo magis quàm ad polum appropinquet: nec sit medium æque distans ab extremis totius spatij ab climatibus septem introclusi, sed ad septimum magis inclinet quàm ad primum. Ad horologia forte recurret quispiam, dicens,cum climata penes sensilem horologiorum uarietatem distinguantur, quæ in dimidio horæ notatu digna conspicitur,in totoq; discrimine differentia trium horarum semis cōprehendatur,cuius differentiæ dimidium hinc, dimidium illinc quartum clima relinquat,habere ob hanc causam mediocritatis quandam ueram rationem. Sed & hoc quoque parum habet momenti: siquidem ipsa per sese dierum quantitas,uel exiguam,uel certe nullam habet uim ad maiorem minorem'ue caliditatem regioni tribuendam. Dictaret enim ratio,quantum est ex hoc, ut ubi dies longiores,ibi calores maiores. Contrarium uero experientia ipsa testatur: quo magis enim ad aquilonem uergimus, ut dies maiores, ita maiora frigora inuenimus. Neque uero in hac dierum uarietate quartum hoc clima mediocritatem possidet: medium enim eius maximam diem habet horarum ferè 14. semis,in qua quantitate nulla mediocritas uel fingi potest. Quod si quis omnino contendat, inter totam uarietatem quæ in habitabili parte contingit,hanc esse mediam: certe & hoc præsenti tempore falsum esse deprehenditur, quando iam innotuerit 24. climatum habitatio,ab æquinoctiali sumpto principio,ad eam usque regionem ubi latitudo est ferè 66. semis partium,differentiaq; maximæ diei à minore in hoc interuallo est duodecim horarum,cuius medietas non 14. semis horis, sed 10. & 8. continetur, & in latitudine 58. semis partium cōtingit,ubi quæ nunc Dacia dicitur, & ea Britanniæ portio sita est,quæ Scotia nuncupatur. Quæ tamen regiones non propterea temperatæ sunt, sed potius ingentibus frigoribus infestantur, sicuti quartum clima caloribus. Rhodos enim insula,quæ toti climati nomen dedit,ita uehementer calet, ut nisi aquilonares flatus, quibus ob loci positum maxime patet,æstum leniret, uix posset æstatis tempore habitari. Mauritaniam quoque, Aegyptum, Siciliam,atque eam Italiæ oram quæ ex aduerso iacet,ultra modum scimus incalescere,hominesq; in his gigni,qui sint à mediocri temperatura longe semoti. His ego tum rationibus, tum experimentis motus, recedere à summis illis uiris coactus sum: de quo spero me ueniam apud te, & apud eos impetraturum, qui non tantum dicentes, quantum dicta ipsa pensi habent. Quicquid uero alij uel sentiant uel dicant, susq; deq; fero. Quintum porrò clima quod per Romam uocant, licet minore calore quàm quartum prematur,longe tamen magis & ipsum calet,quàm ut mediocre dici possit, sicut & in austrum magis quàm in aquilonem inclinat: principium enim eius latitudini trigintanouem partium subiacet: finis 43. semis, medium 41. & quarta alterius partis. Ex quo fit, ut ex alia parte 48. & tres quartas relinquat, atque per tres & tres quartas à uera medietate secludatur: quæ distantia eo in loco unius climatis differentiam, hoc est uarietatem diei maximæ in horæ medietate constituit. Quæ si uera sunt,sequitur, Auerroim amore proprij climatis seductum, quandoque repudiato quarto, prætulisse omnibus quintum, ueræ quidem mediocritati

Dacia.

Scotia.

Rhodos.

διὰ ῥόδω.

Clima quintum quod διὰ ῥώμης est, temperatum non esse.

propinquum, non exacte tamen mediocre. Quod si Auerroi in suo licuit, ex colore & capillis habitantium, non alia ex re sumpto argumento: cur non mihi liceat, meum, hoc est sextum, cunctis præferre? in medio exactissime septentrionalis huius quam incolimus, quartæ orbis partis situm, fœcundissimis campis, amœnissimis collibus, limpidissimis fontibus, piscosissimis lacubus, saluberrimis fluminibus ornatum, præcipueq; fluuiorū rege Eridano, qui ueluti maris uicarius, totius orbis merces, magnis nauigijs ad præclarissimas urbes, quæ utriq; insident ripæ, facillime deportat. Inter quas maxime emicat Ferraria, patria & alumna mihi dilectissima, siue mœnium decorem, siue uiarum rectam ad regulam latitudinem, siue magnificentissimas ædes, siue augustissima templa, siue cōpita, siue fora, siue pomœria, siue pomaria, siue agri fertilitatem, siue cœli salubritatem, siue suburbia, siue uillas, siue populi frequentiam, siue uirorum robur, siue mulierum pulchritudinem, siue ingenia, siue artes uel sellularias uel liberales, siue togam, siue arma spectes: in quibus quantum excellat, proximis annis Alphonso inuictissimo Duce, toti orbi, nedum uniuersæ Italiæ, re ipsa apertissime demonstrauit, duobus potētissimis hostibus intra paucos annos superatis. Ingrederer campum laudum Alphonsi Ducis, nisi rei magnitudo, quæ maiorem tubam quærit, me absterreret, cognosceremq; hanc materiam, ut meis humeris, ita præsenti epistolæ non congruere. His ergo omissis, ad nostrum clima reuersi, dicimus id exacte medium existere in hac nostra septentrionali habitatione. Incipit enim à latitudine quadragintatrium partium & mediæ, & definit in quadragesimamseptimam & quartam alterius portionem, adeò ut medius eius punctus parū recedat à quadragesimaquinta parte, quæ medietas est nonaginta partium, in quas facilioris computationis gratia, quartæ huius nostræ latitudinem astrologi diuisere. Veram igitur medietatē habet, & à re ipsa natam, non ab hominum imaginatione, metiri dierum spatia cupientium: quantum enim distat à polo, tantum distat ab æquinoctiali: sed & medium existit in eo spatio, quod in tota hac nostra terræ portione satis cōmode habitatur: quod uidelicet inter Cancri tropicum & Arctoum circulum iacet. Distat enim Cancri circulus ab æquinoctiali partibus paulò minus uigintiquatuor: totidémque Arctous circulus à polo: quare remanent inter utrosque, partes ferè quadragintaduæ: quas si per medium secueris, uidebis sexti climatis spatiū, utriusq; dimidij partem capere. Quod etiam ratio mathematica demonstrat: demptis enim à lineæ extremis partibus, æquis portionibus, punctus qui in tota linea medius erat, in remanente etiam parte medius remanebit. Si enim ad alterum extremorum declinaret, sequeretur maiorem ab eo extremo portionem, quàm ab alio fuisse sublatam. Facit autem medius hic situs, ut anni tempora suum quodq; habeat temperamentum: nec tantum sit hyeme frigus, ut habitatores gelu torpeant: nec tantus æstate calor, ut exæstuent. Hæc sunt mi Cigleri, quæ olim in patria circa temperamenta nostræ habitationis meditatus sum, in quibus tantum à me probabitur improbabiturq;, quantū abs te probatum, reprobatum'ue iri cognouero. Vale.

Climatis sexti temperies et cōmoditas.

Eridanus fluuiorum rex dictus à Marone.

Ferraria.

Ex hospitio nostro Budæ. VII. Idus Septembris. M. D. XIIII.

EPIST. II. Ad Michaëlem Sanctannam Chirurgum, de nominibus morborum in exterioribus corporis partibus euenientium.

Em à me petis Michaël, ut sanè non facilem, ita his qui cōmunem medendi modum sequuntur, ualde necessariam, ut confusionem nominum, earum affectionum quæ in extima corporis humani superficie contingunt, submoueam: & quo singulæ nomine apud Græcos, Latinos, barbarosq; Medicos uocētur, sigillatim exponam. Magni enim & mul

& multiplices errores ex huiuſcemodi nominum ignoratione communibus medicis quotidie obueniunt) dum idem nomen apud diuerſos autores eundem ſemper affectum ſignificare arbitrantur: quum tamen, ut inferius late patebit, eadem uox aliud Græcis, aliud Arabicis, aliud Latinis medicis plerunq; ſignificet: quæ res multum auget negocij difficultatem. Cõmunes medicos cum dico, eos intelligo, quos & ex cõmentario medicos uocare poſſumus: quoniam uidelicet totam ſuam medicinam non in pectore & mente, ſed in chartis habent & membranis ſepoſitam: nec manum adhibere curationi alicuius morbi ſciunt, niſi nomine prius habito, remedia proprio eius capite à libris requirant: quum ueri medici, ut qui methodo artem proſequuntur, exiguam nominum curam habentes, morborum ſubſtantias atque cauſas per diuiſionem & reſolutionem inquirant, é quibus curatiuas indicationes eliciant, & intentiones acquirant, quibus inſtrumenta inueniant morbos ab humanis corporibus propulſantia: & ſi quandoq; ad libros recurrunt, non tanquam cæci, ut illi, à nominibus ſe duci ad eos ueluti ad iudices permittunt, ſed ad limam rationis quæ legunt applicantes, ſcriptis non tanquam dominis parent, ſed ipſa potius tanquã mancipia ad ſuas proſequendas intẽtiones trahunt. Et propterea ſtudio eis non eſt, quo quiſque morbus nomine à prioribus medicis uocatus ſit, ſed ſub quo contineatur genere, quot, quæ ue eius curatiuæ intentiones, & quibus ſint auxilijs perficiendæ. Paucorum autem hoc munus eſt, tantumq; poteſt inueterata conſuetudo, ut qui hanc uiam ſequuntur, ludibrio ferè cæteris habeãtur, nec poſſint cum medicis uulgaribus de rebus medicinalibus agere, niſi & ipſi norint morbos proprijs nominibus appellare, & ad proprium, ut illi appellant, caput ſingulos referre.

Medici ex commentario.

Vnde fit, ut utrique ſectæ ſit iſta exacta nominum notitia neceſſaria: illis quidem, quod aliter mederi neſciant: his, ut poſſint cum reliquis inire colloquia, & de curandi uia & ratione diſputare. Vt igitur tibi morem geram, operámque ſumam iunioribus medicis non inutilem, ordine locorũ humani corporis ſeruato, orſus, ut multi, à capite, ſeriem nominum eorum affectuum explicabo, qui exteriores partes uel infeſtant, uel dedecorant.

Notitia nominum quatenus medicis neceſſaria.

DE MORBIS IN CAPITIS CVTE.

Inter hos primus eſt porrigo à Latinis uocatus, à Græcis πίτυρα in plurali, uel πιτυρίασις, ab Auicenna & Haliabate non inepte furfur: ſiquidem & uox græca idem ſignificat, quæ eſt à re ipſa deſumpta: quædam enim quaſi furfuraceæ ſquammulæ abſque ulceratione à cute eorum reſoluuntur, qui hoc dedecore dehoneſtantur: fereq; in capillo fit, Celſo teſte, rarius in barba, aliquando etiam in ſupercilio.

Porrigo: πίτυρα, uel πιτυρίασις. Furfur.

Ἀλωπεκία, & ὀφίασις areæ genera ſunt Celſo: uox utraq; græca eſt: prima à uulpe nomen habet, quæ frequenter eo morbo, ut ſcribit Galenus, infeſtatur. Secunda à ſerpentis ſimilitudine, cui pars læſa ſimilis exiſtit, teſte Paulo & Celſo, qui addit eam incipere ab occipitio, nec duorum digitorum latitudinem excedere, & ad aures duobus capitibus ſerpere: commune utriq; eſſe dicens, quod emortua ſumma pellicula pili primum extenuantur, deinde excidunt. Auicenna & Haliabas, illud uoce parum corrupta, Alopitiam, hoc Tyriam uocant: qua uoce quandoq; omnes ſerpentes, quandoq; uiperas proprie ſignificant. Sunt ambo capillorum defluuia, à uitioſis humoribus contingentia: hocq; differunt à Caluitio, Latinis, & Auicennæ uocato, Græcis dicto φαλάκρωσις, in quo ex indigentia humoris, non ex malignitate capilli decidunt.

Alopecia: Ophiaſis. Tyria. Caluitium. Phalacroſis.

Manantia capitis ulcera, una uoce nominat Plinius, quæ Græci ἀχῶρας & κηρία, Auicenna ſaphatum, Haliabas tineam, generali & ipſe nomine, ſub quo non ſolum achores, & ceria Græcorum, ſed & ficus, & ψυδράκια, & ἐξανθήματα collocauit.

Saphatum. Tinea.

Sunt autem ἀχῶρες Galeno & Paulo, cutis capitis cum tumore ulcera forami-

Achores.

Cerion. nulenta, è quibus sanies manat tenax, non aquosa, sed nec ut mel crassa. Κηρίον achori simile maioribus foraminibus, in quibus sanies melli similis, instar faui apum cōtinetur. *Ficus.* Ficus, ulcerosæ quædam eruptiones, rotundæ, subduræ, rubræ, quas dolor comitatur, & maiori ex parte capiti, sed interdum reliquo corpori cōtingunt. *Psydracia.* Ψυδράκια parum supra summā cutem eminent, & sunt φλυκταίναις, hoc est bullis, quæ ab igne excitātur, similia. *Phlyctenæ.* *Exanthemata.* ἐξανθήματα, subrubræ, & asperæ in suprema cute ulcerationes, de quibus alio loco rursus nobis erit sermo.

Congregatur & interdum in capitibus, præsertim puerorū, aqua in medio aut *Hydrocephalon.* cutis & pericranij, aut huius & ossis: ὑδροκέφαλον Græci uocant, Auicenna aquam extra craneum: Haliabas, apostema intercutaneum.

Hi sunt affectus cutis capitis proprij apud antiquos reperti. Recentiores testudi *Testudines.* nes & talpas addiderunt, quæ penes antiquos proprium neq; nomen, neq; tracta *Talpæ.* tum inuenerunt: ideo à nobis etiam hic prætermittuntur, cum alijs recentiorū nominibus inferius declarandæ.

OCVLORVM MORBI.

In oculis exteriore parte diuersa mala contingunt: primum quidem in adnata, *Taraxis.* seu coniunctiua membrana fit τάραξις à Græcis uocata, apud Auicennam contur *Conturbatio.* batio, uel uacillatio uocatur, & non uera ophthalmia. *Vacillatio.* Est autem humiditas oculi cum rubore, & præternaturali calore, ab extrinsecus occurrente causa, ut sole, fumo, uel puluere facta: quæ celerrime soluitur, submota quæ eam fecit causa: quæ enim permanentior est, & absque manifesta extrinsecus occurrente causa facta, *Ophthalmia.* ὀφθαλμία nominatur à Græcis: χήμωσιν tunc uocātibus, quū fortis adeò est inflam *Chymosis.* matio, ut utraq; palpebra intantum peruertatur, ut uix oculos operiant: & album oculi supra nigrum ita extollitur, ut id in pluribus locis operiat. Auicenna & Halia *Lippitudo.* bas communi uoce tria hæc genera ophthalmiam nuncupant, & Latini lippitudinem: tertiam tamen proprio nomine uocat Auicenna Alguadarnesi, uel alguadarnegi, secundam ueram ophthalmiam.

Fit in eadem membrana parua quædam excrescentia, quæ ut nomine, ita & re similis est his pustulis, quas diximus appellari ψυδράκια.

In membrana uero, quæ quoniam similis cornu est, Cornea uocatur, nonnulli *De affectibus corneæ.* etiam affectus proueniunt. φλύκταιναν uel φλυκτίδας uocant Græci eius extuberantiam, ab humore aliquo membranæ tunicas subexcoriante: Auicenna uesicas, Ha *Phlyctena.* liabas pustulam, sicuti & Celsus. In eadem uocata cornea, ulcera diuersa fiunt, de *Vlcera corneæ.* quibus Auicēna scripsit cap. cui titulus, De exituris oculi & corneæ. Paulus unum esse genus dicit, & particulares differentias plures: quod enim cauum, arctum & *Bothryon.* purum est, βόθριον, quasi fossulam dixeris, Auicenna anulum uocat. Secundum la *Cœloma.* tius & minus profundum, Paulus κοίλωμα, Auicenna Lilimie. Tertium Paulus ἄρ *Argemon.* γεμον. Auicenna ei nomen non reddit, Serapion Achymon: fit id in Iridis circulo, exteriorem etiam locum occupans, ita ut intra Iridem albus color, extrà rubor ap *Epicauma.* pareat. Quartum, quod sordidum, impurū, & crustosum existit, à Paulo ἐπίκαυμα, ab Auic. adustiuum uocatur, à Serapione Ausume. In his autem ulceribus, sicubi aliàs, maxime lapsus est Auic. septē species enumerans: quatuor Galeni autoritate, quæ in superficie dicit cōtingere: cum tamen prima & secūda, non inter ulcera à Galeno reponātur, sed ex humiditate corneæ fieri scribat lib. 2. de causis symptomatū, ut ueluti per nebulam, uel caliginem, uel uaporē, uel fumū fiat uisio: tertia & quarta ad ea quæ profunda uocat, pertineāt. Error hic in tertia specie primi ordinis præcipue detegitur, quæ dubio procul nil aliud est, quàm id quod à Paulo argemon in *Arabum commune uitium.* ter profunda est nominatum: sed fuit hoc Auicēnæ cum omnibus Arabibus commune: quorum ferè uitium, ut sicubi unus impegerit, reliqui absque iudicio balan-

tum

tum more ſequantur: in hac autem re ſequuti reliqui uidentur Serapionem.

Accidit & eidem corneæ πρόπτωσις. ſic enim nominat Paulus, Auic. rupturam corneæ, Haliabas acumen. Definitur ab eodem Paulo caſus uueæ tunicæ, ab exeſu uel corroſione, uel diſruptione corneæ contingens. Si exiguum ſit id uuæ, quod cadit, μυοκέφαλον, quaſi muſcæ caput, uocat Paulus: Auicenna & Haliabas formicalem. Si formam habet uuæ, id quod egreditur, σταφύλωμα, id eſt uuatio, ab omnibus dicitur. Si plurimum, adeò ut ſuper palpebras cadat, μῆλον, id eſt mâlum, uocatur à Paulo. Quod ſi callum obducat, ἧλος, id eſt clauus, dicitur. *Proptoſis. Myocephalus. Staphyloma. Melon.*

Quandoq; ſub eadem cornea pus congregatur, ὑπόπυον Græci dicunt, Auic. ſaniem in ſiphac, Haliabas ſaniem poſt corneam. & ſi redditur unguis ſimilitudo, ὄνυχα, id eſt unguem: quod etiam nomen alteri affectui à Celſo & alijs adſcribitur, de quo paulò poſt tractabimus. *Hypopyon. Onyx.*

Euenit quoq; in cornea καρκίνωμα, id eſt cancer: tenduntur, & rubent tunicæ, dolor pungens ad tẽpora uſq; protenditur. Hæc ſunt quæ corneæ accidunt mala. *Carcinoma.*

Superadnatæ autem oculi membranæ, id eſt coniunctiuæ uocatæ ſimul & corneæ, nonnulli quoque communes affectus eueniunt, qualis eſt qui ὑπόσφαγμα à Græcis, ab Auicenna tarfati dicitur: ea eſt uenarum ruptura, ex ictu plurimũ contingens, ex qua in oculi extima parte ueluti ſanguinis puncta demonſtrantur. Galenus αἱματώδεις ὑποχύσεις, hoc eſt ſanguineas effuſiones, appellat. *Hypoſphagma.*

Fit & in utriſq; uocatum πτερύγιον, quaſi alam diceres, ungulam Auicenna nominat. Eſt autem Paulo neruoſa quædam adnatæ membranæ excreſcentia, à maiore angulo ut plurimum orta, ad oculi coronam ita procedens, ut quandoq; pupillam operiat. Celſus unguem uocat. Verba eius ſunt lib. 7. “Vnguis uero, quod πτερύγιον Græci uocant, eſt membranula neruoſa, oriens ab angulo, quæ nonnunquam ad pupillam quoq; peruenit, eiq; officit.” Sæpius à narium, interdum etiam à temporũ parte naſcitur. Diuerſa eius genera facit Paulus. Ex colore quidem albam, rubram, ruffam, fuſcam: ex tactu duram, & mollem: ex annexione ad membranam hærentem & unitam: magiſq; ſanitatem eam recipere ait, quæ ſit albior, tenuior, adhærensq;, non unita: ad quam referri mihi uidetur id quod Arabes ſebel uocant. *Pterygion. Vnguis. Genera unguis.*

Communis etiam utriq; membranæ eſt albugo ab Auicẽna uocata, cuius duas facit ſpecies: tenuem, quam dicit uocari nebulam: craſſam, quam albuginẽ. Quam diſtinctionem (licet non perfecte) ſumpſiſſe à Paulo uidetur, ſic loquente: “Cicatricum oculi, alia tenuis, in ſuperficie apparens, quæ generale cicatricis nomen ſeruat, & à quibuſdam dicitur nebula: alia profunda, quæ λεύκωμα nuncupatur.” Haliabas albedinem & pannum uocat, Latini cicatrices & albuginem, plerunq; tamen græca ipſa uoce λεύκωμα. *Albugo. Nebula. Leucoma.*

Huic non ualde diſſimiles ſunt nominatæ à Paulo συγχύσεις, ab Auicẽna botor. Id tamen quod Auic. dicit, ſuper corneã albedinem, ſupra coniunctiuã ruborẽ apparere, dictum eſt à Paulo in argemo, & ab ipſomet Auic. in tertia ſpecie exiturarũ. *Synchyſis.*

Lego apud Galenum quoque inter oculorum affectus ὑμένων ἐπαναστάσεις, quaſi diceres membranarum rebelliones, uel inſurrectiones: intelligo autem earum præter naturam extuberantiam. *Hymenon epanaſtaſes.*

In tertia quoque oculorum membrana uuea uocata, nonnulla eueniunt incommoda: aliquando enim eius foramen, quod pupilla uocatur, latius fit, quàm erat naturaliter. Et hunc affectum Auicenna alintiſar, Græci μυδρίασιν, Latini pupillæ effuſionem, aut dilatationem uocant: aliquando conſtringitur, conſtrictionem pupillæ uocat Auicenna, Paulus φθίσιν, id eſt tabem. *Affectus uueæ. Mydriaſis. Phthiſis*

Ad hanc quoq; aliquo modo pertinere uidetur affectus, quem ὑπόχυμα Græci, Latini ſuffuſionem, Auicẽna aquam, uulgus cataractam uocat. Eſt autẽ, teſte Paulo, effuſio humorum lentorum inter corneam & cryſtalloidem congelatorũ. Huic *Hypochyma. Suffuſio.*

Glaucoma. tam simile est id quod Græci uocant γλαύκωμα, ut aliqui idem putauerint, quum tamen sint res diuersæ. Fit enim glaucoma ex mutatione crystalloidis ad glaucũ. Videtur Auicenna glaucedinem oculi uiriditatem uocasse: quamuis eo capite, quod de uarietate oculi inscribitur, de naturalibus potius quàm de his qui præter naturam sunt oculorũ coloribus loquutus sit: capite tamen de destructione uisus, glaucomatis meminit, eius nullum dicens esse medicamen.

Sunt præterea alij affectus qui ad totũ oculum uidẽtur pertinere, ut qui à Græ- *Atrophia.* cis ἀτροφία, quasi innutritio dicit̃: qui quoties fit, totũ oculum minorẽ, humilioreq́;, hoc est, depressum magis reddit. Auic. profunditatẽ oculi uocat, Celsus imminutũ *Ecpiesmos.* oculum. Fit & ecõtrario, ut nimis promineat, ἐκπιεσμὸν uocat Paulus, Auic. exitũ.

Euenit etiam toti oculo, & quãdoq; palpebræ maligna ulceratio, quæ interdum *Anthracosis.* perambulat. Paulus ἀνθράκωσιν, Celsus carbunculum uocauit.

Carbunculus. Est etiã totius oculi affectus strabositas ab Aui. uocata. Paul. στραβισμὸν uocat, qui *Strabismus.* modo resolutionẽ mollitieq́; musculorũ bulbũ mouẽtiũ, modo cõuulsionẽ sequit̃.

Resolutio. Accidit etiam ex resolutione, παράλυσιν Græci uocant, ut oculus nequaquam intendi possit, nec omnino consistat, sed huc atq; illuc sine deliberatione moueatur.

Aegilops. Habent & oculorum anguli sua mala: horum non leue est, αἰγίλωψ à Græcis uocatum, ab Auic. garab. Est autem abscessus inter magnum angulum & nares medius: qui si rumpatur, & indiligenter tractetur, in fistulam uertitur, quæ ad os *Epinyctides.* usq; protenditur. Haliabas coruum nominauit. Plin. lib. 20. epinyctides uocari dicit ulcus aciem hebetans, & in angulo oculi perpetim humor emanans.

Crescit interdum in ipso magno angulo naturalis caro, adeò ut palpebras parũ *Encanthis.* diduci patiatur: interdum ultra modum minuitur: primum ἐγκανθίδα, secundum *Rhyas.* ῥυάδα Græci nominant. Auic. additionem alterum, alterum diminutionem carnis lachrymalium uocat. Haliabas primum gada, secundum fluxum.

Ad hos quoq; angulos spectare delationes rheumatum uidentur, ἐπιφοράς. Græci, pituitæ cursum Celsus, Plin. delachrymationes, aliam rem putasse uidetur ab epi- *Epiphoræ.* phoris: & certe latius patet epiphoræ nomẽ apud Græcos, cõprehendit enim quãcunq; humiditatũ ad oculos delationẽ, siue per angulos, siue per totũ oculum fiat.

Lachrymæ. Est & ubi Plin. lachrymosos oculos nominet, & lachrymãtes. Nostri tantũ lachrymas uocant. Videntur aliquando anguli ueluti erosi, διαβεβρωμένους uocãt Græci.

PALPEBRARVM AFFECTVS.

Non pauciora quoq; palpebris, quàm oculis nocumenta contingunt. Est enim cum extra modum crassescunt cum rubore, & calore, pilorumq́; plerunque casu: *Ptilosis.* πτίλωσιν Græci, silac Auicenna, Haliabas palpebrarum casum uocat. Quandoq; *Sclerophthalmia.* adeò duræ fiunt, ut difficile moueantur, dolentq́;, ac sine humore rubent: σκληροφθαλμίαν Græci, Auicenna gesse uocat. Pruriunt interim absque fluctione, & *Xerophthalmia.* ξηροφθαλμίαν Græci nuncupant, Auicenna oculi siccitatem. Paulus tamen σκληροφθαλμίαν & ξηροφθαλμίαν inter morbos oculorum, non palpebrarum, collocat.

Emphysema. Interdum laxo quodam, & indoloroso tumore crescunt: ἐμφύσημα Paulus, Auicenna inflationem nominauit.

Accidit etiam aliquo casu ut palpebra superior, aut tarso inferiori, aut oculi albo, *Ancyloblepharon.* aut corneæ tunicæ ita agglutinetur, ut aperiri oculus non possit: συμφύοντας Paulus, Celsus ἀγκυλοβλέφαρον, inuiscationem Auicenna uocat. Superior etiam pal- *Lagophthalmos.* pebra ita quandoq; conuellitur, ut album oculi non tegat: λαγόφθαλμος, id est, leporinos oculos habentes, qui hoc patiuntur, uocant Græci. Auic. ascera, & palpebræ *Ectropion.* inuersationem. Idem inferiori contingit, & ἐκτρόπιον Græcis est.

Psorophthalmia. Fit & in eis pruriginosa quædam scabies, ψωροφθαλμίαν uocat Paulus, Galenus ψωριῶντα βλέφαρα καὶ κνησμώδεις κανθούς. Auic. scabiem & pruritũ, Haliabas pruriginem.

nem. Exaſperātur quandoq; intrinſecus, & τράχωμα hæc paſſio à Paulo dicitur, à Celſo aſpritudo. Quod ſi aſperitas in tantū creſcat, ut tēdi uideatur, σύκωσις ab eo dem dicit̃, ficoſa palpebra à Latinis: ſi antiquatur, & callū obducit, τύλωσις. Vniuerſa autē hæc Auic. eodē de ſcabie cap. cōprehendit. Haliabas ſpecies pruriginis facit. *Trachoma. Sycoſis. Tyloſis.*

Additur etiam quādoq; ſuperiori palpebræ pinguis quædam, grauisq; materia, quæ uix attollere oculum ſinit: leuesq; pituitæ curſus, ſed aſſiduos mouet. Paulus ὑδατίδα, Auic. alſarnac, Celſus ueſicam, Haliabas ſciſſuram appellat. *Hydatis ueſica.*

In eadem ſuper pilorū locum tuberculum paruulum naſcitur, quod à ſimilitudine ordei à Græcis κριθὴ nominatur, & à nonnullis ποσθία, ab Auic. ordeolum. *Crithe.*

Aliud ibidem huic non diſſimile naſcitur, diuerſæ tamē figuræ, mobile: ſi huc atque illuc pellatur, χαλάζιον à Græcis, à noſtris & ab Auic. grando dicitur. *Chalazion.*

Adduntur ab Arabicis nōnullæ palpebrarū affectiones, quas nō facile eſt apud Græcos reperire: inter quas eſt quædam carnis puſtuloſa eminētia, quam ob ſimilitudinē uocat Auic. Morū: nec ad alium effectū quàm ad σύκωσιν referēda uidetur. *Grando in oculo. Morus.*

Addunt & ſuſati, quam dicūt eſſe carnem mollem intra palpebrā, à qua fluit ſanguis ruber, ater, aut uiridis. hæc autē ipſomet Auic. teſte, eſt ad ſcabiē fortē referēda. *Suſati.*

Meminerunt & lapidis qui ad grandinem referendus eſt, & uocati alintiſac, tumoris uidelicet, ab inflatione, uel pituita, uel aqua, uel nigro humore geniti: qui nō uidetur eſſe proprius morbus, ſed ſub generali tumorum diuiſione reponendus, ſicuti & acrochordones, quorum meminit Paulus. *Capis.*

Accidunt & pilis palpebrarum ſui morbi uel dedecora. Aut enim concidunt, & à Græcis μαδάρωσις, uel μίλφωσις, uel μύδωσις paſſio uocatur. Auic. caſum pilorum nominauit. Aut præter naturalem ordinem augētur: Paulus uocat δυστριχίασιν, Galenus τριχιῶντα βλέφαρα, Auic. inuerſos, uel additos pilos. *Dedecora pilorum. Madaroſis. Milphoſis. Mydoſis. Dyſtrichiaſis.*

Et hæc quidem de oculorum exterioribus malis dicta ſint: ad aures accedam.

DE MORBIS AVRIVM.

Exit ex aure modo ſanguis, modo pus, modo uermiculi: αἱματτόμενα ὦτα primū Paulus: ſecundum πυοῤῥοῦντα, ſicut Galenus: Dioſcorides autem ἰχωῤῥοῦντα: tertium σκωληκιῶντα uocat. Latini aures uerminoſas hoc ultimum uocant.

Creſcit in eis caro, & uocant Græci ὑπερσαρκοῦντα. Deeſt aliqua eius pars, & κολοβώματα idem Paulus, Celſus curta. Tumores poſt eas naſcūtur, & παρωτίδας uocāt. *Hyperſarcōta. Colobomota. Curta. Parotides.*

Et hæc de auribus.

NARIVM AFFECTIONES.

Naſi exterior pars nullum proprium affectum patitur: interior duobus, & quidem uehementibus malis uexatur: alterum ὄζαιναν, πολύπον reliquum, Græci & Latini uocant: in hoc caro multos ueluti pedes inſtar animalis polypi uocati, habens, intra narium foramina concreſcit: illud ulcus eſt putridum ab effluctione acrium humorum factum, plures cruſtas, & odorem fœdum habens. Ad alterum autem horum morborum referendi ſunt morbi, de quibus agit Auicēna capite inſcripto de hæmorrhoidibus alcarnabet, & ad polypum Pauli ſarcoma. *Polypus. Ozæna.*

DE LINGVA.

Linguæ proprium quid euenit, quod Paulus ἀγκυλόγλωσσον uocat: ſub hoc breuior fieri lingua uidetur, duratis, diminutisq; membranis linguā continentibus, aut duriore cicatrice ex ulcere derelicta. Auicenna abbreuiationem linguæ uocat. *Ancylogloſſos.*

Naſcitur & ſub ea tumor cum inflammatione præcipue in pueris, βάτραχον Græci, Auicenna ranulam, uocant. *Batrachos. Ranula in lingua.*

Eidem alij quoq; affectus accidunt: reſolutio uidelicet, conuulſio, excellens ma-

gnitudo, prominentia, ustio, rhagada, & tumorum omnia genera, de quibus propria capita scripsit Auicenna. Sed quia nihil peculiare, nec propria nomina habent, ideo à Græcis prætermissa quum sint, à me quoq; non aliter tractabuntur.

GINGIVARVM AFFECTVS.

In gingiuarum morbis παρουλίδες, & ἐπουλίδες à Græcis enumerantur: uoces quidem similes, sed res diuersas significantes. *[Parulis.]* Est enim, ut inquit Paulus, παρουλὶς, abscessulus circa gingiuas factus, qui nisi solutus fuerit, suppuratur. *[Epulis.]* Ἐπουλὶς uero ab eodem definitur, superflua caro ex inflammatione in extremo molari dente, cui dolor quandoq; & febris iungitur. *[Celsi locus emendatur.]* Celsus parulidas (licet corrupte in uulgatis codicibus parotides legãtur) tubercula quædam dicit esse in gingiuis iuxta dentes dolentia. Haliabas auralem illud, hoc abulem uocat. Auic. beralem & carnem additam.

Sanguinem quoque emittunt ulcera, corrosionem, fistulas, raghadaq; patiuntur, excarnes, laxæ'ue fiunt. Quæ omnia quum satis per se nota sint, nihil amplius hoc loco de eis dicemus, sicuti nec de labiorum tumoribus & scissuris. Sed ad internas oris partes conuertemur.

DE ORIS VITIIS INTERNIS.

[Aphthæ.] In his mala adueniũt ulcera, præsertim in pueris, ἄφθας Græci uocant. In antiqua trãslatione libri de medic. secũdũ loca, corrupte legit ascæ. Quæ aut alba, aut rubra, aut nigra sunt: interdũq; crustas, his quæ ab igne fiũt nõ dissimiles emittũt. Interdũ quasi depascẽdo, linguam & palatũ erodunt. Auic. alcola uocauit, Haliabas calaba.

In intima uero oris parte, ubi gulæ & asperæ arteriæ principium, particula est à Græcis γαργαρεὼν dicta, ueluti plectrum uocis existens: & iuxta eam utrinq; uocata παρίσθμια. *[Gargareon.]* *[Paristhmia.]* Gargareon hic, si fluctionem à capite suscipiens, longus & tenuis fiat, κίων uel κιονὶς, id est columna, uel columella dicitur. *[Cion.]* *[Columella oris.]* Inferiore eius parte crassa & orbiculari facta, σταφυλὴ, id est uua: *[Staphyle.]* παρίσθμια uero inflammata & superaucta, ἀντιάδες uocantur. *[Antiades.]* Auicenna paristhmia, amygdalas: gargareonem, uuam nuncupat: & propterea caput, ubi de affectionibus utriusque partis agit, de uua, & duabus amygdalis inscribit. Paristhmia & eorum inflammatio, à Celso tonsillæ nominantur. *[Tonsillæ.]*

AFFECTVS FACIEI.

Ab ore ad faciẽ trãscẽdũ. In hac fiũt diuersæ uel passiones, uel dedecora. Pessima est, quã oris distentionẽ Celsus, Græci κυνικὸν σπασμὸν, Auic. torturã faciei uocauit. *[Distentio oris.]*

[Cynicus spasmus.] Sub oculis uero, quod uox ipsa græca designat hypopia, quæ uox prolatione quidem alteri similis est per quam affectũ significamus, quẽ inter oculi mala numerauimus, in quo scilicet pus sub cornea uocata tunica cõtinetur: *[Hypopia.]* scriptura tamen diuersæ sunt dictiones, sicut & significato: hæc enim per ο in secũda, & per υ in tertia syllaba scribitur, ὑπόπυα, & à pure deducitur: illa per ι in tertia, & in secũda per ω, & ab oculo originem trahit, ὑπώπια, quasi suboculärem diceres, & dehonestat potius faciem quàm lædit: quum contrà alius sit inter malos oculi morbos numerandus. Sunt autem ὑπώπια hæc nigrores sub oculis contingentes, à sanguine cõpressis uenis exeunte, & sub cute permanente, sugillata Latini uocant: *[Sugillata.]* nec sub oculis tantum, sed quacunq; parte ob ictum caro liuescit. De his egit Auicenna lib. 4. capite cui titulus est, De sanguine mortuo, & lentiginibus magnis, & panno.

Fit præterea in facie à crasso humore tumor exiguus & durus, uocatus à Græcis ἴονθος, Celsus & Plinius uaros nuncupant. *[Ionthus.]* *[Varus.]* Fiunt & συκώσεις quædam eminentiæ in loco barbæ, si tenuis & acris quædam ueluti sanies crassis humoribus misceatur: Ficus Latini uocant, de quibus inter capitis affectus suprà loquuti sumus. *[Ficus.]*

[Lenticulæ.] Fiunt & lenticulæ toto quidem corpore, sed præcipue in facie, & cum maiori mulierum molestia, φακὸς uocant Græci. *[φακοί.]*

Est & alia cutis leuior infectio, quæ sæpius ex mora in sole, aliquando ab alia non absimili causa fit, ἐφηλίδας uocant Græci.

Ephelides.

Est & uocatũ στίγμα, quasi pũctũ dixeris uel uarietatẽ: alguasen Auic. nũcupauit. putauerim ego significari ea uoce infectionẽ quandã, qua uaria & quasi pũctis quibusdã interstincta cutis uidetᷣ. Vernicatã uulgò dicũt, uariegatã uolentes opinor dicere. Apud Auic. in 2. duobus locis, cap. uidelicet de Kebikengo, id est batrachio, & de Iabrol, id est mãdragora, pro stigmatibus legitᷣ albaras. Sunt & aliæ faciei defœdationes, quæ quũ sint cęteris quoq; partib. cõmunes, inferius loco suo tractabuntᷣ.

Stigma.

COLLI MORBI.

Iam ad collum descendendum. Huic proprius quidam accidit morbus, quem βρογχοκήλην Græci uocant: nostri herniã gutturis, & gutturosos qui eo morbo dehonestantur: uulgus botium. Est autem tumor inter cutem & asperam arteriam, in quo modo caro, modo humor aliquis melli, adipi, pulti, aquæ'ue similis, includitur: interdum etiam, ut ait Celsus, minutis ossibus pili immixti, adeò ut ad apostematis genus, de quo inferius agetur, referri debeat.

Hernia gutturis

Meminit etiam Hippocrates inter puerorum ægritudines alterius huius loci affectus, in quo ceruicis aliqua uertebra in interiora deflectitur.

Et grauis quidẽ hic: sed illi grauiores, quibus quodã rigore neruorũ modo caput scapulis, modo mẽtũ pectori annectitᷣ, modo intẽta & immobilis ceruix manet: priorem Græci ὀπισθότονον, posteriorẽ τέτανον, mediũ ἐμπροσθότονον nominãt. Nostri cõmuni & una uoce tetanum. Auic. cuzen, uel alcuzen. Celsus rigorem.

Opisthotonos.
Emprosthotonos.
Tetanus.

MAMMARVM MORBI.

Mulierum mammæ propria quædam & ipsæ habent mala: nam abundat supra modum in eis quãdoq; lac, ut propterea & doleant, & inflammentur: σπαργῶντας eas uocant Græci. quandoq; instar casei lac in eis concrescit, & χονδριῶντας appellant. Auicenna illud lactis superfluitatem, hoc caseationẽ uocauit. Interdum si fortè pilum hauserit mulier, uehementissime dolet: magnaq; sæpenumero interdum exoritur febris. τριχίασιν uocat Aristoteles hoc malum, Latini pilarem.

Lactis superfluitas & caseatio.
Pilo hausto mãmas dolere.
Trichiasis.

DORSI MORBI.

Nec dorso sua quoq; desunt mala: modo enim extrorsum spina flectitur, modo introrsum, modo in obliquũ: ὑβοὺς, uel κυφοὺς, uel κυρτοὺς primos Græci uocãt, gibbos Latini: secũdos illi λόρδους, Latini regibbos: tertios illi σκολιωμένους, Latini obliquos.

Hybi.
Cyphi.
Cyrti.
Lordi.
Regibbi.
Scoliosi.

OBSCOENARVM PARTIVM MORBI.

Obscœnis partibus hi peculiares morbi adueniunt: σατυρίασις, quæ saltus quidam pudendi est, seminalium uasorum tentionem cum inflammatione sequens: & nisi saltus & palpitatio illa cesset, incurrere resolutionem, aut conuulsionem eorum uasorum patientes solent, celeriterq; cum uentris tumore & frigido sudore intermori. Auicẽna acrain, & arsacon uocat, mulieribus quoq; faciens communem. Error tamen est in cõmunibus exemplaribus morbum frigidum dicẽtibus, quum calidus ualde sit. Paulus euenire quidem interdum ait mulieribus, sed raro.

Satyriasis.
Error exemplarium cõmuniũ Auicennæ.

πριαπισμὸς auctio uirilis membri est secundum longitudinem & rotunditatem, apta permanere sine impetu ad Venerem. Auicenna scripsit de eo, capite cui titulus, De multitudine erectionis absq; desiderio, & de priapismo. Haliabas priapismum erectionem, satyriasin titillationem nominauit.

Priapismus.

Tegitᷣ interdũ penis glans, ita ut nudari nõ possit: Græci φίμωσις uocãt. Interdũ ita est detecta, ut tegi nõ ualeat, & etiã φίμωσις uel παραφίμωσις à quibusdã nominatᷣ.

Phimosis.
Periphimosis.

Gonorrhea. Onirogmos. Exit aliquãdo uigilantibus semen nolentibus nobis, γονοῤῥοίαν Græci, nostri corrupto uocabulo gomorheã uocant. Exit & per somnia, & uocant Græci ὀνειρωγμὸς, imaginariam Venerem Latini.

MORBI TESTIVM.

Rhacosis. Nec testibus sua desunt mala: laxata enim aliquando scroti cute, interioribus in sua sede manentibus, fit fœditas, quam Auicenna mollificationem uocat, Paulus ὀσχέου ῥάκωσιν.

Enterocele. Ruptura. Hernia. Ramix. Aliquando fracto uel producto peritonæo, in scrotum corpus aliquod descendit. Et si intestini fuerit portio, ἐντεροκήλην Græci, Latini intestinorũ ramicem, Auicenna rupturam, herniam, & ramicem.

Epiplocele. Si descendit omentum, ἐπιπλοκήλην Græci, omenti ramicem Latini, Auic. zirbi ramicem nominat.

Hydrocele. Sarcocele. Si humor lentus, Græci ὑδροκήλη, Latini & Auic. ramicem aquæ. Descendit etiã aliquando res quædam feci similis, aliquando sanguis, aliquando flatuosus spiritus, à rebusq; ipsis locum opplentibus singuli affectus nomen accipiunt. Interdum uero dura concrescit caro, & σαρκοκήλην Græci dicunt, nos carnosam herniam.

Cyrsocele. Varicosus ramix. Interdum uenæ ultra modum repletæ glomerantur: κιρσοκήλην Græci, nos uaricosum ramicem dicimus.

Epiploenterocele. Aliquando plura ex his miscentur, & nomen cõpositum affectio sortitur: apud Græcos tamen longe quàm apud nos cõmodius. Vbi enim omentum simul cum intestinis descenderit, ἐπιπλοεντεροκήλην uocant. Nos intestini simul, & omenti ramicem possumus appellare, atq; pariformiter reliquas.

Bubonecele. At si corpora hæc non intra scrotum descendant, sed in inguine retenta intumescere locum faciant, βουβωνοκήλην Græci uocant, nos inguinis ramicem.

Exomphalos. Vmbilicus prominens. Si uero in umbilico, ἐξόμφαλον Græci, Auicenna umbilici augmentum, Celsus prominentem, Plinius prociduum umbilicum uocat.

MVLIEBRIVM LOCORVM MORBI.

Phimosis. Mysis. Sua etiam mala mulierum genitalia patiuntur: clauditur enim aliquando, uel à primo ortu, uel casu aliquo illud ostium, quod sæpius nimis patêre uiri queruntur: clausas Auicenna uocat, Græci ἀτρήτους, id est imperforatas, cum à natura: sed φίμωσιν, cum casu euenerit, appellant. Est & quando μύσιν.

Proptosis. Descendit interdum uterus magis, minus'ue: augmentum matricis Auicenna, Paulus πρόπτωσιν, id est casum, uocat: Celsus os uuluæ procidisse tũc dicit: Plinius uuluarum procidentias uocat.

Scirrhus. Scirrhoma. Duratur & plerunq; uterus: & si hoc absque dolore fit, cum inæquali tumore & magna ad tactum repugnãtia, σκίῤῥος simpliciter dicitur: si minus repugnat tactui, & cum mediocri dolore est, σκίῤῥωμα. consistit hoc autem præcipue in ceruice eius.

Thymi. Fiunt in eodem ostio uteri eminẽtiæ quædam, modo rubræ, modo albæ, & ferè absq; dolore: quæ quoniã corymbis thymi similes existũt, θύμοι, id est thymi uocanẽ.

Condylomata. Extolluntur interdum per ambitum ueluti tubercula sanguinẽ fundentia, quæ à similitudine extremorum in pugno clauso in quatuor digitis nodorum, κονδυλώματα à Græcis uocantur. Hæc omnia eodem capite Auicenna cõprehendit, quod de hæmorrhoidibus bothor, & clauo in matrice apparentibus inscripsit.

Nymphe. Crescit quibusdam νύμφη, id est membranosum id corpus quod in medio pudendi est, adeoq; crescit, ut instar uirilis membri tendatur, & ad concubitum incitet.

Quibusdam caro adnascitur totũ pudendũ implens, & in exteriora instar caudæ prominẽs, quæ à caudæ similitudine κέρκωσις à Græcis nominatur. De his agit Auicen. cap. cui titulus, de carne addita & lõgitudine allakie, & apparitione sicut uirga,

& rei

& rei nominatæ fursus. Et hæc quidem mulieribus propria.

VTRIQVE SEXVI COMMVNES AFFECTVS.

Illud uero utriq; sexui cōmune, quod utrunq; utriusq; sexus uideri facit: hermaphroditas Græci pariter & Latini appellāt. quorū tres in uiris differētiæ, una in mulieribus: in uiris enim similitudo muliebris pudendi, aliquādo in scroto, aliquādo in perinæo apparet, aliquādo per mediū scrotū urina exit. In mulieribus supra pudendum per pubē uirilis mēbri cū duobus testibus forma prominet. Hæ sunt quæ in obscœnis mēbris cōtingūt affectiones: in quibus describēdis si obscœnis quoq; uerbis usus uideor, ignoscēdū est, alioqui nulla in uerbis turpitudo, si Stoicis credimus.

Hermaphroditæ. *In uerbis turpitudo nulla.*

MORBI EXTREMORVM MEMBRORVM.

Extrema demum membra, pedes uidelicet ac manus, proprios quosdam perpetiuntur affectus. Circa unguium enim radicem abscessus malus cōtingit, παρωνυχίαν Græci, Arabes & nostrates corrupta uoce, panaricium, Latini reduuiam uocant. Fit & eodem loco maxime in pollicibus, manus quidem ferè post paronychiam, pedum uero ob ictum, ut propinqua ungui caro ita crescat, ut partem unguis abscondat: πτερύγιον Græci uocant.

Paronychia. *Panaricium.* *Reduuia.* *Pterygion.*

Nascitur & supra ungues asperitas quædam: λεπροὺς Græci, Plinius scabros, Auicenna baras, & lepram patienres ungues uocat.

Scabri ungues.

Fiunt & per hyemē in digitis pedū præcipue & in calcaneis, tumores quidam cū liuido rubore, qui nisi citò occurraī, in ulcus transeunt, perniones latine uocati, græce χίμετλα, uulgò mugas, uel bucātias dicūt. Meminit Celsus inter ulcera, nec ullum eis peculiare nomē adscribit, sed ex hyberno frigore in pedib. manibusq; oriri dicit.

Perniones. *Chimetla.*

DE MORBIS QVI CERTAM SIBI SEDEM non determinant.

Et de his quidem exterioribus morbis, quæ peculiarē aliquam sibi sedem decernunt, dictum hactenus sit: si qua enim desunt, ad aliquod eorū quæ dicta sunt, uel dicenda, (ni fallor) referri ualent. Tempus est ut ad eos qui in toto corpore uagantur, hoc est, qui nullam certam sibi sedem deposcunt, transeamus. Ex his quidam ad tumorū genus, quidam ad ulcera spectant. Tumores aut ab humoribus fiunt, aut à flatuoso spiritu, qui quandoq; sub cute, quādoq; sub circumossalibus membranis, quādoq; in uentre, quandoq; in intestinis, quādoq; in medio horū & peritonæi colligitur, quod Græci ἐμφύσημα, Auic. apostema uentosum uocat. Si ab humoribus, aut calidi, aut frigidi sunt, aut mixti. Calidi aut fiunt à sanguine bono, & φλεγμονὴν Græci, Latini inflammationē uocant. Aut à bile, uel feruēti, & tenui sanguine, uel sanguine & bile calidioribus: ἐρυσίπελας illi, hi Ignem sacrum. Frigidi uel à tenui pituita, & illi οἴδημα, nostri laxum tumorē uocare possunt. Auic. undimiam. Aut ab humore atræ bilis, uel crassa & tenaci pituita: σκίῤῥον illi, Latini duritiem, Arabes sephiros uocant. Miscentur aliquando simul hi tumores: & si alter alteri dominetur, dominantis nomen præponitur, ut phlegmone dominãre erysipelati, phlegmonē dicemus erysipelatoden. Si pares sint, per copulam cōiungimus, phlegmonem dicētes, & erysipelas. Atq; ad hoc exēpli reliquos etiā, si triū uel quatuor sit cōmixtio.

Emphysema. *Phlegmone.* *Erysipelas.* *Ignis sacer.* *Oedema.* *Scirrhus.* *Phlegmone erysipelatodes.* *Phlegmone & erysipelas.*

Et hi quidem sunt principales tumores. Sunt uero & nonnulli qui licet sub aliquo dictorum generum comprehendantur, uarijs tamen ex causis diuersa sortiti sunt nomina: sicuti phygethlon, phyma, & bubon, laxarū partium, quas Græci uocant adenas, affectus. φύγεθλον enim Græci uocāt inflammationem erysipelatoden, uel erysipelas cum inflammatione. Celsus definit tumorē non altum, latū, in quo quiddā pustulæ simile est, Panūq; uocari à nostris dicit, ad similitudinē figuræ,

Phygethlon. *Panus.*

Phyma. φῦμα, quod tuberculum à Celso dicitur, uocant tumorem qui citò augetur, & ad
Tuberculum. suppurationem accelerat. Huius speciem Oribasius statuit τέρμινθον, cui suprà in-
Terminthon. fraque adiacet bulla nigra, qua fracta excoriatio quædam apparet. Hos uidetur Cel-
Helcodes pu- sus helcodes nominasse pustulas: bubonem, simplicem eorum locorum inflamma
stulæ. tionem. Galen. lib. 3. in sextum Epidem. Τέρμινθοι sunt, inquit, adnascētiæ quædam
Bubo. nigræ, in cruribus præcipue factæ, colore & magnitudine terebinthi fructui similes.
Auic. sub cap. de Althoboino, uidetur hæc omnia cōprehendisse, curam tamē ma-
gis applicat pestilentiali: sequēti uero capite, cuius uidelicet titulus est de Apostema
tibus accidētibus in glandulis, ponit curā huiuscemodi tumorū nō pestilentialium.
Dothienes. Duritie sola à phymatibus differūt uocati à Græcis δοθιῆνες, ait Galenus. Celsus
acutie etiam differre dicit: phymaque rotūdius & planius esse, & sæpe maius. Paulus,
δοθιῆνες sunt, ait, tumores cum abscessu à crassis humoribus geniti, qui in carnosis
præcipue locis cōsistunt: & sunt satis mites, nisi cum profundi fuerint, quia tūc con-
iunctam habent malignitatem. Auicēna de his scribit capite de Aldemurenul. Cel
Furunculi. sus furunculos uocat, dicitque esse tuberculum acutū, cum inflammatione & dolore.
Sunt etiam prope phlegmonem, ut Galenus inquit, carbunculi & gangrenæ:
Gangrena. imò γάγγραινα, ait idem Galenus, inter maximas phlegmones est reponenda, quæ
ad mortem ducit membrum, & nisi præstò sanetur, præter hoc quod moritur faci-
le patiens particula, transit quoque ad proximas partes corruptio, & totius corporis
uita aufertur. Retinet gangrænæ nomen hæc affectio, donec insensibile penitus fa
Sphacelus. ctum est membrum, tunc enim à Græcis σφάκελος dicitur, à Latinis syderatio, Aui-
Syderatio. cenna corrupte ascachilon dixit, in eoque duos gradus intellexit. Quando enim ad
partes continuas transit corruptio, esthiomenon uocaut: quo nomine in alia re
utuntur Græci, sicuti paulò inferius demonstrabo.
Carbunculus. Carbūculus uero, quem ἄνθρακα uocant Græci, magna ex parte à bulla quadam
Anthrax. exoritur, his simili quæ ab igne excitantur: quandoque sine ea, sed ita tamen, ut pars
læsa incendatur. Sequuntur unica, uel plures instar milij bullæ: quibus perfractis,
ulcus cum crusta apparet cinerulenta, uel nigra, circunstansque caro flamminulenta
fit, & nigrescit. Galen. lib. 6. de med. secundum genera, uidetur sub ulcere repo-
nere. Ita enim definit: ἄνθραξ est ulcus escharam celeriter faciens, cum forti totius cir
cunstantis particulæ inflāmatione. Auic. de eo scribit cap. de pruna & igne Persico.
Aneurysma. A sanguine quoque fit, uocatum à Græcis ἀνεύρυσμα: nostri corrupta uoce empo
risma, & matrē sanguinis dicunt. Fit autem quoties aperta arteria cutis superiacens
integra est. Spirituosus enim sanguis ab arteria exiens in altum cutem attollit.
Et hi quidem tumores ad genus φλεγμονῶν pertinent. Ad erysipelata uero ui-
Herpetes. dentur aliquo modo referri, uocati à Græcis ἕρπητες. Fiunt enim & hi à flaua bile,
Herpes esthio- sed alteri humori commixta: ex quibus uocatus ἕρπης ἐσθιόμενος fit à bile crassa &
menus. acri, quæ totam cutem ad carnem usque exulcerat. Herpes autem simpliciter dictus,
Herpes miliaris qui solam superficiem quasi urit à tenuiore: sicuti miliaris à tenui minusque acri & ca-
lida, & propterea bullulas paruas in cute excitat milio similes. Aëtius & Oribasius
Formica. mixtam bili pituitam, hunc facere tradiderūt. Auicenna formicas tria hæc mala uo-
Error Auicen. cauit, nominisque similitudine deceptus, quoniam Græci μυρμηκίας, id est formicas,
genus quoddam uerrucarum uocant, eodem capite uerrucas illas cum herpetibus
turpissimo errore commiscuit. Quem lapsum, sicut alios multos, ante nos agnouit
Laus Leoniceni Nicolaus Leonicenus, in extirpandis barbarorum erratis censor acerrimus. Cel-
sus sub Ignis sacri nomine hæc uidetur significasse.
Phlyctenæ. A bile etiam ferè proueniunt φλύκταιναι à Græcis uocatæ, de quibus agit Aui-
cenna capite de uesicis, & inflationibus.
Ad tumores pituitæ pertinent nōnulli tumores sub apostematis nomine à Græ
cis cōprehensi, ab Haliabate selaa dicti, Auic. nodos uocat. Quorum iuxta diuersas
materias

materias in eis contentas, diuersæ sunt species. Si enim ueluti adeps sit, quod continetur, στέατωμα à Græcis, à nostris adipinus nodus nominatur. Si ueluti mel, μελικηρὶς ab illis, à nostratibus melleus nodus. Si ueluti puls, ἀθήρωμα ab illis dicitur.

Steatoma. Meliceris. Atheroma.

Est & apostematum huiuscemodi genus in quo res aliæ continentur, ut ueluti cænũ, urina, thrombus, mucus, ossa, ungues, pili, lapides, arenæ, ostraca, ligna, carbones. huius mentionem fecit Auicenna capite inscripto, De exituris calidis: & dicit se de eo tractaturũ inter dubelet frigida: nullum autem est caput tali inscriptione, De exituris frigidis: nec ad aliud caput referri posse uidetur, præterquam ad nodos quos definit dubeleta pituitosa.

Diuersæ res in apostematibus contentæ.

Huc quoq; spectant uocata à Græcis γάγγλια, ab Auicenna Glandulæ. Differũt à uocatis Nodis, quia oblique tantum mouẽtur, non autem uersus exteriora & interiora, sicuti illi: stupidúmque quendam, dum premuntur, sensum præbent. Eueniunt, inquit Paulus, in pluribus corporis partibus, sed in his pręcipue quæ mouentur, ut manibus pedibus ue. Et licet Auic. ut diximus, de his scripserit proprio capite de Glandulis inscripto, eorundem tamen (quanquam, ut arbitror, inconsiderate) mentionem fecit in tractatu de Nodis, circa finem capitis quarti & quinti, inueniri nodos proprie in iuncturis dicens, & constrictione cum rebus grauibus curari.

Ganglia. Glandulæ.

Scroffulæ quoque uulgò uocatæ à pituita fiunt, quæ nihil aliud sunt quàm indurati adenes, in collo, alis, & inguinibus præcipue consistentes. dicuntur à Græcis χοιράδες, uel à chœradibus petris per marinas aquas transparentibus, uel à suibus multiparis animalibus, & eo morbo frequenter affectis. Latini uocant Strumas. Et hi quidem sunt tumores à pituita generati.

Scroffulæ. Chœrades. Strumæ.

Ad eos qui atræ bilis sunt, pertinẽt uocati Cancri, de quibus superius etiã aliquid tactũ est, à Græcis καρκῖνοι & καρκινώματα, uel quia uenæ circa eos plenæ, & extẽtæ instar pedum animalis cãcri sunt, uel quia adeò pertinaciter hærent loco quẽ apprehendunt, ut cãcer animal. Fiunt ab atra bile efferuescẽte: quæ si acrior fuerit, ulceratos cãcros operatur. Celsus Cancrũ à Carcinomate ita seiũgit, ut illum ab his quæ extrinsecus incidunt, oriri dicat & serpere: hoc corrupta interius aliqua parte innasci. Cancrũ in multas species deducit, erysipelas scilicet, gangrenã, & ulcus nigrum.

Cancer. Carcinoma.

Ab his differt uocata à medicorũ uulgo Lepra, uel S. Lazari morbus, & à Græcis ac Latinis Elephantus, uel ἐλεφαντίασις, quod eam faciens humor non est unico loco, ut in Cancro contentus, sed in totam exteriorem partem expellitur. Qui humor, ut ait Galenus, ab initio est sanguis, atræ bilis naturam habens, procedente uero tempore exacte ad atram bilem conuertitur, quo tempore fœtidi & aspectu horribiles sunt, huiuscemodi morbum patientes.

Lepra. Elephantus.

Cauẽdum aũt ne nomine decepti hunc morbũ cum elephãtia Auic. & multorũ Arabũ cõfundamus, qui elephantiã definiũt pedum tumorẽ. Cauẽdum & illud, ne recẽtiores quosdã secuti, morbũ, qui Gallicus uocaẽ, elephãtiã putemus. Nã, ut inferius, deo dante, ostẽdemus, nouus hic morbus Gallicus uocatus, ut nouus est, ita & antiqua caret nũcupatione. Cauendũ demũ, ne quis eadẽ uocũ similitudine deceptus, uulgarẽ hãc leprã, quę, ut dictũ est, elephãtia à Gręcis diciẽ, eãdẽ putet cũ morbo à Græcis lepra uocato: hæc siquidẽ adeò similis scabiei est, ut uix ab ea discernaẽ, ambæq; solã cutẽ occupãt: cũ elephãtia carnẽ quãdoq; totã depascaẽ, & ad ossa usq; ingrediaẽ. Vt uero discrimẽ lepræ à lepra noscaẽ, nõ ab re fuerit, naturã Græcorũ lepræ melius declarare, pręsertim cũ & ipsa à simili humore, atræ scilicet bilis genereẽ.

Error circa morbũ Gallicum. Lepra Græcorum alia est à lepra recentiorũ. Elephantia.

Sciẽdum igitur λέπραν & ψώραν affines esse affectus, asperedinẽ uidelicet cutis cũ pruritu, & corporis colliquatione: ab eodẽq; fieri humore, id est atra bile: Differre, quod λέπρα cũ manifestis squãmis cutẽ profundius per circulum depasciẽ, ψώρα superficiẽ tantũ uarijs figuris lædit, & furfuracea quædã corpora remittit. ψώρα à Latinis scabies uocaẽ: lepra nomẽ suũ ideo apud Latinos seruauit, quia aliud nõ inuenit,

Lepra & psora in quibus conueniant, differantue. Psora & scabies idem.

Impetigo. Licet sint nonnulli qui impetiginem uocari à Celso cõtendant: quum tamen ab ea manifeste differat, sicuti intellecta impetiginis natura facile dignoscetur. Est enim *Lichenes.* impetigo, id quod Græci λειχῆνε uocant. Fiunt lichenes, teste Galeno & Paulo, mixtis saniebus, tenuibus & acribus, cum alijs crassis, & celeriter in lepram & scabiem transeunt. Non sunt igitur lichenes lepra, si proprie loqui uolumus, alioqui idem in seipsum mutaretur. Definitiones etiam in libro definitionum positæ, *Galeni non esse librũ qui inscribitur, Definitiones medicæ.* quanquam liber ille nec Galeni sit, nec Galeni dogmatis in multis consentiat, ostendunt res esse diuersas, leprámque addere supra lichenas cutis, in contrarium habitum mutationem, dolorem, & squammarum resolutionem. Est igitur impetigo latine dicta, λειχὴν græce, leuis cutis infectio, uulgò dicta Volatica, quæ dum talis manet, cum sola uidelicet cutis aspredine ac pruritu, impetiginis nomen retinet: dum *Impetigo quæ proprie.* peior fit, nomen, sicuti & formam mutat. Si enim manifestas squammas facit, *Lepra.* satisq; profunda est, Lepra dicitur: si per extimam tantum superficiem extenditur, *Psora.* & turfuracea corpuscula emittit, ψώρα à Græcis, à nobis scabies uocatur. Sciendum *Scabies.* tamen non omnem cutis infectionẽ uulgò, & à medicis etiam multis uocatam scabiem, esse puram & ueram scabiem: sed quemadmodum diximus impetiginem in scabiem, aut lepram transire, ita dicendum scabiem in alios frequẽter mutari morbos: ipsa quoq; scabie simul uel in eadem, uel in alia corporis particula permanente, ut furunculos, phlegmonas, erysipelata, rhagadas, profunda & crustacea ulcera, psydrácia, exãthemata, herpetas, & id genus multa. Latius igitur patêre scabiei *Scabiei nomen late patêre.* nomen apud nostros liquet: significari tamen proprie per illud, affectum à Græcis ψώραν uocatum, adeò notum est, ut mirari satis non possim fuisse apud nos magni *Error quorũdã in Albaras.* nominis uiros, qui Albaram nigram Auicennæ, scripserint esse psoram Pauli, & Græcorum, præsertim cum legerent apud Auicennam Albaram nigram emittere squammis piscium similia, esse uehementer asperam, adeoq; malignam, ut præuia sit ad lepram suam, id est elephantiam, affectio, & quod non sanatur si sit antiqua: quæ nemo nescit scabiei, uel quod idem est psoræ, non conuenire, quam in superficie magis consistere scripsit Paulus, nec squammis piscium, sed furfuri similia emittere, ut suprà quoq; ostensum est.

Omnia autem hæc melius cognoscentur, si Albaras ab Auicen. uocatæ, & Morpheæ eius sociæ natura explicetur. Quarum tanta est affinitas, ut eodem capite de utraq; scripserint autores, & Celsus uno uitiliginis nomine utranq; cõprehenderit.

Vitiligo. Est autem Vitiligo, si genere quodam cõprehendatur, fœdus cutis color, ex malo particulæ habitu proueniens, nutrimentum bene assimilare non potẽtis: eiusq; alia solam cutem inficit, alia altius descendit, adeò ut carnem quoq; contingat, ac pilos coloret, & utraque albo uel nigro præcipue colore commaculet. Primam, id est eam, quæ sublimior quum sit, solam attingit cutem, siue alba, siue nigra sit, Græci *Alphos.* eadem uoce ἄλφον uocant, Auic. Morpheam. Celsus uim uocis sequutus, albam, *Morphea.* leucam alphon: nigram, melan nominauit. Altera, quam profundiorẽ dixi, à Græ*Leuce.*cis, & Celso Leucæ, ab Auicenna & ferè Arabicis autoribus Albaras dicitur. ferè *Albaras.* dixi, quoniã Haliabas lepram uocauit. Eam sicuti & primam Auic. in albam & nigram diuisit, diuisione utiq; uocis in sua significata, nõ generis in species: ipso etiam met Auic. teste, nigram genus esse diuersum ab alba dicente, eamq; tali modo describente, ut, quẽadmodum superius notauimus, ambigi non possit, quin eum affectum intellexerit, quem Græci λέπραν uocant: ut uel ex his intelligi possit, quàm parum nominibus sit fidendum, nisi res bene fuerit explorata: quando & lepræ no*Tria significata à diuersis per lepræ nomen.*men leuem morbum apud Græcos, à scabie non multum differentem, apud Auic. grauissimum, ac perniciosissimum, apud Haliab. fœdum quidem, & difficile curabilem, non perniciosum tamen significat. Et hoc nomen Albaras apud Auic. modo ἄλφον, modo Græcorum lepram. Et de his quidem satis, & fortè plura quàm desiderares.

siderares. Sed nominum confusio longiorem me esse coëgit, ut scilicet rerum confusio, quæ ex nominibus non bene intellectis sequi solet, effugeretur.

Fere autem & hi affectus ab atra bile procedunt, ad quam etiam referuntur uerrucæ ab Auicenna uocatæ latina uoce, quæ proprie æditiorem montis partem significat. *Verrucæ.* Quoniam igitur tumores isti instar monticulorũ quorundam in cute eminent, ideo uerrucæ dicti sunt: à uulgò porra dicuntur, quia quandoque intra se fila quædam continent porrorum radicibus non dissimilia. Græci nomen non habent quo omnia genera complectantur, sed quanque proprio nomine speciem nuncupant. ἀκροχορδόνας quidem eas quæ sub cute coëunt, infrà tenues, ad cutem latiores, ita ut suspendi uideantur. *Acrochordones.* Auicenna clauos. Quæ ecõtrario se habent, hoc est, ima parte qua ad cutem uergunt, latiores, suprema angustiores, uocãt μυρμηκίας, *Myrmecia.* ac si formicales diceres: quoniam dum attrectantur, morsui formicarũ similem inferunt dolorem: ἥλους illi, nos clauos, Auicenna almismar, albas rotundas clauorum *Elos.* capiti similes: quæ alijs quidem partibus, præcipue uero digitis, plantisq́ pedum contingunt, cum dolore & incedendi impedimento.

Est & uerrucula fabæ græcæ magnitudine super corpus iacens, ima parte & ipsa tenuis, summa latior & aspera, unde & sanguinem quandoq́ fundit in manus, & pedis planta, fœminibus, præcipue uero circa pudenda contingens: Græci & Celsus thymum, uel thymium uocant, quoniam thymi herbæ capita repræsentat. *Thymum uel Thymium.* Auicenna uidetur tussium, uel, ut alia habet litera, tarsecum nominasse, reponitq́ inter uerrucas dicit: licet ab eis eo differat, quod saniem, uel materiam quandam (ut Hebræi legunt) sub se continet: melius tamen legemus sanguinem, quoniam (ut superius dictum est) thymi quandoq́ sanguinem fundunt.

Ex uerrucarum quoq́ genere sunt uocata ab Auic. cornua, non alio à cæteris distantia, quàm quod cum oblonga sint, instar cornuum recuruantur.

A clauis non magnopere differũt calli, τύλους quos uocant Græci, nisi quod per se indolorosi sunt, eodem quo cutis colore, neque sponte, sed ex labore obdurata cute gignuntur. *Tyli. Calli.*

Ad atram quoq́ bilem spectare uidetur morbus, quem Auicenna uenam medeni, Haliabas uenam saniosam, Græci δρακόντιον uocant, à sanguine atræ bilis naturam habente, uel ab exusta & ualde sicca pituita. *Vena medeni. Dracontium.* Vermi quædam similia corpora sub cute consistunt, quæ & locum instar animalis mutare uidentur, & progressu temporis suppuratione in membro faciunt cum dolore. Aliqui uerum animal esse dicunt. Alij uideri quidem animal, sed non esse. Ab hac animalis forma dracontij nomẽ accepit. Infrequens, uel nullus est hic morbus in occidentali plaga, frequens in India, & Aegypti superioribus. Appellant quidam uenam ciuilem.

Accidunt præter magnos hosce quos recensuimus tumores, in corporis superficie non infrequẽtius, paruæ quædam, uel eminentiæ, uel maculæ: illas pustulas uel bothor, has cutis desœdationes uocant: quæ licet & inter se, & ab his tumoribus *Pustulæ. Bothor.* quos suprà nominauimus, differant, ab eisdem tamen humoribus fiunt, à quibus & magni, maioris tantum minoris'ue ratione distantes. Harum pustularum nonnullas, à sermonis consequentia & uocum similitudine tracti, superius numerauimus, sicuti lepram, scabiem, impetiginem, alphon, leucen: nunc reliquas percurramus, ab his orsi quæ maiorem habent ambiguitatem, & in quibus magnos nostro æuo medicos anhelantes uideo desudasse, identidem inquirentes, sub quonam nomine de illis loquuti sint antiqui. Hæ sunt quæ uariolæ & morbilli ab Auicenna, à Raze exanthemata & eulogium nuncupantur: nisi in hoc quoq́ errarit Valla Placentinus, eius libri interpres, qui de pestilentia nõ recte ab eo inscribitur, alioqui rarò non errare in suis interpretationibus assuetus. Alsaharauius algidra & alhasba, nuncupauit. Qua in re (mea sententia) non erat multum laborandum. Si enim

Variolæ. Morbilli. uariolæ (ut uoluit Auic.) sunt pustulæ sanguineæ, & morbilli ex bilis sanguinisq; fiunt mixtione, nihil certe addunt supra cõmunem pustularũ rationem, nisi quod per modum crisios, hoc est, cuiusdam ueluti iudicij, in malignis quibusdã febribus contingunt, & epidemialium cõtagiosarumq; ægritudinum more, & pluribus eodem tempore accidunt, & de uno in alium uagando pertranseũt. Nihilq; supra earundem pustularum curationem, nisi quod repellendæ non sunt, sed potius ueluti naturæ opere genitæ, morbi materiam in ignobiliores partes expellentis, iuuandæ omni ingenio & prouocandæ. Quisquis autem hoc nouit, frustra est de nomine solicitus, quum quocunq; nomine uocitẽtur, eandem curationem desiderent. Si quis tamen pertinax adeò fuerit, ut morbum non posse curari putet, eius proprio ignorato nomine, pergatq; adhuc inquirere, sub qua uoce de eis scripserit Galen. dicam *Morbillos Variolasq; uulgo dictas, à Galeno uocari exanthemata.* uocari ab eo exanthemata: quod aperte cognoscitur legenti cap. 11. lib. 5. artis curatiuæ, ubi pustulas in quadam pestilentia in asperarum arteriarum interiore tunica, totaq; extima corporis parte contingentes, non alio quàm exanthematum nomine appellauit. Nec mirari quispiam debet, si superius inter morbos capitis & faciei exãthemata numeraui: non enim hoc maiore admiratione dignũ, quàm quod erysipelata, aphthas, ophthalmias, atq; aliorum morborũ plurimos qui in ea pestilentia uagabãtur, eisdem nominibus appellauerit, quibus dum seorsum & sparsim adueniũt, appellare consueuit. Si quis uero adhuc aliud nomen inquirit, legat Hippoc. 3. lib. Epidemiarum, in pestilenti constitutione aduenisse inter alios morbos di*Ecthymata.* centem, magna ecthymata. Quem locum enarrans Galen. nuncupari ait ἐκθύματα tumores sponte in cute florentes, à crassis humorib. genitos. Additq;, quod tenues humores exulceratione potius faciunt quàm tumorem: crassi in tumorem cutem extollunt. Ex quibus certe uerbis licet colligere, non solum quo nomine uocati hi *Variolæ.* morbi ab antiquis sint, sed quo modo etiam inter se differant. Variolæ enim & sco*Morbilli.*puli à uulgo lingua Italica uocati, à materia fiunt crassiore, morbilli à tenuiore. & illi *Scopuli à qua materia fiant.* quidem ecthymata: magna quidem scopuli, minora uariolæ. Hi, hoc est morbilli, herpetes nominantur, de quibus eodem loco ait Hippoc. Herpetes multi magni. *Magni herpetes qui.* Magnos, ait Galenus, Hippoc. dixit, uel quia magnum occupant locum, uel quia cum maligna contingunt erosione. Vidimus autem nos morbillos, quandoq; altero tantum, quandoq; utroq; modo magnos. Et de horum quidem morborum nomine hæc sufficere puto: nisi quis latinum nomen adhuc desideret: cuius desiderio *Papularum uel Pituitæ eruptiones.* satisfacturi, dicimus à Plinio uocari papularũ, & interdum pituitæ eruptiones. Addunt medici Arabes, Zoar præsertim & Isac, peculiare quoddam his morbis, quod uidelicet ex malignitate sanguinis fiunt, quo in utero matris nutrimur, dum uel ab *Arabum sententia de uariolis: cui nõ repugnat opinio Manardi, & uulgi.* interna uel ab externa causa ueluti ebulliens, efferbuerit: & propterea necessariò cuiuis homini uel semel cõtingunt. Quæ res ut nõ temere credenda, ceu sine ratione narrata solum, non probata: ita non obstinate penitus reijcienda, quãdo in eam cõmunis uulgi sententia concurrit: Aristotele monente, uulgarem famam non omnino inanem esse solere. Verum autem id sit uel non, haud multum referre puto, quum propterea non sit uarianda curatio. Licet frustratoria uideri sic putantibus possit præseruatio: frustra etenim cauetur quod uitari nullo modo potest. Nisi dilatio, præseruatio quædam dicenda sit, quam & in morte ipsa omnino ineuitabili, omni ingenio molimur.

Sed de uariolis cum multa dicta sint, reliquas pustulas breuiter, quãtum fieri po*Vari. Ionthi.*test, percurramus. A uaris incipientes, quos nolim quenquã uocis similitudine deceptũ, idem esse cum uariolis arbitrari. Hos, ut superius annotaui, ἴονθοι Græci, lingua uernacula uulgus apud nos (ni fallor) cossi. Sunt autem tubercula duriuscula, in facie præcipue contingentia, quæ uel resoluuntur, uel exiguo ingenito pure maturantur. Paulus Aegineta, & ante eum Galen. ἴονθους definit exiguos & duros in uultu

uultu tumores. ἐπινυκτίδας definit Paulus ulcuſcula inſtar bullæ exeuntia, ſubrubra, quibus eruptis effluit ſanies ſubſanguinea: in die quidem non ualde, noctu uero multo magis quàm ulceris ratio expoſcat affligentia. Pollux, puſtulas ſubliuidas modice tumeſcentes & plenas ſanguinis in tibijs & pedibus, ferè noctu maxime infeſtantes. à quo nominat Plin. puſtulas liuentes, ac noctibus inquietãtes. Quas definitiones ſi quis cõtulerit his quæ de eſſere ab Auic. ſcribũtur, & de ſaire ab Haliabate, proculdubio iudicabit eundem affectum ab utroq; nomine ſignificari. Si quis uero nomina attendat, Plantam noctis ab Auic. uocatam, eſſe Græcorũ ἐπινυκτίδα putabit: à nocte enim uox & ipſa græca originem trahit. Si remedia utroq; capite apposita percurrerit, anceps in initio remanebit. Siquidem cap. de eſſere, nullum ex his inueniet quæ à Græcis in epinyctide præcipiũtur, ſed ea ferè excripta ab his quæ legũtur apud Serapionem. Cap. uero de Planta noctis, cognoſcet ipſum Auicennam, Raſim Almanſorem ſequutũ, ubi agit de alhaſapho. Quod autem mihi de his puſtulis uidetur, eſt: quod Græci ac Latini epinyctida, id Arabes eſſere, ſere, uel ſaire uocare. Quod Græcis ſunt ἱδρῶα, Latinis quibuſdam ſudamina, Plin. papulæ ſudorum, id Auic. eſſe Plantam noctis, & Raſi alhaſaphum. Sunt autem ſudamina hæc, Galeno teſte, aphor. 21. lib. 3. ex genere puſtularum in ſumma corporis parte hærentium, quæ inſtar ulcerum cutem exaſperant, fiuntq; (ut nomen ipſum indicat) ob multos ſudores uel bilioſiores, uel mordaciores, cutẽ mordentes & pruriginoſam reddentes, ac per modum ulcerũ exaſperantes. Hæc Galenus. Ex quibus ſatis nota ſit hæc affectio, puerulis atq; iuuenibus, his præcipue qui bilioſi natura ſunt, æſtus tempore communis, adeoq; facilis curationis, ut per ſe abſq; ullo præſidio albicãtibus quibuſdam ſquammulis dimiſſis ſaneſcat. Epinyctis tantum abeſt ut facilis dici debeat, ut eam Celſus peſſimam puſtulam eſſe dixerit, colore uel ſubliuido, uel ſubnigro, uel albo, nec faba maiorem, in eminẽtibus partibus orientem, & ferè noctu. Plinius, quod & ſuprà diximus, puſtulam liuentem noctibus inquietantem. Quæ conditiones malam potius quàm bonam puſtulam indicant. Vnus tamen adhuc reſtat ſcrupus, quoniam Auic. præter capita illa ubi de ſere & de Planta noctis agit, aliud quoq; ſcripſit, cui titulum fecit, De ſudatione, quæ nomine ipſo uidetur reſpondere his quæ à Græcis ἱδρῶα dicuntur. Quem amouentes ſcrupum dicimus, non tam nomina ipſa apud barbaros ſequenda, quàm rerum deſcriptiones: quas ſi in his Auicẽnæ deſudationibus ſequamur, eas potius exanthematibus Celſi, quàm ſudaminibus Galeni uidebimus reſpondere.

Puſtulæ liuentes. *Planta noctis.* *Hydroa.* *Sudamina* *Epinyctis puſtula peſſima apud Celſum.* *Deſudatio quid apud Auicen.*

Legitur apud Auic. lib. 4. cap. de bothor lenibus, quæ dubio procul ſunt quas puſtulas albas uel lacteas Raſis & Serapion uocauerint: apud Græcos uero nullum nomen inueni quod uideatur arabicæ illi nomẽclaturæ reſpondere: ſed quum remedia quæ ad eum affectum ab Auic. facere ſcribuntur, à Dioſcor. ad ephelidas præcipiantur, uideri poteſt, quod Græci ἐφηλίδας, id Arabes appellaſſe puſtulas lacteas leues uel albas: deſcriptio tamen earum ad Ionthos potius pertinet, de quibus inter morbos faciei ſuperius meminimus, & poſt uariolas.

Ephelides. *Puſtulæ lacteæ.*

Mentio eſt quoq; apud eundem Auic. lib. 3. de quibuſdam puſtulis quas iuncturarum bothores uocat, & lib. 4. aluatim. Quas quum nigras eſſe dicat & uiridibus granis ſimiles, proculdubio erunt quæ à Græcis autoribus τέρμινθοι uocãtur, à nobis ſuprà inter phymatis ſpecies enumeratæ: ſiquidem Arabes, (ut conſtat ex Auicennæ lib. 2.) terebinthi fructum granum uiride nominant: has uidetur Celſus ſimiles uaris facere, & dici à Græcis ἑλκώδεας, id eſt, ulceroſas putare.

Terminthi.

Sunt & puſtulæ apud Auic. lib. 4. glandoſæ dictæ, quæ differre à ganglio non uidentur, niſi maioris minoris'ue ratione.

Glandoſæ puſtulæ.

Latini autores, præter eas quas ſuperius enumerauimus, quarũdã puſtularũ meminerũt, quæ à nobis prætermittendæ non ſunt, ne prudentes ſciẽteſq; uideamur

aliqua præterijsse, quæ huic nostro instituto & tuo desiderio essent necessaria.

Celsus inter pustulas meminit phyzacij, pustulæ parũ durioris, subalbidæ, acutæ, ex qua quod exprimitur humidum est. Ego quum phyzacij nomen nuspiam legerem, corruptam dictionem putaui, proq; ea legendum psydracium, de qua superius inter capitis morbos loquuti sumus.

Psydracia.

Impetigo & lichen idem sunt cõtra Pliniũ.

Scribit idem Celsus de impetigine, eiusq; quatuor species facit. Quod magno argumento est, aliam rem eum intellexisse quàm lichenas: siquidem nullum legimus græcum autorem, tot genera in lichene agnoscentem. At è diuerso Plinius in principio libri 26. scribens lichenas omni æuo priore nõ Italiæ modo, uerumetiam uniuersæ propè Europæ incognitos, tanta fœditate, ut quæcunq; mors præferenda esset: tanta contagione, ut osculo solo ueloci transitu inficerent: mentagramq; latine appellari: nec nominis impetiginis ullam mentionem faciens, rem omnino aliam ab impetigine uisus est eo loco significasse, longeq; peiorem affectum, quàm quem Græci lichenis nomine intellexerunt. Licet in medicinis quandoq; Græcorum lichenes impetiginem sit interpretatus: & apertissime lib. 20. cap. 1. lichenem esse Latinis impetiginem dixerit, sicut psoram scabiem.

Mentagra.

Papulæ.

Est præterea apud eundem Celsum post impetiginis tractatum, capite in quo de duplici scribit papula, una leuiore, altera maiore, quam ἀγρίαν, id est feram dicit à Græcis appellari: in utroq; tamen genere minus uitij quàm in impetiginibus agnoscit, adeò ut id quod difficilius sanescit, nisi sublatũ sit, in impetiginem transire dicat.

Hæc omnia cum diligẽtius considerarem, atq; his conferrem quæ à Græcis, Galeno præcipue & Paulo, de similibus affectibus scripta sunt, tandem in hanc sententiam ueni. Quæ sub duobus nominibus, impetiginis scilicet & papularũ à Celso, & à Plin. sub lichene cõprehensa sunt, per plura à Græcis significari: fieri tamẽ omnia ex tenuibus acribusq; humoribus, diuersis portionibus cum crassioribus admixtis: quam miscellam Galen. & Paul. in lichenibus ostenderunt. In quibus eam quoq; pro lichene agnouisse Galen. uidetur, quam lib. 26. Plin. in Italiam Tiberij Cæsaris temporibus primum importatam testatur: quinto enim lib. de medicamẽtis secundum loca, fœdissimam quandam impetiginem fieri in barba dicit, cum angustia & pruritu, & quæ serpendo quãdoq; ad oculos usq; procedit. Meminit præterea ionthosi cuiusdam affectus, quem principium esse dicit elephantiasis, sub quo affectu uidetur tertium & quartum genus impetiginis Celsi comprehendisse. Auicenna affectum elephantiasin præuenientem albedsanem nuncupauit: cæteri Arabes alguasen: qua uoce Auicẽna aliam rem intellexit, quam nempe suprà diximus Græcos στίγματα uocare. Hæc sunt quæ de minoribus his tumoribus pustulis uocatis mihi occurrêre.

Stigmata.

Eueniunt præter maiores minoresq; quos recensuimus tumores, exteriori cuti nonnulla, quæ licet minime lædant, quia tamen dehonestant, maiori plerunque tædio præsertim mulieribus sunt, quàm multi, lædentes quidem, sed latentes morbi. Horũ quædam consequentia sermonis tracti suprà enumerauimus, deinceps quæ supersunt percurrere conabimur. Inter hæc præcipui sunt qui à Græcis σπίλοι, Plinius modo maculas, modo uitia cutis uocat. Est tamen ubi pro spilis uaros uerterit: &, quod magis quispiam miretur, furunculos recentiores Panum appellant.

Spili. *Maculæ.* *Cutis uitia.* *Aliud significari per Panũ apud Pliniũ & apud recẽtiores.*

Cauendum autem ne similitudine uocum decepti, quod nonnulli alioqui magni nominis medici peccarunt, cum panos apud Plin. legimus, eandem cutis maculam intelligamus: Panus enim Plinio, quod & suprà monuimus, est φύγεθλον Græcis. Apud Serap. non semel pro spilis legitur liuor: apud Auic. pro ephelide quandoq; panus. Maculas albas uocat aliquando Serapion ἄλφους Græcorum, sicuti cap. de faba & de rubia tinctorum. μελανίαι græce, latine nigrores, cicatrices nigras Græci, οὐλὰς μελαίνας. Rugæ græce ῥυτίδες. Liuores Græci πελιώματα.

Maculæ albæ. *Melaniæ.* *Cicatrices nigræ.* *Rugæ.* *Peliomata.*

Auic.

Auic. uestigia percussionis. Huiuscemodi tamē uerberum uestigia uibices proprie Latini uocant. Vestigia sanguinis cap. de aceto, in Auic. legimus pro hypopijs, de quibus inter faciei uitia suprà loquuti sumus. Et cap. de calamento, pro eisdem hypopijs habentur uestigia nigra. ἴκτερος, inquit Paulus, est effusio bilis uel flauæ uel nigræ in totum corpus: regium morbum Celsus & arquatum: Plinius fellis suffusionem: sunt qui auriginem, ab auri pallore: medicorum uulgus ictericiam.

Vibices. Vestigia sanguinis. Vestigia nigra. Icteros. Regius morbus. Arquatus. Aurigo.

DE SOLVTIONE CONTINVI.

Fiunt præterea exterioribus in membris uariæ integritatis continuitatis'ue solutiones. In carne quidem ἕλκος dicitur, inquit Galen. id est ulcus: sicuti & uulnus. Auic. plagā uocat, ubi nondum est pus, & ulcus ubi iam adest. In osse κάταγμα, uel ἄγμα, id est, fractura. In neruo σπάσμα, id est, conuulsio: & est continuitatis solutio, absq; uulnere contusis neruorum fibris. Huius generis est & ἀπόσπασμα, id est, euulsio: quod fit in coniunctionibus, hoc est ligamentis. Et ῥῆγμα, id est, ruptio absq; uulneratione in carne facta. sicuti & θλάσμα, id est, contusio uel collisio. fiunt duo hæc ex uiolento ictu, aut casu, aut uehementi alio motu, aut quia subitò & repente præter modum membra intenduntur. ἐκχύμωσις & ἐκχύμωμα, id est, effusio, magna ex parte fit cum ruptione & contusione: aliquando uero ex reseratione apertura'ue uasis. Et ea quæ uocatur à quibusdam διαπήδησις, id est, dissultatio, altero quodam solutæ continuitatis genere: sanguis enim exiliendo ex uenis, sub cute ἐκχύμωσιν facit.

Vlcus. Agma. Spasma. Apospasma. Rhegma. Thlasma. Enchymosis. Diapedesis.

Soluitur interdum continuitas ex corrosione, ἀνάβρωσιν uocant Græci: sed hæc ægritudo composita est, quoniam secum habet ægritudinem aliam in quantitate diminuta, deficiente scilicet ea parte quæ est erosa. Fit corrosio uel ab interno, id est, ab humoribus malis erodentibus: uel ab externo, igne uidelicet, aut similem ei uim habentibus medicamentis. Facta ab interno, si ossa uitientur, ab Auic. & recentioribus spinæ uentositas uocatur.

Corrosio. Spinæ uentositas.

Fractura, quam κάταγμα & ἄγμα diximus à Græcis uocari, quū simpliciter profertur, de caluariæ, hoc est cranij fractura, interdum à quibusdam solet intelligi: cuius ut plures sunt modi, ita diuersa sunt apud Græcos nomina, taliaq; ut uix possint latine bene exprimi.

Catagma. Agma.

Inter hos modos, siue species malis appellare, prius est ῥωγμὴ à Græcis dicta, ac si diceres rima, per longū procedens scissio, uel superficialis sit uel profunda, osse non transmutato: quæ si adeò arcta fuerit ut sensum effugiat, τριχισμὸς, uel τριχίασις, quasi capillaris dicitur: quæ, ut inquit Paulus, multis fuit mortis causa.

Rhogme. Trichiasis.

ἐκκοπὴ, quasi dixeris effractio, est scissio in qua os læsum disruptum est. At si pars oblæsa à reliquis ossibus recesserit, ἀποσκεπαρνισμὸς uocant, à securi facta denominatione, quod disruptum os uideatur, ac si securi esset percussum.

Eccope. Aposceparnismos.

ἐκπίεσμα, est ossis in multas partes diuisio talis, ut rupta ossula ad membranā usq; cerebri descenderint.

Ecpiesma.

ἐγγείσωμα fit ubi os perpessum, ita infra sanum subsidet, ut membranam cerebri contingat.

Engisoma.

καμάρωσις, est diuisio ob quā ossa in testudinis formā, & quasi camerata uidentur.

Camarosis.

θλάσις quum fractura non sit, inter fracturas tamen à nonnullis numeratur. Est autem contusio qua os quidem non frangitur, sed in interiora deflectitur.

Thlasis.

ἀπήχημα, secundum nonnullos est quando non pars caluæ percussa, sed alia opposita perfringitur. Paulus hoc fieri posse negauit. Celsus solere ait euenire, ut altera parte fuerit ictus, & os altera fiderit. Recentiorum turba Celso consentit, atq; inter eos Nicolaus Florentinus eius rei locuples & oculatus est testis. Hi sunt fracturarum caluariæ modi.

Apochema.

At reliquorum quoque ossium fracturæ sicuti uarijs & ipsæ modis contingunt, ita diuersa apud Græcos nomina inuenerunt.

Cauledon. Raphanedon. Sycyedon. καυληδὸν, ῥαφανηδὸν, & σικυηδὸν uocãt Græci eam, quæ in ossis crassitie per trãsuersum fit, à raphanorum uel brassicarum (utrunque enim ea uox apud eos significat) caulium, & cucumerum, quæ sic ferè perfringuntur, similitudine. Auicenna raphanalem, hastalem, & arundinalem.

Schidacedon. σχιδακηδὸν, quasi scissionem diceres, quæ in longitudinem fit, nec in totum ossis partes seiungit. Auicenna linealem.

Calamedon. καλαμηδὸν, uel ad unguem, quæ secundum aliquam partem est recta, in extremo lunaris. Auicenna lunarem.

Alphitidon. ἀλφιτηδὸν, uel καρυηδὸν, quæ in multas, & eas quidem tenues partes fit. Auicenna sanchiam.

Apothrausis. Apocope. ἀπόθραυσις & ἀποκοπὴ, quando pars ossis ablata est. Celsus tria tantum genera facere uidetur. Verba eius sunt: » Omne os modo rectum, ut ligniũ in longitudinem » finditur, modo frangitur transuersum, interdum obliquum: atq; id ipsum nonnun » quam retusa habet capita, nonnunquam acuta, quod genus pessimum est.

Exarthrema. Exarthrosis. Ecptosis. Ecptomata. Soluitur & alio modo ossium continuitas, quando scilicet os ab osse seiungitur, cui à natura fuerat connexum: ἐξαρθρήματα & ἐξαρθρώσεις, ἐκπτώσεις & ἐκπτώματα uocant Græci: & sunt secundum Galenum ossium ex propria regione transmutationes absq; fractura euenientes. Paulus excisionem esse ait articuli à propria concauitate ad locum insuetum, à qua uoluntarius motus impeditur: differentiasq; nullas habere, nisi maioris minorisq; ratione. Vbi enim perfecte exierit articulus, communi generis nomine ἐξάρθρημα, quasi exarticulationem dici: eo autem solum moto, *Pararthrema.* nec penitus extra cauitatem recedente, παράρθρημα. Auicenna dislocationẽ, si integra, id est plena & perfecta sit. Si non sit integra, separationem iuncturæ uocat & *Stremmata.* torsionem: quæ uox ei id significat, quod Græci στρέμματα nominant. Nos euersionem dicere possumus. *Noui Dioscoridis interpretes lapsi. Luxata.* Dioscoridis tamen noui interpretes, Plinium sequuti, pro stremmatibus semper legunt luxata: quæ Celso nihil aliud sunt, quàm ossa à sedibus suis mota, & ut sequens est, non aliud quàm Græcorũ ἐξαρθρήματα: quæ quum diuersa sint à stremmatibus, nõ recte uidentur stremmata latine dici luxata. *Chalasis.* Fit præterea ut articuli ipsi ita laxẽtur, ut membrũ longius effectum uideatur: χαλασμένους, id est laxatos articulos, uocant Græci. Auic. prolongationem & algmenon.

Ossa dupliciter à suis sedibus mouentur. Celsus duobus modis à suis sedibus moueri ossa dicit. Altero, si ea quæ iuncta inter se sunt, dehiscant: hoc est, ita dissocientur, ut mediũ quendam locum uacuum *Radius. Cubitus. Focilia brachij.* relinquant, ut si radius submoueatur à cubito in brachio. Radium & cubitum uocant recẽtiores duo brachij focilia. Vbi igitur unum ab alio seiungatur, primus erit luxati ossis modus apud Celsum. Secundus, quando articuli suis sedibus excidunt.

Ancylosis. Sunt & apud Paulum ἀγκυλώσεις & ἀγκύλαι uocatæ, quæ detentiones quædam sunt articulorum, ob densitatem, uel neruorum aliquam tensionem contingentes. Celsus, recenti cicatrice cõtractos articulos uocari ait à Græcis ἀγκύλας. De his Auicenna egit lib. 4. cap. de neruorum duritie & torsione: nec abhorret ab ea quam lib. 3. uocauit contractionem & azemenam. Est & apud eundem Auicennam caput de duritie iuncturarum in eodem lib. 4. in quo quum nullum peculiare auxilium tradat, non magnam iacturam fecerit, qui id prætererit.

Thlasis. Thlasma. Contusio. θλάσις, uel θλάσμα Græcis, est nobis cõtusio, uel collisio: latius tamen apud recentiores medicos patet contusionis nomen, quàm apud Græcos thlasmatis: siquidem sub eo spasmata & rhegmata Græcorum comprehendunr, imò & apospasmata. Auicenna duobus locis libro quarto de his agit, secundo uidelicet tractatu, cap. de contusione & attritione, & 4. cap. de attritione neruorũ & torsione. Postremum hoc caput, quo ad ultimam eius partem respondet his quæ à Galeno scribuntur libro sexto

bro sexto artis curatiuæ, ubi agitur de cura nerui contusi, quod in uulgata æditione est tertium. Prima uero eius pars accepta est à Paulo cap. de thlasmate. Alterum caput respondet rhegmati & spasmati. ῥῆγμα enim ibi uocatur contusio, σπάσμα contritio: sicuti & in uulgata æditione, libro de differentijs morborum, qui liber inscribitur perperàm primus de accidenti & morbo. Quæ autem dicuntur ab Auicenna pro cura contusionis, ferè accepta sunt à Galeno capite ultimo, lib. 4. artis curatiuæ, ubi docet curare ῥῆγμα & ἐγχύμωμα. Serapion cap. de aristolochia, rhegmata & spasmata uocat conquassationes accidentes in capitibus neruorum & musculorum: cap. de beronica, attritiones & conquassationes à casu.

De casu & offensione scribit Auicenna: πτῶμα Græci uocant. Plinius, deiectos, quandoque simpliciter, quandoque addens, ex alto. Idem Plinius ῥήγματα rupta, & σπάσματα dicit conuulsa, uel uulsa. *Ptoma. Deiecti. Rupta. Conuulsa.*

πυρίκαυστα Græci uocant, Latini usta, uel ambusta. Auicenna seorsum de ignis & aquæ combustione pertractauit. *Pyricausta. Vsta.*

θηριόδηκτα Græci, nos bestiarum morsus. κυνόδηκτα illi, nos canum morsus: qui si rabidi fuerint, λυσσόδηκτα ab illis nominantur. *Theriodecta. Cynodecta. Lysodecta.*

DE VLCERIBVS.

Vlcera, late sumpto ulceris nomine, multas differentias ueras habent, multas quoque quæ non sunt ueræ differentiæ, sed ex alijs fiunt dispositionibus cum ulceribus complicatis.

Propriæ differentiæ sunt, quæ ab ipsa ulceris substantia accipiuntur, non ab esse eius alio, qui possit per se consistere. Ex figura, rectum, obliquum, circulare, &c. *Propriæ ulcerū differentiæ.*

Ex quantitate, magnum & paruum. Ex dimensionibus, longum, breue, latum, angustum, sublime, superficiale, profundum. Ex tempore, recens, sanguinolentum'ue, & multi pauci'ue temporis. Ab exterioribus alijs, apparens uel non apparens, in toto uel in parte. Ex incisione, laniatione'ue, uel utroque.

Ex loco, in extremo musculi, uel medio, &c. Simplex, compositum, crudum, callosum. Auicenna ostracinum, fistulosum, cuniculosum, græce ὑπόνομα, profundum.

Quædam computantur à multis pro differentijs, quæ non sunt differentiæ, sed alterius dispositionis complicationes: sicuti phlegmonodes, erysipelatodes, cancerosum, gangrænosum, putrefactum, comedens: Auicenna corrosiuū, dolorosum, concauum, superfluæ carnis: ὑπερσαρκοῦντα Græci: Auicenna carnem additam super uulnera, sordidum, ῥυπαρὸν uocant Græci: rheumaticum à Gal. dicitur, quod fluentes humores uetant sanescere: uerminosum, σκωληκώδη dicitur à Græcis. *Vlcerum denominationes. Rheumatica ulcera.*

Immunda apud Auic. sunt, in quibus humor plurimus, sed non malus.

Vlcera κακοήθη, id est male morigerata, uel mali moris, maligna'ue dicūtur, quæ cum omnia decenter & recte feceris, non tamen curantur: quia scilicet, ut dicit Gal. in loco ulcus patiente malignitas adest, sanari ea prohibens. Atque in hoc differunt à rheumaticis, quæ, ut diximus, influxum malorū humorum aliunde recipiunt. Celsus primam carcinomatis speciem hoc nomine appellauit. *Vlcera maligna.*

σηπεδὼν, est ulcus putridum. *Sepedon.*

νομὴ uocatur putredo, quæ ad sanas partes distribuitur: cuius species est φαγέδαινα. Vlcus nomodes, comedens carnem subiectam, & circunstantem corrumpens, factum à materia quæ est media inter materiā quæ facit herpeta, quæ tenuissima est, & eam quæ facit cancrum, quæ crassissima. Hoc uel ei ualde simile uidetur Celsus θηρίωμα nūcupare, quādo neque tactus, neque medicamentū sentit: sed si intēditur, ad ἕρπητα ἐσθιόμενον trāsit: aliud per hoc nomē intelligens, quàm quod nos suprà inter ἕρπητας, id est formicas, definiuimus, id uidelicet quod σφάκελον Græci dicunt. *Nome. Phagedena. Therioma. Herpes esthiomenos. Sphacelon.*

quod & apud Auicennam eodem nomine, scilicet ἐσθιομένη nuncupatur. Videtur autem (ut dixi) cancrum ulceratum significare: nec omnem, sed qui exedendo & depascendo uicinas partes ad ossa usq; deuorat.

Chironia & Telephia ulcera. χειρώνια & τηλέφια sunt species phagedænæ: illud quidem, quoniam ob eius malignitatem Chirone medico indigere uideatur: hoc, quod Telephus eo fuerit uexatus, nomen sortitum est. Sunt autem antiqua & difficile ad cicatricem uenientia. Celsus tamen chironium uocat ulcus magnum, non serpens, doloris modici, oras duas callosas tumentes habens, sine inflammatione quidem & periculo, sed difficile sanescens.

Pladara. *Dysodes.* Sunt & quæ πλαδαρὰ Græci uocant, id est, laxa & mollia. & quæ δυσώδη, id est, male olentia seu fœtida.

Colpos. *Rhacodes.* *Hyponoma.* κόλπος, latine sinus, est in quo cutis adiacens, est à subiectis corporibus adeò separata, ut agglutinari eis haud facile possit. Quod si in totum erosa fuerit, ita ut lacernæ similis uideatur, ῥακώδης, hoc est, lacernosum dicitur: ab Auicenna autem absconsio, & cauerna si flexuosum sit. Græci uocant ὑπόνομα, Latini cuniculosum, ut suprà diximus.

Syrinx, fistula. σύριγξ uero, id est fistula, dicitur sinus qui obcalluit, per metaphoram, ut inquit Paulus, à fistulis quæ ex calamis fiunt. Celsus definit, ulcus altum, angustum, callosum.

Thymium. *Cancer ulceratus.* Est etiam apud Celsum thymij mentio, ulceris pessimi ex carcinomate facti, & quod tolli nō potest, sed curationibus irritatur. Nostri cancrum ulceratū appellant.

Ignis sacer. Meminit & inter mala ulcera Celsus Ignis sacri, duas eius faciēs species, & utranque serpentem: minimi tamen periculi inter ea quæ serpunt, sed quæ propè difficillime tollantur. Videtur autem duabus hisce speciebus comprehendisse ἑρπῆτα comedentem & φλυκταινώδη Græcorum: formicas corrodentes uocant Arabes. Sed & erysipelas exulceratum. Mentio est huius formicæ & apud Auicennam cap. de pruna & igne Persico.

Rhagadia. *Scissa.* *Attrita.* *Intertrigines.* *Aposyrmata.* *Desquāmata.* Inter ulcera quoq; numeranda sunt quæ Græci ῥαγάδας uel ῥαγάδια, Auicenna fissuras, Latini rimas, uel scissa, uel fissa: sunt autem cutis scissuræ cum callosis labris. Sunt & attrita à Plinio dicta, & intertrigines: Græci παρατρίμματα, Auicenna excoriationem uocauit, miscuitq; cum alio ulcere quod Græci ἀποσύρματα uocant, & Plinius desquammata. Intertriginem proprie uocat Plinius eam quæ ex membrorum ad inuicem, in itinere potissimum, confricatione. Et de ulceribus hæc dixisse sat sit.

Morborum noua nomina apud recentiores medicos. DVM cogitarem iam epistolæ finem imponere, subijt in memoriam multa in recentiorum medicorum libris morborū exterius euenientium legi nomina, apud antiquos non reperta: de quibus meritò dubitari possit, an ut noua sunt nomina, ita nouos quoque morbos indicent, antiquioribus medicis incognitos. Ne quid igitur huic nostræ epistolæ, quantum per me fieri poterat, deesset, ea percurrere decreui, & quid in eis quoque sentirem, aperire.

Incipiā igitur rursus à capite, ut simili quo hactenus usus sum ordine procedam.

Testudo. Testudinem uocant tumorem mollem uel non ualde durum, satis autem magnum, in quo pinguis materia tunica quadam obtecta continetur, quæ caluariæ ita hæret ut ipsam plerunq; uitiet. Hanc non est dubium de numero esse abscessuum sub meliceride uel atheromate contineri: uidetur tamen ad meliceridem magis inclinare.

Talpa. *Caries.* *Rima.* Ad genus abscessuum pertinent uocatæ ab illis talpæ, quæ non magnopere distant à nuper dictis, nisi quod quum albam materiam contineant, ad ἀθερώματα potius quàm ad μελικηρίδα referuntur. Pertinent ad idem genus, morbi quos cariem & rimam Gilbertus Anglicus appellauit.

Fit in

Fit in facie malignus quidem tumor, qui quoniam ferè cum magno rubore fit, Gutta rubra à uulgo & nouis medicis nuncupatur. Sunt & qui ob eius fortè ingentem molestiam, Guttam rabidam appellent. Qui morbus sub erysipelate maiori ex parte continetur. Est tamen interdum, ut alios humores habeat cum bile commixtos, & tunc commixtum nomen habebit: ut si sanguis misceatur uincente bile, ἐρυσίπελας φλεγμονῶδες: si è diuerso sanguis superet bilem, φλεγμονὴ ἐρυσιπελατώδης. Atque pari modo in alijs humoribus dicendum, sicuti suprà quoque in generali mentione tumorum docuimus. Nihil enim uetat quin omnia tumorum genera, sicuti alijs in membris, ita & in facie oriantur.

Gutta rubra.

In capite quoque & facie, ferèque toto corpore, præsertim infantiũ, ulcuscula quædam gignuntur, maiori ex parte crustosa, statim uel paulò post initium: lactumen uocauerunt, quoniam lactis impuritatem sequi putabant. Hæc non est dubium ad ἀχῶρας, & uel κηρία, uel ψυδράκια, uel ἐξανθήματα antiquorum pertinere: licet enim eodem semper nomine lactuminis à mulieribus appellentur, uariant tamen multum, iuxta materiæ à qua gignuntur uarietatem.

Lactumen.

Scribunt proprium caput de zerma: quam tamen ab impetigine non differre, nec ipsimet inficiantur: licet zermæ nomen ei tantum quæ ad ulcus peruenerit, falsò tamen, adaptent.

Zerma.

Sanguinem mortuum, mortuique & diaboli morsum uocãt, quæ latine diximus uocari sugillata.

Sanguis mortuus.
Sugillata.

Guttam roseam appellant, malum faciei, & præcipue nasi ruborem, qui præire elephantiasin solet, cuius superius meminimus.

Gutta rosea.

Peior longe morbus is est, quem nonnulli fornicem, alij ob eius sæuitiam & uelut feritatem uocant, Noli me tangere. Est autem malignum adeò ulcus, ut ex remedijs, etiam quæ congrua uidentur, irritetur potius quàm mitigetur, & in sanas partes depascendo uagetur. Sunt qui cancrum putent: ego ad phagedæna pertinere putauerim.

Fornix.
Noli me tangere, morbus.

Lupum appellant ulcus aliud à priore non ualde dissimile, nisi quod non faciem sicuti illud, sed inferiores partes, præcipue autẽ crura, infestat, celerrime depascens, & quasi lupus famelicus proximas sibi carnes exedens. Quod & dubio procul de genere est phagædænæ, à magis exusta tantum materia factum, & propterea uelocius obambulans.

Lupus.

Malum mortuum uocant exulcerationem quandam malam crustaceam, aridam, brachia & crura præcipue inficientem: ego non aliter nominauerim quàm ulcus ἰχωρῶδες.

Malum mortuum.

Spinam & clauum uocant nonnulli tuberculum, quod superius δοθιῆνα diximus à Græcis, à nostris furunculum appellari.

Spina.
Clauus.

Natam uel naptam appellant tumorem dolore carẽtem: nisi fortè adeò magnus existat, ut partes membri trahendo, soluta continuitate aliquem dolorem circunstantibus inferat. De numero est & hic abscessuum, & ad συστήματα ferè spectat.

Nata, & Napta.

Folium, caruncula quasdam ori prope caput arteriæ asperæ factas, loquelam impedientes, quæ ad ægritudinẽ numeri pertinent, & per solam ablationem curãtur.

Folium.

Ignem sancti Antonij dicunt perfectam membri corruptionem, sensum penitus auferentem, quam superius diximus à Græcis σφάκελον uocari.

Ignis sancti Antonij.

Ranculæ nomen legitur apud Ioannem Anglicum, significatque ei tumorẽ cum dolore & pulsu uulneribus contingentem: qui certe nihil aliud esse potest, quàm phlegmone inchoans. Hæc sunt quæ in recentiorum libris morborum exteriorum nomina ad hunc diem, quod mihi nunc occurrat, inueni. Recẽtissimi aliud nomen addiderũt, per ora uulgi non minus uolitans, quàm morbus ipse quem significat, per corpora uagatur: Gallicum morbum uocat Italia, Hispanicum Gallia,

Sphacelus.
Rancula.
Morbus Gallicus.

Hiſpanam ſcabiem Germania. Contrahitur morbus hic peſſimus raro aliter quàm per contagium, nec quarumcunq; partium, ſed ferè obſcœnarū: ut non incongrue *Pudendagra.* nonnulli, Romanorum nomenclaturā in mentagra ſequuti, Pudendagram uocarint. Puſtulæ primū eas partes inficiunt, longe difficilius ſanitatē recipientes, quàm quæ eodem quidem loco, ſed alijs ex cauſis cōtingunt. Has, reliquarū partium, præcipue uero uultus & capitis, deteriores aliæ puſtulæ excipiunt, diuerſorum quidem generū, ſed maiori ex parte cruſtoſæ, nec ab ijs ferè diſſimiles, quæ ab igne excitantur, niſi quod ſunt quadantenus craſſiores: quæ ubi uel ſuapte ſponte, uel medici auxilio ſubmotæ fuerint, corpore prius non plenè expurgato, extremorū membrorum dolores uehementes, per noctem potiſſimum, quam inſomnem reddunt, miſerrime affligunt, nullo exterius ab initio tumore apparēte, qui tamen quibuſdam citius, quibuſdam tardius, & in his etiam quādoq; locis in quibus nullus præfuit dolor, ſe oſtendit: quem ſi preſſeris, tantum abeſt ut dolorem augeas, ut quandoq; ſe iuuari ex loci contrectatione patientes fateantur, & unicum hoc habeant in tantis cruciatibus leuamen. Tumores hi per magna interualla (à ualde enim craſſis humoribus fiunt) ſuppurantur, uel potius ſaniem quandam malam gignunt, ei quæ à Celſo hydrops, aut melicera uocatur, non diſſimilem. Non uniuerſus tamē ſimul tumor ſuppurationem hanc recipit, ſed per partes, portionem ſæpe aliquam omnino ad maturationem contumacem gypſo ſimilem derelinquens. Suppurationem uarij modi ulcera, ſemper tamen maligna, comitātur, quæ plerunq; oſſa etiam ipſa uitiant, & ubi cicatricem contraxiſſe uidentur, alio uel eodem loco erūpentia, medicos multoq; magis patientes ipſos deludunt. Comitantur interim hunc morbum aliæ quædam malæ affectiones, non uſqueadeò crebrò, ut hæ quas numerauimus, ut ophthalmia, tubercula nares cum eroſione dehoneſtantia, articulorum luxatio, oſſium fractura, elephantiaſis, aphthæ, præcipue poſt argenti uiui uel minij, uulgò cinabrij uocati uſum, & poſtremo febricula ad tabem, & paulò poſt ad mortē perducens. Ex his autem omnibus non difficile eſt definitionem colligere, hunc morbum comprehendentem, & ab alijs generibus ſeparantem. Ea erit huiuſmodi:

Definitio morbi Gallici. Gallicus morbus eſt ſoluta continuitas, ab exuſtis humoribus per contagium ſerè in concubitu genita, à malignis quibuſdam puſtulis incipiens, pudenda plerunque, deinde reliquas corporis exteriores partes, caput præcipue inficiens: dehinc intimas partes ingreſſa, dolores circa articulos & oſſa noctu præcipue facit, atque abſceſſus duros, in peſſima adeò ulcera, ut oſſa quoque plerunque uitient, poſt longum tempus deſinentes.

Variæ opiniones de morbo Gallico. Ex his autem cognoſcere licet, quàm inaniter laborauerint ab huius peſtis exordio medici ferè quicunque celebriores habebantur, conati multicipitem hanc hydram ſub unum caput redigere. Aliqui ſaphatum: alij duos morbos, ſaphatum & articularem: nonnulli lichenas: Veneti medici uariolas: Galli uariolas quidem, ſed craſſas. Fuere & qui carbonem, & qui ignem Perſicum: ſed & qui elephantia- *Leoniceni opinio.* ſin, & qui epinyctidas, & qui Celſi phygethlon. Leonicenus demum noſter, deiectis ſtrenue tribus ex nuper recitatis opinionibus, propriam erexit: quam utique, quod in Lactantio optat Hieronymus, uellem ita bene adſtruxiſſet, ſicuti alias deſtruxit. Eius definitio ex pluribus locis cōmentarij ab eo ſuper hoc morbo æditi collecta, hæc eſt: Morbus epidemialis & æſtiuus, puſtulis primum partes obſcœnas, deinde reliquum corpus, cum magno plerunq; dolore, atq; ipſam præcipue faciem occupātibus, ex uaria humorū corruptione genitis, propter nimiam aëris in calore *Leoniceni lapſus in morbi Gallici definitione.* atq; humiditate præſertim intemperiem. In qua definitione uir alioqui eminentiſſimus, uel in hoc maxime lapſus eſt, quod hunc morbū ex aëris humiditate, quæ eo anno quo eum in Italiam Caroli exercitus portauerat, magna fuerat, genitum putauit: & propterea cenſuit inter epidemicos numerandum: quum tamen res

ipſa

ipsa ostenderit, nihil huic morbo cum aëris uel humore, uel qualitate alia esse commune: quæcunque enim constitutio sit, & quãtumcunque sicca, si uir etiam siccissimus cum muliere ea lue infecta cõmisceatur, bene secum agi putet, si non & ipse polluatur. Idemque contingere sanè mulieri uiro infecto congressæ, pleræque cum magno suo malo expertæ sunt. Dici igitur quomodo debet epidemicus, quum morbi epidemici, ut Galenus docet in procemio enarrationis in lib. Epidemiarum Hippoc. sint morbi pluribus ex inspirato aëre communes: Gallicus autem non ex aëris inspiratione, sed ex contagio ut plurimum contingit? Non magis quoque æstiuus dici meretur quàm epidemicus. Aestiui enim morbi breues sunt, hic plerunque cum iuuenibus consenescit, & commoritur cum senibus. Quo fit, ut genitalium putredines, quas inter æstatis morbos 3. lib. Aphorismorum enumerat Hippoc. morbum hunc sub se comprehendere nequaquam possint: alioqui nec putredo dici meretur ea pustula, quæ ab initio pudendum exulcerat, quum ad siccũ potius quàm ad putridum uergat. Et si demus Leoniceno, à genitalium putredine hunc morbum inchoare: non continuò fatebimur, Hippocratem eum in aphorismo significasse, quum nocumentum in pudendo, præ his quæ postea consequuntur, exiguum adeò momenti sit, ut uix ullam molestiam afferat: quæ res facit ut procliuior sit ad propagandam hanc luem uia, ipsis patientibus, concubitus: per quem, ut diximus, uel solum, uel maxime transfunditur, concupiscentibus potius quàm refugientibus. Nihil ergo in aphorismo legitur, quod ad hunc morbum iam radicatum pertineat: sed quod ibi legitur, ad eius exsle quoddam initiũ pertinere quidem uideri potest, uere tamen (ut ostendimus) non pertinet: sicuti nec ad eum pertinent quæ ex secunda epidemia à Leoniceno recitãtur. Carbones enim in hoc morbo minime uisuntur: sed nec humores liquidiores in cute, (sic enim ἰχῶρας Leonicenus interpretatur) nec uesicæ quales in igne leniter exustis, sed eschara potius quales in plenè exustis excitantur. In tertia epidemia, si eo modo apud Hippocratem, quo apud Leonicenum legeretur, esset omnino aliquid, quo is credi posset similem huic morbum designasse. Hippocrate autem nihil minus eo loco cogitasse, quàm hanc malorum catenam, quam morbus Gallicus uocatus, secum trahit, ostendam: idque pauca quædam attingens, quæ ad id ostendendum sufficere puto. Prius tamen indicabo, constitutionem de qua Hippoc. ibi loquitur, non in totum ei, de qua Leonicenus, fuisse similem: & hoc per ipsius Hippoc. uerba: Ἄπνοιαι enim, inquit, per totũ annum: hoc est, uentorum carentia. Factis autem siccitatibus, sub primis anni tẽporibus austri, circa arcturum aquæ multæ: autumnus tenebrosus, nubilosus, aquarum multitudo: hyems australis, humida, mollis. Post solis autem uersiones, prope æquinoctium retrocedens hyems, & circa ipsum iam æquinoctium niuosi aquilones non per multum tempus. Ver rursus australe, uentorum carentia, aquæ multæ per totum, ad ortũ usque caniculæ. Aestas serena, calida, suffocationes magnæ: etesiæ exiguæ sparsim spirauere: rursus circa arcturum in aquilonibus pluuiæ multæ. Hactenus Hippocrates. In hac igitur constitutione non pauca leguntur, quæ nec ipsomet Leoniceno teste, in nostra uisa sunt: siccitas uidelicet ab initio, autumnus tenebricosus, hyems in fine retrocedens, uer aquilonium & niuosum, æstas serena, calida, & alia quædam.

Epidemialis morbus.

Nihil morbo gallico cum aëris humiditate.

Inter morbos uero, præter erysipelata, carbunculos, & uentris perturbationes à Leoniceno quidem memoratos, sed uix unquam puto in hoc morbo uisos, alij quoque numerantur morbi ab Hippocrate, nihil cum hoc habentes commercij, ut καῦσοι, φρενίτιδες, κώματα, id est, profundi somni, magnæ phlegmonæ, lienteriæ, diarrhœæ, dysenteriæ, tinesmi, στρόφοι, id est tormina, febres tertianæ, quartanæ, nocturnæ, continuæ, longæ, erraticæ. Addit demum, quosdam citò, quosdam serò interijsse: quum Gallicum patientes morbum, mortem potius optent quàm

oppetant. Si quis praeterea discurrat XVI. aegrotos ab Hippocrate seriatim sub hac constitutione descriptos, mentior si quem inueniet, de quo uel suspicio haberi possit, quod Gallico uocato morbo laborauerit: omnes enim febrem, & quidem uehementem sunt perpessi: in Gallico morbo, uel ipsomet Leoniceno teste, rarissimam. Sed cur frustra laboro, quum Galenus ipse hanc litem dirimat, statim in primo uerbo enarrationis suae in hanc epidemiam, constitutionem, de qua Hippocrates meminit, pestilentē nominans. Ita enim ad uerbum loquitur: „Pestilentem cōstitutionem in hoc loco scribente Hippocrate, &c. Et alio loco, exponens uerba illa Hippocratis: Et multi interiere, ait: Pestilentes fuisse morbos qui uagabantur, ostendit, ex eo quod dicit: Et multi interiere. Tam igitur longe abest ab ea cōstitutione Gallicus morbus, quàm longe abest à pestilentia & mortalitate. Scio futuros qui mihi uitio dent, quod in re tam aperta anxie nimis & scrupulose depugnauerim.

Praestet igitur & uincat ueritas proprijs uiribus nixa, diuersos quidem affectus huius morbi esse sigillatim ab antiquis scriptos: connexionem uero eorum & sequelam, à nemine fuisse scriptis demandatam. Nec pergant homines in aëre uel in coelo causas huius morbi perquirere, sed in aëris coeliq; moderatorem, hoc morbo flagitia hominum, libidinem praecipue & linguae petulantiā punientem, (ferè enim à genitalibus incipit lues, & in os desinit) & in inficientis infectiq; corporis natura, causas & differentias huius morbi perquirant.

Hugo Senēsis, inter omnes quos hactenus legi, saluti cuiusdam iuuenis per scripturam consuluit, qui propè hunc morbum uidetur accessisse. Passus enim est pustulas, tumores duros, ulcera, capitisq; & diuersorum membrorum dolores, noctu etiam magis quàm interdiu affligentes, ita ut caruisse tantum pustulis genitalium & capitis inter capillos uideatur, quae tamē sunt uel primae, uel maxime huius morbi propriae.

Vnde accepta uulgaris Gallici morbi curatio.

Curatio autem quae ei passim ab imperitis, praesertim per argentum uiuum & minium adhibetur, ab eo morbo accepta est, quem recētiores Chirurgi malam scabiem, & malum mortuum appellant, alium tamen longe ab hoc morbo.

Morbus Gallicus quo modo nouus dici possit, simul & per contagium generatus.

Huttenus lib. de Guaiaco.

Gallici morbi ortus.

Sed dixerit fortè quispiam: Si hic morbus non nisi per concubitus cōtagium generatur, quo pacto primum nouus coepit: uidentur enim duo haec inuicem repugnare, quod scilicet nouus sit, & quod per solum contagium innascatur: si enim nouus est, coepit primo, nec prius erat à quo posset per contagium deriuari: si per contagium coepit, non potest nouus esse, quia necessariò in eo fuit à quo est per contagium deriuatus. Dupliciter hic possumus respondere, iuxta duplicem historiam de eius origine. Sunt enim qui dicant nouum non simpliciter esse, sed ex insula quadam antiquis incognita, ubi frequentissimus est, in hanc quam nos incolimus habitabilis terrae portionem, per Hispanos qui illuc nauigarunt importatum, principio apparuisse. Alij sunt, & haec est antiquior sententia, & maioribus fulta testimonijs, qui coepisse hunc morbum per id tempus dicunt, quo Carolus Francorum rex expeditionem Italicam parabat: coepisse autem in Valentia Hispaniae Taraconensis insigni ciuitate à nobili quodam scorto, cuius noctē elephantiosus quidam ex equestri ordine miles, quinquaginta aureis emit: & cum ad mulieris concubitum frequens iuuentus accurreret, intra paucos dies supra quadringentos infectos: è quorum numero nonnulli Carolum Italiam petentem sequuti, praeter alia quae adhuc uigent importata mala, & hoc addiderunt, inter minima non deputandum. Quae historia si uera sit, ut ego non inuitus credo, nouus simul erit, & per contagium ortus, non alterius hominis eodem affecti, sed elephantiasi quae in hunc quasi degenerauerit, & de suo gradu in proximū deciderit. Minus autem de hoc mirabitur quicunq; apud recentiores legerit, eos qui mulieri coierint quae parum antea cum leproso (sic enim elephanticum uocant) rem habuerit, semine quidem adhuc in utero ma

ro manente, elephantiasin quandoque incurrere, quandoque non, sed alias oblæsiones, maiores, minores ue, prout & ipsi affecti sunt, & elephantiosus ille qui mulierem infecit. Hæc igitur sunt quæ de morbo Gallico hactenus potui intelligere. Curam eius in alıud tempus & locum distulimus, neque enim nunc morborum curam, sed nomina tantum inquisiuimus: in quibus enumerandis, si forte defecimus, boni consulant quicunque legerint, & quæ desunt, suppleant, & errores si quos offenderint, qui certe in tam ampla & confusa adeò materia uix euitari poterant, amicè corrigant. Tantum enim abest ut id moleste laturus sim, ut ingentis beneficij loco sim habiturus. Tu uero Michaël hæc diu desiderata lætiore facie suscipe: solent enim quæ longo tempore desiderauimus, esse gratiora: tarditatisque culpam non in uoluntatē alioqui tibi propensissimam, sed in meam ualetudinem uariasque occupationes reijce. Ferraria. M. D. XXV.

Quare nō scripserit Gallici morbi curationem.

EPIST. III. ad Bachiensem Canonicum, dolore capitis & artuum, cum sanguinis mictu, & præuio quodam ad elephantiam affectu laborantem.

Morbi longi, longam curationem desiderant, difficiles diligentiam: qui utrunque habent, præsertim cum sunt plures, maximo studio & cautela indigent. Quum igitur patiaris dolorem antiquum capitis & articulorum, cum sanguinis mictu, præuioque quodam ad elephantiasin affectu, quæ in facie iam & unguibus exerit se manifeste, si uitam propriā diligis, non secus ac pro animæ salute diuina, sic nostra pro corporea obseruare præcepta debes. quæ sunt: Victus parcitas, laborum & curarum moderatio, Veneris fuga, uigiliæ & somni æqua distributio, ita ut nō minor septem horis somnus sit, nec maior octo: nocturnusque potius quàm diurnus: & si necessitas dormire interdiu coëgerit, ante cibum potius, quàm pòst dormiendum. Semperque cauendum, ne statim à cibo somnus occupet, sed duarum horarum interuallo ad minimū disclu datur. Durum sit stratum, lana potius quàm pluma oppletum, corióque potius quàm panno opertum. Idem de ceruicali intelligatur, quod etiam satis esse debet elatum & eminens. Caput leui operimento interdiu, leuissimo noctu tegendum. Summopereque uitandum, ne uel mora in sole, uel prope ignem, uel in æstuarijs seu hypocaustis, uel alio quouis modo præter modum calefiat. Renes etiam & hepar à calore, quantum fieri potest, defendenda: ideo conandum ne etiam hyeme pelles corpori proxime hæreant: & propterea uestis pellicea, si quando ea utendum, lata esse debet, nec per zonam arctius corpori adnecti.

Somnus à cibo perniciosus.

Cibis his uescendum: Panis sit bene coctus, salitus, fermentatus, & ab exteriore crusta emundatus. Caro sit uituli, hœdi, ueruecis anniculi. Pulli gallinacei, capi, phasiani, perdicis, auicularū, turturum. Pisces, uel parui, uel lucij, uel hi qui ab eo quod assari solent, nomen à uobis acceperunt. Oua gallinæ recentia, & uel sorbilia, uel in aqua cum omphacio leuiter cocta. Vniuersa aromata penitus interdicuntur. Ex oleribus maxime conueniunt, intybum tam domesticum, quæ dicitur endiuia: quàm syluestre, quod cicorium uocant. Item utraque buglossus, scilicet quam boraginem, & quam communi nomine buglossam appellant. Lactucas quoque concedimus, atriplices, & spinacia. Oxylapathon, quod acetosam uocant, cōmendamus. Ex granis ordeum, auenam, far, orizam, milium, panicum, tantum concedimus. Ex fructibus cerasia acida, bona uestratia pruna, bistricia quæ à loco dicitis, & pira, uuas uel suspensas in sole, uel penitus exiccatas, concedimus, & amygdalas, & auellanas. Casei usus, nisi recentis, & rarò, prorsus abdicetur. Cappares & asparagos non uetamus, si cum melle & aceto condiantur.

Aceti tamen rarus sit usus, & si quãdo utendum, passulæ in eo antè maduerint.

Oleo oliuarũ condiri, & panem de more patriæ, & alia iusculenta, potius quàm butyro, uolo: reliqua olea præter amygdalinum prohibeo, immodicamq́ qualiscunq́ sit pinguedinem. Omnia animalium interanea, præter gallinarum hepata, dimittantur. Cauenda omnia sale condita, uel etiam nimium salita. Et hæc quidem de cibis dicta sint, illud semper in mente habendo, quod quæcunque concessa non sunt, prohibita intelligantur.

Potus sit uinum leue, album, uel subrubrum, clarum, non dulce, sed potius ad acerbum inclinans, cui tantum aquæ misceatur, ut omnis ad caput euaporatio, omnisq́ acuitas amoueatur: quod fieri in uestris uinis uix posse uidetur, nisi ut minimum tertia pars aquæ addatur. Neque uinum, neque aqua quæ bibitur, est aut glacie, aut niue, aut alio ingenio infrigidanda: sed, præsertim hyeme, potius ad tepidum uergat. Ex alijs potibus, aquã cum saccharo, uel cum exiguo melle coctam concedimus, & eos qui cum syluestribus pomis uel piris parantur. Aquam quoq́ olerum, de quibus suprà mentionem fecimus, per modum quem destillationem dicunt, extractam. Non autem loturo balneum puræ aquæ, nisi in ea herbæ, quas infrà scribemus, ebullierint, sed aquarum sponte calidarum laudamus. Moderatis uero etiã frictionibus in partibus non læsis utendum. Enitendum porrò ut quotidie uentris excremẽta exeant: quod si natura per se non fecerit, uel enemate, uel balano, uel maluarum & brassicæ iure est irritanda. Nõnulla tamen infrà inter medicinas scribemus, quæ huic rei poterunt subuenire. Vehementes animi affectus fugiendi, ueluti ira, tristitia, cogitatio. Sed & clamor quoque, risus effusus, rixa, & cõtentio. Odores magni, præsertim rerum calidarũ, sunt euitandi, ut moschi, ambræ, styracis, binzoi, chamæmeli, eius spicæ quam lauandulam uocãt, & similium.

Et de his quidem quæ ad rationem uictus attinent, hæc dixisse sat sit: si qua enim desunt ex dictis facile possunt intelligi: nunc ad medicamenta transeamus. Non enim sat est bono uictu, ne malus gignatur sanguis præcauere, sed simul quoq́ antiqui corruptio, ita medicamentis purganda est, ut simul malitia auferatur, & bonus sanguis paulatim subnutriatur. Membra quoq́ principalia roboranda ueniunt, in quibus uirium uigor residet, & quæ infestant accidentia mitiganda.

Ad primum exequendum, præter tres iam factas uenæ sectiones, uariasq́ purgationes, summe confert per uices, modo aquam in qua cicorium & borago bullierint, in aurora bibere, modo serum caprinum. Quibus si aluus adstricta fuerit, cochleare magnum fecis uini albi tenuiter contritæ adijciatur. Aestate autem semel in hebdomade, quinque ex catapotijs eadem hora sumendæ, quæ habent: Aloës lotæ, agarici electi, senæ ana ʒ. 1. s. myrob. citrinorum ʒ. s. rosarum ℈. 1. diagridij grana 15. pilularum de lapide lazuli ʒ. 1. id est, de lapide cyaneo. Cum succo rosarum fiant pilulæ numero 35. Vbi calores remitti cœperint, ineũte autumno, extracta prius ex media sinistri brachij uena sanguinis selibra, seri caprini binis calicibus, quatuor ebuli molles ramusculi, & medius centauri pugillus, uesperi immittenda sunt. Hinc postridie mane herbæ excolandæ, & serum bibendum. Singulaq́ hebdomada, quinq́ ex his pilulis sumendæ, quæ recipiunt: Aloës hepaticæ, senæ, agarici, corticum ellebori nigri, myrob. Indorum ana ʒ. 1. diagridij, nucis unguentariæ, quam moschatam uocant, rosarum ana ℈. 1. Cum decoctione tenuioris centauri fiant pilulæ 35.

Herbæ in aqua ubi balneandum coquendæ: Calamentum, serpyllum, hyssopus, lapathium, fumus terræ, hoc est capnum, saluia, chamæmelon. In quo balneo sudor eliciendus est, uase in quo fiet (ut aliàs diximus) cooperto. Vnguento omnia membra, mane tertio quóque die ungenda, quod recipit: Vini albi Sirmici uel Cretici ℔. 1. florum chamæmeli, fructuum Populi uel abietis ana unciam. Exco

quatur dimidium uini, atque uino excolato adde tantundem chamæmelini olei, & tantisper ambo in duplici uase simul bulliant, donec totum uinum sit cõsumptum.

Regio uentriculi & hepatis, sæpe ante cibum uino rubro fouẽda, in quo par absinthij & rosarũ portio cocta sit. Caput singula hebdomade bis lixiuio ex sublimi uase cadente abluendum, in quo hæc bullierint: Rosæ, chamæmelon, sampsucus, id est maiorana. Sacculus sinistræ mamillæ superponendus, qui ex rosis, maiorana, melissophyllo, id est melissa, & garyophilis plenus sit.

Dolentia loca hoc unguẽto linenda: Olei uulpini ℥. 4. pinguedinis tauri ℥. 2. castorei ʒ. 1. rutæ siccæ semunciam: euphorbij, piperis ana ʒ. s. ceræq; quãtum sufficit: fiat unguentum molle. Singulo quoque mense luna plena, duæ cucurbitulæ natibus, duæ dorso adhibendæ, atque cum his tres unciæ sanguinis in totum extrahendæ, bisq; in anno, ineunte uidelicet Vere, & iam cœpto autumno uena media supra sinistrum cubitum aperienda, & selibra sanguinis auferenda. Regio renum ex unguento quotidie ungenda, quod ex oleo & aqua rosaceis, oui albumine, stilla aceti addita compositum sit.

Sequenti die quo pilulæ sumptæ fuerint, caputpurgio naribus imposito cerebrum purgandum: quod uel ex betæ radice, uel ex maioranæ succo, uel ex pipere naribus insufflato, uel ex batrachij radice, quod pedem columbinum uocãt, uel ex chelidonij, uel anagallidis succo fiat.

Doloribus per hæc quæ scripsimus auxilia non interquiescentibus, ulcus aliquo ingenio in sinistri brachij exteriori parte excitandum erit, octo digitis supra cubiti iuncturam, longoq; tempore ciceris grano imposito seruãdum, & quotidie expurgandum. Manus sæpenumero immergantur in aquam, in qua calamentum, lapathum & sulphur bullierint. Brachiũ & crus dolentia illota lana tegenda sunt. Vehementer infestantibus doloribus, antidoti cuiusdam quam dabimus, hora somni sumendum est, quãtum est aurei pondus: nec hoc assidue, sed per magna interualla, & magna urgente necessitate faciendum.

Poteram finem fecisse, sed placuit nonnulla adijcere, ad dolores articulorum antiquos efficacissima: quæ sunt: Semen & folia urticæ, cum adipe ursi inuncta. Oleum in quo uulpis uiua imposita tãtisper bulliat, donec caro colliquetur. Debet autem integra sicuti est, cum pelle imponi. Stercus caprinum cum farina ordei & aceto, ad formam cataplasmatis reductum. Radix altheæ cocta, & cum adipe anatis commixta. Oleum in quo radices enulæ bis uel ter permutatæ ebullierint. Rapa in iure pingui bene cocta. Sacculus sale cõtrito plenus in uino bulliente sæpe calefactus. Stercus bouinum calidum, ut exit, modo cataplasmatis applicatũ, uel cum irino oleo calefactum. Lotio in aqua in qua sales, & medius sambuci cortex ebullierit. Chamæpityos, quam iuam uocãt, pugillus, in uino coctæ, si ex uino locus dolens lauetur, & herba ipsa calida superligetur.

Ad antiquos articulorum dolores efficacissima.

His adhibitis remedijs, spero D. T. quotidie in melius profecturam,
supremo adiuuante medico, in quo solo uera salus
consistit, domino nostro Iesu CHRI-
STO, cui honor, gloria,
& imperium.
Amen.

Budæ. XXVI. Maij. M. D. XVI.

EPIST. IIII. ad Cælium Calcagninum, uirum undequaque doctiss. de Taxa Lauri specie. Quod Milos & Melia confundantur apud Plinium.

Axam Lauri speciem nullibi, quod meminerim, præterquam apud Plinium legi: quo fit, ut errorem omnino subesse eo loco putem, non librariorum qui Plinium scripsere, sed uel autoris quem ille sit sequutus, uel cuiuspiam ex his quorum opera utebatur in excerpendis quæ de uniuersæ naturæ historia in tam uastum uolumen cōgerebat. Deceptum autem illum, quisquis fuerit, duorum nominum uicinitate, fraxinumque in taxum commutasse: illam enim μελίαν, hanc μίλον nonnunquam appellant Græci. Esse autem quandam fraxini speciem laureis folijs, post Theophrastum Plinius lib. 16. cap. 14. testatur: in quo etiam capite ex earundem græcarum uocum similitudine, duplex error (ni ego potius erro) deprehenditur. Vnus, ubi fraxinum, quæ sit in Ida Troadis, intantum citro similem dicit, ut emētes fallat cortice ablato: quod non de fraxino, sed de taxo scribit Theophrastus. Nec mirum est, μίλον in μελίαν mutatam, quum & cedrus in citrū transierit. Alius error eo loco uisitur, quo folia fraxini iumētis mortifera scribuntur: quod de taxi folijs, non fraxini, tradit Theophrastus. Sed & sensus ipsi, præter Theophrasti autoritatem, utranque rem esse ut Theophrastus uoluit, non ut in Plinio legitur, demonstrant: maximam scilicet inter taxi & cedri ligna similitudinem, nullam fraxinei ad citrinum uel cedrinum. Iumenta etiam innocue folijs fraxini uesci, nullus est pastor qui non nouerit. Si igitur pro taxo, bis fraxinus legitur lib. 16. quis non suspicetur, semel lib. 15. eadem lapsus causa concurrente, pro fraxino legi taxum? præsertim nulla inter laurum & taxum se ostendente affinitate, nec alio loco uel apud Plin. uel alium autorē huius taxæ lauri inuenta mētione. Nec est ut aliquis mihi obijciat, fraxinū aliquam esse quidem lauri folijs similem, non magis tamen numerari inter lauri species ullam quæ fraxinea dicatur, quàm quæ taxa. Dicimus enim eo cap. quod est libri 15. ultimum, non solas ueras lauri species, sed & multas plantas quæ lauro uel nomine, uel effigie sunt similes, numerari, ueluti chamædaphnem, alexandrinā, & daphnoidem. Inter quas nemo miretur & arborem hanc reponi, quæ, licet uera fraxinus sit, foliorum tamen figura laurum repræsentat. Hæc sunt quæ meæ mihi dominæ, podagra & chiragra, & meditari & scribere permiserūt: quarum tyrannidi condonandum, si quid castissimas tuas aures offenderit. Vale Doctorum doctissime, & amicorum amicissime.

Ex ædibus nostris. M. D. XXIIII.

Plinij locus castigatur.

EPIST. I. Ioannes Manard. Marcello Virgilio uiro doctiss.
S. D. Examinantur eiusdem interpretationes
libri primi Dioscoridis.

ONTIGIT nescio quo fato Marcelle doctiss. ut paulò post
quàm Dioscorides tuus ad nos peruenit, dolore pedum uexa-
tus, surgere è lecto per dies multos non potuerim. Cui malo
non aliud magis præsentaneū remedium inueniens, primum
tuæ interpretationis uolumē sine interspiratione percurrens,
magnopere leuatus sum. Reconditam lectionem, exactissimā
diligentiam, grauissimū iudicium, & (quod ueluti nostro secu-
lo rarius, impensius sum admiratus) ingenuæ mentis candorem, in eo apertissime
cognoscens. Huic maxime confisus, simili ingenuitate & notare, & tibi significare
non sum ueritus, quæ inter legēdum non usquequaq; à me probata sunt: Non mo
nendi tui gratia, ut quem in eo albo esse dudum scierim, ut docere, nō doceri, à me i
præsertim similibus, debeas: sed duo ex hoc labore, si meum hoc studium nō peni-
tus fueris aspernatus, lucraturus, profectū uidelicet, & tuam amicitiā: ad quam mihi
nihil deesse putabam, nisi ut qui à me ob eximias & tota Europa notissimas animi
dotes diligeris, hoc ipsum à me diligi te scires: non ambigens, quæ tua prædicabatur
humanitas, quin me uicissim esses amaturus. Hac ergo spe animatus à proœmio
exordior. In quo non probo quod pro ἀκμὴ græca dictione, integrā ætatem con- *Ex prooemio.*
uertas: licet enim ea interpretatio eo loco fortè possit tolerari, frequēter tamen ἀκμὴ
in alio significato & ab ipsomet Dioscor. & ab alijs medicis usurpatur, cui non uide
tur posse integra ætas cōuenire, sicuti (ut reliqua obmittam) in 1. Aphorismorum
Hippocratis lib. ubi, Galeno teste, summū in morbis ostendit: cui quemadmodum
nec ætas, ita nec perfecta ætas, nisi per impropriam quandam translationem uide-
tur quadrare. At si consistendi uigorem, Celsum sequuti, pro ea reddiderimus, non
solum in herbis & morbis, sed alijs quoq; in rebus uim dictionis, meo iudicio, com-
mode exprimemus. Et hoc quidem in proœmio.

Annot. I IN IPSO uero tractatu, cap. de Iride, suspectū est mihi, quod dicitur, Illyricā *Ex cap. I. de*
non sine causa cōmendari, quoniam frigida & aquilonia regio est, quo cœli statu & *Iride.*
afflatu materia omnis in omnes usus meliorescit. Nam præter id, quod magna ex *Iris Illyrica.*
parte Illyriū ab aquilone rectum austrum prospectat, quicquid scribat Plin. medici-
nales herbæ ex Creta meridionali insula, ad Galeni usq; tēpora Romam portaban *Creta herbarū*
tur: ferecq; medicinalis materia, ab austro potius quàm ab aquilone, & nūc petitur, *medicarū ferax*
& a maioribus nostris petebatur. Ego igitur nō aquilonis gratia præferri Illyricā Iri-
dem puto, alioqui Thressam & Dacam magis cōmendare oporteret: sed quia in Illy
rio meliorea ratione nascatur, qua hic segetes, illic ueniunt felicius uuæ, quod soli
causa præcipue fit, aëris circunfusi frigus non admittentis, & internū calorem adser
II uantis, ut Theophrastus lib. 6. de causis plantarū testatur. Eodem cap. ubi de flo
ribus agitur, res ipsa facit, ut Hermolaum magis probem, scribentem flores in cau-
le ipso alternis semper coliculis inflexos: uel, si uerba malumus sequi, flores in cau-
le æqualibus inuicem spatijs inflexos. In bonis enim codicibus legitur, αὐτῇ ἢ ὑπὸ καυ
λῷ ἐπάλληλα, ὑποκαμπῆ. Nam in uniuerso quoque caule, non in summo tantum (ut
III ais) flores uisuntur: nec singuli, sed in uno caule plures. In eorundem quoq; flo-
rum colore non placet, quod duo illa uerba, ποικίλα ὁρᾶται, ideo, ut scribis, in parti-
cipium ποικίλαντες conuersa sint, quod Iris cum luce colores mutet: certi enim ego &

Iridis flores non stati coloris flores in Iride semper uidi, nec ex lucis modo, sed ex natura ipsa plantæ
mutare colorẽ. & loco ubi creuit, uariãtes: nam præter purpureos, qui passim uisuntur, candidos,
pallidos, luteos, cæruleósq; aliquando conspexi, uirides nunquam: ut probandi IIII
etiam mihi uideãtur qui ὠχρὰ pallidos intellexerũt, cõsuetiore apud medicos illius di
ctionis significatione, quàm tu qui uirides. Ita cõstantis tamen singulos coloris sem-
per animaduerti, ut quocunque situ, & ad quamcunq; lucis refractionem, uel pa-
rum, uel minime mutarentur, tantum abest ut tot coloris discrimina possit unus at-
que idem flos recipere. Fidelius igitur & uerius quis uerterit, uarij: aut enim albi,
aut pallidi, aut nigri, uel, ut Oribasius legisse uidetur, subnigri, aut purpurei, aut cæ
rulei uisuntur: uel, ut Plin. dixit, floret diuersi coloris specie. Excusandus quoq;
Ruellius. in medicinis Iridis uideri potest Ruellius, qui communem lectionem sequutus, ha- V.
bentem, πνεύμασι ψυχομένοις ἢ ῥιγῶσι, uento infrigidatis, aut rigentibus conuerterit.
Non enim penitus ratione caret, ut aliud remedium desiderẽt, qui uento, aliud qui
alia ex causa, præsertim intranea refrixerũt: uoluisseq; Dioscoridem docere, utros-
que ab Iride iuuari, tam eos uidelicet qui uento alia'ue extranea causa infrigidati es-
sent, quàm eos qui ex intranea algerent: sicuti ratione non caret, & ex uento pos-
Rigor latine di se purũ frigus algoremq; excitari. Nec uideo non posse eum affectum rigorem VI
ci potest, ubi etiam latine uocari, eodem scilicet nomine quo Græci utũtur, dicente Virgilio, Ter
Marcell. dixit, ram aquilone flante rigere: ut illi rigere quidem dicantur, qui ῥιγοῦν græce uoca-
perfrictiõibus. tum patiuntur. At rhigere cum aspiratione, uoce à Græcis (ut pleræq; aliæ) mutua
ta, qui frigent. Nec hæc dixerim, quòd præferendam Ruellij lectionem putem: si-
quidem in melioribus libris ego quoque ut tu περιψυχομένοις lego, non πνεύμασι ψυ
χομένοις, sed ut hominis fidei patrocinium aliquod ferrem. Nam fides tanti apud me
est in hoc interpretandi munere, ut quiduis aliud quod in exacta omnibus nume-
ris interpretatione desideratur, quàm eam deesse malim. Nec accedere illis pos- VII
sim, qui sententiam quam esse putant autoris, sequuti, à uerbis recedunt, præsertim
Marcellũ à uer ubi uerba ipsa quæ uertimus, diuersos tolerant sensus. Quod tu & aliàs quandoq;
bis Dioscoridis & hoc loco fecisse uideris, generale infrigidationis & rigoris uerbum ad febrium fri
quandoq; rece- gora, & tremebundos algores contrahens: mihi uideris autoris uocem, imò Iridis
dere. latam potestatem coartare. Si enim remedio est Iris in uniuersum aduersus frigo-
ra, ei etiam frigori quod in accessionibus contingit, aduersabitur: non tamen ratio
reciprocat, ut si frigori febrium opitulatur, alijs quoq; frigoribus necessariò opitule
tur. Neq; hi solum ῥιγῶσι, ut uis, qui à tertiana febre inuaduntur, sed & qui à quar VIII
tana, uehementissime. Et nonnulli, Galeno teste, sine febribus à uitrea uocata pitui
ta, sicuti pleriq; à causis extraneis: ut nõ magis sit tertianæ peculiaris hic casus, quàm
quod tu etiam scribis quartanæ, περίψυξις, & semitertianæ φρίκη. Adde quod non
rectè ῥῖγος definitur, frigus cum tremore: cum sint res omnino diuersæ ῥῖγος καὶ τρό
μος, si Galeno potius quàm Platoni in medicina credendũ est. Fidelis igitur inter-
pretis officio fungemur, si Plin. Hermolaoq; adhærẽtes, absolute absq; omni febriũ
mẽtione, perfrictionibus Irides mederi dixerimus: uel eis qui exteriore corporis su
perficie frigent, ut exponit Galen. lib. 3. περὶ ῥιγῶν. Melius etiam intelligemur à
Algoris uox. medicis, si pro algoribus rigores scripserimus: alioquin latius patet algoris uox. Cel
sumq; uidemus, horrorem, non algorem, ubi apud Hippoc. ῥῖγος legit, uertentem.
Ex cap. 2. de CAPITE secundo scribit Diosc. καὶ εἰς ἐγκαθίσματα ὡς ἶρις πρὸς τὰ γυναικεῖα ἁρμόζει.
Acoro. Quæ uerba hoc pacto conuertis: Vtiliterq; Iridis modo insidentibus acoro mulie-
bria, id est mẽses, fouẽtur. In qua interpretatione iterũ uniuersale ad muliebria ma
la iuuamen, ad unum tantũ malum, hoc est mẽses, determinas. significari enim per
eam uocẽ non solum menses, sed diuersa mulierũ mala, Hippoc. ostendit, librũ, in
quo de uarijs mulierũ morbis agitur, περὶ τῶν γυναικείων inscribens. Latam uero etiã
hoc loco esse eius uocis significationẽ ipsemet Diosc. demõstrat, dicens, quod iuuat

ad mulie

ad muliebria ut Iris, de qua priore cap. temet interprete scripserat, quod potu menses duceret, insessu uero fouerentur fœminæ, calido eius decocto muliebres locos molliente & aperiente. Ego igitur sic uerbum ex uerbo cõuerterem, *insessu sicut Iris ad muliebria utilis est*: nec uererer, ut ais, cum periculo humanæ salutis hæc scribi. Siquidẽ non uulgo produntur, sed medicinæ peritis, qui remedia in libris inuẽta norunt & morbis, & ægrotãtibus, suis quæq; tẽporibus accõmodare. Non paruũ enim nocumentum his accidit, Galeno teste, qui credunt medicamentis absq; determinatione scriptis: quoniam, ut dixit Herophilus, IPSA PER SE MEDICAMENTA, ET NIHIL SVNT, ET MANVS DEI SVNT. Maius autem discrimen tuam circunstare interpretationem uidetur, si quis ex ea intellexerit, utiliter menses redundantes, iride & acoro foueri. Quod certe imperitus quispiã ex tuis uerbis facile poterit existimare, quæ sunt, Vtiliter Iridis modo insidentibus acoro muliebria, id est, menses fouentur. *Herophilus.*

MEDICINIS quæ lambendo sunt, non magnopere in inferiorũ partium noxis uti medici consueuerunt: & propterea uitium subesse puto, ubi linctus Mei qui in fluctionibus thoracis cõmendandi uidentur, ad dolores articulorũ, uuluas, tormina, aliaq; superius descripta remedia retrahuntur: & ad omnem quoque à capite in subiectas partes destillationem extenduntur, cum multæ fieri possint à capite destillationes, quas talis linctus irritare potius ualeat, quàm sistere. *Ex cap. 3. de Meo.*

SCRIBIT Diosc. inter alias potestates Cyperi, quod adiumento est λιθιῶσι, id est, calculosis: ubi nescio quare addas uesicæ: quum notũ sit apud medicos, difficilius longe per ea quæ bibuntur, uesicæ calculum, quàm renũ, & atteri & pelli. Scribatq; Galen. saltem de ipso Cypero, quod incidendi quandam uim habet, qua calculosis prodest. qui loquendi modus ostendit, non tantum ei in hoc tribuisse Galenũ, ut ad uesicæ conterendum calculum sufficere existimauerit. Melius igitur fuerat calculo laborãtibus simpliciter dixisse, quàm addidisse uesicæ, cuius nulla in Diosc. mentio. *Ex cap. 4. de Cypero.* *Cyperi facultas*

ΝΕΦΡΙΚΟΥΣ uideo à medicis uocari, renum uitio, quodcunq; illud sit, laborantes. Sic enim intellexit Galen. lib. 6. Aphorismorum, uocem νεφριτικά. Quare miror scribente Dioscoride, Cardamomum nephriticis conferre, transferri à te, nephritim, renum cum urinæ malo aliquo dolorem: quum multi renum affectus sine dolore contingant. *5. de Cardamomo.*

Annot. I IN NARDO multa à me desiderãtur: ut in Gangitide nescio quare præter- *6. de Nardo.*
miseris, longiorẽ esse: scribente Diosc. quod ὑπομηκεστέρα: ratione etiã consentiente:
quoniã fere imbecilliora esse consueuerunt quæ longiora, & aquosis locis nata: con
II sentiente etiam huic lectioni Oribasio. In montana nõ intelligo qua ratione uer-
bum κολοβόσταχυς, torosæ spicæ conuertas, quum κολοβὸν mutilum & mancum Ari-
III stoteli & aliis, & tibi quoq; in aliis locis significet. Sed hæc exigui momenti. Illud
uero non parui, quod mutata usitatiore lectione, quæ in usu nardi auferre iubet lu-
tum, si quod forte radicibus hęserit: eam sequeris, quæ auferre radices ipsas, & quasi *Spicæ nardi radices utiliores.*
inutiles abiici præcipit: quũ tamen, teste Gal. in lib. de antidotis, præferendæ in the-
riaces præparatione radices sint, spica neglecta. Qui etiã lib. 6. de simplicib. medic.
uires radicis explicat, tacita spica: quem (ut tu quoq; notasti) sequutus est Paulus,
& Arabes medici. Nec à Dioscor. serie hoc abhorret, plurali uerbo uires nardi ex-
plicante, quasi radices intellexerit, quas uoce similiter plurali, paulò superius nomi-
IIII nauerat. Scio tamen ad enumerata nardi genera, pluralem hanc locutionẽ posse
referri, quemadmodum tu fecisti, addens de tuo duo illa uerba, *Nardi omnes.* quum ta-
V men simpliciter scribat Diosc. δυνάμεις ἔχουσι, non addens nec nardi, nec omnes. In
VI quibus ipsis uiribus explicandis, scribente ibi Diosc. ad literam: Appositæ, fluctio-
nes ex utero & sanies sistunt. Tu diuidis hoc pacto: Appositæ muliebriũ locorum
fluctiones sistunt. deinde addis; Compescunt præterea sanies, quasi uoluerit Dio-

scorides quod saniem undecunque manantem compescant, quod nequaquam puto, sed ex utero duntaxat, ut uerba sonant. VI Sed alius maior restat eodem cap. circa Cardiogmon scrupus, quem tu stomachi erosionem uocas: in reddendaque talis interpretationis ratione, altius exorsus, καρδίαν ais antiquissimis & Hippocrati, os uentriculi, non cor significasse. Mihi autem Galenum sequẽti, uidentur ueteres os quidem uentriculi cor nominasse ab affectibus quæ inferre cordi consueuit: differentiam tamen & ipsos agnouisse inter illud & cor. Et si hoc quoque tibi detur, ut semper antiquiorib. os uẽtriculi significauerit, non sequitur tamen, ut idem quoque Dioscoridi significet, multis seculis Hippoc. secuto, nec inter antiquissimos numerãdo. Vnicuique tamen apertum est, qui Hippocratis græca cõmentaria aliquando euoluit, ubicunque cordis mentio incidit, non alia in eo nominando quàm καρδίας, uel κραδίης uoce illum uti. Et constat, quod cardiogmi uox, non semper ad uentriculum apud eum sit referenda: quando aphorismo 66. quarti libri (si Galeno credimus) cordis motum palpitationi similem designat: ut propterea excusari possit Hermolaus, tremores cordis hoc loco intelligens. Et 41. libri secundi, uehemẽtissimum cordis affectum, quem momento sequitur interitus, & qui συγκοπὴ à Græcis dicitur. Nec quæ pro te affers testimonia aliud certe dicunt, quàm antiquos per cor, quandoque os uentriculi intellexisse. Si quis enim uerba Gregorij Nysseni accurate pensitet, ea nobis consentire cognoscet, quæ (ut scribis) hæc sunt: » Consueta appellatione ueteres cor, & os uentriculi uocant. » Quid enim aliud notat cõiunctiua, &, particula, quàm ultra proprium & commune cordis significatum, os etiam uentriculi ab antiquis aliquando per cor significari? Nemini ergo, mea sentẽtia, ambigendum apud ueteres Græcos καρδίας nomẽ, primaria significatione, extum illud designasse quod in medio corporis situm, metæ figura assiduo motu uitam instar fontis cæteris membris elargitur: sic Plato, sic Aristoteles, sic amborum schola loquuta est. Secundario uero ad os quoque uentriculi translatum esse, quod consimiles cordi affecto morbos interdum solet excitare. E quorum numero sunt cardiaca & cardiogmos. Qui tamen, etsi uitio uẽtriculi interdum euenire possint, consentiente tamen corde fiunt, ut lib. 5. de locis affectis, Galen. testatur: qui etiã lib. 2. de Hippoc. & Plat. Dogmatis, ὁμωνυμίαν quandam in καρδίας nomine ait esse, nemini ignotam in antiquorum scriptis uersanti, & 6. de causis symptomatum: ut uel ex hoc liceat coniectari, libros de definitionibus, & Introductoriũ uocatos, Galeni non esse: quibus tu aliquando nimis tribuens, contra Galenũ multa definis. Ego igitur uerbum ex uerbo, pro cardiogmo cordis morsus conuerterem: integrum relinquens lectori, per proprietatem ne, an per uentriculi compatientiam, sit cordis ille morsus intelligendus. Alioqui non satis consonum rationi uidetur, ut morsus uentriculi ferè ab acribus humoribus facti, potu nardi rei calidæ liberentur. Sed est id uerisimilius, ut cor odore nardi recreatum, repellat à se quæ nocebant.

Cardiogmos. *καρδία.* *Veteres os uentriculi cor nominabant.* *Hermolaus excusatur.* *Syncope.* *Cardiaca.* *Cardiogmos.* *Librum de definitionibus, et Introductorium, Galeni nõ esse, ut putauit falso Marcellus.*

Annot. I ASARVM si in coronas non addebatur, non uideo quare coronaria herba à Dioscoride dicatur: licet enim odor præcipua fuerit causa, quare in coronis herbæ necterentur, non omnes tamen herbæ bonum spirantes odorem, coronariæ dicebantur. Quod ex Plinij lectione licet cognoscere, seorsum de coronarijs scribente, prætermissis tamẽ multis, & in alium locũ dilatis, quæ ualde sunt odoratæ. Præterea si solus odor faciebat, ut coronaria herba Asaron diceretur, quare utrunque apposuit Diosc. coronariũ simul dicens & odoratum? Quare etiã cum omnia ferè de quibus hactenus egit, boni odoris sint, unicam hanc coronariæ nomine dignatus est? Ego certe causam nõ uideo: sicuti nec quare damnãdus Hermol. uerba hæc Diosc. II ἔχει καυλία γωνιώδη, ὑποτραχέα ἀραιά, hoc pacto cõuertens: Coliculi angulati leuiter asperi ac soluti. Nec enim ignorasse putãdus uir tali ingenio, tam multifariæque lectionis, quid sint καυλοδίνας apud Homerũ & Aristotelem; sed potius cõsultò uoluisse uo

Ex cap. 9. de Asaro. *Odorem nõ esse causam ut herba coronaria dicatur.*

cem

cem herbarijs protritam, eorum magis more, quàm poëtæ aut philoſophi interpre-
III tari. Nec minus congrua uideri Dioſcoridis ſeries debet, poſt ſeminis hiſtoriam, quod ferè in caule oriri ſolet, de cauliculis loquentis: fecit enim natura ipſa flores in hac herba, non ex caule, ut conſueuit, ſed inter folia, à radicibus eos producens: ut concinne & cohærenter à folijs ad flores, ab his ad ſemina procedens Dioſcor. ad
IIII cauliculos demum & radices conuerſus ſit. Eadem quoque ipſa natura oſtendit in hac herba cauliculos angulatos, (quomodo enim angulorum figura aliquid eſſe poteſt, quod angulos non habeat?) non ſubaſperos quoque ſimul & molles, ſed leniter aſperos & raros, uel (ut ipſe Hermolaus) ſolutos. Quanquam nec molle aſpe ro, ut tu putas, ſed duro potius aduerſatur, ſicuti aſperum leui, quemadmodum tu
I quoque capite de Phu, apertiſſime docuiſti. Et hæc quidem dicta ſint communem Dioſc. literam ſequentibus. Si quis uero caſtigatiori inhæreat codici, omnes huiuſce modi perplexitates effugiet: in capitis enim initio, & turba illa nominum obmittitur: & quod coronaria ſit, non dicitur: ſicut nec in 11. Oribaſij legitur, in caulibus, ſed in radicibus: nec uerba illa legũtur, ἴχει καυλία γωνιώδη ὑπότραχία ἁπαλά, quæ neque Serapion legit: quod argumento eſt, aliunde accreuiſſe illa Dioſcoridi.

Annot. I IN CAP. de Phu, non rectè, ut mihi uidetur, pro ἰσοπλόκιος, æqualis reddi- *Ex cap. 10. de Phu.*
II tur: cum græca ad qualitatem, latina ad quantitatem ſpectet. Non placet & loco ὑπόπορφύρου, color in purpura albicans: quaſi non poſſit color alia uia à purpureo recedere, niſi ad album accedat. Sed hæc leuicula. Illud maioris momenti, quod olu
III ſatri, & (ut ſequens eſt) phu herbæ folia, elleboro albo, piro, betæ, & plantagini ſimilia facis, apud me tam diſſimilia, quàm herbæ ipſæ diuerſæ. Similia quidem inter ſe quadantenus hæc omnia: illa, id eſt oluſatri, apij modo fibriata. Sed & ualeriana uocata, quæ phu eſſe creditur, multiplici apud nos uiſitur ſpecie & magnitudine, *Phu Valeriana uulgo dicitur.* ita tamen ut omniũ generũ folia apium potius referant, quàm aut album elleborũ, aut plantaginem. Quibus etiam conſentit Oribaſius, hipposelino ſimilia ſcribens.

OCVLORVM epiphoræ apud idoneos autores, delationes fluctionũ ſunt: *Ex cap. 11. de Malobathro.* quæ licet lippientibus accidant, aliud tamen ſunt quàm lippitudo, quam Græci & noſtrates ophthalmiam: aliud quoq; quàm inflammatio, quam phlegmonem uo- *Epiphoræ.* cant: quod (ut alios obmittam) ex Paulo aperte monſtratur, ſeorſum de ophthalmia, chemoſi, taraxi, quæ inflammationes oculorum ſunt, maioris minorisúe tantum ratione ac præincipientis cauſæ inuicem differẽtes: atq; de epiphoris. Quo fit, *Lippitudo. Inflammatio. Phlegmone.* ut communem lectionem mutandam, cap. de malobathro, non putem: ſed legendum utrunq;, & quod ad lippitudines, & quod ad inflammationes decoctum uino, & contritum ſi inungatur, opituletur: ut ſit lectori integrum, an oculi tantum, an abſolute inflammationes intelligendæ. Simplexq; hæc interpretatio à me magis probatur, quàm uel Hermolai, quæ habet, Oculorũ epiphoras uino inſeruefactũ, uel farina inunctum: uel tua quæ addit, expreſſo uino. Vterque enim ueſtrûm, zelo Plinij uictus, à uerbis Dioſcoridis receſſit, qui uel πρὸς τὰς ὀφθαλμίας καὶ φλεγμονὰς, uel πρὸς τὰς ὀφθαλμικὰς φλεγμονὰς ἀναζεσθὲν ἐν οἴνῳ καὶ λεῖον ἐπιχριόμενον facere dixit.

TRIA Caſiæ genera tradit Galenus. Primam, quam reliquis præfert, uocari *Ex cap. 12. de Caſia.* ait Gizi, duabus uidelicet literis ac totidem ſyllabis, (ſic enim ipſe utraq; numerat.) Secundam Noto, & à nõnullis acruo & daphnitim. Tertiam omnium uiliſſimam, *Caſiæ genera tria.* fiſtularem, quæ extimo quidem cortice, fiſtula uocato, odore & guſtu eſt uehemen-
Annot. I ti: intima uero parte imbecilliſſima, & ad nullum uſum accommoda. Quæ Galeni dicta animo reuoluens, atque his quæ de cinamomo ſequenti capite dicuntur, rebusq; ipſis comparans, adducor ut credam uulgarem noſtro tempore caſiam, *Caſiam ligneã nõ eſſe, quæ in uſu habetur.* ligneam uocatam, rem omnino diuerſam eſſe ab omni ea quæ tribus generib. à Galeno & Dioſcor. enumeratis cõprehenditur. Id uero quod pro cinamomo paſſim

Cinamomum quod passim uēditur, esse Casiam.

uenditur, ut mentitum cinamomū, ita ueram esse casiam. Quæ si uera sunt (ut cer-
te puto) reprobandi qui casiam folio Iridis describunt: folio enim uulgare hoc cina
momum constat, ad rotundum uergente, nullamq; cum Iride similitudinem præ
se ferente. Nec probandum, ut gustata erodere dicatur: quoniam uerbum id, si Cel

Erodere. Exedere.

» so credimus, plus aliquid notat, quàm exedere. Verba eius sunt: Illinitur medica-
» camentis quæ sic exedunt ne erodant: σηπτὰ Græci uocant. Hæc Celsus. At quod
hodie Cinamomum uocatur, non solum exedendi ui caret, sed & per se à nonnul-
lis estur, & delicatissimis escis miscetur. Alioqui nec uox græca δηκτικὴ id signifi- II
cat, sed quod pungentis cuiusdam mordacitatis sit particeps, quam in ficis quoq; le-
pidus poëta Martialis figurate commendauit. Minus etiam congruere uidetur,
ut ἀρωματίζειν amarescere intelligamus: saporum enim nomina ad odores transfer- III

Amaritudo ab uocatis proprie aromatibus aliena.

re docet Aristoteles, non econtrario. Amaritudoq; ipsa adeò est à proprie uocatis
aromatibus aliena, ut quibus adest, quocunque odore præcellant, nomen aroma-
tis auferat. Cum proprie aromata dico, zingiber, cinamomum, atque cætera id ge-
nus intelligo, quorum odor tantum abest ut uino (quod tu opinaris) repugnet, ut
uinum illud maxime probetur, quod aromatis modo suauiter spirat. Quod cum
uina ex propria natura non habent, arte ad maiorem gratiam cōciliamus: ut in exi-

Vina moschatula.

mijs illis uinis, quæ, me iudice, à moscho suauissimo aromate, moschatula nuncu-
pantur: quorum odorem in carentibus eo uinis desiderantes, musto odorata quæ-
dam miscemus, quæ illum aliquo pacto repræsentent. Non putarim etiam ego
meliora illa exemplaria, in quibus pro βλιτοῦ, βότρυ scribitur. Quid enim huic plan- IIII

Rubus Mosyleticus & Musylitis.

tæ commune cum rubo? nisi fortè quis dixerit, rubum mosyleticum dici: uel, ut ca-
pite de cinamomo legitur, musylitin: uel potius ut in Theriaca ad Pisonem, mosyl-
lon: quasi fortè rubus in sacris literis quem uiderat Moses, huius generis fuerit. In
codice ultimo formis excuso βλέχτος legitur. Sed dum exiliora hæc insectamur, V
illud ferè obliti sumus, quod ad rem ipsam, hoc est curandi rationem pertinet, & in
quo possit error cum uitæ discrimine cōtingere, in uoce ἀνευρυσμὸς: quam tu ita in-
terpretaris, quasi uoluerit Diosc. insessu & suffitu decocti huius plantæ, muliebres
locos laxari: cum tamen dilatatio quædam per eam significetur, & ea proprie, quæ
reseratis arterijs cōtingit cute cōglutinata, ut Gal. definit in lib. de tumoribus præ-
ter naturā, & æmulator eius Paulus. Quæ cum te legisse ostēdas cap. de quinquefo
lio, mirum est quare ad contrarium significatū hoc loco, eandem aneurismi uocem
traxeris, ut quod Dioscor. ualere dixit ad dilatationem, tu laxationes facere dixeris,
quæ uel dilatationes sunt, uel eas potius faciunt, quàm remoueant. Quin ratione
etiam caret, ut res adstringendi ui prædita, laxationes efficiat. Quod uero dilatatio-

Casiam dilatationi uteri conducere.

ni uteri conducat casia, præter allatam rationem, testimonium Arabum Auicēnæ
& Serapionis confirmat.

Ex cap. 13. de Cinamomo.

SI VERVM est quod de casia diximus, id uidelicet quod cinamomum nunc
creditur, casiam esse, non cinamomum, cum nulla res alia seculo nostro, ex orienta-
libus locis feratur, quæ uerè cinamomū dici uel putari possit: relinquitur, nos uero
cinamomo nunc carere: ut propterea minus admiratione dignum sit, te, licet inge
nio & doctrina plurimū excellentem, multum hoc capite laborasse, & parum pro-
fecisse. Vbi enim in plantarum historia diuersi & mendosi sunt codices, nō aliunde
celerius & tutius subsidium patet, quàm ab ipsa re, sub obtutū & sensum ueniente.
Nō inueniri autē nunc uerū cinamomū, præter ea quæ dicta sunt, ex his cōstat, re-

Cinamomi ueri notæ.

cōditis quidē adhuc, & paucis cognitis. Scribit Gal. in lib. de antidotis, optimū cina
momū facillimū esse cognitu, his qui multoties conspicati sunt, reliquis difficillimū.
Sex enim eius genera uidisse, bonitate ita inuicē differentia, ut pessimū cinamomū
optimæ casiæ esset propinquū. Quod minime admirandū, scientibus utrūq; in eadē
etiā planta inueniri, sicuti præter Gal. 2. lib. suæ medicinæ, ex quorundā autoritate,
refert

refert Auic. Probatissimæ notæ indicium est, eodem Galeno teste, ut odore quo- *Cinamomi o-*
dam inenarrabili omnibus præstet, gustu autem calorem quendam inuehat, non *dor inenarrabi-*
usqueadeò tamen uehementem, ut cum tristitia mordicet: colore, ac si lactis color, *lis.*
colori uocato phæo, adiecto etiamnum exiguo cyaneo, commisceatur. Esse autem
ueluti arbustum quoddam sex uel septem plus minus adnascentias habens, longi-
tudine quidem inæquales, sed quarum maxima semipedem Romanum non ex-
Annot. I cellat, utriusque ellebori similitudine, uel potius damassonij. Ex his Galeni dictis
colligitur, supposititiũ esse quod de rutæ & cardami odoris similitudine, in quibus-
dam (ut ais) codicibus scribitur: ingratus enim utrinq; odor, qui est in cinamomo gra
tissimus. Quod ad colorem attinet, communi lectioni consentit Galenus, si om-
II nia uidelicet simul sine copula legantur, miscellaq; quædam intelligatur, ex nigro,
cinereo & uinoso: ex qua unicus dissultet color, qui in cinamomo maxime cõmen
datur. Nec nouum est apud medicos, ut quid colore uini describatur, urinas etiam *Vini color.*
III quasdam à uini colore οἰνώπας uocãtibus. Illud potius nouum, ut uino ablutum, *Vrinæ οἰνώ-*
ex atro in cinereum calorem transmutetur, scientibus tam esse infectoribus diffici- *πες.*
le, quàm sophistis facile, nigrum in candida uertere.

Annot. I IN Amomo βότρυον uuam nescio an recte interpretaris. Ego racemum dixe- *Ex cap. 14. de*
rim, concinente magis hac uoce his quæ à Dioscoride subijciuntur. Quod tu quoq; *Amomo.*
II agnouisse paulò inferius uideris, βοτρυώδης racemosum uertens. Nescio etiam
quare bryoniã tot uerbis exprimas, & labruscã nomines, aliam certe rem, uel teipso *Bryonia.*
teste, qui solo cultu differre labruscã à domestica uite lib. 4. scribis, & bryoniã uitem *Labrusca.*
III albam uocas. Eadem dubitatio mihi cõtingit in eo, quod scribente Dioscoride in
laudem Armenici esse εὐώδης ἱκανῶς, tu odoratissimum dicis: apud me enim satis uel
IIII abunde odoratũ, non tamen odoratissimũ, uoces illæ significant. Sicut & ὑπόχλω-
V ρον subuiride, nõ pallidum. Et πληκτικόν non tentans, uerum uel percutiens, uel
VI cõuulnerans. Et ὑπέρυθρον subrubrum, non modice rufum: adiecta etiam disiun
gendi particula, ne utrunq; requirere uideatur, ut scilicet album simul & subrubrũ,
sed ut singulum probetur, tam id uidelicet quod est albũ, quàm id quod est subru-
VII brum. Nec repugnare hæc mihi uidentur (ut tu dicis) his quæ de armenio dicta
sunt, quod scilicet subrufum, & colore ad aurum uergens maxime probatur. Sed
armenij hæ notæ, simpliciter etiã in quouis alio, hoc loco probãtur. Vno hic (quan-
tum ad colorẽ spectat) adiecto, quod album quoq; eligendum sit, si non præ rufo,
VIII præ alijs certe coloribus, & præcipue uario. Quod ad medicinas uero attinet,
prætereundum non est, Melicerida non tam ulceris nomen esse iuxta Galen. & *Meliceris.*
Paul. quàm abscessus: cuius curatio triplici uia cõpleri potest, putrefactione scilicet, *Abscessus tripli*
IX discussione, & sectione. Nec putandum concoctionẽ discussionemq; ita pugna- *ci uia curari.*
re inuicem, ut idem medicamentum utrunque non possit efficere: sicuti neq; faten
dum, suppurationem per res calidas, discussionem per frigidas perfici. Nam cum
utraq; operatio calida desideret, suppuratio æqualiter, discussio exigit magis calida. *Suppuratio.*
Clariora hæc apud medicos sunt, quàm ut declarari oporteat. Pleni sunt medico- *Discußio in ab-*
rum libri medicaminũ, quæ utraq; ui pollent. Ferè etiam contingit, ut quod uni cor *sceßibus.*
pori suppuratoriũ est, sit alteri discussiuũ. Et plerũq; in operibus artis uidimus, me-
dicum cõiectura fallente, ut quod suppurãdi gratia appositum fuit abscessui, ipsum
X discusserit, atq; ecõtrario. Melius igitur, mea sententia, fuerat utrunq; priuilegiũ
integrũ amomo permittere, multis iam seculis præscriptum: ut scilicet inflammatio
nes ac meliceridas, non uno eodemq; loco & tempore, sed uarijs uel particulis, uel
temporibus, & concoquere ualere & discutere, uel unius simul abscessus uno atq;
eodem tempore, eam partem quæ discuti ualeret, discuteret: id quod cõtumax ad
discutiendum esset, concoqueret, & in pus cõuerteret: nec mutare Dioscoridis uer-
ba, dicentis: φλεγμονάς τε καὶ μελικηρίδας διαφορεῖ, quæ nihil aliud significant, quàm

inflammationes & melicеridas discutit: uel si magis placet uulgata æditio, addens ϗ πεπαίνει, id est, & maturat: quoniam, ut ostendimus, eadem simul res maturare, & discutere potest.

Ex cap. 15. de Costo. AMBIGVA est mihi cap. de Costo interpretatio, pro uoce ἁδρὸς, quæ crassum, etiam te alibi interprete significat, speciosum reddens. Annot. I Et pro καταντλήμασι II *πυελία.* καὶ πυελίαις, liquida & sicca fomenta: per πυελίαν enim significari fomenta humida, liquidò patet ex Galeno, in expositione aphorismi 31. lib. 6. III Melius quoque meo iudicio fuerat, huic capiti hoc peculiariter indulgere, ut castigationem non pateretur, quàm particulam ἢ in καὶ commutare, Galeno Græco & Auicenna Arabe disiunctiue legentibus, cum aqua aut melle.

Ex cap. 16. de Schœno. NESCIO quare inter medicinas schœni florum prætermissum fuerit, dolores pulmonum potu eorum adiuuari, consentiente ratione & Auicennæ testimonio. Annot. I Nec uideo quod supplendum aliquid sit in eo loco, ubi dari radicem iubet cõtra aquam intercutem, & conuulsa, cum pari pondere piperis. II Satis enim intelligi potest æquis portionibus eas radices, & piper esse miscenda, nec in huiusmodi medicamentis certũ necesse est modum definire, qui semel dandus sit, sicut in medicamentis purgatorijs, alijsq; in quibus maior quædam existit potestas. Mitto quod discrimen inter lethargum & caron, aliter hoc loco reddis, quàm & per te alibi, & per Galenum & alios medicos proprijs locis reddi solet. III

Ex cap. 17. de Calamo odorato. *Odorato calamo caremus.* ODORATVM calamum, quem tu adeò notum esse ais, ut non sit de eo longius agendum, me nunquam uidisse ingenue fateor. Res enim quæ uulgò pro eo uenditur, non calamus, sed radix: albicansq; potius quàm rufa: nec ex India aut Arabia petita, sed in Europa, uel proxima illi regione (ut ego puto) nascens. Vidi enim & aliàs plerunq;, & semel in Pisonio superioris Pannoniæ ciuitate adeò succosas, & planè recentes huiuscemodi radices, ut non nisi proximo loco natæ iudicari possent.

Ex cap. 18. de Balsamo. *Dioscorides à Galeno notatus in Balsamo.* *Balsami succus Galeno calidus in secundo, Dioscor. in quarto ordine.* BALSAMI succum esse θερμαντικώτατον, scribit Dioscor. tu egregie calidum dicis: quod certe minus est quàm calidissimum, quale ipsum esse, & uox Dioscoridis significat, & Galenus intellexisse uidetur, Dioscoridem in hoc (tacito tamen nomine) notans, quod nimis calidum existimauerit. Annot. I Cum in secundo ordine calefaciat, cuius ordinis egregia quidem satis uis dici potest, non tamen extrema, qualis in his quæ ad quartum usq; ascenderunt. Scribit idem paulò post: ἔστι δὲ καὶ πεπτικὸς καὶ οὐρητικὸς πνεύματος. tu, potus urinam cier, maturat & concoquit. II Ego cõtentus essem uerbo concoquit: nihil aliud (ut mihi uidetur) uolente Dioscor. nisi quod cõcoctionem cibi facit, quæ maturatio præterquã improprie, dici non potest. Magis quoque placuisset, ut semen de quo scribit Dioscor. quod uteri ὑγρασίαν extrahere humiditates diceretur, quàm (ut tu uertis) humores proritare: III *Humoris uox apud medicos.* humoris siquidem uox absolute prolata penes medicos, quatuor illas primas substantias ex cibo primitus genitas designat, sanguinem uidelicet, utranq; bilem, ac pituitam. Mens uero Dioscor. sicuti & Auicenna quoq; intellexit, fuit, ut ei affectui conferret, qui *ῥοῦς.* ῥοῦς à medicis uocatur, qui nihil aliud est, quàm assidua muliebriũ locorũ humectatio: quum ex uerbis tuis facile posset quispiam intelligere, quod humores purgaret.

Ex cap. 19. de Aspalatho. IN Aspalathi medicinis magis placet, ut contra pudendorũ (ut Hermol. cõuertit) putrilagines laudetur, quàm ut tu, difficiles purgationes. Purgatio enim (cum de pudendis est sermo) menstruam significare solet. Videtur autem Dioscor. cõmuni utriq; sexui uoce usus, de maris quoq; pudendo intellexisse. Sed & Galeni autoritas huic parti fauet, ad σηπεδόνας utilem dicens, siccitatis ratione.

Ex cap. 20. de Musco. VITIO dandum nõ est uel Paulo, uel librarijs scribentibus, in Pino muscum nasci, si id uerum non sit: sed Galeno potius, cui subscribunt. Annot. I Nec solum in hac parte, sed etiam in uiribus adstringendi, simul discutiendi, atque emolliendi, quas II

in uno

in uno eodemq́ medicamento conuenire posse, mille exemplis probari potest.

III Non magis quoq; agnosco uitium in eo loco ubi primæ partes cedrino, secundæ populeo, nullæ quercino tribuuntur: quandoquidem ubi tria ordine quodam collocanda sunt, primo atq; altero locato, tertij locus absq; alia mentione statim patefit.

Annot. I TANTOPERE mihi placet, quemadmodum dixi, in interprete fides, ut tacere nequeam, ὑποποίκιλον non colore uarium, sed penè uarium in agallocho signi- Ex cap. 21. de Agallocho.
II ficare. Nec πήγνυσθαι πλάδον στομάχου, idem posse, quod tu uertis, stomachi aquosos
III humores siccare. In torminum autem uoce, nescio cur à Celso recedendum, dysenteriam tormina simpliciter nominante. Et si recedendum, difficultas potius intestinorum uocanda est dysenteria, quàm tormina intestinorum: quum στρόφοι intestinis accidentes, intestinorum στρόφοι, id est tormina, etiam Paulo teste dicantur. Tormina. Dysenteria.

I NASCAPHTHON similem cortici sycamini, id est mori, facit Dioscorides: tu Aegyptiæ fici. Quod certe satis miror, quando & tuipse hoc eodem uolumine sycaminon morum interpretaris. Videtur etiam mihi huius rei mentionem fecisse Theophrastus, licet sub alio, hoc est; nartæ nomine, ut forte in uulgato Dioscoride pro narcaphthon, legendum sit nartaphthon, quod meliora habent exemplaria. 22. de Nascaphtho.

IN VLTIMA uel penultima canchami medicina prætermissum esse miror, uinum, consentiente præsertim cõmuni lectioni (ut alios taceam) Paulo Aegineta. 23. de Canchamo.

Annot. I SVPPOSITITIVM in Dioscoride esse de Cyphi caput, non est cur ex eo suspiceris, quod Paulus inter simplicia medicamenta eius non meminerit: congrue 24. de Cyphi.
II re enim magis ei uisum, ut cum cõpositis locaretur. Nec inter eclegmata, sed inter thymiamata, ceu mediæ existens materiæ inter antidota & trochiscos qui bibuntur, & trifariam in usum ueniens, suffitu, potu, olfactu. Nec illud augere suspi-
III cionem debuit, quod cum simplici materia miscenda non uideretur compositio: siquidem non hoc tantummodo, sed uaria & olea, & unguenta, & uina composita, huic libro locis suis uidemus inserta.

PRIMAS Corycio Croco non dat Galenus eius gratia Corycium antrũ ingressus: quoniam repentino odoris robore & diuturnitate à quibusdam alijs inueniit superari. Tribus enim notis optimũ dignosci ait, ut sit flauum, odoratissimum, & longi temporis spatio proprium uigorem conseruet. Hoc tempore Aquilanum cæteris, non modo Italicis, sed & orientalibus præfertur. Vincitur hoc tamen tan- 25. de Croco. Croci optimi notæ.
Annot. I tum à Pannonico, præsertim Viennensi, quantum uincit reliqua. Nescio igitur quare tu bonitati coloris ruborem addideris, dicente simpliciter Dioscoride εὔχρουν
II esse: & dicente Galeno, illum esse optimũ qui sit maxime flauus. Rei quoq; ipsius ueritas facit, ut codices magis probem, in quibus εὔθραυστος legitur, quàm in quibus δύσθραυστος. Si enim friabile ex seipso esset, cur insolandum diceret Dioscor. ut friabile fieret. Nouerũt hoc & speciarij, in patella illum subinde leniter assantes, ut conte-
III ri facilius possit. Non placet etiam ut Siculum ideo uituperetur, quod satiuũ sit: nusquam enim de croco memini me legisse quod de nonnullis plantis, ut satu deterior fiat. Leuius enim degenerare, id quod est satiuum, scribit Plinius: lætius tamen esse, maius & nitidius syluestre. quasi his uerbis declaraturus, quare syluestre optimum dixerit. Theophrastus odoratius dixit, non melius. Quicquid tamen uel ipsi uel alij scripserint, experiẽtia ipsa nostro tempore docet cultu non degenerare, sed excellentius reddi, & quod nunc cæteris præstat, non esse syluestre. Sed nec Dioscoridis uerba id uolunt, λαχανώδης uocantis: quando & inter olera pleraq; sponte
IIII nascentia connumeretur. Melius itaque erat oleraceos, quàm satiuos dicere: & quod sic à Dioscoride uocaretur, integrum legentibus relinquere. Phlegmonæ erysipelatodes Gal. sunt, tumores ex phlegmone & sacro igne compositi, uincente phlegmone: in his enim sanguis & bilis inueniuntur uincente in mixtione sanguine, & uicta bile. Quæ miscella non bene exprimi uidetur, per hoc quod dicis, Phlegmone Erysipelatodes.

facrorum ignium inflammationes. fed per hæc potius uerba, inflammationes cum facri ignis portione. fic enim nominat Galenus.

Ex cap. 26. de Crocomagmate. IN CROCOMAGMATE defiderari nonnulla ad fidem fpectantia pof- Annot. I
funt: quale eft quod ἀναπλασθέντων in paftillos dicis conformatis: quafi non aliam
quàm paftillorum feu trochifcorum formam ualeant aromata illa fufcipere. Et II
εὐώδης odoratiffimum. κροκώδης τὴν χρόαν, colore croci rubens. πλεῖστον multum. III
Fidelis enim meo iudicio interpres, pofitiuum in fuperlatiuum, aut econtrario, hoc IIII
in pofitiuum, non conuerteret.

27. de Inula. IDEO nec in Elenio probo quod ὑπομήκη longiffima dicatur. Magis etiam Annot. I
placeret, ut fubalba & fubrufa radix diceretur, quàm intus albicans, foris rubens: II
dicente Diofcoride, ὑπολεύκην καὶ ὑπόκιῤῥον eam effe. Subeffe quoqꝫ librarij tui
errorem puto in ea parte ubi ais, ex radice ad confitiones oculos affumi, nulla adna III
torum habita mentione: cum tamen tuipfe πτερυγίδας, qua uoce ibi utitur Diofco
rides, effe nobis adnata, non oculos dicas.

28. de omni oleo. QVAM parum credendum libris, qui Definitiones, & Introductorium Gale- Annot. I
ni infcribuntur, uel ex hoc patêre poteft, quod tenuioris & craffioris inteftini mor-
bos, inflammationes effe definiunt: qui tamen & ab alijs caufis, & à pituita, frigido
humore, ut Galenus in feipfo expertus teftatur, non rarius quàm ab inflammatio-
ne contingunt. Non placet eodem de oleo capite, ut δυνάμεις, id eft, uires exulce II
rantium medicamentorũ, maleficia nũcupentur, ut quæ magno plerunqꝫ funt no-
bis beneficio, quoties uel mala caro erodenda, uel bona, uitandi maioris mali gratia
exulceranda. Nec putãdum uoluiffe Diofc. quod oleo perunctum fit, ulcerari quic
quam non poffe, quemadmodum tu intelligis: fed quod oleum mixtũ ulcerãtibus
uim eorũ hebetat, & minus potentem facit: quod & multis locis teftatur Galenus.

29. de Elæomelite. IN ELAEOMELITE, nifi plus interpreti licet, quàm fenfum autoris red Annot. I
dere, non eft addendum, fponte: fcribente Diofcor. fimpliciter ῥεῖ. Et fi (ut ego II
quoqꝫ puto) fponte fluere intellexit Diofc. non tamen cogimur cõmunem lectio-
nem mutare, pro uoce λίπος, λίπους fcribendo. Poffumus enim duos liquores in ea-
dem arbore intelligere: unum craffiorem, fponte ex trunco manantem: alium qui
ex pingui in furculis latente, ficuti ex plerifqꝫ alijs plantis, arte paretur, minus craf-
fum: & propterea oleum fimpliciter uocatum, non olæomel ut primum. Duas au-
tem res indicari ordo ipfe demonftrat: in prima enim parte poft elæomelitos hifto-
riam, eius apponitur medicina: dehinc fubdit Diofcor. σκευάζεται δὲ καὶ ἐκ τοῦ λίπους
τῶν θαλλῶν ἔλαιον. id eft uerbum ex uerbo: Conficitur autem & ex pinguedine fur-
culorum oleum. Sequuntur poft hæc bonitatis indicia, & demum olei quoqꝫ huius
medicinæ. Non difficile quoqꝫ fuerit Plinio hoc capite patrocinari, fcientibus effe III
affectum quendam, in quo fimul cum fomno uigilia iungitur. Et propterea compo
fito nomine ἀγρυπνὸν κῶμα, foporem uigilatiuum uocari, commixtis fimul bile & pi
tuita: quarum hæc fomnum, illa uigilias conciliat. Mixtum igitur hunc affectum
intellexiffe Plinius uidetur, dicens eos qui hunc liquorem biberunt, torpefcere, ex-
citariqꝫ crebrò.

40. de oleo Laurino. INTER laurini olei uires ἀναστομωτικὴν reponit Diofc. id eft, ut mihi quidem
uidetur, apertoriam. tu laxare ais, rem longe diuerfam, & Gal. χαλαστικὴν uocatam.

41. de Lentifcino oleo. IN PAVCVLIS illis de Terebinthino oleo uerbis, fubeffe errorem puto,
uel ipfomet Diofcoride tefte, qui capite de Terebintho, calefacere fructus eius fcri-
bit: hic uero dicitur oleum ex ipfifmet folis fructibus paratum, refrigerare: quare
magis probandus in uulgatus græcus codex alter, in quo nulla uirium mentio, fed
præparatio tantum Terebinthini olei docetur.

42. de Maftichino oleo. CAPITE de oleo Maftichino non laudo, ut teftimonio Pauli, Galenum po-
tius imitati quàm Diofcoridem, Diofcoridis uerba quæ in uulgata æditione hoc pa-
cto iacent,

cto iacent, καὶ πρὸς τὰ περὶ τὸν στόμαχον ἀποσκιῤῥούμενα. uel, ut in secunda æditione legitur, ἀποσκιῤῥούμενα σκιῤῥώματα καὶ κοιλιακὰ καὶ δυσεντερικά, ita mutentur, ut uerbum σκιῤῥώ-
I ματα in χειρώματα transeat: ex emolliendi enim ui adstrictoriæ iuncta, habet Mastiche, ut duritiebus uẽtriculi cõueniat: durities siquidem quatenus durities est, emollientia: quia autem in uentriculo est, adstringentia desiderat. Ductus quoq; ipse uerborum admittere nequaquam uidetur, ut morbi cum medicamentis, sub eodem loquendi modo contineantur, ut scilicet mastichinum oleum facere ad uteri affectus & ad cerata dicatur. Quanto illud concinnius, ut seruata communi lectione, conferre ad uentriculi durities intelligatur, quàm ea mutata ad ceromata. *Masliches siccitas.*

CVM uaria sint mala quæ serpũt, tutius esset, hoc quod peculiari nomine ἑρπητὰ Græci uocant, non absolute nominare malum quod serpit, sed uel addere, *per cutem*, uel potius ipsa græca uoce uti, quum sint apud Gal. herpetes quidã qui nõ ser- *Ex cap. 46. de Melino unguento.*
Annot. I

II pũt. Placeret eodẽ de Melino unguẽto cap. ut quod in uulgatis græcis codicib. legitur ψωρώδη ἕλκη, scabiosa ulcera dicerent, nõ diuisa cõstructiõe, ulcera & scabies. Alioq; nõ uideo quomodo profundiora ulcera possint melino hoc unguẽto sanari. *Herpetes non semper serpere.*

IN CALCE Telini unguẽti, seruanda cõmunis lectio est, quæ trium sensuũ *48. de unguento ex Fœnugr.*
I examine electionẽ eius facit, odore, gustu, tactu: empturientibus enim probare tribus his uenales res cõcedunt, qui uendunt, non uirium experimẽto, atq; tali præsertim, quod longũ exigat tempus: atq; si forte capillis careat emptor, impossibili. Apposita uero unguento manu, eáque naribus primo, dehinc palato admota, exiguo temporis spatio tribus indicijs unguenti bonitatem glaber quãtumuis emptor experietur. Sed etsi huius rei mẽtio facienda erat, quod scilicet capillos abstergeret, inter alias medicinas erat facienda: sicut & eo quem tu affers loco, cap. de fœnugreco, cæteris potestatibus hæc coniungitur, ut capillos, furfures, & achoras abstergat. *53. de Lilino unguento.*

Annot. I LICET superius quoq; dixerim, non placere mihi ut τὰ γυναικεῖα, ad menses solum referãtur, non possum tamen & hic tacere, quod scribente Dioscor. susinon unguentum reserare uteri præclusiones, inflammationibus utile esse, & in uniuersum utilissimum omnium esse ad muliebria: non esse coartandas eius uires ad menses tantum, sed relinquendum integrũ legentibus, ut ad reliquos quoq; muliebres affectus utilem ualeant intelligere. Simile quoque & hic & alibi peccatum (ni
II fallor) cõmittitur in uoce ἐξανθημάτων & ἐκθυμάτων, generali earum uocum significato, ad capitis tantum pustulas cõtracto. Posse autem exanthemata in quauis corporis parte fieri, ex tuis hoc capite dictis colligi hoc modo potest: Vari (ut dicis) sunt cicatrices pustularum, quæ in pueris toto corpore, præsertim in uultu fiunt. Pustulas uero quas uari sequuntur, esse putas exanthemata. Sequitur igitur, ut sicuti uari in
III toto corpore fiunt, ita exanthemata. Non tamen, si Galeno credimus, putandum est ἴονθος, quos tu Plinium sequutus uaros uocas, esse callum uel cicatrices ex pustulis relictas: sed rem proprij generis, duros uidelicet & paruos tumores, à crasso humore in cute faciei cõsistentes, mollientibus ac discutiẽtib. medicamẽtis curãdos.

IN LIGVSTRINI unguenti confectione, non intelligo quo pacto incertæ olei mensuræ, certus adijci possit aromatũ modus. Sic enim incipis: Sumito eloti acerbi olei quam uolueris portionem. Accipiam, postquam hanc mihi concedis potestatem, olei libellam: quomodo capax hæc fuerit librarum paulò minus decem & septem? Quod si dixeris, addendas ad hanc libras olei nouem & quicuncem: nondum ne summa quidem ista sufficiet: decem enim libræ olei, 17. aromatũ nunquam capient. Adde quod paulò post in 28. huius olei libris, libræ 46. florum apponuntur. unde enim auctum est oleum? Error igitur absque dubio est in capitis initio. Licet enim quãdoq; per portiones indeterminatas à medicis aliquæ cõpositiones describantur, ubi tamen semel à portione cœptũ est, oportet reliqua ex proportione, nõ ex certo numero metiri, Quare & hoc loco magis probãdus nouus codex, quẽ *56. de Ligustrino unguẽto.*

etiam Hermolaus sequutus uidetur, partem unam olei accipiens, & aquæ unam & semissem.

Ex cap. 57. de Irino unguento — HAEMORRHOIDES licet res præter naturã esse, uel nomine ipso uideantur, non minus tamen quandoq; utiles sunt, quàm sanguis, qui quod singulo mense exire à muliebribus locis debet, menstruus uocatur. Scribit enim Hippocrates, his qui atra bile uel renũ uitio uexantur, hæmorrhoides superuenientes bono esse: & cõsuetis eas pati, nisi unica seruetur, periculum esse aut tabis, aut intercutis. Non est igitur mirandum, si inter Irini unguenti remedia, id quoque numeratur quod hæmorrhoides aperit. Scribit eodem cap. Dioscorides, dari idem unguentum II
πρὸς τραχύτητας ἀρτηρίας: tu faucium uertis asperitates: cum tamen arteriæ nomen, non fauces, sed (ut uerbo tuo alio in loco utar) animæ canale significet. Fauces uero nostris sint, id quod Græcis φάρυγξ.

58. de Gleucino unguento. — CAPITE de Gleucino scribit Dioscor. κινεῖται δὲ ἐπὶ ἡμέρας λ΄. δὶς τῆς ἡμέρας. id est, mouetur diebus XXX. bis in d.e. Ad quem modum etiam loquitur Galen. lib. 8. de cõpos. med. secundum loca. Tu uero (nescio qua de causa) scribens, triginta diebus omnia miscentur, nullam, quod bis in die moueri debeat, mentionem facis.

59. de Amaracino unguento. — INTER Amaracini unguenti uires πυρωτικὴν numerat Dioscor. tu his uerbis Annot. I
latinam facis, Calore fouet: minorem meo iudicio faciens, quàm sit ignis uis, à qua uox illa græca deriuatur: alioqui quis nesciat, si calefaciendi uires habet, ut prius dixit, quod calore fouet? Maiores uero ei uires adesse uoluisse Dioscor. ex eo constat,
οἰδήματα. — quod conferre fistulis scribit. οἰδήματα etiam medicis rarò omnes, sed laxi ple- II
runque & indolorosi tumores sunt, à pura pituita geniti. Et propterea aliquid adhuc addendum est, ubi discutere duritiés & tumores uteri, Amaricinum dicitur, quod pituitosos tantum tumores faciat nos intelligere.

61. de Hedychroo unguẽto. — HEDYCHROVM magma componere docuit post Andromachum Galenus, post hunc Paulus & reliqui, ubi Theriacen, quæ dicitur, cõponunt: mutato tamen in barbaris libris, ut plerũq; fit, hedychroi nomine in alindaracaron. Tanti autem & fuit & esse nunc debet, quãti Theriace, quæ absq; eo parari non potest. Galeni autẽ confectio, si olea demas, non multũ abest ab Amaracini unguẽti cõfectione.

62. de Metopio. — LIGNVM ex quo fit chalbanum, metopium uocari ait Dioscorides: tu arborem ex qua stillat, diuerso sanè, uel reipso teste, significato, qui ὀπὸν, id est liquorem, Annot. I
uocas eum qui non per se destillat, sed secta arbore exit. Esse autem chalbanũ ὀπὸν, constat ex Dioscor. lib. 3. Et quod ille ait parari ex amygdalis amaris, tu ex oleo II
ex amygdalis amaris expresso. Et χαλᾷ, mollit: improprie (ut mihi uidetur) hæc III
omnia conuertens.

65. de Cinamomino unguẽto. — IN CINAMOMO, quod pro ἄγαν πικρὸν, id est, ualde amaro, amarissimum: Annot. I
pro σφόδρα δριμέα, id est, uehementer acri, acerrimum: pro μαλακτικὸν, aptissi- II
mum ad molliendum, pro eo quod est apte facit, efficacissimum est, reddis, nequa- III
quam probo. sicuti nec uocem πικρὸν, mutari in πυρωτικὴν. Nam si qua mutatio IIII
ex coniectura facienda est, in πυρωτικὴν potius uidetur facienda, hoc modo: Potestatem habet uehementer acrem, calefaciendiq;, & urendi: propterea aperit, discutit, diffundit, & reliqua. Ducunt me ad hanc cõiecturam, quæ ab eo paulò infrà dicuntur, scilicet adiectis oleo, cera & medulla, leniri eius acredinem, qua in comburẽdo, durandoq; reliquis crassis unguentis præstat. Nec placet ut uerba πρὸς τὰ ῥίγη V
τὰ περιοδικὰ καὶ πρὸς τρόμους, hoc est uerbum ex uerbo: Et ad rigores qui per circuitũ fiunt, & ad tremores: in hæc cõuertantur: Inungũtur eo in accessione circularium febrium contra earum cum tremore algores.

66. de Nardino unguento. — IN PROBATIONE Nardini unguenti, probare non possum probatissimum illum tuum codicem, in quo pro πτισὶ, λιτὴ legitur. Quis enim credat, cum à Nardo nardinũ unguentũ nomen capiat, eligendam in eius confectione ignauam nardum?

nardum? præsertim dicente ipsomet Dioscor. ea magis cõmendari, quæ rem à qua
nomen capiunt, magis redolent. Sed ut probatissimo illi tuo codici id uerbum con-
donemus, quomodo reliquis tua respondebunt? legendum enim erit sic ad uerbũ:
Est autem optima ignaua, non acris, bene olens ut sicca nardus aut amomũ. Te ue-
ro uertente probatur in nardini unguẽti confectione nardus, quæ non adeò præci
pua, acrimonia careat, & siccæ nardi aut amomi odorẽ referat. Nam ut mittã, quod
nulla in Diosc. confectionis nardini unguenti hic mentio, quis putet nardum igna-
uam siccæ nardi odore esse, cum sicca sit longe quàm humida odoratior? aut quàm
ignaua hæc fuerit doctrina, ignauam nardum per siccam nardum (quam & ipsam
ignauam esse oportet, si ignauæ est similis) faciens cognoscere? Quanto igitur me-
lius ex fœmina hermaphroditũ, hoc est neutrum, facere, quàm seruato genere fœ-
minino uigorem ferè omnem, & masculinum robur unguẽto auferre, & uerba in
græcis exemplaribus non inuenta superaddere. Non ab re autem laudare uidetur
id quod aridæ nardi odorem habet: quoniam, ut diximus, arida, sicut pleraque alia,
est odoratior: legendumq; & λεπτῇ, non λιπῇ. Ex hoc colligi potest, quod paulò post
hoc unguẽtum nisi resinam habuerit, liquidum esse dicit, ut intelligamus id cui ad-
dita resina fuerit sicuti minus tenue, ita minus bonum reddi: & hac de causa inter
bonitatis notas positam tenuitatẽ. In quo loco fœmininis quoq; uocibus Diosc. uti
tur: quas cum in neutras cõmutaris, non uideo cur citra culpam non potuerit ea-
dem quoq; mutatio superius fieri. Quare autem fœminino genere toto hoc capite
utatur Dioscorides, alijs cogitandum relinquo.

Annot. I IN CALCE capitis de Iasmino, scribit Diosc. βαρυτέραν δ' ἔχει τὴν εὐωδίαν. id est Ex cap. 68. de Iasmino ung.
ad uerbum: Grauiorem habet beneolentiã. Tu alio (ut mihi uidetur) sensu trans-
fers, Ingrata in eo odoris nimia bonitas. Esse enim quosdã odores graues, & Theo-
II phrastus & alij testantur. Vnum est haudquaquã prætereũdum, priusquã un
guẽta relinquamus, te in plerisq; (ut tu ex Columella uocas) spissamẽtis, ubi in uul-
gatis codicibus χίνου est mentio, σχοίνου cum legas, odoratũ rotundum iuncum trans-
ferre: quum ratione non careat, lentiscũ intelligendam, ut in qua maior adstringen
di uis, quàm in hoc iunco, leniter tantum (ut Diosc. ait) adstringente: & cum odore
præstet, odorandis potius, quàm spissandis unguentis, idoneo.

Annot. I ANDROMACHVS in Theriaces cõpositione myrrham crassam probat: un 69. de Myrrha.
de fit, ut cõmunem lectionẽ probem, secundæ bonitatis myrrham, λεπτὴν, id est te-
nuem, non λευκὴν, id est albam. Desiderare enim uidetur Andromachus eam quæ
II optima sit & primæ notæ. Inter reprobatas myrrhas enumerat Diosc. amineã,
tu mineã uocas: sed hãc cæteris Troglodyticis præfert Gal. ceu odoratissimã, & præ-
cipuum hoc habentẽ, quod in balsamũ non mutatur. Eas enim quæ in balsamũ mu
tantur, si intra corpus sumãtur, uenena esse. Et propterea mineam præ alijs cõmen
dat, ceu præter odoris excellentiã periculo carẽtem. Mutãda ergo non uidetur com
III munis lectio, ne cogamur fateri Galenũ à Diosc. dissentire. Inter myrrhæ uir-
tutes scribit Dioscor. πραΰνει δὲ καὶ τοὺς χρονίους κατάῤῥους ἀλειφομένη πτερὸν τῶν μυκτήρων. hoc
est, lenit antiquas destillationes inuncta alæ nariũ. Tu uero (nescio quare) addis de-
stillationibus nariũ: quod nec dixit Diosc. nec est rationi cõsentaneũ: naribus enim
inuncta, caliditate sua & acredine proritare ad eas humores aptior est, quàm sistere.
Eaq; de causa diuturnis fluctionibus ad pectus est idonea, ceu aliò materiam ad pe-
IIII ctus defluere assuetã distrahens. Quod uero de parte nasi quadam inungẽda
præcipit Diosc. tu ad instrumentũ quo inunctio faciẽda sit referens, ais: Inũctis pen
na naribus: sensu (ni fallor) mẽti autoris & seriei sermonis minime cõgruente. Ver
ba Diosc. ἀλειφομένη πτερὸν τῶν μυκτήρων. id est, uncta parti cuidam nasi πτερὸν uocatæ,
ei uidelicet quæ in ima parte sphæri, sola utrinq; instar pennarum mouetur. Vocari
autem eam πτερὸν seu πτερύγιον (ut Pollucem & alios mittã) testatur Gal. lib. 11. de

usu particularum. Quod de Bœotica myrrha in uulgatis codicibus legitur, grauissimum habet in medicina testem Galen. lib. 8. de simplic. medic. easdem illi uires adscribentem, quas Dioscorides. Quo fit, ut tanquam legitima proles seruanda hæc pars, non quasi abortiua uel spuria exponenda, aut reijcienda sit.

Ex cap. 70. de Styrace.

STYRACEN Catabaliten, Pissidiacon & Cilicium laudat Dioscor. Tu quia nullibi scis esse locum qui Catabala dicatur, autoritate Plinij Catabaliten in Gabaliten mutas. Ego in Calamitem, si qua mutatio faciēda, libentius mutarem, Galeni de Antidotis testimonio, cui plus in hoc tribuo quàm Plinio. Quanquā locus etiam Plinij corruptus esse potest. Inquit enim Gal. è Pamphylia ferri Styracen, intra calamos (quam ob rationē quidam etiam nostro tēpore pharmacopolæ Calamitem uocant) tanto reliquis præstantem, quāto Phalernum uilissimo uino à cauponibus uendito. Qui quidem styrax sit colore pallidissimus, odore & gustu uehementissimus. Scimus etiam Pissidiam ac Ciliciā proximas Pamphyliæ, hancq; procul abesse à Syria & Phœnice, ubi est Gabala ciuitas. Inueniri quoque scribit Dioscorides lachrymam gummi similem splendidam, σμυρνίζοντα, id est, myrrham referentem: tu myrrhæ odore conuertis, quasi colore, sapore, substantia, alia'ue re quàm odore non possit myrrhæ simile aliquid intelligi. — Annot. I; II; Styrax calamites.

71. de Bdellio. Saraca urbs.

SI ALIA non cogit ratio, quàm nullum fuisse Saracenorū nomen dum hæc scriberet Diosc. cōmunem ego lectionem non mutarem. Siquidem Saraca urbs, à qua Saraceni, teste Stephano, dicti, in Arabia post Nabathæos existit, penes quam credi potest arbores gigni, quarū Arabicum Bdellium lachryma sit. Inter notas probati bdellij, sic scribit Diosc. εὐώδης τε ἐν τῇ θυμιάσει ἐοικὼς ὄνυχι. quæ uerba sic latina reddis, Cum incenditur odoratū, & humano ungui colore simile. duo addens uerba, scilicet humano, & colore: quæ ad alium trahūt sensum, quàm quem Diosc. uerba uel faciunt, uel facere possunt. Duplex enim sensus ex illis intelligi potest: unus, ut bdellium quum bene odoratū sit semper, incensum sit ungui simile: alter, quem Hermol. est sequutus, quod dum incenditur, odore similatur ungui. Scimus uero, uel ipsomet Diosc. docente, in paludibus Indiæ odoratum unguem inueniri. Vtrunq; autem sensum tua tollit interpretatio: in qua idem tu quoq; peccasse uideris, quod in alijs dānas, quod scilicet ex Plinio potius, quàm ex proprijs uerbis, sensum uolueris Diosc. aucupari, scribente Plinio, Bactriano multi candidi ungues. — Annot. I; II; Vnguis odoratus.

72. de Thure.

THVS quod artificio rotundatū, atq; ei quod natiuam habet rotunditatem redditū simile, ab his qui eo pacto afformarūt, nomine quoq; sicut figura fallere cupientibus, ἄτομον potius, quàm ἔντομον nuncupari uerisimile est. Et propterea antiqua lectio mutāda minime uidetur, quæ ἄτομον uocari dicit. Primū enim masculum uocatum, est uerè atomū potius quàm dicatur: factitiū uero hoc ecōtrario cum non sit, falsò tamen atomū nominatur, sicuti, si tuæ castigationi standum est, etiam flagiron. Quo pacto uero sit atomi uox Latinis reddenda, haud satis mihi constat: non enim uideo quid ei bonitatis accrescat, si nihil ab eo derasum, defectū, ablatum ue fuerit, aut quid ab eius præstātia tollatur, si qua particula auferatur, cum possit aliquid deradi, quod si adsit, minus illud speciosum & efficax reddat. Quod rheo barbarico, alijsq; medicamētis quotidie cōtingit: sed & gēmis, atq; omnib. ferè, quę ad usum hominis ueniūt. Si indiuiduū quoq; dixerimus, nescio an mentē Diosc. exprimemus. Ego, si uertēdus à me esset hic locus, non sectū dicerē: sicuti enim quæ Græci ἔντομα, Latini appellant insecta, ita quæ illi ἄτομα, possumus uocare nō secta: nec hoc à tua interpretatione multū abest, licet aliā in appēdice primi libri uidearis habere sententiam. Posset fortè, nec absq; ratione, insectile, hoc est, quod facile secari nō potest, intelligi. Id enim quādoq; significari ea uoce, lib. 5. primæ philosophiæ scribit Aristot. — Annot. I; ἄτομον. ἔντομον.

De eo quod est secūdæ bonitatis, sic scribit Diosc. δεύτερος δ' ἐστὶν ὁ ἀράβιος, καὶ ὁ τε σμίλωτον, ὃν ἔνιοι κοπίσκον καλοῦσι, μικρότερον καὶ κιρρότερον ὄντα. hoc est uerbū ex uerbo: Secū- II

dum

dum locum habet Arabias, & quod in Smilo, nõnulli Copiscon uocãt, minus & ru
fius existens. Tu uero propriũ magis, quàm autoris sensum, ut mihi uidetur, sequu-
tus, ita cõuertis: Secũdæ bonitatis est quod orobiã & melioton appellant, quãtitate
III minimũ, colore uero maxime rufum. Inter medicinas mihi nõ probatur, quod
& suprà notatũ est, ut arteria fauces dicatur: siquidẽ arteria trachæa, id est aspera uo- *Arteria.*
cata, est canalis animæ, aërem ultro citroq́ ad pulmones ferens: fauces ad os perti- *Fauces.*
IIII nẽt. Nec quod in secũdo modo cremãdi thuris per forari æneum uas ad fuliginẽ
V colligẽdam prætermittatur. Sicuti nec quod uerbum φώγνυς, in uerbũ frigitur,
cõuertis, obuio existente uerbo, torretur, quod græco melius, ni fallor, respondet.
ΚΟΙΛΏΜΑΤΑ nescio an recte dicantur concaua ulcera, cum sint (Paulo te- *Ex cap. 73. de*
ste) bothrio quidem latiora, minus autem profunda. *Thuris cortice.*
THVRIS mannã ψιχνώδης laudat Diosc. tu thuris micis grumosa. Quod ne- *74. de Man-*
scio quomodo pulueri, pollini ue possit cõuenire. Non enim mãna, sed thus ipsum *na.*
fuerint grumosæ illæ micæ: frustraq́ laborarẽt interpollatores giri, uel excribrata re
sina, aut cõtuso thuris cortice, quæ omnia grũmis carẽt, eã adulterãtes. Hæc quoq;
ratio facit ne Hermol. probẽ, cartilagineã intelligẽtẽ, & propterea ad tertiũ chondri
significatũ pulsus, alicæ similẽ intelligerẽ, nisi uiderẽ 3. ab hoc pręcedẽte, & proximo
seq. cap. per chõdrũ, thuris portiũculã significari eã, quę ueluti callus nucleus ue est.
Annot. I PICEAE & tedæ folia lenire inflãmationes absolute scribit Diosc. Tu (nescio *76. de Picea.*
qua ex causa) generalem inflãmationis uocẽ ad uulnera cõtrahis. Scribis enim, uul-
nerũ inflammationes leniũt, & tuta ab inflãmationib. ea seruãt, Dioscoride dicẽte,
II φλεγμονὰς παρηγορεῖ καὶ τραύματα ἀφλέγμαντα διατηρεῖ. De Dadio scribit Paul. pro
priũ caput, propterea certi generis res esse uidetur, nec omnis materia harũ arborũ
III δαδὸς uel δάδιον esse secũdum Paul. ἀσβόλην eodem cap. nõ ἀσβόλημα legendũ,
& series & res ipsa ostendit. Ait enim: ἀσβόλη δὲ ἐξ αὐτῶν γίνεται εἰς ἀκόπων σκευασίας.
IIII πίλωσις, si Paulo potius quàm libro definitionũ credimus, crassities quædam pal *πίλωσις.*
pebræ est, callosa, rubra, quam plerunq; pilorũ casus consequitur. Auic. silac uocat.
SI VOX πυρὰ ab igne deducta, significare id cõsueuit, quod adeò aridum est, *77. de Lenti-*
ut igne torrefactum uideri possit: quod significatum & tu agnoscis: capite sequenti *sco.*
expungenda non erit, sed eius loco, arida uel torrida Latinis reddendum.
Annot. I TEREBINTHI fructum ἀριστον, id est optimũ ad Venerem, dicit Diosc. Tu *78. de Tere-*
Venerẽ adiuuare simpliciter scribis, nihil addens per quod præstantia eius hac in re *bintho.*
II ostẽdatur. Vbi uero disijcere resinam omnẽ ait, tu collectiones addis. Verbũ
III quoq; καίει, quod urere significat, coquitur cõuertis, alio omnino significato. quod
magis mirandum, quãdo paulò post, eiusdem uerbi plurale καίονται, tu ipse uruntur,
uertis, addita &, particula, ut uidelicet intelligatur ustionẽ quoq; hoc loco doceri.
Annot. I ΘΑΝΆΣΙΜΑ φάρμακα, hoc est, letalia medicamenta, ea Diosc. esse ais, quæ in *79. de Pice li-*
medicina usum quidem aliquẽ habent, per se autẽ letalia sunt. Quod ego non pro- *quida.*
bo, cum uenena ipsa quæ totis substantijs uenena sunt, pharmaca quoq; dicantur,
& mortalia pharmaca. Eodem etiam modo phthisis nomen nimis contrahere *Phthisis.*
II uideris, dicens Græcos ea uoce tantũ uti in his in quibus à capite in pulmones de-
scendens destillatio, eos exulcerat. Galen. siquidem librum Epidemiarũ exponens,
phthisium duas esse scribit maximas differentias: unam, quæ ex fluctionibus à capi *Phthisis species*
te contingit: alteram, quæ ex proprijs pulmonis affectibus trahit originem, maiori *duæ.*
quidem ex parte ob sanguinis sputum, præcipue ubi uas fuerit perfractum. Quan-
III doq; tamen fluctionem aliunde quàm à capite recipiente uiscere. φθόην uero, *φθόη.*
eodem Gal. 7. aphor. lib. teste, Græci, præsertim Athenienses, proprie uocãt, uni-
uersi corporis cum exigua febre extenuationẽ, pulmonis insanabilia ulcera conse-
IIII quentem. ἐμπυήματα Hipp. & Gal. sunt, non solum purulentæ (ut ais) excrea
tiones, quæ sanguinis sputũ sequuntur, sed quãdoq; omnes suppurationes, sæpius

tamen puris inter thoracem & pulmonis effusiones.

Ex cap. 80. de oleo Picino. ALOPECIAM non bene definiuit (quisquis ille fuit) qui librum definitionũ composuit: color enim, Galeno teste, in alopecia, aliquando ad album, aliquãdo ad nigrum, aliquando ad flauum, iuxta uidelicet dominantis humoris naturam inclinar: ille uero uergere semper dixit ad aurum.

86. in fine ex positiõis de Naphtha. SANGVINIS thrombos, non in uesica tantum, sed in utero, uentriculo, alijsq; humani corporis cauitatibus posse coagmentari, & medici testantur, & experientia comprobat. Sed in aneurismate quoque gigni posse, Galenus in lib. de tumoribus præter naturam, scriptum reliquit.

87. de Cupresso. Adstringentia aluum urinas mouent. NON erat ut magnopere dubitares, & subesse mendam suspicareris, si cupressi folia adstringendi uim habentia, urinæ angustijs opem ferre dicãtur. Non nouum est hoc, atq; huic tantũ rei peculiare: sed fere euenit, ut quæ adstringendæ aluo sunt, urinas moueãt: dicente Hippoc. urina multa noctu facta, exiguũ secessum indicari: & econtrario. Vtrasq; etiam uires paulò infrà Paliuro adscribit Dioscorides, & alij plerisq; alijs medicamentis: alioqui cupressus acredine quadam participat & calore.

88. de Iunipero.
IVNIPERVM nescio quare scribas cupresso similem, tacẽte hoc Diosc. nec Annot. I
re ipsa multam similitudinem ostendente: sicut nec fructus in eo apud nos qui- II
dem, quos ego meminerim uidisse me, apparet, qui nuci maiori uel minori, aut fa-
bæ uel magnitudine, uel forma respõdear: sed magna ex parte ciceri potius, qui est
odoratus, & dum manditur dulcis, & postea subamarus: ut mirari etiam subeat,
quare scribente Diosc. γλυκὺς ἐν τῷ διαμασᾶσθαι, dulcedine tacita, in commanducan- III
do odoratum dicas, ratione ipsa & experientia contestante, odorem ei adesse ante-
quam manducetur, & dulcedinem primo ostendi dum manditur, deinde lenem
quandam amaritudinem, suffituq; potius ostendere odorem quàm dum estur.

89. de herba Sabina. INTER uires Sabinæ sic scribit Dioscor. ἐκκαθαίρει τε μελανίας σὺν μέλιτι καταπλασσόμενα, καὶ τὰς ῥυπαρίας καὶ ἄνθρακας περιρρήσσει. σὺν οἴνῳ ποθέντα δὲ αἷμα δι' οὔρων ἄγει. quæ sic ad uerbum mihi sonant: Expurgant etiam cum melle illitæ nigrities, atque sordities, & carbones auferunt. cum uino potæ, sanguinẽ per urinas agunt. Tu uero ita uertis: Ex melle itidem illita nigredines abstergunt, sordesq; alias cutis, carbunculorum crustas ex uino imposita exterunt, & cum urina sanguinem pota ducunt. In qua interpretatione illud in primis non placet, ut quod sordes ille dixit, tu alias cutis sordes dicas: ex hoc enim loquendi modo intelligitur etiam nigrities sordes esse, & cutis tantum dehonestationes, non morbos ab eo intelligi: cum tamen Galen. denigrata potius, & ualde sordida ulcera intellexisse uideatur, carbunculos etiam cum eis cõiungens, amoueri eos ex ipsa cum melle apposita dicens, nulla de crustis mentione habita, uel de uini commistione. Alioqui series ipsa Dioscor. aperte ostendit uinum ad sequẽtia referendum, per quod bibitæ sanguinem per urinas pellunt, licet mala per commata distinctio aliud præ se ferat significatum.

90. de Cedro IN CEDRO unicus tantum locus est, quo offendor, in quo aduerbium ἀνδρωδῶς, his uerbis, ut in homine fit, circumloqueris: cum esset longe facilius per aduerbium uiriliter, exprimere. Sensus enim Dioscor. est, oleo cedrino uiriliter, hoc est uehementer perfricando inuncto, scabies quadrupedum sanari. Quem, iudicio meo, tua uerba minime assequuntur.

91. de Lauro & Lauri baccis
CAPITE de Lauro, nescio quare quod cõiunctim ipse Diosc. dixit, cum pane Annot. I
& polenta, à te disiunctim dictum sit, cum pane polenta'ue. Et participium πο- II
θέντα, id est pota, in participiũ deuoranda cõmutaris. Odorati adiectionem in III
ultimo remedio tacueris, quam præter Diosc. Galen. Paul. cæteri uino cõiungunt.
Non ab re autem ambigis in uerbo πραΰνει, quod lenire seu mitigare cum signifi IIII
cet, aduersari uidetur his quæ sequũtur: quæ enim stomachũ leniũt, uomitiones potius sedant quàm mouẽt. nisi forte quispiã dixerit, leniri stomachũ nauseantem atq;

angustias

angustias inferentem, uacuata per uomitum materia, quæ molestiam faciebat, Auicenna mollire dixit.

PLATANVM compescere oculorum fluctiones scribit Dioscorides. Postea addit: Leuat autem & laxos tumores, & inflammationes. Tu uero generale de tumoribus dictum, ad oculos tantum coarctas. Ex cap. 92. de Platano.

DE FRAXINO ita ad uerbum scribit Dioscorides: Fraxinus arbor est nota, cuius foliorum succus & ipsa folia cum uino pota & illita morsis à uipera opitulantur. Tu hoc pacto interpretaris: Folia autem, foliorumque succus, illa illita, hic potus, uiperarum morsibus subueniunt. 93. de Fraxino.

SIC SCRIBIT capite de alba Populo Dioscorides: τὰ δὲ περὶ τὴν ἐμβλάστησιν τῶν φύλλων σφαιρία. hoc est, ut mihi uidetur, Pilulæ quæ in germinatione foliorum gignuntur. Tu alio sensu uertis: Conuoluta in orbem pilulæ modo in prima germinatione Populi albæ folia. 49. de Populo albo.

CRASSIOREM ulmi corticem cum uino aut aqua frigida potum, educere pituitam scribit Dioscorides. Tu addis ambobus, hoc est, uino & aqua frigidis. quod nec ille dixerat, nec Serapion aut Auicenna intellexerunt. Sed nec in melioribus codicibus aliqua est frigiditatis mentio. 96. de Vlmo

DESIDERO (quod aliàs sæpe dixi) in Interprete præcipue fidem, & propterea exigui aliquando momenti res prosequor: qualis hæc est, quod quum dicat Dioscorides, Populi nigræ folia ex aceto imposita, podagricos dolores iuuare: tu utiliter imponi podagricis dicis. quod certe aliud est: utiliter enim podagricis adhibentur non solum quæ dolores leniunt, sed & quæ uel repellunt, uel discutiunt, uel emolliunt eorum tumores. 98. de nigra Populo.

Annot. I FRVCTVM fert, ais, Tamarix, quemadmodum & florem, concretione sua muscosum: sensu, ut mihi uidetur, à Dioscoride, & re ipsa diuerso. Inquit enim: καρπὸν ὥσπερ ἄνθος φέρουσα βρυώδη. id est, fructum ueluti florem ferens muscosum. ut uoluerit Dioscor. non florem describere, sed fructum qui similis flori sit: id est, qui flos
II potius quàm fructus uideri possit. Nec placet quod eodem cap. eandem uocē καρπὸν, primo fructum, postea semen conuertis: licet enim utrunque significet, credi tamen facile possit à minus perito lectore, fructus aliud quàm semen. Videtur autem secundo loco fructus nomen magis conuenire quàm seminis, quum gallæ si-
III milis dicatur, quæ fructum potius quàm semen repræsentat. Nec placet etiā, quod & suprà tetigi, ut οἰδήματα simpliciter tumores dicantur: tumoris enim nomen per se semper generale est phlegmone, erysipelati, œdemati & scirrho. Oedema uero, Galeno (præter cæteros) teste, ut plurimum laxus tantum, & absque dolo-
IIII re tumor est, ex simplici pituita factus. Foliorum ex uino decoctum si bibatur, lienem liquare, ait Dioscorides: tu minuere dicis, alio certe, ni fallor, significato. 101. de Tamarice. Tumor. Oedema.

BVBONES, phymata, & phygethla, adenum esse affectiones, scribit Galenus, eo inter se differentes, quod bubo phlegmone absolute est: Phyma statim ab initio augescens, ad suppurationes tendit: Phygethlon uero est uel phlegmone erysipelatodes, uel erysipelas phlegmonodes. Quæ definitiones non in totum congruunt his quæ cap. de Paliuro per te scripta sunt. 106. de paliuro Bubones. Phymata. Phygethla.

OXYACANTHA fructū ferè myrto ἐμφερῆ, id est similem, ait Dioscorides: tu æqualem reddis: cum tamen similitudo & æqualitas inter se differāt: sintque multa æqualia, quæ nō sunt similia: multa similia, quæ non sunt æqualia. sicut alio quoque loco suprà ostensum est. 107. de Oxyacantha.

OPTAREM ut spinas Cynosbati, quas ἰσχυρὰς dicit Dioscor. fortes, robustas, uel duras absolute dixisses, non durissimas. 108. de Cynosbato.

FRIGIDVS certe sensus Diosc. erit, si more tuo legamus, ligustrinū unguen tum calefacere, admixtis quæ calefaciēdo sunt. Si uero legamus uerbum ex uerbo, 109. de Ligustro.

unguentum ex eo paratum calefacit, neruosq́ue mollit, si quod ei smigma adijciatur, quod feruidam igneamq́ue uim habeat.

Ex cap. 110. de Tilia. NON prætereundum profectò erat caput de Tilia, quo pacto folia, quæ adstringendi ui pollent, non solum urinas, quod tu in iunipero admirabaris, sed & menses mouere dicantur.

111. de Cisto. CAPITE de Cisto, uel nihil, uel unicũ uerbũ deesse mihi uidetur, si uerba ex fide reddãtur, hoc modo: Flores ut punica, fœminæ albi. Intelligemus enim in mare flores colore puniceo, in fœmina albos: addemusq́ue, si subintelligi non poterit, quod Hermol. fecit, primæ parti, *mari*, figurã tacentes, quã nec nominat, nec innuit Diosc.

113. de Ladano. FOLIA Ladi adstringendi uim habere, omniaq́ue posse quæ Cistus, scribit Dioscor. *Annot. I* Tu uero ad pinguitudinem hæc refers, de qua paulò infrà agit Diosc. *II* *Anodyna.* Anodyna quæ uerè anodyna sunt, non somno, sed temperato calore tenuiq́ue substantia dolorem leuant, teste Galeno 5. lib. de simplicibus medicamẽtis. & propterea melius erat simpliciter dicere, Ladanum utiliter misceri his quæ dolorem leuant, & his quæ tussim, ac malagmatis: quàm ut tu, Miscetur utiliter his quæ somno dolorem leuant malagmatis, & contra tussim medicamentis: dicente Dioscoride, *κỳ ταῖς ἀνωδύνοις κỳ βηχικαῖς κỳ μαλάγμασι χρησίμως μίγνυται.*

114. de Ebeno. ΞΗΡΟΦΘΑΛΜΊΑ, hoc est, arida lippitudo, est, ait Paulus, pruriginosus oculi affectus absq́ue fluctione. *ψωροφθαλμίαν* uero, id est, scabiosam lippitudinem, definit pruriginosam palpebræ scabiem, à salso ac nitroso humore factam: cuius sententiam si sequamur, non erit xerophthalmiæ scabies, quemadmodum tu fecisti, associanda, sed psorophthalmiæ, quod & græcæ ipsæ indicant dictiones.

115. de Rosis. ROSAS siccas magis adstringere quàm recentes, & ratio, & experiẽtia, & Dioscoridis, ac reliquorum medicorum autoritas testatur. *Annot. I* Perdere autem eas refrigerandi potestatem, omnibus prædictis repugnat. Et propterea melius est antiquam seruare lectionem, quæ habet, Refrigerant, & adstringunt rosæ, siccæ autem magis adstringunt: atq́ue ex his uerbis non aliud intelligere, quàm præferri in adstringendi ui siccas, nec ab eis frigus tolli. *II* Vinum in quo rosæ decoctæ sint, doloribus capitis, oculorum, aurium, gingiuarum, sedis, uuluæ, recti intestini prodesse, ait Dioscorides, *ἐγχριόμενον καὶ προσκλυζόμενον*: tu inunctum, aut clystere infusum intelligis. *Antheræ.* Quod cum non possit capiti, oculis, & gingiuis congruere, melius (ut mihi uidetur) fuerat collutum intelligere. *III* Antheras uocant medici compositiones quasdam ægritudinibus oris accommodatas, quibus rosæ miscentur. Quo fit, ut non floridas antidotos pro antheris reddendum putem, sed uoce eadem utẽdum, qua & Latini usi sunt, præsertim Celsus, diuersas antheræ scribens compositiones. Apud Galenum tamen latius patêre uidetur antheræ nomẽ, lib. 5. de comp. med. secundum genera. *IIII* Rosarum florem facere inspersum, ait Dioscor. *πρὸς οὔλων ῥευματισμὸν*: id est aperto sensu, ad gingiuarum destillationes. Quem sensum tu ambiguum reddis, per hæc uerba, Inspersi in gingiuas destillationes cõpescunt, quasi sic inspersi omnes compescere destillationes possint.

119. de Amurca. ἘΚ ΠΕΡΙΣΣΟΥ͂, non priuatim & egregie, ut tu uertisti: sed ex superabundanti, ultra ea uidelicet quæ potest lycium, mihi cap. de amurca significat. *Annot. I* *II* Emplasticen uim (ni fallor) non bene exprimis per ea uerba, Quæ opplendo, & obstruendo sunt: ut infrà clarius monstrabitur.

120. de Vitice. CAPITE de Vitice, unico uerbo *δυσθραύστους*, omnibus his respondes, uitilium modo lentore suo infragiles: aptius dicturus, ad frangendum difficiles. *Annot. I* *II* Purpureum etiam dicis florem, quem Dioscor. subpurpurizantem.

122. de agresti olea. CAPITE de agresti olea, de ægritudinibus cutis nõnulla tradis, quæ sunt mihi ualde ambigua. *Annot. I. ex comment.* *Exanthemata.* Primo, exanthemata apud Græcos proprie fieri densatis in cute crassioribus humorib. magisq́ue ubi dẽsior summa cutis superficies fuerit: quæ uerbũ

fere

ferè ex uerbo à Paulo accepta sunt. Addis præterea, quod non aliud significare uidentur, quàm exiguas pustulas, quales ex urtica uel sudore fiunt. Quæ dicta mihi inuicē uidentur pugnare: cum crassi humores qui uel pituitæ, uel atræ bilis naturæ existunt, exiguas adeò pustulas posse facere non uideātur: & si quas fecerint, albæ erunt uel nigræ, non rubræ, quales sunt quæ ab urtica, uel sudore gignūtur: latæq; non exiguæ: frigidi enim humores lata exāthemata faciūt, Galeno teste, exponente illud Hippoc. latæ pustulæ non admodum pruriūt. Paulus tamen alio loco, ubi de capitis pustulis agit, exāthemata definiens, in superficie factas ulcerationes subrubras & asperas, aliam rem intellexisse uidetur: sicuti & Galen. aphor. 21. tertij libri, genus quoddam exanthematum ἴονθοι uocatū, fieri dicens in summa corporis parte, quod instar ulcerū cutem exasperat. Ex quibus colligitur, exanthematis nomen latius patere: Celsiūq; exanthemata, à quo ea quæ secūdo loco attulisti sunt accepta, alia esse ab utroq; Pauli genere, quorū altera capitis propria, altera toto corpore

II re proueniūt: nec rectè à te Pauli & Celsi dicta fuisse cōiuncta. Dubium & illud mihi est, quod pustulas esse ais, quæ cōcepto intra se pure, graui dolore cruciant. latius enim patet etiam pustularum nomen. Et quanquam à pure ortum uideatur, non tamen putandum, esse non posse pustulam, nisi intra se & pus habeat, & gra- *Pustulæ.*

III ues dolores moueat. Antiquæ destillationes oculorū, non solum ex augmento magni anguli contingunt, sed alijs quoq; de causis, ex libris medicorum cognoscendis. Quare nō bene ab eo, quisquis ille fuit, definitæ sunt, eo qui à te recitatur modo.

SCRIBENTI Dioscoridi cap. de Colymbadibus oliuis, ὁ δὲ ἐκ τῆς ἅλμης χυλὸς αὐτῶν διακλυζόμενος, οὖλα σφίγγει, nescio quomodo respondeant uerba hæc tua, Reprimendisq; gingiuis earum muria utiliter colluuntur: cum nulla in eis sit uox quæ χυλῷ, id est succo, respondeat. *Ex cap. 123. de Oliuis conditis.*

ΔΙΑΚΑΥΣΜΑ ἐλαίας μυελῶν, esse oleum oleastri, legitur in melioribus codicibus. Tu πλαδῶντα legis, atq; πλαδαρὸν ais Græcis significare, non humens simpliciter, sed quod cum humore flaccescit: oportereq; in eo intelligere humorem, & ex humore infirmitatē. Ego autem scio inter ptisanæ laudes τὸ πλαδαρὸν eam ab Hippoc. commendari, alio certe eius uocis significato. Scio etiam à Galeno in 1. lib. expositionis in secūdum Epidemiarum, pladon definiri superfluam humiditatem. Et propterea aliam lectionem magis probo, & putrescentes gingiuas intelligo. *124. de oleo Oleastri.*

NON uideris Diosc. sententiam in glande bene expressisse, ubi ipse scribit, ὃ δὲ τὸ πρὸς τῇ βαλάνῳ ὑπὸ τὸ κέλυφος. uertens in hæc uerba: Quod inter corium glandis & carnem interpositū est. quum ille id quod sub calice circa glandem est, intellexerit. *126. de Quercu.*

OMPHACITIM gallam, paruam & condyloden, ait Dioscorides. Tu exiguam, & articulorum in digitis magnitudine: iudicio meo addens quod non oportebat, nec bene exprimens quod ille intellexit: magnitudinem enim satis ostenderat, exiguam dicens. Figuram igitur dehinc demonstraturus, instar condyli, id est, extremæ partis articulorum in digitis cum flectuntur, similem esse dixit. *127. de Galla* *Condylus.*

PLANTAE quæ coriaria rhus dicitur, nescio quare cubitum abstuleris, consentiētibus reliquis medicis Dioscor. bicubitam facienti: nisi fortè quia minor apud uos gignitur, ideo cubitalem ferè dixisti. *128. de Rhu.*

Annot. I CVRANTIBVS non quomodo Plinius, sed quomodo Dioscorides loquatur, μεσοπορεῦσα ἀκμὴν, non paulò ante maturitatem, sed mediam maturitatem significabit: maturitas enim quum tempore, non momento absoluatur, principium habet, medium, & finem, qui ἀκμὴ, id est consistendi uigor dicitur. Quocunque autem modo maturitas intelligatur, mediocritas hæc nō potest paulò ante eam intelligi. Paulò enim ante incipientē maturitatē, nulla adest maturitas: paulò ante mediā, nōdum est media: paulò ante summā, est plusquā media. Intellexisse igitur uidetur Diosc. mediocrē maturitatē, quæ scilicet inter summā & incipientē sit media: quam *129. de Palma.*

& tu intellexisse uideris in cõmentario, alijs tamen uerbis eam circumscribens, ante totam scilicet maturitatem: quæ uerba mentem Dioscoridis melius explicant, quàm ea quæ in interpretatione sunt scripta. Verius autem forte quis τὴν ὀπώραν, non ad palmulas tantum, sed ad eam anni partem retulerit, qua maturescere ficus & uuæ solent, atq; hoc pacto cõuerterit: Colliguntur in eius temporis medio quo ad summum uigorem maturitas uuæ uenit. Stomachicos uocant medici non so- II
Stomachici. lum eos, qui cibum non continent, sed quibus etiam aliàs lacessitus & imbecillis est stomachus, nec in aperto est, quænam causa sit imbecillitatis. Vocant & causo- III
na, ardentem febrem, non sitim eam consequentem. Quare scribente Dioscoride,
Causus. παύει καύσωνα, fidelius uertisses, ardentem febrem sedat, quàm sitim.

Ex cap. 130. de Elate. CAPITE de Elate, ingenuitatem tuam laudo, qua plus ueritati quàm cuicunque tribuens nomini, Plinij autoritatem euidentissime cõuellis. Vnum tamen adijcio, id quod ueluti ἀμφίεσμα, fructus uocat Paulus, uideri aliã rem quàm Elate. Galenus enim, à quo omnia accepit Paulus, sic ad uerbum scribit lib. 8. de simplicibus Annot. I
» medicamentis: Germen molle palmæ, quod Elate uocant, eandem potestatem ha
» bet uocato Cerebro. Id uero quod ueluti aphiesma ipsius est, adstringendi quoque
» uim habet, omnibus tamen prædictis est siccius. & reliq. Vbi notãdum, aphiesma, non amphiesma apud eum legi, nisi in libro sit menda. Libro uero qui de attenuante inscribitur uictu, à lateribus pullulare hãc Elatem dicit, sicuti Cerebrũ uocatum à summo cacumine. Mirum tamen est si de hoc tantum cortice hoc loco scribit Dioscorides, quare fructus intra eum clausi mentionem fecerit, quum de fructibus omnium palmarum, tam acerbis quàm maturis superiori capite abunde tractauerit.

Nec silendum, ubi tu legis, adhuc florentium, in uulgatis codicib. legi, ἀκμὴν ἀνθούντων: hoc est, perfecto uigore flores habentium. II
Addicq; inter notas probatissimi adstringens, & his quæ pascẽdo serpunt, adijci ulceribus. III
Atq; demum, ubi tu legis, Candido & ipsum colore: legi in Dioscoride, Cor autem trunci album, & ipsum recens in cibo sumptum. IIII

Ex cap. 131. de Punicis, siue granatis mâlis. NON ab re dubitas, an per πυρῆνας, cap. de Punicis mâlis, sint nuclei, uel toti acini intelligendi: docente Dioscoride, ex ipsis expressis fieri cum melle medicamentum ad multa ualde utile: quod male uidetur nucleis ipsis posse conuenire, aridis & absq; succo. Non erat tamen, meo iudicio, tam facile ferenda sententia, ut alteri parti omnino præiudicaretur, Galeno præsertim & Paulo, quem te legisse ostendis, maiorem siccandi uim πυρῆνι tribuentibus, quàm succo: quod uix intelligi potest, nisi seorsum à succo accipiatur. Sed & Dioscorides ipse aliter non uidetur posse intelligi. Nam si de acinis ibi loqui incipit Dioscorides, ubi ait, ὁ δὲ ὀξέας ὁ πυρὴν, de quanam re prius dixit, quod esset boni succi, sed exilis stomacho nutrimenti, quod ardoribus stomachi prodesset, urinamq; cieret? Certe non possunt illa nisi de succo intelligi, uel de totis acinis. Mihi igitur diligentius rem consideranti, uidetur Dioscorides usq; ad eam partem, ὁ δὲ ὀξέας ὁ πυρὴν, de acinis ipsis egisse, qui soli è toto mâlo granato cibi rationem subeunt: post acinos agere de nucleis, tertio de floribus, quarto de cortice, sicq; in uniuersum de omnibus pomi huius partibus. Nec probandus etiam in hoc probatissimus ille tuus codex. Vix enim poterit succus intantum exiccari, ut in puluerem cõuertatur, nisi planè exustus omnem uim prius amiserit. Nuclei uero recenter exempti, tantum adhuc humoris seruant, ut extrahi ex eis succus ualeat: & nisi in sole uel aliter siccentur, puluis fieri uix possint. Sed de hoc plusquam satis. Illud uero non prætereundum, non uideri rationi consonũ, ut penitus nutrimento carere punica dicatur. Et propterea uox ἄτροφος, exigui potius quàm nullius nutrimenti rem hoc loco putanda est significare: sic enim & corpora ἄτροφα dicimus, non quod penitus non nutriãtur (quomodo enim uiuerent?) sed quia uix, & non planè ac rectè nutriuntur. II

Cap. de

Annot. I CAPITE de Myrto, ubi ualere inflãmationibus dicit, in meo codice additur, Ex cap. 133. de
II cum tenui polenta. Vbi etiam tu legis, Et denigrando capillo inspergitur: ue r Myrto.
bum Inspergitur, superadditum uidetur.

Annot. I DISCRIMEN illud inter λύειν, μαλθάσσειν, ὑπάγειν, non uidentur Græci me- 134. de Ce
II dici, præsertim Galen. agnoscere. Nec ὑπάγεια ea dicere, quæ medio habitu aluũ rasijs.
relinquũt, sed quæ leniter, plus tamen quàm natura per se faceret, subducũt. Quod
cerasia quidẽ ipsa & brassicas facere euidentius est, quàm ut probari à nobis debeat.

DECOCTVM Cotoneorum πρόκλυσμα esse idoneum procidenti sedi & ute 136. de mâlis
ro scribit Dioscorides: tu aspergi interpretaris, cum prolui potius ea uox significa- omnibus.
re uideatur.

Quicquid Nicandri interpres dixerit, notum est ex Galeno lib. de alimẽtis, aliud
esse Persicam arborẽ à Persea: hancq́, non Persicam, ex Perside translatam interfi- Persica arbor
ciendi uires in Aegypto amisisse. Et lib. 7. de simplici medicina, de Persico inter mâ aliud est à Per
la recenset. Lib. uero 8. de Persea, uires ei alias quàm Persico attribuit. Notũ etiam sea.
ex Dioscoride. Quare non in dubium à medicis reuocãdum, sed inquirendum po
tius, quænam ea nunc sit arbor, quæ ab antiquis Persea dicebatur: Persicum enim
omnes norunt pomum mensis expetitum, & ori ualde commendatum. Perseam Persea à nobis
uero nemo mirabitur à nobis ignorari, qui apud Galen. lib. 2. de medicinis secun- ignoratur.
dum loca patiẽtia, legerit, nullibi sub Romanorum imperio eam arborem, præter-
quam in Alexandria, à se uisam.

Annot. I CAPITE de Piris, duo sunt quæ me offendunt. Primum, quod etiam maioris 137. de Piris.
momenti est, quod Dioscoridem dicere facis, Cataplasmatis, quæ discutiendo sunt,
ea misceri. quod rationi & uerbis minime consentaneũ est. Calida enim esse opor-
tet, quę discutiendi uim habent, qualia pira non sunt: & ἀποκρουστικὰ ea dixit Dioscor.
hoc est repellentia, non discutientia, diuerso utriusq́ uocis significato, ut quisq́ pe-
II nè nouit, qui duas uel tres paginas in libris medicorũ euoluit. Alterum, quod
non adeò tamen clarum existit, quod capite de Acradibus Dioscorides ait, cinere
ipsorum aperte eos iuuari, qui fungis suffocantur: tu de omnibus piris intelligis:
quod nec dixit Dioscor. nec Auicenna intellexit.

MESPILVM mâlo simile scribit Dioscor. tu figura addis & magnitudine. 138. de Me
quod faciendum meo iudicio non est ab eo qui fidelis interpres uideri uult, præser- spilo.
tim cum constet uix adeò exiguum mâlum inueniri, quod maximũ mespilum non
uincat magnitudine.

LOTON fluentem capillum detinere, præter Plinium scribit Galenus, nulla 139. de Loto.
quod eum coloret facta mentione. Idem & Paulus. Quo fit, ut ingenium & dili-
gentiam tuam summe laudem, ita in hoc sicuti in toto hoc libro, & subesse omnino
uitium in uoce ξανθίζει, tecum putem.

CORNVS fortis quidem, speciosa uero arbor mihi minime uidetur: & pro- 140. de Cor
pterea satis erat pro uoce ἁδρὸν, reddere Latinis fortem, nec addere speciosa. no.

GVMMI pruni & amygalæ calculo prodesse absolute scribit Dioscorides: tu 143. & 144.
Annot. I uesicæ addis: cum longe tamen difficilius sit (quod & superius monui) hunc quàm de Amygdalis.
renalem perfringere: nec sit Interpretis officium, etiam si uerum sit quod additur,
adijcere quidpiam autori: alioqui aperte ei imponit, qui falsum aliquid superaddit. Interpretis offi
II Communem lectionem eodem de Amygdalis cap. magis probo, quæ copulat cium.
rosaceum aceto, non disiungit, & suadente ratione, & Arabum autoritate confir-
III mante. Σηπεδόνες Galeno aliquando sunt putredines, non semper ulcera exe-
dentia. Paulus etiam ἐπὶ τῶν φαγεδαινῶν, id est comedentibus, distinguit. Melius igitur
erat eodem de Amygdalis cap. ad putredines, herpetas, & canis morsus eas cõmen
IIII dare, quàm contra exedentia ulcera. ἀνώδυνα sunt medicis (quod & superius mo
nui) non solum quæ somno, sed & quæ æqualitate substantiæ dolores leuãt. Alio-

qui bis dixisset Dioscor. somnum ab eis fieri, ἀνώδυνα dicens & ὑπνωτικά.

Ex cap. 141. de Pistacijs. PISTACIA iecur laxare ais ex Pauli sententia: melius dicturus si reserare dixisses, & obstructiones aperire.

148. de Sycomoro. INTER notas sycomori πολύκομον scribit Dioscorides: tu multo lactis liquore abundans, quasi πολύγαλον legeris, conuertisti.

149. de Ficis. VBI tu duobus locis strumas, ego δοθιῆνας lego, alium certe morbũ, uel te met alibi teste. Annot. I Vbi etiam de olynthis sermo, quos tu caprificorum, uel ficorũ grossos uocas, qua parte uerrucas & thymos tolli per eos scribit Dioscorides, addẽdum uidetur, crudi. II Non uideo etiam cur non potuerit humidum synapi intellexisse Dioscorides. III

Hæc sunt mi Marcelle, quæ percurrenti mihi primũ tui Dioscoridis librum, moram attulere: quorum te ipsum censorem & arbitrũ constituo, id probaturus repro baturus ue, quod abs te probatũ reprobatum ue iri cognouero. Ea igitur ut æqui boniq; consulas rogo: meq; in eorum numero esse scias, qui te suspiciunt, atque in hoc nemini cedere. Vale. Ex Ferraria. M. D. XIX.

EPIST. II. cuidam uiro doctiss. pariter & amiciss. qui Marcelli defensionem rogatus acceperat.

LEgi uir doctissime, quæ pro Marcello aduersus me acutissime simul & eruditissime disputasti. Quibus primo congressu adeò deterritus prostratusq; sum, ut deditionem uel fugam potius, quàm defensionem cogitarem. Verum quum post primum illum impetũ, epistolam tuam humanitatis & modestiæ, qua semper tua scripta scatent, undique refertam relegerem, præsertimq; eam partem in qua ais, obsequendi mihi gratia, magis quàm ueri delectu te contendisse: resumptis aliquãtisper uiribus, quoniã amant quisq; sua, cœpi respirare, simulq; cogitare, an meos illos quanquam abortiuos partus, tueri quoquo pacto à morte ualerem: arreptoq; calamo, tumultuatim, ut occurrebant, quæcunq; mihi fauere uidebantur, in unum aceruum collegi, digesturus, si tibi digna uiderentur, ut prodire in conspectum hominum possent. Ea ad te hac tenus non misi, pudore quodam prohibitus, quod te alioqui maioribus rebus occupatum, tam crebrò in hæc adeò exilia demitterem. Nunc uero postquam, ni fallor, supra biennium apud me delituissent, aliud quærenti, quum se mihi obtulissent, deuorato pudore, accedere ad te iussi, reuerenterq; uelutí mancipia salutare, sententiamq; tuam, etiam si capitalis esset, demissa fronte expectare.

IN PROOEMIO.

Celsus morbi tempora enumerans, eam morbi partem quam Græci ἀκμὴν uocant, consistendi uigorem interpretatur: quam interpretationẽ dixi me magis probare, quàm Marcelli, qui, Integram ætatem. Annot. I

Aquilonio cœli statu & afflatu, materia omnis in omnes usus meliorescit, ait Marcellus. II Aduersus quod uniuersale dictum ego ostendo, materiã medicinalem diligere potius australia, quàm aquilonaria loca.

Ex cap. 1. de Iride. DE FLORIBVS Iridis, ad ipsosmet prouoco, & ad Diosc. uerba, ἐπὶ καυλῷ ἰσάλληλα ἐπικαμπῆ ποικίλα, nihil in his de summis caulibus, imò nec de pluribus caulibus, nihil quod in altum surgant, quod in singulis singuli, quod rectã, nihil demũ de arcu. Annot. I Modus etiam loquendi alternatiuus in coloribus, ipsis floribus quãdo apparent cõcordans, cogit me credere, non omnes illos colores simul in uno flore ostendi, sed in diuersis diuersos. II Postquã enim flores dixit uarios, statim addit, Aut enim

enim albi, aut pallidi, aut purpurei, &c. Quare non probaui, ut adiectiuum, uarij;
III in participium, uariantes, mutatum sit. Quid rigoris uox apud Latinos possit,
IIII non est meum uobiscum contendere. Illud autem in Marcello probare non possum, quod πολύμαλα ψυχομένους, uel, ut ipse mauult, nec ego abnuo, περιψυχομένους
V eos solum dicat, qui in accessionibus febrium frigent: cadere enim in hoc mihi uidetur
VI tur à boni, nedum fidi Interpretis officio. Nec illud quod ῥῖγος sit tertianis pe-
VII culiaris: φρίκη, semitertianæ: περίψυξις, quartanæ.

ΤΑ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ posse menses intelligi, non abnuo: sed in acori medicinis intelligi, uel ex hoc maxime, quod Iridis modo conferre insessu ad muliebria à Dioscoride dicitur, quam Iridem potu quidem menses ciere, insessu uero mollire & aperire muliebres locos, superius dixerat. Ex cap. 2. de Acoro.

SI SINE uitio sermonis trahi uis Mei linctu ad superiora potest, sine uitio tamen rationis, & artis præiudicio, nõ potest ad pedes usque pertingere: pectore enim licet purgatissimi, pedes plerunque misere affliguntur. 3. de Meo.

MVLTA sunt quæ renum calculos frangunt, uesicæ nequaquam: inter quæ cyperus reponitur. Propterea non sequitur, si calculum potest comminuere, ut uesicæ possit, quod est longe difficilius. nec commeat ratio, ut quod potest leuiori malo succurrere, possit & grauiori: sicut econtrario, quod grauiori, id & leuiori. quanquam nec hoc perpetuũ: nõ enim quod potest phrenitin sanare, potest & reduuiã. 4. de Cypero

INIVRIA possessori fit, quoties possessionis fines arctiores fiunt. Quod certe de Marcello uox νεφρικός queri potest, cuius ambitus in omnes renũ affectus expansus, ad eos tantũ limitatur, qui urinæ malo aliquo cum dolore affliguntur. Nec illustrare hoc est, sed in angustum ambitum uocis & autoris mentem redigere. 5. de Cardamomo.

Annot. I IN GANGITIDE miror prætermissam proceritatem: cui defectui nihil quod à Marcello addatur, satisfacit: quum ad interpretãda alia Diosc. uerba omnia sint apposita. Vitio ego potius uel exemplaris, uel librarij puto defectum huiuscemodi contigisse, quàm Marcelli. Nulla enim ratio suadere mihi potest, ut dimittendum
II dum sit uerbũ in græco exemplari, cui nihil respondeat in latino: sicuti nec quod uerbum sit ad contrarium sensum trahendum, ut in κολοβόσταχυς uerbo, quod, Marcello ipso teste paulò infrà, decurtatæ spicæ significat, & torosæ spicæ hoc loco cõuer
III titur. Hanc autem interpretationẽ exigui momenti dixi, non in ipso interpretandi munere, sed sequentis cõparatione, quæ meliorem partem abijci iubet, deteriore in cõpositionem medicaminũ admissa. Sic enim intelligẽdum Marcellus ipse often dit, dicens lectionem quam sequitur & probat, omnem radicũ usum damnare, præcipereque tanquam inutiles à reliqua nardi materia separãdas abijciendasque esse. Seruata autem antiqua lectione quæ purgari radices docet, non adeò frigida uidetur cõstructio, si uires radicum, non spicarũ intellexerimus. Fideliorque habendus Interpres, qui sententiã & uerba Diosc. sequutus, simpliciter cõuerterit ad hũc modum:
IIII Vires habent &c. Sicuti & ille fidelior qui paulò post sic conuerterit: Fluctiones uteri appositæ & sanies sistunt: quàm Marcellus, transferens: Appositæ muliebriũ locorum fluctiones sistunt, cõpescunt præterea sanies. Dicente Diosc. uno cõtextu:
V τὰς ἐκ μήτρας ῥύσεις ἰχῶρας ἵστησι. Atque ille rursus qui cardiogmon cordis morsum uel erosionẽ, quàm qui stomachi erosiones καρδίας nomine, ita antiquis sicuti & recentioribus cor significante, non autem solum uentriculum, ut Marcellus affirmat. 6. de Nardo
VI Quod autem de acribus humoribus dixi, de his intellexi qui à Græcis δριμεῖς dicuntur, quos calidos esse potius quàm frigidos constat, sicut & alia quæ uerè acria sentiuntur.

Annot. I ET ODORATVM Asarum est, & flecti aptum, &, ut sequens est, re ipsa & Dioscor. sententia, nisi error in communibus exemplaribus sit, coronarium. Quod uero Asarum dicatur, alia quærenda ratio, quoniam nec caput infestare uidetur, 9. de Asaro.

Sed & rosæ, & alia pleraq; caput infestantia, ad coronarum usum ueniunt: imò &
quædam odore carentia, ueluti gramen. Non cōtenderim ego, modo loquen II
di Dioscoridis magis congruere, ut caulia seminis potius, quàm totius plantæ intel-
ligantur: scribenti tamen herbæ historiā, ea uox potius significare ipsius herbæ cau
lem, quàm cuspidi simile semen uidetur, ut scilicet redeat sermo ad herbam, nec am
plius seminis sermo habeatur. Postrema tamen Diosc. græca æditio hanc litem diri-
mit, in qua nulla mentio περὶ τ̃ καυλίου. sicut nec apud Oribasium. Quicquid III
de uoce γωνιώδη statuatur, constat nullum aut caulem aut semen, angularem spe-
ciem habere, nisi ueré angulatum sit. Possunt quidem sensus deludi, nihil tamen est
quod similitudinem anguli ueré præ se ferat, quod uel orbiculare, uel ad lineam sit
rectum, uel omnino angulis priuetur.

Ex cap. 10. de Phu. S I παραπλήσιον similem proprie significat, cur mutandum in æquale? ex qua uo *Annot.* I
ce debeat potius quātitatis, quàm qualitatis conformitas intelligi. Pauci enim (ni fal
lor) erunt, legentes Phu æquali folio esse olusatro, qui quātitatem non intelligant.
Interpretis officium. Secus esset, si æquali uiriditate diceretur. Aliud est interpretis, aliud exponētis II
officiū. Potest hic quam putat autoris mentē, proprijs uerbis explicare: ille sensum
ita autori dimittere debet, ut si uerba aliā q̃ ipse putat sentētiam tolerant, idem etiā
ferant translata. Quod in uerbo ἐμπόρφυρον non custoditū à Marcello queror, *albican
tem* addente, nec integrū relinquente lectori, ut in alium colorē uergere possit puta
re. Tam dissident inter se betæ & olusatri folia, ut si quis folium ignotæ herbæ
per alterum uoluerit notum facere, ridendus sit: si reliquo etiam simile dicat. Et pro III
pterea repudiandi omnino uidentur, qui pro elaphobosco elleborum legunt.

11. de Malobathro. E P I P H O R I S oculorum non semper accedere maximas inflammationes,
præter Pauli autoritatem, remedia quoq; ipsa attestantur, quorum multa sunt ual-
de calida. In postrema tamen æditione legitur ὀφθαλμικὰς φλεγμονάς.

12. de Casia. Q V O D uulgò Casia nasci traditur, & aliquando in Italia frequens fuerit, non *Annot.* I
meam infringit sententiam: siquidem de casia herba nostrates, Græci de frutice lo-
quuti sunt. Si cinamomi uocati folium, nullam cum Iride similitudinē gerit, ea- II
demq; in planta casia cum cinamomo crescit, non in tenebris pugnare dicēdus, qui
casiæ foliū, quod idem & cinamomi est, rem hoc tempore notam, nullam cum Iride
habere similitudinē dicit. Non lacessendi gratia, sed pro ueritate & uerbo Dio III
scor. dixi, non placere ut δηκτικὴ uox erosionem significet, quæ à cinamomo, non so
lum ubi primo gustui occurrit, sed semper aliena est. A proprie uocatis aroma IIII
De quibus aromatibus aliena sit amaritudo. tibus alienam esse amaritudinem dixi, ea intelligens quibus ad condienda opsonia
præcipue septentrio utitur: inter quæ nullus puto rheon barbaricum numeraue-
rit (quāquam odore præcellentem) ob insignem scilicet amaritudinem. Non V
igitur dicens, ad cōciliandam uino gratiam addi aromata, mecum pugnaui, sed po-
tius firmaui quod uolebam: aromatum odorem ita uino congruere, ut si qua eo ca
reant, ut cōmunia uina, arte odorata à nobis reddantur, ad æmulationē moschatu-
Plinij locus. lorum uocatorum, quæ natiuū habent moschi odorem. Vt Plinium mittam, lauda
tissima fuisse apud priscos dicētem uina miro odore, uel (ut legendum potius mihi
uidetur) myrrha condita. Modus loquendi Dioscoridis, & alijs in locis, & hoc VI
capite, aneurismū pro morbo censeri ostendit. eodem enim loquendi modo utitur,
quo paulò ante in inflammationibus usus fuerat: ac si dixisset, ualere ad intraneas
omnes inflammationes, ad renes, ad uteri aneurismum. Et propterea probare nō
possum Marcellum, ad laxandos muliebres locos casiam ibi commendantem, ubi
aneurismum legebat.

13. de Cinamomo. M E O iudicio in cinamomi bonitate non dissident Gal. & Diosc. Propinquū di-
xit Gal. pessimum cinamomū optimæ casiæ perfectione. Diosc. optimum cinamo-
mum optimæ casiæ effigie ac specie comparauit. Odorem Cardami, multoq; *Annot.* I
minus

minus rutæ, non esse miscēdum cinamomo, puto quisq; existimabit, qui Galen. au-
diat dicentem ipsum εὐωδέστατον, ἄῤῥενόν τινα εὐωδίαν ὑπὲρ ἅπαντα τἄλλα. Et Diosc.
σφόδρα εὐῶδες. Neq; enim eorum iudicio standum (si qui tamen hi sunt) quibus ru
tæ aut cardami odor suauis est. Alioqui, si paucis credendum, omnis sensus iudiciū
in controuersiam ueniet. Consentit tamen lectioni Marcelli in ruta, ultima Diosc.
II æditio, ubi legitur, πηγανίζον ἢ καρδαμώμῳ ἐμφερής. De colore sic scribit Gal.
τῇ χρόᾳ δ᾽ ἐστὶν, ὡς εἰ μιχθείη τὸ τοῦ γάλακτος χρῶμα τῷ φαιῷ καλουμένῳ, μετὰ βραχέος τοῦ κυα
νοῦ καλουμένου. quæ uerba nemo negauerit magis congruere cōmuni Diosc. literæ, μέ-
λαν, πυῤῥίζον ἢ τὸ οἰνῶδες, quàm ei quam magis probat Marcellus, nigrum simplici-
ter, & ex natura sua statuente, & ablutū uino cinereū reddi. In Galeni autē illis uer
bis (ut ingenue ueritatē fatear) nullam agnosco corruptelam: è græca uero in latinā
linguam ea melius uertant, qui utranq; me melius callent. ego neutrā mihi arrogo.
Annot. I OIONEI βότρυς. Expeditius & lucidius uerterit quispiam, instar racemi, quàm, Ex cap. 14. de
uuæ modo: quæ enim sequuntur, alijs Dioscoridis uerbis respondent. Nec curan- Amomo.
II dum hoc loco magis quomodo Plin. sed quomodo Diosc. loquatur. Nec bryo
III nia in labrusca mutanda. Si modus loquendi Marcelli, facit ut disiunctio intelli-
genda sit, erit etiam in prima qualitate intelligenda: eritq; sensus, eligendum quod
IIII uel recens, uel candidum, uel modice rufum. Non omnis abscessus in ulcus
trāsit, multa enim sunt ulcera sine abscessu, sicuti & multi abscessus sine ulcere. Con
coqui autem & discuti abscessibus potius, quàm ulceribus conuenit. Matura-
V re & discutere, dissidere ut cōtraria, dicit Marcellus: illudq; calidis, hoc plerunq; fri
gidis fieri. Nos uno medicamento utrunq; fieri diximus: & si à diuersis fiat, à calidis
VI tamen semper fieri: reprimunt enim frigida, non discutiunt. Coagulum fate-
tur Marcellus contraria facere, non tamen maturare & discutere. In hoc autem si-
bi tantum placuit Marcellus, ut uerbum διαφορεῖ abraserit.
Annot. I IN Indico Costo magis placet crassities, quàm species, quæ nec qualis esse de- 15. de Costo.
II beat explicatur. Humida actu esse multa, potestate siccantia, nullus medicus
ambigit. Idem autem medicamenti genus, esse forma humida & sicca, nemo dixe-
III rit. Plus potest apud me in legendo & intelligendo Dioscoride, Galeni autori Plus potest Ga-
tas, quàm mille antiqui codices: nec cogit ratio, ut si mel exterendi uim habet, misce lem autoritas a-
ri semper debeat: quando & Costo ipsi per se ea uis adest, quæ cuti alicui cōparata, pud Monard. quam
quandoq; potest adeò uehemens existere, ut retundi aquæ admixtione desideret. codicū antiqtas
Annot. I PVLMONEM esse prætermissum oscitatione librarij, non negauerim: nun- 16. de Schœno.
quam tamen probauerim industria Marcelli dimissum, ex reliquis uolentis intelli-
II gi: alia enim membra sæpenumero alia exigunt remedia. Suspicatus est Mar-
cellus, mendam eodem cap. de iunco odorato subesse, ubi par piperis pondus dan-
dum dicitur, quia referri ad aliud oportet quod par dicitur. Ego nihil deesse dixi, &
par utriusq; pondus intelligi: nec definiri quantum semel sit dandum. Sunt tamen
exemplaria in quibus addatur, drachmæ unius pondere.
ODORATVM calamum (quod ego minime puto) esse Canellam si putauit 17. de Calamo
Marcellus, plus longe errauit quàm prius putaueram. In Canella enim uocata, nul odorato.
li geniculi, non glutinosus lentor, non amaror, non demum aliud quicquam, quod
calamis adnumerari eam faciat. Fistularis enim dici fortè potest, non tamē calamus.
HAVD utiq; eum probauerim patronum, qui nisi per inficias nequeat patroci- 18. de Balsamo
Annot. I nari: per testes enim re probata, reus cliens cōuincitur. Locupletissimi autem
testes, in balsami calore omnes libri Diosc. sunt θερμαντικώτατον habentes: quare ma
le patrocinatus uidetur Marcellus, calidissimum, in egregie calidum commutans.
II Si maturare aliud est quàm concoquere, ut ipsemet fateris, quare πεπτικός, quæ
unica uox est, per duas illas latina redditur? Nec per ebibita, sed per apposita, matu
ratio abscessuū, quibus proprie, non ulceribus, maturitas conuenit, procurari solet.

Epispastica. Quum epispastica, teste Celso, dicantur, quæ extrahunt: ὑπάγει cõmodius uer- III
teretur, ni fallor, extrahit, quàm proritat. Aliud autem quandoque esse extrahere,
quàm euocare uel retrahere, nemo est qui nesciat.

Ex cap. 19. de Aspalatho. ἈΚΑΘΑΡΣΊΑΣ, ni fallor, feliciter, & ad Galeni mentem uertit Hermolaus,
putrilagines: immundiñas enim ea uox proprie designat, quas eleganter (ut solet)
maluit Hermolaus dicere putrilagines. Purgationes autem, ut uiris etiam fieri con- II
cedamus, non tamen dicimus eos facile uel difficile per genitalia expurgari.

20. de Bryo. VITIVM in Paulo subesse suspicatur cap. de musco, Marcellus: quia Diosco
ridi non consentit, pro Cedris Pinos dicens. Nos non Dioscoridi subscribere Pau-
lum, sed Galeno dicimus.

21. de Agallocho. LATINVM hominem debere potius Celsum sequi, quàm sibi uoces fabrica-
» re, æquum mihi uidetur. Celsi uerba sunt: Pessima his inter intestinorum mala tor
» mina esse consueuerunt, dysenteria græce uocatur.

22. de Nascaphtho. TAM diuersa est mihi in Nascaphtho à Marcello mens, quàm diuersa morus
ab ægyptia fico. Nescio igitur quare eandem mentem esse utriq; dicas, uerba uaria.

25. de Croco. NON ut accusarem Marcellum dixi, primas Corycio Croco nõ dare Galenũ,
sed ut monstrarem non ita stata hæc esse, ut ueluti perpetua decreta essent accipien
da. Non debuit Marcellus interpretis officio fungens, si doctis tantum Diosco Annot. I
rides loquebatur, uelle indoctis loqui, illudq; addere, quod non apposuerat Diosc.
& suspicionẽ relinquere medicis, putandi Galenum Dioscoridi aduersari, altero fla
uum, altero rubrũ crocũ laudante. Vt facile friabilis fiat crocus, insolandus est: II
igitur natura sua facile friabilis nõ est: ergo inter notas probati croci magis proban
dus codex, non facile friabilem dicens, quàm qui facile: quem enim eligere docuit
Diosc. docet & insolare, nõ ut melior uideatur, sed ut ad conterẽdum aptior redda-
tur, qui natura sua ἄθραυστος erat, id est, ad conterendum non aptus. Oleracei III
nomen idem nobis significat, quod Græcis λαχανώδεις. Quid ergo interrogas me
quid significet? Dioscor. potius interroga. Nec Marcellum laudes, non solum cro-
cos hosce, sed pariter omnia olera satiua facientem. Si nemo paulò humanior IIII
ignorat erysipelas, ignes sacros à Latinis dici: nemo homo medicus nescit, erysipela
todes phlegmones dici, in quibus superat phlegmone, superatur erysipelas: non ut
Marcellus transfert, sacrorum ignium inflammationes.

27. de Inula. ὙΠὸ præpositio (ni fallor) nunquã inuenietur intus uel foris, multoq; minus
utrunq; significare. quod Marcellus facit, ὑπόλευκον καὶ ὑπόκιῤῥον, intus albescẽtem
& foris rubentẽ interpretatus. Sunt tamẽ codices in quibus ὑπόκιῤῥον tantũ dicitur.

28. de omni oleo. SI definitio debet reciproca esse definito, definitio illa non potest recta esse, quæ Annot. I
tenuioris intestini morbum per inflammationem definit, quando (quod & tuipse
fateris) potest ille morbus sine inflammatione contingere. Sed præter hoc multa
sunt, quæ librũ illum ex Galeni officina non exisse ostendunt. Non ut argue- II
rem inscitiæ Marcellum dixi, δύναμιν cap. de oleo, uim, non maleficium esse intelli-
gendam: sed ad rem ipsam respiciens, quoniam exulcerantia medicamenta magno
interdum nobis essent beneficio.

29. de Eleomelite. NON putasse Marcellum duas res indicari cap. de elæomelite, uerba eius de-
monstrant, ubi de secundo (ut ego quidem puto) fit mentio: sic enim ipse Diosco-
ridem loqui facit: Conficitur præterea ex surculorum corticibus eiusdem arboris
idem oleum. In quibus uerbis tria superadduntur uerba, scilicet eiusdem, & arbo-
ris, & idem. & unum mutatur leui argumẽto, quia scilicet uerbum Confici, ad eam
rem spectat quæ prius non erat. Vnguen autem per se ad olei naturam accedit: sci-
mus enim unguen, quando à ligno separatũ est, speciem olei habere: in ligno uero
quandiu latet, oleũ nec est, nec uidetur, sed dum elicitur, confici tunc demũ dicitur.

40. de oleo Laurino. QVVM alia sit ἀναστομωτικὴν, & alia χαλαστικὴν uis apud Græcos, diuersis quoq; uer

bis sunt

bis sunt Latinis reddendæ. Igitur quoniam χαλαστικὴν communi usu laxatiuam con sueuimus interpretari, ἀνασομωτικὴν aliter est interpretanda: Ego referandi uel aperiendi dixerim.

LICET plerunque alia cortici, alia medullæ uis sit: cum tamen oleum terebinthi ex toto fructu exprimatur, simili ui esse fructui, rationi est consonum. Et propterea magis probanda ultimo impressa exemplaria, in quibus uerba illa iacentur, scilicet infrigidat, & adstringit. *Ex cap. 41. de Lentiscino oleo*

SI durum est, durities cap. de Mastiche intelligere: durissimum certe mihi uidetur, ut cum eodem uerbo, μιᾷ uidelicet, medicamentum cum morbo construatur: ac si dixisset, Facit ad omnes uteri affectus & ad ceromata & cœliaca. Alioqui nusquam alibi uel Diosc. uel alius medicus, simplicia medicamenta, ad hæc uel illa composita facere dicit, sed misceri potius, uel addi. *42. de Mastichino oleo.*

EADEM fides quam in Interprete exigo, facit, ut non probem herpetas dici malum quod serpit: quoniam ea uoce medici, non absolute malum quod serpit, sed certum morbi genus significat, qui uulgò formica dicitur, cuius etiam quædam species non serpit. Sicuti nec eum probarem, qui πυρώδη ignitum morbum interpretaretur. Defenderetur certe satis belle Marcellus in scabiosis ulcerib. nisi ipsemet sibi tuam defensionem ademisset, eadem serie cum scabie & ulceribus, surfures, perniones, & quæ serpunt, sine copula pronuncians: quanquam nescio quàm rite ψωρώδη, scabies dicatur. *46. de Melino unguento.*

SI ἐκζέματα possunt toto corpore cõtingere, quare sic interpretanda ea uox est, quasi ad solum spectet caput? Si hoc ideo fit (ut ais) quia in uultu maiorẽ præbent deformitatem: sequitur, ut quæcunque uoces deformitatem aliquam denotant, ut lepra, psora, lichen, & id genus cætera, cum eadem uultus adiectione debeant transferri. ἴονθοι Galeno sunt exigui tumores cum duritie, Marcello cicatrices ἐξανθημάτων. Tantum ergo dissidet Marcellus à Galeno, quantum cicatrices à tumoribus. *53. de Lilino unguento.*

QVICQVID dicatur, omnino suspicandum in compositione Ligustrini unguenti mendam subesse, quoniam nusquam tali modo componere docet Diosc. ut incertæ olei mensuræ, certam adijciat aromatum quantitatem. *56. de Ligustrino unguen.*

QVARE ad noxam magis pertinere putandum sit, hæmorrhoides Irino unguento aperiri quàm Cyclamine, ego certe nõ uideo: nec possum non zelotypum putare, qui nulla occurrente suspicionis causa, adulteram uxorem credat. Si faucium nuncupatio late patet, in homine tamen non asperam arteriam, sed quod Græci φάρυγγα, solet significare: nec testimoniũ Lucretij mihi probat aliud, quàm canale animæ per arteriam significari. *57. de Irino unguento.*

IN Amaracino πυρωτικὸν maius quid esse quàm calore fouere, ita probaui, ut tu etiam fatearis, petens à me quo pacto transferenda ea uox sit. Ego certe à te & à Marcello hoc potius expectauerim: igni tamen similem, uel, si dici posset, ignitoriam, uel inflammatoriam uim dicerem. Hermolaus corpus adurere dixit. Interpreti explicandus proprius uocis significatus, qui in œdemate est, nõ tumor absolute: communis est enim tumoris uox apud medicos, quatuor speciebus, phlegmonæ scilicet, erysipelati, scirrho, œdemati. Sicuti igitur bonus Interpres non redderet pro τοῦ ἀνθρώπου, animal, ita nec pro œdemate, tumorem. *59. de Amaracino unguento.* *Tumor.*

RARVM aut nullum in medicina hedychroi usum scribit Marcellus, à Galenoq; neglectum. Necessariò igitur, & non ostendendi studio, eius usum docui. *61. de Hedychroo.*

ARIDAM Nardum non esse odoratiorem, uerba Dioscor. minime probant: nisi fortè ex eo quod πρόσφατος melior dicitur, humidam odoratiorẽ esse uelis argumentari. Cum sit tamẽ cogitatu facile, Indicam herbam non posse humore madentem ad Græciam ferri: omnésque sciant, aliud esse recens quàm humidum, quod *66. de Nardino unguento.*

contrarium est ficco. Quod uero additur pro fortissimo argumēto, quod scilicet in alia præparatione annectitur ℈ ʒ, certe satis est frigidū. Nulla enim ibi mentio apud Marcellum de ignauia, sed de simpliciore unguenti præparatione, sicut superius de Nardo, non de parandi modo. Nihil ergo ad rem, imò facilius possit contrarium intelligi, eam uidelicet compositionem quæ prius scripta est, melius unguentum facere, hanc postremā ignauum. Docte autem (ut soles) causam reddis, quare toto hoc capite fœminino genere utatur Dioscorides. Ariolabar quidem & ego quid simile, sed nesciebam ostendere. Mirum uero, quàm hæc arrideant nostræ sententiæ.

Ex cap. 68. de Iasmino ung. ALIQVA esse ingrati, quæ non sint grauis odoris, unusquisq; puto cognoscit: Annot. I
multa etiam esse grauis odoris, quæ multis sunt grata, multi sciunt. In noua tamen æditione caput hoc non legitur. Sententiā meam de unguentis, per lentiscum II
potius, quàm per odoratū iuncum, qui odorandis aptior quàm spissandis, multis testimonijs firmare possem: sed satis erit Dioscoridis cap. de unguento nardino, quod odorandum dicit inter reliqua Costo, qui iunco ipso odorato minus est odoratus.

69. de Myrrha DESTILLATIONES intelligo ad pectus fluentes, quas Græci nonnulli κατάῤῥους uocant. Leniuntur hæ materia ad nares deriuata, factisq; per eas destillationibus, uel auctis per myrrham, non delinitis. Nonnullos dixi, quoniam sunt & qui catarrhum dicant fluxionem ad fauces & palatum. Quàm uero ductus ille uerborum uiolenter ad Marcelli interpretationem trahatur, non alium quàm te iudicem elegerim.

70. de Styrace STYRACEN aliam rem esse à uocata Ambra, ita notum apud nostrates & Arabes medicos, ut probationem non desideret.

71. de Bdellio. ONYX nota adeò res & antiquis & nobis est, ut nō sit mirādum, Bdellij odorē eius similitudine ostendi. Nec series ipsa orationis huic repugnat: possumus enim hoc modo dispūgere: Odoratū, in suffitu simile ungui: hoc est, per se odoratū esse, in suffitu uero simile reddi ungui, qua etiam in suffitu utimur. Vel hoc pacto: Odoratū in suffitu, simile ungui: ut prius in genere dicat̄, deinde odoris speciem declaret.

72. de Thure. PRIMAE bonitatis Thus uocatū Stagonias & masculum, ἄτομον quidem est, sed non uocatur: sicuti album etiam est, non tamen album uocatur. Ast Indicum ἄτομον, cum non sit, uocatur.

111. de agresti olea. FRIGIDI humores, Gal. teste, lata exanthemata faciunt. Igitur non bene de- Annot. I
finiuntur exanthemata, quod sint exiguæ pustulæ, quales ex urtica fiunt uel sudore. Pituita enim albas, atra bilis nigras, nunquam rubras pustulas faciūt. Quas uero Paulus subrubras & asperas exulcerationes, exanthematum nomine nuncupauit, non à crassioribus humoribus, sed à tenuioribus fieri putādum. Cum igitur late pateat (ut ais) exanthematū nomen, non bene Marcellus dixit, nihil aliud significare quàm exiguas pustulas, quales ex urtica uel sudore fiunt. Non rectius etiam II
ab eo definitas pustulas, uel teipso teste patet, & oculorum destillationes. Non III
qualem putas saltū ego feci, sed librarij oscitatio, qui mediū ternionem cæcutiendo prætermisit, ut est uidere legētibus hæc in epist. antecedēte, ubi resarta sunt omnia.

117. de Galla. QVICQVID significet κονδυλώδης, nullus mihi persuadebit, modo loquēdi Diosc. cōuenire, ut magnitudine similem condylo uoluerit significare. quare enim diceret paruam, & condylo magnitudine parem? Et si non satis erat paruā dicere, quia paruū relatiue dicitur, satis erat dixisse, cōdyli magnitudine esse. At nónne cōdyli digitorum, ita magnitudine differūt, sicut & digiti? solentq; uoces huiuscemodi

desinen

desinentiam habentes, similitudinem potius quàm æqualitatem designare, sicuti γονατώδης, uel Marcelli ipsius testimonio.

MATVRITAS (si philosophandum est) quum proprie, loquendo ut philosophi, alteratio sit, tempore absoluitur, sicuti & calefactio. Sicuti igitur mediam calefactionem aquæ dicimus, non quando propè est ut sit calidissima, sed cum mediũ obtinet caliditatis gradum, ita & de maturitate censendum. *Ex cap. 129. de Palma.*

STOMACHICOS & in causone sitientes, relinquamus: ad Elaten cõuersi, in qua ex propugnatore oppugnator effectus, in Marcellum ita irruis, ut malim cũ eo fugam capere, quàm tecum cominus decertare. Vnam tamen fugiẽdo, Parthorum more, sagittam emittam: Pollucem non dicere ramum uocari Elaten, sed palmam: nimisq; coactum uideri, ut ramus arboris φοινικάλυμμα dicatur fructus. *130. de Elate.*

Annot. I CAPITE de Punica, πυρῆνας ais duritiem cum carne significare: Acinos ad utranq; speciem referri, quæ durum habeat & quæ non habeat. Nucleos speciem eam tantum esse quæ duritiẽ habet. sicq; uideris acinos ueluti genus quoddam statuere supra nucleum, ut sit omnis nucleus acinus, non omnis acinus nucleus. Quæ si uera sunt, idem erit Latinis nucleus, quod Græcis πυρήν. Quare reprehensione non carebit Marcellus, pro specie genus reddens, cum æque cõmode speciẽ reddidisset. Videtur tamen Marcellus nucleũ intelligere, durã & arentem, & sine succo, rem: & propter ea acinum uertisse, non nucleũ. Sed non meum hasce inter uos lites cõponere. Illud potius mihi cõsiderandum, quam rem πυρῆνα Diosc. uocauerit, ut ea si quãdo opus fuerit, uti sciam. Multa autem sunt quæ me cogãt credere, purũ sine carne os intelligere. Primo, quod nisi ea ossa intelligamus, mancus ea in parte fuerit Diosc. nihil de ipsis à succo & pulpa seclusis determinans. Secũdo, male à Galeno & Paulo compararetur πυρὴν succo, si & ipse secum succum haberet. Tertio, ossa illa cum carne, non possent (quod Dioscor. iubet) in puluerem uerti. Quarto, quod alij sic uidentur intellexisse, Auicenna uidelicet & Serapio. Legendum εὔτροφος non ἄτροφος, non sine ratione licet dicas, non tamen accedo: non enim ea uoce uti consueuerunt medici, nisi in his quæ abunde nutriunt. Minimi autem potius nutrimenti, quàm uel nullius uel multi, teste etiã Gal. est Punicũ intelligẽdum. *131. de Punicis seu Granatis.*

PRAETERMISSIS his quæ ad medicamenta uentrem mouentia, & Persica attinent, in Piris aliquantisper immoremur. *136. de Malis omnibus.*

HIC nonnulla dicuntur quasi medica, medicis minime consentanea. Medici ulcera non discutiunt, sed agglutinãt. Nihil enim aliud sunt ulcera, quàm discissa unitas, quæ per coalitum & cohærentiam disseparatarum partium ad integrum reducenda est, non per discussionem. Tumores uero præter naturam, inflammationes uidelicet, ignes sacros, & reliqua id genus, discutiunt, non quidem quando incipiunt, sed quando consistunt: incipiẽtes repellunt: quod longe aliud est quàm discutere. Sicuti alia sunt ἀποκρουστικὰ, quàm διαφορητικά: hæc enim calida, illa frigida esse oportet. Inter quæ, pira bene à Diosc, numerantur, male autem à Marcello discutiendo esse dicuntur. An uero emitti dicãtur ulcera uel abscessus, quando ad maturitatem excoquuntur, mihi (ingenue fateor) est incognitũ: sicuti illud ualde perspectum, medicamenta quæ id faciunt, concoquere & mouere pus à Celso dici. *131. de Piris.* *Apocrustica.* *Diaphoretica.*

Differentiam hanc inter repellentia & discutientia, etsi alibi sæpe clare, tamen lib. 3. de medicamẽtis secundum loca patientia, declarat Galen. dicens: Repellunt „ austera & acerba, quæ communi uoce styptica dicuntur: discutiunt calida & sicca. „

PER ID quod difficilius est, ais, id quod factu facile est ostendi. Vt hoc tibi & Marcello donemus, quomodo probabitis, si ab aliqua ui potest id quod facilius effici, posse & ab eadem id quod difficilius? Potest enim imbecillis senex libellam plumbi ferre, qui non poterit myriadem. Possunt gummi in hac ui imbecilles calculum renum confringere, non tamen uesicæ, Peccat igitur quicunq; apud Dioscor. *144. de Amygdalis.*

Calculos uesicæ frangere nullũ medicamen potest.

legens, Gummi calculum perfringi, adijcit id quod difficillimũ, scilicet uesicæ. quod adeò difficile est, ut multi sint qui negent inueniri usqueadeò efficax medicamen, ut id efficiat bibitum. Boni itaque interpretis officio melius functus erat Marcellus, si quoties nulla est apud Dioscoridem, medicamini cuiuspiã calculi frãgendi uim adscribentem, renum uesicæ'ue mentio, nihil ipse plus addidisset, quàm quod apud Dioscoridem legebat: sed integrũ reliquisset legentibus medicis, num tanta uis medicamini adesset, qua uesicæ calculus posset perfringi. Sed hæc de re nimis multa, ut de qua superius fuerit sermo. Receptui iam canendum, ut si quæ supersunt copiæ, ad feliciorem pugnam integræ adseruentur. Vale uir doctissime pariter & amicissime. Ferrariæ.

EPIST. III. Ioannes Manardus Barth. Tingo Pistoriensi medico S. D. Interpretatio Marcelli in reliquos Dioscoridis libros examinatur.

Vadebant olim nonnulli amici, quorum consilio in re literaria uti soleo, ut eam cum alijs in publicum Epistolam darem, in qua primum Dioscoridis librum per Marcellum latinitate donatum, consultis græcis exemplaribus, sub examen rationis adduxeram. Quibus ego morem gerere prius nolui, quàm tuam in hoc sententiam explorassem, qui ad auspicandam inter nos amicitiã ueluti proxeneta extiteras & mediator. Consultus igitur tu à me per literas, eam minime publicãdam duxisti: parum decere putans, ut quæ amicè inter nos fuerãt agitata, in omniũ notitiã peruenirent. Tuis itaque monitis acquiescens, nõ solum ab æditione Epistolæ abstinui, sed & examinare reliquum operis destiti: uni tibi plus in hoc tribuens, quàm plerisque contrariũ suadentibus: inter quos erant qui affirmarent, Marcellum apologiã & cõscripsisse, & Leoni põtifici nominatim dicasse: ut uel ex hoc me quoque ad æditionẽ animarent: nullam iniuriam amicis fieri dicentes, si seposito omni liuore, quisque quod sibi uidetur, ueritatis studio & legentium usui, quieto & pacato animo, & scribit, & publicat. Nullis tamen rationibus adduci ad hoc potui, ne importunus uideri possem, si seni amico & ualetudinario negociũ facesserem, & molestiam adferrem: amico præcipue alio, te uidelicet, dissuadente. Postquam uero mœstissimum de illius morte nunciũ accepimus, negare itidem efflagitãtibus amicis nõ amplius potui, quin residuo libri perlecto, quæ secus ac ille uel legebã, uel intelligebam, annotarẽ. Ea qualiacũque sunt, ad te mitto, ut uel, si tibi uidebitur, unà cum ipso Marcelli Dioscoride, quẽ & nunc (ut audio) sub prælo affines tui Giontæ habent, in lucẽ ueniãt, uel cum bona tua uenia alibi publicentur. Quanquã enim in his, ut in prima etiã epistola, nõnulla sunt quæ leiuuscula mihi ipsi etiã uidẽtur, nõnulla in quibus facile defendi Marcellus possit: uidebis tamẽ (ni fallor) multa ad rem, id est medendi artẽ spectãtia, in quibus ille ueluti homo, atque homo qui in libris poëtarũ & oratorũ magis quàm medicorũ uersabatur, aperte est lapsus: quæ si incastigata remanserint, possint & multis medicis imponere, & hominũ uitæ non parum obesse. Nec est ut quispiã uereatur, manibus Marcelli iniuriã hac æditione fieri. Si quis enim harũ rerum illi sensus est, putãdum est gauisurũ potius, bonique consulturũ, quicquid bono animo, ueritatis inuestigãdæ gratia, cuius inter nos agens studiosissimus semper fuit, scriptis mandatũ est. Nõ secus etiam te facturũ confido: atque quoscunque Marcelli studiosos, ut faciãt, moneo, rogoque. Nec me aliam ob causam hæc & scripsisse & publicasse putent, quàm ob ueritatis amorem, & amicorum id petentiũ obsequium. Sed iam rem ipsam aggrediamur, orsi ab his quæ in fine primi libri aduersus Hermolai æditionem disputauit.

Marcellus medicæ artis imperitus.

Probari

Cap. 1. Situs

PROBARI inquit Dioscorides, Iridem quæ sit τῇ ὀσμῇ εἰλικρινὴς καὶ μὴ νοτίζουσα. Hermol. olfactu syncero non madido: Marcellus sermonis seriem & uerborum ductum ostendere ait ad Iridem, non ad odorē eius referendum participiū νοτίζουσα, & propterea, humore nō lentescens, Iris scilicet, non odor eius, conuertit. Ego ad odorem pertinere nō dubito, sicque propemodū ad uerbū transferrē: Olfactu syncera, nec sitū obolens. situs enim corruptionē quādam significat ex diuturna mora rei in humido loco, quæ tetrū quendam odorē spirat, qui etiā situs uocatur. Vnde Plin. crocum damnat quod situm redolet, alijsque locis odorē quendam terræ nominat.

Cap. 2.

DAMNAT cap. 2. quod τὰ γυναικεῖα desideria mulierū appellauerit, multisque testimonijs probat ea uoce menses significari. In qua re certe laborādum non erat. Sciunt enim hoc quicunque aphorismum Hippoc. legerunt libri quinti 28. sed ostendere debuit, non aliud posse quādoque, præcipueque eo loco significare: cuius contrarium nos cap. de Acoro, prima epistola probauimus. Quanquā si à nobis locus ille uertendus esset, nec Marcelli, nec Hermolai exemplo uerteretur, sed in hunc modum: Facit & insidentibus ad muliebria Iridis modo. Hermolai tamen traductionem magis quàm Marcelli probamus: satis intelligi huiuscemodi desideria putantes, per ea quæ in Iride dicta fuerant: præter enim menses, quos potam Iridem ciere dixerat, mollire quoque eius decoctum uteros fotu asseruit & reserare.

Cephalica.

Nec pariter probauerim Marcellum, id quod Diosc. dixit, misceri panacem κεφαλικαῖς δυνάμεσι, de his tantum quæ contra cephalæam componuntur intelligentem: scimus enim κεφαλικὰ à Græcis uocari, non ea tantum quæ uehementi illi capitis dolori conferunt, cephalæa uocato: sed quæcunque alijs etiam capitis affectibus sunt utilia: ad quem modum Celsus cephalicā emplastron quandam Philotæ nuncupauit, capitibus fractis accommodam. Et Galen. in lib. de medic. compos. secundum genera, multas tales componere nos docuit. Nihil igitur aliud uoluit Dioscor. nisi his compositionibus panacem misceri, quæ ἄκοπα, & his quæ κεφαλικὰ à Græcis appellantur: à qua sententia non multum remota est Hermolai interpretatio, misceri dicens acopis, & his quæ ad desideria capitis componuntur.

Morsus bestiarū propriā curationē desiderare. θηριόδηκτα.

In θηριοδήκτοις non est ut laborem Hermolaum defendendo, Plinij in re literaria, præsertim in his quæ ad latinæ linguæ eruditionē spectant, imperatoris inuicti clypeo satis tuti. Sed illud potius notandum, quod ad rem, hoc est, ad curatiuam artem pertinet, non bene dici à Marcello, quæ à morsu bestiarum fiunt uulnera, communi aliorum curatione esse curanda: propriam enim hæc curam desiderant: & ideo seorsum de illis scribunt medici, quoniam uenenositatis cuiusdam & ipsa participant: ut propterea melius fuerit ubi θηριόδηκτα legimus, communi serpentibus & quadrupedibus uoce ferarum uel bestiarum morsus reddere.

Cap. 4. Hermolao patrocinatur.

SI calumniandus est Hermolaus, Cyperi folia porraceis dicens longiora & exiliora, quæ Dioscorides Porro similia dixerat, longiora autem & graciliora: certe nec calumnia multis in locis carebit Marcellus, longe magis à uerbis Dioscoridis recedens, quàm hoc loco Hermolaus: alioqui uerba ipsa quibus ipse usus est, similem porri uidentur ostendere.

Defendit quoque Hermolaum eodem cap. uulgatus nuper codex, in quo sic ad legitur: ῥίζαι δ' ὑπόκεινται ὧν ἐστὶ ἡ χρῆσις, ὥσπερ ἐπιμήκεις ὡς ἐλαῖαι συμπεφυκυῖαι ταῖς. hoc est ad uerbum: Subsunt radices quorum & usus est, ueluti oblongæ oliuæ similes.

Cap. 5.

IN CARDAMOMO non ausim tueri Hermolaum, pro calore feruorem reddentem. Velim autem Marcellum, quod in alio reprehendit, in sua interpretatione cauisse, nec simili errore lapsum, unam pro alia (quod sæpe, ut prima epistola notauimus, fecit) uocem reddidisse.

Cap. 6

DE nardo in ead. epist. ad Marcel. satis ostēdimus, posse cardiogmi uoce, cordis morsum intelligi. Nūc addimus, nō absolute uerū esse, quod hoc loco scribit Marc.

Cor affectū curari posse cōtra Marcellum. Cor κατὰ πρωτοπάθειαν, hoc est, primarium affectum offensum, nullam medicæ artis opem admittere. Scimus enim quamplures cordi primarios morbos cōtingere, qui & per se, & medici auxilio, nec difficilem curationem accipiunt. Scimus etiam, Galeno docente lib. 4. aphor. 66. aliquos medicos cordis παλμοὺς, cardiogmos uocasse: cuius contrarium asserit eodem loco Marcellus.

Cap. 7. REPREHENDIT præterea Hermolaum, quod contra Dioscoridis præcepta nardi Gallicæ purgationes docuerit. nos uerbum ex uerbo Dioscoridis seriem uertemus, ut integrum sit unicuiq; græcas literas non callenti, uter melius autoris mentem expresserit, iudicare. Caulium, inquit Dioscorides, tantum & radicū usus est & odor. Quare oportet ante unam diem conspersos aqua fasciculos, & à terreno emundatos, super humido sternere pauimento, supposita prius charta, posteriore autem die expurgare. Non enim simul cum paleari & alieno, id quod utile est expurgabitur.

Cap. 19 CAPITE de Aspalatho, pecus pro embryo trāsfert Hermolaus, Apuleij herbarium sequutus: quod arguit Marcellus. Ego alijs hanc litem dirimendam relinquo, contentus signasse autorem, quem forte Hermolaus est imitatus.

Cap. 28. IN OLEO, cap. 28. pro uoce μαλακτικόν, non bene dictum ab Hermolao putat, lenit, referendum ad aluū iudicans. Ego cum superius μαλακτικὸν γαστρὸς oleum dixerit, libentius hoc loco intellexerim, uim molliendi quæ obduruerint. Non agnosco etiam in uerbo καθαίρειν, mitiorem illam quam Marcellus, purgationem: cum uideam Hippoc. in uehementibus purgationibus, ualdeq; laboriosis ea uti, & *Cathartica.* cathartica à medicis dici, etiam quæ cum magna ui purgant, sicuti elleborus & scammonium. Ad fœminas Hermol. retulit, quod de ileosis eodem cap. scribit, quia (ut ego quoq; in meo) & ipse in suo codice πρὸς τὰς εἰλεώδεις legebat.

Cap. 30. CAPITE de Ocimino unguento, in uulgatis nuper codicibus, nulla Ligustri mentio: ut mirum uideri non debeat, si aliter Hermolaus quàm Marcellus legerat, non consentientibus sibi inuicem exemplaribus, neq; ulla suppetente euidenti ratione, quare una præ alijs lectio probanda sit. Ego tamen potius eam laudauerim, in qua non nominatur Ligustrinum unguentum, ceu adhuc incognitum, nec cuius antea docuerit Dioscorides confectionem.

Multa & alia in Hermolai interpretatione taxat Marcellus, quæ ad secundum librum festinans, consultò prætereo: uel quia leuioris notæ, uel quia in prima epistola defensa, uel quod in eis ego quoq; peccatum cognosco, aut Hermolai, aut, quod libentius crediderim, librarij. Placuit autem breuitatis gratia alium modum in sequentibus libris sequi, uerba uidelicet Marcelli quæ castigationem desiderare uisa fuerint, signando: dehinc prima litera mei cognominis præsignata, addere quæ mihi uidentur: & hoc absq; ulla præfatione, locū duntaxat libere notans, integrumq; lecturis relinquens, utram sentētiam maluerint approbare: non enim tantum mihi arrogo, ut mea uelim quasi extemporanea, Marcelli meditatis, absq; magna indagine præferri.

LIBRO SECVNDO.

Cap. 1. de terrestri Erinaceo. Renum cum urinæ malo aliquo doloribus.] MAN. nephriticis ait Diosc. Nos autem in epistola superiore ad Marcellum ostendimus, non bene eam uocem sic uerti, ut Marcellus semper facit.

Solidæ partes in aquā resolui non possunt. Toto corpore resoluentibus se in aquæ naturam solidis partibus.] MAN. multi hic errores: neq; enim solidæ partes in hoc, uel in alio morbo in aquam resolui possunt: nec tumor qui in membris hyposarcidio laborantibus ostenditur, ab aqua, sed à pituita fit.

Et his, quorum corpus macie conficitur.] MAN. legendum elephantiosis, & his qui

his qui mali sunt habitus. Verba enim Dioscor. sunt, ἀλφώδεσι καὶ τραχέσι.

Maiore ui tamen urendo exulcerat.] M A N. ad uerbum, caustici magis sunt. Cap. 4.
Vtilissimum & utilissime.] M A N. lege utilem & utiliter.
Difficillime eadem corrumpitur.] M A N. difficile. 9
Facillime.] M A N. facile.
Fluuiatiles uirus habent.] M A N. βρωμώδεις à Dioscoride dicitur.
Syluestribus.] M A N. syluestres, ut uidelicet cochleas ipsas syluestres intelligas.
Possunt crematæ omnes] M A N. crematæ earum testæ.
Viuentibus cochleis exempta caro.] M A N. lege, uiua caro.
Præsenti remedio.] M A N. φανερῶς, id est, aperte. 10
Spica folio'ue nardi.] M A N. lege, spica nardi, aut folio, aut malobathro. 16
Venenatorum morsibus.] M A N. θηριοδήκτοις, quæ uox mihi ferarum morsus significat, ut primo libro dictum. 24

Τένοντας uideo appellari omnes chordas, tendones à nonnullis uocatas, non tantum ceruicis, ut Marcellus putauit, esseque rem à neruis diuersam, sicut & copulæ sunt, quibus ossa inuicem copulantur. 25 Tenontes. Copulæ.

Fauces.] M A N. ἀρτηρίας, id est, asperas uocatas arterias, quæ aliud sunt à faucibus, ut primo libro dictum est. 26

Salsamentoso liquore fouentur.] M A N. εἰς ἐγκάθισμα, id est, si in eo sedeant.

Rabidorum canum.] M A N. simpliciter canum scripsit Dioscorides: sicuti aliàs sæpe, ubi Marcellus rabiem addidit. Morsus uero canum absolute per uocem κυνοδήκτων esse intelligẽdos, Galeni testimonio patet, in hoc Dioscoridem non probantis, quia nihil propriũ habere morsus canis non rabidi uidetur, quin idem adsit alijs quoque morsibus. 30

Sistat & emendet.] M A N. communis lectio, ut ipse quoque Marcellus testatur, habet ἐπικαίει, id est, inurat: & satis quadrat, siquidem à Galeno & alijs, pleraque urendi uim habentia, dysentericis inijciuntur. 31

Eius canali.] M A N. οὐρητικῷ πόρῳ, id est, meatui per quem lotium egreditur. 33

In aquosis & humidis.] M A N. legendum ὑπὸ τὰς ὑδρίας, id est, sub hydrijs: intelligendasque situlas aperte docet Galenus, dicens plurimos ruri sub his hydrijs nasci, quibus à fontibus aquas rustici ferunt, & prope focum reponunt. 34

Arcentur excitandæ in pedibus.] M A N. clarius Dioscoridis mentem Hermolaus est assequutus, attritus calciamentorum conseruari dicens absque inflammatione, ut scilicet intelligamus locum à calciamẽtis læsum, his pulmonibus ab inflammatione defendi. 37

Nyctalopas uocat Galenus, sicuti & Paulus, eos qui interdiu uident, uesperi parum, noctu nihil: ut uel ex hoc intelligi possit, libros Definitionum, & Isagogen (quorum autoritati Marcellus nimis credens sæpe lapsus est) non esse inter Galeni commentaria numerandos. 38

Aliquot diebus.] M A N. ἱκανὰς ἡμέρας, multis diebus, ego libentius cõuerterim. Galenus continuè. 40

Lichenis seu impetiginis naturam, non bene descripsit Marcellus: fœditas enim quædam est scabie leuior, nisi ex earum numero sit quæ feræ dicuntur. 41

Soleæ.] M A N. δέρματα, id est, pelles, scripsit Dioscorides. 42

Cibum in stomacho non continentibus.] M A N. στομαχικοῖς, scribit Dioscorides. Ego uel eadem uoce scriberem stomachicis, uel uentriculi imbecillitate laborantibus, sicuti etiam libro primo latius monui. 43

Gallorum uero.] M A N. in secunda Dioscoridis æditione ea uerba sunt addita, quæ à Marcello afferũtur. Ego uero apud Galenum lego ἐπισχετικὴν δύναμιν, id est, retentricem uim ius simplex gallinæ habere. Et propterea suspicor in uerbo

ἀπὸ χρόνου, apud Dioſcoridem mendam eſſe, fuiſſeque eandem utriuſque ſententiam, gallinæ quidem iunioris ius uentrem adſtringere, antiquorum gallorum purgare: iudicandum tamen hoc peritioribus relinquo.

Eorundem in ſenectute gallorum.] MAN. accreuiſſe hoc remedium Dioſcor. cum Marcello ſentio.

Cap.44 Glutinat.] MAN. græcè ἐμπλάττει, quod uerbum aliam proculdubio habet ſignificationem, ut Galen. docet lib. 5. de ſimplicib. medic. Emplaſtica enim ea eſſe dicit quæ ita hærent corpori, ut auelli difficulter poſſint, meatusque obſtruant.

Emplaſtica.

46 Craſſioribus cruribus.] MAN. μεγαλόκωλος, inquit Dioſcorides: & propterea magis placet, ut magnis, quàm ut craſſioribus dicatur: & extremis membris, nõ tantum cruribus.

49 Lapillos inuenies duos.] MAN. legit, lapillos inuenies, ex quibus duos accipies. ſic enim loquitur Dioſcorides, & expetientia ipſa plures inueniri teſtatur.

Bucculæ.] Dioſcor. δαμάλεως.

52 Cum ſpinæ quam tragacantham appellant.] MAN. non addit tragacanthon Dioſc. niſi poſt ueſicæ dolores. & Galen. qui ad reliquos hic enumeratos affectus, præter ueſicam, laudari hoc cornu dixit, tragacanthæ nõ meminit: quo fit ut Barbarum in hoc magis probem, doloribus tantum ueſicæ tragacantham addentem.

54 In ſummum corpus calorem trahere.] MAN. Quum ſimpliciter dicat Dioſcor. quod calefaciunt, neſcio quare Marcellus tot uerba addiderit.

Antidotis ad ciendam urinam factis.] MAN. non ſic Dioſc. ſed quod antidotis miſcentur ueluti urinam mouentes.

56 Plagellæ confricatus.] MAN. Dioſcor. ſententiam non bene expreſſit Marcellus: iubet enim Dioſcor. emolliri hoc animal cum aliquo ex uocatis Splenijs, mox fronti aut temporibus apponi.

57 Pellit.] MAN. ſcribe uel intellige, amouet uel auſert: quod etiam ipſemet Marcellus teſtatur.

62 In confeſſo apud omnes.] MAN. ὁμολογοῦνται ſimpliciter dixit Dioſcor. hoc eſt, creditur, uel in confeſſo eſt.

63 Saporis & ſucci.] MAN. alterum intelligi oportet, non utrunque. εὔχυμον dixit Dioſcor. quæ uox mihi eo loco boni ſucci ſignificat: ferè enim eo ſolo ſignificato in uſu medicorum ea uox eſt.

Aliud tamen mollit.] MAN. neſcio quare additum ſit, tamen.

Pingue.] MAN. adde, ualde.

Ideoque non tantopere utile.] MAN. lege, non adeò autem ſtomacho utile.

Magis aluum ſoluunt & turbant.] MAN. εὐκοιλιώτερα, id eſt, uentri meliora: nec ulla hic de turbatione mentio.

Et uomitiones.] MAN. lego, nauſeam.

Papularum eruptiones.] MAN. exanthemata Dioſcor.

Heminis per interualla temporis uſque ad quinas.] MAN. clarius meo iudicio Hermolaus: heminis per interualla ſingulis uſque ad quinas.

64 Corpus auget.] MAN. carnem facit.

Ab elixatione ſtatim ſepoſitus.] MAN. lege, expreſſus, ſcilicet ἐκθλιβείς.

Faciliime digerit.] MAN. clarius Hermol. & fidelius: facilis reddi, id eſt, facilis diſtribui in mẽbra: hoc enim ſignificat εὐανάδοτος uox, qua hoc loco Dioſc. uſus eſt.

65 Pingue nitensque.] εὔτροφον.

Puſtulis ſimiles.] MAN. cum puſtulæ ueræ ſint pſydracia, miror quare ſimiles puſtulis dicat.

Viroſum.] δυσώδης, id eſt, mali odoris.

Deradito.] MAN. penna, addit Dioſcorides.

Ex aceto,

Ex aceto,oleo.] MAN. lege,ex aceto & oleo,uel uino. Cap.66

Concretum sanguinem.] MAN. sac lego in ultimo impresso Dioscoride: ad utrunque tamen ualere testis est Galenus. 67

Fœminarum mensibus accommodus.] MAN. πρὸς τὰ γυναικεῖα, id est,ad muliebria.& latius patet,ut primo libro demonstrauimus.

Albuginibus.] MAN. ἀργέματα aliud sunt quàm λευκώματα, quæ significant albugines. 70

Et puerorum ulceribus.] MAN. adde, oris.

Præsenti utilitate.] MAN. hoc in Dioscoride non legitur.

Matricum equarum quæ admissuræ inseruiunt.] MAN. magis probo ut legatur, admissariorum equorum quos matricibus equabus præferendos existimo, Galeni & Arabum testimonio,cui & res ipsa suffragatur, cum mares fœmellis sint calidiores. 71

Si prægnantes eo linantur.] MAN. nescio quomodo additum sit,prægnantes, quod uerbum in Dioscoride non legitur. Alioqui prægnans periclitatur,potius ut aborsum faciat,quàm ut sterilis sit.

Et ulcera quæ à serpendo herpetas dicunt.] MAN. non ulceris nomen herpes est,sed tumoris,ut primo libro à nobis ostensum est. 72 Herpetes.

Et ulceribus quæ thymos uocant.] MAN. nec thymi ulcera sunt, sed ad uerrucas pertinent. Thymi.

Caprinum tritum.] MAN. lege,aprinum.

Inter duos neruos.] MAN. hoc non legitur in Dioscoride.

Exterit urina.] MAN. hic additum est,urina: quæ uox facit,ut de humana loqui uideatur,non de canina. 73

Quæ pascendo serpunt genitalium uitia.] lege,& genitalium: ita ut quæcunque serpunt,atque etiam quæ in genitalibus serpunt,intelligatur.

Colore rutilo.] ὑπόξανθος, id est,subflauo. 74

Tynnorumque salsæ carnis cibi.] MAN. scribente simpliciter Dioscor. τάριχος, nescio quare Marcellus ad Thynnorum tantum salsuram contraxerit.

Exulceratæ uesicæ.] κύστιν ἑλκουμένην. quæ uox non ulcera tantum,sed mala omnia significat.

In calefaciendo & extrahendo maxima.] MAN. ualide calefacere & trahere dixit Dioscorides,non maxime. Galenus in secundo ordine ad tertium usque calefacere,ac uehementer attrahere. 76

Luteo colore.] MAN. fidelius,& ad rem accõmodatius Hermolaus,in luteum uergens. μηλίζον scripsit Dioscorides. 77

Rabidi canis.] MAN. tacendum erat rabidi,ut supra.

Plantarum uitia callos, scilicet in pedibus.] MAN. Diosc. callos non nominat.

Maxima molliendi refrigerandique ui.] MAN. uerborum ductus monstrat panem esse frigidissimum,quod & falsum est,& à Dioscoridis mente alienum.

Præsertimque admixtis succis herbis.] MAN. lege,mixtus herbis succisque quibusdam. & est sensus,panem crudum quibusdam herbis aut succis mixtum,uim habere refrigerandi.

Quæ tamen ex farina eius ptisana facta est, ob expressum in coctura succum.] MAN. duo uerba addit Marcellus,quæ ptisanam Diosc. turbant,farinam uidelicet & expressionem. Nunquam enim miscenda farina,nec exprimendum hordeum, nisi quando succum ptisanæ,non ptisanam uolumus parare. Et propterea laudanda in hac parte Barbari interpretatio,quæ hoc pacto iacet: Ptisana magis alit quàm polenta,quoniam hordeum coquendo succulentum fit. 78

Tumores collectionesque omnes.] MAN. clariorem fideliorem que fecisset inter-

pretationem, dicens, œdemata & phlegmonas.

Durities mollit.] M A N. συμπέσσει, id est, concoquit.

Expressus cum aqua.] χυλωθέν. Hermol. fidelius, insuccata.

Postremo quæ in finem capitis huius septuagesimioctaui adnotantur à Marcello de polenta, ptisana, & ea quæ à Græcis uocatur ὠμήλυσις, Galeno & bonis medicis non consentiunt, & propterea repudianda sunt, & ex legitimis Galeni scriptis
Polenta. modus colligendus, quo tria illa sunt parāda: Polenta quidem ex uiridi adhuc hor-
Ptisana. deo: Ptisana ex sicco, integro, plenè cocto: Omelysis ex eodem sicco, mola in pul-
Omelysis. uerem, hoc est farinam, redacto.

Cap. 81 Quæ mirifice nutrit.] Dioscor. ἱκανῶς, id est, satis.

85 Cremor.] lego apud Dioscor. χυλός. quæ uox mihi succum, & sæpe etiam Marcello significauit.

90 Stellionum & Cerastarum morsibus.] M A N. ut legēdum putem Colicis, loco Stellionum, præter communem lectionem, facit conformitas Arabum, & Serapionis præcipue, qui uerbis Dioscor. hoc dicit. Facit & res ipsa, modice enim calet Sesamus, & pinguedine tenacitateque sua mollire aluum potest.

91 Cum bitumine.] M A N. communi lectioni concordat idem Serapion: nec uideo cur suffiri non possint lolium & polenta.

93 Facit ad collectiones.] M A N. phlegmonas ait Dioscorides.

94 Omnes intus forisque inflammationes.] M A N. labitur hic Marcellus, idque peccat quod in alijs reprehēdit, scilicet quod uocem φλεγμονὰς, quam priore capite collectiones, hoc iam loco inflammationes uertit.

Aut despumato melle.] Dioscor. ἑφθῷ, id est, cocto: nulla enim res est quæ cogat, ut hoc loco despumetur.

Ex ficulneo cinere.] M A N. κονία Dioscor. quæ ex quolibet cinere fieri potest, si
Conia. Galeno credimus, id quod ueluti ablutio cineris est, Coniam uocanti.

95 Renes tamen & exulceratam uesicam lædunt. M A N. Modus iste loquendi ostendit Cicera simpliciter renes lædere, quod ueritati repugnat: & propterea sic ad uerbum fidelius quis transferret, Lædunt autem & uesicam exulceratam & renes.

96 Insomniosa est.] M A N. δυσόνειρος, id est, mala faciens somnia.

In ultimæ impressionis græco codice additur, media in calefaciēdo & infrigidādo.

Strumas.] M A N. Nulla hic de strumis mētio: nec tanta uis fabæ est, ut hoc præstare possit, nisi fortioribus medicinis adiuta.

Discutiunt ijdem strumas.] M A N. facit hoc ut credamus strumas superius legi non debere: estque rationi magis consentaneum, alumini & antiquo oleo associatos cortices hoc facere posse.

97 Asia Ciliciaque.] M A N. non hoc Dioscor. sed quod plurima quidem nascitur in Aegypto: tamen in Asia quoque & Cilicia palustribus locis inuenitur. Exigui momenti scio esse hunc errorem, sed à suscepto mihi munere non alienum uisum est, etiam ad hæc minora aliquando descendere.

98 Grauia & tumultuosa somnia.] M A N. eadem hic quæ cap. nonagesimosexto de faba uox, hoc est, δυσόνειρος, aliter tamen à Marcello uersa: quod Marcellus crebrò in alijs reprehendit.

Aut siccis rosis.] adde, & synceris gallis.

Quæ omnia post cocturā abijcienda erunt.] M A N. non omnia abijcienda dicit Diosc. sed gallas tantū, ueluti rem cibo minime idoneam: post gallarū enim mentionem statim addit, ἅτινες μετὰ τὴν ἕψησιν ῥίπτονται. hoc est, quæ, uidelicet gallæ, post cocturam abijciūtur. Esse autē hanc meliorē lectionē ex hoc ostenditur, quod post illa uerba, Rhum cum alijs enumerat. Alioqui quare pira, & cotonea (ut alia mittam) à pultario sunt abijcienda? taceo Serap. autoritatē aperte huic lectioni suffragantē.

Crustas

Crustas erumpit.] MAN. intellige, ab ustione factas: ἐσχάρας enim dicit.

Verum oportet diligentissime Rhum cum aceto illo decoquere.] MAN. fidelius quis, si non adeò eleganter, hoc pacto converterit: Oportet autem acetum accurate illi concoquere: nisi enim hoc feceris, uentrem turbat. sic enim integrum erit legenti, uel de lente, uel de Rho seu Rhu intelligere.

MAN. Phasiolum aliud esse à phaselo, ex Galeni sententia in quadam nostra epistola ostendimus, uocarique à Theophrasto dolichum, latine eruiliam. Cap.99

Et his quæ contra uenenata ad leuandos somno dolores conficiuntur.] MAN. 102
Tot uerbis duo nobis Dioscoridis uerba reddidit Marcellus, nec scio an rectè: anodynis enim Theriacis misceri rapi semen dixit Dioscor. Sunt autem anodyna medicis, non solum quæ somno, sed multo uerius quæ caloris moderamine dolores mitigant: quod etiam non semel dictum est in alia epistola. Anodyna.

Cutem subeuntibus aquis, lienosisque utiliter raphanus emplastri modo imponitur.] MAN. fidelius hoc pacto uerbum uerbo reddideris: Cortex cum oxymelite sumptus uomitum magis mouet, aqua intercute laborantes adiuuat. Emplastri uero modo applicitus, etiam lienosis conducit. 104

Marinam brassicam folia habere longissima & tenuissima, scribit Diosc. Marcello interprete. Ego in uno exemplari lego, longa & tenuia: in alio, longa tantum. 111

Adstringūt ambo.] M. oēs legēdū, tres eīm numeratæ sunt, & πᾶσαι scribit Diosc.

Annotat Marcellus sub finem huius cap. de Brassicis, quod solis uenenis & uenenatis antidota respondent. Ego autem aperte cōtrarium uideo Galenum dicere in principio libri de Antidotis, & Paulum Galeni uerbis lib. 7. suæ medicinæ.

De Plantagine maiori Marcellus ait, Latiore folio & oleris figura.] MAN. πλατύφυλλον & λαχανῶδες. ad uerbum, latifolia & oleracea. Nec scio diuinare, quænam sit oleris figura, quum nō minor sit in oleribus figuræ uarietas, quàm in reliquis herbis: nisi fortè brassicam per olus intellexerimus, ut fieri posse alibi docuimus. 115

Et canum morsibus subuenit.] MAN. mirum quare non addidit rabidorum: non quia id uerbum addat Diosc. sed quia ita consueuit κυνόδηκτα interpretari. Dimisit quidem combusta, quæ Diosc. cæteris coniunxit.

Plantaginis olus.] MAN. ecce quod plantago inter olera numeratur, & ut olus estur. Pro beta autem dicit dari cum lenticula, quoniam consueuerāt antiqui betam miscere lenticulæ, ut testis est Galenus. Plantaginē oleraceam esse.

Vesicæ calculi.] MAN. λίθους simpliciter scribit Diosc. nescio aūt quæ causa impulerit hunc uirum ut semper adderet uesicæ, quum longe difficilius sit hos quàm eos qui in renibus sunt & frangere & educere, ut in epist. ad ipsum Marcel. dictum est. 116

Sunt qui serpyllum.] M. in noua Diosc. æditione additur ἄγριον, id est, syluestre. 117

Vtrunque genus.] MAN. hæc uerba in nullo exemplari lego, eaque accreuisse omnino credo, cum sint primi Sisymbrij medicinæ, proprio cap. plenè recitatæ.

Cubitali altitudine.] Diosc. non cubitalem, sed fermè cubitalem dixit. 118

In duos statim foliosos.] MAN. magis placet, ceu rei ipsi magis accōmodatum, ut undique folijs plena Batis ista dicatur: non enim uideo quod in duos statim ramos scindatur.

MAN. Quum hæc herba non solum in censu olerum reponatur, sed & ipsa & radix in cibum uenire à Dioscoride dicatur, magis credendum his qui eam uulgò dici herbā stellæ, qua in acetarijs passim utimur, quàm his qui Capreolam, uel aculeatum gramen dicunt, iumentorum potius quàm hominum cibum: quanquam nec illi sine ratione sunt loquuti, ob Psyllij similitudinem. 119

Angulosus.] MAN. γωνιώδης: quam uocem aliter (si rectè memini) primo libro cap. de Asaro, interpretatus est, scilicet angulorum forma: ubi nos diximus, nihil angulorum formam esse posse nisi angulos habeat. 120

Cap. 121 Aliter legitur capitis huius initiũ in recens ædito græco codice, in hunc modum: Seris syluestris est & domestica. Syluestris, Picris aut Cicorion uocata, latioribus folijs constat, meliorq́ stomacho est quàm domestica. Domesticæ rursus duplex genus est &c. Non facile autem concordauerint ea quæ Dioscor. uerbis à Marcello dicuntur, cum his quæ ab eodem dicta sunt in commentario.

122 Liquore lactis.] in meo Dioscoride nulla lactis mentio.

Inanem.] κούφην, id est, pondere leuem.

123 In ardore febris, summa corporis superficies.] MAN. πρὸς καυσουμένην, id est, causum patientem. Est autem causus, febris ab incendio sic nominata. Causus.

125 In somniosis potum semen eius opitulatur.] MAN. lege, uel ipsomet Marcello docente, Venerem assidue somniantibus opitulatur, & concubitum arcet.

130 Pulmonum inflammationibus.] MAN. nescio unde accreuerit Marcello uox pulmonum, quæ huic loco absq; dubio minime congruit.

Quibus atra bilis nocet.] MAN. fidelius, quibus atra bilis gignitur.

131 Et sine folijs.] MAN. sub pinguibus folijs lego in nouo Dioscoride.

Albescente & in luteum inclinante.] MAN. ego inuenio, subalbo, uel ad luteum uergente.

Creditur.] δοκεῖ, id est, uidetur.

Inter legumina.] MAN. adde, quædam.

138 Folia ipsa.] MAN. lego, ipsum porrum, sine foliorum mentione.

Carbunculos.] MAN. ἐσχάρας, id est, crustas ex adustione relictas: ita enim & ipse Marcellus alibi conuertit.

140 Erodendi.] MAN. δηκτικά: quæ uox, ut primo libro monuimus, mordendi potius quàm erodendi significationem habet.

Extenuant stomachi ueluti ex repletione fastidia.] MAN. λεπτυντικά, διψώδη, ἀσώδη. Legendum ergo, si error fugiendus, attenuant, sitim faciunt, & stomachi ueluti ex repletione fastidia.

Laxant.] MAN. clarius & securius uerteris, si reserant dixeris: laxandi enim uis alia est medicis quàm aperiendi. Addendum etiam, à cortice purgata. Sic potes aduerbum fideliter conuertere: Excrementis, hisq́ præcipue quæ per hæmorrhoidas exeunt, aditus aperiunt: pro balanis etiam subijciuntur, exsquamatæ & oleo immissæ.

Rabidorum canum.] hic etiam absq; causa additum est, rabidorum.

Σκύβαλα non bene interpretatur Marcellus aridiora stercora, uulgus potius medicorum, quàm Galenum & alios bonos sequutus, quibus ea uox omne stercus significat, non id tantum quod plus nimio aruerit.

141 Concreto capite.] lego, μονοκέφαλον, id est, uniceps, uel unius capitis.

Porri modo, & reliq.] MAN. omnia hæc uerba desunt in nouo græco codice, usq; ad eum locum, Vocantq́ in eo: quæ neq; à Serap. afferuntur.

Erodit.] MAN. nihil lego in meo Diosc, quod illi uerbo respondeat.

143 Nec rubeat.] μὴ κατάξηρον καὶ κατάπυῤῥον ἀδρόν. Hermolaus negationem ad primam tantum dictionem ferens, quod nõ obaruerit dixit, quod rubens adultumq́ sit, crediderim ego ruborem in bono desiderari.

Eaq́ ratione.] MAN. Marcellus Hermol. taxat, purgare per sternutamẽta sinapi dicentẽ, cum nulla sit eo loco in Diosc. purgationis mentio. Nec (iuxta euãgeliũ) qui in alieno festucã, in proprio oculo trabem uidet, addens & ipse uerba hæc, Eaq́ ratione: dicente simpliciter Diosc. cõmitialesq́ iuuat. Et paulò post scribente Dioscoride, mixtum ficis, & ad ruborem usq; impositum, coxendicum dolores iuuat, nec plus: ipse uertit, Fico mixtum subactumq́ sinapi, mox impositum usquedum cutis cum cruento rubore exulceretur, coxendicum dolores lenit. Vbi multa uerba super

ba ſuperaddita, quiuis facile agnoſcit: ſed quod peius eſt, ſenſum quoq; mutatum: non enim quæcunque ruborem cuti inducunt, uim exulcerandi habent: experientiaq; quotidiana cognoſcimus miſcellam hanc, ex ficis & ſinapi, ruborem tantum, non ulcus inducere: quod etiam ſi faceret, non eſt tamen hoc loco à Dioſcoride dictum.

Aut cera.] M A N. aut cerato.

Farinæ modo.] ὡς ἄλφιτα, id eſt, ut polenta.

Ad extrahendũ.] ἐπισπαστικῶς. ſic autẽ uocant medici ea quæ ad aliũ locũ trahũt. ἰχῶρες, Galeno ſunt tenues corporis ſuperfluitates.

Aequale naſturtij ſemen eſt.] M A N. ἴσως, id eſt, ſimile eſt.

Strumas præterea abſumit ex muria illitum.] ἀδενώσεις τὲ ἐκπυοῖ σὺν ἅλμῃ καταπλασθέν. Hermolaus, furunculos concoquit cum fermento. Ego ſcribendum puto, furunculos ad ſuppurationem ducit, cum muria cataplaſmatis forma applicitum. Hermolaus Plinium ſecutus eſt. Marcellus, ut exiſtimo, codicis ſui fidem. Ego mei, & præterea Arabum conſenſum. Cap.144

Et circa caulem.] additur in meo codice, totum. 145

Flos illi albus.] M A N. ſubalbus, id eſt, modice uel parum albus.

Et circa domos.] γ' ἐδαφῶν καὶ τοίχων καὶ τῶν ὀρεινῶν. hoc eſt, ſemitis, parietib. & uallis.

Acerrimum.] M A N. acre.

Candidi flores.] ego lego tenues, facili in græca dictione lapſu, λευκὰ, pro λεπτά. 146

Purulentis excreationibus.] ἐμπύοις, uulgus medicorum empyicos uocant, latine ſuppurati dicuntur. 147

Occulti cancri ab Hippoc. & græcis medicis dicuntur, qui in penitioribus partibus & latentibus conſtituti ſunt. Hos enim non eſſe curandos docet Hippoc. libro 6. Aphoriſmorum. Eos uero qui in extimis membris nondum ulcerati ſunt, qui & ipſi occulti dici poſſunt, incertum reliquit ex aphoriſmi uerbis Hippocrates, Galeno teſte, an curari deberent. Nihil igitur uetat quin κρυπτὰ, & hic Carcinomata intelligamus, ea quæ in intraneis partibus ſunt: imò non abſq; magno periculo, poteſt Irionis ſemen exterioribus Cancris adhiberi.

Nigrum maiore acrimonia eſt quàm candidum.] M A N. additur in meo codice ἥδιον, id eſt, ſuauius. 148

Tabidum.] M A N. ἄτροφον, id eſt, quod nutrimentum non ſentit.

Cum Taminia uua.] M A N. σὺν σταφίδι: nec additur Taminia.

Somno idem dolores leuat.] M A N. ἀνώδυνον. Quid uero ſint anodyna, ſuprà non ſemel oſtenſum eſt. additur etiam ſalubre.

Somnum & appetentiam cibi conciliat.] M A N. nulla hic etiam ſomni mentio, nec uideo quare ſalubritas in ſomnũ mutari debuerit, præſertim cum ea quæ ſomnum faciunt, frigere potius quàm calere oporteat.

In cremanda lente.] M A N. in meo codice non φακὸς, ſed ὡς φακόν, quod latine ſonat, ut dicunt.

Potionibuſq;.] M A N. ὡς προπόμασιν, id eſt, his quæ præbibuntur. Hermolaus propinamenta uocat. 149

Hepaticos ſeu iocinoroſos eos intellige, quibus imbecille iecur eſt, abſq; dolore tumoreq;. atque ex hoc cognoſce, parum libro credendum de Definitionibus, falſò Galeno inſcripto. 150 Hepatici.

Sapore acri.] M A N. adde, leniter. ἠρέμα.

Lienes minuit.] lege, liquat. 153

In nouo Dioſcoride totum hoc quinquageſimumquartum ſupra centeſimum de altera Cyclamino caput deeſt. 154

Capillamentorum Croci rutilo colore.] M A N. non tot uerbis utitur Dioſcor. 156

ſed tantum κροκίζων, id eſt, ad crocum uergens, uel crocum referens.

Radix eſt illi rotunda.] MAN. addit Dioſc. ποσῶς, id eſt, quadantenus raphano ſimilis. Ego lego ἀγῶ, & in meo Dioſcor. & apud Galenum.

Eſt ſemini ſuccoq;.] MAN. non ſic lego, ſed ſeminis ſucco: nec aliter legẽdum: ſiquidem primo de ſemine, quod fortius eſt, Galeno teſte, ſecundo de radicibus, tertio de folijs agit.

Inungũtur eo etiã utiliter carcinomata. MAN. belle hoc quidẽ, ſed nõ plenè Dioſcor. exprimẽs: στέλλειν enim dicit, hoc eſt, ut mihi uidetur, ſiſti, ne ad deterius labãtur.

Phagedæna. Phagedæna ulceris ſemp nomẽ eſt apud Gal. nunq; inexhauſtæ cibi appetẽtiæ.

Cap.159 Sordida ulcera, quæ paſcendo ſerpunt.] Clarius ſic legeris, Sordida ulcera, & quæ paſcendo ſerpunt.

Floret per meſſem.] MAN. Quæ ſequũtur uſq; ad capitis finem, in meo Dioſc. non leguntur, & accreuiſſe ea credendum eſt, ut Marcellus quoq; notauit.

161 Ex melle & aceto.] ego lego, uel aceto.

Vltima medicina, de bulbo uidelicet elixo, non legitur in meo Dioſcoride, ſed nec apud Serapionem.

162 Plurimos habet cremata uſus.] ὀπτηθεῖσα, id eſt, toſta, uel aſſa.

Medicamentis quæ rarefaciendo ſunt.] Legitur in noua etiam Dioſcoridis ædi- tione ἀρωματικάς. Poſſunt autem aromaticæ poteſtatis intelligi medicamina, ex uarijs aromatis compoſita, ceu Theriace. Serap. idem uerbis Dioſcor. ſcribit.

Medicamina aromaticæ poteſtatis.

Ciborum in ſtomacho incontinentiam.] lege, ſtomachicos.

164 In cibis omnium inutiliſſima.] fidelius uertit Hermolaus, cibo inepta.

167 Tenuiſſimis inciſuris.] Dioſc. λεπτοσχιδέστερα. & propterea melius Hermolaus, tenuius ſciſſa, quàm folia uidelicet coriandri.

Minus profunde ſplendet puniceus color.] ἧττον βαθὺ, id eſt, minus profundus: nec aliqua hic ſplendoris mentio.

Papauer rhœas candidius & acre eſt.] MAN. ſuperfluit uerbum, eſt, ut nõ papaueris, ſed ſucci color intelligatᷣ. Legendũ igitur, papauer rhœas, cãdidiorẽ & acrẽ.

168 Quæ diluti aqua croci colore liquorem ex ſe remittit.] ὀπὸν δ' ἀνίησι κροκίζοντα. hoc eſt ad uerbum: Succum autem remittit croci colore. & de tota planta, non ſolum de radice poteſt intelligi.

De Argemone hac.] MAN. deſunt omnia hæc ad capitis uſq; calcem Dioſcoridi meo. deeſt & totum de altera argemone caput 169.

170 Leniendi uis utrique eſt.] lego πραϋντικαὶ, uereorq; ne ſubſit menda. Galenus tergere eas dicit.

Oculorum albugines.] ἀργέματα.

171 Species, differentias.] puto legendum, ſecundum ſpecies differentias.

Genere uero præcipuas.] γενικωτάτας, id eſt, ſi quis uerbo uti Boëtij non uereatur, generaliſſimas.

Crocatum.] lego, κροκίζοντα. Mirum eſt quod nunc crocatum dixerit, qui quarto ante hoc capite, diluti aqua croci colorem uocauerit, & alibi ſæpe.

Tenuibus uiticulis.] MAN. albis legendum, niſi errore librarij, λεπτὰ tranſierit in λευκά.

Breuibus.] MAN. legitur hic in meo codice, tenuibus.

Melle & nitro.] lege, aut melle, aut nitro.

172 Violæ ſimilem.] adde, matronali, hoc eſt λευκοΐῳ.

Acer.] adde, mordax.

175 Nullum eſt in meo Dioſcoride huius capitis uerbum.

177 Verbum in hoc cap. de ſatiua Iſatide ultimum, Exedentia.] melius ut Hermol. putreſcentia. Græci σηπεδόνας uocant, ut latius in Epiſt. ad Marcellum.

Graciliores.

Graciliores.] id est, tenuiores. 178
Locis cultis inter uites.] lege, locis cultis, & inter uites. 179
Hydræleo macerata.] MAN. hoc non legitur in nostro codice.
Vitiligines.] ἀλφούς.

LIBRO TERTIO.

Nascitur syluestribus & incultis Sarmatiæ locis.] γεννᾶται δ' ἐν τῇ ἀγρίᾳ τῆς σαρματικῆς. hoc est, in Agria Sarmatiæ. Est enim in Sarmatia regio adhuc Agria uocata, & eiusdem nominis ciuitas, cui multos annos præfuit, qui nunquam è memoria hominum excidet, Hippol. Card. Esten. Cap. 1 Agria regio & ciuitas. Hippol. Card. Esten.

In arboribus.] in Cedris, ait Dioscor. meus.

Rupta conuulsa.] lego, ex alto deuolutis. πτώματα enim ait Dioscorides.

Sine manifesta causa decoloratis & pallidis.] Dioscor. κακοχροίαις simpliciter dixit, id est, male coloratis.

Cibum non continentibus in stomacho.] leges & hic fidelius stomachicis, quæ uox latius patet, ut aliàs ostendimus.

Contra muliebrium locorum inflammationes.] lege, inflationes.

Fungosa nec ponderosa.] χαύνη ὑπόκουφος, id est, parum leuis. 2

Rheon barbarum à nostris uocatum, ex meridionalibus regionibus ad nos fertur, non aquilonaribus, ubi Bosphorus, Rha fluuius, & stagna Mæotica: odore etiã quem uehementẽ habet, si non alia re, ab eo de quo loquitur Diosc. discerni posset. Commune Rha Barbarum à Rha barbaro Diosc. differt.

Caulis grandis.] Nihil est in meo Dioscor. quod illi uoci grandis, respondeat.

Cuniculosis.] ὑπονέμων, quasi subpascentibus. 3

De stomachicis etiam hoc loco mentio, & testimonio Pauli probatum, eos proprie stomachicos ab antiquis dictos, qui cibum non continebant. Quæ licet uera sint, fidelius tamen quis interpretis officio fungetur, si uocem illam intactam dimiserit, ut superius quoq; non semel monuimus. Stomachici.

Grauissime odoratum.] δυσώδης, id est, mali odoris. quare igitur ad superlatiuũ trahitur? 4

Ibidem statim subdit, Qui cum dehiscere cœperit.] ἀπανθῆσαν, id est, defloruerit.

Et menses.] MAN. adde, fœtus.

Verba quæ de aristolochia in quarti capitis fine accreuisse Dioscoridi putat Marcellus, licet in meo codice legantur, ego quoq; superaddita puto: nihil enim eis respondet apud Galenum, sed nec apud Serapionem.

Oculorum pterygijs.] MAN. pterygijs absolute scripsit Diosc. & ex eius sententia Gal. Serap. digitorum pterygia intellexit, propterea melius erat nihil addidisse. 5

Lychnidis colore purpurascentes.] MAN. adde, parua & oblonga rutæ similitudine folia. 7

Radicem paruam.] MAN. additur & hic λεία, id est, læuis.

Exprimitur ex herba etiam succus.] MAN. nescio quare additum, etiam: quasi de alio succo fit superius loquutus. Fidelius quispiam sic uerterit: In succum autem uertitur herba, semine prægnans collecta.

Asperiora.] MAN. In postremo uulgato græco codice lego, nigri chamæleontis folijs crassiora, acutiora, fortiora. Ego tamen locum non muto, cum Serap. habeat consonantem. 8

Cum grauitate odoratam.] ὑπαρωματίζουσαν, βαρύοσμον. id est, subaromatizantem (si dici latine possit) & graueolentem.

Latos uentris lumbricos.] In singulari latum lumbricum ibidem dixit Dioscor. nec ab re, ferè enim unicus reperitur.

Carduo folijs.] MAN. lege, uel intellige, Scolymo. 9

Colore uario, candido scilicet, hyacinthinoq́.] Meus Dioscorides sic ad uerbum: Tenues, hyacinthum referentes, uarios. λεπτὰ, ὑακινθίζοντα, ποικίλα. Meminisse autem oportebat Marcellum, quomodo hanc uocem ultimã cap. de Iride cõuertisset.

Fuluo colore.] MAN. fidelius Hermolaus, subfuluo.

Et calens imposita.] MAN. hoc cum sequenti membro legendum, scilicet quod radix calida denti admoueatur.

In fomento uero, nulla de calore mentio.

Herbaceo colore.] λίαν χλωρόν. & propterea melius Hermol. admodum uiridia.

Cap.10 Radice longa.] adde, leui. ἐλαφρὰν enim Dioscorides.

15 Qui neurada.] Iones neurada, ait meus Diosc. Gal. eodem etiã modo nominat.

Flores longos.] Meus Dioscor. μικρὰ, id est, paruos.

Et pallidi coloris.] λευκὰ, hoc est, albos.

17 Nucamentis aculeatis.] ὑακινθώδεσιν, non ἀκανθώδεσιν. id est, hyacinthinis, ut etiã legit Hermolaus.

19 Pellit urinam, frangitq́ calculos.] MAN. cõmodius quispiam in hunc modum uerterit: Cortex radicis in uino potus, urinã ducit, & calculos frangit, crustas quas Græci ἐσχάρας uocant, abstergit. Non recte enim escharæ carbunculi dicuntur.

Vltimum etiam ad hæmorrhoidas remedium, in meo non legitur codice, nec apud Galenum, qui ononidem, non anonidem uocauit, ut Marcellus.

21 Ad uulnus infesti.] lege, recti.

Opplet enim.] MAN. uim habet ἐμπλαστικὴν, ait Dioscor. emplasticen Galenus. Hermolaus conglutinantem. Neuter plenè uim uocis assequutus, ut suprà monstrauimus.

Non recte etiam Marcellus connectit quod sequitur, quasi Dioscor. dixerit, uim opplendi habere solum in oculorum medicinis. Emplasticen enim uim habere dixit Dioscor. postea subdit, usum eius esse in ocularibus medicinis, & ad tusses &c. Culpa tamen hæc in librarium, non in Marcellum referenda.

23 Grauissime olet.] lege, graui odore est.

Nascitur plurima in India.] additur in meo codice, pinguis.

Inutilis.] οὐκ εὔχρηστος, id est, non ualde utilis.

Egregie purgat.] τελέως, id est, perfecte.

24 Imponitur eodem modo.] MAN. non recte additum est, eodem modo: nam præter hoc, quod nihil ei respondet in græco codice, antea passo, hic cyprino uel rosaceo miscetur.

ἰχωρῶντα ὦτα, neq; ego secus uerterem quàm sanie manantes aures: nec damnarim eos, qui bilem fel uocent.

25 Seriphij pastu maxime pecora pinguescere.] MAN. additur uiribus eius, in meo Dioscoride.

26 Quod arborescit.] θάμνος δενδροειδής. quasi diceres arbustum, arborẽ referens: quod non est proceritate metiendum, sed alia similitudine.

Incisuris minimis, Seriphij modo circa ramulos diuisis: floribus plenum, comantibus in summo fulgore auri ueluti corymbis quibusdam. Nascitur æstate.] Ego in hunc modum lego: φύλλοις λεπτοσχιδέσιν ὥσπερ σερίφου. περὶ τὰ κλωνία πλήρης ἄνθους. ἐπ' ἄκρου ἔχον κορυμβώδεις χρυσοειδεῖς, θερείας γεννώμενον. quæ quis satis (ut mihi uidetur) fideliter & aperte potest in hunc modum latina facere: Folijs instar Seriphi minutim scissis, floribus circa ramulos plenus, aureum ueluti corymbum in summo habens, æstate natum.

Plurimum nascitur abrotonum.] MAN. Abrotoni uox, quæ in codice græco non legitur, credere cogit de utroque genere loqui Dioscor. cum forte de secundo tantum intellexerit.

Fruticosa

Fruticosa herba est.] λεπτόκαρπος. Marcellus λεπτόκαρφος legisse uidetur: meliusq; uertisset, tenuibus ramulis. Cap.28

Et aspero.] M A N. nihil lego quod illi concordet uerbo, sed, quod ille omisit, gustu acrem. Gal. amaram, & moderate subadstringentem dicit. Et propterea deobstruere, tenuare, tergere, uisceraq; omnia, & uniuersum corporis habitum confirmare. Quæ uerba quasi Dioscor. adijcit Marcellus: impropriè tamen laxandi uoce usus, cum aliud sit obstructiones amouere, quod Græci ἐκφράττειν dicant, quàm laxare, quod illi χαλᾶν.

Nō densum durumq; est.] M A N. nulla est in meo codice de origano duri uox. 29

Efficaci ad glutinandum potestate.] M A N. κολλητικὰς ἱκανῶς. 30

Vsq; ad ruborem incensa cute.] M A N. satis erat dixisse adducta, non incensa. 31

Eodem modo.] M A N. & duo hæc gratis adiecta.

Sanè intelligenda sunt quæ à Marcello in fine huius capitis 31. adnotantur de acrato & eucrato: constat enim ei qui artem medicinalem Galeni gustauit, aliquid dici eucraton, cui non sit aqua commixta.

Oblongiora tantum, angustiora, paulumq; crassiora.] M A N. ex meo codice, longiora & asperiora & crassiora. Serapio tamen cum Marcello legisse uidetur angustiora. 35

Contra canum morsus.] M A N. nescio quomodo uel Marcellus uel librarius, salem hic non apposuerit. 36

Feruido sapore & acri gustu.] lege, feruida uehementer & acria. 38

Necat itidem elixa crudaq; trita.] M A N. totum simul legendum, hoc modo: Vermes ascaridesq; necat cum sale & melle pota, cocta cruda'ue contrita.

Vlcera sui nominis.] M A N. præstabat græcā uocem, θυμὸς uidelicet relinquere. 39

In capitis 41. fine, pro pondere drachmarum duarum, ego ubiq; quatuor lego. 41

Contra oculorū inflammationes, eorumq; tumores.] M A N. nec in meo Dioscoride, nec in Serapione leguntur tumores. 42

Additis aliquando oui uitello.] M A N. adde, asso. 43

Meminit Mari Galen. in lib. de antidotis, similemq; facit amaraco, sed odoratiorem, ut credi possit sub Mari huius nomine, Galeni amaracum contineri. 44

Adnata multa habens.] M A N. in meo Dioscoride non legitur multa. 46

Nec humida.] M A N. negatio in meo quoq; codice nō est adiecta de bacchare.

Mammas ex partu tumentes.] M A N. φλεγμαίνοντες, hoc est, inflammationem patientes.

Quo ficoarbori adnata.] M A N. non uideo quare ex uerbis Theophrasti sint Dioscoridis uerba mutanda: & propterea legendum puto hoc pacto: Inter hortulanas esculentior est quæ iuxta ficum est nata. 47

Feruentis naturæ utraq;.] lege, caustica.

Quæ in definitione hyposarcidij ex Paulo recitat in calce annotationum in hoc caput de Ruta, non bene uertit Marcellus: per uocem φλεγματώδες enim non colore pituitæ, sed natura fieri pituitosum totum corpus uoluit, ut suprà etiam monuimus, ubi longe hac peiorē eius morbi descriptionē à Marcello allatā damnauimus.

M A N. Inchoat hoc caput in nouo Dioscoride eodem quo Marcello uisum est loco, ab his uerbis: Vocant & aliqui agrestem Rutam. 48

Flores uiolæ similes.] M A N. leucoio, id est, ei uiolæ quam matronalem uocāt. 49

Ad ficulneorum figuram & quantitatem accedentia.] Diosc. πρὸς τὰ τῆς συκῆς, nulla uel figuræ uel quantitatis mentione: ut propterea uideri possit fidelior Hermolai interpretatio, quæ habet, ut ficulnea possint uideri. 50

Prædictis illis.] M A N. & hæc duo uerba sunt superaddita.

Anethi modo.] M A N. in meo Dioscoride adiectum est, longam.

Friabilem.] M A N. additur & hic ψαθυρόν. uertit tenerum Hermolaus.

Quiq́ celerrime diluitur.] M A N. ταχέως δὲ διάλυτος, id est, celeriter.

Cap. 51 Cubitalemq́.] M A N. adde, geniculis distinctum.

Breuis & candida.] M A N. candidam non lego in meo codice.

53 Stomacho utilissimum.] M A N. ἱκανῶς εὔστομον, id est, ori satis accommodatum.

54 In qua flores sunt.] M A N. adde, candidi.

Vrinæ angustijs.] M A N. adijciendum & his, potum.

M A N. daucum aliam rem ab utraque pastinaca cognouit Galenus libro sexto de illo, de his octauo differens.

55 Acrius & odoratius.] M A N. adde, suaue ualde.

58 Somno dolorem leuat.] M A N. Tutius fideliusq́ hoc etiam loco egisset Marcellus si græcam uocem, ut erat, latinis literis excripsisset, anodynum dicens: uel tacita somni uoce, leuare dolorem dixisset.

Hærentia disijcit.] M A N. διαχυτικὴν habere uim dicit Diosc. quam diffundentem, forte fidelius, Hermolaus uocat, nulla adhærentium habita mentione.

60 Discrimen inter genituram & semen habes ab Aristot. 7. hist. & à Galeno, libro de semine.

61 Calefaciendi siccandiq́ uires.] M A N. adde, & adstringendi.

Fabæ lomento.] M A N. lege, lolij farina.

62 Gingidij modo serratis.] M A N. non hoc modo lego: sed ueluti serratis, gingidij scissura, fruticem syluestris cymini.

64 Antiqui corianum.] M A N. recentiores medici corion uocant, ait Galenus.

Refrigerandi uires habet.] M A N. In hoc reprehendit Galenus Dioscoridem, mixtamq́ habere uim dicit.

Semen auget.] M A N. Auicenna, alijq́ quidam Arabes, & uulgus, contrarium sentiunt.

65 Betæ similia.] M A N. In meo etiam codice pro beta, sonchus legitur: & hanc ego lectionem meliorem puto. Additur etiam περιφέρειαν, ut similis soncho in extrema eius parte, quam circunferentiam uocamus, intelligatur.

67 His quæ somno dolorem leuant.] M A N. anodynis.

ἄλφιτον hic non recte definit Marcellus, è tosto enim hordeo fit, ut superius quoque diximus.

70 Miscetur antidotis.] lego, Miscetur antidotis & remedijs, quę calefacere & urinã mouere possunt.

Galenus alia ratione quàm natalium, differre putauit ab hortulano.

71 Aliud ab eo quod smyrnium.]. lege, aliud ab eo quod proprie smyrnium.

Antequam floreat.] lege, antea quàm defloreat. Alioqui quomodo antequam floreat, flore esse plena potest? πρὶν ἐξανθῆσαι.

Intus candida, foris nigra.] Ego lego alba, cum nulla nigredinis neq́ intus neque foris mentione.

72 Et humentibus incultis locis.] Additur in meo & Hermolai codice, καὶ γωνίαις χερσώδεσι. Hermolaus angulos terrenos interpretatur.

Contra coxendicis dolores utiliter bibitur.] M A N. cum uino, legitur in nostro Dioscoride.

73 Inter salgama sale seruatur.] M A N. λαχανεύεται, inquit Dioscorides, id est, ad oleris modum in cibum uenit.

74 Rabidorũ canum morsus.] M A N. alio loco ostendimus, non esse addendum, rabidorum, Galeni autoritate. atq́ illud etiam, morsus canis etiam non rabidi, non eodem modo alijs uulneribus curandos.

75 Vesicæ calculos.] M A N. abrade uesicæ.

Violæ

Violæ similem.] MAN. intellige matronali. Cap.77

Vocatam nunc Senam esse delphinion, ipse nunquam putarim.

Vmbellam anetho similem & rotundam.] Ego τριχοειδῆ, id est, capillo similem, & lego, & laudo magis, quàm τροχοειδῆ. Satis enim ex eo quod anetho similis dicta est, constabat rotundam esse. 78

Abundat commanducata in ore saliua.] MAN. legitur in meo Diosc. φλέγματος ἐστιν ἀγωγικόν. hoc est, pituitam trahit.

Vnguntur ea ex oleo ad ciendos sudores. Facit ad longos &c.] MAN. totum hoc pacto commodius leges: Ex oleo inuncta sudores mouet, faciens aduersus antiquos rigores.

Et torpent.] MAN. παρειμένα, id est, resoluta.

Glutinosius.] lege, glumosius. 81

Pallescentes candidos ue.] MAN. in meo codice non legitur pallescentes.

Pituitam.] MAN. φλεγματώδης, id est, pituitosa, non pituitam.

In meo quoq; codice leguntur ea quæ superaddita Marcel. putat, nec ego nego. 82

Inutilis exucto igne humore.] MAN. accreuisse puto, ignem. inutilis enim est radix quocunq; modo succus extractus sit. 83

Sed minus efficax liquore succus est.] ἧττον δὲ ἐνεργεῖ χυλοῦ ὁ ὀπός. quod quispiam sic uerterit, Minus succo operatur lachryma.

Gustu feruens.] MAN. nihil plus hic lego: quæ igitur sequũtur adiecta à Marcello, abradenda puto, ea uidelicet, & linguam exurens.

Compinsitur id pani gratissimo cibo.] MAN. duo ultima uerba non leguntur in meo græco codice. 84

ὑποχύσεις, Incipientes.] MAN. non aliter quàm incipientē suffusionē uerterem.

Contra latos lumbricos.] MAN. rotundos, non latos lego.

Et quasi foliaceum.] MAN. Theophrasti sunt hæc uerba, non Dioscoridis. 85

Qui porraceo colore uiret.] MAN. μὴ πρασίζων, id est, non porraceus: quod ad odorem potius, quàm ad colorem uidetur referendum, sicuti & Serapion refert. Vtrius uero nota sit, fidelis interpretis erat, colorem non addere.

Et qui cum diluitur facile albescit.] MAN. Damnãdum hunc ostendit Marcelli interpretatio: laudandum Hermolaus, Dioscoridis mentem (ni fallor) hoc loco assequutus, scribentis: διαφέρει δὲ αὐτοῦ ὁ ὑπέρυθρος καὶ διαυγής, σμυρνίζων καὶ ἐν τῇ ὀσμῇ δριμὺς, μὴ πρασίζων, μὴ δὲ ἀπλυνὴς πρὸς τὴν γεῦσιν τῇ γεύσει, εὐχερῶς τε διαλυόμενος ὑπὸ τὸ λευκὸν χρῶμα.

Cyrenaicus si tantillum &c.] MAN. ἐπ' ὀλίγον. quod ad tempus uidetur referendum, si exiguo uidelicet tempore degustetur.

Et cum humore aliquo. MAN. ἐν τῇ διέσει, id est, & solutione: quia scilicet non adulteratus, facile aliquo humore diluitur.

Sed oportet quæ illic excreuerunt forcipe auferre.] MAN. Non recte pleneq; Dioscoridis sententiam aperuit, quæ fuit, ut quæ in naribus excreuerũt carnes, per aliquot dies miscella illa inunctæ, chirurgico ferramento quod Græci σαρκολαβίδα appellant, facilius auferantur.

Vocémque exasperatam.] MAN. αἰφνιδίως, id est, de repente: cui uoci nihil in Marcello respondet.

Vtentibus eo.] MAN. ἐν διαίτῃ, id est, in uictus ratione, addidit Dioscorides.

Rigentibus & in scapulas rigentibus.] MAN. aptius, meo iudicio, quispiam hoc pacto uerterit, his qui uel immota ceruice, uel in posteriora conuersa rigent. τέτανον Tetanus. illud, ὀπισθότονον hoc Græci uocant. Opisthotonus.

Purgat quæ in pulmonibus crassa hærent.] MAN. uerbum, hærent, ab interprete adiectum est: quod proprium est tenacium, non crassorum omnium. 86

Et circularium febrium perfrictionibus.] κατεψυγμένοις περιοδικοῖς πυρετοῖς. ut & duo intelligenda uideantur, facete scilicet ad eos qui per frixerunt, & ad febres quae cum circuitu fiunt.

Contra anguium morsus praesenti remedio.] MAN. ἀρωγὸς θηριοδήκτοις. quos consueuit transferre uenenatorum morsus, nescio quare hic anguium morsus conuerterit.

Nescio etiã quare, praesenti remedio, addiderit, simpliciter loquente Dioscoride.

Cap. 87 Ea est Persicae arboris lachryma, thuri similis.] MAN. Haec addita sunt à Marcello, declarare uolente quid sit Sarcocolla. praecidenda autem sunt per parenthesin, ut intelligatur adulterari Euphorbium Sarcocolla, & glutine.

Iuba rex Euphorbij inuētor Inuenium Euphorbium in Libya regnante Iuba.] MAN. Iubae ipsi acceptam referendam hanc inuentionem, & uerba Diosc. insinuant, & Plin. testatur.

In odorata potione.] MAN. in aromatica, ait Dioscorides.

Dilutum Euphorbij liquorem.] MAN. λεῖον, id est, tritum, non dilutum.

89 Aut harenam.] lege, lapides.

Cremor aliud est à succo. Ptisanae cremore.] MAN. χυλῷ, id est, succo, quae alia res est à cremore.

Non adeò calentibus.] MAN. ἡμιψυγέσιν, id est, semifrigidis. Barbarus, egelidis.

91 Vsque dum calore inarescant.] MAN. si inaruerint, quomodo succum emittent? ἄχρι μαρασμοῦ. hoc est, ad marasmum usque. Donec marcescant, uertit Hermolaus. tabescant fortè melius dixisset, ut scilicet intelligamus, aqueum humorẽ, non plantae ipsius natiuum resolutum.

94 Probatur in quo laeuor est.] MAN. legendum nouus, ex fide mei Diosc. & Serapionis cõsensu. frustra etiã adderetur, in quo nihil asperũ, si laeuem prius dixisset.

Fit aestate.] MAN. eiusdem codicis & Serapionis concordia legendum, Fit ex quodam fructu rotundo: nulla aestatis uel acinorum mentione.

96 MAN. Principium capitis de Alysso, aliter legitur in meo codice, ad hunc sensum: Frutex paruus, subasper, folijs rotundis, iuxta quae fructus sicuti dupli clypeoli, in quibus semen parum latum. Auic. lilio similem. Plinius rubiae. Aëtius non differre à siderite. Phocion folio subpurpureo. Aliqui crucialem uulgò dici, alij martegonium putant.

97 In quibus hederae folia.] lege, in quibus folia longa, hederae similia.

Vitijs.] MAN. κακοήθεσι, id est, male morigeris, uel malignis.

98 Minoribus folijs.] MAN. longioribus, ego & Hermolaus legimus.

Nudo & sine folijs reliquo caule.] MAN. Non sic Dioscorides meus, sed, Maiore sui parte, nudo & aspero.

99 Pulegij semine.] MAN. καυλὸν πολυγόνατον ὥσπερ γλήχων. hoc est, caulem cum multis geniculis ut pulegium.

Ita tamen ut quotidie soluatur.] lege, quinta die.

100 Per interualla marrubij modo dispositis.] MAN. ἐμφερῆ πρασίῳ, id est, similes prasio uel marrubio.

MAN. In fine capitis sic lego: Aluumque sistit si ad tertias decoctum bibatur. Febrientibus ex aqua, his qui febrem non habent ex uino. Nullam tamen adstringendi uim ei adscribit Galenus.

101 Duo tria'ue semina.] MAN. adde, si meo credis libro, parua.

102 Virgata herba.] MAN. uirgas multas habens. Hermol. tenues spargens iuncos. Plin. Non peccauerit fortè, qui uirgae similem dixerit. ῥαβδώδης scribit Diosc.

Cissaden.] MAN. ego inueni Cepiden.

103 MAN. In meo Dioscoride lego Chamaedropa, non Chamaeropa.

Breuis frutex.] MAN. θαμνίσκος.

105 Violae.] MAN. adde, uel intellige, matronali.

Semen

Semen & flores.] M A N. seminis tantum meminerunt Dioscor. & Galenus.
Porum semen eius.] M A N. drachmarũ binarum pondere, lego in meo codice. Cap. 106
Additis aceto & melle.] M A N. Quincuplum esse mel ad utrũq; uult Galenus. 107
Cremata radix.] M A N. assa.
Additis Apollinaris.] M A N. Ex meo Dioscoride loco uocis additis, lege, aut.
Ex aceto concisa. M A N. Ex uino, in eodem meo codice legitur, & apud Serapionem.
Inarescant.] lege, flaccescant. 108
Teneriora q;.] M A N. lego, tenuiora. 109
Serpentium.] lege, scorpionum, ex libri mei & Serap. concordia.
Humano pollici similibus.] M A N. lege, æqualibus. 110
Speciosiora.] M A N. εὐθαλέστερα. Hermolaus, adultiora. 112
Interiore.] lege, anteriore.
Foris.] M A N. lege, posteriore.
Pendentes.] M A N. ἀπῃωρημένας, hærentes.
Nascitur hortorum umbrosis locis.] M A N. lege, umbrosis locis & hortis.
Breuem.] M A N. lege, tenuem. 113
Ex altero cacumine longiorẽ ueluti apicem suspendens.] ἐκ θἀτέρου πέρατος ὥσπερ κεραίαν ἔχων. Hermol. ab altero latere cornutum, antennæ modo. 114
Tenax q;.] M A N. ἰσχυρά, id est, fortis, uel robusta.
Calefacit.] M A N. adde, urinam mouet. 116
Bibitur.] M A N. adde, recens trita, & arescens. ξηρά, id est, sicca, in eclegmata parata.
Superne à terra candicantia, inferiore autem sui parte uirentia.] M A N. ἐκ μὲν τῶν πρὸς τὰ ἄνω χλωρά, ἐκ δὲ τῶν πρὸς τὰ κάτω λευκά. hoc est, superiore parte uiridia, inferiore candida. 117
Angulosa.] M A N. expressius reddiderit quis, plures angulos habentia. γωνίας πλείους ἔχοντα.
Radix gracilis & inutilis. M A N. Quomodo inutilis, si thoracis abscessus rumpit, ut inferius dicis? subesse igitur errorem putandum est.
Siccas tusses.] Plinius non siccas, sed antiquas dicit. Galenus sermone absoluto, tusses.
Singulari ramulo.] M A N. lege, simplici caule. 118
Nunquã florentibus.] M A N. βότρυσι μηδέπω ἀνθοῦσι. ut ad uuam quæ nondum floruerit, referendum uideatur. 120
Lutei coloris herba.] M A N. adde, tota. 121
Et apricis.] M A N. adde, καὶ διαπνοίαις. id est, ubi perflant uenti. 125
Florem habet infirmum.] M A N. ψαφαρόν, minus splendet, Hermol. fragilem ego libentius conuerterim. 127
Culmi.] βλαστοί. 130
Postquam defloruit flos, incipienti oliuæ simile.] ὅμοιον αὖθις ἀπηνθηκυίας ἐλαίας βοτρυδίῳ. Clarius (ni fallor) hoc pacto quispiam uerterit: Semine differt, quod racemosum habet, oliuæ, quæ defloruit, simile. 131
Radicem bulbosam &c.] M A N. adde, angustam. 132
Elixa aut tosta.] M A N. ἑψηθεῖσα, id est, cocta.
Et in ore exedentibus.] M A N. non sic lego, sed, & putrescentia atque maligna oris ulcera sanat. 133
Quoniam tribus plerunque folijs fractis uiret.] M A N. lege, quoniam tria fert folia ad terram uersa. 134
Etiam sub Hedysari nomine, de hac planta lib. 6. scripsit Galenus. 137

Cap.138 Anchusæ modo per terram strata.] MAN. fidelius uertisset in hunc modum: Super terram strata, anchusæ folijs simillima. ἐπὶ γῆς κατεστρωμένα, ἐμφερέστατα τοῖς τῆς ἀγχούσης.

Radice innititur breui, oblonga.] MAN. Quomodo oblonga & breuis, ego non intelligo. sic autē loquitur meus Dioscorides: Subest radicula ad aliquem modum longa, imbecillis, tenuis.

140 Nascitur & alia Nymphæa.] MAN. adde (si meo credis Dioscoridi) cuius flos Blephara dicitur.

Antedictæ similis.] MAN. adde, folijs. ferè enim reliquis partibus differt.

Nascitur in Thessalia.] MAN. maritimis locis, lego in meo Dioscoride.

141 Candida.] MAN. lego, λεπτὴ, id est, tenuis: non λευκή.

In summis cirris.] MAN. lege, in capite.

142 Venenato insecto.] MAN. θηρίῳ, bestiolæ. Aspera.] MAN. λεία.

Hoc capite 142. uulgarem errorem sequutus Marcellus, agi à Dioscoride de herba putauit, quam imperiti herbarij Scolopendriam uocant, quæ longis satis, ac latis constat folijs, & ab ima parte ueluti lituratis; qua ratione à nōnullis est etiam Herba scripta uocata. Non esse autē hanc uerā Asplenon, uel ex hoc cōstat, quod nulla est eius folijs, utpote longis & latis, cum Scolopendra exiguo uerme & tenui similitudo: cum uera Asplenon, ea uidelicet quæ uulgò Citrachia dicitur, tantā habeat cū eo insecto in quantitate, forma, & colore similitudinē, ut qui alterū nouit, utrūq; norit. Ex hoc errore natus & alius, quod inuenire rationē Marcellus non potuit, quare Pterix diceretur: quod promptissimum est in uera Aspleno, filicis parui figuram referente. Porrò magnæ hæc litis cum Phyllitide: utriq; enim aliqua adscribūtur, per quæ uocata à uulgo Scolopendria uideri possit: tamē congruit utriusq; historia, ut nomine potius inter se differre, quàm re ipsa credi debeāt. Hæc folio Dracunculi, illa Rumicis constare dicitur: quod ferè idem est. Nam & Dracunculus Rumicis folio à Diosc. superius dictus est. Caret utraq; caule, flore, & semine, & gustu adstringit. Differre uidentur, quod hæc lunaris figuræ, illa in auersa folij parte, ueluti uermes hærētes habet. Ambo tamē hæc uulgari congruūt Scolopēdrio. Fecit harū cōsideratio, ut mecum semper dubitauerim, ad utrum horum duorū caput, Scolopendria illa uulgò uocata, esset referenda: magis tamē inclinat animus in Hemionitida, quæ ideo Aspleno coniuncta est, quia parem ei in liene liquando uim habet: quam Scolopēdrio uulgari adesse præter cōmunem consensum quotidiana etiam demonstrant experimēta. Phyllitim uero esse suspicor herbam aliam, Rumici non foliorum tantum figura, sed & colore adeò similem, ut inter eius genera connumeretur. Ex his uero liquet, quàm frustra hic Marcellus laborauerit, quam'ue grauiter lapsus sit, Hemionitem hanc Aspleno, uel eandem, uel ualde similem putans: cum alterius folium Scolopendræ exiguo uermi, qui & Centipes dicitur, alterius Dracunculi, magno & lato folio, assimiletur.

Scolopendria. *Dracunculus.* *Rumex.* *Phyllitis.*

144 Dodrantali altitudine ipsa est.] MAN. fidelius certe quispiam hoc pacto uerterit: Lenti similia folia habet, & ramos dodrantali altitudine, rectos autem.

Nascitur sabulosis locis.] MAN. cōmunem lectionem ego magis probo, ὑφαλμύροις, id est, subsalsis habentem, ceu ab Auicenna, & quod pluris est, à re ipsa approbatam. Scribit siquidem de his herbis Auicenna ipse, capite prope libri secundi finem, quarto.

Grauissimi odoris.] MAN. lege, uehementer grauis: qui (ni fallor) minor est quàm grauissimi.

145 Idq; proprie quidam.] MAN. in meo codice non legitur, quidam.

146 Bilem & pituitam.] lege, atram bilem & pituitā, ex Paulo, Serapione & Auic. Sine folijs.] lege, sine flore.

Non agnouisse Marcellum hanc herbam, satis clarum est: nec ualde mirãdum, cum paucæ admodum sint, quas se cognouisse ostendat, præ illis quas ignorauit. Illud uero me in admirationem trahit, quod quum Coriandri folio constare asserit Dioscorides, capillata, & fœniculo similia habere folia dixerit: cum nulla sit Coriandro cum fœniculo in folijs conformitas. Agnoscenti hanc Partheniũ, quæ (ut aliàs quoq; docui) notissima uel mulierculis est, Matricariam uocantibus, facile est Marcelli deceptionem agnoscere.

Coliculos profert teneros.] MAN. lege, caulem profert tenerum. *Cap.147*

Nascitur in planitie circa oppida & urbes.] MAN. lege, in cãpis & circa urbes.

Pæoniam, sunt qui glycysidem.] MAN. ego lego, Glycysidem, sunt qui pẽtoboron, sunt qui idæos dactylos, radicem Pæoniam uocant. 148

Ad summam radicem eius iacentia.] MAN. Modus hic loquendi, omnia folia iacere ostendit. Non hoc autem uoluit Dioscorides, sed quæ in ima parte sunt, super terram iacere. 149

Vesicæ calculos frangere.] MANARD. absolute, calculos: nulla enim hic uesicæ mentio.

Radix tingendo apta.] MAN. lege, radix rubra tingendo apta. 151

In Galliæ Thebanæ.] MAN. legebatur in meo codice, Galileæ: sed Marcelli lectionem meliorem puto.

Nec aliter in aruis prouenit.] MAN. lego, sicuti in aruis utiliter seritur.

Mox rubentem.] MAN. hoc non legitur in meo libro.

Viperarum morsibus.] θηριοδήκτοις.

Omnes oculorum tumoribus similes excrescentias.] MAN. ἐμφυσήματα. nec aliqua oculorum mentio. Inflationibus tamen oculorum ea uox quandoq; accommodatur. sed de hoc infrà uberius. 154

Calculos, cruditates.] MAN. legitur in nostro codice, calculosorum cruditates.

Aliorumq; uenenatorum.] MAN. lego, tenuium omnium ferarum.

Enimuero circa morbum quem Græci ἐμφύσημα uocãt, eisdem ducibus quibus & aliàs plerunq;, lapsus est Marcellus, libro uidelicet isagogico, qui Galeno falsò adscribitur. Mirum autem est in Pauli lectione uersatum non legisse, uel (si legerat) non meminisse, emphysema ab eo dici, non tantum in oculo, sed in omni spiritu flatuoso, uel sub cute, uel sub membranis, quæ ossa aut lacertos ambiunt contento. *Emphysema.*

Crassioresq;.] MAN. lege, asperiores. 156

MAN. Præter id quod ordinem peruertit, de syluestri prius agens quàm de domestica, si quando aliàs hic maxime hallucinatus est Marcellus, pro μελία, hoc est fraxino, mâlum scribens: monente eum præter alios interpretes re ipsa omnibus exposita, & quam, ut ipse ait, omnes gentes norunt, & nullum esse eius folij cum folijs mâli cognationem uident. 157 *Insignis Marcelli error.*

Dantur bibenda.] MAN. adde, drachmæ pondere. 158

Pendetq; ex collo.] MAN. hæc uerba addidit Marcellus.

Radicis cortex.] MAN. lege, succus.

Muliebrium locorum præfocationibus.] MANARD. lege, ad uteri affectus. 160
ὑστερικὰ πάθη.

Flore albo.] MAN. manifestus hic error: nouerũt enim omnes, flore albo non constare Hypericon. sed præterea nõnulla desunt uerba. lege ergo hoc modo: Florem habet luteum, qui digitis attritus, sanguineum emittit succum: qua ratione, & Androsæmon, quasi humanum dixeris sanguinem, uocatur. 162 *Androsæmon.*

Folijs paruis.] MAN. non legitur hoc in meo codice. 163

Gracilibus ramulis.] MAN. λεπτοκάρφοις, id est, tenuibus festucis. 164

Sanguinis colore liquorẽ emittit.] MAN. οἰνώδη, id est, uineum, uel uinosum.

In calyculis.] MAN. in calyce.

Veluti punctis distinctum.] MAN. οἱονεὶ κατάγραφος, hoc est, ueluti pictus.

Biliosa & alui excrementa.] MAN. lege, alui excrementa biliosa.

166 Incuruæ similis.] ὑπόκυρτος, quasi subcuruæ similem dixeris.

Multo tamen tenuiora hirsutaq́ue.] MAN. ego lego, tenuiora multo & pinguiora & hirsuta.

Colore luteo.] MAN. adde, aut albo.

Fruticosa.] MAN. λεπτόκαρφος, quam uocem paulò ante tenuibus ramis est interpretatus.

LIBRO QVARTO.

Cap. 1 In dulci aqua aut simplici aqua.] MAN. nulla simplicis aquæ hoc loco mentio.

Datur & sanguinem expuentibus trium obolorum pondere in dilutæ uini potionis cyatho uno.] MAN. additur γαλακτώδης.

Aluum purgat drachmarum duarum pondere.] MAN. ego inuenio quatuor, & sic quoq; legit Serapion.

Cyathis quatuor.] MAN. & hic lego decem.

3 Bibitur & inungitur.] MAN. ἐγκλυσμα. cur non igitur potius infunditur quàm inungitur?

4 Vrinam efficacissime trahit.] MAN. φλεγμα.

5 Galenus & Auicenna marem fortiorem esse scribunt: quare errorem subesse in Paulo Marcelli putandum.

7 Nascitur in Aegypto.] MAN. nascitur super terram, pingui solo.

Pinguibus quidem, sed incultis locis.] ἐν χέρσοις lego.

8 MAN. Non legitur caput hoc de altera Clematide, in recentioribus Dioscoridis libris, sed inferius inter purgantia.

9 Radix cubitalis alba.] MAN. lege, subalba.

Lanariæ herbæ.] MAN. scilicet uocato Struthio, ut habet Dioscor. græcus.

10 Ramulos habet origano similes graciles'q́ue.] MAN. non graciles rami, sed folia gracilia in meo Dioscoride leguntur.

Subrufam.] MAN. lege, subpurpuream.

Purgat pulmonum uitia.] MANARD. τὰ ἐκ πνεύμονος, id est, quæ pulmoni hæserunt.

ῥοῦν γυναικεῖον ἐρυθρὸν, id est, rubras muliebres fluctiones, arcte nimis, quisquis ille fuit definiuit, nuper iugulatæ uictimæ similes esse dicens, intercurrentibus grumis cum dolore, febre, & dentium crepitu. Exit enim quandoque purus sanguis, quandoq; & sæpius ueluti sanguinis ichor, nec semper casus ab eo numerati comitãtur.

11 Cauli adiacentium foliorum.] MANARD. φύλλον λεπτὸν πέσυπον, id est, folium tenue.

Rutæ similes.] MAN. rei ipsius aspectus, & liber meus, accreuisse hæc uerba ostendunt.

12 MAN. Olestion lego, non olosteon. Sic etiam Galenus lib. 8.

Quibus adstringendi uis est.] MAN. nulla adhuc uirium mentio. στυπτικὰ dixit Dioscorides, de sapore uidelicet loquens, non de uiribus.

Miror dubitasse Marcellum, an hæc herba esset transuersis quatuor digitis uel porrectis metienda: quando quoties quid per digitos metiuntur autores idonei, transuersos semper intelligant, ut apud Poëtam,

-Digitis à morte remotus, Quatuor.

13 Nota ubique herba est.] MAN. non leguntur hæc uerba in meo codice.

15 Fabarum floribus æquales.] MAN. ἰμφερὶς. & propterea fidelius, si non adeò elegan

eleganter uerteris, similes.

Finit & eiusdem exti dolores.] M A N. ὁ κόπος λύει, nulla lienis mentione. Melius ergo Hermolaus, lassitudinem discutit. κόπος enim, Galeno teste, lassitudinem sponte uenientem proprie significat.

Sterilitatem in uiris.] M A N. non recte additum, in uiris: non enim semen tantum in uiris medicorum sententia, sed nec etiam Theophrastus, licet masculino genere usus, exclusit fœminas.

Folia latiora.] M A N. lege, lata, ne putetur comparasse terrestri. Cap. 16

Ex uiridibus.] M A N. adde, fructus.

M A N. Caput hoc una litura, si nostro stamus Dioscoridi, emendandum est. 17

Neurodes.] M A N. scribitur in meo Dioscoride Neuroides. 18

Gracilioraque.] M A N. lego, longiora.

Folia Seridis.] M A N. in meo Dioscoride Iridis. 20

In quem usum siccata.] M A N. non hoc pacto codex noster, sed in hunc sensum: Sicca & cõtrita, si cum melle cocta per multos dies lingatur. nec os nominatur.

Semen etiam.] M A N. lege, autem, non etiam. quasi dixerit, herbam quidem sistere, semen uero menses prouocare.

Faciunt sterilitatem trita folia.] M A N. adde, & radix. 21

Drachmæ pondere.] M A N. drachmarum quinque scribit meus Dioscorides.

Venosumque.] M A N. ἰνώδης, inis, hoc est, filamentis plenum. 22

Deinceps dispositi.] M A N. στιχηδόν. peruersus uertit Hermolaus.

Ducunt ambæ menses.] M A N. de superiore tantum loquitur Dioscorides.

In mulso trita.] M A N. adde, radix. 24

Ad minuendos lienes.] M A N. addendum & hic, cum aceto.

Grandia.] M A N A R D. ego inuenio in meo libro, μέλανα, πολλά, id est, nigra, multa. 25

M A N. Mirum est Marcellum hanc nesciuisse herbam, quæ sit tempore quoque nostro notissima. Passim ex ea nunc quoque in Pannonia ceras tingunt.

Radices oblongas, graciles.] M A N. non legi in meo Dioscoride uerbum quod gracilibus respondeat. 26

Commanducatam.] M A N. lege, ea commanducata. Eodem modo in tertia specie legendum, commanducato semine.

Crassiora.] M A N. lege, crassa. 27

Flores purpurascentes.] M A N. adde, parui.

Albicantes.] M A N A R D. non ὑπόλευκα, sed ὑπόλεπτα, id est, ad aliquem modum tenuia, lego. 28

Ad anchusæ ruborem aliquem accedentia.] πρὸς τὰ τῆς ἀγχούσης, id est, ad anchusæ similitudinem accedentia. Quæ lectio longe mihi magis placet, quàm ea, quam & Marcellus & Hermolaus sequuti sunt: nullum enim in anchusæ folijs posuit ruborem. Sequacia etiam magis sunt, quæ sequuntur: quasi dixisset, ad anchusæ similitudinem accedere folia, minora tamen esse, & pinguia.

Ex tot ocimastri appellationibus, Phyleterion tantum lego in meo codice. 29

Nigellæ uasculis similes.] M A N. ἰσονότης μελανθίῳ, semini nigellæ uel melanthij, non uasculis.

Vnicum & hic Erini nomen. 30

Nigrum semen.] M A N. adde, paruum.

Lacteo liquore.] M A N. non lego lacteo, sed simpliciter, liquore.

Nullum gramini, præter agrestis, nomen. 31

Quod uero in Parnaso nascitur.] M. alterius capitis est hic initiũ in meo exẽplari. 32

Ramosius.] M A N. lege uel intellige, plures habere ramos.

Dulcesq́ꝫ.] MAN. adde,robustas.

Cap.33 Numerosa in summo utrinq; incisuris diuisa.] MAN. ἐσχιδισμένα, πολλὰ ἐκ κατέρωθεν. hoc est uerbum ex uerbo, In summo diuisa, numerosa utrinq;.

Ramulos alios.] MAN. ἐκφύσεις, hoc est, adnascentias.

Et glutinoso.] MAN. legendum glutinosos, ut uidelicet flores intelligas: nullus enim sapor, quod norim, glutinosus dicitur.

34 Subamaras.] MAN. non ὑπόπικρα, sed ὑπόπυρρα, id est, subruffas. cui lectioni consentit Serapion. Hermolaus subsalsas legit.

Glutinoso lentore molles.] MAN. lege, glutinosa, uel lenta. omniaq́ꝫ neutro genere, ut ad foliola referantur, in hunc modum: Et circa eas foliola tenuia, ex obliquo incisuras crebras habentia, coriandro similia, subrufa, tenacia.

Flores uario, inter purpureum, candidum & aureum, colore.] MAN. albi, & ad aureum colorem inclinantes. λευκὰ καὶ χρυσίζοντα. Consentit Serap. ab initio albos dicens, & deinde ad aureum inclinare.

Decocto eius muliebres fluctiones utiliter fouentur.] MAN. fidelius uerteris, utiliter in decocto eius sedent, quæ muliebres fluctiones patiuntur.

36 Quoniam multas in Ida monte.] MAN. non est in meo Dioscoride ulla montis mentio.

37 MAN. Caput hoc non legitur hoc loco in recens ædito græco Dioscoride, sed loco eius scribitur de alia Helxine, quæ folio constat hederaceo, & alio nomine dicitur Cissampelos. Galenus & Paulus scribunt de utraque. In codice meo agitur de ea ante cap. LXXX.

38 Sapore acerbo foliorum plenos, quæ adstringente sapore sint.] MAN. ego lego, folijs plenos gustu acerbis.

MAN. Si helxine, cui Elatine similis dicitur, est (ut ait Marcellus) ea quæ cissampelos dicitur, atq; eam ob causam post helxinem tractata: sequitur necessariò, ut de ea quoque quæ cissampelos dicitur, scripserit Dioscorides. Et propterea non erat caput illud breue, tanquam suppositititiū prætermittendum. Nec propterea diuersa res putāda helxine Dioscoridis, ab helxine Galeni & Pauli, quod hi discutere, Dioscor. dixit uentrem soluere: potest enim utraq; uis eidem adesse, sicuti & alijs multis medicamentis. Potest & in alterutro menda, librariorum culpa contigisse.

39 Cannabis ue.] MAN. lego, uel cannabis potius.

Singulari illi uirgæ.] MAN. lego, à medio caule. nec legitur deinceps.

Asperum & hirsutum.] MAN. hæc duo uerba non legūtur in meo codice, sed hoc modo: In terram ita annuens, ut uestibus &c.

40 Tricena quotidie pota.] MAN. XXX diebus, sed non tricena folia.

Ad lustrationes & purificationes.] MAN. καθαρμοὺς καὶ αἱμοῤῥαγίας καὶ ἁγνείας. puto autem inepte accreuisse hæmorrhagias.

43 Cum nardo.] MAN. codex meus ambiguitatē Marcelli tollit: pro nardo enim rosaceum exiguum legitur.

Inspergitur.] MAN. ἐμβρεχόμενον.

44 Et fossis.] καὶ τάφροις.

45 Rectus caulis, æqualis, cubito maior, concauus.] MAN. omnia hæc desunt in nouis Dioscoridis uoluminibus.

46 Nascitur & in roboribus.] MAN. accommodatius Dioscor. uerbis hoc pacto conuerteris: Nascitur autem Cilicius in roboribus. Ore legi à mulieribus in Cilicia coccum ex Diosc. uerbis refert Serapion, ut propterea credi possit locū in Dioscoride integrum esse, non uitiatum, ut putauit Marcellus.

48 MAN. Nullum hic, sicut & præcedente proximo capite, præter Tragij nomen in meo Dioscoride legitur.

Nascitur

Nascitur montanis.] MAN. Nec uerba hæc leguntur, nulla enim de natalibus mentio.

Qui uero Euripicus dicitur.] MAN. non sic lego, sed hoc pacto, Aethiopicus autem iuncus. Cap. 50

Ne soporem faciat.] MAN. καρωτικὸν, id est, ualde enim soporiferum est.

Sunt qui muscum.] MAN. Dioscorides meus, Sunt qui bryon. nec dicit uocari muscum. 51

Durities.] MAN. non durities, sed κηρία, lego in meo Dioscoride, id est fauos: & sic quoque legit Galenus. 52

Frutex exiguus.] MAN. ῥαβδίον, id est, uirga. 53

Radicem hirsutam.] MAN. adde, tenuem, & ellebori nigri.

In mulso.] MAN. lege, in aqua mulsa. ὑδρομέλιτι.

Intus rubens.] MAN. adde, uehementer. 54

Concisa hæc & ex aceto imposita.] M. ego lego, attrita cum aceto & imposita.

Heliochryson.] MAN. Elichryson lego, in titulo & capitis initio. 55

Virga est breuis, recta.] MAN. ῥαβδίον λεπτόν.

Arescentes.] MAN. lege, aridos.

Folia incisuris diuisa.] MAN. adde, multis. 56

Ad tempus.] MAN. προσκαίρως.

Per terram spargitur.] MAN. hæc adiecit interpres. 57

Origano similis.] MAN. adde, maxime.

Bibitur herba hæc etiam.] MAN. legendum ex meo Dioscoride: Et herba ipsa suffitu urinam mouet. nec de potu ulla mentio.

Ex uetere suillo adipe.] MAN. Totum contrarium ego lego, ex recenti uidelicet, & additum, uel ex rosaceo. 58

Inscribitur caput hoc de Hierabotane, hoc est, de sacra herba, & in hunc modum inchoat: Sacra herba, sunt qui Peristereona uocent. 59

Aduersantur serpentibus folia.] MAN. adde, & radix.

Bibenda dantur.] MAN. adde, cum uino. Præterea non erat ut dubitaret Marcellus, non bene legi tonsillarum crustas: ita enim in paristhmijs, sicuti in alijs locis, ab acribus atque acredine nimia ueluti urentibus humoribus, excitari crustæ possunt.

Nigris adnatis multis.] MAN. non multis lego, sed solidis. 60

Ventosis & niualibus.] MAN. adde, & umbrosis.

In Arcadiæ Phæneo.] MAN. ego lego, in Memphide Arcadiæ.

Romani uaccinium.] MAN. uerba interpretis, non Dioscoridis. Vnicum enim ei Hyacinthi nomen, minimo hominis digito graciliorem. 61

Additum.] MAN. inuenio, uiridem, in noua æditione.

MAN. In capitis initio multa adduntur: sic enim ego lego uerbum ex uerbo: Mecon rhœas, id est, fluidum papauer. Nomen hoc ex eo habet, quod celeriter florem abijcit. 62

Et in hordeacea segete.] MAN. desunt nostris exemplaribus hæc uerba.

Caulem lanuginosum.] σχοινώδη lego, hoc est, iunceum: non censeo tamē, nam fortè melius legit Marcellus, χνοώδη.

Asperum.] MAN. inuenio, præter hæc, & rectum.

Vsquedum duæ tantum partes, aut altera supersint.] MAN. ego lego, donec ad duas reducantur.

Quinetiam inspersum.] MAN. καὶ τὸ ἄντλημα δὲ αὐτοῦ ἀντλεῖσθαι. à uerbo græco ἀντλέω, quod significat haurio. fouere ora dixit Hermolaus.

Destillationes in fauces.] MANARD. ῥευματισμὸς ἀρτηρίας, id est, fluctiones 63

asperæ arteriæ.

Hypocystidis,& acaciæ succo.] MAN. lege,hypocystidis succo,& acacia.

Contra destillationes in aluum.] MAN. lege & hic,alui.

Et ubi sopire opus fuerit.] MAN. adiecit hæc uerba interpretis audacia.

Crassescendi.] MAN. παχύνον, id est, crassum potius reddens reliqua, quàm crassescens.

Inexpugnabilem somni necessitatem,quam lethargum dicunt, usque ad mortem faciens.] MAN. ποιοῦν ληθαργικοὺς καὶ ἀναιρεῖ.id est,lethargicos faciẽs & interficit.

Caros. Lethargus. Male autem definit Marcellus lethargum: inexpugnabilis enim somnus,caros potius dicitur,quàm lethargus.

In mortario uetere.] MAN. lego absolute ἐν θυΐᾳ. nec scio quare additum,uetere: eam tamen uocem Hermolaus quoq; adiecit.

Cap.64 Aphri Simaca.] MAN. non leguntur hæc quæ sequuntur in nostro codice,ad ea usq; uerba,folia habet.

Et asperas remittentibus urinas.] MAN. non lego asperas,nec memini alibi legisse ullam urinam dici asperam: sed neq; Serapion eam uocem legit.

Si quis autem corniculare hoc papauer.] MAN. Verba hæc & quæ sequuntur ad capitis usq; finem,accreuisse Dioscor.puto,non tam quod in meo codice non leguntur,quàm quod parum sequacia & eius phrasi dissimilia.

67 MAN. Ex tot huius herbæ nominibus, unum tantum, hoc est, hyoscyamum, quasi porcinam dixeris fabam,in meo lego Dioscoride.

Clypeolis in medio obstrusos.] MAN. περιφραγμένοις ἀσπιδίσκοις. hoc est (ut mihi uidetur) clypeolis septi,nulla medij uel alterius partis mentione.

Ceu Irionis.] MAN. Erysimon intellige.

Infelicis in usu euentus.] δύσχρηστα,id est,difficilis usus,uel inutiles.

Est autem sic expressus succus priore illo innocentior.] MANARD. ἔστι δὲ βέλτιον τοῦ ὀποῦ τὸ χύλισμα. hoc est,est succus opo melior. In quibus uerbis non huius succi ad priorem fit comparatio,sed utriusq; succi ad opon, quem Marcellus liquorem appellare consueuit. Esse autem hanc Dioscoridis sententiam,præter eius uerba,hoc in loco etiam quæ paulò infra de utriusque succi uiribus pariter scribuntur, aperte manifestant. Valere enim utrunque ait ad acres oculorum destillationes,& dolores,ad aures dolentes,muliebrium locorum uitia,podagras,oculorumq; & cæterorum membrorum inflammationes.

Ipsa etiam ter quater'ue pota.] MAN. non ter aut quater, sed tria aut quatuor ego lego folia.

MAN. ὄρχεις πεφυσημένους, id est,inflatos, ut Marcello placet,testes. Nec putauerim uentosum significari ramicem: seorsum enim scribunt medici de ramicum generibus,& de testium tumoribus.Sed nec ulla uis adest hyoscyamo,qua uentosi ramices curari possint,calida & sicca medicamenta desiderantes.

68 MAN. Vnicum quoque Psyllij nomen huic herbæ à Dioscoride adscribitur.

Sed longiora.] MAN. hoc non legitur in meo codice,nec in Serapione.

Fœni modo foliosa surculosaq; est.] MAN. pro omnibus his nihil plus lego quàm χορτώδης,quasi fœnaceum dixeris.

Semen pulicibus simile.] MAN. lege,in quibus semen pulicibus simile.

Mollire,adstringere.] MAN. amouenda omnino duo hæc uerba,ceu in bonis exẽplarib. nõ inuẽta,nec alijs medicis de Psyllio scribẽtib.imò nec ipsi rei cõformia.

Conuulsis.] MAN. στρέμματα lego in meo codice,id est,luxata. Consentit huic lectioni magis quàm alteri Serapion.

Heminis duabus.] MAN. δακτύλοις lego,id est,digitis. sed quia nullus idoneus subiacet sensus, corruptam lectionẽ omnino puto, & legẽdum ut legit Marcellus.

uolui

uolui tamen locum monstrare.

Strychnon nigrum hortensem.] M A N. capitis initium aliter, ad hunc uidelicet modum lego: Strychnos, hortulanus. Statimque, caterua illa nominum prætermissa, sequitur, esibilis frutex est. Cap. 69

Per terram sternuntur.] M A N. χαμαικλινεῖς, id est, ad terram inclinant, non sternuntur. 70

Surculosos.] M A N. πλιχώδεις. 71

Lentore suo.] M A N. hæc adiecit interpres.

Miscentur.] M A N. miscetur.

Cortex eius & succus.] M A N. tacetur cortex in meo codice.

Perisson.] M A N. lego Persion. 72

Thrioron.] M A N. lego, Thryon: nec plura, usque ad ea uerba, Erucæ folio.

Altitudine quantum protensa, & reliq.] M A N. Omnia hæc unico Dioscoridis uerbo respondent, ὀργυιάς.

Nascitur montanis locis.] M A N. additur in meo lib. καὶ πλατανώδεσι. id est, ubi Platani nascuntur. Nec adest uerbum quod littoralibus respondeat. Cõcordat nostræ lectioni Serapion.

Crateas halicacabum uocat.] M A N. adde, aut calcam. 73

Angustiora & asperrima.] M A N. στιφρότερα καὶ τραχέα ἰσχυρῶς. hoc est, solidiora, & ualde aspera.

M A N. Sic scribit meus Dioscor. Mandragoras, sunt qui Antimelum, qui Dirchæam, qui Circæam ideo uocent, quod radix eius creditur philtron esse, hoc est, ad amores conferre. Reliqua uero tacẽtur nomina, quæ in Marcelli æditione legũtur. 74

Pomis ouorum uitellis æqualibus.] M A N. ὄοις lego, id est, sorbis, non ouis: Serapion mespilis. Similibus quoque melius scribes, quàm æqualibus, ne magnitudo intelligatur.

Morion.] M A N. norion: sed melior fortè Marcelli lectio.

In his.] M A N. lege, & in his.

Quinque aut sex diebus leniter confricata.] M A N. stigmata citra ulcerationem delent. Melius, ni fallor, hæc à prioribus disiuncta inuicem connectes, hoc modo: Leniter confricata, quinque aut sex diebus stigmata, absque hoc quod ulcerent, delent.

Circunfecta, &c.] M A N. adde, multiformiter.

Cammaron.] M A N. Inuenio, Cammoron. & pro Theriophono, Therophonon. 75

Miscetur oculorum remedijs, & his quæ somno dolorem leuant.] M A N. non seorsim hæc lego, sed coniunctim, hoc modo: Miscetur ocularibus medicamentis, quæ dolores tollunt.

Huius tria genera.] M A N. non leguntur hæc in nostris codicibus, sed post duo prima nomina, lycoctoni scilicet & cynoctoni, subditur, Plurimum in Italia &c. 76

Breuiora.] M A N. lego, longiora, sicuti & Hermolaus.

Caulem filicis glabro pediculo similem.] M A N. leges clarius, Caulem ut filix, glabrum pediculum.

M A N. Vnicum conij nomen huic herbæ adscribit meus Diosc. in reliquis cum Marcello satis concordans. 77

Thymion.] M A N. lego, thymalon. 78

In Carbonia Hispaniæ.] M A N. lego, sicuti & Hermolaus, Narbonia.

Post Cynocrambis nomen, quæ sequuntur nomina, in meo Dioscoride non uisuntur. 79

Pani commixta.] M A N. ἀρτοποιηθέντα. id est, in panem formata.

Asperioribusq́.] MAN. lege, crassioribus.

Lanis plenum.] MAN. non lanis, sed lanosa lego natura.

Acanthi spinæ.] MAN. lege, hyacinthinis pappis.

Nascitur maritimis locis.] MAN. adde, & in hortis.

Iumenta, quadrupedesq́ omnes.] MAN. ego lego, canes, asinos, mulos, & plurima quadrupeda animalia.

Eadem homini.] MAN. ego lego, hominum seruatricem cum uino pota aduersus ferarum morsus.

Cap. 81 Aut copiosum in eclegmate.] MAN. lege, aut linctum cum multo melle: ut de gallinaceo uidelicet intelligas fimo.

82 Romani bulbum agrestem.] MAN. ex fide codicis mei melius legeres, sunt qui bulbon agrion scilicet, qui bulbum agrestem: prætermisso Romanorum nomine.

Rufo, ἐγκιῤῥόν.] MAN. de semine legitur πυῤῥόν. uidendum an utraque uox rufum significet.

83 Nondum intra se collecto pure.] MAN. non pure, sed humore lego.

MAN. Post hoc caput, in meo Dioscoride legitur caput de Helxine, id est, muralio. lege, parietaria. & post id, de Alsine.

84 Vnicum huic plantæ nomen adscribitur, phaci uidelicet palustris.

Muscus.] MAN. βρύον græce dicitur.

85 Initium huius capitis aptius, ni fallor, & fidelius leges, reiectis quæ creuerunt nominibus, in hunc modum: Aizoon, hoc est, semperuiuum magnum, nomen habuit à sempiterna foliorum uiriditate.

In uallari lactaria.] MAN. ὥσπερ τὸ χαρακίου τιθυμάλλου. id est, sicuti genus tithymalli, quod characias uocatur.

Addito rosaceo.] MAN. polenta hic quoq; additur in nostro codice.

ὀφθαλμιῶντας.] MAN. non utiq; uerterim, lucis oculorum perturbationes: sed ophthalmiam, quæ latine lippitudo dicitur, patientes.

86 Ab hoc quoq; capite, præter ἀειζώου minoris, reliqua nomina abijcienda.

Colore pallido.] MAN. χλωρά. Solet autem hanc uocem Marcellus uiridia interpretari.

Aliquando autem in hortis.] MAN. hæc non leguntur in meo codice, nec quæ sequuntur, usque ad locum, ubi uires narrantur. Male autem esse adiecta ita apertum est, sicuti discrimen inter portulacæ & oliuæ folia.

87 Nec Veneris hortum, nec aliquo alio nomine ex his quæ sequũtur, inuenio uocari hanc herbam.

Sensim, leni, & ut sensum fallat in cõcauitatem descensu.] MAN. Duobus tantum Dioscor. uerbis uniuersa hæc series respondet, scilicet λεληθότως κοῖλον. Hermolaus satis (ut mihi uidetur) feliciter, imperspicuè concauum dixit.

Præclusa genitalia.] MAN. φύμους τῶν γ' αἰδοίοις χαλᾷ. id est, pudendorum phymos laxat.

89 Rabidorum canum.] MAN. absolute hic, sicuti & alibi sæpe, lego canum.

In gangrænam transeuntibus.] MAN. & γαγγραινικὰ, hoc est, & ad gangrænica. nec magis intelligendum de morsibus canis, quàm de alijs ulceribus.

Cum cera.] MAN. cum cerote lego, idem tamen sensus.

90 Carcinomata.] adde strumas ex meo exemplari, à quibus curandi nomen uulgò adepta est, ut scroffularia dicatur, nunc enim strumas scroffulas dicunt.

91 Rectos ramulos &c.] MAN. lege, ramulum & foliũ habet Aparinæ simillimũ.

92 Nullum hic nomen, præter primum lego.

Dehiscentibus.] MAN. σχιζόμενα, id est, scissa.

Circa urbes & oppida, in aggeribus murorum, & septis.] MAN. ἐπὶ θριγκοῖς & τοίχοις

περὶ τὰς πόλεις. id est, in sepibus, & circa urbes.

Vtraq; simili.] MAN. lego folia tantummodo.

In uino dulci.] MAN. lege exiguo, pro dulci.

Apud Galenum lego non Thalientron, sed Thalietrum quoq;. Cap.93

Adiectæ sunt huic Bryo, barbaræ omnes illæ uoces, Balliris, Iranis, Gnomeusili. 94

Piscium testis.] MAN. ostracis.

Capillata herba.] MAN. mirum cum herbam, ut dicit, non putauerit Marcellus, quare capillata addiderit, herbæ nomen: cum Diosc. simpliciter τριχῶδες dixerit.

Præterea candidum, quod in Creta ad terram nascitur.] MAN. ego lego: Aliud 95
albũ: id uero quod in Creta nascitur prope terrã, floridum ualde, & imputridum.

Venenatis prodesse.] MAN. Theriacum esse ait Dioscorides.

Idq; crediderũt. & reliqua usq; in finem.] MAN. ego sic lego ad literam: Quod nonnulli putarunt esse, quo mulieres utuntur, cum radicula illa sit, æquiuoce uero uocetur phycus.

Non erat ut laboraret Marcellus, fontalem, in fontinalem mutando uocem, si 96
meam Dioscoridis æditionem sequutus fuisset, in qua unicum tantum, potamogiti nomen.

Habet.] MAN. lege, est folium.

Habet hæc folia auicularum pennis similia.] MAN. νεοττῶν πτερῷ, nouellæ uide- 98
licet auis maxime similium. Adde, & adhuc breuiora.

Asperioribus agris.] MAN. ὑποτραχέσι. parum igitur potius asperis, quàm asperioribus.

Denigrat capillum.] MAN. tingit. & pro luteo colore, lege, aureum. 99

Syderatis.] σφακελίζοντα.

Vlceribus medentur.] MAN. lege, uulneribus.

Sumitur & cum melle.] MAN. ego pro copula, &, lego, autem, ut uidelicet ad 100
superiora referatur, quod dicitur.

Paruumq;.] MAN. ego lego, paruo Cymino. 101

MAN. Aparines nomen huic herbæ accreuit, cum sit alterius proprium. 102

Minora.] MAN. lege, maiora, codicis mei, Galeni, & rei ipsius testimonio.

Caulem albicantem.] MAN. caule carere hanc herbam lego in meo Dioscor.

Cubitalis & aliquando.] MAN. lege absolute, cubitali maior. 103

Duo tantum nomina huius herbæ leguntur in meo Dioscoride, Epipactis scili- 104
cet & Elleborine.

Vnicum & hic lego Capni nomen. 105

Et numerosum undiq; purpureũ florem.] MAN. ego lego, undiq; numerosa: ut scilicet de folijs, non de floribus intelligatur. deinde subijcio, purpureũ florem.

Euulsos palpebrarum pilos.] MAN. legitur in meo codice διπλᾶς, non τιλθείσας. id est, duplas, non autem euulsas.

Qui Libycam.] M. lege, Libyon: nec aliud præterea nomẽ, nisi Loti & Trifolij. 107

Vnum & hic Cytisi nomen. 108

Loto ue aut trifolio. MAN. ego lego, aut loto trifolio.

Et in medijs extante dorso.] MAN. lego pro his uerbis, & ῥάχιν ἐξέχοντα.

Aegyptiacæ fabæ.] MAN. non inuenio Aegyptiacæ, sed absolute, fabæ: intel- 109
ligendum tamen de Aegyptiaca puto.

Milij quantitate.] MAN. ut milium.

Vnicum hic Myriophilli nomen inuenio. 110

Per totum densus.] MAN. διαποίκιλος, id est, uarius.

Non lego hic Conilæ nomen. 111

Semen fœnogræco simile.] MAN. lego, τριχίλῳ. & sic quoq; Hermolaus, colli 112

uertens figura.

Cap. 114 Nec buglossi, nec spinæ hic nomē lego, esseq́ hanc uulgarem buglossum puto.

115 Purpureum & luteum.] MAN. lege, aut, non &.

Chamæmali capitulum, undiq; per orbem &c.] MAN. Nullum scio Chamæmali capitulum, & propterea lego, aut luteum instar chamæmali, capitulum circūquaq; scissum. Multæ huic accreuere medicinæ, ut in uiola ostendemus.

116 In phasiolorum clauiculas torquetur.] MAN. fidelius hoc modo conuerteris, Phasiolum uocant nonnulli: ex eo quod phasiolo in hoc similis est, quod foliū quod in summo est, ἕλικα, hoc est, clauiculam, capreolum uulgò apud nos uocant, fert.

117 MAN. Accreuerunt tot nomina uiolæ.

Medij inter folia coliculi.] MAN. lege in singulari numero coliculus. Galenus ferè eisdem cum Diosc. uerbis facere hanc uiolam per se & cum polenta, ad calidas phlegmones, ad uentriculi ustiones & oculos dicit: de angina, comitialibus & sedis procidentijs mentionem non faciens. In astere Attico, tacet hæc omnia. Sequitur utroq; capite Galenum, Auicenna. Quare omnia illa adiecta esse asteri puto, quæ his uerbis expressit Marcellus: Prodest æstuanti stomacho, emplastri modo imposita, prodest & oculorum inflammationibus: & solis uiolis conuenire.

119 Bunij tantum nomen in meo Dioscoride lego, propterea turbam reliquam nominum adiectam puto.

Et ex eo ramulos plures foliolis tenuibus & floribus plenos.] MAN. nihil legitur in meo Dioscoride, quod alicui ex his uerbis respondeat.

Longitudine digitali.] MAN. lege, crassitudine digitali: & adde, oblongum, ut de caule intelligatur, non de ramulis, quorum nulla est mentio.

Ad radicem.] MAN. nec hoc inuenio in meo libro.

120 Et ramulos.] MAN. Ramulorum nomen iterum non lego in meo Dioscor.

121 Vnicum & hic Chamæcissi nomen.

Ramulos.] MAN. adde, multos, si meo credis Dioscoridi, cui ego certe in hoc loco parum credo: quare enim infrà diceret quatuor aut quinq;?

Radix est illi gracilis.] MAN. adde, & alba.

122 MAN. In meo codice legitur Chamæleuce: & de ea quoque scribunt Galenus & Paulus, non de Chamæpeuce.

Sunt qui herbam.] MAN. desunt hæc omnia ad finem usq; in meo codice.

123 Breuissimum est hoc de buglosso caput in meo Dioscoride, ut cui omnia desint, ad ea usque uerba, Verbasco similia folia habet.

124 Rabidorum canum morsibus.] MAN. κυνόδηκτα & hic legitur, id est simpliciter, canum morsibus.

125 Radicem longam.] MAN. lege, breuem.

Virentem.] MAN. additum hoc participium ab interprete.

126 Caterua hæc nominum huic accreuit Leontopodio.

Digitalis herba.] MAN. lego διδακτυλιαῖον, hoc est, duorum digitorum.

Angusta.] MAN. adde, robusta.

Lanosa.] MAN. lego εὐωδέστερα, nō ἐριωδέστερα. id est, odoratiora, nō lanosiora.

Quasi incisuris diuisa.] MAN. τετρημένα, id est, perforata.

Corpori adalligatam.] MAN. hoc non lego in meo codice.

127 Nomina & hic tria superaddita.

Radix & succus.] MAN. tacet hæc duo uerba meus Diosc. cogimurq́ de coma, non de succo & radice, si ei credimus, id intelligere quod dicitur.

128 Ligustrino, uel oleo.] MAN. Lilino tantum lego, non etiam Ligustrino.

129 Vndecim & hic nomina paulò minus sunt meo Dioscoridi superaddita.

Quod cum siccatur.] MAN. lege, ad terram flectitur, & unguibus mortui mi-

 ui similis

ui similis redditur.

Semini.] MAN. additur in meo codice, puniceus color.

Vnicum & huic nomen. Cap. 130

Crassaq́, uerum latiora.] MAN. lego, uerum crassiora: nec aliquid plus.

Ad amuleta.] M. lego, ad alexipharmaca: & nihil de amuletis, aut ueneficijs.

Præter Adianti, solum hic lego Polytrichi nomen. 131

Et calculos uesicæ frangit.] MAN. male additur uesicæ, legendum calculos.

Duo tantum nomina adscribuntur huic herbæ in meo Dioscoride, Trichomanis uidelicet & Adianti. 132

Multo breuius.] MAN. lege, paruum ualde.

Romani Lappam appellant.] MAN. hæc addidit interpres. 133

Aestate.] MAN. & hoc additum.

Aequalia.] MAN. uel lege uel intellige, similia.

Incisuris diuisa.] MAN. lege, incisuras habentia.

Figura pilularum.] MAN. lege, ut Platani pilas.

Tenaci.] MAN. & hoc addidit Marcellus.

Aegylopis hic tantum nomen lego. 134

Cytiso.] MAN. in meo codice legitur Citto. 136

ἐκ γῆς in meo quoque legitur libro.

Singularis surculus.] MAN. φρυγάνιον μέλαν, id est, niger: nec singularis mentio. 138

Foliola.] MAN. adde, tria, quatuor'ue, quinq; aut sex.

Creuit & hic Smilacis nomen in tot, ut legenti uel numerũ recensere sit difficile. 139

Qualis est quem Græci epiphyllida uocant.] MAN. nihil quod his respondeat inuenio in meo codice, sed tantum βοτρυώδη.

Leniter in gustu adstringentem.] MAN. ὑποδάκνοντα lego, id est, leniter mordentem, uel submordacem.

In fine capitis additur in meo codice, Inciditur etiam ad alexipharmaca, id est, ad ea medicamina, quibus arcentur uenena. *Alexipharmaca.*

Supra quem.] MAN. adde, semper. 140

Ex innumeris tot nominibus unum syluestris myrti lego. 141

Minus tamen.] MAN. lege, latius.

Infragiles.] MAN. lege, difficiles frangi.

MAN. Inter radices non ultima est Rusci radix, quibus ad obstructiones & ciendam urinã medici utũtur, & propterea in aliquo honore est, quod negauit Marcel. *Rusci radix.*

Nomina quæ stephanen sequuntur, in meo Dioscoride non scribuntur. 142

Pondere drachmarum quinque.] MAN. lego, sex.

Validioraq́.] MAN. ἰσχνότερα, hoc est, graciliora. 143

Sexdecim.] MAN. lege, quindecim.

Addita & hic omnia nomina, præter Alexandrinam & Chamædaphnen. 144

Singulares, nullisq́ ramulis.] M. non leguntur hæc uerba in meo Dioscoride.

Graciles.] MAN. nec hoc.

Vnico Elleborus hic nomine contentus est. 145

Aliqua parte rubro.] MAN. simpliciter rubro lego in meo Dioscoride.

Quod mediocriter riget.] M. μετρίως τεταμένος, hoc est, mediocriter extentus.

Ab Ethna.] MAN. lege, ab Enna.

Faciendæ medicinæ rationem docere.] MANARD. θεραπευτικὴν lego, id est, curatiuam.

In sorbitione pultis, aut alicæ.] MANARD. lege, cum multa sorbitione aut succi copia.

Qui Ectonion.] MAN. lege, Ecstomon. 146

Qui Prœtion.] M A N. tacetur hoc cum reliquis nominibus quæ sequuntur.

Prœti filias.] M A N. Prœti sorores legitur in meo codice, sed Marcelli lectio poëtis magis consentanea.

Semen Cnico simile.] M A N. additur, & in ipso.

Cap. 147 Prætermissis reliquis, sic legitur in meo Diosc. Sesamoides magnum Elleborum uocant in Anticyra, eo quod in purgationibus Elleboro albo misceatur.

Purgat id superiorē uentriculum.] M A N. aliter ego legerem ad uerbum, purgat per superiora pituitam & bilem. Galenus primum magnum, secundum album uocauit.

148 Purgat.] M A N. adde, per inferiora: quia Dioscor. addit κάτω.

149 Præter Sycios agrion, id est syluestris cucumeris nomen, nullum ex tot quæ à Marcello scribuntur, lego in meo codice.

Subij quantum satis sit.] M A N. additur χρῶσιν, hoc est, ad colorandum.

Cum oleo.] M A N. adde, uetere.

Ex Taurino felle.] M A N. lege, aut, non ex.

Adduntur quædam de domestici cucumeris radice, quæ superaddita à quopiam propriæ commoditatis gratia putanda sunt.

150 Et hic unicum lego Staphidos agrias nomen. Galenus astaphida uocat.

Decem aut quindecim.] M A N. legitur in alijs, decem aut quinque: sed Marcelli lectionem meliorem puto.

Malagmatis quæ fouendo sint.] M A N. πυρώδεσι. urentibus uertit Hermol. & rectius quidem mea sententia: caustica enim quadam ui participare scribit Galenus.

151 Vnicum & Thapsia nomen habet in meo Dioscoride.

Gracilior tamen caulis eius est.] M A N. lego, semen. sed uera est Marcelli (ut puto) lectio.

152 Spartion, non Sparton legitur in meo Dioscoride: nec præterea nomen aliud.

Breues.] M A N. lege, longas. Duras.] lege, solidas.

Natiuo lentore infragiles.] M A N. Vna pro his omnibus uox δυσθραύστους, id est, ut suprà etiam uertebamus, ad frangendum difficiles.

154 Eruptiones.] M A N. lege, exanthemata.

Quod ex tusa expressaque superest.] M. lego ἐκπίεσμα, id est, quod exprimitur.

Ad exterendas scabies.] M A N. asperitates lego.

155 Capitis huius initium sic ad uerbum lego: Narcissos, nonnulli hunc quoque sicuti lilium, lirium uocant.

Multo tamen tenuiora minoraque & angustiora.] M A N. lege, tenuia, minoraque multo & angustiora.

In medio croceus.] M A N. ἔσωθεν, id est, intus.

Porraceum.] M A N. πράσινον.

156 Vnicum & hic nomen.

Vellicando poliunt.] M A N. γναφοῦσι.

Frondosus.] M A N. ἀμφιλαφής.

M A N. De Gnaphalio scribit Galen. uocari dicens eo nomine, quod folijs eius mollibus existentibus ad fulloniam uterentur. Aliam tamen rem intellexit, de qua sub eodem nomine, lib. 3. scripsit Dioscor. adstringere eius folia, & propterea dysentericis dari scribens, cum omnibus huius plantæ partibus purgandi uim adscripserit. Vbi de Gnapho scripserit Galenus, uel de Hippophaë, non inuenio.

157 Serpit per terram.] M A N. χαμαιπετής.

Capitulaque spinosa.] M A N. lege, foliola parua, spinosa, capitulaque pōdere leuia.

158 Qui crotona.] M A N. nullum ex his quæ sequuntur nominibus lego in meo Dioscoride.

Mollia.] M A N. hoc non lego. Colligitur.] M A N. lege, exprimitur.
In nullo sanitatis.] M A N. De sanitate nulla hic mentio.
Fœminarum præterea mammas.] M A N. hoc membrum superiori coniungendum uidetur, ut sit sensus, cum polenta mixtum mammis conducere.
Romani herbam lactariam.] M A N. Interpretis sunt omnia hæc, non Dioscoridis, qui à numero Tithymalorum exorditur. Cap. 159
Ob comæ quam &c.] M A N. & hæc sunt interpretis uerba.
Vel à foliorum figura.] M A N. & hæc. Vel à longitudine.] M A N. & hæc.
Secundus fœmina &c.] M A N. Sequitur, aut Myrtites, quem & Carytem uocant, aut Myrsinitem. reliqua sunt addita.
Tertius paralius.] M A N. Sequitur, quem Tithymalida uocant. cætera adiecit interpres. Reliquorum quoque generum nomina tantum scribit Dioscorides.
Eius quæ uallaris.] M A N. Characias.
Lacteo liquore.] M A N. lege, albo.
Deglutienda sunt.] M A N. deest, catapotia.
Condylomata.] M. non lego hæc in hoc loco, legit tamen Serapion.
Gustu similis est, colore albicante.] M A N. lego, nam similis. & nihil de gustu aut colore. & sic quoque legisse uidentur Serapion & Hermolaus.
Annuum fructum inuicem alternātes.] M A N. aliter ego lego uerbum ex uerbo: Fructum autem fert annuum nuci similem. Serapion, fructum fert ter in anno. Hermolaus, alternis annis.
Rubentes.] M A N. lege, subrubentes.
Deinceps.] M A N. συγχυδὴν. Hermolaus, in ordinem uersusque.
Semen ceu folijs.] M A N. capitulis lego, non folijs.
Colligitur ex hac etiam aliorum tithymalorum modo lac. M. adde, & semen.
M A N. Nec illud prætermiserim, in uerbis quæ ex Paulo transtulit Marcellus, insignem esse errorem. secūdi ordinis in calefaciendo esse tithymalos, qui ordo causticus est: legendum enim quarti: quæ enim secundi ordinis sunt, non lædunt, nedum quod urant. *Error in uerbis Pauli per Marcel. translatis.*
M A N. Multa mutauit Marcellus ex Theophrasto, & forte bene: sed notare nobis placuit, quæ secus in nostro Dioscoride legebantur, ut omnibus bene pensatis, integrum sit lectori, eam quæ magis placuerit scripturam sequi.
ὀπὸν hoc capite, contra legem quam sibi libro primo statuerat, semper lac Marcellus transfert. 160
Et hic quoque pro opo reddidit lac. quod licet exigui momenti esse sciam, placuit tamen locum signare. 161
Deuorata.] M A N. lege, in catapotia. Conformatus.] ἀναπλασθείς.
Candido lacte.] M A N. Quis nescit lac candidum? fugisset hanc nugationem, si fideliter uertendo dixisset, candido liquore. 162
Feruenti aqua aspersum.] M A N. ἐκβρασθείς.
Lactis liquore plenus.] M A N. lege, liquore albo. 163
M A N. Vocari hanc herbam spumeum papauer, non inuenio in meo Dioscor. 164
Lacte plenos.] M A N. Mirum est quàm Marcello placuerit lac reddere pro liquore: lego enim & hic ὀπόν.
M A N. Adiecta esse huic capiti tot nomina, primum & secundum ostendunt, à radice deducta, cuius uel nullus usus, teste Theophrasto, uel rarior quàm liquoris. 165
Aliquando quatuor.] M A N. hoc non lego.
Quadantenus pilosos.] M A N. lege, crassitiem quandam ostendentes.
Grauissimi odoris.] M A N. grauis, non grauissimi. βαρύοσμος.
Eodem modo.] M A N. lege uel intellige, tholi modo.

Fungosus.] M A N. lege, rarus. ἀραιός.
Qui tenues habet discurrentes uenas] M A N. pro tot uerbis lego, σύριγγας ἔχων λεπτὰς, id est, tenues habens fistulas.
Cap. 166 Heracliæ, bdelyræ, citocacij, oleaginis, uel oleastelli nomina, non legũtur in meo Dioscoride.
Amaris.] M A N. lege, densis & amaris.
Fauces scarificantibus.] M A N. lege, arteriam.
167 Cnestron.] M A N. lege, cestron.
Id Syri apolinon uocant.] M A N. lege, quod Euboces ætolion uocant.
Satiuo lino.] M A N. lege, sparto lino.
Speciosas.] M A N. adde, & multas.
In pane pulte ue.] M A N. lege, farina aut polenta.
168 M A N. Nullum hic nomen præter actes.
Rotundas quadantenus, inanes.] M A N. lege, rotundas, subcauas.
Tria, aut quatuor, aut quinque, aut sex, aut septem.] M A N A R D. lego solum, tria aut quatuor.
Ex uirgis.] M A N. lege, circa uirgas.
Maioribus incisuris diuisa.] M A N. lege, τμηματικώτερα, hoc est, magis incisa.
Chamæactis quoq; tot nomina non leguntur in meo Dioscoride.
Refrigerantiq;.] M. abradendum omnino hoc uerbum, calent enim ambæ.
Radix in uino decocta.] M A N. adde, in uictu. περὶ τὴν δίαιταν.
Oculorum inflammationes.] M A N. lego absolute, inflammationes.
Cauernosa.] M. ὑποφορὰς, & podagricis opitulantur.
169 Porri semen.] M A N. lege, prassij, id est, marrubij: non prassi, hoc est, porri.
Lutei coloris.] M A N. ὠχρῶν, hoc est, pallidi.
Exiguo mâlo æqualem.] M A N. lege, ut exiguum mâlum.
Tumores omnes.] M A N. non lego, omnes.
M A N. Pro eodem habet Marcellus colorem luteum & pallidum, quod ego non probarim.
170 Neque Aphrorum, neque Romanorum nomen lego huius herbæ in meo Dioscoride.
Spondylio.] M. asphodelo legunt alij.
In nulla raphano foris color niger inspicitur, ait Marcellus: quod falsum esse nemo apud nos hortulanus non nouit.
171 Qui amaram cucurbitam.] M. σικύαν, id est, cucumerem, lego. Tacentur autem reliqua sequentia nomina in meo Dioscoride.
Colocynthidis sarctum.] M. intellige interiorem eius partem.
Stomacho inimica.] M. adde, ualde.
172 Nescio unde natum Cedis nomen, & Inuolucri, huic he.bæ.
Inania.] M. κοῦφα lego, id est, leuis ponderis.
Caudas.] M. οὐραγοὺς.
174 A similitudine lentis quam refert.] M A N A R D. hæc sunt interpretis, non Dioscoridis.
175 Romani syluestrem &c.] M. & hæc addidit interpres.
Rimosi corticis.] φλοιοῤῥαγοῦντα.
176 Additur tot nominibus & Cedrostes in meo codice.
In gangrænam phagedænamq; transeuntibus.] M. non transeuntibus, sed secum eos affectus habentibus dixerim. γαγγραινικῶν enim & φαγεδαινικῶν lego.
Quæ de apoplexia quasi Galeni ex Definitionum libro recitantur, nec Galeni sunt, nec suis dogmatis consentiũt, Ea potius sequenda, quæ ex Introductorio sunt accepta,

accepta, quanquam nec illud Galeni est.

Quæ post Bucranium recitantur nomina, in meo codice non leguntur. Cap.177

Blechnon & Polyrrhizon uocat meus Dioscorides, reliqua tacens nomina. 178

Indicatq; id.] MAN. lege, probatio talis.

Vbi multa arundo & multa filix.] MAN. additur in meo Diosc. corones, dispareat filix. Putóque talem aliquando fuisse eius loci sententiam: Radix pota, & cum axungia pro cataplasmate apposita, facit ad eos, qui ex arundine uulnerati sunt: cuius probatio talis est: Vbi multa arundo, si ibi coronæ modo per ambitum multam filicem conferas, disparebit arundo: atq; econtrario, si ubi multa filix, multam arundinem conserueris, disparebit filix.

Obliquæ.] MAN. latæ, hoc est πλατεῖαι, non πλαγίαι. 179

Legitur in meo libro, sicuti & in reliquis, Si supergrediatur prægnans, eam abortiri. placet tamen Marcelli lectio, cui præter Theophrastum & Plinium, consentit etiam Serapion.

Vnicum hic Polypodij nomen. 180

Præsertimq; quercuum.] MAN. lege, in agrestibus quercus truncis.

Dodrantali altitudine.] MAN. adde, filici simile.

Et hic quoque unicum dryopteris nomen. 181

In dulci.] MAN. lege, ad dulce uergentes.

Magnitudine.] MAN. ego quoque lego magnitudine. θαλλίας. 182

Quo in opsonijs utuntur.] MAN. ego lego, huius flore εἰς τὰ πεσσόμενα.

Offulæ.] MAN. κοπτάρια.

Despumato melli.] MAN. lege, cocto.

Tria tantum nomina habuit herba hæc in meo codice, Linozostis, Parthenij, & Mercurij. 183

Duplex eius genus est, sexu discernuntur.] MANARD. nec ista quoque in meo leguntur.

Geminatis geniculis.] διγόνατα.

Alarum cauis multis.] MAN. adde, & densis.

Dodrantalem.] MAN. lege, duorum dodrantum. 184

Per interualla disposita, & albescentia.] M. ego lego, per interualla albescentia.

Est cauli folijsq; uis &c.] M. sic ego uerterim fere ad uerbū: Caulis & folia olerū modo pota, uim habēt ad ciēdam aluū. Coctorū uero aqua bilem educit & aquosa.

Sunt qui Scorpiuron.] MAN. adde, à floris figura: & reliqua nomina mitte. 185

Candidioraq;.] MAN. lege, nigriora.

Purpurascentem.] MAN. lego, ὑπόπυῤῥον, quasi subfuluam.

Ante accessiones.] MAN. adde, hora una.

Sunt & qui hanc Scorpiuron.] MAN. hoc non lego. 186

Scorpionū ictibus subuenit.] MAN. adde, ἄκρως, id est, summè & excellenter. 187

EX LIBRO QVINTO.

Cibum in stomacho non continentibus.] MAN. lege, stomachicis, ob causam à me non semel redditam. Cap.1

Defectis.] MAN. intellige antea ablatis. ἀφαιρεθέντα.

Et in uerrucarum genere thymis.] MAN. Thymos sedis intellige antea ablatos.

Vsq; ad pubertatem.] MAN. ἄχρι ἀνθήσεως, id est, usquedum floreat. 2

Minimis acinis.] MAN. paruis lego, non minimis.

Innocentior.] MAN. lego ad uerbum, minus horum est particeps. 3

Ollares & in uinaceis seruatæ.] MAN. ἐκ τῶν κεραμίων καὶ ἐκ τῶν βαλανῶν.

Exiguo uino ut uinosæ fiant.] M. ego legerē, fiunt autē tales paulò post uinosæ,

Emplastri modo.] adde, cum sale.

Adstringendi maiore ui.] MANARD. ego lego, attenuandi. Serapion consentit Marcello.

Aut cymini farina.] MAN. lege, &, non aut.

In uerrucarum genere quas epinyctidas uocant.] MAN. lege absolute, epinyctidas. Nullæ enim sunt in uerrucarum genere epinyctides.

Cap.4 Legenda cum floret.] MAN. si flos œnanthe est, frustra dicitur legenda cum floret. Melius igitur leges hoc modo: Oenanthe uocatur syluestris uitis fructus, dum floret reponi debet in fictili &c.

Gingiuas sanat.] MAN. adde, cum melle.

5 Vehementissime enim urit.] MAN. ἱκανῶς, id est, satis.

ὡραῖοι fructus. Non accesserim in hac parte Marcello, quod scilicet antiqui medici horæos fructus solum uocent cucurbitas, cucumeres, pepones. Nec in eo, quod diuidi cibum ab oris particula columella dicit, ne si uniuersus descenderit, præfocet: scio enim *Columellæ usus.* alios quoque fructus ab antiquis medicis dictos horæos: & usus columellæ esse, ad aërem & sputum, non ad cibum.

6 Vrinam magis expellit.] MAN. non lego magis.

Vtroque uitio caret.] MAN. lego, utrunque excessum effugit.

Corpus auget.] MAN. lege, carnes.

Vermiculum.] MAN. κιῤῥός.

Aegerrime resoluitur.] MANARD. δυσδιάπνευστος, id est, difficile transpirat, uel difflatur.

Aluum, & in alias partes destillationes.] MAN. ego lego, aluum abstinet, & alias destillationes.

Molle.] ἁπαλός.

Et ab infirmitate corporis.] MAN. ego lego, & his qui ab imbecillitate affliguntur est utile.

Languentes uenarum pulsus excitat.] MAN. σφυγμῶν ἀνακτητικός. uerterem ego simpliciter, pulsus excitat.

Venarum pulsus.] M. & hoc loco pulsus simpliciter leguntur.

Concoctionem tamen impedit.] M. lege, concoqui ineptum.

Hadrianum Mamertinumque.] M. adde, in Sicilia genita.

Eapropter fallit bibentem.] M. ego lego, neque latet copiose potum.

Meatus laxat, laxatisque his sensuum cæca excrementa purgat.] M. τάς τε αἰσθητὰς ἀνακαθαίρων ἐκκρίσεις, καὶ ἀδήλως πορoποιῶν. quæ uerba in alium sensum ego hoc pacto conuerterim: Et ea quæ ad sensum patent purgans excrementa, & occulte meatus adaperiens, ut sit sensus, excrementa ab huius uini potu & aperte, & ea etiam quæ sensum effugit difflatione uacuari.

Bibitur eodem anno.] M. post annum. Eadem lectio in uino adynamo, scilicet μετ' ἐνιαυτὸν, & eodem modo utrobique legit Hermolaus.

7 Priuatim mulieribus.] M. non lego priuatim.

8 Sextarijs duobus mellis.] M. lege, sextarijs sex.

9 Insignis error est, in græcis etiam exemplaribus, hoc cap. à nemine interprete ani*Error insignis etiam in græcis exemplaribus.*aduersus: bis enim repetitur, decocta nos uti: primo in his quorum aluum mollire uoluerimus, aut uomitum ciere: secundo in pulsib. pusillis &c. Multa enim sunt quæ subesse errorem in altero eorum locorum ostendunt. Primum, quoniam si non est alterius quam decoctæ mulsæ aquæ usus, frustra non solum bis, sed etiam semel fuisset adiectum decocta. Deinde, quæ necessitas fuit ei qui iam usum decoctæ dicere incepisset, nullo alio intercedente sermone, sed alios eiusdem usus narranti, iterum repetere, nos uti etiam decocta, in his qui pusillis sunt pulsib.? Clarius uero detegitur hic error in græcis exemplarib.

sic enim

sic enim primo loco legimus: χρώμεθα δὲ τῷ ἀφεψημένῳ ἐφ᾽ ὧν &c. secundo loco τῷ δὲ ἀφεψημένῳ. hoc est si quis uerbum uerbo reddat: Vtimur autem cocta in his quibus aluum mollire cupimus &c. cocta autem in his qui paruis sunt pulsibus &c. Quis enim non uideat altero horum locorum errorem euenisse? & pro non decocta, legi decoctam? Vt uero primo loco legendum sit non decocta, facit Galeni autoritas, qui lib. 3. de uictu morborũ acutorum, mulsam aquam non decoctam, aluũ magis subducere, decoctam magis dicit nutrire. Facilis autẽ fuit lapsus in græca lingua, à uoce ἀναφεψημένῳ, quæ nõ decoctum, ad ἀφεψημένῳ, quæ decoctũ significat.

Copiosius.] MAN. ἀκρατέστερον. meracius uertit Hermolaus.

Hypochondria uocant medici, utrinque à lateribus uentriculi os attingentia loca, dextrum sub quo iecur, sinistrum sub quo lien iacet, nominantes. Celsus præcordia uocauit. Nonnulli temporis huius, ex græca lingua, multa ad latinam interpretati, ilia uocauerunt, non recte, ut puto, quum teste eodem Celso, ilia inferius circa pubem iaceant. *Cap. 10* *Hypochõdria.* *Præcordia.* *Ilia.*

Bilem & pituitam trahit.] MAN. lego pituitam tantum, non autem bilem. & eodem modo scribit Paulus. 11

Miscetur apte malagmatis &c.] MAN. ego aliter lego, in hunc modum: Apte farinæ hordeaceæ miscetur, emplastrisque ac malagmatis, quæ discutiẽdi uim habẽt.

Facit ad exinanitiones, in quem usum tepida infunditur.] MAN. Accusat hoc loco Barbarum Marcellus, quod clysteres addiderit, cum possit hæc aqua & pota exinanire, & per urinam reddi: nimis certe hic uel dormitans, uel ad Hermol. taxandum intentus. Si enim bibatur, quomodo infunditur? alioqui de potu eius ab initio capitis dixerat, quod pituitã educeret: hic uero infundi tepidam ad aluũ exinaniendam, calidam ad tormina: quod certe non aliter quàm per clysterẽ intelligi potest. *Male Marcellus Hermolaũ accusat.*

In quem usum feruente ea, fouentur.] MAN. Marcellus qui nihil addendum uocibus Dioscor. dixerat, participium *feruente* statim addit. Quod si dixerit, in uoce πυριάμασι, feruorem includi: dicet similiter Hermol. in uerbo Infunditur, clysterem intelligi. Quid autẽ per uerbum πυριᾶν intelligatur à medicis, lib. 1. à nobis est monstratum. Hic addemus, non meritò à Marcello reprehendi Hermolaũ, quod saccis aquã claudere uoluerit: hac ratione, quod si rariores sint sacci, effluet: sin dẽsior materia, calorẽ non trãsmittẽt. Videmus enim uesicis aquã optime cõtineri, & nedum per eas, sed & per stãnea uasa calorẽ liquoris inclusi trãsfundi. Quod cognoscẽtes Pannones, uasculis ad hoc paratis, decocto herbarũ plenis ad leuãdos dolores utuntur. *Patrocinatur Hermolao.*

Ruellium quoque non maiore ratione taxat, quod scilicet suffitu dixit, qui absque fumo quo aqua caret, intelligi non potest: poterat enim discere uel à Plinio Marcellus, aquam fumo non carere, si nunquam fumum aquæ uiderat, qui lib. 31. suffiri aquam marinam calidam cum aceto in dolore capitis, docet. *Ruellius defenditur.*

Adstringit & refrigerat acetum.] MAN. adde ex fide nostri codicis, & cibi appetentiam facit. 13

Fluentem ex uulneribus sanguinem.] MAN. ἔναιμον. Sic autem Græci uocãt ea, quæ cruentis protinus uulneribus imponuntur.

Inspergitur.] MAN. hoc non lego.

Rabidorumque canum.] MAN. lege, canum, ut aliàs sæpe. 15

Exulceratis intestinorum torminibus.] MAN. μετὰ νομῆς, cum depascentia.

In confectione Thymoxhalmæ, non lego rutam neque polentam. 16

Operculatum.] adde, linteolo.

Non recte à Marcello definitur arthritis, quæ & latine ab eodẽ articulorũ dolor dicitur, quod sit inflammatio permanẽs, male affectis neruis ualidissimos afferens dolores: fit enim & absque inflammatione, neque permanẽs, hoc est diuturna, semper est, nec in neruis fit semper, nec ualidissimos affert dolores. Melius igitur fecisset, si

definitionem ex his quæ affert in fine Pauli uerbis elicuisset, quàm ex libro de Definitionibus, perperàm Galeno adscripto, à quo sæpenumero magnam errandi occasionem accepit.

Cap.17 Putrescentes humore gingiuæ.] M A N. μυδῶντα οὖλα. labantes Hermolaus.

Reprimit.] M A N. στέλλει. Hermolaus, adstringit.

Quæ in ore exeduntur.] M A N. σηπεδόνας. putrescentia Hermolaus.

Solidescit potu eius guttur, callum faucibus obducit.] M A N. pro gutture & faucibus, unam tantum uocem lego, βρόγχον. ideo ad uerbum sic uerterem, fauces firmat, & callosas facit.

Datur idem utiliter cibum in stomacho non cōtinentibus cruditatibus.] M A N. ego lego, stomachicis, & difficile concoquentibus.

Concrescētibus in uesica calculis.] M. & hic quoq; inutiliter additum, in uesica.

Vegetum.] M A N. ὑγιεινὸν, id est, salubre.

18 Et inueterare.] M A N. ἄγαν. addendum ergo, ualde.

Neruos non lædit.] M A N. lege, minime neruos lædit.

19 Vuis mare miscent.] M. ego lego, statim post uuæ uindemiam mare miscent.

Alij passis prius factis uuis mare miscent.] M A N. ego lego, passas uuas in uasis mari profundunt.

20 Demissa.] M A N. lego, laxa facito, id est, χάλασον.

Sextarijs decem.] M A N. lego, duodecim.

Spissandi uim.] M A N. ἐστὶ δὲ στυπτικός, hoc est, adstringendi habet uim.

23 Non excessura tamē sunt pira maturitatis suæ modum.] M A N. aliter loqui uidetur Diosc. & hoc pacto ad uerbum: Non admodum autem matura sint pira.

Acerbo sapore sunt.] στρυφνοί.

25 Simpliciter aut ad tertias.] M A N. non lego simpliciter.

26 Concoctiones à cibo potum.] M A N. aliter meus Dioscorides, & sic ad uerbum: Vtile non febrientibus ad uentriculi concoctiones doloresq; superbibitum, ad humidas quoq; aluos & intestinorum difficultates.

27 Nigræ myrti.] M A N. Tanti est apud me fides in hoc interpretandi munere, ut etiam si crederem Dioscoridem nigras myrti baccas intellexisse, non recedendum tamen à uerbis eius iudicarem, quæ sunt, Myrta, hoc est, myrti baccas nigras, quæ maturitatem excesserint, accipito. Quod tamen putem non de nigra tantum, sed simpliciter de quauis loquutum, faciunt uerba quibus capite sequenti utitur, ubi de nigra intelligens, aperte eam demonstrauit dicens, Nigræ myrti ramulos &c.

Tusarum modio.] M A N. χοίνικι.

In stomachum & aluum destillationes.] M A N. ῥευματιζομένοις τὸ στόμαχον καὶ κοιλίᾳ. id est, uentriculo & uentri rheumatismum patientibus.

Fœminarum fluctionibus.] M A N. ῥοῦν simpliciter scribit Dioscorides, id est, fluctionibus.

29 Sistunt in eum destillationes.] M A N. fidelius, tametsi non adeò eleganter, quispiam hæc omnia hoc pacto (ni fallor) conuerterit: Stomachi fluctionem iuuant, intestinorum, uesicæ, sanguinis eruptiones, in uniuersum autem & rheumatica uniuersa ulcera fota ad cicatricem ducunt.

31 Incorruptum.] M A N. lege, difficilem mutari.

Ex Aegyptia fico.] M A N. sycomorum intellige.

Acerrimum.] M A N. acre.

32 Passim.] M A N. aduerbium hoc addidit interpres.

Narium destillationibus.] M A N. καταῤῥιζομένοις, id est, fluctione laborantibus naribus.

Nigra.] M A N. lege, nigrescentia.

Conficiuntur

Conficiuntur uina.] M A N. adde, picea. Cap.34.

Nuper cæsam.] M A N. adde scissam, σχίζοντες. assulatim transfert Hermolaus.

Exudati humoris.] M A N. hoc non legitur in meo Dioscoride, sed ex ductu sermonis, non humorem apponendum, sed lignum iudico.

Adstringunt.] M A N. adde, parum.

Cutem subeuntibus aquis.] M A N. hoc non inuenio.

Aceti sextarios sex.] M A N. pro aceto, lego mustum: sed fortè uerior fuit Marcelli lectio. 36

In musti sextarios uiginti.] M A N. lege, sex.

Et ex gelu contractam corporis noxam.] M A N. fideliter, & uno uerbo poterat reddere, perfrictionibus. κατεψύξεις enim tantum ait Dioscorides. 38

Cum pyrethro herba.] M A N. cum pyrethro simpliciter dixit Dioscor.

M A N. Vbi de uino ex hircina origano cõcinnato legit, In linteolo: adde, laxo.

Torminibus, inflationibus.] M A N. hoc loco non lego, inflationibus.

Anisi uero tres.] M A N. pro aniso, lege, anethi. 40

Idem hoc uinum.] M A N. non reperi hæc uerba in meo Dioscoride.

Lienem minuit.] M A N. lege, lienis crassitiem attenuat. 41

Apij seminis.] M A N. adde, montani.

Soluendis inflationibus accommodatum.] M A N. εὔπνοες. halitum oris commendans, Hermolaus. Ego, facile spirantes, conuerterim.

M A N. In Elleborite ubi legit, In marinæ aquæ duodecim quindecim'ue cõgios, ego lego quindecim aut quatuordecim.

Odorati iunci drachmas triginta.] M A N. lego hic & in calamo uncias.

In Scammonite ubi legit Marcellus drachmas quinque, ego lego quindecim.

Intus candido.] M A N. lege, albiore.

Maculis alabastritæ lapidi similibus.] M A N. δερφύσεις ἔχοντα ἐμφερεῖς ὀνυχίτῃ λίθῳ. id est, lineas habens onychiti lapidi similes. 42

Maculas lineis similes.] M A N. lege, uenas zonis similes.

Fauilla.] M A N. λιγνύος. ut fortè magis proprie fuliginẽ Hermol. reddiderit.

Et cameris.] M A N. τῇ κορυφῇ, hoc est, summitati.

Coquitur Cadmia.] M A N. lege, uritur.

Alterum candidissimum.] M A N. λεῖον lego, id est, leue. Marcellus λευκὸν legit, debuitq; propterea album uel candidum, non candidissimum dicere. 43

Opplendi.] M A N. παρακολλητικὴν, quæ uox aliud significat, quàm opplere: quod nescio etiam quare differat ab eo quod est explere. quam uim & superius huic pompholygi attribuerat Hermolaus conglutinandi, nos eandem uim cum emplastice credimus, de qua suprà abunde diximus.

Est præter hæc in genere leniter crustas obducentium.] M A N. hæc nec lego, nec legenda aliquo pacto puto: nulla enim res frigida crustas facere in cute potest.

Lentis carbonibus.] M A N. lege, tenuibus & leuibus.

Aut lentiscum.] M A N. lege, aut herbam schœnon. Puto tamen in græco quoque βοτάνην non recte additam, id est, herbam.

Exiguis granis quibus constat &c.] M A N. lege, milij forma exiguus, & grauis. 45

Et adstringit.] M A N. hoc non lego in meo codice.

Egregie erodens.] M A N. δάκνον. mordens scilicet: quod certe minus est, ut primo etiam libro monui.

Trium obolorum.] M A N. lege, quatuor.

Papularum eruptiones.] M A N. lege, exanthemata.

Vulgari ære.] M A N. hoc non lego. 46

Adstringendi reprimendiq;.] M A N. lego σταλτικὴν solum.

Cap. 47 Colore fauillæ.] MAN. lege, cineris.

48 Contra intestinorum tormina.] adde, cœliacos.

50 Donec nulla supersit nigredo. MAN. ἐφίσηται. clarius supernatet dixeris, ut Hermolaus.

Sub manib. paulatim in loco uacuo.] MAN. lego, ἐπιχέοντες, hoc est infundẽtes.

Opplere.] M. hic quoq; pro uerbo ἀναπληρῶσαι, redditur opplere, quum tamen subdat Diosc. πληρῶν, quod ipse Marcel. uertit explere, sicq; uideaĩ idem bis dixisse.

Sine exulceratione.] MAN. ἐσχαρῶν, id est, absque eo quod escharas, id est, crustas ignis modo excitet.

51 Validissimo igni.] MAN. lego, ὄξει, id est, aceto, ut Hermolaus: non ὀξεῖ, id est, ualidissimo.

52 Vitri modo pellucidum.] M. ὑαλίζουσα, id est, uitrũ referens, nulla lucis mẽtione.

53 Sunt etiã qui quod oculos dilatet, platyophthalmon.] MAN. lego pro his omnibus ferè hæc uerba: Hoc nonnulli Stibi: alij Platyophthalmon: sunt etiam qui Larbason uocent. Vim habet &c.

Est illi uis opplere.] MAN. ἐμπλαστικὴν hic quoq; uim lego: quam qualis sit, suprà Galeni testimonio ostendi.

54 Quæ ad Coryci Sebastiam foditur.] MAN. lege, quæ apud Corycum & Sebastiam inuenitur.

55 Helcysma.] MAN. lege, enclysma, uel encauma.

56 Cocta.] MAN. χωνευομένη.

Puteolis & Bais.] MAN. non leguntur hæc in meo Dioscoride.

Spissare, adstringere.] MAN. lege uel intellige, στύφειν.

Fossilis salis drachmas quinq;.] MAN. lege, uncias.

Sedis itidem cicatricibus.] MAN. lege, fœdis.

57 Tum diuidenda.] MAN. lege, formanda. ἀναπλασσόμενον.

Per opplendi uim.] MAN. hic quoq; emplasticam opus est intelligere.

58 Virente.] MAN. πρασίζουσα.

Vlcera extergit.] MAN. lege, cicatrices. οὐλάς.

Leniterq; cum erosione aliqua exest.] MAN. leges meo iudicio, & uerbis Dioscoridis, & rei ipsi accõmodatius, hoc modo: Leniter exest cum quadã mordacitate.

59 Et cœruleus color aliquis est, qui æqualiter cõmunicato sibi eo colore splendet.] MAN. nescio quo pacto uerbis Dioscoridis hæc respondere possint: ea sunt huiusmodi: τὸ χρῶμα κυάνεον ὁμαλόν τε ἄγαν. quæ in hunc sensum quispiam uerterit: Cœruleus color, æqualisq; ualde.

In genere eorum est quæ in medicina alendis tantum palpebrarum pilis usum habent.] MAN. hic quoque exclusionis nota addita: sic enim ad uerbum loquitur Dioscorides: Est ex eorum numero quæ palpebrarum augent pilos.

60 Eligenda harena illa est quæ crassissima.] MAN. ad cœruleum ipsum, non ad harenam refert Hermolaus. & pro crassissima, saturatum uehementer colore nominis sui, reddidit. cui & ego in hac parte consenserim.

61 Spumæ modo.] MAN. Dioscor. ueluti ἐκβρασμα est. Indicarum harundinum pullulum uocat Hermolaus, quod & mihi magis probatur. ἐκβράζω enim uerbum, emittere significat.

62 Viridiq; lutea.] MAN. addidit Diosc. κατακορῆ δέ. saturatum uertit Hermolaus.

Adstringere.] hoc non lego, hoc est στύφειν. sed σμήχειν.

Deijcere.] MAN. σκεδάζειν.

Collectiones.] MAN. lego, phlegmonas, id est, inflammationes.

63 Minio.] MAN. Amineo scribit Dioscorides. An uero Græcis sit ammion, quod Latinis minium, alibi declarauimus.

Floridum.] M A N. lege, floridissimum.

Pustulas.] M A N. exanthemata scribit Dioscor. quam uocem consueuit Marcellus uertere, eruptiones pituitæ.

Lini ue decocto.] M A N. lego selini, hoc est, apij. Cap. 64

Quinetiam minutissima auri ramenta.] M A N. hæc uerba nõ lego in meo Dioscoride, & propterea supposititia puto.

Carthaginensis.] M A N. Carchedonice. 66

Quinetiam.] M. hic desunt uerba sequentia, Antidotis quoque miscetur. 67

Quidam etiam mutata tantum.] M A N. aliter lego totam hanc partem: Quidam stalacticon, pecton, hephthon, aracton, lonchoton. 68

Quod ab Hispanis etiam lonchoton.] M A N. lege, ab alijs lonchoton dictum.

Repurgare.] M A N. hoc non lego in meo codice. 69

Exulcerare.] M A N. lego escharas, id est, crustas excitare.

Sanguineo colore.] M A N. milti, hoc est rubricæ, non sanguinis lego. 70

In suo genere.] M A N. hæc adiecit interpres. 71

Leuorem habet.] M A N. adde, pura est. 72

Grauans enim sory olfactu uirus mittit, eoq; nauseam cit.] M A N. multa de suo addidit Marcellus. βρωμωδέστερον tantũ, hoc est uirosius, & nauseã facere dicit Diosc. 73

Pingueq; est.] M A N. lege, subpingue.

Potuq; aut olfactu.] M A N. lege, dum deglutitur.

Quod autem fractum non minus quàm Misy splendet.] M A N. aliter lego, hoc uidelicet modo: Quod autem non splendet dum frangitur consimiliter Misy. Marcelli tamen lectionem puto meliorem.

Coctis quæ cocta non sunt.] M A N. lege uel intellige, ustis quæ usta non sunt.

Quæcunq; cruda humore aliquo resolui possunt.] M A N. multa & hic sensum mutantia. Verba Dioscor. sunt: ὅσα ὠμὰ ὄντα λύεται. id est, quæcunque cruda dum sunt, dissoluuntur.

In fornacibus quæ aureæ dicuntur.] M A N. lege, quæ areæ. 74

In fornaces foueas dictas.] M A N. lege, in foueas tacitis fornacibus.

Expers alterius naturæ auripigmentum est.] M A N. Coniungenda hæc pars præcedentibus est, ut scilicet & hæc sit nota boni auripigmẽti, alteram rem non habere secum commixtam. Lege igitur, Et expers alterius naturæ existit. 75

Glandium modo concretum, pallidum, Sandarachæ colore glebosum.] M A N. ego lego, βωλώδης, hoc est, glebosum. atque colore Sandarachæ, nulla palloris aut glandis mentione.

Habet exedendi uim.] σηπτικήν. de ui septica alibi diximus.

Ad satietatem flammeo colore rufescit.] M A N. κατακορῆ πυῤῥάν. hoc est, ad satietatem rufo. 76

Fragilem.] M A N. adde, conteri facilem.

Sulphuris uirus.] M A N. lege, sulphuream spirationem habentem.

Quod ualidissime adstringit.] M A N. adde, βαρύοσμος, hoc est, graue olens. 77

Bullosumq; est.] id est πομφολυγώδης. quod forte quis pompholygi, id est, tuthiæ uocatæ similis, conuerterit.

Natione perfertur alijs.] M A N. fidelius quispiam & hoc alio modo uerterit, dicens, Et genere ex Melo uel Aegypto.

Quodq; sine asperitate &c.] M A N A R D. Ego inuenio, æquale, & omni ex parte succosum.

Cum quodam igniculo caloris.] M A N. lego, καὶ τυρώδης ἐκπνέουσαν. hoc est, quod caseum spirat, id est, redolet.

Brassicæ succo.] M A N. lege folijs.

Ex aqua illita.] MAN. καταιονημέναι, hoc est, perfusæ.

Inunguntur.] MAN. adde œdemata, id est, laxi & indolorosi tumores.

Cap. 78 Ad narium mucum, & in subiectas partes destillationes.] MAN. lege, ad coryzam & catarrhum. grauedinem & destillationem uocat Celsus.

Podagræ eo ex aqua.] MAN. adde, cum nitro.

Veternosis.] MAN. lege, lethargicis.

79 Leuissimus.] MAN. ualde leuis.

Fistulosus.] MAN. πολύτρητον lego, multiforus.

Nec in attritu harenosus.] MAN. ἄλιθον, id est, illapidosus.

Candidissimus.] MAN. lege, albus.

80 Tateon.] MAN. lego, Tapeon, aut Tritæon, aut Gantæon.

Subeuntium cutem aquarum tumores.] MAN. uerba Dioscoridis sunt: Et ad hydropicorum œdemata. quorum alius sensus est, ut norunt medici, quàm qui à Marcello exprimitur.

Calentes ijdem &c.] MAN. πυρία, id est, fomentum per ipsos, ait Dioscorides.

Cum polenta.] MAN. adde uel intellige, usti. κεκαυμένοι enim ait Dioscorides.

Crabrones.] MAN. ego quoque lego τενθρηδόνας, ut Hermolaus.

Et capitis ulcera quæ psydracia, & quæ thymos appellant.] MAN. tutius & fidelius legeris hoc pacto: Et ad capitis psydracia, thymosque & phymata. Non enim sunt capitis ulcera thymi, sicuti neque psydracia sunt ulcera.

Tubercula quos dothienas uocãt, & testium tumores discutiunt.] MAN. sic lego ad uerbum: Cum uua passa, aut suillo adipe, aut melle dothienas discutiunt. Et testium œdemata cum origano & fermento citius maturant.

Sugillata.] MAN. adde, faciei.

Podagris.] MAN. adde, similiter.

82 Contra exulcerata intestinorum tormina.] MAN. adde, depascentia.

83 Defertur Nilo.] MAN. καταῤῥεῖ, defluit.

Innatat & paludibus.] MAN. Innatat uero paludibus.

Maiore in gustu &c.] MAN. lege, & maiore. Videbuntur hæc leuiuscula, sed si quis diligenter aduerterit, uidebit non sine causa notata.

Defluente colore.] MAN. hoc non lego, sed ἐκ μέρους, id est, ut mihi uidetur, per partes aqua etiam diluitur.

σμήγματι. Ex his quæ exterendo sunt.] MAN. σμήγμασι. Sunt autem σμήγματα, quæcunque purgant & emaculant faciem.

84 Fistulosum.] MAN. lego, perforatum. quod mihi aliud est quàm fistulosum.

Ex alto in summũ euocandi.] MAN. μετασυγκριτικήν. Quæ uero hæc sint, Galenus docet lib. 4. Methodi curatiuæ.

Quale quod ex bunis.] MAN. Si eisdem locis nitrum & nitri spuma nascitur, ut Marcellus ipse testatur, quum nulla sit inter tot natales spumæ bunorum mentio, melius erat hoc loco colles intellexisse.

85 Spumosa.] MAN. lego, aut spumosa.

Amplius tamen id nitrum nitrique spuma possunt.] MAN. Non lego hoc loco, nitrique spuma.

Aut cum decocto.] M. inuenio in meo codice, aut cum epsemate, id est, sapa.

Aut anisi.] MAN. hoc non lego.

Exterendo & extenuando.] MAN. lege, ad lepras.

Cum resina excepta sanant.] MAN. non lego sanant, sed aperiunt.

86 Validissime adurere.] M. lego ualde. Adde, septicen uim, de qua sæpe.

Panos.] MAN. adde, & tubercula.

Lauatur cremata fex.] MAN. Adiecit hæc Marcellus. quare enim dixerit hic lauari,

lauari,quũ docuerit superius ablui,ut põpholyga : lege igitur, Lota uero miscetur.

Albugines.] M A N. lego,ἀχλῦς,id est,obtusam aciem.

Candorem.] M A N. lege,summam albedinem. Cap. 87

Vulgari albo lapide.] M A N. χυδαίας μαρμάρου,id est,uilis & cõmunis marmoris.

Glutinat.] M A N. Emplasticen uim habere dicit Dioscor.quam opplendi alibi uocat Marcellus,& nos aliam esse non semel ostendimus. 88

M A N. πτώματι lego,& casus intelligo in eo spatio quod uacuũ Marcel.reliquit. 89

Sine pondere.] M A N. lege,leue. 90

Fistulosum.] lego,πολύκενον,id est,multis uacuitatibus,uel foraminulentum.

Bembico.] M A N. lege,Besbico.

Ad exterendum & inducendum leuorem.] M A N. ad smegmata dixit Diosc. cui uoci tot reddit Marcellus.

In Cappadocia.] M A N. lege,in Galatia. 91

Et cremijs.] M A N. lege,χορταίοις.

Inani.] M A N. πολυκένῳ, id est,multiforo. fistulosum proximo capite Marcellus intellexit.

Recentes.] M A N. lege,nouæ,alio sensu: possunt enim aliquæ spongiæ nouæ esse, quæ longo tamen antea tempore euulsæ sint. 92

Omnes tamen præclusa ulcera callosq; aperiunt.] M A N. totam hanc partem fidelius quispiam hoc pacto conuerterit: Præclusa ulcera & callos dirimunt, siccæ lino colligatæ, linamentiq; modo impositæ. Rheumatica uero ueluti depascentia, & antiqua ulcera exiccant, si nouæ, siccæ & uacuæ apponantur, sanguinisq; compescunt eruptiones. Ex aceto autem crematæ ad siccas lippitudines faciunt.

Crematarum cinis.] M A N. hoc addidit Marcellus Dioscoridi. ustas simpliciter dixit. non quicquid tamen uritur, usqueadeò uritur ut cinis fiat. Refert Galenus chirurgum quendam ea utentem ita calida post ustionem, ut & crustam, ignis modo excitaret,& pro operimento esset. quod non bene potest de cinere intelligi.

Veluti candens ferrum.] M A N. nulla in Dioscoride ferri mentio. 93

Sandarachæq;.] M A N. lege,antherico.

Aut Sandyci.] M A N. adde,saturæ.

Et ad cicatricem perducit.] M. lege,& cicatrices,scilicet implet.

Inæquali coloris concretione.] M. ἐνδεέστερος τῇ συγκρίσει τοῦ σώματος. Hermol. nec corporis portione ponderosus. Ego, non robusta corporis concretione. 94

Candidas siquidem.] M A N. non lego siquidem,sed δὲ, hoc est,autem: diuerso, ut clarum est,sensu.

Rufescat.] M A N. adde,magis.

Crustas inducit.] M A N. ποσῶς,id est,aliquantisper.

Et ambustis cum cera medetur.] M. Cum urendi uim habeat,mirum est quod, ut Achillis lancea,ambustis medeatur. Lego in meo Dioscoride, κατακεκαυμένων. Nullo sensu Marcellus legisse uidetur κατακλωμένων. Galenus uehementer exiccare,adstringereq; aliquatenus,& mordere.

Purgat cum melle malefica.] M. lego,θηριώδη. fera uertit Hermolaus. 95

Rubens.] M. κατακορής. colore nominis sui egregie infectus, uertit Hermolaus, hoc est,sanguinis. 97

Pondus amiserit.] M A N. lege,mediocriter leuis.

M. πρόπτωσις definitur à Paulo Aegineta casus uueæ tunicæ, fracta aut exesa cornea. Procidentiam autem totius oculi,uocat ἐκπιεσμόν.

Nascitur in Lycia.] M. lege,in Cilicia. non damno tamen Marcelli lectionem. 99

De Morochtho. In teneris corporis partibus.] M. ego lego,tenera ulcera. 100

Ibidem in Thyite. Qui quod eo medicinalia mortaria fiunt,nomen inuenit.]

Hæc addidit Marcellus. Alioqui mollior uidetur, quàm ut idoneus mortarijs sit.

Erodit ualidissime.] MANARD. lego, ἀναδάκνον σφοδρῶς, id est, uehementer mordicans.

Præcipua.] MAN. hoc adiectiuum adiecit interpres.

In Iaspide. Alius glaciem repræsentat saliuæ similis.] MAN. lege, alius crystallinus, pituitæ similis.

Calai gemmæ similis.] MAN. adde, colore.

MAN. Inter Iaspidis uires detegere eum furta scribit meus Dioscorides, sicuti & Hermolai exemplaria: quod ut superstitiosum reliquit (puto) Marcellus.

In Ophyte. Graui enim odore.] MAN. grauem dicit meus Dioscorides, non habita odoris mentione, ut de pondere opus sit intelligere.

In Ostracite. In leuiganda cute.] MAN. pilis uidelicet amouendis.

Drachmarum duarum pondere.] MAN. lege, unius.

Quinetiam si quis quatuor dieb. &c.] hic lego, duarum drachmarũ pondere.

In Smyride. Exterendo & exedendo.] MAN. septas & causticas lego.

In Geode. Quem quoniam terram intra se amplexus est, Græci.] MAN. hæc omnia sunt interpretis, non Dioscoridis uerba.

Cap.101 Præcipuam & supremam.] MAN. κοινοτάτῳ. intelligo communissimam atque (ut ita dixerim) generalissimam, & omni terræ communiter conuenientem.

In Eretriæ uiribus, lego etiam molliendi.

In Pignite. Crassiores habet glebas.] MAN. lege, crassas.

Marinarum testarum cinis.] MAN. lege, ostraca ex fornacibus ualde assa.

In Melia. Viridibus emplastris.] MAN. lego δυνάμεσι, id est, potestatibus.

In Ampelite. Reprobanda è diuerso cinerulenta.] MAN. adde, alba.

103 Melan.] MAN. lege, melan quo scribimus.

Gummi pondo.] MAN. lege, uncia una.

Et atramenti sutorij tantundem.] MAN. ego lego, Taurini glutinis unciam unam semis, chalcanthi unciam unam semis.

EX LIBRO SEXTO.

Ex præfatione. Aut oblata occasione &c.] MAN. Aliter meo iudicio fidelius & plenius quispiam hoc pacto uerterit: Aut ea materia quæ iuuamenti gratia infirmis præcipue offerri uidetur, ut absinthio &c. Et est sensus, malum ueneni odorem auferri nõ solum aromatibus, sed his etiã medicamentis quæ odorata cum sint, iuuamenti gratia dari consueuerunt: hocq; præcipue falli eos, qui quum imbecillitate aliqua molestentur, eius pellendæ causa hæc medicamenta accipiunt. Vides enim quæcunque hic enumerantur, esse uehementer odorata, ut præter ductum uerborum ex ipsis rebus possis intelligere, ad id quod prius de malo uenenorum odore dictum fuerat, hæc referri.

Asperiore uino.] MAN. σκληροῖς, id est, duris uel potentibus.

Aut alijs quæ passim in cibo dantur, uenena illa compinsentes.] MAN. ego lego, aut pharmacis, aut alijs quæ offeruntur, compinsentes.

Difficillime corripiuntur à stomacho postea cæteræ qualitates.] MANARD. ego lego δυσπεπτότατοι, & intelligo, difficillime concoqui cæteras qualitates. Si uero Paulum Aeginetam sequuti legamus, δυσκατάληπτοι, intelligemus non apprehendi cæteras qualitates.

Et honeste.] MAN. καλῶς. magis mihi quadrat aduerbium bene, uel recte: ut sit sensus, bene se habere, ut imbecillibus ea caueamus, quæ uenefici, quasi auxilij gratia bibenda offerunt.

Aut Nepetæ foliorum.] MAN. lego hic, aut milti, quæ Lemniũ sigillum, idem

pondus

pondus cum uino.

Grauitate halitus.] MAN. βρώμος, id est uiru & ueluti sanie. halitus autem nullo pacto potest huic loco conuenire.

Vertigines.] MAN. lege, obtenebrationes. σκοτώδη.

Elanguescere.] MAN. παρεῖσθαι, id est, ut mihi uidetur, resolutionem pati.

Et toto corpore erodeti.] MAN. ὀδαξᾶσθαι. pruritum pati, libentius uerterim. Qui enim potest à re tam uehementis frigoris uniuersum erodi corpus?

Eoque magis quod alijs quæ uenenis superueniunt.] MAN. Aliter, &(ni fallor) fidelius quispiam sic transtulerit: Et præcipue quoniam alijs quoque superuenientibus affectionibus hæc sunt communia.

Oportet sane.] MAN. lege, Licet aliquo modo cognoscere, si ad ea quis respexerit, quæ sumus edocturi.

Rubeta rana.] MAN. adde, leuis.

Lacti mixtum coagulum.] MAN. lege, coagulatum lac.

Auripigmentum, sandaracha.] MAN. lego, sandarachæ duæ.

Pota à balneo, cursu, laboriosisque exercitijs &c.] MAN. ego lego, uinum copiosum simul à balneo potum, aut dulce, aut frigidum. Legēdum tamen puto in fine, passum, aut frigida scilicet aqua.

Asperrime omnium.] MAN. hoc adiecit interpres. difficillimas tantum dixit Dioscorides. Cap. 1

Ciborum ueluti ex repletione fastidijs.] MAN. omnibus his uerbis unicū Dioscoridis uerbum ἄσαις reddidit Marcellus.

Erodendaque.] MAN. ἐκνίψαι. lege igitur, & eluenda.

Fouere.] MAN. καταπλασσοντας. uerte, cataplasmata facere.

Fomenta.] MAN. hic quoque lege, cataplasmata.

Vitalioribus partibus inhærens.] MAN. lege, principibus.

Post aliquod tempus.] MANARD. χρονισθέντων. amoue ergo, aliquod. Paulus, postremo.

Dolores earum inflammationum.] MAN. lege, difficillimas inflammationes.

Vtile interim est præter hæc.] MAN. lege, in hoc tempore utile est. Paulus hic addit, postea.

Carnes hœdorum.] MAN. adde, agnorum. Paulus, ouium.

In passi drachma.] MAN. manifestarius hic error. Quomodo enim octo terrestrium rerum drachmæ, unica liquoris drachma dissolui poterunt?

Graue olenti nitro.] MAN. lego βρωμώδη. 3

Linguæ inflammatio.] MAN. adde, & mentis impedimentum. sic legit Auicenna. Paulus, ut Marcellus. aliqui utrunque. 4

Aut urtica ureretur.] MAN. ἐρεθιζομένοις, id est, irritatis. 5

Erodentur interanea.] MAN. lege, mordentur.

Inualescat malum.] MAN. lege, uenenum.

Intestinorum inundationes.] MAN. hæc adiecit interpres.

Vniuersa & sine interspiratione.] MAN. lego ἀθρόα pro tot uerbis. 6

Passum.] MAN. lege, dulce uinum.

Carabi astacique.] MAN. Mirum est Marcellum, alioqui græcas uoces fugientem, duas hasce dimisisse. locustas & gammaros intellige.

Cum frequentiore pedituum ratione.] MAN. lego πνεύματα, id est, spiritus. alioqui ex præcordijs uel pectore peditus non redduntur, sed ex aluo. 7

Addito castorij &c.] MAN. Addidit Marcellus participium, addito, quod delendum est, & pro eo scribendum, Aut aliud enim remedium est.

Confert & cum uino lixiuia.] MAN. in meo codice lego claris & apertis uer-

bis, lixiuia cum uino & gallinaceo decocta, aut bubularum carnium pinguium ius cum aceto sumptum.

Ea in Heraclia ponti &c.] MAN. usq; in finem non legitur hæc in meo codice.

Cap.8 Ad Heracliam ponti.] MAN. adduntur alia multa uerba in meo libro, scilicet, In qua & Aconitum gignitur: Attice Ionia uocatur in Eubœa Sideritis. An uero hæc fini præcedentis capitis iungenda essent, meum non est hoc loco censere: satis me fecisse putaui, si ea referrem quæ in meo exemplari secus quàm Marcellus legebam. Sed nec tacebo mirari me dicere Marcellum, Dioscoridem hoc loco testari mel illud fieri ex Aconito. quod ego nec in græco lego codice, nec in ipsa Marcelli ipsius interpretatione.

9 Cum absinthio meracum uinum.] MAN. lege, oleum cum absinthio potum. melior tamen uidetur Marcelli lectio.

Nec minus itidem.] MAN. hoc etiam de oleo legitur in meo codice.

Ouorum putamina.] MAN. Cum nulla sit hic putaminum mentio, sed tantum ouorum, eaq; uoce utatur Dioscorides, qua medici in ouis ipsis semper utuntur, scilicet ῥοφήματα, Auicennaq; & reliqua Arabum turba de ouis intelligant, consentiente & rerum ipsarum natura, quæ oua quidem ad hanc rem idonea ostendit, putamina minime: sic uerbum ex uerbo legendum duco: Ouaq; uacuata in ipso & tepefacta ac cum muria sorpta. Si tamen Paulum, qui non χλιανθέντα, id est, tepefacta, sed διαθρυφθέντα legit, sequamur, pro tepefactis, detrita scribemus.

11 In arterijs.] MAN. lego singulari numero, in arteria: & asperam intelligo.

Cum pipere.] MAN. additur in meo codice, & uino.

Aut amomi liquorem.] MAN. hoc non inuenio.

Passum per se potum.] MAN. lego, dulce uinum. & sic etiam legit Paulus.

14 Miserabili dicterio.] MAN. οὐκ εὐφήμως, id est, non bonæ famæ.

15 Vt potum uinum somno concoquant.] MAN. legitur in impresso hoc ultimo codice, sicuti & apud Paulum, in hunc modum: Ita cogendi sunt quiescere, quemadmodum qui uinum biberunt. Nec erat ut laboraret Marcellus quærendo, an soporifera uis falsò quarto libro esset huic herbæ adscripta, an hic omissa: ostendente experientia, eos qui præ nimio uini potu desipiunt, ferè soporari.

16 Languor.] MAN. lego ἔκλυσις, id est, exolutio. Marcorem uertit Hermolaus.

Vomitiones, & à uomitionibus &c.] MAN. ego lego, uomitus & mulsa aqua, & post hoc & nitrum & absinthium.

Inspergendum.] MAN. ἐμβροχή.

17 Nitrum itidem cum aqua aut lixiuio passo ue &c.] MAN. ego lego aliter: Nitrumq; cum aqua, & origanum cum lixiuio, agrestisq; rutæ semen.

19 Nardo similem.] MAN. In meo quoq; codice additur, agresti.

Cilissa nardo.] MAN. & hic lego, Gallica.

Quam quidam.] MAN. lego in loco illo uacuo, serinim.

Et croci florem.] MAN. ego lego, Irim cum croco, florem tamen scio esse rosæ partem.

20 Nota etiam hoc tempore res toxicum est sub Napelli nomine.

Passum cum rosaceo.] MAN. lego, dulce uinum. & simili modo legit Paulus.

Attoniti. Apoplectici. Attoniti.] MAN. Si attoniti sunt Latinis, qui apoplectici Græcis, ut tu superius testimonio Celsi comprobasti, uel citissime moriuntur, uel in resolutionẽ transeunt attoniti. quare nullo pacto intelligi potest, eos qui toxicũ hauserint, si surrexerint, reliquo tempore uitam attonitos agere. Ego igitur lego, ὑποσμυχόμενοι, id est, tabefacti. Auicenna hectici, aut phthisici.

21 Aut lacte.] MAN. hoc non legitur in meo codice, sed ex Paulo acceptum est. Sicuti & quod sequitur: Aut resina terebinthina.] in Diosc. enim abietina legitur.

Aut

Aut Thapsiæ cum mulsa aqua.] M A N. aliter legitur finis huius capitis in meo codice, in hunc feré modum: Aut succi absinthij drachmæ duæ cum mulsa aqua, & aceto multo potæ. Paulus scripsit ut Marcellus.

Oleastelli herbæ aut Thapsiæ drachmæ duæ.] M A N. manifestissimus hic error & periculosissimus. Siquidem oleastelli, id est, chamæleæ à Græcis uocatæ una drachma interimit, Serap. teste. Thapsiæ treis obolos tantum præbet Diosc. Forte pro drachmis uel uncijs, quod & aliqua habent exemplaria, oboli sunt legendi. *Error periculosissimus.*

Persicorum ossa cum hordei decocto.] M A N. simpliciter lego, Persicorũ ossa. Paulus ut Marcellus. Cap. 22

A singulorum tamen potu euocandus uomitus est.] M A N. hoc non lego.

Succurrendum his quamprimum cõmuniter est, oleoq; ad uomitum.] M A N. sic fidelius uerterit quispiam: His statim auxilium commune adhibendum per uomitum, cogendo eos uomere. 23

Prodest cum uino potum etiam absinthiũ, & mel in cibo, & cum aqua potum.] M. ego lego, Aut absinthium cum uino & melle commixtum, & cum aqua potum.

Cum lixiuia aut aceto.] M A N. adde, aut passo. 24

Passum & maluæ decoctum.] M A N. hic non lego passum. Paulum tamen sequutus est Marcellus.

Cum grauissima conuulsione.] M A N. lege, cum forti strangulatione. Conuulsionem ipse quoq; Paulus legit. 25

Densante se magis in stomacho &c.] M A N. fidelius (ni fallor) uertit Hermol. hic enim feré est uerborum Dioscoridis sensus: Grumis, quoniam in sublimia trahuntur, magis in stomacho addensatis.

Ficorum caprificorum'ue grossi.] ὀλύνθοι.

Conyzæ folia.] M A N. lege, semina.

M. Titulus capitis huius est, περὶ γάλακτος ἐμπυτιασθέντος, hoc est, coagulato. 26

Admixto coagulo lac.] M A N. ἐμπυτιασθέν.

Thymus cum uino.] M A N. lege, cum aceto.

Agrestis orminij.] M A N. lege, therebinthi. 27

Myrrhæ itidem drachmas octo, absinthium, hysopum, apij semen.] M A N. nullum horum lego in meo codice.

Potum, tum uomitionibus redditum copiosum lac.] M A N. non hæc fuisse Dioscor. sententia uidetur, sed quod prius quàm lac bibant, euomuerint. Verba eius sunt, ἐμέσασι δὲ καὶ ὕστερον. 28

M A N. Etiam in meo codice legitur θυμβοῖς, uoluisseq; Dioscor. mihi uidetur, ea danda esse, quæ cum eo quod temperant, mitigare quoq;, & lubricam aluum reddere possunt: dolores enim cum morsu mitigari debent, & quod aluum molestat, deijci. 29

Multæ lubricitatis succus est.] M A N. ἐνυπάρχων, hoc est, existens.

Aut frumentacei tragi.] M A N. ego lego, & tragi uocatæ herbæ semen. Nec interpretis esse puto, pro sua coniectura, uerba autoris mutare uel inuertere.

Corruptis piscibus &c.] M A N. ego lego, uirosis piscibus similis gustus: nec ex Nicandro interpretandum Dioscoridem puto. 30

Pisces alios.] M A N. adiecit, alios, interpres. Dioscorides simpliciter dixit, pisces.

Aliquando cruentus.] lege, sanguini mixtus.

Quam rapum terræ dicunt.] M. interpretis hæc sunt uerba, non Dioscoridis.

Aut ueratri.] M A N. uel lege uel intellige, radix.

Scamoniæ'ue herbæ liquor.] M A N. lege, scamonij liquor cum mulsa aqua.

Cum mulsa aqua drachma.] M A N. lege, cum uino, nulla ponderis mentione.

Concoquuntq; eos præsenti remedio.] M A N. hæc non lego in meo libro.

Cap. 31 Haustæ rubeta uel muta palustris rana.] M A N. ego lego φρύνος, id est, rubeta palustris rana.

32 Aut nix cum posca pota.] M A N. non lego hoc remedium.

33 Et recentes pappi, qui flores sunt spinæ, quæ in carduorum genere κάκτος uocatur.] M A N. Pro his omnibus duo tantum uerba lego, scilicet ναροὶ πτυχῖδι. Sequitur caput aliud, cuius titulus περὶ ἄξων. Ego tamen locum esse bene à Marcello castigatum puto: nósque tum hoc nomine, tum ob alia multa, eius manibus plurimum debere.

EX LIBRO SEPTIMO.

Cap. 35 M A N. Principium est hic in meo codice libri septimi, nec alioqui uideo quo pacto inscriptio hæc posita huic capiti possit congruere, in quo nihil agitur de rabido cane, sed sequentibus capitibus.

Venenumq́; ictu aut morsu relinquentibus.] M A N. Omnia hæc uerba, uni tantum græco respondet ἰοβόλων.

Vt curationis remediorumq́; totus in medicina modus.] M A N. duo & hic tantum uerba leguntur, προσδιαλλικῶν τόπων. laudo tamen Marcelli castigationem.

A cõmuni serpentũ appellatione.] M. uerba hæc interpretis sunt, non Dioscor.

Quod pharmacis repugnat & aduersatur.] M A N. & hæc addidit interpres.

Habitus.] καταστάσεις.

Neq; enim omnino id uerum.] M A N. γὰρ ἔστι καθόπαξ.

Sed difficillimum semper habet.] M A N. sic leges clarius, Sed semper id quod protrahitur, & nullum usum in aliquod opus præbet, difficile ad cõiectandum est.

Etsi causarũ ratiocinatione priuatim, & in proprijs omnino non careat.] M A N. & hoc aliter lego, ad hunc modum: Si perfecte etiam causarum propria ratiocinatione priuatum est.

Nec remedij occasiones præbet.] M A N. lege, & quod ad curandum occasiones præbet.

Quin ex eo magis.] M A N. lege, sed magis ab eo quis orsus.

Incerta.] M A N. lege, de apprehensione eorum quæ immanifesta sunt.

Sensu enim ob exiguitatem suam &c.] M A N. lege, differunt enim sensibus à proprijs ob exiguitatem.

Quod autem &c.] M A N. ego sic lego: Quod uero & exacte deprehensum est, eo quod uim quandam habent corrumpendi, quæ mixta corporibus causa est malorum quæ accidunt, concessum est, hoc & creditum.

Quod ea faceret &c.] M A N. lege, opus hoc faciẽtem ostendere cõmunem causam, ne quid nos lęderet in omnib. si particulares proprietates nõ apprehẽderimus.

Et ante.] M A N. in spatio uacuo scribe, obseruationes.

Sed rationales quos methodicos.] M A N. lege, sed methodici. alia enim fuit rationalium, alia methodicorum secta.

Adeò inepte uocibus & nominibus immorantur.] M A N. lege, adeò absque mente nomini hærent.

Ab eis siquidem manifeste φθοροποιός. M. lego, φθοροποιὸς enim & ab ipsis.

Docentq́; in causis præcedentes esse.] M A N. προκατάρξαντας, id est, præincipientes. Initiales Hermolaus uocat: quæ aliæ sunt à præcedentibus, quas προηγουμένας dicunt. quam differentiam non intellexit Marcellus, & propterea utrasque in unum in suo commentario confudit.

Suntq́; illis præcipuæ hæ causarum differentiæ.] M A N. ego lego, & hæc quidem probatissimæ causarum differentiæ.

Quod affectionem facit.] M A N. lege, Quod passio ipsa permanet.

Quoniam aliunde adest quod nocet.] MAN. plurimum enim hoc adest.

Nec corruptionem facere &c.] MAN. lege, nec facere uerbum in hac dictione; corruptionem faciens, contentum, simile nominibus alijs assumptis est.

Maxime præualentem.] MAN. lege, maxime proprium.

Idq; in letalibus uenenis.] MAN. lege, & in letalibus uenenis, & his quæ corporibus infunduntur.

A caluæ fractura.] MAN. lego fractura absolute, sine caluæ mentione.

Efficaciter nocentem.] MAN. lege, manifestissimam.

Maximusq; ueluti scopulus.] MAN. lege, & præcedens scopus hic faciendus.

Quæ uitalis non sit.] MAN. lege, quæ princeps non sit.

Et uitalia.] MAN. lege, uiscera.

Aut è diuerso acerrimis cibis.] MAN. ego lego, aut ex cibarijs acribus cōtrarijs.

Alia profundius aut leuius exulcerant.] MAN. ego lego, putredinem gignunt.

Quammaxime aduersantibus.] MAN. lege, repugnantibus: uel, prælіantibus.

De arte sermonem.] MAN. Ego, ex artis mediocri ratione.

In inscriptione, ubi Marcellus dicit, Eiusq; in homine morsus: ego non sic lego, sed, & eorum quos ille momorderit. Cap. 36

Exiguum è uulnere dolorem.] M. ego lego, nisi pro uulneris ratione dolorem.

Sudore, suiq; & domesticorum ignorantia.] MAN. ego lego, & præcipue post sudorem. ἀπνείας.

Præterquam ex historia.] MANARD. additur, ex historia superuixisse neminem accepimus.

MAN. Galenus addit thus, cancris & gētianæ, ad hunc modum: Thuris partē 1. gentianæ partes 5. cancrorum partes 10. & dat singulis diebus singula cochlearia. 37

Curanda in primis crusta illa est ne decidat.] MAN. ego lego totum cōtrarium, præcipue curandum ut crusta cadat, ne sub ea ulcus coalescat. 38

Cum cætera desint.] MANARD. non sic lego, sed, opportune tum eis utendum. εὐκαίρως.

Meraci scilicet dulcioris uini.] MAN. lego, ζωροτέρου, id est, purioris. Hermolaus, uetusti. 39

Videnturq; hæc passim.] MAN. ego lego, hæc mihi uisa sunt.

Dropacisq; & sinapis.] MAN. lege, dropacismus & sinapismus.

Quæ ueratro purgatio est.] MAN. lege, elleborismus, id est, prouocatio uomitus per elleborum.

Ex diligētia curationem.] M. lege, per eum quem prius diximus epilogismum.

EX LIBRO OCTAVO.

MAN. Principium est hic octaui libri in meo codice. Cap. 40

Mediocriter.] MAN. non lego hoc aduerbium hoc loco.

Ex aduerso autem.] MAN. ego lego, mediocriter humescit.

Rigores.] MAN. lege, tentiones. ῥιγώσεις.

Adstrictiones.] MAN. σύλληψις. contractiones uertit Hermolaus.

Et multa ex aduerso in pellendo difficultas.] MAN. ego lego, & multa in superfluitatis excretione difficultas.

MAN. Taxat hoc loco Marcellus Hermolaum ex Paulo Dioscoridem corrigentem, quod tamen & ipse non semel fecit, & hocmet capite facit.

Et exulceratur locus.] MAN. lege, & putrescit. 41

Et incurabili.] MAN. lego, δυσφόρῳ, id est, quæ difficulter fertur. Marcellus hic quoque sequutus est Paulum.

Horrores.] MAN. lege, horridus sensus. 42

Cap. 43 Labor.] MAN. πόνος. lassitudinem ego dixerim.

Vigilia, languor.] MANARD. pro his duobus lego, ἀτονία, id est, imbecillitas uel languor.

Post hæc.] MAN. lege, post hoc.

Aquosus humor.] MAN. lego, ichor, id est, sanies.

44 Pustula.] MAN. φλυκτίς. libentius uesicam legerim.

Aquoso humore.] MAN. lege, aquosa sanie.

Disruptaq; pustula.] MAN. & hic legerem uesica.

His quæ serpunt similis.] M. ego lego, similis ei quæ fit ab his quæ serpunt.

Intestinorum dolores,] MAN. στρόφος. tormina hic consueuit interpretari.

45 Aquosus humor.] MAN. ichor.

Et oleosus.] MAN. hoc non lego, sed tantum subpinguis.

Pustulæ.] MAN. lege, uesicæ.

MAN. Lapsus est hic pudendo errore Marcellus, non agnoscens differentiam inter echin & echidnam, marem scilicet & fœminam uiperam.

47 Insurgentes pustulæ.] MAN. lege & hic uesicæ.

Aquosus humor.] MAN. ego lego, aquosæ saniei effusio.

Erosiones.] MAN. lege, morsus.

48 Sanguinis eruptio.] MAN. ego lego, & multa ex morsu excretio.

Et si cicatrix inducta fuerit &c.] MAN. ego lego, Et si cicatrix in alia corporis parte fuerit, sanguinem & ipsa præbet.

Et pro urina &c.] MAN. lego hic ut Hermolaus, Et qui effluit sanguis concretus est. & in hunc sensum scripsit etiam Paulus.

49 Intolerabilis ardor.] MAN. ego lego, ἄστεγνος ὄγκος, id est, non constrictus tumor. & sic Hermolaus quoq; legisse uidetur, uertens, solutus tumor. Paulus inter signa scribit καῦσος ἔσωθεν, & hunc sequutus est Marcellus.

Ab urendo & ab ardendo.] MAN. uerba sunt interpretis, non Dioscoridis.

51 Accedit exulceratio.] MAN. lego σηπεδὼν, id est, putrilago, uel putrida exulceratio. erosionem uertit Hermolaus.

Decidunt carnes] MAN. περιῤῥέουσι. effluunt per orbem, uertit Hermolaus.

Vesica.] MAN. lego νῆστιν, non κύστιν. hoc est, ieiunum uocatum intestinum, non uesicam. Paulus tamen lædi iecur dixit, uesicam & laxius intestinum.

Corrumpi.] MAN. lege, passa esse. & in eundem sensum scribit Paulus.

Corruptas.] MAN. adde, aliquo modo.

52 Pustulas.] MAN. hic quoq; lege, uesicas. & pro aquoso humore, ichor.

Fluit à morsu.] MANARD. lego ῥήγματος, id est, ruptura: ut intelligi possit, ruptis uesicis.

Potraceo colore.] MAN. lego κιῤῥοειδὴς. rufescit, ait Hermolaus. Marcellus legit κιρσοειδὴς, & propterea addit, uaricum modo: sequutus & in hoc Paulum potius quàm Dioscoridem.

M. Additur in meo codice, oculorum obscuratio. Hermol. caligant oculi. Hebetatur quamprimum oculorũ acies. ἀμαύρωσις ὀμμάτων. Hermol. oculi obscurantur.

53 Stomachi non adeò grauis erosio.] MAN. lege, exiguus cardiogmos.

Frons continue contrahitur.] MAN. ἀνασπᾶται, id est, conuellitur.

54 Subflauo & quasi aureo.] MAN. ὑπόχρυσος, id est, subaureo, subflauo.

55 Venenum illinc pellitur.] MAN. lego, αἴρεται ὁ ἰὸς ἐκ τοῦ τόπου. id est, uenenum ex loco aufertur, uel eximitur, ut Hermolaus.

Vniuersoq;.] MAN. ἀθρόον. quod uerbum ipse Marcellus melius suprà expressit. Est autem sensus Dioscoridis, id quod intus adiectum fuerit, cum sanguine, qui multus simul exit, excerni.

In serpen

In serpentibus.] MAN. lego ἐχέων.

Imponatur itaq; lixiuia &c.] MAN. unicum hoc loco remedium lego, ad hunc modum: Imponatur cinis ficulneus, aut ex uitis sarmentis factus, cum lixiuia, temperatus garo acri inueterato, eo quod uenenis aduersantur. ὡς ἀντιπαθοῦσι.

Cedrinus liquor.] MAN. lege, Cedrus.

Acerrime calidissimeq;.] MAN. non lego, calidissime.

Piperis unciæ duæ.] MAN. lege, drachmæ duæ.

Erucæ albæ.] MAN. non lego albæ.

Castorij unciæ duæ.] MANARD. manifestus hic error. Paulus drachmam tantum exhibet.

EX LIBRO NONO.

MAN. Hoc loco est alterius, hoc est, noni libri principium in meo codice. Cap. 56

Ficulneum cinerem.] MAN. adde, cum uino permixtum. 58

Trifolij semen.] MAN. adde, herbæ. προποτισμοῖς χρῆσιν, id est, præpotionibus utendum. 60

Ex repugnantia quadam naturæ.] MAN. κατά τινα ἀντιπάθειαν. Hermo. transfert, rerum diffidentiam.

Hordeacea polenta.] MAN. lege, farina hordeacea. Emplastri modo.] σπληνίου τύπῳ, splenij more.

Diu antea.] MAN. clarius scribes, multum. ἐπὶ πολύ. Hermolaus, etiam diu.

Cyperis.] MANARD. lego κυπαρίσσου, id est, cupressus. Paulus tamen Marcello consentit.

Prodest similiter & ruta.] MAN. lego, aut ruta: nec aliquid plus.

Parthico liquore.] MAN. lege, Peucedani utendum succo. 61

Sunt in maritimis &c.] Non leguntur in meo lib. hæc, usq; ad uerbum, bibitur. 62

Per se uel.] MAN. non lego hæc uerba in meo Dioscoride.

Malicorium.] MAN. κωδύα.

M. In quo loco crux à Marcello est posita, ego lego, eum qui morsus est. 63

Probatissima uero.] MAN. Desunt in meo codice quæ sequuntur, ab hoc loco usque ad capitis finem. 64

Superiore commentario.] MANARD. Mirum est non meminisse Marcellum, uno eodemq; commentario, hoc est sexto, si quis adhæreat ipsius diuisioni, & hæc & illa fuisse à Dioscoride conscripta. 66

M. Non utique Marcello accesserim, ἀδηφαγίας acremento ciborum quæsitas uomitiones interpretanti, sicuti secundo quoque libro notatum est. 68

Et cum asphodeli.] M. ego lego, & serpyllum cum asphodeli drachmis duabus, & uini cyathis tribus.

Nasturtium.] MAN. lege, cardamomum, non καρδάμον. 71

Finis huius capitis & totius libri in meo codice sic clauditur: Et hic quidem est theriacus modus.

XV. Ianuarij, M. D. XXIII.

LARVM MEDICINALIVM LIBER NONVS.

EPIST. I. Ioannes Manardus Iacobo Galeno, uiro literis & dignitate clariss. S. D. Defendit epistolam suam secundam libri primi.

TSI ego (ita sunt uaria hominum & ingenia, & iudicia) à Leoniceni uiri extra omnẽ aleam clarissimi placitis, in multis dissenserim, quod eum tamen præceptoris loco semper habui, nihil unquam, nec publice, nec priuatim quidem, nisi coactus uel scribere, uel docere uolui, quod esset ipsius dogmatis, uel interpretationibus aduersum. Coëgit autem, & inuitum ac repugnantem ad hoc me traxit, aliquando docendi munus quod profiteor, aliquando amici rogantes, & tales quidem amici, quibus nec debebam, nec poteram quicquam negare quod poscerent, nec aliud uel scribere, uel proferre, quàm quod sentirem. Feci autem hoc quanta semper potui cum modestia, nomini etiam uel in totum parcens, uel cum honesta præfatione eius mentionem faciens. Inter reliqua autem quæ sic è meis manibus excidere, fuit quædam ad Pactum Mantuanũ medicum epistola, in qua dubitationem diluere conatus sum circa aphorismi Hippoc. in libro tertio duodecimi intellectum: cuius tot legebantur interpretationes, quot interpretes: nec sine magna bonarum mentium, atq; eius præsertim, ad quem epistola data est, animi suspensione, simul & admiratione. Quàm uero pacato animo, & ab omni prorsus maligno affectu semotus hoc fecerim, & tu, ut ipsemet Leonicenus affirmat, facile cognouisti, & potest quicunque legerit non difficilius agnoscere. Verum quia non poteram id quod sentiebam afferere, nisi uerbum expungerem, quod ueræ & genuinæ lectioni accreuisse putabam, quibusnam rationibus hoc facerem ostendere compulsus sum. Quas rationes cum heri uidissem libello quodam apologetico, sibi ab ipso Leoniceno dicato acerrime refelli, licet mecũ ipse statuissem, quicquid ille in ea materia scriberet, me æqui, boniq; consulturum, (sciebam enim illum tandiu hoc meditari) statim mutaui sententiam, non tam tuendæ epistolæ, quàm meiipsius gratia. Non solum enim suam defendit interpretationẽ, sed in me quoque multiplicia tela contorquet. Placuit autem mihi in hac nostra, ut ego quidem omnino uolo, bona lite, non alium quàm te arbitrum eligere, ut cuius probitatem & doctrinam ab ineunte ætate ad hanc usque utriusq; senectam, longa consuetudine habeam exploratam. Sed iam rem ipsam aggredior. Ex multis quæ in me iactat, decem hæc sunt quæ præcipue uidentur refellenda.

Decem capita refellenda.

1 Quod epistola falsò sit Pacto inscripta.

2 Quod putarim serenum à tranquillo differre.

3 Quod male præposuerim Theodori interpretationẽ, quæ tepidam legit, suæ, quæ serenam.

4 Quod non recte putarim trãquillum repugnare austrino, & serenũ pluuioso.

5 Quod non fideliter attulerim Galeni uerba in expositione duodecimi & decimitertij aphorismi.

6 Quod Celsum appellarim bonum Hippocratis interpretem, qui plerunq; male interpretetur.

7 Quod suarum translationum errores notare sim solitus.

8 Quod uerba Galeni in epidemijs falsò allegauerim.

9 Quod non intellexerim quomodo conueniant, differantq; primus & duodecimus

cimus aphorismus libri tertij.

10 Quod male appellauerim inconstantem & uagam mutationem, quam Hippocrates & Galenus magnam.

Hæc ferè sunt quæ obijcit Leonicenus: quibus sigillatim respondentes dicimus, mirari nō debere Leonicenū, si Pactus, ipsius olim in medicina discipulus, de aphorismo dubitauerit, cum & de compositarum medicinarū temperatura, alijsq; medicinalibus quæstionibus, longa ædiderit commentaria. Modesto quidem erat ingenio, & quieto, non usqueadeò tamen, quin & contra ipsum Leonicenum, & me, non semel acriter in scriptis disputauerit. Extat inter cæteras meas, ad eum epistola, in qua multa quæ aduersus me scripserat, diluuntur: sed nullius momenti res est, siue ille petierit, siue ego nō rogatus scripserim, modo id mihi nō impingatur quod à meis moribus & instituto semper longe fuit alienum, me uidelicet gloriolæ, aut popularis auræ cupiditate, uel hanc de qua est disputatio, uel aliam scripsisse epistolam. Norūt qui mecum assidue uersati sunt, nouit scrutator cordis deus, me ad scribendum non aliunde impulsum, quàm uel ut amicis, & bonis animis obsequerer, uel ut ueritati patrocinarer. Sed de hoc plura fortè, quàm esset opus. Ad secundum uenio.

Ad primam obiectionem.

Serenum & tranquillum non significare eandem rem, neque existimandas esse synonymas uoces, ut Leonicenus dicit, ego & putaui, & puto: & si ætatem meam & professionē nostram deceret, de Cornucopiæ uerbis uicissim disputare, dicerem uerba quæ ex eo accepit, cōtrarium potius asserere, quàm quod uult Leonicenus: nec esse synonyma, sed plus babere latiusq; patere tranquilli, quàm sereni uocem: siquidem serenum ille definit tranquillum sine nubibus, sine imbre: addit igitur serenitas supra tranquillitatem nubium & imbris carentiam. Nescio autem an uolens & lubens, uel quod legentem effugerit, saltum fecit Leonicenus, duosq; uersus præterijt, in quorum fine dicitur, serenitatem siccam esse. Quod si uerum est, uideat ipse quomodo cōcordet serenitas cum pluuia, diuidente præsertim Celso, cui maior adhibenda hac in re fides est, quàm Sipontino, serenos dies contra pluuios, nebulosos, ac nubilos. Celsi uerba sunt cap. 1. lib. 2. Saluberrimi sunt, inquit, sereni dies, meliores pluuij, quàm tantum nebulosi aut nubili.

Ad secundam. Serenū & tranquillum neque idem significāt, neque synonyma sunt. Serenum quid.

Sed finamus hæc Grammaticis, ad tertiumq; accedamus, in quo proprijs iam armis non mutuatis decertat Leonicenus, ut cui esset non solum contra me bellum, hominem uix intra proprios parietes agnitum, sed contra Theodorum, unum inter recentiores cui primus honor in hoc interpretandi munere omnium consensu debeatur. Quam tamen prouinciam non libenter se accepisse demonstrat, nec alia ratione subijsse, nisi ut autoris epistolæ, (sic enim me nominat) iudicium improbet, qui Theodori translationem sua dixerit esse tolerabiliorem. Ego uero Theodori libens caplo patrociniū, ceu bominis de literis benemeriti, & qui se tutari nunc mortuus non ualet. Ad me enim parum spectat hæc defensio, qui suppostitium esse id uerbum affirmo, neq; uel tepidam, uel humidam, uel trāquillam, aut serenam eam hyemem ab Hippocrate dictam. Sed rem ipsam aggrediamur. Duabus rationibus Leonicenus Theodorum impetit: prior est, quoniā difficile est apud idoneum autorem reperire per uocem ἔνδιον, tepidum significari: cuius rationis peculiarem solutionem ijs relinquo, quorum uel professionis est uocabulorum propria significata rimari: uel si aliud profitentur, plus quàm mihi suppetit ocij: satis dilutam eam, quantum ad medicum spectat, cum altera putans, ubi ostendam Hippocratico & Galenico sensui, in omnibus quæ adducit ipse locis, teporem congrue posse per illam uocem intelligi, atq; ut sequens est, non æquiuoce ea usum uel Hippocratem uel Galenum. Post multa uerba Leonicenus hac utitur argumentatione: Vox ἔνδιον paulò ante in octaui apborismi cōmentatione non potest significare tepidum,

Ad tertiam. Theodorus Gaza. Theodoro patrocinatur. Rationes Leoniceni cōtra Theodorum. Prima. Secunda. ἔνδιον.

s

ergo nec in hoc duodecimo, nisi uitium æquiuocationis eodem ferè loco Hippocrati & Galeno attribuamus. Sumptum hoc pacto probat, quod uidelicet octaua illa comment. non possit tepidum significare, docere eo loco ex sententia Hippocratis uult Galenum, qualis sit temperata & mediocritatem sibi propriã seruans hyems, uultq; eam esse neq; ualde εὔδιον, neq; ualde frigore excedentem. Esset igitur Hippoc. sensus, si tepidum ibi per εὔδιον intelligeremus, naturam suam seruantem hyemem non esse ualde tepidam, neq; ualde frigore excedentẽ. Quod falsum esse ideo probat, quia ex eo sequatur, talem hyemem esse tepidam, quoniam id quod nõ est ualde tepidum, est tamen tepidum: sicq; hyems cum Vere aliquam haberet communionem: cum uer tepidum ab Hippocrate & Galeno statuatur, & hyems frigida & humida.

Responsio ad secundam Leoniceni rationem. Hæc est secunda Leoniceni hoc loco argumentatio: cui tot occurrunt responsiones, ut uix eligere sciam, cui potius innitar: eam tamen eligam, quæ ut magis medica, ita magis ad rem nostram facere uidetur. duoq; præcipue agam: primo ostendam tepiditatis significatum eo loco optime congruere: secundo, serenitatem non posse ullo modo ibi legi. Dico igitur ex Galeni sententia hoc eodem lib. 3. in expositione aphorismi uigesimi, & eorum qui deinceps sequuntur, extremas cuiusq; temporis anni partes magnam habere cum propinquis sibi cõmunionem. Nam sicuti prima hyemis pars est autumno communicans, ita postrema Veri: crescit enim autumni frigus hyeme, donec ad summum peruenerit, quod regio ni tamen conueniat: deinde ita minuitur, ut ad teporem Veri proximum accedat. Succedit post hyemem uer, tepidum quidem ab initio, non exacte tamen, utpote hyemis naturã adhuc aliquo modo reseruans. Non potuit igitur aptius hyemis natura describi, quàm per medias inter utrunq; ipsius extremum qualitates, frigus inquam & teporem: quarum alterum, hoc est frigus, ceu ipsi hyemi proprium, ualde crescere oportet: teporem ceu non nisi ex eius ad uer inclinatione contingentem, non ualde. *Hyemis temperatura.* Roget uero quispiã, cur utriq; qualitati similem adiecerit determinationem, *non nimium*, scilicet tepori: frigori, *non supra modum*. Si (quod & ego dixi, & per se cõstat) frigida ualde debet esse hyems, tepida autem nõ ualde: respondebo, dissimiles quidem ab Hippoc. appositas uoces: sed eam quæ addita est frigori (ni ego fallor) nullum adhuc interpretem esse plenè assequutũ: dixit enim, μήτε ὑπερβάλλοντα τὸ καιρὸν τῶ ψυχέων. id est uerbum ex uerbo: Neq; frigore id quod opportunum est excedentem. Per quæ uerba significatur, excellentis quidem frigoris esse oportere temperatam hyemem, non usqueadeò tamen, ut modum conuenientem transcendat, qui scilicet quarto climati debetur, in quo Hippocrates commentabatur. Vel si hoc uolumus ad alia quoq; climata transferre, quod suo cuiq; climati conueniat, loquutum tamen Hippoc. de temperata regione uoluit Galenus in cõment. 13. aphorismi, sic Leoniceno interprete dicens: "Par est seruare ipsum, puta Hippocratẽ, hyemem similem ei quæ est naturalis, hoc est frigidam atq; humidam, quãtum hæ duæ qualitates conueniunt temperatæ regionis habitationibus."

Locus Hippoc. de aqua, aëre, & locis, à Galeno citatur in cõmẽto octaui Aphor. lib. 3.

Vtrouis autem modo intelligamus, liquet nõ ita impense frigere oportere naturalem hyemem, ut aliqua saltem sui parte teporem quendam, eo qui Veris est minorem, non admittat: sicuti & autumnus licet siccus sit ualde natura sua, eodem Hippocrate in eo loco teste, aquarum tamen descensus requirit, nedum patitur. Nulla igitur eius uocis in Hippocrate aut Galeno æquiuocatio, sed tolerari potest, sicuti in aphor. 8. ita in 12. tepiditas, longeq; cõmodius, quàm uel trãquillitas, uel serenitas: nec solum in aphorismo, sed etiam in lib. de aëre & aqua, per Galen. & Leonicenũ adducto. Serenitatẽ enim nõ uideo inibi intelligi posse: siquidem exacta serenitas, ut Galen. scribit lib. 3. Epidem. sicca est: quæ qualitas ab hyemis natura longe est aliena: experiẽtiaq; ipsa, simul cum ratione docet, serenos hyemis dies turbidis esse frigidiores: quod & Aristot. in Problematis affirmat, & Galen. absolutam serenitatem habere plus frigoris testatur.

Serenitas exacta sicca est.

testatur. Aequalia igitur ferè sunt, non ualde serenam esse hyemem, & non ualde frigere: quare frustra alterū additum ab Hippoc. uideretur. Possum praeterea Leoniceni argumentū in ipsummet hoc pacto retorquere: Qui dicit hyemem, ait ipse, esse non ualde calidam uel tepidam, non idcirco frigidā esse asserit, sed calidam quidem, ac tepidam, parumper tamen: & ita secundum Theodori translationē hyems cum Vere aliquam habebit in tepore cōmunionem: quod est maximè absurdum. Sic Leonicenus. Ego simili argumento probabo, ex eius interpretatione sequi, hyemem habere cum aestate communionem: quod re uera absurdum est, cum sint tempora in totum contraria. atq; sic argumentabor: Qui dicit hyemem non esse ualde serenam, non propterea dicit ipsam esse nubilam, sed serenam quidem, parumper tamen, & ita cum aestate habere cōmunionem. Patet igitur quibus rationibus tueri se possit, qui tepidam, non serenam hyemem in aphor. 12. intelligendam dixerit, sicuti Theodorus & Laurentianus.

Leoniceni argumentum in ipsum retorquetur.

Boni tamen Imperatoris more Leonicenus fortioribus semper copijs pugnam redintegrat, ostendens hyemem uel austro flante, aliquando esse tranquillam, modò leniter flet: imò uero & boream licet procellis crebrum, non semper priuare aërem nos ambientem trāquillitate, sed solum cum saeuius incubuerit. Ad hoc approbandum praemittit Hippocratem 3. lib. Epidem. dicentem: Annus erat austrinus, & uentorū carentia, siue tranquillitas usq; in finem. additq; Galeni longam seriem Hippocratis uerba declarantem. Sed quae ex tot dictis ad propositum spectant, ea sunt, Hippocratem dixisse, austrinum simul atq; tranquillum totum fuisse annum: tanquā possibile sit etiam trāquillum simul ac borealem esse, ac dici totum annum. Ex his colligit, idem anni tempus & totū annum dici posse australem, uel etiam borealem, nihilominus tamen tranquillum: ut ex hoc tollat argumenti mei partem, qua dicebam, Si austrina, quomodo trāquilla? Quasi posse quandoq; fieri nescíuerim, austrinū simul & tranquillum tempus. Acute quidem haec & apparenter ad tuendam antiquā translationem, à qua mirū est ipsum recessisse, si quando aphorismum transtulit, haec cogitauit. Sed in his tamen latet aequiuocatio, quam detegere non possum, nisi uerba ipsa graeca adduxero, in quibus haec abscōdita est. Conatus sum in epistola uocem εὔδιον ostendere non positā in Aphor. ab Hippoc. sed supposititiā esse, & ab alio, quisquis ille fuerit, primo fortè expositionis gratia, quod plerunque fit, & saepe queritur Galenus, appositā: deinde à primo librario aphorismo coniunctam, & in multos postea codices succedentibus tēporibus deriuatam. In his autem quae ex Galeno & Hippocrate Leonicenus huc transfert, non ea uox legitur, sed aliae prorsus uoces, quas tamē ille eodem modo cōuertens, uideri facit graecas literas nesciētibus, male me ex eo loco abradendam eam uocē iudicasse, ceu austrinae hyemi repugnantē, quam tamē annectāt & Hippoc. & Galenus. Scire igitur licet, nō legi in his locis εὔδιον, sed ἄπνοια & νηνεμία: quibus uocibus priuatio quaedam flatus uel uenti designatur, non trāquillitas. Scimus autē, uel Aristotele hoc docente, priuatiuas has uoces quandoq; non totam formā tollere, sed uix haberi eam formā ostendere. Non prorsus igitur dictiones illae uētos adimūt, sed adeò paruos eos esse ostendunt, ut Galenus ait, ut propter paruitatē lateant. Tam exiguos uero austros non intellexit aphorismus, quoniā, ut uoluit Arist. 22. Probl. 26. sect. auster paruus nullas nubes obducit. Is autē, de quo loquitur aphorismus, nō solum nubes, sed & pluuias facit, siquidem Hippoc. australem & pluuiosam hyemem supponit. Cum praesentis igitur aphorismi austris, nō solum uera trāquillitas stare non potest (quae, ut Arist. 25. sect. 4. Probl. definit, est statio & quies aëris) sed nec ἄπνοια Hippocratis & Galeni in Epidemijs, quae magnos austros excludit, quales aphorismus uult intelligi. Per haec igitur, ni fallor, Leoniceni excluditur argumentatio.

Obiectio quarta.

Priuatiuae uoces non totam formā tollunt.

Vertit se postea idem ad aliam meam (ut ego quidem puto) euidentē argumen-

Obiectio quinta.

tationem,ut ipse uero,non solum non bene concludentem,sed duplici errore scatentem: altero,superfluæ huius pronominis *hoc*, adiectionis: altero, plurium uerborum omissionis,& breuitatis, quibus sensus autoris perturbatur. Vter nostrûm super ea argumẽtatione melius iudicauerit,tuum erit censere: nullam enim adhuc uideo in tot Leoniceni dictis,doctis illis quidem, & ex bonis autorib.sumptis,meæ rationis solutionem. Ad errores uero quos mihi impingit,dico me idcirco adiecisse demõstrandi pronomen *hoc*,quia id in græco codice adiectum inueni.Sicuti & Lau

In cõmento aphorif.12. lib.3.

» rentianus in hunc modum principium cõmentationis faciens: Econtrario hoc tem
» peramentũ se haber,atq; id quod est relata sententia de duobus temporibus memo
» ratum,&c. Neq; arbitror me errasse,si non omnia Galeni uerba,eoq; modo quo à

Breuitas cum claritate.

Leoniceno uersa sunt,recitaui. Amo enim breuitatẽ, sed cui sit coniuncta claritas. Et si hoc est errare,utiq; fateor me errare. Quàm uero & breuiter & clare mentem meam aperuerim,ex ipsa uerborũ meorum serie cõstat, quæ talis est: Ecõtrario se habet hæc tẽperatura duobus in priori aphorismo dictis tẽporibus: qualis enim in illo erat hyems,tale nunc est uer:qualeq; in illo uer,talis nunc hyems. Hæc sunt Galeni uerba. Ex quibus hoc pacto argumentor:Quale uer in præcedenti aphor,talis nũc hyems,secũdum Gal. sed nec in illo præcedente dicebatur trãquillum, serenũ, uel tepidum,sed solum austrinũ & pluuiosum: ergo secũdum Galenũ,nec hyems, de qua sermo est in hoc aphorismo,est dicẽda serena,trãquilla,uel tepida, sed solum austrina & pluuiosa. Hæc fuit mea eo loco prima argumẽtatio:cui aliam subnexui, ex uerbis Galeni sumptã,exponentis 13. aphorismum,ubi de constitutionibus huius aphorismi, & alterius qui hunc præcedit, Hippocratem in lib. de aëre,aqua,&

» regionibus intelligens,ait: Post duas præscriptas constitutiones, unam quidem,in
» qua hyemem borealem & siccã esse uult,uer pluuiosum & australe: aliam in qua
» contrariũ, pluuialem & australem hyemem, uer siccũ & australe &c. Nescio quo

modo potuerim apertius ostendere,Galenum duobus locis constitutionem huius aphorismi afferentem,nullam habere uel sereni,uel tranquilli,uel tepidi mentionẽ: hoc est,uocem εὔδιον,huic hyemi non adiecisse,sed pluuialem & australem tantum dixisse. Huic rationi quid in tam longa uerborũ serie respondeat Leonicenus,uide

» re ego non possum:uidebunt fortè,qui acrius uident. Calorem quidem & humo
» rem huius hyemis,causam ait esse morborũ,qui in aphorismo nominantur,iuuan
» te tranquillitate. Non nomina temperaturarum raritatem,potius quàm humidita
» tem facere ut mulieres lædantur.Maiorem austrũ non magis calefacere. Non om
» nem austrum calidum,sed solum illum qui lenis est. Hæc quidem & alia nonnulla

dicit his similia:ex quibus tamẽ non infertur,sed nec innuitur huius meæ argumentationis solutio,sed potius alterius,etiam prius solutæ,qua probabam tranquillitatẽ austro repugnare. Addit & unũ,quod prius multis uerbis ostendere laborauerat, teporem scilicet esse ab hyemis natura penitus alienũ.Sed quid faciunt hæc ad Galeni uerba per me adducta,in quibus hyemis huius aphorismi fit mentio, nulla apposita uoce,quæ tranquillum,uel serenum,uel tepidum possit significare? At fortè quispiã putauerit huc pertinere Galeni seriem ab eo græce allatam, in qua causam reddit,quare ex aphorismi cõstitutionibus sequatur,ut grauidæ mulieres abortiãt, quoniam in ea εὔδιον hyemi illi adscribitur. Verum nec illa uox ibi ponitur,quasi in

Hippoc. locus in aphorismis emendatus.

aphorismo legatur: nec ipsemet Leonicenus ea uerba ad aliud probandum adducit,quàm caliditatem & humiditatem esse aborsus causam. Sed nec potest,meo iudicio,ea uoce in eo loco serenitas significari, cum quia non ea consueuit Galenus serenitatem significare, sed per uocem αἴθριος, tum uero quoniam serenitas hyemis corpora reddit dura, sicca & densa,non mollia,humida & rara, qualia per hyemem, quam εὔδιον dicit Galenus, efficiuntur. Intelligenda igitur & hic per eam uocem,uel tepida,uel humida:non serena,aut tranquilla hyems. Occurrunt etiam multa

multa in Leoniceni dictis dubitanda, quæ nunc breuitati consulentes prætermittimus: plura nos dixisse cognoscentes, quàm esset necessariũ, uolenti non epistolam tueri, quæ satis adhuc in robore consistit, sed ea reijcere, quæ mihi in apologia obijciuntur. Vnum tamẽ est quod præterire bonus meus dæmon non patitur, non recte dici, austrum qui uehemẽtius flat, nõ esse calidum, sed eum qui remissius spirat: Experiẽtia enim contrariũ ostendit: norũtq; hi maxime qui Aemiliam, proximasq; regiones incolunt, à uehemẽti austro cum magno corporũ & annonæ detrimento, sæpenumero calefacti. Sed etiam ex Galeno idem aperte colligitur. In primo enim Epidem. dicit aphorismũ quintum, tertij libri, cuius principium, Austri auditum hebetantes, quem totum recitat, loqui de uehemẽtibus austrinis & aquilonijs cõstitutionibus, & longo tẽpore perdurãtibus: ostenditq; hoc per uerbum δυναστεύειν, hoc est, præualere, uel dominari, quod de eo nõ dicitur, qui Vere uel exiguo perflat tẽpore: sed nec de eo qui pluribus quidem diebus, sed exiliter flat. Esse autem austrũ illum de quo aphor. loquitur, calidum & humidum, ipsemet Galen. in eius expositione testatur his uerbis, secundum Leoniceni interpretationem: Causam uero, ob quam austri reddant auditũ grauiorẽ, & uisum caliginosum, non est difficile ex eius tẽperatura cognoscere, quæ calida & humida natura est. Ex his igitur duobus Galeni dictis sic licet argumẽtari: Auster de quo Hippoc. in aphor. loquitur, est calidus & humidus, secundum Gal. in cõment. sed idem est magnus & diuturnus, ex eodem Gal. in Epidemijs: ergo magnus auster & diuturnus est calidus & humidus. cuius oppositũ asserit Leonicenus, & probare nititur. Ait enim: Illud insuper adiungimus, nõ omnem austrũ esse calidum, sed qui remissius spirat: nam qui flat uehemẽtius, boreæ naturã induit, hoc ipsum Gal. testante in cõment. libri tertij Epidemiarum: Nonnulli, inquit, opinãtur austrũ semper esse humidum: res autẽ non ita se habet, apparet enim quandoq; siccus, quẽ & uulgus Leuconotũ. Hæc ille ad uerbum. Nescio autẽ quomodo uolens probare non omnem austrũ esse calidum, probat aliquãdo esse siccũ. Addit tamẽ & alia uerba Galeni in eodem tertio, sed de constitutione quadam primi libri loquẽtis, quæ uideri possunt asserere, austrũ aliquãdo esse frigidum: ea sunt, Leuconotus autẽ quandoq; frigidus apparet. Quæ tamẽ uerba nõ id probant quod Leonicenus uellet, austrũ, qui uehemẽtius flat, semper frigidum esse. Non enim hæc dicere Galenus potest, qui contrariũ dixit, ut superius declarauimus: sed Leuconotũ, qui non uerus auster est, dicit quãdoq; nõ quidem esse frigidum, sed apparere. Scimus tamen Galenum non negare, aliquando, licet rarò, austrum frigidum exiguo tempore spirare: primo enim Epidemiarum, In nostra, inquit, habitatione boreas quidem frigidus, auster calidus, nisi si quando, rarò ualde, in Veris initio frigidus, aut alia hora exiguo tempore similis spirauerit.

Non recte dici, austrum uehemẽtius flantem non esse calidũ.

Damnat præterea me Leonicenus, quod Celsum bonum Hippocratis interpretem uocauerim, quasi dicatur ideo etiam Galeno medicorum principe melior. Ego autem Celsum & uocaui, & uocare posthac non uerebor, bonum Hippocratis interpretem: Galeno tamen propterea non anteposui. Non enim tam turpi æquiuocatione peccarim, & quam omnes ceu uulgatissimã agnoscũt. Interpretem aio Celsum Hippocratis in latinã linguam bonum, quia uideo ipsum & omnes ferè aphorismos, & pleraq; ex prognostico & alijs commentationibus Hippocratis fideliter interpretatum. Quod non fecit Galenus: nec si fecisset, ita bene, ut Celsus fecisset, quia latinas literas uel non æque, uel nequaquã norat. Interpres autem & ipse Hippocratis dicitur, & nemini in hoc secũdus, quia eius cõmentationes, & obscura uerba luculentissime declarauit. Licet autem in aliquo uerbo lapsus quandoq; Celsus uideatur, non propterea negandum est ipsum bonum interpretem fuisse. Nam & Leonicenum ego assero, & omnibus prædico, bonum esse interpretem: in cuius ta

Ad sextam obiectionem.

Celsus & Galenus boni Hippocratis interpretes, alio tamẽ & alio sensu.

men interpretationibus,& ego scio,& ipsemet non diffitetur, multa posse castigari. Theodorum Gazam laudant omnes, laudat & ipse Leonicenus, errores tamen nonnullos esse in eius traductionibus,& aliàs sæpe,& in hac sua affirmat apologia. Si bonus ille tantum dicendus interpres est,qui nũquam errauerit, nescio an quisquam poterit bonus dici. Demus nunc Leoniceno, aliàs fortè Celsum defensuri, uerbum Hippocratis ἐκ αὐτομάτου,aliter uersum esse à Celso,quàm exposuerit Galenus:& περὶ τὴν κύστιν in alio,& etiam in hoc aphorismo,de quo est disputatio: ὁ συντόμως ἐκλείποντες non plenè exprimi per duo hæc uerba, *male habet*: An propterea cõuincitur adeò in lingua græca cæcutiens, ut si in Hippocratis aphorismo legebat εὔδιον,non ei uoci sciuerit latinam aliquam coaptare? Volunt leges,ut illius testimonium non rei̇jciatur,qui licet non plenè probet, multos tamen contestes habet secum sentientes. Ego autem in epistola multis testibus pro me stantibus, hoc pacto
» Celsum coniunxi: Vox εὔδιον,inquiens,siue tranquillitatem, siue serenitatē signifi
» cet,alijs aphorismi uerbis non concordat: sed nec in probatæ mihi fidei codice legi
» tur,nec in Aristotele huius aphorismi in Problematis rationē reddente: nec à Cel
» so lecta fuit aphorismum cõuertente:neq; à Galeno apponitur quoties ab eo apho
» rismus hic recitatur. Ergo si in aliquo exemplari habetur, ceu adulterina & suppo
» stitia est abradenda. Nunc quia tot testibus Leonicenus non mouetur,addo Auicennam in 1. & in 3. libro sui Canonis: addo demum cui refragari nemo possit, ipsummet Hippoc.in lib. de aëre & aqua,quem cum & ante me, & dum apologiā meditaretur,legerit Leonicenus,mirum est,quod uadimoniũ non deseruerit, atq; ut ultro alios esse fatetur in suis translationibus errores,ita & hunc in cæterorũ turbam non collocauerit,culpamq; reiecerit in mendosum codicem,ob quem ipsemet

Ad septimā obiectionem.

fatetur in suis traductionibus multos esse errores: Quos si ego in codice meis pecunijs empto,castigaui,nõ est quod moleste ferre debeat,& pro beneficio iniuriam reponere. Præposui semper,& præpono alijs omnibus traductiones Leoniceni,& in priuatis colloquijs,& in publicis lectionibus. Cur autem quispiā mihi uitio det,si quos cognosco errores,undecunq; euenerint, (culpam tamen ego uel in librarios, uel in malos codices libentius quàm in illum reijcio) è meo libro summoueo, quem quotidie in manibus habeo,mecum fero quocunq; pergo, maxime cum scholas ad docendum peto? Melius igitur (ni fallor) existimationi suæ consuluisset,cuius tuendæ gratia hanc prouinciam aggressus est,uel dissimulando, uel errorem agnoscendo,uel silendo,uel culpam deprecãdo,quàm iniustam causam cum mea iniuria defendendo. Hactenus tamen satis modeste mecum se gessit, iam uero à sua modestia paululum recedens,me falsa ait allegatione uoluisse omnes epistolæ meæ lectores ludificare,quia uidebam omnes quas attulerā rationes facile pessundatum iri. Nescio autem quo pacto hallucinatus uir alioqui oculatissimus,in mea epistola uiderit,quæ absunt: in Galeno non uiderit,quæ adsunt. Non enim possum credere id in suo codice,& alio quem affert, non legi,quod in meo legitur, cum ab eodem & unico exemplari omnes emanarint. Vt uerò omnes uera esse cognoscant,quæ dico,adducam epistolæ meæ uerba,non recte ab eo animaduersa: dehinc subi̇jciam
» Galeni uerba,à me in epistola prætermissa. Verba mea in epistola sunt: Verũ quid
» aliunde testimonia mendicamus? quum Galenus ipse Hippoc. primum Epidem. li
» brum enarrans,hunc aphorismum uti nunc recitauimus,afferat. Hactenus ego,
» nec plura de hoc. Addit Leonicenus: Ita autem uerba Galeni græca autor Epi

Obiectio octaua.

» stolæ attulerat: ἢν δὲ νότιος ὁ χειμὼν καὶ ἐπομβρος γένηται. id est, si uolumus latine in
» terpretari, Si hyems austrina & pluuiosa fuerit, & reliqua. sic autor Epistolæ Gale
» num citat. Hæc ubi dixit Leonicenus, ad calumnias se uertit, quibus respondere nescio,nec si sciam,uelim; sed hoc tantum respondeo,uerba me nulla Galeni hoc

loco

loco recitasse, sed dixisse, Galenum in Epidemijs hunc aphorismum, uti ego ex exemplari Chalcondylis recitaueram, afferre. Et quia hinc, hoc est, ex Galeni in libro Epidemiarum uerbis tota hæc calumnia pendet, ut ostendam falsò mihi falsarij nomen adscribi, à quo semper abhorrui, & longe absum, uerba ipsa Galeni hic fideliss. me subnotabo, ut cognoscere quilibet possit, uter nostrûm uel deceptus sit, uel uoluerit alios decipere. Galenus igitur iam exponere incipiens primam ab Hippocrate recitatam constitutionem contra Quintum disputans, sola experientia, non rationali aliqua methodo, inuenta esse dicit ea, quæ de constitutionibus ab Hippocrate scripta sunt, & pro exemplo duos adducit aphorismos, undecimũ scilicet & hunc duodecimum de quo disceptamus, dicens: ὅταν μὲν ὁ χειμὼν αὐχμηρὸς καὶ βόρειος γένηται, τὸ δ᾽ ἔαρ ἐπόμβρον καὶ νότιον, τὸ θέρος ἔσονται πυρετοὶ ὀξέες καὶ ὀφθαλμίαι καὶ δυσεντερίαι. καὶ πάλιν, εἰ μὲν ὁ χειμὼν ἐπόμβρος καὶ νότιος γένηται, τὸ δ᾽ ἔαρ αὐχμηρὸν καὶ βόρειον, αἱ μὲν γυναῖκες, ὅσων οἱ τόκοι πρὸς τὸ ἔαρ, ἐκ πάσης προφάσιος ἐκτιτρώσκουσι, καὶ τ᾽ ἄλλα ὅσα τούτων ἐφεξῆς κατέλεξε, τέσσαρας μόνας διαφορὰς καταστάσεων γράψας. hoc est, Quãdo hyems sicca fuerit & aquilonia, uer pluuiale & austrinum, æstate erunt febres acutæ, & ophthalmiæ, & dysenteriæ. Et rursus, si hyems pluuiosa & austrina, uer siccum & aquilonium, mulieres, quibus ad uer partus, ex quauis occasione abortiunt, & reliqua quæcunque deinceps his dixit, quatuor solum constitutionum differentias scribens. Hæc sunt Galeni de his duobus aphorismis uerba, in quibus qui uel legere græce nouit, εὔδιον uocem non adiectam hyemi nostræ cognoscet, neque aliam, quæ possit tranquillum uel serenum denotare.

Falsarij nomẽ, falsò Manardo adscribi à Leõniceno.

Pergit tamen ulterius me accusare Leonicenus, ceu non agnoscentem conuenientiam inter aphorismum primum & duodecimum, & differentiam utriusque à quarto. Vtrobique enim, in primo scilicet & duodecimo, intendere Hippocratem de uarijs alterationibus quatuor anni partium inuicem succedentium, siue sint duæ, siue tres aut quatuor, sed in primo generaliter: in duodecimo ad particulares descẽdere eum mutationes, particularesque morbos, qui ab eis cõtingunt. quartũ differre à duodecimo, quia generatim etiam docet, quod quandocunque eadem die modo calor, modo frigus uiget, autũnales morbi expectandi sunt. duodecimo nõ unius diei mutationẽ, sed uicissitudinẽ quandam quorũdam dierum ad serenũ & pluuiosum: quæ tamẽ uicissitudo totã hyemis temperaturã non uariat, quæ semper ad calidum & humidum uergit. Hæc sententia Leoniceni. Vt uero ostendam quid putem in tribus illis aphorismis sensisse Hippocratẽ, ratio altius est repetenda. Mutationes tẽporum, de quibus prima pars aphorismi loquitur, ego intelligo mutationẽ propriarũ temperaturarũ partium anni deinceps succedentium. In secũda parte intelligo mutationem unius solius partis in sua temperatura propria. Primæ mutationes generant potissimũ morbos, quando multæ sunt: una deinceps post aliam. secũdæ generant quidem semper aliquos, sed nõ potissimũ, nisi cũ magnæ sunt. Intelligo utrasque mutationes, tam scilicet primæ, quàm secundæ partis aphorismi, non solum ad propriæ tẽperaturæ cõtrarias qualitates, sed etiã in propria tẽperatura. ut, exempli gratia, hyemis, si uel ultra, uel citra modũ algeat, & humescat: & æstatis, si calida & sicca plus minus'ue sit, quàm regioni conueniat. Mutationem, de qua quartus aphorismus, intelligo non eam, quæ tantum in uno die fit: ut enim unica dies nõ facit uer, sicut est in prouerbio, ita nec unica dici uariatio de calido ad frigus, aut autumnum, aut autumnales morbos: sed tunc expectandi sunt autũnales morbi, quãdo multis unius temporis, uel plurĩũ diebus tales mutationes fiunt. Tres igitur mutationes in 1. & 4. aphor. tetigit Hippoc. scilicet plurium temporũ, unius temporis, & dierum unius uel plurium temporũ. Tertia autem non adeò differt à duabus primis, ut sub utranque non possit cadere. Nam si in una tantum anni parte mutatio hæc dierum

Obiectio nona.

Quid sentiat Hippoc. in tribus aphorismis tertij libri, primo scilicet, quarto, & duodecimo.

Vna dies non facit uer.

de calore ad frigus contingat, ad secundam: si in pluribus, ad primam in aphorismo primo tactam mutationem pertinebit. De 12. aphorismo dico ex sententia Galeni, quod in 11. aphorismo loqui incipit Hippocrates de alterationibus, quæ in pluribus temporibus fiunt: quæ licet multipliciter uariari possint, modo quem Galenus in principio commentationis undecimi aphorismi, quod deest in Leoniceni æditione, & fusius in cōmentatione decimiquarti notauit, quatuor tamē tantum ab Hippocrate complicationes recitantur, ab aphorismo scilicet 11. ad 14. In nulla autem harum constitutionum inueniuntur plures, quàm duæ qualitates uni tempori attributæ: una per flatum uenti designata, alia per pluuiosum & siccum: ex quo argumentū etiam capi potest ad propositum in epistola mea ostendendum. Quatuor autem hi utique aphorismi generali quadam ratione sub prima aphorismi primi parte continentur: nec solum hi quatuor, sed quotquot uel aphorismi, uel sententiæ in libro de aëre, aqua, & regionibus, & in Epidemijs leguntur, in quibus constitutionum duorum uel plurium temporum mentio habetur, à proprio temperamento recedentium: siquidem sub generali mutationis temporū uoce, singulæ duorum, uel plurium mutationes comprehenduntur. Agnosco igitur & ego pariter cum Leoniceno, aphorismi huius duodecimi cum prima parte primi, eam conuenientiā quam habent cum suis uniuersalibus minus uniuersalia: nec hanc in epistola negaui, sed cōmunionem huius cum secūda parte eiusdem primi aphorismi, in qua mentio habetur mutationis unius solius partis, de qua nec in hoc aphorismo, nec in alijs tribus, scilicet 11. 13. & 14. ulla est recordatio. Et propterea dixi, non posse in aphorismo 12. intelligi mutationem hyemis de australi & pluuiosa ad tranquillam uel serenam: quia de hac erat aphor. 1. in secunda scilicet, non prima parte ipsius aphorismi determinatum: esset enim mutatio huiuscemodi ab australi & pluuioso ad serenum uel trāquillum, mutatio unius partis anni, non solum à propria natura, sed ab una aliena ad aliam etiam alienam: adiecitq́, hanc hyemem, scilicet quæ de extranea qualitate ad aliam etiam extraneam mutatur, esse potius dicendam inconstantem & uagam, quàm australem & pluuiosam: conformiter loquens Galeno in 1. lib. Epidem. annum quendam inæqualem & uagum uocanti, in quo mutatio facta est de frigido & humido ad frigidum & siccum, & in quo aliquando auster, aliquando aquilo præualuit. Quod multo magis erit dicendum, si Leoniceni modo uicissitudinem pluuiæ & serenitatis intelligamus. Non rectè igitur impingit mihi Leonicenus, quod appellauerim inconstantem & uagam, quam Hippoc. magnam. Non enim dixi mutationem unius partis anni esse dicendam uagam, & inconstantem, si sibi constet: sed eam hyemem quæ minime sibi constaret, quia ex pluuiosa in serenam, ex australi in trāquillam laberetur, non posse dici pluuialem & australem, sed potius inconstantē & uagam esse uocitandam: alioqui si tria illa æqualiter, ut transfert Leonicenus, hyemi adscribantur, ut scilicet legamus, Si hyems australis & pluuiosa & serena fuerit: quid in his uerbis nos cogit, ut uincere in ea credamus uel australe, uel pluuiosum, cum pariter & absolute tria illa sint ei attributa? Quod uero à Leoniceno dicitur, serenā non exquisite & simpliciter eam dici, sed serenam ut hyemem: contrariū magis probat, quàm id quod uult. Si enim serena est ut hyems, igitur à natura sua recedit per serenitatē, & plus serena est, quàm hyemem deceat, naturam suam seruantem: atq; ut sequens est, minus erit pluuiosa, quàm natura hyemis requirat. Non enim potest serenitas crescere, nisi pluuia minuatur: & si serenitas (ut uult Leonicenus) claudit in se tranquillitatem, minui etiam austros oportet, præsertim magnos: nam erit etiam eadem, ut hyems, tranquilla. Quomodo igitur austrina dici poterit & pluuialis, si à proprio temperamēto per serenitatem recedet, & tranquillitatem, imo & per siccitatem? siquidem serenitas ipsa secum, ut suprà

Leonicenus contrarium magis probat quàm intentum.

proba

probatum est, coniunctam habet siccitatem. Superabit igitur in hac hyeme trãquillitas, serenitas, & siccitas: & tamen austrina & pluuiosa simpliciter nominabitur. Quod certe & rationi, & Hippocratis ac Galeni placitis, imò & ipsimet Leoniceno aperte repugnat. Nam Galeni uerba, ex primo Epidemiarũ sumpta, quæ suo proposito credidit commodare Leonicenus (ni ego fallor) ei sunt parum commoda. Hyems enim de qua ibi loquuntur & Hippoc. & Galen. non simpliciter australis fuit: sed in ea aquilonares uenti, licet exigui, nec longo tempore, perflauere. Quare non est cur quispiam miretur, si sicca est ab Hippocrate uocata hyems, quæ aquilonares flatus natura sua siccos perpessa est. Aphorismi uero hyemem, quæ simpliciter & australis & pluuiosa dicitur, quis non miretur tranquillam, serenam, & siccam dici? Si igitur Galenus uocem αὐχμὸν nõ satis proprie attribui illi hyemi dixit, in qua tamen aquilones spirasse dixerat Hippocrates: non erat (uir semper uerborum Hippocratis diligentissimus annotator) conniuentibus oculis pertransiturus, si uocem aliquam hoc loco legisset quæ tranquillitatem, serenitatem, & siccitatem significaret. Non igitur negamus posse in eadem hyeme modo pluuias, & austrum, modo per interualla serenitatem & tranquillitatem inueniri, ut in ea quam μεταιθρίαν uocauit Hippoc. sed talem nõ esse eam quam aphorismus supponit, constanter defendimus: illa enim in qua μεταιθρία plurima facta Hippocrates dicit, nõ ἔπομβρος, hoc est pluuiosa, ab eo dicitur: sed aquas multas, λάβρα, hoc est, ut Galenus exponit, repentinas, uehementes, & breuis temporis, niuesq; etiam magnas habuisse. Sed & morbi, qui in nostra euenire ab Hippocrate dicũtur, non eius quæ μεταιθρία effectus sunt, hoc est hyemis, in qua quandoq; pluuiæ, quandoque serenitas appareat, sed australis & pluuiosæ. Aborsus enim & imbecillitatis infantium causa, non in aliud à Galeno refertur, quàm in humiditatem, laxitatem, mollitiemq; corporũ maternorum, & assuetudinem infantium in calore. At si uicissitudo, quam Leonicenus imaginatur, serenitatis & pluuiarum in hyeme sit, non adeò & materna corpora humida, & infantilia calido aëri erunt assueta: quoniam quantum calefacient, & madefacient austri & pluuiæ, tantum tranquillitas & serenitas frigefaciet, & densabit: nec usqueadeò replebuntur capita mulierum & marium pituitosorum & calescent, ut falsam pituitam gignant, quæ per uer frigidum ad intestina descendens, difficultatem in eis faciat intestinorum. Idem intelligendum de siccis ophthalmijs, ac destillationibus, quæ caloris & humoris hyemalis assiduitatem consequuntur, quæ per serenitatem impedirentur. Hæc igitur sunt quæ prohibent hyemem nostram mixtam habere pluuiam serenitati. Tanto autem serenitas austris & pluuiæ, atque nascenti ex eis caliditati & humiditati magis repugnat, quàm tranquillitas, quanto magis apta est frigus facere in hyeme & siccitatem: tantumq; de hyemis humiditate ab ea minuitur, quantum à pluuia humiditatis augetur. Non minor enim est siccitati, quæ serenitati iuncta sit, uis ad exiccãdum, quàm pluuiæ humiditati, uis ad humectandum: imò si res ad uiuum est resecanda, potentior est siccus aër ad exiccandum, quàm humidus ad humectandum: Nam (ut uoluit Auicenna) aër in omni dispositione corpora nostra resoluit & exiccat: longeq; difficilius sicciora humescunt, quàm humidiora exiccentur, Galeno autore in libro septimo artis curatiuæ. Non igitur bene dictum est, à serenitate parum de hyemis humiditate commi nui, quoniam ab aquarum multitudine, & austrinis flatibus fouetur: serenitate enim existente tolluntur absque dubio pluuiæ: & si serenitas, ut Leonicenus uult, est tranquillitati uel eadem, uel coniuncta, etiam austri magni summouẽtur. Ex his ergo iam constare potest, duodecimum aphorismum esse à me intellectum: nec me latuisse, ita eum à primo depẽdere, quatenus minus uniuersalia à magis uniuersalibus dependent: quantum uidelicet ad primam partem primi attinet, à secunda esse omnino diuersum, quoniã non unius tantum temporis mutationem, sed duorum

sibi succedentium continet: quæ tamen tempora in sua mutatione constantiam habent, nec uel in pluribus, uel in uno die euariant, quarum uarietatū prima ad secundam primi aphorismi partem, alia ad quartū pertineret. Vnum adhuc addo, quod ad diluenda multa argumēta, quæ ex longis Galeni in Epidemijs sermonibus Leonicenus colligit, non parum proderit: aliam esse consideratione̅ consistentiarū anni in lib. Epidemiarū, & in lib. Aphorismorum. In hoc enim à rei natura, ut ait Galenus, persuasus, & non ex aliqua obseruatione, finxit potius constitutiones, quàm ueras recitauerit: morbosq́ enumerauit, nō quos uidisset ex illis sequi, sed quos ratio dictauit ex illis debere generari. In Epidemijs uero, per historiæ modum & factæ cōstitutiones, & morbi qui post illas euenere, ex ordine recitātur: & propterea ex his quæ ibi prout acciderunt, recitata sunt, non sunt ea quæ in Aphorismis supponuntur interpretanda: ut si ibi dicit Hippoc. fuisse quandam hyemem ἔνδιον νότιον, posse etiam idem in Aphor. legi credamus: & si annū dicit australem, pluuiosum & ἄπνοια δὲ τέλεως, ex hoc putemus hyemem de qua est cōtrouersia, esse australem & tranquillam. Illic enim quæ facta sunt, rememorantur: in Aphorismis quatuor tantum constitutiones adducūtur, quæ frequentius cæteris possunt euenire, ut sint nobis pro exemplo ad alias inuestigandas, sicuti Galen. docet in expositione primæ constitutionis libri Epidemiarū. Fiunt autem hæ cōstitutiones, sicuti & quæuis aliæ, per primarum qualitatū cōplicationem, caliditate̅ scilicet & frigiditatem, humiditatemq́ & siccitate̅: quarum actiuas quidem per faciētes eas uentos, austrū uidelicet & aquilone̅, passiuas per pluuias & siccitate̅ significauit. Nulla igitur causa est, cur semel tantum addere debuerit uel tranquillitatem, uel serenitatem. Quare enim potius huic hyemi addiderit, quàm uel Veri in 11. aphor. uel autumno in 13. Certe si unico tantum loco addenda, 11. addenda erat, ut in cæteris sequētibus subintelligeretur. Amoueatur igitur uox illa ἔνδιον, nec nobis pluris sit Philotheus, atque alter ille quisquis fuerit expositor, à malo librario deceptus, quàm Celsi, Aristotelis, Galeni, ipsiusq́ met Hippocratis autoritas.

Alia est consideratio consistentiarum anni, in lib. Epidem. & in lib. Aphor.

Primæ qualitates actiuæ & passiuæ.

Hæc sunt uir optime, quæ nōtam epistolæ prioris meæ, aut existimationis, quàm ueritatis tuendæ gratia, mihi occurrēre. In quibus licet cauerim quantum ualui, ne uerbum esset, quo Leoniceni, uiri de literis optime meriti, & quem ut præceptore̅ ac patrem obseruaui semper & colui, honor uel tantillum læderetur: si quid tamen forte offenderis, quod aculeum aliquem habere uideatur, rem mihi gratissimam feceris, si illud ceu male natam prolem sustuleris, & penitus cōfoderis. Quod si totum etiam ipsum partum indignū esse uita iudicaueris, esto tibi ceu honorario arbitro, uitæ & necis arbitrium. Vale, & Manardum tuum, quem olim iuuenem ad bonarum literarum studia excitasti, tua autoritate, quæ apud principem maxima est, foue iam senem. Ex ædibus nostris, pridie Cal. Febr. M. D. XXIII.

EPIST. II. Pro Reuerendo Præsule à Vulpe uocato, Melancholia laborante.

Sicuti ambigi nō potest Reuerendum hunc uirū eo morbo affici, que̅ melancholiam, siue atram bilem uocāt medici, atq́ ut sequens est, eius cerebrū, in quo omnes principales potestates sedem habe̅t, necessariò affligi: ita ualde dubiū est, an primaria affectione cerebrū ipsum patiatur, uel per cōmunicatione̅ quandam, & uel cuiuspiā alterius partis, uel totius corporis cōsensum. Quodcūq́ horū putetur, ulterius dubitare cōtingit, quū diuersæ sint atræ bilis, id est materiæ quæ hūc affectū facere potest, secūdū medicos species, à quanā id fiat. Alterutro enim horū ignorato, præterq́ ex accidenti, curatio sequi recta non potest. Quod ad primā igitur dubitatione̅ attinet, apud me clarum est, cerebrū per se & primario affectu, aliqua salte̅ ex parte, in hoc uiro oblædi.

Perpetua

Perpetua enim, ut mihi relatum, adest læsio, nullaq; hora interquiescens, neque uel totius corporis, uel cuiusuis particulæ præcedentem oblæsionem sequens: nullo enim in reliquis corporis partibus præsenso nocumento, tristitia & pusillanimitas perseuerat. Diuturnitas quoq; affectionis, indicat cerebrum in seipso causam habere nocumenti. Fieri enim non potest, ut membrũ quod longo tempore per consensum & per nocumentũ ab alio acceptum passum est, propriam ex antiqua patiendi consuetudine noxã non contraxerit. Siue igitur ab initio cerebrũ proprio & primario affectu perpessum sit, siue aliunde detrimentum acceperit, credendum mihi omnino uidetur, hoc tempore per se, & primo perpeti, ac ægritudinẽ malæ temperaturæ pati, ab humore atræ bilis, seu ab ipsa proprie uocata atra bile pendentem. An uero semper primario affectu cerebrũ passum sit, uel ab initio cœperit per communicationem pati, non possum certò nunc definire. Verisimilius tamen uidetur, quod ab initio quoq; affectio hæc in cerebro extiterit, quantum quidem possumus per syllogismum diuisiuum hoc pacto colligere: Affectio melancholia uocata, ut ex Galeno constat lib. de locis affectis, & à Paulo eum sequuto cap. proprio, tribus fit modis: primo, quando cerebrum est primum patiens: secundo, quãdo toti corpori compatitur: tertio, quando naturalibus membris, ut in ea quæ inflatiua, & hypochondriaca passio uocatur. Sed hæc de qua loquimur, non fuit secũdi aut tertij modi, igitur necessariò sub primo continebatur, ueluti & nunc continetur.

Syllogismus diuisiuus.

Affectio melancholiæ tribus fit modis.

Macilenti enim sunt, nigri, hirsuti, quibus atra bilis in toto corpore apta est generari. Et si in alijs quibusdam congregatur, uigiliæ, labores, solicitudines, tenuisq; uictus, aut cibi qui nigrum ualent humorem gignere, præcesserunt. Albus autem est hic uir, satisq; (ut mihi relatum est) corpulentus, nec eo uictu usus, qui pessimũ hunc humorem in tanta ualuerit copia congregare, ut uniuersum corpus oppleret. A toto igitur corpore non uidetur hæc affectio dependisse. Quod uero nec hypochondriaca fuerit, facile ex hoc probari posset, quod ei defuerunt indicia, quæ uerbis Dioclis à Galeno tertio libro de locis affectis recitantur. Sed illis breuitatis causa prætermissis, proprijs Galeni uerbis propositum demonstrabo. Ait enim eo loco: Cum circa uentriculum prima cœperint symptomata, ipsisq; auctis melancholica sequatur affectio, deinde alui deiectione, uomitu, proba concoctione, ructibusq; leuetur is qui laborat, hypochondriacum flatuosumq; morbum ipsius nominabimus. Huius uero morbi symptomata dicemus, & mœstitiam, & metum. Et subdit: Quum autem propria melancholiæ accidentia auctiora uidentur, circa uentriculum uero aut nulla, aut parua sunt, haud ab re existimaueris primitiuam in cerebro affectionem consistere, ob atram bilem in ipso congestam. Hæc Galenus. Ex quibus uerbis, additis his quæ mihi narrata sunt, apertum est, non hypochondriacã, sed cerebralem potius in hoc uiro & nũc adesse, & ab initio affuisse melancholiam: nullis in eo indicijs, aut melancholiæ uniuersalis aut hypochondriacæ. Concludendum ergò, ut uerbis utar Aëtij, in solo capite esse melancholiam, id uidelicet quod huius affectionis iam factum est, uel adhuc fit: nam non est negãdum, statis & certis temporibus, quippiã eius adhuc fieri, uaporibus uidelicet, & interdum humoribus quos necesse est ad atram bilem uergere, ad caput ascendentibus. Hæc igitur sunt quæ dicẽda occurrerunt circa primã dubitationem.

Melancholia hypochondriaca ab Arabibus uocatur Mirachialis.

Ad secundæ solutionẽ accedentes, cõiecturis potius quàm certis indicijs usi, ut qui nec hominem nouerimus, nec excrementa eius inspicere, aut accidentia possimus cõtemplari, cõmunibus quibusdam solis innitentes dicamus, materiam, quæ hunc morbum in quocũq; homine facit, esse uel melancholicũ succum, uel melancholiam proprie dictam. Nam ut prætermittamus quod hic morbus, Galeno 2. artis curatiuæ lib. attestante, melancholiæ nomẽ à causa ipsum faciente accepit: ab omnibus enim melancholia uocatur, indicante nomine, ut idem Galenus inquit libro 3. de locis affectis, humorem qui ipsius causa est;

Materia faciens melancholiã duplex tantum.

Metum & mœstitiam ab atra bile proficisci.

Hoc ex symptomatibus quoque colligitur, ab Hippocrate, ut notauit Galenus, in duo hæc collectis, metum scilicet & mœstitiam: quæ non alia ratione fiunt, ut Galenus 3. lib. de causis symptomatū, & iam dicto lib. de locis affectis ostendit, (quicquid oblatret Auerrois) quàm quod qui morbum facit humor, atro suo colore principalium uirium sedem obscurat, & tenebris similem reddit, quæ terrorē inducunt, Asclepiade ante Galenum teste: quod certe nulli alteri adest, præterquam atræ bili, uel eius succo. Alia enim bilis flaua est, ruber sanguis, & si quis niger reperitur, ut is de quo lib. 4. Aphorismorum, mentionem facit Hippoc. crassior & magis concretus est, quàm ut in uenis cerebri ualeat cōprehendi. Candida adeò est pituita, ut dixerit Galen. lib. 3. de locis affectis, epilepsiam à pituita factam, nō transire in melancholiam. A nullo igitur humore naturali, præter melancholicum, fieri hic morbus potest. Sed neq; ab aliquo eorum, qui præter naturam in corpore reperiuntur, nisi ab eo qui proprie melancholia à Græcis, à nobis atra bilis uocatur, eadem ratione, quod uidelicet nullus eorum nigro uisitur colore: non naturalis enim bilis, hæc pallida, quam citrinam uulgò uocāt, illa crocea, quam uitellinam, tertia porracea, quarta æruginosa. Pituitæ uero omnes albæ sunt, teste Galeno, cap. secundi libri de melancholia. Sic igitur colligentes dicamus, si hic morbus neq; à sanguine, neq; à bile, neq; à pituita fieri potest, siue naturam suam seruantibus, siue præter naturam affectis, sequitur necessariò, ut si ab aliquo humore fit, uel à succo fiat melancholico, uel ab ea quæ proprio nomine uocatur melancholia. Verum quum hæc quadruplex sit iuxta communem medicorum nostri temporis sententiam, inquirendum adhuc est, an ab aliqua harum quatuor, uel ab ipso naturali humore melancholico, in hoc Reuerendo uiro contingat. In quo quæsito facile cognitu est, quod non fiat ab ea melancholia, quæ exusta flaua bile generatur. Nam, ut ait Paulus, si aliquando ea superassata in nigram permutatur, uocatam uidebis maniam, in qua feraliter adeò insaniunt, ut accedentes qui non aduertunt, aggrediantur. Auertat autem Deus Optimus Maximus, ut eò insaniæ uir hic deueniat. Non difficilius quoq; est cognoscere, his maxime qui Auicennam sequūtur, quod neq; ab ea fit, quæ ex succo melancholico adusto gignitur: non enim, ait ille, dicitur melancholia, nisi ea cuius euentus est à cholera nigra, non exusta. Sed nec à sanguinea, quoniam risus abest, qui iuxta aphorismum eam comitatur. Superest igitur ut uideamus an fiat à pituita, in quo diutius immorandum, quum eius sententiæ sit unus ex consultoribus uir clarissimus, & dudum mihi maxima familiaritate cōiunctus: cui & alius consentit, inter celeberrimæ Bononiēsis academiæ primos professores reputatus. Mihi autem, saluo utriusq; honore, non solum nō in hoc uiro, sed nec in alio quopiam fieri hunc morbum posse à pituita uidetur. Tantum enim eam assari in corpore humano nō credo, ut nigra in totum euadat. Et quemadmodum ex Galeni autoritate, in expositione libri de spiritibus, scripsit in suis Aphorismis Moses, in atram bilem transire nullo modo potest, etiā si calor adeò fortis adsit, ut urat: cui quidem Mosi licet non sit in omnibus credendum, nec uidere mihi illam Galeni commentationem hactenus licuerit, adducor tamen ut putem eam fuisse Galeni sententiā, ex eiusdem uerbis secūdi libri prognostici, pituita exassata in pectore, in quo longe maior calor est, quàm in cerebro, fieri sputum album, tenax & rotundum, non nigrum, asserentis, nec aliquo loco pituitosæ huius atræ bilis mentionem facientis. Quam certe si alijs in locis, in peculiari commentario de atra bile inscripto, non erat prætermissurus. Adde, quod si, ut communis nunc tenet opinio, ex Auicenna orta, quilibet humor per exustionem in atram bilem uertitur, quinque numero erunt atræ bilis species: quare non poterūt omnes humores tam naturales quàm præternaturales, sanguine excepto, denario numero contineri: quod tamen uoluisse uidetur Galenus in fine secundi libri de uirtutibus naturalibus, Praxagorā laudans, ad eum numerum humores

Melancholia, atra bilis. *Bilis pallida.* *Crocea.* *Porracea.* *Aeruginosa.*

Mania à flaua bile exusta.

Non potest melancholia à pituita fieri.

Non potest pituita in homine tātum assari, ut nigra in totum euadat.

humores omnes reducentem. Quinque enim ad minus sunt biles, & tres pituitæ. Adde etiam, quod neq; Ioannitius, neq; Serapion, neque Haliabas inter atras biles alicuius meminerũt, quæ ex pituita generetur. Nullam præterea esse ultra ea quæ attulimus, ex hoc probari potest, quod fieri nequit, ut ex albo in nigrũ mutatio fiat, nisi per medios colores, imò & per medias substantias. Norũt hoc Chymici, per multitudinem colorum ad desideratum illud, quod caput Corui uocant, peruenientes, quum tamen in rem simpliciter albam non operentur, sed cui sit croceum aliquod admixtum. Varios ergo nasci colores in pituita, erit necesse, priusquam in atrum colorem per exustionem permutetur, imò & uarias substantias: quarum aliquæ ad pituitæ naturam, aliquæ ad nigram bilem proximius accedant, iuxta minorem maioremue adustionem: sicuti & in ipsa flaua & pallida bile contingit, quæ primo in uitellinam, secundo in porraceam, tertio in æruginosam transit, priusquam in exactam atram bilem transmutetur. Sed in pituita tanto plures fieri medias substãtias, mediosq; colores quàm in bile oporteret, quanto maior est distantia albi quàm flaui coloris, à nigro. Hanc autem pituitarum aut nigrarum bilium uarietatem, nec ad sensum percipimus, neq; apud medicos legimus de humoribus scribentes. Quod uero præclari hi consultores Auicennam sequuti imaginantur, pituitam per congelationem in cerebro ad atram bilem cõuerti: mihi in captum mentis haudquaquam uenit. Ad tantam enim frigiditatem uiuentis hominis cerebrum uenire non potest, ut cõgelandi uim habeat. Siquidem ut Galen. docet 8. lib. de usu partium, calidius aëre est, etiam æstiuo. Alioqui neq; statim necesse est pituitã congelatã ita exiccari, ut in melancholiam conuertatur. Videmus enim aquam in gelu cõuersam, uirtutẽ adhuc humectandi retinere. At si maiorem in humano corpore fieri congelationem imaginentur, certe non maiorem faciet siccitatem ea quæ in gipsea uocata pituita reperitur, quæ tamen & nomen & colorem pituitæ non amittit. Quæcunq; igitur humiditatis remissio in pituita intelligatur, sicuti media inter aquosam & gipseam erit, ita necessariò intra pituitæ limites continebitur. Sed nónne uidemus in omnibus pituitæ speciebus ad extremam usque duritiem, qualis in scirrho sentitur, peruenientibus, manifestam albedinem ac luciditatem, tetro melancholiæ colori, & ut sequens est, his quæ eam consequũtur accidentibus aduersantem? Quod aduertens Galenus in commentario de tumoribus præter naturam, scirrhum à crassa & tenaci pituita factum, ab eo separauit qui à succo fit melancholico. Si igitur pituita ad summam siccitatem euecta, inter pituitas, nõ inter atras biles numeratur, quo pacto res quæ minorem habet siccitatem, debet atra bilis existimari? His itaq; & rationibus motus, & Galeni clypeo munitus, non uerebor ab Auicennæ & communi recentiorum sententia abscedere, nullamq; atram bilem ex albissimo inter humores phlegmate, neq; per exustionem, neque per congelationem factam agnoscere: sed morbum qui melancholia uocatur, ita in hoc uiro, sicuti in cæteris, ab eiusdem nominis humore fieri affirmare. Quod tamẽ non ita obstinate defendo, si mihi contrarium ostendatur, quin sim manus daturus. Nullam autem in his quæ ab excellentissimis tribus medicis consultoribus scripta mihi ostensa sunt, rationem uideo, quæ me ad illarum sententiã cogat accedere. Nam argumentum, quod unum ex alterius sententia mihi obstare uidetur, à iuuamento ex uacuatione pituitæ sequuto acceptum, Auicẽna ipse soluit, dicens: Non ergo te seducat iuuamentum quorundam propter phlegma quod ipsi euacuant uomendo uel egerendo: nam illud non est propter euacuationem phlegmatis iuuantem ipsos, imò quoniam multitudo & cõpressio humorum adinuicem remouetur ab eis. Verum iuuamentũ essentialiter est euacuatio choleræ nigræ. Interim autẽ, donec aliud mihi ostendatur, quæ hactenus confecimus colligentes, ex eis breuiter curationem eliciamus.

Chymici. *Corui caput apud alkumistas.* *Bilis transmutationes.* *Pituita in cerebro cõgelari nõ potest.* *Cerebrum aëre æstiuo calidum.* *Pituitam congelatam in melancholiã nõ uerti.* *Pituita gypsea.* *Ab Auicenna desciscit.*

Reuerẽdus hic uir ægritudine propria cerebri laborat, melancholia uocata, quæ

est mala cerebri temperatura, frigida & sicca, ab humore atræ bilis partim facta, partim fiens, partim futura fieri: qui quidem humor uel nequaquā exustus est, uel modice. Symptomata morbum comitātia sunt, timor, tristitia, pusillanimitas, cum corruptis quibusdam imaginationibus.

Facta igitur ægritudo calidis & humidis indiget: frustra autem hæc adhiberentur, faciente causa in cerebro permanente. Est igitur hæc antea per euacuationem amouenda. Verum quia & hæc frustra tolleretur, si præstò esset in corpore, alia similis materia apta ad cerebrum ferri, ideo & hanc uacuare oportet: & ne de cætero rursus abundet præcauere, cerebrumq́ ipsum demum roborare, ut si qua fortè regeneretur, eam à se pellat.

Intentiones curatiuæ melăcholiæ per proprietatē in cerebro. Erit igitur una & prima intētio, ad quam ultimo resoluendo deuenimus, humoris melancholici in corpore abūdantis euacuatio. In omnibus enim in quibus causa faciens adhuc adest, ab ipsa curatio inchoāda est, autore Galeno quarto Therapeutices. Secunda, euacuatio eius qui in capite est: quæ duæ intentiones, si exactè loqui uoluerimus, præseruatiuæ potius sunt quàm curatiuæ: sicuti & ea quæ præcauet ne humor hic abundet, & quæ cerebrum roborat, ut uel non recipiat uel repellat, si quid eò feratur. Tertia uero in ordine sola & uerè curatiua, est ea quæ primæ occurrit, & ad iam factam uertitur ægritudinem, contraria uidelicet ad calidum & humidum alteratio.

Atræ bilis euacuatio. Euacuatio melancholici humoris in toto corpore inuenti, à uenæ sectione, si Galeno credimus, est inchoanda. *Venæ sectio.* Verum quia non certis indicijs cognoscimus sanguinem melancholicum in uniuerso corpore dominari, sed contrarium potius superius collegimus, *Galeni cautio in secăda uena.* Galeni cautione utemur, qua tum aliàs, tum in hac ipsa, de qua loquimur, affectione utitur, ut scilicet fluentem secta uena sanguinem inspiciamus, & si ater fuerit, tantum fluere sinamus, quantum satis esse coniecerimus: sin secus, cohibeamus. *Vena media.* Vena autē huic sectioni magis idonea erit, quæ in cubito media. Ab hac autem uenæ sectione inchoandum putamus, tametsi non in toto corpore, sed in cerebro causam morbi esse putemus: tum quia in tam diuturno, quo uexatus est tempore, uix fieri posse existimamus, quin ob longos mœrores uniuersus sanguis ad melancholicum sit mutatus: tum quia Galenus, ubi solum cerebrū sanguinem continet melancholicū, non in totum reijcit uenæ sectionem, sed quātum ad ipsam dispositionem attinet, dicit non esse necessariam: innuens, ratione alia posse esse opportunā. Quam rationem explicans Aëtius, addit, Nisi multi sanguinis fuerit ægrotus. Esse autem hunc utrum multi sanguinis, & medicus ille, qui mecum hac de re loquutus, & monachus qui me consuluit, attestati sunt.

Sanguinis per hæmorrhoidas prouocatio. Ad eandem intentionem pertinet sanguinem per hæmorrhoidas prouocare. Notum enim illud Hippoc. maniacis, uaricibus aut hæmorrhoidibus superuenientibus, maniæ solutio fit. Quo loco melancholicos propriè uocatos intelligere debemus, si Galeno credimus. Hanc autem hæmorrhoidum prouocationem, licet multifariam efficere possimus, commodius tamen per purgatoria medicamina, & per clysmata faciemus: quæ & propria ratione adeò congruunt, ut eorū assiduus usus » ualde sit in hac uacuationis intentione necessarius. Quando enim (ait Paulus, de his » loquens quibus cerebrū primo afficitur) ob temporis diuturnitatem humor est fa» ctus difficile mobilis, uarias & fortiores curationes adhibere oportet. Purgandi ergo *Purgatio per initia facienda.* sunt statim ab initio per epithymū aut aloën: quorū si modicum quotidie assumpserint, maxime iuuabuntur, & quietē consequētur. Laudauit quoq; Aëtius, ut uēter quotidie leuiter subduceretur, per amaracū & serum nō ex caseo factum, sed ex lacte uel equino uel bubulo. Quo pacto uero à lacte separādum sit serū, docet Diosc. cap. de lacte, simulq́ etiā bibendi modū, quippe ut per interualla, heminæ, id est, ℔. *Amaracum.* 5. bibantur, minus tamē pondus bibenti quotidie fortè sufficiet. Amaracū uero intelligo

tellígo herbam apud nos corrupto uocabulo Marellam uocatam: medicorum uulgus & officinæ, Matricariam uocant. Auic. uehuen, de qua Diosc. scribit sub nomine Parthenij. Ego pro omnibus his utor Sena, quæ licet non multo antea in usum uenerit medicorum, illaboriose tamen melancholiam & exustos humores purgat, & secure quotidie bibitur, additis diuersis rebus, iuxta laborãtis temperaturam, ætatem, horam, & reliqua id genus, quæ in omni sua operatione medicus ante oculos semper habet. In hoc autem uiro, præterquam æstatis tempore, flores uel semina rorismarini maxime puto congruere, & rosas, uel earum potionem æstate. Primo tamen, ut dixit Ruffus, habenda est cura bonæ concoctionis. *Rorismarini semen.*

De Clysmatibus inquit Aëtius: Post uenæ sectionem & purgationem, interpositis aliquot diebus, clysteribus euacua. His auxilijs si sanguis per ora uenarum ani exierit, non erit æger alia molestia propter hoc afficiendus: sin minus, sanguisugis, alijs ue aptis ad id notis medicamentis promouendus. *Clysmata.* Ad hanc quoq; intentionem pertinet uomitus, de quo idem Aëtius: Vomitus per maiora interualla prouocandus, non à cibis, sed ieiuno: nec cum fortibus, quoniam sunt nocua. *Vomitus.* Auicenna uero dixit, accersendum uomitum, si in stomacho sit aliquid quod in ægritudine faciat augmentum, & si non est ægritudo uehementis debilitatis. Verba autem hæc ultima torserunt expositores, quoniam non bene leguntur in communibus exemplaribus: legendum enim, & non est stomachus uehemẽtis debilitatis. *Auicennæ locus emendatus.* Quibus uerbis consonant alia Auicẽnæ uerba, ubi loqui incipit de melancholia in cerebro confirmata. Ait enim: Euacua per clysterem & uomitum, nisi in illo cuius stomachus est debilis. Huc quoque spectant, id est, ad euacuationem materiæ in toto repertæ, urinæ & sudoris prouocatio. de his enim inquit Paulus: Bonæ autem & diureticæ uirtutes, & sudorum purgationes. *Vrina. Sudor.* Vtrunq; igitur procurandum, adhibita tamen cautione, ne calidioribus utentes, eam quæ adest atram bilem exuramus, aut nouã in corpore crescere faciamus. Hæc quidem sufficere puto ad primam intentionem exequendam.

Secunda intentio, hoc est, humoris in capite cõtenti euacuatio, ijsdem ferè auxilijs, quibus & præcedens absoluitur. *Euacuatio humoris in capite contenti.* Erit igitur & hanc ob causam uena secanda, si multi (ut relatum mihi est) sanguinis hic existit: primũ quidem humeralis eius partis, ut bene hoc loco dixit Auic. in qua caput est grauius, facta prius sectione basilicæ, si in toto corpore abundare sanguis uideatur: dehinc ea quæ in fronte est media. Erit enim hic ordo eo casu seruandus, ut primo media, iecoraria secundo, tertio humeralis, quarto uena frontis incidatur. hoc enim uoluit Auic. si eius uerba bene legantur & intelligantur. Sic enim scribendum est: Et quandoq; necessarium erit tibi ut phlebotomes basilicam, cum inuenis signa cõmunia scilicet multi sanguinis in toto corpore, & ante phlebotomiam uenarum frontis, quia tunc mouebit plus. Sanguis ex naribus prouocandus: hirudines post aures admouendæ, cucurbitulæ inter spatulas: tum quoq; per nares & palatum materia euacuanda, atq; etiam per capitis cutem occulta & sensum fugiente difflatione. Pleni autem sunt medicorum libri medicamẽtis quibus hæc tria postrema peragentur. Vtilia autem in distrahendo & uacuando sunt, frequentia balnea: sed dulcium, non medicatarum aquarum. *Balnea.* Siquidem humectandus est hic uir, non exiccandus. Calida autem sunt & sicca, inquit Paulus, omnia spontanea balnea, Galenum sequutus, tum alibi, tum 1. lib. Salubrium. *Balnea spontanea, calida & sicca omnia.* Ego utrorunq; uestigijs hærens, monacho consilium super his aquis pro hoc uiro petenti, absolute eorũ usum in balneis interdixi: potum tamen aquarũ earundem eatenus concessi, quatenus purgationẽ facit dominãtis humoris: in qua tamen & illud cauendum, ne propria ui, aut longo usu, nimis calefaciãt uel exiccent.

His peractis, satis arbitror occursum esse & futuræ ægritudini, & ei quæ adhuc fit: superest ut ei quæ facta est, id est malæ temperaturæ, frigidæ & siccæ, nos oppo-

Præsidia fictæ intēperaturæ.

namus. Illud fiet, si tantum calefecerimus humectauerimusq; caput, quantum frigefactum & exiccatū esse ultra naturalem habitum cognouerimus. Ad hoc autem maxime confert uictus ratio, quæ tanti momenti est, ut absque alio præsidio, ea sola se multos Galen. curasse testetur. Cibus igitur, inquit Paulus, esse boni succi debet, & modice humectans. Aliæ quoq; res, quas non naturales medici uocant, ad easdem qualitates uel actu uel potestate uergāt. Ineptus autem sim, si ad particularia descendam, omnibus nota, præsente præsertim tam docto medico, cui non solum hæc quæ in propatulo sunt, sed etiam quæ plerosque medicorum latent, sunt apertissima. Illud potius non prætermiserim, ultra uictus qualem diximus rationem, caput quoque ipsum esse humidis calidisq; & fomentis & lotionibus præsertim ex altioribus locis guttatim cadentibus abluendum: hoc adhibito moderamine, ut uel utraque simul misceantur, uel per uices, modo hoc, modo altero utamur: cauentes ne tenuioribus partibus per calida exolutis, terrestriores ineptæ omnino resolutioni dimittantur: uel per sola humentia tota materia ita incrassetur, ut ex melancholia comitialis morbus sequatur. Bene igitur monuit Auicenna, utraq; commiscenda, ubi curam eius melancholiæ exequitur, quæ est in cerebro cōfirmata: licet eius uerba non bene in communibus codicibus apponantur. Sic enim legendum erat:

» Et secunda est, ut administres cum euacuatione humectationem assidue cum em-
» brochis & oleis calidis, & ponas in eis ex medicinis, sicut chamæmelon & anethum
» & melilotum & radicem lilij, ut non incrassetur humor propter resolutionem pu-
» ram in qua non est lenitas, neq; incrassetur cum his quæ humectant, & non est in
» eis resolutio.

Auicennæ locus emendatus.

Clarius autem hoc exequutus est Ioannes cognomento Mesue, capite de cura doloris capitis à melancholia, & proprio capite de melancholia, in utroque loco citans Galenum: quanquam ego cum perlegerim totum Galeni librum de medicamentis secundum loca patientia, ad quem maxime hæc pertinebant, nullibi hanc sententiam inueni: sicuti nec Senam in musto misceri. Quod tam alienum est à Galeno, ut iureiurando affirmare possim, nullam esse in Galeni libris Senæ mentionē. Nullibi etiam apud eum legi, iure hœdi aut ueruecis caput abluendum: quæ tamen omnia affert Mesue ex Galeni autoritate. Nec hoc dixerim, quod ea præsidia uelim respui: sed ut cognoscatur, tantum huic Mesue non esse attribuendum, ut quicquid scripsit, absq; alia indagine, (quod multi faciunt) pro oraculo habeatur, quum multi in eo non aspernandi inueniātur errores: quale est illud, quod ex eiusdem Galeni sententia, uitanda esse docet urinam prouocātia: cuius nos contrarium autoritate Pauli superius docuimus. Sed & ipsemet Galenus in cura quartanæ commendat res urinam mouentes, utiturq; diospolitico, & diatrionpiperon uocato medicamine, imò & ipso pipere. Non igitur Galenus fuit, qui urinam prouocantia prohibuerit, sed Auicenna: nec cap. de melancholia, sed de mania. nec tamen prohibuit omnia, sed ea quæ plurimum prouocāt. Nam Paulum sequutus, radicem & semen equini fœniculi quotidie præbet, ac bryoniæ, id est uitis albæ radicē.

Apud Gal. non est Senæ mētio, contrà quàm dixit Mesuas.

Error Mesue.

Hipposelinum.

Bryonia.

Hæc igitur sunt quæ mihi relatis inhærenti, de affectione & curatione huius uenerabilis uiri occurrere, quibus ipsum spero, eo iuuante qui solus languores sanat, sanitati pristinæ restituendum. Quod si omnibus peractis statim nō successerit, non ilico spes abijcienda est. Quemadmodum enim scripsit Aetius, & nos quandoque experti sumus, multi tempore curationis nihil adiuti, post eam roborata natura conualuerunt. Cuncta autem quæ scripsimus, arbitrio ac iudicio præsentis medici subijcimus, uiri solertissimi & studiosissimi.

Ex Ferraria, pridie Calend. Iunias. M. D. XXIIII.

Epist.

EPIST. III. in qua multa ſimplicia medicamina dilucidantur.

Ioannes Manardus Hieronymo Carezono.

S. D.

SErò quidem reſpondi literis tuis, ſi tempus ſpectetur quo ſunt datæ: ci tò, ſi id tempus ſpectes quo ſunt redditæ: citiſſime, ſi nodi conſiderentur, quos petis diſſolui: qui tot ſunt, atq; ita cõſtricti, ut uix ab ipſo eno dari Hercule poſſint. Tuum igitur erit ignoſcere, ſi non omnibus manum admouero, & ſi hos etiam quos aggrediar, non penitus diſſoluero: malui enim tibi minus ſapere putari, quàm minus diligere, præſertim quũ Hieronymus Auguſtonus communis amicus te deſiderare reſponſum per plures antè dies ſignificaſſet, quàm tua mihi fuiſſet reddita epiſtola. Eodem igitur quo tu uteris ordine, ne te diutius protraham, iam rem aggredior.

De Naſcaphtho.

Naſcaphthon Paulus Aegineta Naocaphthon uocat, & à quibuſdã dici ait Nacaphthon: nec plus de eo docet capite proprio, quàm eſſe Indicum aroma. In deſcriptione autem Cyphi Niliaci Lacaphthon dicit eſſe corticem piceæ, uel alterius arboris: ubi eandem rem intellexiſſe mihi uidetur cum Naſcaphtho, ut etiam Hermolaus putauit. Theophraſtus inter aromata quæ unguentis miſcentur, Nartam reponit, libro nono de hiſtoria plantarum: quam eſſe eãdem rem cum Naſcaphtho, ſuſpicor potius, quàm certus decernam. quod ſi uerum eſt, fortè pro Narcaphtho apud Dioſcoridem legendum Nartaphthon. Hæc ſunt quæ hactenus cognoſcere ualui de Naſcaphtho: nec temere arbitror inuenias, qui docere certum aliquid de eo poſſit, peregrina ſemper re, & quæ iandiu apportari ad nos deſierit. Nuper tamen ex Thoma Lucẽſi, arte quidem ſeplaſiario, ſed eruditione multos medicos excellente, didici, corticem qui uulgò Tegnamen dicitur, eſſe Naſcaphthon.

De Halimo.

Halimon (ni fallor) uidi aliquando iuuenis in maritimis Vmbriæ, monſtrante Vlyſſe Lanziareno, uiro omnium bonarum artium ſtudioſo, & in herbaria (quantum illa ferebat ætas) erudito: quo uero nomine ab eo diceretur, non ſatis poſſum meminiſſe. Scio ab Auicenna in ſecundo libro de ea ſcribi, ſub Melliæ nomine, & à Serapione ſub nomine Molochiæ, & alio nomine Atriplicem marinã ab eodem uocari. Scio etiam tum in hiſtoria, tum in uiribus aberraſſe hunc barbarum. In hiſtoria quidem, quod plures ſpinas habere dicit, quàm Hauſegi, id eſt Ramnus, habeat: & id quidem ex Dioſcoridis ſententia, qui apertis uerbis carere ſpinis ſcribit. Saporem etiam ex Galeni ſententia ei dicit eſſe amarum, ſalſum cum pauca ſtypſi: quum Galenus nullam ei attribuat amaritudinem, ſed ſalſum & ſubſtyphonta tantum ſaporem. Habere etiam inflammationem paucam, uitio tamen (ut puto) librarij: legendum enim inflationem. Radicis drachmas duas cum melicrato potas conquaſſationi conferre neruorum, ſedare dolores, & prouocare lac ſcribit autore Dioſcoride: qui tamen non duas, ſed unicam drachmam, lenire tormina rupta & conuulſa dixit, & facere lactis ubertatem.

Error Serapionis.

De Ramno.

Ramnum, Hauſegi uocat Auicenna, licet falſò dicatur rubus. Eſto enim quod ramnus inter rubos à Theophraſto alicubi numeretur, neq; ipſe tamen neq; alius bonus autor, ſimpliciter affirmauerit ramnum eſſe rubum: minuſq; quàm cæteri hoc dicere poteſt Auicenna, qui aliud caput ſcripſit de rubo: ubi dicit quoſdam dixiſſe rubum eſſe Alhauſegi: qui loquendi modus oſtendit, eum ſic dicentium opinionem non ſequutum. Quicquid autem de hoc ſit, conſtat rem, quæ nunc dicitur rubus, diuerſam eſſe ab ea, quæ capite de Ramno à Dioſcoride deſcribitur. Spinam uocatam ceruinam, ego ſemper arbitratus ſum genus eſſe Ramni. Marcellus contrà ſentit, leuibus (ni fallor) argumentis: quod uidelicet ramnus frutex, non arbor

est, nec eius materia rubro colore uisitur, quum spina uocata Ceruina iusta arbor sit, & tota rubeat. Quod enim ad magnitudinem attinet, memini me olim puerum uidisse Ceruinum spinum, uix duas ulnas à terra elatum, fruticemq; potius quàm arborem præ se ferentem. Quod si specie arboris quandoque uisitur, non facit hoc,

Brassica ingēs.

quin natura sit fruticosa. Vidi enim quandoque Florentiæ brassicam, quæ proceritate multas æquabat arbores, & quasdam etiam superabat: nullus tamen propter unam alteram ue talem, brassicam inter arbores numerauerit. Sed & ipsemet Marcellus paliurum, quem affinem ramno facit, quandoque arborescere, quandoque fruticis naturam ait non excedere. Ex colore etiam non satis ualidum colligitur argumentum: non enim in totum rubet ceruini spini materia, sed extrorsum candida quum sit, introrsum rubet. Sint igitur uel non sint idem ramnus & ceruinus spinus, neque enim hoc nunc decerno, argumenta certe Marcelli non ea ostendunt diuersa: tantisper igitur ceruinus spinus mihi pro ramno stet, donec alia spina compareat, quæ eum loco dimoueat. non utar tamen ea, quum nota sint multa, longéque magis exposita, quibus possim in erysipelatibus & herpetibus uti. Vim eius in herpetibus tacuit Auicenna, sicuti & quod pro amuleto sit, in foribus & fenestris suspensus, ad mala arcenda medicamina: qui tamen in hoc minus peccauit, quàm Serapion, pro malis medicamentis propriam scribens arboris operationem.

De Paliuro.

Paliurum si dixero me uidisse, dicam quod certum mihi non est: si non uidisse, id quod est ambiguum. Videor enim uidisse inter sepes uaria fruticum genera spinis obsita, atq; in his fortè Paliurũ. An uero aliquo in loco arborescat, incertũ mihi est. Virgilius carduis eum iungens, arborem putasse non uidetur: nec in carminibus suis Columella, rubis, herbisq; potius, quàm arboribus connumerans. Aliquo tamen in loco arborem fieri, Agaioclis & Theophrasti testimonio, credendum: quibus consentire Plinius quoq; uidetur, loto eum coniungens, quam pyri esse scribit magnitudine, Theophrastum sequutus.

De Loto.

Fuit autem & ipsa Lotos quandoq; Italiæ familiaris, nunc adeò rara, ut ferè pro miraculo ab aduenis spectaretur ea, quæ prope templum diuo Antonio dicatum Patauij Hermolao uiuente uidebatur. Scribit de fructu eius Auicenna, sub nomi-

Auicennæ error in Anescen.

ne grani Anescen, non absque tamen errore, ut ferè solet: magnitudine enim piperis esse dicit: dicente Dioscoride, & eum sequuto Serapione, quod maius est, & Theophrasto fabæ æquante. Tacet dulcedinem, odoris boni dicit, quum Dioscorides dicat grauis. Addit coloris similitudinem, quem tacet Dioscorides. Plinius croci esse dum est maturum, ante maturitatem alium atque alium. Addit & quod facilius frangatur, & nescio quid de medulla: quæ unde acceperit, diuinare non potui. Sed quod peius omnibus his est, ponit calidum & siccum in secundo ordine, quum Razes & Serapion reponant inter frigida: Galenus & Paulus siccitatis mentionem faciant, sed actiuas (ut philosophi uocant) qualitates reticeant. Serapion arborem uocat Sadar, fructum Nabac: quem sequutus uidetur Auicēna. Nam præter ea quæ suprà ex eius diximus sententia, de Sadar quoque scripsit capite 631. nihil tamen aliud de ea tradens, nisi quod ad caput de Nabac, lectorem remittit: nulla habita mentione eorum, quæ de grano Anescen superius scripserat. Ex quo col-

Auicēnā suo de medicina lib. supremam manū non apposuisse.

ligi facile potest, id quod ego sæpe soleo dicere, Auicennam suo de medicina libro ultimam manum non apposuisse: sed quæ occurrebant, à uarijs autoribus sumpta, in unum uolumen congessisse, digesturus per ocium, si licuisset. Celtis hæc arbor latine dicitur, & faba græca uel syriaca, quia autore (ut diximus) Theophrasto, fructum fert magnitudine fabæ.

De Hiberide.

Hiberidis nomen duabus herbis adscriptum inuenio: uni, quam Nasturtij folia

habere,

habere, in fine primi libri scribit Dioscorides, & libro uigesimoquinto Plinius: alteri, quæ fruticosa & lauri folio, nisi maius longe esset, cuius inter coxendicis remedia meminit Aegineta, alioque nomine uocari dicit Lepidion: de quo Lepidio scribit Dioscor. libro secundo, nulla eius ceu notæ herbæ parte depicta. Plinius libro decimonono, laurinis folijs esse, sicuti Paulus, scribit: sed mollioribus, non maioribus, ut Paulus: nisi & in ipso Plinio deprauatus locus sit, & pro mollioribus, legendum sit maioribus. Arabes sub uoce Sceitaragi, de Lepidio loquuntur: licet Auicenna sub eodem nomine de ligno quodam Indico & de fructu alio pertractauerit, atque ultra hæc nõnulla adiecerit, quæ de Hiberide à Dioscoride uidentur accepta: quod tamen caput ego post Marcellum fini primi libri simul cum capite de Halicacabo, Dioscoridi accreuisse puto. Non enim in eum locum ubi de arboribus tractatur, congruum erat, duas illas herbas non uocatas irrepere: & quum de Halicacabo libro quarto inter Strychni genera abunde differuerit, superuacaneum omnino fuerat de ipso seorsum, & importuno adeò loco pertractasse. Quare probandi uidentur codices, in quibus caput illud ultimum non inuenitur: quo summoto, non uideo quo pacto Hiberis herba, sola possit inter tot arbores comparere, præsertim quum nec Galenus nec Paulus proprium de Hiberide caput scripserint, contenti de Lepidio scripsisse, quod uocari à nonnullis dicunt Hiberida. Huic si accesserimus sententiæ, Hermolaóque consenserimus, Lepidion esse herbam, quæ nunc uulgò apud nos Raphanus dicitur, affirmanti, quæ à Pannonibus, apud quos in continuo usu ad carnium & piscium condituram est, Turma dicitur, apud alios, ut audio, Myrroraphanus appellatur: cui in gustu & uiribus tanta est cum Nasturtio affinitas, ut Cardami nomen tertium apud antiquos meruisse putanda sit: quod & apud sciolos quosdam & grammaticos & medicos adhuc reseruat, Nasturtium scilicet nuncupantibus: si his utique consenserimus, Hiberis erit notissima sub Raphani nomine. Si uero de prima Hiberide loquamur, de qua Dioscorides libro primo, & Plinius uigesimoquinto, utique fatebor hanc mihi incognitam, nisi inter Nasturtij genera deputetur.

Capita duo Dioscor. accreuisse.

Raphanus.

Silurum piscem esse quem nunc uulgò Sturionem uocamus, in nuperrime uulgato de piscibus Romanis libello, multis rationibus probare contendit Paulus Iouius, inter eos qui hoc seculo medicinam bonis literis coniunxere, eminentissimus. Cui sententiæ cur non accedam, multa me, licet inuitum, cogunt: non enim libenter à tanti uiri, atque etiam amici sententia recedo. Primum est, quod Silurus dentes adeò duros habet, Aristotele teste, ut morsu hamos frangat. Nullos autem esse Sturioni dentes, & omnes sciunt, & ipsemet Iouius attestatur. Silurus eodem autore damnatur, quum fert oua. Nos autẽ fœminas Sturiones ouis plenas plus quàm enixas probamus: non usqueadeò tamen, ut maribus, quod idem in Siluris facit, præferamus. Silurus Canis exortu, quia sublimis innatat, sideratur: Sturiones eo tempore maxime cõmendamus, imò (ut ipsemet Iouius ait) in medijs tantum solstitij feruoribus laudantur. Adde, si placet, quod Silurus, Plinio teste, omne animal grassando appetit, ut & innatantes equos quandoq; demergat: quod facere nullus unquam Sturiones uidit, ceu segnitiem potius, quàm tantam agilitatẽ præ se ferentes: alioqui quo pacto magna animalia uel læderent, uel tenerent, quum dentibus careant? cur etiam in tam uasta animalia insiliant, quum non nisi minutissimis & sugendo uesci possint? Mitto longam illam, & quasi singularem ouorum custodiam, de qua Aristoteles, & eum sequutus Plinius: & quod fluuiatilis semper ab Aristotele dicitur, neq; inter eos pisces cõnumeratur, qui ex mari ad flumina ascendunt: è quorum numero Sturionem esse, nec ipse Iouius diffitetur. & quod præcipuæ magnitudinis est Silurus, nec minus quindecim talentis aliquãdo pendet, teste Plinio, ad quam molem nullus Sturio protenditur. Vnum est quod plurimum

De Siluro.

Paulus Iouius.

Silurum nõ esse Sturionem, manifestis rationibus probatur.

apud me potest, quod scilicet Plinius prope Padum natus, & qui propter Tyberis ripas uixit, Silurum, si esset Sturio, peculiarem Nilo non fecisset: sed Attilo potius Padano, sicuti magnitudine, ita natalibus associasset. Hæc sunt quæ me à Iouij sententia uel inuitum retrahunt, rationibus præsertim, quibus utitur, me non retinere ualentibus. Maxime enim adductus ad id opinãdum est, quia mirum ei uidebatur, quod Silurum apud antiquos celebratum, hac ætate ignoremus: & Sturionem ex aduerso nunc celeberrimum, quo nomine ab antiquis dictus sit, plurimum dubitemus. Minimam autem hoc argumentum apud me uim habet, qui (iam supra tertium decimus agitur annus, dum Vladislai Pannoniarum regis saluti inseruirem) non semel uidi piscem, quem indubie Silurum esse, præter reliqua, hoc argumento putaui, quod in animalia quantumuis magna, in Tybisco præsertim flumine, quod Istrum influit, audacissime adeò insurgit, ut nec hominibus parcat. Publica enim apud Pannones fama est, aliquando captum, in cuius uisceribus humana manus ornata anulis inuenta sit. Vocant incolæ hunc piscem (si recte memini) Acchiam, uastissimo ore, & durissimis dentibus armatum, figura Gobio similem, eaq; aspectus atrocitate, ut terrorem etiam mortuus uideatur spectantibus afferre. De nomine uero Sturionis apud antiquos, ut ab illis in totum dissentio, qui Lupum uel Attilum notissimos nũc pisces arbitrati sunt: ita alteri illorum accedo, qui uel Torsionẽ, uel Hyccam putauere. Vter autem uerior, nõ opus est esse me hoc loco arbitrum: satis enim fuerit id quod petis declarasse, quem scilicet piscem esse nunc Silurũ existimem. Sturione igitur & Siluro nunc sepositis, ad minutiores pisces, hoc est Smarides, me conuertam.

Silurum apud Pannones haberi.

Sturio, uel Torsio uel Hycca est.

De Smaridibus. Mænulæ.

Smarides maritimi pisces adeò Mænis similes sunt, ut ab eodem nomine utraque Mænulæ nunc uulgò dicantur: plebei certe & uiles adeò pisciculi, ut non numero aut pondere, ut ferè reliqui, sed aceruatim inuitato etiam emptore, Venetijs uendantur.

De eruo. Orobum ignorauit Auicen. ut multi etiam nostro æuo.

Eruum, Græci Orobum, Auicenna cap. 331. herbam Iudaicam: capite uero 353. Herbum uocauit: ignorare tamen uisus, quæ res esset, sicuti & à multis nunc quoque seplasiarijs & medicis ignoratur, granum quoddam nigrum Vitiam potius, quàm Orobum referens, pro ea capientibus, quum sit in Tuscia notissimum. Vidi ego Florentiæ album & rufum.

De sisere.

Sisere, siue Sisarum in Italia non uidi: in Pannonia uidisse me puto & Germania eius radicem, napi figura & magnitudine, luteo colore, iucundo satis odore, & sapore adeò grato, ut ad nobilium quoque mensas ueniat cum bubulis carnibus elixa: ut minus mirandum sit eam Tiberium è Germania flagitasse, ut scribit Plinius.

De Atriplice.

Atriplex notissimum semper fuit olus: Atreplexum antiqui uocabant: unde uulgò apud nos nomine parum decurtato, Trepexum adhuc nominatur. Dicitur & alio nomine à Græcis Chrysolachanum, quasi aureum olus dixeris: cuius quoddam genus dicit Plinius in pineto nasci, lactucæ simile: hoc ego plerunque suspicatus sum esse olus nunc apud nos cõmune, Spinacia nominatũ. Quod si uerum est, nõ bene ab Hermolao hi reprehẽduntur, quibus uidetur Atriplex idem esse cum Spinacijs: erit enim idem eo modo, quo genus est idem cũ specie, ut Atriplicẽ, seu, quod idem est, Chrysolachanũ duas sub se species continere intelligamus, Spinacia uidelicet, & Trepexũ. Quare uero Plin. dixerit in pineto illud nasci, nõ satis est mihi compertũ: subesse tamẽ mendam puto, & pro pineto legẽdum nomen aliquod, quod à spina deriuetur. Nec unica hæc in ea mẽtione dubitatio, sed alijs etiã sociata pluribus: ut, quod secundum genus folijs esse oleris dicitur: incertum enim est inter tot olerum genera & diuersa folia, cuinam simile statuatur. Ibi quoq; oriri ambiguitas potest, ubi dicitur, edi ut olus molle. Verum si oleris nomine dum simpliciter profertur, brassicam intelligamus, utraq; hæ dubitationes tolluntur. Intelligendum

Spinacia, Atriplicis fortè genus.

Plinij locus emendatus.

dum autem ita eſſe, ex Plinio licet colligere, libro 19. capite octauo ſcribente: Olus caulesq́ quibus nunc principatus &c. Et libro 35. capite 15. de Alumine, quod lepras curet cum ſucco olerum: ſcribente Dioſcoride, capite de Alumine, Cramben, ubi Plinius olus dicit. Similiter cum idem, inter braſſicam & uitem eſſe inimicitias: Varro libro primo, capite 16. Vitis, inquit, adſita iuxta olus &c. Sed de Atriplice hactenus nimis multa.

De Chondrilla.

Chondrillam Serapion cap. 143. Candarel nominat. Eſt autem herba adeò Cicorio ſimilis, ut Cicorium etiam nunc dicatur. Primum eius genus, in cuius ramuſculis gummi Maſtichæ ſimile inuenitur, neſcio me unquam uidiſſe. Secundum creberrimum apud nos eſt, folijs communi Cicorio ita ſimilibus, ut non dignoſcerentur, niſi magis & inciſa eſſent, & terræ hærerent.

De Tragopogone.

Tragopogon id olus ſylueſtre eſſe diu arbitratus ſum, quod uulgò barbam preti dicunt, petræ fortè uolentes dicere, uel presbyteri, quem prete uocāt: folio enim Croci oblongo conſtat, radice dulci & longa, caule exiguo, ſuper quem barbula cana, à qua nomen accepit. Me tamen ab antiqua ſententia deterret Hermolai autoritas, magni alioqui momenti, falſò opinari id quod nos, nonnullos dicens: ſed quia nullam rationem reddit, quare falſi ſint qui ita opinantur, nondum antiquam penitus deſero opinionem.

De Ornithogale.

De Ornithogale nihil habeo quod ſcribam, niſi uelim ea excribere, quæ Plin. & Dioſcor. de ea tradidere: nec magni referre uidetur eam cognoſcere, quum Gal. & Paulus, ut nullius uſus in medicina, eam prætermiſerint.

De Phaſeolo.

Hermolaus à recentioribus Aëtium ſequutis, Phaſeolum pro Smilace intelligi ſcribit, non candidum, ſed rubentem, qui & lobos, & dolichos dicatur: quam ſententiam licet nec approbet, nec reprobet, ſed tantū referat Hermolaus, eam tamen ac ſi ab illo probaretur, & recitat Marcellus, & explodit: non alio argumēto, quàm quod uerisſimile non uidetur ad eam altitudinem & frondium copiam poſſe legumen aliquod augeri, ut ſcenas & tabernacula ueſtiens inumbret: in quo argumento tantus Marcello fuit taxandi Hermolai ardor, ut ſemetipſum, proprio (ut aiunt) gladio iugulet: ſiquidem ſuperius hoc eodem capite Smilacem, quicquid ea ſit, in leguminum genere & cenſu numerandam dicit: quam tamen ipſomet interprete tanto incremento eſſe dicit Dioſc. ut ſcenas & tentoria inumbret. Fateri igitur oportet, aut uerbum Dioſc. σκηνοποιῶσι, non bene à Marcello conuerti: aut Smilacem, quæ ipſomet teſte, legumen eſt, adeò poſſe creſcere, ut tabernaculi inſtar ſoles arceat: atq́, ut ſequens eſt, Marcelli argumento eos non reuinci, qui Phaſeolum pro Smilace intellexerunt: quum tamen eſſet ad manus aliud argumentum, quo poſſet eorum ſententia euidentius conuelli: ſi enim Smilax ſit Phaſeolus, ſequitur Dioſcoridem de eodem legumine bis ſcripſiſſe: primo ſcilicet ſub Phaſeoli nomine, ſecundo ſub nomine Smilacis. quod tamen argumentum licet probabilius uideatur, quàm id quo uſus eſt Marcellus, facile tamen diluitur ex his, quæ lib. 1. Epiſt. medicinalium, epiſt. 3. à nobis tradita ſunt: oſtēdimus enim Phaſelum aliud legumē eſſe à Phaſiolo, ſicut ab utroq́ Piſum. Iuxta quam ſentētiā dicere quiſpiā poterit, de Phaſiolo, id eſt, de legumine, quod latine dicitur Eruilia, ſub Phaſioli nomine ſcripſiſſe Dioſcor. de Phaſelo autē, ſub nomine Smilacis: quorum dictorū primum certum apud me eſt: ſecūdum etſi nō adeò mihi compertū ſit, uideo tamē Serapioni & Auicennæ placuiſſe, quum de Phaſiolo nunc uulgò uocato ea prodiderint, quæ Dioſc. de hortenſi Smilace. Nuper tamen etiam cognoui ueram Smilacem in ſummam proceritatem aſcendentem, grana quoq́ in ſiliquis producentem, Phaſelo communi præterquam colore (rubra enim uel crocea ſunt, & ueluti à lateribus preſſa uidentur) ſimilia. Multo tamen duriora uidentur quàm cōmunes Phaſeli. In ſumma igitur tria iam cognoſco in hoc genere uel ſub hoc nomine legumina, ſpecie inter

Eruilia Phaſiolus eſt.

Phaſiolus apud Auicen. & Serapionem Smilax eſt.

se diuersa, Phaselum scilicet cõmunem, Phasiolum qui & Lobos & Eruilia dicitur, & Smilacem.

De Medica. Medica quanto olim notior Italiæ, tanto nostro seculo ignotior, quum sit in Hispania uulgaris, & notissima, Alfalfa ab ea gente uocata: quæ uox forte deducta est à uoce Alfasafat, quam Auicenna simul cum nomine Cot, & Alfisfcat, eidem in 2. lib. adscribit: licet lib. 3. cap. de tremore, ubi oleum de Andacoca multum laudat, uideatur eandem per Andacocam intellexisse.

De Aphace. Aphacen Viciæ proximam esse, ex Galeno lib. Alimentorum primo colligi potest, de utraq; eodem cap. scribente, similitudinemq; quandam inter eas agnoscente. Nonnulla tamen à Theophrasto Aphaci adscribuntur, quæ longe distare eam à Vicia manifeste ostendunt: quale est, folia similia agresti Cicorio habere, primã Vere florere, citissimum senescere, florem in lanuginosos pappos resolui, aculeatã esse, & alia. Quod autem mihi de ea uideatur, hoc est: Duplicem Aphacen esse: alteram, de qua Dioscor. & Galen. scripserunt, inter legumina reponendam, Viciæ adeò similem, ut eius nomẽ etiam hodie adhuc apud rura retineat, & syluestris Vicia dicatur, quam in agris sæpissime spõte natam uidemus: de hac proculdubio scripsit Plinius capite quinti libri septimo & uicesimo: & Auic. lib. 2. uidetur scripsisse sub nomine Bachechem, cap. 103. Aliam, de qua Theophrastus lib. 7. & Plinius libro 21. inter syluestria olera reponendam, & quæ (ni fallor) Cicorij nunc species habeatur, flore luteo.

Duplex Aphace.

Vicia syluestris.

De Thlaspi. Thlaspi. Serapion de eo scribit capite de Nasturtio, sub nomine Nasturtij tectorum. In Theriacæ autem descriptione, Nasturtium album uocauit, sicuti & in eadem Auic. Quo nomine autem nunc uulgò dicatur, haud satis mihi compertũ est, nec præterea aliquid, nisi quæ lib. 6. Epist. medicinalium à me sunt scripta.

De Erysimo. Erysimon sunt qui esse putent olus, quo in acetarijs libenter simul cum lactucis uescimur, Eruca gentilis uocatum: à quorũ sententia non admodum sum alienus. Alij herbam esse dicunt, cuius semen uulgò Rhugetam appellant. Serapion Buru gi nuncupauit. Auic. capite de Tuderi, Orminum quidem pingit: plures uero medicinas Erysimi, quàm Ormini sibi adscribit.

De Ptarmice. De Ptarmice nihil habeo quod scribam, ceu frutice inter montana, ac petrosa loca nato, nec qui unquam ad campestria hæc nostra loca, quod norim, descenderit.

De Struthio. Struthion, quam Condes Arabes uocant, diu desideraui. Vidi toto eo tempore, quo in Pannonia fui, singulis annis, quo die oleæ ramos apud nos sacerdotes, certa cum religione benedictos populo donant, flores sine odore, quos simul cum subuirentibus salicis ramusculis, pro olea, qua carent, Pannones tribuunt: quos, quod passerum species præ se ferebant, Struthi flores existimaui: sed quia ineunte Vere uisebantur, quum scribat Plinius Struthion æstate florere, licet reliqua satis quadrarent, non sum ausus eam herbam Struthion credere. Marcellus uulgarem herbam dicit, & ubiq; locis incultis nascentem. Sunt & qui in agro Bononiensi nasci dicũt, & Gualdam uulgò dici.

De Arisaro. Arisaron mihi penitus ignota, & forte Italiæ: nam (si Plinio credimus, qui Arim eam uocauit) Aegyptia herba est.

De Isatide. Isatim nunc uulgò Guadum uocant: uulgaris & notissima herba est, ut quam nigro colori infectores substernunt. A Serapione uel eius interprete uocatur Indicum, quum sit alia res, quæ Indicum uocatur. Auic. scripsit de eo sub nomine Nil.

Nil. Germani tamen uocant nunc Nil, album quendam puluisculum in ærarijs fornacibus inuentum, oculis ualde utilem: de quo per iocum dicunt, Nil prodest oculis: quem ego puluisculum puto esse uerum Spodium, magno medicorũ errore, qui imponi sibi à mercatoribus permittunt, uilissimas quasdam res exustas pro Spodio multa pecunia uendentibus. Quanquam me non latet quosdam esse, qui Nil illud

Spodium apud Germanos sub nomine Nil haberi.

existiment Pompholyga siue Tutiam esse: ex quorum sententia ipse quoque quodam loco suprà loquutus sum.

De Crocodilio. Crocodilion similis est Chamæleontæ nigræ, ei uidelicet herbæ quæ nunc Carlina dicitur. Distinguitur, præter natales, radice, quam longã, & mediocriter latam habet, odore ut Nasturtiũ acri. Carlina crassam, extrinsecus nigrã, interius subflauã.

Acantha Arabica, Poterion, Acanthion, mihi sunt penitus ignota.

De Acantha. Acantha uel Acanthus per multos annos à me quæsita, anno ante hunc tertiodecimo, aliud tunc agenti, sese mihi obtulit, gratissimo spectaculo: uulgò apud nos Brancham ursinam maiorem uocant. Est enim alia minor, re & nomine, cuius frequens apud iuniores chirurgos mentio: ex qua Vladislao Pannoniarum & Bohemiæ regi, mihi olim benignissimo domino, pergratum edulium parari à suis cocis solebat. Est autem frequentior hic, quàm prima: neutram tamen in Italia alibi, quàm in hortis uidi.

De Tragorigano. Tragoriganum Leonicenus, in uestigandis simplicibus medicamentis, sicuti & redintegranda uniuersa medicina diligentissimus, à similitudine uocum motus, herbam esse putauit, gratam in acetarijs, quæ uulgò Tracon nuncupatur, & ab Auicenna (ni fallor) una transposita litera, Tarcon. A qua sententia ego semper abhorrui, quoniam Tragoriganum folio & ramulis origano communi, agresti ue Serpyllo similibus scribatur à Dioscoride, à quibus Traconis folia multum sunt diuersa, ramulosq; uel non habet, uel alios omnino, quàm origanũ, uel serpyllum. Nunc uero in mentem mihi uenit, fortè genus primum intellexisse Leonicenum, quod loci gratia lætius inuenitur & latifolium magis: subijtq; in memoriam in inferiori Pannonia prope eam regionẽ, in qua fuit Sirmium nobilis olim ciuitas, nunc uinorum gratia celebratissima, uidisse me aliquando hanc plantam, adeò præ soli bonitate luxuriantem, ut ad bicubitalem ferè altitudinem attolleretur, & folio esset pollicari latitudine. *Sirmium Pannoniæ.* Si tamen uerum est id, quod præter uulgatã opinionem Hermolaus confirmat, ex semine uidelicet lini in cepis macerato nasci hanc herbam, artificialis potius herba erit, quàm Tragoriganum.

De Maro. De Maro non semel scripsimus ex Galeno libro de Antidotis, adeò similem esse Amaraco, hoc est Maioranæ nunc uocatæ, ut eodem nomine, utraque Maiorana apud nos dicatur. Nobilior tamen habetur Maron, quoniam odoratior, nec uillosa, ut uulgaris Maiorana, folijsq; albicantibus. Est in secundo Auicennæ libro caput de Maro, in quo, sicubi, maxime detegitur, quàm ignarus fuerit simplicium medicamentorum.

De Acino. Ocimum. Acinos, clara adeò redditur ex Ocimi notissimæ herbæ similitudine, ut uel ex hoc solo debeat agnosci. Ocimum autem id intelligendum est, quod maioribus folijs constat, minusq; hodie in precio est: tale enim intellexisse uidetur Diosc. quum Mercurialis folia, quæ satis magna sunt, Ocimo faciat similia. Vidi ego iuuenis dum ad perdiscendas herbas cum earum peritis euagarer, herbam quandam odoratam, quæ nisi hirsutior fuisset, Ocimũ credi poterat, hanc mihi pro syluestri Ocimo præceptor meus monstrabat, & Acinos mihi nunc est.

De Bacchare. Baccharem nescio an unquam ueram uiderim, omnibus herbarijs Asaron pro ea monstrantibus. Marcellus notissimã omnibus esse ait, ruraq; omnia uolentibus eam monstrare. Volui sæpe è Florentia petere, sed alijs occupatus negocijs minime feci: dabo operam ut ineunte Vere ad nos deferatur.

De Panace. Ex tribus Panacis generibus, Herculeum tantum, quod meminerim, uidi: & id quidem uno tantum loco, Ferrariæ in horto monachorũ, quos uulgò Iesuatos uocant. Ex hoc manat Opopanax: licet Mesue alterius uideatur fuisse sententiæ, sicuti in nostris in eum annotationibus demonstratum est: poterat tamẽ ueritatem, si non ex Græcis, saltem ex suo Serap. ediscere & Auic. qui, tametsi nõ absq; multis *Opopanax. Mesue lapsus in opopanace.*

erroribus,quos quisquis cum Dioscoride eorum dicta contulerit,facile animaduertit, Heraclium tamen Panacem è quo fit Opopanax, melius quàm Mesue uidentur agnouisse.

De Ligustico in alia epistola ad eundem Carezonum. De Ligustico quid sentirem, tertio ante hunc anno, tibi meis literis significaui: quare quum in eadem adhuc sententia perseuerem,ne (ut aiunt) actum agam,nihil aliud nunc scribam.

De Siso. Sison in Syria nasci scribit Dioscorides, semenq; esse,nulla plantæ in qua gignitur,habita mentione,nisi quod in cacuminibus multa habet ueluti granula. Galenus addit,subamaro esse sapore: nec ipse tamen,nec alius (quod sciam) quicquam tradit,per quod possit eius planta cognosci: quare à Syris quærenda eius historia.

De Smyrnio. Smyrnium,quicquid alij sentiant,mihi est id, quod nunc Alexandrum uocant, uoce ab Olusatro deflexa. Florentiæ Macerones, corrupta & ipsa à Macedone nominatione.

De Elaphobosco. Elaphoboscum nondum uidere mihi datum est. Vulgares quidam herbarij herbam pro ea ostendunt,cui præter folia satis quadrant reliqua: quanquam nec uerum folium satis nobis certum est: siquidem Dioscorides Terebintho,Plinius Olusatro simile facit,nisi sit in Plinianis codicibus menda, à tot,tamq; oculatis castigatoribus nondum castigata: quod ego certe tam uehementer suspicor, ut non possim aliud cogitare. Nec solum uerbum Olusatrum mihi suspectum est eo loco,sed tota » illa periodus, Semine corymbis dependentibus similis effigie, sed non amaris folijs » olusatri. Quem locum,si mihi quoq; liceat ferulam errantibus Plinij codicibus adhibere,partim coniectura, partim lectione quorundam hæc Plinij uerba recitãtium, *Plinij locus castigatur.* sic emendauerim: Semine corniculis dependentibus Siliciæ, id est fœnigræci effigie,sed non amaris,folijs oleastri. Oleastri enim ad Terebinthi folium,quod est laurino simile, magna affinitas est,quæ nulla est olusatri. Nulla tamen aut corymborum,aut cornicularum in Dioscoride est mentio,nisi in Elaphobosci coma corymbos intellexerimus, quales & in Hipposelini coma intellexit Dioscorides. Hæc sunt mi Hieronyme quæ hactenus de his cognoscere ualui plantis, de quibus me interrogasti. Vereor autem hæc mea nõ omnia fortasse probatum iri: sed malui inscitiæ apud te reus fieri,quàm quicquã,quod posceres,negare. Vale,& si quid melius in his indagaueris,mihi quoq; te non pigeat impartiri.

Ex Ferraria, VI. Calend. Martias. M. . D. XXV.

EPIST. IIII. Ioannes Manardus Vincentio Caprili medico egregio S. D. De Lilio conuallium.

Egisse te Epistolas meas medicinales, & laudasse (ut uerum ingenue fatear) non parũ gauisus sum: (quis enim à laudato uiro laudatus non lætetur?) Longe tamen maiorem ex eo uoluptatem accepi,quod me rursus ad scribendum prouocas,& quasi quodam præludio,prælusoria'ue pugna in amœnissimum florum campum inuitas. Nihil enim libentius facio, quàm cum pulcherrima illa Hesiodia lite, à Galeno etiam probata, *Certamen in re literaria.* decerto, in qua longe melior est uicti, quàm uincentis conditio: uictor enim gloriam,fluxam certe rem,ac fragilem,& quam boni ferè semper,uel nihili,uel minimi fecerunt: uictus ueritatis agnitionem, qua nulla preciosior, magisq; optanda possessio,post pugnam reportat. Occurrit autem tibi primo in ipso patẽtissimo florum campo, cãdidissimus ille flosculus,mole quidem exiguus, ui adeò eximius,ut suauissimum odorem tam longe lateq; iactet,ut nulli quantumuis magno flori in hoc cedat; ab qua candoris,odorisq; præstantia, Lilij nomen à Pannonibus,aquilonaribusq;

ribusq́ alijs hominibus, apud quos est frequentissimus, meritò adeptus est: adiecta Conuallium cognominatione, quoniam & in humilibus potius, quàm in sublimibus locis nasci eum uidebant, & sponsum seipsum in Canticis canticorum nuncupare conuallium Lilium legebant. Hunc tu primo congressu, eum qui Conuoluolum putauit proterens, Hemerocallem uocari à Dioscoride & Plinio audacter contendis. Ego uero nimis fortè mihi sumens, & tibi & illi occurro quisquis fuerit, aliam rem & ab Hemerocalle, & à Conuoluoli flore Liliolum hoc conuallium esse affirmans: quod non alia ratione melius probare possum, quàm re ipsa uel ante oculos posita, uel ita calamo depicta, ut qualis sit, etiam ab his qui non uiderunt, possit intelligi: ita enim discerni certo iudicio poterit, an ea huic flori cõgruant, quæ de Hemerocalle & Conuoluolo à bonis autoribus traduntur.

Lilij cõuallium depictio.

Planta ex qua flos iste prodit, folio fermè constat Arnoglossi, minus tamen striato, & plures quidem fibras, sed nõ adeò manifestas ostendente, cauliculis tenuibus, eidem etiam Arnoglosso similibus: flosculis plurimis, uestitis calathi figura, summo candore fulgẽtibus, & suauissimum odorem late fundentibus: radicibus laxis, longis, nodosis. Quæ quantum notis Hemerocalles dissideant, nemo est Dioscoridem & Plinium legens, qui non facile agnoscat: folio enim & caule Lilij constare Hemerocallem dicunt, radice bulbosa, & magna, flore uehementer pallido. Similitudinem inter folia, licet non multa sit, potest tamen quispiam defendendi proprij dogmatis gratia, affirmare: caules uero tantum distant, quantum baculi crassities à festuca. Quid uero dicam de radice, quæ in Hemerocalle crassa & bulbosa, in hac planta tenuis, & laciniosa? Quid de flore, quem Hemerocallis ualde pallentẽ, plan ta hæc candidissimum ostendit? Ex his probatum mihi manifeste uidetur, Liliolum hoc à magno Hemerocallis Lilio longissime distare.

Hemerocallem non esse Lilium conuallium.

Non esse autem Conuoluoli florem ita euidens per se est, ut stultus putãdus omnino sit, ut tu etiam scribis, qui id non modo credat, sed suspicetur. Si igitur flos hic cõuallium Lilium uocatus, nec Hemerocallis est, nec Conuoluolum, quo, inquies, nomine ab antiquis dicitur? Dicam quid suspicer, ut uobis quoq; insurgendi contra me materiam præbeam, mutuoq; hoc congressu tandem ueritas eruatur. Obseruaui ego multoties, dum Vladislao & Ludouico Pannoniarum & Bohemiæ regibus inseruirem, tantam esse affinitatem inter huius flosculi plantam, & eam quam uulgò Fraxinellam nunc uocant, ut non facile esset unam absq; reliqua reperire: tantamq́ similitudinem, maxime quum defloruerunt, ut uix una ab alia possit internosci: nec certe, præterquam ex radicibus, quæ crassiores, & certioribus internodijs in Fraxinella diuisæ sunt, discerni. Quo fit, ut differre tantum sexu (eo uidelicet sexu qui in plantis esse potest) mihi uideantur: Fraxinellamq́ uocatam esse marem, & Lilioli plantam fœminam nuncupandam. Quæ si uera sunt, simulq́ etiam uerum sit id quod longo à me tempore creditũ est, Fraxinellam hanc esse, quam Græci & Latini Polygonaton, Arabes Secacul uocant, ad idem quoq; genus Lilium conuallium pertinebit. An uero coniectura me mea fefellerit, accepto in manus Dioscoride, plantaq́ ipsa, quæ, quoniam decorem mulieribus conciliat, in hortis satis frequens esse cœpit, tu qui oculatissimus esse in his rebus soles, semotis his affectibus qui uerum perturbare iudicium solent, iudicabis. Vale, & quibus cœpisti armis me in pugnam uocare, perge.

Lilium conuallium non esse Conuoluolum.

Lilium conuallium eiusdem generis esse cũ fraxinella, sexu tãtum differre.

Ex ædibus nostris Ferrariæ, Calend. Quintilibus, M. D. XXII. ante plenam ex Podagra post Nephritidem conualescentiam.

u

EPIST. V. ad eundem, de Aloë, Saccharo, & Rheo.

Oni imperatoris munere fungeris, uereq́ Vincentius mecum eſſe cupis Vincenti: qui uix præluſoria inter nos de cõuallium Lilio incepta pugna, hoc minime cauẽtem triplici acie diuerſis ex partibus adoriris, in aloë uidelicet, in ſaccharo, in rheo harbarico. In aloë quidem nõ probas, quod ſolus auſus ſim egregium magiſtrum (ſic enim tu eum nominas) Meſuen negare, aloën ora uenarum aperire affirmantem: cui, ut maior ſit autoritas, Galenum cõiungis dicentem, Aloën omnem materiam iam fluxam diſſoluere: ex hoc enim uniuerſali dicto ſequi putas, ut collectum in ani uenis ſanguinẽ diſſoluat, ſicq́ ora illarum uenarum (ut Meſue dixit) adaperiat. Ego, quantum ad Meſues cõuellendam autoritatẽ, ſatis me oſtendiſſe arbitror, & in procemiali mea in haſce Epiſtolas medicinales epiſtola, & in his annotationibus quas in ipſum olim æditas propediem inuulgaturus ſum, tanti eum non eſſe, ut maioris præiudicij, nedum certi iudicij loco eius dicta à nobis habenda ſint. Quod ad maiorem uero machinam, hoc eſt Galenum attinet, quæ tu affers bene & lecta, & intellecta, nihil ad propoſitum noſtrum ſpectant: non enim plus uoluit eo loco Galenus, quàm præter adſtringentem & reprimentem, ui quoq; quam Græci διαφορητικὴν, hoc eſt diſcuſſoriam uocant, aloën conſtare: ita enim uerbum ex uerbo loquitur, lib. de ſimplic. medic. 6. » Omnino repellit, & diſcutit. Sic Paulus, qui ubique, ſed præcipue in hac medicinali materia, non ſolum ſenſum, ſed uerba eius æmulatur. Sic Serapion ex eius refert ſententia. Eſſe autem diſcutiendi uim ab ea quæ aperiendi eſt, diuerſam, ita clarum eſt, ut ſuperuacaneum ſit probare. Diſcutere ualent etiam, quæ moderate ſunt calida. Aperire nequeũt, niſi quæ adeò uehementer calent, ut acria ſint, & ferè urant: ſicuti Galen. 5. ſimplicium medicamentorum lib. teſtatur: ueluti allium, cepe, ſel, quæ pro exemplis apertoriæ medicinæ ibidem à Galeno numerantur, quæ ad quartum uſque calefaciendi ordinem aſſurgunt, quum aloë uix ſecundum attingat. Diſcutit igitur, & (ut communiter loquuntur medici) reſoluit aloë, non tamen tantã uim habet ut uenas aperire poſſit, iuxta Galeni ſententiã. Quum igitur ut antea fuit, in ſua hæreſi, Meſue ſolus maneat, nõ cogor loco cedere, aut in hoc tam laudato ab omnibus medicamine, quale ipſe putauit, maleficiũ admittere.

Aloën nõ aperire ora uenarũ.

In ſaccharo adeò putabam mentẽ meam me oſtendiſſe, ut ſi inueniri poſſet qui ſecus ſentiret, neminem tamen futurũ, qui nouam hanc de eo opinionem, & quibus ad eam fundandam rationibus mouerer, non intelligeret: ſed (ut uideo) tu inuentus es, qui nec quid uelim, nec quibus rationibus id uelim, aſſequutus es. Inſurgis enim in primis in me, quaſi dixerim, nos non ſolum antiquorum ſaccharo carere, ſed & arundine, ex qua in India, & felici Arabia olim colligebatur: quum tamen ſcripſerim aperte contrarium: rationi uidelicet conſentaneum eſſe, quum res mera naturæ fuerit, nullum cultum artemq́ deſiderans, adhuc extare: eademq́ epiſtola rationem reddiderim, quare olim ex India uel felici Arabia portatum, nunc non aſferatur. Affirmaui igitur, non negaui, antiquorum ſaccharum, licet ad nos non deferatur, adhuc tamen reperiri: ſed quod tota ea epiſtola uolui, hoc fuit, de uulgari hoc noſtro antiquos medicos non ſcripſiſſe, eſſeq́ hoc rem omnino ab antiquorum ſaccharo diuerſam, utpote differẽte Materia, quæ in nouo eſt ſuccus certæ plantæ: in antiquo ros: Forma, quam antiquum ſalis, nouum inſpiſſati liquoris habet: Efficiente, quod in nouo eſt ignis, in antiquo ſol: Fine, & uiribus, quæ diuerſa in utroq; & ſcribentium autoritate, & rei ipſius experientia cõprobantur. Ad quas, aliasq́ rationes nihil reſpõdes, niſi quod de materia aliquid tãgens narras potius, quàm probes, ex eadem materia, hoc eſt arundine conciſa utrunq; conſtare: & licet inter mel-

Saccharum antiquorum.

la à Dioſcoride, Plinio & alijs antiquum ſaccharum enumeretur, non ideo hoc factum, quod eiuſdem materiæ putauerint, ſed quia conſueuerunt cognata cõgeneribus adiungere. Sed uide quæſo, quomodo omnibus antiquis medicis in hoc repugnes, quamq; potens ſit ueritas, quæ te paulò poſt etiam tibimet pugnare coëgerit. Conſueuit quidem Dioſc. diuerſarũ rerum capita ob quandam uel naturæ, uel figuræ, uel alterius rei ſimilitudinẽ, inuicem copulare, ut toto eius libri progreſſu uideri poteſt: ſed uno eodemq; capite de diuerſis toto genere rebus nũquam eum uidebis tractantem. Quum igitur uno cap. libri uidelicet ſecundi 74. cui titulus unicus eſt de melle, cum tribus mellis generibus de ſaccharo ſcribat, clarũ eſt quod mellis ſpeciem putauit: quod ipſe etiam modus loquendi, uerbaq; aperte monſtrant: poſtquam enim egit de melle Heraclio, ſubdit: Vocatur & quoddam ſaccharum, quod mellis genus eſt, in India felicíq; Arabia concreti. Galenus etiam mellis ſpeciem dicit noſtro minus dulce, & quatenus quidem abſtergit, ſiccat, & diſcutit, ſimile: quatenus uero non malum ſtomacho, nec ſiticuloſum, à ſubſtantia noſtri recedere. Paulus mel eſſe portatum è felici Arabia. Plinius (ut tu met affers) mel in arundinibus collectum. Quæ ſi uera ſunt, & à te lecta, quo pacto potes dicere inter mella Pliniũ, Dioſcoridem & alios meminiſſe ſacchari: non quod mellis materia cõſtare exiſtimarent, ſed ut morem ſeruarent cognata cõgeneribus adiungere? Meum igitur argumentũ in ſuo conſiſtit robore, materiam utriuſq; ſacchari probans diuerſam, quum antiqui ſit quæ mellis, noui plantæ ſuccus. Si enim uerum eſſet id quod tu uériſimile dicis, ſub ea zona dulcem humorẽ eius plantæ ui ſolis extrahi, & denſari, ac in antiquorum ſaccharũ conuerti: non recte ab allegatis autoribus mel diceretur, & inter mella locaretur. Et quod tu ais, eadem (ex qua ſine arte in India & Arabia fit antiquorũ ſaccharum) planta cõciſa, nunc hominum artificio noſtrum parari, præter id quod ex libito abſq; ulla probatione à te dicitur, etiam ſi uerum eſſet (quod ego nequaquam puto) meam potius roboraret, quàm infirmaret opinionem: omnino enim diuerſum eſſe oporteret id, quod ex ipſa planta uiuente adhuc & integra, ui ſolis tractum & agglutinatũ obduruiſſet, ab eo quod tota conciſa planta ignis miniſterio arte cõdenſatur. Et quum autores de illo tantum ſcripſerint, non eſſe temere eius uires in alterũ transfundendas. Et hæc quidem ſatis eſſe puto quantum ad latinos & græcos autores. Ad Auicennã uero accedens, quem etiam in ſubſidium uocas, facile dicere poſſem, ſi uellem, nihil ad me eius dicta in hac re pertinere, ut hominis inter antiquos nõ numerandi, ſed nec inter autores, hoc eſt, qui arti aliquid addiderunt, quum ex alijs ferè uerbum ex uerbo acceperit, quicquid in ſuum librum cõgeſſit, atq; cum multis uel ſui, uel interpretũ culpa mendis, ut aliàs maiore ſubſellio fortè demõſtrabitur. Verum ut amico, hoc eſt tibi, aliquid condonem, eum inter idoneos hoc in negocio (proteſtatione tamẽ præmiſſa, dono hoc me facere, non ex debito) libens & uolens admittam, oſtendamq; quæ ex eo abs te afferũtur, tantum abeſſe ut meæ opinioni aduerſentur, ut mirũ in modum mihi faueant. Mel enim & Mannã eſſe rorem dicit, nec differre inuicem, niſi quod id quod eſt occultum apes colligunt, & in mel formant id quod manifeſtum, homines, quod certe (ut tu dicis) Manna dicitur: quibus uerbis ſi addideris id quod ab eodem ſcribitur ultimo capite libri ſecundi de Zucharo, quod ipſe uocat Alhuſar, quod uidelicet eſt Manna cadens ſuper Alhuſar, ſimilis fruſtis ſalis, clarum tibi fiet eandem eſſe materiam mellis apum, mannæ & ſacchari antiquorum etiam ſecundum Auicennam. Nam quod per zucharum Alhuſar, antiquorum ſaccharum intellexerit, ex eo cognoſci poteſt, quod eas uires illi adſcribit, quas Dioſcorides ſuo, ſcilicet quod cõfert renibus & ueſicæ, ac uiſus obtenebrationi, & eſt ſtomacho accõmodatum. Sed & quas Galenus & Paulus, exiguã uidelicet dulcedinem, abſtergere, & eſſe ἄδιψον, id eſt, abſq; ſiti, uel inſiticuloſum. Eandem igitur materiã & ipſe Auic. eſſe putauit mellis,

» Saccharum » mellis ſpeciem eſſe apud antiquos.

Auic. nec inter antiquos, nec inter autores numerandus.

mannæ, & sacchari. Quod uero saccharũ hoc rem diuersam à cõmuni zucharo existimauerit, præter id quod proprio cap. de eo differit, ex hoc etiam patet, quod reliquis speciebus cõparat, dicens, quod nõ facit sitim, sicuti reliquæ species. Sed & apertius lib. 4. cap. de linguæ asperitate, ubi de zucharo Tarberzet, & sale Indo, ceu de diuersis rebus mentionem facit, qui Indus sal (etiam te teste) est saccharum: ut possimus sic ad hominem argumentari: Sal Indus (ut tu ais) est saccharum, & est res alia à zucharo apud Auicennam: igitur saccharum est aliud à zucharo apud eundem: quod ferè est id, quod tota de saccharo epistola probare conati sumus. Sed in saccharo diutius fortè, quàm esset opus immorati, ad Rheon transeamus.

Salem Indũ esse saccharum.

Rheo barbarico nõ inesse uim purgatoriam.

In hoc me accusas, quod dixerim, antiquos uim purgatoriã eius non agnouisse: scribente Dioscoride, ante accessiones febriũ eo modo dari, quo agaricum. Nulla autem alia causa utrunq; dari putas ante febris accessionẽ, nisi ut humorem febrem facientem purget. Sed caue quæso mi Vincenti, ne dum hæc dicis, magnæ medicinalium regularum inscitiæ Dioscoridem insimules: norunt enim qui uix prima medicinæ rudimenta didicere, non solum ante accessionem, sed nec eo die, quo futura timetur accessio, humores, qui febrem faciunt, esse purgandos. Respondeo igitur petenti tibi, nec à proprij honoris uento (ut ais) inflatus, sed ueritatis ui, non alia re impulsus, medicos agaricũ & rheon ante accessionem præbentes non ad purgãdum, sed ad rigorem prohibendum dare, sicuti & costum, & piper, & lasser, atque id genus milie: quod & ipsius Dioscoridis uerba aperte ostendunt, de agarico scribentis: Ante accessionem datum rigorem soluit: præsertim quum nondum de purgatoria eius uirtute mentionem fecisset, de qua post ea uerba agens, subdit: Purgat & uentrem, unius uel duarum drachmarũ pondere cum melicrato potum. qui loquendi modus declarat eas, quas hactenus dixerat in diuersis morbis utilitates, non à purgatoria ui, cuius nondum meminerat, sed uel ab adstringente, uel à calefaciente fieri. Post historiam enim de uiribus loqui hoc modo cœperat: Vi quidem adstringens est, ac calefaciens: facit aduersus tormina, cruditates. & reliqua quæ sequuntur. Clarius etiam hoc Galen. demonstrat, eod. de Agarico cap. in hæc ferè uerba: Discutit, crassitiem incîdit, uiscerum obstructiones remouet, & propterea arquatos ex iecoris obstructione sanat, comitiales adiuuat, circulares rigores à crassis & tenacibus humoribus factos tollit. Et quum omnes recensuisset uires, in fine addit: Etiã purgat. aperte ostendens ea, quæ prius enumerauerat, non à purgatione fieri, sed à uiribus quas primo loco recensuerat. Sed ut ad Dioscoridem reuertamur, cuius tantũ testimonio niteris, quum ad purgandum minimum drachmæ pondus requirat, ad rigores trium obolorum pondere sit contentus, nónne euidenter ostendit se in rigoribus submouendis purgationẽ ab eo non expetere? Ex his constare satis arbitror, non ad purgandum, quod omnes boni refugiunt medici, agaricum ante accessiones dari, sed calefaciendi, discutiendi, & incidendi gratia. Quæ si uera sunt, quis credat rheon, cui nulla purgãdi uis, uel à Dioscoride uel à Galeno adscripta est, ea causa ante accessionẽ exhiberi? nihil plus de eo hac in re scribente Dioscoride, nisi quod ad periodos facit: licet tu, nescio quo modo hallucinatus, dicere Dioscoridem affirmes, ante febriũ accessiones eo prorsus modo dari, quo agaricum: quod certe Dioscorides non dicit: nec ubi de accessionibus loquitur, ullam de agarico mentionem facit, sed alio interposito remedio, in hæc uerba comparat: Dosis ad singulos affectus similiter agarico eodem pondere, & ijsdem liquoribus. Addis præterea Pauli testimonium, sed nec uerba, nec locum signas. Ego quum totum Paulum non semel perlegerim, uim purgatoriam rheo adscribentem nunquam inueni. Tu si locum mihi mõstraueris, plus tibi hoc nomine debebo, quàm ijs laudibus, quibus me non merentem accumulas. Vale.

Rheon non dari ante febris accessiones causa purgationis.

Agaricũ quare ante accessiones detur.

Ex ædibus nostris, VII. Idus Quintiles. M. D. XXII.

Ioannis

IOANNIS MANARDI EPISTOLARUM MEDICINALIUM LIBER DECIMUS.

Annotationes in Simplic. Mesue, cum annotationibus in Cōposita eiusdem, proprio uolumine sequentur.

EPIST. I. ad illustriss. Mirandulanos Principes, D. Ioannem Franciscum literis, & D. Ioannam pudicitia & uestate nemini secundis, de fructu Azarolo uocato.

Væ misistis poma, grata mihi admodū multis nominib. fuere: & quod peregrina, nec in nostro hoc climate hactenus (quod sciamus) inuēta: & quod à uobis missa: quos ita obseruo & colo, ut mortalium neminem. Accessit his & ueluti nata est, tertia quædam gratia, quod uidelicet occasionem præstitere uestigandi, atq; (ni fallor) inueniendi, quo nomine ab antiquis uocata, & quas eis uires illi adscribant, qui medicinalem materiā nobis reliquere: obiterq; (quod alioqui libens semper facio) aliquot explodendi errores in his Arabum libris repertos, quos nostri seculi medici instar oraculi habent. Veritus autem ne (quod plerunq; accidit) dum alienam insector inscitiam, meam prodam: mea hæc meditata examini uestro submitto, ut qui arborem ipsam, à me nunquam uisam, optime nostis, & acri uestro ingenio non exilia hæc modo, sed his longe abstrusiora iudicare estis idonei.

Pomum ad me missum, uulgò Azarolum uocatū, antiquos uocasse Mespilum, ex his colligo quæ de primo Mespili genere scribit Dioscorides. Ea enim (quantum ad fructum ipsum attinet) ita Azarolo nostro quadrant, ut habuisse eum in manu uideatur, quum scriberet: Pomum, inquit, paruo mâlo simile, gustu iucūdum, ternis intus ossiculis, unde nomen apud aliquos Tricocco: sera ei maturitas. Ex quibus uerbis æque colligitur, & Azarolum esse hoc primum Mespili genus, & pomū id quod nunc Mespilum uulgò uocamus, sub eodem genere non utiq; contineri, quod Anthedon nominant Theophrastus & Plinius, Dioscorides Aronion, (nisi fortè codicum uitio uel in Dioscoride Anthedon, uel in illis Aronion legēdum) sed sub secūdo, Setanion & Epimelis uocato. De eo siquidem scribit idem Diosc. quod in Italia nascitur, & latioris est umbilici: qui usqueadeò latus nostro Mespilo est, ut nulli pomo magis. Et quamuis uel ex hoc solo ualeat unum ab alio genus internosci, addam tamen & nonnulla ex Theophrasto accepta, quibus euidentiora quæ diximus reddentur. Fert, ait Theophrastus, Setania fructum grandiorem, candidiorem, solutiorem, lignumq; intus mollius habentem: reliquæ minorem, sed odore præstantiorem, magisq; gustu adstringētem, ita ut seruari diutius possit. Mespilum enim nostrum magnitudine ita superat Azarolum, ut ad iusti mâli crassitudinē aliquando accedat: colorq; est, si non plenè candido, ad candorem tamen plus quàm Azarolum, quod uerè rubens est, deuergente. Tanto uero præ illo, dum utrunq; maturū est, facilius soluitur, ut suctu deglutiri etiam ab edentulis succus eius possit: quum Azarolum bene dentibus attritū, uix succum emittat. Lignum quod intus, mollius esse nostro Mespilo quàm Azarolo, clarius est ei qui utrūq; gustarit, quàm ut probari à nobis debeat. Illud potius in dubiū uenire possit, Marcelli cōmentaria in Dioscoridem legēti, an rectè damnetur à Marcello Hermolaus, qui πυρῆνας μαλακωτέρους, acinos molliore ligno cōuerterit: quum πυρῆν nucleū, non acinum significet. Mihi certe uidetur, Marcellum tam hic, quàm alibi frequenter, occasionem potius quæsisse quàm inuenisse, Hermolaum calumniandi. Nam ut omittam, quod Hermolaus taxari in hoc nō potest, nisi pariter & Plinius accusetur, qui lib. 15. cap. iuxta uulgatam capitum Plinij sectionem, 20. eisdem omnino uerbis locum illum

Azarolum pomum.

Anthedon. Aronion.

Patrocinatur Hermolao.

Theophraſti in ſuam tranſcripſit hiſtoriam. Nónne ipſemet Marcellus, capite de mâlo Punico, contra cõmunem (ut ait) æſtimationem, πυρὴν acinum maluit, quàm nucleum conuertere, quibuſdam coniecturis motus, quas nihil habere momenti, in quadam ad ipſum epiſtola demonſtrauimus. Sed quocunq; nomine intraneum illud lignum nuncupetur, conſtat id mollius eſſe noſtro Meſpilo, quàm Azarolo: nec tria tantum, ſed quinq; ueluti oſſula in noſtro contineri. Conſtat & illud, Azarolum diutius ſeruari: quando & adhuc apud me unus eius fructus hoc tempore ſupereſt incolumis, per tot miliaria ad nos aduectus, per quot à nobis diſtat Neapolis: quum uix ex mea uilla, minus quàm unius diei itinere hinc diſtante, circa Calendas Nouembris noſtratia Meſpila ferri poſſint incolumia: & pro miraculo haberi poſſit, ſi nunc unum reperiatur. Græcorum igitur teſtimonio, quibus ſubſcribit & Plinius, aperte ſatis, ut arbitror, oſtenſum eſt, Azarolum eſſe fructum primi Meſpilorum generis à Dioſcoride deſcripti. Vt tamẽ hoc etiam reddatur credibile his qui ſolum barbaris credunt, aliqua ex Arabum libris ſunt ſubijcienda, ex quibus & id cognoſcatur quod uolumus, & præterea intelligatur, unde ſit Azaroli nomen deriuatum.

Meſpilũ quo nomine appellauerit Serapion. Serapion capite centeſimonono, cuius titulus eſt, de Sorbo, ſub Zarer nomine agit de Meſpilo: quod ſi quis non credit, conferat quæ ibi ex uerbis Dioſcoridis leguntur, his quæ ab ipſo Dioſcoride ſcribuntur, ſtatimq; cognoſcet fallere inſcriptionem, nec de Sorbo ibi agi, ſed de Meſpilo: ſimulq; quàm parum his fidendum libris, qui ex Punica lingua ad nos uenere. *Arabũ libri deprauati.* Auicenna etiam libro ſecundo, capite 153. nomine parũ mutato, Zarur enim & Alzarur appellat, de eadem re agit. *Auic. zarur.* Mutatio autem ea uel uitio librariorum contigit, uel ob conſuetudinem hominum illius linguæ, qui Hebræorum more plerunque ſine uocalibus ſcribunt, unde facilis lapſus interpreti ex una in aliam uocalem. Sed quicquid de hoc ſtatuatur, nullius momenti res eſt: ſicuti & quod primum genus appellat Triangulum Latinorum, quum ad ſecundum potius genus pertineat, ut Latinum dicatur, ceu in Italia naſcens, ut dicit Dioſcor. nec Triangulum dici aliquo pacto, ſed Trigranium poſſit. *Error Auic.* Eiuſdem cenſus errores ſunt, quod ſecundum genus uocari à Græcis dicit Teſelimon & Sentalium, pro Setanio & Epimelide. Illa uero maioris ponderis, quod ſecundum genus facere capitis dolorem ait, & eſſe malum ſtomacho: quæ ratione carent, bonis autoribus aduerſantur, nec experimento comprobantur. Ea enim quæ adſtringunt, quum uapores deprimant, caput potius iuuant quàm lædant, & ui illa adſtringente uentriculum roborant. *Adſtringẽtia capiti & uentriculo utilia.* Sed & primum genus, quod non ualde à ſecundo uiribus differt, bonum eſſe ſtomacho ſcribit Dioſcorides, & eum ſequutus Serapion. Galenus etiam in lib. de rebus boni mali'ue ſucci, Meſpila uentriculum & uentrem dicit roborare. Cauſa uero erroris huius Auicennæ fuit, quod Comari uel Arbuti, quod idem eſt, fructum, rem quidem à Meſpili utroque genere diuerſam, nomine uero & effigie ſimilem, (nam & ipſa Epimelis à Galeno & Paulo dicta eſt) cum Meſpilo confundit: cuius fructus ita capiti & uentriculo nocet, ut Vnedoni ei ſit nomen: ex argumento, ut ait Plinius, unum tantum edendi. *Comarũ. Arbutum. Vnedo.* Sed Auicennæ errata, ſeorſum à nobis dicato ad id opere, ſi operæprecium uidebitur, aperienda, miſſa nunc facientes, id potius proſequamur, quod ſuprà ſumus polliciti, unde ſcilicet Azaroli nomen deriuatum: quod certe facile eſt ſcientibus hanc arborem Neapolim ex Hiſpania tranſportatam, in qua longo tempore Punico idiomate Philoſophiæ & Medicinæ uiguerũt ſtudia, extareq; adhuc ibidem multarum rerum, præcipue earum quæ ad medicinam ſpectant, punica uocabula. *Azaroli nomen unde deriuatum ſit.* Tuliſſe igitur ueriſimile eſt hanc arborem ſecum Punicum in Italiam nomẽ, addito, ut lingua illa conſueuit, articulo. Dicta igitur primo Alzaror, deinde mutato r ultimo elemento in l, ob affinitatem quæ in utroq; eſt, additaq; Italica pronunciatione, quæ in uocalem deſinit, Lazarola uel Azarola fuiſſe denominata. Hæc ſunt quæ me

mouent

mouent ad putandum, Azarola esse uera primi generis Mespila: quibus si arbor ipsa consentit, pedibus manibusq́ in hanc abibo sententiã: si uidelicet est inter amplissimas & longæuas, aculeata, folio Pyxacanthæ, antequam decidat rubescente, floribus amygdalæ, non tamen rubentibus, lignoq́ denso & solido. Cupio autem hæc à uobis discere, simulq́ an meam hanc opinionem approbetis, intelligere. Valete Principes optimi, Manardi uestri memores.

Ex Ferraria, Idibus Decemb. M. D. XXIIII.

EPIST. II. pro Sacerdote uertiginoso.

CAsus tuus, ut ex narratis abs te cõijcio, est uertigo, à crassa bile ad uentriculum ex iocinore transmissa. Pro cuius curatione ac præseruatione, præter ea quæ iam facta sunt, hæc obseruanda uidentur: Vtatur semel in hebdomada duabus uel tribus ex pilulis quæ habent, hieræ simplicis, rheubarbari electi, agarici trochiscati ana drachmã semis, mastiches, spicæ, sandalorum citrinorum, rosarum rubearum ana grana septem, cum syrupo rosato fiant pilulæ nouem, & sumantur per horam ante cibum. Diebus quibus non sumis pilulas, sumas duas placentulas confectionis sequentis: Specierum aromatici rosati, specierum triasandali ana drachmam semis, zuchari dissoluti cum aqua rosata quantum sufficit, fiat confectio in placentulas.

Vtatur interdum clystere tali: Mellis rosati unciam unam, zuchari rubri ℥. s. diaphiniconis drachmas duas, olei uiolati uncias duas, olei anethini unciam unam. Ex his cum iure carnis, uel decocto ex malua, beta, & uiolæ communis folijs facta, sale, & uitello oui fiat clyster.

Fugito aërem nebulosum, uentos, maxime austrum, aërem nocturnum, radios solis & lunæ, breues deambulationes, aspectum rerum uelociter motarũ, ut aquæ currentis, rotæ, & similium, magnos strepitus, & sonos, fumum, multam intentionem in unam rem, & maxime luminosam, artem scribendi, ascensum loci eminentis, aspectum rerum profundarum, subitam reuolutionem de latere ad latus, inclinationem capitis ad inferiora.

Cibus & potus sit modicus, ita ut fames uitetur ac satietas. Panis sit ex farina non in totum à surfuraceis partibus mundata. Vinum debile, album, uel cæsiolum, ita dilutum, ut omnis fumus reprimatur. Vitentur euaporantia, qualia cepe, allium, porra, atque id genus alia. Item fabæ, phaseoli, & similia. Lactucis non continuè uescatur. Magis enim conueniunt endiuia uocata, cicorium, portulaca. Brassica nullo modo comedatur, ius uero eius est non inutile.

Fercula conueniunt ex milio, panico, oryza, farre, ciceribus fractis. Bonum tamen est, ut uespere à cibarijs liquidis abstineat. Carnes sint pullorũ gallinarum, perdicum, phasianorum, hœdorum castratorum, uitulorum. Vitetur uaccina, porcina &c. Condimenta fiant ex agresta, uino granatorũ, succo limonum, uel arantiorum. Vitetur sinapismus, qui mostarda dicitur.

Fructus humidi uitentur. Item ex siccis, castaneæ & nuces. Conceduntur amygdalæ, pistacia, passulæ. Pira seu cotonea in fine omnis cibi ac potus sunt laudabilia. Eo uero tempore quibus non reperiuntur, utatur uel citoniato, uel coriandris præparatis in fine cibi.

Somnus sit capite bene eleuato per duas horas post cœnam, non supino corpore, sed super latus primo dextrum, pòst sinistrum, & adusque horarum octo spatium protendatur. Vitet somnum diurnum, neque caput multum calidum teneat in somno.

Summopere nitaris ut singulo quoque die uentris onus deponas, in quo si na-

turam auaram uideris, uel clystere, uel balano eam incites.

Frictionibus mane crebrò priusquam surgas, utaris: quæ à supernis partibus, collo uidelicet incipientes, in infimas desinãt. Vesperi uero cum te in lectum collocas, pedum plantas donec te somnus occupet, fricari facias. Operam des ut capitis superflua per nares & os expurgentur: quod si per se non respondent, masticatione mastiches, & adhibitione in nares unius guttæ succi radicum betæ, recrementum prouocetur. Quæ tamen remedia non nisi rarò admodum, & post pilularum sumptionem facienda sunt. Frictiones magnæ capitis uitentur, leues tamen pectinationes cõueniunt. Caput bene à sordibus mundum teneatur. Effusio aquæ calidæ super manus & pedes multũ laudanda est. Venereorum usus, non minus in hoc casu, à medicorũ canonibus interdicitur, quàm à sacris canonibus est semper sacerdotibus occidentalibus interdictus. Pisces omnes, præter paruos fluuiatiles, dimittantur. Caseus, & quæ ex eo cibaria conficiũtur, similiter dimittendus: pauco tamen interdum pro sigillo (ut ita dicam) stomachi, in fine mensæ uti potes.

Oua recentia, sorbilia, uel in aqua post fractionem decocta, & cum modico omphacij condita conueniunt: dura uel frixa & non recentia relinquantur.

Exercitio utatur temperato, & in quo quãtum possibile est caput quiescat: ideo uitanda equitatio, equi tortoris, uel multum caput cõmouentis. Quies tam corporis quàm animi summè proficua est, ideo ira, clamor, contentio, cantus, cum similibus fugienda. Hæc sunt uenerande Sacerdos, quæ mihi in præsentia multum occupato, scribenda se obtulerũt, cum quibus spero te pristinam ualetudinẽ recuperaturũ, annuente eo à quo est uera salus, & omnis medela, cui sit honor & gloria.

EPIST. III. Consilium pro infante coxendicis laxatione laborante.

Exatur nobilis hic infans, ut ex his quæ non minus elegãter quàm erudite scripsit Excellentia tua, cognoscere potui, morbo in cõpositione, atq; illo eiusdem morbi genere, qui morbus in positu dicitur. Superius enim fœminis rotundum caput, à sinu coxæ, quem cotylam Galenus uocat, in quo naturaliter conijcitur, diductum est, ita ut laxatus articulus sit, non luxatus. Si enim luxatio adesset, necessariò fœmoris caput, ut Hippoc. primo, & post eum reliqui medici tradidere, uel in interiorem partem, quod maiori ex parte contingit, uel in exteriorem promotum esset: quod minus quidem frequenter fit, frequẽtius tamen quàm uel in priorem aut posteriorẽ, quod rarò admodum contingit. Nullum autem horum in hoc casu dici potest: nam si in exteriorem uergeret, crus breuius fieret, & in interiori parte fœmen magis concauum, & nates gibbosa, & extremitas fœmoris quæ iuxta genu est, crusq; pariter & pes introrsum uergerent: si in priorem, ad calcem par alteri esset: si in posteriorẽ, ut in secundo, breuius. Restat igitur solum primus modus, de quo ambigi possit, quoniam in eo crus longius suo compari est: quod in hoc infante, ut scribis, factum est. At si hoc esset, fœmoris caput manifestè in interiori parte uersus perineon sentiretur, pesq; in exteriorem partem spectaret, genu prominentius esset, nec flectere crus ad inguen ualeret: quorum nullum Excellentia tua, quæ infantem diligentius attrectauit, inuenisse significat. Erit igitur morbus hic, si Pauli Aeginetæ modo loquendum est, non exarthrema, sed pararthrema proprie uocandus: quanquam si Paulo ipsi credendum est, coxendix soli exarthremati, non pararthremati subiacet. Sed quomodocunque uocetur, morbus in positu est, quem ueluti symptoma sequitur impedimentum ambulandi: præcedit ut causa, materia pituitosa, ligamẽta, copulas'ue relaxans, ac molliens. Quare intentio curatiua quæ à morbo sumitur, siue exarthrema siue

ma siue pararthrema sit, erit capitis ossis fœmoris in suum locũ repositio. Quæ intentio ut facilis est cognitu, atq; factu non difficilis, ita annexam habet difficillimam cautelam, qua uidelicet caueatur, ne idem casus iterũ & crebrò cõtingat. Quæ res adeò difficilis est, ut multi, atq; hi quidẽ insignes medici, eam omnino impossibilem iudicarint. Contrariũ tamen & dixit & sensit Hippoc. cuius nos sententiã sequẽtes, primo quid pro cura agẽdum uideatur annotabimus, secundo quid pro cautione.

Ante omnia igitur enitẽdum, ut quãto magis fieri potest, corpusculum infantis superfluis humorib. & præcipue pituita, quæ morbi causa est, uacuũ sit. Si enim pleno existente corpore repositio tentetur, periculum erit ne maior copia materiæ ad locũ trahatur, quæ resilire os plus quàm nũc cogat. Hæc euacuatio cõmode fiet ex crebra assumptione uel medicaminis de Turbeto, uel pilulæ de agarico, uel ex rotula elescophi uocati. Couducent etiã ad hoc clysmata ex decocto unius partis luæ & cẽtaurij minoris, & duarũ partiũ maluæ, in aqua uel uino. Vbi mũdum satis corpus uidebitur, aggrediẽda principalis intẽtio, ut loco scilicet suo os reponatur, malusq; positus remoueatur. Fiet hoc apte, si unus uir plantæ pedis pueruli palmam manus leniter premendo admoueat, alius circundato utraq; manu fœmore, uersus coxendicem tandiu impellat, donec crus oblæsum, & ob laxationẽ longius factum, alteri æquale fiat. Quam chirurgiam si tensio aliqua ex mora in copula acquisita impedire uideatur, præmolliendus locus erit cum altheæ radicibus, oleis, adipibus, atque alijs id genus. Dehinc, ut dictum est, loco suo fœmur reducendum. Ita enim curatio finem habebit, sola remanente in medici consilio præseruatione, quæ ut difficilior, ita maiore ingenio & studio procuranda.

Reducto igitur fœmore, & utroq; crure æquali reddito, ne rursus recidat, statim assicula, utriq; plantæ ex æquo adnectenda, quæ ita crus firmet, ut prolongari plus suo cõpari non ualeat: puerq; erit diutius lectulo cõtinendus: omniq; ingenio procurandum, ut muci illi qui articulum laxarũt, resoluãtur, & ne alij ad locum denuò fluant, cauendum. Secundum cõgruo uictu, & ad siccum uergente, euacuationibusq; superius dictis procurãdum. Vomitus tamen cæteris præstaret, utpote simul distrahens & euacuans: sed dubito, ne ob ætatem imperari possit. Primum medicamentis loco admotis aggrediendum, quæ satis exiccent & adstringãt, nec nisi modice calefaciant: quale est fomentũ ex aqua in qua bullierint granatorum cortices, rubi cymæ, myrti folia, & cortices radicum ulmi. Fiat autem cum spongia noua.

Fomento ter ad minus facto, madefaciendum linteũ in oleo myrtino, cui quarta pars foliorum myrti adiecta sit, & suprà satis arcte alligandum. Quod ubi per tres dies factum fuerit, fomentum quod ex aqua paratum fuerat, ex uino nigro adstringente faciendum erit, additis gallis & alumine, ad reliquorũ pondus: oleo uero pro myrti folijs: addendi castanearum interiores cortices. Quibus per alios tres dies peractis, per totidem alios hoc cataplasmate utendum: Rosarum albarum, farinæ lentium & oroborum ana partem 1. dactylorum acerborum, foliorum salicis ana partem 1. s. cum oleo myrtino fiat cataplasma. His peractis summouenda assicula à pedibus est, diligentiusq; considerandum, an crura in debita æqualitate perseuerent. Quod si inuentũ fuerit, poterũt illigata dimitti: si non, rursus colligari: puero tamen in utroq; casu adhuc in lectulo detento. Mutandaq; auxiliorũ forma, à cataplasmate ad uocata nunc cerota. uocata nunc dico, quoniam antiquis cerota ex sola cera oleo adiecta componebantur. Quæ uero nunc cerota dicuntur, resinacea esse oportet & glutinosa. Aptum autem mihi uidetur in casu nostro hoc futurum: Mastiches partem unam, myrtillorum, seminum rosæ, maceris, corticum thuris, uerorum balaustiorũ, hoc est florum syluestris mâli punicæ ana partis unius quartam partem, resinæ laricææ purioris, quam lachrymam uocant, parum: fiat cerotũ, quod super corio extensum loco applicetur, & per decem dies absq; alia

Cerota.

permutatione teneatur. Quibus transactis, concedendum puero ut surgat, non tamen ambulare permittendus: sed sedere cogēdus, pedibus æqualiter supra solium firmatis. Atq; hoc agendum, donec in totū quadraginta dies transierint, post quos permittendum ut ambulet. Quod si facere nequiuerit, ad fortiora ueniendum erit, habita tamen ætatis ratione, quæ nec exustionem, quam Hippoc. & alij in hoc casu faciunt, sed nec medicamina tolerat uehemēter urentia. Ego in hac ætate non transcenderem folia uel radices Lepidij, cum suillo adipe antiquo. Licet autem multæ sint herbæ Lepidion uocatæ, Paulum Aeginetam sequutus, eam acciperem quæ uulgò nunc Raphanus dicitur, folijs lauro quidem similibus, sed longe maioribus.

Hæc mihi uisa sunt in cura huius difficillimi morbi opportuna: quibus si non penitus sanus fiet, Deo tamen optimo, & omnis boni largitore, iuuante, spero aliquantisper conualiturum, coadiuuante etiam excellentia tua, cuius iudicio quæcunque scripta sunt, permitto. Ex Ferraria, XVIII. Febr. M. D. XXXI.

EPIST. IIII. pro uenerabili quodam Monacho.

QVo magis magisq; circa casus P. T. cogito, eo magis ab eorum opinione recedo, qui te eo morbo laborare arbitrati sunt, quem recentiores Melancholiam mirachiam, uetustiores hypochondriacam & inflatiuam uocarunt. Quanquam enim & temperatura, & corporis habitudo, & præcedens uictus, & professio, & literarum studium, ab atra bile non abhorreant: ea tamen abesse uideo, quæ adesse necesse est ei qui hoc morbo uexatur, & quæ in eius definitione, ueluti essentiam ipsius demonstratiuam apponunt. Sic enim eam affectionē Paulus Aegineta definit: Melancholia est desipientia absq; febre, à melancholico humore facta, cerebrum atq; intelligentiā occupante. Nullam autem ego in P. T. desipientiam, nullam in aliqua uirium cerebri, quas animales uocant, oblæsionem animaduerto: sed totum potius contrarium, prudentissimum concinunt, tenacem memoria, atq; absq; omni labe imaginationem. Tria præterea genera huius morbi, Galenus, atque alij qui eum sequuti sunt, enumerarunt. Primum, ubi cerebrum ab atra bile in seipso contenta, malam recipit temperaturam. Alterum, dum atra bilis in uniuerso corpore redundans cerebrū malis uaporibus replet. Tertium, sanguine melancholico circa hypochondria, præcordia à Celso uocata, congregato, uapores ad cerebrum mittente. Primum & secundum neq; hi qui te melancholia laborare medici dicunt, tibi adscribunt. Tertiū uero præterea, quæ superius dicta sunt indicia, à bonis autoribus tradita, procul à te abesse demonstrant. Ea sunt à Diocle scripta, & à Galeno nō reprobata, sumpto cibo, sputum humidum multum, ructus acidus, æstus & inundatio in præcordijs, uentriculi quandoq; uehementes dolores, qui ad dorsum usq; nonnullis extenduntur: uomitus uel cibi crudi, uel pituitæ, uel humoris amari, uel adeò adstringentis, ut dentes ex contactu obstupescant. Addit his Galenus ex Hippoc. metum & mœstitiam longo tempore tenentes: sub hisq; duobus contineri dixit quæcunque melancholicis contingunt: mœstitiamq; ad id eos ducere, ut odio omnes persequantur: timorem uero, ut more puerorum in tenebris paueant.

Addit his Paulus inconcoctiones: præcordiorū adeò uehemens pondus, ut conuelli uideantur. Auicenna nauseam inseparabilem, & plurimum in quibusdam horis circa præcordia tremorem.

Hæc sunt melancholiæ hypochondriacæ indicia. Quorum si qua fortè in te inueniuntur, ea uel leuia sunt, uel non conuertibilia, sed in alijs quoque morbis euenire ualentia, potissimumq; ex uentriculi imbecillitate, renúmque ac lienis aliquali obstructione: facit enim uentriculi imbecillitas, ut cibus, præcipue ubi concoctu difficilis

difficilis fit, in eo diutius moram trahens, grauitatē & tensionem in illis regionibus pariat, & ut aptior ad id pars in flatuosum spiritum conuertat: qui huc atque illuc absq; ordine excurrens, & dolores & tensiones in inferiori uentre eousque gignat, quoad exitum inueniat. Ad quod etiam iuuat & renum obstructio, quæ alioqui sola ea symptomata solet efficere. Sed & lienis obstructio, uetans ne sanguis bene à succo melancholico emundetur. Ex quo etiā mœstitia aliqua & solitudinis amor, atque alia id genus nōnulla uel fiunt uel augentur. Augentur dico, quoniam professio ipsa monachica ad hæc sua sponte inclinat, præsertim ubi ei adnectitur literarum amor. Notum enim est illud Aristotelis problema, cur homines qui ingenio claruerunt, uel in studijs philosophiæ, melancholici omnes fuisse uideantur.

Tribus igitur, ut ad rem iam ueniam, nuper dictis morbis P. tuam affici iudico: mala uentriculi temperatura, lienisq; ac renum obstructione: ex quibus omnia ea symptomata sequi puto, de quibus conqueritur. Primiq; causam esse, frigidorum humorum copiam, pituitæ scilicet, ob ocium & cibaria monachis consueta genitæ, & atræ bilis à monachali uita auctæ, & à lienis obstructione adauctæ. Secūda, eiusdem succi melancholici crassitiem. Tertia, arenulas, quarū partem in lotio residentem aspeximus, à calore iecinoris ipsorumq; renum genitas. ut alia indicia breuitatis causa omittam, quæ in hanc sententiam me impulere. Ad curationem enim festinandum, cuius gratia hæc omnia inuestigata sunt, ut curatiui scopi facile dici possint. Mala enim uentriculi temperatura cum frigida sit, rebus calidis est amouenda: sed quia causam habet succorum frigidorum abundantiam, continuò fit. Ideo hi prius uacuandi, uictúsque talis instituendus, ex quo non amplius gignantur: & uentriculus roborandus, ut munere suo melius fungatur. Lienis uero & renum obstructio, suis quæq; deobstruentibus curanda, & demum hæc quoq; simul cum iecore roboranda.

Quod ad uictum ergo attinet, uitanda quæcunq; crassi maliq; succi sunt, & concoctu difficilia. Asciscenda cōtraria, & quæ aperiendi quandam uim habent, & deobstruendi. Bonis ergo, quantum fieri potest, uescendum carnibus, quales sunt inter uolatilia gallinacei pulli, perdices, phasiani, atq; auiculæ, in spinetis, non in aquosis locis uictitantes. Inter quadrupedes, uituli, hœdi, uerueces. Oua gallinarum recentia, sorbilia, uel mollia ac tremula, omphacio & saccharo cōdita, adiecto cinamomi puluere. Si quando uero ad pisces accedendum, sint quos petræos uocāt, exigui & littorales, pinguedine, lentore, & malo odore carentes. Omnia autem, tam carnes, quàm pisces, sint potius elixa quàm assa, & cum petroselini radicibus, odorataq; menta condita, adiectis aromaticis speciebus huiuscemodi: Cinamomi electi partes duas, seminis anisi partem unam, piperis longi & albi, zingiberis ana par. s. croci partis unius quartam partem, sacchari purissimi ad omnium aromatum pondus. Nullum olus cibi ratione accipiendum. Condimenti autem & medicamenti causa his herbis utendum, menta, betonica, petroselino, fœniculo, anetho, buglosso, tam domestico quàm syluestri. Ex his, adiectis quibusdam betæ, atriplicis, & spinacij folijs, omnibusq; in bono iure decoctis, uel in aqua & optimo oleo, possunt fercula cōmuni modo parata ministrari. Ad quem modum hordeo optime cocto, solo anetho adiecto, uesci poterit: necnon & farre similiter, cum anetho condito. Postea & non inutiliter iusculum ex oui unico uitello parari, addito omnibus puluere aromatico superius descripto. Ex fructibus hæc tantum conceduntur, pistacia, auellanæ, amygdalæ, passulæ. Et hæc de cibis dicta sint: quæ enim non sunt concessa, ea interdicta putanda sunt.

Potus sit uinum clarum, tenue, odoratum, fuluumq; potius quàm rubrum, uel nigrum: & nec dulce nec acidum, sed adstringētis potius cuiusdam nō insuauiter saporis particeps, Quod etiā si esset absinthio, sena, & borragine, uindemiarū tempore

conditum,non potus ſolum,ſed magni medicamenti uim baberet. Modus cōdiendi talis eſt: Vindemiarum tempore impleatur uas ex muſto, quod per unicam tantum diem bullierit, ſacculuſq; raræ texturæ herbis oppletus taliter funiculo exterius pendente alligatus,ut extrabi cum libuerit,ualeat,intra uas mittatur,atq; in eo per decem dies maneat,deinde extrahatur,& abiectis prioribus herbis,nouæ ſacculo adijciantur, perq; alios decem dies intra uas ſimul cum uino ebulliant, rurſuſq; nouis appoſitis,ueteres abijciātur,quæ tandiu in uaſe dimittantur, donec muſtum deſerbuerit,tuncq; in uas aliud mundum,uinum abiectis herbis mittatur. Quod ſi moleſtum eſſet tali uino ſemper uti, primus ſaltem calix qui bibetur, ſit uini eo pacto conditi: reliqui,uini eas conditiones habentes quas ſuprà monſtrauimus. Donec ergo uinum ſic conditum non erit paratum, in primo calice bibendo, per unicam horam antè madeant eædem berbæ. Et hæc quidem de potu dicta ſint: nunc ad reliqua accedendum.

Aër eligendus quantū poſſibile eſt temperatus: ſi ad alterum tamen extremum uergit,ad tenuem potius quàm ad craſſum incliner. Conclaue orientem æſtiuum ſpectet,inter uernalem uidelicet & aquilonem. Turbulentus & nebuloſus atq; obſcurus fugiatur. Solitudo,quantum religio permittit,tenebræ,ſolicitudo,& aſſidua nimis circa aliquam rem cogitatio,dimittantur,& paradyſi potius delitiæ,quàm inferni cruciatus mente uoluantur. Aſpectus ſit rerum uiridium,& florentium herbarum,reſq; odoratæ per cubile & ſternantur & ſuſpendantur. Sed iam ad alias intentiones accedendum.

Euacuatio redundantium in uentriculo & toto corpore humorū,per bunc modum procuranda: Vbi per tres dies P. T. quieuerit,hanc potionem in aurora bibat: Paſſularum,foliorū ſenæ,polypodij,ana ℥. s. in aqua fontis uel pluuiali tandiu bulliant,donec tertia pars conſumpta ſit: reſiduo abiectis herbis addantur catholici ʒ. 6. ſyrup. de pomis ℥. 1. Dehinc per ſeptem dies alia potio bibatur, in bunc modum parata: Agrimonium, abſinthij & boraginis coma paribus portionibus in aqua coquātur, herbiſq; abiectis aquæ ℥. 3. ſyr. biſanthini ℥. 1. s. adijciatur. Sumpto ſepties hoc potu,ſequenti mane hæc catapotia deglutiantur: Aloës,agarici, rhei barbarici ana ℈. s. pilularum aggreg. ʒ. s. cum ſaccharo ʒ. conficiantur. His peractis uentriculi regio, hoc decocto ex alto cadente perfundenda: Abſinthij manip. 2. roſarum manip. 1. ſcœnianthos ʒ. 2. maſtiches,gariophyllorū, ſeminis aneſi,careos, & cumini ana ʒ. 1. in tribus aquæ partibus,unica uini,& media aceti,ad tertiam bulliant,& lana in decocto madente,ex alto ſupra ea loca adſtricta,fiat ut liquor cadat.

Quo peracto,uentriculus ad umbilicum uſque bac mixtura illinendus: Olei de abſinthio,roſacei,rutacei ana ℥. 1. pulueris gariophyllorum,maſtiches, piperis longi,macis ana ℈. 1. ceræ albæ,& aceti parum. fiat unguentum. Præcordium uero dextrum ſub quo eſt iecur,ſequenti ungendum: Succi cicorij ℥. 2. olei de abſinthio ℥. 1. pulueris ſandalorum citrinorum,roſarum rubearum ana ʒ. 1. ceræ & aceti roſati parum. fiat linimentum. Siniſtrum,lienis regio,hoc: Olei rutacei ℥. 1. s. pulueris radicum capparorum ʒ. 1. ceræ & aceti ſcillitici parum. fiat unguentum. Prouidendum præterea ut bona ſit aluus,uel iniecto clyſmate tali: Succi betæ,mercurialis,maluæ ana ℥. 5. olei rutacei ℥. 3. ſalis ʒ. 6. Vel balano huiuſcemodi pulueris: Hieræ,diacolocynthidos ʒ. 2. ſalis nitri ʒ. 1. mellis cocti quantum ſufficit: conficiatur balanus. Vel ſi hæc fortè moleſta fuerit,uices eorum ſupplebit ʒ. pulueris ſenæ, quæ communiter paratur,adiecta ſacchari parte. Vel iuſculum ex uitello oui,additis fecis uini ſubtiliſſime contritis drachmis duabus. Supra omnia conducet Galeni picra,pondere ʒ. 2. uel ℈. 4. obuoluta pane tenui, quo in myſterijs utuntur, in aqua abſinthij madefacto. Verum quia hiera uel picra,non bene apud communes ſeplaſiarios paratur,ideo non ab re fore putaui uerū Galeni præparationis modum

adſcribere,

adſcribere, qui habet, cinamomi partes 2. maſtiches, xylobalſami, aſſari, ſpicæ, crocî ana partem 1. aloës lotæ partes c. Picra Galeni

Nemo autem miretur ſi cinamomum duplicaui, quia quod uulgò cinamomum dicunt, non uerum cinamomum eſt, ſed caſſia. Tradiderunt autem nobis antiqui, etiam qui Galenum præceſſerunt, cum uero caremus cinamomo, eius loco dupla caſſia eſſe utēdum. Vocaui igitur caſſiam cinamomū, quia ita uulgò uocatur. Duplicaui eam, antiquorum obſequens præceptis, qui imbecilliorem ſcientes, pro ſimplo cinamomo dupliciter eius accipi iuſſerūt. Hanc picram ſi P. T. ſæpe per horam ante exiguam cœnam acceperit, mirum in modum ex ea iuuabitur, & eam non immeritò dici ſacram agnoſcet. Verum in magnis æſtibus erit ab ea abſtinendum, atque eius loco, mixtura ex electuario Indo uocato, & diaprunon ſumenda, ut ſint utriuſque drachmæ duæ.

Et hæc quidem ſufficere uidentur ad omnes ſcopos ſuperius dictos cōplendos. Vnus tamen adhuc ſupereſt, quem ſuprà omiſeram, quoniam directe ad curationem pertinere non uidebatur: ſanguinis uidelicet per ora uenarum ſedis, prouocatio: ex hoc enim ſanguis ater, qui ad ſuperiora uel repit uel repere poteſt, & diſtrahitur & uacuatur: experientiaq; ipſa docuit, ex eius fluxu, ferè in totum cuncta ceſſare ſymptomata. Propterea hanc prouocationē uelim & nunc, hoc eſt, antequam deſinet uer, fieri: atque alijs annis citius, hoc ipſo ſcilicet Vere inſtante, necnon autumno. Quibus uero ingenijs, licet eorum ſint pleni medicorum libri, ego tamen ueluti expeditius & minus moleſtū laudo, ut per hirudines uenis illis admotas fiat. Quorū opus duplici modo augere poſſumus, abſcindendo uidelicet earū caudas: neq; enim ob hoc ſugere deſinunt: uel ſi poſtquam oppletæ ceciderūt, uapor aquæ in ſede recipiatur: hoc enim modo tantum uacuatur ſanguinis quātum optamus.

Poteram hoc loco finem facere, quoniam expleta iam ſunt, quæ ab initio iudicaui neceſſaria. Addere tamen adhuc uolui nonnulla, ut locupletius & P. T. quam ſummopere diligere cœpi, necnon peritiſſimo & eloquētiſſimo Iuriſconſulto Franciſco Bellenzino, qui te mihi per literas commendauit, ſatisfaciam. Vſus diacalaminthes, modo Galeni in lib. de tuenda ualetudine paratæ, mire conducet: uerum uerenda eſt eius nimia caliditas, & propterea erit cum roſaceo ſaccharo minuenda. Proderit & mane betonicam herbam mandere, & bene attritam deglutire. Non leue quoque auxilium erit ex rheo barbarico eodem modo manſo & deglutito, & ex rheo pontico uocato: ſi illius ſemidrachma, huius integra ſit, uocato dico rheo pontico: quia radix eo nomine nunc dicta, centaurij maioris radix eſt, non rhei. Proderit & maſtiches granum, & nux myriſtica, quam moſchatam dicunt, & ore detenta & deglutita. Item zingiberis conditi fruſtulum: cui æſtatis tempore myrobalanus chebula etiam condita adijciatur. Citro quoque condito, hyeme quidem ſolo cortice, æſtate ſimul cum cortice pulpa, concoctio mire roborabitur. Mire quoque iuuabunt flores roriſmarini ſaccharo conditi.

Hæc ſunt quæ in hoc biduo, publicis lectionibus & alijs negocijs impedito, mihi pro P. tuæ ſanitate occurrerunt. Quibus ſpero, Deo optimo fauente, à quo eſt & ſalus & omne bonum, te optatam ſanitatem conſequuturum.

Valeat P. T. meiq; in ſuis ad Deum precationibus ſit memor.

Ex Ferraria, VII. Idus Maij. M. D. XXXII.

EPIST. V. pro illustriss. domina Alphonsa, tumore uteri cum multis symptomatibus laborante.

Asus huius præclarissimæ D. adeò difficilis cognitu mihi uidetur, ut non modo absenti, sed etiam præsentibus, quotidieq; cuncta indicia examinantibus, magnam ingerere debeat perplexionem. Quantum tamen ex schedula ostensa possum conijcere, satis uereor, ne tumor præter naturam uteri ceruicem infestet. Moueor ad hoc suspicãdum, ex doloris quasi continua molestia, imò ut in fine scribitur, Nunc continua, ex mingendi difficultate, capitis grauitate, pulsus frequẽtia, renum dolore, appetitus prostratione. Locum autem huius tumoris puto esse partem anteriorem, quæ uersus uesicam est: hincq; stranguriam & dysuriam fieri, doloremq; in pectine, præcipue dum mingit. Quod uero aliquando, præsertim noctu, magnã urinæ copiam emittat, euenire puto, quoniã iacendo (maxime supino corpore) tumor à uesica elongatus exire libere urinam permittit. Ex simili etiam causa fieri, id est tumore, quod sanguis aliquando exeat conglobatus: ex quo enim libere exire non ualet, aliquo tempore in uteri concauitate manens coagulatur: ad quod facit sanguinis aquosi segregatio, qui non ita impediri potest ab exitu, sed uiam exeundi inuenit. Quod modo in sinistra, modo in dextera parte doleat, accidere puto ex ipsa tumescẽte parte, modo in unam, modo in aliam partem uergente: ad quod etiam addit sanguis ille conglobatus, qui & ipse reuoluitur. Flatus quoque & inflatio in intestinis coarctata, & urina retenta, uterum utrinq; obsidentes, dolorem augent, & ad totum quandoq; imum uentrem extendunt. Quod à sexta hora usq; ad duodecimã plus sentit molestiæ, forte euenit, quia iam peracta secunda concoctione, id est, genito & distributo sanguine, facto ex cibo accepto in prandio, descendentibus etiam excremẽtis alui & uesicæ, locus ubi est tumor & comprimitur & trahitur. Quod nõ bene cubet supra dextrum latus, est argumento, tumorem consistere uersus sinistram. Causam huius tumoris arbitror esse materiam commixtam ex sanguine satis pituitoso, cum exigua bilis portione. Quod enim dolor aliquando uel mitigetur, uel quasi totus auferatur, præter causas superius tactas, accidere puto ex eo, quod biliosa pars in tumore collecta, quandoq; ut tenuior saltem aliqua ex parte exhalat: remanet tamen semper obtusus quidam dolor, à sanguine illo pituitoso factus, in una uentris parte, id est uteri ceruice congregato: quem qui scripserunt, obtenebratũ & obscurum sensum uocant. His cõiecturis, quas quambreuissime potui, recitaui, mihi uidetur, ægritudinem huius excellentiss. D. esse tumorem præter naturã ceruicis seu colli, ut uocant, uteri: & sequi ex eo dolorem, uelut symptoma: foueri tamen à sanguine ad ipsum uterũ longo ex morbo debilem fluente: & inflatione, id est uento, ex imbecillitate tum ipsius uteri, tum naturalium membrorum genito: & urina retenta: quam retentionẽ etiam existimo esse symptoma tumoris facti ab eo, obstructione in collo uesicæ per uiciniam coarctato. Coniungi etiam aliam malam affectionem, hoc est malam temperaturã humidam uteri, laxãtem ipsum & imbecillem reddentem ad cõcoquendum proprium nutrimentũ, & retinendum. Ex quibus elicio

Intentiones curatiuæ. intẽtiones curatiuas: quarũ prima & dignitate & proposito, mihi uidetur esse euacuatio humoris in tumore collecti: & quia eum in augmento esse credo, iudico euacuationem fieri debere ex admixtione aliquorũ repellentium cum discussiuis, hoc est resolutiuis. Sed quia fortassis totum corpus repletum est, ideo prædominãtium in toto corpore humorum, prius est facienda purgatio: uel si admixti cum sanguine uiderentur, roburq; adesset, secanda uideretur uena interior cubiti, quam hepaticam uocant: simul enim distractio fieret & plenitudinis amotio: deinde ad localia posset accedi. Ipsa quoq; mala temperatura uteri, cum (ut uidetur) sanguinem pi-

tuitosum

guitosum pro causa habeat, purgationem desiderat, quæ tamen non nouam suggerit intentionem. Siquidem ablata pituitæ copia, tam tumori quàm isti malæ temperaturæ prouidebitur. Verum quia hic morbus non est in totum factus, sed quotidie fit: non solum curationi subditur, sed etiam præseruationi: quæ fiet roboratis naturalibus membris, & ad gignendum bonum sanguinẽ factis idoneis: simulq; ipso utero ut nutrimentum ualeat bene concoquere, bonumq; sanguinem retinere, & in propriam substantiam conuertere, ac deteriorem usque ad tempus euacuationi debitum seruare. Erunt igitur intentiones curatiuæ, phlebotomia, prudentiæ præsentium medicorum relicta: purgatio superabundantiũ humorum: distractio: uacuatio humorum tam in tumore quàm in utero contentorum. Roboratio uteri & naturalium membrorum, hoc est iecoris & uentriculi. Ita enim ea nunc uocant.

Purgatio, si abundare uidentur crassi & tenaces humores, nõ antea facienda est, quàm attenuati fuerint & incisi: sin minus, saltem uiæ aperiendæ sunt: ad quæ conferre uidentur sequentes potiones: Decoctionis radicum assari factæ secundum artem uncias 4. syrup. de duabus ra. unc. 1. s. fac potionem depuratam & claram. Odoratam redde cum modico maceris. Sumpta ter hac potione dentur catapotia quæ recipiunt rhei barbarici electi, sed non à cortice mundati, ʒ. s. agarici electi ℈. s. maceris gra. 6. cum uino odorifero fiant pilulæ 5. Catapotia hæc leuia descripsi, quoniã, ut audio, lubrici satis uentris est. Si tamen non plenè purgasse uiderentur, possent pluries repeti, aucto etiam, si opus uideretur, rheo barbarico & agarico.

Diuersio. Facta congrua euacuatione per uentrem, ad distractionem ueniendum, quæ uarijs ingenijs facienda est, adeò ut non solum distrahantur humores, sed etiam uacuentur. *Vomitus.* Vomitus utrunq; expleret, & ideo si non difficulter uomit, laudarem ut excitaretur cum facilibus, addendo tamen aliquid quod phlegma euacuaret, ut agarici decoctionem: quod tamen fieri nolo, nisi post aliquot dies à uentris purgatione.

Diuretica. Vrinæ quoq; prouocatio, aliquo modo deriuat, & aquositatem uacuat: nec uerenda est, quum à Galeno & Paulo maxime in hoc casu commendetur, & ab Auicenna ipso, qui nec Erythrodanum quidem, id est rubiam quam uocãt tinctorum, est ueritus. Ego autem, Dei ope, nonnullas mulieres per huiuscemodi urinas mouentia curaui, quæ ex usu adstringenti quotidie ad peius labebantur. *Frictio.* Distrahit quoque frictio, maxime superiorum partium, quæ primo molli linteo, deinde aspero facienda. Commendant etiam Galenus & Paulus post frictionem, unctionem ex melle cocto, qua & ego usus sum, addendo oleum, modo chamæmelinum, modo liliaceum. Proderit etiam diuersionis gratia cucurbitulas apponere utriq; hypochondrio, uel sub mammis, digitosq;, qui minimo proximi sunt, adeò alutis adstringere, ut rubor cum dolore moueatur. Proderit & exercitiũ, quo superioribus partibus corporis motis, cæteræ quiescant. Sanguinem quoque ex naribus prouocare ualde utile foret.

Vacuationibus his, & diuersionibus factis, ad loca ipsa ueniendum est uarijs ingenijs: balneo uidelicet uel sessionibus, fomentis, unctionibus, tam extrinsecus adhibitis quàm iniectis: suffumigijs, pessis, cataplasmatibus, emplastris, sacculis.

Balneum. Balneum ex decoctione harum herbarum faciendum: Rosarum albarum, seminum earum, rubi summitatum uel florum si inueniri possunt: absinthij florum & foliorum, chamæmeli, altheæ, alceæ, quam alij candelariam, alij herbam ungaricam uocant: matricariæ, plantaginis cum radicibus ana manip. 1. Coquantur hæc omnia in tribus partibus aquæ pluuialis, & quarta parte uini nigri styptici, & herbis in solio manentibus fiat uel balneum uel sessio bis in die.

Vnguentũ pro uentre. Vnctio uentris post balneum hoc modo paratur: Rosarum, matricariæ, S. lini ana unciam unam. Bulliant in libra una uini nigri styptici, ad consumptionem mediæ partis, & abiectis herbis addatur uino olei rosati ℥. 1. olei liliorum alborum ℥. 2.

bulliantque simul in uase duplici, ad uini consumptionem, & ipso oleo uenter ab umbilico infrà inungatur, lanaque illota superponatur, sed aliquid etiam ipsius olei molli lana exceptum naturalibus sub pessi forma indatur. Ex eisdem rebus emplastra fieri possunt, & sacculi pleni, in uino & aqua calidis calefacti superponi.

Suffumigia possunt fieri ex puluere rosarũ, macere & mastiche eliquato ad congruam figuram composita.

Hepar & stomachum confortantia.

Ad robur hepatis & stomachi multum conferre scio, si parum rhei barbarici masticetur & deglutiatur.

Valebit & hæc cõfectio: Pistaciorum electorum ℥. 3. pulueris maceris, rosarum rubearum, cinamomi ana ʒ. 1. zuchari albissimi dissoluti in aqua rosacea per balneum Mariæ uocatum, uel ad solem destillata quãtum sufficit: fiat confectio iuxta modum consuetum.

Nux myristica.

Proderit etiam aliquando myrobalanûm chebulam conditam, puluere cinamomi inspersam, mane comedere. Item nucem myristicam, quam uocant moschatam, conditam. Tum hoc aromatico puluere potest in suis escis uti: Rosarum rub. electarum, sandalorum citrinorum ana ℥. 1. cinamomi ℥. s. piperis albi, maceris ana ʒ. 1. zuchari optimi ad pondus omniũ.

Absinthite uinum.

Vti uino absinthite ualde utile puto. Quod si in parato forsan non inueniretur, ex tempore in hunc modum parabitur: Accipiantur molliores cauliculi absinthij recentis, si inueniri possunt: si non, sicci: digitisque aliqualiter intorqueantur, si recentes sunt, ut uidelicet aptiores sint ad uim tribuendam, & per horam ante cibum infundantur uino aromatite stomachico, stypseosque alicuius participe: post horam, quãdo uidelicet bibendum erit, cum linteolo uinum coletur: & si nimis amarum uidebitur, cum alio simili, sed non absinthite, temperetur.

Regio quoque naturalium membrorum (medium illud spatium, quod est inter umbilicum & os stomachi) sæpe foueatur uino & oleo, ita ut sint uini odorati styptici partes tres, olei omphacij, id est, facti ex oliuis immaturis partem 1. in quibus bullierint rosæ, absinthium, & menta odorata.

Stomachicũ unguentũ Galeni.

Vngi quoque potest unguento stomachico Galeni bene composito: quod tamen uix puto bene componi posse, quia uera Spica caremus. Et hæc quidem de membrorum naturalium roboratione dicta sint.

Vterus ex dictis rebus, quas ad tumorem laudauimus, satis meo iudicio roborabitur. Si tamen amplior roboratio uideretur necessaria, foueri poterit spongijs uino madefactis, in quo folia myrti, menta, & rosæ bullierint, addita quinta parte aceti. Earundemque rerum fumus per os uteri recipiendus est. Et hæc quidem satis explere uidentur intentiones necessarias.

Syrup. electus.

Verum libet præterea amplius nonnulla subtexere, (quoniam ægritudo ipsa multis ex causis quas silentio prætereo, difficilis est) prædictis intentionibus deseruientia: inter quæ præcipuus uidetur hic syrupus: Rhei pontici ueri, si haberi potest, hoc est, ex Ponto portati ʒ. 1. uel si haberi non potest, loco eius rhei communis ʒ. s. turbit electi & mundi ʒ. s. myrob. cheb. ʒ. 1. rosarum, mentæ siccæ ana manip. 1. Fiat decoctio secũdum artem, & ex ea syrupus longus cum melle rosaceo, in quo dum coquetur, bulliant in linteolo raro cinamomi ʒ. s. sandalorum & maceris ℈. 2. Hinc bibantur duæ, tres, uel ad summũ quatuor unciæ: leuiter enim purgabit, concoquet, roborabit. Interdum quoque utendum his pilulis: Rhei barbarici electi cum cortice suo ℈. 1. turbit electi & mundi ℈. 2. maceris, rosarum ana ℈. s. cum electuario de succo rosarum fiant pilulæ 15. sumantur 5. uel 7. hora ante cibum.

Narcotica.

Quoniam festinat nuncius, finem faciam, si unum addidero, quod uidelicet urgente dolore, & immoderato fluxu, adeò ut periculum uideatur, ne uires plus nimio prosternãtur, non est uerendus usus Narcoticorum. Ego enim illorum bene-

ficio

ficio quandam mulierem, simili morbo, sed longe grauius uexatam, multos annos, præseruaui. Inter reliqua autem eam compositionem ualde utilem inueni, quæ Sazenea à Ioanne Mesue nuncupatur. Hæc sunt quæ mihi in hoc breui tempore, alioqui & publicis lectionibus, & alijs negocijs occupato, occurrêre: in quibus benignum lectorem desidero: quoniam nec mihi reuidendi, nedum amanuensi rescribendi tempus datum est. Si quid tamen offenderit excellentissimos doctores, qui hæc uisuri sunt, non dedignentur id mihi significare, ut ego uel recantem, uel rationem ostendam quæ me mouerit, quam breuitati studens, prætermisi. *Sazenea apud Mesuen.*

AT cum mihi sit amplius nonnihil tẽporis condonatũ, addam nõnulla. Vsum anisorum, albo saccharo coopertorum (ut fieri solet) commendo, addito ipsi saccharo modico maceris. Ad dolorem sedandum & resoluendum, mediocriterq; roborãdum, summè ualebit cataplasma aluo appositum, ex radicibus liliorum alborum, uitellis ouorum, & oleo rosaceo omphacio. Ad idem, alijs non iuuantibus: Adeps coturnicis, si haberi potest, misceatur cum oleo chamæmelino, & ℈. s. croci & opij addatur. Si haberi adeps ille nõ potest, loco eius sumatur anserinus.

Oua nuperrime nata adhuc calida, si sorbeantur, mire conferunt: nec despiciatur remedium quia uulgatum. Et si quando fluxus urgebit, puluis pulchrorum corallorum rubrorũ supponatur. Ad dolorem sedandum & resoluẽdum: Oua, adeps anseris, medulla cruris cerui, cum rosaceo soluantur, addaturq; parum croci, & cum lana illota bene molli inijciantur. Hinc eadem lana infusa in uino & oleo, uel rosaceo, uel cotoneorum, uel myrtino, iuxta maiorem minorem'ue adstringendi necessitatem, inferiora omnia umbilico membra, & anteriora, posterioraq; tegantur. In oleo ex glandibus expresso, magnam habeo fiduciam ad restringendum. Melliloton uerum, quod est sertula campana, in bona sapa coctum, additis quinque uitellis ouorum, in aceto usq; ad duritiem coctis, rosaceo oleo dissolutum confortat, dolorem sedat, & resoluit. *Oua recentia.* *Melliloton.*

IOANNIS MANARDI EPISTOLARVM MEDICINALIVM LIBER VNDECIMVS.

EPIST. I. Ioannes Manardus Ferrariensis medicus, Ioan. B. Montano, eiusdem artis professori eminentiss. S. D. Exponitur caput 21. libri primi Galeni de differentijs pulsuum, iuxta antiquam translationem.

QVANQVAM ea in me minime agnosco, quæ tu nimio fortassis amore ductus (malo enim hoc, quàm adulandi studium in te suspicari) mihi per tuas literas adscribis: eam tamen mentem Dei Opt. Max. munere in me comperio, ut omnes iuuare, & amicis quidpiam in re præcipue literaria petentibus, semper cupiam satisfacere, atq; ijs præsertim, qui medicinalis scientiæ studiosi, non barbarorum uerbis ueluti mancipia seruiunt, sed rationi & experimẽto nixi, medicinæ decreta ex ipsis potius fontibus, quàm ex turbidis lacunis haurire desiderant. In quorum numero cum te iampridem esse cognoscam, quod petis, quantum per imbecillitatem meam licuerit, conabor absoluere. Petis autem, ut ijs quæ à Galeno, uel à barbaro potius interprete, lib. 1. de diffe-

rentijs pulsuum, cap. in uulgata æditione 21. obscure scribũtur, lucem expositionis adijciam. Quod ut cõmodius exequi ualeam, primo de quibus pulsibus loquatur, ostendam: secũdo, primã quam subijcit figurã, describam: tertio, ad expositionẽ uerborũ me uertam, simulq́; secundam figurã depingã. Vt igitur ad rem ipsam accedam, dico Galenũ cap. 17. agere incepisse de pulsibus in eo genere inæqualib. quod à motu sumitur: iuxta cuius motus considerationẽ dicimus aliquos pulsus ueloces, aliquos tardos, aliquos inter hos mediocres. Duasq́; in eo statuisse differẽtias, unam quæ in unica arteriæ parte generationẽ habet, alteram quæ in pluribus. Primamq́; in tres præterea alias secuisse: quoniã aliquãdo quiete media motus interciditur, aliquãdo nulla quidem quies interuenit, sed motus ipse non semper sibi parem habet celeritatem, aliquando motus qui finem accepisse uidebatur, iterum redit. De primo genere, hoc est, in quo motus cõtinuitas media quiete intercipitur, cap. egit 18. nouẽ in eo inueniens differẽtias. Secundũ, in quo nulla quies interuenit, sed diuersitas sola celeritatis & tarditatis, ulterius bifariã diuisit, quoniã aliqui regulam quandam seu uniformitatẽ in hac seruãt mutatione, alij irregulariter ac diuersimode motum uel intendunt, uel remittũt. De primis 19. cap. decernens, sex eorũ inuenit differentias. De secũdis agere cœpit cap. 20. sub nomine pulsuũ anomalam uersionẽ facientiũ, uersionẽ dicens, celeritatis mutationẽ, quæ à celeritate ad tarditatem, uel ecõtrario, uel à mediocritate ad utrumuis fit extremũ: quam uersionẽ illi pulsus irregularem facere dicũtur, qui non certo ordine uel intenduntur, uel remittuntur: sed cum, exempli gratia, primã partem æqualiter celerem habuerint, aliam tardam habebunt. Possunt autem facilioris doctrinæ gratia præcedentes, hoc est, qui regularem uersionem faciunt, hac triangulari figura ostendi: ubi quantum secunda pars à prima properando uel morando recedit, tantundem tertia uariat à secunda.

Prima figura.

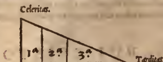

Figura pulsuum regularem facientium mutationem, id est uniformitatem.

Secundi, hoc est, ij quos nunc declarare intendimus, qui uidelicet irregulariter uertuntur, per hanc ostenduntur:

Secunda.

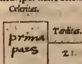

Figura pulsuum duas sensiles mutationes habentium.

In hoc secũdo genere quãdoq; duas, quãdoq; tres ostendi motus differẽtias dicit Galenus: quãdoq; etiã se quartæ imaginẽ deprehendisse: posseq́; fortassis à quopiã, qui in hisce se diligẽter exercuerit, quartã illam manifeste cognosci: ea tamẽ in totũ prætermissa, de ijs se actũrũ dicit, qui multoties & sibi, & ijs qui optime artẽ pulsuũ aggressi sunt, manifeste apparuerunt: in quibus uidelicet arteriæ motus, aut duas, aut tres sensiles differentias facit. Et addit, si duæ fuerint, sex fore complicationũ modos: si tres, quatuor & uiginti. Et hæc quidẽ est primæ particulæ huius uigesimiprimi capitis sententia, quod male à præcedenti capite disiunctũ cum fuerit, obscuriorẽ Galeni mentẽ reddidit. Quam ut locupletius assequamur, sciendũ, per secũdam figurã superius descriptã cognosci eos pulsus qui duas sensiles differẽtias habẽt, diuiso uidelicet in duas partes toto arteriæ motu. Si quis uero cognoscere eos pulsus uoluerit, qui tres differẽtes ad sensum motiones habent, ad sequentẽ figurã respiciat.

Prima

Tertia:

Figura pulsuum tres sensiles mutationes in eodem motu facientium.

In ea quippe intelliguntur tres in eadem motione differentiæ in uelocitate, sicuti per aliam figuram pulsus cognoscitur, qui duas tantummodo differētes habet motionis partes. Restat declarare, cur in primo genere sex tantum cōplicationes enumerentur, & in hoc secundo quatuor & uiginti: quum in primo nouem, in secundo septem & uiginti diuersitates contingant, sicuti sequentibus figuris ostenditur.

Prima figura continens omnes complicationes uelocis, tardi, ac commoderati pulsus, quotquot excogitari possunt, in duabus partibus diastoles, uel in duabus partibus systoles, in uno eodemq; pulsu.

	Prima pars.	Secunda.		Prima pars	Secunda.
1	Velox	Tarda	6	Tarda	Commoderata
2	Velox	Velox *inutilis proposito*	7	Cōmoderata	Tarda
3	Velox	Commoderata	8	Cōmoderata	Velox
4	Tarda	Tarda *inutilis proposito*	9	Cōmoderata	Cōmoderata *inutilis proposito:*
5	Tarda	Velox			

Nouem igitur sunt, nec plures, complicationum differentiæ, quas imaginari in hoc genere est possibile: quarum tamen sex sunt, quæ ad hoc genus uerè pertinēt, quia ueram inæqualitatem habent, tribus ceu æqualibus reiectis, secūda uidelicet, quarta & nona. Illa enim tota uelox, hæc commoderata: sicuti quarta penitus tarda existit: atq; ut sequens est, æqualibus pulsibus, non inæqualibus cōnumerandæ. Si enim eūdem pulsum, ut ipse Galenus ait, nulla interueniēte quiete bis posueris fieri, unū & æqualem efficies pulsum. Ex his autē patet primæ partis huius uigesimiprimi capitis expositio, quæ ad eum usq; locum pertingit, ubi hæc uerba in antiqua æditione legūtur, *Homalis igitur in his tribus:* quæ quidē pars lucidioris expositionis gratia in tres particulas secari potest. Primo enim enumerātur differentiæ quæ in his duobus generib. inueniri possunt: debetq; hæc pars cum præcedētibus hoc pacto coniungi: Verū nūc de ijs agendū, qui aperte & nobis, & ijs qui optime artē pulsuū tractarunt, multoties apparuerūt: quādo uidelicet motus arteriæ aut duas sensiles differētias, aut tres facit. Duabus igitur differētijs existētibus, sex erūt complicationes, quæ inter reliquas proxima iam figura recēsitæ sunt: prima uidelicet, tertia, quinta, sexta, septima, & octaua. In tribus uero quatuor & uiginti, quas sicuti cōmemoratas priores per figurā aliā ostēdemus, ubi Galeni omnia circa hāc primā dicta exposuerimus: q secūdo loco, in ea particula, cuius initiū, *Cur utiq;*, causam reddit, quare cū sint tres motus differētiæ, uelocitatis scilicet & tarditatis & cōmoderationis, quæ per binas motus partes multiplicatæ nouē cōstituūt diuersas inuicē cōplicationes, sex tantum in hoc genere differētias esse dixerit: claraq; est, ex his quæ sępius dicta sunt, huius particulæ sentētia. Si qua uero remanet in ea dubitatio, castigata istius æditionis litera remouebitur. Vbi enim legitur, *Cur utiq; unquā aut tribus*, lege, *Cur uero tribus*. Et ubi, *alterutro diuersorū motuum*, lege, *utroq; differentiū*. Illis autē uerbis, *si cognoueris eundem pulsum*, addendum, *quod*, & legēdum, *Si cognoueris quod eundem pulsum*. Et ubi scribitur, *unū homalum*, lege, *unum totum homalum*. Et ubi habetur, *tres ascendunt*, lege *abscedunt*: ut textus integer à fine capitis uigesimi, cum principio capitis uigesimiprimi cōnexus ita legatur, *Sed nunc de ijs agendum qui aperte & nobis & ijs qui optime artem pulsuum tractarunt, multoties apparuerunt: quando uidelicet motus arteriæ aut duas differentias, aut tres facit. Duabus igitur existentibus, sex erunt complicationes: in tribus uero uigintiquatuor. Cur uero tribus existentibus pulsibus, utroque differentium motuum, ueloci & tardo & commoderato, differentias dicimus ex dicta complicatione eorum non nouem, sed sex fieri, ita utique disces.* Emendatus Galeni locus ueteris traductionis.

Si cognoueris quod eundem pulsum deinceps bis supponens fieri, nulla quiete media existente, sauum totum homalum operabere. Et secundum hoc ex nouem complicationibus tres abscedunt &c. In hinc demum huius partis, eo loco, *Si uero & aliqua,* excludit dubitationem circa superius dicta contingentem. Dictum est enim eos pulsus esse æquales, qui utrasque partes uel tardas, uel ueloces, uel commoderatas habent: uidetur enim inæqualitas quædam in his quoque intelligi posse, ut, si ambæ quidem partes celeres sint, sed una sit altera celerior. Prætermittendam autem esse nunc dicit hanc differentiam, ceu multam in se obscuritatem cōtinentem: partesque huiuscemodi uarietatem habentes ueluti pariformes inuicem esse accipiendas, & pulsus ex his compositos tanquam uerè æquales, ab hoc genere segregandos. Et hæc quidem est Galeni mens, quam nonnullis locis castigatis, eruere non est difficile: nam ubi habetur *amplior est*, lege *ampliorem*: ubi *tribui, tribuet*: ubi *ut his eisdem, & fortaßis sibi paribus*, lege, *ut eiusdem & inuicem æqualibus.* Sic clara erunt quæcunque à Galeno de primo hoc inæqualium pulsuū genere dicta sunt, in quo scilicet duas tantum diuersas partes cōsideramus. Alterū uero genus ex tribus differentibus partibus cōstans, bene intelligere nequimus, nisi ante oculos figurā, quam Galenus subijcit, posuerimus, quæ non solum in istis nostratibus exemplaribus, sed in plerisque etiam Græcis deest: simulque nōnulla ante eam uerba, totum intellectum interturbantia, in uno tantum codice, hactenus apud ædes S. Ioannis & Pauli Venetijs inuenta, subijciam. hæc sunt: Similiter si tres supponens inuicem differentes motiones, in earum singula tres pulsus permutando complicueris, septem quidem & uiginti erunt omnes figuræ, quarum tamē tres æqualitatem incidere necesse est, ueluti sequenti figura manifestatur.

Figuræ pulsuum tres differentes partes in celeritate in eodem pulsu habentiū.

	1	Velox	Velox	Tardus
Inutilis.	2	Velox	Velox	Velox
	3	Velox	Velox	Commoderatus
	4	Velox	Tardus	Tardus
	5	Velox	Tardus	Velox
	6	Velox	Tardus	Commoderatus
	7	Velox	Commoderatus	Tardus
	8	Velox	Commoderatus	Velox
	9	Velox	Commoderatus	Commoderatus
	10	Tardus	Velox	Tardus
	11	Tardus	Velox	Velox
	12	Tardus	Velox	Commoderatus
Inutilis.	13	Tardus	Tardus	Tardus
	14	Tardus	Tardus	Velox
	15	Tardus	Tardus	Commoderatus
	16	Tardus	Commoderatus	Tardus
	17	Tardus	Commoderatus	Velox
	18	Tardus	Commoderatus	Commoderatus
	19	Commoderatus	Velox	Tardus
	20	Commoderatus	Velox	Velox
	21	Commoderatus	Velox	Commoderatus
	22	Commoderatus	Tardus	Tardus
	23	Commoderatus	Tardus	Velox
	24	Commoderatus	Tardus	Commoderatus
	25	Commoderatus	Commoderatus	Tardus
	26	Commoderatus	Commoderatus	Velox
Inutilis.	27	Commoderatus	Commoderatus	Commoderatus

Hac figu

Hac figura ante oculos posita, facilia redduntur quæcunq; de secundo hoc inæqualium pulsuum genere à Galeno sunt dicta. Constat enim tres ex uigintiseptem hisce pulsibus, uerè esse æquales: secundum uidelicet, quoniam tres partes ueloces habent: decimumtertium, qui tardas: ac uigesimumseptimum, qui commoderatas. Et propterea uerè à Galeno statim ab initio huius capitis dictum esse, uigintiquatuor tantum esse huius inæqualis pulsus complicationes. Tres enim hi, non quia ad hoc genus pertineant, sed ad explendas quascunque imaginari in eo genere complicationes possumus, in hac figura sunt repositi. Liquet & illud, quod secũdo à Galeno in hac parte dictum est, duodecim ex huius secundæ figuræ pulsibus in primã figuram recidere, primum uidelicet, tertium, quartum, nonum, undecimum, decimumquartum, quintumdecimum, decimumoctauum, uigesimum, uigesimumsecundum, uigesimumquintũ, uigesimumsextum. Primus enim & quartus primam partem uelocem, aliam tardam habent, sicuti primus primæ figuræ: in hoc inuicem differentes, quod primus uelocitatis, quartus tarditatis plus habet. Tertius & nonus huius figuræ, in tertium recidunt primæ, à uelocitate incipientes, & in commoderationem desinentes. In hoc & ipsi inter se differentes, quod tertius plus uelocitatis quàm commoderationis habet. Nonus econtrario plus commoderationis quàm uelocitatis. Vndecimus & decimusquartus, ad quintum primæ reducuntur: principium tardum, finem uelocem habentes: licet in undecimo uelocitas, in decimoquarto uincat tarditas. Ad sextum primæ, decimusquintus, & decimusoctauus referuntur, à tarditate initiũ capientes, & in cõmoderationem desinentes, ita tamen, ut in decimoquinto tarditas, in decimooctauo cõmoderatio dominetur. Cum septimo cõcordant uigesimussecundus & uigesimusquintus, ex cõmoderatione ad tarditatem transeuntes: sed is quidem cõmoderationis, ille plus habet tarditatis. Demũ uigesimus & uigesimussextus huius configurationis, octauo primæ cõcordant, ex cõmoderata ad tardam motionẽ procedentes, uincente tamen in uigesimo uelocitate, in uigesimosexto cõmoderatione. Hæc quidem est Gal. sententia ad eam usq; partem, cuius initiũ, Et fiet utiq; & hæresis hic, uel ut habet alia litera, diæresis: in qua Gal. diuersas ait ac dissidentes opiniones in hoc loco nasci posse, quibusdam omnes in prima figura statuendos pulsus putãtibus, qui duos tantũ motus in una diastole habent: alijs magnitudines attendendas dicẽtibus: & si æquales fiunt, in prima figura, si altera alteri duplex, in secunda collocantibus. Hanc opinionem si sequuti fuerimus, duodecim nuper enumerati pulsus ad secũdam figurã pertinebunt, utpote alteram motionis speciem semper geminam habentes. Nam primus (exempli causa) uelocitatem tarditati duplicẽ habet, sicuti tertius cõmoderationi. Decem quoq; reliquos si cõsideraueris, unam alteri motionẽ duplicẽ habere cognosces: & propterea iuxta hanc secũdam opinionẽ, ad secundam spectant figurã, qui aliam sequẽdo opinionem, ad priorẽ pertinerent, cum duas tantũ habeant diuersas motiones. Subdit deinde Galenus, se conaturũ fuisse ut hanc litem dirimeret, si magnum inde lucrũ se consequuturũ in arte putaret: sed satis esse hoc tantum statuere, quod modo altera motionũ per maiorẽ fit, quàm reliqua dimensionẽ, modo utraq; æqualiter se habent. Hoc enim si quis tãdiu memoria tenuerit, donec discat quid earũ singula apta sit demonstrare, in utram maluerit figurã duodecim cõnumeratos pulsus reponat.

Demum in ultima huius partis portiũcula, manifestum esse dicit, reliqua duodecim huius secundæ figuræ genera, quæ in totũ sunt inæqualia, nullam cum primæ figuræ pulsibus habere cõmunicationem: hisq; hanc ipsam inæqualitatẽ, quæ in tribus uidelicet attẽditur unius motionis partibus, manifeste adscribi: illis uero qui primæ figuræ cõmunicant, non uerè: & sunt à primo secundum ordinẽ numerando quintus, sextus, septimus, octauus, decimus, duodecimus, decimussextus, decimusseptimus, decimusnonus, uigesimusprimus, uigesimustertius, uigesimusquartus.

Dicuntur autem duodecim hi pulsus secundum tres differentias habere inæqualitatem, non quidem quod tres illas motiones specie diuersas habeant: hoc enim tantum sex eorum conuenit: sexto, qui primam uelocem, secundam tardam, tertiam habet commoderatam. Septimo, qui primam uelocem, secundam cōmoderatam, & tertiam tardam. Duodecimo, qui primam tardam, secundam uelocem, tertiam commoderatam. Et decimoseptimo, qui primam tardam, secundam commoderatam, tertiam uelocem. Et decimonono, qui primam cōmoderatam, secundam uelocem, tertiam tardam. Ac uigesimotertio, qui primam commoderatam, secundam uelocem, & tertiam tardam habet. Sed uel quia omnes diuersas habent, sicuti sex nunc enumerata genera: uel si duæ extremæ motiones sunt similes, per intermediam ab eis diuersam dirimũtur, ita ut in una diastole tres animaduertere peculiares diuersas motiones liceat: quod sex reliqua genera percurrenti facile cōstabit, scilicet quintum, octauum, decimum, decimumsextũ, uigesimumprimũ, uigesimumquartum. Quintus enim licet primam & tertiam partem ueloces habeat, prima tamen à tertia per secũdam, quæ tarda est, dirimitur: & octaui, prima & tertia ueloces, per mediam commoderatam distinguuntur: & decimi, extrema tarda, media uelocitate segregantur: sicuti decimisexti tarditates, cōmoderatione: & uigesimiprimi commoderationes, uelocitate: & uigesimiquarti, tarditate. Quoduis igitur horum generum cōsideranti liquidò patet, quod si à prima motione incipias, tres semper differentes motiones annotabis. Et hæc quidem est earum capitis huius partium expositio, quæ aliquam obscuritatem ob barbaram interpretationem habent. Nam quæ sequuntur, ubi de pulsibus agitur, qui dicroti, non discreti, ut habet communis lectio, ab Archigene uocati sunt, satis clara uidentur. In quibus tamen si quid fortè te dubitare cōtigerit, idq; mihi significaueris, conabor quantum tenues uires meæ poterunt, omnem tibi scrupulum eximere. Vale, &, quod facis, medicinam à fontibus, non à turbidis riuis haurias. Epistolæ meæ medicinales quas sub prælo, & annotationes in Mesuen, quas sub incude habeo, me in respondendo fecerunt tardiorem.

Ferrariæ, IX. Februarij. M. D. XXII.

EPIST. II. pro D. N. Regien. inflatione lubricitateq; uentris, appetitus deiectione, & concumbendi impotentia laborante.

Quatuor sunt de quibus conqueritur præstantissimus hic uir: quod cibum non appetit, quod inflationem uenti instar in uentriculo & intestinis sentit, quod uentrem nimis lubricũ habet, quod ad uenerea impotens ferè est. Quæ licet tam uehementia non sint, ut debitas, ciuilesq;, ac consuetas auferant actiones, atq; (ut sequens est) neq; morbi propriè dici, neq; symptomata morborum possint: quia tamen nōnihil impedimento nunc sunt, & uerendum ne procedente ætate (agit enim annum 44.) in peius ruant, deterioremq; aliquã inferant molestiam: ideo consilium petit ad cauenda futura, & amouẽda præsentia. Cuius uoto satisfacturi aliqua necessaria præfabimur, quibus nō animaduersis nec præseruatio, nec curatio rectè fieri posset. Affectus hi, licet uarij sint, unam tamen habuerũt, sicut ipse narrat, præincipientẽ causam, immodicum uidelicet & intempestiuum uenereorum usum: quo ferè per quinquennium perseuerante, non solum genitalia, sed & naturalia membra magnam imbecillitatem cōtraxere: euacuatis enim multis per frequentiores cōcubitus spiritibus, genitalia membra lassa, & ueluti flaccida, laxataq; adeò remansere, ut non solum ad

Intempestiuæ Veneris incōmoda.

superflua

ſuperflua opera, ſed & ad ea quæ huic ætati congruerent, ſint inualida. Ex eadem cauſa, concurrente etiam temporis importunitate (ferè enim pleno ſtomacho concumbebat) ipſa naturalia membra, uētriculus & hepar, reddita ſunt debilia, & propterea deminuto in eis calore inflatio gignitur: appetitus cibi proſtratus eſt: & retentoria facultas non perfecte ſuo fungens officio, excrementa uentris liquidiora exire permittit. Naturalium autem horum membrorum impedimenta impotentiam illam coëundi fouent: ſiquidem prima ac ſecunda cōcoctione non debite perfecta, tertia non ita perfici poteſt, ut poſtquam reliqua corporis membra, quæ, ut ipſe narrat, fortia ſunt, ſuam alimenti portionem acceperunt, tantū ſuperſit alimenti, quod ad multiplicandum ſemen ſufficiat: atq; hoc pacto ad impotentiam concumbendi, præter genitalium imbecillitatem, ſeminis quoq; defectus concurrit, qui ex naturalium membrorum debilitate quodam modo dependet. Vt igitur quæ agenda ſunt recte inueſtigemus, conſiderandum eſt hanc concumbendi impotentiam ſymptoma quoddam exiſtere, actionem uidelicet deminutam, à mala temperatura, frigida & ſicca, genitalium pendentem. Ex defectu enim ſpirituū, & ultimi alimenti, quod in ſemen uertendum eſſet, membra illa diu exinanita frigiditatem & ſiccitatem contraxerunt ultra eam quam naturaliter habebant. Alterum autem horum, id eſt defectus ſeminis, à naturalibus membris pendet, ſicuti ſuperius demonſtratum eſt. A quibus alij quoq; affectus in principio recitati originem trahunt: uentris enim lubricitas, quæ & ipſa ſymptoma eſt, malam uentriculi temperaturā & inteſtinorum ſequitur frigidam & humidam, quæ nunc fouetur à materia pituitoſa, ex mala concoctione facta. In quam etiam alia affectio, id eſt inflatio illa referenda eſt: quæ ſi læderet manifeſte operationes, morbus eſſet in receptaculo, uel in numero. In uacuitatibus enim uentriculi & inteſtinorum adeſt res, quæ adeſſe nō deberet. Pendent ergo quoquomodo uniuerſa hæc à mala naturalium membrorū temperatura impenſius frigida, & minus (plus tamen quàm deceret) humida. Non negarim tamen & atram bilem in liene, & circa hypochondria, imò in uniuerſo ſanguine abundantem, tum natura, tum ex accidenti (reſtricto ſanguinis atri per ani uenas fluxu, qui euenire olim conſueuerat) ſua frigiditate malam temperaturam frigidam, & inflationis generationem adiuuare, ſicuti ſiccando humiditatem quadantenus remittit.

Intentiones curatiuæ.

Erit igitur prima intentio, & à qua inchoandum, euacuatio pituitæ, & atræ bilis in toto corpore, & præcipue circa naturalia membra repertæ. Secunda, malæ temperaturæ, factæ per ſua contraria, calida ſcilicet & modice ſicca, remotio. Tertia, inflationis in naturalibus membris abundantis diſſolutio. Quarta, naturalium membrorum, ut ſuo melius deinceps fungantur officio, roboratio. Sed hæc ad præſeruationem potius, quàm ad curationem ſpectat: ſicuti & uictus ratio, quam ſtatuere quintam poſſumus intentionem. Sexta, factam in membris genitalibus coërcebit intemperiem, & ex ea pendentem imbecillitatem.

Quæuis autem harum intentionum ita explenda eſt, ut ad alias interim quoque oculus habeatur. Nam (ut à prima exordiamur) per ea medicamenta abundans materia uacuabitur, quæ nō ſolum purgent, ſed & malæ temperaturæ aduerſentur, naturalia membra roborent, & inflationem diſſoluant: quæ tametſi diuerſa eſſe poſſint, & ex his quæ parata apud officinas ſemper ſunt, & ex his quæ de integro componi poſſunt, nonnulla tamen à me deſcribentur, quæ noſtro propoſito melius conducere uidentur.

Catharticum atræ bilis.

Prima ſunt catapotia, quæ habēt, agarici præparati ʒ. 2. rhei barbari ʒ. 1. lapidis Armenici toties loti ut nec odorem, nec ſaporem amplius in aqua dimittat, & demū ter quoq; ablui cum aqua roſ. gr. 16. cinamomi electi, piperis longi, maſtiches, ſpicæ nardi electæ ana ℈. 1. aloës bene ex uino Cretico lotæ quantū omnium reliquorum pondus: reformentur cum eodem uino, deglutiātur q; drachmæ pondere, uel

mane, uel per horam unam ante leuem cœnam.

Conducent & hæc: ℈. 2. pulueris hieræ picræ Galeni, quam simplicem uocant, cum elota aloë, Galeni, non Mesue modo composita: & ℈. 1. agarici præparati cum uino Cretensi commixta, additis granis duobus lapidis Armenici, ut superius docuimus, loti. Aut ex eiusdem hieræ ℈. 2. & ℈. 1. pilularum aggregatiuarum Ioannis Mesue. Quod si amaritudinem non abhorreret, prodesset summopere puluis, qui haberet hieræ, ut superius diximus paratæ ℈. 2. senæ, turbiti ana ℈. s. zingiberis ℈. s. sacchari ʒ. 2. qui cum uino, uel iure pulli gallinacei bibi posset. Tempore autem medio inter unam & aliam purgationem, mane ubi surrexit, & bene se concoxisse cœnam sentit, sorbeat absque aliquo liquore syrupi de corticibus citri unciã, cum dimidio tanto oxymelitis simplicis. Mixtura enim hæc concoctionem adiuuabit, crassitiemque ac tenacitatem humorũ auferens, eos uacuationi reddet aptiores.

Expleta prima hac intentione, quo pacto secunda explenda sit, breuiter docet Galenus, & eundem sequutus Paulus: optima frigidæ & humidæ temperaturæ aiens auxilia, acria omnia, id est, quæ acuta uulgò dicũtur: quibus miscenda ea quæ adstringunt absque manifesta infrigidatione. Ex proportione illis respondere oportere, quæcunque extrorsum adhibentur. Scire autem uelim medicos, si qui forte hæc nostra legerint, caput 25. Auicennæ, male in uulgatis codicibus inscribi, de cura malitiæ complexionis frigidæ & humidæ in stomacho: siquidem non antè ageret de compositis, quàm de simplicibus distemperantijs. Inscribendum autem esse illud caput, de cura imbecillitatis uentris secundum Empiricos, & secundum Quintum. Respondent enim quæ ab initio capitis scribuntur, capiti quarto, iuxta græcam diuisionem, libri septimi Therapeutices Galeni. Ea autem, quorum principium, Illa uero &c. respondent curationi, qua utebatur Quintus, ex eodem capite à Galeno accepta. Innitentes igitur Galeno, non Auicẽnæ, diximus, ad remouendam distemperantiam frigidam & humidam, post binam uel ternam purgationem, utendum puluere facto ex duabus partibus piperis longi, & parte una Maceris (uulgò Macem uocant) & æquali cinamomi. Optimumque præsidium esse, paucissimũ potũ uini antiqui uehemẽter calidi, in quo si absinthij coma per aliquod tempus maduerit, longe erit præstantius. Et mulsum confectũ ex duobus sextarijs uini antiqui potẽtis, cui adsit austeritas in gustu, unoque electi mellis: quæ tandiu simul bulliant, quoad fermè dimidium uini sit consumptum, terque per sacculum excoletur in quo 20. pars pro uini portione sit pulueris ex piperis longi partibus duabus, cinamomi parte una, gariophyllorum parte media. Extrorsum autem ab ore uentriculi usque ad umbilicum inungendum cerato, quod habet olei de Spica odoriferi, olei de Mastiche ana unc. pulueris gariophyllorum, maceris, sandalorum citrinorum ana ʒ. s. ceræ albæ, & aceti rosati parum. Et hæc dicta sint de secunda intentione.

Auicẽnæ caput male inscriptũ.

Tertia, hoc est, inflationis dissolutio, si ex his quæ suprà docuimus, non plenè absoluta fuerit (euacuata enim materia, & mala amota temperatura, auctoque calore, uerisimile est inflationẽ cessare) sed reliquiæ aliquæ adhuc supersint, utendum medicamẽto, quod Diatrionpipereon dicitur, non uulgari illo quidem, quod Mesuen sequuti communiter præparant, sed eo, quod quarto Salubrium libro Galenus docet. Habet autem id trium piperum singulorum partes 25. anisique, thymi, & gingiberis partes 4. quæ optimo melli, & exactissime despumato commiscentur. Datur autem sæpius in die, ante & post cibum. Proderit & oleo antiquo uentrem ungere, cui octaua castorei pars sit adiecta.

Gal. Diatrionpiperon.

His peractis si non tantum roboris naturalibus membris acquisitum fuerit, ut cibum appetere, tandiuque retinere ualeant, donec concoctus planè sit, nec uentris lubricitas remiserit, indendum maius robur eis est, quod quarta pollicebatur intẽtio. Utendum igitur rheo barbarico scrupuli pondere, ipsum sicut est masticatũ uacuo

stomacho

ſtomacho deglutiendo, addendáque cerato paulò ſuperius deſcripto, media uncia olei cotoneorum.

Cuncta autem quæ diximus irrita erunt, niſi congrua uictus ratio coniungatur. Vitanda igitur mali ſucci alimenta, & ad concoquendum difficilia. Longior uero fuerim, ſi ſingula hæc enumerauero, alioqui non ſolum medicis, ſed cuiuis etiam ciuiliter educato ferè cognita. At ſi nonnulla ſelegero ex omnibus, noſtro propoſito magis congruentia, breuitati ſimul & utilitati melius conſulam.

Alimenta probatiſſima.

Ex carnibus igitur præcipue ſunt, turdi, perdices, turtures, phaſiani, auiculæ, lepores, capreoli: poſt has gallinæ, & columborum uel ſylueſtrium, uel in turribus nutritorum pulli, uituli, uerueces, hœdi. Ex granis, oryzæ, & lentes, prima abiecta aqua: chondrus, id eſt far, hordeum. Ex fructibus, pira, & cotonea, auellanæ, piſtacia, uuæ paſſæ. Paſſas uuas cum dico, non eas ſolum intelligo, quæ ex Corintho feruntur exiguis acinis, quas Romanias uulgò nominant, quia & eodem nomine Peloponneſi partem appellant, ubi Corinthus eſt: ſed ubicunque paratas, ſi pingues, ſi cum auſteritate quadam dulces, ſi tenuis corticis ſint: tales enim & per ſe laudantur, & propoſito noſtro plus quàm reliquæ conducunt. Mâla, quæcunque ad hyemem reſeruata adſtringentia aliquo modo in guſtu ſentiuntur: oliuæ, & cappares. Ex oleribus, menta, origanum, intybum, præcipue ſylueſtre, aſparagi. Ex piſcibus, parui, ſontini, petrini, non tenaces, non multum pingues. Ex uinis, flaua, odorata cum quadam auſteritate, uel amaritudine. Omitto multa non ſolum ad cibos, potusque ſpectantia, ſed ad aërem, ſomnum, exercitiũ, ac reliqua quæ non naturalia uocant, ueluti omnibus nota: & ad ultimũ, hoc eſt, genitalium membrorum roborationem accedo.

Vuæ paſſæ. Corinthiæ uuæ.

Quanquam enim his actis, quæ ſuperius dicta ſunt, ſperandum eſt malam temperaturam genitalium deperituram, atque ipſa debitum robur conſequutura: nonnulla tamen ſubijcientur huic rei idonea, nõ omnibus cognita: fruſtra enim ea ſcribuntur, quæ cuiuis ſunt manifeſta. Horum aliqua per os ſumenda, aliqua extrorſum admouenda. Ex primis aliqua ſimplicia, aliqua compoſita. Inter ſimplicia hæc maxime conueniunt: Radix, quæ ab Arabibus ſecacul, uulgò geniculam, uel genichellam, alij ſigillum ſanctæ Mariæ, alij, quod folia eius ſimilia fraxino ſint, fraxinellam uocãt: ego polygonaton à Dioſcoride uocatam puto. Lingua auis: hanc reponit Auic. lib. 3. inter medullas, lib. autem 2. plantam arbitratur: foliorum enim eius, & corticis medicinas ſcribit. Serapion arborem eſſe dicit ſimilem arbori Dirdar, id eſt Vlmo, quam & arborem Cimicum uocant, corrupto tamen & hic nomine: culicibus enim, non cimicibus ſimilia ſunt, quæ in Vlmi ueſicis inueniuntur animalia. In fraxino tamen, non in ulmo, inuenitur res, quæ Lingua auis nunc dicitur: de qua nulla mentio apud antiquos, nedum ut facere ad Venerem ſcribatur. Linguam quidem anſeris laudat in hac re Plin. lib. 30. unde fortè deriuari potuit, quod de auis lingua Arabes ſcripſerunt. Scolymi radix, Cardum Auic. uocat lib. 3. Harſuſum lib. 2. Articoccum uulgò, uolentes (ut arbitror) dicere Alcoccalon, uocē coccalon, quæ pineam ſignificat, articulum Arabum more addentes. Xyphij ſuperior radix in uino. Eſt autem Xyphion Græcis, nobis Gladiolus, in aruis naſcens, folio ad gladij ſpeciem acuto, à quo & nomen accepit: binas radices habens, ſuperiorem, quæ & craſſior: inferiorem, quæ tenuior & ueluti arida eſt. Et hæc de ſimplicibus.

Venerem excitantia.

Vlmus.

Linguæ auis nulla apud antiquos mentio.

Scolymus.

Xyphion. Gladiolus.

Compoſitionum apud recentiores & antiquos magna eſt copia: inter quas ego hanc elegi, ceu non ſolum ad concubitum, ſed ad robur membrorum omnium, inflationisque in prima concoctione genitæ diſſolutionem optime facientem. Recipit autem radicum eius ſatyrij, quod triplici tantum folio conſtat, lilio ſimili, niſi minus eſſet: granorum pini, radicum paſtinacæ ana partes 20. zingiberis, ſeminis aniſi, &

erucæ ana partes 10. caudarũ ſcinci, cinamomi, ſeminis bulbi ana partes 4. moſchi quintam partem unius partis, mellis electi & deſpumati quantum ſatis ſit: radices in melle coquantur, caudæ, bulbi, & ſemina bene cum melle contrita addantur, & ubi ab igne hæc ſubmoueris, reliqua in puluerem redacta ſuperadde, cunctaq́ exactiſſime commiſce, & in uitreo uaſe reconde, utereq́ mane & ueſperi.

Multa quoq; à medicis ſcribũtur extrorſum ad hunc uſum admouenda, in quibus cauendum, ne nimis exiccent: id autem conſequemur, ſi aliqua humectantia commiſcuerimus, ueluti ſeſaminum, aut amygdalinum oleum, uel etiam commune ex bene maturis oliuis paratum.

Miſceantur igitur amygdalinum oleum, & quod ex Saliunca præparatũ de Spica uocant æquis portionibus, & pudenda, & quæ circunſtant partes inungantur.

Aut amygdalino oleo ſtyracis quarta pars, & benzoi decima adijciatur. Vel ex oleo ſeminũ cucurbitæ, cui pyrethri octaua pars, & uigeſima moſchi ſit adiecta.

Laudat Paulus Aegineta oleum cui parum radicis narciſſi, uel pyrethri, uel coccignidij, aut ſtaphidos agriæ, aut ſeminis urticæ ſit adiunctum. Hæc igitur ſunt præſidia, quibus ſpero iuſto uigori præſtantiſſimũ hunc uirum reſtituendum, Deo optimo adiuuante, cui decus & honor.

Ferrariæ, VIII. Calend. Septembres. M. D. XXIX.

EPIST. III. Ioannes Manardus P. Nicolao Caſtellanio philoſopho & medico inſigni, de Citri ſemine.

ALiud ex alio negocijs in cauſa fuit, ut hactenus literis tuis non reſponderim, gratiſſimis mihi quidem & deſideratiſſimis, ut ab amico proficiſcentibus, de quo iandiu nihil intellexeram. Sed quarum auxerit gratiam, quod ex his cognoui, te non in eorum medicorũ numero eſſe, qui tantum barbaris fauent autoribus, ut nihil illis ſapiat, niſi quod barbariem oboleat, & putidas illas literas in quibus ab adoleſcentia nutriti ſunt, & in quibus conſenuerunt. Tantum autem uideo te ab his abhorrere, & in contrariam abijſſe ſententiam, ut meæ tibi placuerint epiſtolæ, alioqui parum dignæ, ut à tam emunctæ naris uiro, qualem te ſemper cognoui, legãtur, nedum probẽtur. Vel ex hoc uno igitur puto eas tibi placuiſſe, quod poſthabita multorum autoritate, libere ueritatem ſequũtur, etſi ſemper fortaſſis non aſſequãtur. Tantum autem uideo eas tibi placuiſſe, ut ad augendum earum numerum, petas ut diſcordiam ſubmoueam Auicennæ in Citri ſemine, quod lib. 2. ſuæ medicinæ, calidum, in cõmentario de uirib. cordis, frigidum, & in tertio quidem ordine, facit. Quod quidem onus his libenter dimitterem, qui illum ſibi in idolum erexere. Apud enim me non tanti eſt, ut in eo multas, hac etiam apertiores, non cognoſcam repugnantias: nec in diuerſis modo libris, quales ſunt quos tu adducis, ſed in uno eodemq́ libro, eademq́ libri parte, ſicuti quadam ad Pactum Mantuanũ medicum epiſtola, in Populo arbore olim demonſtrauimus, de qua quater eodem libro, hoc eſt, lib. ſuæ medicinæ 2. ſcripſit, & ſemper diuerſa. Vt tamen tibi morem geram, dabo operam, ut ipſum, ſi fieri poteſt, à contradictione in hoc uindicem. Theophraſtus, ut quantum poſſum alte exordiar, lib. 4. de hiſtoria plantarum, ſub nomine mâli Perſicæ & Medicæ, arborem deſcribit, Adrachnes folio, aculeatam, poma ferentem odorata quæ non mandantur. Citra autem ferentẽ intellexerit, an uocata Arantia, ſciri certe non poteſt: quia proceritatis arboris non meminit, quæ his magna, illis ita deeſt, ut arbuſta potius uideri poſſint quàm iuſtæ arbores. Sed nec figuram pomo dedit, quæ in Arantio orbicularis, in Citro oblonga eſt. Virgilius in Georgicis ſub Medicæ arboris nomine,

Auicennam ſecum pugnare in Citri ſemine.

ferentem

ferentem Arantia deſcripſiſſe abſq; dubio uidetur, cum libro ſecundo canit:

Media fert triſtes ſuccos, tardumq; ſaporem
Felicis mâli, quo non præſentius ullum
Pocula ſi quando ſæuæ infecere nouercæ
Miſcueruntq; herbas & non innoxia uerba,
Auxilium uenit, ac membris agit atra uenena.
Ipſa ingens arbos, faciemq; ſimillima lauro,
Et ſi non alium late iactaret odorem,
Laurus erat, folijs haud ullis labentia uentis.
Flos apprime tenax, animas & olentia Medi
Ora fouent illo, & ſenibus medicantur anhelis.

Hæc ille. At Dioſcorides eodem nomine uſus, non eandem rem cum Virgilio, hoc eſt Arantium, ſed Citrum intellexit, mâlum eius oblongũ eſſe dicens, rugoſum, colore auri, & cum grauitate odoratum. Galenus quum arborem malum Medicam appellet, fructum nõ malum Medicũ, ſed Citrion uocari ab omnibus ſcribit: id dubio procul intelligens, quod Dioſcorides: carnem quippe edi dicit ſicuti corticem: quod de Arantio intelligi nequaquã poteſt, carnem uel non habente, uel ſi habet, non talem ut mandi per ſe poſſit. Serapion, Dioſcoridis & Galeni uerba afferens, nõ de alia re ſe loquutum oſtendit, quàm de qua illi. Quod & pariter dicendum de Auicenna, in 2. ſuæ medicinæ lib. de Citro eadem ſcribente quæ Dioſcorides, Galenus, & Serapion. Vnus igitur hic erit tuendi Auicẽnam modus, ut de Citro Dioſcoridis & Galeni, in 2. ſuæ medicinæ lib. eum loquutum dicamus: in commentario de uiribus cordis de Arantio. *Prima cõtradictionis ſolutio.* Sed quia Arantiũ in lib. 1. in tractatu de urinis, & lib. 5. uocauit Citrangulum, & ſemen quoq; ipſius Arantij æque amarum ſentimus ſicuti Citri, quod eſt caloris argumentum, ideo hæc tibi fortè non ſatisfaciet reſponſio. Et propterea alia uia inuenienda eſt, qua hanc ſubmoueamus repugnantiam. Dicamus igitur, Galenum *Altera ſolutio.* ſequentes, quod quum duplicem in hoc, ſicuti ferè in cuiuſuis alterius fructus ſemine, inueniamus partẽ, unam quidem extrinſecus quæ ueluti cortex eſt & tegmen, aliam interiorem ueluti nucleum: de hac in commentario de uiribus cordis, de alia in 2. medicinæ lib. loquutum Auicennam. Hanc, ne fortè ficta à nobis credatur, in Citri ſemine diuerſarum partium conſiderationem, facit Galenus lib. 7. de ſimplicibus medicamentis: ab initio enim capitis in quo agit de malo Medica, in ſemine (per ſemen totum id, ut arbitror, intelligens, quod carnem & nucleum interiacet) dominari dicit acidam qualitatem ac ſiccandi uim, adeò ut in tertio ſit ordine ſiccantium & infrigidantiũ. Prope finem autem capitis, nucleum, qui eſt uerum ſemen, amarum dicit, ſiccareq; & diſcutere in ſecũdo ordine. His igitur duobus modis uel altero eorum tueri quis Auicennianus ſuum magiſtrum poterit, ne ſibi repugnare in Citri ſemine uideatur. Quomodo autem ueritati eodem capite non repugnauerit, defendant alij. Ego loca monſtrabo, ubi à ueritate uideri poteſt deuiaſſe. *Auicẽnæ lapſus in toto Citro.* Corticem Citri calidum eſſe ait in primo ordine, ſiccum in fine ſecundi: quum Galenus ſiccum abſolute in ſecundo, nec calidum, ſed uel commoderatum dicat, uel parum infra temperamentum. In alia contrarietate, carnem calidam dicit, quam Galenus & Paulus frigidam. Sed neq; in ſemine Galeno penitus concordat: facit enim calidum in primo, & ſiccum in ſecundo: dicente Galeno, quod diſcutit & ſiccat in ſecundo. Decoctum eius ſuauem oris odorem, & corpus pingue reddere: quorum poſtremum necà Græcis, nec à Serapione ſcribitur, & omnem excedit rationem. Acidam eius partem eſſe bonum nutrimentum gutturi & pulmoni: quorũ utrunque rationi, alterum contrarium eſt etiam Serapioni, nocere pulmoni affirmanti. Eandem ſedare mulierum infirmitatem, obſcuro ſanè ſenſu, & ſi de menſibus intelligatur, ut locus ille requirit, à Dioſcoridis ſentẽtia alieno, qui edi à mulieribus dicit,

πρὸς τὴν κίσσαν, id est, fastidia quæ ipsis prægnantibus superueniunt: quarum Aristoteles quoque meminit, libro de animalium historia septimo. Cogitent qui Auicennam colunt, quomodo his respondeant: sciantq́ non temere in toto secundo libro inueniri caput, in quo non similia his, & longe etiam maiora errata diligens lector ualeat inuenire. Tu uero perge ut cœpisti, & pluris sit tibi ueritas, quàm multorum quantumuis magni nominis, multis seculis præscripta autoritas. Vale.

Ex Ferraria, XV. Calend. Martias. M. D. XXIII.

EPIST. IIII. Ioan. Manard. Hieronymo Caranzono medico insigni, de libystico, cordumeno, cardamomo, coralina.

Ligusticum. Libysticum.

EX tribus quatuor ue quæ à me petis doctiss. pariterq́ amicissime Hieronyme, uix unum est in quo tibi, nescio etiam an plenè, possim satisfacere. Verum enim Ligusticum, seu (ut Galenus uocat) Libysticum, uix semel conspexi, neq; tunc quidem satis certe. Semen enim solum mihi monstratū est, cui quidem ea omnia quadrabant, quæ à Dioscoride scribuntur: erat quippe nigrum, oblongum, odoratum, acre, & fœniculi figura. Sed quia neque folia, neq; radicem uidi, affirmare certò non ausim Ligusticum fuisse. Vulgarem uero hanc herbam, quam pro Ligustico passim herbarij ostendunt, apij semper speciem putaui. Sed cum ad certū eam caput referre laboro, mutare sententiam cogor, atque ad secundam potius Dauci speciem redigere: uerum & hoc non absque formidine, donec partes eius omnes exacte fuerim contemplatus, quod tempestas anni nunc non patitur.

Vulgare Ligustici uel ad Apiū uel ad Daucum redigendū.

Cordumeni. Cardanomum.

Cordumeni seu Carui agreste à Serapione uocatum, non est ambiguum id esse quod Græci & Latini Cardamomum uocant. Respondent enim quæ eo capite à Serapione dicūtur ex Dioscoridis sententia, his quæ Dioscorides ipse de Cardamomo scripsit, non absque tamen multis erroribus, quorum nonnullos afferre non ab re putaui, non tui causa, quem norim ex eorum numero non esse, qui hisce Arabibus medicis adeò afficiuntur, ut non aliunde medicinam haurire uelint, quàm ex illorum turbidis lacubus: sed propter hos ipsos, si qui fortè tales in Academia uestra reperirentur. Atque ut multa mittam quæ in electione peccauit, atque alia nonnulla leuiora, in medicinis pro Lato uerme Ascarides scripsit, quum sint hi minimi uermes, & infimo intestino hærentes: Latus adeò magnus, ut tota ferè interior intestinorum membrana, in eum uersa uideatur, ut quadam ad Pactum epistola olim aperuimus. Vbi etiam Dioscorides misceri dicit ad unguenta spissanda: Serapion oculorum uertit collyria. A primo errore nec Auicenna immunis fuit, sub eadem Cordumeni uoce de Cardamomo scribens, pro Lato uidelicet uerme, Ascaridem ponens. Quid uero uterque per Cardamomum intellexerit, bonus erit uates qui diuinauerit. Nullum siquidem in eo cap. græcum autorem affert Serapion: quod magno indicio est, esse medicinā nouam, antiquis medicis incognitam. Duplex uero quum faciant, maius scilicet & minus, in maiore describendo parum inter se sunt concordes: habere enim cortices & capita sicuti rosa dicit Serapion, & esse grana maiora Nabacho, & alia in se granula claudere puluerulenta, odorata, pinguia, & angulosa, sapore acria, & adstringentia. Auicenna, maius Cardamomum nigrum, ciceris magnitudine, album intra se granū habens. Verum in uiribus quoq; discrepant. Calidum enim & siccum in tertio ordine scribit Auicenna, Serapion in primo. atque in alijs nonnullis differunt, ut uel ex hoc disci possit, quàm parum tutò multi se ægrotantes barbaris autoribus committant. Auget hunc errorem, quod tria semina passim norunt officinæ, non figura tantum, sed & uiribus differentia,

Errores aliquot Serapionis.

Cardanomum Arabū antiquis medicis incognitum.

Arabū dissensio in maiore Cardamomo.

Barbaris medicinæ autoribus se cōmittere periculosum.

quæ pro

quæ pro Cardamomo uenditant: quorum nullum, uel ad Græcorum Cardamomum, uel ad barbarorũ Cordumenon referri poteſt, ſed nec ad horum Cardamomum. Omnia autem quæ Cardamomi nomen uulgò nunc habent, & ea omnia quæ à Serapione & Auicenna ſub eodem Cardamomi nomine traduntur, eſſe ab antiquorum Cardamomo diuerſa, uel ex hoc conſtare poteſt, quod nullum eorum uel ſcribitur, uel ad guſtum ſentitur, amaritudinis particeps, quam Dioſcorides ſuo adſcripſit. Hæc ſunt quæ de Cardamomis peregrinis omnino, & propterea parum notis rebus, diſcere hactenus potui. Ad Coralinam iam accedo.

Semina quæ pro Cardamomo circũferuntur, id non eſſe.

Coralina, à Coralij ſimilitudine, dum utrunque in aqua eſt, nomen accipiens, & quæ à trigintaquinque ferè annis hactenus ad eijciendos è uentre uermes magni uſus eſſe cœpit, à Dioſcoride, ni fallor, Bryon Thalaſſion, hoc eſt Muſcus marinus, dicta eſt. His enim uerbis Bryon deſcribit libro quarto, capite nonageſimo: Bryon Thalaſſion naſcitur in lapidibus & teſtis in mari, capilloſa, tenuis, abſque caule. quæ omnia Coralinæ uocatæ, natalibus & effigie ita quadrant, ut nulli rei alteri magis. Bryi autem, ſeu Muſci nomen, ſi quis iam ſiccam intuetur, cõgruentiſſime attributum ei cognoſcet. Effigie enim & colore Muſci, ſupra arbores quaſdam naſcentis, conſpicitur. Duo tamen ſunt quæ huic ſententiæ aduerſari uidentur: unum, quod in Hermolai uiri doctiſſimi interpretatione lactucæ folijs maritimũ hoc Bryon pingitur: alterum, quod nulla interficiendi uel educendi uermes uis ab autore ullo uel græco uel barbaro ei attribuitur. Verum ad primum dicimus, Hermolaum nimis hoc loco, ſicut in alijs plerisq; Plinio credentem, non quod in Dioſcoride, ſed quod in Plinio legerat Bryo adſcripſiſſe. Sic enim ille ſcripſit libro uigeſimoſexto Naturalis hiſtoriæ, capite octauo: Bryon marina herba, ſine dubitatione lactucæ folijs ſimilis, rugoſa, ueluti cõtracta, ſine caule, ab ima radice exeuntibus folijs: naſcitur in ſcopulis maxime, teſtisq; terra comprehenſis. Diſcordia autem hæc inde nata uidetur, quod Plinius uel in Dioſcoride (ſi eum ſequutus eſt, ut multi credunt) uel in alio autore græco, non trichodes, quod capilli ſimilitudinem oſtendit, ſed tridacodes, quod lactucæ, legebat. Nec ego in hac parte Marcello conſenſerim, putanti aliud eſſe Bryon de quo Plinius, ab eo de quo Dioſcorides agit: ita enim concordant medicinæ, & præter folia ferè reliqua, quæ uterque ſcripſit, ut credi non debeat, diuerſas ab eis res eodem nomine comprehenſas. At ſi Plinius & Dioſcorides Bryo ſuo peculiarem aduerſus uermes uim, qualem in Coralina cognoſcimus, non attribuerunt: non propterea putandum, aliud eſſe eorum Bryon ab hac noſtra Coralina. Siquidem nec medicinarum ſingulas uires agnouerunt antiqui, nec quaſcunque nouerunt, ſcriptis mandauere. Adde quod nec Bryon ubicunque natum, æqualem habet in hoc efficaciam: ſed certis quibuſdam Italiæ locis hoc expiſcantur pharmacopolæ, quod ſub Coralinæ nomine plebi uenditant. Hæc ſunt quæ ad tua quæſita nunc occurrerũt: quæ licet putarem acri tuo ingenio non plenè ſatiſfactura, malui tamen ea, quàm me abs te culpari. Vale.

Coralina, Bryō Thalaſſion eſt.

Ex Ferraria, VI. Februarij, M. D. XXIII.

EPIST. V. ad Andream Turrinum medicum reſponſio ad nonnulla quæſita.

Redditæ mihi hodie fuerunt literæ tuæ: quibus quantum per aduerſam ualetudinem licuit, exigente celeritatẽ nuncio, breuiſſime reſpondeo. Paulus duo capita ſcribit: alterum, cui titulus, De ſuperflua mulierum purgatione: ſecundum, De muliebri fluxu: in quo ſic ſcribit ad literam: Fluxus eſt rheumatiſmus uteri, quo totum corpus expurgatur. Tale autem eſt id quod uacuatur, quale eſt id quod abundat: rubrum quidem

Fluxus muliebris.

ut ἰχὼρ, id est, sanies quædam sanguinis, album uero à phlegmate factum: aliud pallidum, à bile factum amara, aliud aquosum. Si sanguis purus ceu secta uena feratur, attendendum diligenter ne corrosio adsit in utero. Cognoscitur fluxus, quoniam continue loca ex uersicoloribus humiditatibus madescunt: quæ autem laborat mulier decolorata est, non appetit, non bene nutritur, & in ambulando difficulter spirat, tumescentes habet oculos, atque quandoque dolet, quandoque non, modoq; cum ulcere, modo sine eo, & aliquādo cum phlegmone, uel cum sorde, uel pure. De curatione uero sic scribit: Quoniam hæc passio humida est, subueniendum

Fluxus muliebrem curantia.

est uniuerso corpori cum his quæ absque manifesto calore exiccant. Vtendum igitur frictione totius corporis, atque unctione ex melle cocto, dandaq; diuretica pharmaca, sicuti aqua in qua est coctum asarum & apium: totúmque corpus per uentrem uacuandum. Et hæc quidem sunt quæ scribit Paulus, additq; multa ad adstringendum idonea, & ad dolorem sedandum, necnon quibus in interpollationibus utendum: quæ ideo non scripsi, quod ea tibi cognita esse iudicaui. Aliud igitur

An diuretica omnia menstrua prouocent.

potius aggredior, quod & maiori eget perscrutatione: an uidelicet omne quod urinam prouocat, menstrua quoq; prouocet: & si ita est, quomodo asarum & apium in casu nostro conuenient, quum menstrua prouocent. Manifestum certe mihi uidetur ex Galeni sententia, licet non omnia quæ urinas mouent, menstruas quoq; purgationes moueant, multa tamen esse quæ utrunq; faciant, inter quæ asarum & apium connumerari à Galeno euidentissimum est: siquidem loco per te allato, in-

Menstrua prouocantia.

ter medicinas quæ menstruas purgationes in totum detentas prouocant, Asarū reposuit cum Sauina uidelicet, Meo, Iride, Calaminthe, Pulegio, Dictamno, Costo,

Apium.

Casia, Amomo, Cinamomo. Apium uero idem posse, scripsit idem Galen. lib. 8. de simplici medicina, in hunc modum: Apium adeò calidum est, ut urinas & menstrua moueat. Nec obstat, mea quidem sentētia, id quod dicis ex Galeni sententia, esse aliquas medicinas quæ singulares sunt, ex hoc nomine, quod uidelicet ita prouocant urinam, ut nō menstrua, & lac: & quod sunt calidæ & siccæ, quum ea quæ prouocant menstrua, sint calida & humida. Non enim ita dixisse uidetur Galenus,

Lac generantia.

sed hoc modo: Quæcunq; calefaciūt & exiccant moderatè, ad lactis generationem sunt utilia: quæ uero plus calefaciunt, non tamen uehementer exiccant, mensium lationibus sunt idonea: urinas autem & ambo hæc prouocant: & præter hæc nihil minus quæcunq; calefaciunt & exiccant, quæ propterea eximie uretica uocantur, non quia sola urinam moueant, sed quod solam absq; mensibus & lacte. Non igitur negat Galenus medicinas menstrua prouocantes esse uel actu uel potentia siccas, sed non adeò siccas esse ut illas, quæ per excessum quendam ureticæ nominantur: alioquin sibi ipse manifeste repugnaret, quum & Costum, & Casiam, & Cinamomum prouocare menstrua dixerit, quæ potentia sicca sunt, & nō nisi actu quoque sicca ex orientalibus locis ad nos afferuntur. Neq; hoc Galeni dictum de ureticis ita ad uiuum resecandum est, ut credamus nō posse inueniri medicinam, quæ

Sauina.

simul & uehementer exiccet, & menses prouocet: quum ipsemet lib. 6. Sauinam inter fortiter exiccantia cōnumeret: quam tamen in educendis mensibus nulli medicinæ postponit, adeoq; ureticam facit, ut sanguinem per urinam educat: nam ad menstrua prouocanda non tantum uehementia siccitatis obest, quantum tenuitas partium prodest: quæ etiam facit ut Casia in tertio ordine sicca, & Cinamomū, (cui parem nihil æque, hoc est, in tertio saltem calidum, exiccandi uim habet) menstrua uehementer educant. Si quid igitur est quod urinam solum mouere possit & non menstrua, calidum id esse oportet, & uehementer siccum, nec tenuium partium. Asarum autem & Apium non esse inter hæc enumeranda, uerba ipsa Galeni apertissime monstrant, utrunque (ut suprà ostensum est) inter prouocantia menses reponentis. Vnde cogimur dicere, non propterea hæc in casu nostro esse uerenda,

quod

quod menſtrua prouocent: ſiquidem maius ex his iuuamentum conſequemur in eo quod urinas mouent, quàm ſit nocumentũ, quod ex prouocatione illa conſequi poſſumus, quod certe uel nullum eſt, uel ualde exiguum: quoniam malæ illæ humiditates in utero & toto corpore retentæ (ut præter rationem experientia quoq; ipſa docet) magna ferunt nocumenta. Doctrinam igitur Galeni ſequentes, primo materias peccantes proprio medicamine purgabimus, quod aquoſos humores per uentrem educat: deinde Aſari & Apij decoctum dabimus, quod humiditates ipſas ad uterũ fluentes ad ureticas uenas traducens per urinam purgabit: & ſi quæ erũt in utero congregatæ, uel adhuc ad eum fluxerint, leniter per os ipſum uteri emundabit: deinde rurſus per inferiorem uentrem purgantes ſimul & uacuabimus, & diuertemus: poſtea frictionibus & unctione eadem perficiemus: demumq; ad adſtringentia, niſi per hæc finem optatum fuerimus conſequuti, pergemus: ita enim procedit Paulus: & enumeratis multis adſtringere ualentibus, ſubdit, & quæ in utero ſanguinem manante dicta ſunt, quæ non ſunt multũ fortia. Huic autem procedendi modo Auicenna quoque conſentire uidetur cap. 23. cui titulum facit, De curſu matricis: quod quidem caput, capiti Pauli ſuperius adducto correſpõdet, adiectis tantummodo pauculis, quæ ad fluxum ſeminis ſpectant. In hoc tamen à Paulo differt, quod per iniecta uterum emundat & adſtringit, non per epota, quod alio capite, hoc eſt quarto, effecerat: cuius titulus eſſe debet huiuſmodi, De cura fluxus ſanguinis: & in fine eius de cura patientis fluxum ex aquoſitate ſanguinis. Incipit autem hanc curam his uerbis: Et reiteremus diſtinctionem curæ fluxus ſanguinis facti propter tenuitatem & aquoſitatem eius. Dixit autem reiteremus, quoniam ſuprà eodem capite dixerat de eo his uerbis: Et ſi cauſa eius fuerit aquoſitas, & prouocatio eius ſcilicet per urinam, & retractio eius ad cutem ſupple, erit eius curatio, & detur in potu de gummi Arabico, & Tragacantho, facta uidelicet diuerſione & uacuatione per urinam & ſudorem. Quam curam ueluti cõciſius poſitam, rurſus repetit in ea parte, Dico ergo: interpoſitoq; uno remedio ad ulcera, ponit curam aliquorum una & eadem uia procedentium in cuiuſque fluxus muliebris curatione, ſiue ab aquoſitate, ſiue ab alia proueniret cauſa: quæ cura conſtabat ex prouocatione, adſtrictione, confortatione per uices facta: cuius ipſe iudicium faciens in fine capitis eam in pleriſque laudat: fieri tamen ait quandoque fluxum ſanguinis ex alijs cauſis, non ex tenuitate & aquoſitate, quæ cogunt uti à pure ſtypticis puris. Diſtinctiorem autem doctrinam nobis reliquiſſet Auicenna, ſi, quemadmodum Paulus facit, ſeruaſſet penitus diſtincta capita de ſuperflua menſtruorũ purgatione, & de curſu ſeu fluxu uteri, quæ ita differunt ſecũdum Paulum, ut in illo de ſuperfluente menſtruo, hoc eſt ſingulo quoque menſe facta ſanguinis uacuatione; in hoc de aſſiduo uel ſanguinis, uel alterius huiuſmodi humiditatis fluxu agatur. Hæc ſunt quæ mihi, alioqui podagra afflicto, & nuncij celeritate, ne dicam importunitate penè oppreſſo, ex tempore occurrerunt: ut uenia dignum uideri debeat, ſi quid peccatum eſt.

LARVM MEDICINALIVM LIBER DVODECIMVS.

EPIST. I. Ioannes Manardus Ferrariensis medicus, Vincentio Caprili medico, de cochleari, & acetabulo.

QVVM apud Cælium, uirum sicuti doctrina, ita liberalitate atque omni uirtutum genere nemini secundum, forte epularemur, interq; alia mensæ instrumenta, argētea cochlearia apponerētur: tu ne asymbolus penitus in cōuiuio uidereris, in quo præter epulas, quas Cælius ipse semper lautissimas conuiuis præbet, solet quisq; cōuiuarum selectum aliquid in literis proponere, quæstionem nobis in cochlearis mensura mouisti, parem oxybapho eius faciens capacitatem. Quod cum Cælius minime probaret, atq; ego minimo minus, tu expletis epulis & plerisq; alijs disputationibus inter cōuiuas

Pierij Valeriani liber de mysterijs antiquis. agitatis, demumq; allato Pierij Valeriani, cuius honorandi gratia cōueneramus, de mysterijs antiquis libro, magnaq; cum uoluptate & laude multis eius capitib. à nobis auscultatis, quasi cōcoquere eruiliam quam cum cochleari hauseras, nō posses, domum reuersus, tumultuariā epistolam ad Cælium adornasti, in qua tuam de cochleari sententiam conaris adstruere: melius certe horas illas collocaturus, si quæ ultro citroq; in utiliore argumēto dicta fuerāt, annotasses. Sed fit nescio quomodo, ut errare quisq; malit, nouumq; errorē antiquo addere, quàm deprehēsus monitusq; resipiscere, & alijs rectius sentientibus cedere. In hac epistola post procemiū, primo ex Plinij autoritate acetabuli mensurā, quod idem oxybapho est, heminæ quartam partem capere ais, hoc est drachmas 15. Addis præterea, acetabulum idem esse Latinis, quod Græcis est cotyledon, multasq; ac diuersas significationes habere. Cotylā quoq; in Græcorū conuiuijs mensurā fuisse, cuius apud religiosos quosdam adhuc extent uestigia: Romanos uero ea usos ad intinctus, & ab aceto uocasse acetabulum: cuius forma esset parua, rotūda, sensim in cōcauitatem desinens, ut in cochlearis figura cernitur. Ab hac figura herbam quandam uocatam, quia folia habet ace-

Cotyledones. tabuli figura: & acetabula in pisce polypo, & apud Galenum uteri cotyledones, partes esse concauas, in quibus fœtus hæret, & ossium cauitates. Addis præterea, id quod potissimum urgere ais, modum medicinarum, quod Thymelæa datur pondere acetabuli, similiter & Thlaspi, item Epithymum & Tithymallus, quod non fieret si magna mensura esset acetabulum. Hæc sunt (ni fallor) tuæ disputationis capita. In quibus quantū à scopo cadas, nemo non uidet, qui uel primum pedem in primis disciplinis promouerit. Problema disputandum erat, an cochlear & acetabulum essent idem. Cuius problematis partem affirmatiuā adserere nemo potest, nisi

Idem tribus modis dici. ostendat utroq; nomine eandem rem significari. Quū enim, Aristotele teste, Idem tribus præcipue modis dicatur, genere scilicet, specie & numero, nec de primis duobus modis esset disputatio: nullus enim negabat & utraq; esse uascula, & in usum mensarū uenire: sed de tertio tantum, an scilicet idem numero, erat cōtrouersia. Ea-

Eadē numero. dem autem numero sunt (ait idem Aristoteles) quorum nomina quidem plura, res uero significata eadem. Tuum igitur erat probare, per acetabuli & cochlearis nomina eandem mensurā significari: quod non facis: sed cochleari in totum deposito, acetabulum tantū amplecteris, atq; ita pro arbitrio uersas, ut inter acetabula cotylam quoq; reponas. Quod certe apte nunquam fiet, nisi pluribus acetabulis obruatur:

Cotyla. quadruplo enim maius uas est quàm acetabulū cotyla, iuxta bonos autores, quū sit

Hemina. eadem cū hemina. Oportuit autē te, seposita aliquādo cotyla & acetabulo, cochleari

manum

manum admouere, nobisq; ostendere eius capacitatē esse cum acetabulo parem: quod quum tota epistola non facias, frustra te in acetabulo & cotyla laborasse aperte ostendis: Hermolai enim autoritas, licet uiri nostro seculo doctissimi, non tanti momenti est, ut Galeno, Paulo, Plinio, Africano, Prisciano, uel Remnio, alijsq; antiquioribus, qui diuersa ea uascula putauerūt, anteponenda sit. Alioqui neq; corollarium, imò neq; ipse sub eius nomine uulgatus Dioscorides, doctrinamq; & grauitatem Hermolai mihi ubiq; redolent. Nam ut alia nunc mittam, quis tantam hallucinationem in Hermolao alioqui oculatissimo admittat, ut cochleare ab acetabulo discernere non ualuerit? præsertim quum aliquando Plinium sequutus, cochleare ligulam interpretatus sit, sicuti capite de Pytiusa. Sed Hermolai autoritate in præsentia omissa, ad ea quæ tu urgere potissimum dicis, conuertamur. quæ tamen tantum absunt ut urgeant, ut nec rem quidem uel de longinquo attingant, sed maximo ab ea absint interuallo. Nihil enim aliud probant, etiam si quicquid petunt; concedatur, quàm acetabuli mensuram non esse magnam. Sed quæso mi Vincenti, nónne in Aristotele puer legisti, magnum & paruū de numero eorum esse quæ ad aliquid referuntur? milijq; granum, quanquam reliquorum cerealium comparatione paruum dicatur, alteri tamen sui generis grano collatum, magnū dici posse? Atq; econtrario, montem paruum dici, qui sit myriade modiorum maximi milij longe maior? Dicimus igitur, acetabulum, modio, sextario, medimno, cado, & ipsi quoque cotylæ, alijsq; maioribus mensuris comparatum, paruum & esse & dici. Cochleari uero quātumuis magno, maius longe, sexcupla scilicet & decima proportione. Est enim acetabulum, etiam temet ex Plinij autoritate teste, quarta pars heminæ, quæ secundum omnes autores idem est cum cotyla: quare fit ut cotyla una quatuor supra sexaginta contineat magna cochlearia. Vide igitur in quem labyrinthum te Marcellus coniecerit, à quo ferè ad uerbum bonam tuæ epistolæ partem excripsisti. A quo errore nec ipse immunis est, si id quod tu, de acetabulo sensit & cotyla. Quod ego tamen credere non ausim, de homine tantæ lectionis & eruditionis: nec eius uerba hoc aperte monstrant, quæ sunt: » Cotyledon facta est à cotyla Græcorum in poculis & conuiuio uini mensura & uasculo. Et paulò infrà: » Quoties autem seruata eiusdem uasculi forma in alium transferebatur usum, oxybaphum uocabatur. Quæ Marcelli uerba ad formam figuramúe potius spectare, quàm ad capedinem uidentur: sicuti prima uerba ad uocis potius deriuationem, quàm eiusdem rei significatum pertinere. Quemadmodum & id quod de poculis fictilibus, quibus in paupertate & cœnobijs (ut ipse ait) utuntur. Si enim uascula fictilia quibus in cœnobijs utuntur, antiquis cotylis essent ambitu & continentia æqualia, sicut iuuenibus & robustis fortè commoda, ita senibus & tremulis ualde essent incommoda, ut quæ utraq; etiam manu, ut mos est isti hominum generi pocula amplecti, uix possent labris admouere. Sed siue magna sit, siue exigua acetabuli mensura, non potest certe minor esse quàm drachmarum quindecim, si Plinio standum est, quem tuis copijs ueluti ducem præmisisti. Si igitur Thymelæa (ut dicis) est de maxime soluentibus uentrem, quis audeat ex ea, quocunq; nomine, acetabuli uel cochlearis uocetur, quindecim drachmas semel dare? Dicere igitur oportet, uel locum illum in Dioscoride deprauatū esse, uel folia Thymelææ, quæ Cneorū usq; ad Theophrasti tempora uocabantur, non esse inter fortissima purgatoria numeranda. Ego primæ parti potius accesserim, ut qui norim Mezereon nunc uocatū, corrupta scilicet uoce à Cneoro, adeò uehemēter purgare, ut nedum acetabulum, quod iuxta omnes bonos autores cyathum unū semis capit, hoc est, heminæ quartam partem, sed uix cochleare paruum, id est, triobolum, quod minimum est omnium mensurarum, forti uiro audeam exhibere. Locum igitur deprauatum omnino puto, quod etiam ductus ipse uerborum ostendit, orationisq; interruptus ordo;

Magnū & paruum dici ad aliquid.

Acetabulum.

Mezereon.

Dioſcoridis locus deprauatus. primo enim plurali numero, folia nominat, ubi docet, ἀφαιρεῖν γὰρ αὐτοῖς ἴνας. deinde ſingulari, καθαίρει δέ. & paulò poſt, ἄγει, & ποιεῖ, & μιχθέν. deinde redit ad plurale, λεῖα, ἀναληφθέντα. Auget autem cauſam huius ſuſpicionis, monſtratq́ quodam pacto uiam intelligendi hunc locum, ultimo æditus Dioſcoridis codex, in quo legitur, ὡς πλακούμενον ὅλον ὀξυβάφου πλῆθος. quaſi uelit Dioſcor. non bibi acetabuli menſura, ſed emplaſtri modo apponi: in quem modum nec maior etiam acetabulo quantitas uerenda. Et hæc quidem de Thymelæa, licet præter rem, non tamen ab re dicta ſint. Thlaſpi & Epithymum nihil moror, in illo enim Galenum, cui refragari nemo audet, in hoc Meſuen, cui multi credunt, habeo ſuffragantes. Horum poſterior uiginti drachmas eius præbet: alioqui experientia ipſa docet, Epithymũ non eſſe inter uehementia medicamina cenſendum. Argumentum uero quo probas acetabulum uideri quatuor drachmis minus, optime refellit Cælius, in literaria palæſtra athleta inuictus. Maior difficultas eſt in Tithymallo, ſi tamen ea uera ſunt, quæ tu de eo ex Dioſcoridis ſententia ſcripſiſti. Equidem quum omnia quæ ille de ſeptem Tithymalli generibus ſcripſit, diligenter perlegerim, de nullo legi, quod folia eius acetabuli integri menſura præberet: ſed de primo tantum uocato Caracia, quod dimidiati. Excerpta autem ut puto à te ea uerba ſunt ex cap. de Peplo, de quo mini me mirum dari acetabulum, quum & opſonijs ad aluum molliendam teſte Plinio inſpergatur, quod certo indicio eſt non eſſe ualde medicatum. Videmus etiam ruſticos, oleris modo ſupra duo acetabula folia Anabuli, & utriuſque Sambuci eſitare, atque ὀρθοστάδην, ut Hippocratis & Galeni uerbo utar, nec propter hoc à conſuetis negocijs laboribusq́ ceſſare. Ecce igitur, ut quæ tu maxime urgere putabas, nullo ferè negocio cecidere. Supereſt, ſi cauillatoris notam, quam nobis uelle inurere in calce tuæ epiſtolæ uideris, delere uoluero, ut ſcilicet melioribus quàm tui fuerint, teſtibus probem, oxybaphum acetabulum ue maius eſſe cochleari: quæ certe res adeò in propatulo eſt, ut pudeat in ea tempus conterere. Vtar autem, quia cum medico ago, medicorum tantum teſtimonio. Verum quia intelligi non poteſt, an oxybaphum apud antiquos medicos idem ſit cochleari, niſi utriuſque menſura recte à nobis inueſtigetur: ideo utrunque medicorum teſtimonio metiri conabor. Oxybapbum tuipſe definiſti eſſe drachmarum quindecim. Si ergo probauero tantæ capacitatis non eſſe cochleare, teipſo opinor iudice uictoria à nobis ſtabit, etiam me non monſtrante certam cochlearis menſuram. Incipiens igitur à Dioſcoride ceu antiquiore, oſtendam ex eius dictis, cochleare non poſſe drachmas quindecim

Aloës doſis. capere. Primus locus ſit, cap. de Aloë, ubi dicit cochlearia duo ſoluere uentrem, & ſtomachum purgare. Inſanior autem ſit Oreſte, qui triginta drachmas aloës, uel elephanto ad ciendam aluum dederit. Hoc argumento aperte monſtratur, cochleare non eſſe oxybaphi capacitate. Sed audi aliud, quo eius minimam menſuram agnoſcas. Paulò poſt ea uerba addit idem Dioſcorides, drachmas tres aloës perfecte purgare. Ex his manifeſte colligitur, drachmas tres plus eſſe quàm duo cochlearia: duo ſiquidem cochlearia ſoluunt uentrem, & ſtomachum tantum purgant: drachmæ tres perfecte purgant. Sequitur igitur ut cochleare minus capiat apud Dioſcoridem quàm ſeſquidrachmam. Sed audi & Plinium de eadem aloë loquentem libro
„ 27. cap. quarto: Datur, inquit, ad ſtomachi diſſolutionem in duobus cyathis aquæ
„ tepidæ uel frigidæ, cochlearis menſura, bis ter'ue in die ex interuallis, ut res exigit.
„ Purgationis etiam cauſa plurimum tribus drachmis. Ex his Plinij uerbis ſequitur,

Cochlearis capacitas. quod cochlearis capacitas minor ſit quàm integræ drachmæ: quando tria cochlearia non tantum poſſunt apud eum, quantum tres drachmæ. Idem alio teſtimonio Dioſcoridis probatur capite de Pityuſa, purgationis gratia dantis foliorum tres drachmas, radicis duas, ſeminis unam, ſucci uero cochlearium. Succum enim eſſe in hiſce plantis potentiorem ſemine, docet in lib. de ſimplicib. medicamẽtis Galenus.

Notum

Notum quoque & illud est, quod quanto res potentior, tanto eius exhibenda portio minor. Quod si datur seminis drachma, & succi cochleare, sequitur plus esse drachmam quàm cochleare. Scillæ quoq; assæ, octuplo salis commixtæ, dat idem Dioscorides duo cochlearia ad aluum emolliendam. Sed per Deum rogo, quisnam fuerit, uel Dacus uel Geta, qui eius miscellæ triginta drachmas possit esitare? Aut eius quæ salis sex cyathos, & scammonij drachmas uiginti recipit, deuorare drachmas quinq; supra quadraginta? quum tamen perfectam desideranti purgationem, tria eius cochlearia dari Dioscor. præcipiat. Sed præterea quis adeò temerarius sit medicus, qui struthij, id est radiculæ, in quarto ordine calidæ, drachmas quindecim audeat exhibere, cuius tamẽ idem Dioscorides præbet cochleare? Liquet igitur apud Dioscoridem exiguam esse cochlearis capacitatem, uixq; conferendam, nedum æquandam acetabulo. Idem ostendamus Galeni testimonio. Is lib. 11. de simplicib. medicamentis, dari iubet castorei cochleare: quod neutiquam facere, nisi exiguam & ipse putasset eius capacitatem. Lib. uero 7. curatiuæ methodi, ubi mediocriter cupimus euacuare, hieræ duo parua exhibet cochlearia: quando ad summum & plurimum, duo magna: minimam dosin esse dicens paruum cochleare. Quæ palàm ostendunt, & duplicem esse cochlearis mensuram, & utranque acetabuli comparatione exiguam, præsertim quum acetabulum maius putauerit quàm Plinius. Siquidem lib. 6. de medicinis cõpositis secundum genera, quum tres cotylas distinguat, unam scilicet nouem, aliam 16. & tertiam 12. unciarum (quam heminam Italicam uocat lib. 4. de tuenda ualetudine) nullum acetabulum minus facere potest quàm uiginti drachmarum: si (ut omnes affirmant) acetabula quatuor heminam uel cotylam complent. Sed age aliorum quoq; testimonio medicorum, certam utriusque inuestigemus capacitatem. Est apud me antiquus codex Lazari, re & cognomine Bonamici, & utraque lingua eruditissimi, in quo multa habentur ad medicinam pertinentia, atq; inter reliqua medicinalis Dioscoridis materia: cui adnectitur commentariolum sub eiusdem Dioscoridis nomine, de mensuris & ponderibus inscriptum. In hoc ita de oxybapho scribitur: Oxybaphum, quod est quarta pars cotylæ, capit uncias binas semis. De cochleario uero hoc modo: Cochlearium grammata habet tria. Gramma autem, ipsomet teste, ualet obolos duos: obolìq; sex apud omnes autores drachmam faciunt. Quare iuxta hunc scriptorem cochlearium continebit drachmam unam, quæ erit uigesima pars oxybaphi, & octuagesima cotylæ, quod de magno cochleari intelligere oportet. Apud Paulum uero Aeginetam ita legimus: Oxybaphum habet cyathum unum semis: cyathus chemas paruas, seu mystra parua duo. Mystrum autem hoc paruum, licet Paulus nõ definiat, est unius unciæ. Quare secundum Paulum oxybaphum continebit uncias tres: & hæc quidem est communis sententia: sicuti & quod cotyla capiat libram integram, & paruum cochleare tres obolos, magnum sex. Vides igitur mi Vincenti quàm malo fundo innixa fuerit tua de cochleari & acetabulo praepropera sententia, quam'ue nostra solida & bene fulta. Nolim tamen te quasi absterritũ, terga omnino uel manus dare, sed à prælio quidem te optarim, non tamen à bello semel nobiscum inito, cessare, quin potius redintegrata acie nos in alio campo minus paratos aggredi. Ex mutuo enim hoc congressu ueritas plerunque eruitur.

Vale.

Ex ædibus nostris, XV. Calend. Quintiles.

Cotylæ species tres.

Oxybaphũ.

Cyathus.

Mystrum.

EPIST. II. ad Hieronymum Auegnam Vitilianen. medicum insignem, stranguria & dysuria uexatum.

Stranguria. Dysuria.

Qvum inter senlorum affectus, ab Hippocrate ultimo aphorismo libri tertij recitatos, urinæ stillicidia, difficultatesq́ numerantur, quas stranguria & dysurias Græci, & ferè nostri seculi medici uocant: nemo miretur, si tu quoque (qui, ni fallor, iam sexagesimū annum exegisti, post uigilias, labores, & curas, quas necesse est eum perpeti qui medicinā exercet, præsertim in eo loco, ubi non adest alius qui fesso tot laboribus manū subdat) in hos casus incidisti. Sed illud potius admiratione dignū, quod statis determinatisq́ circuitibus, hoc est, 15. quoque die hisce affectib. tribus quinque'ue ad summum diebus sequentibus affligaris, reliquo tempore tali molestia careas. Huius typi circuitusq́ causam quum à me coram peteres, ad Galenum statim confugi, qui 2. lib. de differentijs febrium causas huiuscemodi circuituū, tum in membrum mittens, tum in id quod recipit, transfundit. Ita enim natura insitum esse, ut quæcunq́ particula robustior est propria quadam ui, id à quo læditur ad debiliorem transmittat, nec cesset ista transmissio, donec ad imbecillissimam uentum sit. Fit enim in corporis particulis idem quod in ea mala republica, quam Aristoteles uocat ὀλιγοκρατίαν, in qua qui plus possunt, minus potentes opprimunt, & hi rursus alios, donec ad infimam plebeculam peruentū sit, quæ adeò omni potestate destituta est, ut eam necesse sit opprimi tantum, & neminem opprimere. Ad eundem modum membra quæ principem locum in corpore tenent, quicquid in eis redundat, ad ea transmittunt, quæ minoris dignitatis sunt, & hæc rursus ad alia, donec uel extra corpus pellatur, uel in aliquam ignobilissimam partem decumbat. Fit autem hoc præsertim, quando præter id quod particula minus nobilitatis habet, est etiam ad suscipienda excrementa deputata: ex quorū numero una est uesica, ad serosum humorem suscipiendum, atque ad exteriora demittendum fabricata: cui serosæ humiditati, si quid uel totius corporis, uel iecoris, uel renum uitio maligni miscetur, id simul cum urina recipi ab ea necesse est. Quod ubi paulatim congestum ad molem uenit, quæ operationē uesicæ in excernenda urina impedire possit, tunc stranguria dysuria'ue fit, & pro qualitate eius morsus ardor'ue quispiā in urinæ exitu excitatur: quæ symptomata tantisper durant, donec materia illa tota exierit. Facit etiam ad huiuscemodi malæ rei in uesica aggregationem, uesicæ ipsius præternaturalis quædam imbecillitas, paulatim ex talium rerum receptione acquisita. Facit & dolor calorq́ loci, ita ut hæc sese mutuò augeant, materia quidem calorem mordentemq́ dolorem, atq́ hi rursus materiam: fitq́ demum ex his omnibus, ut ipsa quoque uesica ob imbecillitatem, proprium alimentum non probè transmutet, atq́ hoc pacto ipsa quoque sibimet perniciem afferat, cōcurrente etiamnū quadam dispositione in ea permanente, non absimili qualitati quæ in his uasculis remanet in quibus opsonia elixantur. Hæc igitur sunt, ni fallor, causæ, quamobrē per uices circuitusq́ affligaris.

Vesicæ munus.

Periodica afflictio.

Quænam uero sit nocua illa res, quæ ita per uices aggregatur, incertum esse uidetur: possunt enim arenulæ, possunt lapilli, potest humor aliquis, & hic quidem uel biliosus uel salsuginosus, ardorem excitare, atq́ uel per se & absq́ medio, uel ui cusculo mediante. Nullius autem horum adsunt indicia præterquam arenularum & pituitosi cuiusdam humoris, quæ ambo remittente se ardore exire consueuerūt; quare proculdubio ab his facta ea symptomata uidentur, quibus exeuntibus quiescunt. Sed quoniā excellens quidam medicus, quo cum nobis fuit circa casus hosce tuos disputatio, suspicabatur uehementer à calculo hæc fieri, nec tu ab eius sententia multum abhorrere uisus es, ideo operæpreciū me facturum putaui, si hanc sen-

tentiam

tentiam pro uiribus eliminarem, præsertim quum non exigui sit momenti ad curatiuas intentiones inuestigandas. Sed quoniam argumentum, quo ex tempore usus sum, maturius etiam rem considerāti uisum est efficacissimum, ab eo exordiū etiam nunc faciam. Dicebam enim, si symptomata hæc per uices à calculo fiunt, uel calculus in uesica semper adest, uel à renibus ad eam transmittitur. Si primum, nulla ratio assignari poterit, quare per certa & signata interualla affligat. Fieri quidem fortè posset, ut nō semper eodem modo infestaret, sed magis minus ue, secūdum quod uel in caua parte, uel prope ceruicem inueniretur. Verum si hoc esset, non uideo quomodo certum tempus seruari ualeret, per quod symptomata illa reuerterētur. Facile præterea esset quoties in ceruice inueniretur, uel excussione, quam Galen. præcepit, uel aliquo alio ingenio à ceruice ad concauitatem eum repellere, quo expulso symptomata uel in totū, uel magna ex parte cessarent. Cum tamen tu utrunque expertus, neq; ob excussionem cruribus leuatis factam, neque ex catheteris in meatum uirgæ impositi repulsione, ullam te inuenisse requiem testatus sis. Nequaquam igitur putandum, uicissitudinariā hanc certo tempore dysuriæ stranguriæ ue reuersionē ex calculo in uesica semper residente fieri posse. Sed nec à calculo à renibus ad uesicam transmisso hæc fieri, euentus ipse testatur: si enim ita esset, oporteret semper ante cessationem pausam ue symptomatum, lapillum exire: alioqui reuerteremur ad id quod iam destruximus, hoc est, ad calculum in uesica permanentem, qui, ut ostendimus, tametsi ualeat modo plus modo minus offendere, statis tamen & certis tēporibus id facere non potest. Ex his euidenter concluditur, uel non esse in uesica calculum, uel etiam si adsit, inueniri aliam causam oportere, quæ uel sola, uel simul cum eo circularis illius molestiæ sit causa.

Catheter. κάθετηρ instrumentum chirurgicū quo urina elicitur.

Verū ut ingenue fatear quod sentio, quo tempore apud nos fuisti, calculi in uesica indicia certa nō apparuerunt. Neq; enim urina fuit aquæ similis, cum sabuloso sedimento, incocta ue aut subalbida, nec sanguinis mictus, nec pudendi assiduus adfuit uel pruritus uel dolor, neque ipsum ultra modum uel laxum, uel intentum, nec perpetua mingendi uoluntas, aut stranguria, nisi quandiu durauit accessio: qua deniq; per exitum crassiorū quorundam humorum & sabuli finita, nullum præterea indicium calculi remansit, sed matellam lotio unica mictione absq; molestia implebas, & quocunque placebat uel eques uel pedes absq; ulla læsione accedebas.

Calculi in uesicam incumbentis notæ.

Rebus igitur in futurum eodem modo cedentibus, præseruationis potius quàm curationis gratia (nullus enim morbus remansit, qui curationem desideraret, seruato semper congruo uictu, ante tempus alterius accessionis) utendum hac potione: Rhei barbarici tenuissimus puluis, in decocto polypodij, glycyrrhizæ, & adianti bibendus: sit aūt rhei integra drachma, polypodij uncia, utriusq; reliquorum drachmæ duæ. Bibita semel tertio aut quarto ante accessionem die hac potione, dempto rheo, singulo quoque die eadem iteretur potio, ex qua si fortè aluus nō leniretur, adiuuanda erit per mollis clysmatis iniectionem, quæ nec accessione superueniente dimittetur. Sed si immodicus fortè adesset in mingendo morsus & ueluti ardor, addendus potioni succus seminum cucumeris & albi papaueris: & si his mitigatus non fuerit, ad cremorem corticū ueniendum.

Ad humores crassos in uesica residēs.

Roborandum præterea semper iecur cum intybi succo, cui absinthij pars quarta, & aceti rosacei octaua sit adiecta: renumq; regio ad pudendum usq; solani succo cum rosacea aqua fouēda. Adderem alia multa, nisi me moraretur uetus adagium, Noctuas Athenas. His igitur contentus esto: quæ nec addidissem, nisi me identidem & ipse rogasses ut hoc agerem, & post tuum à nobis discessum adolescens ille ciuis tuus, qui hic studij gratia moram trahit, me frequenter tuo nomine solicitasset.

EPIST. III. Ioan. Manard. Petro Carnicer uiro eminentissimo, Bononiensisq; Academiæ, ac Hispani Collegij Rectori digniss. De Aloë, quod non aperiat uenarum oscula.

Visse in symposio illo uestro, qui pro Mesue aduersus me starent, minime miror. Non facile enim quisq; dogma deserit in quo consenuit. Sed illud potius admiratione dignum uisum est, quod tales & tot uiri, primas in Academia uestra tenentes, nõ euidentiores pro suo & Mesues dogmate, quàm quas scribis, attulerint probationes. Quũ enim medicina, sicuti & quælibet alia ars, duobus ueluti cruribus innitatur, experimento uidelicet & rationi, uel altero uel utroq;, decens erat, id quod dicebant euidenter adstruere. At nec certo experimento, nec probabili satis ratione suam opinionem, ni ego fallor, roborarunt. Quod ad experimentum enim attinet, ut non negamus epota aloë quibusdam uenarũ ani ora reserari: ita Galeni clypeo muniti, non aloës maleficio, propria ùe ui, id fieri defendimus, sed eorum quæ excernuntur acritudine. In hanc enim, non in pharmaci uim, id ipse refert 6. lib. aphoris. 47. de homine loquens atra bile uexato, cui ex acrium humorũ purgatione bis in anno ipsius iussu data, ani uenæ aperiebantur. Alioqui nec uerisimile est eum aloë usum in expurganda hominis illius atra bile, sed uel epithymo, uel elleboro nigro, uel alio medicamine nigri humoris purgatorio: inter quæ nec Mesuas ipse aloën numerauit. Quare non est ut in aloën Galeni experimentum referatur. Noui etiam ego uirum qui ex potu rhei barbarici, quo frequẽter utitur, idem se pati affirmat, quod alij dicunt ex aloë: quum tamẽ nemo adhuc, quod norim, tale rheo barbarico adscripserit maleficium. Nec desunt qui scripserint, à polypodio sanguinem per urinam elici: simili & ipsi, ut arbitror, argumento decepti, quod scilicet epoto polypodio symptoma illud nonnullis acciderit. Non in aloën igitur magis hoc referendum, quàm in alia purgantia. Sed dicet forté, uel senex ille, uel alius eiusdem sectæ: Si ea uis non magis aloë adest quàm alijs medicamentis acres humores purgãtibus, unde factũ est, ut communis sententia, non solum medicorum, sed & aliorum hominũ aloë utentium sit, quod ipsa potius, quàm alia medicamenta, sedis uenas aperiat? Dicam, non alia ex causa in hominũ mentes hoc dogma irrepsisse, nisi quod crebrius aloë utuntur, quàm alio quouis purgatorio medicamẽto. Feré enim quicunq; sani uel leniendæ alui, uel uentriculi expurgandi gratia aliquo medicamento utuntur, ad aloën, uel ad catapotia ex ea confecta, confugiunt. Quare factum est, ut quod ab excrementis ab aloë motis fit, id proprio uitio & per se ab ea fieri putetur. Confirmauit eorum credulitatem medicorũ opinio, qui Arabas medicos instar oraculi uenerantes, quicquid apud eos legebant, absq; alio examine, & ipsi suscipiebant, & alijs persuadebant. Primus autem inter Arabes qui hoc scripserit (quod quidem me legisse meminerim) fuit Serapion: cui quantum fidei tribuendum sit, legenti eius aggregationes, & cum his quos affert autoribus conferenti, facile patêre potest: uix enim caput inuenias, quod sit ab erroribus immune. In hac uero ipsa re quantum ei credendum sit, uel ex hoc cognosci potest, quod Pauli sententia id scribit, qui nec per somnium quidem quandoq; talem rem cogitauit. Nihil igitur experientia contra nos facit, nec Arabum, qui Serapionem unus post alium sequũtur, autoritas. Iam rationes examinemus. Nullam certe uideo eos pro suo dogmate rationem attulisse, nisi quod cit menses: hanc argumentationem innuentes, Aloë prouocat menses, ergo aperit ora uenarum. Quæ certe ratio, instar rationis Melissi, in materia peccat & forma: falsum assumens, eoq; etiam dato, propositum non concludens. Nullus enim idoneus autor talem ei uim, menstrua scilicet mouendi, adscripsit. Quod

Mesue lapsus in Aloë.

Rheo barbarico epoto quibusdam ani uenas referari.

Polypodij potione quibusdã sanguinem per urinam elici.

Aloë non ciere menses.

si etiam

si etiam hic ad experientiam prouocent, ego ad rationem prouocabo, quæ docet, uterum menses non trahere: & propterea si sint multum impediti, aut omnino retenti, non nisi à ualde calidis & incidentibus medicamentis reuocari, qualia sunt sauina, nepeta, pulegium, casia, cinamomum, atq; id genus similia, quæ scilicet in tertio calefacientium ordine reponuntur. Ad quem ordinem quoniam, Mesue etiam ipso teste, aloë non ascendit, ideo non est inter ea quæ proprie menses mouent numeranda: sed si quando in hoc conducere forte uisa est, id non propterea factum, quod uenas aperiret, sed quia aliquid amouit quod eorum fluxum prohibebat. Ex quo fit, ut sequela, cui tacite bonus ille senex innitebatur, non id cõcludat quod uolebat, ut uidelicet si quoquomodo in ciendis mensibus aloë ualet, idcirco ora uenarum aperiat. Hæc enim à nulla medicina aperiri possunt, Galeno teste, quæ non sit acris & terrestris, atque ignea quadam prædita caliditate. Carere autem aloën omni acrimonia, & gustus ipse indicat, & Galeni autoritas: & uires quas quotidie experimur, & boni autores ei adscripsere, demonstrant. Nec est ut quispiam Iacobo de Partibus innixus, adstringendi potestatem ei duntaxat adesse dicat, dum extrorsum admouetur: dum uero intus accipitur, aperire. Nam præter hoc quod nulla res id per se actu agit, siue intus, siue extrà adhibeatur, cuius agendi potestatem non habet: statim etiam redarguitur à Dioscoride dicente, quod pota sanguinis excreationes compescit. Quam sententiam à suo etiam Serapione poterant ediscere. Sed & ab Auicenna (quicquid nugentur expositores) cap. de sputo sanguinis, inter medicinas quæ apertis uenis bibuntur, aloën numerãte. Taceo Plinium; testem apud eos forte minus idoneũ, qui 27. lib. ait, Aloën sanguinis excreationes, si modicæ sint, drachmæ põdere ex aqua: si minus, ex aceto potam sanare. Cuius tamen testimoniũ quum consentiat Galeno libro quinto methodi, si uas fractum paruum fuerit, aloën laudanti, non uidetur posse à medico respui. Adstringit igitur aloë secundum bonos autores, non solum foris admota, sed & intrò assumpta: quod Iacobus negabat. Quare alium patronũ inueniãt necesse est Mesues isti sectatores: quẽ si forte ob inopiam inuenire nequiuerint, fungar ego eius uice, absque ulla spe præmij: doceboq; modum, quo si non uictoriam, saltem concordiam cum bonis autoribus, imò cum ipsa ueritate, possint inire. Erit hic modus (ne amplius suspensos eos teneam) si dicant, Mesuen non de quauis aloë, sed de maligna tantum intellexisse. Vel si omnino cõtendant, eum etiam de bona loquutũ, dicant, ab ea duntaxat sanguinem elici dum exorbitat, hoc est, plus purgat quàm deceat. Quibus dictis si reclamauerint, moneas eos rogo, ut patienter expectent, donec utrunq; ex proprijs Mesues dictis ostendam. Et ne diutius morer, grauerq;, ad seriem ipsius hic transcribendam, legãt ipsi caput secundũ primi tractatus canonũ uniuersaliũ: & nisi utrũq; eorum quæ dixi ibi reperierint, nihil posthac mihi credant de erroribus Arabum loquenti. Quem locum si diligenter quoq; illi legerint, qui ipsum Mesuen reprehensioni meæ capite de Centaurio, satisfecisse asseruerunt, nihil se dixisse cognoscent: præsertim si addiderint Mesue dictis, ea quæ à Galeno de paruo Centaurio scribuntur libro septimo de simplicibus medicamentis, quæ sunt: Decoctum herbæ inijciunt nõnulli ischiadicis, hoc est, coxendice laborãtibus, ceu educens biliosa & crassa, hæc enim expurgat: uerum quando adeò uehementer operatum fuerit, ut sanguinolenta euacuet, magis iuuabit. Educunt igitur tam aloë quàm centaurium sanguinolenta, non quia ex propria natura uenas aperiant, sed ut quodlibet aliud facit, dum uiolentius operatur: utrunque enim eorum acredine & morsu penitus caret, quæ adesse his oportet quæ uenas aperiunt. Et quãuis Mesue indiscrete de maiore & minore Centaurio scribens, acredinem maioris in minus quoque uideatur transferre, non usqueadeò tamen in hoc, sicuti in aloë cæcutiens fuit, ut scilicet educere sanguinem, aut uenas aperire dicat, nisi dum superflue purgat. Quem etiam

Menstrua quibus medicamentis mouecantur.

Iacobi de Partibus lapsus.

Aloën sistendo sanguini salubriter sumi.

Centauriũ qua ratione sanguinolẽta educat.

locum nisi conniuentibus oculis senex ille, de quo prius loquuti sumus, uidisset, cognouisset utique distinctionem suam uel Iacobi de Partibus, cum Mesue non conuenire, duplicem operationem Centaurio intra corpus assumpto ordine quodam adscribente: primam adstringendi, quæ ab amaritudine & stypsi fiat, qualiatibus in eo insignioribus: alteram à calore & acrimonia, quam post longam eius in corpore agitationem fieri dixit, nec semper, sed proprie cum eius purgatio supra modum exuperat. Si igitur neq; responsio Io. M. cap. de Centaurio, nostræ reprehensioni satisfacit, quod de exorbitante tantũ loquatur: facit enim immodica illa operatio, ut non solum aloë & centauriũ, sed omnia etiam purgatoria, sanguinem euacuent: neque Iacobi de Partibus distinctio, ponens aloën intra corpus assumptam semper aperire, quod nos falsum esse ex bonis autoribus demonstrauimus, perstat nostra opinio in suo robore, aloën per se maleficio illo uenas aperiẽdi carere, quod et Arabes impinxere: & siue foris admoueatur, siue intrò adigatur, adstringendi semper uim & roborandi habeat, quam à natura est consequuta. Hæc habui quæ pro aloë iam quarto scriberem, non ut inuenta mea tuerer, quæ nec ipse multifacio, sed ut tibi morem gererem, cui tantum me debere sentio, quantum nunquam potero persoluere. Vale uir magnifice, &, quod facis, eos quibus præes, à turbidis paludibus ad purissimos fontes euoca.

Arabum error.

Alica. *Zea.* De Alica & Zea nihil scripsi, quoniam nihilo plus compertũ habeo, quàm quod Hermolaus & Marcellus tradidere: nam & Galeni quoque tempore res obscura erat, & possumus nos hoc tempore absq; humanæ uitæ damno utranq; ignorare.

Ex Ferraria, III. Calend. Sextiles, M. D. XXX.

EPIST. IIII. ad Vincentium Caprilem, quo nomine olus à uulgo Petroselinon dictum, à bonis autoribus uocetur.

DVm medicinalem materiam, id est simplicium medicamentorum notitiam, longo tempore obfuscatam illustrare conaris, Vincenti charissime, inter reliqua non ab re inquiris, quo nomine apud bonos autores id olus uocari putem, quod nunc passim Europa dapibus iuribusq; necnon embammatibus miscet, & à uulgo Petroselinon dicitur. Esse enim aliam rem à uero antiquorũ Petroselino, adeò in propatulo est, ut probatione non indigeat. Veri siquidem petroselini semẽ tam impense amarescit, ut quoddam eius genus Theriacæ additum, eam reddere amariorem, quàm myrrha, prassium, chamædrys, & tenue centaurium, ualeat, ut ex Galeno in libro de Antidotis colligi potest. Hoc igitur tibi sciscitanti respondi statim, ingenueq; aperui id quod etiam alicubi scriptis mandaueram, eam scilicet herbam, quæ uulgò Petroselinon dicitur, Selinon, id est apium hortense, ab antiquis uocari. Ad quod probandum, Plinij testimonio usus sum libro uigesimo scribentis, Ramos apij largis portionibus per iura innatare, & in condimentis peculiarem gratiam habere. Quæ certe ita petroselino uocato conueniunt, ut nulli olerum magis. Quam sententiam quum minime probares, aduersus eam non alio usus es argumento, quàm quod nullius apij inter olera, hoc est libro secũdo, meminerit Dioscorides. Nullam enim herbam esse apud Dioscoridem olus putãdam, de qua in alijs libris tractauerit, quum ipse apertis uerbis in procemio secundi libri promittat se de oleribus in eo scripturum. Quod cum à me nõ approbari uideres, petijsti, ut nominatim aliquod olus ostenderem, de quo alijs in libris pertractasset. Visum igitur mihi est, uel horulam non male locare, in qua pro hac ueritate ostendenda laborarem. Sed quoniam, Aristotele teste, oportet disputantes in nominibus conuenire, prius statuendum est quid oleris nomine significetur:

Petroselinon, Apium hortense.

significetur: hoc enim ignorato, cognosci non potest, an hæc uel illa res sit olus nuncupanda. Siue igitur ab alo uerbo, ut nonnulli, siue ab olla, ut Varro putat, oleris nomen deducatur, constat omnes herbas quæ uescendo sunt, esse inter olera reponendas. Olera enim, lib. 7. de hist. plant. ait Theophrastus, quæ nobis usui cibo ue sunt. Percurrendus igitur Dioscoridis codex, uidendumq́ue an in alijs libris de aliqua herba scribat, quæ ad mensas cruda uel cocta feratur. Occurrit autem primo Scolymus, de quo ipse scripsit lib. tertio, quod in cibos recipitur: & post ipsum Eryngion, ciendæ Veneri à multis in cibum expetita: sed & Origanũ, Pulegium, Saluia, Menta, Calamintha, Thymus, Serpyllum, Sampsuchus, Acinos, Ligusticũ, Pastinaca, Caros, Anethum, quæ nullo pacto uidentur ab olerum censu submouenda. At si hæc olerum nomine dignamur, cur Apium tam hortense, quàm Hipposelinon uocatum reijciamus? scribente de hoc Dioscoride, λαχανεύεται ὥσπερ τὸ σέλινον, quo uerbo etiam in Smyrnio & Elaphobosco utitur, nec aliud notat quàm quod Plinius dicere solet, estur ut olus: addit, quod radix uescendo est cocta & cruda, folia & caules cocti tantum manduntur. Sed non solum duo hæc Apij genera inter olera recipit Galenus libro secundo de escis, & Paulus Aegineta libro de escis, uerum & cum his Smyrnium: quod à Romanis Olusatrum uocari quum dicat idem Galenus, quis neget inter olera habitum? Possem addere his Strichnon, id est Solanum hortense: Myrrhin, Cirsion, hoc Buglossum, illam Cerfolium uocant: ueramq́ue Buglossum, quam Boraginẽ: Coriandrum, Rutam, Satureiam, aliaq́ue permulta quæ simul cum Apio à Theophrasto inter olera reponuntur: de quibus tamen in alijs libris, non autem in secundo scripsit Dioscorides. Sed ueritus sum ne illud in me dicatur, λίθον ἕψεις. Vale.

Olus unde sit deductum.

Scolymus.

Eryngion.

Smyrniũ, Olusatrum.

Strichnon, Solanũ hortense.

Myrrhis, Cerfolium uulgò.

Cirsion, Buglossus uulgò.

Buglossus, Borago.

EPIST. V. ad Iacobum Pharusium Regiensem medicum, de uenæ sectione in Pleuritide, & Spodio.

NOn erat ut accusari, uel impudentiæ uel arrogantiæ uerereris, Iacobe dilectissime, si me, cum quo nullum antea fuerat commercium, in re medica interpellares: ita enim & natura ipsa, & animi propensione affectus sum, ut quoscunque agnosco literis deditos, ipsamq́ue ueritatem in illis quærentes, eos summopere & diligam & amplecter: è quorum numero cum te esse, & multorum antea testimonio, & demum tuis literis cognouerim, nullus est in literaria palæstra labor, quem tui causa non sim libenter subiturus: tantum abest, ut duabus à te propositis dubitationibus grauer respondere, uel tu timere debueris ne mihi molestus esses. Accipe igitur tuorum quæsitorũ, si non qualem uelles, at qualem senex, mediocris eruditionis, ualetudinarius, uarijsq́ue curis implicitus, præstare potest responsionem.

Secandam in pleuritide, iuxta Hippocratis & Galeni sententiam, interiorem cubiti uenam, atq́ue ex eodem potius, quàm è diuerso phlegmonem patientis particulæ latere, clarius est, quàm ut multis uerbis ostendi oporteat. Nam ut alia loca omittam, libro quarto de uictu acutorum morborum scribuntur hæc uerba: » Si dolor supra ad clauem attigerit, uel circa mammam, aut brachium, interiorẽ brachij uenam » scindere oportet, ab ea parte, quæcunq́ue illa fuerit, ubi est dolor. Quæ uerba enarrans » Galen. inquit: In hoc quoq́ue loco rursus pertractat legitimæ partis sententiã, unum » addens, quod in illa fuerat prætermissum, quod scilicet uenæ sectio ex directo patientis lateris facienda est. Et lib. 1. de morbis, de pleuritide & peripneumonia quæ sine sputo sunt tractans Hippoc. secandam ait uenam in manu iecorariam uel lienalem, in ea parte, quæcunq́ue illa sit, καθ' ὁπότερον ἂν ᾖ τὸ νόσημα, id est, in qua morbus

In pleuritide sanguinem mittendum ex latere affecto.

bus fiat. Habenda igitur hæc pro indubitata Hippoc. & Galeni sententia. Nec est, ut tu, uel alius quispiam absterreatur, & pugnare cum Hippocratis sententia Galenum putet eo loco libri curatiui ubi de uenæ sectione docet, quamlibet inflammationem inchoantem esse reuulsione curandam, atque ut sequi uidetur, ex altero, non ab eodem latere faciendam uenæ sectionem. Nos etenim dicimus sectionem uenæ interioris cubiti eiusdem lateris in pleuritide à reuulsionis ratione nequaquam cadere, quum ab interioribus ad exteriora sanguinem euocet: quem reuulsionis modum Galenus ipse in proprio de reuulsione commentario, apertissime docuit. Et libro quinto curatiuæ methodi, eam etiam quæ ab interioribus fit ad exteriora uacuationem, cum his numerans, quæ ex superioribus ad inferiora, à dextris ad sinistra, uel econtrario fiant, atque æque cum illis statuens reuulsiuam. Quamuis igitur in expositione illius aphorismi quinti libri, » Dolentem partem capitis posteriorem, recta uena in fronte incisa iuuat: » eam cum cæteris non expresserit, non tamen propterea concludendum est, quod non habuerit in numero reuulsionum, quum nihil sermoni suo adiecerit, quod illam excluderet, sed potius sub generali reuulsionis descriptione eam uideatur comprehendisse, reuulsionem esse dicens, uacuationem quæ ad cōtraria fit. Didicimus enim ab Aristotele in Moralibus, non solum unum extremum alteri, sed etiam medium utrique extremo esse contrarium. Si quis tamen contendat, omnem reuulsionem à Galeno sub triplici illa diuisione fuisse comprehensam: dicam, hanc de qua loquimur, uel à dextro ad sinistrū, si in sinistra parte fuerit inflammatio (costæ enim sinistri lateris, brachio eiusdem lateris comparatæ ad dextram partem uergunt) uel econtrario si in dextra, facere reuulsionem: atque ita ad secundum genus ibi recitatū, hoc est, ad eam quæ secundum latitudinem fit, esse reducendam, & inter reuulsiuas omnino computandam. Nec ab illarum ratione excidere, etiam si Hippocratis & Galeni modo sanguinem euacuet in inflam

Reuulsionem à uacuatione non differre.

matione contentum: non enim inuicem pugnant reuulsio & uacuatio, ut tu sentire uideris, quum secundum Galenum libro decimotertio methodi curatiuæ, sectio interioris uenæ dextri cubiti, sanguinem qui ad iecur fertur, simul uacuet & auertat, & sit semper eo inflammationem pati incipiente facienda. Nec alibi (quod meminerim) apud eum reperi, euacuantem uenæ sectionem reuulsiuæ aduersari, sed potius euacuantem locum generis obtinere, adeóque cum sectione uenæ conuenire, ut nulla ex causa uena secetur, nisi ut sequatur, uel multa, uel exigua sangui

Sanguinis missio, uenæ sectio.

nis euacuatio. Et propterea à Celso & alijs, qui latine loqui uolunt, sanguinis missio quælibet uenæ sectio uocitatur. Vacuatiua igitur est quælibet uenæ sectio, non semper tamen est reuulsiua: sed tunc à reuulsionis ratione cadit, cum uel ex ipsa patiente particula fit, uel ex ea quæ illi est ualde proxima: tunc enim nō ἀντίσπασις, hoc est, reuulsio dicitur, sed παροχέτευσις, id est, ad propinqua deriuatio: utraque tamē auer

Auersio.

sio dicitur à Galeno libro quinto methodi, quia scilicet ad alia loca conuertit sanguinem. Primam, hoc est reuulsionem, conuenire ait Galenus in libro de uenæ sectione, incipientibus inflammationibus: secundam antiquis. quæ tamen non semper uenæ sectione fieri potest, quum multa membra inflammationem pati possint, in quibus nec uena est sectioni idonea, nec alia ei uel cōmunis uel proxima, quæ commode præcidi possit: in quo casu pro uenæ sectione, uel cucurbitulis, uel hirudinibus utemur, quod agere in pleuritide medici præcipiunt, & nos fieri uidimus, cum magna ægrotantis utilitate, præcedente tamen uenæ sectione ex cubito. At si forte uenæ sectio non fuerit ab initio facta, sitque, ut tu in epistola ponis, necessariò facienda, fiet utique, iuxta Galeni doctrinam, ex iecoraria, & eiusdem lateris uena: seque

Reuulsionem simul cum euacuatione fieri.

turque ex ea, si obsequendo Hippocrati ad mutationem usque coloris sanguinem fluere siuerimus, reuulsio, & sanguinis in inflammatione cōtenti uacuatio: reuulsio quidem primo, deinceps uero sanguinis inflammationē facientis euacuatio: qui effe

ctus

ctus non adeò inuicem dissident, ut ab una uenæ sectione non ualeant ambo prouenire. Nec obstat philosophorum dictum, cui tu inniteris, quod scilicet ab uno quatenus unum, non possunt uarij effectus prodire: non tantum enim duo illi, sed & doloris, tussis, difficilis spirationis ablatio, alijq; multi effectus ex una poterunt uenæ sectione promanare. Quomodo autem philosophorum illud uerbum, si uerum esse debet, intelligendum sit, non est nostrum hoc loco declarare: satis enim sit nobis nosse, quod ex uno præsidio multi possunt in medicina boni effectus sequi, ut ex causæ ablatione, morbi, & omnium quæ ex eo sequebantur symptomatum ablatio. Quando uero subdis, si eadem uenæ sectio simul uacuet & auertat, sequi, ut idem eiusdem respectu sit propinquius & distantius. Ego certe hanc sequelam non aspicio, non enim procedit nisi posito, quod suprà à nobis negatum est, scilicet quod euacuatio & auersio in eo differant, quod hæc à longinquo fit, illa ex propinquo: & hæc euacuat, illa distrahit. Suprà enim ostendi, quamlibet uenæ sectionem esse euacuationem: auersionémque ueluti genus esse ad antispasin & parocheteusin. Quod si fortè dixeris, te per uacuationẽ intellexisse parocheteusin, hoc est eam quæ ad propinqua deriuat: dicam, uenæ sectionem à cubito in pleuritide factam, quocunque tempore fiat, semper esse reuulsionem, quia semper trahit ad longinqua: & propterea non sequi, quod idem sit propinquius & remotius: quod utique sequeretur, si eandem uenæ in pleuritide sectionem, fateremur simul esse antispasin & parocheteusin. Quod uero obijcis de Anaxione, cui uena cubiti secta est in octaua die, in qua morbus (ut ais) nequaquam inchoans erat. Et quod non est ex loco patiente ab Hippocrate euacuatus, faciliter tollitur ab ipsomet Galeno in eius aphorismi cõmentatione dicente, quod signa coctionis terminant illud principium quod est pars totius morbi. & alio loco eiusdem cõmentationis, quod crudissimus morbus est in quo nihil omnino expuitur. Quum igitur Anaxion ad undecimam usque diem nihil expuerit, sequitur, crudissimum usque ad eam diem fuisse morbum, &, ut sequens est, uenæ sectionem octaua die, in principio, quod est pars totius morbi, factam fuisse. Nec admiratione dignũ est, principium pleuritidis ad tot dies posse produci, legenti apud eundem Galenum libro primo de Crisibus, perdurare principium pleuritidis, quousque pauca & cocta ægrotans cœperit expuere: quod quum Anaxioni nõ in undecima, sed tantum in decimaseptima cõtigerit, sequitur ad eam usque diem principium fuisse dilatum. Meminit autem huius sectionis uenæ Hippocrates, alioqui assuetus in eo libro tacere præsidia quibus utebatur: quoniam medici, ut scribit Galenus, eum locum enarrans, ueluti lege quadam sancitum obseruabant, ne post quartã diem uenam secarent. Putandum uero, ait idem Galenus, quod alios sectione uenæ egentes, secunda, tertia, quartáue die tali remedio curauerit. Cur uero tantum in hoc Anaxione distulerit, licet Galenus non dicat, fortè fuit, quia antequã deliraret, anceps erat Hippocrates, an secanda uena esset, uel purgatorium pharmacũ exhibendum. Viso autem delirio in octaua, & quod grauius se habuerat in septima, cum uehementiore febris spirandi difficultate, tussis molestia, atq; præterea quod ad calefactiones nulla sequebatur doloris remissio: octaua die uenã secuit, reuulsionis gratia, non deriuationis ad loca proxima: quoniam adhuc erat morbi principium, nec aliqua præcesserat uel naturæ uel artis euacuatio: quo casu non solum in principio, sed etiam in alijs temporibus eadem uena secari congrue poterit, ubi magnus sit morbus cum uirtutis robore. Siquidem Galenus in libro de uenæ sectione, duo hæc aduertenda docuit, non dierum numerum: idq; opere exercuit in iuuene qui uiginti ferè dies inflammatione oculi laborauerat, quemadmodum ipsemet testatur in eodem libro. Nec, quod tu uereris, auersionem ipse formidauit, quæ necessariò per illam sanguinis missionem sequebatur non solum ab internis ad externa, sed etiam à superioribus ad

Ab uno præsidio effectus uarij.

Phlebotomiã in pleuritide semper esse reuulsiuam.

Anaxionis pleuritici curatio per Hippoc.

Aphor. part. prima.

Crudissimus morbus.

Principiũ morbi unde sumendum.

Canones in uenæ sectione.

inferiora. Tantũ enim abeſt, ut auerſio repugnet (ut tu ſcribis) uacuationi, ut quandoq; ſola ſufficiat ad uacuandum. Euacuatio quippe non ſolum per affinia (ut tuis uerbis utar) & propinqua perficitur, ſed per ſeiuncta, etiam ſi abſq; extractione ſanguis ex loco patiente ad alium locum transferatur, ſicuti docet Galenus in arte medicinali, & in libro curatiuæ methodi 13. Non igitur ab initio repudianda ſectio uenæ eiuſdem lateris (ut tu cõtendis) quia ſimul cum auerſione euacuet: imò propter hoc præ ea quæ ex aduerſa parte fit, ex Galeni doctrina eligenda. Ex Galeni dico doctrina, quoniam, quemadmodum ego puto, à quibuſdam ab eo præſcriptis non eſt uſqueadeò grande nephas in noſtra regione quandoq; recedere. Magnus quippe Galenus fuit, homo tamen, & ideo non ubiq;, ni fallor, ab errore immunis. Eum enim in reddenda criſimorum dierum ratione, & alij ante me, & ego alio loco deuiaſſe demonſtraui. Ignoſcant igitur mihi Galeni manes, quod pro ueritatis amore facturos certe credo, ſi interdum aliter ſentire me cognouerint: cum in maioris momenti re, hoc eſt, in negligendo CHRISTO & Moſe, grauius ſe erraſſe iampridem agnoſcãt. Alioqui quo pacto nõ ignoſcat nobis ab eo recedẽtibus, qui uolens ac libens multis in locis ab Hippocrate, quẽ ueluti numen quoddam colebat, ſæpenumero receſſit? Atq; ne ſingula loca percurramus, in quibus ab Hippocrate diſcedit, in hac ipſa de qua nunc agimus pleuritidis cura, aliter quàm Hippoc. & egit, & » nobis agendum conſuluit. Scribit enim Hippoc. lib. 2. de uictu morb. acut. Si ſub » tranſuerſo ſepto fuerit dolor, nec ad clauem peruenerit, mollire aluum oportet, uel » nigro Elleboro, uel Peplio. Galen. uero ab eius ſanctione recedens, inquit: Cogno» ſcere quidem hæc oportet, & meminiſſe, non ſemper autem uti in pleuriticis. Tantum autem ualuerunt hæc Galeni uerba, ut neoterici (ait Paulus) omnibus pleuriticis uenam ſecent, ueriti, ut idem Paul. putauit, eam quæ ex purgatione fit perturbationem. Quis igitur nos meritò culpauerit, ſi ſimultaneã ſanguinis uacuationem cauentes, nec tantũ ſanguinis auferre ſemel uolentes, quantum neceſſe eſt fluere, ſi is qui in phlegmone cõtinetur extrà duci debet, contrariã patienti lateri uenam, reuulſionis potius gratia, quàm euacuationis ſanguinis in tumore cõtenti, nonnunquam, ſi uideatur ita conſultũ, primo ſecuerimus? deinde uel eodem uel altero die, per eiuſdem lateris uenam reliquũ abſtulerimus: præſertim ſi peſtilentialis fuerit, hoc eſt, uagans & pernicioſa pleuritis, in qua ſanguis quantũ fieri poteſt, eſt longiſſime à principalibus membris diſtrahendus: quod per malleoli uel tali, magis quàm per alterius uenæ ſectionẽ fieri, nemo ignorat. Quod ſi ſit etiã mulier cui menſtrua defecerit purgatio, uel uir cui conſueta ſanguinis per ani uenas ceſſet uacuatio, quis uitio mihi dederit, ſi his per inferiores uenas ſanguinẽ detraxero? præſertim quum neq; hoc à Galeni dogmate multum abhorreat. In lib. ſiquidem de uenæ ſectione curatiuo, cautelæ gratia, in utroq; caſu uerè crurum uenas ſecat, & quod quiſpiam magis miretur, in comitiali uertiginoſoq; morbo laborãtibus, in quibus tamen minus timendum ex humoribus ſurſum latis eſt, quàm in peſtilentiali pleuritide. Adde quod nec eam quæ ex cõtrario latere in pleuritide uenæ ſectionem uſquequaq; uituperat Galenus: ſed ei quæ per rectum fit comparans, uel parum iuuare dicit, uel poſt tempus: quæ certe non faciunt, quin quandoque bona ex cauſa commode fieri poſſit. Nec ea quæ per cruris uenas ab eodẽ latere fit, ab Hippocratis dogmate recedit, iubentis per rectum ſemper fieri oportere euacuationes, ſi & ipſa per rectum fiat. Nec à Galeno, qui manu patiente ex altera manu ſanguinẽ trahit, uel ex eiuſdem lateris pede: & pede inflammato, uel ex altero pede, uel ex manu eiuſdem lateris. Nulla igitur alia ex cauſa Hipp. & Gal. uidentur in pleuritide eiuſdem lateris ſectionem præferre, niſi quod per unicam ſectionẽ uolunt ſanguinem in inflammatione exiſtentem citò è corpore extrahere. Hac igitur intentione ceſſante, quæ hoc æuo ferè ceſſat in hac noſtra regione, in qua non adeò copioſis propterea utimur

Galenum in criſimorũ dierum ratione lapſum, uide Picum Mirand. aduerſus aſtrolog. lib.

Pleuritis peſtilentialis.

In pleuritide ſanguinem aliquando mittendũ aliũde quàm à cubiti uena.

mur uacuationibus, quod corpora nostra imbecilliora, quàm ut eas ferant, nunc inueniūtur, non magnopere aberrare uidetur, qui aliam uenam maioris reuulsionis gratia secuerit. Præterea magis congruit cum uena interiore unius brachij, uena interior alterius, quàm cum humerali, seu, ut alio nomine dicimus, cephalica: sed *Humeralis uena.* hanc secari Galenus cōcedit, interiore uel media non se bene ostendentibus. Quoniam (ut ipse ait) euacuationes undecunq; fiant, in uniuersum animalium corpus distribuuntur, licet non æque celeriter, neq; similiter ex omni uena. Igitur uena alterius brachij secta, licet non æque cita neq; similis, utilitas tamen non negligenda sequetur. Quæ si non tanta fuerit quanta desideratur, hoc est, non quāta ex sectione ab eodem latere ad mutationem usque coloris sanguinis facta, erit tamen securior. Magis enim (ut ipse Galenus ait) cauere debemus ne uires resoluantur, quàm studere ut sanguis abundans euacuetur. Maiorem autem affinitatem esse dextræ & sinistræ interiorum uenarum, quàm humeralis cum alterutra, ex dissectione cognoscitur: *Axillarium uenarum origo.* oriuntur siquidem ambæ axillares ex uena concaua priusquam in iugulares diuidatur: humerales uero postquam in iugulares est diuisa. *Humeralium uenarum origo.* Quare necessarium est, sanguinem, qui à subcingente membrana in qua pleuritis fit euacuari debet, antequam per humeralem transeat, supra axillaris utriusq;, quas & basilicas uocamus, exortum, ad iugulares usque, quæ supra collum extra thoracem sunt, ascendere. Breuior igitur omnino, & expeditior uia est, ab una axillari ad aliam, quàm ab humerali ad eiusdem lateris axillarem. Ad quod etiam facit axillarium amplitudo, quæ non parum humerales uincit: per maiores enim canales & ductus, æqua humoris moles citius & promptius educitur. Adde quod per humerales prius descendit sanguis qui in iugularibus propinquisq; eis locis continetur, quàm is ascendat qui est in inferioribus. Sed dixerit forte quispiam: Si tua hæc argumenta concludunt, sequitur errasse Galenum, qui non apparente interiore mediaq; cubiti uena, secari humeralem iubet, nō autem alterius lateris iecorariam. Dicendum, Gal. nullam in eo loco, hoc est, lib. 2. de uictu morb. acut. fecisse inter uenas duorū laterum cōparationē, *Galeni locus enarratus.* sed inter uenas eiusdem brachij diuersas: alioqui uerisimile est, si una ex interiorib. latet, similem quoq; alterius lateris pariter delitescere. Vel forte dicendum, quod directum aspectum plus facere putauit, quàm propinquitatem: quod certe & ipse in multis suarum cōment. locis præ se tulit. Et Auic. cap. de uenæ sect. lib. 1. in coxendicis dolore, exteriorē tali uenam, non ob aliud interiori prætulit, nisi quod, licet utraq; ab eadem uena oriatur, ab ea scilicet quæ sub poplite est, illa tamē magis è directo respicit coxendicem. Habes igitur meā quambreuissime potui, de uenæ sectione in pleuritide sententiā, de qua audio ferè omnes, qui alicuius in Europa nominis sunt, medicos, proximis annis scripsisse: quamuis nullius cōmentaria in ea materia mihi uidere hactenus cōtigerit: quæ si legissem, forte argumentorum ui, aliter me & sentire & scribere coēgissent. Nō enim ego is sum, qui (quod aiūt) mordicus adeò mea dogmata tuear, ut melius sentientibus libenter non acquiescam.

QVæris secundo, quid sit Spodium, quum Diosc. & Gal. inter mineralia com- *Spodium.* putauerint: Auic. radicem cannæ dixerit, ui uentorum exustæ: alij pro eo rem quādam uenditent, quam, ut uendibiliorē forte reddant, ex elephanti gutture constare dicūt. Ego, ut paucis rem absoluā, dico Spodium proculdubio inter metallica numerādum, magnæq; affinitatis esse cum Pompholyge, utrūq; enim fit liquescentibus in fornace ære uel Cadmia: in hocq; solum differūt, quod Pompholyx tecto parietibusq; fornacis hæret, *Pompholyx.* Spodium ceu ponderosius ad terram cadit. Adeò præstat igitur Pompholyx Spodio, ut Galen. nunquam se usum Spodio dicat, quia Pompholygis copiam multam habuerit. Ex quo licet aduertere proximi seculi ad nostra usq; tempora inscitiam, quando plerisq; nostri pharmacopolæ non modo pro Spodio uilissimum Antispodium, exustarum uidelicet cannarum cinerem magno

precio emunt, ac præferunt. Sed nec Antiſpodium: nam adulteratam Pompholyga uocat iſtas cannas eius libri autor, qui ad Paternianum de Simplicib. ſub Galeni nomine inſcribitur. Hunc igitur iſti, utroque, hoc eſt uero Spodio, & Pompholyge reiecto, accipiunt, & in nobiliſſima medicamenta, ad cordis uidelicet & iecoris robur compoſita, admiſcent: quum tamen ſi Antiſpodio utendum erat, parata ferè ubique locorum eſſent ficus, caprificus, myrtus, oleaſter, cydonia, lentiſcus, atq; alia permulta, ex quibus uſtis Antiſpodium, Dioſcoride & Plinio teſtibus, facile parari poteſt. Et ſi forte iſta deerant, non poterant deeſſe craſſa lintea, quæ cum alijs ab eiſdem autoribus ad confectionem Antiſpodij ſcribũtur idonea. Alioqui quæ neceſſitas cogit nos, ut relicto Spodio, Antiſpodio utamur? quum tanta copia ueri Spodij ſuppetat, quanta & æris. Vbicunq; enim ſunt ærariæ ſodinæ, & fornaces, ibi Spodium colligi ualet. Neque ſolum ubi fornaces ſunt æs excoquentes, ſed etiam in ar- *Lauritis.* genteis Spodion reperitur, Dioſcoride teſte, & Plinio quoque, qui Lauritim appellari dicit: atque ſimiliter in aurarijs. Fit etiam eiſdem autoribus ex plumbo. Quin ipſum quoque plumbum quodam certo modo paratũ, quem Plinius indicat, præfertur Spodio. Quod ſi Spodium, atq; etiam ea quæ numerauimus Antiſpodia de- *Tutia.* fuerint, habemus apud ſeplaſiarium quenque Pompholygen, uulgò Tutiam uocatam, qua præſente, non eſt ut quiſpiam (ſi Galeno credimus) uel Antiſpodium uel *Auicēnæ lapſus in Spodio.* etiam Spodium quærat: niſi forte amore nimio Auicēnæ deceptus, Spodium ſuum credat cor & uentriculum roborare. Quod ego non magis illi credo, quàm Sera- *Serap. error.* pioni, à quo ferè ad uerbum, quæcunq; de Spodio ſcribit, excripſiſſe uidetur. Huic uero quàm parum hac in re credendum ſit, uel ex hoc colligi poteſt, quod Dioſcoridem & Galenum affert de uiribus eius ſcribentes, apud quos nulla eſt illarum mentio, ſicuti nec ullius uel Spodij uel Antiſpodij per cannarũ exuſtionem facti. Quanquam incertum eſt Serapionem de hoc loquutum: uidetur enim potius de alia re eo capite ſermonem habuiſſe, quam Satuuſcir uel reſcius uocat, quum Auic. ſuum Spodium, ut noua habet æditio, Thabaiſir uocauerit. Quicquid tamen id ſit de quo ſcribere ibi uoluit, certum eſt quod non eſt Spodium Dioſcoridis & Galeni: de hoc enim egit ipſe Serapion cap. 422. ſub Tutiæ nomine, modumq; docuit faciendi Antiſpodia, ex Dioſcoridis uerbis: licet non Antiſpodia ipſe uocet, ſed uicem Tutiæ ſupplentia. Quem etiam Auicenna imitatus eſt capite quinto ſupra ſeptingenteſimũ, *Genuenſis lapſus.* non abſque tamen (ut ferè ſolet) errore: qui occaſionem quoq; errandi Simoni Genuenſi & alijs dedit. Ait enim, id quod deorſum cadit dum ſit Pompholyx, eſſe Cli- *Succudus.* miam, quæ nominatur Succudus: oblitus eorum quæ ſcripſerat de Succudo, cap. 669. ubi uidetur putaſſe Succudum eſſe plantam, non rem metallicam: calidumq; non frigidum. Quod ſi quiſpiam errorem eſſe librarij dixerit, non Auicennæ, le- *Climia.* gendumq; non Succudum, ſed Deſcudium, negare tamen non poterit Climiam, *Cadmia.* quæ græce Cadmia dicitur, eſſe rem diuerſam à Pompholyge & Spodio, uel ipſomet Auicenna teſte, qui in litera c de duplici ſcripſit Climia: & in hoc cap. ex ipſa fieri Pompholygen teſtatus eſt. Quare fateri oportet, uel Climiam eſſe rem diuerſam à Pompholyge, uel idem fieri ex ſeipſo. Sinamus igitur Auicennam cum ſuis cannis ludere, & Pompholyge quãdo opus fuerit utamur, atq; ea præcipue, quam Germani adeò publice Nil uocant, ut in iocum apud eos abierit, Nil oculis prodeſſe. Eſt enim hæc candida, atque, ut Dioſcoridi placuit, adeò leuis, ut efflari poſſit. Hæc ſunt quæ mihi occurrunt ad tua quæſita reſpondenda, in quibus ſi quid forte te offenderit, ætati & ualetudini ueniam dato.

Vale.

Ex Ferraria, Idibus Iunijs. M. D. XXIX.

Epiſt.

EPIST. VI. ad Dominicum Fonteium medicum Brixiensem, de nonnullis simplicibus.

Erus respondeo, uarijs pressus negocijs: sed duabus præsertim epistolis, consilia quæ uocantur: in quarum altera mihi negocium fuit cum tribus nō infimi nominis medicis, secus quàm ego de ægroto quodam sentientibus: mox tamen ut respirare occepi, epistolas tuas quæsiui, diligētiusq; perlectis responsionem aggressus sum. Vt igitur à postremis exordiar, ualde mihi molestum fuit intelligere, tantā in hominibus illis regnare ingratitudinem, ut nec uerbis quidem se gratos ostendant: quod certe non tam tua quàm mea causa doleo: uidere enim mihi uideor, te nouas sedes quærere, atq; eas fortè, tam à nobis semotas, ut mutua hac literarū uicissitudine nos priuari oporteat. Quandiu igitur licet, demus operā, ut per literas inuicem alter altero perfruamur, & mutuo attritu, uel scintillam aliquam ueritatis eliciamus.

Mesuen sæpe errasse, & prima nostra epistola, & in eum annotationibus ostendi. Nescio tamen sicubi minus errauit, quàm in Fumaria: de temperatura siquidem eius melius longe sentit quàm Auicēna, frigidam dicens: acris enim & amara qualitas in ea uincens, caliditatem præ se fert, quæ ab exigua acerbitate remittitur quidem, uerum non tota obtunditur. Modice igitur adeò calefcit, ut, teste Aetio, in febribus tutò dari possit. Tum etiam obstructiones hepatis sanare, & multas urinas biliosas prouocare, haud leuia indicia sunt caloris. Multo magis quàm Auicenna errauit Serapion: ea quæ de hac herba ex Dioscoridis & Galeni sententia refert, non ex eo capite accipiens, ubi de ea scribunt, sed à capite in quo de Gingidio agūt: quæ tamen ab Arabibus sumpsit, de ipsa fumaria uidentur dicta. Auicenna uero quæcunq; scribit capite de Fumo terræ, ex his accepisse uidetur, quæ de fumaria ipsa ab autoribus sunt scripta. Alijs tamen in locis suæ medicinæ, quæ de Gingidio ab illis sunt tradita, Fumo terræ adscribit. Mirum autem, quod omnes quasi de composito præcipuas uires quas ad oculos habet, à quibus & nomen καπνὸς accepit, intactas dimiserint: quod uero uim haberet uentrem molliendi, & uentriculum roborandi, à quodam idiota inuentum est tempore Galeni.

Fumariam non esse frigidam. Auicēnæ error in fumaria. Serap. lapsus. Fumus terræ.

De Eupatorio ego quoq; semper dubitaui, an esset uulgare hoc Agrimonium: eo tamen libentius usus sum, quàm uulgari illa Eupatorio passim apud nos nascente, cui præter folia quæ aliquo pacto canapim referunt, nihil est cum Dioscoridis pictura commune: quam tamen ut certò scio non esse Eupatorium, ita certe nescio quid sit: sicuti nec Agrimonium, si non est Eupatorium. Adde his, quæ nunc ignoramus, etiā ueram Argemonē herbam, si qua est alia, ita ad amussim à Dioscoride effigiatā, ut ferè sub oculos posita uideatur: quæ tamē ad hanc usq; ætatem semper mihi fuit incognita, nec hactenus inueni qui doceret, tanta fuit nostris magistris cæcitas: inter quos putabātur excellentiores, nō qui hæc aut alia ad curandi rationem necessaria melius callerent, sed qui in publica corona, dialectica problemata maiore linguæ uolubilitate, audaciusq; (ne dicā impudentius) clamitando disputabant.

Eupatorium. Agrimonium. Argemone. Sophistarum mos.

Vnde factum est, ut simplicia medicamēta, etiam quæ notissima erant, uel penitus ignorentur, uel dubia & incerta sint: sicuti Pulegium, quod adeò notum antiquis fuit, ut superuacuū putarint scribere quale esset: nunc uero dubiū ideo apud te est, quia in Mirandulensi agro nulla lanugine uestitur herba, quam pulegium uocant: alibi uero in aggeribus & mōtibus uillosum, tam mas quàm fœmina conspicitur, altitudine etiam maiore, quàm Mirandulanū, odoratiusq; & colore diuersum. Nec solus es, sed & Hermolaus in Corollario ambiguus in eo fuit, haud planè sciri dicens, an Pulegium modo officinis & rurìbus uocatum, Calaminthæ genus sit, an uerum pulegium; magnamq; esse affinitatem nepetæ, mentæ, & pulegij. Addit

Pulegium. Calaminthe. Nepeta. Menta.

Mentastrum. Sisymbrium. alio loco his etiam mentastrum, addo ego sisymbrium, cuius tanta est cum menta affinitas, ut in eam quandoque mutetur, teste Theophrasto. Inter has autem affines herbas, nescio si ulla difficilius internoscitur, quàm pulegium: quoniã (ut paulò ante dixi) nullus autor eam pingit. Vna tantum nota est per quam agnosci certe ualet, quod scilicet (ut Theophrastus & Plin. scribunt) brumali solstitio surculi eius sedefuncti, & in carnario suspensi florent. Illud quoq; indicium eius est non exiguum, si nigram bilem purgat, ut dicit Diosc. Bibitur autem huius rei gratia cum melicrato *Oxybaphũ. Acetabulum.* oxybaphi, hoc est acetabuli mensura, ut tradit Paulus. Continet autem acetabulum cyathum unum semis, eodem autore, hoc est, drach. 15. Sunt tamen qui 4. & 20. drachmarum acetabulum esse contendant, alij 22. Potes igitur, si certior fieri cupis, utrunq; experimentum facere. Ego pro comperto habeo, uulgare nostrum pulegium, à uero nõ differre, eoq; quoties occasio se offert, securus utor: prosperecq; cedit in his facultatibus, quas ei autores medicinæ adscripsere. Tenui & hoc nostrũ lanugine obducitur: nec ualde crescit: flosculosq; purpureos, albos'ue circa caulem per interualla ad serpylli similitudinem emittit. Neq; putarim Dioscoridem, quod tamen tu contendis, cap. de Dictamno, innuisse pulegium depile esse, quum dixit dictamnum habere læuorem, & esse pulegio similem: similitudo enim in foliorum potius figura intelligenda mihi uidetur, quàm in læuore: sic enim uerbum ex uerbo scribit Dioscor. » Herba est Cretica acris, læuis, pulegio similis, maiora uero & to- *λεῖον.* » mentosa folia habet. alioqui etiam λεῖον non semper id significat quod pilis caret, sed interdum, & fortè magis proprie, id quod non est asperũ, & prominulum. Tomentosa autem folia dictamni dixi, sicut Hermolaus & Marcellus, non ut tu uelles, gna- *γναφαλιώδη.* phalio similia: γναφαλιώδη enim legẽdum esset, non γναφαλοειδῆ, ut omnes habent codices. Sed & uerba quæ sequuntur (ni fallor) aperte ostendunt, non gnaphalio herbæ Dioscoridem fecisse similia, sed tomentosa ea dixisse, sicuti & lanosa. Vt autem in præmissis abs te aliquantum dissentio, ita in conclusione tecum prorsus con- *Dictamnum.* sentio, non esse scilicet eam, quæ circumfertur, ueram dictamnum, quod uel hoc argumento apertissime constat, quod dictamnum & caule, & flore caret, & semine, teste Plinio & Dioscoride: uulgaris autem, si qua alia planta, floribus est refertissima. Adde quod uera radicem, Plinio autore, habebat tenuem & inutilem, folijs solum utebantur, tanti ea facientes, ut qui legebant, in ferula, uel arundine cõderent, *Dictamni folia usui esse, nõ radicem.* ne eorum uis euanesceret. Radix uulgaris huius nostri, satis crassa est, & sola in usu habetur, neglectis folijs, quæ tamen (ut diximus) sunt in uera utiliora. Quod non Plinij modo testimonio cõstat, sed etiam Galeni inter herbas Theriacen ingredientes, non inter radices eam connumerantis. Sed & Democrates componere Theriacen carminibus suis docens, ait: κόστου τε λευκοῦ, καὶ ἐπὶ δικτάμνου πόας. hoc est uerbum ex uerbo, Costiq; albi, & dictamni herbæ. Vide igitur quantis in tenebris uersati sint patres nostri, uiri alioqui summo ingenio præditi, erroreq; potius seculi, quàm uel incuria, uel inscitia impediti: cæcos enim duces habebant, cum quibus eos quoque cæcutire erat necessarium. Vt enim à proposito non recedamus, si ad Auicen- *Auicen. lapsus.* nam accedebant, uidebant eum cap. 472. secundi libri, dictamnũ cum pulegio confundere: & præterea, quod balatum facere in ouibus scribit Diosc. sanguinem ab eis emungi interpretari: statimq; ad dictamni species cõuerti, deincepsq; ad pulegij medicinas, quas etiam imperfecte scribit: prætermissis in totum dictamni peculiaribus uiribus. Et cap. 158. eiusdem, pari confusione miscere origanum & calamentum, hoc fluuiale, illud montanum nominando. Sin Ioan. Mesue consulebant, in *Mesue lapsus.* Diacalaminthes præparatione, pro pulegio montanũ calamentũ legebant, & pro ipso calamento, quod montanum esse debet, fluuiale: quem errorem etiam sequutus uidetur Auic. in 5. in eiusdem Diacalaminthes confectione, ubi calamentũ uocat fluuiale, & puleium, campestre calamentũ. Sed uide quomodo ad enarrandos

Arabum

Arabum errores imprudens me conuerterim, quibus ita scatent, ut non epistolis ostendendi sint, sed magnis uoluminibus explicãdi. Ad epistolas igitur tuas redeo. Typham me quoq; pluries uidisse arbitror. Vtinam Typha quoq; mihi esset pariter agnita: in hisce enim frumentaceis discernendis, multum ambigo: quod certe nemo mirabitur, qui Galenum legerit tam scrupulose in his incedentem. Proxime autem accedo ut credam Typham ita similem tritico, ut triticum putem. Eos enim non improbandos dicit Galenus, qui eam paruum triticum uocant, adeò est illi colore, densitudine, uirtuteq; similis. Sed & Theophrastus perquam similem dicit tritico, & mutari in id, si pista feratur. In eo autem differre à tritico, quod lemmate, id est foliculis tegitur, sicuti Hordeum & Olyra, quam Siliginem uocat Plinius: unicum etiam tenuem culmũ habet, & magis flaua est. Sed in hac epistola diutius forte quàm opus esset immorati, ad aliam accedamus.

Typha. Hordeum. Olyra. Siligo.

Lysimachia Caranzono medico missa, ad manus meas peruenit: sed in agro etiã nostro frequens uisitur. Flos dubitare adhuc nos facit, atq; Leoniceni autoritas, qui herbam, quam infectores Corneolam uocant, ueram Lysimachion esse, ad aras usque, in secunda æditione de Plinij & aliorum medicorum erroribus, contendit. Autoritas dico: nam quas affert rationes, non satis mihi persuadent: siquidem nostra Lysimachion, & in aquosis locis nascitur, & folia tenuia Salici similia emittit, sicuti Corneola uocata. Horum igitur indiciorũ gratia non minus dici Lysimachion debet, quàm illa. Quod uero Corneola aureo flore ornatur, nõ purpureo, nec Plinio repugnat (ut credidit Leonicenus) nec esse ueram Lysimachion probat. Aduersum quidem Plinium esset, si constaret Corneolam uocatam, quam uisus ipse testatur aureum non purpureum florem habere, esse ueram Lysimachion: sed quum hoc probatum nondum sit, non est ante manifestam probationem crimine falsi Plinius condemnandus. Dioscoridis enim testimonium nihil facit aduersus Plinium: nam præter id quod Iurisconsulti singularem testem non admittunt, testimonium eius non est Plinio contrarium. Antiqua enim ac noua Dioscoridis exemplaria, florem Lysimachij esse purpureum, uel aureum dicunt: Plinius purpureum, non habita aurei mentione. Sciunt autem dialectici, tam recentes quàm ueteres, disiunctiuam enunciationem, neutri ex suis partibus aduersari. Noui præterea ex utrauis parte totam asserunt inferri disiunctiuam. Et hæc quidem dicta sint pro Plinio. Quod uero ex argumento floris aurei non probetur Corneolam esse ueram Lysimachion, notius est, quàm ut à me probari debeat. Sunt siquidem aliæ multæ herbæ flore aureo. Eodemq; argumento utar in nostra, imò tanto fortiori, quanto manifestius tam Dioscoridis quàm Plinij innitetur autoritati. Dioscorides enim Lysimachij florem purpureum, uel aureum dicit: Plinius purpureum. Neutrius igitur sententia nostro, flore purpureo constanti, aduersatur: quum suo, id est Corneolæ, Plinius manifestissime contradicat. Stat igitur nostra Lysimachion fortior duorum sustentata testimonio, quàm sua unius. Nec uideo etiam quare cogatur Plinius (ut Leonicenus ait) aureum fateri Lysimachij florem, nisi uelit cognominem illi lapidem, aureis insignem uenis, temere idem nomẽ fuisse sortitum. Nam ut mittamus cognomines nõ esse, quum herba Lysimachum, uel Lysimachion dicatur, lapis Lysimachus: potest lapis idem nomen meruisse, uel quia ab eodem Lysimacho inuentus sit, à quo & herba, uel quod similibus uirtutibus polleat, uel ex alia quauis potius causa, quàm ex floris cum uenis illius lapidis similitudine. Alioqui neq; flos est qui Lysimachion dicatur, sed herba ipsa quæ Salici similis est, non uenis lapidis.

Lysimachia. Corneola. Plinio patrocinatur aduersus Leonicenum. Lysimachus lapis.

Non uidetur præterea notandus Plinius, si fumum, quem Lysimachion mittit, non acerrimum, sicut Dioscorides, sed grauem uocat. Nec ustionis meminit: non enim Dioscoridis, uerum naturæ interpres fuit: naturalem uidelicet historiã, & ab ipsa natura, & à diuersis autoribus acceptam describens. Rationes igitur quibus

suam Leonicenus Lysimachiam asserit, non tantarum uirium sunt, ut nostram omnino reijciant: sed (ut dixi) hominis potius autoritas est, quæ me ambiguum reddit: quæ licet magni momenti sit, non tanti tamen, quin plus ponderet sensus. Sed nescio quo pacto à tuis epistolis ad Plinij patrocinium nostra deflexit oratio: quamobrem ad illas, defensione Plinij alijs dimissa, esset reuertēdum. Sed ne diutius iam itineri accinctum tabellarium remorer, huic epistolæ finem faciam: quod reliquum est, in aliud differens tempus. Vale.

Ex Ferraria, septimo Idus Quintiles, 1524

IOANNIS MANARDI EPISTOLARUM MEDICINALIVM LIBER DECIMVSTERTIVS.

EPIST. I. ad Bartholomæum Charandinum medicum Mutinensem: quod plerunque purganda materia non turgens ante concoctionem.

CVM me plerunque & in priuatis colloquijs, & in publicis lectionibus audiuisses Hippocrati & Galeno, quorū alter medicinam seruit, alter diligentissime excoluit, inhærentem: recentiores Arabes, nostratesque eos sequutos, nulla habita uel ætatis uel autoritatis ratione, audacissime taxantem: necnon ab eorum decretis, si quando alter uidebatur, in operibus artis recedentem: summa admiratione affectus es, quod his quos in minoris momenti rebus depugnabam, in una quæ maximū habere pondus uidebatur adhærerem, purgatorijs uidelicet pharmacis utens materia minime turgente, nulla præuia cōcoctione: scribente Hippocrate in illo famigerato aphorismo: Concocta medicamentis purganda & mouenda non cruda, neque in principijs nisi turgeant, multa autem non turgent. Licet autem mei huius dogmatis rationē te præsente, & legendo, & familiariter colloquendo multoties reddiderim, petijsti tamen, & quasi cum conuicio efflagitasti, ut quod uoce tenus docuerā, scriptis quoque mandarem, ut & ea melius posses memoriæ commendare, & his fierent communia, qui uiua (ut aiunt) uoce non poterant à me doceri: præsertim cum excellentissimi aliquot medici, & antiquitati non minus quàm ego addicti, secus & agerent & docerent. Vt igitur tibi morem geram, quem bonarum artium, & præcipue medicinæ, meique studiosissimum cognoui, manum calamo admoueo, & iamiam quod petis aggredior.

Problema quod disputandum proponitur, tale est: Liceatne, nulla præcedente per syrupos uocatos concoctione, purgantibus medicamentis uti. Quod problema disputaturi, Aristotelis doctrinam sequentes, ante omnia, ut in nominibus cum aduersarijs conueniamus, intelliganturque quid sit id de quo disputatur, uidendum quid digestionis, quid syruporum, demum quid purgantis medicamenti uocibus significetur.

Primum aggredientes dicimus, id quod Græci πέψιν, nostri digestionem, & qui latiniores uideri uolunt, concoctionem uocant, in quarto Meteorologicorum libro definiri ab Aristot. perfectionem à proprio & naturali calore ex oppositis passiuis. Quæ uero sint huiuscemodi opposita passiua, ipsemet declarat, dicens: Hæc autem sunt, propria cuiusque materia: ubi enim cocta fuerit, perfecta iam est & facta: prin

Concoctio quid iuxta Arist.

cta: principiúmque perfectionis à propria prouenit caliditate, etiam si ab exteriore quopiam auxilio simul perficiatur. Et paulò post subdit: Sed principium quidem est caliditas quæ in ipsa existit: finis autem, his quidem natura, id est species & substantia: his uero in subiectam quandam formam, finis est coctionis, quando tale tantùmque factum fuerit humidum. Nihil igitur aliud uidetur apud Aristotelem esse digestio, quàm operatio quædam caloris naturalis in qualitates passiuas, cuius finis est, uel species, uel qualitas quædam, & quantitas humiditatis.

Ex his autem sequitur, errasse recentiores nonnullos, qui Auerroim sequentes dicunt, digestionem apud Aristotelem in eo loco non alterationem, sed alterationis terminum significare. Quomodo enim digestionis finem doceret, si ipsam digestionem finem & terminum esse putaret? Sed num'ne uidebant Aristotelem in fine præcedentis tractatus, se dicturum pollicentem, operationes actiuarum qualitatum, generationi & corruptioni affines? atque in ipso statim huius tractatus initio, pepsin, coctionem'ue, calori adscribentem, atque in maturationem, elixationem, & assationem, ueluti in species diuidentem? quas & ex ipsis nominibus, & ex propria cuiuslibet earum definitione, actiones esse, non actionis terminos cognoscimus. Est enim maturatio coctio quædam seminis in pericarpio, hoc est, in eo tegmine, quod ad fructus tutelam natura fabricauit. Operationem uero per hanc, non opus terminum'ue significari, ostendit Aristoteles, dicens: Quoniam concoctio perfectio quædam est. Tunc maturatio perfecta est, quando ea semina quæ in pericarpio sunt, tale aliquid facere possunt, quale ipsum pericarpion est. Constat igitur maturationem de qua Aristoteles loquitur, longo tempore seminis maturitatem, quæ finis & terminus eius est, anteire. Quod cum pariter de elixatione & assatione dicere oporteat, quæ & ipsæ concoctionis species sunt, necessarium est earum genus, hoc est, concoctionem, operationem esse, non operationis terminum. Nec perfectionis nomine, quo ueluti sub genere continetur, rem perfectam, sed mutationem quæ in eam tendit, designari. Sed postquam de philosophorum digestione, plura fortassis quàm opus esset disputauimus: ad nostram, hoc est medicorum digestionem accedamus.

Pepsis duplex secundum Medicos.

Pepsis, hoc est, concoctionis uel digestionis nomine, in duplici transmutatione utuntur medici: naturali uidelicet, quæ circa escam uersatur, & nihil aliud est, quàm alteratio nutrimenti ad propriam nutriti qualitatem: & altera, quæ circa putridam uersatur substantiam, & est alteratio cessare faciens putredinem, manente substantia. Conueniunt autem ambæ inuicem. Primo quidem in genere, quia utraque est alteratio. Secundo in agente, quia ab eodem calore fiunt, hoc est naturali, qui nihil aliud est quàm potestas per ualida corpora extensa: qui tamen in prima solus, in altera coagentem secum habet calorē præternaturalem. Et propterea si id quod in prima concoctione concoquitur similem naturam habet cōcoquenti, aut totum, aut certe maior eius pars in substantiam aliti mutatur, exigua eius portione semicocta remanente. Econtrario autem fit in secunda, quoniam uel nulla pars rei concoctæ transit in substantiam concoquentis, uel exigua eius portio. Si enim humor qui concoquitur, talis naturæ sit, ut mutari in substantiam aliti possit, nec putrefactio magna sit pro modo putrefactionis, plus minus'ue eius transit in substantiam nutriti. At si uel putrefactio magna sit, uel humor natura sua talis, ut assimilari corpori humano, & conuerti in eius substantiam nequeat, similis quidem ad quendam modum fit membris solidioribus, sed non adeò, ut in eorum substantiam conuertatur. Quare nec in utraque bile, nec in salsa pituita expectanda est uera & perfecta concoctio, quoniam ultra modum assi hi humores sunt, & ueluti exusti, à moderatóque sanguine per superfluentem coctionem recesserunt. Sola autem

pituita dulcis & acida, quoniam citra temperamentum sanguinis, præ cruditate remanserunt, ita concoqui ualent, ut in bonum sanguinem, & demum in substantiam membrorum conuertantur. Vtraque uero bilis, & salsum phlegma, & ichores, quum ita concoqui non possint, ut in substantiam membrorum uertantur: satis pro modo suo concocti erunt, quando solidis membris quadantenus similes effecti, & à natura superati, apti redditi fuerint, ut uel ab eadē natura per se, uel cum artis adminiculo expellantur. Et hoc est generalius concoctionis significatum, iuxta quod & pus, & lotium, concocta medici nuncupant.

Et hæc quidem de concoctionis nomine dicta sint: quod licet apud Medicos quandoque opus significare possit, in hac tamen nostra disputatione, solam nobis significat operationem.

De syrupis. De syrupis uero, primo circa nomen aduertendum, uideri hanc uocem, si græca est, ab ὀπὸς, hoc est succis, & σύρω uerbo, quod Latinis est traho, deductam. Non inuenio tamen medicos græcos ea usos: quare forte ab Arabicis ad nos uenisse putanda est, qui ea uoce utuntur in succis uel decocto cum aliqua re dulci inspissatis. Scio tamen & latinos autores eadem uoce, sed in alio significato usos. Quātum uero ad rem ipsam attinet, medici, annis plus minus trecentis, ad concoquendos humores syrupis usi sunt, ab eaq; ui, quam inesse illis putabant, digestiuos uocarunt: apud eos enim concoctio, digestio, & cōcoquere, digerere dicebatur: qua uoce noui ex græca in latinam linguam medicinæ interpretes, periculosa æquiuocatione, alij quidem in discussione, seu resolutione, alij in diductione & transitu nutrimenti ad membra utūtur. Sed dimissa uocū lite, illud potius discutiamus, an syrupi quibus nunc passim utimur, uim habeant digerendi, seu, quod idem est, concoquendi.

An syrupis insit uis cōcoquēdi. Ad quam dubitationem breuiter ex his quæ de concoctione declarata à nobis sunt respondentes, dicimus, si proprie & uere loquamur, nullum ex uocatis syrupis, qui uulgò confecti inueniuntur, uim habere concoquendi: hoc siquidem munus & priuilegium, soli calori naturali debetur: ipse enim est, qui quocunq; trium modorum, quos prius recitauimus, loquamur, concoctionem facere potest, & ei soli referri debet accepta. Post ipsum uero naturalem calorem sunt nonnulla, quæ quatenus calorem ipsum uel fouent, uel augent, eatenus ad concoctionem conducunt, & eam aliquo pacto adiuuant: qualia sunt quies, somnus, modica excalefactio, ciborum boni succi modicus esus, uini parum calefacientis potus. Modicè uero calefaciunt moderata frictio, usus aquarum calidarum commoderatus, pharmaca atque edulia etiam temperatè calefacientia: adde, si placet, & cataplasmata. Ex syrupis igitur tantummodo ij ad concoctionem conferunt, qui ad quodpiam eorum quæ numerauimus, cooperantur, calorémque naturalem aliquantisper roborant: quod in paucis admodum agnosces, si eorum uires methodo quadam uestigaueris. Quosdam enim inuenies alterātes, quosdam uacuantes, quosdam utrunque pollicentes: & ex alterantibus alios calidos, alios frigidos, alios humidos, alios siccos. Atque in uniuersum, quicunque corpus uel corporis humores de una qualitate in aliam transmutant, siue illa qualitas inter primas, siue inter secundas & tertias sit, alterantes dici debent. Et ex uacuantibus, alios per uentrem, alios per urinā, alios per cutis occultos meatus materiam educentes. Ex his autem omnibus, soli hi concoctioni seruiunt, qui calore, odore, adstringendi ui, uel somnum augendo, calori naturali adminiculum ferūt. Quæ cum paucis insint, sequens est, ut pauci sint, qui uel ex accidenti mereantur dici concoctioni deseruientes. Non enim accedendum Drusiano, à solis frigidis & siccis ceu putredini contrarijs, iuuari hanc naturæ operationem asserenti: prohibent enim eam potius ne fiat, quàm factam concoquant. Et hæc quidem de syruporum & nomine & ui dicta sint.

De purga

De medicamentis purgãtibus.
Elaterium.

De purgatorijs uero medicamentis illud in primis aduertendum, antiquiores calidis & uehementibus, atque corpora ualde agitantibus purgatorijs usos: quod uel ex Elaterij nomine licet agnoscere, quod latine agitatorium dici potest: quo nomine non solum in cucumeris agrestis succo, sed in omni purgante medicamine utebantur. Videmus etiam Hippocratem in morbis acutis, elleboro, & peplio usum: quorum alterum adeò uehemens nostratibus uisum est, ut eius usum præ formidine ferè penitus abdicarint. Alterum uel ex socio licet agnoscere. quanquã & ex lacte, quo abundat, uis quoque eius potest intelligi. Esse uero hæc calida, sicuti & alia omnia quibus antiquitas ad purgandum usa est, ex Galeno uarijs in locis licet ediscere. In cõmento enim illius aphorismi primi libri, cuius principium, In acutis passionibus &c. ait: » Omnia id genus, purgatoria scilicet, sunt potentia calida. Et in aphorismo, Sub cane &c. Exusta tunc natura, eam quæ à purgantibus medicamentis non fert acritudinem. Et libro quarto de uictu morborum acutorum: Quia uehementer mouent & lacerant, ideo prohibentur. Quoties igitur (ut iam ad diluendam propositam quæstionẽ accedamus) Hippocrates de purgatorio medicamento mentionem habet, de his intelligendus est, quæ ipse in usu habebat: quæ & ualde calida erant, & sua ualida ui corpora uehementius exagitantia, quodammodo lacerabant. At quum nostris temporibus inuenta sint multa, quæ uel frigida sunt, uel modicè calida, qualia sunt siliquæ Aegyptiæ interiora, uel ipsa siliqua uirens adhuc & tenera condîta, mel aërium, quod Mannam uocamus, dactyli Indi, quos Tamarindos Arabica lingua appellant, rosarum & uiolarum uel succus, uel aqua in qua maduerint, myrobalanorumq; nonnulla genera, & pleraque alia, quis ea dixerit ab Hippocrate simul cum calidis illis suis & acribus uetita, quum ab eo fuerint uel penitus ignorata, uel inter purgatoria minime computata? præsertim quum uideamus ipsum asinino lacte & sero usum. Sed nec de his quoque uidetur Hippocrates loquutus, quæ ex fructibus quibusdam confecta, melléque, uel apum, uel eo quod Sacchar antiqui uocabant, uel zucchero uulgari condîta, nonnihil, exiguum tamen id, recipiunt scammonij, & antea per assationem in cotoneo mâlo repressi ac castigati, uel alterius cuiuspiam antiquorum purgatorij: & cum magno modo liquoris alicuius frigidi dissoluta, purgationis leuis gratia à recentioribus medicis in morbi initio propinantur. Quæ quum qualitatibus his penitus careant, ob quas sua ipsa purgatoria antiqui prohibebant, careant etiam necesse est his symptomatibus, quæ illa materia non concocta exhibita ægrotantibus inferebant. Quod præter rationem, quotidiana quoque demonstrant experimenta. Deum ego immortalem testor, me, qui iam octo supra quadragesimum annos medicinam uarijs in locis professus, in febrium putridarum principio, nisi aliquid aliud prohiberet, siliquæ Aegyptiæ liquore usum, adiecta tertia parte medicamenti, quod per dactylos uel pruna seplasiarijs ubique paratur, nullum ex tali potione unquam cognouisse sequi ægrotantibus incommodum, quin potius modicam, & absque ulla notatu digna noxa purgationem. Alioqui neque modus hic euacuationis ab Hippocratis dogmatibus multum abhorret. Scribit enim secundo libro aphorismorum: Inchoantibus morbis si quid uidetur mouendum, moue. Quem locum enarrans Galenus, docet interdum ab initio morborum salubrium purgationem esse faciendam, ut minorem iam factam materiam natura ualeat facilius concoquere. Ex quibus uerbis & nomen & rem ipsam sumpsisse uidentur recentiores, purgationis quam ab initio febrium putridarum faciunt. Id autem quod interdum Galenus faciendum dicit, temporibus nostris crebrius, imò ferè semper faciẽdum est: siquidem nostro hoc seculo corpora humana longe magis quàm Hippocratis temporibus repleta morbos incurrunt. Antiqui enim, uel parum, uel nihil mane comedebant, quo-

Mel aërium.
Dactyli Indi.

tidianisq; exercitijs, frictionibus, balneis, ciborum superflua discutiebant, nec tot escarum uarietatibus, támque peruerso earum ordine utebantur. Quis enim est uel ex infima plebecula, modo misera pauperie non laboret, qui olera, earum'ue radices, legúmina, fructus, iuscula, panem, caseum, carnes, pisces, lagana, orbiculos, placentásque uarijs ex rebus confectas, ut sors fert, absque ullo uidelicet ordine, in eodem uel prandio uel cœna non ingurgitet? quum legamus antiquos, & quidem Athletas, mane solo pane, uesperi solis carnibus uictitasse. *Veterũ in uictu moderatio.* Si igitur Hippocrates sobrio illo seculo purgandum quandoq; iussit in morborum initio, quanto nos id audacius agemus in his qui quotidianis ferè crapulis æstuantes, oppletis præ cruditate primis nutrimenti uasculis, morbos ex immodica repletione incurrerunt? Nec est ut quispiam dicat, Hippocratem in aphorismo de morbis his loquutum, quorum materia instar furibundi & maniaci hominis, uel animalis stimulis Veneris agitati, stare loco nequit, sed huc atque illuc irrequieto motu fluit & refluit. Quandoquidem id in laterali morbo Hippocrates iussit, in quo materia non de loco ad locum uagatur, sed ad unicam mouetur, ad certam uidelicet ac determinatam sedem, ubi facere cœpit inflammationem. Et Galenus ad eum morbum trahens aphorismum, interim prima, interim secunda, interim quarta, & quandoque quinta die pharmacum purgatorium, libro quarto de uictu in morbis acutis, se dicit exhibuisse. In quibus uerbis & illud aduertendum, multos frustra, imò cum ægrotantium non leui damno, uereri, ne pharmacum præbeant uel uenam secent in die uel iudicatorio uel iudiciali. Vt enim fugiendum, ne eo die fiat euacuatio per artem, quo iudicium facit natura, ita securè & purgatio & uenæ sectio fieri potest, quocunque die, etiam si de numero crisimorum sit, modo iudicium in ea non expectetur: quarta enim die purgationem se fecisse loco adducto Galenus testatur. Et in libro curatiuo de uenæ sectione, ad animæ usque defectum sanguinem misisse. Sed hoc obiter dictum sit, fortè alio tempore fusius cum alijs medicorum circa crises erroribus explicandum: ad idq; reuertamur, quod nobis nunc est principale propositum. Diximus enim Galenum nos opere docuisse, non semper, materia etiam non turgente, ante purgationem expectandam esse concoctionem, sed in principio pleuritidis, dolore ad præcordia descendente, materiam inflammationem facientem, plerunq; iuxta Hippocratis decretum per purgationem euacuasse. Dicimus quoque nos ab eodem Galeno didicisse, quoties uenæ sectione egens eam detrectat, uicariam ei subijciendam copiosiorem purgationem. Quod cum ita in principio, sicuti materia iam concocta possit contingere, sequitur, eo casu recte in principio posse fieri purgationem. Ipse præterea primo libro de compositione medicamentorũ secundum loca, nulla præcedente concoctione, alia'ue præparatione, utranque bilem & pituitam purgat in alopecia. Atque paulò post idem facit in manantibus capitis ulceribus, quæ Græci uocant ἄχωρας. Et libro secundo in capitis dolore, & decimotertio libro methodi, uidisse ait multos, quibus inflammatio in oculis cœperat, sola per inferiorem uentrem purgatione una die curatos. Hippocrates etiam in uulneribus & fracturis, & in epidemijs plerunque purgatione utitur, absque ulla concoctionis mentione. Atque ut uno uerbo me expediam, uix inuenies Galenum in alijs à febre morbis, uel molientem eam, uel expectantem: neque unquam inuenies, aut eum, aut Hippocratem, ueram concoctionem per syrupos nunc uocatos facientem. Veram dico, quoniam præparationem & corporis, & humorum quandoque fieri iusserunt: cui per quandam abusionem recentiores Auicennam sequuti nomen concoctionis attribuere: quum tamen à concoctione uera longo distet interuallo. Quod enim uerè concoquitur, ideo concoquitur, ut, quantum fieri potest, simile euadat concoquenti. Quod uero expulsioni

sioni paratur, quanto magis id patitur, tanto redditur animali dissimilius, atque ab eius natura magis alienum.

Præterea concoctio fit à natura, non ab arte: illa econtrario ab arte potius quàm à natura. Concoctio humorum conseruat substantiam: illa eos dissecat, attenuat, & quodammodo consumit. Concoctio est tantummodo putridorum: illa non putrescentibus etiam adhibetur, & animalis particulis. Concoctio est omniũ humorum putridorum: illa solum tenacium aut crassorum. Quare si demus illis, ut quocunque libet modo loquantur, & quamcunque materiæ euacuandæ & corporis præparationem, concoctionem uel digestionem uocent, certe nunquam nobis ostendent, Hippocratem aut Galenum, in tenuibus humoribus, siue eos imbibant uasculorum parietes, siue in uasculis ueluti fluctuent, aliqua uti præparatione: sed in his tantum, qui præ crassitie uel tenacitate, diuelli à suis sedibus non possunt. Corpora enim, inquit Hippocrates, ubi quis purgare uoluerit, oportet bene fluida facere. Quis autem non uideat eos humores melius fluere qui sint tenuiores, & lentore omni prorsus carentes? Tunc enim, inquit Galenus, purgatio bene procedit, cum humores crassi, tenues facti fuerint, & tenaces præcisi, & meatus aperti, per quos transmittuntur. Et in fine commentationis ait: Corpus bene fluidum est, meatibus quidem omnibus reseratis, humoribus uero incisis atque tenuatis, si alicubi in corpore fuerit humor crassus & tenax. Et in expositione aphorismi penultimi primi libri, tunc humores esse ait ad fluendum facillimos, cum fuerint tenues, & nullo lentore participantes, apertiq; meatus per quos fieri debet purgatio, & nullam obstructionem habentes. Idem scripsit libro quinto in sextam epidemiam. Libro demum methodi septimo, ne uidear ambitiose multa loca quærere, clare adeò hanc rem opere monstrauit, ut inueniri nõ putem idiotam ita rudem, qui intelligere non possit, eum id uoluisse. Vitiosos enim humores in tunicis uentriculi receptos, nullo præuio apparatu, docet purgare per picram, aut per aquam mulsam in qua sit coctum absinthium. Tenacem uero pituitam uentriculo annexam, incidi iubet ante purgationem. Si igitur de hac humorum præparatione loquutus est Rhazes, quæ improprie concoctio uel digestio dicitur, immeritò ab Auicenna reprehenditur: Galeniq; clypeo munitus, facile defenditur. Intentio quippe huiuscemodi humorũ digestionis nihil aliud est, quàm incisio & attenuatio: non, ut dixit Auicenna, substantiæ adæquatio ad euacuationem facilem parans. Quanto enim materia tenuior est, & lentore magis carens, tanto minus resistit medicamini eam trahenti, & per meatus atq; emissacula facilius pertransit. Quis enim nesciat aquam puram & limpidam, facilius & fluere & trahi, quàm terrosam & lutulentã? festucasq; tenuiores à succino, & acus à magnete, quàm ab illo magnas paleas, & ab hac clauos melius trahi? At si de propria uel de utraq; loquutus est concoctione, longe à uero recessit. Per ueram enim concoctionem non tenuatur necessariò humor, uerum plerunq; potius crassescit: imò si proprie loquendum est, nec crassior necessariò redditur, nec tenuior, sed à calore naturali (ut superius diximus) uincitur & superatur: in qua tamen uictoria frequentius accidit ut fiat crassior, quàm ut tenuior, ueluti solidis membris, quæ crassa sunt adsimilatus. Non perdit etiã necessariò crassitiem atq; lentorem, quem prius habuit, ut ex Galeno colligitur circa finem expositionis in secundum librum Prognostici Hippoc. dicente, sputum cõcoctum interdum ob crassitiem & tenacitatem non expui. Quare contrario modo etiam in hoc se habet uera concoctio præparationi: hæc enim id quod crassum est, reddit tenuius: illa quod tenue est interdũ facit crassum. At si quis forte nobis obijciat Galenum, in libello de cõstitutione medicinæ dicentem, quod crassum & tenax est, esse attenuandum, & quod tenue crassius reddendum: dicam (ut uerba ipsa demon-

ſtrant) eum loquutũ de his ſuperfluis quæ redire ad naturalem habitum poſſunt, non de his quæ penitus inutilia quum ſint, paranda ſunt expulſioni. Quam præparationem ſi digeſtionis concoctionis ue nomine dignamur, triplicem neceſſe eſt redundantium humorum intelligere coctionem. Vnam quidem, & perfectiorem, in his quæ ita eam recipiunt, ut conuerti in ſubſtantiam partium corporis reddantur idonei. Alteram in his quæ uitioſiora ſunt, quàm ut mutari in ſubſtantiam aliti poſſint. Tertiam ualde impropriè hoc nomen recipientem, qua corpora bene fluida, modo quem ſuperius ex Galeno oſtendimus, redduntur. Primæ finis eſt nutritio: Secundæ, naturæ uictoria: Tertiæ, commoda expulſio. Prima & ſecunda agunt pariter in materiam tenuem & craſſam, tertia tantum in craſſam & tenacem. Quare culpandus Auicenna, qui indiſcriminatim de tribus hiſce generibus loquutus eſt. In eo enim loco ubi docet non euacuandam materiam indigeſtam, loquitur de digeſtione ſecundo modo dicta. Vbi uero Rhazen taxans, digeſtionem ait eſſe adæquationem ſubſtantiæ materiæ ad facilem expulſionem, de tertia abſque dubio intellexit. Atque eodem modo in narratione, ſubtilis, craſſi & tenacis, præparatione indigentium, quam prædictæ ſubdit deſcriptioni.

In prima uero aduerſus Rhazen argumentatione, quæ ſi rectè legatur, (mendum enim eſt in uulgatis codicibus) ſuper digeſtione ſputi fundatur, digeſtionem accipit ſecundo modo. Secunda uero ratio ſuper ſedimen urinæ fundata, primæ & ſecundæ concoctioni poteſt eſſe communis: licet eam per æquiuocationem trahat ad tertiam. Sed melius fortè fuerit, ut lucidioris doctrinæ gratia rationibus Auicennæ reſpondeamus.

Ad primam dicimus, aliquod ſputum tenue (per ſputum intelligẽdo materiam ei quæ expuitur ſimilem) poſſe concoqui primo modo concoctionis, id uidelicet quod acidum eſt uel dulce: & hoc quidem neceſſariò craſſeſcere, quia non aliter in membrorum ſubſtantiam, quæ craſſiora eo ſunt, tranſiret. Aliquod ſecunda tantũ: & hoc quidem ubi perfectè à natura uictum fuerit, aliquo pacto craſſius fiet: non quod in hoc ratio cõcoctionis conſiſtat, ſed quod ex actione uictoriaq́ naturalis caloris hoc ſequitur. Tertiam uero nullum tenue deſiderat: quanto enim craſſius fieret, tanto difficilius & à purgante pharmaco traheretur, & per ductus & meatus pertranſiret, quemadmodũ ſuperius & Galeni autoritate & ratione mõſtrauimus.

Ad ſecundam dicimus, ſedimen in acutis morbis, in principio non deſcendere: quia materia quæ ſecundo concoctionis modo coqui debet, nondum debitam formam adepta eſt. Dicimus etiam tenuitatem ſecundæ concoctionis finem non eſſe, ſed naturæ uictoriam: quæ cum in conſiſtendi ſtatu, nec antea completa ſit, in eo, non in principio, ſedimen laudabile gignitur & deſcendit.

Ad tertiam dicendum, quod ars naturam imitans, purgationẽ materiæ, niſi uel qualitas uel quantitas uel locus cogant, non facit ante concoctionẽ ſecundo modo dictam: abſq; præparatione tamen alia tenuis materiæ arte facta, ipſam expurgare poteſt. Dico, niſi quantitas cogat: quoniã ubi in corpore tanta redundet materia, ut ab ea natura uel opprimatur, uel periclitetur ut opprimatur, tunc ab initio, & non expectata ſecunda concoctione, hoc eſt naturæ uictoria, quæ in tanta copia uix ſperari poteſt, aliqua eius portio per artem demenda eſt, ut natura à tanto pondere leuata, reſiduum aggredi poſſit & uincere. Si enim bonus Athletarum habitus, Hippocrate teſte, ſtatim ſoluendus eſt: multo magis euacuationem deſiderabit malus ægrotantium habitus, non mole tantum, ſed & malignitate uires obruens. Rurſus, ſit Socrates, qui cum ſumma uitioſorum ſuccorum repletione febrem incurrat, ſequitur, ſi dum ſanus eſſet euacuatione egebat, quod multo magis ea indigeat febriens, aucta uidelicet ex febre ſpirandi neceſſitate, & uiribus oppreſſis. Item quan

titas

titas supra modum aucta ad idem ducere potest, ad quod uitiosa qualitas, hoc est ad mortem. Ergo si in hac quandoque euacuandum ante concoctionem, etiam in illa pariter erit facienda euacuatio. Mala etiam alia quæ humores turgentes efficere possunt, & ab immodica copia contigerunt. Ergo eadem ratione quæ cogit euacuare humores turgentes, cogemur etiam demere immensam multitudinem. Veritas sumpti apparet discurrendo incommoda quæ turgentes humores possunt efficere: ea secundum Galenum in expositione illius aphorismi quarti libri, Pharmacum exhibendum in ualde acutis, si materia turget, eadem die: morari enim in his malum: sunt roboris dissolutio, caliditatis febrilis augmentum, & periculum ne humores qui per corpus uagantur, in aliquod membrum principale decumbant.

Imminere autem hæc discrimina in materia plus nimio aucta, clarius est, quàm ut probatione egeat: uires quippe ex immenso pondere labefiunt: calor febrilis cæteris paribus est in maiore materia maior, facilliméque humores totum corpus opplentes principalia membra attingent. Si igitur hæc pericula cogunt nos, materia turgente eadem die euacuare: cogent nihilominus ea supra modum aucta. Quin si quis diligenter consideret, facile agnoscet copiam immodicam magis indicare euacuationem, quàm turgentiam. Huic enim possumus alia uia occurrere, reprimendo uidelicet motum, alterando calorem, & membra principalia roborando. Immodica uero repletio nullum habet magis præsentaneum remedium, quàm euacuationem. Præterea, si humores qui agitantur & de loco ad locum mouētur ac transfluunt, uacuari debent, ut dicit Galenus in commento illius aphorismi, Concocta &c. quanto magis hi erunt aliqua ex parte uacuandi, qui adeò aucti sunt, ut ferè omnia loca absque alio motu occupent? His rationibus & similibus persuasus, dico solam exuperantē quantitatem cogere quandoq; medicū ad euacuationem per pharmacū, & præcipue ubi secari uena nō possit, in morbi initio faciendam. Quod uero qualitas idem faciat, omnes fateri oportet, qui turgentem materiam euacuandam esse à morbi initio concedunt: hoc enim ipsum, turgere scilicet, qualitatē quandam consequitur in humoribus repertam, adeò membra lædentem atque extimulantem, ut à nullo recipiatur, & propterea irrequieto motu huc atque illuc pulsa, fluctuet & refluat. Quænam uero sit huiuscemodi qualitas in humoribus reperta, quæ turgere eos facit, à nemine bene determinatum inuenio. Sunt qui hoc in materiæ tenuitatem referant: quod certe dici non potest: alioqui fateri oporteret, aqueam pituitam necessariò turgere: quod falsum esse nemo est qui nesciat. Mihi autem uidetur inter qualitates primas, hoc solo calori esse attribuēdum, qui adeò acris & uehemens sit, ut membra ueluti exurat, atq; ob hoc à quouis membro reijciatur: quem certe feruorem in alio humore præterquā in bile, uel biliosо ualde sanguine, inueniri non puto. Quare sola bilis hoc modo turgere dicenda est, & ratione eius sanguis. An uero quæuis exacta bilis putrescens turgeat, & euacuari à principio debeat, non inutiliter quæri potest. Ad quod dubium, quantū mihi uidetur, respondendum est, bilem certa sede intra uenas putrescētem, posse tam remisse calere, ut concoctio in ea sit expectanda. Eam uero quæ extra uenas putrescens intermittentem febrē facit, non sine ratione dixerit quispiam, ante concoctionē posse euacuari. Scribit enim Galen. in commento aphorismi superius adducti, cuius initium, Concocta &c. cōuenire, ut illi humores euacuentur, qui agitantur & de loco ad locum mouentur, & transfluunt. Et lib. 3. de cōpositione medicamentorū secundum locā, turgere intelligit ad excretionem moueri, & nondum ad certam sedem impetum habere aut consistentiam. In libro uero de iudicijs secundo, dicit, in tertianis bilem uehementer moueri, & per singulas corporis partes disseminari, atque delationis impetu per seipsam expurgari, atque ob hanc causam ex sudoribus & uomiti-

Calorē esse turgentium humorum causam.

bus finiri. Et in commentario cui titulus, Quos purgare oporteat, & quibus purgatorijs, & quando, ait: In principio serosos & tenues humores euacuabis, concoctionem expectans in crassis & tenacibus, quales natura sunt bilis atra & pituita. Quare si quis in tertianis purgationem bilis ante concoctionem moliatur, non solum Galenum, uerum & naturam se imitari dicere poterit, per uomitum & sudorem, sed & plerunque per uentrem bilem in talibus febribus ante concoctionem expurgantem. Exuberans igitur caliditas tenuitati iuncta facit, ut bilis turgeat: tenuitas sola concedit, ut etiam si non turgeat, ante concoctionem euacuari possit.

Verum præter qualitates primas & manifestas, alia quædam qualitas quandoque in humoribus reperitur, quæ turgere eos facit, & die primo egere purgatione: occulta quædam & pestilens malignitas, qua affecti humores, nisi statim purgentur, cor, uel aliud principale membrũ petentes, ultimam afferunt perniciem. Hanc & aliàs quandoque, & annis quinto & uigesimooctauo, supra millesimum quingentesimum, uidimus ante magnam pestilentiam in hac nostra ciuitate, cum maxima mortalium, & præsertim nobilium strage peruagari. Ab initio leni quadam febricula afficiebantur, pulsusq; & urina uix à sanis differebant: febris post biduum triduum ue supra modum crescebat, uires prosternebantur, urina ueluti iumentorum, inquietudo, bilis prasinæ uomitus, materiaq; caput petente deliria, modo cum uigilijs, modo cum immodico sopore hominem cruciabant: uarijq; coloris exanthemata per uniuersam cutem efflorescebant, omniáque demum incommoda, & his longe plura sequebantur, quæ turgentem materiam superius diximus comitari. Quare non poteram non admirari, quosdam præcellentis doctrinæ & nominis medicos, purgationem in tam pestifera lue ante concoctionem negligentes, atque alios medicos taxantes, qui ea utebantur. Si qui enim morbi inueniuntur, qui eiusmodi purgationem eadem die ita desiderent, ut tardare malum sit, hoc maxime pestilentes hæ febres requirunt, uelocissimã mortem, nisi ea fiat, inferentes. Sed nonne apud Galenum quinto methodi legerant, quotquot ex immani illa pestilentia incolumes euaserant, multis per uomitum, omnibus per uentrem, corpus antea fuisse & purgatum & exiccatum? Quod siue natura, siue arte factum sit, omnino nobis ostendit, in his qui ex pestilentia seruari debent, exiccationem corporis per purgationem esse necessariam. Quod uero expectanda non sit euacuatio salutem factura in consistendi uigore, ex hoc ostenditur, quod iudicia quæ in pestilentia fiunt, ad mortem potius quàm ad salutem tendunt, Galeno teste in secundo aphorismorum commentario, & ipsa comprobante experientia. Quare illi mihi potius probandi uidentur, qui ab initio pestilentium morborum, quanto citius possunt, omnia genera euacuationum exercent, quàm qui iudicium, quod potius malum quàm bonum in his speratur, expectant. Materiæ igitur qualitas euacuare plerunq; cogit ante concoctionem. Verum præter quantitatem & qualitatem, idem quoque fieri ex loco, superius ostensum est. Vbi enim ad præcipuum aliquem locum materia decumbit, non expectata concoctione est uacuanda, quemadmodum in laterali morbo est demonstratum.

Ab initio pestilentium morborũ euacuandũ.

cap. 12.

Vt igitur iam receptui canamus, & nostra disputatio, quæ diu uagando huc atq; illuc, ueluti œstro percita, furentem materiam absq; ordine sequuta cucurrit, quasi classici uoce ad id unde cœpit reuertatur, dicimus, materiã magna ex parte ante cõcoctionem purgãdam: eam enim quæ non proprie turget, sed uel sola quantitate, qualitate, uel loco perniciẽ, nisi euacuetur, timetur illaturã, euacuari oportere ante concoctionẽ à natura factam demonstrauimus: sicuti & eam quæ non proprie uel improprie turget, in alijs à febre morbis, & in ipsis etiã febribus debere à nobis potius quàm ab antiquis, ab initio minui, peiori scilicet uictu & maiore ocio utẽtibus,

& medi

& medicamenta faciliora atque minus exagitantia habentibus: præsertim quum nihil habeant quod nobis obijciant aduersarij, nisi uulgatum illum aphorismum: Concocta medicamentis purganda & mouenda non cruda, neq; in principijs, nisi turgeant: multa autem non turgent. quem tamen in multis exemplaribus non legi ait Galenus, licet in lib. de humorib. passim legatur. Et ut eum inter aphorismos recipiamus, habemus tamen cui opponamus aphorismum secundi libri decimumnonũ, qui dubio procul Hippocratis est, iubentem in principio mouendum, si quid mouendum est. Quem aphorismum non solum scribit Hippocrates, sed etiam per alium sequentem probat, quia uidelicet circa principia omnia sunt imbecilliora. In his enim duobus aphorismis indulget medico Hippocrates, ut quando ei uidetur, euacuatione à principio utatur: quod & in penultimo primi libri permittit. Et licet dicat rarò hoc faciendum, nos rationibus superius adductis moti, crebrius id facere & possumus & debemus, in materia præsertim serosa ac tenui, qualis est bilis pallida, quæ à recentioribus citrina uocatur, quam nostro seculo uidemus satis abundare. Dicimus etiam, si quando expectanda est uera concoctio, eam per uocatos syrupos, qui maiori ex parte eam potius perturbant, quàm agant, non esse procurandam, sed cum his tamen rebus, quæ naturales uires augent & roborant. Nec nos alia præparatione humorũ indigere, nisi attenuatione crassorum, & incisione tenacium, quæ per cibaria & potus magis quàm per syrupos, Galeno teste, qui integrũ huic rei uolumen dicauit, dicimus facienda. Habes igitur mi Charandine, meam de euacuatione ante concoctionem facienda sententiam, confusaneè certe & absq; ordine scriptam, ut ab homine sene, & multis negocijs impedito, quæ toties deponere calamum, & interrumpere commentationem coëgerunt, ut quod tribus diebus absolui poterat, ad trienniũ ferè protractum sit. Tu autem quicquid id est, pro tuo in me amore boni consules. Vale.

Ex Ferraria, XV. Calend. Septemb. M. D. XXXI.

EPIST. II. pro nobili quodam uiro; magnum ueluti incendium in meiendo patiente.

Aldasar Sala, uir generis nobilitate, ac in negocijs principalibus exercendis dexteritate insignis, questus est apud me per literas, se, iam agitur secũdus annus, dum lotium emittit, maximũ in uesica urinæ persentire incendium: quod nec ex medicatarum aquarũ tertia potione, consilio medicorũ facta, nec alijs auxilijs mitigari, ne exiguo quidem, nedum restingui potuerit. Huic quantum in me est opem laturus, in primis affectionis ipsius essentiam & causas inuestigabo: deinde ex illis curatiuas intentiones eliciam. Affectus hic, ut iam primum aggrediar, à recentioribus ardor urinæ uocatus, nihil aliud mihi esse uidetur quàm dolor ulcerosus, uesicam ipsam, & potissimum eius ceruicem atque meatum, qui ab ea per pudendum descendit, affligens: quare inter symptomata, sicuti & quilibet alius dolor, est reponendus. Verum hoc symptoma ex alio sequitur, hoc est, ex re exeunte immutata, lotio uidelicet ipso ad maiorem quàm ex natura sua exigeret acredinem conuerso. Dico autem, hæc symptomata malam temperaturam consequuntur, à salsa pituita, ut per indicia ab excellentissimo Machello conscripta apertissime colligitur, genitam. Quæ quidem salsedo ex superfluo iecoris & renum calore totam lotij substantiã quasi assantibus, generatur. Ex his igitur ad secundum accedentes, intentiones tam proprie curatiuas, quàm præseruantes elicimus. Mitigandus igitur primo iecoris & renum calor, ne decætero lotium superfluò exurat: ipsaq; iam facta pituita purganda. Demum mala affectio ex longo transitu huius mordacis materiæ in meatibus

urinarijs derelicta, pro uiribus auferenda. In qua re sua solita diligentia ac solertia præsens medicus utetur, ad dignoscendum nunquid ulcuscula aliqua in huiusce locis sint facta, quod ut minime uellemus, ita maxime formidamus.

Inter diuersa quæ ad has explendas intentiones mihi occurrũt præsidia, sectio uenæ præcipuũ uidetur: per eam quippe & calor membrorum minuetur, & materia partim euacuabitur, partim distrahetur. Nec absterrere nos debet ætas, consentiente naturali temperatura, bono corporis babitu, & uictus ratione quæ præcessit.

Secanda igitur, si expertus & audax sector habetur, uena poplitis: si minus, à tali extrahendæ sunt plus minus ́ue, pro medici præsentis iudicio, unciæ sanguinis senæ. Facta uenæ sectione, bidui uel tridui interiecta mora, potio in aurora bibenda, in hunc modum parata: Polypodij recentis ℥. glycyrrhizæ recentis, seminũ cucumeris ana semũcia. Myxaria uulgò Sebesten uocata, septem in seri caprini libra, uel in alio, si hoc haberi non potest, tandiu bulliant, donec tertia pars seri consumpta sit, & adiecta decocto bene excolato, rhei barbarici drachma fiat potio, ipso rheo prius tenuissime contrito. Tertio ab hoc purgationis die, deriuationis gratia duæ cucurbitulæ à pari utriusq; natis admoueantur, suprà quàm sedendo quiescimus.

His peractis, ad ea quæ intrinsecus extrinsecusq; alterant, ueniendum. Iecur igitur inungendum oleo rosaceo, cui æqualis portio succi intybi, quarta pars olei absinthitis, octaua aceti rosacei sit adiecta. Renes succo solatri, cum unguento Galeni infrigidante uocato, æquilance commixto. Vesicæ regio cum toto ad sedem usq; pudendo aqua tepida foueaẽ, in qua portulacæ & papaueris albi semina decocta sint. Quibus nisi ardor mitigatus fuerit, papaueris ipsius cortices, demum aliquid hyoscyami superaddatur. Ex decocto etiam earundem rerum utiliter fieri possunt sessiones, quæ ad regionem usque iecoris pertingant. Bibenda quoque singulo mane erit solatri aqua, in qua cucumeris, portulacæ, & papaueris albi semina decocta sint, addito modo syrupo de papauere, modo nenupharino. Venter assidue leniendus, modo per siliquæ ægyptiæ liquorem in decocto polypodij resolutum, modo per clysmata eundem liquorem cum melle rosaceo recipiẽtia, modo per uini fecem tenuissime attritam, modo per senam in sero decoctam. Quod si cum tot præsidijs adhuc passio non sit sublata, hirudines uenis ani applicentur, atque cum adiumento aquæ calidæ inferius adeò bene occlusæ ut uapores eius loca hirudinum petant, à quatuor usq; ad sex uncias sanguinis extrahatur. Dehinc ad uehementer infrigidantia ueniẽdum, de quorũ natura sunt trochisci, à Paulo diaphysalidon uocati, qui recipiunt seminũ cucumeris partes 4. sem. byoscyami, cicutæ ana p. 2. fœniculi, seminis lapathij, croci, pini fructuum, amygdalarũ amararum, opij ana partem 1. physalidos, hoc est, granorum quæ alchechengi uocãt, partes 30. Compone cum uino albo odorato, & fac trochiscos quorum singuli pendeant semidrachmã, quibus primum utêris exterius dissolutis in oleo seminis cucurbitæ: deinde, si opus fuerit, dabis unum ad bibendum cum aqua solatri.

Frustra autem bæc omnia tentarentur, nisi congruo uictu uteretur. Qualis uero bic esse debeat, arbitrandum præsenti medico permitto, sicuti & quæcunq; superius scripta sunt. Non tacebo tamen puluerem in quo magnam habeo fiduciam: cõponitur autẽ ex pbysalidibus, hoc est, ut dixi, rubro illo fructu alchechengi uocato, quæ sint numero 12. sem. cucumeris, sem. papaueris albi ana ℥. s. saccharo albo ad omnium põdus. Fiat omniũ puluis, ex quo semper ante alium cibum deglutiat semunciam. Bonum etiam erit, si octo decem ́ue myxaria in aqua solatri madefacta per horã ante cibum edat, & in secunda mensa bolum unum ex partibus duabus, seminis cucumeris, & una parte fructu ũpini, saccbaroq; in aqua solatri & ros. resoluto, confecto.

Ex ædibus nostris Ferrariæ, III. Nouemb. M. D. XXXI.

Epist.

EPIST. III. ad Ioannem Paulum Castilionum medicum. Per manum quandoq; totum brachium à medicis intelligi. Expositio item obscurorũ quorundã Auicennæ uerborum, capite de lapide renum.

Viuo adhuc Dei gratia, Ioan. Paule, pestilentiæ superstes: uigetq; in me adhuc animus, licet langueat corpus, & podagra me quandoq; lecto detineat, pedesq; adeò imbecilles semper relinquat, ut uix unquã ualeam absq; auxiliatore scalas ascendere. Adiunxerat & sibi chiragram cum tuæ mihi redditæ sunt literæ: atq; utrique successit, longe illis sæuior, Nephritis, quæ ut serior, ita molestior adeò fuit, ut ad fauces usq; Orci me deduxerit. A qua tandem Dei optimi munere leuatus, ubi reuisere cœpi meam bibliothecam, literas tuas inueni tertio Calend. Martias ad me datas. Quare erubescens quod tandiu responsum distulerim, arrepto calamo statim respondere incœpi. In primis igitur gratias tibi ago pro tua humanitatis & amoris plena salutatione, atq; uice uersa, te etiam atq; etiam & saluto, & quantũ per absentiam licet, exosculor. Deinde quod ad disceptationẽ exortam apud nos pertinet, satis mirari non possum, in medico tanti nominis tantam dormitationem, ut non aduerterit, per manum interdum apud medicos significari non solum extremã illam brachij partem, quæ in quinq; digitos, palmam, carpumq;, & metacarpum diuiditur: sed totum id quod ab humeris extra thoracem prominet, & ex humero, brachio, extremaq; manu cõponitur. Quod si ex Galeno fortè non didicerat, poterat uel ex suo Auicenna cognoscere, lib. 1. cap. de phlebotomia, sex uenas manus secari dicente, atq; tres inter eas magis præcipuas supra brachij curuaturam secandas: iecorariam scilicet, quam ipse basilicam: humeralem, quam cephalicam: & mediam, quam nigram. Manum ergo intelligere eo loco absq; dubio oportet humerum cum toto brachio, uenamq; in synocha secare per quã superiora & inferiora uacuentur, qualis præcipue est media. Sunt tamen qui iecorariam præferant, fortè quia magis ex directo iecur respicit, quod est sanguinis fons. Vbi tamen sanguis in superioribus corporis partibus magis exuperare uideatur, humeralem secare non fuerit absurdum. Nulla autem ratio ostendit, ut in tanta sanguinis copia, per extremæ manus uenulas fieri debeat euacuatio, præsertim iubente Galeno, nec abnuente Auicẽna, ad defectionẽ usq; animi sanguinem esse educẽdum: quod ex uenulis illis manus uix fieri posset.

Petis præterea expositionem quorundam uerborum Auicennæ, cap. de lapide renum, quæ in communi æditione sunt huiusmodi: Et iterum si est lapis renum, & generatur secundum plurimũ, & non adhuc mingitur, tunc est sedimen urinæ retentum cum ea. Et si est uesicæ, & discernitur secũdum plurimũ post separationem urinæ, tunc est fex sanguinis, deinde associatur ei, & diuersificatur ab eo. Dico igitur in primis, in Arabico non omnino similem esse lectionem: ita enim ad uerbum legitur: Et iterum lapis renum generatur secundum plurimũ, & non adhuc mingitur urina, & est sedimen urinæ retentum cum ea. Lapis uesicæ coagulatur secundum plurimum post separationẽ urinæ: & est fex urinæ, quæ non associatur ei, sed postponitur ab ea. Sunt autem hæc uerba in utraque litera, sed præcipue in prima, tanta barbarie obruta, ut Gentilis duobus expositis & altero immutato, sententiam conniuendo præterierit. Pro uerbo siquidem, generatur, legit immergitur: & participium, retentum, exponit mixtum: & fecem sanguinis intelligit hypostasin. Possumus autem hanc ex ipso elicere Auicennæ sententiam: Si est lapis renum & immergitur, hoc est, ita hæret, ut non adhuc mingatur, sedimen urinæ miscetur cum urina. Lapis uero uesicæ discernitur, id est manifestatur, post separationem urinæ:

exit quippe primo urina, deinde percipitur lapidis nocumentum, postea exit sedimen, quod demum associatur urinæ: diuersum tamen est ab ea, quia non tantum miscetur urinæ, quantũ in lapide renum. Nicolus desperans eorum sensum se posse assequi, attulit quidem uerba, sed dimisit inexposita. Iacobus de Partibus in hoc præferendus Gentili est, quod uerba Auicennæ seruat, nec extra proprium significatum extorquet, sed ex eis eam sententiam elicit quam & tu & alij potestis uidere, & recte, an perperàm, iudicare. Ego eo relicto, sensum potius Arabicæ æditionis, à nemine adhuc expositæ, conabor elicere: qui (ni fallor) est huiusmodi: In hoc differunt lapis renum & uesicæ, quod dum ille generatur, maiori ex parte urina simul cum suo sedimine retinetur: in huius uero generatione, exit quidem primo urina, deinde eius sedimentum. Prima autem huius sententiæ pars facile intelligetur consideranti modum quo lapis in renibus generatur. Quem modum sicubi aliàs, præcipue libro primo expositionis in 6. Epidemiarum, Galen. demonstrauit. Ait enim: Ostensum est in commentarijs de naturalibus facultatibus, renes ad se trahere quicquid serosi tenuisq; in uenis sanguini permiscetur. Vbi uero meatus qui in uentrẽ huiuscemodi serum excolant, plus nimio reserati fuerint, simul etiam aliquid ex his quæ crassiora sunt, excolatur. Quod quando calefactum, in renum uentre similem poro acceperit consistentiam, si quidem renum excretoria uis totum hoc cum urinis expulerit, arenosæ in ipsis subsidentiæ fiunt. Si uero adhærens uẽtri renis fuerit, difficulterq; ab eo uelli possit, alterum quidpiam sibijpsi simile ex concaua uena suscipiens, amplius augetur: semper enim id quod influit, ei quod præerat circumnectitur, atq; hoc pacto porus nota dignæ amplitudinis constituitur. Ex his igitur Galeni dictis ratio reddi potest, quare dum lapis in rene gignitur, urina simul cum suo sedimine retinetur, labefactata uidelicet ui renũ expultrice, & crassiore materia intra renis concauitatem retenta. Idem ex eodem Galeno colligitur in expositione aphorismi ultimi libri tertij, rationem reddente, quare senes faciliter calculo renum laborent. Ait enim: Quum in senibus multæ & crassæ superfluitates generentur, & præter hoc quoq; uirium adsit imbecillitas, obstruuntur plerunq; renes, & lapides gignũtur. Obstructis itaq; renibus, & ui eorum facta imbecilli, mirandum non est, urinam cum suo sedimine aliquantisper retineri. Et propterea Paulus Aegineta, dum lapis generatur, exiguam urinam excerni dixit, atq; meatus per quos excernitur adstringi. Potest tamen tanta esse arenularum copia, nec uis renum excretoria adeò imbecillis, ut arenis quibusdã exitus patescat: quod & ipse Paulus expressit, & forte Auicẽna cognouit, addens particulam, secundum plurimum. Quæ uero dixit de lapide uesicæ, consonant Galeno libro primo de locis affectis, lapidis indicia esse dicenti, quod primo exit urina aquæ similis. Et lib. 6. quod pus ex uesica exiens, sine urina plerunq; excernitur, quia à loco propinquo excernitur. Vtrunque autem horum tetigit Auicenna: primum, cum ait, post separationem urinæ lapidem coagulari, postquam uidelicet urina aquosa exiuit, & fex retenta est: secundum, ubi ait, Et est fex urinæ quæ non associatur ei, sed postponitur ab ea. Hæc sunt Ioannes Paule dilectissime, quæ pro expositione illius difficilis textus mihi se obtulerunt.

Demum in calce tuæ epistolæ à me petis, an è re tua esse putem, ut in patriam reuertaris: quod te quærere arbitror, quia multos per proximam luem interijsse hic medicos intellexeris. Quæ res si te mouet, illud etiã considerare debes, quod si pauci supersunt medici, pauci quoq; sunt qui eorum opem exposcant: mediam enim hominum partem perijsse publica fama est: sed & in defunctorum medicorum locum multi insurrexerunt, qui uix, quando tu hinc recessisti, ad grammaticos pergebant. Fruimur præterea magna nunc salubritate. Quare cogitandum tibi est, si in patriam redieris, per multos menses proprio ære te militaturum: nisi forte profi-

tendi publice munus iterum aggrediare. Quod facile consequêris, aspirãte tibi Lodouico Bonacialo, ut doctissimo, ita bonis ingenijs fauẽte: quem præfectum aiunt gymnasio instaurando. Vale.

Ex Ferraria, IIII. Calend. Sextiles, M. D. XXIX.

EPIST. IIII. ad Iacobum Pharusium medicum Regiensem, de Leporina carne &c.

Egi amantissime Iacobe, nec sine uoluptate, quæ tu non minus argute, quàm eleganter, pro leporina carne disputasti, eam & boni succi esse, & coctu non difficilem probans. Adeò autem mihi applauserunt rationes tuæ, ut non minus tibi debere id animal putem, si quis modo illi sensus sit, quàm illi poëtæ, qui primam ei gloriam inter quadrupedes dedit: aut ijs, qui formosum fore septem diebus dixerunt, qui leporinas carnes esitauerit. Parùmque abfuit, quin tuis argumentationibus uictus, manus dederim, hisq; ac pedibus in tuam sententiã uenerim. Quod certe non inuitus fecissem, quoniam ipsis carnibus, cum datur, ego quoq; libenter uescor. Verum deterruit me ueneranda antiquitas, & ad hæc usq; secula quasi per manus nobis tradita sententia, quæ ab Hippoc. uel ab aliquo certe uetustissimo cœpit autore. Scribitur enim in libro de Diæta 2. qui quidem Galeni tempore à multis, nunc ab omnibus Hippocrati adscribitur, in hunc modum: Leporina caro sicca & adstringens, lotium aliquantisper mouet. Post quem, quisquis ille fuerit, Galen. lib. 2. de escis ait: Leporum carо sanguinem crassiorem gignit. Et in comment. de attenuante uictu, utilem eam dicit in uictu exiccante, non autem anenuante, quia crassum sanguinem gignit. Et apertissimis uerbis lib. 3. de locis affectis, magnam eam habere uim dicit in melancholici sanguinis generatione. Psellus quoq; & Paulus eisdem ferè uerbis Galeno subscribunt. Sed & Psellus inter cibaria atram bilem gignentia eam cõnumerauit. Post quos omnes Simeon in lib. de escis, quasi quæcũq; dicta à uetustioribus erant, colligens, inquit: Carnes leporũ, his qui exiccare corpus uolunt, ualde cõducunt: minime uero his qui temperatura sunt licciore, sanguinem quippe gignunt crassarum partium, & melancholicum. Fecerunt omnia hæc Græcorum dicta, ut Arabes Latinosq; prætercam, me cogitare, nunquid rationes, quibus leporinas carnes extollis, dilui aliquo pacto possent: aliæq; in contrarium afferri, quæ antiquorũ autoritati suffragarentur. Vtrunq; autem post sacras ferias, in quibus mihijpsi uacandum fuerat, circa hæc meditanti, non post multam indaginẽ occurrit. Antequam autem alteram earum aggrediar, nonnulla tanquam nota subijcienda. Primo quidem, quod cum de temperatura cuiuspiam rei medici loquũtur, non de ea loquuntur, quam in se, uel quoad totam naturam habent, (ad philosophum enim spectat hæc consideratio) sed hominis cõsideratione: ita ut id calidum aut frigidum, humidumq;, uel siccum dicatur, quod humanum corpus calefacere, frigefacere, humidumq; uel siccum reddere potest. Secundo subijciendum, escas & medicamina in hoc cõuenire, quod utraq; in nos agunt & à nobis patiantur: in hoc differre, quod medicamina agunt quidem potius, quàm patiantur: escæ econtrario magis patiantur quàm agant. Tertio subijciendum, escas tandiu rationem medicamenti subire, quandiu in sanguinem mutantur: ubi uero perfecte in sanguinem uersæ sunt, siue calidæ, siue frigidæ fuerint, ab eis semper calorem augeri. Quarto, escas, etiam ubi penitus mutatæ à nutriente ui sunt, posse corpus reddere multo quàm esset antea frigidius, si uidelicet plus frigidiorum humorum, pituitæ scilicet & nigri humoris, quàm boni sanguinis & bilis generent. Ex his quatuor suppositis colligitur, qua uia inuestiganda sit, & leporinæ carnis, & cuiusque alterius escæ temperatura.

Rationes, quibus alimẽtorum tẽperaturæ inuestigandæ.

Non enim extrinſecæ cuiuſpiam rei uel conſideratione uel cōparatione id metiendum, ſed relatione ad corpus humanū iudiciū faciēdum: ex hoc quippe habet quid, ut ſit homini cibus, quod talem habet cum homine ſimilitudinem, ut cōuerti in eius ſubſtantiam poſſit: hoc enim eſt, & non aliud, quod facit aliquam rem, & dici & eſſe hominis eſcam. Et licet agere dum mutatur in corpus hominis aliud poſſit, non propter hoc eſca, ſed medicina potius dici debet. Si quis igitur recte iudicare uoluerit leporinæ carnis quatenus eſca eſt, temperaturā: agnoſcere eum in primis oportet, in quos humores à calore humano concocta uertatur: quod certe non niſi ex longo uſu dignoſci euidenter ualet. Omnia enim nutrientia, ut Galenus ait lib. 3. de temperaturis, alterāt aliquo modo corpus, ſed immanifeſte, dum ſemel tantum accipiũtur: uerum ſi longo tempore offerantur, ualde alterant, atq; manifeſte corpora immutant. Et lib. 1. de eſcis: Eſcæ cognitio uix in multo tempore ex determinata experientia recte fit. Et Hippoc. in Epidem. Cibi & potus experientia egent. In hoc ergo iudicio quod longo experimento innititur, ſtandum antiquorum obſeruationi, præſertim quādo illis rationes quoq; aliæ conſentiunt, quas Galenus ab extrinſeco acceptas uocat: inter quas multum ualida ea, quæ à carnis ipſius ſubſtantia aſſumitur, quæ certe in hoc animali dura ſatis apparet. Facit autem hæc durities, ut ſerò, & paulatim nutriat. Quæcunq; enim dura carne conſtant, ait Galenus in expoſitione aphor. 18. lib. 2. tardius & paulatim nutriunt. quod non leue frigiditatis argumentum eſt. Quemadmodum enim id quod facile cōcoquitur & celeriter nutrit, eſt quoad nos calidum, Galeno teſte, in fine libri tertij de temperaturis: ita econtrario quod tarde & paulatim, eſſe quo ad nos frigidum. Facile enim id in ſubſtantiam noſtram conuertitur, quod cum natura noſtra maiorem habet ſimilitudinem: atq; id difficilius, quod magis diſſimile. Sumus autem nos à prædominio calidi & humidi. Eſt præterea eadem durities euidens indicium ſiccitatis, ut ex 2. lib. de temperaturis, à Galeno colligitur. Licet enim nō omne durum ſit ſiccum, id tamen durum quod neq; à uehementi calido duratum eſt, neq; à uehementi frigido congelatum, proculdubio eſt ſiccum. Tanta autem caliditas eſſe in lepore non poteſt, ut carnem eius induret: nec tanta frigiditas ut congelet. Quare quum ſit dura, omnino etiam ſicca eſſe uidetur: alioqui & ipſa ſola durities eam à numero bonarū carnium eximit, Galeno teſte, in lib. de attenuante uictu. Quod etiam teſtatur diſſimilitudo quam habet cum carne porcina, quæ præ cunctis carnibus, Galeno & ipſo ſenſu teſte, eſt noſtræ magis ſimilis. Et propterea inter carnes quibus ueſcimur, ſtatui poteſt ueluti menſura & regula, cuius comparatione alias cognoſcimus. Recedere autem ab ea leporinam per frigus & ſiccitatem, nemo (ni fallor) ambiget, qui utrãq; bene norit: exanguis enim, arida, & ueluti uſta leporina uidetur, ſuillæ comparata, uaporeq; omni atq; humore ac tenacitate ferè priuata: fragilis uero, & ceu fibris abundans: quæ omnia & difficilem cōcoctu, & feram ad diducendum oſtendunt. Agilitas quoq; & in currendo uelocitas eam ualde à ſue differre oſtendunt, quod animal pigrum ualde eſt & ocioſum. Sed & timiditas frigus indicat. Si enim ſiccitati coniungeretur caliditas, audaciam, quam ſummam in leone calido & ſicco animali uidemus, in lepore quoq; efficeret. Si igitur ſubſtantia, durities, ſqualor, fragilitas, fibrarum copia, & ſuillæ diſſimilitudo, antiquorum autoritati & longo experimento conſentit, hanc carnem à numero bonarum ſeiungentium: quis non potius credat Galeno, inter quadrupedes ſuem, uitulum & hœdum duntaxat cōmendanti: quàm poëtæ, eam fortè titillatione potius proprij palati, quàm certa ratione laudanti? Sed dices fortè, te non à poëtis, alioqui mētiri aſſuetis, ſed rationibus perſuaſum in hanc ſententiam ueniſſe. Ideo tentanda mihi tuarum rationum ſolutio: quarum prima ex ſanguine accepta talis eſt: Si leporina caro eſt melancholica, ſanguis quoque eius erit melancholicus: talem enim temperaturam habet caro, qualem ha

Caro porcina, humanæ maxime ſimilis.

lem habet sanguis. Quod leporinum sanguinem esse melancholicum ais, rationi, Galeno & Aristoteli uidetur repugnare. Rationi quidem, quia tenuis & aqueus est, non ater & spissus. Aristoteli uero, qui fibrarum ratione quæ leporino desunt, sanguinem crassum & terreum esse dicit. Galeno quoq;, qui lapidum eum dicit, & dulcedine, concoctionis facilitate, sanguinem auium superare. Hæc quidem uidentur capita tuæ primæ argumentationis, fusius tamen à te explicatæ. Mihi autem in primis, mi Iacobe, id non constat, quod ueluti basis fundamentúmque est argumenti, quod scilicet talem temperaturam habeat caro, qualem habet sanguis. Mutari enim nutrimentũ à nutriendo debet, non ecõtrario, res nutrita à nutrimento: quod uel ex hoc constat, quod diuersarum temperaturarum particulæ ab uno eodemq; sanguine nutriũtur. Quare si talis esset animalis nutriti natura, qualis est nutrimenti, fieret ut omnes corporis particulæ ex eodẽ sanguine nutritæ, eiusdem essent temperaturæ: quod est ab omni ratione alienũ: quum nemo sit qui nesciat, carnis temperaturam ab ea quæ est ossis, plurimum differre: sicut etiam scimus in latitudine partium corporis calidarum multis numeris sanguinem uincere carnem: siquidem post sanguinem, locant cor, post quod iecur, & post ipsum carnem. Longe igitur calidior est sanguis quàm caro. Sed ex tuis, imò ex Galeni dictis abs te adductis, euidenter (ni fallor) colligitur, carnem non sequi sanguinis naturam. Leporinũ enim sanguinem, ut tuipse rectè adducis, sanguini auium Galenus præponit, cap. 22. lib. 3. de escis: quum tamen auium carnes non solum leporinis, sed omnium quadrupedum, cap. eiusdem 67. concoctu dicit esse faciliores. Et in lib. de rebus boni mali ue succi, inter escas culpa uacantes, carnes multarũ auium reponit, omnemq; sanguinem ceu concoctu difficilem uituperat. Ex animalis igitur sanguine, iuxta Galeni decreta, nõ necessariò colligitur carnis temperatura. Verum ut hoc tibi detur, non euidenter tamen probas, leporinum sanguinem non esse melancholicum. Tenuitas enim, & (ut tu uocas) aqueitas, frigus ostendunt, non calorem. Sanguis enim » qui dilutior est, ait Aristot. lib. 2. de Partib. animal. cap. 4. frigidior est: eaq; anima- » lia timidiora, idem Aristoteles dicit, quibus est dilutior: qui certe timor uel solus in » hoc animali summus, maximum est frigiditatis argumentum. Porrò sicuti tenuitas non est caloris indicium, ita nec crassities frigoris. Tauri enim (quod certe animal ualde calidum est) sanguis crassissimus est, eodem Aristotele teste: qui cum etiam sit nigerrimus, certo argumento nobis est, ex coloris nigredine non ostendi frigiditatem, sicuti neq; ex eo quod cõcrescit & spissatur: nam & hoc calidissimorum animalium sanguini, fibrarum ratione contingit, quæ crassiorem eum reddunt, & ad concrescendum aptiorem, ut Galenus quoq; lib. 1. simplic. medic. confirmat. Aristotelis igitur autoritas, pro antiquis potius stat, quàm pro tua sententia: nec leporini sanguinis affirmat frigiditatem, sicuti nec saporis suauitas, uel dulcedo quam ei Galenus attribuit. Didicimus enim ab eo, lib. de simplic. medic. 4. cap. 6. non omnia dulcia esse calida, sed ea tantum quæ dulcedinem magnam habent: quæ uero modicè dulcia sunt, esse frigida. Ad tantam autem dulcedinem hic sanguis non attollitur, ut calidus, hominis comparatione, ob dulcorem existimari debeat. Hominis dico comparatione, quia aliarum leporis particularum comparatione omnino calidus est. At si sanguis leporinus frigidus est, sequitur, si ratio tua concludit, leporinam quoque carnem frigidam esse oportere. Nec ratio igitur, nec Aristotelis aut Galeni autoritas, leporinũ sanguinem & eius carnem ab atræ bilis submouent natura. Quod ad Auicennã uero attinet, cuius etiam autoritati inniteris, licet ea apud me magni momenti non sit, dicere tamen possum iuxta ea quæ tanquam uera supposuimus, posse quidem leporinam carnem dum extrorsum adhibetur, & ut pharmacum solum agit, uim habere calefaciendi; dum uero intra corpus accepta, atque

Leporinum sanguinem non esse melancholicũ.

Timor frigiditatis signum.

ab eo mutata eſt;in melancholicum ſanguinem uerſa,reddere corpus frigidius. Diſputationemq; noſtram ſub eſcæ conſideratione,non ſub pharmaci eſſe ratione:ad quem modum & ipſemet Auicenna capite de lepore,frigidam eam dicit & ſiccam. Atque per hæc primæ tuæ argumentationi ſatisfactum puto: pariterq; ſecundam eiſdem fundamentis elidi,tanquã eidem ferè medio innitentem,quod ſcilicet ea caro melancholica eſſe non poſſit,cuius ſanguis non ſit melancholicus, qualem non eſſe leporinum oſtendit tenuitas,aquea ſubſtantia,dulcor,atque fibrarum carentia,aquam potius quàm terram præ ſe ferentia. Diximus enim,animal nutritũ reddere potius nutrimentum ſibi ſimile,quàm econtrario nutrimentum animal. Diximus præterea,aqueam fluxibilemq; ſubſtantiam non auferre à ſanguine frigus & ſiccitatem. Acetum quippe, aqua roſacea,omphacium,necnon aqua in qua fabæ, lentes,glandesq; bullierint,ſimul cum fluida ſubſtantia frigus habent & ſiccitatem. Argumentum uero quod ab experientia ſumitur,per contrariã experientiam confutatur,longiori obſeruationi,& maiorum uirorum autoritati, & præcipue Galeni,innixam: quem certe,quicquid alij ſentiant,& nebulones nonnulli garriant, à Deo optimo maximo mundo datum puto,ad tam neceſſariam hominibus artem, medicinã uidelicet perficiendam. Nec eſt ut dicat quiſpiam, lepores noſtros ei fuiſſe incognitos, qui ſint Græcis meliores: ſiquidem in Galeni patria naſci puto longe noſtris præſtantiores. Vidi nanque in inferiore Pannonia,quæ ad Græciam uergit,multo noſtris pinguiores & ſapidiores. Nolim autem te ad eorum ſententiã accedere,qui Galenum culpant,quaſi uina alba,dulcia eſſe poſſe negãtem: quum ſint apud nos,corrupta fortè à Trebelianis uoce, Trebiana uocata alba ſimul & dulciſſima: in hoc nedum mente,ſed & oculis adeò cæcutientes,ut nondum colorem album à pallido, ruſo,flauo, fuluo,aureóque dignoſcant: ſed uulgarem loquendi conſuetudinem ſequuti,quæcunque uina nec rubra,nec ceraſiola,nec nigra ſunt, alba putent: quibus ſi aliqua mens adeſſet,nec eſſent ab odio in Galenum penitus infatuati,facile erat hanc diſtinctionem ab ipſomet Galeno diſcere in proprio commentario de uinis. Vbi enim dixit,nullum album uinum eſſe dulce: ſtatim ſubdit, Flaua & fulua nonnulla ſunt dulcia. Sicuti & libro de uictu morborum acutorum tertio,poſtquam dixit: Dulce uinum ſtatim & nigrum eſt. paulò poſt & in eadem commentatione ait: Duplex eſt fuluum,ſicut & nigrum: hoc quidem dulce,illud auſterum. Nolim tamen te ſuſpicari me in hæc tui cauſa diuertiſſe,quem nouerim & Galeni, & omnium bonorum autorum ſtudioſiſſimum. Nec accuſandi Galeni gratia,ſed excuſandi potius,uinorum exemplum attuliſſe. Sed ob nõnullos Galenomaſtiges,qui quũ uix pedem in medicina promouerint, à primisq; diſciplinis penitus ieiuni ſint, in foro,in tabernis, in circularib.ſermonibus aduerſus Galenũ, quem ne nominare quidem digni ſunt,blaterare non deſinũt. Sed hos in ſua ignorantia,ceu malis auibus initiatos relinquentes,ad ſecũdam tuam dubitationem accedamus: in qua probare conaris,laboranti quartana febre, aſſas magis quàm elixas eas carnes conuenire,quoniam ſint calidiores pariter & humidiores. Calidiores quidem,quia à calido igneo coctæ,non aqueo ut elixæ. Humidiores, quia denſata ab igne extima parte,humiditas tota intus manet,quæ in elixatis educitur.

In Galenomaſtigas inuehitur.

Habes autem tuæ ſententiæ aſſertorem Ariſtotelem,quem ueluti oraculum omnes obſeruant, & meritò uenerantur. Ego uero Galeni clypeo munitus, in his præſertim quæ ad medicum magis quàm ad philoſophum ſpectant, Ariſtotelem minime formido.

Vna igitur & prima euadendi uia hæc ſit, ſi dixero Ariſtotelem naturam rerum in ſeipſas ſequutum,aſſa elixis humidiora ſtatuiſſe, congenitæ uidelicet humiditatis ratione,quæ in aſſatione adſeruata,elixatione deperditur. Quam conſideratio-

nem

nem quum medicus non sequatur, quemadmodum ab initio supposuimus, sed eam quam humani corporis comparatione res sortiũtur: mirandum non est, si hac in quæstione, sicuti in plerisque alijs, à philosophis dissentit.

Altera responsio communis est, nec multum à priore differens, quæ assa proprio humore, elixa aduentitio ait abundare.

His adijci potest tertia, ut simpliciter & absolute utroque humore, elixa humidiora asseramus: congenito quidem, quod cum per elixationẽ non in tantum amiserint, quantum assa per exustionem: aduentitio, quem ab aqua acquisierint. Tantam enim uim esse ignis assantis dicimus, ut nedum exteriores partes, sed & interiores plus nimio exiccet. A qua sententia nec Aristoteles ipse abhorret uigesimoquinto problemate, sectionis uigesimæsecundæ, à pane dum torrescit, humorem dicens extrudi: contrà uero in aqua tantam humiditatem, ut res alioqui propria natura siccas, humidas reddat. Cuius rei euidens argumentum in hordeo habemus, quod per elixationem amissa siccitate, adipiscatur humiditatem: & per torrefactionem fit siccius, ut scribit Galenus capite octauo primi libri de escis. An uero per assationem acquiratur caliditas, an auferatur, absolute dici non potest: siquidem nonnullis aufertur, nonnullis adfertur, iuxta diuersam rei & temperaturam & substantiam, necnon & assationis modum. Quantum autem ad propositum nostrum attinet, leporinæ carni modicè atque ut coquina requirit assæ, nullam arbitror caliditatem superaddi. Et de leporinis quidem carnibus hæc satis sunto.

De albo iure.

De albo uero à Galeno uocato iure, non est ut scrupulose inquiras, quænam eorum quæ in ipso miscẽtur seruanda proportio sit: sicuti neque salis, neque rhu, neque piperis, alterius'ue rei quæ condimenti gratia opsonijs adduntur: sed pro domini palato, quod exploratum esse coquo debet, diuersa portione miscentur. Ita in porro & anetho & sale & oleo, quæ iuri albo & ptisanæ, tum uoluptatis, tum coercendæ humiditatis gratia adijciuntur, habita conditæ rei, regionis, horæ, consuetudinis, & reliquorum id genus ratione, plus minus'ue miscendum.

Haud magni autem puto referre, quodnam porrum accipiamus, modo id hortulanum sit: alioqui seculo nostro solum capitatum serunt: licet non magnopere ut grandioris capitis sit laborent olitores. Nec etiam est ut verearis, ne cognominis porrò bilis ex hoc iure gignatur, refracta omni acrimonia ex aqua in qua excoctũ est. Anethi etiam siue folia, siue semina, siue comam acceperis, non ualde peccabis. Calefaciendi enim & siccandi uim omnes eius partes habent, nec odore carent.

Ad hunc modum parato iure, piscibúsque in eo elixis, ego quoque libenter uescor, præcipue si non desint oliuæ: quæ ne deessent tua liberalitate cum caueris, factum est, ut qui tibi ex asse debebam, etiam grandi ære fœnerato, soluere non ualeam. Versaui igitur uniuersam supellectilem, ut illud soluerem quod ultimo loco petis, antiqui uidelicet cuiuspiam medici Diapompholygos descriptionem; tandemq; ad Paulum Aeginetam confugi, apud quem lib. 7. sic lego:

Diapompholygos.

Pompholygos unciæ duæ, lithargyri unciæ tres, teruntur cum lini succo, & adijciuntur ceræ unciæ sex, adipis gallinacei uel anserini unciæ duæ, chamæmeli unciæ sex.

Chamæmelon oleum ex floribus intelligo, modo quo idem Paulus præcipit, paratum, ut scilicet unciæ duæ florum uiridium quidem, sed per unam diem antè collectorum, amoto albo, in sextarium Italicum olei conijciantur, uaseq; simplici linteolo ut transpiret obtecto, per dies quadraginta insolentur, uas deinde bene obturatum adseruetur. Verum neq; mihi displicet, id quod à nescio quo, non aspernabi-

li tamẽ medico, Galeno additum eſt: quiſquis enim ille fuit, à Galeni dogmatis nec in hoc ipſo medicamine, nec in alijs multum recedit. Et hæc quidem qualiacunq; ſatis nunc ſint, aliàs fortè opulentiores facti dabimus meliora. Vale.

Ex Ferraria, pridie Calend. Iunias, M. D. XXXI.

EPIST. V. Conſilium pro muliere, uteri pruritu laborante.

LEuatus aliquantiſper uarijs & corporis & animi moleſtijs, ſaluti filiæ tuæ conſulturus, feſſo calamo manum admoueo. Hæc, ut ſcribis, ſeptem ſupra triginta annos nata, tẽperaturaq; & totius corporis & uteri calidiore, duplici ſymptomate iam ſexennium uexatur, uteri uidelicet ingenti pruritu: cui ſi quando cedens, uel leuiter locos ſcalpſerit, aliud ſtatim, fœda ſcilicet pollutio ſequitur. Horum primum ad tactus ſenſum pertinet, qui corrupta ſenſatione id ſentit, quod ſentire non deberet, materiam uidelicet tenuem, exiguũ ueluti morſum quendam cuti inferentem. Alterum ad exiens mutatum: exit quippe res quæ exire eo modo non deberet. Morbus à quo primũ pendet ſymptoma, eſt cõtinui ſolutio, ab acredine humorum facta: uerìq; ſimile eſt (licet hoc non ſcribas) tum ex natura ipſa humoris, tum ex frequenti ſcalptura gigni in loco puſtulas. Cuius uero generis ſit hæc materia, quæ certe pruritum, &, ut ego puto, etiam puſtulas facit, ex his quæ à te ſcribuntur cognoſci poteſt. Sanguinem enim qui per menſtruas purgationes exit, flaueſcere ais, iugiterq; manare ex utero croceum humorem, præcipue triduo ante menſium profluuium, præcedente ueluti anteambulatione, exiguo ſanguinis fluxu. Oſtendunt autem omnia hæc materiam quæ pruritum facit, eſſe ſanguinem bilioſum, ex totius corporis temperatura, præcipueq; iecoris ſuperfluo calore genitum. Qui etiam ſanguis ex locorum calore, maloq; eorum habitu impenſius calens, ſolutionem quandam continui, & hac mediante pruritum, & ueluti titillationem quandam facit: ex quibus non deficiente ſeminali materia, quæ & ipſa, & natura ſua, & bile ipſa exacuta, uim expulſoriam irritans, ex leui occaſione prorũpit. Quibus ex rebus ſecundum ſequitur ſymptoma, ſeminalis materiæ eruptio.

Vt igitur utrunque amoueatur, nec amplius redeat, euacuandus ex locis eſt bilioſus ſanguis, cauendumq; ne amplius ad eos fluat: amouendaq; mala qualitas ibi facta, quæ nutrimentum maligno illo acore inficit. Et quia iecoris totiusq; corporis immodicus calor, cauſa eſt ut ſanguis bilioſior generetur, refrigeranda ea ſunt: ſimulq; membra ad ſeminis generationem cõcurrentia, ut quantum fieri poteſt exiguum ſemen fiat, & minime mordax.

Vt autem hæc ordine quodam fiant, & ad particularia ueniatur, ante omnia ſecoraria uena incidenda eſt, ſelibraq; ſanguinis ad minus mittenda: ſequenti uero die, uel uno aut altero interpoſito, iuxta uirium robur, bibenda hæc potio: Senæ uncia una, ſeminum lactucæ & intybi ana ℥. ſemis, bulliant in uncijs ſex aquæ nymphææ, id eſt nenupharis, donec tertia pars ſit conſumpta: abiectiſq; herba & ſeminibus, in decocto ſoluantur liquoris ſiliquæ Aegyptiæ, quam caſiam uocant, ʒ. ſ. rhei barbarici ʒ. 1. & fiat potio quæ in aurora bibatur.

Sequentibus diebus utatur hoc ſyrupo: Seminum fumi terræ, lactucæ, intybi, ana ℥. s. ſenæ drachmas quinque. Bulliant in uncijs ſex aquæ ad conſumptionem tertiæ partis, & decocto adde ſyrupi roſati facti ex roſis recentibus ſepties mutatis ℥. 2. Vtatur hoc ſyrupo diebus 15. & ſi quidem nota digna ſequetur purgatio, tertio quo

tio quoque die tantummodo bibatur: ſi exilis, quotidie, & tertio quoque die adijciatur ſyrupo pilula facta ex gran. 12. aurearum. Accepto 15. diebus ſyrupo, niſi immodica & ad imbecillitatem uſq; ſequuta fuerit purgatio, capiet hæc catapotia: Pilularum de fumo terræ ℈. 2. aurearum ℈. 1.

Expleto hoc purgationis ordine, quouis mane accipiat ℥. s. huius miſcellæ: zucchari nenupharini, ex floribus cicorij ana ℥. 1. s. pulueris ſeminis lactucæ, radicis & ſeminis nymphææ, radicem albam & florem aureũ habentis, ana ʒ. 1. s. miſce cum ſyrupo nenupharino.

Iecoris regio hoc inungatur unguento: Succi portulacæ & intybi ana ℥. 1. olei roſacei omphacini ℥. 2. ceræ albæ & aceti roſacei parum.

Imus uenter & pars ei in dorſo aduerſa, hoc: Succi arnogloſſi, lactucæ, & agni ana ℥. 1. olei nenupharini ℥. 3. ceræ albæ & aceti roſacei parum.

Loca uero prurienda, uino nigro adſtringente abluantur, in quo res iſtæ bullierint: Arnogloſſi ſemina, oryzæ grana, lentes, roſarum ſemina, nymphææ radicis albæ ana partem 1. ſaluiæ p. s. Poſt bonam ablutionem hoc unguento inungatur: Olei roſacei omphacini, olei nenupharini, ſucci ſolani ana ℥. 1. pulueris lithargyri, ceruſæ, ellebori albi ana ʒ. 1. Hæc in mortario plumbeo tandiu fricẽtur, donec congruam formam accipiant.

Completa purgatione ſuperius deſcripta, ubi per octo dies uſa fuerit præſidijs poſt eam narratis, nec ſequuta fuerit optata requies, ſecandæ uenæ poplitis, ſi inueniri à ſectore poterint: ſi non, uenæ ſupra talum inferiores: hauriendæq; ex ſingula earum ℥. 4. ſanguinis, non ſimul tamen, ſed primo die dextera, altero ſiniſtra: interpoſitisq; duobus tribusq; diebus, cucurbitulæ fœminibus admouendæ, cum ſcarificatione: interpoſitisq; iterum totidem diebus, hirudines duæ ano applicandæ, nec amouendæ, donec oppletæ cruore ſpõte excidant: permittendumq;, ut adhuc per duas horas ſanguis per locum morſuræ guttatim defluat. Quod ſi nõ fieret, iuuandus defluxus ſeſſione ſupra uas plenum aqua calida, ita ut uapor eius occluſo bene ſedili, ad loca ubi hæſerunt hirudines pertingat. His auxilijs, niſi fortè Dei prouidentia ob animæ ſalutem aliter ſtatuerit, ſperamus, ſi non in totum, magna tamen ex parte faſtidium leuari. Sed & nonnulla adijciemus, quæ & non parũ ad id quod optamus conducent.

Bibatur ſemper ante prandium & cœnam drachma pulueris radicũ nymphææ, cum uino nigro auſtero, aqua ferrata uel lactucæ diluto. Vtatur ſæpe lentibus, prima aqua abiecta, cum aceto & oleo conditis. Lactuca mirum in modum confert & cruda & cocta. Portulaca item, intybum, cucurbita, atriplex, & cucumis. Si uinũ bibendum, auſterum ſit, & cum aqua præcipue lactucæ. Sed & ubi hæc non ſuppetat, intybi uel portulacæ diluatur, ita ut aquæ tribus partibus, duæ tantum uini miſceantur. Subſternat ſibi folia nymphææ, agni, & cicutæ. Accubitũ ſupra dorſum fugiat ueluti inimicum. Ad hunc uitandum, plumbi laminas ſupra renes alliget, quæ alioqui per ſe proderunt. Salix ſiue epota, ſiue extrinſecus applicita, mirum in modum iuuabit. Sedeat in aqua ferè frigida, in qua nymphææ folia & flores, ſalicis & agni teneriores ramuſculi, lactuca, & atriplex bullierint. Ex eadem aqua, ſed frigidiore, abluat pedes & manus ad genua uſq; & cubitos. Vtatur exercitio in quo brachia uelociter moueantur, immotis cruribus. Quotidie ſoluendus uẽter cum lenibus, qualia ſunt beta, malua, & mercurialis. Si fortiora his quæ ſuperius ſcripſimus fuerint neceſſaria, bibãtur drachmæ duæ ſeminis lactucæ cum ſyrupo de papauere. His etiam quæ extrinſecus admouentur, adijciantur hyoſcyamus, cicuta, ac papaueris cortices.

Hæc habui quæ pro filiæ tuæ ſalute ſcriberem. Reliquum fuſis ad Deum precibus ſupplebitis, præcipue ipſa quæ patitur, genubus nudis ad pedes IESV cruci-

fixi prostrata, toto corde cum debitis circunstantijs hoc instantissime petens: simul enim & corporali & spirituali remedio utetur. In quibus etiam precibus, mei uelim memineritis, iam septuagesimum annum agentis, & uocationem domini quotidie expectantis. XX. Augusti, M. D. XXXI.

EPIST. VI. pro muliere comitiali morbo laborante.

Lia de qua scribis mulier, temperaturæ à natura biliosæ, sed ex ætate, morbo, & professione, ad melancholicam uersa, anno ætatis decimoquinto, cum ex arbore supra nates cecidisset, extrinsecusq́ nullibi læsa uideretur, post mensem à casu stuporem in tota dextra parte pati cœpit, tandemq́ comitialem morbũ incurrit, à quo in primis sexto uel octauo mense affligebatur, dehinc in totum eam dimisisse uidebatur. Tribus enim annis eo caruit: nunc quasi instauratis uirib. ualidior apparet, secũdo uel tertio quoque mense, cum longioribus accessionibus, & maioribus semper symptomatibus eam inuadens. Menses præter ætatem parcè defluunt: annum quippe agit octauum supra trigesimum: spumaq́ in ipsa accessione circa os aggregatur. Hæc sunt quæ de hac secunda mihi significas, petens, ut sicuti alios eodem morbo laborantes, à me uidisti curatos, ita quoq́ huic opem feram.

Ego uero, ut à prognostico incipiã, alios quidem, & in Pannonia, & in Italia per manus meas à Deo curatos non inficior: neminem tamen (quod meminerim) tali ætate, sed aliquos ante pubertatem, aliquos tertio septennio, uel non multo suprà, in fine uidelicet pubertatis: quare satis uereor, ne hæc cum suo morbo ex hac uita recedat. Quia tamen manum domini scio non esse abbreuiatã, curationem eo auspice aggrediar. Verum quia curari, nisi ex accidenti, morbus nõ ualet, cuius essentia non bene fuerit explorata, ideo ab eius definitione exordiendum.

Comitialis morbi definitio.

Comitialis igitur morbus est conuulsio omniũ corporis partium non continua, sed per interualla quædam temporis facta, cum sensuum & principalium operationum, rationis scilicet & memoriæ oblæsione, ex crasso magna ex parte humore, uẽtres cerebri obstruente, & transitum spirituum prohibente, principio neruorũ se ipsum quatiente, ad expellenda quæ sibi sunt molesta. Ex quo autem sub conuulsione, tanquam sub genere continetur, sequitur ut sit uitiosus motus: ad quem motum diligẽter attendere medicus debet, ut cognoscat an per consensum quendam, uel primario affectu cerebrũ patiatur. Quando enim per consensum patitur, non accidunt uehementes & assiduæ conuulsiones, sed per interualla breuibus quibusdam saltuosis motibus patiens concutitur. Quem cõuulsionis modum, cum ex his quę scripta sunt cognoscere nõ ualeã, pariter ambiguus remaneo, an primo, an per cõpassionem cerebrũ affligatur. Alioqui uerisimile satis uidetur, ab eo latere quod ab initio stuporem passum est, ad cerebrũ mitti uel qualitatem, uel uapores, qui cerebrum percutientes, symptoma istud efficiant: quem ascensum solent & ipsi patientes præsentire. Nolo tamen propterea desistere, quin, quantum fieri potest, saluti huius sanctimonialis consulam. Vtrouis enim modo hoc fiat, comitiali morbo laborat, uel, si exactius loquẽdum, symptomate, uel potius uarijs symptomatibus, uitioso uidelicet motu, & principalium ac sensilium operationũ læsione, quæ uel non fiunt, uel non recte. Quæ symptomata à morbo fiunt in cõpositione, ex meatuum uidelicet obstructione, à crassa materia genita, uel à uentriculorum parietibus inuicem concidentibus, & ex ipso adhæsu spirituũ transitum prohibentibus. Vnica igitur intentio curatiua sufficit, scilicet obstructionis remotio: quæ in primo quidem genere fit per expulsionem crassæ illius materiæ quæ obstruit: in secũdo, resolutis uel qualitate mala quæ per partem post partem ad cerebrum ascẽderat, uel uapore

maligno

maligno qui membranas uentris nobilioris cerebri percutiens, & cõuulſionem earum, & concidentiam faciebat: quam rem abſq; medici auxilio per ſe explere natura ſolet. Et ſi in hoc pigra uideatur, iuuari debet per extremorum membrorum frictiones & ligaturas, & per cucurbitulas præcordijs admotas, demumq; per caſtorium ui in os demiſſum. Suſcitat & galbani incenſi ſuffumigium, & unguis odorati, quem blattam byzantiam uocant, & thymi.

Illud uero quod maioris momenti eſt, & cuius cauſa ad me ſcripſiſti, eſt ut prouiſio cautio'ue adhibeatur, ne per uices, certóſque uel incertos circuitus acceſſio redeat. Quæ res adeò difficilis eſt, ut plerunq; artifici, & quandoq; arti ipſi magnũ dedecus pariat: calumniantibus idiotis medicos, quod in iam longo interuallo prouidere non ualeant, ne acceſſio alia ſubſequatur. Hanc igitur prouiſionem, diuino implorato auxilio, audacter aggredientes, primo huius typi ordiniſq; circuituum cauſas inueſtigemus. Dicimus igitur, cerebri, & præcipue principalium eius uentrium imbecillitatem, malamq; qualitatẽ, ex præcedenti acceſſione derelictam facere, ut quoties reperitur in corpore materia, quæ uel per propriã ſubſtantiam, uel per uaporem, aut qualitatem, uẽtres prædictos impetere ualeat, noua ſuperueniat acceſſio, obſtructis uidelicet meatibus, & impedito ſpirituũ tranſitu, membraniſq; ipſis primo, dehinc toto corpore conuulſo.

Scopi igitur & intentiones præſeruandi, ſunt, ut primo quidem corpus uniuerſum, deinde ipſum cerebrum bene purgetur: & poſt hæc ſi quid mali humoris gignatur, ad alia ignobiliora loca retrahatur ac deriuetur: & ſi ſuſpicio adeſt, ne ex alio membro mala aliqua res cerebro mittatur, curſus huiuſmodi intercipiatur. Demũ cerebrum ipſum roborandum, & à mala omni qualitate mundandum.

Prima igitur in ordine intentio erit totius corporis euacuatio: quæ licet uarijs ingenijs fieri poſſit, præcipua tamen in hoc ſunt, uenæ ſectio, & purgatio. Incipiendum autem, ut ferè in omni caſu, in quo utrunque agendum, à uenæ ſectione. Sequenti igitur ab acceſſione die, niſi alia cauſa uetet, exterior cubiti uena aperiatur, ſanguiniſq; ſelibra, plus minus'ue, ut præſens medicus iudicauerit, extrahatur: deinde ſequentibus quinque diebus, mane hic ſyrupus bibatur: Aquæ decoctionis hyſopi ℥. 3. oxymelitis ℥. 2. Sexto die, purgatio fiat per ſcrupulos duos ſemis hieræ Iuſti, quæ recipit: Chamædryos, praſſij, ſtœchados, ellebori nigri, ſcammoniæ, agarici, piperis longi, aſſæ, ana partes ſexdecim, epithymi partes duodecim, euphorbij, interioris colocynthidæ, aloës, croci, gentianæ, ſeminis apij uulgò dicti macedonici, ammoniaci, ſagapeni ana partes octo: opopanacis, polij, cinamomi, myrrhæ, ſpicæ nardi, ſchœnianthos, pulegij ana partes quatuor, ariſtolochiæ longæ & rotundæ ana partes duas, mellis quantũ ſatis ſit. Bibatur cum uncijs quatuor aquæ mulſæ modice ſalitæ. Sequentibus tribus diebus redeat ad hyſopi decoctum, cui loco ſimplicis oxymelitis addatur compoſita. Iterumq; purgetur per hieram Iuſti, ſed maior ſit modus, hoc eſt, drachmæ unius & granorum 12. Rurſusq; reuertatur ad hyſopi decoctum, adiecto oxymelitide ſcillitico. Tertioq; per eandem hieram purgetur, quæ pondere ſit quatuor ſcrupulorum.

Expleta trina hac purgatione, per dies ſeptem reſumatur, nullumq; aliud medicamentum accipiat, quàm pyrethrũ cum melle, ita confectum, ut ſint pyrethri pars una, mellis bene deſpumati partes 4. cuius mane accipiat ſcrupulos 4. noctu dum dormitura decumbit, ſcrupulos duos. Præteritis ſeptem diebus, ſi uires bene conſtiterint, accipiat drachmam catapotiorum Alexandri, quæ recipiunt: Aloës, ſcammoniæ, bdellij, ellebori nigri, colocynthidis, gũmi ana partẽ unam, euphorbij, nitri ana p. s. Confice eum ſucco braſſicæ: da à ſcrup. duobus uſq; ad 4. prout natura & uires ferunt. Paulus loco gũmi ponit epithymũ, quod ego laudo in caſu noſtro. His autem catapotijs nõ ſemel tantũ, ſed pluries uti poterit. Sed & oxymel Iuliani

multos iuuit: & sapa quæ per totam noctem in colocynthide bene ab interioribus emundata, in cineribus calidis manserit, mane bibita, multum ualet ad uniuersum corpus expurgandum.

Cerebrum quomodo purgandum.

Quod ubi satis mundum esse uidebitur, secunda insurget intentio, cerebri uidelicet purgatio, quæ per nares quidem fiet, elaterij scrupulo, semunciæ lactis admixto, uel ipso solo elaterio in puluerem redacto naribus insufflato, uel cyclamini succo. Per os uero, si masticet passulas quarta parte pyrethri admixta: uel gargarisset aqua in qua pulegium hysopusque decocta sint, aceti scillitici quarta parte addita.

Toto autem corpore & cerebro purgato, tertia insurgit intentio, humorum scilicet auersio ad ignobiliora loca. Quæ cum dupliciter fiat, reuulsione & deriuatione, à reuulsione incipientes, cucurbitulas sub poplitibus cum scarificatione primo admouebimus, postea hypochondrijs & dorso absque scarificatione. Balneis quoque aquæ calidæ, in qua hysopus, ruta, & saluia bullierint, in extremis mẽbris utemur. Ad eandem quoque reuulsionem spectant clysmata, ex decocto earundem herbarũ, adiecto oleo rutaceo & hiera, iniecta. Balaniꝗ ex puluere hieræ alicuius ex magnis, nitro & melle compositi: hirudinesque uenis ani admotæ. Ligationes item extremorum, assiduæque frictiones cum nitro & sinapi. Sed & uomitus, siue à cibo, siue post cibum. Præcipue autem reuellunt rubificantia, & demũ exulcerãtia, extremis membris, & præcipue cruri ex quo suspicio est uapores ascendere, apposita.

Ad deriuationem uero pertinent hirudines, fronti, naribus, & post aures appensæ: cucurbitulæ ceruici admotæ, & uenarum quæ sub lingua sunt sectio, & ipsius quoque capitis frictio: quæ tamen fieri antè non debet, quàm totum corpus ad ruborem usque fuerit perfricatum. In frictionibus enim hic ordo seruandus, ut à brachijs & manibus inchoantes, ad uentrem secundo & pectus ueniamus: deinde ad crura descendentes, longiori tempore in his perfricãdis immoremur, fortioribus etiam utentes frictionibus, à superioribus semper ad inferiora trahentes. Atque ultimo loco caput ipsum perfricandum. Sed harum frictionũ hæc sola ad deriuationem, tres primæ spectant ad reuulsionem: quanquam & in ipsa quoque capitis frictione, quatenus ab interioribus trahit ad exteriora, reuulsio quædam possit intelligi, sicuti & in cauterio. Quod si reliqua non contulerint, summæ ceruici, ubi uidelicet posteriori capitis parti adnectitur, erit adhibendum: & post hoc in loco ubi suturæ anteriores caluæ cõiunguntur. Quanquam hoc postremum ad quartam quoque intentionem pertinebit, robur membranis, uentribus, & cerebro ipsi imponens: prius tamen alijs ingenijs id erit experiundum, bibendo scilicet betonicæ folia cõtrita cum oxymelite, atque ipsis in iure decoctis, & in acetarijs utendo. Ad idem facit castorium, mane cum aceto mulso uel aqua assumptum. Berbena cum uino pota.

Agarici oboli tres, hoc est, grana 36. cum oxymelite. Aristolochia rotũda cum aqua. Balsami fructus assidue masticatus. Libanotidis semen cum uino & pipere potum. Piperitis in ore retenta. Anthyllis ea species, quæ folio Ibigæ, id est, chamæpity similis est, cum oxymelite. Inter omnia uero ad malam qualitatem à cerebro tollendam, & robur addendum, maxime excellit scillæ succus, Galeni modo paratus.

Scillæ succi extrahẽdi modus.

Scillam in tenues partes manibus attritam, in uas ex quo mel extractum sit, ponito, os uasis bene obturato, pellem extrorsum toto uasis corpori apponito, exacte colligato, uas in loco ad meridiem uerso, & ab aquilonaribus uentis ita obtecto, ut nequaquam ab eis perflari possit, locato. Ea anni hora hæc facito, in qua canis exoriri ab omnibus Græcis putatur. Est autem tempus hoc dierum quadraginta, uiginti quidem numero ante eius exortum, & totidem pòst: totoque hoc tempore ita leniter positum uasis mutabis, ut omni ex parte æqualiter calescat. Exacto hoc tempore, soluto uase inuenies scillæ corpus cocto simile, effluxisseque ab eo succum, quem optimo melli miscebis, & cochleariũ magnum quotidie dabis. Corpusque

pusq́ totius scillæ exacte terens, & melli pariter miscens, eadem mensura dabis: ut tamen scias, secūdæ hoc notæ & potestatis esse. Ne tamen cochlearij nomine deceptus, aliquo eorum quæ nunc in usu sunt utaris, scias apud Galenum, magnum cochleare non plus capere quàm sex obolos, hoc est grana hordei duo supra septuaginta. Et hæc quidem de his dicta sint, quæ intra corpus accepta, cerebro robur præbent, & reliquias malorum humorum consumunt.

Ex his uero quæ extrorsum admouentur, quædam naribus, quædam auribus, quædam uertici apponēda. Naribus quidem ruta, præcipue syluestris, hysopus, sampsuchus, lauri folia & baccæ, nux myristica. Omnibus uero præstare creditur pæoniæ, præsertim maris, radix recens ex altissimis mōtibus effossa. Auribus infundatur uerus balsami liquor, si haberi potest: uel eius loco oleum antiquum oliuæ, in quo balsami lignū decoctum sit: uel liquor aliquis ex his quæ per artem chymicam moderato ignis calore ex uarijs speciebus guttatim stillauerit. Vertici cataplasma apponendum, ex pane in aqua mulsa cocto, additis amaris amygdalis. Fouendumq́ totum caput ex decocto nepetæ, & syluestris uel domesticæ rutæ. Demum ad sinapismum ueniēdum, ut ex tenui eius puluisculo uehemens fiat frictio, adiecto euphorbio, nitro, & agria staphide. Cataplasmaq́ ex eodem sinapi & caricis in acerrimo aceto pridie maceratis confectum, per horam unam ante cibum in loco ubi suturæ uerticis coniunguntur, detineatur.

Multa addere possem: uerum his, Deo adiuuante, spero uel in totum accessionem tolli, uel ita leniri ut rarius ueniat, & minore tēpore, mitiusq́ affligat: nisi congruus uictus desit: qui (ut breuibus me expediam) esse debet attenuans & præcidens, ad siccumq́ potius quàm ad humidum uergens, non uentrem adstringens, non caput replens, non inflans, non ex rebus concoctu difficilibus, uel mali succi, uel pituitam augentibus, non ad satietatem. An uero cœna plenior esse debeat quàm prandium, dissentiunt inter se Galenus & Auicenna: quotidiano enim pane in tres partes diuiso, ille duas partes dari cum fortioribus opsonijs in cœna iubet, unam in prandio, cum rebus uentrem mollientibus, ut oleribus, uel caricis, uel oliuis. Hic econtrario simpliciter duas cibi partes in prandio, in cœna unicam. Vtri autem sententiæ magis hærendum, aliàs fortè maiore ocio disputabitur. Non enim illis accedo, qui in quocunque casu & homine lautius cœnandum quàm prandendum censent. Sed quantum ad casum nostrum attinet, si accessionem noctu futuram formidauerimus, parcius omnino cœnandum consulo: si à prandio, parcius prandendum: ita ut accessio, quantum fieri potest, uentriculum, uel in totum uacuum, uel cum exiguo cibo reperiat. Nam si cauendum est, ut leuiculæ cuiusque febris accessio uacuo uentriculo occurrat, quanto hoc magis cauendum in tam perniciosо morbo? Qualiscunq́ uero cœna sit, sine uini potu fiat: sed pro uino, melicratum ex aqua in qua pæoniæ radix decocta sit, confectum bibatur. Si quando uero ob stomachum uino utendum, in prandio potius bibatur quàm in cœna, sitq́ colore flauum, clarum, tenue, gustuq́ aliquid acerbi habens. Vtatur assidue capparibus cum oxymelite conditis. Quod si scilliticum esset, longe magis conduceret.

Carnes quadrupedum uitet. Auibus, præterquam palustribus, uesci potest: assatisq́ potius quàm elixis, modo assatio sine fumo fiat: pinguedoq́ semper uitetur. Pisces, præter petrinos, dimittat: fluuialibus tamen si quando uesci uoluerit, sint omni tenacitate & pinguedine carentes, & in iure albo, quod porrū, anethum, oleumq́ & sales modicos recipit, decocti. Lac & caseus & quæcunq́ cum eis parantur fugiēda. Omnia etiam olera & legumina. Lactucis tamen, atriplice, beta, blito, brassica, per uices quandoq́ uesci potest, sicuti & lentibus & piso: nam ptisana etiam si crebrò utatur, nulla ex ea noxa sequitur. Vitandi uehementes odores, siue boni, siue mali sint: strepitus, celer motus, præsertim à cibo, atq́ rei splendi-

dæ, uel quæ uelociter aut per gyrũ moueatur, uel procul, aut deorsum sit, aspectus: uentorum perflatus, solares lunaresq́ radij, clamor, cantus altior, & in totum quæcunq; uehementius agitare sensus & cerebrum ualent. Nam exercenda sunt inferiora membra, capite quãtum fieri poterit immobili permanente. Atq; de uictus ratione hæc dicta sint: cum quibus finem fecissem, nisi occurrissent nõnulla, à Græcis περίαπτα, à Latinis amuleta uocata, quæ cum physice hunc morbum curare ab excellentibus quibusdam medicis scripta sint, quãuis à me parum sint credita, non penitus uisa sunt relinquenda. Lapillus albus uel ruber in uentre pulli hirundinis inuentus, brachio alligatus. Lapis Iaspis capnostes, hoc est, fumalis nũcupatus, in collo gestatus. Iaspis alius calamo similis in annulo ligatus. Idem facit chrysolithos, coralliũ, pæoniæ & solani radix in linteo colligata. Asini frons in corio alligata.

Habes tandem, mi fili, quod tertio abhinc mense petijsti. Moræ autem causa, nõ aduersa, ut forte suspicaris, ualetudo: satis enim belle per totam æstatem me habui: sed aliud ab alio negocium. Vale.

Ferrariæ, XII. Calend. Octob. M. D. XXXI.

IOANNIS MANARDI EPISTOLARVM MEDICINALIVM LIBER DECIMVSQVARTVS.

EPIST. I. Ioan. Manard. Andreæ Turino medico excellentiss. S. P. D. Defenditur opinio de sectione uenæ lateris patientis.

MARTINVS Hunnus Germanus magno cum fœnore me nomine tuo resalutauit: pro simplici enim & uerbotenus facta salutatione, plenã amoris in me, ne dicã obseruãtiæ epistolam, & acutissimam aduersus Curtium, medicum nostro æuo ualde famigeratũ, de sectione uenæ in pleuritide, disputationem, ab urbe reportauit. Hanc ego statim & absq; interspiratione deuoraui potius quàm legi. Deus bone, quàm acer & uigil in argumentando, quàm solers & uiuax in confutando, quàm prudens & emunctus mihi uisus es in respõdendo. Cœpi posthac perlegere cunctatius, atq; in legẽdo cogitare, in quibus tecũ, & in quibus secus & sentirem, & in quadam mea ad Iacobũ Pharusium medicum insignem epistola scriptis mãdassem. Quicquid autem occurrebat, mihi ipsi potius quàm alijs in margine tui commentarioli breuiter & cõcisim adnotaui. Hæc qualiacunq; sunt, fusius aliquantisper explicata, quoniã id à me per epistolam tuam exposcis, ad te mitto: hac tamen lege, ut eo animi candore accipias, & ea animi synceritate legas, quo à me & scripta sunt, & ad te missa. Sitq́ procul à nobis omnis lis & certamen, nisi id quod ueritatis indagandæ initur studio, & honestum ab Hesiodo primum, deinde à Galeno reputatũ est. Vt igitur iam rem ipsam aggrediar, ordine quo ipse usus es seruato, ab his quæ ab initio operis ex Hippocratis & Galeni sentẽtia tanquã axiomata supponis, incipiam. Ea sunt plus minus'ue, si bene numeraui, nouem.

1 Duplicem esse humorẽ in phlegmone, qui per uiam defluxus generatur, fluentem scilicet & fluxum.

2 Fluenti deberi retractionem, fluxo deriuationem.

3 Incipiente phlegmone prohibendum id quod influit: in antiquo euacuandum id quod est in particulari occlusum.

Præserua

4 Præseruationem, seu ut nunc uocare cœperũt, prouidentiã & cautelam aliam esse à curatione.
5 Præseruationem prius exequendam esse à medico, quàm curationem.
6 Aduertendum prius ad contrarium, posterius ex ipsa parte uacuandum.
7 Retractio ad contrarium, deriuatio per rectum facienda.
8 Vtrunq; per communes & coniuges uenas moliendum.
9 Retractio ubi sola intenditur, multo tempore præcedere debet deriuationem.

Hæc sunt quæ uel uti principia quædam ex Hippocratis & Galeni doctrina à te subijciuntur, quæ à nobis sigillatim sunt examinanda.

In primo ego tecum sentio: sed tertium membrum addo, reperiri scilicet posse in corpore phlegmonem patiente humorem, qui nec fluit nec fluxit, sed uel fluet, uel fluere, nisi alio trahatur, uel à corpore euacuetur, aptus est: huic uerius quàm fluenti deberi præseruationem.

Secundæ addo etiam quoddam genus tertium: ex ipsa uidelicet patiente particula euacuationẽ, aliam à retractione, quæ ad contraria loca: & à deriuatione, quæ ad propinqua. Sicuti alia est patiens particula, ab ea quæ contraria est, & à propinqua. Hancq; assero deberi materiæ quæ in patiente particula adeò fixa est, ut neq; per reuulsionem, neq; per deriuationem potuerit uacuari: in cuius tamen uacuatione tota cõsistit curatio, quæ ad nihil aliud tendit, nisi ad materiam, quæ tumorem præter naturam facit, uacuandam.

Tertiam sic moderor, ut dicam, in incipiẽte phlegmone, sicut & in antiqua, intentionem medici esse debere, non solum humorẽ qui fluit, sed & eum qui fluere posset, prohibere ne fluat: & eam humoris partẽ quæ iam fluxit, euacuare. Licet hanc ultimam intentionem non semper opere simul cum alia exequi possit.

Ea deniq; moderatione utor in quarto, quinto, & sexto: prouidentiam scilicet seu præseruationem quæ humori debetur fluenti uel fluxuro, aliam esse cõcedens à curatione, & magna ex parte eam tẽpore præire: posse tamen utranq; à prudente & bono medico, simul & unica uenæ sectione, in morbis præsertim acutis cõpleri: quæ in eo quod ad contrariũ trahit, reuulsio: in eo quod ad propinqua, aliquo modo dici potest deriuatio: in eo uero quod materiam in phlegmone contentam euacuat, curatio erit nuncupanda. Hancq; ab Hippocrate ceu audaciore quàm nunc sumus, lib. 2. de uictu morborum acutorum, in laterali dolore ad iugulum ascendente, & ad calefactoria non sedato, imperari.

Septimæ primã partem admitto, si contraria intelligantur, non tantum quæ maxime distant, ut infimis suprema, sed & quæ nõ maxime, ut dextris sinistra, internis externa, anterioribus posteriora. Secundæ quoq; parti libenter accedo, si hoc priuilegium nõ ita deriuationi adscribatur, ut à reuulsione auferatur. Vtraq; enim (ut tuipse etiã inferius fateris) est per rectum facienda. Satis tamẽ admiratus sum, quod hic dicas deriuationẽ fieri per rectum, & infrà in responsione ad primam Curtij rationem eam fieri dicas ad latus.

In octaua nulla est nobis dissentio. At in nona, tota (ut aiũt) uia distamus. In acutis quippe morbis (de his enim est disputatio) quãdo deriuatio post reuulsionem est necessaria, magna nec potest nec esse debet inter utranq; mora: siquidem morbus ipse acutus breuis est, & citò præterit occasio. Hæc sunt quæ in summa de tuis suppositionibus mihi uidentur sentienda.

Reliquũ est, ut relictis, uel in alium locũ dilatis tuis ad Curtij rationes responsionibus, ad solutionẽ earum accedamus, quas ipse Curtius contra propriũ dogma facit, & quibus tu maxime uideris inniti. Quarũ prima, sumpta ex quatuor modis reuulsionũ, positis à Galeno in Methodo, & cõmentariolo de reuulsione, tantũ abest ut cõtra nos cõcludat, ut opinionẽ potius nostram maxime cõfirmet. Si enim inter

reuulsiones ea connumeranda est, quæ ab interioribus trahit ad exteriora, quis unquam negauerit uenæ cubiti sectionē esse reuulsiuā, quū ex utrouis latere fiat, à costis semper trahat ad cubitum? Sed & si quis bene cōsideret, uidebit eam quoq; à superioribus trahere ad inferiora, uel econtrario: flexura quippe cubiti (ubi iecoraria uena cōmuniter aperitur) inferior est subcingente mēbrana, si manū ad genu declines: uel superior, si manū uel supra caput eleues, uel totū brachiū quantū uales, intendas, ut in sectione uenæ fit: quod Celsus sequutus, brachiū supra costā esse affirmauit: & à dextris quoq; ad sinistra, aut econtrario trahit, queādmodū in epistola ad Pharusium demōstrauimus. Expletur igitur una & eadē uenæ eiusdē lateris sectione, triplex retractionis genus: ab interioribus quippe ad exteriora, à superiorib. ad inferiora, uel ecōtrario iuxta uarios positus & cōsiderationes, & à dextro ad sinistrū, uel à sinistro trahit ad dextrum. Quare nō immeritò est inter reuulsiuas numerāda. Quicquid autem garriat Auer. susq; deq; facio: aut enim Galenū non legit, aut si legit, oscitāter legit, nec intellexit. Vnā enim eandemq; sententiā in hac re semper habuit: nec in uniuersalib. & in Methodo aliud dixit, ut ille putat, q̄ reuulsionē ad partem aliquo modo contrariā faciendam, rectitudine tamen semper seruata. Nam id quod addis de hepatis apostemate, eodē fundamēto soluitur. Sectio enim uenæ dextri lateris, reuulsiua & ipsa est: quoniam & ab his quæ intus sunt, ad ea quæ extra proculdubio trahit, & à sinistris aliquo pacto ad dextra: cū iecur, tametsi in parte totius corporis dextra situ sit, manus tamen dextræ cōparatione ad sinistra deuergat. Quare reuellere omnino & eam fatendū, sicuti & illam quæ fit incisa uena frontis, parte posteriore capitis dolente. De ea enim sic uerbū ex uerbo loquitur Gal. in uulgati illius aphor. expositione: Dolentē partē capitis posteriorē &c. Non solum statuit Hippoc. ubi opus est euacuare, sed & cum reuulsione. Reuulsio aūt ad cōtraria fit: secundū longitudinē quidem sursum & deorsum: secūdum latitudinē hinc atq; hinc, hoc est, à dextra & à sinistra: secundū profunditatē uero, ut antè & retro. Nūc igitur in posterioris partis capitis dolorib. euacuatio cū reuulsione ex fronte fiet. Ex quibus Galeni uerbis apparet, q̄ ridendi sint sapiētes illi, qui reuulsionē metientes, tantā intercapedinē requiri aiūt, inter locū à quo reuulsio faciēda, & eum ad quem, quantū distat humerus ab humero. Nam ne in gigāte quidē tantū distaret frons ab occipitio, quantū in homine mediocris staturæ humerus distat ab humero. Quanq; si totā uiam metiamur, quæ est à latere patiēte ad uenā sectam, nō multo minor erit, q̄ distātia humeri ab humero. Patet etiā ex eisdē Galeni uerbis, eandē uenæ sectionem & reuulsiuā esse & euacuantē: quod sapientes illi negarūt, dicētes eam deriuatiuam, non reuulsiuam. Patet & tertio non semper seruandum illum ordinē, ut reuulsio euacuationē longo tempore præcedat. Vide igitur quàm facile sit hoc argumentum primū soluere, nec opus sit uel asserere, Galenū aliud alio loco sensisse, uel de reuulsione, dum sola sit intellexisse, uel de alijs reuulsionibus, non de uenæ sectione loquutum, uel dextram plus trahere ad sinistrum, quàm sinistram.

Aliam dubitationē tāgis circa idem argumentū: quare scilicet dolente uno pede, Gal. cōsentit ut uena alterius pedis scindat: & similiter in manu: non aūt idem cōcedit in latere pleuritide affecto. Quæ dubitatio multos etiā ex nostris adeò angit, ut Gal. secū in hoc pugnare cōtendant, quū tamē in prōptu responsio sit & diuersitatis ratio. Vena siquidē in brachio phlegmonē patiēte, alia nō præeūte euacuatione, secari nō potest, nisi sanguis qui in toto corpore abūdat, uersus locū patientē moueat: quæ res intētioni medici in principio omnino aduersat, quærēti ad longinqua facere retractionē, non uersus patientē locū humorē attrahere. At in pleuritide, secta etiā eiusdem brachij uena, hoc est, lateris inflammationē patiētis, fit ad longinqua & minime læsa retractio. Brachiū enim satis distat à mēbrana subcingēte, nec ullam patitur inflammationē; quare non est in utraq; sectione eadem ratio. Sed restat circa

hanc

hanc materiã maior mihi scrupulus, quomodo scilicet in hac uenę pedis sectiõe, alio pede phlegmonẽ patiẽte, seruet̃ Hip. decretũ, κατ' ἴξιν, hoc est, per rectũ semper fieri iubẽtis euacuationẽ: pręcipue cũ hanc uideat̃ Gal. ei parẽ facere, quæ in manu ab eodẽ cũ pede latere facit retractionẽ, quã per rectũ fieri nemo potest ambigere. Cui dubitationi nõ aliter, meo iudicio, respõderi potest, q̃ si dixerimus, retractiões hasce, à pede scilicet ad pedẽ, uel à manu ad manũ, à rectitudinis ratiõe nõ magis cadere, q̃ eã quę fit ab occipitio, ad frontẽ trahi uel imaginari potest: ita à brachio ad alterũ brachiũ, & ab imo crure ad reliquũ: quod in iecore, iecorariæ uenæ sinistri brachij cõparato, uel in dextro latere eidẽ uenę sinistrę cõparato, nõ potest cõtingere. Si quis uero eadẽ ratiõe dicat, uenã iecorariã dextri cubiti nõ esse è directo dextræ partis subcingẽtis mẽbranæ phlegmonẽ patiẽtis: dicã, in huiuscemodi uenæ sectiõe, aliã rectitudinẽ seruari, q̃ per lineã longitudini corporis respõdentẽ, totũq; corpus in duas diuidentẽ medietates. Imaginamur in sectione uenę, diuersi lateris nullã esse directionẽ, nec eã uidelicet quæ per lõgitudinẽ, neq; eã quæ per trãsuersum, seruãdãq; pręcipue primã ubi hoc fieri possit: ubi uero nõ possit, ad alterã potius recurrendũ, q̃ rectitudo penitus deserẽda. Et hæc quidẽ dicta sufficiãt quantũ ad Achillem (ut tu uocas) repellendũ. Deinceps uidendũ quomodo Hectorẽ, hoc est secũdũ argumentũ, (ita enim & tu uocas) propulsemus. Eius uis in ordine euacuationũ uidet̃ cõsistere, inter quas præcedit reuulsio, sequit̃ deriuatio, atq; post has tertia est quæ ab ipsa patiẽte particula fit euacuatio. Cũ igit̃ sectio uenę eiusdẽ lateris sit deriuatiua, eã in acie præcedere debet reuulsio, hoc est, oppositi lateris sectio. Hęc, ni fallor, est secũdi arg. uis, quæ haud difficulter repellitur ex his quæ tuis, tertiæ, quartæ, quintæ, sextæ, addidimus suppositiõib. Reuellit enim primo uenæ eiusdẽ lateris sectio, ut in solutiõe primi arg. ostendimus. Vltimo uero, dũ scilicet sanguis exijt q in inflãmata parte occludebat̃, principali, hoc est curatiuæ, cõducit. Et ne me hæc finxisse dicas, præter id quod ex definitiõib. illarũ operationũ mea hæc dicta sequunt̃: (reuulsio enim est auersio ad cõtraria: deriuatio, ad propinqua: & tertia ex ipsa patiẽte particula euacuatio) uerba etiã Gal. 2. lib. de uictu morb. acut. eãdẽ sectionẽ uenæ cubiti, quã reuulsiuam esse ostẽdimus, euacuare sanguinẽ in inflãmatione cõtentũ, aptissime mõstrat. Iecorariã enim humerali cõparans, ait: Nos celeriter & magis q̃ alias particulas euacuare festinamus, eã quæ patit̃ inflãmationẽ, & præcipue in acutis morbis, quod interior cubiti uena facit. Et paulò post in ead. cõment. ait: Sufficiẽs indiciũ, quod sanguis ex particula inflãmationẽ patiẽte trãsumptus sit, est coloris permutatio. Liquet igit̃ ex Gal. sentẽtia, per eandẽ uenæ sectionẽ & reuulsionẽ fieri, & sanguinis in inflammatione cõtenti euacuationẽ: & quod hoc quidẽ phlegmone inchoãte fieri uelint & Hipp. & Gal. series ipsa Hipp. manifestissime ostẽdit. Vbi enim Hip. docuit, tentãdum esse à principio ut dolorẽ per calefactoria exoluamus, uariaq; calefactoria recitauit, subdit: Si ad calefactoria dolor nõ soluat̃, nõ esse ipsis multo tẽpore utẽdum. Sed dolore ad clauẽ ascẽdente inferiorẽ cubiti uenã secandam, nec à missione sanguinis cessandũ, donec color sanguinis mutet̃. Id uero q̃d in hoc loco tacuit Hip. ceu alibi dictũ, 4. lib. suppleuit quisquis fuit illius libri autor, repetens primi libri dicta, atq; addẽs, ex quo latere uena secãda. Ait enim: Si quidẽ dolor sursum ad clauẽ peruenerit, uel circa mãmillã & brachiũ, interiorẽ brachij uenã scindere oportet, ex ea, quæcũq; illa sit, parte, in qua est dolor. Quẽ locũ enarrãs Gal. inquit: Hic quoq; exequit̃ legitimæ partis sententiã, additq; nõnulla quæ intelligi tamẽ poterãt ex his quæ dixerat, quale & hoc, per rectũ lateris patiẽtis faciẽdã uenæ sectionẽ. Hæc Gal. Ex quib. liquet, eãdẽ esse huius libri quarti & libri secũdi de uenæ sectione in pleuritide sentẽtiã, adiecta cõditione semp ab Hip. intellecta, ut è directo patiẽtis particulę fiat. Cũ igit̃ (ut ostẽdimus) sectio, quã in 2. lib. præcipit, fit ab initio morbi post calefactoria faciẽda: sequit̃ eã è directo fieri debere. Nec est, ut dicas, calefactoria tentandi

gratia facta,& posse quocũq; morbi tẽpore afferri,reclamãte ipso Hipp.& ab initio quidem lib. dicẽte,primũ calefactorijs tentandũ ut dolorẽ soluamus. & paulò post: Si dolor ad calefactoria nõ soluit̃,nõ oportere multo tẽpore calefacere,quoniã arescit pulmo & pus gignitur. Nec probãdi hi mihi uident̃, qui uerbo Hipp.innixi,calefactoria nõ ad curationẽ pertinere putãt,sed ad tentationẽ:quũ tamẽ ad cõplendã primã curatiuã intẽtionẽ, hoc est,ad euacuãdã materiã in inflãmatione cõtentã,ea fieri iubeat Hip. &,quẽadmodũ ait Gal.ad attenuandũ & discutiendũ sanguinẽ in phlegmone cõtentũ. Quod si nõ sequit̃,est quia plus trahit̃ q̃ discutiat̃:quod absq; copia humorũ in toto corpore nõ accidit. Quare euacuãdũ totũ corpus uel p uenæ sectionẽ,uel p pharmacũ,nec calefactorijs amplius utẽdũ. Et hęc pro solutiõe secũdæ ratiõis uident̃ sufficere,nec opus esse ut dicamus aliã indicationẽ sumi à materia, aliã à loco:uel q̃d in pleuritide nõ sumus certi à quo loco materia fluat,sicuti in capite & utero. Tertiã rationẽ nõ adducis,neq; ego scio quænã sit:sed cũ dicas eadem uia remanere efficacissimã,ego pariter dicere possum,quod eadem uia tollenda sit.

Ad quartã accedẽdo,quæ inter omes uidet̃ ꝓbabilior,dico,Gal. uerba 13. Meth. quod auersio sit ad lõgissima faciẽda,esse sanè & eo modo quo ipse semetipsum declarat intelligẽda:alioq; semp opus esset scindere uenã,quæ per duas (ut aiũt)diametros distat à loco patiẽte,atq; in pleuritide non è talo malleolo'ue è directo lateris patiẽtis sito mittẽdũ sanguinẽ,sed ex opposito:quod nec tu,nec Auic.fatet̃.Moderari igit̃ hoc Gal.dictũ oportet per duas eiusdẽ ratas & ꝑpetuas sentẽtias,eã scilicet quã nup tetigimus,ut è directo patiẽtis loci:& alterã,ut per cõmunes uenas, adde,si placet,&nota dignas,fiat euacuatio:ne cogamur fateri uenas extremæ manus,debere in pleuritide præ alijs secari. Sed aduertẽda quoq; bene loca Gal.in q̃bus præcipit, reuulsionẽ ad lõgissima faciẽdã,atq; cũ pręcedẽtib.subsequẽtibusq; uerbis & sentẽtijs cõferẽda. Occurrũt aũt nũc mihi quatuor loca,in quibus ea uerba scribunt̃. Primus lib. 2. de nat.humana,ubi nõ ex ꝓpria sentẽtia à Gal.scribunt̃, nec quasi Hip. magni uerba,cũ pro Hippocratico libellũ illũ secũdũ Gal.nõ agnoscat, sed ueluti à nescio quo scripta,quẽ deridẽdo nouũ Prometheũ uocat: q postq̃ modo suo uenas » finxerat,edocturus earũ sectionẽ,ait: Studere oportet incisiões facere q̃ lõgissime à » locis,in q̃bus dolores fieri didicimus. Quæ uerba exponẽs Gal.autorẽ illum dãnat, q̃d nõ determinauerit,utrũ dolentib.tã partib.reuulsio influentiũ humorũ fit ad remota faciẽda,aut sanitatis tẽpore:sibi aũt uideri,hæc potius in sanis dici: uolente scriptore,redũdãtes humores assuescere ad alias ferri particulas. Secũdus locus est Artis medicinalis,q eodẽ modo intelligendus est,scilicet sanitatis tẽpore:siqdẽ de parte artis,quæ pręseruatiua dicit̃,inibi sermo habet̃. Tertius &quartus locus ubi mentio lõgissimæ huius reuulsiõis,est 13.lib.Meth. Bis aũt ibi hoc legit̃,sed secũdo loco cum explorũ adiectiõe,per quæ ostẽdit se nõ de lõgissima simpliciter locutũ,imò nec de ea,quę licet nõ extreme distet,ualde tamẽ remouet̃. Siqdẽ in affectiõib.capitis,pręfert humeralẽ mediæ & iecorariæ:& in affectiõib.iecoris,pectoris & cordis,reliquis anteponit iecorariã:cũ tamẽ apte cõstet,humeralẽ capiti,& iecorariã iecori,esse propingorẽ. Demũ generaliter loquẽs,ait: Semp aũt in omib.eas,quæ è directo. A qua directiõe cũ cadat ea uena quæ ex opposito iacet lateri pleuritide uexato, cõstat secundũ Gal. mẽtẽ,nõ hãc,sed eã quæ è directo,esse secãdã:q̃d etiã apte dixit in lib.curatiuo de uenæ sect. Nec dici potest(ut tu in respõsione ad primã Curtij ratione scribis) Gal.de illa uenæ sectiõe locutũ,quæ in cõsistẽdi uigore fit:quũ aptissimis uerbis testet̃ in eod. 13. lib. Meth. se de principijs loq inflãmationũ. Ab initio siqdẽ eius ser» monis ait:Subijciat̃ igit̃ hepar incipiẽs inflãmationẽ pati. Et paulò post:Oculis inflã» mationẽ pati incipiẽtib.& in iocinore cũ phlegmone laborare incipit,& in renib.si» cuti si renes. Et ne lõgiores simus in re manifesta,in tota illa serie de principio loquit̃ inflãmationũ,atq; uniuersaliter cõcludit faciendã è directo euacuatiõnẽ. Verũ quo pacto possunt Hip.& Gal.quãdo secãdã uenã in pleuritide ex directo dicũt,in cõsistendi

ſtendi uigore intellexiſſe, ipſo Hipp. quaſi prǫconis uoce in aphor. medicis clamāte: Incipientib. morbis ſi qd uideť mouēdū, moue: cū aūt in cōſiſtēdi uigore ſunt, quietē habere melius eſt. Galenoq́ in hæc uerba ei ſuccinēte, in illorū morborū principijs in qbus ſpes eſt ſaluari debere laborātē, tentandū eſt afferre maiora auxilia, de qbus dixit Hip. ſi quid uideť mouēdū, moue. Sunt aūt hęc, phlebotomia præcipue, interdū etiā purgatio, quorū neutrū in cōſiſtēdi uigore accipiendū. Niſi igiť uoluerimus fateri, Hip. & Gal. ſibijpſis pugnātia ſcripſiſſe, dicere nō poſſumus, eos dū uenā ſecari, uel purgatoriū medicamē dari præcipiūt, de cōſiſtendi uigore fuiſſe locutos, in quo maiora auxilia penitus interdicūt, & quieti indulgendū, ratio ipſa, quæ plus ualet q̄ oīs autoritas, pſuadet: purgationē tamē ſicuti & uenæ ſectionē ab initio quādoq́ cōcedentes. Quod certe mirū eſt te alioq oculatiſſimū, apud Gal. nō legiſſe, eū locū exponēte, quē tu ex 4. lib. de uictu morb. acut. citaſti. Subijciā aūt Gal. uerba, à me utcūq́ ex tēpore trāslata: Pharmacū exhibēdū quarto die abſq́ determinatiōe dixit: in nullo enim auxilio laborāti afferēdo intentio habēda eſt ad dierū numerū, ſed ueluti Hip. inquit, aut ſtatim ab initio priuſquā humores firmētur, exhibēda eſt pharmacia: aut poſterius, quādo iam fuerint cōcocti. Quare & circa primā diē, interim & ſecundā & quartā, interdū & quintā pharmacū exhibuimus, nō in quarta ſolum, quēadmodū ille ſcripſit. Hæc Gal. Quibus ſi addideris ea quæ ab eodē in principio huius cōment. ſcribunť, aperte cognoſces, ſectionē uenæ & purgationē, quas Hip. lib. 2. præcepit, eſſe in pleuritide ab initio faciendas. Ait enim: Pleuriticū nominauit, eū qui ab Hip. in parte libri legitima dictus eſt, in quo purgat eos qui ita ſe habent pleuriticos. Hæc Gal. eos qui ita ſe habēt intelligēs, in quib. ſcilicet dolor eſt in inferiore thoracis parte, quos ſe quādoq́ purgaſſe prima die Gal. fatetur, atq́ ut ſequens eſt, in principio (quocūq́ trium modorū apud medicos notorū principiū accipiať) in quo etiā principio, dolore aſcēdente, ſectionē uenæ facit. Nec dici poteſt (ut tu dicis) quod Hip. hoc pharmacū dederit, ad materiā antecedentē uacuādā, cū loco ſectiōis uenæ eo utať, per quā euacuari uoluit materiā in inflāmatiōe cōtentā, q̄ ad iugulū uſq́ & ad brachiū dolorē facit, eādēq́ intentionē euacuādi per pharmacū in dolore ad præcordia declināte habere uideať, ut ſcilicet utraq́ & reuellere, & materiā in inflāmatiōe cōtentā, ualeat euacuare. Sicuti enim purgatio ad cōtrariū trahit, qa à ſuperiorib. ad inferiora: ita & uenæ ſectio è directo facta, ad cōtrariū multis modis trahit, ut ſuperius (ni fallor) demōſtratū eſt: ambæq́ ꝑpterea cōtrarietatis ratiōe pariter reuulſiuę dici merenť. Gal. tamē, quēadmodū in epiſt. ad Pharuſiū ſcripſi, in hac purgatiōe receſſit ab Hip. q̄d adeò clarū eſt, ut mirari ſatis nō poſſim, eſſe uiros alioq excell. q dicāt Gal. aliqñ ne latū qdē unguē, unquā ab Hip. receſſiſſe: cū nulla ferè ſit Hip. cōmētatio, in cuius expoſitiōe nō ſemel eū (modeſte tamē) reprehēdat: præſertim ſi pro Hippocraticis habeamus, quæcūq́ ſub eius titulo & nūc leguntť, & apud antiqores ſunt lecta. Sed & in legitimis magni Hip. lib. exponēdis, ut erat liberi animi, & nullius addictus iurare in uerba magiſtri, modo ordinē, modo uerba, ſed & interdū ſentētiā quoq́ nō approbat. Sed ut reliqua nūc dimittamus, qs nō cognoſcat in hac parte pro Hipp. Gal. nō ſtare? ſcribēte Hip. ſi ſubter ſeptū fuerit dolor, & ad clauē nō adnuat, mollire aluū oportet, aut nigro elleboro, aut peplio: Galeno uero ipſo, poſt q̄ Hip. uerba expoſuerat, dicēte, Cognoſcere qdē hęc oportet & meminiſſe, nō ſemp uero in pleuriticis uti. Quod enim dixerat Hip. agere oportere, Gal. dicit nō ſemper agēdū: nec ſolū dicit, ſed ratiōib. probat, etiā ex aphor. (cuius initiū, In acutis paſſiōib. rarò, & in principijs, pharmacijs utēdū) atq́ ex febris uehemētia, in qua etiā ſi dolor ad præcordia perueniat, per ſectionē potius uenę, q̄ per pharmaciā euacuatio faciēda, qa maius periculū in ea eſt, & maiori infortunio ſubijciť, præcipue quādo naturæ ægrotātis experiētiā nō habuerimus. Quod igiť Hip. dixit, ſermone abſoluto oportere fieri, hoc Gal. rarò faciēdū dixit, & ſolūmodo duab. ſtātib. cōditionibus, febri ſcilicet nō uehemēti, & cognita per experiētiā ægrotātis natura.

Aphorismus aũt à Gal.adductus,clare ostẽdit,pharmaciã hic ab Hip.pręceptã,esse intelligẽdã in principio:alioqui nõ esset proposito Gal.deseruiẽs,si Hip.in lib.de uictu morb.acut.de pharmacia,in cõsistendi uigore dãda,intellexisset, quũ aphor.de principio loquaĩ. Vtrunq; igiĩ liquet,& Hip.de euacuationib.in principio faciẽdis locutũ,& Gal.cũ Hipp.in sectione uenæ sentisse,sed in pharmacia ab eo discordasse. Pariter quoq; tolliĩ,quod à te dictũ est,Hipp.nõ de præseruatiõe,sed de curatione tãtũ locutũ,quæ morbo iam facto debeĩ. Nõ enim cõsueuit Hip.præseruationẽ à curatiõe,in morbis adhuc fiẽtibus distinguere: sicut nec semp eos actus distinguit Gal. Hippoc.siquidẽ in aphor.inquit:Quæcũq; ægritudines à plenitudine fiũt,euacuatio sanat.Quem aphor.Gal.enarrans,delirare quosdã neotericos dicit,asserẽtes ablationẽ causarũ morbos facientiũ nõ esse curationẽ,sed pręseruationẽ:ibi esse solã curationẽ dicens,ubi nõ adest causa faciens:ibi præseruationẽ,ubi causa quæ adest, nondũ morbũ facit:tũc mixtã quodãmodo præseruationẽ & curationẽ,cũ facit:nec habere propriũ nomẽ:& propterea aliàs alio,in hoc opere medicos uti,modo curationẽ,modo præseruationẽ uocãtes. Dicere igiĩ,Hip.docuisse curationẽ nõ præseruationẽ,est in nomine(ut Gal.ait)litem facere:& ut in cyclicis & clamorosis disputationib.fortè tolerari possit hæc responsio,in his certe quæ pacato animo tractanĩ,fuga potius uideĩ q̃ defensio,præsertim cũ nullibi Hipp.aliã docuerit uenæ sectionẽ, neq; in pleuritide,neq; in alio quouis morbo,q̃ quæ per directũ:tacẽdoq; semp aliã, & hãc laudãdo,etiã tacẽdo nos monet,eã quæ ex diuerso fit latere,semp fugiẽdã:& quoties iubet uenæ sectionẽ,eã iubere quæ fit per directũ.Quod cõsiderãs Gal.obseruãsq; diligẽter ea quæ q̃tidie in ægrotis uidebanĩ,& quæ Hip.exacte custodiens scripserat,unũ & primũ caput esse dicit,sanguinis eruptiões:quæ per rectũ fiũt,maximũ afferre ęgrotãtib.emolumentũ:& quę ecõtrario,nõ iuuare,sed dissoluẽdo uires potius obesse.Quod ubi in lienis & iocinoris tumorib.mõstrauit,ad oprationes artis cõuersus,idem in cucurbitulis & uenarũ sectionib.cõtingere ostẽdit. Deinde ad pleuritidẽ ueniẽs,subdit:Verũ & in pleuriticis quæ ex directo patiẽtis lateris uenæ sectio,euidẽtissimũ multoties demõstrauit iuuamẽtũ:quæ uero ex opposita manu, aut omino exile,aut post tẽpus. Videre igiĩ hinc licet,& præponi eã quæ ex directo alteri:& Galenũ ad sic sentiendũ,nõ tantũ Hip. autoritate ductũ,quãtũ naturæ imitatiõe,& longi tẽporis obseruatiõe. Quod si(ut dicis) nõ ex pposito ibi locutus est, ad quemnã quæso aliũ locũ ptinere hæc tractatio magis poterit,cũ liber hic peculiariter sit sectioni uenæ dicatus,& in eius procemio quærẽdũ inter reliqua dixerit,an differat,quãcũq; quis maluerit uenã secare,cũ omes ęque in omni iuuẽt affectione: an quẽadmodũ Hip.& alij probatissimi medicorũ uoluerũt,magnũ discrimen sit,si hãc uel illã secueris.Quod discrimẽ quũ in hoc loco ex eiusdẽ Hip.uerbis mõstrauerit,nescio quomodo dici possit,nõ ex pposito locutus. Sicuti nec etiã uideo,quo pacto credẽdũ,sectionẽ ex directo in pleuritide nõ posse fieri ab initio:præsertim quũ ostẽsum sit,eã retrahere semper,& quãdoq; si mutatio coloris expecteĩ,ex loco euacuare,atq;,ut sequens est,triũ uenæ sectionũ uim habere:Reuulsiuæ quidẽ,quatenus ab interiorib.ad exteriora, à subcingente uidelicet mẽbrana,quæ intra thoracẽ est,ad cubitũ,atq; à dextro ad sinistrũ,uel econtrario,& aliquo etiã modo ab inferioribus trahit ad superiora. Deriuatiuæ,quia ad brachiũ trahit, à latere non ualde longinquum. Demũ & ex ipso loco, si sanguis eousq; sinatur fluere,quoad ille exeat, qui in phlegmone continebatur : quod permittere optimũ est, inquit Galen.lib.de uenæ sectione, in omni magna phlegmone,quæ est prope sectam uenam. Nemo autem mirabitur eandem uenam eiusdem loci comparatione,dici longe & propè, qui sciat eas uoces de numero earum esse,quæ relatiuæ nominãtur. Iecoraria quippe uena prope membranam inflammatam est,uenæ extremæ manus uel tali relata. Si igitur Hippocrates & Galenus ita in pleuritide sicut & in alio quouis morbo,eam

bō,eā quæ per directū fit uenæ sectionē semper laudarūt,atq; ei quæ per aduersum prætulerūt,neq; unquā inueniunt aliter scripsisse: quis duabus uocib. quibus Gal. usus est, *cōtrarij* scilicet & *longissimi*, motus, (quas tamē sanè intellectas mōstrauimus ei quæ per rectū conuenire) dicere potest,eā quæ in aduerso fit cubito,in aliquo uel casu uel tēpore,iuxta illorū sententiā,in pleuritide esse præferendā: quas certe uoces, *cōtrarij* scilicet & *longissimi*, nō ex nostra (ut plerūq; fieri solet) imaginatione,sed modo quo ipsemet Gal. uoluit,intelleximus: atq; uel ex hoc unico fundamēto dilui,quæcūq; ex uerbis Hippoc. & Gal. aduersus hāc sententiā fiūt argumēta,mōstrauimus. Quo uero modo tueri se possint,qui Arabas secuti, uenā cōtrarij cubiti primo,postea eam quæ è directo est,scindūt,in quadā mea ad Pharusiū epist. monstraui. Quā si fortè tantū tibi ocij quādoq; erit ut legere possis,unà cū alijs meis multis nugis,ad te mitto,rogans obtestansq;, ut quæcunq; non probabis,quæ necessariò plurima erunt,obelo confodias. Malo enim tali ense pereant, quàm miseram uitam agant. Vale,& me ama. Ex Ferraria, V. Idus Iulias, M. D. XXXI.

EPIST. II. Iacobo à Barthen Dantisco,uarijs malis affectibus quinquennium afflicto.

Onsideratis diligenter his,quæ tum ex tuis literis,tum ex colloquio sæpenumero inito,de tuis malis affectib. intellexi: iudico omniū malorū, quæ pateris,causas esse,atrā bilem & pituitā,in toto quidē corpore,sed præcipue circa præcordia,ostiūq; uētriculi,quod πυλωρὸν Græci nomināt,coaceruatas,atq; inde ad cerebrum fumidos uapores mittētes. A duobus aūt hisce humorib. ita oriri quæcūq; te uexāt symptomata,ut nōnulla utrūque,nōnulla alterū tantūmodo sequātur. Nam capitis dolor & ueluti quassatio,& eiusdē ac oculorū grauitas & caligatio,auriū sonitus,ructus, somniorū copia & uarietas,totius corporis segnities,utriusq; humoris sunt germina. Frōtis uero calor,aluus adstricta,arida scabies,pruritus,dentiū corrosio,immodicus appetitus,atrā bilē peculiariter consequi uidenī: sicuti somniorū obliuio,nariū obstructio,spirādi difficultas,mucus,& screatus multus,mingēdi difficultas,cū lotij tamē copia,pituitæ redundantiā. Cūcta igit hæc,præter frōtis calorē,pruritū,& dentiū corrosionē, à frigida sunt tēperatura,quæ à naturalib. p̄cipue mēbris,ad loca patientia trāsmittitur. Frōtis uero ille calor quādoq; perceptus,pruritus & dentiū corrosio ab ea atræ bilis parte fiūt,quæ maiorē passa adustionē,ad quēdā modū calorē cōtraxit. *Pituitæ & atræ bilis incōmoda.* Curatio igiī & præseruatio uniuersorū cōgrue fiet,si duo illi mali & redūdātes humores ita coërceanī,ut posthac modicè habētes,inter proprios fines delitescāt,atq; mēbra,quæ ab eis lędi cōsueuerāt,adeò robusta reddanī,ut se ab eorū impetu,si quādo inuaserint, tueri ualeāt. Duo aūt hæc,quatuor salubrib. causis absoluenī: his uidelicet quæ sumunī,quæ gerūtur,quæ educunī,quæ foris admouenī. Sumēda sunt,cibus,potio,medicamēta,aër. A cibis ergo orsi,uitāda esse dicimus,cōcoctu difficilia,crassos humores gignētia,& quæcūq; immodicè uel calefaciūt,uel infrigidāt. Vitādi ergo pisces magni,tenaces,& omnes quotquot in aquis stantibus capiunī. Qui uero ab his immunes sunt,aromatib. uel odoratis herbis sunt cōdiēdi. Elixi præcipue conueniunt: sed & assi tolerātur. Oua quocūq; modo parata,præter gallinacea,sorbilia uel tremula. Lac,caseus,butyrū,& quæcūq; ex eis escæ paranī. Carnes seu aquatiliū & syluestriū,præter phasianos, perdices,& paruas auiculas,quæ in dumetis pascunī. Salita omnia,& multis aromatib. uel acribus radicib. cōdita,frixaq;,& ex assatiōe ueluti exusta. Fructus omēs,præter pistacia,passas uuas,auellanas. Legumina omnis generis. Omnia olera,præter mentā,apiū,q̄d petroselinū uocāt,saluiā,pulegiū,origanū: quę tamē medicamēti potius,q̄ cibi ratiōe toleranī. Frumētacea omīa, hordeo,farre & auena exceptis. Panis azymus,minus uel nimis coctus: clibanitius;

uel alio quouis modo, præterquã in furno coctus. Crapula demũ, & quantũ per patriæ consuetudinē licet, ciborũ uarietas. Potus sit uel uini mediocris, uel ceruisiæ hordeaceæ, uel medonis uocati, quibus pauci lupi salictarij flores sint adiecti: uel pura mulsa aqua in qua assatus panis sit extinctus, uel anisorũ semina decocta. Medicamenti potius quàm cibi ratione potes, rarò tamen, ℥. 2. uini Cretensis, quod Maluaticum uocāt, mane bibere: capite tamen nō multum laborāte. Medicamenta sint, quæ præcidendi, attenuandi, & roborandi uim habeāt: qualia sunt inter simplicia, absinthiũ, anethum, melissophyllum: semina anesi, fœniculi, cumini: casia (quæ Cinamomũ dicitur) zingiber, piper. Ex his possunt parari aromata, addendo præcipue æstatis tempore tantundem sacchari. Inter cōposita: Syrupus de mentha, de absinthio, de calamintha. Electuariũ, aromaticũ rosatum, diambri, diamoschon.

Aëris, cuius inspiratio semper necessaria est, maxima habenda cura, ut sit purus, nō occlusus, nō eximie uel calens uel frigens. Et si quādo calefaciēdus erit, lignis potius siccis & odoratis: idq; nostro potius more fiat, quàm (per fornaces quas stubas uocatis) uestro. Debet etiã ab omni malo odore esse penitus immunis: quod per suffumigiũ agallochi, uel bēzoi uocati, cōgrue fiet. Et hæc quidē de sumēdis dicta sint.

Facienda, motu, somno, Venere, studijs, cōprehenduntur. Motus sub se cōtinet ambulationem, cursum, equitationē, aurigationem, nauigationem, & id genus reliqua. Sed & exercitiũ proprie acceptum, quod supra dictos motus addit spirationis mutationem. Nullus enim motus uerè exercitiũ dici potest, nisi adeò uehemens sit, ut anhelare quodammodo cogat. Quod ut summæ utilitatis est, si cibum præcedat, ita maxime noxiũ si sequatur. A cibo igitur uel quiescendum penitus est, uel leniter corpus mouēdum. Et quod de exercitio dictum est, de frictione etiã intelligendum, quādo & ipsa motus quidam est. Quemadmodũ uero motũ cibus, ita hunc somnus sequi debet, ita tamen ut inter utrunq; quies mediet. Somnusq; nocturnus sit, nō diurnus, nisi aliqua causa intercesserit, quæ noctem insomnem ducere coëgerit. Sit autem somnus horarũ ad summũ octo, nec corpore supino, sed primo supra dextrũ, secundo supra sinistrũ latus fiat. Ad agēda quoq; uenerea pertinēt: à quibus abstinere Christiana religio iubet eum, qui uxorem non habet: cui potius obediendum, quàm Galeno, modicũ eorum usum & per interualla, in tuēda ualetudine cōmendanti. Ad peragēda quoq; referũtur studia, quæ non alia ad te pertinere puto, quàm literarũ, in quibus laborãdum non est, nisi ubi cibus iam descenderit. Quo tēpore nec assidue tibi cōgruit uel legere uel scribere, sed utrũq; crebrò interrumpendum. Ita enim & minus lęderis, & alacrior ad illa reuerteris. Sed de agendis hæc dicta sint: ad tertium, hoc est, ad euacuanda ueniendum.

Ventris igitur excremēta singulo quoque die procurãda, & lotiũ ciendũ. Quod si spōte, uel nequaq;, uel ægre eunt, illa uel clysterib. uel uini fece, uel sena, uel polypodio, uel siliquæ Aegyptiæ carne educēda: hoc uel adianti, uel elij, asparagi, uel pãpinellæ uocatæ, uel aspleniј decocto ducendum. Euocãdus præterea modicus sudor, & ea quæ obtutũ effugit euacuatio adiuuãda: quæ si per frictionē & motus suprà recitatos, quantũ uidebit opus esse, fieri nō uideatur, per ea quæ extrorsum occurrent erit adiuuãda: de quibus paulò post mentio futura est. Antea enim docere oportet, quo pacto redundãtes humores uacuãdi sint, si qui fortè aderũt, quod uix uitari poterit. Purgandũ igitur bis in anno corpus uniuersum, hicq; humores præcipue, ex quibus omnes tuos malos affectus diximus prouenire. Veris purgatio per potiones molienda, quæ recipiunt: Senæ ʒ. 6. epithymi ʒ. 1. myrobalanorum chebularum pulpæ ʒ. 1. s. sampsuci ʒ. 2. Bullient hæc omnia in sex uncijs aquæ, tantisper donec media pars aquæ superſit, cui addendæ syrupi de stœchade ℥. binæ.

Sumenda autem hæc potio, diebus ut minimũ decē, ex qua nisi cōgrua euacuatio fieri uideatur, tertio quoque die una ex his pilulis ante eam deglutienda ueniet:

Agarici

Agarici ℈. 2. pilularum ex Cianeo lapide, quem Lazuli uocant, ℈. 1. nucis moschatæ grana 6. cum aqua sampsuci formẽtur tres. Vbi satis mundum corpus fore uidebitur, roborãda nobilia membra per hanc antidotũ, mane & uesperi uacuo uentriculo deglutiendam: Sacchari rosacei ℥. 3. aromatici rosacei ℥. 1. misce. Autũno purgatio per hæc facienda: Fumariæ, senæ, polypodij ana ℥. s. pulpæ myrobal. citrinarum, seminis intybi ana ʒ. 1. foliorum mollium boraginis manip. 1. Bulliant in libra media aquæ, ad mediæ partis consumptionẽ, abiectisq; speciebus quæ bullierunt, addatur decocto, Syrupi de fumo terræ, & syrupi facti ex aqua in qua rosæ quinquies mutatæ maduerint, ana ℥. 1. Post has potiones decies plus minus ebibitas, hac confectura utendum: Sacchari rosacei, boraginacei ana ℥. 1. s. maceris ʒ. 2. seminis intybi ʒ. 1. cum iulebo rosaceo ad congruam formam reducantur, eiusq; miscellæ semuncia, cœna bene concocta, mane deglutiatur. Atque in hunc modum educenda quæ redundant, cauendumq; ne similia deinceps aggregentur.

Superest demum ut ad ea quæ extrinsecus admouenda sunt, accedamus: quæ hisce generibus continentur: aëre, aqua, balneo, oleo, unguento. Aërem inhabitet quantum potest, tum calore, tum etiam crassitie mediocrem: fenestræq; cubiculi ubi moratur, inter occasum & meridiem spectent: solaresq; radios quantum ualet, lunares semper deuitet. Balneo totius corporis utatur ex aqua, in qua saluia, origanum, pulegiumq; bullierint. Caput crebro abluat lixiuio ex sublimi cadente, in quo chamæmelum & lauri folia bullierint. Post balneum, uniuersum corpus bene perfricetur: & post frictiones, oleo oliuæ dulci inungatur, præter capitis suturas, quæ ex oleo per chymicã artem ex uera terebinthina & nuce moschata extracto, erunt inungendæ. Oleum tepidum auribus instilletur, in quo ruta, sampsucus, & lauri baccæ bullierint. Mane naribus per digitum uel pennã, molle ceratum infundet, quod sit hoc modo paratum: Olei nardini ℥. 1. pulueris piperis albi ʒ. s. ellebori albi ℈. 1. cum pauca cera fiat molle unguentum. Puluerem crebrò naribus admoueat huiusmodi: Nucis moschatæ ℈. 3. gariophyllorum ℈. 2. benzoi ℈. 1. ambræ ℈. s. moschi grana 5. Potest ex eisdem pulueribus cum laudano in aqua rosacea resoluto in eundem usum pila parari. Dextrum hypochondrium unguento inungatur, quod habeat: Olei de absinthio ℥. 1. s. pulueris sandalorum citrinorum ʒ. 1. cinamomi ʒ. s. ceræ & aceti rosati parum. Gingiuæ & dentes cum melle rosaceo perfricentur, cui puluis corallorum alborum sit adiunctus, ut sint ipsius mellis rosacei partes 8. & corallorum 1. Ventriculi os fouẽdum uino, in quo menta & calamus aromaticus & mastiche decocta sint. Lienis regio ex oleo de capparibus, cui adiectus sit succus asplenij, uel ipsius herbæ puluis, & exiguũ acetum, inũgatur.

His præsidijs spero te, mi Iacobe, Deo optimo maximo iuuante, ualetudinẽ priorem recuperaturum: qua instaurata, si in Italiam reuersus me adhuc superstitem inueneris, dabis operam ut me reuisas: sin minus, quod magis credo, pro salute animæ meæ ad Deum preces fundes. Interim tamen celebriores aliquas herbas, ex his quæ apud uos nascuntur, ad nos mittes: atq; si tibi occurrerit succini frustum, in quo uel muscæ, uel formicæ, uel insectilium id genus aliquod occlusum sit.

Ex Ferraria, IIII. Idus Martias. Anno à reparato per CHRISTI natiuitatem mundo, M. D. XXXIIII.

EPIST. III. ad Alphonsum Guarinum, de uini temperatura.

Vm ex ueterum autorum lectione, longoque usu didicissem, quàm arduum sit inter doctos uiros inuicem dissidentes, se ueluti mediatorem & arbitrum interponere: onus à te mihi iniunctum, quantum salua amicitia ualebam, detrectaui. Verum tibi iterum atque iterum roganti, reluctari diutius non ualui: cui antequam in hanc lucem prodires, me ex asse debere cognoscebam, qui patrem tuum Baptistam, morum integritate, incomparabili grauitate, bonarumque literarũ peritia, nemini secũdum, præceptorem habuerim: & Alexandrum fratrem ceu paternarum uirtutum hæredem, semper coluerim, & admiratus sim: Vt auum Guarinũ prætermittam, cui uniuersa Europa, quicquid elegãtiæ, quicquid peritiæ & nitoris in utraque lingua habet, totum debet, & ueluti bonarum literarũ parentem ueneratur, & adorat: Te etiam ab ineũte usque ætate maiorũ uestigia sequentem semper amauerim, & in magna habuerim & habeam expectatione. Accipe igitur meam de uinorũ temperatura sententiam, itaque accipe, ut neutri parti ne præiudicij quidem, sed nec maioris cuiusdam testimonij loco censendam. Vale mi charissime Alphonse, &, quod facis, in dies magis magisque fratris, patris & aui uirtutes æmulare.

Ex ædibus nostris, X. Calend. Maias, M. D. XXXIIII.

IN uniuersa naturæ historia haud temere rem inuenias, in qua tot agnoscantur fastigia, quot in uinorũ genere. Nam ut consistentias, colores, odores, uiresque prætercam, nonnulla aquea, aliqua acida, alia austera, alia dulcia, alia amara, alia acria, quædam diuersis mixtisque saporibus sunt affecta. Saporis autem hæc multiplicitas non tantum in alijs atque alijs generibus, sed & in uno eodemque genere, pro soli natura & cultu, pro diuerso uitis ad solem aspectu, pro arborũ quibus maritatur conditione, pro uuæ maturitate, atque pro ipsius ætatis etiam uarietate contingit. Iuxta quorum saporum discrimina, temperaturas quoque uariari necesse est: nec in qualitatibus passiuis solum, de quibus est inter excellentes hosce medicos controuersia, sed in ipsis quoque actiuis, in calore uidelicet & frigore. Alba enim & tenuia, aquosa uocata, sicuti aquæ consimilem nacta sunt formam, ita & uiribus ab ea non magnopere remouentur: quare non solum humida, sed uel frigida, uel certe parum calida dicenda sunt. Austera uero, & stryphna à Græcis, à nobis acerba uocata, ut in qualitatibus actiuis non multum ab aqueis recedunt, ita in passiuis non parum discrepare credenda sunt. Quemadmodum & acida, quæ si exacte acida sint, frigida potius quàm calida putanda uidentur. A tribus autem iam dictis generibus, dulcia, amara & acria, plus minus'ue abesse credendum est. Nam quæ exacte dulcia sunt, calida modicè esse nemo dubitarit: sicuti amara quãto dulcibus calidiora, tanto acribus esse minus calida. At quæ cõmixta ex uarijs hisce saporibus sunt, pro mixtionis uarietate mixtam quoque temperaturam habere necessarium est: sicuti quæ nullum ex iam dictis saporẽ præ se ferunt, sed ueluti sine alia quàm uini ipsius propria qualitate se gustui repræsentant, medium locum inter omnia enumerata tenere uidentur, ut scilicet intelligamus totam uinorũ latitudinem, duobus extremis claudi: uno quidem uel simpliciter frigido, uel certe aquæ frigiditati ualde proximo: altero, ut acerrimo, ita ad quartum proxime calidorum ordinem accedente. Quorum extremorum unicum quidem sit exacte medium, æquali uidelicet interstitio ab utrouis extremo semotũ: quod diuersa utrinque derelinquat media, calidiora uidelicet & minus calida, prout huic uel illi extremo sunt propinqua magis: quæ tot sunt, ut uix ualeant numerari. Nobilibus enim, quæ Plinij tempore ferè 80. erant, pleraque no-

bilia

post Plinij tempora sunt addita: totq; ignobilia, ut nulla sit patria in qua peculiaria multa non sint reperta.

Est præterea in uinis sicuti & in multis rebus alia habenda cõtemplatio, quod scilicet & cibi & medicinæ subire rationem possunt. Cibi quidem, quatenus à calore naturali uicta, in substantiam transeunt membrorum: medicinæ uero, quatenus in ipsum corpus agentia eius immutant temperaturam. Primum si in uinis consideremus, plus minus'ue, calida tamen & humida omnia esse dicemus, iuxta uidelicet maiorem minorem'ue ad hoc ut in sanguinem cõuertantur aptitudinem. Si secundum, præter illa quæ aquea penitus sunt, uel exiguo quodam interuallo ab eis remouẽtur, reliqua calida & sicca dicemus. Sed & illud nõ prætereũdum, uina quantumuis sicca uiribus sint, actu tamen fluida humentiaq; dici posse. Nemo igitur qui hæc considerauerit, uitio uertere debet, uel inscitia alterum horum duorum medicorũ damnare: quando habet uterq;, & autores medicinæ primarios suæ sententiæ fauentes, & rationes & res ipsas suffragantes. Hippoc. enim libro 2. de uictu, prius (quod sciamus) cum uinum calidum & siccum simpliciter esse dixisset, paulò post ait: Ex uinis nigra & austera sicciora, dulcia nigra humidiora. Et paulò post subdit: Humiditatem facientia. de eisdem dulcibus, ut ego arbitror, loquens, quatenus cibi rationem subeunt. Quod ex illis ostenditur quæ de defruto paulò post scribens ait: Ideo humectat, quia nutrit. Sequutus Hippocratem Galenus, ubi de medicamentis loquitur, uinum calidum & siccum esse, absolute & simpliciter affirmat: ad ea uina respiciens, quæ ueré uina dici merentur. Hæc enim siue intra, siue extrà corpori temperato admoueantur, & calefaciunt & exiccant. Nisi enim sicca essent, ulceribus humidis non conferrent: nisi simul calorem haberent, pituitosos non iuuarent: sed neque crassiorem sanguinem in uenulis oculorum abundantem, diffunderent & euacuarent: ucrum nec immodicam & inexhaustam appetentiam, quam caninam uocant, sanarent. Vbi uero idem Galenus uina sub alimenti uel fluidæ quam in se habent naturæ ratione considerat, ea humida esse non abnegat: ut & in expositione illius aphorismi, Facilius est impleri potu quàm cibo. Et in 7. Methodi, in qua parte docet siccas intemperies per cibos sanare. Nam quæ in lib. de tuenda sanitate traduntur, nemo dubitauerit ad cibos pertinere. Sicuti & quæ in expositione libri introductorij de pulsibus, quum dicat eam quæ ab ipso adiectionẽ fit celerem esse, afferatq; ipsius Hippocratis uerba, in lib. de humoribus scribentis: Qui celeri egent appositione, his res humida remedio est. Humidã rem uocans eam quæ substantiã fluentem habet, non solidam. Quod etiam lib. 1. de uictu morb. acut. scribit, uinum & melicraton magis humectare quàm aquã, non de simplici, &, ut ita dixerim, qualitatis humectatione intelligi potest: quoniam quantumcunq; humidum uinum intelligatur, non tantũ habere humidæ qualitatis potest, ut aquam quæ humidissima est, superet. Quatuor elementa suas qualitates summas habent, Galeno teste. Humiditas ergo qua uinum aquam præcellit, in hoc intelligenda, quod post utriusq; potum substantia membrorũ eius qui uinum ptisanæ præbibit, magis humida remanet. Secundo autem lib. uinum non aquosum his dari præcipit, qui ex cœna præter consuetudinem demissa exinanitas uenas habent, non humectationis maioris gratia, sed ut robur imbecilli iam facto ob inediam uentriculo subministret, quemadmodum in eius loci expositione docet Galenus. Quod certe uinum non facit, nisi quatenus cibi rationem habet: quam aliam esse ab ea quam ut medicamentum sortitur, ex eodem Galeno apertissime monstratur in expositione illius aphorismi libri quinti, cuius principium est, Si inebriatus quispiam repente inuocalis fiat. Ait enim de uino loquens: Substantiæ igitur copia neruis affert conuulsionem: rursus autem qualitate, sanat eam quam fecit affectionem, neruos calefaciens & exiccans. In quibus uerbis, si uspiam alibi, aperte uini etiã nobilis & uinosi,

Vina cibi et medicinæ rationẽ subire.

Dd

alioqui non inferret ebrietatem, uim duplicem demõſtrauit, humectandi uidelicet, dum conuulſionem facit: atq; exiccandi, dum iam factam remouet conuulſionem. Quare nec culpãdus Gaionus, qui calidum & humidum: nec Fumanellus, qui calidum dixit & ſiccum: ſed & hic, & ille, non uitula, ut Maro inquit, ſed lauro dignus & auro: ſi modo bonas has lites nõ cõtendendi cupiditate, ſed ueritatis ſtudio proſequuntur. Congratulandum autem noſtro ſeculo, in quo non, ut olim, de medicinæ ſubiecto, non de primo ultimo'ue ſanitatis aut morbi momento, atque cæteris id genus ſophiſticis nugamentis, ſed de ipſiſſima (ut ita dixerim) medicina, hoc eſt, de his quæ ad opus ipſum & artis finem ſpectant, diſputatur.

EPIST. IIII. pro Reuerendiſs. Cracouienſi Epiſcopo, imbecillitate uentriculi & omnium principaliorum membrorum laborante.

Lurimis & quidem peſſimis, ac naturæ admodum rebellibus affectionibus, tribus iam annis afflictus eſt ſummè Reuerendus Cracouienſis Præſul, dignusq; ob innumerabiles ſingularesq; animi dotes, & Neſtoris annis, & Crotonis ſalubritate. Quum enim tres ſint principes humani corporis partes, caput, thorax, & aluus, nulla harum in eo fuit non ualentiſſime affecta. Quare nemo admirari debet, ſi Cracouienſis medicorum academia in eo recurando tanto tempore fruſtra laborauit, nec adhuc in priſtinam eum reducere ualuit ſanitatem, accedente præſertim grandiore iam ætate, uitaq; curarum & cogitationum plena, imbecillitate etiam totius corporis, ex reliquijs ſubdoli & atrocis morbi Gallici uocati, & hydrargyro, per quod ſanari uiſus eſt, derelicta. Huius enim pharmaci uulgato modo extremis mẽbris admoti, tanta eſt & tam pertinax uis atq; malignitas, ut qui eo ſemel curati ſunt, ſi (ut ferè omnibus contingit) in eundem morbum recidant, nullam aliam curationem admittant: ſed reliqua præſidia etiã alioqui ualde efficacia, penitus reſpuere morbus uideatur. Quam rem cum ego annos iam ſupra triginta obſeruauerim, non niſi inuitus eorum curationem accipio, qui tali auxilio in uulgato modo ſunt uſi. Vulgato modo dico, quoniã alium ego modum excogitaui, & longe tutiorem, & qui non adeò male affectum corpus relinquit. Verum quum modus quo rariſſimus hic antiſtes uſus eſt mihi ſit penitus ignotus, enitar ut quocunq; id modo factum ſit, qualitas illa maligna ab hydrargyro facta ſubmoueatur. Quod ut commodius atq; cum ordine quodam fiat, & deſiderio excellentiſſimorũ Cracouienſium medicorum, pro exiguis noſtris uiribus ſatisfiat, curatiuæ prius intentiones ex indicationibus acceptæ, ſunt à nobis, quantum ex literis ad nos datis colligi poteſt, inueſtigandæ.

Hydrargyri malignitas.

Eſt igitur, ut à naturalibus rebus exordiar, clariſſimus hic dominus calida & humida totius corporis temperatura, ſubdominante tamen bile: in iuuenta quidem, in qua ego Reuerendam ſuam Dominationem Viennæ & Piſonij uidi, rufa: demum immẽſis prouectiori ætati adiectis curis, atra: medio inter craſſitiem & tenuitatem habitu, & ueluti quadrato corpore. Quod ad partes uero attinet, frigidiore uẽtriculo, calidiore iecore, corde & capite, ita ut ex his quidem humiditas. Iecori autem ſi (ut ſcribitis) ſiccitas naturalis iuncta, omnino fuit exigua: copioſo enim mihi uiſus eſt abundare ſanguine, nec craſſiore, nec uenis eſſe duris, aut habitu ſicciore. Creuit autem bilis, ut ſuperius dixi, primo rufa, dehinc atra, nõ tam iecoris naturali ſiccitate, quàm uictus ratione, Gallicaq; lue, argenti uiui inunctione, corporisq; atque animi laboribus: quare aduentitia potius & præter naturam reputanda mihi uidetur, quàm naturalis. Nec hãc ſolam ſuperueniſſe iecori præternaturalem qua-

litatem

litatem putauerim, sed etiam calorē: quare calidam & siccam in iecore innaturalem intemperiem & prius uiguisse, & nunc quoq; uigere non dubito: à qua bilis uitellina & atra, aliàs quidem maiore copia, nunc minore gignatur. Et ex uitellinæ abundantia, febris illa tertiana facta sit, & biliosus uomitus, & oris siccitas: quæ adeò exigua erat, quia à pituita (quæ & ipsa propter causas infrà dicendas redundabat) aliquantisper obtundebatur. Et præter hæc, aliqua ex parte uētriculi incendium. Aliqua ex parte dico, quoniam in hoc magis contulisse puto atram bilem, & longiore tempore quàm rufam id effecisse. Siquidem scribūt excellentes medici Cracouienses, cogitationes, silentium, mœstitiam, mortis timorem, & omnium rerum tædium hoc incendium præcessisse, & antequam contingeret, ueluti anteambulones præsignasse: quæ omnia fuerunt illius maligni humoris genimina. Quem certe humorem non solum in uentriculo, sed in liene, & in peritoneo, & in præcordijs (Græci ὑποχόνδρια uocant) & in mesenterio abundasse non dubito. Et quia per ani uenas, ut antea consueuerat, non expurgabatur: fumosq; ab eo exurgentes, & suspiria, & cordis ueluti adstrictionem, & interfectos pulsus, & somni carentiam, & aurium sibilum effecisse, & nonnihil etiam ad capitis grauitatem contulisse: licet maioris in hoc momenti pituitam esse putem, quæ frigiditate & humiditate uentriculi genita, ipsum quidem ad uomitum commouet, & appetentiam cibi & potus tollit: sursum uero sublata, & capitis grauitatem, & lachrymarū abundantiam, & palpebrarum genarumq; tumorem: & per uniuersum corporis habitum delata, rigorem gignit, atq; in musculis tensiuam fatigationem. Quod uero caleant lachrymæ, non ex calida materia pituitæ admixta fieri, sed ex motus uelocitate, calore etiam natiuo capitis concoquente, qui ad sustollendam quoque materiam confert: quam quum discutere non ualeat, ad aliquem modum concoctum & supercalefactum, ad oculos, mala iandiu qualitate affectos, transmittit. Quod uero oculus dexter magis quàm sinister lacbrymas emittat, ex maiore eius imbecillitate puto contingere. Ferè enim in cunctis hominibus dexter oculus sinistro solet esse debilior: cuius causam in Problematis scripsit Aristoteles, nec operæpretium est hoc loco referre. *Oculus dexter sinistro debilior.*

Ex diutino demum hoc & uaporum & humorum ad caput ascensu factum est, ut non solum per consensum, sed & proprio affectu laboret, cōcurrente etiam mala qualitate, tum à morbo Gallico, tum ab argento uiuo in eo relicta: luem enim illam caput petere, indicio sunt pustulæ, quæ statim à pudendorum infectione in capite solent oriri. Quantum uero argentum uiuum obsit cerebro, præter antiquorum medicorum autoritatem, quotidiana monstrant experimenta. Qui enim bracteas aureas, argenteis uasculis superinducunt, quoniā id sine eo facere nequeunt, tremorem totius corporis sæpe incurrunt, & quandoque paralysin: & qui eo extrema membra inungunt, statim mala ulcera, quæ Græci uocant ἄφθας, in ore sentiunt. Qualisnam uero sit cerebri lapsus, quo ad qualitates quidem actiuas, proculdubio est ad frigidum: quo ad passiuas uero, sunt utriusque contrariorum indicia. Lachrymæ quidem & palpebrarum crassities, humiditatis: sibilus & mœror, siccitatis. Verum quum lachrymæ & palpebrarum crassities assiduæ sint, mœror fiat per interualla, uictoria mihi uidetur humiditati tribuēda. Sibilus enim licet assiduus sit, obstructionē potius uidetur sequi, & fumos sursum assidue sublatos, quàm atram bilem in cerebro consistentem, præsertim quum noctu crescat, & somni hora, quo tempore solent uapores magis cerebrū petere, & minus difflari. Vincit igitur, meo iudicio, etiam in cerebro præternaturalis humiditas: sed à primis hisce qualitatibus, frigiditate scilicet & humiditate, non tanta læsio fit, quanta ab occulta & uenenosa illa ex argento uiuo derelicta malignitate.

Iam igitur, ni fallor, & morbi & causæ inuentæ sunt, ex quibus longa illa symptomatum catena ueluti annexa depēdebat, & pauci qui adhuc supersunt eius annuli,

dependent. Sunt autem qui affligũt affectus, ſeptem numero: inappetentia, lachrymæ, palpebrarum cum rubore craſſities, aurium ſibilus, capitis grauitas, mœſtitia, uirium imbecillitas: quorum quatuor in primis enumerata perpetua ſunt, tria poſtrema non perpetua. Grauitas enim capitis interdum, mœſtitia multoties, & uiriũ imbecillitas reuertuntur: tolerabiliora tamen ſunt, & minore quàm antea tempore perdurãtia. Horum primum, hoc eſt inappetentia, ſub genere actionis ablatæ contentum, ſymptoma eſt malæ uẽtriculi temperaturæ: cuius cauſa eſt (ut ſuperius diximus) craſſa pituita in uentriculo contenta, concurrente etiam quandoq; atra bile, & maiore copia quàm par eſſet, ad eum fluente. Igitur hæc inappetentia tolli nõ poteſt, cum adhuc fiat, niſi morbus eam faciens amoueatur. Sed quia adhuc & ipſe fit, cauſa ante omnia eſt auferẽda: materia uidelicet pituitoſa, & ſi qua adhuc redundat plus æquo bilis atra. Erit igitur hæc, ſicuti ultima per reſolutionem ſymptomatis in ſuas cauſas inuenta, ita prima opere exequenda, materiæ uidelicet in uentriculo contentæ euacuatio: niſi fortè tam benignæ naturæ eſſet, ut ueram concoctionem admitteret. Quod tamen ego uix crediderim, in tam longo morbo, cui etiam latens malignitas (ut ſæpe diximus) ſit coniuncta: præſertim quum Reuerend. hic præſul ſit in cibo & potu moderatiſſimus: quæ moderatio (accedente fotu uentriculi, quo excellentes medici uſi ſunt) ad ueram concoctionem maxime conducit. Perſeuerans igitur adhuc ſymptoma, materiam in uentriculo contentam non eius generis eſſe, quod ueram concoctionem poſſit ſuſcipere, hoc eſt, ita alterari ut nutriat, oſtendit: quare per abuſiue uocatam concoctionem cõcoquenda erit, hoc eſt, euacuationi paranda, ſi eius ſubſtantiæ ſit, qualis erat quando in morbo maiore per uomitum & per ſeceſſum euacuabatur, craſſa uidelicet uitri liquefacti inſtar, & tenax. Parabitur autem primo, dehinc uacuabitur. Quibus uero præſidijs hæc agenda, inferius oſtendemus: nunc enim intentiones inueſtigandæ. Vacuata materia, hoc eſt, cauſa amota, ad iam factam ægritudinem deueniendum. Quæ cauſa ſi frigida & humida, per calida & ſicca erit amouenda: non ualde tamen talia: tum quia lapſus eſt naturali temperaturæ ſimilis, tum ob admiſtam atram bilem. Et hæ quidem duæ intentiones ad curationẽ primi ſymptomatis ſufficient. Præcauendum tamen erit, ne rurſus ſimilis materia cõgregetur: quare roborandus erit uẽtriculus, atq; uictus ratio ita inſtituenda, ut amplius ſimilis materia congregari minime poſſit.

Secundus affectus ſub eo ſymptomatis genere continetur, quod exiens mutatum nuncupatur. Lachrymæ enim quæ non niſi uoluntariè exire deberent, exeũt præter uoluntatem. Sequitur hic exitus morbũ in uia, angulis uidelicet, meatibusq; alijs eos circunſtantibus, òppletis: qui quidem ab initio ſolum ex materia à cerebro tranſmiſſa replebantur: nunc uero ueriſimile eſt, ex nutrimento oculorum, quod ob eorum imbecillitatem bene concoqui non poteſt, aliquam etiam materiam in illis locis congregari. Morbus igitur in quo immediate dependet hoc ſymptoma, eſt morbus in uia, cuius cauſa eſt materia pituitoſa, in uijs illis contenta, quæ partim ibi generatur, partim à cerebro ad ea loca tranſmittitur. Curatiua ergo intentio eſt, materiæ eos meatus opplentis euacuatio. Vbi enim illa non adſit, nec ipſæ aderunt lachrymæ: ſicq; & morbus & ſymptoma amouebũtur. Verum quum morbus non in totum factus ſit, ſed continuè fiat, prouidendum ne amplius fiat. Quod agemus, ſi & materiam quæ in cerebro redundat, euacuemus: nec in futurum amplius congregari permittimus, & oculos etiam ipſos ita roboremus, ut proprium nutrimentum probè poſſint cõcoquere. Euacuandum ergo primo totum corpus, dehinc caput. Et quia difficile, imò impoſſibile, ut caput (quod & extrinſecis cauſis maxime obnoxiũ eſt, & totius corporis uapores & fumos excipit, poſt longas præcipue imbecillitates) mundum penitus perſeueraret, ideo duæ aliæ inſurgunt intentiones. Vna, ut excrementum quod per hanc uiam conſueuerat expurgari, aliò diſtrahatur,

tur. Secũda, ut uiæ transitus occludantur. Et de lachrymis hactenus dixisse nunc sufficiat. Ad tertium affectum uenientes dicimus, crassitiem illam palpebrarum, non symptoma, sed morbum esse, & fortasse in totum factum. Fortasse dico, quoniã nescio, an uel semper, uel per interualla crescat, an in eodem statu permaneat: hoc enim modo erit omnino factus, nec aliam intentionem, quàm curationem desiderabit: quæ eo ablato perfecta erit, simulq; eius symptoma, rubor uidelicet abolebitur: quem ruborem ex sanguine quodam bilioso fieri puto, qui præ sui tenuitate ad exteriora eleuatur. Nescio tamen an durities adsit, cum pilorũ casu: quæ ubi adsint, uel impossibilis, uel ualde difficilis erit curatio.

Iam ad aurium sibilum ueniamus, qui & ipse sub symptomatis genere continẽtur: est enim operatio auditus corrupta. Fit autẽ ex alio symptomate, hoc est, à motu inordinato, fumorum in meatibus ad instrumentum proprium auditus pertingentibus, occlusis, atq; ut sequens est, à morbo in eis existente. Cum autem cõtinua sint illa symptomata, continuum quoq; esse oportet morbum à quo fiunt, adesseq; fumos illos semper, & moueri: cessante enim materia à qua fumus exhalat, ipsum quoq; fumũ cessare necesse est, ut in fumo ab alijs rebus exurgente manifeste uidemus: quare adesse materiã oportet, à qua subleuatur. Cuiusmodi uero ea sit, grauitas ostendit, præterea lachrymæ atq; mœstitia: illæ enim pituitam, hæc atram bilem ostendit. Curatiuæ igitur intentiones erunt, euacuatio materiæ, & fumi dissolutio.

Ab eisdem autẽ materijs fiunt reliqua duo symptomata, grauitas scilicet quæ ad sensum tactus pertinet: & mœstitia, quæ ad principales facultates: quorũ altera ab utroq; humore fit, mediante ægritudine in quãtitate: altera ab atra tantum bile, nobilissimum cerebri uentriculum, uel per seipsam, uel per fumũ ab ea eleuatum obsidente: à qua fit morbus in temperatura, & ab eo mœstitia. Quare per euacuationẽ auferetur id quod utriusq; factum est, & ne amplius fiat, per roborationẽ & reuulsionem cauebitur. Verum quũ hæc perpetua nõ sint, uidentur per cõmunicationẽ quandam potius fieri, q̃ per propriũ cerebri affectum. Sicuti & uiriũ imbecillitas, quæ ad deminutũ motum uidetur pertinere, & à iam dictis morbis, & præsertim à melancholia dependere: quare nullam de se indicationẽ præbet, quia alijs recedentibus ipsa quoq; recedet: & nisi recesserit, poterit per aliqua discutientia & roborantia extirpari. Quonam uero modo cuncta pellenda sint, ex his quæ hactenus dicta sunt, facile colligi potest. Omnes enim, ni fallor, intẽtiones uestigauimus, quæ in curando & præcauendo sunt necessariæ. Quæ licet multiplices sint, sub tribus tantũ generib. cõtinentur, euacuationis uidelicet, alterationis, & distractionis. Inter quas euacuatio, quũ omnes hi affectus à repletione fiant, principatũ tenet, & propterea ab ipsa inchoãdum est. Duplicíq; ea existente, uniuersali uidelicet & particulari, ab uniuersali inchoãdum. Quæ quũ etiã multiplex sit, ab ea quæ proprie uniuersalis, sumendum (ut mihi uidetur) initiũ: hoc est, ab euacuatione sanguinis per uenæ sectionem. Per hanc enim & totũ corpus, & omnes corporis humores uacuabũtur, malignitasq;, si qua adhuc superest, difflabitur: humores etiã à nobiliorib. ad ignobiliora retrahentur: quare tres simul intentiones ad aliquem modum explebit, euacuationis scilicet, distractionis, & alterationis. Ineunte igitur Vere, roborato prius per interiora exterioraq; uentriculo, media cubiti uena secanda est: eaq; sanguinis quãtitas extrahenda, quæ prudentiæ præsentiũ medicorũ uidebitur sufficere: attento præcipue, præter ea quæ ante apertionẽ uenæ cõsideranda sunt, sanguinis colore. Vbi enim ater fluxerit, tutius fluere permittet̃. Nec nos absterrere debet ab hac uenæ sectione humorũ cruditas: quoniã si tanta esset, ut eam impedire deberet, colorem liuidũ faceret, nõ uiuidũ & purpurantẽ, qualem huic illustriss. domino efflorescere medici scribũt. Roboratio aũt uentriculi non ideo præmittit̃ uenæ sectioni, quia propositũ mihi sit alterationẽ prius quàm euacuationẽ facere: sed ut tutius &

quantũ fieri potest absq; noxa sanguis euacuetur. Imponet quidẽ robur uentriculo cotoneorũ & malorum punicorũ uinum (adiecta aquæ rosaceæ particula) ante sectionẽ potũ. Exterius uero eorũdem cotoneorũ oleum, acero & aqua rosaceis adiectis illitũ. Facta uenæ sectione, mea quidem sentẽtia, prius euacuationi materiæ in naturalibus membris cõtentæ intendendũ est: ab ea enim omnes alij affectus aliquo pacto, ut ostendimus, depẽdent. Alterationi igitur eius primo intendendum, deinde euacuationi. Alterationiq; dupliciter, cõcoquendo uidelicet si quid eius est cõcoctionis capax, hoc est, quod substantiã non adeò malignã aut ustam habet, ut cõuerti in nutrimentũ non possit: & parãdo expulsioni, id quod ueram concoctionem non ualet accipere. Vtraq; autẽ alteratio cõmode fiet, si ex absinthij, fumariæ, & rosarũ decocto, adiecta congrua aceti & mellis portione, oxymeli ea forma paretur, ut bibi ualeat, absq; alterius liquoris admixtione: præbibaturq; quotidie bis, ante prandium uidelicet & ante cœnã, modo cibus qui antea sumptus est, bene cõcoctus sit. Tantum spatium inter potum eius & subsecuturũ cibum intercedat, ut ex uentriculo descẽderit: quod duarum borarũ morula solet cõtingere. Præter oxymelitis potionẽ, alijs etiam rebus concoctio iuuanda, & crassities humorum præcidenda, capparib. uidelicet eodem oxymelite conditis, iuribus gallinarũ, in quibus uera buglossus, ea scilicet quæ uulgò dicitur borago, cum radicibus asparagorũ, aut oxymirsine, quam ruscum Latini, & uulgares bruscum uocant, decocta sit. Iusculum etiã quod apud nos in usu est, ex branchia ursina, quam ego puto à Galeno bunion & arction uocari, non erit inutile, modo non sit speciebus ualde calidis aut multis cõditum. Proderit & bordei, & chondri, & auenæ ptisana cum porris & anethi coma patata. Sed & radix quam Pannones tormã uocant, cõtrita, cum amygdalarum lacte mitior facta, aceto ad intinctus formam redacta. Caro etiam cum cepis more uestro condita. Primus potus sit uinum absinthites, in reliquis mulsam aquam (medonem uocãt) non damnauerim. Vbi uero triduo hoc uictu humorum crassities attenuata fuerit, catapotijs purgatio facienda est, quæ recipiunt: Specierũ picræ Galeni modo, non Mesues, paratæ ʒ. 1. pilularũ aggregatiuarum ʒ. ß. uel pilularum assaiereth drachma, cum semidrachma aggreg. tribus à purgatione dieb. loco oxymelitis, ante prandium & cœnam, cochleare huius miscellæ degluriendum: Chebularum myrob. conditarum p. 1. mellis rosacei cum folijs p. 2. cinamomi uulgò uocati, tenuissimi & odoratissimi pars quarta unius partis. Vulgò dixi uocati, quia uero nunc caremus. Demum ad oxymelitis potionem reuertẽdum, eodem quidem modo præparatam, sed quæ odorem acceperit cinamomi & maceris. Quæ ubi tribus quoq; diebus bibita fuerit, rursum purgatio repetenda: ita tamen ut par modus pilularum aggreg. uel picræ, uel pilulis de assaiereth uocatis misceatur. Sequẽtiq; purgatione triduo miscella prius descripta utendum, adiecto piperis longi puluisculo, qui sit cinamomi pars media. Fouendusq; uentriculus lana in oleo cotoneorũ & mastichino madefacta, in quibus in duplici uase bullierint, mastiche, absinthij coma, macer, rosæ, sandali citrini uocati, æquis portionib. Tertio demũ ad oxymelitẽ reuertẽdũ, adiecto his quę odoris gratia miscebanť lõgi piperis puluere. Repetẽda quoq; post triduũ purgatio, uincẽtibus aggreg. pilulis, ita ut sint earũ p. 2. & picræ uel assaiareth p. 1. Toto aũt hoc purgationũ tẽpore, nõ est iecur negligẽdũ: sed fouẽdũ succo intybi, rosarũ & absinthij, uariata proportione ad præsentiũ medicorũ iudiciũ, adiectoq; tãto aceto rosaceo quantũ iudicauerint opportunũ. Nõ ab re quoq; fuerit, lienis curã habere, ut quantũ fieri potest & tumore careat & obstructione. Quod optime cõsequemur unguẽto ex oleo capparorũ, succo altheæ, adipe anatis, & puluere asplenij cõfecto. *Asplenium.* Est aũt aspleniũ herba locis humectis in saxis orta, folijs scolopẽdræ uermi similis, quæ à nostris Citrac, ab alijs herba argẽtina uocať. Cõpleta hac purgationũ serie, quieti & lætitiæ ad mediũ usq; Veris incũben-

dum,

dum,tuncq; uenis ani duæ admoueātur hirudines: sedeatq; super sellam bene undiq; opertā,quæ ad excremēta alui cōmode emittēda parari solet, pelui ænea aqua bulliente plena,ita supposita,ut fumus quidē anū attingat,aqua autē ipsa nequaq;. Supernatet aūt aquæ,uasculum è directo ani,quod manantē sanguinē colligat,ut prospici postea à medicis possit. Repletis enim hirudinib. atq; à uenis cadentibus, tandiu fluet sanguis,quādiu medici uoluerint:tantū autē fluere sinent,quantū prodesse & minime obesse cōiecerint. Resumptis post hanc euacuationē uiribus,& sanguine ueluti renouato,nisi & corpus totū,& uentriculus,& caput, leuata à symptomatib. malis uisa & domino & medicis fuerint,maiora remedia tentāda. Quotidie igitur bibenda erit hæc potio: In seri caprini ℔. 1. unico feruore bulliant res infrà scribēdæ,atq; per totā noctem sub diuo in sero eo maneāt:mane serū ab alijs rebus bene expressis excolatū,bibatur tepidum.Polypodij,stœcados,foliorū senæ,siue lignis & uocatis folliculis,ana ʒ. 4. sem.intybi,rosarū recentium ana ʒ. 2. myrob. cheb.rhei uestri,hoc est,uersus pontū nati,ana ʒ. 1. Cōtinuus aūt sit huius potionis usus,per dies ad minus 15. ex quo si nō cōgrua sequet̃ purgatio,poterit tertio quoque die pilularū ex gra. 15. aurearum uocatarū,simul uel antè deglutiri. Si fortè magna adeò,ut imbecillitas timeri possit,interpollatione utendum. Finita hac purgatione,apposito emplastro uentriculo,ad curationē capitis accedendū. Emplastrū sit huiuscemod:Mastiches elect.pulueris maceris ℥. 3. sandalorū citrin.rosarū rub.gariophyllorū,nucis myristicæ quam moschatā uocant,cinamomi,ana ʒ. 1. resinæ purissimæ bene ablutæ cum uino Cretensi,& aqua rosacea quantū sat sit. Confice secundū artē emplastrū,ad modū eorū quæ nūc cerota uocātur,quod ad formā scuti, supra molle coriū extentū,regioni uētriculi hæreat,prius tamē hoc thymiamate suffumigatū: Agallochi,quod lignū aloēs uocāt,sandalorū ana ʒ. 1. benzoi,quod laserem odoratū quidā uocāt,℈. 1. moschi ℈. s. misce,&supra ardētes prunas urens,fac fumū ab emplastro accipi. Hoc hypochondrijs hærente,ad particularē capitis totius curā ueniētes,binas primo cucurbitulas infra os latū spatularū admouebimus: unoq; iterū interposito die,duas aurib. hirudines: iterūq; uno die intercalato,ad capitis purgationē per nares perueniemus,à leuiorib. etiā hic inchoātes. Succū amaraci,maioranā uulgò uocāt,succo radicū betæ miscebimus, & puluere gariophyllorū addito,per pēnā quāto intimius fieri poterit adigemus. Sequētib. dieb. oleū costinū iunget̃,& aliquot ellebori albi grana,uel struthij,uel castorij,uel tādem euphorbij.

Qua purgatione cū biduo triduo'ue usi fuerimus,ad particulares capitis affectus uenientes,cōsiderabimus in ipsis lachrymis,an earū materia per interiora,an per exteriora fluat. Dignoscit̃ hoc extēsiōe plenitudineq; uasculorū in tēporib. & frōte apparētiū. Hæc igit̃ si intumescere & tēdi uidebunt̃,anacollematibus utēdū:inter quę hoc facile parabile est & utile: Gyreos,hoc est,tenuioris & ueluti uolatilis farinæ in moletrinis reptæ,mirrhæ,mannæ thuris,æquales partes cū albo oui misce,& supra linteolū extēde,frōtiq; & tēporib. adnecte. Si uero ualētius exiccare & adstringere uolueris,adde his quæ dicta sunt, gallas omphacias,malorū punicorū cortices, acaciā,alumē ustū. Nullo uero tumore,nulla'ue tēsiōe in uasculis apparēte,quia materia per interiores partes defluat,oberis potius per talia ꝙ proderis. Vndecūq; uero materia fluat,facies oxycrato,posca latine uocat̃,hoc est,aceto cū aqua mixto abluēda,& spōgia noua in eo madefacta oculis supponēda. Proderit & malobathri foliū uino inferuefactū,uel loco eius nardi spica oculis admota. Item, cotoneorū flores & folia illita,crocus suffitus,caseus caprinus mollis supra oculos tētus,rheon uestrate illitū ex passo. In absinthio cū melle magnā fiduciā habeo,pariterq; in succo foliorū oleæ. Multū uero excellit hic puluis: Cornu cerui usti,& cū aqua rosacea bis abluti,ebeni uel cōmunis uel Indici,quod lignū sanctū Hispani uocant: corticū thuris,corallorū rub.stibi,id est,antimonij, ana p. 1. moschi partis unius quartā partē.

Fiat tenuissimus puluisculus, quo & sicuti est, uti possumus, & cum uino collyria ad cōmunem formam conficere: quibus postea supra cotem cum uino dissolutis utatur. Vinum autem adstringentis saporis sit. Maior autem istorum auxiliorū pars, ad tumores palpebrarum conducet, quare non alia eius scribemus auxilia.

Proderit quoq; & oculis & auriū sibilo, si quotidie in ieiunio aures perfricentur. Particulariter uero sibilo confert succus cepæ instillatus, lauri lignū in uino antiquo bullitum. Summè demū prodest hæc cōpositio: Maioranæ folia in uino Cretico bene coquātur, abiectisq; folijs pars olei rutacei uino addatur, & adiectis nouis maioranæ folijs, tandiu hæc in duplici uase bulliant, donec uinum penitus sit consumptum. Oleoq;, si efficacius id reddere uolueris, octauam euphorbij partem superaddito, & tantundem ellebori. Et lachrymarum quidem & sibili hæc sint præsidia.

Mœstitiæ obuiandum per aspectū rerum pulchrarū, ut auri, argenti, gemmarū, picturarū, florescentis prati, atq; id genus cæterorū. Item per auditū instrumentorum musicalium, carminū, facetiarū, rerum nouarū, quæ afferre lætitiā queāt, præcipue uero per societatē & cōmerciū dilectorum hominū, aspectu pulchrorū, sermonisq; lepôre omnia exhilarantiū. Olfaciendæ etiam res quæ delectationē quidem afferant, caput uero minime replentes: quod experimēto potius quàm arte digno scēdum. Gustanda quæ delectent, modo nō sint ualde mala: inter quæ principatū obtinet uinū, præcipueq; mulsum, hoc est, tertia parte optimi mellis, cinamomo, gariophyllis, & modico moschi cōditum. Tangēdæ molles pelles, quales sublimes illæ Gebellinæ uocatæ & Armellinæ. Vsus quoq; huius cōpositi mirū in modū exhilarabit, necnon robur mēbris omnibus addet: Sem. cucurbitæ, melonū, cucumeris, pistaciorū, nucleorū pineæ, amygdalarū dulciū, ana ℥. 2. aquæ rosaceæ ℔. 1. zucch. albissimi ℔. 4. Cōfice ad formā electuarij liquidioris, & in fine cōcoctionis adde hūc puluerē: Cinamomi elect. sandalorū citrin. ana ℥. 1. gariophyllorū ʒ. 2. ambræ ʒ. 1. moschi gra. 15. foliorū auri & margaritarū ad libitū. Fiat puluis tenuissimus. Potes, si ualentius facere ad recuperādas uires uolueris, addere pulpas capi uel phasiani ad libitum. In præseruatione etiā & tutela capitis summè laudarē, ut noctu ante cubitū deglutiret cochleare huius pulueris: Sem. fœniculi & coriandrorū quæ per integrā diem in aceto maduerint, ana ℥. 2. maceris ℥. 1. nucis moschatæ, gariophyllorum ana ʒ. 1. agallochi, hoc est, ligni aloës uocati ʒ. s. sacchari optimi ℔. s. Fiat puluis non admodū tenuis. Ad idem quoq; maxime cōducent frictiones, uincula, cucurbitulæ, extremis mēbris, præcordijs, supremo & imo uentri admotæ. Proderit & exercitiū quo eædem extremæ partes uehementius moueātur, capite quantū fieri poterit quiescente. Retractio enim ex his à capite fiet, post quam deriuationis gratia cucurbitulæ posteriori ceruicis parti admouēdæ. Caputq; cum eburneo pectine pectendum. Atq; hic puluis uertici capitis infricādus: Trium piperum, sinapis, ana ℥. 1. Et si uehementiori indigebit, sinapis augeatur ad parē cum piperibus portionē. Et si adhuc uehementiori, quarta pars cantharidarū superaddatur: cum quibus etiā cantharidib. si ulcus in inio uel in brachio excitetur, efficacissima per hoc retractio, per illud deriuatio fiet. Nec obliuiscenda acria clysmata, balaniq;, nisi uenter bene sponte ierit. Inter reliqua demum præsidia, balneum uel uniuersale, uel (quando hoc fieri satis cōmode nō poterit) extremorū mēbrorū multū excellit. Præter enim reuulsionē, quam potēter facit, totū quoq; corpus humectat, lassitudinē tollit, & lætitiam inducit. Cui si aliquæ herbæ addantur ad amouendam malam qualitatem, ab argento uiuo relictam, uehementer conducet. Herbæ autem in aqua fontis pro balneo coquēdæ hæ sunt: arthemisia, ruta, betonica, calamentū. Post balneū uniuersum corpus, uētre excepto, inungendū oleo chamæmelino, in uase duplici cum uino Cretensi decocto, addita cera alba, cum aqua rosacea moschata abluta. Ad eandē malignitatē à cerebro amouendā, facit nux moschata, assidue in ore retēta & masticata.

maſticata. Facit & oleum in hunc modum ex ea paratum: Amygdalarum mundarum p. 2. nucum moſchatarum p. 1. ſimul contuſæ, in uaſe bene occluſo per integram diem teneantur: poſt hoc in ſacculo lineo cum torculari bene exprimantur, oleumq; manans colligatur. Poteſt & precioſius oleum ex ipſis nucibus ſolis, per deſcenſorium, ut uocãt chymici, parari. Ex hoc autem oleo, alæ narium, aures, tempora, uertex, & medullæ ſpinalis initia perungantur. Verum ſi omnibus huiuſcemodi præſidijs mali affectus non leuentur, ad lignum Indicum ſanctum uocatum, ueluti ad ſacram anchorã eundum. Inter uarios uero huius ligni uſus, ego eum magis probo, in quo eius decoctum, inſtar medicatarum aquarum, imò ſeri à Dioſcoride ſcripti, bibitur. Ab eo enim modus bibendi aquas medicatas uenit, qui in communi uſu apud Italos eſt: heminis uidelicet quinis per interualla epotis. Siue uero hoc ligno uſus fuerit, ſiue non, laudo, ut præcauendi gratia, & euacuatio ſanguinis per ora uenarum ani, & purgatio per ſerum autumno repetatur, & alia dtrahentia & alterantia non dimittantur. Et hæc quidem pluſquam ſatis puto, peritis præſertim Cracouienſibus medicis, quorum iudicio quæcunq; ſcripta ſunt permitto: ex eorum enim moderamine & diligẽti cura, Deo optimo maximo aſpirante, ſpero hunc clariſſimum dominum priſtinam ualetudinem, quantũ patitur ætas, recuperaturum. Ferrariæ, VII. Idus Febr. M. D. XXXII.

EPIST. V. pro Luca Remo mercatore Auguſtano, articulorum doloribus, & laxo totius corporis tumore uexato.

PRæclarus hic uir annum agens tertium ſupra quinquageſimum, temperaturæ quidem, ut mihi ſignificatũ eſt, totius corporis frigidæ & humidæ, cerebro tamen & uentriculo, in utraq; illarum qualitatum, reliqua membra ſuperante: poſt multos animi & corporis labores, longasq; ac uarias peregrinationes, trigeſimo ætatis anno articulorum doloribus uexari cœpit, qui ſingulo quoque anno, uel autumno, uel hyeme, cum horrida ſebre inchoantes, ter quater ue poſt mentientem mitigationẽ, quaſi reſumptis uiribus, eum denuò aggrediuntur. Hos ut effugere poſſet dolores, præter uenæ ſectionem, Vereq; & autumno factas purgationes, catapotia quoq; nõnulla in hac re ualde commendata, bis quolibet menſe deuorauit. Ex quibus licet maximam habuerit tenacis & biliofæ materiæ purgationem, intercipi tamen nunquã potuit annuus ille circuitus: ſed quod magis quiſpiam miretur, quo plus materiæ, præſertim dolorum tempore, per medicamenta educitur, eo maiore copia uidetur abundare: adeò ut cum hoc anno intra duos menſes, medicamentorũ ui, centies pituitoſa excrementa deiecerit, repletio tamen potius creuiſſe, quàm decreuiſſe uiſa ſit: corpore quidem mirum in modum macrefacto, ſed uiribus in ſuo robore permanẽtibus. Quæ tamẽ corporis tenuitas ubi dolores leuati ſunt, facile & citò ablata eſt, & craſſitiem priſtinam membra acquiſierunt: quæ tamen ueluti extumida malum potius quàm bonum habitum præ ſe ferre uidetur, grauitate etiam aſſidua in ceruice uel ſpinali medulla relicta. Huius igitur ſaluti, quantũ per me fieri poteſt conſulturus, intendentiq; pro eo Magnifico domino Catareno Zeno Patritio Veneto obtemperaturus, quem ob innumeras animi & corporis dotes mirum in modum ueneror & obſeruo: primo affectus de quibus queritur, in ſuas cauſas redigere conabor: ſecundo intentiones uel curatiuas, uel præſeruatiuas ex illis elicere: tertio, quibus explendæ præſidijs mihi uideantur, explicare.

Sunt igitur affectus quos uel patitur, uel formidat, numero ſeptem: Articulorũ dolores, febris, totius corporis laxus quidam tumor, pituitæ immodica copia, grauitas ceruicis & ſpinalis medullæ aſſidua, profundi & longi ſomni.

Vt igitur à primo, & de quo magis quæritur, initium capiamus, articulorum dolores sub symptomatis genere continentur, quod corrupta operatio dicitur. Sentit enim tactus id quod naturaliter sentire non deberet. Sequitur autem hoc symptoma tria morborũ genera, malam uidelicet temperaturam, continuitatis solutiones, & malam compositionem, magnitudinem uidelicet membri, si (ut intelligo) ad tantam molem artus extumescant, ut ipsa quoq; per se magnitudo operationes membrorum ualeat impedire. Horum morborũ causa, ut conijcio, est sanguis, cui rufa bilis simul cum pituita cõmiscetur. Quis uero trium horum humorum in his tumoribus magis dominetur, ex his quæ mihi scripta & narrata sunt, non possum certò cognoscere. Vehementia tamen & acuties doloris, qui à tribus ad sex usq; dies solet ipsum acrius cruciare, simul cum loci rubore, biliosi sanguinis sunt indicia, ab initio quidem dominantis, & post sextum ad summũ diem ferè resoluti, dimissa quasi sola pituita, quæ ad uigesimum usq; diem remissiores dolores facit. Quod uero ter quater ue, postquam declinare cœperũt, ad priorem acerbitatem reuertantur, non alia ex causa puto cõtingere, nisi quod humores ab aliqua fortè exteriore causa, ira uidelicet, cibo, potu, medicamine ue calidiore, concubitu q;, alia ue simili exagitati, uel ad priora, uel ad noua defluũt loca. Et hæc quidem de primo affectu dicta sint.

Febrem non solum generali omnium febrium ratione, sed ita uerè in hoc uiro morbum esse puto, ut nec symptoma, nec accidens dici possit: si, ut scribitur, simul cum doloribus & cum rigore inuadat. Sub eo enim genere cõtineri uidetur, quod in putrescentibus humoribus accenditur. Fieri uel ex bile, uel ex sanguine. Ex hoc quidem, si in primo solum insultu cum rigore accedat, ipso sanguine ex uenis supra sensilia mẽbra exiliente, repentino q; suo motu rigorem cõmouente. At si non semel tantum, sed pluries rigor succedentibus diebus aduenerit, in bilem erit referenda, præsertim si tertio magis die inualescere uideatur.

Laxum illum tumorem, qui post dolorum remissionem nasci solet, ut morbum malæ compositionis esse non dubito, ita ab alio morbo oriri credo, hoc est, à mala iecoris frigida & humida tẽperatura, ex diuturno morbo, crebrioribus q; fortè purgationibus orta. A qua etiam distemperantiam non solum in iecore, sed in uentriculo quoq; reperta, quartum affectum, hoc est, immodicã pituitam gigni arbitror. Quæ si in uentriculo ita redundet, ut sua corpulentia operationes eius impediat, morbus malæ cõpositionis in cauitate uidelicet nũcupabitur. Si uero per solam malam temperaturã operationibus officiat, causa morbi, hoc est, malæ tẽperaturæ erit.

Ceruicis & spinalis medullæ grauitas, dolor quidem nõ uehemens mihi esse uidetur, solutionẽ continuitatis cum mala locorũ illorum temperatura sequens: quorum causam uerisimile est esse pituitam, à posteriore cerebro per spinalis medullæ neruos descendentem: cuius etiam aliqua portio in cerebri uentriculis manens, ultimi symptomatis, hoc est, longi illius ac profundi somni sit causa: qui nihil aliud est, quàm sensionis priuatio, talem sequens intemperiem.

Hæc igitur sunt huius uiri & symptomata, & morbi, & eorũ causæ. Ex quorum numero duo tantum, si rectè mihi omnia & scripta & narrata sunt, in præsentia affligunt: obtusus scilicet ille ceruicis cũ grauitate dolor, & pituitæ copia. Tertiũ uero, id uidelicet quod ultimo loco recitatũ est, quia non ualde à modo recedit, nec solitas impedit operationes, negligi & à patiẽte & à medico uideт, pro indicio q; aliorũ magis, q̃ quod propriã per se consideratione desiderare uideaт, reliquis cõnumeratũ.

Ab hisce igitur duobus simul, quod magnã inuicem affinitatẽ habent, ideo orsi, curatiuas eorũ intentiones inuestigãtes dicimus, dolorem illum amoueri non posse, morbo quem sequitur, permanente: sicuti nec hunc, nisi causa tollatur. Euacuanda igitur ea quæ spinalem medullam obsidet pituitã. Verũ quia morbus nõ in totũ factus est, sed trãsmissa à cerebro noua pituita, ex mala tẽperatura eiusdem cerebri

aggregata

aggregata continuè fit, ideo hæc prius auferenda. Sed quum nec ipsa auferri possit, pituita in eo permanente, hæc antea demenda. Quod quum fieri non possit eius copia in toto corpore perseuerante, primo totũ corpus, secundo caput euacuandum: tertio cerebrum, ne nouam iterum uel gignat uel recipiat, roborandum: quarto ea quæ ad ipsam spinalem medullam fluxerat, discutienda: quinto ipsa quoque spinalis medulla roboranda.

Vt igitur iam tertium simul cum secundo, quantum ad hunc affectum spectat, propositum exequamur, cuius causa hactenus hunc laborem subiuimus, pituitam primo ex toto corpore euacuabimus, leui tamen purgatorio, & quod robur potius in membris relinquat, quàm auferat. Id erit huiusmodi: Aloës cum succo sampsuci bene lotæ ℈. s. agarici ℈. 2. mastiches, cinamomi, nucis moschatæ ana gra. 13. cũ uino odorato. Fiant pilulæ 9. quarũ tres primo in aurora deglutiãtur: tres alias, tertia post primas uesperi per horã ante cœnã: reliquæ tertia à secundis uesperi, sed duabus à cœna horis. At si fortè uel præsenti medico, uel ipsi ægroto leuiores hæ pilulæ uidebuntur, quàm ut congruam possint facere euacuationem, tribus quibusque tria plus minus diagridij grana adijciãtur. Eas tamẽ ex industria leuiores descripsi, tum quod uentrem habere eum facilem ad uacuandum intellexi, tum quia uereor ne medicamentorum immodico ante hunc diem usu membra sint facta imbecilliora. Vesperi illius diei, quo primum pilulas accipiet, per horam ante cœnam semunciam huius miscellæ deglutiat: Chebularum conditarum ℥. 2. corticum citri conditorum ℥. 1. pulueris nucis moschatæ ℈. 2. mastiches ℈. 1. mellis rosacei ℥. 1. s. Alijs autem diebus ante prandium per horam eiusdem miscellæ tantundem accipiet.

Consumptis omnibus pilulis, ad secundam iam intentionẽ accedendo, hoc est capitis euacuationẽ, mane ieiuno stomacho semidrachma sequentis pulueris per pennam uel canalem naribus insuffletur: Nucis moschatæ ℈. 4. piperis longi ℈. 2. ellebori albi ℈. 1. euphorbij ℈. s. Omnia in tenuissimum puluisculum redigentur.

Post hanc capitis ter quater'ue, uel quoties opportunũ uisum fuerit, reiteratam purgationem, cerebrum, quod tertia fuit intentio, per sequentia auxilia roborandum. Nares hoc unguento illinendæ: Olei de spica odorati ℥. 1. gariophyllorum ℈. 1. ambræ ℈. s. moschi grana 5. ceræ albæ ablutæ ex aqua rosacea p. s. cuius etiam gutta auribus instillata ad idem conducet. Caput lixiuio ex alto stillante abluendum, in quo hæc integram horam bullierint: Sampsuci, saluiæ, stœchados, chamæpityos, ana manip. s. sulphuris ignem non experti ℥. 2. Quod lixiuium si supra ceruicem & uniuersam quoque spinam ceciderit, ad quartam simul intentionem conducet. Ad quam unà cum quinta explendam, summè faciet oleum quod sequitur: Rhesinæ terebinthinæ, si haberi potuerit, uel eius loco lariceæ ℔. 1. laterũ antiquorum, post ignitionem in oleo oliuarum extinctorum, mastiches ana ℥. 1. Terantur lateres, & cum rhesina bene commixti, modo chymicis noto in uase uitreo optime incrustato, igni clibani admoueantur, liquoresq; qui manabunt seorsum colligantur. Tres enim uario colore defluent, quorum primus bonus, secundus melior, tertius optimus erit ad discutiẽdum quicquid illis locis inhæserit, & robur præterea relinquendum. Et hæc quidem de postremis tribus affectibus dicta sint. Nam ijsdem præsidijs profunditas quoq; illa somni, bona ex parte remouebitur. Et si quid fortè deesse uideatur, id per ea quæ de articulorum doloribus dicenda statim sunt, poterit suppleri.

Intentiones ad hos uitãdos cõducentes, ut nõ est difficile, ex his quæ de ipsis superius diximus elicere, ita difficillimũ & penè impossibile eas ita opere exequi, ut optatus inde sequat̃ effectus. Duo enim in hoc difficili negocio essent necessaria, corpus scilicet omni uacare superfluentiũ humorũ quãtitate & qualitate: alterum, loca ipsa ad ea quæ redundarint suscipiẽda nõ esse idonea. Secũdum plerũq; in nostra nõ est

motis locupletius hoc modo cōplenda est. Extrema membra crebrò muria abluantur, in qua rosarum folia, saluia, & cupressi nuces paribus portionibus decocta sint: & post ablutionem oliuo salito sunt inungenda. Et hæc quidem sanitatis tempore facienda. Quibus si fortè accessio in totum auferri nequiuerit, leuibus etiam medicamentis tunc agendum, ita ut in mitigando dolore narcotica, in repellendo uehementer uel frigida uel sicca, in discutiendo magnopere calida deuitentur. Mitigant sine periculo tepidum calorem habētia, ueluti oua, chamæmelon, medulla panis in lacte decocta, lini, altheæ & maluæ semina. Modicè repellunt rosæ, lentes, lactuca, intybi, myrti fructus & semina. Faciliter discutiunt amygdalinū, liliaceum, sesaminum, anethinum & absinthite oleum. Mitigandus proprijs medicamentis dolor non est, nisi uehementior sit: nam plerunque ipsa per se repellentia utrunque agunt: inter quæ munus utrunque simul explet rosaceum, ex oleo omphacio & incompletis rosis paratum. Sed & ipsum solum omphacinum oliuarum oleum. quibus si uitelli ouorum addantur, & croci parum, & intolerabili existente dolore papaueris semina, uel demum cortices, tum sedando dolorem, tum repellendo, mirum in modum iuuabitur. Nullum tamen horum localium admouendum corpore repleto. Quare primo uel secanda, ut diximus superius, uena, uel sanguis per uenarum anfora euacuandus. Et de articulorum doloribus hæc dicta sint.

Febris, præsentiā medici desiderat, qui diligenter considerato eius genere & modo, congrua adhibebit auxilia, alterantiaque potius quàm uehementius purgantia: atque cum sola ptisana, uel abluto pane eum nutriet, donec febris & uehementes dolores in suo feruore perdurauerint, quod ferè intra quartum diem solet cōtingere. Post quos sensim ad crassiusculum uictum eum reducet, ita tamen ut uinum & carnes ad plenam usque sanitatem deuitet. In qua si fortè subtumida facies, uel malus in toto corpore habitus relictus fuerit, singulo, uel saltem tertio quoque die, rhei barbarici grana 36. masticata deglutiat: absinthite uino decocto agrimonij diluto, utatur. Cinamomo suas escas condiat, oleo absinthite naturalia membra foueat, pareiusque & edat & bibat, donec pristinus habitus redintegretur: quod ita plenè ei præstet Deus, ut ope ulterius medici non indigeat, cui sit laus & gloria.

Ex Ferraria, XV. Ianuarij, M. D. XXXIIII.

IOANNIS MANARDI EPISTOLARUM MEDICINALIUM LIBER DECIMUSQUINTUS.

EPIST. I. Ioannes Manardus Virgilio Gerardo Bononiensi, de naturali spiritu, & urinæ pingui nubecula, uoluptate, sanguinis & bilis calore, cerebro, sudore, & prægnātibus.

ONCILIAVERANT te mihi pridem cōmunia studia, in quibus intelligebā te non sine magna fruge noctesque diesque enixissime insudare. Auxit meam in te beneuolentiam humanissimus ille tuus congressus, & plena omnis officij salutatio. Tanta uero ex tuis cultissimis literis accessio facta est, ut iam in eo albo adamātinis literis te exculpserim, potius quàm scripserim, in quo eos reponere soleo, qui candidissimos mores cum selectissimis disciplinis (quod ut rarius infelicissimo hoc nostro seculo, ita preciosius) coniunxere. Quare uelim ita existimes, te habere Ferrariæ senem, de quo possis tibi non secus ac de parente cuncta polliceri. Illud tantum cauere debes, ne supra ui-

res meas quicquam à me petas: quod satis uereor te in aliquo ex septem illis nodis, quos dissoluendos mihi proponis, fecisse. Eos tamen utcunq; enodare aggredior, sperans, si quid à me forté effluxerit, quod eruditas tuas aures offenderit, apud te ueniam haud difficile consequuturũ, quod non sponte, sed ut tibi obtemperarem, ad hæc dissoluenda accesserim.

Quæris primo, quare Galenus spiritum naturalem modo sub dubio ponit, modo aperte negare uideatur. Ad quod respondeo, consueuisse Galenum, ubi non ex proposito de aliqua re disputat, ex aliorum quandoq; sententia magis quàm ex propria loqui: ut in medicinæ definitione, in morbo deimiẽdo & diuidendo, in neutro, in causa continente, atq; in plerisq; alijs eum fecisse conspicimus. Quare mirandum non est, si de hoc quoq; spiritu ambigue quandoq; loquutum reperimus. Sicuti nec admirari quispiam debet, si aliquando Stoicos sequutus, uim nutritiuam, non animam, sed naturam uocauit. Nam ubi seriò atq; ex proposito de his loquitur, in totum ceu nequaquam consistente naturalem spiritum præterit: & uim in iecore residentem, concupiscibilem uel phyticen, id est, uel generatiuam, uel nutritiuam, uel naturalem uocatã, & cuius sedes iecur est, ita ueram animæ speciem uel potestatẽ esse dicit, sicuti rationalem quam in capite, & irascibilem quam in corde, domicilium habere putauit. Quare non propterea dicendum, spiritum naturalem ab eo negari, quod hæc uis non sit in numero animarum. Sicuti nec quia eandem cum uitali putauerit, ut Drusianus opinatus est: quoniam, ut dictum est, tres diuersas animas agnoscit, rationalem, irascibilem, & cõcupiscibilem: quas licet in homine copulari uideamus, seorsum tamen in plantis quidem sola adest nutritiua: sicuti in dijs, hoc est, supramundanis substantijs, sola rationalis. Irascibilis uero licet in nullo animali sola reperiatur, sicuti tantum loco, ita & re ab alijs differt, quemadmodum Galen. in commentarijs de Hippocratis & Platonis dogmatibus demonstrauit: in quibus animalium quidem & uitalium spirituum sæpe, naturalium nunquã mentionem facit. Sed ideo iecur inter principalia membra reponit, quia sanguinem gignit, qui per uenas ab iecore ortas, in uniuersas corporis particulas distribuitur, nutrimẽti potius gratia, quàm ut ad ipsas uim, qua se nutriant, deportet. Eam quippe membris cognatam putat, ut magneti uim qua ferrum trahit: quemadmodum tu recte ex Galeno in fine primi libri de locis affectis collegisti: & ex eo Auicennæ literam in 1. lib. castigasti, simulq; interpretum inscitiam & frustratoriũ laborem detexisti. Quod & ego abhinc supra uiginti annos feceram, dum eum locum meis discipulis enarrarem. Ex quibus locis bene intellectis colligi potest alia ratio: Cur ad hoc ut membra nutriãtur, non est naturalis spiritus necessarius: modo enim eis suppetat nutrimentũ, quod per uenas mittitur; absq; alio uel facultatis uel spiritus naturalis influxu nutriri possunt. Quæ quidem ratio, ni fallor, locum non habet in uitali spiritu, quum eo non minus egeant membra, si in eis uitalis uigor debet conseruari, quàm sanguine si nutriri. Cum igitur ad conseruanda membra naturalia sufficiant sanguis & uitalis spiritus, naturalis propter hæc nõ est necessarius: & cum nihil aliud occurrat cuius gratia fieri debuerit, meritò à Galeno negatur. Et hæc quidẽ ratio à fine sumpta sit. Alia ex materia sumi potest: quæ proculdubio sicuti animali, ita & naturali uitalis spiritus esse debet: cuius cum prima generatio in corde sit, & ab eo per arterias in totũ corpus diffundatur, necessariũ esset magnas arterias ad iecur tendere, spiritus uitalis tantam copiam portantes, quæ ad eius refrigeriũ, & pro naturalis materia sufficeret. Per dissectiones autem didicimus, ad simas tantũ iecoris partes, arterias, & eas quidem ualde paruas mitti, atq; exiguos, ut cõsequens est, spiritus adportãtes: quos tamẽ multos esse oportuisset, si ex his naturales gigni deberent, cum multo plures sint partes quæ ui egent naturali, q̃ quæ animali. Quæcunq; enim uoluntarie mouentur & sentiunt, eadem necessario nutriũtur, non tamen

Iecur sanguinẽ gignit.

men

men econtrario: multa nanq; nutriuntur, quæ animali motu carent. Deesse igitur uidetur iecori materia, ex qua naturalem spiritum possit generare. Sed deest & locus: nulla enim est in eo cauitas, in qua huiusmodi credi debeat fieri generatio. Cauitas dico, qualem in corde & cerebro manifeste cernimus. Sed nec uiæ suppetunt, per quas ubi genitus iam fuerit, ualeat ad membra deferri: nisi quispiam dixerit per easdem uenas unà cum sanguine spiritum ipsum transire: quod tamen nec corpus ipsum uenarū patitur, unica tantum tunica contentum: nec motus indicat, qui uenæ non secus ac arteriæ deberet adesse. Sed nec aëri uia patet, quo sicuti animalis & uitalis nutriri possit. Nec iecoris sanguis, ceu turbulentus & crassus, atq; nondum ab alijs humoribus emundatus, idoneus uidetur ad spiritus generationē. Cum igitur nec finis adsit ob quem eum gigni oporteat, nec materia ex qua uel generari uel conseruari possit, nec locus idoneus in quo gignatur, nec uia per quam ad membra mittatur: probabilius est, ut eo careamus, quàm ut ipsum inueniri ex nostra imaginatione potius quàm euidentia aliqua dicamus, præcipue cum absq; eius famulitio adhuc suum principatum iecur tueri possit, distributa annona non solum toti membrorum reipublicæ, sed ipsis quoque duobus reliquis principibus, in eoq; residente concupiscibili siue anima, siue ui, quæ suo plerunq; impetu sociorum principum regnum interturbat. Hæc quidem de primo tuo quæsito dicta sint.

Quæris secundo, quid sibi uoluerit Galen. lib. 4. de tuenda ualetudine, nubeculas quasdam urinæ superstātes, similes rebus quæ in summo lacte colligūtur, græce γραῦς dictæ, & rei quæ in summo refrigerati iusculi concreuit. Quas nubeculas Hippoc. 2. Prognost. & ipsemet Galenus in commentario de atra bile, ceu colliquationis tabisq; indicia, uituperat. Pro cuius dubij solutione, in primis mihi aduertēdum uidetur, Galenum in lib. de tuenda ualetudine, de sanis loquutum: Hippoc. de his qui acuto morbo laborant. Nec prætereundum, aliqua uerba adiecta esse ab interprete, ita ad literam scribente Galeno: Quando exacte cōcoctus fuerit sanguis, tenuis & aquosa est urina, neq; subsidentiam, neq; suspensionem habens. Concocto & hæc apparēt, & quædā superstant tenues nubes, ueluti uocata γραῦς, & id quod concretum est supra infrigidata iura. Quicquid uero nomine illo significetur (late enim patet ea uox apud Græcos) non necessariò est res eadem, uel similis illi quæ in colliquantibus febribus, soluta ab igneo nimioq; calore adiposa parte, urinis supernatat: nemo enim pingue id, recte nubē uocarit. Sed ut demus pingue aliquid à Galeno intelligi, non erit tamen necessarium cōuertibileq; colliquationis indiciū. Scribit enim Galen. lib. 3. in tertiam Hippoc. epidimiam, se uidisse multoties urinā colore & substantia oleo similem, citra tamen ullum laborantis incommodum: sed quandoq; totum contrariū, cum ipsius morbi concoctione. Causa uero quia adeps possit esse cōcoctionis indiciū, ex Aristot. facile cognoscitur, dicente, adipem & pinguedinem esse sanguinē concoctum. Et alio loco, quod ex sanguine per concoctionem gignitur adeps. Sanguis ergo cōcocti aliqua portio urinæ innatans, rem potest ostendere illi similem, quæ supra infrigidata iura concrescit: esseq; ideo bonum indicium, quia caloris naturalis uictoriam ostendit. Sicuti alia de qua in Prognostico est sermo, mala est, quia à febrili calore adiposa membra resolui demōstrat, in his uidelicet febribus, quæ ob hoc ipsum colliquantes uocantur. Nulla ergo hic est inter Galeni dicta repugnantia:

Adeps & pinguedo ex sanguine cōcocto.

Sicuti neque in quæstione tertio loco circa uoluptates proposita, quas libro primo de causis symptomatum, in subitaneo & simul toto ad naturalem habitum reditu ideo consistere dicit, quoniam id quod sensim paulatimq; fit, sensu non percipitur. In duodecimo uero Methodi libro contrarium scribit, asserens talem reditum, qui ad naturalem habitum fit, si deliciosius esse debet, paulatim fieri oportere: quoniam si affatim & subitò fiat, dolorem excitat. Quod argumēto eorum probat, qui

dum uehementius refrixere, si se subitò calefacere properent, uehementi dolore afficiuntur. Videntur certe hæ duæ series inuicem pugnare, si seorsum singula, nec coniuncta his quæ præcedunt & sequuntur, considerentur: quod & in multis sententijs quæ ex autoribus præcisæ & quodammodo mutilæ afferri à disputatoribus consueuere, solet plerunque contingere. Quare non ab re dictum à prudentibus est, iudicādum de huiusmodi, non ex sensu quem sic mutilata habere uidentur, sed ex eo quod significare is uoluit, qui ea scripsit: qui certe non perfecte elici potest, nisi ad ipsum unde decerptæ sunt autorem recurramus. Videndum ergo, quid in utroque loco Galenus uoluerit. In libro igitur de causis symptomatum, causas doloris redditurus, simul ex Platonis sententia uoluptatis, ueluti dolori contrariæ, rationem reddidit: quoniam mutuò contraria se inuicem declarant. Verba Platonis ex Timæo à Galeno recitata, mihi latine sonant: Passio quæ præter naturam & uiolenter in nobis ἀθρόως fit, dolorosa est. Quæ uero ad naturam rursus ἀθρόως reducit, suauis. At quæ sensim & paulatim fit, insensibilis. Quid uero per aduerbium ἀθρόως intelligendum sit, ipsemet Galenus paulò inferius declarat, dicens: Voco autem ἀθρόως, quod per magna simul & celeriter fit. Hoc autem alicubi Plato uoluit, dicens id quod cōpositum est ex uiolenta simul & athroωa passione, dum fit in sensibilibus corporibus, tristem sensum facere. Nihil enim differt aut tristem aut dolorosum, &c. Et paulò inferius concludens ea quæ ex Platone & Hippocrate collegerat, subdit: Sic igitur omnis tristis passio in omnibus sensibus fit: contraria uero illi suauis, ob contrariam causam. Regressus enim athroos, ad id quod secūdum naturam, eius rei quæ in periculo erat ne diuelleretur, uoluptatem operatur. Sed rationem reddens, cur cyaneus color delectabilissimus sit: quia, inquit, sine uiolentia congregat.

ἀθρόως.

Est igitur Galeni sententia ex Hippocrate & Platone collecta, dolorem fieri in omnibus sensibus, sed præcipue in tactu, à re præter naturam uiolenter & magno cum impetu, simultaneè in eos irruente. Voluptatem uero, ex reditu ad naturalem habitum, simultaneo quidem, sed absque uiolentia facto. Quare dolor & uoluptas in hoc quidem conueniunt, quod athroωs fiunt: differunt uero, quod dolor uiolentiam infert, uoluptas absque uiolentia contingit. Ab utroq; uero remouentur, quæ paulatim fiunt: quia præ exiguitate sensus effugientia, nec dolorem, nec uoluptatem inferunt. Quare si ualidus ignis frigido & ueluti cōgelato corpori magna cum uiolentia occurrat, intolerabilem dolorem facit. Nec moueat nos aduerbium, *paulatim*, quo in utroque loco utitur. In Methodo quidem, dicens, reditum in naturalem habitum oportere fieri paulatim, si debet absque dolore esse. In libro uero de symptomatibus, ea dicens non paulatim fieri, quæ dolorem uel uoluptatem inferunt. Videntur enim hæc duo aduersari, Reditus in naturalem habitum est dolorosus, nisi paulatim fiat. & hoc, Quod paulatim fit, sensu non percipitur. Quod enim sensu nō percipitur, ut suprà etiam dictum est, nec dolorosum esse potest, nec uoluptuosum. Sed ut mittam, quod Galenus ipse non eisdem uocibus in utroque loco utitur: In libro siquidem de symptomatibus, id quod ἠρέμα καὶ κατὰ μικρὸν, dicit absque sensu esse: In Methodo autem, reditum in naturalem habitum faciendum κατὰ βραχὺ: scimus paruum & breue relatiue dici: & propterea diuersarum rerum comparatione, idem posse modo magnum, modo paruum esse, sicuti & breue & longum. Id igitur quod quietè & adeò per breues portiones ac particulas fit, ut sensum penitus effugiat, neque dolorem, neque uoluptatem præstare potest: at id quod breuiter quidem, sed non usqueadeò tamen ut sub sensum non cadat, fit, potest & dolorem & uoluptatem afferre. Calor igitur qui cum uoluptate debet frigido corpori occurrere, ei comparatus qui dolorem infert, exiguus: ei uero qui non sentitur, magnus dici meretur.

Dolor & uoluptas quatenus conueniant differantq́.

Nulla

Nulla ergo est inter Galeni dicta, in hac re controuersia: sicuti nec in sanguinis & bilis calore, de quo quarto loco dubitasti. Nam diuersarum & hac rerum comparatione, sanguis calidissimus & non calidissimus dicitur: calidissimus quidem, alijs rebus potestate (sicuti ipse est) humidis comparatus, & præcipue pituitæ: non calidissimus, si etiam siccis comparetur, præcipue bili: quam non solum in libro de inæquali intemperie, sed & in secudo eiusdem libro de temperaturis, ubi ex proposito pertractat partium omnium corporis humani temperaturas, multo calidiorem dicit esse sanguine. De ea enim sermonem non habuerat in fine primi libri, sicuti neque de atra, quia non ex proposito in eo loco, temperaturas partium corporis numerabat. Sed cum uellet demonstrare cutem esse medium quoddam, regulam & iudicatorium, cuius comparatione intemperiem aliarum partium cognosceremus: omnes intemperies discurrens, aliquas corporis partes nominatim transegit, quæ per singulam octo intemperierum à cute recedunt: inter quas primo meminit pituitæ & sanguinis, quæ per humiditatem à cute remouentur: inter quas, quum humiditate uincat pituita, sanguis calore, sicuti pituitam frigidissimam, ita sanguinem calidissimum dixit, alijs uidelicet humidis facta cõparatione. Si quis uero stare huic nostræ expositioni noluerit, habet & alium modum quo respõdeat: si uidelicet inhærens Arabicæ atque iandiu inuulgatæ æditioni, non calidissimum legat, sed calidiorem. quod nemo damnabit, qui sciat antiquas illas & barbaras æditiones Græcis codicibus, alioqui ualde negligenter & oscitanter excusis, nonnunquam præstare. Nam ut in prouerbio est, Sæpe etiam est olitor ualde opportuna loquutus: uel, ut alij legunt, stultus. Quocunque autem modo legamus, satis fuit Galeno eo loco pro exemplo eorum quæ per calidum & humidum à cute recedunt, sanguinis meminisse: sicuti & cerebri meminit, pro exemplo eorũ quæ frigiditate ab eadem cutis recedunt temperie. Cerebri enim caro seorsum & per se considerata, proculdubio frigida est. Verum quia uenis atque arterijs tenuis meningos ita undiquaque obuoluta est, ut nulla eius inueniri particula possit, quæ illis careat, tantam caliditatem inde nanciscitur, ut aëre etiam æstatis tempore sit calidior. Quod agnoscentes chirurgi, dum caluæ fracturas curantes, cerebri meningas detegere cogũtur, etiam æstate media testam excalefactam, uel uas carbonibus accensis oppletum, suspendi supra uulnus per ministros faciũt, ne cerebrum attactu frigidioris aëris oblædatur. Propriæ ergo temperaturæ consideratione, Galenus in libro de temperaturis cerebrum inter frigida membra computauit. Ratione uero arteriarum & uenarũ, quæ minimæ cuique eius particulæ commiscentur, in libro de usu partium, calidum dixit. Ipsæ enim uenæ & arteriæ, licet natura sua frigidæ sint, uicinia tamen sanguinis & spirituum coalescũt, & membranæ tenui, imò & ipsi substantiæ cerebri, calorem impartiuntur. Incalescit & cerebrum spirituũ animalium copia, qui tametsi remissius caleant quàm uitales, calidi tamen sunt, alioqui celeritate carerent, quam & in uoluntario motu, in sensibus, præcipue autem uisu, aperte cognoscimus: cuius instrumentum, oculi uidelicet adeò calent, ut gelu non sentiant, & uehementius agitati ueluti scintillas & fulgorem quendam emittunt. Et sic soluta est, ni fallor, quinta dubitatio.

Sudorem uero, de quo sexto loco quæritur, in sano corpore, secundum Galenum & ueritatem, ego puto naturalem esse euacuationem, non secus ac alui & uesicæ excrementorum, atq; crassioris illius quod partim in materiam cedit pilorum, partim in sordes. His enim nec temperatissimus quidem & frugalissimus homo caret, cum & frictione, & unctione, & exercitio, & balneo egeat: per quæ excrementa hæc & per occultam difflationem, & per sensui apertam uacuationem expurgantur. Quod uero Galenus hoc senserit, præter loca abs te adducta, ex secundo libro de tuenda ualetudine aperte colligitur. Nec contrarium, si quis bene confide-

ret, afferit in expositione illius decimiquinti aphorismi primi libri: sed quia locus ille non erat, in quo tractari disputatio illa deberet, An sudores essent naturales, uel præter naturam, ideo opinionem recitauit Dioclis, tanquam suo proposito inseruientem, quod erat, ostendere uim coloris innati. Propterea ait: Quanto robustior fuerit connatus calor, tanto magis effugit sensum transpiratio. Et propter hoc Diocles dixit, sudores esse præter naturam: quoniam omnibus circa corpus recte administratis, & nutrimento à natura bene superato, nunquam per cutem sensilis humiditas excernatur. Sententiam igitur Dioclis affert Galenus, atque rationem qua ad id sentiendum mouebatur: non eam tamen uel probat, uel reprobat: quoniam, ut superius dictum est, ubi tractandum ex proposito rem non suscipit, solet plerunque aliorum sententiam sequi, uel non confutare. At in libro de symptomatum differentijs, ubi ex proposito docendum susceperat, quomodo symptomata ab animalis operibus distinguantur: quam quidem discretionem non esse unicuiq; obuiam dicit, sed indigere exacto iudicio, quoniam opera plerunque ita symptomatibus sunt similia, ut symptoma opus, & econtrario opus symptoma putetur, ut in excrementorum uacuatione præcipue contingit: in qua discernenda, an scilicet symptoma sit uel opus, non ad qualitatem, quantitatem, substantiam'ue respiciendum: quum fieri possit, ut maior longe quantitas in ægroto uacuetur, quàm in sano euacuari consueuerit: nec tamen symptomatis ratione hoc contingat, sed ui & prouidentia naturæ. Et quod de quantitate dixit, idem de qualitate & substantia intelligendum est. Imò, quod magis quispiam miretur, sunt quædam à toto genere præter naturã, quæ tamẽ ubi opportune fiant, hoc est, ubi id euacuetur quod molestiam inferebat, non sint præter naturam dicenda, sicuti sanguinis per nares, uel per ani uenas, uel per uentrem inferiorem: & profluuium, uomitúsque, uel id genus aliud. Singulum enim horum quia utiliter fit, nocumentum operationis dici non potest: quare neque symptoma, manente eo quod (in confesso omnibus existens) suppositum est, Symptomata læsiones esse operationum. Sed fortè aliquis hæc alteri symptomatum generi subijciet, affectui uidelicet præter naturam: disrumpi enim uenã in quauis corporis particula, uel hactenus referari, donec ea quæ prius detenta erant, effundantur, non est naturalis affectus, uerum uentris profluuium, aut urinæ multitudinem. Non poterunt, qui sic dicunt, ostendere, sequi aliquos præternaturales affectus: excretio enim per uentrem, uel per uesicam, uel per uterum facta, non est ex toto genere præter naturam, sicuti uidelicet uenæ disruptio, & meatus qui clausus esse solet referatio. Dehinc ne dubia res remaneret circa sudorem, quem aliquando naturaliter fieri superius dixerat, ideo mentionem facere coactus est opinionis Dioclis, qui conatus est suadere, sudorem omnem esse præter naturam: dicens dogma eius uideri durius & actioni non consentiens. Propriam tamen sententiam neque hoc in loco plenè aperuit, sed de talibus, inquit, fortè quandoque rursus sermo nobis fiet. Quem quidem sermonem (ni fallor) fecit libro sexto, in hunc ferè modum: Pertransire igitur iam tẽpus est ad sudores, de quibus alibi dictũ est, quod resoluto interdum habitu fiunt, & passio hæc uocatur syncope. Huic uero contraria ea constitutio est, quæ in crisimis sudoribus contingit, robustam mõstrantibus, non dissolutam naturam. Tales quippe sudores corpus expurgant. Similes autẽ eis sunt, qui in moderatis exercitijs, & balneis, & æstiuo eueniunt calore: nam in immoderatis exercitijs, iam utile quid simul recedit. Hæc Galenus. Ex quibus uerbis, quid de sudore senserit, manifeste deprehenditur: aliquem uidelicet naturalem esse, eum qui iudicialiter fit, & à balneis moderatis, & aëris nos circundantis calore. Aliquem præter naturam, qui per syncopen, uel alium modum affectum, non iudicialiter fit, & ob immodicũ exercitium, diuturnioremq; in balneis moram, uel aëris uehementiorem calorem, non solum superflua, sed ali-

qua

qua etiam utilia excernit. Ex hac autem Galeni sententia rationes Dioclis solui facillime possunt. Omnibus enim quæ ad corpus pertinent, quantumuis recte administratis, alimentoque à natura optime uicto, aliqua tamen in corpore relinquuntur, quæ cum per fugientem sensum difflationem euacuari non possint, per sudorem euacuantur. Nec propter hoc imbecillis natura putanda est, sicuti nec si non usqueadeò ualida est, ut corpulentiora excrementa in uapores sensum effugientes ualeat expurgare: sed abunde est, si pro cuiusque modo euacuat quæ redundant: aërea quidem insensibiliter, aquea per sudorem. Quod cum uel sola, ut in iudicijs, uel adiuta à balneo, exercitio, aërisque calore, modum non excedentibus facit, non uiolenter facere dicenda est: sicuti nec quando adiuta à moderato calore, concoctionem ciborum in uentriculo melius complet. Et de sexta dubitatione hæc satis sunt.

Superest septima, quam, boni imperatoris more, ceu magis strenuam, in ultima acie collocasti. Vix enim potest Galenus ab oscitatione defendi, 3. lib. expositionis in primam Epidem. tertium ab impraegnatione mensem, simul cum quarto, minus obnoxium esse aborsui scribens: in eisque prægnantes magis sanari à morbis acutis, quàm in aliquo aliorum. Atque ad id adstruendum, aphorismum primum quartæ particulæ adducens, in quo tamen nulla tertij facta mentione, quartus, quintus & sextus cæteris præponuntur. Quare uidetur in Aphorismo tertius non recte prætermissus, aut in Epidemia temerè, tacitis quinto & sexto, laudatus.

Ego cum Hippoc. Aphorismos ante multos annos publicè enarrarē, de hac dissonantia cogitans, non aliam inueni uiam qua Hippocratē excusarem, nisi dicerem eum in aphorismo rationē potius quàm experientiā, obseruationem'ue sequutum: totum tēpus gestationis uteri, in tres æquas partes diuisisse, in duas uidelicet extremas, & unam mediam: ex duabusque illis extremis, primā quidem ob redundantem in connexibus, quibus fœtus utero alligatur, humorem: & tertiam, ob eorundem nexuum nimiam siccitatem, ineptas omnino putasse ad motum, qui in purgatione necessariò contingit, tolerandum. Mediam uero solam, ceu ab utroque extremo pariter semotam, ad purgationis impetum perferendum iudicauit idoneam. In libro uero Epidem. in quo non rationi, sed obseruationi innititur, tertij mensis uim agnouisse, seruata in eo simul cum fœtu muliere, non solum uehemētissima febre, quam solet ignem appellare, sed delirio, conuulsione, multisque alijs pessimis, & (ut Galenus ait) fortibus & fallacibus symptomatibus afflicta. Cui obseruationi Galenus quoque innixus, hunc simul cum quarto difficillimum esse dixit ad patiendum. Adduxitque aphorismū, non ad approbandum tertium, (de eo enim nulla ibi mentio) sed ad ostendendum quarti ualorem, qui sit tertio non solum ordine, sed uirtute proximus. Addidit autem Galenus rationi quam in expositione aphorismi reddiderat (quæ ex nexibus sumpta erat, quibus fœtus utero colligatur) aliam ex ipso fœtu acceptam, cuius corpus sit in primis mensibus mollius, atque ob mollitiem ad patiendum magis obnoxium: in postremis, qui prope partum sunt, cum magnus sit, multa eget esca, qua deficiente, plerunque in acutis morbis corrumpitur. Et paulò post infert: Propter hæc igitur, trimestria & quadrimestria magis alijs seruantur: quoniam uidelicet utrunque discrimen effugiunt, quum nec adeò mollia sint, ut bimestria, nec tanta indigeant esca, quāta ea quæ septem, octo, uel nouem sunt mensium. Quod fortè intellexit Hippoc. in ultima aphoris. parte, dicens: νήπια καὶ τὰ πρεσβύτερα εὐλαβεῖσθαι δεῖ. nō matres, sed minores maiores'ue fœtus intelligens. Dubitaui enim ego quādoque, an possent hæc ad mulieres ipsas prægnantes referri, quū eas in prima aphor. parte fœminino genere, κυούσας dixerit, & hic neutro genere utatur: sed nec mihi quadrabat, ut mulieres quæ paulò ante conceperant, si grandioris ætatis essent, puellas uocaret: sicuti nec ut eas quæ prope tēpus pariendi, seniores.

Sed siue matres, siue fœtus intelligas, eadem omnino sententia: similiter enim, ut docet Hippocrates, & ualent, & non ualent. Nisi fortè non ad impraegnationis tempus, sed, ut ego quandoque suspicatus sum, ad aetatem praegnantis haec ultima aphorismi pars referatur, quasi docente Hippocrate ut cautè adulescentulas senioresque praegnantes etiam illis medijs mensibus purgaremus.

Sed relicta noua expositione, illud potius quod maioris momēti est, uestigemus, Quot dierum menses sint, qui ab Hippocrate utrobique nominantur: siquidem ipsemet Hippocrates in tertio libro Prognosticorum docet, neque menses, neque annos posse integris diebus numerari. Et eum locum enarrans Galenus, mensem omnem minorem esse ait triginta dierum, maiorem uero nouem & uiginti: mensemque apud antiquos Graecos uocatum, tempus medium duorum solis & lunae congressuum. Sed & Hippocrates ipse in libro de septimestri partu, duos menses ait in nouem & quinquaginta ferè diebus absolui: & decem, septem dierum quadragenis. Quae uera non essent, si singulo mensi triginta dies daremus. Vbi etiam aduertendum, Hippocratem multum in praegnante muliere quadragenis tribuisse: ut hinc etiam fortasse accipi possit ratio, quare tertius quoque mensis inter bonos sit computandus. Inchoat enim die ferè decimasexta post primam quadragenam, quam pessimam esse dicit Hippocrates, & praecipuam ad abortus faciendos. In quo tempore, sexdecim uidelicet dierum, si quid imbecillitatis ex prima illa quadragena fœtui contractum est, potuit emendari: quod praecipue in fœmella contingit, cuius formatio in quadragesimosecundo die completur. Serius enim quàm mas & formatur & mouetur: nam magna ex parte ante quartum puella non mouetur, quum mas moueatur in tertio. Vt hinc etiam pateat uia, per quam quis nostram dubitationem effugiat, si uidelicet dixerit, praegnantem ex mare, mense tertio fieri ualidiorem: ex fœmella, in quarto: déque hoc in Aphorismis, de illa in Epidemijs Hippocratem loquutum. Sed & tertia quoque occurrit fugiendi uia, si dixerimus, in aphorismo de tolerantia purgationis per pharmacum agitatorium loquutum: de potētia uero resistendi morbis & symptomatibus, in Epidemijs. Quae responsiones in clamorosis quidem disputationibus, quae captandae potius popularis aurae, quàm ueritatis indagandae gratia fiunt, uideri possunt probabiles: re autem ipsa non plenè intellectum quiescunt. Quare, mea quidem sententia, primae quis tutius inhaerebit. Tuum tamen erit, acri tuo ingenio & exacto iudicio tam haec quàm alia quae à me scripta sunt, diligenter examinare, calculumque uel album uel nigrum singulis porrigere: utrunque enim aequi boniq; consulam, modo me ames: quod ut facias, etiam atque etiam rogo. Vale uir eruditissime, meique obseruantissime.

Mensis significatum apud antiquos Graecos.

Ex Ferraria, v. Calend. Octob. M. D. XXXIII.

EPIST. II. pro domino Iacobo Hephtho Boëmo, interdiu imbecilliter, uesperi parum, noctu nihil cernente, nisi lumen lucernae geminatum.

Duersa ualetudo, quae paulò post tuum à nobis discessum, quadraginta ferè dies me lecto iacere coëgit, profitendique publicū munus, cuius tempus antequam plenè conualuissem aduenit, fecerunt ut desiderio tuo satisfacere nondum potuerim. Nunc tandem occasione horum trium dierum captata, quibus cessare à publicis lectionibus nobis concessum est, arrepto statim calamo, impellente Sinapio, rem ipsam aggrediar.

Questus

Questus apud me es, quod interdiu imbecilliter, uesperi parum, noctu præter lucernæ geminatum lumen, uix aliud cernas. Horum symptomatum duo prima ad deminutam, tertium ad corruptam pertinent uisus operationem: fiuntq; omnia ab ægritudine, tum in ipso primo uisus primario instrumento, crystalloide uocato: tum in oculi humoribus & tunicis illi seruientibus consistente. Quæ quidem ægritudo ad genus malæ compositionis spectat. Est enim obstructio duplicis uiæ, illius nempe per quam uisibilium species ad crystalloidem deferuntur, & eius quoque quæ crystalloide ad neruos uisuales. Fit autem hæc obstructio à crassis humoribus meatus occupantibus: qui, ut ego per exiguam illam consuetudinem, quam tecum eo tempore habui, quo in nostro hoc collegio doctorum insignia suscepisti, potui conijcere, pituitosi potius sunt, quàm atrabilarij: hæc enim præ sua crassitie & lentore ægre interdiu, uesperi ægrius, transitum specierum admittunt. Addita uero noctis obscuritate, exiguum illud lumen, quod solis radijs aliquantisper fouebatur, ita extinguitur, ut ne lucernæ quidem integrum lumen admittat: quare per duas ueluti fenestras ingrediens, rem unam duas uideri facit, non secus quàm in ebrijs, uini uapores solent efficere: cuspide uisualis coni non ualente in uno puncto tantam crassitiem penetrare.

Vt ergo iam ad curationem ueniamus, humana manu amoueri hæc symptomata non ualent, nisi crassi illi humores è sede quam occuparunt, dimoueãtur. Quod quum fieri aliter nequeat, quàm per medicamina, quæ ualidam uim habeant & attenuandi & exiccandi, neque hæc tutò adhiberi possint capite oppleto: sicuti neq; caput quoque ipsum euacuari, toto prius corpore non euacuato: primo erit corpus uniuersum, secundo caput, tertio oculus euacuandus. Totius corporis euacuatio à sectione uenæ incipienda est, illius præcipue quæ in cubiti exteriori parte demonstratur: per eam enim & reuulsio fiet & euacuatio, nonnihilq; forte materiæ in capite contentæ euacuabitur.

Corporis euacuationem à uenæ sectione auspicandam.

Secta uena non ab re fuerit purgatorio medicamento pituitam educere. Quod ut commodius fieri ualeat, eius primo crassities & tenacitas erunt potu submouenda, qui recipit: Aquæ in qua fœniculi uel semen uel radix decocta sit, tres uncias, oxymelitis binas: quo potu ter per horam ante cibum hausto, in aurora hæc catapotia deuorentur: Agarici grana trigintasex, Tralandal uocatorum grana duodecim, nucis myristicæ tantũdem, diagridij grana tria, cum absinthij succo, ciceris magnitudine catapotia adformentur.

Pituitæ purgandæ ratio.

Vniuerso corpore per hæc duo euacuato, ad capitis euacuationẽ accedendum: quam & ipsam primo per earum uenarum sectionem faciemus, quæ prope maiores, hoc est, interiores angulos ostenduntur. Quæ si fortè uel lateant, uel imperitus sector eas secare non ausus fuerit, uicem earum suppleat uena frontis media, uel hirudines eisdem locis admotæ. Post hanc sanguinis euacuationem, bidui intercedente quiete, mane cœna bene cõcocta, penna in sequẽti oleo intincta, in utranq; narem intime adigatur. In nobilis meri uncijs duabus tãdiu bulliant res quæ statim scribentur, ut uinũ ad unicam unciã redactũ sit: Sampsuci sicci, rutæ siccæ ana ʒ. 1. piperis albi ℈. 2. ellebori albi ℈. 1. Hæc omnia in crassum puluerẽ redacta, ubi in uino, ut dictũ est, bullierint, abijciãtur: uinoq; superstiti à puluere excolato, binæ unciæ olei laurini adijciãtur, simulq; in duplici uase ad uini cõsumptionẽ ebulliant. Sed & eiusdem olei calidi gutta, citriq;, auri instilletur, meatusq; auriũ post instillationẽ gosapio moschato obturẽtur. Fiat autẽ hoc duabus à cœna horis, simulq; auellanæ magnitudine, sequens antidotũ deglutiatur: Myrob. cheb. conditarum ℥. 2. pulueris seminis fœniculi & rutæ ana ʒ. 1. zingiberis ℈. 2. mellis rosacei ℥. 1. Quarto tamen uel quinto quoque die, antidoti loco una ex catapotijs deglutiatur, quæ recipiunt: Pilularum cocchiarum ℈. 2. lucis ℈. 1. diagridij, gariophyllorum ana grana

ſex, cum aqua berbenæ. fiant pilulæ tres. Vbi uero per hæc auxilia caput leue factum uideatur, oculi cum hac aqua, poſt narium expurgationem abluantur: Berbenæ, rutæ ſylueſtris (ſi haberi poteſt: uel domeſticæ, ſi ſylueſtris non inueniatur) criſtæ gallinaceæ, quam ſclaream uocant, ana ℥. 1. chelidonij ℥. s. ſeminis fœniculi ℥. 1. s. in libris duabus uini, uaſe æneo uigintiquatuor horas madefacta, per æneũ etiam uas, conſueto apud chymicos modo, ſimul cum ipſo uino deſtillentur, in æneoq; uaſe bene obturato, aqua quæ manauerit adſeruetur. Ex cuius lotione per quindecim dies facta, niſi ſymptomata uel in totum leuata ſint, uel manifeſte mitigata, uni illius aquæ parti, media hircini ſellis portione addita, collyriũ paretur, quod diductis palpebris ſupra oculi pupillam, ſupino capite immittatur. Accedere autẽ omnibus his debet congruus uictus, ita ut crapula, ebrietas, Venus, fumus, puluis, meditatio, & lectio à cibo, labor, curſus, meridianus, longiorq; ſomnus, immodica uigilia, æſtas, frigus, uentus, præcipue auſtrinus, ira, rixa, clamor, merum, turbidior fortisq; ceruiſia, legumina, magni piſces, antiquæ carnes, creber braſſicarum & lactucarum uſus, & demum quæcunque replere turbulentis uaporibus caput poſſunt, euitentur. At ſi forte ſeruatis quæcunque ſcripta ſunt, parum te profeciſſe cognoueris, ineunte Vere reiteratis quæ ſcripſimus euacuationibus, ad fortiora auxilia ueniendum. Inter quæ præcipuũ eſt, ut laqueus ex equinis ſetis obtortis contextus, perforata duobus foraminibus ceruicis cute, inſeratur, in ea parte quæ occipiti eſt proxima: ex eo enim ſingulo die moto, fit, ut ad patentia illa uulnera, materia deriuetur, quæ defluere ad oculos cõſueuerat: quo præſidio niſi res ex uoto ſucceſſerit, ante æſtatis initium, ad uſtionem uerticis ueniendum, quæ ad os uſq; perueniat, ulcusq; poſt caſum cruſtæ remanens, per quadraginta dies, cicere, alia'ue ſimili re intromiſſa, apertum conſeruandum. His præſidijs, luce prima, quæ illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum, adiuuante, ſpero te oculorum tuorum lucem & conſeruaturum & aucturum.

Ex Ferraria, M. D. XXXIII.

EPIST. III. Ioannes Manardus Symphoriano Campegio, Equiti aurato, Lotharingorumq; archiatro, de Cyanei lapidis uſu, Ocymo, Parthenio, ac Limonio.

CVm anno ante hunc uigeſimo, Pannoniã petiturus eſſem, Ticinenſis quidã, meus in medicina diſcipulus, libellum mihi dono dedit, in quo nonnulla in philoſophiæ, medicinæ & theologiæ ſcientijs, partim per te commentata, partim ex præclariſſimis autoribus collecta, legebantur. Quem ego librum mecum in itinere indiuiduum comitem habui, & quotieſcunq; præſtabatur occaſio, magna cum animi uoluptate perlegi. Ex qua lectione factum eſt, ut poſthac te ſemper magnopere & dilexerim, & obſeruauerim, & quæcunq; abs te ædita commentaria intelligebam, diligenter inquirerem, & inuenta magna cum auiditate perlegerem. Volui autem ſæpenumero meam hanc in te obſeruantiam, apud te per literas teſtatam facere: ſed deſiderium hoc meum in Pannonia primumq; retardauit, quod inter illam gentem & Gallicam rara admodum erant commercia: in Italiam uero reuerſo, atque in eodem deſiderio perſeueranti, tandem neſcio quo fato, Ioannes Campegius tibi ex fratre nepos, & tanto patruo digniſſimus, tuo me nomine humaniſſime ſalutauit: quem certe non permiſiſſem, ut ad te ſine meis literis rediret, ſi promiſſis ſtetiſſet: hoc eſt, ſi, ut ſpoponderat, hâc iter in Galliam feciſſet: quod tamen non ſua culpa, ſed domini imperio fa

rio factum puto. Tu uero, qua es benignitate prȩditus, officium meum non literis modo, ſed muneribus quoq;, quæ bonus quiſq; orientalibus gemmis prætulerit, cogitatum meum tam diuturnum anteuertiſti. Libros enim miſiſti, uel potius theſauros, quos in literarium ærarium poſt penè infinitos, nuperrime contuliſti. Quibus nominibus me tibi tantum debere ſentio, quantum nec ſi Neſtoreos annos mihi Deus optimus donarit, unquam poſſim perſoluere. Ne tamen ingratitudinis nomine (quod ſemper abhorrui) à te penitus grauarer, cœpi per hortum tuum Gallicum lento gradu expatiari, floresq;, quibus paſſim uernat, ſuſpenſa manu colligere, cauens ne aliqua latitans forte ſpina me incautum cōpungeret. Nihil autem inueni quod me tantum pungeret, ſed nonnulla quæ me ſimul cum alijs attingerent: plura tamen præ illis fuerunt, quæ mihi adblandirētur. Verum dum ſpinas caueo, imprudens lapidem offendo, inter molles herbas deliteſcentem: criſtas enim iam erexeram: doctiſſimum me uocari audiens: quum tamen (tanti nomen illud conſtat) nec dignum me putem, qui inter doctos numerer: contentus inter eos haberi, qui doctos ita & ſequuntur & admirantur, ut tamen ueritati ſemper plus tribuant, quàm cuiuſcunque autoritati. Fecit autem hic ueritatis amor, non contradicendi, ut ais, ſtudium, quod ſemper à me alienum fuit, ut à Leoniceno, homine certe cui honorem maximū debet noſtra ætas, homine tamen, aliquando diſſentirem: ut in hoc ipſo lapide Cyaneo, de quo, tacito tamen ob reuerentiam nomine, ita ad uerbum ſcripſi: Ego his non acceſſerim, qui non ſecus ac pernicioſiſſimum uenenum hunc formidant: experientia enim certa ſcio, quod ſi bene abluatur, multum iuuat, & uel nihil, uel parum lædit. Contra quæ uerba, tu quaſi cum bile inſurgis, dicens: Sed ego certe ſcio, quod qualitercunque abluatur, ſi ſumatur à Chriſticola, multum nocebit, ac tandem lædet plurimum. Scias autem & hoc uelim, mi Symphoriane, me neque hoc, neque aliud ceu expertum laudaſſe, de quo non certam habuerim experientiam: alioqui neque eſt apud nos adeò inexpertus pigmentarius, ne dicam medicus, qui huius lapidis incolumitatem non habeat exploratam. Nuſpiam uero legi, ueros Chriſtianos magis quàm Iudæos & gentes debere hunc lapidem formidare. Sed lapide hoc in ſuo loco relicto, reliquum horti tui, ſine aliqua tamen bile peragrantes, nullibi mentionem Manardi præterquam honorificam inueni, cognouiq; in plerisque locis mea tibi non diſplicuiſſe: quare ut tua quoq; uiciſſim à me probentur, neceſſe eſt, niſi uoluero penitus ruſticus uideri. Amplector igitur ſtudium, laudo diligentiam, ingenuitatem exoſculor. Inter multa tamen quæ placent, non eo inficias, quædam mihi occurriſſe, quæ niſi aliter intelligantur quàm ſonant, non mihi uſquequaque probanda uideantur: quæ, quoniā id à me efflagitas, non uerebor adnotare: non quidem ut tecum talionis agam, cuius tot in me ſunt beneficia, ut leuem illam calumniam, imò etiam longe maiorem debeant obnubilare: ſed potius ut tibi de me bene merito, & cui uſque ad aras debeo, morem geram.

Lapidem Cyaneum bene ablutū nō ledere.

In primis itaque mihi non placet, quod omnia purgatoria medicamenta fortia, dicantur pernecantia, & penitus abijcienda. Neque uſquam hoc dixit Galen. alioqui ſecum aperte pugnaret, quum & ſcammonio, & elleboro, & colocynthide crebrò utatur, ut per totum ferè librum de compoſ. medic. ſecundum loca, manifeſte demonſtratur. Neque ſecundo libro de uictu morb. acut. id ſcripſit, quod tu, malum interpretem ſequutus, ad tuam ſententiam affers roborandam, ſed contrarium potius. Verba enim Galeni utcunq; (fideliter tamen) interpretata, hæc ſunt: Vna eſt cautela, ne lædant purgantia pharmaca, ut non ſolum ſit purgans pharmacum, intemperatum ſcilicet & impermixtum alijs quæ obſcurare apta ſint eius malignitatem. Contraria enim eſt natura omnium purgantium pharmacorum, naturis corporum quæ purgātur, & ut quiſpiam dixerit pernicioſa, & ipſorum ue-

nenum. Quemadmodum autem papaueris lachrymæ, mandragoræ, hyoſcyami, atq; aliorum multorum talium pharmacorum, quæ contraria noſtris ſubſtantijs & uiribus ſunt, & apta corpora corrumpere, exiguã partem aliquam accipientes, magnis eorum fruimur emolumentis: ita & cum purgatoria contrariam naturam habeant noſtrorum corporũ naturæ, exiguam quandam eorum ſubſtantiæ partem abſcindentes, ad noſtrum utimur emolumentum. Hæc ſunt Galeni uerba, laudantis potius quàm damnantis, ut conſtat, horum medicamentorum uſum. Qui nec etiam (ut tu reris) minoris malitiæ eſſe elleborum quàm ſcammonium, in eadem ſcripſit commentatione. Sed in fine quidem præcedentis commentationis, non elleborum ſcãmonio, ſed eius hieræ quæ per colocynthiden uario modo paratur, eam quæ elleborũ recipit, ei in dolore lateris prætulit, quæ recipit ſcammonium. Quod etiam eodem capite ſcribitur, drachmas duas ellebori interimere, bonis autoribus, Plinio uidelicet, Oribaſio, ut Arabes omittam, aduerſatur.

Ea præterea quæ ex antiqua libri tertij de ſimplicibus medicamentis traductione afferuntur, non ſatis fideliter uerſa ſunt. Sic enim latine ſonant: Omnino quidem ſimilitudinem quandam habet purgans pharmacum, uni ex humoribus qui in nobis ſunt: non tamen in uniuerſum miſcetur ei aliqua uenenoſa poteſtas: quare neq; in uniuerſum lædet non purgans, ſed cõcoquetur, & talem gignet humorem, qualem trahere aptum erat. Hæc Galenus: aſſerens omne quidem purgatorium pharmacum ſimilitudinem habere cum aliquo noſtrorum humorum, non tamen habere ſemper ſecum commixtam uenenoſam uim.

Capite quoque de ocymo, ex Dioſcoridis ſententia res ei adſcribitur, cui ipſemet Dioſcorides & alij boni autores aduerſantur, eius uſum damnantes tanquam mali ſucci, difficilis concoctu, redundantis humoris, & uiſum obſcurantis. Putauerim tamen librarij potius, quàm tuo uitio contigiſſe, ut oculorum claritatem facere dicatur. Male uero ſibi conſuluiſſe Gallos, qui eo pro cibo, ut ſcribis, uti cœperunt.

In Parthenij nomine aperta proculdubio eſt æquiuocatio, ſicuti & in amaraco. Amaracus enim quæ nomen amaracino unguento dedit, herba eſt ſuauiſſimũ ſpirans odorem, de qua Dioſcorides ſub nomine ſampſuci ſcribit lib. 3. A qua omnino diuerſa eſt ea de qua eod. lib. ſcribit ſub Parthenij nomine, quæ, ut ipſemet ait, odore uiroſo eſt. Vtraq; harum notiſſima eſt: prima quidem ſub nomine maioranæ, ſecunda ſub nomine matricariæ, uel ut noſtris mulierib. magis placet, marellæ.

Non contemnenda quoq; æquiuocatio facta eſt in Limonij nomine: de fructibus enim qui nunc limones dicũtur, & ad lautitiem menſis petuntur, uel non meminerunt antiqui, uel ſub nomine citri. Limonium uero de qua ſcribit Galen. lib. 7. herba eſt, nomen habens, ut inquit Dioſcorides, quia in pratis naſcitur, & paluſtribus locis. Neq; quenquam mouere debet fructus nomen, ſiquidem & ea uoce, hoc eſt, καρπὸς, etiam in herbis Græci utuntur. Mitto differentiã inter cytinon & balauſtion, quod in ea falli quiſpiam poſſit citra uitæ humanæ præiudicium.

Hæc ſunt, mi Symphoriane, quæ perambulanti tuos amœniſſimos hortos, imbecillibus alioqui meis pedibus occurrentia, greſſus meos aliquantiſper retardarũt: quæ ideo ad te ſcripſi, quod & tu petieras, & ut etiã agnoſceres reliqua omnia à me albo calculo eſſe ſignata, totumq; hortum eſſe me diligẽtiſſime perſcrutatũ. Quam diligentiam ſi tu quoq; in examinãdis meis nugis adhibueris, non dubito, quæ tua eſt perſpicacia, ne multa inuenias, quæ maiore cenſura, quàm id quod de Cyaneo lapide ſcripſeram, digna ſint: quod tantum abeſt ut ægre laturus ſim, ut magis tibi uel hoc nomine debiturus ſim, quàm ex alijs in me collatis beneficijs. Campos quoq; tuos Elyſios, ſed cum feſtinatione, luſtraui, qui mirum in modum mihi arriſerunt. Legam, Deo uolente, poſthac cunctatius, & quid de his ſentiam, quod magnũ omnino erit, ad te ſcribam. Hoc tacere non poſſum, plus tibi uel ex hoc commen-

tariolo debere tuam Galliam, quàm olim suis Druidis. Vale Galliæ ornamentum, &, quod facis, perge bonas mentes iuuare, tibiq; immortale decus & patriæ, imò toti Christiano orbi maximum emolumentum parere.

Ex Ferraria, III. nonas Quintiles, M. D. XXXIII.

EPIST. IIII. Ioan. Manard. Gasparo Marcello philosopho excellentissimo, obstructione uisualium neruorum laborante.

Vellem celeriorem fuisse tabellarium, qui tuas ad me literas attulit: decimoquarto enim Calend. Martias datæ, ipsis mihi Calendis sunt redditæ, eo uidelicet die, quo post Laruales ferias, publicū profitendi munus mihi erat redintegrandum. Nam si congruo tempore fuissent redditæ, dum alij genio indulgebant, ego saluti tuæ omnem operam & diligētiam nauassem. Quod ad hanc diem facere cum nequiuerim, tuum erit meam hanc moram boni consulere, celeritatiq; & angustiæ temporis ac imbecillitati meæ, (chiragra enim, podagra & febre per hæc tempora laboraui) cōdonare, si mea hæc minus expectationi tuæ, quam de me maiorem longe quàm merear habere præ te fers, respondebunt. Tantum enim ea attingam, quæ ad salutem tuam consequendam magis uidebuntur opportuna: multa sciens uolensq; prætermittens, quæ ad artis potius ostentationem, quàm usum essent accommoda. Ratio enim per ocium copiosius reddēda esset, cur imagines illæ modo cōminus, modo eminus, modo maiores, modo minores, & albæ uel nigræ assidentes uel tremulæ se repræsentent. Verum longiore circa hæc disputatione in tēpus locumq; reiecta, rem ipsam, curandi scilicet præseruandiq; methodos aggrediamur: illud tantum præfati, sine quo nec curatio, nec præseruatio, cautela'ue inuestigari nedum fieri recte potest, affectionis uidelicet ipsius, de qua quereris, essentia.

Vidisse te ais, iam agitur quintus annus, in oculo dextro duas imagines, unam quidem albam & tremulam, alteram nigram, muscam repræsentantem. In sinistro plures, in longum porrectas, ferè continuas: primo tamen autumni tempore, mense uidelicet Nouembri, unicam in sinistro oculo comparuisse. Sequenti anno in fine Veris mense Maio, in dextro albam tremulam, quæ per decem cubitos distare uidebatur. Facta uero purgatione, adhibitoq; collyrio, non multum tamen uehementi, uisum esse tibi tunicas oculorum disrumpi: quare collyrio dimisso, menstrua per pilulas purgatione, præeuntibus nonnullis syrupis, ad mensem usq; Maij anni M. D. XXX. usus, cum nocumentum potius quàm iuuamen persensisses, in sinistro præcipue oculo, quo magis uales, ad commune medicorum & ægrotorum auxilium, medicatas uidelicet aquas, cōfugisti. Aponi igitur fontis aquas non solum, ut moris est, bibisti, sed & cadentis ex alto ictum in capite pertulisti, ex quibus plus læsus quàm adiutus es. Imago enim illa alba quæ lōgius uidebatur, uisa est propior fieri, additæq; sunt binæ, altera muscæ similis, altera longe minor. Quæ uero sinistro oculo obuersabantur, ad maiorē molem deuenere, licet non adeò distare uideātur.

Addis præterea annum te agere XXXV. biliosa esse temperatura, graciliore corporis habitu, exiguis uenis, optima memoria, ingenio mediocri, oculos habere humidos, & ad tactum calidos, cum manifestis uenis. Omnibus his diligēter consideratis, addita etiam mea aliqua coniectura, neq; enim omnia particularia scripta sunt, præsertim unum quod multum ad rem facit, an uidelicet diligenter considerandi tuas pupillas, perturbatio aliqua demonstretur, iudico certe te passum symptoma, quod Græci ὑπόχυσιν, hoc est, obuisionem, libri ex Arabica in linguam latinam uersi, imaginationem uocant, atq; id quidem oculos primario affectu, non per

purum consensum laborantes: quod quidem symptoma ad actionem corruptam, ueluti ad genus spectat: uides enim quæ uideri ab oculo sano non debent, nec ab alijs uisuntur. Pendet autem symptoma hoc à morbo in uia, obstructione uidelicet inter corneam membranam & crystalloidem uocatam consistente: quæ licet à uaporibus de uētriculo eleuatis interdum fieri possit, conijciendum tamen factam ibi potius esse, quàm fieri: alioqui nec imagines illæ tandiu perdurassent, nec assiduæ essent, sed & purgationibus toties factis, aquisq; ebibitis, uel penitus amotæ, uel diminutæ potius fuissent quàm exhaustæ. Putauerim igitur humorem ad eam regionem descēdisse, qui tenuem inibi naturaliter consistentem, plus minus'ue, uarijsq; in locis differet: neq; omnino uniformis similarisq; sit, sed ex diuersis partibus constet, crassioribus, tenuioribus'ue, continuis etiam & diuulsis: & ubi tenuior, ibi imagines magis ad album uergunt: ubi crassior, magis ad nigrum: ubi in plures particulas diuulsus, plures ueluti culices uel muscas musciones'ue repræsentet: ubi continuus & oblongus, ueluti filamenta quædam demonstret. Moueri autem huiusmodi imagines, ex spiritus uisualis ad ea loca accedentis mutatione, concurrente etiam ea quæ fit ab exteriore lumine agitatione. Scimus enim oculos nedum imbecilles ac languidos, sed robustos & fortes, ex uehementiore, uel etiam mediocri luce repente ingruente ualde commoueri, & ueluti radios quosdam intra se gignere. Fieri præterea hunc præternaturalem humorem, modo crystalloidi, modo corneæ uiciniorem: priusq; fuisse huic, post aquarum uero usum illi magis propinquum: atq; ex hoc fieri ut quæ prius distantiora, posthac uisa sint propinquiora. Distant porrò istæ imagines inter se plus minus'ue, iuxta facientium eas humoris partium, maiorem minorem'ue distantiam. Videnturq;, ut iam dictum, ibi albiores, ubi humor est tenuior: ibi nigriores, ubi magis crassus. Nondum tamen ad tantam crassitiem deuenerunt, ut usum in totum in aliqua oculi parte possint auferre: quod si fieret, ubi muscæ apparent, res quæ extrinsecus uisendæ occurrūt, fenestratæ apparerent: & ubi lineæ uisuntur, res quantumuis integræ in plures partes dissectæ demonstrarentur: & si demum coirent suffusione iam completa, incepisse enim eam puto, uisus in totum perderetur: quod ne fortè cōtingat, Deo optimo auspice, pro uiribus doceamus. Ad hoc enim prohibendum, parte artis indigemus quæ præseruatiua nuncupatur: sicuti ad delendum quod iam factum est, curatiua. Duæ autem hæ artis partes adeò in nostro casu inuicem cōnectuntur, ut curatio magna pars sit præseruationis. Si enim id quod iam factum est, sustulerimus, bona pars præseruationis simul absoluetur, sublata uidelicet ab oculo ea materia, quæ si densior fieret, plenam gigneret suffusionē. Prima igitur nobis occurret intentio euacuandi ab oculo eam materiam, quæ obstructionem in uisualibus uijs faciens, idoneum prohibet oculorum usum. Verum quia hæc uacuatio fieri non potest, nisi per medicamenta quæ magnam uim habeant discutiendi: quæ utiq; si repleto capite adhiberentur, plus esset id quod traherent, quàm id quod dissiparent: propterea altera nobis occurrit intentio, capitis uidelicet euacuatio. Verum quū caput euacuari non debeat, nec bene possit, toto corpore oppleto: ideo tertia præstō nobis est intētio, totius uidelicet corporis euacuatio. Demum, quia accedente etiā, quod uix fieri potest, congruo in omnibus rebus uictu, uapores semper ceu leues superiora petentes, caput & cōsequenter oculos, iam ex longo morbo imbecilles, oblæderent, quarta erit intentio, ut omni ingenio retrahantur & deriuentur. Sic igitur iam quatuor, uel si uis quinq; intentiones inuestigauimus, quæ ad præseruationem & curam sunt necessariæ: quas ordine quodam exequi nos oportet, ut scilicet illæ primo exequutioni mandentur, quæ in resolutiuo nostro progressu ultimo loco sunt inuētæ, totius nempe corporis euacuatio, & materiæ ad oculos fluentis auersio.

Ab his igitur inchoantes, magnitudine affectus nobilitateq; patientis mēbri con'

siderata,

ſiderata, necnon oculorum calore cum rubore & uenarum apparentia, ubi uis conſtet, de quo minime ambigo, ſecandam exteriorem cubiti uenam iudico, eam uidelicet quæ humeraria appellatur: extrahendũ tamen non multũ ſanguinis, quoniã, ut ſcribis, exiles tibi ſunt uenæ. Satis igitur fuerit à quatuor ad octo uſq; uncias hauſiſſe. Id uero latus eligendum quod è directo ſe habet oculi magis læſi. Seruiet enim nobis huius uenæ ſectio ad euacuandum totum corpus, & ad materiam ad ſuperiora fluentem retrahendam. Poſt hoc, quia materia, ut diximus, craſſitiem quandam habet, quo purgatio melius fieri ualeat, ipſam per hanc potionem tribus diebus mane ebibitam ſecabimus. Betonicæ nobilis & ueræ manip. 3. bulliant in ℔. 1. ß. aquæ fœniculi tandiu, donec tertia pars ſit conſumpta: eáque aqua quæ ſupererit in tres partes æquas diuiſa, ſingulæ parti oxymelitis ſimplicis ℥. 1. ſuperaddatur, quæ concocta præcedenti cœna, mane bibatur. Interim quoq; ad eundem finem, comæ fœniculi in iure quo pro cibo uſurus es, decoquantur, pariterq; in uino quem potabis eædem comæ per integram ante potum horam madeſcant. Attenuata iam aliquantiſper per tres dies materia, ſummo mane pilulæ deglutiantur, quæ habent: Pilularum lucis ℈. 2. cocchiarum ℈. 1. quæ mixtæ horas decem in fœniculi ſucco maduerint. Veſperi eiuſdem diei duæ drachmæ huius miſcellæ hora ſomni accipiãtur: Seminum fœniculi, ſeſeleos, nucis myriſticæ ana ʒ. 1. ſucci fœniculi ℥. ß. mellis roſacei quantum ſatis ad conficiendum electuarium uocatum. Altero die mane ſemuncia eiuſdem electuarij, cõcocta bene cœna accipiatur, quam trium horarum ieiunium ſubſequatur: per tres deinde ſequentes dies mane potio bibatur, quæ recipit: Seminis fœniculi orientalis, ſi haberi poteſt, uel noſtratis in mõtibus nati ʒ. 3. bulliant in ℔. 1. ß. aquæ, donec tertia pars deſit, diuiſoq; toto decocto in tres partes, ſingulæ parti uncia oxymelitis cõpoſiti ſuperaddatur. Completa uero triduana hac potione, catapotia mane accipiantur, quæ habeant pilularũ lucis ℈. 1. cocchiarum duos, & per octo horas in ſucco berbenæ maduerint: & ſequenti die in aurora media uncia electuarij ſuperius deſcripti, cui drachma una pulueris gariophyllorum ſit adiecta. Quo etiam electuario placet ut ueſperi hora (ut diximus) accubitus ſemper utaris: primo quidem eo modo, quo deſcriptum antea fuerat: poſt hanc uero ſecundam purgationem adiecta ſemper pulueris gariophyllorum ſemidrachma. Accedendum deinde ad tertium potionum ordinem, quæ conſtent ex decocto chelidonij herbæ, adiecta cuilibet potioni ſcillitici oxymelitis uncia: qua potione (ut in alijs diximus) ter ſumpta, ſequenti aurora hæc ſumantur catapotia: Pilularum cocchiarum ℈. 2. Sine quibus ℈. 1. madeſcant in ſucco chelidonij horas decem, inſperſaq; aceti ſcillitici gutta conformentur. Eiſdem quoq; intentionibus non inutilis erit uomitus, modo abſq; magna ui ac uehementiore capitis commotione prouocari poſſit. Peractis uero hiſce nota dignis præſidijs, per quæ non ſolum totius corporis euacuatio, ſed materiæ etiam retractio fieret, ad alia properandum, per quæ & deriuatio compleatur, & caput quoq; ipſum uacuetur. Fiet primum per cucurbitulas, diſſecta cute, primo quidem inter ſcapulas, deinde occipitio admotas. Secundo per ſectionem, ſi apparuerint, earum uenarum quæ prope interiores oculi canthos ſunt: uel ſi illæ ſecari non ualeant, hirudinibus primo poſt aures, deinde temporibus appoſitis. Tertio per ea quæ uel naribus infuſa, uel manſa, uel gargarizata materiam euacuant: quæ tamen prudenter adminiſtranda ſunt, ne caput nimium exagitantia, plus obſint quàm proſint. Sint igitur & natura ſua mitia, & quantum fieri poteſt, blande adhibeantur. Satis itaque fuerit, betæ ſucco butyro commixto, narium alas penna interius inungere, paſſulaſq; cum thure & nuce myriſtica, quam moſchatam uocãt, mandere, & oxycratum parum acidum, in quo fœniculi ſemina & roris marini coma bullierint, gargarizare. Verum licet deriuent hæc omnia, atque aliquo pacto materiam ab oculo retrahant, non tamen perpetua poteſt eſſe eorum

operatio, sicuti neque assiduus usus: ideo aliud machinandum, per quod continuò materia deriuetur: quod optime fiet, si duobus foraminibus unico iniectu in coniunctione occipitij & posterioris colli factis, chordula ex serico uel setis contexta ita insuatur, ut ora uulnerum diu conseruet aperta, per quæ continuò destillantes humores ab oculis deriuentur. Non omittendæ etiam quotidianæ extremorum membrorum frictiones, atque post eas eorundem cum aqua calida in qua fœniculi herba decocta sit, ablutiones. Sed & ex cucurbitulis integra cute uarijs locis admotis, non mediocre sequetur emolumentum: sicuti & exercitio: quo quantum fieri potest capite quiescente manus & pedes moueantur, & capitis crebra lotione ex lixiuio in quo saluia & chamæmelon bullierint, proderit: & per interualla scrupulus unicus uel duo earum pilularum quas ultimo loco descripsimus, duabus uel tribus à leui cœna horis deglutitus. Et per hæc quidem tres primæ intentiones explebuntur, quæ fientem potius morbum quàm factum respiciunt: atque ut sequens est, ad cauendum potius quàm ad curandum cōducunt. Superest igitur quarta, quæ morbo iam facto debetur, quæ ut primo nobis proponitur, ita non nisi post alias executioni mandari perfecte potest. Perfecte dico, quoniam nihil uetat, quo minus eam, prima completa purgatione, à leuioribus quibusdam collyrijs orsi, aggrediamur.

Leuissimum est, ut in aqua ubi decocta sit berbena, purum aurum ignitū quinquies extinguatur. Fortiusculum erit, si decoctio in uino fiat, & præter aurū, ignitum quoque æs in eo extinguatur: quantoqꝫ uinum potentius fuerit, tanto reddetur efficacius. Augebitur amplius uis, adiecto testudinis felle uel perdicis, fœniculoqꝫ & berbena. Completa uero secunda purgatione, chelidonio poteris uti: & peracta tertia, superaddito sagapenum. Vbi uero deriuationes quoque & particulares capitis euacuationes finem habuerint, nec aliqua supersit in oculo inflammatio, parum quoqꝫ euphorbij poterit adiungi. Incipiendum uero est à granis quinque pro singula uncia: per gradusqꝫ crescendum, ita tamen ut nunquam duodecima pars transcendatur: pro duodecim uidelicet drachmis reliquorum euphorbij drachma. Quod si ex hoc uel alio collyrio ingēs ardor suboriatur, sero caprino oculi subleuantur. Inter efficacia quoqꝫ, succus cepæ cum melle numerari potest, & succus cyclaminis cum eodem, & gallinæ rubrum stercus. Potest & id inter potentia numerari quod recipit: Succi fœniculi & taurini fellis partes æquales, cum duplo melle. Caput quoqꝫ hirundinis in æneo uase ustum, & in tenuissimum puluerem redactum, physica quadam ui mirabiliter iuuat, si uel per se, uel cum melle illinatur. Plura addi possent, à recentioribus & antiquis medicis in hoc casu cōmendata: sed hæc puto sufficient, Deo optimo adiuuante: nisi adeò suffusio hæserit, ut sola paracentesi curari possit: accedente semper congruo uictu, quo crassiora & ad caput uapores mittentia, maliqꝫ succi & humidiora cibaria caueantur. Venti quoque, soles, fumus, uina generosa, concubitus, corporis & animi labores, quantū fieri potest euitentur.

XV. Calend. Maias, M. D. XXXIII.

Epist.

a

EPIST. V. Ioannes Manardus P. Nicolao Castellano, de falsitate iudiciariæ astrologiæ, de bona sexti climatis temperatura, de saccharo, & ligno Indico Gyarcha.

DVplici nomine mihi gratissimæ fuerunt literæ tuæ: uno quidem, quod graui admodum oneri (quod dudum imbecillibus humeris meis assumpseram) uindicandæ uidelicet à barbarorũ ineptijs medicinæ, atq; inueteratis malignisq; ulceribus in ea relictis splenium si nõ cicatricẽ afferre, te quoq; ualidissimam manum admouisse conspicio. Altero, quod in his quæ à me antea æditæ sunt medicinales Epistolæ, paucula quædã obelisco perfodisti, cum ego multo plura esse in eis putarem, emũctæ naris hominibus, qualem te esse semper cognoui, non placitura, imò pauca in illis scribi, quæ nõ mererẽtur à tui similibus uel negligi, uel nec legi. Fecisti igitur me, ut uerum ingenue fatear, ex tuis literis audaciorem, & meas mihi epistolas plausibiliores ita reddidisti, ut tentare non sim ueritus, an quæ à te taxantur, possim ad aliquem modum defendere. Ea si bene numeraui, in tria capita rediguntur. Displicet enim tibi in primis, quod astronomiam non admittam, à Platone, Hippocrate, Aristotele, Galeno, Augustino, Auerroë probatam. Secundo loco non probas, quod sextum clima, quarto quintoq; prætulerim. Tertio non uidetur tibi credendum, saccharum quod nũc in usu est, fuisse Galeno incognitum, cum eius Varro & poëtæ, ante illum permultos annos meminerint. Vt igitur primum aggrediar, si astronomiam intelligimus superstitiosam illam syderum obseruationem, per quam futuri euentus ex horoscopo & uocatis annorum reuolutionibus prænunciantur: & quæ cuique negocio peragendo, etiam (si Deo placet) uesti uel incidendæ uel induendæ certas præ alijs horas præscribit: ut cuicunque de re sibi ignota interroganti, ex syderibus hora interrogationis uel orientibus uel occidentibus, uel supra uel infra terrã in fictitijs quibusdam sedibus, quas domos uocant, imaginariè potius quàm uerè existentibus, certa ueluti oracula depromat: eam tantum abest ut admittam, ut ab omni republica cum suis autoribus expellendam ueluti inutilem, deceptoriam, & omni penitus ueritate carentem, putem. Longior autem fuerim, superfluoq; laborauerim, si præstigiosa eorum dogmata pergam sigillatim confutare, alioqui ab Ioanne Pico Mirandula, iandudum duodecim libris explosa: ad quos illi remittẽdi sunt, qui ueritatem in hac controuersia perfecte scire desiderant. Satis autem in præsentia mihi fuerit tuis respondisse rationibus: quod certe, ni fallor, unico iacto fundamento non erit difficile. Fundamentum tale erit, ut quotquot à te afferũtur testes, non de superstitiosa illa diuinandi arte loquutos dicamus, sed de ea quæ motus, ortus, occasusq; cœlestium metitur: atque ex his non hominum fortunas, sed defectus lunæ uarios, solis labores, atque aërias mutationes uaticinantur.

Vt enim ab Hippocrate incipiam, nihil in eo inuenio quod iudiciariæ illi adstipuletur. In libro quidem de Aëre, locis & aquis, qui maxime astrologiæ fauere uidetur, quidnam legimus, nisi consideranda medico anni tempora, uentos, loca, & regiones? Non enim alia de causa caniculæ, arcturi, uergiliarum exortus uel occasus, solstitiaq; & æquinoctia consideranda medico dicit, quàm ut per ea temporum mutationes agnoscat, cum quibus hominũ uentres dixit permutari. Cum igitur hanc tantum ob causam asserat astronomiam non parum conducere ad medicinam, eui dentissime constat, eum de motrice tantum, non de iudicatoria intellexisse. Quod & apertius cognoscetur totum illum libellum lectitanti: siquidem morum, rituum, ingeniorum, studiorum, corporumq; uarietates, non in erroneas fixasq; stellas, fortunata infortunata'ue cœli uel partium eius loca, sed in temporum, uentorum, aë-

ris,aquarum, terrarum, ciborum & potuum refert qualitates. In Epidemijs quoque si quãdo Arcturi, Pleiadum, solstitij, æquinoctij, caniculæ meminit, ad circunscriptionem anni fecit, ut Galenus eum librum exponens apertissime testatur. Sic & in Aphorismis purgationes molestas esse dixit sub Cane & ante Canem: non quia sydus illud purgationibus per se aduersetur, sed quia, ut idem Galenus ait, exusta eo tempore nostra natura, purgatorij uim nõ sustinet. Exuritur autem eo tempore natura, non quod stella Canis uocata adurendi uim aliquam habeat, sed ex accidenti id nostro aëri contingit: quia dum illa oritur, sol & uertici nostro magis propinquat, & in nostro hemisphærio longiorem moram trahit. Si enim propria id Syrij ui fieret, his qui ad antarcticum polum eadem qua nos ad arcticum uergût inclinatione, eosdem quos nobis calores iacularetur: quum tamen eodem tempore maxime algeant, quo nos maxime æstuamus. Quod certe argumentum uel unicum, totam ferè astronomicam diuinationem tollit, signorum uiribus inhærentem, quas in nostra regione ex solis ad ea accessu demonstrat. Sed quo pacto potest Hippocrates diuinatoriæ nostratium astronomiæ mentionem fecisse, quum supra quadringentos annos ante Ptolemæum fuerit, à quo ferè qua recentiores usi sunt, emanauit, in totum diuersa à Necepsi & Petosiris astronomia: quæ tamen solo nomine cum motrice conuenit, re tantum discrepat, quantum mendacium à ueritate, & figmentum à uera re.

Purgatiões sub Cane cur molestæ.

Non est igitur ut præstigiosi isti diuinatores sua commenta Hippocratis autoritate tueantur: sicuti neque Platonis aut Aristotelis: nam & hi nihilo plus astris attribuunt, quàm quod Hippocrates, indicari scilicet per eorum ortum temporum mutationes. Anni enim partes per ortus & occasus stellarum antiqui distinguebant, ceu per rem quæ ad oculos patebat, & sensibilior firmiórque apud omnes gentes erat, quàm digestio earum per menses, quorum nec nomina nec numerus eadem erant apud omnes. Numam enim nouimus duos anno superaddidisse menses: & dierum mensium numerum sicuti & nomina scimus apud diuersos fuisse diuersa. Quæ uero in Timæo à Platone scribuntur, non de corporibus ipsis cœlestibus intelligenda sunt, sed de ea mouentibus animabus, quas & deorum dignatus est nomine, & idearum (quas in se habent) ratione esse dixit fati conscias.

Apud Aristotelem quoque nihil lego, quod me ad credendum istis uaticinatoribus cogat. Explosa enim iandudum est illorum cõmentitia expositio, qui id quod in Meteoris, de pluuijs, grandine, uentis, terræ motibus, atque id genus cæteris dixerat, ad omnia quæ in terra quomodolibet aguntur, transferebant. Sicuti & quod de accessu & recessu solis, in obliquo circulo, in libro de Cœlo & mundo est proditum. Vt enim negari non potest, corpora cœlestia, & præcipue solem suo accessu & aspectu, calorem per se in nos influere, & suo recessu ex accidenti frigus: ita concedi non debet, ut peculiari alia ui, uel nocua nobis sint, uel salutaria. Quare quod Thaleti ab Aristotele attribuitur, & Democrito à Plinio, præuidisse scilicet eum per astronomiam olei penuriam, si ex aëris intemperie coniecturam fecisse credatur, ut ex Plinio colligitur, hoc non inuiti concedimus: si de Martis, Saturni, uel alterius syderis maligno afflatu, factum ipsum negamus: nec Aristotelis aut Plinij testimonia nobis aduersantur, si recte uerba eorum perpendantur. Attribuunt hoc Thaleti, ait Aristoteles, & de eo dici. Et Plinius, Ferunt, inquit, Democritum &c. Quæ uerba non credidisse ei famæ Aristotelem aut Plinium demonstrant, sed eam historiam ueluti ab alijs proditam enarrasse. Nec ut ostendat philosophiam utilem esse ad comparandas diuitias, Thaletis exemplum affert Aristoteles, sed potius ut ostenderet μονοπώλιον ad cumulandam pecuniam multum conducere. Verum quidnam potuit Thales ex cœlestibus potestatibus cognoscere, quum eorum substantiam ignorauerit? astra enim terrestria, & cœlum sectum putauit. Quid per motus

explo

explorare, qui nondum exacte agnoscebantur? Quid uero (quisquis ille fuit qui philosophorum historiam texuit, Galenum enim non fuisse satis constat) de uaticinio illo Thaletis senserit, non ualde mihi curæ est, scienti magnam hominum partem desiderio noscẽdi futura tractos, non solum astronomiæ, sed uanioribus etiam diuinationibus fidem mancipasse: quanquam, ut uerum ingenue fatear, id in eo libro non memini me legisse. Maioris autem momenti apud me est Galeni ipsius autoritas, qui in libro de diebus decretorijs, qui proculdubio eius est, astrologorũ delyrijs manum dedisse aperte cognoscitur. Nam Augustinus & Auerrois tam aperto Marte aduersus astrologos ubique pugnant, ut ambigi non possit, eos si quid uideantur quandoque cœlo adscribere, id non plus esse, quàm quod nec cæci ignorant, caloris uidelicet & frigoris influxum. Quod uero ad maiorem machinam, hoc est ad Galenum attinet, non adeò ei adstricti sumus, ut non ueritati magis. Ab eo siquidem didicimus, nulli quantumuis summo plus credendum esse, quàm quantum rationi & experientiæ est consonum. Age igitur uideamus quantum rationes quas in libro de iudicialibus diebus affert, roboris & momenti habeant in reddenda earum dierum ratione, quas Hippocrates præ cæteris commendauit.

Sunt igitur quæ axiomatis loco ab eo subijciuntur ueluti experientia nota, septem numero:

1 Non omnes dies sunt æque iudiciarij.
2 Fortissimi sunt septenarij.
3 Secundum locum obtinent quaternarij.
4 Quidam inter hoc cadunt.
5 Non omnes septimanæ, nec omnes quartanæ disiunguntur, Sed nõnullæ con
6 iunctæ, aliæ uero disiunctæ sunt.
7 Acuti morbi diebus imparibus magna ex parte iudicantur, & diuturni paribus.

Horũ rationẽ redditurus multa subijcit quæ à nobis sigillatim sunt examinanda.

Duo in primis esse dicit omnium quæ fiunt prima principia: unum, quod ex inferiori materia exordium capit: aliud, quod ex cœlestibus.

Nos autem duobus hisce principijs, alia duo superaddenda à bonis philosophis didicimus: in inferioribus quidem humanam mentem: in superioribus, cunctis & cœlestibus & terrestribus imperantem, diuinam potestatem, & inseruientem illi supernarum mentium innumerabilem cateruam.

Addit Galenus, absque ordine esse quæcunq; ab inferiori hoc principio: cum ordine uero quodam & ornatu semper progredi, quæ à cœlestibus proficiscuntur.

Nos scimus tam cœlestia quàm terrestria, imò & quæ supramũdana appellantur, cũ certo ordine esse à summo opifice cõstituta: multaq; hic & esse & fieri cum ordine, quæ ordinẽ suũ uel à propria natura, uel à potestatibus cœlo potẽtioribus nanciscũtur. Nam ut mittã ea quæ supra omnẽ & cœlorũ potestatẽ & ordinẽ solius dei gloriosi munere in nobis fiunt, elemẽta, quocunq; modo cœlestia corpora uoluta sint, nunquã ex proprio ordine recesserũt. Plantæ, radices deorsum, ramos sursum semper miserũt, atq; in omnẽ dimensum auctæ iamq; perfectæ, semina quibus species seruaretur, produxerũt. Pisces aquas, aues aërem, metalla terræ uiscera, quocunq; uersa sint sydera, nunq; deseruerunt. Demũ, ut Aristot. docuit 8. naturalis auscultationis, ea sola ordine carere dicimus, quæ præter naturã sunt. Sed & Gal. ipse in doctrinis ordines quosdã agnouit, quos in cœlũ nec retulit, nec referre uel debuit uel potuit. In agricolationũ quoq; disciplina, in domo uel repub. gubernanda, in re militari, & in quauis deniq; arte, siue speculatiua, siue factiua, multa ex ordine fieri uisunt, quæ in cœlestes causas nequaq; sunt referẽda, neq; ab illis, ut Gal. putauit, ad ordinẽ sunt redacta. Quare nõ erat ut pro reddenda crisimorũ dierũ ratiõe ad solẽ uel lunã confugeret. Nam ut demus illi nos uirtute omniũ astrorũ, solisq; præcipue

frui, quatuor anni tempora ab eo fieri, ex terrestri limo animalia gigni, fructus ad maturitatem duci, ad concubitumque & generis permanentiam animalia quæque, homine excepto, prouocari: non propterea tamen concedendum est, morbos eius peculiari ui ad salutem uel mortem iudicari. Agit quidem sol morborum curationes, sicut & reliqua quæ diximus, calore suo uiuifico, quē plus minus ue uario motu & lumine nobis impartitur. Hinc enim fit ut ægritudines æstate inchoantes, in qua ex solis ad nos accessu maxime incalescimus, hyeme ob frigus, recessu eius nobis contingentes, resoluantur: atque econtrario quæ hyeme cœperunt (ut Hippocrates docuit) calore æstatis euanescant. Verum non hoc perpetuum est, neque eundem ordinem semper seruat, sicuti contingere deberet, si inferiora hæc à cœlo (ut Galenus dicit) in certum ordinem redigerentur. Plerunque enim contingit, ut æstiui morbi ante hyemem, & hyemales ante æstatem, finem uel bonum uel malum sortiantur. Quandoque etiam, licet non tam crebrò, euenit, ut ad longius quàm sex mensium tempus, nullo uel ægrotantis, uel medici, uel assidentium errore interueniente, prorogetur. Quod si ea quæ à sole in morbis fiunt (qui etiam, ipsomet Galeno teste, princeps summus est inter cœlestia sydera) non sunt firma & rata: quid de luna dicendum, quæ eius ueluti uicaria, mutuatum tantum lumen nobis impartitur, atque id quidem non eodem semper ordine? Et licet mense uno tantum itineris perageret quantum sol in duodecim, exiguos tamen præ illo in nos parit influxus, atque non adeò manifestos. Quare nescio an rectè eius operatio in quatuordecim diebus, operationi solis in sex mensibus, in soluendis morbis, à Galeno comparetur. Sol quippe, præter id quod summam habet inter sydera potestatem, ex maximo ad nos accessu ad minimum, uel econtrario, in sex mensium spatio necessariò permutatur: Luna uero cum exiliter semper in nos agat, in feminen struo illo circuitu, prout uel ad septentrionem uel ad austrum magis uergit, modo plus modo minus uertici nostro fit proxima, & tardius uel citius mouetur, secundū quod uel in superiori sui parui circuli parte, uel inferiori reperitur. Quare quantum ad hæc, minus stata & certa longe est eius, quàm solis in nos alteratio.

At si quispiam Galenum sequutus dixerit, operationes lunæ in nos ex abscessu eius à sole, uariáque ex eo configuratione, non ex maiore minore'ue ad nos directione, aut motus uelocitate contingere: fortiores enim mutationes fieri in congressibus, atque dum πανσέληνος plena'ue est: minores, dum διχότομος, seu diuidua: exiles, dum ἀμφίκυρτος μηνοειδής τε, hoc est, utrinque curua, & cornicularis: hoc certe dictum ad tuendum dogma aliquid faceret, si omnes ægroti labi in morbos luna silente inciperent. Ita enim in septimò diuidua, magnam: in decimotertio plena, maximam alterandi habens uim, acutos morbos iudicaret. Verum hoc rarissime contingit: & propterea Hippocraticam crisimorum dierum doctrinam destruit potius quàm adstruat. Nam quum indeterminata sint morborum initia, sicuti quouis lunæ die potest morbus incipere, ita potest qualibet ad solem configuratio in singulo morbi die contingere. Atque hoc pacto nulla dies magis quàm quæuis alia dici merebitur iudicatoria: morbo enim inuadente secundo lunæ die, sexto nō septimo tetragonus, & decimotertio nō decimoquarto oppositus cōtinet aspectus. Quare si iudicium configurationes huiuscemodi sequi dicatur, nec septima potius quàm sexta, nec decimaquarta potius quàm decimatertia, nec dies una magis quàm alia iudicandi potestatem habebit: totáque Galeni machina, supra obseruatos ab Hippocrate dies fabricata, cum ipso corruet fundamento, uniuersusque eorum ordo interrumpetur: alioqui ob aliud Galeni dictum nutabundus: nihil enim manifestum ob ea fieri dicit, dum luce caret, quod magna ex parte tribus diebus à coitu ait contingere: in quibus ea quæ apud nos sunt, alterare non sufficit. Quocunque igitur morbi die nouilunium euenerit, ut nulla alteratio perpetuo tri

duo

duo in hæc inferiora à luna fiet,ita nullum eo tempore poterit eius uirtute in morbis iudicium fieri. Quare mensis ille Galeni,quem ex tempore quo luna totum signiferum circulum peragrat, & ex tẽpore quo nobis uisibilis est,fabricauit, triduo illo quo lucem ad nos non mittit,necessariò cadet, ueluti altera cadente columna qua sustinetur. An uero alijs etiam ex causis nutet, age exactius examinemus: quod ut probius fiat,prius Galeni mens bene elucidanda.Cum ex tribus lunæ ueris mensibus nullus suppeteret in quem crisimorum dierum rationem commode posset referre,quartum quendam machinatus est, imaginariè potius quàm re ipsa ex duobus compositum.Tres dico,adiecto his duobus quos nuper recensuimus, alio,qui apud Græcos,ut dicit Galen.tertio Prognosticorum,proprie mensis nuncupatur,tempore uidelicet medio duorum congressuum solis & lunæ. Addit autem supra eum quo luna signiferum circuit,duos semis ferè dies quibus solem attingit,à loco in quo antea secum coniuncta fuerat,triginta iam partibus summotum: in quem certe mensem,si in lunam referendi essent crisimi dies,potius quàm in utrumuis iam dictorum referri deberent,cum configurationes eius ad solem,in quibus magnam uim esse Galenus fatetur,per hunc maxime & fiunt & agnoscitur. Verum cum hic uigintinouem dies semis capiat,tres eius septimanæ supra uigintiduos atque octauam alterius diei partem superadderent:quod ab Hippocratis doctrina multum abhorret. Hoc igitur reiecto mense,ueluti non modo Hippocrati, sed nec Archigeni conueniente, ad mensem peragrationis accessit: quem cum uigintiseptem dierum & tertiæ partis alterius diei esse putaret, uideretque tres eius septimanas compleri,in diebus uiginti & media alterius diei parte, atque ut sequens est,non plus ad uigesimam quàm ad primam & uigesimam pertinere,isto quoque reiecto,ad mensem apparitionis confugit: quem cum indeterminatum ideo reperisset,quod luna non semper æquali tempore post coitum cum sole delitesceret,ex proprio potius arbitrio,quàm re ipsa tempus,quo lateret,trium,& id quo luceret, uigintisex dierũ spatio, tertia alterius diei parte superaddita,definiuit. Quod etiam cum in totum suo desiderio non satisfaceret, tres enim eius septimanæ octaua diei unius parte, à uiginti diebus deficiebant,quare ad decimumnonũ potius quàm ad uigesimum uidebantur pertinere:alium ex duorum compositione commentus est, qui minor esset quàm is qui circuitum signiferi describit,maior eo qui illuminationẽ metitur. Coniuncto igitur utriusque tempore simul,atque eo numero qui ex commixtione nascebatur,in duas æquas partes resecto,id quod remanebit,quasi in eo utriusque uires complecterentur,idoneum putauit,in quod crisimi dies referrentur. Restabunt autem ut supputanti manifestum fiet,dies integri sex & uiginti,& præterea alterius diei media & tertia & duodecima pars: quæ partes si ad nostrum horologium reducantur,æquinoctiales horas duas supra uiginti constituunt. Media enim diei pars horas duodecim capit, tertia octo,duodecima duas: quæ simul iunctæ duas & uiginti cõplent: ut sit hic factitius mensis,duodecima diei parte, hoc est, horis duabus minor uigintiseptem diebus. Quod tempus si in quatuor secuerimus partes,cuilibet septimanæ dabimus dies sex,addita alterius diei media sexta,uigesimaquarta & quadragesimaoctaua parte:quæ utique partes simul iunctæ horas quot diximus complebunt. Medietas quippe diei horarum est duodecim,sexta pars quatuor,uigesimaquarta unius,quadragesimaoctaua semi hora perficitur. Iunctæ autem hæ simul,horas quas diximus, septemdecim uidelicet semis efficiunt. Et quoniam hæc eadem septimæ diei fragmẽta, alio modo signans Galenus dicit esse mediam & quintam partem,adiecta sexagesima, centesima & uigesima & ducentesima quadragesima diei particulis, uideamus quomodo hæc in idem recidant cum prioribus, hoc est,quomodo horas septemdecim semis conficiant. Media pars diei est horarum duodecim: quinta pars est horarum quatuor, & quatuor ex quinque

partibus alterius horæ: quæ clarioris supputationis gratia sunt iuxta recentiores, minuta horæ octo & quadraginta, dando unicuique horæ sexaginta talia minuta. Sexagesima porrò dici pars, quatuor & uiginti ex eisdem minutis comprehendit: centesima & uigesima duodecim: ducentesima & quadragesima sex: quæ omnia minuta simul iuncta numerũ complent nonaginta, quæ horam semis constituunt. Quare horis his omnibus simul iunctis, redeunt horæ priores, decem septem uidelicet semis, quibus ad complendam septimam, desunt horæ sex semis: quas Galenus dicit esse quartam diei partem, additis sexagesima & ducentesimaquadragesima diei unius portiunculis. Licet in impresso græco codice mendose addatur portio centesimauigesima: tũc enim redundarent minuta horæ duodecim. Nam sexagesima, ut diximus, diei portio, quatuor & uiginti horæ minuta constituit: & ducentesimaquadragesima sex: quæ iuncta uigintiquatuor, triginta partes (medietatem uidelicet horæ) complent. Quare delendum ρκ' in græco codice, atque in hac parte barbara æditio non solum nouam interpretationem, sed & græcam ipsam lectionem uincit. Alioqui neque solum in hac parte erratum est in noua interpretatione, sed & eo loco ubi mensis à Galeno dearticulatur. Referendæ enim illæ tres portiones, scilicet medietas, tertia & duodecima, ad integram diem: non, ut interpres putasse uidetur, tertia & duodecima pars medietatis intelligenda. Nec uelim uel te uel alium forte qui hæc legerit, arbitrari me detrahẽdi studio in hæc diuertisse. Tantum enim ab hoc absum, ut summa laude & præconio dignum eum interpretem ducam: culpandosq́ potius, si qui culpandi sunt, librorum excusores, qui dum celeritati nimis student, castigationes recognitionesq́ plerunque præuertunt, & præcipitari æditiones cogunt: quod de hac ipsa interpretatione interpres ipse queritur. In hæc autem diuerti, ut Galeni sensum, qui præ literæ corruptela excerpi non poterat, aperirem. Galenus præterea, ut ad id redeamus unde discessimus, ostensurus uigesimam potius quàm uigesimamprimam iudicatoriam esse, ait: Quod cum hæc ita se habeãt, ternæ septimanæ uiginti erunt dierum, & præterea alterius diei sextæ partis. In quo loco etiam menda est, tam in græco quàm in barbaro codice: maior tamen in græco, in quo nihil præter sextam illam partem legitur: quum in barbara æditione legatur, sexagesimaquinta pars, ex centesima quinquagesimaoctaua. Restituendus ergo locus in hunc modum: His ita se habentibus, tres dierum septimanæ uiginti dies, & præterea unius diei sextam & sexagesimam, & ducentesimam quadragesimam partem continebunt. Atque ad hunc modum exactè ratiocinantibus, parum excellit uiginti dies, trium septimanarum numerus: & huius magis quàm uigesimusprimus est proprius: quanquam & hic quoque erratum est in græco codice, pro uigesimo enim die legitur octauus. Demum quasi epilogum faciens, subdit Galenus: Mihi quidem demonstratum est iuxta ueritatem, & Hippocratis sententiam, quod nullum horum totis diebus uerè numerari potest, hoc est, exactè & perfectè, neque septimana, neque quartana, neq; mensis, neque annus. In quibus uerbis aliquantisper sistendum, considerandumq́ an ad intelligendam Hippocratis de decretorijs diebus sententiam, eorumq́ rationem reddendam, necessarium sit ad lunam recurrere, & per eius aliquem motum eos numerare. Percurrenda igitur in primis loca, in quibus de his diebus mentionem facit. In aphorismis legimus, in quatuordecim diebus acutos morbos iudicari: quartum diem esse indicem septimi: alterius septimanæ octauam esse principium: undecimũ esse contemplabilem ceu quartam alterius septimanæ: & pariter decimumseptimũ. Sudores bonos & qui iudicãt morbos incipere die tertio, quinto, septimo, nono, undecimo, quartodecimo, septimodecimo, uigesimo, uigesimoseptimo, trigesimoquarto. Et alio loco: Febrem quæ diebus parib. relinquit, solere reciduare. Morbum regiũ bonum esse, qui septimo, nono, undecimo, quartodecimo febris die superuenerit.

Locus Galeni emendatur.

Suppu

Suppuratos à pleuritide nisi in quadraginta diebus purgentur, tabidos fieri. Podagricos tumores, sedata inflammatione, in quadraginta diebus finiri. Destillationes in uentrem superiorē intra uiginti dies suppurari. In quibus dictis nihil ego uideo quod currere ad lunam nos cogat: uideo potius quod auertat. Vt enim argumentum quo ab initio tertij libri utitur Galenus, in argumentantē retorqueatur, si dierum Hippocratis ordo status est & determinatus, quo pacto potest in lunam referri, in qua nihil ratum & stabile inuenitur? Nam ut à mense coniunctionis incipiamus, non semper idem spatium primā & sequentem coniunctionē interiacet: alioqui una scita, perfacile esset absque ullo labore futuras omnes cognoscere, quod in medijs ut uocāt coniunctionibus docent astrologi: quanquā nec ipsæ id præcise habent interuallum, quod Galen. putauit, sed supra uigesimumnonū diem semis, partes quatuordecim superaddunt. Minus quoq; stabile est peragrationis sub signifero circulo tēpus, ipsa uidelicet luna modo uelocius, modo tardius lata: quādo enim celerrime mouetur, supra 15. gradus quotidie perambulat: quādo tardissime, duodecimū non attingit. Ex quo fit, ut instabilissimū sit illuminationis tempus: cuius inconstantiā quum agnouisse Galenus uideatur, mirū est, quod eo ueluti stabili utatur. Quod etiam tēpus si præfinitū certumq; esset, nihilominus ordinē & numerū dierū Hippocratis peruerteret, quum eo quo latet tēpore, nihil huc influat, ut superius quoq; dictum est. Sed & quomodo possunt hi dies certi quidpiam habere, si uerum est aliud quod experientia obseruatū dicit Galen. luna beneuolos planetas respiciente, bonos & sanis & ægrotis dies cōtingere: si ad maleficos respiciat, malos & cōtristantes? Ex hoc enim plerunq; euenit, ut laudati ab Hippoc. dies, maligni sint: & quos ipse uituperat, boni. Sicuti etiā ex alio astrologorū dicto, à Galeno non minus recepto. Asserunt quippe ijdem Aegyptij astrologi, quoties id signum, in quo boni planetæ fuerint, natiuitatis alicuius hominis tēpore luna insederit, bonos dies illi homini futuros: atq; è diuerso malos, quoties in eo signo fuerit, in quo mali planetæ errant, dum homo nasceretur. Idem iudicātes ex signis quæ de quadrato uel aduerso primordia illa signa respiciūt: ut si Arietem boni planetæ tenuerint hora natiuitatis, & mali Taurū: quando luna in Ariete, Cancro, Libra, & Capricorno fuerit, bene cum homine illo agetur: quādo in Tauro, Leone, Scorpio uel Aquario, male. Quid igitur certi relinquetur diebus Hippoc. si in uno lunæ circuitu uix decem supererūt dies, qui ex cœlesti causa nō impediantur? Sed quū duo sint secūdum astrologos beneuoli planetæ, Iupiter & Venus: duo maleuoli, Saturnus & Mars: fingamus aliquē nasci planetis his quatuor diuersa signa tenētibus, ut me hæc scribente cōtingebat: Iupiter enim in Scorpione, Venus in libra, Saturnus in Cācro, & Mars erat in Virgine: nullus ei nato, quocūq; ægrotauerit tēpore, ex notatis ab Hippoc. diebus relinquetur, qui à proprio significato nō detorqueatur. At dixerit forte quispiam, per bonos hosce influxus iuuari bonos Hippoc. dies: per malos malorū malitiam augeri. Sed dicat mihi, quidnam fiet, si cum bono influxu malus dies, uel cum malo bonus cōiungatur? Mixta, inquiet, ex bono & malo proueniet operatio. Verum nónne hoc est Hippocraticas obseruationes peruertere, & ordinem omnē ab eis auferre, atq; medicū à propria professione ad supputandos cœlestes motus euocare, & in hanc necessitatē adducere, ut cuiuscunq; ægroti curationem accepturus est, natalem horā cognoscat, & planetarū loca cum stylo & abaco in eadē hora supputādo peruestiget? Verū & morborū initia nō minore diligētia erunt obseruāda, quum iuxta astrologorum & Galeni sententiam, bona futura sint, his orientibus signis in quibus boni planetæ fuerunt, tempore natiuitatis: & mala illis orientibus, in quibus mali fuerunt collocati. Idemq; iudicandum de signis quæ uel ex aduerso uel ex quadrato respiciunt. Tanti autem momenti esse Galenus putat principia, ut ab his ferè depēdere dicat uniuersam ex crisimis diebus prognosticationem.

Magnas enim quæ in quadratis uel in aduersis locis fiunt mutationes, in bonis principijs bonas, in malis malas esse arbitratur: ut & hic illud dici possit, quale fuerit principium, talem & exitum. Quare principij hora erit cum astrolabio à medico accuratissime cognoscenda, & quod signum in ea oriatur solertissime inuestigandum: hoc enim perdito, simul omnis dierum iudicialium ars deperibit: alioqui eo etiam habito ruitura, si horæ principij magis standum sit, quàm diebus ab Hippocrate scriptis. Longior fuerim, si quæcunque recentioribus astrologis circa morborum præsagia conscripta, uel potius conficta sunt, crisimis Hippocratis diebus aduersantia, hic afferre uoluero. Extant peculiaria duo cōmentariola, unum Hippocrati, alterum Galeno adscriptū: in quibus quicquid ferè legitur, Hippocrati in hac doctrina aduersatur: adea relegentur, qui huius rei pernoscendæ sunt auidi: satis mihi nunc fuerit ea afferre, quæ à Ptolemæo astrologorum principe de his diebus scribuntur, ut uel ex hoc cognoscatur astrologorū dicta cum medicis non consentire. Is enunciato quodam inter centum, sexagesimum, in hunc modum scribit: Super ægrotis criticos dies inspice, ac lunæ peragrationem in angulis figuræ sexdecim laterū. Vbi enim eos angulos bene affectos inueneris, bene erit languenti: contrà male, si afflictos inueneris. Quodlibet huius figuræ latus uigintiduos gradus capit, & præterea alterius gradus medietatem. Erunt igitur in lunari mense dies sexdecim obseruandi, qui nec stati erunt, nec Hippocraticis, præterquam rarò, consentientes: quoniā luna uelocius mota, paucioribus diebus unum latus absoluet: ubi tardior fuerit, pluribus in uno pertranseundo immorabitur. Verum nec ex ipsa secundum seipsam die, sed anguli bona maligna'ue affectione, bonum uel malum iudicium dependebit. Quo magis igitur ad astrologos conuertimur, eo magis ab Hippocrate diuertimur. Sed hæc quidem ad omnes pertinent, qui in reddenda crisimorum dierum ratione, ad astrologos cōfugiunt. Illud uero ad Galenū peculiariter pertinet, quod de intermittentibus febribus 4. Aphorismorum lib. Galenus, & 3. Prognost. idem Galenus & Hippoc. scribunt, numerandos uidelicet in his non continuos dies, sed ipsas accessiones. Quæ certe accessionum numeratio in lunam referri non potest continuè motam, nec quādoque suam motionem interrumpentem: & si in eam referatur, neque ijdem dies, neque eædem configurationes remanebunt. Quarta enim quartanæ accessio, ad nonam diem, & septima ad octauamdecimam pertinebit, atque deinceps quoque in reliquis uniuersus & dierum & configurationum ordo perturbabitur. Sed & in tertianis quarta accessio ad sextum, septima ad tertiumdecimum spectabit. Quare hi dies, sextus uidelicet & tertiusdecimus, iudiciales potius in his erunt, quàm septimus & decimustertius. Mitto argumentū quo præcipue Aponensis in Galenum utitur, licet non minus cōtra ipsummet argumentantem, quàm contra Galen. cōcludat: sequi uidelicet ex Galeni numeratione, quadragesimamprimam diem magis quàm quadragesimam esse iudicialem, superfluentibus secundo uicenario duodecim horis, sicuti primo, quæ prioribus duodecim iunctæ diem integram constituent: quare iudicium ad quadragesimamprimā, non ad quadragesimam pertinebit. Neque est ut ad numerum parem recurrant qui sit diuturnis morbis congruentior, per eum potius quàm per imparem motis. Nam quum in his natura ceu minus exagitata segnius aduersus morbum moueatur, si paritati hoc dandum, ad quadragesimamsecundam potius quàm ad quadragesimam iudicium pertinebit.

Hæc & alia permulta faciūt, ut à Galeno in hac parte recedam: nec solum ab eo, sed ab omnibus quotquot astrologica superstitione præclarissimam & castissimam medicinæ artem fœdare & adulterare contendunt. Nec est ut Galen. uel alius quicunque hanc crisimorum ex cœlo rationem in Hippocratem referat, in tertio Prognostico, ubi crisimos dies per sex quaternarios ad uigesimum usque digessit, in hunc modum

modum ſcribentem: Nullum autem horum totis diebus uerè numerari poteſt: neque enim annus, neque menſes totis diebus apti ſunt numerari. Quartanos enim & ſeptimanos inſultus (de his enim loquitur Hippocrates) non eſſe integris diebus numerandos, ex eo probat, quod nec menſis neq; annus integris diebus ſunt numerandi. quod certe argumentum, ut pro argumento ab eo affertur, non uidetur concludere, niſi quartanorum & ſeptimanorum ſupputatio ex anni ſupputatione dependeat. Quod ſi tanquam uerum recipiamus, ad agnoſcendam dierũ certam quãtitatem neceſſarium erit anni circuitum exacte cognoſcere, ut hoc in duodecim partes diuiſo, menſtruum tempus habeamus: quo in quatuor partes diſſecto prodeat ſeptimana. Eſt autem uerus anni circuitus, iuxta Alphonſi ſupputationẽ, quæ cæteris exactior reputatur, dierum trecentorũ ſexagintaquinq;, horarũ quinque, & quadragintanouem ſexageſimarum alterius horæ, & præterea partium ſecundæ ſexageſimæ ſexdecim. Hunc numerum ſi per duodecim diuiſerimus, occurrent primo integri dies triginta, ſupereruntq; quinq;: quos ſi clarioris ſupputationis gratia ad horas reduxerimus, fient horæ centum & uiginti: quibus per ſingulos menſes diſtributis, decem cuiq; obtingent. Erit igitur quilibet menſis dierum triginta, horarum decem. Et ſi quis exactius rem ſupputare uolens, quinq; horas quæ remanſerunt, in minutias ſecuerit, & cuilibet horæ, ut aſtrologi faciunt, ſexaginta tribuerit, reſultabit ſumma trecentorum. Quibus ſi adijciantur nouem & quadraginta primæ minutiæ, erunt in totum CCCXLIX. Quæ rurſus in menſes duodecim diſtributæ, addent cuilibet minutias nouem ſupra uiginti, unica ſuperſtite minutia; quæ cum ſexaginta ualeat ſecundas minutias, ex his etiam ſecundis quinque erunt ſuperaddendæ. Sed ex ſexdecim huiuſcemodi minutijs, quas diximus in exacto anno contineri, ſingula ſingulo menſi data, adhuc quatuor reliquæ erunt: quæ ad tertias redactæ, & ſumma earum per duodecim diuiſa, ſingulo menſi uiginti tertias minutias ſuperaddent. Conflabiturq; præciſa menſis quantitas ex diebus triginta, horis decem, minutijs primis uigintinouem, ſecundis ſex, tertijs uiginti. Quare uerus hic menſis Galeni menſem longo interuallo ſuperabit: & ſi integritas à die tollitur, quia nec menſibus, nec anno adeſt, per auctionem potius quàm per diminutionẽ auferetur, tresq; ſeptimanæ ultra primum & uigeſimũ diem extendentur, nedum quod uigeſimo finiantur. Quanquam ſi aſtrologis ſtandum, incertior longe eſt dierum menſura, ipſis quidem plus minus ue modo auctis modo minutis, iuxta inæqualitatem tum motus ſolis in obliquo circulo, tum obliquarum & rectarum aſcenſionum, ſemper tamen uigintiquatuor horas excedentibus, ut Ptolemæus lib. 2. & 3. magnæ compoſitionis demonſtrauit. Si igitur Hippocratis autoritati, quæ certe non maxima apud quemlibet non eſſe debet, dandum eſt, ut diebus non integris & quartanos & ſeptimanos circuitus ita numeremus, ut ſex quartani tres ue ſeptimani, quod idem eſt, in uigeſimo die finiãtur: non hoc ad dies æquales uel inæquales aſtrologorum acceptum eſt referẽdum, ſed ad id potius quod Hippocrates expreſſit, quod ſcilicet aliqui quartani, ſicuti & aliqui ſeptimani circuitus, cõiunctim, aliqui diſiunctim ſunt ſupputandi. Nec id quod de anno & menſe ab eo dicitur, pro efficaci argumento, ſed pro exemplo eſt recipiendum, ut quemadmodum nec anni nec menſes, ita nec quartani nec ſeptimani circuitus, completis & ſolidis diebus ſunt metiendi: alioqui & ſex quartani & tres ſeptimani uigeſimam diem tranſcendent. Nihil igitur ego in doctrina Hippocratis de iudicialibus diebus uideo, quod in aſtrologorum dogmata referri uel debeat uel poſſit: uideo potius per Hippocraticas obſeruationes illorũ decreta circa morbos funditus tolli. Laudandum igitur in hac parte Galeni ingeniũ, quod ſubtili artificio Hippoc. dicta in cœlum redigere conatus ſit. Non propterea tamen eius autoritati tantũ eſt tribuẽdum, ut ueritas deſeratur: quæ ſola amica magis eſſe cuilibet bono uiro debet, quàm myrias Galenorũ.

Anni circuitus iuxta Alphonſi ſupputationẽ.

Secundum quod in meis Epistolis non probas, est, quod clima nostrum sextum magis temperatũ esse dico, quàm quartum, quod Galenus: & quintũ, quod Auerrois putauit temperatissimum. Tibi enim uideri ais iustitiali temperamento quartum & quintum excellere, quoniam calor amicior est naturæ quàm frigus: qualem temperiem potius debet spectare atq; optare medicus. In quibus uerbis, quinq; uideris innuere: primo, temperatissimum hominem non uerè æqualem habere primarum qualitatum mixtionem, sed iustitialem: secundo, iustitialem hanc temperiem ad calidum magis quàm frigidũ uergere: tertio, hanc in quarto & quinto magis quàm in sexto climate reperiri: quarto, calorẽ magis amicum esse naturæ quàm frigus, & in temperata regione calorem potius quàm frigus desiderandum. Ego uero, ut à primo incipiam, dum eam medicinæ partẽ, quam theoricen uocant, profiterer, quicquid recentiores putent, tenebam temperatissimum hominem, si modo quis talis inueniatur, temperaturam habere inter utranq; primarũ qualitatum contrarietatẽ exacte mediam, humanumq; in uniuersum genus inter reliqua quæ cœli ambitu continentur, huic certe æqualitati esse maxime propinquum: nobilissimæ quippe formæ, qualis proculdubio est anima humana, nobilissimã deberi temperaturam, & quantũ fieri in hac fluxa & fragili materia potest, cœlo, quod omni prorsus contrarietate caret, simillimam. Cæteris quidem animalibus eam temperaturam à summo opifice condonatam, quæ ad sua cuique exercenda munia esset idonea: quam iustitiæ Galenus comparauit. Homini uero ceu in interliminio superiorum & inferiorum existenti, ea dari debuit, quæ simpliciter & absolute esset perfectissima, & ab utraq; extremarum qualitatum contrarietate æqualiter & ad amussim remota: quæ propterea exacte & maxime temperata est à Galeno, pondereq; & mensura æqualis uocata, ut primo libro de Temperaturis, & primo ac quinto Salubrium ita aperte declarauit, ut Auerrois secundo libro sui Colliget, licet in totum non probauerit, esse tamen Galeni opinionem non negauerit. Hac autem pro uera sententia recepta, secundum tuum dictum non potest bene consistere: id enim quod ueram habet mediocritatem, non magis ad calidum inclinat, quàm ad frigus, sed quatuor primas qualitates omnino æquales habet. Sicubi uero Galenus uidetur cõtrarium asserere, hominemq; à prædominio calidum dicere, de eo quatenus animal est & uiuit, intellexit: quandoquidem non solum exangues quosque uermiculos, uerum & hyoscyamum atque mandragoram quatenus uiuentia exuperantem habere dixit qualitatem: quibus tamen iustitiale, ut nunc loquimur, temperamentum non secus ac homini adscripsit. Quare nec ex iustitiali temperamento, nec ex calore, quem temperatissimus homo præ se fert, quod recentiores nonnulli contendunt, argumentari licet, humanam temperaturam ad calidum potius quàm ad frigidum uergere. Viuit siquidem & actu calet hominis cutis, quam tamen exactissime inter omnia quæ in mundo hoc sunt, mediam statuit Galenus. Cuius comparatione cum climatis æqualitas maxime sit attendenda, sequens est, id clima magis æquale esse, quod certe cutis æqualitati magis est propinquum: quam propinquitatem non habere quartum clima, ex cutis earum hominum qui in eo degunt colore, crassitie & duritie, liquidò potest agnosci, quæ in Mauritanis, Aegyptijs, Siculis, hominibus sexti comparatis, reperiitur. Quinto uero, si qua temperies adest, in ea maxime parte adest, quæ ad sextum declinat. Media autem eius pars quæ ad quartum uergit, sicuti & totum ipsum quartum, cum impensius caleant, innatum calorem (cuius bene temperata est, ut Galenus ait, substantia) reddunt imbecilliorem: quare eorum caliditas inimica magis est naturæ, quàm sexti modicum frigus: quod, Hippocrate teste, hyemis tẽpore uentres reddit calidiores, & uniuersum corpus magis robustum facit, quàm æstatis caliditas. Si à temperamento igitur recedere debet habitatio, ad modicum frigus potius uergere deberet, quàm ad calorem.

Probas præterea ex Luſitanorum nauigatione clima noſtrum non eſſe medium, ſecundum graduum numeratione͂, quia trans æquinoctialem uerſus meridiem latior quàm ego ſcribo ſit habitatio. Sed, mi Nicolaë, cum Hippocrates, Galenus, cæteriq; in climata terram diuidunt, non de uniuerſo orbe, ſed de una tantum terræ portione conſiderant, in eaq; duas partes omnino inhabitabiles ſtatuunt: unam, quæ ad æquinoctialem, ob immenſos calores: aliam, quæ ad polum arcticum uerget, ob frigus immodicum: in mediaq; tantum parte ſeptem climata diſtingui͂t: inter quæ quoniam noſtrum, utpote cuius medietas quadragintaquinq; gradibus ab utroque diſtat extremo, uerè medium exiſtit. Quod ſi in alijs quoque tribus quartanis terræ portionibus, uel Luſitani, uel alij quiuis climata diſtinguere uoluerint, ſub quadragintaquinq; pariter eius quartæ partibus, medietatem ſuæ habitationis comperient: quæ licet à polo noſtro arctico per centum & trigintaquinq; remouebitur, ab æquinoctiali tamen & polo antarctico non plus quàm per quadragintaquinq;, ſicuti noſtrum clima, diſtabit. Quocunq; autem modo ſuas inibi habitationes ſecernant, noſtram climatum diuiſionem non perturbabunt. Illud potius Galenum & Auerroën turbare poteſt, quod priore epiſtola ſcripſeram, inuenta ſcilicet eſſe in noſtra hac habitatione noua utrinque loca, in quibus poſſint alia climata intelligi: quæ res maxime Ariſtotelem tangit, dicentem, prius deeſſe habitationes, quàm umbræ ceſſent uel flectantur: quum poſt uerſas ad arcticum uerticem umbras, multa nunc inuenta ſint loca, in quibus difficilis quidem, ſed tamen poſſibilis ſit habitatio: no͂nulla etiam in quibus ſatis commodè habitatur. Vnde & illud corruit, quod antiqui de zonis tradiderunt, ex quinq; uidelicet duas tantum habitari. Nam torridam coli iam eſt omnibus notiſſimu͂, ſicuti & gelidæ bonam partem: cuius habitationem ita extendit Iacobus Zieglerius noſter, ut probabilibus argumentis probet prope polum habitari, & ſub ipſo polo etiam poſſe habitari. Corruunt igitur antiquorum dogmata ex nouis hiſce nauigationibus: noſtra uero firma remanent & inconcuſſa.

Tertium quod in meis Epiſtolis non probas, eſt, quod ſacchar apud Galenu͂ puto eſſe rorem Indum, & mannæ uocatæ ſpeciem, non cannæ ſuccum. Tibi autem non uidetur fieri potuiſſe, ut Galenus curioſiſſimus medicus, qui Antonini Cæſaris tempore fuit, rem Domitiani, imò Varronis ætate notiſſimam, ignorauerit. Ego, licet ea quæ bis ter'ue in hac re ſcriptis ma͂daui, mihi adeò aperte ſententiam meam probare uideantur, ut non relinquatur amplius dubitandi locus: ut tamen tibi, qui unus pro populo à me haberis, ſatisfaciam, breuibus repeta͂ quæ de ſaccharo & ſcripſi, & adhuc ſentiam: addamq; nonnulla quæ meam opinione͂ magis confirment. Dico igitur uulgare hoc ſaccharum non modo Galeno, ſed & omnibus medicis eo uetuſtioribus, & nonnullis qui per multos annos eum ſequuti ſunt, penitus fuiſſe incognitu͂, ipſum minime ſilentio præterituris dum medicamenta & alimenta pertractant, ſi in eius notitia͂ perueniſſent. Verum nonnulli nec nominis quidem mentionem habent. Alij nominant quidem, non tamen uulgare hoc intelligunt, quod plantæ ſuccus eſt: ſed melleum rorem ſupra arundinis folia conglobatum, à manna uocata parum differentem: utrunque enim ſub roſido melle uel aërio (quod & ſylueſtre nonnulli uocant) contineri. Nam ut à uetuſtiſſimo exordiar, Hippocrates noſtræ medicinæ parens, mellis ſæpe, ſacchari nunquam meminit. Idem alij minores Hippocrate fecerunt, & Polybus & Archigenes. Arundineum mel etiam nominaſſe dicitur. Sed cum Indicum ſalem uocauerit, nihil aliud intellexiſſe uidetur, quàm id quod Dioſcorides mellis genus dixit, in India & Felici Arabia, ſalis ſimilitudine, in arundinibus concretum. Et Plinius, mel in arundinibus collectum, gummium modo candidum, dentibus fragile. Quibus cum Galenus in capite de melle, in hunc modum ſubſcribat; Sacchar autem uocatum, quod ex India Feliciq;

Arabia fertur, προσπήγνυται, id est, addensatur quidem, ut aiunt, calamis. Est autem & ipsum mellis quædam species. Quis ambigere possit, de eadem re loquutum de qua & Dioscorides, nec cannæ uel plantæ alicuius succum, sed melleum rorem putasse in arundinibus concretum? Neque propterea negligentiæ uel inscitiæ accusandus, quod rem Varronis tempore, ut scribis, cognitam, uel nescierit uel neglexerit. Res enim de qua scripsit Varro, non inter mella, quanquam ei dulcedine similis, sed inter plantas potius reponenda. Quam tamen nec penitus fuisse Galeno incognitam constabit, si ad memoriam reuocauerimus, id quod quarto libro de simplicibus medicamentis, scriptis mandauit, radices scilicet calamorũ, præcipue Aegypti, dulces esse. Verum cum succum per earum pressionẽ elicitum, neq; ipse, neq; Varro, sed neque Solinus, qui earum quoque cannarum mentionem facit, sacchar uocari, uel esse scripserint: minime mirãdum, si de saccharo scribens, hoc præterijt, re scilicet nullum cum eo de quo scribebat, præter dulcedinis consortium habente. Nisi fortè putemus eum de omnibus dulcibus scribere, eodem de melle capite debuisse. Illud potius quispiam haud immeritò admirabitur, quod Serapion Arabs, qui annos supra ferè sexcentos Galenum sequutus, quæ ab Arabibus & Græcis de simplicibus medicamentis scripta fuerant, in unum congessit, inter quatuor quinqueue zucchari (ut ipse uocat) genera, uulgare hoc penitus præterierit: cuius tamen dicta, quasi de eo scripserit, recentiores accipiunt, à uocis, ut ego puto, similitudine decepti, additis dulcedine ac etiam colore, quæ elaborato illi suo & multipliciter excocto, cum antiquo erant communia. Adiuuit eorum errorem, quod utrũq;, licet diuersa ratione, mel cannæ dicebatur: antiquũ quidem, quod supra ueras cannas colligeretur: nouum, quod ex cannis expressis conficeretur: quæ tamen non ueræ cannæ sunt, sed exteriore tantũ facie cannas repræsentant. Græci medici Galeni uestigijs in hac re sicut in alijs inhærentes, non aliud sacchar nouisse uidentur, quàm id de quo prisci medici scripserant. Non negauerim tamen recentiores etiam quosdam Græcos, ut qui ex Arabibus quoque multa accepere, de alio quandoque meminisse. Quo tempore uero in communem usum uenerit medicorum, haud satis mihi constat. Plinius saccharum de quo ipse loquitur, ad medicinæ tantum usum fuisse scribit: nullas tamen ei peculiares uires adscribit, nec quod medicinæ potionibus, ut nunc fit, misceretur. Primus inter Arabes, apud quem ego hunc sacchari usum legerim, fuit Serapion: quanquam nec sciri certò possit, de utro duorum generum intellexerit: probabile tamen alicui uideri potest, eum de hoc uulgari loquutum: quoniam, ut superius diximus in libro de simplicibus medicamentis, eius proprio capite nullam mentionem fecerit. Sed quodcunq; intellexerit, nihil ad me pertinet: quoniam, ut diximus, multis seculis eum Galenus præcessit, cuius tempore dicimus uulgare hoc zuccharum non fuisse cognitum. Nec detergendi deobstruendiq; uis, quam (ut ais) in curatiua methodo saccharo adscribit, cogit nos fateri, de uulgari zuccharo ipsum loquutum, non de antiquorum saccharo: quod cum sit mannæ species, non uideatur posse uires illas habere. Ego enim non dixi saccharum speciem esse mannæ, sed sub melle ueluti sub genere, utrunque, mannam uidelicet & saccharum, contineri. Quare si quid à manna remouetur, non necessariò remouetur à saccharo. Ex dialectica enim didicimus, multa uni speciei inesse, quæ alteri non insunt, sub eodem genere contentæ. Esto igitur quod manna uires illas non habeat, potest nihilominus eas habere saccharum. Quanquã si Arabibus credendum, nec ipsa manna uocata detergendi ui caret. Hanc enim libro suo secundo ei adscribit Auicenna, sub nomine Tereniabin: & ultimo capite eiusdem sub nomine zucchari: alioqui si uim accipit ab his super quæ cadit, quemadmodum ipsi fatentur, quæ supra herbas eas uires habentes ceciderint, easdem ut acquirant necesse est. Sed & si mellis est species, quod utraq; ui pollet, cur non est & utriusque particeps?

riceps? Quæcunque enim generi conueniunt, eadem speciebus conuenire, ijdem probant dialectici. Nihil igitur ego uideo quod nostram de saccharo sententiam tollat. Et hæc de his dicta sint, quæ circa meas Epistolas dubitasti: nunc ad ea ueniendum quæ à me petis.

Primum quæris, an quicquam olfecerim apud Græcos de ligno Indo, quo nunc multi medici utũtur ad morbi Gallici uocati curationem: te enim de eo nescio quid apud Auicennam legisse. Ego hac in re uelim tecum mutua opera uti: ero autem primus, ingenueq; aperiam, quid apud Græcos uel inuenerim, uel inuenisse me suspicatus sim. Primum illud lignum quod à Lusitanis ad nos allatũ est, Hebeni Indi genus puto: præter duritiem enim, pondus & spissitudinem, διαφύσεις τε albicantes & subfuluas, gustus quoq; consentit, quem acrem ostendit & subadstringentem.

Quæris secundo, quo nomine uocari putem herbam, quam uos glaream, nos gyarcham, quasi terræ principem: alij galbegam, forte à gale, id est mustela, quæ quãdo cum uipera pugnat, uisa est ad hanc gustandam crebrò, ueluti ad quoddam alexipharmacum confugere: uoce autem gallica deflexa, quod rutæ gallicæ uocatæ sit non absimilis, & propterea forte à quibusdam ruta capraria dicatur. Mihi sæpius de ea cogitanti, uisa est ad polemoniam à Dioscoride uocatam, referri posse: folia enim habet rutæ maiora atque longiora. Consentiunt uires, quas habere eam dicit Dioscorides: feras & scorpionum ictus non abhorret: & Cappadocũ nomen, à uirium multitudine chiliodynamin uocantium. Scio tamen non omnia quadrare, sed scio etiam hoc illi esse commune cum multis, quas tamen habemus pro compertis. Habes quid de duabus his rebus suspicer, potius quàm sciam. Tuum erit mihi quoq; significare quid de eisdem putes.

Demum petis modum diuersum ab eo qui passim in usu est, ad succum aqueum ex herbis eliciendum. Ego cum iandudum considerassem patrum nostrorum hac in re, sicuti & in multis hallucinationẽ, putantium eandem uim adesse aquis illis, sic per ignem ab herbis extractis, quæ toti herbæ: cum tamen neq; idem odor, neque idem sapor, in aqua qui in herba erat, seruaretur, sed plerunq; contrarius. Aquam enim ab absinthio dulcem, à menta & ocymo mali potius quàm boni odoris exire uidebam: quod certam mihi fidem faciebat, quod nõ eisdem uiribus aqua sola, quibus tota herba polleret: cœpi anxie cogitare, consultis etiam his qui ab huiuscemodi fusionibus chymici uulgò dicuntur, quonam ingenio ualeret idem odor & sapor in aquis hisce custodiri, qui in tota planta reperiretur. Longum autem esset scribere modos omnes, quos ad hæc consequenda attentauerim. Sed unum tantum attingam, qui melior mihi simul uisus est & facilior. Is autem est, ut in duplici uase, eo modo quo Galenus iussit omnia unguenta confici, hæc fiat operatio, ita tamen ut eius uasculi fundum in quo herba cõtinetur, aquam in maiore bullientem non attingat, sed solo uaporifero humore ab ea eleuato incalescat: à calore enim illo miti, ex totius herbæ substantia, uapores exhalant, qui in aquam uertuntur, omniũ herbæ partium uires adseruantem, quæ ex odore & sapore aperte cognoscuntur.

Succi aquei ex herbis eliciendi modus excellens.

Habes igitur, mi Nicolaë, seram quidem, nec qualem tuæ dubitationes exigerent, sed ingenuam responsionem, quam ita accipias uelim, ut ab eo qui te diligit sine aliquo fuco, proficiscentem. Vale.

Ex Ferraria, III. Calend. Octobres, M. D. XXXII.

IOANNIS MANARDI EPISTOLARVM MEDICINALIVM LIBER DECIMVSSEXTVS.

EPIST. I. Io. Manard. Ioanni Iacobo Sauio S. P. D. Declarantur quædam Hippocratis dicta.

QVOD mea qualiſcunque eſt doctrina familiariſſime uteris, facis quidem rem mihi admodum gratam: ex hoc enim facile cognoſco quantũ me diligas. Quod uero difficillima loca, & tot uerborum inuolucris adeò impedita, ut Sybillæ folijs obſcuriora meritò dici poſſint, à me aperiri petis, uideris maius aliquod de me cogitare, quàm quod puſillæ meæ uires poſſint ſuſtinere. Addit tamen amor audaciam, & quod per meipſum non auderem, facit ut aggredi tentem, boni æquiq́ te conſulturum confidens, quicquid non mea ſponte, ſed tibi morem geſturus, in rebus tam arduis ſcripſero.

Quæris quidnam ſibi uoluerit Hippocrates in libro de alimento, in uerbis quorum initium eſt: Quorum omnium naturæ doctrina ſcientia'ue non capiuntur. Sanguis proprius & alienus utilis. Sanguis proprius & alienus non utilis. & quæ ſequuntur. Vnum autem antequam expoſitionem illorum uerborum aggrediar, aduertendũ eſt: uerba illa, ſiue Theſſali, ſiue Herophili fuerint, (non eſſe enim magni Hippocratis multi putant, quum tamẽ eum libellum quaſi Hippocraticum Galenus in Aphoriſmo, & in libro de optima ſecta citet) non recte, atq́ ex fide eſſe à Caluo translata. Ego enim in rebus tam ſerijs transferendis Horatij præceptum minime ſeruandum puto, admonentis, ne uerbum uerbo reddatur, fidi interpretis uitio: quum uideam eos qui ab autorum uerbis recedunt, à ſenſu quoq́ plerunq́ recedere, & dum elegantiæ ſtudent, à ueritate deuiare. Neq́, ut Galenus ſæpe monet, orationis elegantiam quærendam in medicina uel alia ſcientia puto, ſed ut ea quæ ſcribimus aperta & clara ſint. Quod non aduertentes ferè omnes, quotquot noſtra ætate libros in latinam linguam transferunt, ita à ſenſu autorum plerunque recedunt, ut omnia potius dicant, quàm quæ ipſe autor. Quod præ cæteris Caluus peccauit, alioqui medicinæ, ut cum eius honore dixerim, penitus ignarus. Sic igitur legendum erat: Naturæ omniũ doceri non poſſunt. Sanguis alienus utilis, ſanguis proprius utilis: ſanguis alienus nocuus, ſanguis proprius nocuus: humores proprij nocui, humores alieni nocui: humores alieni conferentes, humores proprij conferentes. Conſonans diſſonans, diſſonans conſonans. Lac alienum gratioſum, lac propriũ nocuum, lac propriũ utile. Omnia hæc ab autore ſcripta uidentur, ut id declararet quod ab initio propoſuerat, naturas uidelicet hominũ doceri non poſſe: cuius rei argumentum efficaciſſimum eſt, quod nonnulli ſimilibus, nonnulli alienis iuuantur. Quibus enim ſanguis proprius malus ualde eſt, his alienus, ille ſcilicet qui contraria qualitate ei qua proprius afficitur, utilis eſt: ut, cui ſanguis ſupra modum eſt calidus, illi is qui tantum frigore à mediocritate receſſit, quantum proprius calore, utilis & proficuus erit. Quibus uero ſanguis uel non magnopere, uel nequaquam à modo recedit, his ſanguis proprius utilis. Quare & eſcæ quæ talem gignunt, ſunt utiles: & hæ quæ contrarium aptæ ſunt gignere, ſunt inutiles. Quod ipſe per hæc uerba inſinuauit, Sanguis alienus nocuus. At qui ſanguine male affecto ſunt, his ſanguis proprius, atque quæ eum gignunt eſcæ, ſunt nocuæ.

Idem de alijs humoribus à ſanguine intelligendum. In his quippe corporibus in quibus pituita præter modum redundat, illæ eſcæ nocuæ, quæ pituitam aptæ ſunt gignere. Quibus uero modicè habet, cibi congruunt qui eam gignunt. Et ad hunc modum reliqua intelligenda: atque id etiam quod quaſi ex his omnibus concludit,

consonans scilicet tum esse dissonans, cum concinit male: tum uero dissonans consonare, cum contrariam aufert dissonantiam: dissonans quippe malo, concinit bono. Idem demum ostendit in lactentibus infantibus, quibus tum lac alienum proficuum, cum & maternum male affectum, ipsos quoque male afficit. Quod quidem maternum proprium uocat, & esse ait quandoque nocuum. Sicuti dum bene affectum ipsos quoque bene afficit, proficuum est: & econtrario alienum, tunc est nocuum. Tollitur autem quæcunque in his uerbis apparet repugnantia, ex his quæ ipsemet prope finem addit, quare scilicet omnia & bona & mala ad aliquid dicũtur.

Petis præterea aliorum uerborum, quæ in eodem libello postea in hunc modum leguntur, declarationem: Pueri cibum putrefaciunt: adolescẽtes nihil mutant: senes penitus mutant. Quibus uerbis licet menda etiam subsit, ea tamen ex græco codice utcunque castigata, remanent adhuc densa obscuritate obducta. Ita enim ego nunc uerterim: Cibus iuuenibus parum maceratus, senibus ad finem maceratus, his qui in consistendi uigore sunt omni maceratione carens. In quibus uerbis, ut Galenus quoque putat in libro de optima secta, uoluit autor cibi qualitatem docere. Ait ergo, pueris cibum deberi bene maceratum, qui facile concoqui & mutari possit, humidum uidelicet: quoniam (ut inferius in eodem cõmentario scribit) humida esca facilius mutabilis est quàm sicca. Senibus summè maceratum & concoqui aptissimum, quia ob caloris imbecillitatem, impotentes sunt ad difficilem concoctu immutandum. His uero qui in consistendi uigore sunt, eum qui omni prius maceratione careat, solidiorem scilicet: nam humidiora his concoctu facilia cibaria, ob caloris immensitatem & acumen facile corrũpuntur, solidiora uero bene mutãtur.

Rursus ambigis circa alia uerba quæ in hunc modum legis: Alij ad discretionem quadraginta, ad transmutationes octoginta, ad excisionem quadraginta & ducenti, non est & est. Quæ certe uerba non difficile est intelligere, intellectis his quæ paulò ante scripsit, ubi ait, Quinque & triginta soles, & reliq. Quatuor enim opiniones recitat de tempore, quo fœtus in utero completur: quas ubi recitauit, addit, est & non: uolens uidelicet ostendere, dies formationis, motus & partus, non esse certos & præscriptos, sed uarietatem tantam recipere, ut quæuis opinionum quandoque uera esse possit: cui sententiæ non solum philosophi & medici, sed iureconsulti quoque subscribunt. Habes, mi Sauie, si non qualem optabas, qualem potuit Manardus tuus senex, uerborum senis declarationem: quam ita uelim à te recipi, ut ab homine qui te magnopere diligit, proficiscẽtem.

Vale.

Ex Ferraria, pridie Calend. Iulias, M. D. XXXIII.

EPIST. II. Ioan. Manard. Petro Carnicer S. P. D.
Curatio deminutæ & ferè ablatæ uisionis.

Oster utriusq; genius eodem fermè tempore utrunq; ad scribendum excitauit: eadem enim septimana ego ad te, & tu ad me literas dedimus: atq; utriq; idem scopus, nempe ut sciret uterq; quid alter ageret: pariterq; amici saluti consuleremus, ego quidem animi, tu partis corporis, quæ inter reliquas menti magis est similis, hoc est oculorum imbecillitati. A qua re ut prius ordiar, satis uereor, si (ut ais) penuria & tenuitate spirituum sit, ut amicus tuus male uideat, ne ue (ut Pauli Aeginetæ uerbo utar) ἀνίατος sit hæc affectio. Quod enim exigui & tenues spiritus uisuales ad oculos ferãtur, uel uitio cerebri sit, multos gignere & sanè crassos non ualentis: uel uisualium neruorum obstructione aut adstrictione, crassiusculos ferri non permittente. Vtrum autem horum sit, si non impossibilis, certe difficilis ualde est curatio. Antiqua enim, atque ex ipsa antiquitate ueluti habitualis facta cerebri imbecillitas, uix amoueri potest. Obstructio uero, & fortè ex ictu facta obstipatio neruorum, atq; eorum præcipue qui in uentribus cerebri latitant, Aesculapium curatorem uidetur desiderare. Debilia nanque præsidia in penitas adeò partes non adigentur: & fortia alias oculi partes, alioqui diuturnitate temporis & defectu spirituum ueluti obsoletas, offendent. Relinquendus ergo præclarus hic uir, & summa tibi, ut scribis, necessitudine coniunctus, sine ullo penitus præsidio? non certe. Satius enim est aliquod experiri, quàm nullum: & naufrago amico uel tabellam porrigere, si manum non ualemus. Verum cum duas causas posse hanc spirituum & carentiam & tenuitatem facere dixerimus, cerebri uidelicet imbecillitatem, & neruorum adstrictionem: discutiendum antequam ad auxilia ueniamus, quænam earum in hac noxa præualeat. Mihi autem proculdubio uidetur culpa in secundam potius quàm in primam referenda. Si enim uitio cerebri hoc contingeret, non uideo quo pacto & alij quoq; sensus, & ipsa motrix potestas, imò & principes pariter facultates hanc labem effugerent, quum omnes hæ facultates ad sua peragenda munia spirituum copiam requirant. Quare cum de solis oculis, & non de alijs uel sensorijs uel particulis præstans hic uir queratur, hæc spirituum carentia in neruos potius quàm in cerebrum uidetur referenda. Conandum igitur præcipue, ut uisuales nerui ad portandos spiritus reddantur idonei, ita tamen ut nec cerebrum ipsum, ueluti omnium sensuum principium, penitus deseratur.

Spiritus uisualis tenuis & imbecillis due causæ

Vt igitur uniuersum corpus bene fuerit expurgatũ, atq; post hoc cerebrum per nares probè emundatum, factaq; ad ignobiliora loca & reuulsione & deriuatione, quemadmodum aliàs me scripsisse memini: conandum erit, si qua materia neruos obstruit, discutiatur: demumq; & cerebrum & nerui & omnes oculi partes quantum fieri potest, & roborentur, & detergantur, & limpidi reddantur. Quibus uero præsidijs hæc molienda, morosus fuerim, ne dicam temerarius, si uos docere tentem, illudq; in me meritò dicetur, Noctuas Athenas. Tantummodo igitur aliqua signabo, quæ ad id quod præcipue à me petis conducere uidebuntur, hoc est, ad uisuales spiritus in oculis multiplicandos: nam eos reddere crassiores, nec tutum uidetur, nec necessariũ: nam uia patente, spiritus (qui ea obstructa transire nequeãt) & maiore copia, & crassiores ad oculum peruenient.

Visuales spiritus in oculis multiplicantia.

Præbibat igitur uinum flauũ & limpidum, in quo hysopus & ruta decocta sint, eiusdemq; bullientis fumum apertis oculis ieiunus excipiat.

Oua recentia, superiecto hoc puluere, assidue sorbeat: Nucis myristicæ, quæ & moschata dicitur, partem unam, gariophyllorum p. semis, satureiæ par. 2. Acetum scilliticũ in ore teneatur. Sanguis palumbi recens, collyrij modo instilletur.

Et si

Et si aliquo potētiore collyrio utendum erit, prius oculus aquoso melicrato abluendus. Aquosum dico, in quo tam exigua portio mellis sit, ut exilis & uix perceptibilis gustui sit eius dulcedo. Præstat autem ut non per spongiam ablutio fiat, sed per ampullam uitream, arctissimū habentem rostri osculum, sensim instilletur. Inter omnia uero collyria hoc in casu nostro magis uidetur eligēdum: Pompholygos partes sex, opobalsami partem unam, mellis partes duas, uini Cretensis uel alterius potentis antiqui & albi quantum satis sit. Hoc autem pacto conficito: Pompholygi tenuissime cōtritæ opobalsamum primo adijce, dehinc mel, postremo uinum. Vbi cuncta miscueris, perpetuo triduo hanc miscellam accurate conterito: exacto triduo in uitreum uasculum conijcito: ubi uti uolueris, uasculum exagitando omnia bene confundito, sicq; utitor. At si forte uerum opobalsamum inuenire nequiueris, eius uice oleum antiquissimum apponito, in quo balsami lignum bene fuerit incoctum. Et hæc quidem sunt quæ mihi sese obtulerunt, pro usu amici tui reparando: quæ ita faxit Deus optimus maximus esse proficua, sicuti summo cum desiderio à me sunt quæsita & scripta. *Melicratum aquosum.*

De me autem sic habeto. Satis belle pro ætate & ualeo, & per totam hyemem ita ualui, ut scholas & adire ualuerim, & Galeni sensa in libro de febrium differentijs, auditoribus aperire: & præterea nonnullas etiam epistolas, duasq; præcipuas, quæ esse usui iuuenibus possint, uel ad excitanda eorum ingenia: quarū una materiam iterum retractat de uenæ sectione in pleuritide: altera, uacuandam per purgatoria medicamenta materiam antequam sit concocta, etiam si non turgeat, ostendit.

Addam & aliud: quoniam de expositione mea in procemium artis medicinalis à me ædita mentionem habes, esse apud me similem expositionē in totum librum primum, & partem secundi: quam si librarius quispiam Phaëllo, qui primum meas excudit epistolas, fidelior, uelit formis excudere, ad te propediem mittam. Gratum mihi erit intelligere, quod & alia scripsi epistola, an Bononiæ mansurus sis: forte enim de ueniendo istuc, cogitarem. De Melguizo quod scribis, antea mihi ab eo fuerat significatum. Vale, &, quod facis, me ama.

Ex Ferraria, VIII. Calend. Febr. M. D. XXXII.

EPIST. III. pro Reuerendissimo & summo honore dignissimo Cardinali Campegio, ex articularibus doloribus uix ambulare potente.

Euerēdissimus hic dominus ob diuturnos mentis & corporis labores, longaq; & incommoda itinera, quæ pro pace Christianæ religioni restituenda multos annos pertulit, podagra primum, dehinc nephritide uexatus, nec propter hosce morbos ingrauescentem'ue ætatem, eosdem & maiores etiam labores detrectans, crurum tandem & pedum usum ita perdidit, ut non ambulare modo, sed nec stare ualeat, œdematode quodam tumore crus utrunque, sed potissime dextrum aggrauante, articulisq; ipsis ue luti relaxatis. Cuius noxæ nec manus ipsæ sunt penitus immunes: altera enim non bene flecti potest, nullo tamen in ea apparēte tumore. Et hæc quidem assidue. Per interualla uero quædam, materiā sentit à capite per spinalem præcipue medullam ad inferiora membra descendentem, & in omnibus ferè articulis dolorem excitantem. Quandoq; præterea calculo affligitur. Huic, Deo Opt. Max. fauente, opem laturi, primo affectus & causas eorū indagabimus: secūdo intētiones curatiuas ex his eliciemus: tertio, quibus instrumentis explendæ hæ sint, docere pro uiribus nostris conabimur. Primā rem aggrediētes, tribus ad præsens D. eius R. affligi affectibus intelligimus, crurum uidelicet tumore, uetita ambulatione, & alterius manus imbe

cilli motione. Totidemq́ uereri à capite: in ſubiectas ſcilicet partes deſtillationem, articulorum dolorem, & calculi in renibus generationem. Primus, id eſt crurum tumor, morbus eſt iam factus, aucta uidelicet magnitudo, ſub genere morbi malæ compoſitionis cõprehenſus. Hunc facit cruda pituita, ob iecoris imbecillitatem ſupra modum aucta, & ad crura ceu ignobiliora mẽbra tranſmiſſa, concurrente ipſorum crurum etiam imbecillitate, ob quam proprium alimentum in ſui ſubſtantiam non ualent conuertere, & ſibi unire. Ex his fit, ut pituitoſa craſſiorq́ caro gignatur, & præter modum crura intumeſcant. Morbus ergo hic auctæ quãtitatis à duobus malæ temperaturæ morbis fit, crurum uidelicet & iecoris, quæ proculdubio frigida & humida in utroque eſt. Augent autem ſeſe & mutuò adiuuant hi crurum affectus: magnitudo ſiquidem à pituita facta malam temperaturam in crure facit: quæ econtrario cauſa eſt, ut nutrimentũ crudum permanens, tumorem & molem cruris adaugeat.

Ex eiuſdem quoque pituitæ tenuiore parte, neruos, coniunctiones & tendones madefaciente, ſecundus affectus, id eſt imbecillitas pedum, naſcitur, muſculis oblæſis, quibus ad ſtandum & ambulandum uis utitur animalis.

Ad eandem etiam tenuiorem pituitam tertius affectus, manus ſcilicet oblæſio, referendus eſt, qua coniunctiones madidæ, non ſatis ſuo munere funguntur. Et hæc quidem de his affectibus dicta ſunt qui ad præſens moleſtia afficiunt.

Inter eos uero qui nunc non adſunt, ſed timor eſt ne ſuperueniant, fluctio quidem ad id ſymptoma referenda eſt, quod excrementorum mutatio dicitur. Exit enim à cerebro, & in inferiora prorumpit res quæ exire non deberet: pituitoſa uidelicet humiditas, quæ in uaria repente loca deſtillans, dolores, & in quibuſdam etiam tumores facit: qui admixta quandoque bile, ex uſu rerum calidarum uiniq́ generoſi potu genita, tandiu ſunt acriores, donec bile diſcuſſa ſola remaneat circa articulos pituita. Ex uno ergo ſymptomate, hoc eſt deſtillatione, & aliud ſymptoma, dolor ſcilicet ſequitur & tumor, qui morbus compoſitus eſt, & quandoque continuitatis ſolutio. Ipſum uero primum ſymptoma, hoc eſt deſtillatio, morbum malæ temperaturæ frigidæ & humidæ cerebri ſequitur. Sed & morbum inſtrumentalem, ex copia pituitæ uentres cerebri opplente, & cerebrum ipſum madefaciente, quæ, accedente potiſſimũ extranea aliqua cauſa, ceu res grauis deorſum ruit. Ad tertium uero affectum formidatũ, hoc eſt calculum generandum, ultra eandem materiam, hoc eſt pituitam, concurrit calor renum, cum eorum imbecillitate. Eſt autem calculus ipſe morbus in numero, & ut ſequens eſt, ad inſtrumentales pertinet. Hi igitur ſunt affectus præter naturam, quibus uel affligitur uel affligi ſolet hic Reuerendiſſimus Dominus: quorum curatiuæ præſeruatiuæq́ intentiones ex ordine inueſtigandæ ſunt.

A primo ergo & ordine & dignitate inchoantes, hoc eſt crurum tumore, dicimus, primam intentionẽ eſſe, magnitudinis præternaturalis amotionem: quæ cum tolli non poſſit, pituitoſa materia in ea remanente, hanc euacuare opus eſt. Euacuabitur per diſcutientia: tanta enim & tam craſſa pituita, repelli nec debet nec poteſt.

At ſi eam diſcutere uoluerimus, uehementer calidis & ſiccis egebimus: quibus ſi corpore toto repleto utamur, plus certe attrahemus, quàm erit id quod uacuabitur. Demenda igitur in primis totius corporis, deinde crurum ipſorum plenitudo: atque his duobus curatio complebitur. Verum quia hic morbus, ut diximus, non in totum factus eſt, ſed quotidie ob imbecillitatem tum iecoris tum crurum fit, propterea duæ aliæ inſurgunt intentiones, iocinoris uidelicet & crurum roboratio: quæ fieri non poteſt, niſi prius frigida & humida temperatura ab utriſque remoueatur. Curandæ ergo hæ per contraria, calida uidelicet & ſicca, & demũ robur utriſque eſt addendum. Duæ igitur & ad præcauendum intentiones

occurrent,

occurrent, alteratio uidelicet & roboratio: eruntq; in totum quatuor intentiones, hoc ordine exequendæ, ut primo totum corpus purgemus, secundo pituitã in cruribus contentam discutiamus, tertio malam temperaturam iecoris & crurum remoueamus, quarto ipsis robur addamus: quibus peractis, sperandum secũdum ac tertium affectum uel in totum desituros, uel magna ex parte minuendos. Si qua tamẽ in articulis supererit mala temperies, quæ fungi eos proprio officio non permittat, ea per cõtraria tollenda, medicamentisq; quibusdam peculiaribus neruosa membra, quæ uoluntarij motus sunt instrumenta, erunt roboranda. Et hæc quidem sunt præsentium affectuum curatiuæ intentiones.

Eorum uero quorum formidamus aduentũ, præcipuum, ut diximus, destillatio, tolli non potest, nisi morbi à quibus fit, amoueãtur. Mala igitur tẽperies cerebri frigida & humida per sua cõtraria est auferẽda: quæ cum auferri nõ possit causa permanente, materia uidelicet pituitosa, quæ non solum sua qualitate cerebrũ ut similare membrũ est, lædit, sed & sua substantia quatenus instrumentale, primum igitur erit pituita à capite euacuanda, ubi tamen antea fuerit à toto corpore educta. Euacuabitur à cerebro, tum per meatus à natura expurgationi excrementorũ eius ordinatos, tum per ea quæ illam aliò uel retrahunt uel deriuant. Erunt ergo hi in curatione destillationis scopi, euacuatio primo totius corporis, secundo cerebri: & hæc quidem duplex, per propria uidelicet expurgatoria, & per retractionem & deriuationem. Vniuersa uero hæc ad proprie dictam spectant curationem. Sed prouidendum præterea erit, ne denuò similis pituita in cerebro coaceruetur: quare & bonæ concoctioni prouidendum, & cerebrum roborandum, ut & probè alimentũ proprium in sui substantiam conuertat, & ascendentem ad eam materiam uel non recipiat, uel citò consumat. Quæ ubi bene cauerimus, simul etiam articulorum dolores uel sustollemus, uel ut leniores cõtingant, efficiemus. Fieri enim uel nequaquam, uel difficillime potest, ut assueti articulorum affectibus eos penitus effugiant: cum æque fieri non possit ut corpus, præcipue senile, absque redundantia humorũ diutius adseruetur. Erunt igitur hi ubi acciderint, primo mitigandi, deinde curatione aliorum tumorum amouendi.

Superest calculus: qui quum ægritudo sit in numero, facilem quidem dictu curationem habet, eius uidelicet amotionem: factu uero non adeò facilem. Quare cauendum potius ne gignatur, quàm sinendum ut iam genitus expellatur. Cauetur eius generatio, si operam dederimus primo, ne eius gignatur materia: secundo, ut si qua genita fuerit, antè excernatur, quàm in calculum sit conuersa: in quem uerti non potest, nisi calor ipsam ueluti exassans renibus præstò sit. Cauenda igitur quæcunque calorem ipsum possunt augere: & si quis adest calor, per frigefacientia remouendus est. Et hæc de scopis intentionibus'ue dicta sint.

Superest demum ut tertium quod spopondimus exequamur, quibus uidelicet auxilijs scopi à nobis inuenti explendi sint, edocentes.

A primo igitur affectu instante orsi, hunc primũ exequutioni mandandum scopum diximus esse, totius corporis euacuationem: hanc tali moderatione exequemur, ut uẽtriculo & iecori nullam noxam inferamus, sed quantum fieri potest eorum potius uim augeamus: quod subscripta facient catapotia:

Pulueris hieræ Galeni modo parati, rhei barbarici, agarici, ana partem unam, myrobalani chebulæ partem semis. Terantur, & in eupatorij (quam agrimonium uulgò uocant) succo, diem integram madeant, atque ubi exiccata modicè fuerint, cum uino Cretico componantur, & ex una quum opus fuerit huius commixtionis drachma, uel scrupulis quinque, catapotia formentur, quæ ieiuno una ante cœnam uel prandium hora tertio uel quarto quoque die deglutiantur. Quibus uero diebus catapotijs non utetur, potum ieiunus bibat, qui recipit: Eupatorij,

quod agrimonium dicitur, & Aiugæ (quam chamæpityn & Iuam) decoctam cum oxymelite. Sint autem decocti quatuor, oxymelitis unica uncia.

Pituitosam materiam in cruribus discutiẽtia.

Catapotij, per interualla, ut dictum est, toties acceptis, ut congrua per ea uideatur facta totius corporis expurgatio, secunda iam intentio prosequenda, quam esse diximus materiæ pituitosæ in cruribus contentæ discussionem. Hanc per gradus quosdam moliemur, ut scilicet à facilioribus inchoantes, ad potentiora sensim progrediamur. Primo itaq; à posca ex multa aqua & pauco aceto composita incipiemus, nouas spongias ea madentes cruribus arctè colligantes, initio ab imis partibus facto. Paulatum uero aceti & portionem & uim augebimus, non maiore tamen copia, quàm ut ipsam poscam possit quispiam citra offensam bibere. Decoques deinde in eadem posca anethum, primo quidem uiride, deinde siccum: & post hoc rutam, primo quoq; & ipsam uiridem, pòst siccam: atq; demũ alumen. Quod si cum his non penitus profecerimus, ad lixiuiam quoq; ueniendum, à leuioribus & hic initium capientes: uaria enim eius uis, pro cinerum & modo & uiribus. Ex pluribus quippe cineribus potentioribusq;, quales ficulnei, & pluribus etiam iteratis excolationibus, potentius, ex cõtrarijs debilius redditur. Quod si fortissimum desiderauerimus, calcis quoq; portiuncula addi poterit. Portiuncula dico, quoniam si nota digna calx adderetur, urendi uim nancisceretur. Quibus auxilijs nisi malum cesserit, ad lutum ueniendum, cui uel natura uel arte alumen, sulphur & nitrum admixta sint. Post cuius adhæsum crura aqua uel naturaliter uel per artem salsa abluantur.

Iecur roborantia.

Dum uero hæc explebitur intentio, non obfuerit tertiam aggredi, iecur uidelicet & per epota & per extrorsum admota roborantes. Inter ea quæ bibuntur excellit eupatorium, de quo superius quoq; mẽtio habita: asarum, agallochon (quod xyloaloën, seu, quod idem est, lignum aloë uocant) amygdala amara, cinamomum, pistacia, zingiber, & citri cortices conditi, iecur lupi siccum & in tenuissimum puluerem redactum, cum uino dulci propinatum. Inter ea quæ extrorsum sunt admouenda, laudo ut præcordia foueantur uino nobili, in quo absinthium, menta, schœnianthos, pari mensura bullierint, adiectis rosis ad reliquorum omnium pondus. Sequatur autem trinum quinum ue fotum, sequens inunctio: Ceræ, ammoniaci thymiamatos, hoc est, ammoniaci opi, nõ eius fumi, ut quidam alioqui magni nominis medicus putat, ana partes 4. mannæ thuris, id est, tenuioris eius puluisculi, resinæ terminthinæ, ex terebintho uidelicet, non ex larice (ut hactenus putatũ est) collectæ, ana partes 3. Misce cum irino, atque ubi super linteolum extenderis, agallocho suffumigatum hypochondrijs admoueto.

Roborato iecore, crura quoq; ipsa erunt roboranda, atq; cum his etiam articuli, ut simul etiam aliud symptoma, standi uidelicet & ambulandi impotẽtia, qui est inter præsentes tertius, tollatur: nam his quæ superius scripsimus peractis, acta ferè erunt quæcunq; hanc roborationem debent anteire. Incipiemus autem hic pariter à leuioribus, ut sic per quosdam gradus ad fortiora conscendamus. Ex leuioribus ad hanc rem conducentibus præcipua sunt quæcunq; cum modico calore & siccitate modicam etiam uim habent adstringendi: potentiora, quæ in his magis excellunt. Leuiora: Stœchas, absinthium, althea, saluia, lens, melilotũ uerum in Campania inuentum, non uulgare hoc. Mediocria: Anethum uiride, fœnogræcum, artemisia, nux cypressi, elenium, melissophyllon, id est melissa, uel apiaria, chamæpitys, arction, id est personatia, uulgò sparpanatium. Fortiora: Origanum, calamintha, amaracus, sabina, urtica, laurus, ruta, & præcipue syluestris. Ex his fient balnea, fomenta, cataplasmata, & oleo coctis, addita resina, acopa. Inter quæ summè mihi placet id quod ex semine abietis in hunc modum conficitur: Olei antiqui ℔. 1. uini Cretensis ℥. 3. fructuum abietis ℥. 2. resinæ abiegnæ, quæ oleum uulgò dicitur, terebinthinæ ana ℥. s. ceræ ℥. 1. ammoniaci ʒ. 3. piperis albi ʒ. 2. euphorbij ʒ. 1.

Bulliant

Bulliant fructus cum uino & oleo in duplici uaſe donec uinum conſumptū ſit: expreſſisq; & abiectis fructibus, quæ liquari poſſunt, liquata oleo addantur, & quæ conteri, contrita. At ſi per hæc ambulatio redintegrata non fuerit, erit & aliud certe efficaciſſimum experiendum, quod recipit: Nucis myriſticæ quam moſchatam uocant, ℥. 2. thuris, terminthinæ ana ℥. 3. chamæpityos, centaurij, florum luperici, ana manip. 1. Madeſcant omnia horas uigintiquatuor in tanto uino Cretenſi uel alio generoſiore, quāto bene tegantur: aſſiduèq; miſceantur: deinde in uaſe uitreo, igni primo leniori, dehinc fortiori, conſueto chymicis more admoueantur. Tres enim diuerſi liquores manabunt, ſicut colore, ita & uiribus differētes: ex quibus ſeorſum collectis artus illinentur, inchoando & hic ab eo qui primus exierit, ceu minus potente. Tertius quippe qui olei ſubſtantiam habebit, precioſiſſimus & ualentiſſimus adeò erit, ut uel exigua eius gutta primo admixta, eum longe præſtantiorē reddat. Medius, medijs pariter uiribus conſtabit. Hos ego liquores in diſcutiendis pituitoſæ materiæ reliquijs, artubusq; roborandis, ſupra omnem medicatā aquam, & lutum ex earum fontibus acceptum efficaciores iudico. Verum quia difficile eſt inueteratas opiniones & ab omnibus receptas è mentibus hominum extrudere, ſi luto uel balneo naturalibus utendum eſt, inter luta Aquenſe, inter balnea Porretanum prælegerim. Conducibilius tamen putauerim, ſi ſulphur, alumen, ſal, nitrū, ferrum, & id genus alia, uaria proportione, pro medici cōiectura, quæ experimento quotidiano probaretur, cōmuni aquæ uel pinguis terræ luto miſceantur. Vſum tamen luti quodcunq; ſit, optarem alium ab eo qui conſuetus eſt: uellem enim ut ſex minimum horas particulis hæreret, ita ad ſolem porrectis, ut reliquum corpus in umbra eſſet, tandiu uidelicet donec planè areſceret, & tum demum aqua uel modo quo diximus parata, uel naturali ablueretur.

Et hactenus de his affectibus dictum ſit, qui ad præſens affligunt. Inter eos uero quos formidamus, deſtillationi quidem obuiandum primo diximus per totius corporis euacuationem. Hanc igitur procurandam putamus per medicamenta quæ non uehementer corpus exagitent, & prætere a uim aliquam habeant roborandi, & ante id tempus (ſi ſtatum & determinatum eſt) quo ſolet aduentare: ſin incertū, quoties per aliqua indicia eum de proximo futurum timemus. Inter omnia autem purgatoria id maxime mihi uidetur idoneū, quod ex manna, rheo, & roſaceo ſyrupo conſtat, ut ſint mannæ & roſacei ſyrupi unciæ ſingulæ, rhei drachma. Eum autē ſyrup. accipi uelim, in quo conficiendo quinquies roſæ recētes fuerint permutatæ.

Toto corpore euacuato, ſecundum ſcopum, hoc eſt capitis particularem euacuationem, ieiuno per nares commodè faciemus, inſpirata per cannulam utrinque patentem, uel per ſcriptorium calamum pēnam'ue, huius pulueris exigua portione: Nucis moſchatæ ʒ. 1. piperis albi ℈. 2. ellebori albi ℈. 1. ambræ grana 4. moſchi grana 2. Quæ inſufflatio ſi fortè moleſta fuerit, poterit idem puluis cum ſucco ſampſuci miſceri, & per pennam ſucco madidam intrò adigi.

Retractio uero, quam etiam ad hunc ſcopum diximus pertinere, per cucurbitulas non incommode fiet, inter ſcapulas admotas, præciſa uel non præciſa cute, iuxta ſanguinis maiorem minorem'ue abundantiam: quæ tanta eſſe poſſet, ut etiam per hirudines uenis ani applicitas, euacuationem ſimul & retractionem congrue poſſe fieri demonſtraret: quæ certe euacuatio, & calculo & podagræ cauendæ eſſet ualde accōmoda. Retrahunt quidem hæc, ſed non aſſidua eſt eorum operatio: quare aliquo ingenio ut perpetua ſit hæc procurandum, ſicuti continua & perſeuerans eſt deſtillationis ſuſpicio. Id fiet ſi aliquo loco ulcus excitetur, per quod ſanies manans materiam à capite continuò detrahat. Locus idoneus eſſet inter cubitū & humeros, niſi chiragræ adeſſet ſuſpicio: quare eligendus uidetur locus qui ſpinam humerosq; interiacet. Nec ab re fuerit, ſingulum ex utraque parte, dextra uidelicet &

sinistra, ulcus excitare. Et his quidem materia quæ destillare poterat, à capite aliquo pacto auferetur. Sed præter hæc (ut diximus) danda etiam opera erit ne noua iterum aggregetur: quod præter congruam uictus rationem (quæ ut cuiuis facile innotescit, ita difficillime seruatur) fiet capitis corroboratione: ad quam summè faciet si caput abrasum, lixiuio ex alto supra suturæ præsertim loca cadente crebrò persundatur. Sit autem lixiuium ex pluuiali aqua, in qua multoties candens ferrum extinctum sit, præparatum: quæ aqua per sacculum excoletur pyramidali forma consutum, præter modicos uitium cineres, asaro, saluia, chamæmelo & ladano semiplenum. Post quam perfusionem uertex ex oleo inungatur, ex nuce moschata, macere, & lauri baccis confecto, omnibus prius in aqua rosacea moschata bene maceratis. Demumque tegatur panno serico, grano tinctorio bis tincto, & gallia bene moschata suffumigato. Et his quidem, accedente (ut dixi) congruo uictu, cauebitur destillatio, atque ut sequens est, articulares dolores, qui magna ex parte ex ea contingunt, non adeò affligent: non usquequaque tamen prohibebuntur, siquidem non tantum ex destillatione à capite cōtingunt, sed & ab humorum superfluitatibus in toto corpore redundantibus. Quærendum ergo & aliud præsidium, per quod & reliquiæ, si quæ supererunt, penitus absumantur, & de reliquo affectus & præsentes & formidati extrudantur. Inter præcipua uero auxilia lignum quod nō multos ante annos Hispani ex India (ut aiunt) apportarunt, plurimorum iudicio excellentissimum reputatur. Et propterea quæsitum à nobis est, an eius decocti potum putemus huic Reuerendiss. domino cōuenire. Cui quæsito ingenue respondentes, dicimus, nos in nullo, qui morbo uerè articulari laboraret, eo unquam usos: sed in doloribus tantum qui membranam potius eam tegentes, quæ ossa complectitur aut musculos, quàm articulos ipsos affligunt. Necnon in ulceribus quæ quandoque hosce dolores comitantur: eiusque usum inuenisse præcipuum. Scio tamen aliquos eo in ueris podagricis chiragricisque dolorib. usos, qui uel peius posthac, uel non melius se babuerunt. Quare si sua Celsitudo mihi crediderit, tantam tamque diuturnam inediam (ut alia mittam tædia) quantam hi sustinere coguntur, qui leges hac in re Ibericas sequū̃tur, effugiet. Sed si hoc auxilium omnino uoluerit experiri, erit contenta quotidie mane bibere uncias octo aquæ, in qua binæ unciæ ramentorum ultimi ligni tandiu bullierint, donec tantundem aquæ consumptum sit: ut scilicet fuerint ab initio ℥. 16. quibus etiam ℥. una mellis rosacei, quo potus ipse & minus abominabilis sit, & nec minus utilis, addi potest. Ego tamen huic ligno in his casibus ea medicamēta prætulerim, quæ ab hac ipsa ui podagrica ab antiquis sunt dicta: inter quæ D. S. Reuerendissimæ maxime accommodatum putauerim ad Proclum relatum, quod Phu unam, agarici duas, meu tres, seminis petroselini Macedonici, quod Alexandrinū corrupte, ni fallor, ab olusatio uocant, quatuor, hyperici quinque, gentianæ sex, aristolochiæ septem, centaurij octo, chamædrios nouem partes recipit, & mellis quantum sat sit ad eclegma cōcinnandum. Huius quóque die ieiunus accipiet drachmam, initio ab autumnali æquinoctio facto: nec desistendum, donec quinquagesies acceptum sit. Victus autem ratio non adeò tenuis erit necessaria, sicuti his qui ligno Indico utūtur: nec plena tamen, ut sanorū, sed media quodammodo inter utranque. Vesci enim parcè poterit carnibus bonarū auium, ouis sorbilibus, petrinis piscibus, lactucis elixis: atque in secunda mensa pistacijs & auellanis, uel ut sunt, uel saccharo opertis. Vinumque bibere tenue, limpidum, modicè dilutum: exercitijque gratia quotidie ambulare, uel uehi, nō in cubili marcescere. His diligenter custoditis, cauebitur etiam calculus. Ad cuius tamen ampliorē cautelam non ab re fuerit, renes per cerotum rosaceum, adiecto etiam si opus uidebitur, solani succo, refrigerare. Hæc sunt quæ pro salute Reuerendiss. huius Domini, nostri huius infelicis seculi splendore & gloria, mihi enixissime laboranti occurrerunt:

quibus

quibus Deum Opt. Max. ita uelim aspirare, ut perpetuam inde consequatur sanitatem, labantemq́ iamiam CHRISTI ecclesiam sustinere.

Ex Ferraria, VIII. Calend. Iulias, M. D. XXXIII.

EPIST. IIII. de ligni Indici decocto, pro Reuerendiss. Cardinali Campegio.

Ignum Indicum sicco pede transieueram, quod putabam eius potum Reuerendiss. D. iam seni, & uarijs magnisq́ negocijs impedito, non multo usui futurũ, præcipue quia tenuiorem uictum exposcere uidebatur, quàm sua Reuerendiss. D. uel ferre posset, uel uellet. Verum quum intelligam & uires ei maiores quàm putabam adesse, & maximam in eo fiduciam, dicam breuiter quid de his sentiam quæ per excellentissimum quendam medicum scripta de eo ligno sunt.

In primis, ego quoque Sanctum illud uocatum magis quàm primũ efficax esse puto, & propterea consueui prius per dies circiter decẽ, primo illo ceu faciliore uti, ut natura assuefacta, secundum, quod potentius est, melius ferat. Soleo autem octo aquæ partibus unam ligni addere, contentus quod tantum bulliat, ut media pars aquæ sit consumpta.

In secunda quoq; illa aqua, quæ potus loco in prandio & cœna bibitur, non omnino cum eo sentio. Magis enim mihi placet ut ex nouo & crudo ligno conficiatur, quàm ex eo qui primæ decoctioni seruiuit: ita tamen ut quarta solum pars in coctione decrescat, tres supersint. Nec mihi displicet, si ad reddendum potum magis placidum, portio aliqua mellis rosacei ad gustum domini adijciatur.

Vellem etiam ut decocti quod mane syrupi loco bibitur, maior esset modus, hoc est, sex minimum unciarum.

Laudo præterea & modũ & usum spumæ supra dolentia loca. Efficacius tamen esse puto oleum ex eodem ligno (modo quem chymistæ per descensorium uocãt) destillatum, inunctis uidelicet ex eo locis dolentibus & tumidis.

Soleo etiam ex ramentis ligni crudi, in nobiliq́ aliquo uino decoctis, addito antiquo oleo, linimentum parare, quod dolentibus locis utiliter illinitur. Ante uero quàm tempus commodum usui ligni ueniat, quod ego post æquinoctium nouiluniumq́ proximũ, maxime cõgruum puto, purgatio totius corporis facienda. Quibus uero medicamentis, arbitrio præsentium medicorũ permitto, qui uisis his quæ ab alijs excellentioribus medicis, & à me scripta sunt, ea eligẽt quæ magis iudicauerint idonea. Nam ut uerum ingenue fatear, multiplices illæ siue syruporum siue pilularum commixtiones à me non probantur.

Rationem uictus pariter arbitrio eorũdem præsentium medicorum permittendum puto, ita tamen ut eorum sententiã probem, qui tenuius primo reficiunt, dehinc paulatim augent, donec ad uictum sanorũ uentum sit. Vnum tamen addiderim, quod quo parcior erit uictus, modo eum uires ferant, erit utilior. Quare laudarem ut prima saltem septimana solo pane, & uel amygdalis, (neq; enim has renuo) uel pistacijs, uel pini nucleis etiã sacharo opertis, uel passulis esset cõtentus. Quem uictum si bene & suo & medicorum iudicio toleraret, laudarem ut ad tertiam usq; septimanam seruaret: qua completa, iam auiculas gustare posset: quem lautiorem uictum citius inchoabit, si uires tenuem illum non posse commode ferre uideãtur. Quam tamen uictus permutationẽ uelim non repente fieri, sed per gradus quosdam, ita ut primo uel parui ualde pulli uel auiculæ, & exigua quantitate exhiberentur, sicq́ fieret ad phasianos usque paulatim accessus.

An uero durante hoc potu, uenter, si sponte non ierit, sit aliquo medicamẽto iu-

uandus, dicam quid consueuerim, & quid agendum putem. Si penitus uenter reti netur, uel singulo uel tertio quoque die decoctum eiusdem ligni per clysterem infundo, adiecto melle rosaceo, & aliquo oleo quod uideatur cōgruere. Sed & praeterea singula quoque septimana semel potioni quam in aurora bibunt, uel mannā uel syrupum rosaceū solum uel casiam adijcio, uel polypodium, uel senam, quibus fiat qualiscunque euacuatio humorum: non tanta tamen ut sudorem possit auferre, sed potius euacuatis crassioribus quibusdam humoribus, tenuiores partes melius per sudorem, urinam, ac sensu non perceptam difflationem, ualeant euacuari.

In potu quoq; uesperi sumendo (quem minorem esse uolo quàm matutinum) non tantum ad sequuturam cœnam respiciendum puto, quantum ad prandium quod praecessit. Sed hoc potissimum in utroq; considerandum, ut bona cibi concoctio facta iam sit, & ut quantum fieri potest uacuo uētriculo potio accipiatur. Quare si in aurora non uideatur cōpleta cœnae cōcoctio, tandiu differatur potus, quandiu perfecta concoctio uideatur. Quod & in uespertino potu seruandum duco, ut scilicet non antea sumatur quàm prandium sit plenè concoctum. Mora uero inter potum & cibum tanta mihi sufficere uidetur, ut fastidium desierit, quod ex potu forte fuerit excitatum. Satis autem mihi uidebitur si dimidia pars uesperi detur eius quod mane bibitum est, quatuor uidelicet unciarum. Quo uero tēpore tenuiore illo uictu utetur, rarò ex lecto, nunquam è cubiculo exeat. Sitq; cubiculum lucidum, bene à uento tutum. Ast ubi cœperit locupletius refici, completo & absterso sudore, è thalamo sereno aëre & tranquillo exire poterit, & per domū uehi: & post quartam septimanā ad amœna loca solatij gratia extra domum uel lectica uel curru deferri.

Haec circa ligni usum mihi notatu digna uisa sunt: quae tamen non ideò scripsi, quod sententiam priorem mutauerim, sed ut morem gererem Domino Reuerendissimo, quem intelligo magnam incolumitatis suae spem in hoc ligno collocasse: quae species non parum uidetur ad salutem conferre. Deus autem Opt. Max. tantum huic praesidio & reliquis aspiret, ut optata inde sequatur sanitas, uniuersae Christianae Reipub. profutura.

Ex Ferraria, IIII. Nonas Augusti, M. D. XXXIII.

EPIST. V. Ioannes Manardus Iacobo Pharusio medico insigni, de Melancholia phlegmatica, sero, & aquis medicatis, demum de curatione hemicraneae antiquae.

Ihi ex tuis humanissimis literis illud Poëtae contigit, ut dum cupio sedare sitim, sitis altera creuerit. Tenebar quidem maximo tuarum literarum desiderio: uerum dum eas lego, maius mihi desideriū excitarunt, cognoscendi scilicet quaenam illa sint, in quibus adhuc dubitas, circa à tot ingenijs agitatam de sectione uenae in pleuritide quaestionem: tam impatiensq; morae sum, ut aduentum ad nos tuum ut maxime desideratum, ita maxime suspectum nō possim expectare. Quare si me amas, & si te à me amari putas, uel moras rumpe, uel desideriū hoc meum per literas exple. Non enim est ut apologiam Turini expectes, quam iam triennium parturiens nūquam peperit. Quare uerendum ne mola sit, non uerus fœtus, quod tandiu utero clausum tulit: cum nec desint qui obstetricentur, & qui ad pariendum irritent. Quicquid tamen tandem in lucem aediderit, boni aequiq; consulam, & Curtio alijs ue uel lactandum uel exponendum permittam. Quanquam nisi melius hac in re suas partes tutatus fuerit, quàm in prandio & cœna fecerit, non erit ut uel Curtius uel alius quicunque in

confutando

confutando uel reluendo multum laboret. Sed quicquid in hac scena egerint, ego spectator esse uolo, non poëta uel actor. Si quid uero mihi deinceps scribendum erit, amicè & cum amicis fiet: inter quos cum nō postremus sis, imò (si uera dicenda sunt) inter primos à me te haberi cogunt & eruditio non uulgaris, & munificentia qua singulo quóque anno in me uteris, hominem minime officiosum, & qui gratias nedum referam, sed nec agam, tamiam tuis literis respondebo, ab antiquioribus initium faciens. In his aduersus meam de atra bile sententiam multa affers & subtilia quidem argumēta, fieri eam ex pituita sicuti & ex bile & sanguine superassāta contendens. Primo quidem ex mutatione crassæ pituitæ ad nigri sabuli ariditatē, priusquam in renibus uel uesica calculus generetur: quæ fieri non præuijs alijs minoribus mutationibus quum nō possit, necessarium tibi uideri, ut prius in atram bilem quàm in sabulosum illum & nigerrimum cinerem crassa & pituitosa materia conuertatur. Quod argumentum haud difficulter dilui posse uidetur, si aduerterimus nigra illa admodum sedimēta rarò in urinis eorum subsidere, qui calculo sunt obnoxij. Maiori enim ex parte album esse id quod subsidet: quandoque uero plus minus úe ab albedine recedere, iuxta sanguinis admixti maiorem minorem úe portionem: eiusdemq́ colorem modo ad flauum, modo ad rufum, modo ad nigrū tendentem, accedente etiam renum & colore & calore excoquente & ad fuscum conuertente. Non esse enim eundem cuilibet sanguini colorem, & ratio dictat, & experientia in sanguine ex uenæ sectione collecto manifestat. Nec minus etiam notum est quidpiam sanguinis à renibus unà cum serosa substantia trahi. Nigrum ergo illud quod urinæ quandoque subsidet, non ab alterata pituita deciditur, sed ab alia re urinæ commixta.

Ex dominatu præterea atræ bilis in senili ætate, idem conaris ostēdere, quem tantum esse dicis, ut attonitus morbus qui alioqui à pituita magis fieri cōsueuit, ab atra solum bile in senibus fiat. Quod cōtingere non alia ex causa uidetur, quàm ex ipsa pituita in atram bilem conuersa. Attonitum uero morbum in senibus à sola atra bile fieri, ex aphorismo sexti libri 57. probas: in quo dicente Hippocrate, apoplexias maxime fieri à quadragesimo anno ad sexagesimū, Galenus aphor. enarrans, apoplexiam ex atra bile factam intellexit. Aphorismi tamen literā esse corruptam suspicaris, & pro aduerbio maxime, legendum, maximæ: ut sit sensus, maximas apoplexias ea ætate fieri, quia quæ ab atra fiunt bile maiores sint illis, quæ fiunt à pituita. Me, ut ab aphorismo incipiam, præter græcorum exemplariū fidem, in quibus legitur μάλιστα græcum aduerbium, cui latine respondet maxime uel præcipue, quod nomen non legā, mouet & ratio, quæ apoplexiæ uim non ex materiæ facientis genere, sed ex respirationis impedimento cognoscendam dictat, quæ dum penitus aufertur, maximā facit apoplexiam. Legendum ergo maxime, uel præcipue: atq; hic aphorismus præcedenti ita est coniungendus, ut intelligamus ex morbis enumeratis, qui cum periculo melancholicos sequantur, apoplexiam præcipue accidere his, qui ætatem agunt à quadragesimo anno ad sexagesimū. Reddidit autem Leonicenus hunc aphorismum obscuriorem, pro apoplexia in præcedenti aphoris. scribens stuporem. Nec Hippocrates igitur nec Galenus apoplexiam asserūt uel in illa uel in alia ætate, ab atra potius bile quàm à pituita fieri: sed inter quatuor illos morbos, in quos cum periculo cadunt qui melancholicis morbis afficiūtur, apoplexiam maxime in ætate senili contingere, quādo & ea ætas maxime apoplexiæ est obnoxia, & atra abundat bile, non ex pituita, sed ex ipsa senili ætate frigida & sicca, atque autumno simili genita.

Addis præterea argumentum ex febre quartana sumptum, quæ proculdubio ab atra bile fit, & tamen sæpe sequitur febrem ex miscella bilis rufæ & pituitæ genitam: quod aliter non uidetur posse contingere, nisi quia resoluta tenuiore parte,

crassa permaneat. Quare cum in ea mixtione bilis tenuior & pituita crassior sit, sola pituita superat, quæ in atram bilem uersa quartanam facit. Mihi autem in hac dubitatione dicẽdum uidetur, quartanã, quæ tales nothas spuriasue tertianas sequitur, pariter quoq; esse spuriam. Fieri enim ab atra bile uera, per assationem rufæ genita, atq; pituita, assatione quidem & ipsa reddita crassiore: uerum non adeò ut pituitæ naturam in totum amiserit, repugnante uidelicet ingenita eius humiditate, ne melancholiæ siccitatem acquirat. Totius itaque miscellæ, siue in unicam formam redactæ, siue sua cuique adseruata forma, tenuioribus consumptis partibus, crassiores post assationem supersunt, uincentibus tamen (sicuti & ante assationem) biliosis partibus, & propterea quartanum circuitum facientibus, sicuti antea tertianum faciebant, rufa uidelicet bile in atram transmutata. Si enim, ut scribis, sola superstite pituita, bilis in totum euanesceret, non quartanus circuitus, sed quotidianus nasceretur, qualem uidemus ex salsa fieri pituita. Atque de prima tua dubitatione hæc dicta sint.

Dubitas secundo circa seri temperaturam, quoniam in ea non solum alij autores & inter se & à Galeno discordare uidentur, sed & ipse quoque Galenus secum pugnare, in libro de simplicibus medicamentis quarto, frigidum, & in libro decimo calidum faciens; sicuti & libro tertio Alimentorum.

In hac controuersia cum aliàs Galeni dicta diligenter considerarem, atque eum re ipsa quotidiano usu cognita conferrem, serum frigidæ & humidæ temperaturæ esse & credidi, & scriptis mãdaui. Cum enim ex tribus diuersis partibus lac componatur, atque ex his butyrum quidem temperatum, caseosa pars à temperamento parum ad frigoris latus deuergit, si serum calidum esset, uniuersa lactis substantia calida potius quàm frigida redderetur: cuius contrarium & tota sentit medicinæ schola, & communis idiotarum opinio, ab ipso usu edocta. Hoc exigua dulcedo ostendit, quam adeò habet imbecillem, ut acidum potius quàm amarum ex mora fiat, contrà quàm mel, quod dulcissimum quum sit, per se temporis diuturnitate amarescit potius quàm acescit. Rursus si serum calidum esset, quo serosius lac esset, eo esset calidius: quum tamen asininum, quod maxime serosum est, multum sit frigidum: alioqui præ cæteris in hectica febre non eligeretur. Frigidum itaque simpliciter serum esse puto, sicuti & lac, atque alia non parum multa, quæ ex uarijs constant partibus, quæ iuxta qualitatem cæteris præualentem frigida dicuntur, non quod caliditatis penitus sint expertia, sed quod eam præ frigiditate habeant perexiguam. A qua tamen tametsi pauxilla admodum in sero sit, & latitans quædam acredo, & attenuandi, detergendi, ac uentrem subducendi uis oritur. Quas uires quoniam lactis tota substantia à serosis potissimum partibus nanciscitur, minime mirandum est, si illis deperditis, simul & uires illæ à lacte in totum submouentur. Quare lac cui serum ademptum est, uentrem potius abstinet, quàm subducit: & in quantumuis calido uentriculo ad nidorem non amplius conuertitur, resolutis scilicet non solum serosis partibus, in quibus calor aliquis supra temperamentum inueniebatur, sed & pinguibus, quæ temperatam, ut diximus, habent caliditatem, non autem tantam ut (quemadmodum tu putare uideris) butyrum reddant absolute calidum. Facilis quippe inflammatio ita in hoc sicuti in oleo, modum substantiæ potius quàm caloris copiam demõstrat. Ex tepido etiam modicoq; eius calore fit, ut in mollibus corporibus inflammationes concoquat, & quandoq; discutiat. Quod serum licet partes aliquas, ut inquit Dioscorides, habeat calidiores, facere idcirco nequit, quia hæ ab aqueis ceu amplioribus obtũduntur, ob hocq; fit ut absque acredine purget. Quare uero in medicatis aquis idem non contingat, in quibus cum aqua cunctas alias quæ in eis miscentur, uel res, uel potestates tam longe superet, ut nihil aliud quàm pura aqua inspicientibus uideatur: potestate tamen quadam

Lactis tres partes.

Serũ frigidum.

quadam in omnibus ſiccitas, & in pluribus etiã calfactio ſimul cum ea quam ui obtinet, euidentiſſime perſentitur: non alia, ni fallor, ratione contingit, quàm quod metallicæ res, quarum uires in eis relinquuntur, in exiccando calefaciendoq; adeò potentes ſunt, ut aquam alioqui ſubſtantia ſua liquidam, & ad recipiendam cuiuſque rei ſecum conuerſantis poteſtatem idoneam, in propriam quodammodo naturam conuertant, & quas nactæ ſunt uires in eam transfundant, accedente & longa mora, & loco ferè ab omni ſpiratu ſemoto. Negari tamen non poteſt, quandoq; aliunde tantam aquæ frigidæ copiam ad horum fontes effluere poſſe. Quod de Magneſijs teſtatur Ariſtoteles, ut calorem quem actu habebant, deperdant, & uim calefaciendi noſtra corpora in totum amittant. Vidi ego in medio Danubij alueo calidas aquas ſcaturientes, quæ ipſius fluminis aquis commixtæ, ad aliquod quidem uſque ſpatium eas ualde calidas reddunt: in maiore uero diſtantia paulatim calor remittitur, donec ad aliarum Danubij aquarum ſaporem & frigus reuertantur. Scimus econtrario aquas magnorum fluminum mare ingredientes ſuum dulcorem tandiu ſeruare, donec à maritima ſalſugine ſuperentur. Quis igitur ambigere poſſit, ex alienarum aquarum miſcella, medicatarum aquarum uim & remitti poſſe & penitus auferri? Ex quo fit, ut maximo errore teneantur medici, qui commentarijs credentes, particulatim de his medicatis aquis à nonnullis conſcriptis, omnem uim eis adeſſe ſemper putant, quam ſcriptam in illis inueniunt. Si enim uernæ pluuiæ, ut in libro de Antidotis Galenus teſtatur, ab herbis in Italia natis uires auferunt, quanto magis aquæ aquis cõmixtæ idem præſtabunt? Quis etiam negauerit, uino quantumcunque potenti tantum aquæ miſceri poſſe, ut uinoſitas omnis penitus euaneſcat? Notum illud Græcorum Sympoſiorum adagium, ἢ πέντε πίνειν ἢ τρία ἢ μὴ τέτταρα. monens miſceri ita aquam uino, ut tres aquæ partes duabus uini, uel duæ uni: non ita tamen ut tres aquæ, unicæ uini miſceantur: ex tanta quippe aqua uinum uſquequaq; iugulari. Non igitur ambigendum, medicatas haſce aquas, quantumcunque calidæ ſint, poſſe ex dulcis aquæ mixtione, & actu & ui refrigerari. An uero aliquæ ſint quæ ſponte & ex ſui natura frigidæ ſint (ut de uilla in Lucenſi, & calidariæ in Veronenſi agro nuncupatæ) affirmare uel negare non auſim, de illis non multam habens experientiam, ut qui non magnopere uel his uel alijs uti conſueuerim, permittere magis earum uſum ſolitus, quàm imperare. Quātum autem per qualemcunque experientiam cognoſcere ualui, Lucenſes illæ frigidam potius quàm calidam mihi temperaturam oſtenderunt: quam & ratio, ſi ferreæ, ut dicuntur, ſunt, demonſtrat, & guſtus non magnopere à communis & potabilis aquæ diuerſus. Ferrũ enim frigidæ eſſe temperaturæ ſicuti & ſiccæ non dubito. Nec, quod tu ſcribis, ſulphur eius, etiam ſecundum chymicos in eo ſuperans, contrarium demonſtrat. Noſti enim medicum non naturam ipſam medicaminum in ſe conſiderare, ſed iuxta id quod in corpus humanum, atque id præcipue quod temperatiſſimum eſt, agūt, ipſa uel calida, uel frigida, uel humida, uel ſicca, decernere. Alioqui ſi ſulphuris & argenti uiui naturam, ex quibus ſingula metalla conſtare aiunt, ſequuti fuerimus, omnia proculdubio erunt calida ſtatuenda, quum tamen ſtybion, plumbum, ſtannum, argentum, frigida ab omnibus reputentur. Licet autem natura ferrum frigidum ſit, non propterea tamen exiſtimauerim, aquam in qua ardens extinctum fuerit, in omni homine qui febrem patitur ex humorum putredine dependentem, congruere: quoniam cum frigore nota dignam ſiccitatem, atque adſtringendi uim coniunctam habet. Febris uero qua febris eſt, humida: qua à putrida materia fiens, aperientia potius deſiderat, quàm adſtringentia. Et hæc quidem de aquis Sacris uocatis dicta ſint. Nunc ad ea reuertamur quæ tu adhuc circa lac & ſerum dubitas. Circa lac quidem, an aſininum ſit omni alio tenuius: quoniam Galenus ſecum etiam in hoc pugnare uidetur ſexto Salubrium,

Lucenſes aquæ.

inter omnia lactis genera tenuissimum dicens. Escarum uero tertio, camelinum & equinum ei in tenuitate præferens, Aristotelem 3. de animalium historia sequutus. Verum quantum ad Galenum attinet, si eius in utroque loco uerba considerentur, nullo modo inuicem pugnare uidebuntur. Sexto enim de tuenda ualetudine lib. asininum λεπτομερέστατον, id est, maxime tenuium partium, affirmat: in tertio uero de Escis, camelinum asinino non in tenuitate, sed in humiditate præfert: ὑγρότατον enim dicit. Quare nisi fateri uoluerimus Aristotelem aliud sensisse quàm Galenũ, dicere oportebit, quod per tenuissimum non intellexerit tenuissimarum partium, sed maxime humidarum.

Circa serum præterea dubitas, quare caprinum cæteris à Ioanne Mesue præferatur: hoc enim non alia ratione factum putas, nisi quia ut calidioris animalis est, ita sit etiam calidius. Quare quum medici ipsum præ cæteris eligant, uidentur in sero calorem potius quàm frigus desiderare. In qua dubitatione, ut dem tibi quod petis, idcirco uidelicet eligi caprinum, quia sit calidius: non tamen id sequitur quod contendis, esse scilicet uel caprinũ uel aliud serum absolute calidum dicendum: sed ex hoc solummodo sequitur, quod in calore reliqua superet caprinum. Sicuti enim cerebrum aliquod dicimus aliorum cerebrorum comparatione calidum esse, quum tamen omnia cerebra absolute sint frigida: ita licet omne serum sit frigidum, caprinum tamen inter reliqua dicimus esse calidius.

Petis præterea per easdem literas, ut meum ex euphorbio medicamen (de quo in annotationibus in Ioannis Mesue simplicia medicamenta mentionẽ feci) clarius aperiam. Rem autem sic habeto: Euphorbio, mastiches & tragacanthæ æquas partes ita misceto, ut tantum unius euphorbij sit quantũ illorum: in medio crudi panis occludito, panem more quo alij coquütur bene in furno coquito, coctum ubi refrixerit perfringito: quicquid intus inueneris, à pane bene separatũ in catapotia conformato, & ad drachmæ põdus, etiam mulierculæ tutò dato, robustiori modum duplicato. Ad leporinas demũ carnes reuersus, eas ideo calidas esse probas, quod ab Auicenna in comitiali morbo qui à pituita plerunque fit, cõmendantur. A qua dubitatione possum me facile extricare, si dixero, leporem in eum locum inuocatum irruisse: habebóque mei dicti Bellunensem testem, qui leporem ab illo loco in suis in Auicẽnam castigationibus abegit. Verum quia Galenus suo puero hoc morbo laboranti, leporinas quandoque carnes concedit, ideo alia mihi uia inuenienda est, per quam fugiam, si non propterea admitti leporem dixero quia caleat, sed siccitatis potius ratione, quam modicã tamen in cibis epilepticorum desiderat ipsemet Auic. licet etiam in uulgatis codicibus, pro siccitate legatur humiditas.

Addis præterea, quod maioris ponderis esse putas, Galenum 3. lib. de causis symptomatũ dicentem, Si pituitosus sanguis sit, pituitosam etiam carnem reddit: quod etiam 11. lib. de simplic. medic. cap. 2. uiperarum exemplo declarat: quasi ex his dictis unum colligens, quod ego in mea epistola negauerã, talem scilicet temperaturam habere carnem, qualem habet sanguis. Ego, mi Iacobe, nec negaui, nec negare possum, ex male affecto sanguine carnẽ quoque male affectã gigni: præsertim ubi imbecillis sit carnis uis, quæ nutrimentũ in sui naturam debet cõuertere: sed negaui & adhuc nego, talem esse necessariò carnis naturalem tẽperaturã, qualis eam nutrituri sanguinis: nec necessariò qualis est animalis sanguis, aliorũ animalium sanguini cõparatus, talem esse carnem, carni aliorũ animalium cõparatam: præsertim si eo modo de his rebus loquamur, quo medici, non quo philosophi loquũtur, non in se ipsa uidelicet re considerata, sed hominis præcipue bene temperati cõparatione: alioqui sequeretur, eorum animalium sanguinem esse boni succi & facilis concoctionis, quorũ caro ab homine temperato facile concoquitur, & in bonum succũ conuertitur: quum tamen contrariũ & medici doceant & experimẽta confirment.

Quis

Quis enim ignorat gallinarum & uitulorũ carnes multo uſui eſſe hominibus: ſanguinem uero ita deſpici ut penitus abijciatur?

Habes igitur ſeram quidem, ſed feſtinatam tamen, ad tuas epiſtolas reſponſionem: quam ita uelim à te recipi, ut à ſene negocioſo, adeoq; imbecilli, ut quandoq; ei libros quærere & aperire graue ſit, ne dicam legere & ſcribere. Aliud tamen adhuc addam quod pluries me facturum ſum pollicitus, aliqua uidelicet præſidia, quibus pudiciſſima non minus quàm nobiliſſima matrona Lucretia Pratoneria, à dolore capitis antiquo ſanari poſſit.

Hemicraneæ medela.

Cum dolor hic (ſiue hemicranea, ſiue cephalea dicatur) ab atra præcipue fiat bile: danda opera ut humor ille peſſimus, qui nunc adeſt, à toto primum, dehinc à capite euacuetur, ac in reliquum alius ſimilis non gignatur. A toto corpore amouebitur per medicamina, cerebro quidem exhibita, ſed leuiter purgãtia: inter quæ præcipuum erit ſerum, in quo ſena, polypodium, & epithymũ, cum exigua gariophyllorum portione, per integrã noctem maduerint. Eſto autem ſeri libra, ſenæ ſemuncia, epithymi drachma, polypodij drachmæ binæ, & gariophyllorum obolus: cuius potionis uſus ſit tertio quoque die. Per hunc enim non ſolum atra bilis, à qua, ut dixi, præcipue dolor fit, purgatur, ſed & bilis ac pituita, quæ ſecum quandoque coniunguntur. Quibus uero diebus non bibetur, ſerum dabitur cum unica uncia ſyrupi Saporis uocati, & eodem gariopbyllorum puluere. Vbi per aliquot dies his potibus uſa fuerit, ad retrahendam ſimul & uacuandam banc bilem atram (quæ proculdubio ſanguini miſcetur) multum conducet, ſi hirudinibus circa ſedem admotis, ſanguinis ſelibra per ani uenas extrahatur. Dehinc quibuſdam interpoſitis diebus, quibus quieti uacet, deriuationis gratia duæ etiam hirudines poſt aures admoueantur, quæ binas ſanguinis uncias inde exugant. Sed per nares quoque deriuatio facienda, inſtillato anagallidis ſucco. His peractis, laudauerim ut ſingulo quoque mane hypochondrio dextro cucurbitula per horam hæreat, atque ubi amota fuerit, locus ubi hæſit, roſaceo & abſinthite oleo pariter commixtis inungatur: capitis uero dolens pars, unguento quod diſcutiendi uim habeat & roborandi: quale erit id quod ſic parabitur: Roſarum ſiccarum, calamenti montani, ana ℥. 3. maceros, nucis myriſticæ, ana ℥. 1. aſpergantur uino odorato, & per integram diem tegantur olei roſati & chamæmelini æquis partibus: dehinc per balneum Mariæ uocatum, cum duplici uidelicet uaſe trium colorũ liquorem conſueto à chymicis more eliciant: magnarum quidem uirium omnes, ſed qui poſtremo exierit, longe alijs præſtabit. Ordine igitur quodam his utendum, ut ſcilicet à primo inchoantes, eo triduo utamur: deinde tribus alijs diebus ſecundo: quibus ſi dolor amotus non fuerit, portiuncula tertij utriſque prioribus miſceatur. Modus uſus erit, ut linamentum illis madidum triplicatum ſupra dolentem locum, ſtrictim colligetur. Adieci hæc, non ut te monerem, alioqui ingenio, ſtudio, & exercitatione ad difficiliores morbos curandos idoneum, ſed ut præclaræ huic Dominæ eiuſq; affinibus morem gererem.

Vale, & me, ut facis, ama.

Ex Ferraria, XI. Iunij, M. D. XXXIII.

IOANNIS MANARDI EPISTOLARVM MEDICINALIVM LIBER DECIMVSSEPTIMVS.

EPIST. I. pro Magnifico Equestris ordinis uiro, Mantuanoq; Patritio, D. Aurelio Recordato, hypochondriaca atra bile, uentriculi imbecillitate, uertigine, & totius corporis macie laborante.

Mantuanis medicis eius curationi inuigilantibus.

BREVIS ero, cum quod mihi cum uiris sermo futurus est qui docere potius quàm doceri debent, tum quod chiragra uix mihi continere calamũ permittit. Rem igitur ipsam ut absq; alia præfatione aggrediar, Clarissimus hic uir post longũ morbũ, quatuor, ut Excell. uestræ scribunt, malis affectionib. uexatur, hypochondriaca uidelicet melancholia, stomachi præcipue in cõcoquendo imbecillitate, (ex qua eructuationes, rugitus, inflationes, tẽtionesq; sequũtur:) uertigine, cum cerebri imbecillitate, quæ potissime in naturalibus eius operationibus demõstratur: macie quæ tabem minatur. Quatuor hisce ab Excell. uestris quasi colligẽdo enumeratis, addenda uidentur nõnulla ab eisdẽ alijs in locis recitata, & præterea etiã quædã quæ ipsemet nobilis ægrotans significauit. Addũt quidẽ uestræ Excell. auris sinistræ ferè cõtinuũ tinnitũ: frigiditatem nota dignã in uẽtriculo sensu perceptã: saltũ infra uentriculum in sinistro latere, uersus umbilicũ: bilis exustæ copiã, quæ tertio quoque die periodũ faciens, uertiginẽ promouet, cum manifesto faciei rubore, siti quandoq; nota digna, leuiq; totius corporis calore. Ipse uero Dominus ægrotans addit, frontis quendã obtusum dolorem ac si digito locus premeretur: pulsum nõ continuũ, tum modo cũ frigore, modo cum calore, in loco ubi suturæ caluariæ anterioris cõiunguntur: oculorũ imbecillitatẽ, cutis pallorẽ ad auri colorẽ uergẽtem. Hi sunt affectus, quibus post diutinũ morbũ Magnific. hic dominus ad præsens affligitur: qui licet uarij sint, in unũ tamẽ ordinẽ redigi posse uidentur, quia aliqui symptomata, aliqui morbi sunt. & in aliũ, quod nonnulli ad totum, nõnulli ad mẽbra naturalia uocata, nõnulli ad caput pertinent.

Secũdum igitur ordinẽ sequẽtes, nõ obliti tamẽ interim prioris, ab his qui aliquo pacto ad totum corpus spectãt, initiũ capiamus. Tria nobis in hoc genere occurrũt, macies uidelicet, tertianarius circuitus, & cutis pallor. Quorum primũ proculdubio sub morbo cõpositionis cõtinetur: est enim quãtitas deminuta, cuius (ni fallor) causa ex tertiæ nõ minus quàm ex primæ uel secũdæ cõcoctionis pẽdet impedimẽto: mẽbra quippe diutinis morbis, multisq; & ualidis euacuationibus facta imbecillia, atq; ex toties reiteratis calidis & siccis balneis ultra modum exiccata, propriũ nutrimentũ cõuertere in sui substantiã nõ ualentia, in dies macrescũt & quasi cõtabescũt. Tertianarius uero ille caloris circuitus sub morbo malæ tẽperaturæ calidæ necessariò cõtinetur, quæ cũ per totũ corpus, ut scribũt Excel. uestræ, extẽdatur, cum siti ac faciei rubore, febris dicẽda uidetur, & tertiana, nõ exacta tamẽ, quoniã bilis feruor à redundante magna copia pituitæ obtũditur & ueluti suffocatur. Pallor uero, seu (ut cõmuniter loquimur) citrinitas cutis, sub symptomate collocãda, quod qualitas mutata nuncupatur, & sequens morbum malæ temperaturæ, & fortè etiam morbum in uijs, qui obstructio dicitur. Et hæc quidem de affectibus dicta sint.

Inter capitales antiquior & maioris momẽti est uertigo, quæ græce δῖνος & σκοτόδινος dicitur: inter quæ licet quãdoq; hãc differentiã agnoscat Gal. quod δῖνος sit cũ caput circũferri uidetur, σκοτόδινος quando simul cum hoc tenebrosa uisio apparet:

aliquando

aliquando tamen sub scotomatico affectu utrunque comprehendit, etiam si interdum casus illis duobus coniungatur: sicuti quandoque huic præclarissimo uiro accidisset, nisi præstò fuissent qui eum adiuuarent. Quodlibet autem horum trium, ut mihi quidem uidetur, sub eo symptomatis genere continetur, quod actio læsa dicitur. Vbi enim caput obuolui uidetur, & exteriora illa quæ quiescunt, sensus adest corruptio, cum illud sentiatur quod sentiri non deberet. Vbi præter id adsit obtenebratio, si totalis sit, ad actionem ablatam pertinet: si non in totum uisus aufertur, ad deminutã. At ubi præter hæc casus sequitur, potestatis motiuæ operatio aufertur, quæ motu tonotico uocato corpus tenere rectum solet. Omnia autem hæc symptomata morbos compositionis consequũtur, qui in uia uel in cauitate consistunt: quorum causa sunt uaporosi spiritus, inordinato motu exagitati: qui si uisuales neruos uel crystallo similem humorem, uel alios ad uisum pertinentes meatus obstruant, uisum obtenebrant: si ad posterius cerebrũ uergant, motum impediunt: quorum tanta interdum copia esse potest, ut utrunque impedimentum simul fiat: quod nobili huic Domino quandoque contingit, principalibus tamen uiribus in suo uigore permanentibus. Nec enim necessarium mihi uidetur, quemadmodum aliqui putant, ut in his affectibus imaginatio lædatur: quandiu enim homo cognoscit non esse uerum id quod uidetur, hoc est, nec caput suum nec exteriora moueri, licet ita appareant, tandiu imaginatiuæ operatio remanet incolumis. A morbo igitur in cõpositione cuncta hæc symptomata præcipue progrediuntur. Licet enim quandoque ex inæquali cerebri temperatura hæc fieri contingat, continens tamen semper causa est illa uaporosa spiritus agitatio, ab inæquali illa temperie, uel ab alia causa facta. An uero inæqualis hæc intemperatura cerebri in casu nostro reperiatur, & ut sequens est, primario affectu cerebrum patiatur, non usquequaque mihi exploratum. Crediderim tamen sicuti ab initio ex uentriculo tota res pendebat, ita nunc bonam partem cerebrum ipsum in se habere, quod ex tinnitu, uisus imbecillitate, capitis dolore, futurarum pulsu, assiduaque uertiginis suspicione conijci potest. Maiorem tamen partem à uentriculo adhuc nasci puto, quum ultimi etiam insultus per uomitum cessarint. A qua uero materia hi uaporosi spiritus & sustollantur, & in capite gignantur, ut credere nos cogit pituitosus uomitus & frigus, tum in uentriculo, tum in capitis futuris quandoque perceptus, pituitam in hoc uincere: tamen non negandum mihi uidetur, bilem etiam concurrere, actione sua in pituitam uehuti ebullitionem facientem: quod uel ex tertianis illis quos Excellentiæ uestræ obseruarunt, uertiginosis circuitibus cognosci potest, sicuti & ex calore quandoque in futuris caluæ percepto. Et hæc quidem de capitis affectibus dicta sint. Nam auris tinnitus in eundem uaporosum spiritum, uersus auditus instrumentũ delatum, referendus est: sicuti pulsatio in locis futurarum in tenaciorem eius partem, difflari & exire appetentem. Dolot uero frontis in crassiorem, circumossali membrana occlusam.

Inter naturalium membrorũ affectus ab Excell. uestris enumeratos primas partes teneret hypochondriaca melancholia, nomen quidẽ habens à causa, actionẽ tamen læsam denotans principalium potentiarũ, si huic Domino adesset: quod certe (saluo sic sentientiũ honore) ego nequaquã credere possum. Notum enim ex dialectica est, de nulla re definitum dici, de qua non dicatur definitio. Notum & illud, de quo remouetur genus in definitione positũ, ab eodem etiam remoueri definitionẽ. Sed & hoc quoque notum est, quod sub genere non continetur, nec sub aliqua generis specie cõtineri. Cum igitur omnes tam Græci quàm Arabes melancholiam definiunt desipientiam absque febre, cumque sic definitam in tres secent species, in eam scilicet quæ ob proprium cerebri affectum, & eam quæ ex totius corporis communicatione, & tertiam hanc quæ ex hypochondriorum communicatione contingit;

nec præclarus hic uir unquam desipuerit, nec uel uobis ipsis testibus desipiat, qui sensus eius interiores seruari post uertiginem dicitis incolumes: sequitur illum nec laborare, nec unquam laborasse melancholia, atq; propterea nec hypochondriaca melancholia. Timor enim & mœstitia si huic uiro adsunt, melancholiam nedum faciunt, sed neq; præsagiunt, cum à causa certa ac manifesta fiant. Quis enim non paueat, considerans post tot tamq; excellentia præsidia amputari penitus uertiginem nequiuisse, affectum tam formidabilem & pessimorum morborũ antesignanum? Minus quoq; me mouent rugitus & eructuationes, atq; alia id genus, quum charactêre melancholiam præsagientem careant, timore scilicet ac mœstitia, sine causa, quæ hunc affectum solent præcedere: necnon desipientia, sine qua non potest consistere: ut mittam æstum, ructus acidos, iuuamentum à frigidis cibis, odium hominũ & uitæ, quæ nec Excellentiæ uestræ, nec ipsemet ægrotãs, sibi uel adesse, uel aliquãdo adfuisse scripsistis. Quare quum adduci non possim, ut ab hypochondriaca uel flatuosa melancholia fieri hæc membrorum naturalium symptomata putem, alius mihi morbus quærendus est, in quem referantur. Nullus autem mihi occurrit, in quem potius referenda uideantur, quàm frigida & humida uentriculi intemperies, quæ ipsum imbecillem reddit, cõcoctionem probè fieri uetat, inflationem parit, ructus cõmouentem & præcordia, hoc est, hypochondria extendentem: & dum uel suapte spõte uel à calore iecoris excitata de loco ad locum mouetur, rugitus saltusq; & quas dicitis iectigatiões facit, quæ magis in sinistro quàm in dextro latere demonstratur, ob arteriarum copiam inibi existentem, cõcurrente fortè etiam ipsius lienis aliquali obstructione. Fit autem mala hæc temperatura à pituita, partim in cauitate uẽtriculi coaceruata, partim parietibus hærente. Et hi quidem sunt huius magnifici domini affectus, in suas causas, quantũ imbecilles meæ uires ualuuerũt, redacti.

Superest igitur ut ex his curatiuæ pręseruatiuæq; intẽtiones eliciantur. Quod ut luculentius expediamus, ordinemq; quendã seruemus, prius inquirẽdum, à quonam affectu incipiẽdum sit. Magnitudo enim morbi, quæ ex nobilitate læsarũ operationũ agnoscitur, exigeret, ut à uertigine inchoaremus. Verũ quia hæc tam inueterata affectio nõ nisi ualidissimis præsidijs elidi potest, quæ adhiberi cum tanta corporis totius tenuitate nõ ualent, ideo danda opera ut prius hæc amoueaᵱ, ita tamen ut interim alij affectus nõ usquequaq; negligãtur. Vnica hoc in negocio, & quidẽ inuẽtu facilis, licet exequutiõe difficilis, est intẽtio, ut corpus scilicet alatur & augeaᵱ: quæ licet exteriorib. auxilijs adiuuari aliquo pacto possit, præcipue tamẽ boni succi cibis & cõcoctu facilib. procurãda est, quæ uim quoq; habeãt substãtificè, ut aiũt, humefaciẽdi. Inter quos præcipuũ, & experientia ab ipso Domino patiẽte cõprobatũ esset lac, nisi senex noster nos deterreret, dari illud uetans his quibus caput dolet, & quibus præcordia suspensa sunt & murmurãtia: &, si Plinio & Auic. credimus, cũ peculiariter uertiginẽ facit, nostro proposito est penitus alienũ. Lacte igiᵱ dimisso, eius loco utendũ ptisanæ succo, modico longo pipere adiecto: uel si aut ęgrotãti aut medicis piper nõ placeat, eius uicè cinamomũ uocatũ adijciaᵱ: quod etiã iurulentis & alijs cibis addere nõ erit inutile. Inter quæ mihi placeret, ut in iure pulli bulliente duo uitelli ouorũ bene agitati ita bene coquerentur, ut exacta fieret cõmixtio, parũ à iuris cõsistentia differens: cui puluis ducis uocatus, cũ exiguo aquæ rosaceæ, moschatæ, uiniq; odorati adijceretur. Eclegma etiam laudo quod pulpas phasiani recipiat, amygdalaq; & cucurbitæ semina, necnon olei amygdalarũ dulciũ parum, & cum saccharo aqua rosacea dissoluto cõponatur, adiecto ubi ab igne leuatũ sit, cinamomi & sandalorũ citrinorũ puluisculo, proportione sub sextupla, uel alia quæ Excell. uestris uideatur opportunior. Eadem quoq; cucurbitæ semina, amygdalis & pistacijs additis solidiore forma cum saccharo cõfici nõ inutiliter possunt: quod etiã saccharũ sit aqua rosacea moschata resolutũ & cinamomo, ad patientis delectationẽ.

Adremo

Ad remouendam etiam membrorũ ſiccitatẽ, nutrimentumq́ ad ea trahendum, multum meo iudicio confert mollis frictio, & aquæ tepidę dulcis balneum, completa ſecunda cõcoctione facta: in neutro tamen diutius immorandũ. Confert etiã omnium membrorũ inunctio, ex mixtione olei roſacei, chamęmelini, & nenupharini. Nec inutile putauerim, ſi tres hi flores in aqua balnei prius maderẽt. Vbi uero hiſce uel alijs Excell. ueſtræ præſidijs hic clariſſimus dominus tantum priſtini uigoris & carnis recuperaſſe uideatur, ut iam curationem aliorum affectuum ferre poſſit, tunc ad eorum curationẽ erit accedendum. Sed quia, ut dictum eſt, aliqui caput, aliqui naturalia membra moleſtia afficiũt, ab illis ceu maioris momenti eſſet inchoandum, ſi in totum facti eſſent, nec adhuc ab his fierent. Verum cum ſicuti ab initio, ita hoc quoq; tempore, caput à naturalibus membris noxam contrahat, ideo ab his exordiendum eſt. Quæ ubi ſana reddiderimus, ad alios affectus, quæ ſcilicet in capite uel fiunt uel facti ſunt, ſecurius accedemus.

Ex naturalibus membris duo ſunt, quæ manifeſte patiunẽ, iecur & uentriculus: unum de quo ambigi poſſit, lien. Inter quæ licet iecur nobilitate præcellat, tamen quia uidemus ex pituitę in uentriculo cõtentę uomitu ceſſare uertiginẽ antequam alia leniri ſymptomata, ideo à uentriculo incipiendũ, præcipue ſi febricula illa, quæ de tertia intentione affligere cõſueuerat, penitus (ut ſpero) antea ceſſauerit. Ventriculo curatio debetur & præſeruatio. Curatio fiet amota mala temperatura: quæ amoueri non poteſt, cauſa, à qua fit, permanẽte: hoc eſt, pituita in ea exiſtente. Hæc igitur ante omnia eſt euacuanda. Fruſtra autem hæc euacuaretur, ſi ſtatim alia noua gigneretur. Præcauendũ itaq; ne alia loco eius quæ uacuabitur, ſuccedat. Quod fiet, ſi præter congruam uictus rationem, uentriculus roboretur. Quibus uero duę hæ intentiones cõplendę, ſuperuacaneũ uidetur pręſcribere Excell. ueſtris, in cunctis quæ ad artem pertinent, & ſcientia & experientia probatiſſimis. Sed quia, ut dici ſolet, quot ſunt capita tot ſunt ſententiæ: dicam quibus ego remedijs utranq; intentionẽ executioni mandarẽ, iudicio tamen Excell. ueſtrarũ hæc ſicuti & alia cuncta permittens. Cum igitur experientia comprobatum ſit, magnum atq; præſentaneum ſemper ex uomitu ſecutum eſſe iuuamentũ, ab hoc ego inchoarem, uomitoria aliqua, leuia tamẽ cum oxymelite exhibens. Inter quæ potiſſimũ agaricũ eligerem, decoctiõe eius, cum thymo & radicibus betonicæ parata. Ex hoc enim potu attenuaretur præcidereturq; pituita atq; pariter educeretur, roburq; potius q̃ imbecillitas in uentriculo relinqueretur. Verum quoniam, ni mea me fallit coniectura, non omnis pituita in uentriculo huius domini contenta, apta eſt per uomitũ educi, ideo catapotijs etiam leuibus illam per ſeceſſum euacuare conarer, quæ recipiunt, puluerem picræ Galeni, non Meſues modo compoſitũ: agaricum, rheu barbaricũ æquis portionibus: & cum abſinthij ſucco conficiuntur. Attenuationem uero atq; inciſionem non per ſyrupos uocatos, quos puto iam huic domino eſſe faſtidio, ſed per cappares oxymelite conditos, thymumq́ uel pulegium in iure decoctum procurarẽ. Vterer uero his catapotijs tertio uel quarto quoque die, atq; per horã ante cibum. Quibus uero diebus ea non ſumeret, mediocri clyſmate aluum ſubluerem, ne quid fortè à leuioribus hiſce purgatorijs motũ in inteſtinis remaneret. Licet autem his præſidijs non ſolũ materiæ præparatio & euacuatio, ſed & male temperaturæ ablatio, & uentriculi roboratio fieri poſſe uideatur, ad hęc tamẽ uberius perficienda, ad localia tandem auxilia deuenirem, inter quæ mihi præcipuũ uidetur ut tota naturaliũ membrorũ regio, ſolo uitato iocinore, oleo inũgatur, quod in hunc modum paretur: Chiæ, maſtiches p. 4. maceros p. 2. gariophyllorũ p. 1. per integram diem in uino odorato madeãt: dehinc ſeparata à uino, in uitreo uaſe cum igne daro & primo quidem leniore, donec aquoſior pars exierit, dehinc fortiore deſtillentur. Tres enim exibunt liquores, magnarũ quidem uirium omnes, ſed is qui poſtremus

exierit, longe alijs erit excellentior, atq; ad tollendã uentriculi imbecillitatẽ, simulq; quæcunq; eam sequebantur symptomata, efficacior. Vt uero lienica, si qua adesse uidebitur, infirmitas auferatur, puluis radicum capparũ, cum aceti scillitici gutta, oleo uel antequã fiat, uel iam facto superaddatur.

Ad amouendam uero malam iecoris temperaturã, eiusq; uenas deobstruendas, palloremq; & calorẽ ex his consequẽtes mouendũ, utile mihi uidetur decoctũ eupatorij & intybi (hanc enduiam, illam agrimoniã uocant) bibere, earundemq; succis, adiuncto etiã absinthij oleo, extrinsecus fouere. Atq; per hæc præsidia & totius corporis & naturalium membrorum affectus, Deo adiuuante, auferendos puto.

Superest ut ad caput conuertamur. Huius tametsi uarios numerauimus affectus, in unicã tamen ueluti continentẽ causam, uapores uidelicet crassos obstruentes, & exagitantes animalem spiritũ, uniuersos retulimus: quare nobis intentio esse debet ad spirituũ quietem. Quiescere uero his non ualentibus quandiu manserint uapores crassiores obstructionẽ & exagitationem cõmouentes, ideo altera ad eos resoluendos uertitur intentio. Rursus quia hi discuti non ualent, humoribus à quibus surgunt perseuerantibus, prius erunt hi submouendi. Pituita igitur, ex qua fiunt, & bilis quæ eam exagitat, erunt ex capite euacuanda. Nisi forte totum corpus non plenè uideretur purgatũ, tunc enim reiterãdę essent priores pilulæ, loco picræ subijciendo Iusti hieram, ne uidelicet noua materia ad caput traheretur. Qua peracta euacatione, caput ipsum per caputpurgia & gargarismos uacuabimus: mediocria tamen, ne nimis exagitando plus obsint quàm prosint. An uero sanguis quoq; ex capite uacuãdus sit, arbitrio Excell. uestrarũ relinquendũ, quæ sciunt quantũ ab autoribus sectio uenarum post aures, & cucurbitulæ cum scarificatione posteriori parte capitis admotæ, in hoc casu cõmendantur. Ex alia quoq; parte norunt, ex uenæ sectione paulò antea facta, nocumentũ potius secutum esse quàm iuuamentũ. Vtraq; ergo parte prudentia uestra ueluti ad æquilibriũ põderata, utra interuergat arbitrabunt. Quod si iudicauerint agendũ, iubebũt etiam (quæ eorum est eruditio) ut prius sanguis auferatur, q̃ uel per nares uel per os fiat quam diximus euacuatio.

His omnibus peractis, pręter cõmunes retrahendi modos, ad cõtinuã faciendam retractionẽ, excitandum mihi uidetur cum aliquo medicamine adurendi uim habente ulcus, loco congruo inter sinistrum humerũ & cubiti flexuram, longoq; tempore consuetis ingenijs conseruandum. A quo ubi crusta fuerit eleuata, tempus erit ut ad ea ueniatur quæ uapores ipsos in cerebro cõtentos discutiant, uel aliò trahant, imbecillitatemq; ab eo tollant. Quod & per ea quæ sumuntur, & per ea quæ foris admouentur, sicuti & per ea quę geruntur, complendum est. Sumunt cibi & medicinæ, & quæ utriusq; sapiunt naturam.

Inter cibos ego oua laudo sorbilia, albo semoto, & eius loco apposito puluere ex partibus æqualibus gariophyllorũ, nucis myristicæ, margaritarũ, & quadruplo sacchari. Laudo etiã ius pulli in quo sampsucus & pulegiũ bullierint: & præ cęteris carnibus turtures, et post eas phasianos, perdices, auiculas, cũ his quę diximus cõditas.

Potui quarta pars aquæ addatur, quę ex floribus saluiæ, roris marini & summitatibus pulegij, in uasculo uitreo, in duplici uase (balneo uidelicet Mariæ à chymicis uocato) destillauerit: dando operã ut in uase (recipiente uocato) ijdem flores ita resideant, ut super eos stillę cadant: itaq; rostra utriusq; uasis inuicem coniungantur, ut nulli uapores exire ualeãt. Vinũ uero sit albũ, tenue, austeriq; aliquid habens, nec caput tentans. Quodam demũ ueluti tectorio cibus & potus tegantur, ne ad caput uapores mittant: quod per gelu cotoneorũ, cui coriandrorũ puluis admisceatur, commode fiet. Et hæc de cibis satis superq; dicta sint: nam & ipse dominus ægrotans cum acerrimi ingenij uideatur, nec minus memoria polleat, longo usu didicit, non solum qui cibi potus ue ei prosint uel obsint, sed & idem puto in alijs obseruauit quæ

uit quæ extrinsecus occurrunt, ut aëre, uentis, & id genus cęteris. Quare his prętermissis, ad medicamenta accedendum est.

Ex simplicibus ergo nux myristica, moschata uocata: agallochon, quod lignum aloës dicunt: & balsami fructus, mirifice conducunt. Inter composita uero quæ in communi usu sunt, Diamoschũ pręcipuum mihi uidetur: cuius calor si fortè uideatur obfuturus, rosacei facchari admixtione retundi potest. Potest & hoc non inutiliter componi: Florum saluiæ & roris marini ana p.4. nucis moschatæ, carpobalsami ana p.1. cum syrupo in quo condita sunt citra. Cõponuntur adiecta aqua rosacea moschata ad ægrotantis & medicorũ iudicium. Et hæc quidem medicamentorum locum tenent. Media uero inter cibum & medicinã sunt myrobalanus & citri cortices & zingiber cõdita, quæ uel sigillatim uel simul mixta possunt exhiberi. Cuncta autem hæc non solum uacuo uentre, sed etiam post cœnam iamiam dormituro dari debent. Et hæc quidem de sumendis dicta sint.

Foris admoueri diuersa possunt à medicis cõmendata. Horũ ego putauerim excellentissimũ, Olei oliuarũ antiqui, uini Cretici ana ℔.s. ligni & fructus balsami ana ℥.1. florũ sclareæ quã nonnulli Alectorolophon dicunt, saluiæ & roris marini etiam florum ana manip.1. misceantur bene omnia, & per triduũ in uitreato uase bene obturato, sub equino fimo permaneant, postea modo, quomodo superius docuimus, igni applicentur: tres enim uarij liquores exibunt magnę quilibet uirtutis, & tertius maximæ. Ex primo debet totum caput, optime tamen ut dictum est purgatũ, quotidie perfricari: ex secundo cum exigua parte tertij, futurarũ loca inungenda, tertio uel quarto quoque die. Vnaq; gutta sinistræ auri est instillãda. Ad hanc quoq; partem, hoc est ad ea quæ extrorsum afferuntur, aquæ medicam uim habentes spectare uidentur, sicuti & ad epota si bibuntur. De quibus nõ ab re dubitant Excell. uestræ, an huic præclaro uiro cõueniant: afferuntq; in utranq; partem rationes. Ego, ut libere dicam quod sentio, nullo modo horũ usum nunc laudo, siccandi enim omnes uim habent, & nonnullę meatus adstringunt. Verendũ ergo ne substantialem quidem humiditatẽ plus nimio consumentes, ad tabem hominem deducant: extraneam uero, hoc est pituitã, reddant ad euacuandũ longe q̃ sit ineptiorem: præterea meatus occludant per quos difflari uapores solent. Sed & urinæ morsus, nephritis, ictericia, febris, quibus plerũq; uexatus est, magnopere me ab eorũ usu deterrent.

Balneis igitur prętermissis ad ea agenda conuertamur, quæ efficaciora licet sint, quia tamẽ citò absoluuntur sunt minus periculosa. Primũ est, ut quatuor crustę, duæ quidem retro aures in inio (hoc est, posteriore capitis parte quæ ceruici copulat) uel Inion.
igne uel aliquo q̃d eandẽ uim cũ igne habeat, excitentur. Si uero nec hæc iuuerint, ad ustionem uerticis ceu ultimũ & excellentiss. præsidiũ ueniendũ. Nam, ut in quibusdam libris in fine aphorismorũ legitur, quę nõ sanant pharmaca, ferrũ sanat: & quæ ferrum non sanat, sanat ignis. Deo tamen optimo maxime fauente spero non opus fore, ut ad ultima hæc deueniatur, accedẽte Excell. uestrarũ diligentia, quibus cuncta quæ scripsimus, ut etiam superius dixi, & moderanda & castiganda permittimus.

Ex Ferraria, VI. Calend. Maias, M. D. XXXIII

EPIST. II. Io. Manardus Petro Canicer serenissimi Ro. regis physico S. D. De sibilo auriũ, & deminuto auditu, atq; puerorũ morbo lactumen uocato.

Ibi an Cæsari magis gratuler, nondum satis cõstitui: utriq; tamen gratulandũ duco. Cæsari quidem, quod talem nactus sit medicũ, cuius integritati & eruditioni possit & liberorũ, & uxoris, & propriam uitam tutò cõmittere: quum plerũq; hoc tempore, medicorũ sibi nomine usur-

pent, qui carnifices potius quàm medici dici merētur. Tibi uero talem dominũ, ultro & nihil tale (ut audio) cogitanti occurriſſe, qualem ſummus quantũuis medicus debeat apud nuper inuentos antipodas, omni ſtudio, labore & diligentia perquirere. Perge igiť, &, quod facere te nõ dubito, nocturno diurnoq́ ſtudio, tãto te principe in dies digniorem redde. Multum quidem profeciſti, ſed tam profundũ eſt medicinæ pelagus, ut in eo qui ſe elephantes putant, quãdoq́ demergi uideamus. Sed quur equo uelociſſime currenti calcaria addere laboro? operæprecium magis facturus, ſi duobus quæ à me petis reſpondero. Petis igitur primo præſidium aliquod à me longo uſu probatum, ad ſibilum obtuſumq́ auditum ab aure dextra remouendum. Horum ſymptomatũ alterum ad corruptam actionē, alterum ad deminutam pertinet: quod tanto deterius eſt primo, quanto eſt ablationi totali ſurditati uidelicet propinquius, quæ & peſſima eſt, & cum difficultate magna remouetur. Sequũtur ambo hæc ſymptomata neceſſariò morbum in uia, obſtructionem uidelicet, partim à ſpiritu flatuoſo uento ue, in itinere aures ingreſſo, exitum quærendo abſq́ ordine exagitato: partim à pituita, ex cerebro, præter conſuetudinē piſcium eſu, & ex cerebri imbecillitate, proprium alimentum non probe mutante, genita: adiuuante omnia hæc, cutis etiam capitis adſtrictione, ex aquilonari uento inſuetoq́ frigore contracta, diſſlari uapores non permittente. Erit ergo curatiua intentio prima nobis occurrens, flatuoſi illius ſpiritus reſolutio. Sed quia hic non ſolum factus eſt, ſed aſſidue etiam à pituita introcluſa fit, ipſam quoq́ oportet tum euacuare, tum prohibere ne de nouo in capite generetur. Verum quia caput euacuari non poteſt, pleno exiſtente toto corpore, alia inſurgit intentio, ipſius uidelicet totius corporis euacuatio, quæ licet à nobis ultimo inuenta ſit, prius tamen executioni eſt demandanda. Primo igitur totum corpus uacuandum, ſecundo caput, tertio reſoluendi uapores, quarto mala temperatura cerebri, quæ ipſum imbecille reddit, amouenda, meatuſq́ aperiendi per quos diſſlari excrementa poſſint. Licet autem ſciam me fruſtra laboraturũ, ſi quibus hæc complenda ſint te docere uoluerim: tamen ut tibi morem geram, dicam quæ in ſingulis explendis ego putem magis idonea.

Totius igitur corporis purgationē, per aliquã ex magnis hieris facerem, præcipue per eam quæ Iuſti dicitur, quã Paulus lib. 7. deſcribit. Sumi aũt debet cum melicrato & ſale, & non ſemel, ſed toties per interualla, donec corpus bene mundũ uideatur.

Caput, inſufflato in nares hoc puluere, expurgabitur: Piperis longi ℈ 4. ſinapis ℈ 2. Euphorbij ℈ 1. Acetũ quoq́ ſcilliticũ gargariſſatũ optime ad hoc cõducetũ. Ad quod etiã faciet, ſi materia ad alia loca trahať, q̃d hirudines uenis ani admotæ præcipue pręſtabũt. Itē balneũ ſpõtanearũ aquarũ, quę prope Viennã ſcaturiũt: uel aquę tantũ ſalitæ, ut mari ſint ſimiles. Sed & cucurbitulę dorſo, ſpinæ, natibuſq́ admotæ.

Inter multa uero quæ auribus immitti in hunc uſum poſſunt, magnã fiduciam habeo in aceto in quo abſinthium, quod iſtic optimum paſſim naſcitur, excoctũ ſit. Item in ſucco cæpę, uel in oleo rutaceo, quod in ipſa excauata cæpa bullierit. Quod ſi per hæc non in totum ſymptoma auferať, ad nigrum elleborum cum melle coctum accedendum eſt, & demum ad laterinum oleum.

Ad roborandum dehinc cerebrũ, & meatus cutis aperiendos, oleum maxime conducit in hunc modum paratum: Olei antiqui, uini odorati ana ℔. mediam, nucis moſchatæ, thuris, maceros ana ℥ 3. arida mediocriter trita cum humidis bene miſceantur, & crebro tribus diebus exagitentur, quarto die in uaſe uitreo roſtrato ad hoc munus idoneo incluſa, ſupra leuem ignem tandiu detineantur, donec exeuntis per roſtrũ liquoris color mutetur: quo mutari incipiente, aucto igne, uas quoq́ in quo liquor ſtillatim manabat permutetur, ut ſeorſim ſecũdus liquor colligatur, qui longe primo erit efficacior. Ex primo cutis caluæ, & præcipue in locis ſuturarũ ieiuno perfricabitur: ſecundi uero gutta naribus & auribus inſtillabitur. Et his qui-

dem

dem præsidijs, Deo opitulante, spero te longe melius auditurũ.

Morbũ, quo regius ille puer laborat, ut ex his quæ scripsisti conijcio, putat præclarus ille medicus esse, quẽ apud nos uulgò mulierculæ lactumẽ uocãt, de quo in fine meæ de exterioribus morbis epistolæ, mentionẽ feci: docuiq; ad achores, ceria, psydracia, exanthemata'ue pertinere: uaria enim specie in diuersis uisitũ. De hoc morbo primus (ut ego puto) inter recentiores particulatim scripsit Gulielmus de Salicetto, sub nomine crustæ uel lacticij. Crustæ quidẽ (ut arbitror) quoniã eminẽt in cute patientiũ puerorũ ueluti quædã crustulę: Lacticij uero, q̃d ex lactis acredine, salsam pituitã & tenacẽ in puero subnutrientis, generatur. Hunc morbũ nec ego in lactentibus magnopere pellere nitor, præsertim quãdo faciem nõ admodũ dehonestat, nec periclitatur ut oculos oblædat, quod nõnullis accidisse scio. Gulielmus tamen ipse, non contemnẽdus medicus, curã docet, qua se multos sanasse ait absq; aliquo periculo uel timore. quod ego quoq; sine mendacio possum affirmare: nõ eisdẽ tamen præsidijs semper usus, sed pro materiæ morbũ facientis, reliquarũq; rerum à quibus indicationes curatiuę sumendæ sunt, uarietate, remedia mutaui: unũ tamen semper cauendo, ne scilicet rebus nimis adstringentibus, frigidis'ue, materiam introrsum repellerẽ. Verũ suspicio talis morbi, in regio hoc puero mihi habenda nõ uidetur, iam septimũ annum agente: nisi fortè quispiã dixerit, à lacte primo contractũ morbum, ita loca infecisse, ut bonũ quantumuis nutrimentũ, bene immutare nõ ualentia, similem priori infectionẽ gignant. Quod si ultro dederimus, longe maior nobis incumbet curationis necessitas, ne uidelicet longiore mora, quotidie difficilior redatur, peiore in dies habitu, in ipsis mẽbris patientibus derelicto, præcipue si iam 7. ætatis annũ agit, in quo solent infantiũ morbi, unà cum ipsa infantia recedere. Purgandum igitur ducerẽ primo, nec semel corpus, leui aliquo medicamine, ex rheo uidelicet, rosaceo uocato syrupo, quem Bononienses Mucarũ uocãt, senę, polypodio mannáue, aut simili aliquo cõcinnato. Abluẽda deinde patiẽtia loca, ex aqua in qua lapathũ, fumaria, absinthiũ decocta sint, & post balneum, rheo præcipue pontico, quod nunc è Polonia defertur, in aceto resoluto perfricanda: deinde illinenda unguento ex oleo amygdalarũ amararũ, succo radicũ uitis albæ, & modico lithargyri parato. Adere possem multa, sed hæc satis superq; fore cõfido, ad fœditatẽ illam potius q̃ morbũ, à nobilissimo illo puero depellendã: cui deus opt. max. Nestoreos annos incolumes cõcedere dignetur: sperandũ enim ex tam splendidis rarisq; parentibus ortum, in summũ, & omnibus numeris laudandũ principẽ euasurũ. Tu uero dabis operam, ut serenissimi eius parentes seniores, senẽ uideant filium, in quo uirtutes eorum eximiæ reflorescant. Vale, tui Manardi memor.

Ex Ferraria, Calend. Octob. M. D. XXXIII.

EPIST. III. De Ebeni Indici electione & usu.

ETsi Deus optimus maximus summe iustus sit & summe benignus, pro imperscrutabili tamen cõsilio suo & uniuersali prouidẽtia, modo unum modo aliud, nec ita unum, quin & aliud simul, nobis manifestat. Quũ igitur anno ante hunc duodequadragesimo, ad coërcenda humani generis delicta, luem pessimã Gallicam uocatã, ueluti multicipitem hydram, in nos grassari permisisset: nõ paulò post quasi alexipharmacũ, ex incognito antiquis orbe, ad incogniti morbi curationẽ, lignum quoddam iussit afferri, quod sanctũ haud immeritò ab his nuncupatũ est, qui eius beneficio à tam perniciosso morbo, atq; alijs qui ferè incurabiles uidebantur, sunt pristinæ ualetudini restituti, & de lacu miseriæ in portũ reducti salutis. Huius usum uarij uario modo docuere: omnes tamen in uno hoc peccãt, quod omnes uno calceo (ut aiunt) calceandos existimarũt: eum tamẽ ita in hoc, sicuti & in alijs medicinæ præsidijs pro natu

ralibus, non naturalibus, & præternaturalibus rebus oporteat & uictus rationẽ & ipsius ligni modum, atq; usum uariare. Quæ licet non ad amussim præcipi possint, patiente non continue uiso, ut tamen Reuerendiss. domino & mihi summè obseruato morem geram, attentis his quę aliàs per Excell. Cracouienses medicos mihi de illius affectibus significata sunt, quantum mea poterit imbecillitas conabor ostendere, quænam agenda mihi uideantur, ut desideratus finis ex huius ligni decocto consequatur.

Vt igitur ordine quodã incedamus, quatuor præcipue cõsiderabimus, uidelicet ligni electionẽ, eiusdẽ prǣparationẽ, usum, uictus rationẽ. Tria ad nos hactenus huius ligni genera peruenere. Primũ, quod guaiacũ uocant, densius, grauius, crassius, interiore parte nigricãtius, exteriore subpallida, & ueluti lineis quibusdã ad fuscũ inclinantibus, in æque distantibus per longũ intersecta. Alterius ad albius magis uergit exterior pars, neq; est tam manifestis lineis distincta: nigrum tamen & ipsum colorem intrinsecus ostendit, sed minore orbe q̃ præcedens. Tertiũ, quod sanctũ præcipue uocatur, tam intrinsecus quàm extrinsecus albicantẽ colorem præ se fert, exilibusq; ualde lineis eius distinguitur longitudo. Ex tribus hisce generibus ego in casu nostro primum prætulerim, quod proculdubio hebenum esse Indicum puto, nec ab eo secundũ, nisi fortè natalibus, differre. Tertium ualentius esse non dubito, quoniam & acrius est, & odoratius. Quia tamen eius decoctũ & aspectu turpius, & gustu est insuauius, ueritus ne ita displiceat, ut uentriculũ prosternat, nec cõtinuari eius potus possit, idcirco primum potius eligendũ ab initio puto. Vbi tamen eius potus per 20. dies sumptus, non plene profuisse uisus fuerit, poterit D. sua Reuerend. per quinq; uel decem dies hoc tertio uti, uel pluribus etiã, si opus esse præsentes medici iudicauerint. Et hæc quidem de ligni electione dicta sint.

Præparatio haud difficilis est: atteritur enim uel lima uel torno uel scobina uel alio instrumento, & in tenuissimũ quantum fieri potest puluerem redigitur, in decuplaq; electissima aqua, uitreo uel uitreato uase, tandiu claro igne, nec admodũ uehementi, bullit, donec tertia pars excoquat̃. Semper aũt dum bullit spuma auferatur, & per se ad usum, quem inferius docebo, reseruetur. Et hæc quidem aqua erit pro medicata potione, sicuti inferius docebimus, mane & uesperi bibenda.

Alia uero aqua ex eodem quidem ligno, sed in crassiusculas partes dissecto, hoc modo paretur: Sunto ligni pars una, aquæ uigecupla, mũdoq; uase, uehemẽtioreq; claro tamen igne bulliant, donec quarta tantũ aquæ pars consumpta sit: qua aqua inter prandendũ cœnandumq;, non alio potu, sicuti inferius monstrabitur, utetur.

Vsus primæ aquæ talis sit. Præcedat purgatio, per tres sequentes potiones: Senæ, polypodij, passularũ ana ℥.6. bulliant in sex uncijs aquæ fœniculi ad tertiæ partis consumptionem, & in decocto madeant horas decem: rhei barbarici, agarici ana ʒ s. dulcoretur cum melle rosaceo ad gustum domini. Sumpta ter hac potione, mane sequenti in aurora bibat decocti primo modo parati ℥.4. quantum ferre poterit calidi, atq; per horam dormiat: dehinc iterum quatuor alias uncias bibat, taceatq; per aliam horam, sed non dormiat: post quam tertio eandem quantitatem aquæ bibat, sed tepidam, statimq; à potu surgat, & loco calido leuiter tandiu inambulet, donec aqua è uẽtriculo descendisse uideatur, tuncq; eo modo prandeat, quo inferius iubebimus. Vesperi ubi iam cõcoctum prandium erit, quinq; uncias eiusdem aquæ bibat, non ualde calidæ, & post horam unam cœnet: eundemq; præcise ordinem per continuos dies quinq; seruet. Die sexto ex præscriptis purgatorijs potionibus unam accipiat, nec eo die primam illam aquam bibat: sequenti, hoc est septimo, penitus quiescat, nihilq; aliud medicinale accipiat, præterquam unum cochleare sequentis mixturæ: Ramentorum tenuissimorum illius tertij ligni quod sanctum uocant. p.1. maceris, quem florem moschatum uocatis p.s. mellis rosa-

cei p.4. Octauo die ad potum primi decocti reuertatur, eoq; decem diebus quo ſuperius diximus modo utatur: niſi forté augenda quantitas præſentibus medicis uideatur, ad uncias uſq; quinque pro ſingula potione. Vndecima die, quę erit à primo potu decimaoctaua, eandem purgatoriam potionem accipiat, poſt quã duobus diebus quieſcat, eadẽ qua diximus mellis roſacei mixtura utens. Sequẽtib. diebus, poſt uidelicet uiginti, ſemel tantũ aquã ex ligno ſancto factam, mane ad quantitatem quinq; unciarũ bibat: quem potũ per alios decem dies cõtinuare poterit, & diebus trãquillis ac ſerenis domo exire: quibus niſi aluus ſponte ierit, clyſmatibus ex eadem aqua factis, adiecto melle roſaceo & oleo chæmęmelino, mollienda erit. quod etiam prioribus diebus agendum, ſi opportunũ uidebitur. Vidi enim nonnullos, qui ex decocti primi ligni octonis uncijs, ſolutam ſatis aluum nacti ſunt. Completis bis decem diebus, uel eadem purgatoria potio, uel alia conſimilis, uel etiam ualidior, ſi præſentibus medicis uidebit, erit exhibenda, atq; poſt hanc mixtura utendum quæ habeat, ligni ſancti, nucis myriſticę, ſeminis fœniculi ana partem unam, ambræ p. s. moſchi partis unius quartã partem, mellis, chebularum quadruplum aliorũ. Spuma, quã diximus ex primo decocto ſeruandã, frons & tempora aſſidue perficanda, & ſi qua pars corporis alia male uidetur affecta. Et hic quidẽ horum lignorũ uſus mihi uidetur Reuerendiſſ. huic domino cõducturus. Quod faxit dominus Deus noſter.

Supereſt uictus ratio, quæ ui cõſtante, primis quinq; diebus ſatis tenuis ſit, ut uidelicet quotidie ſex tantum unciæ panis edantur. Sit autem nõ ſemidalites, puriſſima ue farina cõfectus, ſed ex ea cui aliquid craſſiorũ tritici partiũ ſit cõmixtũ, beneq; fermentatus & coctus, ac modicè ſalitus. Opſonij aũt loco nihil accipiatur, niſi pinei uel amygdalarũ nuclei uel piſtaciorũ, aut nudi, aut ſaccharo obducti. Addere poteſt & oriẽtales paſſulas maiores minores ue, ſed ita modicas, ut omniũ horũ etiam pondus ſelibrã nõ excedat. Panis aũt & alia quæ opſonij uice accipiũtur, inter prandium & cœnã ita diſpartiantur, ut cõſuetudo ſeruetur. Tutius tamẽ uidetur, ut cœna minor ſit prandio, quo mane dum aqua bibenda erit ſit plenè cõcocta. Sexto die quo purgatiõe utetur, addet ius paruæ pullę gallinaceæ. Decem ſequẽtibus diebus ſi ferre eundem uictum poterit, nihil plus adijciat: ſi minus, tres carnis eiuſdem pulli parui unciæ iuri ſuperaddanť. Poſt uiginti dies, phaſiani uel perdicis pulpæ concedantur, quæ tamen ſelibram per diem non excedant. Tranſactis in totum triginta diebus paulatim annonæ adijciatur, ita ut exactis quadraginta diebus, ad conſuetum uictum, qui tamen parcus ſemper eſt, ut audio, reuertatur.

Quod ad potum uero attinet, ſecũda aqua à me ſuperius deſcripta, primis quinque diebus ſimplici utetur. Sequentibus decem diebus mel uel ſaccharum adijciet. Poſt uiginti, tribus uini cyathis contentus erit, hoc eſt, uncijs in totum ſex. Hæc ſunt quæ mihi alioqui occupatiſſimo, uiſa ſunt de potu horum lignorum ſcribenda. Quæ tamen omnia arbitrio præſentium clariſſimorum medicorum & correctioni permitto, quibus me etiam atq; etiam commendo, Reuerendiſſimoq; domino cum humilitate me trado.

Ex Ferraria, in uigilia ſancti Matthæi, M. D. XXXII.

EPIST. IIII. Conſilium pro nobili quadam matrona, ſputo ſanguinis, febre, hulcere palati, tuſſi, laborante.

Ffectus pręter naturã, quibus honeſta hęc matrona laborat, ſunt, ſputum ſanguinis, ſebris, deſtillatio, ulcus palati, tuſſis. Naturalia: Caput humidum, calidũ, latorũ pororũ, imbecille. Iecur calidũ & ſiccũ. Vẽtriculus fri

gidus,humidus. Victus,ocium,cruditas,cibi pituitam gignentes. Ex his creuit pituita in uentriculo: ex iecore in toto sanguine bilis. Eleuantur uapores ab utroque humore ad caput, qui ob eius imbecillitatem non discussi, crassescūt, & occurrente causa exteriore destillant: ex qua destillatione omnes mali affectus & fiunt & facti sunt, qui sunt enumerati.

Sputum quidem sanguinis,symptoma est,exiens scilicet mutatū.Morbus à quo prouenit, est solutio continui uenæ. Causa eius est pituita,aliqualiter à bile secum mista exusta,& ad salsedinē conuersa. Dubia,quæ uena,quomodo aperta. Solutio primi,uena asperæ arteriæ.Probatur,quia exit sanguis sine tussi,uel cum parua, cum quodamque potius screatu. Sentitur in gutture uel parū infra sensus uelut loci ulcerati: & licet aliquando emittatur sanguis cum tussi,est sanguis,qui exiens ex loco læso, descendit ad pectus, qui postea cum tussi eijcitur. Non obstat quod spumosus,quia,ut dicit Auicenna,& ratio dictat,quandoque spumosus est ex canna pulmonis, & est ueniens cum screatu & tussi exigua, & est id quod egreditur parum,& est ibi sensus cum dolore. Solutio secundi, aperta per ulcerationem.Et si dicitur,deberet exisse pus:dic,quod nondum erat genitum.

Febris morbus est,ut constat. Et si quis quærat, quænam sit: dico esse febrem in putridis humoribus accensam, continuam, ex materia salsa,id est,phlegmate salso, putrescente in concauitate pectoris. Et si quis obijciat,quod deberet esse intermittens,quia materia putrescit extra uenas:dic,quod est continua,ratione propinquitatis ad cor. Destillatio symptoma sub eodem genere contentū, scilicet sub exeunte mutato. Sicut Tussis sub malo motu. Vlcus uero palati solutæ cōtinuitatis morbus est:ambo autem ex destillatione sequuntur.

Prognosticum:Periculū est empyematis,hoc est suppurationis,ex materia fluxa & fluente ad pectus:& demum phthisis.Periculū etiam est rupturę uenæ in pulmone uel pectore,ob tussim,suffocationisque demum ex multa materia.

CVRATIO.

Harum affectionum quædam sunt factæ,scilicet solutio continuitatis uenæ,& ulcus palati,quæ curatione proprie dicta indigent, quæ in exiccatione & unione consistit.Quædā fiunt,ut destillatio & tussis.Quædā partim factæ,partim fientes, ut febris.Operatio igitur medici aduersus eas,partim præseruatiua,partim curatiua esse debet. Ad quam recte agendam uariæ occurrunt intentiones: quo scilicet ad sputum sanguinis,uenæ cōsolidatio:quo ad tussim,uacuatio materiæ cōtentæ in pectore:quo ad febrem,curatio factæ per frigida, fientis per causæ remotionē:quo ad destillationem,ut sistatur:quo ad palati ulcus,consolidatio.

Dubitari igitur non abre potest,unde incipiendū. Dic,quod à destillatione:tum quia inde omnia alia pendent,ueluti ab ea uel facta uel fientia:tum quia magis suspecta,siquidem nunc sputum sanguinis exile est.Incipientes ergo à cura destillationis, eliciamus intentiones eius curatiuas,non negligentes tamen cætera.

Destillatio, quantum ad ipsam fluctionem attinet, est exiens mutatum:quantum ad affectionē,quę ipsum facit,dicit malam temperaturam cum materia in capite contentam, quæ eget euacuatione, quæ tum extrahendo ipsam materiam, tum ad alia loca distrahendo,est agenda. Primum potest fieri uel phlebotomia, uel pharmacia purgante.

Dubitari igitur potest, an conueniat phlebotomia: & si conuenit, an sola sufficiat. Dic, quod conuenit: quia destillatio est ulcera faciens & suffocationis formidinem. Conuenit autem non tota simul,sed per interualla facta,ex iecoris uena,& modo dextri modo sinistri cubiti. Ad aliud dic, quod non sola,quia materia in uentriculis cerebri contenta substantiam madefaciens,per eam non euacuabitur.

Circa purgationē etiam dubitari potest,an sola sufficiat pharmacia,quæ per inferiora

riora materiã educat. Dic, quod nõ: sed uacuare etiam caput particulariter oportet. Nec etiam hæc sola sufficit, sed uacuandum quoq; est tum ad longinqua retrahendo, tum ad propinqua deriuando.

Dubium etiã contingit, unde cõputandi dies iudiciales, an scilicet à destillatione, an à uenæ apertura. Ego teneo quod à destillatiõe: iuxta quam supputationẽ, uena aperta esse uidetur in uigesimaseptima die à morbi initio.

Ad opus tandem accedendo, Victus sit ualde tenuis, prohibeaturq; caro, uinum, oua. Vtatur auena, uel ordeo, uel amygdalarum succo, quibus ob fracturam uenæ, superponatur puluis aliquis adstringens, ut nucleorum mali punici acidi, uel rhoi Syriaci, uel fructuũ myrti, qui præ alijs mihi magis placent, etiam si per se edantur. Potus sit aqua calybeata uel aurata cum iuleb rosato. Omnes escæ uergant ad frigidum. Potest uti coriandris, & manuchristi uocato, cum margaritarum puluere & corallij parato. Aër uergat ad siccum & frigidum, quare non conuenit ignis.

Retractio fiat per frictiões, per extremorũ membrorũ uincula, quibus quãdoq; admoueanẽ cucurbitulæ, quæ etiam supra iecoris regionẽ nõ inutiliter apponenẽ.

Purgatio cum pilulis quidem cocchijs, nisi uehementia febris prohibeat: alioqui cum polypodio & siliquæ Aegyptiæ liquore est facienda. Caput purgetur butyro intra nares dato, cui octaua pars elaterij sit adiecta.

Deriuatio per sinapismum abraso capiti cum columbino stercore factũ. Necessitate cogẽte aliquod narcoticũ detur, uel philoniũ persicũ, uel theriaca noua, quã laudat Galenus. Syrupus myrtinus cum iulebo rosato, & tussi, & febri, & sanguinis sputo cõducet. Vnguentũ aliquod adstringẽs, circa gutturis & pectoris superiora etiam conducet, ut quod ex oleo myrtino & pastillis per electrum uocatis componitur. Palati ulcera per gargarisma curabũtur, ex plantaginis decocto & succo nucum, modo Galeni adseruatum.

EPIST. V. Io. Manard. Academiæ medicorum Cracouiensium. Examinantur quædam à medicis nonnullis scripta pro Reuerendiss. D. Cracouiensi Episcopo.

CVm iam scriptis mãdassem ea quę ad salutẽ Reuerendiss. domini Cracouiensis episcopi conducere mihi uidebantur, placuit ne frustra mihi missa uiderenẽ ea perlegere, quæ à nõnullis medicis sub Italorũ medicorũ nomine, eandẽ ob causam fuerãt scripta. Inter legendũ aũt multa occurrerũt in quibus ego aliter & sentiebã & scripserã, q̃, quicũq; nam fuerint, excellentes illi medici scripsissent. Operæpreciũ aũt me facturũ putaui, si hæc sigillatim explicarẽ, atq; enucleanda Cracouiensi medicorũ academiæ proponerẽ, adiectis rationibus quæ me cogerent in priore sententia perstare, nec ab alijs quæ scripseram recedere. Vestrũ autem erit, Cracouienses medici, ad æquilibriũ rationis utraq; dicta referre, & quæ lanx interuergat solerter pensitare.

Primum dissidiũ inter nos est, quod illi laborasse in nostro Reuerendiss. domino cogitationẽ putãt: ego potius imaginationẽ. Ad cogitationes si spectat ratiocinatio, rationis ue discursus, quã labefactã ex his quæ scripta sunt minime colligo, scribitis enim adfuisse silentiũ, mœstitiã, fastidiũ, mortis expectationẽ. Ex hoc enim, quod proculdubio corruptã imaginationẽ faciebat, per rectum ratiociniũ reliqua sequebantur. Quis enim nõ mœreat mortem expectans? quis nõ sileat, & mundana cuncta in summo fastidio non habeat? Incolumi igitur permanente ratiocinio, ex sola mortis imaginatione, reliqua meo iudicio sequebantur. Quæ etiam imaginatio non penitus absq; ratione contingebat, cum consideraret secum tot præsidijs, tantaq; medicorum diligentia, continue ad deterius labi, nec uel tantillum subleuari,

faciunt hæc ut imaginationem in eo potius laborasse putem, quàm intellectum, quem Galenus cogitationẽ uocat. Verum apud eundem Galenũ, disputatio hæc dialectica potius est quàm medicinalis, cum eodem in uentriculo principes omnes uires secundum eius sententiam reponantur.

Aliud uero maioris momẽti dissidiũ est, quod tremore cordis cõtinuò affligi eum dicũt: quod nec uos scribitis, nec ego putarim uos alioqui oculatissimos in tanti momẽti re hallucinatos. Nec est ut se Auic. clypeo tueanr̃, dicentis, non posse cõmunicari cordi à capite uel uentriculo (Sic enim legendũ puto: licet in exemplari ad me misso pro uentriculo legatur cor) aliam noxã, q̃ tremoris. Nam neq; Auicen. inuenio hoc dixisse: nec si dixisset, esset illi plus quàm rationi, Galeno & experientię credendũ, quæ ostendũt alios quoq; affectus, pręter tremorẽ, posse cordi ab alijs membris cõmunicari, ut dolorem, syncopã, seu animi defectũ: hæc enim fieri ab ore uentriculi præter experientiã & rationes quas facile quilibet considerare potest, Galenus quoq; testatur lib. primo de causis symptomatum, quinto de locis affectis, & primo Artis curatiuę ad Glauc. Vnum uero est, quod maxima me afficit admiratione: me dicos uidelicet illos Patauos, qui certe ex tot locis Galeni adductis uidentur in eius lectione assidui, cum tremorem cordis per consensum fieri, in secundo suo consilio scripsisse, quem in primo continuũ esse affirmauerant: docente Galeno in secundo libro de locis affectis, tunc affectum proprium putandum, cum permanere in parte quapiam conspicitur.

Addunt & aliud, quod ego non probo, certum scilicet esse, humorẽ melancholicum non ferri in Reuerendiss. hoc domino ad uentriculũ. Hoc probant quadam coniectura. Coniectamus, inquiunt, in splene esse ingentẽ obstructionẽ, ergo certum talem humorem nõ posse ad os uentriculi deferri. Quod uero ad sitũ obstructio in liene, non aliter probant quàm ex suppressione fluxus sanguinis per uenas ani, per quem sanguis melancholicus consueuerat expurgari. Sequelam probantes ex Galeno, libro de atra bile dicẽte, sanguinem illum retentũ facere obstructiones, & corpus inficere. Cui sentẽtię addunt aliud testimoniũ Galeni 5. de locis affectis. Innituntur igitur duabus sequelis, secundum hunc ordinem: Fluxus sanguinis melancholici per ani uenas consuetas est retentus, ergo ab illo sanguine non expurgato fit lienis obstructio & corporis infectio. Secunda sequela est: Obstructus est lien ingenti obstructiõe, ergo humor melancholicus nõ potest ad os uentriculi ferri. Ego uero tantum absum ut cum eis sentiam, ut credam totum contrarium: tantam uidelicet quantitatẽ atrę bilis ad uentriculum ferri, ut appetitum tollat, non faciat: hoc enim quandoq; cõtingere & Galenus lib. 6. de locis affectis, & Auicen. primo cap. de ægritudinibus splenis affirmant. Delatam autem magnam atræ bilis copiam ad uentriculum, ex his quę à uobis scripta in uarijs locis sunt, colligo. Et primo ubi enumeratis symptomata multa, quæ ardorem uentriculi præibant, Mœstitiam scilicet, silentium, tædium, mortis expectationẽ, quæ certe sunt (ut nec ipsi diffitentur) atræ bilis genimina: ad quę cum (ut scribitis) sequeretur oris uentriculi ardor, negari non potest quin ab atra bile ad uentriculũ delata, ardor ille excitaretur: ad quem tantum defluxum nõ sequeretur appetẽtia, quia & maiore copia quàm par esset, ferebatur, & melancholia potius erat quàm melancholicus succus, ueluti uos alio loco scribitis, deijci dicẽtes ex clysmate, alephanginis pilulis & manna, magnũ modum spumantis & ueluti ebullientis exustæ melancholiæ. Acida enim ualde sit oportet, si excitare appetitum debet, quæ ad uentriculum fertur melancholia, ut Galenus testatur lib. 6. de locis affectis. Et fluere igitur & fluxisse magnam atræ bilis copiam ad uentriculum puto: nec uideo ex suppresso sanguine, per ani uenas euacuari consueto, lienis obstructionem necessario fieri. Potest enim humor ille ater, partim in uentriculo, partim in hypochondrijs atque in alijs locis congregari: sed & per totius

totius corporis uenas diffundi. Poteſt & in ipſo liene plus quàm antea abundare, non tamen obſtructionē in eo facere. Non uideo etiam aliam eorum ſequelam eſſe neceſſariā, hanc ſcilicet, In liene eſt ingens obſtructio, igitur melancholia ad os uentriculi non poteſt deferri. Poſſunt enim aliæ lienis uenæ obſtrui, ea remanente non obſtructa, quæ melancholiā portat ad os uentriculi. Multos enim uidimus cum ingenti lienis obſtructione, cibi appetitū non amittere. Vidimus etiam nōnullos, effuſa ad os uentriculi melancholia, quod ex dolore & ſapore eius in ore percepto cognoſcebatur, mœſtitiā melancholicā abſq; appetitu incurriſſe. Quod etiā Galenus lib. 6. de locis affectis teſtatur, cuius uerba libuit adſcribere, ut Excell. ueſtræ cognoſcant, ea quæ nos ſcripſimus, eſſe ad Galeni mentem dicta: nec ex ſuppreſſione euacuationis atræ bilis conſuetæ, tolli acceſſum eius ad uentriculū. Sic enim uerbū uerbo reddendo ſcribit Galenus, de liene loquens: Verum plerunq; à ſeipſo excrementa quemadmodū iecur expellit, adeò ut & quandoq; melancholicū ſanguinē ſimul cum nauſea per uomitū eijciat, & per inferiora aliud ſimile ſubeat, & nō facta tali euacuatione, mœrores & puſillanimitatē melancholicā faciat, necnon interdū ciborum uehementiſſimas appetentias, & præcipue ubi exacte acida fuerit ea quæ ad uentrem fertur ſuperfluitas. Plerunq; uero euerſiones & abominationem, quando aliam quandā habuerit corruptionē. Ecce igitur, ex ſuppreſſione ſanguinis, qui defluere cōſueuerat, non neceſſariò tolli effluxū humoris atri ad uentriculū, nec neceſſariò tolli appetitū, ſicuti nec neceſſariò fieri eum, humore atro ad eam fluēte. Non recedendum igitur à noſtra ſententia, quæ effluere quidē ad uentriculū melancholiam dicit, tolliq; appetitū: Tum ab ea, quoniā ſcilicet corruptione quadā participat: tum à pituitæ tenacis copia. Mœſtitiæq; cauſam nō in atrā bilem, ut ipſi dicunt, in uenis cerebri contentam: perpetua enim eſſet, & nō (ut ſcribitis) quandoq; reuerteretur: ſed in fumos ab ea ex naturalibus membris eleuatos generari.

Addunt & aliud, quod magni momenti eſſet, ſi ueritatē haberet: Reuerendiſs. ſcilicet hunc dominū, eſſe ad aquam intercutē præparatū: ea enim quæ de ſanguinis euacuatione à me ſcripta ſunt, uel in totum deijceret, uel moderāda ualde oſtenderet. Verū uix crediderim Excell. ueſtras, quæ tantū operæ in curando hoc clariſs. domino ſumpſerūt, & tam ad unguē uniuerſa acta & quæ in dies occurrerūt ſymptomata cōſcripſerūt, rem hanc tam arduā prætermiſiſſe, imò cōtraria potius indicia nobis ſignificaſſe, facie uidelicet eum alba, & ad purpureū uergente, fuiſſe: nulla cachexiæ, hoc eſt, mali habitus, mutatiq; coloris aut tumoris faciei, præcordiorū, manuū, uel pedum, facta mentione. Palpebrarū quidem tumoris cū rubore meminiſtis, qui malam potius loci q̄ totius corporis affectionem demōſtrat: ad quam tamen hydropen ſi præſtantiſſimi bi conſultores agnoſcebant D. ſuam Reuerendiſs. eſſe præparatam, certe debuerant huic rei magis conſulere quàm lachrymarum fluxui.

Scribunt præterea Galenū .4. libro de uſu partium, & 2. de temperaturis dixiſſe, à ueſica fellis ferri ad uentriculū: cum tamen ipſe Galenus libro 5. de uſu partium rationē reddat, quare natura nō ad uentriculum, ſed ad primum inteſtinum bilem tranſmittat. Libro uero ſecundo de tēperaturis, fluere quidē nonnullis bilem à ueſica ad uentriculum, rarum autem eſſe hoc, & pauciſſimis contingere. Et hęc quidem ſunt rerum capita, in quibus quantum ad eam partem attinet differimus.

Quod uero ad operationē ſpectat, in nōnullis etiam diſſentimus. In cōcoquēda quidē bile ipſi laudāt ſyrupū de fumo terræ, puto à Ioanne Meſue deſcriptū. Quem quidē aptum ego puto ad uacuandū, nō ad cōcoquendū, ut ſimplicia medicamēta, ex quibus cōponitur, manifeſtāt, Myrobalani ſcilicet, epithymū, polypodiū, pruna Tamarindi, ſiliqua Aegyptia (caſia ſcilicet uocata) & demū ſuccus ipſe fumarię. Alioqui neq; exuſta illa bilis, cū ſuperfluò cocta ſit, uerè concoqui poteſt: ſed ſatis eſt ut ita à natura uincat, ut pelli per purgatoriū medicamentū poſſit. quod tamē neq; ex

pectandū uoluit Galenus, nisi in materia putrescente: in ea enim, non in alia, concoctionem agnoscit in urina: sed in achoribus & cephalalgia, lib. primo de medicamentis secundū loca, nulla præuia uel concoctione, uel alia alteratione, materiā purgat: semperq́ materiā quidem tenacē & crassam attenuat & præcîdit, tenuē uero ceu suapte natura euacuationi paratam, statim euacuat: In cæpis quoq; dissentimus. Eas enim ego incidendi gratia, & patrię consuetudinis ratione, cum carnibus coqui ignosco: nō ignarus eas mali succi esse, & uel parum uel nihil alere. Verum non eis uescendum dico, sed carnes eis condiri concedo. Vuas siccas penitus interdicunt, tanquam ad rem non facientes: quas tamen Galenus modicè detergere, uentriculum roborare, & oris eius lenes morsus ait hebetare: quare eorum usum potius laudo quàm uitupero: sicuti & caricarū, ueluti incidendi & attenuādi uim habentium.

Vituperant etiam pistacia, quę ego laudo, tanquā iecur roborantia, & eius obstructiones remouentia: licet Galenus se nescire dicat, stomacho ne sint nocua uel utilia. Paul. tamen Aegineta, & Auicenna eum secutus, tanq̄ ei utilia cōmendarunt. Lupulos laudant, & ceruisiam uituperāt, uel fortè nescientes eam illis confici, uel nocumentū in frumentū, nō in lupulos referentes. Ego uero, ut ingenue fatear nō bene me nosse lupulorū uim, Mesue in his sicuti in alijs multis rebus parū credēs, ita ceruisiam uituperare nequeo, cū septentrionales homines eius potu utentes, saluberrimos uideo & robustissimos. Quicquid tamen de ceruisia statuā, medonem apud uos uocatū, quod est hydromelitis genus, magnopere in hoc. Reuerendiss. Domino cōmendo, quem Deus optimus maximus longo tēpore seruet incolumē, cui sit laus & gloria. Ex Ferraria, XII. Calend. Martias, M. D. XXXII.

EPIST. VI. Antonio Pedochæ medico, de Rheo, an conueniat in pleuritide, & an magis purget si totum deglutiatur, quàm eius decoctum.

Vas inter te & Fabiū in rheo barbaro obortas cōtrouersias scribis. Primam, antiquam quidem, & à multis discussam, an pleuritide laborantibus cōgrue exhiberi possit. Alterā nouam, & à nemine quod norim disputatam, an uehementius purget si totum, sicuti est, deglutiat̄, uel solo liquore in quo conuenienti tempore maduerit epoto, corpulentia eius abijciatur. Quærisq́ meam in utraq; lite sententiam. Quod certe onus non libenter subeo, tum quod non meū est tantas inter uos lites cōponere, tum ueritus ne ex duobus amicis alterū perdam. Tibi tamen & per literas & per nūcios hoc efflagitanti negare non potui, quin statim à podagra aliquantisper respirans, calamo manum admouerem, & quid de utraq; quæstione sentirem, tibi significarē: illud præfatus, mea hæc qualiacunq; effluxerint, nō modo ut prępudicij, sed nec ut testimonij alicuius maioris uim habitura, scriptis esse demandata. Sed ne proœmiū maius sit quàm cantilena, primam dubitationē aggredientes dicimús, de quocunq; rheo sermo sit (duplex enim esse in quadā ad Leonicenū epistola iandudum ostendimus) tutò id, imò cum nota digno iuuamento, pleuritide laboranti posse exhiberi. Id enim quod supra Bosphorū Dioscorides, & supra Pontum Plinius nasci scribunt, ad asthmata, & eos qui circa thoracem affectus cōtingunt, ualere dicit Dioscorides: ad orthopnœamq́ Galenus & Paulus. Sed & Auicenna Dioscoridem sequutus, ualere dixit ad asthmata. Cum igitur circa thoracē, in membrana uidelicet eum subcingente, pleuritis gignatur, ad ipsam quoq; cōferre Dioscoridis testimonio uidetur, atq; non minus ei prodesse, q̄ spirandi difficultati, quæ maiori ex parte à crassiore tenacioreue materia fit, quàm pleuritis: quā tenacē crassamq́ materiā si educi terrestris adstringensq́ rhei substantia nō uetat, sputum quoq; ne in pleuritide exeat minime prohibebit:

hibebit, ficuti neque in maiore centaurio: quod licet minorem adstringendi uim habeat quàm rheon, peculiariter tamen à Dioscoride laudatur in pleuritide. Nec in adianto, cuius syrupum Ioannes Mesue laudat in eadem atque in peripneumonia. Sed idem quoq; Ioannes Mesue laudat zuccharum (ut uocat) alhusar, quod tamen Auicenna saporis acerbi, quem ponticum uocat, dicit esse participem. Omnes demum medici laudant glycyrrhizam, quam habere quid stypseos scribit Galenus. Laudant & gummi, quod adstringẽdi uim habet & glutinandi. Laudant crocum, qui Auicenna etiam ipso teste, ut Græcos prætercam, stypticitate non caret. Taceo intybi & cotoneorum semina, mâla punica, aquam rosaceam, passulas, florem æris, quæ adstringentia quum sint, à medicis, & præcipue ab Auicẽna, in pleuritide commendantur. Quodnam igitur infortunium rheo huic contigit, ut tot adstringentibus admissis solum condemnetur? Quod si hoc de quo antiqui scripserunt, & quod penitus odore caret, recipiendũ in pleuritide est: quis non libentius admiserit aliud genus, quod in communi usu ante Paulum Aeginetam esse cœpit, barbarum scilicet uocatum, odore suo eximio principalia membra, & præcipue spiritualia, miro modo corroborans & uires recreans. Ego certe, sentiant alij quicquid uelint, ei uel siliquæ Aegyptiæ liquorem, cassiæ uocatæ, uel aëreum mel, quod mannam dicunt, quæ membra potius laxant quàm roborent, nunquam in hoc morbo prætulerim. Et hæc quidem circa primam dubitationem dicta sint.

Secundam, solius Ioannis Mesue testimonio, quem apud te magnæ autoritatis esse puto, facillime dissoluemus. Dari enim permittit hic uir liquorem, in quo rhei barbari maduerint decem drachmæ, contriti uero quatuor ad summum drachmas concedit, contrarium facturus si maiorem uim purgandi relinqui in liquore putasset, ea quæ in tota substantia reperitur. Neq; hoc rheo peculiare existimãdum, cum omni medicamini siue leniter siue uehementer purganti sit commune: æqua enim cuiusq; portio ualidius longe purgat per se tota deglutita, quàm eius decoctum uel cremor ebibita. Nec credendum, ut tuæ innuũt rationes, totam purgatoriam uim in liquorem transfundi: nam in eo etiam qui per quinq; dies maduit, ad nos delato, licet animam perdidisse à Mesue dicatur, uis tamen adhuc quædam superest purgatoria, ut qua nec pars ipsa terrestris penitus caret, in his præcipue medicamentis quæ (ut Mesue modo loquamur) euacuant comprimendo. Stantibus autem his fundamentis, rationes quas ad contrarium probandum adducis, non difficulter soluuntur. Quare non est, ut in eis sigillatim diluendis amplius laborem, præsertim cum adhuc non plene conualuerim.

Vale igitur, & non contendendi studio, sed ueritatis inueniendæ gratia, bonis his litibus certare non desiste.

Ex Ferraria, M. D. XXXIII.

EPIST. I. Ioannes Manardus Petro Nicolao Castellano medico Fauentino S. P. D. Defenduntur aliqua dicta in alia ad eundem epistola. Item de ptisana, rheo, tenui uictu, apio, populo, citro, medicamento purgatorio, coturnicis carne, myxis, & pilulis Ruphi.

X DISPVTATIONE illa tua pro astrologis tam longa & tot autorib. munita, ego non aliud euidentius colligo quàm id quod uolens lubensq; illis semper dedi, & quod quiuis è medio nouit, corpora uidelicet cœlestia generali quodam influxu per motũ & lumen hæc inferiora permutare: præter hunc uero particulares illas uires, uitæ, necis, salutis, morbi, ingenij, hebetudinis, uirtutum &. uitiorum, inopiæ, diuitiarum, famæ, infamiæ, amoris, odij, fortunæ demum bonæ uel malæ effectrices, nec illis adesse puto, nec à magnis (quos tu affers) uiris cœlo adscriptas credo. Longior autẽ fuerim, si sigillatim tuas afferre rationes uelim atq; refellere: sed & superuacuè laborare cognoscar uiris bonis, qui celeberrimorum & uita & doctrina uirorum commentaria legerunt, astrologiam hanc diuinatoriam quantaquanta est, non solum redarguentium, sed & floccifacientium atq; deridentium: & ea præcipue quæ duo Pici, ut postremi tempore, ita & copia & argumentorum efficacia, reliquis qui in eadem alea uersati sunt eminentiores, nobis reliquêre: quæ cum legisse te monstres, mirum est quod adhuc pergas tam præstigiosæ arti fidem mancipare: in qua si adhuc perseuerare uolueris, prius erunt, quæ illi aduersus eam tam late scripserunt, confutanda. Ne igitur actum (ut aiunt) agam, ad alia quæ in meis epistolis nõ probas, quam breuissime potero descendam: nec tuendi mei gratia, sed ut mentem meam à te (ut mihi uidetur) nondum bene perceptam, reddam lucidiorem.

Quod ad clima nostrum attinet, scias uelim me nimio fortè zelo in laudem nostri climatis ideo prorupisse, quod uiderem nonnullos amore suæ patriæ uictos, suũ reliquis prætulisse. Cœpi igitur cogitare, an ego quoq; possem meum cæteris præferre. Arrisit autem mihi argumentum, cui inniti Galenus uidebatur, Hippocratis patriam ex hoc cõmendans, quod esset exacte media orbis terrarum: quam medietatem cum uiderem nostræ magis zonæ quàm Hippocratis patriæ cõuenire, ausus sum patriã meam Hippocratis patriæ, & totum sextũ clima quarto & quinto præferre. Pluribus igitur argumentis conatus sum demonstrare, nostrum clima uerius dici posse medium terræ habitabilis quàm Hippocraticũ, ut eodem argumẽto quo Galenus usus est, meam approbarem opinionem: ad quam rem si non penitus collimaui, non multum à longinquo scopum attigi. Nec rationes meas tollit quicquid de hominis temperatura statuatur, (non enim hoc mihi erat disputandum) sed an clima nostrum uerè esset medium, in terra hac quam incolimus, non in uniuerso orbe, quemadmodum prima tua epistola uideris intellexisse. Hoc igitur probare conatus sum, siue totam ipsam quartam terræ quam incolimus partem, siue eam quæ commodius habitatur, consideraremus. Et hæc quidem de climate.

De sacchаro toties scripsi, ut graue mihi sit eandẽ rem tam crebrò perfricare. Sentias tu, sentiant medici quicquid uelint, quando utri sententiæ quis hæreat, non est ad uitam hominis magni momenti. Si quis tamen, seposito quocunq; affectu, diligenter aduerterit ea quæ à me scripta sunt, diuersas res sub sacchari uel zucchari nomine

mine eſſe comprehenſas cognoſcet. Sed, ut uideo, (fortè quia te piget bonas horas male collocare) mea non diligenter legis: quod euidenter oſtendis in aquis deſtillatis, putans me uelle ut Galeni modo extrahantur, quum ego putem deſtillationem omnem, nedum hanc meam, penitus ei fuiſſe incognitam.

De ligno Indo nihil apud Auic. lego, quibus tu ais locis. Cap. enim 384. de neſcio quo grano ſcribit, quod kormiden uocat, quod nullam cum ligno Indo cõmunionem habet. Cap. uero 484. ſub mehenbethcat nomine, agit de lathyride, id eſt, cataputia uocata. An uero Aethiopicum Indo præferendum, alij cogitent: ego ab Indo receſſurus non ſum, ut quod & cognitum & expertum habeam, cum Aethiopicum ut maioris longe precij poſſit (ut olim) ab interpollatoribus fingi.

De ſectione uenæ in pleuritide bis etiam ſcripſi, atq;, ut mihi uidetur, omnẽ ambiguitatem ſuſtuli. Ideo enim (ut ſcripſi) Galenus ſecat contrarij cruris uenam, alio inflammato, quia ex crure laborante non licet ab initio uacuationem facere, ne plus ſit quod aliũde trahitur, eo quod euacuatur. Oportet ergo ut reuulſionis gratia uel eiuſdem lateris in manu uena ſecetur, uel contraria pedis. Ambæ enim cum uena cruris laborantis habent communionem: per quas tamen uenæ ſectiones non intendit ſanguinem euacuare in inflammatione contentũ, ſicuti in pleuritide: in qua ob membri nobilitatem cogitur euacuationẽ accelerare. Contrarij enim lateris uenæ ſectio, uel nequaquam, uel tarde iuuat: quam tarditatem in cruris inflammatione non ueremur: ſicuti neq; ueremur in dolore à dorſo ad humerum deſcendente uenam cubiti ſecare, naturam iuuantes, quæ à nobiliore parte ad ignobiliorem, materiam tranſmittit. Quare uero Hippoc. in dolore ad præcordia deſcendente uenæ ſectionem prohibuerit, Galenus ex diſſectione uenarum manifeſtat. Cur uero in tali dolore, ſcilicet deſcendente, ad uenas tali non ſe uerterit Galenus, ideo factum puto, quia materiam citò ab inflammato loco uoluit extrahere, quod & ſerò & non ſine diſcrimine fieret per tali uenam. Quod etiam ad cõtrariam nunquam accedat cubiti uenam, licet ambæ ex eadem cauæ uenæ parte oriantur, directus fecit aſpectus: quem ſemper conſiderandum Hippoc. iuſſit, experientia ipſa ab euacuatione ſanguinis per nares edoctus: quæ ſi è dextra nare, inflammato iecore fiat, iuuat: ſi è ſiniſtra, potius obeſt. Cuius rei cauſam ego non in filamenta, ut nonnulli, ſed in minores quaſdam uenas refero, cum uena eius lateris cõmunionem habentes, non cum contraria.

De herba Gyarcha uocata nihil moror quocunq; uoces nomine: & ſi nihil aliud quàm natales uetant, non eſt ut eam ſub alio collocem, quàm ſub polemonij capite, cum notiſſimas etiã plantas uideamus alijs locis naſci, quàm quibus ſcripſit Dioſcorides. Sed aliæ cauſæ me mouent, ut aliam rem ſuſpicer eſſe, quarum nonnullas ad te altera epiſtola ſcripſi.

Modum parandi ptiſanam, ita abſum ut putem incognitum, ut (ſi recte memini) in epiſtola ad Comadenſem epiſcopum, me cõmentariolum illud latinitate donaſſe ſcripſerim, in quo modus ille docetur. Verum libri non ſufficiunt coquum bonum facere, ſicuti neque nautam. Vt in prouerbium abierit, Nauta ex commentariolo: in eos qui artem aliquam factiuã ex libris didicerunt. Experientia autem ipſa comperi paucos admodum eſſe, qui noſtro tempore ptiſanam norint recte parare. Et propterea ſcripſi inter reliquas rationes, & hanc me mouere, ut ea non admodũ uterer. Sicuti & diſſuetudinem: quoniam magis abhorremus ea quibus ſani nunquam ſumus uſi: & uitiatũ ordeum, quia ſcilicet non ad uſum hominum, ut olim, & etiam apud multas nationes, ſed brutorum tantum animalium apud nos, & ſeritur, & adſeruatur.

Nauta ex commentario, Prouerbium.

Aquam etiam ordei quæ nunc nomen hoc habet, dixi me dum ſcriberem non meminiſſe, niſi uno loco apud antiquos legiſſe (quia nullus mihi, præter unum, oc-

currebat locus) ubi eius esset mentio. Nunc scio etiam unum aut alterum in quo le-
Aqua hordei. gatur, aquam hordei, ut dixi, intelligens eam in qua hordeum post modicam ebulli-
tionem ejicitur, non autem succum aut cremorem à Celso uocatū, de quo frequen-
tissima mentio: quanq; scio apud Arabes hæc sicuti & alia multa plerūq; confundi.

Rheon barbaricum notum fuisse & Paulo & alijs nonnullis Græcis, & dico, & dixi: non quod eius meminerit libro septimo inter simplicia, in quo quæcunq; scripsit, ex Galeno fermè excripsit: sed in quibusdam cōpositis medicaminibus. Nec, quod purgatorium non dixerit uel ille, uel alij, probat quod eius notitiam non habuerint, quandoquidem & ipsum quod in Ponto nascitur, & inodorum est, ac demum omnibus rebus idem, ei quod Plinius & Dioscor. pingunt, non minus purgat, quàm nostrum nunc uocatum barbarum, ut ego certa experientia pluries cognoui. Quod uero locum in Pauli primo libro corruptum putas, & pro rheo legendum, nitrum, libenter amplector, ueluti meæ sententiæ adstipulans, quod antiqui rheon non habuerint in numero purgantium. Non adeò autem libenter accipio, quod inter podagrica antidota pro barbarico ponticum intellexerit, quod inter simplicia, simpliciter rheon uocauit. Frustra quippe barbarici nomenclaturam addidisset, si eandem rem accipi uoluisset, de qua eodem libro sub rhei nomine simpliciter scripserit. Nec me mouet Alexander ille, tam male in latinam linguam con-
Alexander male translatus. uersus, ut in unico capite ego aliquando per ocium supra quinq; & uiginti insignes errores annotauerim. Non ausim tamen certò affirmare errorem huic loco subesse, quoniam græcū meum exemplar eum locum non attingit. Sed ut dem ubi Alexandrū suæ antidoto ponticū apposuisse: quis uetuit Paulum pro pontico elegisse barbaricum, tempore suo uel paulò ante, ut Hermolaus putat, cognosci cœptum?

Dubitas præterea quomodo uictum tenuem probem, quum Hippoc. in aphorismo aperte dicat, uictum paulò pleniorem esse securiorem. Cui quæsito satis (ni fallor) mea ad Cittadinum epistola respondet: imò Hippocrates ipse, non alio nomine damnans tenuem uictum, nisi quia ægrotātes eo utentes interdum in alijs rebus delinquunt, & errata difficilius ferunt. Et in libro de uictu morborum acutorum, apertissimis uerbis absq; alia adiectione, ubi superstes futurus usque ad consistendi uigorē æger est, tenuem pleniori præferens. Tua uero glossemata ex recentioribus desumpta, ceu autorum mentem detorquētia, in rebus tam serijs non admitto. Sicuti nec minimam illam uirtutem quæ sanare possit: nam sanare non potest, nisi morbum superet. Quem si superat, excessu aliquo superat: qui cum secari in partes possit, sequitur dari aliquā uim prima minorem, quæ adhuc morbum superabit: quare non fuit illa, ut uolebas, minima. Sed uide quo pacto me cogas in iuuenilia hæc & penitus inutilia descendere. Melius ergo est ut ad res quæ sensu cognoscuntur accedamus.

Primo quidem ad apium, de quo interrogas, si quod nos petroselinum, est illud quod apium antiqui uocarūt, quidnam erit nostrum apium? Scripsi alias apium antiquis uocatum hortulanum, uideri mihi esse id quod nos nunc uocamus petroselinum: nec solum dixi, sed rationem reddidi, cur ita dicerem & sentirem. Tu aliam quæstionem proponis magis certe dubiam quàm fuerit prior, à qua possem me facile absoluere, si dicerem me nunquam hanc mihi prouinciam assumpsisse, ut antiquorum nuncupationes cum nostris cōcordarem: sed satis mihi uisum esse, si nonnulla prout mihi occurrebant, ingenue aperirem: quæ tamen non præiudicij, sed nec maioris testimonij uim habere uolui, paratus semper ita in hac re, sicuti in omnibus alijs melius sentiētibus cedere. Verum eadem hic quoq; ingenuitate utens, dico uulgare hoc nostrum apium uideri mihi esse quod Græci elæoselinū, & Theodorus paludapiū uertit. Quodnam uero genus sit, quod in comitiali morbo damnatur, ego indiscriminatim putauerim (quicquid tuus ille tertius Plinius dicat) omne

apium

apium alimenti ratione damnari: præcipue tamen Smyrnion damnauit Alexand.

Violæ purpureæ flores conferre pueris comitiali morbo laborantibus, præter Dioscoridem, scribunt Plinius, Macer, & Serapion, qui tuam quoque amouet dubitationem, dicens proprietate quadam id fieri.

Quod populum albam in primo ordine calidorum reposuerim, & autoritas, & ratio, & experientia suasit. Nec impressus Galeni græcus codex, in quo tertij legitur ordinis, ab ea sententia me dimouet, utubiq; erroribus maculatus. In manuscripto ac melius alijs quoq; in locis castigato legi, in primo. Potuit & Oribasius in suo Galeno legere: quanquam & maculatus quoq; est, & male in latinum uersus, qui inuulgatus in Germania est Oribasij libellus.

De citro uolens, ut tibi morem gererẽ per epistolam id petenti, tollere repugnantiam inter Auicennæ dicta, nonnulla cõmentus sum quibus excusari posset, & inter reliqua dixi, per semen posse intelligi totum id quod carnem & nucleum intermediat, in quo proculdubio acedo continetur, ũt scilicet simul tutarer & in concordiam redigerem Galenum & Auicennam, acedinem & frigus semini adscribentes. Tu uero, nescio an calumniandi gratia, sed ut credere malo, quia tibi ita uisum est, in me insurgis, quasi in hoc etiam semen uerum, hoc est nucleum, comprehendi uoluerim: quum tamen paulò post dixerim, semen uerum à Galeno statui calidum. Impingis etiam mihi, quod dixerim corticem ipsum nucleũm continentem per se frigidum esse: quod certe non dixi, sed Galenum dicentem in semine uincere acidam qualitatem, dixi comprehendisse sub seminis nomine medullam illam in qua apertissima deprehenditur acedo, quam tamẽ perisperma mauis uocari quàm sperma. Sed si in solo nomine erat controuersia: non erat ut chartam & tempus in hoc perderes, & mihi eandem iacturam faciendi occasionem præberes. Addam tamen & hoc, quia tu bene correcti Galeni mentionem habes, me in codice manuscripto ac bonæ fidei utrunque legisse, semen scilicet & aciditatem: posseq; utriusque lectionis argumentũ capi ex his quæ uersus finem capitis ab eodem Galeno scribuntur. Ait enim: Totum autem semen inesibile: humidum uero & acidum, de quo prius * disserui, est qui in ipso nucleus inuenitur, qui uerè est semen. Cum enim dicat hoc * esse uerum semen, innuit se de non uero prius loquutum: sed aperte etiam testatur se de acedine antea disseruisse.

Petis ulterius, quomodo Galenus excusari debeat, dicens pharmacum non purgans uerti in humorem talem qualemcunque debebat purgare: in qua re dicis me mutasse sententiam. Ego certe non memini in hoc me mutasse sententiam, sed sine hæsitatione credo id eum uoluisse quod uerba sonant. Quod & alioqui assequens est Galenico dogmati, quo asserit purgatoriũ medicamẽtum ex similitudine quam cum humore habet, unum præ alio & trahere & uacuare. Quod nisi fecerit, in eundem humorem quem trahere debebat similitudinis ratione quãdoq; permutatur.

Nitrũ quo nunc passim in bellicis tormentis utuntur, aliam rem esse ab eo quod in nitrarijs olim repertum, condiendis & colorandis opsonijs, & alijs rebus non parum multis in usum antiquorum ueniebat, non solus, sed cum Hermolao, Marcello, alijsq; & sensi & sentio, nec ueto quin tu modo tuo sentias.

Coturnicum caro improbatur.

Coturnicis etiam carnes non probo, non solum quoniam à maioribus nostris improbatas inuenio, sed etiam quia Veris & æstatis tempore siccæ admodum sunt, & ad atram potius bilẽm quàm bonum sanguinem gignendum idoneæ. Autumno & hyeme pinguedine nimia obesæ, ut palato gratiores, ita uentriculo & concoctioni ineptissimæ, exigui nutrimenti, nauseamq; & fastidium pariunt, & quibusdam etiam in aquilonari ora extremam perniciem, ut à fide dignis intellexi, attulerunt.

Myxaria uel myxa à Græcis & Latinis uocata, esse fructus quos sebesten (fortè à loco in quo frequentiora sunt, licet aliam causam reddat Hermolaus) Arabes uo

cant, facit primo quidem nomen: mucosa enim adeò sunt, ut ex ipsis in Syria excellentissimũ id uiscum paretur, quod Damascenũ uocant. Facit præterea & similitudo, quam cum prunis habent. Quod uero uermes interficiant, est, ut inquit Serapion, quia illi dulcedini hærent. Addo ego, & quia præ tenacitate ab eis nõ possunt auelli, fit ut cum illis exeant. Quare non est ut labores pro Paulo castigando, ubi hæc laudat in uermibus interficiendis: sicuti neq; laborandum tibi erat, uel ad Auicennam recurrendum, ut propotisma Ruphi ab eodem Paulo descriptum castigares, ammoniaco thymiamati crocum supponens, motus non tam autoritate Auicennæ, quàm cõmuni, ut arbitror, fama, quæ summam excellentiam croco tribuit in corde roborando, quæ res maximo usui sit in pestilentia. Et cum ab ammoniaco minime fiat, nihil ad propositum facere ammoniacum ipsum arbitraris. Verum animaduertere debebas, antiquos autores non tantum tribuisse croco quantũ recentiores: fuisseq; inter illos qui inter uenena eum reponerent. A qua sentẽtia nec Arabes penitus recessere, sed & uẽtriculo & cerebro noxium esse dixere, appetitumq; deijcere. Quod si in aliquo morbo, maxime in pestilentia est fugiendum. In ammoniaco uero animaduertenda uis quam habet in aluo subducenda, & liene liquãdo: quæ duo in pestilentia cauenda, sunt plerunque necessaria. Nam, ut ipsemet Ruphus dicit, præcordiorum dolores & tensiones in ea solent contingere. Valeat igitur Auicennæ & quorundam aliorũ Arabum autoritas, apud eos qui eis credunt, in laudandis catapotijs quæ crocum recipiunt: non tanti tamen sit, ut Ruphi ipsius compositionem ualeant peruertere.

Minus quoque committendum est, ut pro myrrha in eodem Ruphi propotismate intelligamus herbam. Nam ut mittam quod uox qua utitur Ruphus, æquiuocationem hanc tollit (smyrnam enim, non myrrham accipit) lacbryma myrrha dicta multis nominibus meretur ut in eo recipiatur: suauissimi enim odoris est, putrediniq; adeò resistit, ut mortuorũ etiam corpora ab incorruptione defendat: scorpionum ictibus utilis est, uermes necat: & ob uarios eius usus, non est ferè antidotum cui non misceatur. Tua uero herba myrrhis uel myrrha uocata, escæ potius quàm medicamẽti gratia in usum uenit, si, ut multi credũt, nec ego abnuo, est quæ uulgò cerfolium dicitur, quam nõnulli & chærephyllum dictam in horto Columellæ putant: alioqui (quicquid nam sit) uix inuenias antidotum quod ipsam recipiat. Nec laus eius in pestilentia cauenda usquequaque à Dioscoride probatur. Verbo enim *ἱςορῶν* utitur, quo tum uti solet cum aliquid ex sentẽtia potius aliorum quàm ex propria scribit. Sed & Plinius cum alias eius uires simpliciter narrasset, huic addidit uerbum, aiunt, quo & ipse uti solet cum aliquid narrat quod non credit. Quod nec alios medicos credidisse satis uerisimile est: quoniam inter medicamina pestilentiam arcentia huius herbæ non meminerunt. Verum ualeat quantum tu uis: non tanti tamen facienda est, ut locum quem per tot annorum secula myrrha sibi præscripsit, ei cedere debeat. Hæc sunt quæ mihi alijs negocijs impedito se obtulerũt ad tua argumenta obiter diluenda. Vale, & me ama.

Ex Ferraria, IX. Calendas Augusti: qua die primum in lucem æditus sum, anno ante hunc M. D. XXXIII. primo supra LXX.

Epist.

EPIST. II. ad Simonem Grynæum ex gingiuis laborantem.

MAlum quendam hic uir gingiuarū affectū incurrit, & duobus ferè annis perpeſſus eſt, fluctionē uidelicet copioſam ex gingiuis, materiæ purulētæ, flauæ, mali odoris, modo tenacis, modo aqueæ: quę aſſiduo defluxu gingiuas adeò eroſit, ut primorū dētiū radices in totū detexerit.

Malus hic affectus hauddubie ſub eo ſymptomatis genere cōtinetur, quod exiens mutatū dicitur: humor quippe exit unde exire nō deberet, qui & colore, & odore, & ſubſtātia, & modo, alienus à naturali eſt. Sequit̃ hoc ſymptoma neceſſariò morbū aliquē. Videndū igitur quinam ſit is morbus. Solet enim pus uel diſrupto abſceſſu, uel uulnere nō adglutinato, uel ulcere ex fluctione corrodentis materiæ exiccato, emanare. Cū igitur nullus præceſſiſſe abſceſſus ſcribatur, nec uulnus, niſi ante decimumoctauū annū, ex quo ſi pus genitū fuiſſet, non poterat tanto tēpore latitare: ſequitur, in tertiā cauſam, hoc eſt, in materiæ defluentis erodentem uim, debere ulceris & puris ex eo manātis originē referri, ita ut ſymptoma ſit ipſius puris exitus: ulcus morbus ex quo abſq; alio medio gignitur. Verum cum ex tantillo ulcere nō uideatur tanta copia pus poſſe abūdare, ut cōtinua ferè emūdatione (ut ſcribitur) per linteola egeat, conſiderandum unde nam tanta moles redundet. Quæ certe nō poteſt in aliud referri, quàm in continuū ad ea loca materiæ defluxū, atq; eorūdem malum habitū ex diuturna affectione contractum: qui facit ut nutrimentū nō probè mutetur, ſed in saniē ſimul cum humore ad ea loca defluente conuertatur. Nō enim crediderim ſyncerū pus eſſe quodcūq; exit, ſed miſcellam quandam puris ex ulcere geniti, nutrimēti male concocti, & humorū ad imbecillem locū cōfluentiū: quod uel ex hoc cōſtare poteſt quod ſcribit̃, interdū craſſum, tenue interdū eſſe quod exit, atq; pro uictus ratione permutari. Gingiuarū enim ipſarū ratione eiuſdē ſubſtātiæ ſemper deberet effluere. Quare nō in ipſas, ſed in materiæ naturā hæc difformitas referēda: quam materiā ut à cerebro credā defluere, præter reliqua, faciūt literarū indefeſſa ſtudia. Ex cerebri nanq; longa atq; intēpeſtiua fatigatione factū eſt, ut nec propriū nutrimentū probè cōcoquat, nec uapores è toto corpore ad ſe elatos ualeat reſoluere. Quibus ex cauſis ſecutū eſt, ut humiditates multę inibi aggregatæ in inferiores partes deſcēdentes, pectus per aliquod tēpus læſerint, ſpirādiq; difficultatē effecerint: quæ tandē ſuctione illa aſſidua gingiuarū, cōfoſſioneq; attractæ, ad gingiuas defluxerūt, quibus nōnihil bilis miſceri color flauus oſtēdit: ex qua, accedente etiam pituitoſæ materiæ uſtione, ulcus gingiuarū eſt genitū.

Vt igit̃ ex his curatiuas intētiones, ipſarumq; ordinē colligamus, tollendū ulcus ex quo fœda illa exit materia, per unionē ſolutarū partiū: quæ cum uniri nō poſſint præſente humiditate, quæ eas diſiūgit ac cōiungi uetat, detergēda hæc eſt & exiccāda: deinde uulnus adglutinandū. Sed cū cōtinuò ad locū noua defluat materia, amputādus iſte defluxus. Quare danda opera, ut materia quæ defluxura eſt, ex capite euacuet̃, & pariter ne noua iterū in cerebro aggregetur. Et ſi hoc in totū fieri nō poteſt, aliò diuertat̃. Sed qa corpore uniuerſo repleto, caput euacuari recte nō poteſt, primo ab uniuerſo corpore amouēda repletio. Erūt igit̃ curatiōis tres ſcopi: Totius corporis primo: ſecūdo capitis euacuatio: tertio ulceris cōſolidatio. Et quia morbus cōtinuè fit, ad prohibendū ne fiat, mēbrū in quo materia aggregat̃, roborādū: ipſaq; materia ad aliū locū trahēda, & gingiuis quoq; ipſis occurrendū ne amplius lædant: ut in totū etiā ſint tres præſeruationis ſcopi, capitis roboratio, retractio, & gingiuarū tutela. Vt igit̃ ab eo qui ultimo inuētus eſt curatiōis ſcopo incipiamus, totū corpus euacuare uolentes, à uenæ ſectiōe initiū capiemus. Ineūte igit̃ Vere & autūno, exterior cubiti uena ſecāda eſt, quā cephalicā uocāt, extrahēdæq; ſanguinis ſex octo ue unciæ. Poſt hanc ſanguinis miſſionē, hæc potio decē duodecim ue diebus in aurora

bibenda: Betonicæ, polypodij ʒ. 5. myrob. citrin. ʒ. 2. bulliant in uncijs sex aquæ saluiæ donec tertia pars consumpta sit, decoctoq́ addantur, Catholici ʒ. 6. & Veræ electuarij Indi: autumno, electuarij de succo rosſ. ʒ. 2. Post has potiones, nisi magna purgatio sequuta fuerit, catapotia deglutienda quæ habent, Agarici ℈. 2. rhei barbarici unum, adiecta diagridij siliqua, uel chalco, & betonicæ succo quantum sat fuerit ad conformandum. Quibus catapotijs, nisi magni æstus id uetent, bis ter'ue singulo mense uti poterit. Purgato toto corpore, caput, attracto per nares hoc liquore, expurgandum: Succi radicũ, betæ albæ ℥. 1. pul. nucis myristicæ gra. 6. piperis longi grana tria. Interim tamen, dum uidelicet hic liquor in nares adigitur, tuendi gratia aqua in ore contineatur, in qua plantago decocta sit. Ex hac enim non solum hoc bonum consequemur, quod scilicet liquor per nares attractus, os non ingredietur, sed pars etiam tertij scopi absolui incipiet, qui ad ipsum ulcus spectat, quod exiccantibus, ut diximus, eget, & detergentibus: quæ facultates in plantagine coniunguntur. Verum quia præclari huius uiri temperatura, quantum ex his quæ à Sinapio intellexi, conijcere ualeo, ad siccum uergit, crassiorq́ plerunq́ est materia quæ exit, ideo plantago ipsa sola præsertim in aqua decocta, tam antiquum ulcus plenè exiccare nõ ualebit: quare non solum eadem in uino cocta, sed ualentioribus quoque uti erit necessarium, quale est hoc: Vre alumen scissile, & in uino austero extingue, eiq́ commisce pari pondere mastichen, thus, cyperum: puluereq́ ex omnibus facto, uel solo gingiuas perfrica, uel addito melle rosaceo illine. At si ulcus quasi depascendo serpat, nec sub hoc medicamento sanescat, æris æruginem ad cuiusque aliorum pondus superaddito, & abluto antea ulcere, cum aceto scillitico utitor. Facit ad idem & ostreorum ostracorũ cinis, sale ammoniaco adiecto, consimiliter usto: & puluis gallarũ cum myrrha, & demũ naturale arsenicũ, quod auripigmentũ officinæ uocant. Quod si nec his malum cesserit, ad summa ueniendũ. Lanã igitur specillo circumligatã, feruenti oleo immersam gingiuis toties admoue donec exæquentur, & partes circunstantes albescãt: uel oliuæ ligno in oleo chalcitidis, quod uitriolum Romanũ uocant, intincto, exulcerata loca cõbure. Hoc enim ignea quidem ui malignitatẽ ulceris cõpescet, inambulationẽ tollet: adstrictoria uero ulcus coalescere faciet, & locum firmabit. Et de curatiuis quidem intentionibus hæc dicta sint.

Quod autem ad præseruationẽ cautelam'ue attinet, caput magna diligẽtia à calore, frigore, uẽto, fumo, cœlo nubilo, sole, luna, custodiendũ: cauẽda à cibo omnis lucubratio & meditatio, omnis demũ corporis & animi exagitatio. Cibus modicus sit, & rerũ quæ facile cõcoquãtur, & boni succi sint. Vino utatur uel leui, uel cui tantũ aquæ admixtũ sit, ut omnis uis & acredo ab eo recesserint. Vsus tamen melicrati cũ puluere maceris conditi quãdoq́ cõducet, ita ut inuicẽ modo hoc, modo uino utaẽ. Quicquid aũt assumpsit, aliquo adstringentiũ includatur, qualia sunt mespila, sorba, pira, cotonea, uel per se dum recẽtia inueniũtur, uel saccharo melle'ue condita.

Caput sæpe abluat lixiuio in quo rosæ & saluia cocta sit, ea portione ut æstate rosæ, hyeme saluia superet: medijs tẽporibus utraq́ sint paria. Odoret puluerẽ ex sandalis citrinis uocatis, rosisq́ compositũ, cui hyeme præsertim parum moschi adijciatur. Et his quidem præsidijs caput roborabitur. Vt uero materia quæ aggregari in cerebro solet, aliò trahatur, & reuulsionibus & deriuationibus procurãdum. Reuulsionẽ faciẽt extremorũ membrorũ frictiones, cucurbitulæ poplitib. dorsoq́ admotæ. Sed omnibus præstabũt hirudines sedis uenis admotæ, & succus betæ per nares attractus: cuius etiã inter curatiuas intẽtiones meminimus. Deriuationẽ facient & hirudines post aures, tẽporibus'ue, aut supra infra'ue nares admotæ. Roborabũtur demũ gingiuæ corallis rubris, sem. rosarũ, sandalis citr. myrob. macere, gallis, omnibus uel quibusdã in puluerẽ redactis, perfrictæ. Sũme uero ad hoc faciet, simulq́ cerebrũ roborabit, & malum odorem ab ore submouebit, pastillus ore retentus qui

recipit,

recipit, Rosas, sandalos citrinos, macerem, æquis partibus, tantumq́ꝫ sacchari quantum omnium aliorum, moschi decimam unius partis particulam, & cum succo tragacanthi per rosaceam aquam eliciti, pōdere duarum drachmarum conformatur.

Hæc sunt quæ mihi præter ætatis & ualetudinis impedimenta, immenso etiam æstu afflicto, pro clarissimi huius uiri salute occurrere. Deus Opt. Max. suppleat id quod pauxillitas mea non potuit, & eximium hunc uirum protegat.

Ex Ferraria, pridie Calend. Sextiles, M. D. XXXIIII.

EPIST. III. Camillo Gyrlinzono philosopho & medico, S.

Sicuti sera gratulatio nunquam reprehendi solet, ita sera consolatio sæpe culpari, præsertim ubi cum philosopho agitur, quem professio ipsa facit, omnes fortunæ sæuiētis ictus æquo animo perferre, atqꝫ eos præcipue qui ex repentino hominis obitu contingunt: quem ad hoc natum esse cognoscit, ut bene uiuendo meliorē uitam acquirat, cum omni felicitate perpetuò duraturam: quam matri tuæ contigisse, candidi eius mores, uita absqꝫ noxa acta, euidentissime demonstrarunt. Hac igitur prætermissa consolatione, ad ea potius me conuerto, quæ à me petis. Herba quam citracum nonnulli, alij cetracum, aliqui uirgam auream uocant, ea est proculdubio, quæ à Diosc. lib. 3. asplenon dicitur, quam à nonnullis scolopendrion, ab alijs splenion, ab alijs hemionium, ab alijs pteryga uocari dicit. Asplenon quidem, ex eo quod miro modo & potu & litu lienem minuit. Qua ui splenij etiam nomen meruit, non ex foliorum figura, quæ sit asciolæ similis, ut Marcellus putauit. Scolopendrion à uermis similitudine, quem in aduersa præcipue parte, hoc est quæ lapides in quibus nascitur spectat, repræsentat, lineis quibusdam intersecta, multiplicibus illius pedibus non dissimilibus. Dicta uero hemionion est à mulis, qui ea plurimum delectari dicuntur, ut Theophrastus scribit: uel quod sterilitatem facere creditur, mulis peculiarem. Preryx quoqꝫ ideo dicta est, quia eius folia incisuris adeò plena sunt, ut pennarum auis effigiem præ se ferant: quod Marcellus propterea non agnouit, quia communem errorem sequutus, similitudineq́ꝫ nomēclaturæ deceptus, aliam herbam, de qua statim post hanc Dioscor. sub hemionitidis nomine scribit, folio ut dracontiū grandi, & propterea in totum pennæ dissimili, esse asplenon suspicatus est, multis quidem indicijs motus, sed fallacibus, utpote ea fallacia peccantibus, quam consequentis dialectici uocant, quæ multis in rebus homines decipit, & præsertim in medicinali materia dignoscenda. Ita enim argumentatur: Vtraqꝫ nomen à mulis habet: utraque nec florem, nec caulem, nec semen fert: utraqꝫ in petris nascitur: utraqꝫ lienem minuit: ergo eadem est, diuersis uocibus indicata. Poterat autem similibus argumentis, nisi fortè euidentioribus, phyllitin eandem cum hemionitide putare. De ea enim scribit Dioscorides, quod folia habet lapatho similia, cui draconrij folia proprio de dracontio capite, fecerat similia. Nasci in umbrosis locis, carere item caule, flore, & semine, sicuti hemioniten, sed & gustu acerbo esse: qui sapor sub genere styptici continetur, quem hemionitidi adscribit. Diuersis enim rebus ut idem nomen adscribi potest, ita & ijdem natales, & consimiles sapores, & eædem uires, atque id genus multa, quæ ad ipsam rei substantiam non spectant, possunt contingere. Vt igitur res ipsas per propria indicia à me cognitas tibi aperiam, herba citracū uulgò uocata, est uera illa scolopendria: cuius tanta uis ab antiquis in liquando splene adscripta est, ut aspleni nomen meruerit. Quam rem, ut neminem sua laude defraudem, ante annos ducentos cognouit Simon Genuensis, uir suprà quàm ferret illa ætas, multarum linguarum peritia satis insignis, & medicinæ non ignarus.

Citracum herbam ueram esse scolopendriam.

Ea uero quæ hactenus ferè ſcolopendria credita eſt, & adhuc à multis creditur, eſt, ut ego puto, quam hemionitin uocat Dioſcorides. Et quæ phyllitis à Dioſcoride, Teucrion à Plinio, inter rumicis genera nunc numeratur, nec ſine ratione: maiori quippe eius generi adeò ſimilis eſt, ut eadem uideri poſſit, niſi longiora folia haberet, & in ea parte quæ terram aſpicit, ueluti hærentes uermiculos oſtenderet. A tribus uero his, lichen uocata, licet & ipſa in petris naſcatur, & effigie & uiribus longe diuerſa eſt, duabus tamen rebus hoc nomen attributũ uideo, una tamen & communi quadam ratione, quia lichenis morbi præcipua remedia ſunt. Eſt autẽ lichen morbus à Græcis uocatus, Latinis impetigo, qui uulgò dum leuis eſt, uolatica nuncupatur. Dum leuis dico eſt, quia interdũ adeò difficilis, præſertim dum faciẽ detur pat, ut uix elidi poſſit. Quẽ Romani, quoniã à mento ferè inchoabat, uel præcipue id afficiebat, Mentagrã uocarũt, ab Aſia in Italiam apportatũ, & ab uno homine ad alium faciliter per oſcula tranſeuntem: eo modo quo Gallicus nũc uocatus, à Gallis cum multis malis in Italiã inuectus, per concubitũ propagatur, ut non inſulſè eum Pudendagrã nonnulli uocarint. Qui tamen altas radices annis quatuor ſupra quadraginta iecit, & tam late ſerpſit, ut extirpari uix poſſe uideatur, niſi manum ſuam ille admouerit, qui ad duo peſſima uitia compeſcenda, oris uidelicet & pudendorũ, eum primo immiſit. Huius morbi quando ab initio apparuit, tanta uiſa eſt cum antiqua illa mentagra conformitas, ut nonnulli, nec cõtemnendi quidem medici, ſub eodem genere, hoc eſt ſub lichenibus, utrunq; collocarint. Quæ opinio, diſſeminato iam eo & peiora longe capita proferente, maligna uidelicet ulcera, articulorum immites dolores, difficillimas cephaleas, ardentiſſimas oculorum inflammationes, paulatim per ſeipſam concidit: peritisq; medicis iudicatum eſt, non poſſe ad certum genus, & (ut dicunt) unicum caput, tot morborum diſcrimina redigi. Sed & dum ſolam faciem occupat, malignam quandam totius ſanguinis infectionem coniunctam habet, quæ facit ut præſidia quæ olim habita ſunt in lichenis efficaciſſima, negligere uideatur. Quod mirum eſſe non debet legenti apud Celſum, inter quatuor quæ enumerat impetiginis genera, unum, quod curationem omnino non recipit: aliud, quod in temporibus aut oritur, aut deſinit, neq; ex toto tollitur. Sed & apud Galenum quoſdam lichenes feros, & quoſdam calloſos, qui auferri, niſi excoriantibus pharmacis non poſſint. Tam late enim apud etiam antiquos patuit lichenũ genus, ut nonnullos ſolo ſputo auferri dixerint, aliquos cum acerrimis urentibusq; medicamentis uix extirpari. Ex hac lata poteſtate defendi à calumnia Plinius poſſe uidetur, qui leues illos ſub impetiginis nomine toto uolumine comprehenderit: feros uero alios, & nouos, mentagræ nomẽ meruiſſe ab initio lib. 26. teſtatus eſt. Vbi etiam duarum rerum meminit, quæ à peculiari curandi huius morbi ui, lichenis, ut diximus, nomen meruere: quarũ una quæ uera herba eſt, nunc uulgò hepatica dicitur, alia ad muſcum eſt referenda. Ab omnibus hiſce differre uidetur ea quam tu ultimo loco ſatis pulchre pingis: quæ, niſi fallor, eſt quam Græci ἀείζωον maius, nos ſemperuiuũ, uel ſedum, & uulgò oricularem. Hæc habui quæ tuis quæſitis reſponderem. Vale, & patri tuo uiro integerrimo & medico celeberrimo me plurimum commendato.

Ex Ferraria, VI. Idus Auguſti, M. D. XXXIIII.

EPIST. IIII. Ioannes Manardus Ioan. Paulo Castilione S. P. D. Declarantur quædam notæ ponderum inuentæ apud Celsum.

Lexandrum Capelinum, licet antea magna mihi familiaritate coniunctum, tua etiam causa benignissime excepi, quantumque pro tempore ualui, saluti hominis consului: uix enim duobus diebus apud nos fuit. Ex eo poteris de mea ualetudine intelligere. De Celsi uero characteribus quid sentiam, breuiter subscribam. p. pondo intelligo. χ uel * denarium, septimam uidelicet (ut ipsemet seipsum declarat) unciæ partem. Per notas quæ sequuntur, denariorum numerum accipio. Atque ut hæc exemplis reddantur clariora, ubi in primo malagmate libri quinti legitur, Aeruginis rasæ & thuris singulorum p. χ II. intelligo accipiendos singulorum, æruginis scilicet & thuris, binos denarios. Ceræ uero & squammæ VIII. subdit enim XVIII. Sicubi uero in antiquioribus exemplaribus, iandiu uidelicet excusis, scribuntur duo chi, ut in malagmate sequente ad iecur dolens, per primum intelligo pondus denarij: per secundum, denariorũ numerũ: ut, accipiamus lachrymæ balsami denarios duos & uiginti, & costi cum reliquis quæ sequuntur, sexdecim. Simili modo in Andreæ malagmate, ubi scribitur p. χ χ χ. intelligendum pondus uiginti denariorum. Idem in similibus intelligendum: ita tamen ut sciamus per p. non semper simpliciter pondus accipiendum, sed interdum põdo, hoc est, libram: ut in Moschi malagmate ubi scribitur p. II. ego duas libras intelligo: nisi fortè in exemplari nota desit denarij, ut scilicet sit legendum p. χ II. tunc enim duos denarios intelligeremus. Vbi uero p. z. octauam partem libræ: uel si χ desit, octauam partem denarij: & pro triente, tertiam libræ partem. Legitur & quandoque apud eundem Celsum, p. sextantem, ubi ego intelligo sextã libræ partem, binas uidelicet uncias: sicut & per bessem, octo uncias. Hæc habui, alioqui in profitendi munere occupatus, quæ de ponderibus Celsi scriberem. Si quid uero adhuc in his desideraueris, mihi per literas significato. Vale.

Ex Ferraria, XII Calend. Decemb. M. D. XXXIII.

EPIST. V. pro Illustri D. Alexio Turzo, continua destillatione laborante: ex qua, præter articulorum dolores, multa mala symptomata sequuntur.

Egi quãta cum diligẽtia ualui ea quæ clarissimi illi Viennenses medici, pro salute M. T. D. scriptis mãdauere: atque quid de illis sentirẽ, morem ei gesturus annotaui, æquo animo laturos illos confidens, si in aliqua re, secus quàm illi sentirem, cum sæpenumero cõtingat, ut inter medicos, qui simul eundem ægrotũ quotidie uisitãt, uariæ discrepãtesque sententiæ, & disceptationes nascãtur: quæ si non cõtendendi studio, sed ueritatis indagãdæ gratia, & ad utilitatẽ ægrotãtis ineũtur, debent & patienti, & amicis, atque ipsis etiã met cõcertantibus esse nõ molestæ. Ita enim & ipsi ægroto melius cõsulitur, & plerũque etiã medicis, qui post disputationẽ domũ doctiores reuertũtur. Hac igitũ spe animatus rem ipsam iam aggredior. Vt igitur ad uos sermo meus uertatũ, medici eminentissimi, ego illustrẽ hunc D. (quantũ meminisse de eius tẽperatura possum post sextũdecimũ annũ quo eum ultimo Budæ uidi) calidæ & humidæ tẽperaturæ ab ipso ortu fuisse non ambigo: Id enim præ se ferebat uiuidus quidã color, ex albo rubroque cõmixtus, caroque supra mediocritatẽ parum aucta, hilarisque admodum & benigna facies, nihilque demũ in eo uisebatur, quod uel rufæ bilis multã redundantiã ostẽderet, uel timorẽ ingereret, ne ad atrã ætatis accessu mutaretũ. Alioqui nec iecur

ad tantum feruorem efferri uidebatur, ut id minaretur, præsertim cum humiditatis non ficcitatis in uenis uniuersoq; corporis habitu uestigia cernerētur: cuius rei etiā satis euidens argumentum ex Galeni dictis quibus uos inniti uidemini, colligi potest. Scribit enim in libro artis medicinalis, eos qui calidioris simul & ficcioris iecoris sunt, in cōsistendi ætate plurima atra bile abundare. Quam certe ætatem cum iam (ni fallor) attigerit, nec in eo adhuc, ut scribitis, indicia bilis illius appareant, sequitur, eum ab ipso ortu sanguineum potius fuisse, quàm biliosum: præsertim cum ex indicijs quibus biliosum probatis, nonnulla possint sanguineis congruere, ut capilli subtiles, rari, subnigri, rubicunda facies, oculi, nasus, ingenium, acuti pili, thoracis amplitudo, pulsus, aptitudo ad morbos calidos, atq; id genus cætera. Alia ex aduentitia quapiam causa contigisse, ut corporis gracilitas & ficcitas: nam quibus temporibus à me uisus est, ut superius dixi, cōtraria penitus in eo demonstrabantur. Quæ uero ex appetitu sumuntur, uentriculi potius, quàm uel iecoris, uel totius corporis, nec tamen caloris, sed frigoris (si uera dicta sunt) uidentur indicia. Naturales quidem temperaturæ similibus, non contrarijs lætantur. Sequitur autem ex his omnibus, ut calidæ & humidæ temperaturæ simpliciter, non calidæ & ficcæ dicendus sit. Quod & cum uos agnouisse uideamini, ubi de passiuis qualitatibus inquiritis, mirum est quod ab initio, ubi de temperatura agere incipitis, biliosum simpliciter pronuncietis. Et hæc de naturalibus dicta sint.

Accedentes deinde ad affectus præter naturam, eos, si bene numeraui, decem inuenio:

1 Continuam destillationem materiæ tenuis & salsæ.
2 Hemicraneam dextri lateris non continuam.
3 Oculorum ruborem cum destillatione.
4 Linguæ scissuras.
5 Dolorem musculorum pectoris.
6 Angustiam cordis & pectoris.
7 Articulorum dolores.
8 Totius corporis, & præcipue partium quæ ad uentrē attinent, extenuationem.
9 Febres putridas.
10 Calidas inflammationes.

Quorum affectuum unum tantum perpetuum esse dicitis, qui ferè & reliquorum sit causa, illam scilicet à capite in subiectas partes destillationem.

Ex his affectibus, dum eos diligēter examino, quatuor tantum sub morbi genere contineri uideo, febrem uidelicet quæ malæ temperaturæ, extenuationem quæ quantitatis deminutæ, linguæ scissuras quæ solutæ continuitatis generibus continentur: & inflammationem, quæ morbus compositus est: reliquos sub symptomate. Quare horum morbi & causæ sunt inuestigandæ, atque ex omnibus cura, uel præseruatiuæ intentiones colligendæ.

Vt igitur à destillatione incipiam, quam uos, & recte quidem (ut puto) ferè aliorum malorum causam esse existimatis, eam ad symptoma id pertinere dico, quod exiens mutatū nuncupatur. Exit quippe à capite materia, quæ sano exire non consueuerat. Pendet hoc à materia præter naturam in capite aggregata, quæ ideo paulatim aggregatur, quia cerebrum nec proprium alimentum probè cōcoquere, nec uapores ad ipsum ex inferiorib. partibus subleuatos ualet, resoluere. Nascitur hæc imbecillitas ex mala tēperatura: quæ cum multiplex esse possit, ambigi potest quænam sit: quod certe dignoscere, difficile absenti, nec facile etiam præsentibus puto. Tantum enim de hac dubitare contingit, quantum & de ipsa salsa pituita, quam nōnulli calidam, alij frigidam putant. Vtri uero sententiæ magis hærendum sit, inuidiosum est decernere: præsertim cum hæc dubitatio ab alia pendeat, de qua non

minor

minor eſt controuerſia, quo pacto uidelicet pituita hæc ſalſa conſtet. Auicēna quippe, & qui eum ſequuntur, ex miſcella fieri putant bilis cum pituita. Quam opinionem ſi ſequuti fuerimus, quantum dubitare contingit de proportione duorum humorum eam cōponentium, tantum & de totius compoſiti humoris temperatura. Vincēte enim bile calida, uicta frigida euadet. Sed, quod pace Auic. dictum ſit, ego fieri poſſe non uideo, quo pacto ex miſcella bilis & pituitæ, qualiſcunque ea ſit, naſci ſapor ſalſus poſſit, cum uideam exiguam aloës portionem multiplici aquæ commixtam, amaram eam, non ſalſam reddere. Viderimque etiam plerunque pituitam per uomitum ab ægrotante eiectam, cui mixtam eſſe bilem, amaror in ore uomentis relictus, oſtendebat: tam exigua tamen quantitate, ut oculatiſſimi etiam hominis uiſum penitus effugeret. Quis ergo credat, ex admixtione bilis amariſſimæ cum pituita, ſalſum ſaporem reſultare? Satius ergo fuerit in hac re, ſicuti in plerisque alijs, Galeno potius quàm Auicennæ credere, dicenti lib. 2. de differentijs febrium, hanc pituitam fieri, aut propter putredinē, aut propter ſalſæ ſeroſæ humiditatis admixtionem. Quem locum quum non recte in linguam ſuam translatum legeret Auicenna, ſed corrupte in hunc modum, Phlegma ſalſum fit propter ipſius putredinē, aut aquoſitatem quæ ei admixta fuit: putauit diſiungēdi notam debere copulatiue intelligi: uel, ut in codice caſtigato legitur, loco *aut*, *&*, eſſe legendum: modeſtius erga Galenum ſe gerens, quàm Gentilis, qui hunc locum Auicennæ enarrans, non erubuit Galenum rudem appellare: propriam in hoc ruditatem aperte detegens, qua adeò laborauit, ut ueram Galeni literā, ex græca ſine alia media uenientem, & quidem clariſſimam, non intellexerit, ſed per ſalſam ſeroſam humiditatem, ſalſam pituitam acceperit: tantamque oſcitationem Galeno adſcripſerit, ut cauſam pituitæ ſalſæ eſſe diceret, ſalſam ipſam pituitam aquoſitati mixtam: non aduertens, ſerum humorum quintam quandam humiditatē eſſe, à quatuor primis humoribus diuerſam: ſicuti ſeroſa lactis pars alia res eſt quàm caſeus & butyrum, ab eaque ſeroſa parte, ſi ſalſa ſit, dum phlegmati miſcetur, ipſum ſalſum reddi.

Duas igitur cauſas, ô bone Gentilis, Galenus eſſe uoluit, quarū utraque ſola ſufficit pituitæ ſalſedinem dare, putredinem uidelicet, quæ ueluti ebullitionē quandam in eam faciens, terreſtriores nōnullas partes reddit, ſalſuginem toti eius ſubſtantiæ tribuētes, eo modo quo puteales quaſdam aquas uidemus, ex longa ebullitione ſalſum saporē acquirere. Altera cauſa eſt ſeroſa quædam humiditas extrinſecus ei occurrens, quæ ſalſum ſaporem quem in ſeipſa habet, illi impartitur. Generationes hæ ſalſedinis eos non latent, qui norunt ex quauis herba ſalem extrahere. Vtrouis autem horum modorum pituita ſalſa ſit reddita, ambigere contingit, calida an frigida ſit: ab aqueis ſiquidem partibus, dum propriam ſeruant naturam, frigus: à feroſis & putredine, calorem habere uidetur. Quare nemo admiratione affici debet, ſi eam etiam Galenus quandoque calidam, quandoque frigidam dicit. Libro ſiquidem de uictu morb. acut. 4. & 2. Virtutum naturalium, frigidam: primo uero de ſimplicib. medic. & 3. Aphor. calidam. Quæ enim maxime ſalſa eſt, quocunque modo hoc acquiſierit, calida: quæ minime, frigida, cum aliquo tamen calore cenſenda eſt. Nam in eā id cōtingit, quod & in muria, in qua ſi exigui ſales multæ aquæ miſceantur, frigida remanet: ſi tot ut dura adeò fiat quod ouum in ea ſupernatet, calida: & ſi adhuc plures addantur, calidior continuò fit, ita ut iam ad amaritudinem uergat. Ex ſuperfluente enim ſalſedine amaritudo gignitur, non ex amaritudine ſalſedo. Ex maiore ergo minoreque ſalſedine de temperatura eius iudicādum eſt: nec ſolum ex hac, ſed & ex ipſa ſubſtantia & cōſiſtentia: nam quo ſalſior efficitur, craſſior etiā euadit. Quod in dyſenteria ab ea facta euidenter cognoſcitur: in qua exiens pituita, ualde craſſa & tenax uiſitur, ut propterea difficillimā inter dyſenterias 4. Aphoriſmorum libro eam putauerit Galenus. Prudentia ergo ueſtra qui præſentes eſtis,

qualitas eius agnoscenda est, quam tamen ego in hoc clarissimo uiro non uehementer calere existimo, si, quemadmodum scribitis, materia quæ fluit tenuis est. In cerebro tamen ipso malam adesse temperaturam naturali conformem iudico, calidam uidelicet & humidam, quæ humiditatis ratione, pituitæ ipsius substantiã, calore salsedinem gignit. Quæ si uera sunt, danda in primis opera, ut mala hæc distemperies à cerebro auferatur, adseruata ea quam naturaliter adeptus est, quæ & alioqui non ualde à temperamento mihi distare semper est uisa. Non enim intentio nostra esse nunc debet, ad naturalem eius temperaturam in meliorem permutandam: sed satis nobis erit, ab omnibus malis affectibus, uel præsentibus, uel qui imminent, illum immunem reddere & seruare. Quod certe magna ex parte fecerimus, si hanc pituitæ in inferiora membra destillationem sustulerimus. Ad quod faciendum maxime conducere uidetur uenæ sectio, quæ totius corporis repletionem auferet, & materiam à capite partim euacuabit, partim retrahet. Vere igitur & autumno sectio uenæ facienda, tantumq́ sanguinis extrahendum, quantũ, considerantibus quæ considerãda sunt præsentibus medicis, uidebitur opportunum. Quæ si facta ante id tempus fuerit, quo solet materia in articulos decumbere, ad ipsos quoq; artuum dolores uel tollendos, uel minuendos cõducet. Fiat autem è uena cubiti media, ut ex superioribus æque atque inferioribus euacuet. Post hanc, Vere hæc potio octo uel decem diebus mane bibenda: Polypodij uncia una, comæ fœniculi semuncia, glycyrrhizæ drachmæ duæ, turbit communis, myrob. chebularum drachma. Bulliant in selibra aquæ donec tertia pars consumpta sit, & additis mellis rosacei binis uncijs, mane, concocta pridiana cœna bibatur. Ex hac potione si congrua euacuatio facta sit, alia præterea purgatione non egebit: si non, catapotijs de agarico uocatis adhuc purgetur, quibus tertia pars aureorũ adiecta sit. Autumno alia utendum, quæ recipiat, Senæ, seminis endiuiæ semunciam, rhei barbarici drachmam, comæ boraginis ℥. quæ eodem modo bulliant: sed loco mellis rosacei additur syrupus ex rosis recẽtibus quinquies permutatis confectus, pari, hoc est duarũ unciarum pondere.

Toto euacuato corpore caput quoq; ipsum euacuetur: quod duplici uia fieri potest, auersione uidelicet, & per particularẽ aliquam euacuationem. Et auersio quoque dupliciter, uel scilicet ad longinqua, uel ad propinqua. Inter ea quæ ad longinqua reuellunt, nihil mihi aptius uidetur, quàm si per ora uenarum ani, hirudinibus admotis sanguis extrahatur, ea quantitate quæ præsentibus medicis uidebitur expedire. Deriuatio ad propinqua commodè fiet, si sanguis per nares, aut prope aures, uel ex fronte mittatur. Ad auersionem quoque pertinent cucurbitulæ, infra os latum humerorum admotæ: frictiones, extremorum membrorum uincula, & balnea, atque omnia exercitationis genera, quibus quiescente, uel parum moto capite, extrema membra laborent: cauendo tamen semper ne illa fatigentur, quæ dolore affici consueuerunt. His igitur uel omnibus, uel quibusdam, præsentes medici uti poterũt, non solum Vere & autumno, sed alijs quoq; temporibus, prout magis uidebitur conuenire. At si per hæc optatum finem non fuerint assequuti, assidue retractionis gratia, uel ignito ferramento, uel medicamento aliquo uim urendi habente, quorũ nunc multiplex numerus, ulcus excitetur, inter duos maiores musculos exterioris humeri partis: quod dies minimũ quadraginta, cicere primo, deinde ubi iam satis profundum osculum uidebitur, pilula aurea uel argentea intromissa apertum conseruetur. Et hæc quidem de auersione dicta sint.

Ad auersionem quæ pertineãt.

Particularis uero pituitæ ex capite euacuatio, per nares potius quàm per os mouenda: quoniam, ut scribitur, lingua solet ulcusculis quibusdam affligi. Plura autẽ sunt, quibus per nares attractis, hæc euacuatio procurari potest. Sed faciliora, & ferè ubiq; inuenta, sunt, sampsuci, betæ, anagallidis & cyclaminis succi, quibus iridis, ellebori, & demum euphorbij puluis addi poterit, si opus esse uidebitur. Ex quibus si immo

Pituita ex capite per nares euacuanda.

ſi immodicus ardor in naribus fortè excitetur, uiolaceo oleo, uel butyro mitigetur.

Euacuata plenè materia in uniuerſo corpore, ſed potiſſimum in capite abundante, roborandum erit caput, ne rurſus eandem incurrat repletionem: quod tum per extrinſecus admota, tum per intrinſecus accepta faciendum eſt. Ex his quæ extrinſecus adminiſtrãtur, aliqua caluæ, aliqua naribus, aliqua auribus inſtillanda. Calua, aqua ex alto guttatim ſupra ſuturarum loca cadente, abluenda eſt, quæ per ſacculum tranſierit, quod hiſce rebus ſemiplenum ſit: Cinerum ſarmentorum uitis p. 2. roſarum, florum chamæmeli, ana p. 1. maceris, quos flores moſchatos uocatis, partis unius quartam partem. Poſt ablutionẽ, eadem ſuturarum loca ſacculo tegenda ſunt, ex tenui ſerico panno, quem zendalum uocant, cõſtructo, qui ſit cocco tinctus quem granum uocant, uel eo quem carmeſium. Et his rebus in craſſum puluerem redactis oppletus, roſarum, ſandalorum citrinorum, maceris ana p. 2. gariophyllorum p. 1. miſce & inſperge leuiter aqua roſacea moſchata. Naribus crebrò pila admoueatur, quæ habet, Pulueris roſarum, ſandalorũ citrin. maceris, gariophyllorum, ſingulorum ana ſemunciam: ſtyracis, ladani, benzoi, ana ʒ. 2. & cum aqua roſacea moſchata conficiatur. Auribus oleum tepidum inſtilletur, ex amygdalis expreſſum, quæ triduo occluſæ cum ſtyrace, ambra & moſcho permanſerint.

Et per hæc quidem peſſimum deſtillationis ſymptoma remouendum puto, atq; eo ablato, quæcunq; ab eo fiunt ſimul ſubmouenda. Sed quia fortè adeò fixas radices habent, ut per ſe abſq; alterius adminiculo conſiſtere ualeant, ideo nonnihil addemus, quibus ſingulum eorum poſſit extirpari, incipientes ab hemicranea: quæ cum dolor ſit, ad ſymptoma pertinet quod actio læſa uocatur. Operatio enim tactus ita à dolore mutatur, ut id ſentiat quod ſentiendum non eſſet: quod certe in caſu noſtro eſt mala temperatura, quæ in temporis dextri uenis & arterijs per quandam cõmunionem ſit. Si enim primario affectu caput laboraret, perpetuo dolore uexaretur. Satis autem ueriſimile eſt iecur eſſe, à qua mali uapores ſurſum eleuati, dolorem in dextro tẽpore cient. Quare præter reuulſiones quas ſuprà docuimus, non ab re fuerit cucurbitulam quandoq; hypochondrio dextro admouere: ſed & iecur quoq; ipſum per ſuccos cicorij, & abſinthij, & acetum roſaceum ſimul mixta roborare. Caputq; ipſum, qua parte dolet, oleo roſaceo perfundere, in quo abſinthium & ſylueſtris cucumeris radices ad colliquationem bullierint: cataplaſmateq; ex eiſdem rebus ita colliquatis compoſito, contegere.

Oculorum rubor, qui qualitas mutata eſt, ablutione arcendus aquæ roſaceæ, in qua ſandali citrini & myrobalanorum flauorum cortices bullierint. Linguæ ſciſſa, quæ ſolutæ continuitatis morbus ſunt, tollit lac, præcipue caninum. Amylum cum ſaccharo & aqua roſacea, formatis inde lupinorum forma cycliſcis. Dolorem muſculorum pectoris mitigabit radicum altheæ ſuccus, cum recente gallinæ adipe commixtus. Item amygdalarum oleum cum butyro recente inuncta. Cordis & pectoris anguſtiam tollent roris marini & bugloſſi flores cum ſaccharo adſeruati, comeſti: & gariophylli ore retenti, ſenſim ſaliua deglutita.

At his quidem omnibus facile occurritur. Articulorum uero doloribus difficillime, ne dicam hoc penitus fieri non poſſe. A duabus enim cauſis pendent, ab humorum uidelicet redundantia, & naturali uel acquiſita artuum imbecillitate. Hanc remouere, præſertim ſi ab ortu ipſo naturæ contracta ſit, quis unquam poterit? Illam quis uel uelit, uel poſſit? Nam ut mittam cibos & potus, quos ſeligere & ad certam normam ſemper redigere, in tot abuſibus, & tot gulæ irritamentis, & ſociorum inuitamentis continentiſſimus etiam uir uix poteſt, certe infinita penè occurrũt, quæ omni etiam adhibito ſtudio nõ poſſis effugere, ut quæ ad aërem, motum, curas, animiq; affectus pertinent. Noui ego nonnullos, qui cum ſatis recte ualerent, ex ſola ira in uehementes dolores inciderunt. Quantum tamen fieri poteſt, utriq; rei dili-

genter intendendū,ut articuli robustiores reddantur, & nulla causa occurrat,quæ humores abundare,& ad articulos moueri faciat.

Ad primam rem complendam Excellentiæ uestræ docent fieri balneum in aqua calybeata,in qua nonnullæ res bullierint. Quod certe balneum ego quoq; cōmendo:licet (ut uerum ingenue fatear) nesciam quid per psidias intelligatis,cum in eodem balneo granatorum cortices apponatis,quæ apud me idem sunt cum psidijs. Nescio etiam quanam ex causa alumen in linteo colligari iubeatis, nisi forte uerici ne eius substantia aquæ bullienti misceatur:cum tamen constet in multis naturalibus aquis naturā alumen miscuisse,quas tamē tutò homines bibunt, nedum quod eis abluantur. Adderem igitur ego aquæ non solum alumen,sed & contritos sales: atq; post balneum,salito etiam oleo articulos perfricarem. Sed & putauerim ipsam solam aquam à ferrario fabro acceptam,ablutioni sufficere: sicuti & ad ungendum solum oleum salitum. Vt uero res altera compleatur,uictus ratio ita instituenda est,ut mali humores nunquam aggregentur,nec boni etiam redundent. Quas res Excell. uestræ ita diffuse complexæ sunt,ut superfluum mihi uideatur circa id diutius immorari. Percurram igitur quæ scripsistis: & si quid occurrerit in quo aliter sentiam,uel quod addendum mihi uideatur,uel id addam,uel locum signabo.

Quod ad aërem ergo attinet,ego modicè frigidum potius quàm calidum commendauerim: siccum etiam potius quàm humentem. Duæ enim hæ qualitates ut putrefactioni aduersantur,ita malam huius magnifici Domini temperaturā remittere quodammodo possunt & retundere. Non enim talis est ut conseruari debeat, quum ab ea omnes ferè mali affectus pendeant,quibus subijcitur. Laudo igitur,ut locus quem habitat,inter aquilonarem & occidentalem regionem respiciat,boreali tamen uento,præcipue dum incipit,& hyeme,euitato. Fauonij uero suauem auram,nunquam illi obfuturam putauerim. Reliqua quæ de aëre dicuntur, à me quoque probantur.

Quod ad odores pertinet,ego,quicquid apud Arabes scribatur,sandalos & ambram in numero calidorū habendos,& ratione & usu didici. Quare trochiscos illos uestros dimittendos puto. Et si suffimentis opus est,plenæ sunt huius generis seplasiariorū tabernæ,quæ cum multis alijs malis ex Hispania in Italiam apportata sunt. Si uero à Mesue recedendū nō est,laudauerim ego potius galliæ moscbatæ usum, quæ facile parari potest,& uel per seipsam suffiri,uel rosaceæ aquæ ad inspersionē misceri. Ipsamq; solam rosaceam aquam,si laminæ ferreæ ignitæ inspergatur, scio odoratum fumum emittere,& suauem,& qui destillationi possit obsistere.

Accedentes deinde ad cibos,concedere uidemini,aues in aqua uiuentes,si iuuenes sint: quum tamen mihi æque cauendæ uideantur,nisi fortè magis quàm grandiores,siquidem naturali humiditati,eam quæ ex ætate fit,coniunctā habent. Prætulerim autem omnibus carnibus auiculas in dumetis degentes, & post eas turtures,perdices, phasianos,turdos, merulas, columborum qui in turribus educantur pullos uolare incipientes,gallinas,capos. Sed inter quadrupedes,hœdos,uerueces anniculos,iuuencos,uitulos,capreolos,damas,cuniculos,lepores tolerarem. Ciconiarum uero,echinorū, & testudinū carnes,ceu proprietate quadam articulorū doloribus cōuenientes, non damnarē. Non placent etiam cōdimenta,si tamen condimenta dici possunt,quæ uos ex frigidis oleribus,præcipue etiā si humida sint,fieri iubetis. Inter quæ,frigida scilicet,bletā miscetis: pro qua,si (ut puto) cōmune id olus intelligitis,quod apud uos sicuti apud nos crebrò ad mēsas uenit,& quæ beta latine dicitur,ea proculdubio inter calida,nō inter frigida numeranda est: quod uel ex ea ui colligi potest,quæ si per nares hauriatur,morsu quodā sternutamenta prouocat.

Condimēti igitur gratia ego potius passulas,arida pruna,cerasa acida, sed & macerem addiderim,qui à tēperamento in actiuis qualitatibus nō recedit. Sed nec cro-

cimo

ci modicũ usum formidarem, qui licet in secundo ordine calefacientium collocetur, conçoquendi tamen uim habet & adstringendi. De piscibus, ego semisalitos non uituperauerim, si non magni nec tenaces sint: atque præter iam dicta duo aromata, modico etiam cinamomo cõdiantur. Petreos uero maritimos omnibus præferrem, atq; post eos fluuiatiles similiter petreos: dehinc carpiones, lucios, trottas, atq; albos illos quos in Pannonia assare & macere condire consueuerunt. Ex leguminibus nullum à me probatur: ex reliquis granis, hordeum, farrem, & auenam albam laudo. Panis mihi placeret, uel cibarius, quem cibotum uocant, uel Italus uocatus, uel similagineus modico saccharo conditus. Et quia de fructibus & oleribus nulla à uobis fit mentio, ideo ea subijciã quæ in his duobus generibus tolerari possunt, à fructibus exorsus, qui etiã conferre aliquãtisper uidentur. Hi sunt: Nuclei pinei, auellana, pistacia, amygdala, caricæ, passulæ: pruna uero, melopepones, pira, cotonea, mespila, sorba, non sunt penitus respuenda. Ex oleribus quoq; hæc toleranda uidentur: Asparagi, saluia, menta, origanum, petroselinũ, fœniculum, anethum: sed & lactuca, intybus, malua, spinacia, cum aliquo priorum commixta.

Regulas quas in potu præscribitis libenter suscipio. Inter omnes tamen potus, ego mulsam aquam antepono: & post eam hyemis tẽpore, ex saluia in duplici uase extractam, rosaceo melle temperatam. Ceruisiam ex hordeo tolero, saluiatumq; & absinthite unũ: uinaq; alia plus minus ue pro cuiusq; ui, hyeme quidem aqua saluiæ, æstate aqua intybi temperata. Si à cœna bibendum est, aquam hordei cum saccharo non laudo, sed aquam potius saluiæ hyeme, æstate intybi.

Exercitationem ego laudo moderatã: quam tamẽ fieri posse nõ uideo ita quieté, ut nihil moueatur, nec aliqua inde, ut iubetis, contingat in humoribus agitatio: sed etiã si hoc fieri posset, motus ille exercitatio dici nõ mereretur. Sic enim eam patres nostri definierũt, ut spirationẽ mutet. Equitare etiam scio podagricis alienũ. Quare cõgruere ei magis putarem aurigationẽ & uectationem, earumq; partiũ uehementiorẽ motionẽ; quæ uel nunquã uel minus doloribus uexatæ sunt. Per uocẽ quoq; altam & ualidam, claramq; & apertã uel lectionẽ uel pronunciationẽ, pectus & uocalia instrumẽta exercẽtur, naturalis calor augetur, & extremæ etiã partes purgantur, robustæq; redduntur: sed & uẽtriculi uitia emẽdantur, atq; appetitus excitatur.

Sudorem non ita abominor, ut frictionem, uectationem, uociferationemq; uetem, quæ ad eum ducant, nisi modum excedat.

Regulas quas repletioni præscribitis, omnes probo, præter unam, de qua nunc est inter Italos medicos magna controuersia, ampliorem scilicet semper esse debere cibum in prandio, quàm in cœna. In qua discordia licet adhuc meam sententiã supprimam, hoc tamen unum maxime compertum habeo, consuetudinem non esse subitò mutandam, melioremq; concoctionem noctu quàm interdiu factam, non esse in hac disceptatione negligendam. Mirari tamen non possum, uos asserere magnificum hunc Dominum in maiori esse discrimine inanitionis quàm repletionis: præsertim cum affectus ob quos periclitatur, repletionem ferè omnes sequantur. Sed & uosmetipsi in regimine quod ei præscribitis, repletioni magis occurrere uidemini, quàm inanitioni. Iubetis enim inter reliqua, ut non prandeat, quoties uel in uentriculo uel in capite grauitatem sentit. Quod quanto cum periculo ab his qui assueuerunt, dimittatur, demonstrat Hippocrates: alioqui experientia ipsa ostendit, capitis grauitatem plerunque & cibo auferri, & ieiuno augeri. Laudauerim ego quoque uomitum, ubi repletio in uentriculo persentiatur, & ut prandium differatur, leuiusq; sit: ut tamen penitus dimittatur, nisi magna cogente necessitate, non probauerim. Vomitum quoque singulo mense post crapulam, si absque uehementi conatu fieri potest, magno usui futurum puto.

Laudo etiam ut clysmatibus, leuibusq; quibusdam purgatorijs delectionem mo

liatur, ita tamen ut per æſtum pilulas caueat. Regulas quoq; ſomni ex Auic. acceptas probo: prolixitatem tantũ non probo, hoc eſt, ut ad octo nouem ue horas protendatur, præſertim ubi deſtillatio uitãda eſt. Et ſi interdiu ſomno quacunq; ex cauſa indulgendum, uelim ut ſedendo potius quàm iacendo id fiat. Parantur apud nos cathedræ, quas imperiales uocant, quæ ſunt in hunc uſum maxime idoneæ. De concubitu ego Celſo & Galeno acceſſerim, qui frequentiam eius non numero adſcribunt, ſed tantum interualli in eius uſu adhiberi uolunt, ut neq; reſolutio aliqua ſentiatur, & homo ipſe leuior factus uideatur ac melius ſpirans.

Poſt uictus rationem ad alia acceditis auxilia, ſectionem uidelicet uenæ, purgationem, alterationemq;, tam per exterius admota, quàm per intra corpus accepta: quæ omnia iuxta patriæ ueſtræ conſuetudinem per ordinem digeritis. Longior autem fuerim, ſi ſingula uoluero diſcutere, & quid de illis ſentiã explicare: præſertim cum de uenæ ſectione, anniuerſarijsq; purgationib. ſuperius mentẽ meam aperuerim. Pro particulari uero purgatione ad articulorũ dolores cauẽdos facienda, magnam fiduciam habeo in Pauli catapotijs, quæ recipiunt, Aloës ʒ. 6. agarici, croci ʒ. s. coſti, ſpicæ nardi, ſchœnianthos, carpobalſami ʒ. 1. caſſiæ, id eſt, uocati nunc cinamomi, ſcãmonij ʒ. 2. epithymi ʒ. 3. s. hyeme ſucco braſſicæ, æſtate ſucco intybi cõponantur: licet, ut ſuprà diximus, pilulæ, quantum fieri poteſt, ſint æſtate fugiendæ. Doſis à granis 48. ad 96. poſt quas æſtate ſelibra aquæ intybi bibatur. Laudo etiam tum ad purgãdum, tum ad roborandum, ut drachma rhei barbari quandoque manſa deglutiatur. Myrobalani quoque cheb. conditæ, mane comeſtæ, oſſeq; illo interiore diu ore retento, & deſtillatio prohibebitur, & mẽbra robur acquirent.

Ad mitigandos uero in ipſo inſultu dolores, ſi, quemadmodum ego puto, à ſanguine fiunt, cui nonnihil bilis, & plus pituitæ miſcetur, reiterata, ſi oportuerit, uenæ ſectione, purgatoq; per ſuperius deſcripta catapotia corpore, non uehemẽtibus localibus utendum cenſeo: ſed ab initio oleo roſaceo, ex acerbo oleo & nõ plenè apertis roſis confecto: cui magno cogente dolore uitelli ouorum, & quandoq; etiam lac miſceatur: & ſi intolerabilis fuerit, croco & opio. In augmẽto eidem roſaceo miſceatur chamæmelinũ, minore quidẽ primo portione, dehinc paulatim maiore, donec ad conſiſtendi uigorẽ inflãmatio deuenerit. Tunc enim ad purè diſcutienda ueniendum, quæ tamen nunquam ſint ualde potẽtia: ſic enim uitabuntur pori, qui quandoque ſolent poſt ualide diſſoluentia in articulis relinqui. Ego inter olea nunquam tranſcendo liliaceum, abſinthiacum, & anethinum. Inter herbas, thymum, thymbram, & calaminthen. Inter adipes, ſuillum, gallinaceum, & anatinum. Et hæc de doloribus articulorũ dicta ſint. Si adeò tenuis eſt ut ſcribitis, danda erit opera enixiſſime, ut per carnis augmentũ extenuatio amoueatur. Ad quod nihil magis conducere uidetur, quàm lactis aſinini, ſi haberi apud uos poſſet, uel caprini potus, admixto melle, ad eum modum quem 7. Methodi docet Galenus. Vſus quoq; ptiſanæ excolatæ, quem cremorem hordei uocant, multum conducet. Sed & hordeũ ipſum cum bonis carnibus plenè coctum, atq; balneum aquæ dulcis, ſecunda completa concoctione, his tamen temporibus quibus nec adſunt articulorum dolores, nec expectantur: quanquam minus formidandi hi ſunt quàm tabes, quæ ex magna illa extenuatione ſequi poſſet: quæ tanti momenti eſt, ut omnem & à uobis & à me ſuperius ſcriptam ſuperet intentionem.

De ultimis duabus affectionibus non eſt quod ſcribã: nam per ea quæ antea notata ſunt, cauebuntur: & ſi quando fortè acceſſerint, oculato egebunt medico, non tantum aurito. Valete uiri optimi, & noſtra hæc qualiacunq; ſunt, boni conſulite: nec alia ex cauſa ſcripta putate, quàm ut præclariſſimi huius Domini ſaluti conſulerem: cuius gratia ut & uos euigiletis, etiam atque etiam rogo.

Ex Ferraria, IIII, Idus Quintiles, M. D. XXXIIII.

EPIST. VI. Ioannes Manardus Ioanni Iacobo Sauio, philosopho & medico excellentissimo, professori Bononiensi, S. D.

Lura ad te amandum me pridem impulerunt, quod cognomines sumus. Nam & ego anno ante hunc LXXIII. Christianæ religioni per sacram ablutionē initiatus, eodem quo tu, Ioannis uidelicet Iacobi nomine, uocatus sum. Quod patrem tuum iuuenem, iunior uidi, Dialecticen cum magno honore Bononiæ publicè profitentem, atque inde per gradus ad eum quem tu nunc meritò tenes, summum uidelicet in eadem academia locum euectum, intellexi. Quod me per tuas humanissimas literas ad mutuā amicitiam prouocasti, dignumq; reputasti, qui difficillimos in medicina scrupos explanarem. Verum magna accessio facta est, quod Virgilium Gerardum, tecum in eadem Theorices professione concurrentem, contra inueteratum aliorum morem summo amore te prosequi, ex tuis postremis literis cognoui. Fuit enim hoc mihi maximo indicio, te (quod paucis admodum datum est) sanctos mores bonis literis coniunxisse. Volebant hæc omnia ut absq; aliqua mora tuis quæsitis responderem. Verum aliud ex alio negocium fecit, ut in hunc usq; diem res protracta sit. Optarim autem, ut longam hanc procrastinationē, dicendorum grauitas recompensaret. Sed cum id præstare non possim quod uellem, tu id læto animo accipies quod possum.

Primum quod à me petis, est, An odor nutriat: dicente Hippocrate, & approbante Galeno, ubi uires citissima recuperatione egent, odoribus esse reparandas. Affersq; Petri Aponensis in hac quæstione sententiam: quæ, si bene colligo, est huiuscemodi: Odor per uaporosam exhalationem aëri commixtus, per asperamq; arteriam ad pulmones & cor delatus, atq; ab his per aortam, ad retiformem primo plicaturam, dehinc ad cerebrum, in hisq; locis ueluti concoctus, spiritus uerè nutrit & reparat. Quod facere nequit, quando primum occurrit olfactus instrumento: quia adhuc qualitas ferè nuda est & simplex, quæ, Aristotele & Galeno teste, nutrire nō potest. Atq; hoc quidem modo, spiritus tantum, præcipue animales nutriri per odores dicit: solidiores uero partes refocillari quodammodo ab eo, non nutriri.

Hæc Aponensis dicta non paruam mihi relinquunt dubitationem. Si enim tam longum iter, totq; motus, circuitus, & cōcoctiones requiruntur, priusquā odor nutriat, non uideo quomodo eius nutricatio possit dici citissima, nec quomodo possit odoris uis in tot permutationibus conseruari. Quare non erit odori, sed aëri potius nutricatio hæc adscribenda, præsertim cum ita congruat aëri puro, & nulla odoris qualitate affecto, sicuti odorato: siquidem ex aëre quātumuis syncero spiritus ipsos nutriri, & Hippocrates uoluit, & Galenus. Sed & experientia ipsa ostendit, mox ubi odoratæ res olfactui occurrunt, uires quæ exhaustæ erant, ad aliquem modum reparari: quod fieri non posset, si tot essent agenda, priusquam huiuscemodi fieret nutricatio. Reparari uero ex odore, non solum spiritus, sed & solidiora membra, exemplo Democriti ostendi uidetur, qui nonum & centesimum annum agens, uitam triduo, cum solo panis odore conseruauit: ut id dimittā, quod de Aristotele legitur in lib. de Pomo inscripto. Alioqui, si, ut Aponensis ait, solidiora mēbra ex odore refocillarētur solum, & non uerè nutrirentur, quo pacto posset odor uinó in nutriendo cōparari: per quod totū corpus non solum restauratur, sed impletur. Hoc enim uerbo Hippoc. utitur in aphor. in quo, ut Galen. exponit, de his loquitur qui refectione corporis egent, de quibus antea fuerat loquutus, in eo uidelicet aphoris. Quæ longo tēpore extenuantur &c. in quo proculdubio de refectione loquitur, quæ ex morbo conualescentibus debetur, in quibus non spiritus tantū, sed singulæ corporis particulæ plus minus ue sunt exhaustæ. Fateri igitur oportet ex Hippoc.

Democritum uitam triduo panis odore prorogasse.

& Galeni ſententia, uera nutricatione odores illas reficere, atque hoc magis facere dum ſunt naribus propinquiores, cõtra id quod putauit Aponenſis: tunc enim magis reſeruant naturam rei à qua deciduntur, quàm cum per longius ſpatium uagantes, multo aëri commixti in multas partes diſſipantur. Falſum enim eſſe id quod ex uulturũ argumento Auerrois primo, dehinc Aponenſis & recentiores multi exiſtimarũt, alibi oſtendimus, qui odorem per ſpeciem quandam ſolam, quam uocant intentionalem, nulli ſubſtantiæ innixum, ad cerebrum dicũt accedere. Nam odor,

Odor quid. ut inquit Ariſtoteles, eſt fumida quædam euaporatio. Sed & Galenus effluxum quendam corporum eſſe definiuit. Quare corporeum quid eſſe oportet, non merè ſpirituale & ſimplex, id quod per olfactum ſentitur: ut minime mirandum ſit, ex eo

Plin. lib. 7. cap. 2. corpora ſolidiora poſſe reſtaurari, gentemq; illam Aſtomorũ apud Plinium ex ſolo odore uiuere. Et hæc de prima tua dubitatione ſint dicta.

Dubitas ſecundo circa dictum Galeni in expoſitione eiuſdem aphoriſmi, aquoſa uina ſicuti aquæ ſimilem formam habent, ita & uim habere aſſerentem, & propterea lotium ciere: in quibus uerbis innuerę uidetur, aquam ipſam lotium prouocare. Cuius cõtrarium lib. 3. de uictu morb. acut. ſcribit Hippoc. aquam dicens urinam non prouocare: & ipſe Galen. qui lib. 5. de ſimpl. med. aſſerit medicinas urinã prouocantes calidas eſſe. Vt hæc tollatur dubitatio, aduertere oportet, aliud eſſe apud Hippocratem & Galenum, urinam mouere, & diureticũ eſſe, eo modo quo aliud eſt genus à ſpecie. Quicquid enim diureticum eſt, urinam mouet: non autem cõmigrat ratio, ut ſcilicet quicquid urinam mouet, diureticum dici poſſit. Ea enim quæ uere & proprie uretica dicuntur, acria, uehementerq; calida & ſicca eſſe oportet, ut ſanguinem diſcindant, diſcernantq; à craſſioribus partibus eas quæ aqueæ ſunt, tenues, ac ſeroſæ: quas renes trahentes, & à ſanguineis partibus quibus nutriuntur, excolantes, in urinam conuertunt, quæ ad ueſicam tranſmiſſa mingitur.

Vis ergo hæc calidis & ſiccis medicamentis conuenit, non aquæ uinoq;, uel alijs quibuſcunq; rebus aquæ ſimilibus: per quas tamẽ urina ideo augetur, quia eorum ſubſtantia celeriter in eam tranſmutatur: non quod uim aliquam habeant, qua ſanguinem ab ea humiditate expurgent, quam ſecum habet in uenis cõmixtam. Hoc autem in his maxime oſtenditur, qui uitam ocioſam agentes, potu tenui utuntur, hyberno præſertim tempore. Nam hi, ut Galenus in fine libri primi de naturalibus poteſtatibus ait, celeriter mingunt, & ferè tantum quantum in potu hauſerunt.

Vtrunq; horum modorum prouocandi urinam tangere uidetur Ariſtoteles prima ſectione Problematum. Primum quidem probl. 41. ea quæ humida ſunt, atque aqua referta, ueſicam ſoluere dicens. Alium probl. 49. ubi ait, odorata urinam mouere, quia ſunt calida. Hæc ſunt, mi Sauie, quæ imbecilles mei ingenioli uires in tuis quæſitis cognoſcere me fecerunt: in quibus uelim animũ potius erga te meum, quàm res ipſas conſideres.

Vale.

Ex Ferraria, IIII. Nonas Septemb. M. D. XXXIIII.

LIBRORVM DVODEVIGINTI EPISTOLARVM MEDICINALIVM IOANNIS MANARDI FINIS.

IOAN. MANARDVS FERRARIENSIS MEDICVS, IVVENIBVS Medicinæ studiosis.

VEMADMODVM nihil mihi curæ magis fuit iuueni, quàm indagandæ in omnibus bonis artibus, & præcipue in medicina, undequaq; ueritatis gratia diuersa loca perlustrare, doctorum hominū colloquia inire, bibliothecas rimari, schedas euoluere, & diuersarum linguarum cōmentaria perlegere: ita nihil aliud curandum magis nunc uidetur seni, quàm quicquid longo usu, & multiplici lectione didici, publicis priuatisq; lectionibus, & domesticis colloquijs, uobis ô boni iuuenes aperire. Sed ob maligna, in quæ incidimus tempora, à publicis lectionibus penitus uacare necesse est: & ob aduersam ualetudinem, nunc etiā à priuatis: quibus tametsi, Dei optimi munere restituta sanitate, operam dare possemus, pauci tamen omnino, ob tumultus bellicos essent, qui nostris lectionibus adesse, & sermonibus aures possent accommodare. Mecum igitur animo euoluens, quonā alio modo profectui uestro possem cōsulere, nulla mihi alia se ostendit uia, quàm ut mutato antiquo meo, nihil hoc pacto inuulgandi instituto, quod uiua (ut aiunt) uoce facere non ualeo, per eos facerem qui libros formis excudunt. Inter uaria autem, quæ à me obseruata literis mandata sunt, non paruo emolumento uobis fore existimaui, annotationes quasdā libro meo, Ioannis cognomento Mesue, per me olim adiectas, ut quē diurna nocturnaq; manu uersant Medici: in quibus multa obscura declarant, cōcisa ampliātur, amissa resarciunt, & errata corriguntur. Inuidiosum scio esse hoc uerbum, ijs præsertim qui cum eo consenuerunt: sed tantum apud me potest ueritatis & profectus uestri amor ô iuuenes, ut quicquid de me illi uel sentiant uel loquantur, susq; deq; faciam: reliquū hoc, quantulumcunq; id erit uitę, utilitati uestræ despondens. A uobis tamē unum hoc mihi pro laboribus hisce meis rependi stipulor, ut scilicet in nostris iudicandis, nullius magis uel mortui uel uiuentis autoritati, quàm rationibus, & ueritati credatis: nihil perinde noxium in omni uita esse scientes, quàm uulgarem hāc persuasionem, qua maiorum decreta, absq; delectu pro oraculis habentur. Accipite igitur hęc nunc bonę mētis iuuenes, & meliora indies, Deo fauente, à nobis expectate. Ex ędibus nostris Ferrarię, quarto nonas Decemb. M. D. XXI.

IOANNIS MANAR

DI FERRARIENSIS MEDICI ANNO

tationes in Ioannis Mesue Simplicia medicamenta: & primum quæ sint à Mesue omissa.

Purgatoria medicamina à Mesue omissa.

VM præter simplicia medicamenta ad aluum ciendam, à Ioanne Mesue scripta, alia nonnulla apud medicinæ autores inuenerim; ea annotationibus hisce nostris præmittere, uisum est non inutile. Ea sunt: Myxa, id est, Sebesten: Cynocrambe, hoc est, Canina brassica: Pulegium, Bdellium Arabicum, Parthenium, id est Matricaria: Tragoriganum: Iuli nucis iuglandis, catuli uocati; Fex uini, Tartarum dicta: Atriplex, Malua, Asphodeli radix, Allium, Beta, Blitum, Cestri, id est, Vetonicæ folia. Brassica semicocta. Aqua stillans à cucurbita in fornace excocta. Chamæpitys, dicta Iua. Lapathon uulgò Rumex uocatum. Lac præcipue asininum. Butyrum. Lentis primũ ius. Semen cornicularis, & spumei Papaueris. Resina pini piceæ, & Laricis, quæ uulgò putatur & uocatur Termintina. Item uera quæ nunc adfertur ex Terebintho, terebinthina. Vrtica. Sesamoides maius & minus. Peplis, Peplos, Chamæsice, Lappago, Clematidis semen. Picnocomon. Apios, id est syluestris Raphanus. Alipon, Empetron, Heliotropion, Magnes, Cortex radicis Capparis, Thlaspi, flos æris, Squama æris, Mandragoræ succus, Daphnoides, quę & laureola, Sambucus, Ebulus, Lac, & Cimæ ficus, Filicis fœminæ folia, Peponis & Cucumeris radix, Lactuca syluestris, Radix Peucedani, Staphis agria, Tapsiæ succus, Androsæmos, Ascyros, Hippophaës, Hippophestos, Lactariæ multæ species, Mercurialis, Struthion, id est Radicula uel Condes. Horum historiam & uires, ex ipsis autoribus licet ediscere: mihi satis sit hoc loco nomina conscripsisse.

Ad uitandã crebriorem Mesues & Manardi nominũ repetitionẽ, quecũq; illius ab hoc emendandi gratia producũtur, hac nota] includere uisum est, teq; eius, Lector, in tempore admonere.

Cap. de Aloë.

Aperit orificia uenarum.] Hoc non dicunt antiqui, sed contrarium potius: dicit enim Dioscorides, quod sanguinem sistit per ora uenarum ani manantem. & Plinius, undecunq; fluentem. Dicendũ igitur, si aperit, eo id facere, quod acres humores mouet, ut ex Galeno colligitur lib. 6. Aphor. xlvij. nec esse hoc ei magis peculiare, quàm cæteris purgatorijs medicinis: imò forte id minus facit q̃ reliqua, quæ adstringendi uim purgatoriæ coniunctam non habent. Verum Mesue hoc sumpsit ab Auicen. Scio tamen quid pro utroq; dici possit: sed sat sit nunc locũ signasse. Electio: aliud est quod fit in Sucutri, & reliq.] Ait Diosc. in India plurimam generari, & in Asia, Arabia, maritimisq; quibusdam locis ac insulis, ut Andro. Galen. in Syria non bona, in Cœlesyria & Arabia melior, in India optima. In colore quoq;, ut sit coloris citrini.] Eligit Diosc. subflauam, resplendentem, non lapidosam aut arenosam. Et sapor eius declinans ad amaritudinem.] Galen. saporis esse dicit parum adstringentis, & multum amari. Quod pręter Galeni autoritatem, ipse quoq; sensus demonstrat. In substantia tenerum.] Facile humescere eam quæ bona sit, ait Diosc. Est autẽ complexionis calidæ in secundo.] Calidam in primo ordine extento, uel secũdo remisso, dicit Galen. Aperit orificia uenarum.] Cum scribat Diosc. quod arcet sputum sanguinis, negare uidetur quod ora uenarum aperiat. Et dicunt quidam quod lædit hepar.] Dixit hoc Auicen. cui parum in hac parte credendum est: sapore eius, & antiquis autoribus, contrarium potius attestantibus: nisi calidum uel siccum supra modum hepar intelligamus. Stomachi con-

Aloe hepar non ledit.

Maioris

fortatiuum.] Tantum in hoc ei tribuit Galen. ut nulli cedere medicamini dicat, maxime si lota fuerit. Et mixtum cum melle, est minoris solutionis.] Maioris potius, ut ratio, autoritas, & experientia contestantur. Vix pertransit hepar.] Si quantitate exuperet ad hepar usq; attingit, inquit Gal. non tamen totum corpus euacuat, nisi ualde multa detur, ait Paulus. Tria sunt in eo in quibus cadit correctio.] Adde ex Galeno, quod nocet temperaturæ uentriculi calidæ & siccæ, & ei quoq; siccæ, quæ cum frigiditate ad tabem ducit.

Aloe lota, stomachum mirè confortat.

Solutione educit colerã & flegma.] Próbe intellige: siquidem crassos humores, etiam qui sint in uentriculo, trahere ob imbecillitatem nequit, Galeno teste: sed bili & humiditatibus quæ uentriculus imbibit optime facit. Paul. Datur quibus caput graue est, lippientibus, siticulosis, imaginabũdis in somno, absq; febre horroribus, acres inflationes excernentibus, morsum in intestinis patientib. atq; uentriculi incendium. Et qui assiduat acceptionem eius diebus continuis, non uidebit in corpore suo ægritudinem, quæ non sit habilis sanari.] Ne quid dicam de iuuenibus interim, certe senes, si Galeno magis quàm huic uiro crediderint, non nisi magna urgente necessitate, Aloẽ utentur. Caue ergo dare Aloën in temporibus frigidis.] Cauenda mihi magis uidetur temporibus calidis, cum sit, ut tu scribis, calida & sicca in secundo ordine, & calidæ ac siccæ noceat temperaturæ, ut superius notatum est: nisi fortè quia bilem uacuat, quæ hyeme non abundat, ideo eo tempore danda non sit.

Aloe ob imbecillitatem crassos humores non purgat.

Senes non tute Aloe utuntur.

Cauenda aloe calidis temporibus.

De Myrobalanis.

Nomen, glandem unguentariam designat: res autem ipsę, ad pomorum potius genus spectant. Proprium de eis caput non scripsit Diosc. sed nec Galenus, licet inter remedia aliquãdo nominis meminerit. Quare sanè intelligendum, quod ab Auerroẽ dicitur, Galenum de ijs non scripsisse. Plin. quidem de Myrobalano loquens, rem (ut inferius explicabitur) ab ijs diuersam intellexit, & quæ ad genus palmæ referatur, sicuti & ea de qua Diosc. scripsit lib. 1. Bene igitur examinanda sunt, quæ de uiribus ab hoc homine scribuntur, quoniam nullum habuit quem sequeretur bonum ducem: præsertim cum Gal. lib. 8. de comp. med. secundũ loca Chrysobalanũ uim habere discutiendi scribat, quæ proculdubio calorẽ ostẽdit.

De Rheobarbaro.

Rhecoma de quo Pli. lib. 27. si recte legitur, & Rhauel rheon, de quo Dios. alia res est à uocato nunc Rheobarbaro, ut quadam nostra ad Leonicenũ epistola demonstratũ est. Ex speciebus Rhauet aliud est quod nascit̃ in India.] Cum dicat Dios. quod nascitur in locis supra Bosphorũ, & Plin. supra Pontũ, taceantq; Indiam, cognouisse Indicum non uidentur. Paul. in duabus ad Podagram compositis medicaminibus barbarici meminit. Et laudatur magis subnigrum.]

Rheobarbarũ uulgare aliud est quàm Rheocoma. Plin. & Diosc. Rha.

Similem Costo nigro facit. Plin. minorem tantum, & paulò russiorem. Diosc. Centaurio magno, sed minorem, nigro quidẽ colore, sed Crocum aliquo pacto, dum manditur, referente. Conuenerunt in permixtione eius aqueitas & terreitas.] Clarius Galenus, sic loquens ad uerbũ: Mixtæ est temperaturæ, habet enim quid terreum frigidum, quod ex adstringente eius sapore demonstratur: & caloris aliquid, quem ubi multum masticatum fuerit, acredine quadam ostendit: tenuis & aëreæ potestatis esse participem, laxitas & leuitas declarant. Et non prætermittatur cum eo spica.] Ego spicam hanc prætermitto, tum quod ea egere non uidetur, ob commixtas, ut diximus ex Galeni sententia, uires: tum quod uera Spica caremus, & ea qua utimur, horribilis ualde saporis est. Solutione educit. & reliqua.] Antiqui suo Rheo uim purgandi non adscribunt, sed nec Auic. Auerrois, Galenum & alios medicos taxans, qui adstringere scripserunt, purgare asseruit: quod experientia quoq; ipsa in utroq;, Pontico uidelicet & Indico attestatur. Decoctio etiam similiter resoluit in eo uirtutem.] Non intelligas, ut pleriq;, nõ esse propterea coquendũ; nam & ipse Mesue & alij, eius deco-

cto utiliter utuntur: sed in ipsa radice quæ decocta fuerit, uirtutem esse resolutam, & in eo liquore in quo fuerat decocta, remansisse. Et maior eius proprietas.]

Alias quoque uires suo adscribunt antiqui. Dios. enim ualere ait hepaticis, nephriticis, torminibus, lieni, pectoris & uesicæ uitijs, atque uentriculi dolori, imbecillitati, & inflationi. Ex parte substantiæ.] Adde ex Dios. quod inflammationes cum aqua illitum, dissoluit: & ex Plinio, quod uulnera, & mali moris ulcera sanat, epiphorasque & purulentas exscreationes, lassitudinem quoque & dolores: & ex Galeno, quod ualet asthmati, orthopnoeæ, coeliacis, ischiadicis, uteri morbis, & ferarum morsibus: & cum aceto illitũ, impetigines aufert ac peliomata. Et propriè eius drachma una, mumiæ grana duo, Rubiæ granum unum & mediũ.] Manifestus est hoc loco error: quam enim uim hac in re habere potest tam exigua mumiæ, & Rubiæ quantitas? Sed & Auicen. quem in multis est hic secutus, capite de Rubia, drachmam integram cum Rheobarbaro miscet: & similiter libro tertio, in cura Apostematis calidi hepatis. Potio eius infusi à drachmis .ij. ad drach. x.] Excellit nimis hæc quãtitas, nec possunt sine discrimine 10. drach. semel dari: ut cum malo suo, nobilis quidam Pannon. expertus fuit.

Pernitiosus Mesue in dando Rheobarbaro modus.

De Cassia fistula.

Cassia fistula Arabũ, alia est à Cassia fistula antiquorum.

De hac non scripserunt antiqui, sed fistularem illam uocauerunt, quã nũc Cassiã ligneã uulgus appellat: res tamen nobilis est hæc Mesue Cassia, & qua ad aluũ lenicdã, & sani & ægrotãtes, siue mane, siue parũ ante cibũ, tutò utũtur. Cõdiri cœpit & saccharo recens in eundem usum: in quem semina quoque efficacia sunt, longeque magis quàm intraneus liquor.

De Tamarindis.

Hos quoque numerat Auerrois inter medicinas, de quibus nõ est Galenus locutus. Si nomen sequaris, dactylos putabis. Tamar enĩ, barbaris dactylũ significat. Pli. cuiusdã palmæ meminit in Aegypto nascẽtis, quã uocari ait adipson, quasi arcere sitim diceres, uiridemque esse, & mali cotonei odore, nullo intus ligno, colligique antequam incipiat maturescere: & quod relinquitur, uocari phoenicobalanũ. Dios. ferè eadem lib. 1. Idẽ Plin. lib. 23. Palma, quæ fert myrobalanũ, probatissima in Aegypto, ossa nõ habet reliquarũ modo in balano. An uero Tamarindos hos intellexerint, cogitandũ lectori relinquo. Sicuti etiã, an Myrobalani, quarũ superius habita est mentio, ad palmulas pertineãt. Frigidæ cõplexionis in secũdo.] Auerrois, in tertio. Solutione educũt. & reliqua.] Dios. suas Myrobalanos acerbas dicit & adstringẽtes, ualereque diarrhoeæ, & muliebri fluxui. Et phoenicobalanũ magis adstringere recentẽ quàm siccã, sputeque sanguinis, intestinorũ difficultati, & stomachicis conferre. Quare si eandem rem, quã hoc loco Mesue intellexit, cõtrarias ei uires adscripsit.

De Manna.

Mannam Galeno cognitam fuisse.

Hanc quoque reposuit Auerrois inter medicinas à Galeno non scriptas: ego tamen mentionẽ eius habuisse arbitror lib. Alimentorũ 3. sub nomine mellis aërei uel roridi: de quo scribit plurimũ colligi in monte Libano, æstate media, nocte serena, uariasque uires à uarijs super quas cadit plantis acquirere: quæ ita quadrãt uocatæ nũc Mannæ, ut ambigi nõ possit, esse eandẽ rem. Est æqualis.] Auer. Calidã facit & humidã, in primo ordine. Galenus autem miscuit ipsam cũ Scammonea.] Melli quidem inuenio Galenum miscuisse Scammonium, Mannæ nequaquam. Educit choleram cum facilitate.] Auer. faciliorem dixit esse inter omnia, quæ purgandi uim habent.

De Aqua lactis.

Galenus dicit antiquos sero ad inferioris uentris subductionem usos: & Dios. ijs dari, quibus absque acredine uentris, excretionẽ uolumus prouocare. Est calidæ & siccæ complexionis in primo usque ad secũdum.] Galenus lib. 4. simp. med. cap. 16. dicit frigidam & humidam: alicuius tamẽ caloris participem esse, ait lib. 3. de alim. Mel uigorat eius operationem.] Galenus tantum mellis ad

dendum

dendum iubet, quantũ delectare poſſit, nõ uentriculum ſubuertere: quocꝫ magis ſubducere uentrẽ uolueris, plures ſales adijciẽdos, modo guſtui nõ ſint moleſti. Poſſe, ſolutione educit cholerã.] Iuuare dixit Dioſc. lepræ, elephantiaſi, epilepſiæ, & exanthematibus. Bubulũ uero ſerũ conferre ſcripſit orthopnœcis, id eſt his, qui nõ niſi erecti ſpirant. Doſis ab uncijs ſex, uſcꝫ ad lib. unã.] Dioſc. bibi heminis per interualla ſingulis, uſcꝫ ad quinas. Paul. Aegin. dari uiris iubet ſextar. ij. pueris unũ. Ex eo aũt Dioſc. loco, natus uideri poteſt modus, qui nunc in cõmuni uſu eſt, bibendi medicatas aquas, quæ balnearum dicuntur.

De Roſis.

Roſam nõ uideo à Grçcis, necꝫ ab Auer. inter purgatoria medicamina reponi, experientia tamen ipſa, collocari inter ea debere oſtendit. Cui etiã Dioſc. conſentire uidet̃, roſaceũ unguentũ uires habere dicens, ad ſoluendã aluum conducentes: quas uires nõ ab alia re habere poteſt, prætercꝫ à roſis. Cõponitur ex terreis partibus.] Gal. cõſtare dixit ex aqua, ea ſubſtãtia calida, cui qualitas adſtringens & amara coniuncta eſt. In abſciſione rubedinis nõ plus eſt roſa, ꝙ homo mortuus.] Hoc dictũ ualde mihi eſt ambiguũ: necꝫ enim ex rubore ſpeciẽ habet roſa: alioquin alba roſa, roſa nõ eſſet: colore etiã deperdito, ſeruari odorem adhuc uidemus, & adſtringendi uim. Vſum uero roſæ Plin. diuidit in folia, flores, & capita. Foliorũ partes candidæ, ungues uocant̃. In flore aliud ſemen, aliud capillus: in capite aliud caput, aliud calix. Florem luteum, illud intraneum intellige, quod magis reliquis partibus exiccare & adſtringere dicit Galenus. Dioſcorides, facere ad gingiuarum defluxus. Plinius dat in poſca ad mulierum fluctiones, maxime albas, & ſanguinis exſcreationes, & ad uentriculi dolores cum uino. Vinum in quo folia ſicca cocta ſint, laudat Dioſcorides in dolore capitis, oculorum, aurium, gingiuarum, pudendi, ani, uteri, ſi eo membra illa abluantur: nullam aũt roſæ partem, præter capita, præbet bibendã. Per albas non fit ſolutio aliqua.] Apertus hoc loco error deprehenditur: albæ enim de ſeni uocatæ, & uulgò apud nos Damaſcenæ, cum albiſſimæ ſint, cæteras in purgando excellunt. Succus uero eius.] Succũ nõ reponit Dioſ. ad alium, ꝙ ad oculorũ uſum.

De Violis.

Nec uiolã inuenio apud Græcos purgare: credi tamen poteſt, ſi magna quantitate ſumatur, uentrẽ lenire. Et ipſa quidem eſt narcotica.] Quomodo narcotica, ſi frigida eſt tantũ in primo ordine, ut tu ſuperius ſcripſiſti? Poſſe.] Folia uel per ſe, uel cum polenta, facere ad uentriculi exuſtiones, oculorũ inflammationes, & ſedis caſus, ſcribit Dioſc. quoſdamcꝫ aſſerere partem floris purpuream anginæ, & puerorum comitiali morbo conferre.

De abſinthio.

Dioſc. Plin. Gal. inter purgatoria medicamina numerauere. Sed illud ꝙd intendimus nunc, eſt abſinthium Romanũ.] Neſcio ubi ſomniauerint Arabes abſinthiũ hoc Romanũ. Dioſc. Plin. Gal. laudant Ponticũ, quod flore & folio minore ꝙ cętera, dicit Gal. 2. curat. meth. odorecꝫ nõ modo nõ inſuaui, uerũ aromatum quid præ ſe ferente. Tale ego in Pannonia & uidi, & guſtaui. Cappadocum etiã Dioſc. Romanũ ne nominarunt quidẽ. Siccũ in ſecundo.] In tertio dicit Gal. Succus nocet ſtomacho.] Adde ex Dioſc. quod dolorẽ facit capitis: & ex Pli. quod decoctũ eſt ſtomacho ſaluberrimum. Et ex eodẽ Dioſc. quod ualet ad inflationes, ſtomachicꝫ ac uentris dolores, ſi cum Seſeli bibat̃: & quod crapulæ reſiſtit, & menſes citat. Solutione educit cholerã.] Educit biliosa ſtomacho & uentri inhærentia, Dioſc. teſte. Et dixit Auenzoar, ſolutione etiã phlegma educit.] Hoc aperte negauit Gal. Et aquæ ſublimationis eius.] Si hæc aqua communi modo fuerit parata, exiguas certe uires habebit. Nos autẽ ſcimus, & alibi docuimus modũ eliciendi aquã, quæ odorẽ & saporẽ eius retinet, &

cum his, ut consentaneū rationi est, etiā alias uires. Potus infusionis.] Curat etiam inappetentiam atq; arquatum morbum, ut scribit Diosc. & thoracem purgat cum iride. Seminis drachmas sex dabant antiqui, cum marinæ aquæ sextario, purgationis gratia, secundum Plinium.

De Sticados.

Stœchas græce dicitur, nec inter purgantes medicinas ab ea gente cōputat: quód Auic. quoq; cōfirmauit. Stichados Arabicū.] Nō Arabicum, sed potius Gallicum: nam teste Dios. & Plin. in insula eiusdē nominis generatur, quæ Massiliæ opposita est. Et est planta foliorū subtiliū.] Nō foliorū subtilium, ait Diosc. sed leptocarphon, quasi dixeris tenuiū festucarum. Hermol. cirrulas interpretatur, longiorū foliorū, comāq; habere Thymi. Pli. hyssopi, & odoratā, eiusq; decoctum facere ad thoracis passiones, sicuti hyssopus: tenuare quoq; & abstergere. Plin. leuare pectoris dolores, menses ciere, & antidotis misceri. Galenus, uiscera omnia roborare, & uniuersi corporis habitum, atq; obstructiones aperire.

De Fumo terræ.

Capnion Græci uocāt, Latini fumariā. Lenire uentrē tradit Gal. experimento cuiusdam idiotæ, siccum subductionis gratia cū melicraio exhibentis. Dixerūt quidam quod est frigidū.] Auic. frigidū facit in primo ordine, & siccū in secundo. Gal. uidetur fecisse calidū, acri simul & amara dicēs participare qualitate, nec carere acerba: qui loquendi modus, uincere in eo caliditatem demōstrat. Et ducit choleram.] Diosc. & Gal. per urinam. Plin. absolute dixit, quod detrahit bilem. Cōfert etiā febribus.] Aëtius dari tutò ait etiam his qui febriunt. Prætermisit autem Mesue præcipuas eius uires, à quibus & nomē accepit, quod lachrymas scilicet instar fumi educit, uisum acuit, renasci euulsas palpebras prohibet, ut Diosc. Pli. Galenusq; testantur. Potio succi est ab uncia media ad duas.] Vix puto esse tam mollē uentrē, qui ea quantitate leniatur. Auic. usq; ad octo uncias præbet. Multos ego noui qui Auicennæ etiam modum longe excedunt.

De Eupatorio.

Non facile fuerit diuinare, quamnam herbā hoc loco pingat: uera enim Eupatoriū à Diosc. & Plin. descripta, tantū ab hac differt, quantū centaurij tenuis folia à canapinis. Calidum est in primo.] Obscurissimā esse eius caliditatem, scripsit Gal. & quod mundat absq; calefactione. Solutione educit choleram.] Neminē legi (quod meminerim) uel Græcum uel Arabem, purgandi uim huic herbæ adscribentem: imò de ea scripsit Diosc. cum uino potam ualere dysenterię.

De Epithymo.

Durioris Thymi florem, & Satureiæ similis, esse Epithymū scribit Diosc. habereq; capita tenuia, leuia, caudiculas ueluti capillos. Plin. postq; eadē ferè dixit quę Diosc. addit, Quidā aliter Epithymū tradunt sine radice nasci, tenui similitudine Pallioli, rubens. Videtur autē Epithymū hoc Mesue, ad secundum Plinij referri: sicuti & id quod in usu nūc est, & uel ex Apulia, uel ex orientalibus locis affert. Est simile cuscutę.] Res nota est sub hoc nomine cuscutę, nec alia re à uocato Epithymo uidet differre, nisi quod passim cū lino nascitur, illudq; quasi strangulat: atq; hoc argumento aliud nomen inuenit, ut podagra uidelicet lini dicatur. Alail & Halasce.] Thymbrā, & Thymū intellige. Eius aliud est Cretense, aliud est Syriū.] In Cappadocia & Pamphilia plurimū generari scribit Diosc. Et dixit Gal. est calidū in tertio.] Adde & siccū, & simile Thymo uirtute, sed in omni re fortius. Et generat æstuationē.] Stomacho minus utile dixit Plin. & uomitiones mouere. Aqua uero mellis cū pauco sale. Diosc. & Plin. cū melle & sale, & pauco aceto. Et quidam dicunt.] Si legisses Diosc. scires ipsum scripsisse, quod cū melle potum purgat per inferiora bilem nigrā, & pituitam. Et dixit

Paul.]

Paul.] Optimũ esse ait Paul. in euacuanda melancholia: nec uideo quo pacto posset esse magna medicina in morbis qui à Mesue ipso enumerantur, nisi atram bilem exustam, quæ proprie melancholia dicitur, expurgaret. Dosis potio eius usq; ad uiginti. & reliq.] Nimis creuit hæc dosis: siquidem Dioscorides quatuor, Paulus quinque, Plinius sex, ad summũ cõcedunt.

De Hyssopo quod uocatur Asce.

Dicunt quidã q̃d sit hyssopus hortensis: dicũt alij esse unam ex speciebus Origani.] Nomen ipsum modusq; loquẽdi, ostendũt ignorasse Mes. de qua re scriberet. Tu aũt scias uoluisse eum loqui de thymo, re nõ obscura: utpote quã dicit Dios. ab oĩbus cognosci. Sicut nodus foliorũ.] Intellige ex Diosc. thymi capitula. Et eius flos est sicut calamẽti.] Nõ hoc Diosc. ex quo reliqua iste sumpsisse uidet̃. Plin. duo genera facit, candidũ, radice lignosa, quod & pręfertur: alterũ nigrius, florisq; nigri. Semẽ deprehẽdi nõ posse, sed flore sato enasci. Et dixit Dioscor. quod est in principio tertij.] Cũ Diosc. nunq̃ meminerit graduũ, liquet hũc uirũ Diosc. uerũ nõ habuisse, sed neq; Gal. & Paulũ bene legisse: hi enim fuere, qui calidũ & siccũ in tertio ordine posuere. Valet ad ęgritudines cerebri.] Valet comitialibus secundũ Plin. uisus obscuritati secundũ Diosc. discutit œdemata, dissoluit coagulatũ sanguinẽ, tollit uerrucas, & cũ uino ac polenta iuuat coxendice laborantes.

De Hyssopo montano.

De uulgari hoc capite Hyssopo loquitur. Electio.] Diosc. pręfert Ciliciam. Hipp. & Plin. in Tauro mõte natã, & post eam Pamphileã & Smyrneã. Calida & sicca in secũdo.] Galen. in tertio. Solutione educit phlegma.] Cũ oxymelite & sale trahit pituitas, inquit Plin. crassos humores Diosc. qui edi etiã ait cũ ficis ad aluũ subducẽdã, fortiusq; purgare mixto cardamomo, aut Iride, aut Erysimo: aliqui tamen pro cardamomo legunt cardamũ. Et tussi.] Cũ ficis, aqua, melle, & ruta, peripneumonicis: asthmati, tussi antiquę, catarrho, si cum melle lingatur, ait Diosc. esseq; optimũ gargarisma anginę cũ ficis. Cum uino resoluit apostemata dura.] Phlegmones, ait Diosc. Dosis usq; ad drach. x.] Manipulũ integrum Plin. Ego maiorem longe quantitatem posse tutò dari arbitror.

De Prunis.

Coccimelia uocant Græci, uel κοκκυμῆλα. Damascena & Armena.] Damascena iampridẽ inquit Plin. in Italia nascuntur, grandiore ligno, & exiliore carne, nec unquã in rugas siccata, quãdo soles sui desunt. Galen. magis adstringentia ait esse Damascena, Hbierica dulciora: miratur tamẽ Diosc. dixisse Damascena sicca uentrem sistere: optima uero esse inter eadẽ quæ sint mediocriter adstringentia, magna ac laxa. Dulcia sunt inter caliditatẽ & frigiditatẽ.] Mediocriter humectant, & infrigidant, ait Galenus. Decocta in melicrato plus mellis habente, uentrem molliunt, magisq; si melicraton superbibatur, dehinc uinum dulce, & prandiũ differatur. Adstringunt syluestria, pariterq; domesticorũ folia. Gummi lapidem frangit.

De Psyllio.

Græci psyllium. Latini à gręci nominis significato non recedentes, pulicarem herbam uocant: nec per os nisi raro, aut hi aut illi præbent: quoniam inter uenena numerant, sed exterius tantum ad molliendum, adstringendum, & infrigidandum adhibent. Substantia autem eius interior medullaris, calida est & sicca in quarto gradu: & est de genere ueneni.] Venenũ esse Psylliũ dicunt Græci, nõ medullæ ratione, quæ sit, ut iste scripsit, in quarto ordine calida, sed ex frigore potius, quod in tota ostendit substantia. Secutus autem est Mesuas in hac re, sicut in alijs multis, Auic. libro 2. cap. primo. Damocrates porrò, autore Gal. libro 2. de Antid. iubet plurimũ conteri in cõpositione cuiusdam antidoti.] Est frigidum & humidum in tertio excessu.] Gal. frigidũ in secundo, mediũ in alia scribit con

trarietate, nec alicui, ut diximus, eius parti calorem attribuit. Quod ex eo conquaſſatũ eſt, cum aqua frigida ſolutione educit choleram.] Hoc ſic in aqua tuſo, Dioſ. utitur ad infrigidandũ. Et conquaſſatum cum aceto confert apoſtematibus calidis.] Cum roſaceo aceto uel aqua, ualere articulorũ doloribus, tumoribus poſt aures, panis, ramicibus, umbilico procidẽti, & eryſipelati, ſcripſit Dioſc. Et dixit Dioſc. quod eſt in ſecundo: & uerius: inquit enim Hipp. in Epidemijs, nõ eleuat̃ res frigida, iuncta cũ humiditate ultra ſecundũ gradũ.] Quomodo hæc dixerunt Dioſc. & Hippoc. qui gradus uel ordines in medicinis non agnouerũt? Paul. frigidum in ſecundo, mediũ inter humectantia dixit & ſiccãtia, quẽadmodũ & Gal.

De Capillis Veneris.

Adianton à Grçcis dicit̃, quia ut Theophraſtus, & poſt eum Pli. ſcripſit, aquas reſpuit perfuſum merſumq;. Dicit̃ Callitrichon uel Polytrichõ, ab effectu (ut ait Pli.) quia capillos tingit & pulchros reddit. Theophr. & recẽtiores duo eius genera faciũt, albũ & nigrũ. Sunt autẽ cõpoſiti ex partibus aqueis & terreis & ſubtilibus mediocriter, à quibus ineſt eis ſtypticitas, & ex partibus ſubtilibus calidis ualde.] Niſi aduerbiũ ualde, iunxeris uoci ſubtilibus, error erit in hoc loco manifeſtus, etiã ipſomet Meſ. teſte, qui ex Gal. ſentẽtia uix excedere eos tẽperamentũ dixit. Sed forte melius eſt addere negationem, & legere, nõ ualde. Et ſolutiui uentris.] Autoritas, ratio, experimentũ, falſum eſſe hoc cõprobant: ſiccat enim adianton, attenuat, diſcutit, inquiunt Gal. & Paulus. Auer. ait Gal. dixiſſe, quod aluum adſtringit: nouos medicos, q̃d purgat. Dioſc. ipſe aperte dixit, quod aluũ ſiſtit. Mundificat pectus.] Per ſcreatũ dixit Gal. Et abſcindit furfures.] Dioſc. addit & achores cum lixiuio. Frangit lapidẽ.] Prçcipue nigrum, inquit Plin. eaq; de cauſa dici ſaxifragum. Et delẽt cum oleo chamæmelino ſcrofulas.] Nõ addit Dioſc. oleum: ſed dixit abſolute, quod ſtrumas diſcutit: quod etiã pariter ſcripſit Galen. Abſcindunt ſanguinẽ.] Sanguinis ſcreatum ait Dioſc. Et confortant ſtomachum.] Dioſcorides, poti cum uino.

De Aſaro.

Aſaron ideo uocatum uidetur, quia in coronas nõ adderetur. Dioſc. herbã coronariã dicit, errore ut credo ſcioli cuiuſpiam librarij, Bacchare Aſaro miſcentis, quod nunc etiã uulgus facit. Sicut folia Hederæ.] Adde, ſed minora & rotundiora, ex Dioſc. Sicut flores Hyoſcyami.] Sicut Cytini, nõ ſicut flores, ait Dioſcor. in medio foliorũ apud radicẽ purpurei, odorati: ſemẽ in floribus acinoſum: coliculi angulati, ſubaſperi: radices multæ, geniculatæ, tenues, obliquæ, gramini ſimiles, multo tamen tenuiores, odore cinnamum referentes. Electio.] Optimũ naſci ait Pli. in Ponto, proximũ in Phrygia, tertiũ in Illyrico. Gal. ſolam radicẽ utilẽ eſſe dicit. Cõplexio.] Dioſc. ut ſæpe dixi, gradus in medicinis non diſtinxit. Gal. huic medicinæ non adſcribit. Sed cum dicat eaſdem Acoro uires habere, ſed fortiores, quã poſuit calidã & ſiccã in tertio ordine: ſequitur hanc quoq; uel ſaltem in tertio ordine collocandã. Quidã infundũt ex eo aliquid in muſtũ.] Dioſc. miſcet uncias tres in heminis muſti duodecim, & dat ad lotiũ, intercutẽ, coxendicẽ & icterũ. Poſſe, eſt ex rebus faciẽtibus uomitũ.] Crateyas, Dioſ. & Pli. purgare aiũt eius radices, ellebori albi inſtar. Multas quoq; alias uires ei adſcribunt. Doſis eius uſq; ad drachmas quatuor.] Dioſc. dat pondus drach. ſeptem.

De Iure.

Gallorũ ius, uentrẽ laxat, gallinarũ adſtringit, ait Gal. ἐπικεραστικῆς δυνάμεως. Marcellus tamen in Dioſc. aliter interpretat̃. Decoquat̃ in aqua ſufficienti.] In ſextarijs xx. ut Dioſc. uel tribus congijs, ut Plin. & reducat̃ ad tres cotylas.

Miſcet̃ decoctioni eius Turbit.] Quidã (dicit Dioſ.) Braſſicã marinã coquũt, aut Mercurialem, aut Carthamum, aut Polypodiũ, educitq; humores craſſos, crudos,

trudos, tenaces, nigros, & ualet febribus antiquis. Plin. præclare medetur uenenis serpentũ, torpentibus membris, tremulisq́; capitis dolorib. epiphoris, inflammationib. fastidijs, incipienti tenasmo, iocinori, renib. uesicæ, cruditati, suspirijs.

De Volubili.

Inuenio apud Diosc. Galenũ, Paulum, cap. de Helxine, quæ uidetur prima species hic posita, apud nos frequens, sicuti & secũda. Tertia, ut puto, est Clematides. Quartã speciem uidetur Plin. lib. 21. cap. 15. uocare Lupũ. Legitur Lupi huius uel Lupuli nomen, tertio lib. de locis affectis: qui liber uulgo de interioribus inscribitur. Sed litera corrupta est, pro bato uel Rubo, Lupulũ habẽs: sicuti & lib. 4. Therapeutices, ut nouæ eius libri interpretationes manifestãt. Græcorũ uulgus bryon nũc uocat, nostri Luuerticiũ, quasi lupũ uerticiũ. Cõplexio & proprietas.] Nõ id dixit Diosc. quod hic ei adscribit, sed de triplici scripsit Smilace, leni uidelicet, aspera, & hortulana. Item de duplici Clematide, & Scammonio, quæ omnia ab hac se circũuoluendi proximis rebus proprietate, dici Conuoluoli, uel uolubiles possunt. Helxinen potã, uim habere uentris purgatiuã, tradit idem Dioscor.

Volubilis species quatuor.

Galeni locus lib. de interioribus castigatur.

Lupulus est æqualis.] Vires florũ quas in Ceruisia ostendũt, satis calidos & siccos attestãtur: quibus rebus grauitas etiã odoris cõsentit. Videant igitur me dici, qui Lupulos tantopere cõmendant, cui fundamento innitantur.

Lupuli flores calidi.

De Scammonio.

Scammonia proprie dicitur ipsa planta, Scãmoniũ succus, utrũq; tamen Scammoniũ quãdoq; uocatur: & quia cæteris præstat id quod in Colophone gignitur, ideo & Colophoniũ nominatur. Cuius folia sunt ad modũ sagittæ alatæ.] Helxinæ similia inquit Diosc. uel Hederæ molliora, trianguli figura, flores albi, rotundi, cõcaui forma calathi. Primus est cũ manifestatur radix.] Clarius Diosc. resecatur caput à radice, radixq́; ipsa ita fit concaua, ut succũ colligere confluentem possit: quidam terrã circũfodiunt, nucisq́; iuglandis folijs obtecta fouea, succũ effundunt. hunc aũt secundum modũ, prætermisit Mesue. Electio melior est Antiochena.] Id quod ex Mysia Asiæ præponit Diosc. Colophonium Plin. & post ipsum Prienense. Quæ uero fit in partibus nostris, & Corasceni, est mala.] Syriacũ & Iudaicũ pessimũ esse, dicit Diosc. densum existens et graue. Clara sicut Gummi.] Diosc. & Plin. Taurino glutini q̃ simillimũ, splendens, nitidũ, decorum, rarum, fungosum, tenuissimis fistulis, spongiosum. Sit pondere leuis.] Plin. q̃ leuissimum. Tenera.] Citò liquescens ait Plin. Boni odoris proprij.] Virus redolens, inquit Plin. Si tangitur cõfractũ eius aqua uel saliua.] Plin. lingua: & cũ diluitur, albescens. Diosc. huic indicio docet nõ fidendum, quoniã mixto Tithymalli succo, idem fit: sed attendendum alijs indicijs, & ne linguam deurat. Quinq; sunt ei familiaria, quæ in corporibus imprimunt magnitudinem nocumentorũ.] Nocere stomacho plus q̃ omnia purgatoria medicamina, dixit Paul. misceturq́; ei Sal aut Piper, aut Zingiber, aut rem aliam, quæ sit bona stomacho: format etiã inde catapotia cũ melle. Inquit Galen. miscui cũ sexcuplo ipsius Mannæ.] Nescio ubi hoc dixerit Galen. illud aũt scio, quod Manna apud eum Thuris tenuiorem puluisculum significat, nõ rem Saccharo nostro dulcore & colore similem, quæ nunc passim Manna uocatur, & à Mesue intelligitur. In eius contritione nõ nimiũ insistatur.] Contrarium nõnulli sentiunt: quod uerius esse, alio loco est demonstratũ. Solutione educit cholerã.] Diosc. addit & phlegma. Paul. purgat ut Elleborus, & magis bilem. Vitet eius acceptionẽ, qui calidæ & siccæ cõplexionis est.] Docet Paul. dãdũ his qui boni sunt stomachi, febre carẽt. Dosis à quinq; granis ad duodecim.] Diosc. dare drachmã integrã nõ ueretur: sufficere tamẽ ad soluendã aluũ dicit duos obolos. Si uero placeat abũdãtius purgari, tribus obolis addi debere duos Ellebori obolos, et Aloẽs drachmã. Paul. dat obolos quatuor. Ego licet nunq; sim ausus tãtũ dare, duodecim tamẽ grana trãscẽdere

Manna apud Galenũ quid.

Tuto tradi Scãmonij plus quàm duodecim grana.

non ſum ueritus, ſcicꝗ quoſdam ſcrupulum integrum hauſiſſe ſine noxa.

De Turbit.

Difficile eſt diuinare, quam rem hoc loco pingere uoluerit: non enim deſcribit Turbit Serapionis, ſeu, quod idem eſt, Dioſc. tripolium: non radicem Pityuſæ, quæ à Dioſc. uocatur Turpet: ſiquidem folio hæc Pini, illud Iſatidis, non ferulæ conſtat. Sed nec eam qua nunc utuntur medici, quoniã (ut audio) folio eſt Myrti, quali à Dioſc. ſecunda Tithymalli ſpecies eſt, quam uocant fœminam. Fatendum igitur errorem eſſe in nomine ferulæ, cum nulla res Turbit uocata, ferulæ ſimilis extet. Calidum eſt in tertio.] Si eſt radix alicuius ſpeciei Tithymalli, ſuccus eius erit in quarto ordine calidus, radix paulò minus ex Gal. ſententia. Auic. radices calidas eſſe dicit in ſecundo, uſꝗ ad tertiũ. Si eſt Turbit Serap. & ut ſequẽs eſt Tripoliũ Dioſ. & Gal. erit tertij ordinis. Vires quidem, quas huic ſuo Turbit Meſ. adſcribit, manifeſte oſtendũt eum intellexiſſe de uocato ab Auic. & Serap. Turbit: licet neuter ipſorũ cognouiſſe herbã eius uideatur, alioqui non erant miraculũ tacituri, quod recitat Dioſ. & ex eius ſententia Serapion, flores uidelicet ter in uno die colorẽ mutare. Erunt igitur tres uel forte quatuor res, nomen Turbit ſuſcipientes, radix uidelicet Tripolij, de qua tractat Serap. ſub Turbit nomine: radix Pityuſæ, quam lib. 4. Dioſc. dixit appellari Turbet: radix Tithymalli fœminæ Myrtites uocatæ, qua nunc paſſim ſub Turbit nomine utuntur medici: & quartũ demum, niſi penitus ſomnium eſt, quod folio ferulæ conſtare dixit Meſue. Aperiant igitur oculos medici eo uſuri. Et declinat à proprietatibus bonis quæ ſunt ſeptem.] Hæc à Serap. capite de Turbit. Rectificatores in primis abradi iuſſerunt] Et hoc à Serapione.

Flores Turbit ter in uno die colorẽ mutant

De Agarico.

Glandiferæ arbores, inquit Plin. maxime Agaricum ferunt: eſt autem fungus candidus, odoratus, nocte relucẽs. Gal. radicem uocat, & Premno dicit innaſci, hoc eſt Ilici. Dioſc. aliquos putaſſe radicem, alios fungorum modo in truncis arborum naſci, & eſſe Laſerpitio ſimilem. Maſculus eſt malus, & ille proprie qui eſt longus.] Marem rotundum ait Dioſc. & undequaꝗ ſibi coalitum.

Et habens in confractis ſuis fila neruorum.] Fœminam dicit Dioſc. curſu uenarum recto conſtare, mariꝗ præferendam. Et ut appareat dulcis in primo guſtu.] Non hoc peculiariter adſcribit Dioſ. bono, ſed mari pariter & fœminæ facit commune. Gal. amaritudini in tempore ſuccedere, apparentiam quandam acredinis dicit, & modicè ſtypſeos. Paul. eligendum albiſſimum, quod facillime frangatur, nec ſit ualde lignoſum, aut perforatum. Eſt calidum in primo.] Auerrois dixit Gal. in nullum ordinem redegiſſe: ei autem uideri calidum in primo, ſiccum in fine ſecundi. Et eſt compoſitus ex ſubſtantia aërea.] Adde ex Gal. & terreſtri, quæ à calore attenuata eſt, minimum aquoſæ particeps.

Et ipſe quidem eſt ſubtiliatiuus.] Diſcutit, craſſos humores diuidit, obſtructiones uiſcerum repurgat, inquit Gal. Inquit Dioſc.] Nõ leguntur hęc apud Dioſc. ſed Paulus Aegineta ſimilem habere uim ait Colocynthidi, tarde tamen agentem, nec ualde uentriculo moleſtam. Et Galen. dixit, fiant trochiſci.] Nec hoc legi apud Gal. Et educit materias ex iuncturis.] Dioſc. dat in coxendicis & aliorum artuum doloribus cum oxymelite. Ad omnes dolores intrinſecos.] Ad omnes internos affectus, ait Dioſcorides. Vlceribus pulmonis.] Phthiſicis cum defruto, ait Dioſcor. Et ſanat dolores ſtomachi.] Per ſeipſum, ſi edatur, inquit Dioſcor. ualereꝗ etiam torminibus, cruditati, & acido ructui. Mundificat matricem.] Confert præfocationi uteri, eodem Dioſcor. teſte: inflationi quoꝗ, fracturis, caſibus, dyſenteriæ, & ſanguinis exſcreatui: ualet & ferarum morſibus qui infrigidando ſunt, ſiue potum, ſiue exterius appoſitum, ſecundum Galeni ſententiam. Doſis eius contriti potio eſt à drach. una uſꝗ ad duas.] Dioſcor. obolorum duorum

Doſis Agarici

rum

tum pondere dat ad rupta, conuulsa, tormina, & cruditates, drachmæ pondere hepaticis, asthmaticis, dysenteriæ, tres obolos sanguinis exscreatui & comitialibus, ad aluũ purgãdã unicã, uel duas drachmas. Paul. drach. duas dat cum melicrato.

De Colocynthida.

Colocynthis græce, latine agrestis Cucurbita dicitur. Eius folia sunt ampla, pilosa.] Ramulos & folia ait Dioscor. per terram sterni, esseq́; satiuo Cucumeri similia, quibusdam diuisuris scissa. Verum quæ non est completa, mala est. & reliqua.] Si hæc uera sunt, nunq̃ erit tutus Colocynthidis usus: nõ eñ scire possumus, quo solo genita, an in unica plãta unica, uel in una regione unica planta. Et propric dum iam citrinescit.] Colligendam docet Diosc. cum in pallidiorem colorem mutari occeperit. Est calidæ complexionis & siccæ in tertio.] Amaram dicit Gal. non posse tamen id efficere, quod alia faciunt amara, dum bibitur, ob uehementem purgandi uim. Ex quibus uerbis monstrat, non ita calidam putasse, ut Mesue: licet sub quo ordine calida esset, non expresserit. Modus rectificandi eius, secundum quod narrauit filius Serapionis. & reliqua.] Non hoc præcipit Serapion, sed Paulus, drachmam unam in duobus melicrati cyathis coquens cum Ruta. Et dixit filius Serap. oportet ut perueniatur ad ultimum pulUerizationis.] Non hoc dixit Serapion, sed contrarium, non esse uidelicet multum terendam. Paulus autem & Auicen. quem est Mesue secutus, plurimum teri iubent: quoniam (ut inquit Paulus) asperæ eius partes interioribus hærentes, ulcera faciunt quibus nerui compatiuntur. Solutione educit phlegma.] Bilem etiam & strigmenta, dicit Diosc. Et dixit Dioscor. non efficit operationem in materijs quæ sunt in uenis. & reliqua.] Non hæc Dioscorides, sed Paulus, cuius hæc sunt uerba: Interiora Colocyntbidis uacuant præcipue bilem, & mucos, non à sanguine ut Elleborus & Scammonium, sed à neruis & neruosis membris. Sicut est dolor capitis antiquus.] Paul. danda his quibus caput est læsum, aut interior uel exterior eius membrana: illam piam matrem, hanc circumossalem uocant: ut uertiginosis, hemicranicis, comitialib. attonitis, cynico spasmo, asthmaticis, & nõ nisi recta ceruice spirantibus. Descensui aquæ ad oculũ.] Paulus, diuturnis oculorũ fluctionibus. Ad antiquam tussim.] Docet Plin. aquam mulsam in ea coqui ad dimidias, & sic tussientibus infundi obolis quatuor. Multæ eius uires sunt prætermissæ, ut quod secundum Paul. ualet his, qui circa renes & uesicam patiuntur. Iuxta Plin. in morbo regio utiliter semina insumuntur, & protinus aqua mulsa: & quod cum oleo si infricetur, spinæ, lumborum, & coxarum dolores sanat: & succus eius uiridis perfricatus, iuuat coxendice laborantes, autoribus Diosc. atq; Galen. & quod utiliter clystere pilæ eius inijciuntur, coxendici, paralysi, & uitijs coli, ut testatur Dioscorides. Dosis decem ceratia.] Paulus drachmam integram dare non ueretur: quæ secundum eum pendit ceratia xviij.

Male affert Mesue Serapionem.

Colocynthis quatenus terenda.

Male adducit Dios. Mesue

Pia mater, Circumossalis.

Colocyntbidis facultates à Mesue prætermissæ.

Drachma ceratia decem & octo pendit apud Paulum.

De Polypodio.

Polypodium nostri Filiculam uocant, inquit Plinius, similis est filici. Est radix.] Adde ex Diosc. pilosa, cirrhos polyporum modo habens. Ortus eius super arbores.] Diosc. in arborum truncis, præcipue roborum. Et super lapides.] Adde ex Diosc. muscosos. Et proprie quod est grossum.] Minimi digiti crassitudine, Diosc. & Plinius. Et cuius confractum est coloris fistici.] Coloris herbacei Plin. & Diosc. Et in quo est ex aromaticitate aliquid, & in cuius sapore est dulcedo cum stypticitate, relinquens in gustu &c.] Obscure, nec cõformiter bonis autoribus. Diosc. enim sapore dicit in acerbo subdulci. Gal. dulcem simul & austeram habere qualitatem dominantem. Dixit Diosc. calidum est in tertio.] Diosc. nunquam. Gal. in hoc nõ meminit graduum, sed cum exiccare dicat absq; morsu, nec aliam qualitatẽ præ se ferre, quàm dulcem & acerbam, non est tam calidum putandum: & propterea magis creden

Polypodiū nec extenuat corpora, nec nauseam inducit.

dum Auerroi, quasi temperatum dicenti, quàm Auicennæ, qui dixit calidum in secundo, nedum his qui in tertio ordine statuerunt. Est ex maxime extenuantibus & siccantibus corpora, & facit subuersionē & nauseam.] Nescio quo pacto maxime possit corpora extenuare, cū leuiter purget, nec excellēti aliqua (ut dictum est) polleat qualitate. Scio autem quod per se exhibitum, nec subuersionem, nec nauseam facit. Et propterea in hac etiam parte, magis credo Auerroi dicenti, quod est secura medicina, & melior Epithymo, quàm uel huic uiro, uel etiam Plin. stomachum offendi ab eo asserentibus. Inquit Hamec, coquitur cum iure gallorum & gallinarum.] Coquit Dioscorides cum gallinaceo, uel pisce, uel Beta, uel Malua, uel aridum inspergit in aquam mulsam. Plin. Exprimitur, inquit, succus aqua madefacti, & ipsum concisum inspergitur oleri & Betæ, uel Maluæ & salsamento, uel cum pulticula coquitur. Solutione educit choleram nigram.] Diosc. & Plin. bilem absolute, & pituitam. Paulus radicem contritam cum melicrato, idem dicit agere Colocynthidi. Dosis usque ad aureos quatuor.] Exhibui ego sæpe unciam integram, parumque, & id quidem sine molestia, eduxit.

De Scilla.

Scillarum, inquit Plin. alba est quæ masculus, fœminæ nigræ: tertium genus est cibis gratum, Epimenidum uocatur, angustius folio, ac minus asperum. Pancratium etiam inter Scillas numerat Diosc. & pusillam Scillam uocari dicit, easdemque uires alteri habere, sed imbecilliores. Scillę, sicut dicit Gal. duplex est iuuamentum: solutione enim educit materias, & præparat ad soluendum.] Non memini me uspiam hæc legisse apud Galenum. Sola, (sicut dicitur) est uenenosa.] Si hoc uerū est, nemo Scilla tutò utetur, nisi qui præsens fuerit dum effoderetur. Et adhuc melior est, quæ saporem, & reliqua.] Adde his ex Plin. quæ candidissima fuerit, eam esse utilissimam. Calida est in tertio.] Gal. uirtutis dicit esse satis incidentis, non tamen uehementer calidæ, sed in secundo ordine: quod etiam confirmauit Auer. Vlcerat, urit.] Nimis hoc est: satis erat acrem dixisse: uehemētius enim calida sint necesse est, quæ urēdi uim habent. Assatio acquirit ei facilitatem in soluendo.] Multi usus fieri per assationem, ait Diosc. & Galeno teste, elixatio & assatio eius uehementiam reprimunt; docetque Gal. pro puero epileptico, quomodo in diebus canicularib. optime eius succus eliciatur. Et quandoque admiscetur ei post assationem tantundem farinę Orobi.] Sic parantur artisci uocati Scilletici Theriacen ingredientes. Paulus tamen non æqualiter, sed media parte farinam Orobi miscet. Gal. ex Andromachi sententia, sesquialterā uult esse Scillam farinæ, & Orobos albos.

Scilletici artisci in Theriaca

Posse, Solutione educit humores grossos & uiscosos.] Datur tosta cum sale, ita ut uni parti octo salis adiiciantur, cochlearis unius uel duorum mensura, ad aluum leniendam, ex Diosc. sententia. Est medicina bona pulmoni et pectori.] Antiquæ tussi, utilem scribit Diosc. tribus obolis sumptam in eclegmate, & etiam asthmaticis. Eodem pondere etiam ualet ad urinam ciendam, ad morbum regium, ad aquam intercutem, ad stomachicos, & quibus innatet cibus.

De Hermodactylis.

Vt notissima radix nunc ea est, quam officinæ Hermodactylum uocāt: ita ignotum obscurumque est, quo nomine sit apud antiquos uocitata, & quam rem uoluerint ipsi Hermodactyli uoce significare. Paul. siquidem breue caput de Hermodactylo, his ferè uerbis scribit: Radix, atque eius decoctū purgandi uim habet: datur peculiariter arthriticis in ipsis fluctiotib. stomacho aūt est satis mala. Serapion uero sub Hermodactyli uoce, uno & eodem capite, Colchicon & Ephemeron Dioscoridis, necnon Pauli Hermodactylum comprehendit. Auicenna Serapionem in uirtutibus secutus, in historia maxime lapsus est, aperiri eam dicens, cum aperiuntur flores: scribente Diosc. & Serap. ex eius sententia, exitu autumni, post

florem,

florem, ſciſſo bulbo, folia erumpere. Serap. & Auic. ueluti ſuos duces ſecutus Meſue, alium longum, alium rotundũ eſſe Hermodactylum ſcripſit, ſeq; de rotundo, quaſi meliore, ſermonem habiturum: aperte Galeno repugnans, qui dé Ephemero ſcribens, non de eo quod Colchicon alio nomine dicitur, uenenũq; eſt, & radicem habet rotundam, ſcripturũ ſe dicit: ſed de eo quod Iris ſylueſtris uocatur, foliaq; & caulem habet lilio ſimilia, radicem longam, nõ rotundam: imitatus Dioſc. qui cum de Colchico tanquam de ueneno ſcripſiſſet, de Ephemero ſcribit, quod radicem habet unã digitali craſſitudine, & longam. Sed & Plin. lib. xxv. Ephemerũ eodem ferè quo Dioſ. modo deſcribens, inter medicinas enumerat: & ſimiliter lib. xxvi. in uigeſimo autẽ octauo, Colchicon inter uenena repoſnit. Nõ uſqueadeo tamen nominibus fidendũ, ut Cholchici nomine uenenũ, nomine Ephemeri rem bonam ſemper intelligamus: nam apud Nicandrũ in alexipharmacis, & pleroſq; antiquos, Ephemeri tanquã ueneni fit mentio: & Galen. utrunq;, Ephemeron uidelicet & Colchicon, eodẽ nomine Ephemerũ uocauit. Noſtrũ hoc, quod Hermodactylum uocamus, notas habet eius Colchici quod inter uenena numeratur. Ephemerũ me nunquã in Italia uidiſſe memini: in Pannonia (ni fallor) frequẽs eſt: cuius ego folijs deceptus, Satyrion, donec effoſſa radice differentiam cognoſcerem, ſemper exiſtimaui. Hęc ſi uera ſunt, patet non tutum eſſe Hermodactyli huius noſtri uſum: niſi fortè dicamus, eum tantũ eſſe uenenũ, qui in Colcho natus eſt. Securius tamen eſt ab eo penitus abſtinere, præſertim quia nõ eſt ea radix, quæ ab antiquis in articularibus morbis tantopere cõmendatur: ſiquidem Paul. ſeorſum de ea ſub Hermodactyli nomine ſcribit, cum de utroq; Ephemero propria ſcribat capita. Idem feciſſe Gale. præter hoc, quod ferè Paul. nihil de ſimplici aliquo medicamento ſcribit, quod ab eo nõ acceperit, teſtimonio etiam Serapionis probatur, uerba eius recitantis. In communibus tamen Galeni exemplaribus græcis latinis ue, Caput de Hermodactylis nõ legit.

Non tutus Hermodactyli uſus

Et dixit Alex.] Paulus ſatis malum ſtomacho eſſe dicit. Solutione educit phlegma groſſum.] Paulus decoctũ eius eſſe ait potentiæ purgatiuæ.

Et eſt medicina artheticæ magna.] Paulus dari proprie dixit arthriticis, in ipſis fluctionibus.

De Ireos.

Cuius duæ ſunt ſpecies.] Variare in Iride flores ſcribit Dioſcorides. alios enim candidos, alios pallidos, alios luteos, alios purpureos, alios cyaneos eſſe. Non tamen ex hiſce florum coloribus ſpecies eius diſtinguit, ſed potius ex radicis colore, quem in Illyrica dicit eſſe ſubruffum, qualem quandoq; ex Illyrio delatum uidimus: in Libyca candidum, qualis eſt quæ paſsim inuenitur. Et ex his eſt melior.] Secundũ Dioſc. optima eſt Illyrica Macedonicaq;: & in his optima, cuius radix denſa, ſubmutila, frangi cõtumax, ſubruffa, ualde odorata, ſternutamenta mouens dum perfringit. Et cuius ſapor eſt acutus.] Dioſc. guſtu amara. Et melius tempus collectionis eſt uer.] Apertus eſt hoc loco error: incipiente em̃ foliorũ defluuio, colligẽdas radices docet Dioſc. Et eſt abſterſiuus.] Dioſc. attenuare dicit. Paulus tenuiũ eſſe partium, tergere, & concoquere. Ad ſplenem.] Dioſc. pota cũ aceto. Et confert dolori capitis.] Dioſc. cum aceto & roſaceo. Et fit ex ſucco ipſius & farina fabarũ.] Dioſc. cum Elleboro albo, & mellis duabus partibus. Doſis à drachmis duabus uſq; ad ſex.] Dioſc. dat drachmas ſeptem cum aqua mulſa. Paulus uero octo obolos dicit purgare, ut Agaricum, modo non ſit antiqua aut perforata.

De Cucumere ſylueſtri.

Sycin agrion Græci, Latini Cucumerem anguinũ, uel erraticum, uel ſylueſtrem uocant. Elaterium utriq; medicamen ex fructu factũ. Sicut Cucumer

paruus.] Solo fructu a satiuo differt, ait Dioscorides, quem minorem multo habet, & glandibus oblongis similem, folia & utriculas domestico similes, radicem albam & magnam. Amaritudinis uerae.] Omnes eius partes amarae sunt ex Dioscoride, & Elaterium extreme amarum secundum Galenum. Cuius succus est albus.] Notae boni Elaterij ex Diosc. sunt, ut sit album, parum humescens, liquorem habens, & leuitatem, amarissimũ, & quod facile accenditur. Malum est quod uirescit, asperumq; & turbidum est, medio colore inter Eruum & cinerem, ac ponderosum. Calidae complexionis & siccae in tertio.] Galenus parum calidum dicit in secundo ordine. Et proprie quando citrinescũt.] Tempestiuos esse dicit Diosc. cum solo tactu succum effundunt. Plin. autumno. Puto errorem quoq; esse, ubi dicit, radices colligendas in fine Veris. Modum faciendi Elaterium late Diosc. explicuit, quem ab eo facile discere potes: nam modus Mesue concisus nimis est & mancus. Educit per uomitũ, & per uentrem.] Dioscor. Si uolueris purgare per inferiora, duplum salis misceto, & Antimonij quantum sat sit, pilulasq; Erui magnitudine ex aqua formato, quas ubi deglutieris, aquae tepidae cyathũ superbibito. Si per superiora, aqua Elaterium resoluito, & penna in eo madente, loca infra linguam, quantum maxime potes intima attingito. Quod si ad uomitũ difficilis sit qui curatur, oleo, uel Irino unguento Elaterium resoluito. Dixit Ioannitius.] Nescio an dixerit Ioannitius: scio autem Paul. scripsisse, quod uacuat ut Scammoniũ, quantitate trium obolorum tritum cum lactis cotyla. & Diosc. quod trahit bilem & pituitã. Educit materias quae sunt in iuncturis.] Non erat praetermittendum, ualere difficulter spirantibus, ut scripsit Diosc. Resoluit apostemata.] Radicem, ait Galen. abstergere, discutere, mollire. & Diosc. ueteres tumores cum polenta discutere, & cum Terebinthina panos rumpere. Conseruatur succus eius triennio.] Nullum ex medicamentis longiore aeuo durare ait Pli. incipereq; a trimatu. Diosc. a bimatu ad decennium esse purgationi aptum. Theophrastus ducentis annis seruatum testatur. quo uero uetustius, eo esse melius, dixit Plinius. Dosis eius succi, a decem granis & reliqua.] Distinctius Diosc. integram mensuram dicẽs esse obolum, minimam semiobolum, infantibus aera duo sufficere, hoc est dicalchon, pondus uidelicet quatuor granorum: maiore copia esse periculosum. Paulus dat tres obolos.

Dicalchon.

De Centaurea.

Centaurium hoc a Chirone Centauro nomen accepit, a quo etiam Chironiũ dictum est, quũ solo nomine cũ minore conueniat. Imperiti (ut Plinij uerbo utar) inuicem utrunq; confundunt: quod & fecisse Mesuem facile est uidere, cum de utroq; eodem capite scripserit, & uires utriusq; indiscriminatim commiscuerit, secutus in hoc, sicuti in plerisq; alijs, Auicennam. Centaurea alia maior, alia minor.] Maiorem nostri seculi herbarij ignorantes, minorem quae humectiore simul & pinguiore loco nata, in maiorem longitudinẽ adoleuerit, pro ea imperitis uenditant. Alij paulo solertiores herbam pro ea monstrant, folijs per interualla binis, interna parte uirentibus, externa candicantibus, salice maioribus, flore luteo. Si quis tamẽ bene considerauerit notas, quas Diosc. & Pli. maiori Centaurio adscribũt, eas ita quadrare cognoscet uocato nunc a uulgo Rheo pontico, ut nulli rei magis. Tertium est praeter haec genus cognomine Triorchis, quod, ni fallor, fuit olim mihi e Liguria allatum, minori non multum absimile, sed longe magis aluum soluẽs. Minor melior est in omni re.] Falsum est hoc: alia enim in re utraque melior. Cuius flores & crura colorem habent citrinum palearem.] Falsum esse hoc, & res ipsa ostendit, & Diosc. autoritas: flore enim constat in punico purpureum referente, qualis est Lychnidis flos. Melior pars plantae sunt flores

flores.] Radicem inutilem dicunt Dioſcor. & Galenus: ramos uero, magiſq; folia & flores, utiliſſima. Et melius tempus collectionis eſt principium æſtatis.] Dioſcorides uidetur diſtinctius locutus, dicens: Exprimitur cū prægnans eſt ſemine. Auicenna dicit naſci utrunq; in fine Veris, quod ſi eſt uerum, nō uideo quo modo in principio æſtatis perfectæ eſſe poſſint. Calidæ complexionis eſt, & ſiccę in ſecundo.] Nec Galenus nec Serapion eas reponunt in ullo ordine, Auicenna in tertio. Si quis uero recte naturam utriuſq; examinauerit, dicet minorem eſſe calidiorem, non uſqueadeo tamen, ut ad tertium ordinem aſcendat.

Et eſt compoſita ex partibus terreis aduſtis, dantibus ei amaritudinem: & ex non aduſtis cum permixtione aquoſitatis, quibus ineſt ei ſtypticitas, & eſt in ea de dulcedine.] Confundi hic utriuſq; qualitates, conſideranti res ipſas, & legenti Galenum, facile conſtat: de maiori enim ita loquitur Galenus: Radix ſicuti in guſtu contrarias qualitates, ita in uſu contrarias oſtendit operationes: guſtui enim acris ſimul & adſtringens, cum exili quadam dulcedine ſe offert. De minore uero, quod dominatur in ea amara qualitas, quæ exiguæ cuiuſdam ſtypſeos, id eſt, adſtringentis ſaporis, eſt particeps. Solutione educit phlegma crudum, proprie minor, & choleram citrinam.] Modus loquendi innuit de utraq; hactenus locutum, & hanc ipſam uim, pituitæ ſcilicet & bilis purgandæ, utriq; conuenire, licet minori magis: cum tamen Galenus & Dioſc. minori tantum hoc adſcribant, & Paulus purgare bilem & mucos dicat. Et confert Sciaticæ.] Hoc etiā priuilegium minoris eſt ſolum: de ea enim ſcribit Galenus ferè his uerbis: Decoctum herbæ nonnulli clyſtere inijciunt iſchiadicis, hoc eſt, his qui coxendice laborant, utblioſa & craſſa educant. Quando autem adeò uehementer operatur, ut ſanguinem uacuet, tunc magis iuuat. Et contritioni lacertorum.] De maiore ſcribunt Dioſcorides & Galenus, quod datur ad rupta & conuulſa. Et eſt medicina oppilationum hepatis.] Succum minoris in hoc eſſe optimum ſcribit Galenus. Spleni.] De eodem minoris ſucco dicit Galenus, bonum eſſe durato ſpleni, & potum, & extrinſecus applicitum. Et prouocat menſtrua, & educit fœtum.] Eidem ſucco hoc adſcribit Galenus, quod ſuppoſitus menſes educit & fœtum: de radice uero maioris, quod menſes prouocat, mortuos fœtus extrahit, uiuos corrumpit & deijcit. Et Dioſcorides, quod radix maioris ad collyrij tenuitatem eraſa, ſi ſubditur, menſes & partus euocat. Sanat dolorem matricis.] De radice maioris ſcribit Dioſcorides, quod pondere duarum drachmarū pota, uuluarū doloribus confert. Valet colicæ, & dolori uentris.] De maiore ſcribit Dioſcorides, quod torminibus pota medetur. Abſcindit ſputum ſanguinis.] De maiore ſcribit Dioſcorides, quod pota in aqua, ſi febris adſit: ſi non adſit, in uino, ſanat cruentas exſcreationes. Et ſanat uulnera.] Vtraq; huius uirtutis eſt particeps. De maiore enim ait Galenus, manifeſtari adſtringentis eius qualitatis opera, in uulnerum glutinatione. Et Dioſcorides utilem dicit uulneribus, & quod in eum uſum recens tunditur. De minore idem Dioſcorides, quod tuſa uirens, uulnera cōglutinat. & Galenus, quod magna uulnera ea ſanantur adhuc uiridi. Et mundificat ea & conſolidat, & proprie difficilis conſolidationis.] Hæc uidentur de minore intelligenda, de qua ſic ad literam ſcribit Dioſcorides: Repurgat ulcera antiqua, & ad cicatricem adducit. & Galenus: Antiqua, & ad cicatricē difficillime euntia ulcera, per eam ad cicatricem adducuntur. Et proprie puluis eius.] Non ſic Galen. ſed quod herba adhuc recens. & eodem modo Dioſcorides. Et quidam dixerunt.] De magna hoc ſcribit Dioſcorides, quod coaleſcunt ea carnes, ſi cum contuſa ſimul coquantur. Et proprie ad fiſtulas & ulcera magna.] De minore dixit Galenus, quod exiccata, exiccantibus & glutinantibus miſcetur, quæ ſinus & fiſtulas ſanare poſſunt, ac maligna ulcera, duritieſq; emollire, nulla de potu facta tunc mentione. Dari tamen ait ſuccum à quibuſdam in neruorum paſſionibus bibendum, ceu

ficcantem simul,& absque molestia uacuantem. Eundem cum melle illini oculis: purgat enim (ut inquit Dioscorides) ea quæ obstant luminis claritati. Maiorem præterea ualere ad spirandi difficultatem,& antiquam tussim, tradunt Galenus & Dioscorides: additq; hic lateris dolores. Dosis.] Dioscorides & Galenus dant duas drachmas maioris, Paulus drachmam unam semis minoris, in cotyla aquæ ad medietatis consumptionem cocti.

De Carthamo.

Cnicum uocant Greci & Latini,Carthamus iam cœpit dici.] Duorū modorum est.] Dioscorides de unico loquitur. Theophrastus duo facit genera, syluestre,& satiuum. Calidum est in primo,siccum in secundo.] Sic Auicenna præceptor huius. Gale. autem & Paul.calefacere dicunt in tertio,si quis extrinsecus utatur. Nocet stomacho.] Laudat eum ualde Auerrois, nobiliorem esse dicens omnibus medicinis purgantibus, & quod pituitam euacuat absq; timore. Sed & Galenus libro quinto salubrium, præfert Cnicum Aloë in soluenda aluo senum,per triduum adstrictam. Dimittit uestigia lenitatis in uisceribus.] Galenus loco suprà allato, potius uidetur contrarium dicere.

Inquit Paulus.] Paulus coquit drachmas quinq;,cum ptisana & paucis salibus, ut educat aquam, nec meminit Cardamomi. Et dixit Galenus.] Nescio ubi dixerit Galenus:scio autem Dioscoridem dixisse,contundi eius grana,& dari cum aqua mulsa,aut gallinacei iure. Et dixit etiam.] Dioscorides sic describit:Cnici albi sextarium,amygdalæ thasiæ tostæ & expurgatæ cyathos tres,anisi tantundem ut cnici,aphronitri drachmam, ficuum siccarū numero triginta, interiorem carnem. Gal. Caricas & Cnicum miscet æquo pondere.

De Ben.

Græci Balanum myrepsicen,Latini unguentariam glandem uocant.Plinius & Aëtius Myrobolanum nominarunt:diuersa quidem uoce, sed eodem significato:quod scilicet, ut etiam Martialis ait,ex unguento constet, & ex balano: res ut olim celebris,ita paucos ante annos ferè ignota, nunc autem unguentarijs ad odorū materiā notissima,&(ut audio) in Hispania frequens.Quo tempore hanc epistolam scripsi,ignota erat,nunc cœpit esse notissima. Est autem fructus,ut ait Dioscorides,arboris Myricę similis.Plinius Heliotropij,Theophrastus myrti folio constare dicit. Et eius aliud magnum,aliud paruum.] Non uidi quempiam magnitudine species huius fructus distinguentem,sed Dioscorides & Plinius absolute magnitudine auellanæ definiunt. Theophrastus, Capparis quantitate & figura:Plinius ex uarietate regionum,in quibus nascuntur,genera distinguit. Triangulatum.] Sanè hoc intellige: triangulum enim æquilaterum in base habet,supra quem pyramis surgit triangula & ipsa,sed cum quadam ueluti circulari extuberantia,qualem in nonnullis auellanis & capparibus inspicimus,quibus similis ab autoribus dicitur. Electio.] Illam eligit Dioscorides,quæ est plena,candida, & quæ suo cortice facile spoliatur.Plinius petræam optimam esse dicit,nigro cortice,& candido nucleo. Et quod est antiquū, melius est recenti.] Totum contrarium scribit Dioscorides,recentem uidelicet esse meliorem. Magnum calidum est in principio tertij.] Galenus succū carnis calidū esse dicit, sed non quo in ordine. Ego ex his quæ probati de ea autores scribunt,non adeò calidā puto. Et est incisiuū,absterfiuū.] De fecali parte scribit Galen. quod abstergit & incidit,de toto fructu idem,addens quod adstringit. Nocet stomacho.] Dioscorides addit, ualde. Oleum autem eius.] Dubiū est ex quanam parte elici oleum debeat. Prima Dioscoridis græca æditio, ex interiore: secunda ex quanam parte elici debeat, nō meminit. Hermolaus ex cortice:quod ego magis probo, ceu consonum Theophrasto & Plinio.

nio. Succo carnis eius uti unguentarios ait Galenus. Vnguentarios autem propterea eos uocabant olim, qui unguenta odorata parabant. Per uomitũ & uentrẽ educit phlegma.] Galenus: ſi quis carnis biberit drachmæ pondus cũ aqua mulſa, uomitorium experietur pharmacum, quod plerunq; etiam per inferiorem uentrem copioſe educit. Et emplaſtratur ſuper hepar & ſplenem, proprie cum farina lupinorum.] Pro ſplene farinam orobinam uel loliaceã miſcet Galenus. Bibitur etiam cum oxycrato ad expurganda uiſcera, pręſertim hepar & lienem, quem etiam conſumit ſecundũ Dioſcoridem pota drachmæ pondere. Et cum melle tantum ualet ſimiliter ad ægritudines neruorum frigidas.] Dioſcorides cum aqua mulſa imponit podagricis. Oleum autem de Ben confert ueſtigijs ulcerum. & reliqua.] Dioſcorides totam ipſam glandẽ, Galenus feculentam partem cum aceto, ad ſcabies & lepras apponũt. Dioſc. addito nitro, ad uitiligines, & cicatrices nigras: & cum urina ad lentigines, uaros, & ephelidas.

De lapide Armeno.

Armenicum Galenus libro nono. Plin. Armenium uocat: dicitq; eſſe Chryſocollæ modo infectum. Inquit Alexander. & reliqua.] Alexander Trallianus, ubi reliqua non contulerint, hunc lapidem melancholicis præbet, quem præſtare dicit Elleboro albo, non ſolum quia efficacior, ſed etiam quia abſq; moleſtia & periculo operatur: & ideo legendum in Meſue pro Elleboro nigro, album. Virtuoſior lapide lazuli.] Hoc non lego apud Alexandrum.

Melior eſt habens colorem medium inter uiridem & obſcurum. & reliqua.] Dioſc. probat eum in quo læuor eſt & cæruleus color cum æqualitate magna, illapidoſusq; eſt & facile frangitur. Plinius optimum eſſe dicit Armeniũ, quod maxime uiride eſt, cõmunicato colore cum cæruleo. Calidæ eſt cõplexionis in principio ſecundi, & ſiccæ in ipſo.] De loto ait Alexander, quod neq; calefaciendi, neque ſiccandi uim ualidam habet, ſicuti nec amaritudinẽ aut inſuauem aliã qualitatem. Et eſt reſolutiuus, abſterſiuus.] Galenus, abſtergit cum pauca acredine, & minima ſtypſi. Ars autem in lauando.] Alex. uult, ut lauetur quinquageſies. Tutius uero iuxta Galeni ſententiam, toties abluere, aquamq; tandiu mutare, donec aqua ipſa pura ab omni ſorde uideatur, omniq; ſapore medicamenti careat. Docuit autem hoc Galenus, non peculiariter de hoc lapide, ſed in uniuerſum de quauis re lapidoſa, quę ſit abluenda. Solutione educit choleram nigram.] Aëtius, purgat atram bilem, & quicquid craſſum & tenax commixtum ſanguini eſt. Quare datur his qui atra bile uexantur, elephantioſis, nephriticis, aſthmaticis. Dioſcorides, poteſt omnia quę Chryſocolla, ſed imbecillius. Plinius uero Chryſocollam dat in angina, & his qui non niſi recta ceruice bene ſpirant. Quare ſequitur, ut etiam hic lapis in eiſdẽ morbis bibi poſſit. Ophthalmicis quoq; miſcetur, & pilos auget palpebrarum. Doſis.] Aëtius grammaria quatuor, quæ faciunt obolos octo; Alexander illoti tres uel quatuor ſcrupulos, loti quinq; uel ſex præbet.

Modus lauandi lapidis ſecundũ Galenum.

De lapide ſtellato.

Magnum hic certe chaos. Aſter enim qui per ſtellatum lapidem hoc loco uidetur intelligi, Dioſcoridi, Galeno, Græcis omnibus, Samiæ terræ ſpecies eſt, & pariter Plinio. At quod Marcaſitam Arabes, Græci Pyriten lapidem uocant: & quod illi Lazulum, hi Cyaneum, Latini cęruleum. Eſſe autem tria hæc, aſtera uidelicet, pyriten, & cyaneum, res diuerſas, adeò eſt clarum, ut probationem nõ deſideret. Meminerunt Græci ac Plinius rei uocatæ Sil, cuius unum genus lucidum eſt, aliud marmoroſum, in argenti et auri metallis inuenta, ſed coloris eſſe lutei dicunt. Quare difficile eſt iudicare, quas iſte res intellexerit: elici hoc tantũ ex dictis eius poteſt, quòd lapidem ſtellatum genus facit, & ſub eo Marcaſitã & La-

zulum ueluti species reponit. Auicenna lib. suę medicinæ tertio, capite de Sputo sanguinis, lutum Samiū, stellam terræ, & Talcū, pro eadem re habet. Habens maculas ex auro.] Cyaneus cuius nunc usus, aliquando punctis aureis interstinctus inuenitur, aliquando absconditum intra se aurū tegit, quod arte quadam ab eo elicitur; quod mirandum non est, cum in metallis auri gignatur.

Alius uiridis, clarus, cœlestis, & uocatur lapis lazuli.] Cęrulei coloris est, quod præter nomen, res etiam ipsa indicat, & tam Græci quàm Latini testantur. Theophrastus tamen, dū teritur, in quatuor mutari colores scribit, candidiorē, nigriorem, crassiorem, tenuiorem. De Armenio uero scribit Plinius, quod optimus est, qui maxime uiridis est, communicato colore cū cæruleo, ut suprà in Armenio dictum est. Et est in ipso acuitas.] De Cyaneo dicit Galenus, acris purgatoriæ & discussiuæ facultatis est, cum quadam stypsi. Diosc. reprimit, modicè exest, crustā elicit, & exulcerat. Omnia autem hæc intelligenda, dum foris adhibetˊ. Solutione educit melancholiā.] Gręci nullā talem uim ei adscribūt: sed uidentur hæ uires ab Armenio deriuatæ. Arabes enim utrunq; confundūt: Serapion quidem & Auerrois, sub lazuli nomine de Armenio tractantes. Auic. de Azulo scribens, ferè ei omnes uires attribuit, quas Gręci utriq;. De Armenio uero ea scribit, quæ Græci: solū addens, quod atram bilem magis purgat, quàm Cyaneus. Quæ omnia licet uera sint, non tamen ego bis accesserim, qui nō secus ac pernitiosissimum uenenum hunc formidāt. Experientia enim certa scio, quod si bene abluatur, multum iuuat, & uel nihil, uel parum lædit.

De Sena.

Auerrois hanc quoq; reponit inter medicinas nouas. Auicenna de ea nō scribit ex professo: meminit tamen eius in fine cap. de fumo terræ, & cap. de quintana. Scribit Serapion, sed non affert (ut ferè alĳs in medicinis consueuit) Diosc. uel Galeni de ea uerba. Quidam Delphinion, alĳ Pelecinon: Isacius Peplion. Ego aliquando dubitaui an esset Empetron, aliquando Analypon. Parum autē refert scire, quo nomine à ueteribus sit nuncupata, modo eius uires non ignoremus, quæ certe nobiles sunt & efficaces. Melior pars plantæ est folliculus.] Experientia ipsa ostendit, folia in purgandi ui esse potentiora. Nascitˊ in Apulia; sed præstantior est quæ ex Aegypto affertur. Calida est in principio secundi, sicca in primo.] Auerrois dicit siccam in secundo: Serapion paucę caliditatis & siccitatis, cui ego credo. Et debilitat stomachum.] Experientia contrariū ostendit, saporéq; subamarus & adstringens: sed nec illud dixit Serapion. Et dixit Gal.] Vtinam dixisses quo loco, & sub quo nomine: sed puto te hic, sicuti & alibi plerunq;, hallucinatum. Decoquatur cum iuribus gallorum.] De Empetro dixit Diosc. decoquendum in iure uel aqua dulci: & nos scimus ius, in quo uulgaris hæc bullierit, uel per noctem maduerit, facile purgare. Serapion decoctam plus conferre ait, quàm contritam. Solutione educit cum facilitate melancholiam, & choleram adustam.] Bilem absolute dixit Serapion, non addendo ustam: & quod ualet melancholiæ, Rhagadis, neruorū quassationibus, capillorum defluuio, dolori capitis antiquo, scabiei, & morbo comitiali. Dioscorides de Empetro, quod purgat pituitam, bilem & aquosa. Auerrois negat Senam posse purgare pituitam. Ego experientia didici, quod potest: & quod multum ualet in morbo Gallico uocato. Dosis eius infusi potio usque ad unciā unam.] Serapion dat tritæ drachmam unam, decoctæ quinque. Ego scio utranque decoctā excedi tutò posse, unciamq; decocti ex aqua mediocriter purgare.

De speciebus Salis.

Salis famosæ species sunt quatuor.] Tres tantū enumerasse species Diosc. uidetur, & alias, atq; aliter q̃ Mesue'. Diuidit enim salē primo in marinū & fossilē:

& hunc

& hunc in cōmunem & Hāmoniacū. Cum tamen inter cōmunes eligat candidū, lucidū, illapidoſum, denſum, & æqualē, eū intellexiſſe uidetur, quē ob perſpicuitatem, luciditatēq́;, ſalē gemmā uocant. Huius nōnullas glebas, olim ego ex Pannonia adeò ſplendentes portaui, ut ueram Cryſtallum, quotquot uidebant putarent.

Sal napticus.] Huius nō meminit Dioſc. Gal. lib. iiij. & ix. de ſimplicibus medicamentis, Salē uocatū Sodominū, fieri dicit in mari Palęſtinæ Syriæ, mortuo uocato, in quo etiam plurima Aſphaltus gignitur, id eſt bitumen. Eſt autē Naphta bituminis ſpecies, à qua Naphticus Sal. Plin. quoq; lib. xxxi. in Babylone fieri Sal dicit, detracto prius bitumine. Et Sal Indus.] Quid per Salē Indum intelligant Arabes, nō facile quiſpiā iudicauerit. Auic. lib. ij. connumerat reliquis, colore nigrū eſſe dicēs, propria nigredine, nō acquiſititia, ut naphticus. Lib. uero iiij. Paulū ſecutus, dicit eſſe in colore ſalis & dulcedine mellis: ita ut clare cognoſci poſſit, multiplicē eſſe apud eū eius uocis ſignificationē. Plinius meminit ſalis qui in India ex Oromeno monte exciditur. Nunc uendunt officinę pro ſale Indo, metę forma, nigricantis in albo, ſalis glebulas. Alius ſubniger, alius ſubruffus obſcurus.] Plinius, quicūq; lignis conficitur, nigrū eſſe dicit: & quod rubens eſt Memphi, ruffus circa Oxum, Centuripis purpureus. Sal gemma eſt ſicuti Cryſtallus ſciſſilis.] Hoc adſcribit Dioſc. Hammoniaco, dicens quod eſt facilis ſcindi ſciſſuris rectis. Plinius uero ſimilem colore dicit alumini ſciſſili, longis glebis, neq; perlucidis. Qui pro Hāmoniaco nunc habetur, nō res naturę eſt, ſed arte paratur, in uſum argentariorū magis q̃ medicorū. Indus eſt ſortior omnibus.] Dioſc. præfert Hammoniacū. Eſt autē ſal liquefactiuus. & reliq.] Dioſc. adſtringit, tergit, expurgat, diffundit, reprimit, attenuat, cruſtas ſicut ea quæ urunt facit. Lapis quo alij lapides inciduntur.] Intellige Smyridē: de quo cū ſcribat Serapion ſub nomine Adamantis, multis occaſionē errandi præſtitit. Et ſal bullitus cū oleo.] Valet eodē modo ad laſſitudines, & aquā intercutē, ſecundū Dioſc. & ſecundum Paul. ut podagra caueatur. Et conſerunt Synanchiæ.] Dioſc. cū aceto, oleo, & melle. Et cū ſolo melle toſtus, ad tonſillas & aphthas: cū eodē melle & farina, luxatis. Et ſal mixtus cū oleo & melle, delet ueſtigia nigra.] Dioſc. ſugillata cum melle: & cum oleo & aceto prope ignē inunctus, pruritum, impetiginē, & ſcabiē ſedat. Sacros ignes & herpetas, cum aceto. Multas quoq; particulares uires habet, quas ex Dioſcor. licet ediſcere. & Plinius, qui demum ait, totis corporibus nihil eſſe utilius ſale & ſole: & propterea cornea uideri piſcatorū corpora. Salire quoq; ob eam cauſam mox natos infantes, & conſueuiſſe antiquos, docent ſacræ literæ, & Galenus iubet primo libro ſalubrium.

De Baurach.

Nitrū appellant Græci & Latini, rem olim quotidiani uſus in balneis & eſcis, nunc ferè incognitā. Aliud naturale, aliud artificiale.] Sal nitrum nunc uocatum, quod ex terra paratur: incognitum antiquis (ut reor) fuit: utinam & nunc eſſet, ad ſubitā tantum hominum necē, miſſilibus igne tormentis, quas Bombardas uocant, quæſitum. Alia arte olim ſuum in Aegypto parabant antiqui, quam ex Plinio licet cognoſcere: ſed & ex quercu cremata, eodem autore. Aliud Armenum.] Apud Medos exiguum fiebat, ait Plinius, quod uocabant Halmigara minus; in Thracia iuxta Philippos, quod appellabant Agrion: optimum copioſumq; in Clitis Macedoniæ, quod uocabatur Caleſtricum. Artificiale ſicut dicitur eſt ſpuma Nitri.] Res naturæ eſt Nitri ſpuma, tenuiſſima uidelicet pars, non arte parata, ut ex Dioſcoride & cæteris conſtat. Quæ eſt alba, lenis & ſalſa.] Optimum eſſe Aphronitrum dicit Dioſcorides, quod ſit leuiſſimum, cruſtaceum, ad frangendum facile, ſubpurpureum, ſpumeum, & mordens. Plin. pręfert Lydium. Et melius ex eis eſt, quod habet proprietates ſeptē.] Dioſc. in tribus laudat, ſcilicet ut ſit leue, roſei coloris uel candidi, foraminulentum ut ſpongia; taleq́; eſſe dicit quod ex Bunis affertur. Addit Plin. quod ſit purum, ſyncerum,

tenuissimum,& facile resoluatur. Videtur autem Mesue Aphronitri boni notas, his quæ sunt Nitri commiscere. Et mordicatiuum.] Id quod est adulteratum, pungere ait Plinius. Calidum est in principio tertij.] Auicenna,in fine secundi, Dioscorides, uires habent Nitrum & Nitri spuma similes sali.

Et de stypticitate aliquid.] In Aphronitro adesse styp sin, negat Galenus. Auicenna in capitis initio stypticitatem Nitro quod Baurac uocat, ait non inesse: infra uero eodem capite, dicit in eo esse paucam stypticitatem. Est autem exiccatiuum, incisiuum. & reliqua.] Plinius, calefacit, extenuat, mordet, spissat, siccat, exulcerat, euocat, discutit. Confert secundum omnem modum administrationis colicæ.] Tritum cum Cymino, & potum ex aqua mulsa uel sapa, uel aliquo ex his quæ inflationes possunt discutere, ualet strophis, id est torminibus, ait Dioscorides: & ante suspectas accessiones prodest inunctū. Et Plinius facere ad papulas, pustulas, oculorum cicatrices, & argemata, & ungues, ad dentium dolores, capitis animalia, lendes, aures purulētas, albas uitiligines. Multa quoq; alia potest, quæ legenti Plinium & Dioscoridem patebunt.

De Sarcocolla.

Nomē inuenit apud Græcos, & seruauit apud Latinos, ex eo quod carnes glutinat. Est autem gummi arboris eiusdem nominis in Perside nascentis.

Fortius est subcitrinum albo.] Dioscorides colore esse ait subruffo. Plinius candidam meliorem dicit esse, quàm ruffam, & uetustate nigrescere. Calida est in secundo.] Galenus non meminit in quo ordine calefaciat: sed ex his quæ dicit innui uidetur, nō esse adeò calidam: mixtam enim habere dicit uim ex emplastica quadam substantia, & exigua amaritudine, & propterea sine morsu exiccare ac uulnera glutinare. Plinius cum quadam acrimonia esse dulcem dicit, & Diosc. subamaram: quæ qualitates non ualde calere ostendunt. Solutione educit phlegma.] Inuentum hoc Arabum. Græci enim ea non nisi extrorsum utebantur. An uero purget, & si purgat, quomodo id faciat, cum expertus nō sim, dicere non audeo. Inquit Dioscorides, usus eius impinguat corpora.] Non hoc Dioscorides: nec uideo quo pacto nō pugnet cum his quæ dicta sunt: si enim purgat, & stomachum, ut dixisti, turbat, quomodo pinguescere facit corpora, & semen auget? nisi humores purgare forte dixeris, qui nutriri corpus prohibebant. Sed quare alia quæ purgant, nō idem possunt? quod tamen alteri pharmaco non adscribis. Est medicina sublimis ophthalmiæ.] Experientia ipsa sæpius cognoui eius iuuamen in ophthalmia discutienda. Discorides dixit, quod oculorū sistit fluctiones: & Plinius, quod cum uino sistit fluctiones. Sanè tamen hoc intelligendum, præsertim in oculorum inflammationibus: non enim ab initio fluctionum ea utendum, sed ubi iam discuriendi surgit intentio.

De Serapino.

Sagapenum Græci & Latini uocant: sunt & qui Sacopenium. Ferulaceæ plantæ succus est, in Media nascētis: uel potius planta ipsa, ut tradit Galenus. Sed quia inutilis alioqui planta est, ideo succo ipsi nomen reliquit. Et est arbor similis oleandro.] Similem Panaci scribit Galenus in libro de Antidotis.

Melius est, cuius color inter subrubeum & subalbidum. & reliqua.] Excellit teste Dioscoride splendidum, exterius ruffum, interius album, gustu acre.

Quod habet odorem porrorum.] Nescio ubi Mesue olfecerit, præsertim cum ipsemet scribat paulò posterius hæc uerba: Et quod non est in uehementia odoris assæ, nec habet odorem Galbani.] Quæ uerba licet non bene ex Dioscoride accepta sint, scribēte, odore esse medio inter Silphium & Chalbanen. Nec mirum est si odorem habet Chalbanes, quum adeò propinquæ naturæ sint, ut Chalbane mutetur in Sagapenum, sicuti scribit Galenus eodem de Antidotis libro.

Et quod est facile resolubile in aqua.] Verum Sagapenum, ibidem scribit Galenus, aqua infusum aut uino, statim dissolui. Et eius caliditas est in tertio.]

Galenus

Galenus dicit calidum & tenuium partium, ſicuti alij opi, id eſt ſucci: nec dicit in quo ordine: ſed cum dicat Chalbanen eſſe calidum in fine ſecundi, uel principio tertij, idem de hoc pariter ſentiendũ. Eſt reſolutiuum.] Galenus tenuium eſſe partium, & habere quid dixit abſterſiuum. Solutione educit humores uiſcoſos.] Inuentum & hoc Arabum: non enim purgatoriam ei uim adſcribunt Græci. Purgatiuam uim cum dico, per inferiorẽ uentrem intelligo: ſcribit ſiquidem Dioſcorides, quod craſſos humores ex pulmone expurgat.

Et conferre ægritudinibus eorum, ſcilicet cerebri & neruorũ.] Conferre opiſthotonicis ſcribit Dioſcorides, id eſt rigori, quo caput ad ſcapulas trahitur: ad rupta quoque & conuulſa. Bibitum prouocat menſtrua.] Cum aqua dulci, ſcribit Dioſcor. Et præfocationi matricis.] Si cum aceto illud mulier odoretur, ait Dioſcorides. Confert obſcuritati uiſus.] Cicatrices quoque oculorum ſecundum Galenũ attenuat & expurgat. Dimittit autem Meſue uim qua præcipue excellit, in his quos ſerpentes momorderint.

De Euphorbio.

Euphorbion græce & latine dicitur: apud quoſdã Græcos Eupholbion. Arbor eſt ſecundum Dioſcoridem: ſecundum Plinium herba: ſecundum utrunq; ferulacea. Plinius folijs acanthinis, in monte Atlante. Dioſcorides monte Tmolo Mauritaniæ, opo plena acerrimo. Excedens omnia genera gummi.] Non inter gummi, ſed inter opos reponit Galenus. Dioſcor. abundare dicit Euphorbium arborem opo acerrimo, adeò, ut ſine metu colligi non poſſit. Eſt ex arbore deſertorum locorum.] Nec apud Græcorum, nec apud Arabum quenquam legi, qualis ſit hæc planta. Plinius tantum folijs eſſe acanthinis Euphorbium, & à Iuba rege inuentum, ac nomine ſui medici Euphorbium uocatũ. Fuit enim Euphorbius medicus Iubæ, & frater Antonij Muſæ. Melius eſt lene frangibile.] Eligendum ſecundũ Dioſcoridem id quod ſplendidum eſt & acre: eſſe enim eius duo genera, alterum ſplendidum, ut Sarcocolla, Erui magnitudine: alterum quod in auiũ uentribus colligitur, uitreo colore. Plinius lacteum ſuccum cõmendat, & habere dicit thuris effigiem: adulterari hœdino lacte, ſed diſcerni igne: quoniam id quod ſyncerum non eſt, faſtidiendum odorem habet. Dioſc. adulterari Sarcocolla & glutino. Galenus libro ſecundo de medic. comp. ſecundum loca, circa finem, id quod recens eſt, albiſſimum eſſe, antiquius ad flauius uergere. Aduſtionem faciens.] Galenus cauſticæ eſſe uirtutis dicit, & tenuiũ partiũ. Dixit Alcanzi.] Iuſſi aliquando ut in pane coqueretur, addens maſtichen & gummi ex Tragacantha, eoq; uſus ſum in Gallicis artuum doloribus, & ſine manifeſto nocumento iuuit. Et dixit Humain.] Dioſcorides eum melle abſolute, Paulus cum melle cocto prębet. Educit phlegma uiſcoſum.] Paulus ſimpliciter pituitam. A locis profundis corporis.] Si cum odorata potione bibatur, coxendicis doloribus mederi ſcribit Dioſcorides.

Euphorbius medicus.

Eſt ex medicinis educentibus aquam.] Paulus educere magis aquam quàm pituitam dicit, datq; ad hunc effectum ſiliquas quinq; uel ſeptem. Et dixit Dioſcorides, aureus unus ex eo interficit.] Non hoc dixit Dioſcor. ſed Paulus quidem dat drachmam unam cum melle cocto, ad pituitam & aquam educendam. Raſis, Serapion & Auicenna, dicunt tres drachmas interficere. Diſcutit etiam ſuffuſiones, & ſquammas oſſium reſoluit, ſecundum Dioſcoridem. Doſis eius eſt Chirat, id eſt uſq; ad tres.] Ad drachmam uſq; accedit Dioſcorides, ut ſuperius diximus. Auic. dat tres analoſat, id eſt obolos. Serapion duas: ſecundo practicæ excedis aureum.

De Opopanace.

Opopanacem Græci & Latini uocant liquorem Panacis Herculei: triplicem

enim Panacem tradunt, Herculeum, Aſclepium, & Chironium. Videtur tamen non Herculeum, ſed Aſclepium potius deſcribere, dum ait: Gummi plantæ ſimilis ferulæ. & reliqua. De Herculeo ſiquidem ſcribit Dioſcorides, quod caulem habet & umbellam, non quod planta ſit ſimilis ferulæ. Sed nec ex duobus reliquis generibus, ullum ferulaceum facit. Cuius ſtipes eleuatur ſuper terram, circiter cubitum unum uel duos.] Herculei caulem dicit Dioſc. eſſe altiſſimũ, Aſclepij tenuem & cubitalẽ. Et ſolia eius ſunt minora ſolijs ferulę.] Hoc nullo pacto poteſt Herculeo congruere, quem ſolia habere dicit Dioſc. fico ſimilia, in quinq; partes per ambitum diuiſa: ſed reſpondet potius Aſclepio, quẽ folio fœniculi conſtare dicit, ſed maiore. Quod etiã de ferula dixit Meſue, Flores odoris boni, coloris auri: hæc ferè ſunt Dioſc. uerba de Aſclepij floribus. Herculei uero flores, dicit eſſe melinos, hoc eſt luteos. Secundũ ſemitam florum Anethi.] Hoc utriq; poteſt aptari. de Herculeo tamẽ peculiariter ſcripſit Dioſc. quod umbellam Anethi habet. Ex his igitur patet, Aſclepium potius hic deſcribi quàm Herculeũ: cum tamen omnes medicinæ autores, ex Herculeo, non ex Aſclepio fieri opopanacem ſcribant. Et faciunt cultores eius inciſiones paruas, inter radicem & eleuationem thyrſi, circiter palmũ medium.] Radicem ipſam ſcindi ſcribit Dioſc. germinantibus caulibus: caules uero meſſis tempore.

Et egreditur humiditas aurea.] Egredi liquorem candidum ſcribit Dioſc. ſed ubi inaruerit, Croci colorem exterius acquirere. Melius ex eo quod eſt citrinum extra, & ſubalbidũ intus.] Laudat Dioſc. eum qui ſit interius candidus uel ſubruffus, exterius croceus. Et quod eſt amarum.] Amariſſimum dicit Dioſc. Et quod eſt odoris boni.] Grauis odoris eſſe debet ſecundum Dioſc. & præterea pinguis, friabilis, diſſolui facilis, ac lęuis. Nigrũ et mollem eſſe malum dicit. Odor & albedo fracturæ deoccultant fallaciam.] Dioſc. uerus digitis in aqua cõtritus, diluitur & lacteſcit. Calidus & ſiccus in tertio.] Gale. calidũ in tertio, ſiccum in ſecundo. Et eſt reſolutiuum. & reliqua.] Gal. calefacit, mollit, diſcutit: radix uero abſtergit, ſiccat: & quia non uehementer calefacit, ideo carnẽ generat. Solutione educit phlegma.] Nec Dioſc. nec Galen. uim ei purgandi adſcribunt. Eſt ex rebus addentibus in uiſu.] Dioſc. ad claritatem oculorum inungitur. Confert tuſſi antiquæ.] Dioſc. ualet ad lateris dolores & tuſſes cum aqua mulſa, aut uino ſumptus, & ad rupta ac conuulſa. Et emplaſtratur ſuper nodoſitates membrorum, & ſuper ſcrofulas.] Durities, inquit Dioſc. uteri, & inflationes diſcutit, cum melle ſolutus.

Confert guttationi urinæ.] Dioſc. ad ſtrangurias, & ueſicæ ſcabies ac tormina, cũ aqua mulſa aut uino. Et facit aborſum.] Dioſc. cum melle diſſolutus fœtus occidit. Et de radice ait, quod abraſa & ſuppoſita, educit fœtum. Præfocationi matricis.] De fructu hoc ſcribit Dioſc. ſi cum uino bibatur. Et podagræ]. Cum uua paſſa linitus, ait Dioſc.] Sciaticæ ſecundum omnem modũ adminiſtrationis.] Dioſcorides, inunctum. Vulneribus antiquis.] De radice hoc ait Dioſcorides. Galenus, quod ualet ad ulcera mali moris, atq; in eis generat carnem. Veſtit oſſa nuda.] De radice hoc quoque ſcribunt Dioſcorides & Galenus, tanquam de minus calida, quàm opos. Adde ex Dioſcoride, quod acopis & capitis medicinis miſcetur, ac cauis dentium dum dolent. Carbunculos rumpit; & pici mixtum, eſt contra morſum rabidi canis optimum emplaſtrum.

De Mezereo.

Mezereon Serapionis, eſt abſq; dubio Chamælea Dioſc. ab hoc autẽ ſcriptore deſcribitur Thymelęa, atq;, ut ſequẽs eſt, aliud Mezereon, ſi hoc Mezereon eſt, quàm quod à Serap. Eleuatur à terra circiter cubitos duos.] De Thymelæa

ſcribit

ſcribit Dioſc. quod ab ea ſurgunt rami tenues, ſpecioſi, binũ cubitorum: de Chamælea uero quod dodrantales, id eſt, duodecim digitorum longitudine. Et folia eius ſunt ſimilia folijs oliuę, ſed maiora.] Hic eſt error manifeſtus. De Thymelæa ſiquidẽ ſcribit Dioſc. quod folia habet Chamæleæ ſimilia, ſed anguſtiora: de Chamęlea uero quod ſimilia oliuæ, ſed tenuiora: ex quibus ſequitur, nõ poſſe Thymelæam habere folia maiora abſolute quàm oliua, ſecundum Dioſc. Et producit grana nigra in magnitudine fructus Myrti.] Quod magnitudine Myrti fructum ferat, cõgruit Dioſc. Thymelęæ in colore diſſidet: ſiquidem dicit Dioſc. quod in initio uiridis, dehinc rubẽs: operimentoq́; tegitur duro & nigro exterius, intus candido. Cuius ſpecies ſunt plures.] Licet uoluiſſe uiſus ſit deſcribere Thymelęam: per hæc tamen uerba putare uidetur Mezereon eſſe genus ad Thymelæam, & Chamæleam: &, quod magis abſurdum eſt, ad albũ & nigrum Chamæleonta, diuerſas omnino ab his plantas: quod etiã peccauit Auicenna in quarto, & aliquatenus in ſecundo, maxime ubi uires enumerat. Eſt enim quædam magna habẽs folia, & ſubtilia.] Hic uidetᷓ tangere Chamæleam.

Et eſt parua, habẽs folia ſicut folia oliuę, & ſpiſſa nimis.] Hic tãgit Thymelęã, de qua dicit Dioſc. quod folia habet anguſtiora, & pinguiora. Et eſt habens folia criſpa & aſpera.] Hic tangit Chamęleonta: neutra enim illarũ (Thymelęã dico & Chamæleam) folia habet criſpa uel aſpera, ſed oliuæ ſimilia. Et ex eis eſt habens colorem uiridem] Albũ deſignat Chamæleonta. Et aliud habens colorem ſubnigrum.] Nigrum hic innuit Chamæleonta: nomen enim habet à uarietate foliorum, ſecundum Dioſcoridem, quæ ualde uiridia interdum, modo cyanea, modo ſubalba, modo rubra, iuxta locorum differentias, uiſuntur. Melius eſt habens magna folia.] Hic uidetur eligere Chamæleã, ſequutus Auicennam. Calidũ eſt & ſiccum in quarto.] Licet Gal. Chamæleam non reponat in ordine, nõ uidetur tamen adeò calidam putaſſe: dominantem enim amaram habere qualitatem dicit, & ſordida ulcera curare, quæ nõ uidentur rebus tam impenſe calidis cõuenire. Thymelęæ autem causticam uim tribuit Paulus & Dioſc. eius grana urere fauces dicit, folia guſtũ mordere, & fauces ſcarificare: qui tamen effectus in alijs quoque rebus inueniuntur, quæ non ſunt in ſummo calidæ. Eſt proximum ueneno, nocens membris, quæ ſunt mineræ uirtutum.] Nec de Chamælea, nec de Thymelæa lego, quod ſit proxima ueneno, ſed de Chamæleonte nigra: ſcribit enim de ea Galenus, quod radix eius habet quid uenenoſi: de Thymelæa Dioſc. quod nocet ſtomacho.

Et hoc faciemus cum auxilio rerum frangentium ea.] De folijs Thymelęæ, quæ dicit uocari Cneorum, unde (ut puto) deriuata eſt uox Mezereon: de eius inquam folijs ait Dioſc. quod tundenda ſunt, ab eis omnes fibræ ſeparandæ, & ſi minorem uolumus fieri purgationem, elixas, & lenti uel conciſis oleribus admixtas, dare debemus. Duplum eius ex abſinthio.] Hoc dicit Dioſc. de folijs Chamæleæ, factis ex eis catapotijs cum dulci aqua. Inquit Dioſcorides, infundantur folia eius in aceto die una.] Hoc non legitur apud Dioſc. ſed apud Auicennam. Et dixit Galenus, infundantur folia eius in ſyrupo roſarum.] Non memini me aliquod horũ apud Galenum legiſſe: alioqui neque ſyrupi roſacei uſpiam meminit Galenus. Et dixit Ruffus.] Neſcio an id dixerit Ruffus: ſcio autem Dioſc. docuiſſe modum parandi uinum Thymelæite & Chamæleite. Circiter unciæ duæ in cado magno.] Dioſc. ponit drachmas xxx. Thymelęæ coliculorũ, foliorum & ſeminis, in congios tres, & coqui iubet donec remaneant duo: & ex Chamælea ſimili quidem proportione, ſed nõ coquit, uerum bullire ſinit muſtum duobus menſibus. Et ſcito quod Mezereon de decoctione modicum ſuſtinet.] Dioſc. (ut ſupra diximus) coquit Thy

melæam donec tertia pars uini sit consumpta. Serap. Chamæleam, donec duę partes ex tribus. Vtraq; autem multa dici potest, nõ modica decoctio. Solutione educit aquam.] Chamælea secundum Diosc. ducit per aluum pituitam & bilem. Paul. ad aquam intercutem dat Chamæleam cum æquali ære & Aniso. Diosc. Thymelææ folia messis tempore collecta, & in umbra exiccata. Semen uero, quod coccum uel granum Cnidium uocat, euacuare dicit per aluum bilem, & pituitam & aquam. Et interficit lumbricos & uermes & serpentes uiscerum.] De Chamæleonte albo scribit Dioscor. quod pondere oxybaphi educit uermem latum: nullam talem uim Chamæleæ aut Thymelææ adscribens: uerùtamen simile est, quod & ipsæ possint uermes interficere. Et si fiant tentæ ex eo & melle, curat fistulas, & ulcera fraudulenta.] De Chamælea scribũt Diosc. & Gal. quod cum melle purgat sordida ulcera & crustosa: de Chamæleonte uero nigra, ait idem Dioscor. quod ualet phagedænicis comedentibus, & scris ulceribus. Et confert dolori dentium.] De Chamæleonte nigro scribit Diosc. quod eius decocto, utiliter dolentes colluuntur dentes, & quod dolentem dentẽ, cum graphio imposita confringit. Capite uero de Chamælea, & Thymelæa, nulla dentium mentio. Fit unguentum ex eo & aceto & oleo & cæra, ad scabiem.] De Chamæleonte nigra scribit Diosc. quod curat scabiem cum Chalcanto, cedria, & axungia: non de aliqua illarum. Et fit ex eo linimentum ex sulphure & melle.] Admixto sulphure & alumine ait Diosc. ualere eandem Chamæleonta contra impetigines, si ex aceto coquatur & inungatur. Et cum sulphure solo, ad uitiligines & Ephelides. Dosis in decoctione à drachma media, ad drachmam unam: in puluere, à duobus ceratijs ad quinq;.] Paulus dat quatuor drachmas Chamæleæ: in aquæ mulsæ cotylis duab. coctas, donec quarta pars supersit: quosdamq; cõficere catapotia, ex duabus absinthij partibus & unica Chamęleę, purgareq; dicit ut Elleborum. Cnidia uero grana, à uiginti usq; ad triginta.

De Alsebram.

In hac quoq; planta, quam & Alsebram & Esulam uocant, non omnino conueniunt Arabes. Serapion enim absq; dubio intellexit uocatam à Dioscoride Pityusam. Auicenna licet in ea describenda à Dioscoride, & ab ipso etiam Serapione discordet, eandem tamen rem intellexit. Mesue potius in species distinguit, quàm ostendat qualis sit. Nescio autem an Cyparissiam speciem quandam Tithymalli hic intellexerit, uel Paralium: satis enim tres hæ plantæ inuicem conueniunt, Pityusa uidelicet, Cyparissia, & Paralion. Paralion enim lini folio, Cyparissiam Piceę, sed tenuiore graciliorcq;, & similiter Pityusam describit Dios. satisq; suspicor, ne quæ nunc Esula uulgò uocatur, Paralios potius sit, quàm Pityusa: folio enim lini constare uocatam Esulam, nostri affirmant herbarij. Est species Lacticiniorum.] Si Paralios uel Cyparissias est, uera species est Lactariæ. Si Pityusa, genus per se, secundũ Diosc. & Gal. licet inter lactarias, ob succi similitudinem & purgandi uim enumeretur. Aliud est magnum, habens radices rotundas & crassas.] Diosc. postquam Pityusam descripsit, eamq; habere dixit radicem candidam, crassam, lacteo liquore manantem, subdit: Inuenitur quibusdam in locis grandis hic frutex. Non igitur putasse uidetur aliam esse tenuibus, aliam crassis radicibus, ut dicit Mesue. Magnum est malum.] Nõ hoc Gręci, sed Serapion, autoritate cuiusdam Abix uocati, & secutus eum Auic.

Et melior pars plantę est cortex radicis eius.] Nec hoc dicũt aperte Græci, sed cum maiorem quantitatem præbeat Diosc. radicis quàm seminis, uidetur minus potentem existimasse, & folia debiliora radice eadem ratione, quia scilicet plus eorum dat, quàm radicum uel seminum. Lac uero an putauerit fortius, incertum ita est, sicuti incerta est cochlearis mensura. Gal. enim septimo Artis curatiuæ, duplicis meminit cochlearis, maioris uidelicet, & minoris. Quicquid aũt alij senserint, Gal. hunc ordinem ponit inter lactariarum partes, ut opon fortissimum, radicem debilissimam,

debiliſſimam, ſemen & folia in medio reponat. Calidæ complexionis eſt, & ſiccæ in principio tertij.] Galen. Pityuſam in ordinem non redigit, ſed cum uiſimſlem dicat lactarijs, quorum ſuccos calidos poſuit in quarto ordine, uidetur quoq; Pityuſæ ſuccum, in eodem ordine ſtatuiſſe. Mihi quoq; uidetur uerbum inconueniens.] An id dixerit Ruffus, neſcio: ſcio autem ſcripſiſſe Auicennã, quod ſedere in aqua frigida, ſuperfluam eius abſcindit purgationem. Paulus uidetur cum Meſue ſentire. Fortè dici poſſet, ex parua mora fluxum augeri, ex longa tolli, frigoris ui ad intima attingente, & ueluti ſtuporem inferente.

Et quidam ex lacte & farina faciũt oblatas.] De Pityuſa ſcribit Dioſcorides, ex eius ſucco cum farina fieri catapotia. Doſis corticis radicis eius à ceratijs duobus uſque ad ſeptem, & lactis ab uno ad tres.] Exigua certe eſt quantitas; Dioſc. ſiquidem radicis pityuſæ drachmas duas, fructus unam, ſucci cochleariũ, foliorum ternas drachmas exhibet.

De Luf.

De tribus plantis ſcribunt Græci, magnam inter ſe affinitatẽ habentibus, Dracontio uidelicet maiore, & minore, & Aro, magnæ (ut inquit Plinius) cum Draculo litis. Theophr. Arum genus putauit, diuerſas ſub ſe ſpecies continentem. hunc Syri, teſte Dioſcoride, Lupha uocant. Serapion ſub Luf nomine, eodẽ capite de Aro ſcribit, & minore dracontio. & ſimiliter Auicen. ſed dracontium appellat Luf criſpam, Aron planam: in remedijs tamen utrũq; miſcet dracontiũ. Meſ. Auicennã (ut ferè ſolet) ſecutus eſt. Dicitur collum draconis.] Dracontion dicitur, uel dracunculus. Radix plantę, eſt ad nigredinem attinens exterius, interius alba.] Aron dicit Dioſc. habere radicem albam, ſimilem Dracontio, Plin. nigram. Criſpæ uero exterius cineritia, interius uero alba, & ad citrinitatem declinat.] Dioſcorides radicem maioris dracontij dicit candidã, rotundam, cum tenui cortice. Minoris, bulboſam, raphano ſimilem. Adeò autem albam dracontij radicem putauit Hippocrates, ut abſoluto ſermone radicem candidam cum dicit, eam intelligat. Et ſuper utriuſq; radicem eleuantur Thyrſi, habentes maculas ad modum ſerpentis.] De maiore dracontio ait Dioſcor. quod caulis colore eſt adeò uario, ut ſit ſimilis draconi. De minore, quod uarium habet caulem, ſerpenti ſimilem, cum purpureis lituris. De Aro, quod in purpurã tendit. Et melius tempus collectionis eſt Ver, & principium æſtatis.] Radicem utriuſq; dracontij meſſibus colligendam, docet Dioſc. Inquit Dioſcorides.] Dicit Dioſcorides quod minorem acrimoniam oſtendit Aron, dum manditur, quàm dracontium, & Gal. quod dracontium acrius amariusq; eſt, & propter hoc tenuium magis partium, & calidius Aro. Et dixit Galen. plana eſt calida in principio ſecundi.] Galenus Aron dicit calidam, & ſiccam in primo. Drocontium uero non ponit in aliquo ordine, ſed dicit calidius Aro.

Nocet utraq; acuitate ſua, & ſtomacho & hepati.] Ratione adſtringentis uirtutis quæ amaræ & acri coniungitur, eſt inter efficacia & præcipua medicamina ſecundum Galenum reponenda: nec uidetur multum poſſe nocere, cum ſcribat Dioſcorides, quod radix minoris cruda & cocta, more olerũ à ſanis eſtur: nosq; uidimus homines folijs libenter ueſci, & abſq; noxa. Galenus etiam inter ea quæ ueſcendo ſunt, Ari & dracontij radices, in libro de eſcis enumerat: Dixit Philagrius.] Plinius dixit Cleophantum dediſſe purulenta exſcreantibus, farina permixtum, in pane cocto. & Dioſcorides, quod in Balearibus inſulis parantur placentæ ex radicibus minoris, cum multo melle, & in conuiuijs dantur.

Solutione educit phlegma.] Græci non uidentur uim ei purgandi per inferiora uel ſuperiora adſcribere: Galenus ſiquidem & Paulus eum ſequens, expurgari ab eo uiſcera dicentes, non uidentur de ea purgatione locuti, quam habent medicamẽta cathartica uocata, ſed de obſtructionis reſeratione intellexiſſe: quod patere poteſt per uerba Galeni dicentis, Craſſos præcipue & tenaces attenuans

humores. Plinius tamen dixit folia ex ſale & aceto ſumpta, aluum inanire.

Prouocat urinam, & excitat coitum.] De minore ſcribit Dioſcorides, quod urinam & Venerem excitat, radix pota in uino. de maiore tantum, quod Venerem. Et eſt ex rebus mundificantibus pectus & pulmonem.] De utroq; hoc ſcribit Dioſcor. Et confert ulceribus fraudulentis.] De utroq; etiam hoc ſcribit Dioſcorides. Galenus uero ait ſemine curari Cancrum & Polypum.

Et fiſtulis.] Collyrijs factis cum melle, ait Dioſcorides. Succus autem eius cum melle deſtillatus in aurem.] Cum oleo dicunt Dioſcor. & Plin. & loquuntur de ſucco ſeminis. Et fit emplaſtrum ex ea, cum melle & ſtercore caprarum ad podagram.] De Aro ſcribit Dioſcorides, quod priuatim podagris illinitur. Plinius, folia cum ſale recentia uel ſicca articulis podagricis. Et facit aborſum.] Solus odor radicis ſecundum Dioſcoridem. Multas alias uires potes è Plinio & Dioſcoride colligere: ex quibus unam tantum addam, quod in peſtilentia ſalutaris eſt radix in cibis.

De Alfeſcera.

Græci Ampeloleucen, & Bryoniam, & Pſilothrum uocant. Latini Vitem albam. Cuius radix eſt terrei coloris exterius, interius uero alba.] Dioſcorides radicis colorem non expreſſit. Plinius albam dixit & grandem. Et eſt ſpecies eius feſcereſin.] Videtur hic loqui de nigra, quam Græci Ampelomelan uocant, Latini uuam Taminiam, Tamnum, uel Tanon. Eius radix eſt cineritia exterius, & interius alba, non albedine prioris.] Loquitur de ea quam uocant feſcereſin Arabes, & Latini Tamnum. De cuius tamen radice ait Dioſcorides, quod foris eſt nigra, intus buxei coloris. Feſcera inquit Dioſcorides, calida & ſicca in tertio.] Hic eſt manifeſtus error: ſiquidem (ut aliàs ſæpius diximus) de medicinarum gradibus nō eſt locutus Dioſcorides. Galenus radicem dixit moderate calidam. Noſter Meſue ſecutus eſt Auicennam, qui tamen male ſibi conſtat. Nam cum dixiſſet calidam in tertio, paulò poſt dixit, quod temperate calefacit. Et eſt compoſita ex partibus igneis, cum partibus terreis aduſtis, & igneitas eſt dominans.] Nec hoc dixit Dioſcorides, ſed quod folia, fructus & radices acria ſunt. Et dixit Galenus, eſt in ea de ſtypticitate aliquid. & reliqua.] De Aſparagis huius plantæ dixit Galenus, quod boni ſtomacho ſunt ob ſtypſin, quam ſubamaram & debiliter acrem habent. De radicibus uero, quod abſtergunt, ſiccant, & tenuium partium ſunt. Feſcerin uero eſt nimis calida.] Lege, minus, non nimis: nihil enim de ea ſcribit Galenus, niſi quod albę in omnibus eſt ſimilis, uerum debilior. Vtriuſq; radix, & proprie ſuccus eius, ſolutionē educit phlegma.] De alba dixit Dioſcorides, quod ſuccus radicis Vere exprimitur, bibiturq; cum mulſa aqua, & pituitam educit. Epilepſiæ.] Drachmæ pondere anno integro radix pota datur comitialibus, ait Dioſcorides. Et comeditur talus eius in primis cum creſcit.] Intellige primæua Veris germina, quę elixa aluum & urinas mouent, ſi manduntur, ſecundū Dioſcoridem; & ſecundum Galenum, ob ſtypſin, quod & ſuperius dixi, ſunt bona ſtomacho. Plures tamen uirtutes adſcribit Dioſc. aſparagis nigræ quàm albę, ſcilicet quod menſes mouent, lienes minuunt, comitialibus, uertiginoſis, & reſolutis ſunt utiles. Veruntamen permiſcent ſpiritus.] Dioſcorides ubi multiplices radicis uitis albæ uſus oſtendit in comitialibus, attonitis, uertiginoſis, ſerpentum morſibus, abórſibus: ſubdit, mentem interdum perturbat. Eſt ex reſoluentibus apoſtemata dura.] Non duros tumores, ſed phlegmonas diſcutere ex uino, emplaſtri modo impoſitam, & abſceſſus rumpere, dicit Dioſcorides. Et apoſtemata ſplenis.] Lienem, inquit Dioſcorides, de alba loquens, liquat, trium obolorum pondere per dies triginta cum aceto pota. Poſtea ſubdit: Ad eundē cum fico utiliter illinitur. Galenus: pota, & extrinſecus cum ficis admota. Et abſcindit cum uino panaritium.] Cum oleo donec colliqueſcat

queſcat excocta, delet pterygia, ſecundum Dioſcoridem, de alba loquentem, & ſugillata. Et confert ulceribus malis.] De eadem alba inquit Dioſcorides, folia, ſemen & radix acrem habent uirtutem: unde cum ſale ad chironia, gangręnica, phagedænica, & cum putredine crurum ulcera, faciunt impoſita. Et trahit fracturas oſſium, & ſpinas & ligna.] Dioſcorides de oſſibus tantum ſcribit. Quod ſi radix albæ trita emplaſtri modo imponatur, oſſa educit. Sorbitiones factæ ex ſucco eius, & frumento decocto & melle.] Dioſcorides non apponit mel, ſed dicit, ſi ſuccus cum triticeis granis decoctis bibatur, exuperare lac facit. Radix quoq; eius & ſuccus eius abſtergit faciem. & reliq. Et ſubdit, & proprie cum farina cicerum & fabarum.] Dioſcorides cum eruo Ephelides, ionthos, lentigines, ac nigras cicatrices. Confert morſibus animalium uenenoſorum.] Contra uiperæ morſus, ait Dioſc. pota duarũ drach. pondere.

De Arthanita.

Cyclaminon Græci, Latini Rapum uel Vmbilicum terræ: aliqui orbicularem uocant. Magni radix eſt in modum rapi rotundi.] Dioſcorides parum latam dicit, & res ipſa idem oſtendit. Cuius pars exterior eſt terrea, nigra: interior alba.] Dioſcorides abſolute nigram dicit. Et eleuantur ſuper radices frondes. & parum infrà, ſine eleuatione ſtipitis.] Error eſt hic manifeſtus: caulem enim Dioſcoride & re ipſa teſte, fert quatuor digitorũ, ſed nudũ. Flores ſecundum ſemitam uiolarum ſubalbidarũ.] Error & hic: flores enim cõmunis Cyclaminis roſacei ſunt, & ad purpuram uergentes. Altera uero & ſecunda ſpecies, florem fert candidum: ſed de ea nondum loqui cœpit. Paruum uero habet radices ſubterraneas plurimas.] Neſcio ubi hæc inuenerit iſte homo. Dioſcorides & Galenus radice eſſe aiunt inutili, nulla de hac pluralitate habita mentione.] Calidæ complexionis eſt & ſiccæ in tertio. Gradum ei nec Galenus determinat, nec Auicenna. Et eſt inciſiuum. & reliqua.] Addit & aliam uim Galenus, quod attrahit. Dixit filius Serapionis, accipe ſucci eius drachmas quatuor.] Trium drachmarum pondere, ait Dioſcorides, cum paſſo, aut melicrato aquoſo bibatur radix, in morbo arquato. Solutione educit phlegma mucilaginoſum.] Pota, inquit Dioſcorides, cum hydromelite, pituitam educit & aquam. Et etiam linitum ſuper ſemur.] Succus illitus umbilico, pectini & coxendicibus, dicit Dioſcorides, aluum mollit, & aborſum facit. Et maxime ſplenis.] De altera Cyclamino ſcribit Dioſcorides, quod denario acinorũ eius in uini albi cyathis duobus, per quadraginta dies poto, lien emittitur per aluum & urinam. Et proprie Caputpurgium.] Succus cum melle, ait Dioſcorides. Et confert Caputpurgium ex eo factum debilitati uiſus. & reliq.] Non immiſſum naribus hoc facere ſcribit Dioſcorides, ſed inungi oculis ſuffuſis & hebetibus eius ſuccum cum melle. Et ſecundum omnem modũ adminiſtrationis confert duritiæ ſplenis & aliorum apoſtematum & ſcrofulis.] Miſcetur, inquit Galenus, his quæ tubercula, ſtrumas, omneſq; durities diſcutiunt. Multa quoque alia poteſt, ſed hoc præcipue, quod cum uino bibitur contra uenena omnia, ſecundum Dioſcoridem.

De Ariſtolochia.

Ariſtolochia apud Gręcos hoc nomen adepta eſt, quod ad ea quæ in puerperis deſiderantur, optime faciat. Latini ferè eodem nomine appellãt: ſunt tamen qui malum terræ, ſiue erraticum uocent. Ariſtolochiæ tres ſunt ſpecies.] Addunt nonnulli quartam, quam Piſtolochiam nominant, uel à radicum multitudine, Polyrrhizon. Longa.] Marem hanc uocat Dioſcorides. Et rotunda.] Et hanc fœminam. Et alia, cuius radix currit ſecundum ſimilitudinem uitis.] Clematitis hæc dicitur, quaſi ſarmentariam diceres, ramu-

los tenues habens, & folia modicè rotunda, minori semperuiuo similia. Inquit Dioscorides, omnes calidæ sunt in principio tertij.] Hic est error, sicuti & alibi plerunque: non enim hoc Dioscorides, sed Auicenna. Et uidetur quod longa sit calidior.] Galenus dixit longam non minus calefacere, sed fortè magis. Quamuis terreitas ipsius uincat terreitatem rotundæ.] Minus tenuium partium est, inquit Galenus, quàm rotunda. Est utraque apertiua. & reliqua.] Galenus absoluto sermone dixit radicem utilissimam esse ad medicinam, cum sit amara & subacris. De longa uero dixit, quod abstergit & discutit, sed minus quàm rotunda: & ideo utilior est, ubi opus est moderate abstergere, sicuti in generanda carne, in ulceribus & uteri fomentis.

Extrahens spinas.] Rotundæ hanc uim adscribunt Dioscorides & Galenus. Paulus sesquidrachmam Clematitis educere ait, ut Colocynthim. Aëtius drachmas duas fructus sicci, purgare bilem & pituitam. Asthmati & tussi.] Rotundam dixit Galenus auxiliari asthmaticis, singultientibus, epilepticis, podagricis, si cum aqua bibatur. Ruptis quoque & uulsis, atque his doloribus qui obstructiones sequuntur, aut incocti spiritus crassitiem: sanare putredines, sordida ulcera expurgare, dentes ac gingiuas limpidare. Et omnes quidem species eius mundificant matrices fœtarum.] Cum pipere & myrrha pota, ait Dioscorides de longa: eademque posse, subditum ex ea pessulum. Et medicina bona rigori febrium.] Rotundam ait Dioscorides cum aqua potam ualere rigori: & Galenus Clematiten cum oleo, aut suillo adipe inunctam: suffumigio uero ad graues febres.

Ricino. De Albemesfude, id est Cherua.

Cici uel Crotoma, Dioscorides & Græci. Ricinum Latini primam eius speciem uocant. Nota satis planta. Mirasolem uulgò apud nos uocant, & ad decorem solum in hortis serunt, nescientes non exiguum ex ea quæstum facile haberi posse, parato ex semine oleo ad lucernas utili. Aliud magnum, aliud paruum.] Magnum iam diximus esse Ricinum: paruum Lathyriden Græci, uulgò Cataputiam nominant. Dicit Dioscorides, Calidæ complexionis & siccæ.] Hoc non dixit Dioscorides, sed nec cuius sit temperaturæ. Galenus uim habere discutiendi & abstergendi dicit Ciceon, oleumque ex fructu factum, calidius esse, tenuiorumque partium, quàm commune. Lathyriden uero similem, quo ad uim, Tithymallis. Facit uomitum & solutionem laboriosam.] Educunt triginta eius grana, ait Dioscorides, per uentrem, pituitam, bilem, & aquam, & uomitum mouent. Valde tamen insuauis est, & laboriosa talis purgatio, stomachum uehementer peruertens. De Lathyride uero ait, quod eadem, id est, aquam, pituitam & bilem, purgant grana eius septem uel octo deglutita uel pota. Galenus uero de Ricini folijs, quod abstergunt, discutiunt, & purgant: minus tamen omnia hæc faciunt, quàm fructus.

Ricini purgatio pernicies, et laboriosa

Et coquuntur grana eius, & proprie contrita in iure galli antiqui.] De folijs Lathyridis ait Dioscorides, quod cum gallinaceo aut oleribus cocta, eandem habent seminibus operationem. Oleum autem confert colicæ.] Purgare hoc oleum aquam dicit Dioscorides, & ualere lumbricis alui, scabiei, ulceribus capitis, sedis inflammationibus, & uteri præfocationibus. Sumuntur ex Cherua à granis quinque, usque ad septem: & alterius à granis septem, usque ad duodecim.] Dioscorides, ut superius tetigimus, Ciceos quidem exhibet grana triginta, Lathyridis septem uel octo cum Caricis, aut dactylis, aqua frigida superbibita. Paulus usque ad quindecim, ita ut robusti, & qui pluri egent purgatione ea mandant. Debiliores & qui malo sunt stomacho, syncera deglutiant. Plinius uicena grana cum aqua pura aut mulsa purgare ait

facile bilem & aquã, si munda sumantur: si cum folliculis, uehementius purgare, & stomachum lædere.

De Albrachin.

Spartion Dioscorides uocat, Galenus Spartum, Latini Genistam. Vtinam omnia æque cognouisset, & descripsisset hic uir: nõ tamen facere potuit ut errorem omnino effugeret, pro Phaselo Orobum scribens. Densitas fustium.] Dioscorides, uirgas longas habet, absq; folijs, solidas, ad frangendum difficiles.

Flores lunares.] Dioscorides Leucoij. Inquit Dioscorides calidũ & siccũ in secundo.] Nihil de hoc Dioscorides. Et in flore eius & stipitibus est humiditas superflua.] Nec hoc lego apud Dioscoridem uel Galenum: sed ait Galenus, semina & surculorum succũ attrahere non ingenerose. Per uomitum & per uentrem educit phlegma cum fortitudine.] Semen & flores, cum melicrato pota, sine periculo purgant per superiora, sicuti Elleborus, inquit Dioscorides. Et per uentrem.] Semen purgat per inferiora, ait Dioscorides: ramis uero in aqua madefactis extractus succus, in ieiunio cyathi quantitate potus, coxendice & angina laborantibus est utilis. Plinius macerat pluribus diebus in aceto, pro coxendicis dolore, perungiq; eodem succo docet cũ oleo. Sunt tamen, inquit Dioscorides, qui macerent muria, aut marina aqua, & clysterem imponant his qui coxendice laborant, educuntq; cruenta, atque strigmenta. Quidã ad stranguriam utuntur semine, ut Plinius testatur, qui etiam sanari genua dolentia Genista ait tusa cum axungia. Dosis eius & proprie florum.] Dioscorides ex semine & floribus dat quinq; obolos. Plinius drachmam & dimidiam.

De Elleboro.

Latini Veratrum, Græci Elleborum: sunt & qui nigrũ Melampodion uocent, Hipp. Ectomon. Niger incolumior est albo, imò minatur albus accidentia terroris.] Quondã, ait Plinius, terribile fuit, postea tam promiscuum, ut plerique studiorũ causa sumpserint. Idem tamen Plinius album multo terribilius esse ait nigro. Et quod ex eo magis eligitur.] Dioscorides eligit carnosum, speciosum, interiorem partem tenuem habens, gustuq; acre & feruidum, asperis tumulis & siccis locis (qualis est Anticyra) natum, in frangendo puluerem emittens, ait Plinius. Et melior pars totius plantæ est radix ipsius.] Solas radices in usum uenire, ait Dioscorides, à quibusdam tamen semen purgationibus adhiberi. Melior pars radicis sunt fustes.] Intellige radiculas graciles, ex cepoſo ueluti capite procedentes; has enim in usum solas uenire dicit Dioscorides, & similiter Plinius, qui eligi dicit tenuissimas radices, breues, & ueluti decurtatas: summam, quæ est ueluti cepæ, dari canibus, purgationis causa. Et melior pars earum est cutis.] Eximitur ex utroque secundum Dioscoridem interior medulla. Et melius tempus collectionis est Ver & æstas.] Messium tempore colligendas albi radices, docent Dioscorides & Plinius. Albus minoris est acuitatis.] Galenus amariorem & minus acrem esse dixit album, quàm nigrum. Et est eius mordacitas non apparens subitò.] Videntur hæc sumpta ex Dioscoride in electione albi: inter reliqua enim eligendum docet id, quod gustu quidem feruens est, non uehementer tamen, sed saliuam non simul, sed particulatim mouet. Addit etiam, ut sit mediocriter extentum, candidum, fragile, carnosum, non acuminatum aut iunceum, nec dum frangitur puluerulentum, sed interiorem medullam exilem habens: laudariq; maxime Cyrenaicum, periculosius esse Galatium, Cappadocium & Italicum, quæ & albiora & magis puluerulenta. Albus corporibus nostri temporis est molestus, imò est eis sicut uenenum.] Pauli tempore utebantur Elleborismo per album: & hoc etiam tempore, eum qui bonus sit, non puto esse uenenosum.

Nigri autem usque ad tempora nostra uirtus tolerabilis est, licet adhuc diffi-

ciis: inquit enim Hippocrates, molestus est Elleborus eis, quorum sana sunt corpora.] Experientia certa didici, operationem eius non esse difficilem: neque aphorismus propositum probat, siquidem alia quoque purgatoria medicamina sanos offendunt, iuxta eundem Hippocratem in alio aphorismo, & secundum Galenum. Cum Elleborum absolute dicimus, album intelligimus. Inquit filius Zezar, fit Teremabin sicut mel.] Bonam esse oportebit Ellebori quantitatem, alioqui parum proficies: siquidem drachma integra sola pota, parum operatur. Paulus infundit aqua uncias duas, per dies quinque. Et aliqui perforant radicem Raphani.] Modũ hunc esse Elleborismi simpliciorem dicit Paulus, si fiat cum Elleboro albo. Et quandoque infunditur in iure gallorum.] Dioscorides de albo inquit, datur per se, & cum Sesamo, aut Thapsiæ succo, aut alica, aut mulsa aqua, aut pulte, aut lenticula, aut sorbitione alia. De nigro uero, quod coquitur cum lente, aut aliquo iure. Daucus autem & piper.] Miscent aliqui (ait Paulus) Pulegiũ, Thymbram, uel aliud simile. Bene autem miscetur.] Cum Scammonio & sale, dat Dioscorides nigrum. Paulus album dat debilibus cum succo ptisanæ, aut alicæ, alióue simili. Puluerem tamen Ellebori sumere non est tutum.] Paulus ualde nocere ait album in puluere potum, & suffocationes facere: nigrum uero tritum, dat cum Melicrato. Et solutione educit cum facilitate choleram permixtam grossam, & phlegma.] De nigro ait Dioscorides, per inferiora purgat bilem & pituitam. Paulus bilem maxime flauam. Album uero, inquit Dioscorides, purgare per superiora res uarij coloris. Et Plinius, rem terribilem uisu in uarijs coloribus uomitionum. Ad Lepram, Cancrum, & species Herpetis.] Paulus Elleborum dicit bonum esse his qui exanthemata, impetigines, Lepras, Herpetas, Erysipelataque patiuntur, & ictericis. Et quando ponitur Elleborus in alchohol, confortat uisum.] De albo ait Dioscorides, quod apponitur oculorũ collyrijs contra caligines. Plinius, oculorum caliginem fotu discutit. Et destillatur acetum decoctionis eius in aurem.] Indi auri dicit Dioscorides, & post biduum triduum'ue eximi, ad difficilẽ auditum: loquens de nigro. Prouocat urinam & menstrua.] De albo ait Dioscor. menses educit, & fœtus occidit suppositus. De nigro, appositus menses agit, & fœtus occidit. Et remouet ægritudines cutis.] De nigro dicit Dioscorides, quod scabiem curat, cum thure, aut cæra, & pice, & Cedrino oleo inunctus: cum aceto uitiliginem, impetiginem, & lepras. Albus difficulter uomere facit cum accidentibus terroris.] Illum qui sit puluerulentus, ait Paulus suffocationes facere: incidi propterea debere in formas sesamorum magnitudine. In quibus uero suspecta sit acceptio per os, clysmate infundit decoctum duarum drachmarũ, Antylus medicus. Supponitur & balanus ex eo facta cum melle, secundũ Paulũ. Diosc. cum aceto balanum format. Et confert uterque Elleborus fistulis.] Diosc. nigrũ ait appositũ, si triduo maneat, fistulas purgare.

Dosis eius à ceratijs sex ad drachmæ tertiam, uel drachmã unam.] Diosc. dat nigrum trium obolorum, aut drachmę pondere, adiecto etiam Scammonio: quod & nos aliquando experti sumus, drachmæ grana duo Scammonij assi in cotoneo malo adijcientes, minorque & leuior secuta est purgatio, quàm ex pilularum, quas aggregatiuas uocant, ęqua quantitate sequi consueuerit. Albi autem (ut refert Plinius) Themison binas drachmas dabat: sequentes quaternas dedere, antiquorum uitium cognoscentes, qui propter metum parcius dabant, cum celerius erumpat, quo largius sumitur. Vetant tamen dari senibus & pueris. Item mollibus ac fœmineis corporibus. Paulus dat drachmas duas ad summum, ad minus drachmam unam: debilioribus in succo ptisanæ, aut alicæ: robustioribus

bus

bus cum calida aut melicrato: ſectum tamen, non in puluerem redactum, ut ſuprà etiam notatum eſt. Ego albo nunquam uſus ſum: puto tamen homines regionis noſtræ robuſtos ferre eum poſſe. Non dandum tamen niſi in diuturnis & fortibus morbis, & qui per alia auxilia non ſunt ſanati, ut Hydrope, Cachexia, Elephanto, Paralyſi, Epilepſia, Podagra (ut Paulus teſtatur) quibus ego adijcio morbum qui Gallicus nuncupatur: quoniam & peſſimus, & longiſſimus eſt, communiaꝗ auxilia ueluti contemnit.

Hæc ſunt quæ in Panonnia olim margini ſimplicium medicamentorum cuiuſdam mei, enchiridij forma, Meſue ad proprium potius quàm communem uſum annotaui: quæ quum iuuenibus profutura cognoſcerem, quibus alio modo nunc prodeſſe, ob bellicos tumultus nō poteram, publicanda conceſſi. Quæ ſi fortè in manus doctiorū uenerint, æqui rogo boniꝗ conſulant, & amicè, quando nihil melius agunt, legant: & ſi quid non probant, ſcripto potius quàm uerbis corrigant. Vos uero bonæ mentis iuuenes, à Deo Optimo Maximo uotis & precibus bonum pontificem expetite, qui pacem, quam moriturus nobis reliquit, mundo reddat, ut pacatiore animo, & quieta mente, prout uobis deſpondi, utilitati ueſtræ ualeam inſeruire. Valete. Ferrariæ, Nonis Decembr. M. D. XXI. poſtridie eius diei, qua ad nos delatum per ocyſſimos tabellarios fuerat, Leonem decimum eius nominis pontificem maximum attonito morbo ſubito corruiſſe.

ANNOTATIONVM IO. MANARDI
in medicamenta ſimplicia
Meſue finis.

MEDICINAE STVDIOSIS.

Ala nomina non usquequaque putanda sunt, quæ nullo interpellante, fidem datam reluere, procrastinando negligunt. Quare non est ut mihi uitio quispiam uestrum det, si promissas ante duodecim annos, in Ioannis Mesue composita medicamenta annotationes, hactenus in publicum tradere distuli, præsertim cum eas nulli expostulanti negauerim: & præterea multa interim in uestrum usum æddiderim, quæ non spoponderam, & quæ haud iniquè possint fœnoris loco supputari: imò sortem ipsam tam longe anteuertere, ut per ea omnis iam ratio mihi expuncta posset uideri, nisi IO. SINAPIVS natione quidē Germanus, sed utriusque linguæ peritia, bonarū disciplinarū eruditione, ϑείῳ que quodam perdiscendæ medicinæ furore, paucis Italis cōparandus, me etiam atque etiam monuisset, & quasi cum conuicio efflagitasset, ut promissis starem: nō licere dicens philosopho, præsertim christiano, uel præscriptionis, uel alio quouis prætextu, sponsionum suarum obliuisci.

Accipite igitur & hæc adolescentes, ea fronte, qua iam æditas à me cōmentationes suscipere consueuistis, & morā hanc meam boni consulite. Ex Ferraria, pridie Nonas Maias, M. D. XXXIIII.

DE MEDICAMENTIS COMPOSITIS.

Ompositis medicamentis plerūque uti cogimur, tum ad simplicium uel augendam, uel coërcendam uim: tum quod cōplicatos inuicem, uarios, & quandoque contrarios morbos curamus: tum alias ob causas, quas operæprecium nō est hoc loco recensere, quū ab ipso medicæ artis exordio, ad nostra usque tempora, quasi per manus, cōpositio medicaminū emanauerit, modo solū præparationis atque usus mutato. Olim enim ipsimet medici sua sibi quisque medicamēta domi parabāt, & parata adseruabant: quibus ubi opus esset, pro arbitrio, & ægrotantiū necessitate uterentur. A quingentis uero plus minus annis citra, ab ipsis medicis non sine ægrotantium (ut mihi uidetur) detrimento, ad nonnullos hoc negocium deuolutum est, qui ab ipsis simpliciū medicamentorū speciebus, quas ueluti supellectilem & syluam quandam, ad compositiones parandas in tabernis habēt, Speciarij uocantur. Quorū tantū creuit autoritas, ut ipsis quantumuis famosi medici, totū hoc illis negocium inueniendi scilicet medicamenta simplicia, atque ea cōponendi, & permiserint, & demandauerint. Et propterea factum sit, ut cæci, duces etiam magis cæcos sequentes, in barathrum ignorantiæ, cum magno mortalium damno plerunque mergerentur. In quo adhuc omnes cæcutiētes caliga-

caligarent, nisi Deus sua inuisibili luce, quorundam aciem mentis illustrasset, qui species illas solerter indagantes, aliquasque suppositititias, alias in totū spurias inuenientes, Speciarijs & medicis monstrare conati sunt, quantis in erroribus uersarentur. In quo campo cum ego quoque pro imbecillibus meis uiribus, supra XL. annos desudarim, cogitaui sæpenumero, quonam modo possent inueterati illi errores penitus extirpari. Nihil autem magis præsentaneo mihi in hac re præsidio occurrebat, quàm ut ex antiquis Græcorum commentarijs, ex quibus ueluti ex fontibus Arabum & Salernitarū compositiones emanarūt, ea seligerētur, quæ ex his simplicibus, quæ facile inueniri possent, & obuia cognitaque essent, construebant: non repudiatis tamen recentiorum inuentis, modo clare descripta essent, & rationi ac experimento consentanea. Verum cum hoc pluries attentassem, nec unquam adsequi potuissem, aliud aggressus sum, non adeò utile, sed quod omnes facillime possent & deberent recipere, declarandi uidelicet ea, quæ in suis tabernis Speciarij illi ad ægrotantium & medicorū usum adseruabant. Et quia Ioannem cognomento Mesuen pręcipue sequebantur, ideo quæ de simplicibus & cōpositis medicinis ille conscripserat, cœpi diligētius examinare: & quicquid occurrebat, quod ad eorum uel dilucidationem uel castigationem pertineret, in libri mei margine adnotare. Quorum partem, eam scilicet quæ ad simplicia spectabat, in cōmunem usum ante multos annos æditam, quum ex eo non penitus displicuisse intelligerem, quod secundam multi desiderarent, in hac quoque ædenda eis obsequi non negaui.

Vt igitur & in hac parte ordinē ipsius Ioannis sequar, ab Electuarijs ab eo uocatis incipiam: quæ ideo hoc nomen habuisse uidentur, uel quod ex electis quibusdam simplicibus medicamentis cōstarent, uel quod multi usus essent, tam in bona ualetitudine adseruāda, quàm in mala submouenda, ut propterea à Cælio Aureliano Electuaria sint uocata. Videntur tamen non incongrue antidota uocari posse: tam late enim patet apud Galenum Antidoti nomen, ut sit omnibus facultatibus commune, quæ non extrorsum admotæ, sed intra corpus acceptę malos affectus sanant, qui uel ex uenenis ebibitis, uel ferarum morsibus, uel malo uictu contingunt. Aspirante itaque diuino fauore rem aggrediar.

Deſipientiã uocant Arabes. Setã.] Bombyx latine dicĩ. Darſeni.] Cinamomi genus intellexit.

Confectio Xyloaloes.

De cubebis nõ conſtant inter ſe Arabes: nam Serap. putauit eſſe oxymyrſinẽ, & ſic eſſet Ruſcus. Auicen. Carpeſion, & ſic eſſent feſtucæ quædã, non ſemina. Quibus uero nunc utimur, ſemina aromatica ſunt, quæ ſatis hic cõgruere uidentur. Squinanti.] Floris uidelicet ſchœni. Afferuntur aũt nunc, non flores, ſed ipſa abſq; floribus planta. Miua.] Ex cotoneorum ſucco cõfecta, de qua inferius.

Electuarium Sarbotheng.

Hæc cõpoſitio ſatis cõferre uideĩ ad ea quæ laudatur, & nihil eſt in ea obſcuri, præter duo cardamomi genera: quæ eſto, ut quomodo apud antiquos uocenĩ, neſciamus, tamẽ ea quibus uulgò utimur, & per ſe bona ſunt, & ſatis hic cõgruentia. Aliam eiuſdẽ [lętificantis] cõpoſitionẽ habes ab ipſomet Meſue Cap. de Melancholia: aliam à Raze, & Nicolao & alijs. Ferĩ & alia ſub Galeni nomine, quã tamen nondũ apud illũ legi.

Electuarium de Citro.

Placet mihi hoc cõmixtum: cui ſi apponerentur citra condita, ſuauius eſſet, nec minus utile. Galanga.] Eſt radix nunc notiſſima, quam, ut ſuprà quoq; dictum eſt, apud Græcos nondum euidenter inueni.

Confectio teſticuli Vulpis.

Hæc eſt quæ in communem uſum parata inuenitur. Secacul.] Non eſt Eryngion, ut multi putant: ſed eſt radix, quam geniculam uulgò uocant, à multitudine geniculorũ. Herbam uero eius fraxinellam, quoniã fraxini folio conſtat, ego puto eſſe quã Polygonaton uocat Dioſcorides. Teſt. uulpis.] Orchis ſcilicet. Radix Raphani.] Domeſtici potius quàm ſylueſtris. Luff plani.] Dracontiũ maius, uidetur ad hoc aptius. Lingua auis.] Nõ una lingua loquuntur Arabes. Serap. enim linguã paſſerũ, auiũ uidelicet ſalaciſſimarũ in hunc uſum adhibet. Auic. medullis adnumerat. Recentiores rem quandã in fraxino reperiũt.

Confectio de Galanga.

Laudo hanc, cõmuniter enim paraĩ. Cauendũ tamẽ puto in æſtate, & in ualde bilioſa temperatura. Calamus aromaticus.] Ad nos hoc tẽpore, ut ſuprà etiã dixi, nõ deferĩ, ſed eius loco radix quædã uendiĩ, quã non credo eius cannæ eſſe, nec ex India adferri: ſiquidem & recens multũ aliquando uideĩ, & exiguo nimis uendiĩ. Mellis.] Nunc cũ ſolo ſaccharo conficiĩ, magnaq; ui inflationẽ pellit.

Diarodon deſcriptione communi.

Hæc nõ paraĩ, ſed alia cũ Abbatis cognomine, quã Nicolaus deſcribit. Troiſch.] Hos inuenies inferius. Spodij.] De hoc ſcribã inferius, atq; pariter de Berberis. Scariola.] Species eſt (ut puto) ſonchi minus ſpinoſa. Per citrullum ego intelligo cucumeris ſpeciem, quæ colore & forma citrum æmulatur.

Aromaticum Roſatum.

In mala temperatura frigida magis hoc mihi probatur quàm ſequens: non tamen in communi uſu eſt, ſicuti id quod ſequitur.

Aromaticum Roſatum, deſcriptione Gabrielis.

Parum calidũ, ideoq; ſecurius in temperatura & hora calida dari poteſt, quàm præcedens. Syrupi roſati.] Paratur & abſq; his ſolidiore forma, cũ ſolo ſaccharo, ſimulq; & delectat & iuuat.

Aromaticum roſatum minus.

Hoc quoq; parũ calidũ, præcipue ſi teneamus ſandalos tales eſſe, quales ſcribunĩ. Nullibi tamẽ quod ſciã paraĩ.

Aromaticum Muſcatum.

Quo pacto conueniat præfocationi, quũ eximio ſuo odore uterũ ſurſum trahat, non uideo, niſi exigua admodũ quantitate. Darſeni electi.] Secundũ Serapionẽ eſt cinamomũ. Sed mirũ eſt, quod hactenus dixerit cinamomũ, nunc utatur alio nomine. Ego potius intelligerẽ Aſpalathũ, quẽ Arabes uocãt Darſiſahã.

Aromaticum Gariofilatum.

Difficile eſt hoc præparare, quia caremus folio: elegans tamen eſſet, ſi bene pararetur.

Aromaticum Nardinum.

Hoc quoq; uidetur non poſſe bene parari. Galliæ ſebellinæ.] Quære hanc inferius.

Diaciminum bonum.

Satis inflationi mederetur, ſed pauperes tanti non faciunt inflationis redemptionem, præſertim cum aliud minoris emere poſſint, quod ex Nicolao parant: ſed & aliud quod ipſe Meſue inferius ſcribit.

Dianeſon.

Hoc nõ minus utile eſt q̃ præcedens, & minoris emitur. Carui.] Caros uocatur à Dioſc.

Diambra.

Præclara eſt hæc compoſitio, ſi bene præparetur, ſed precioſa: ego ea ſæpe utor, præſertim in mulieribus & ſenibus.

Confectio de Cinamomo.

Darſenum.] Ecce quod darſenium non eſt cinamomum, ideo expone ut ſuprà. Enulæ.] Id eſt, elenij accipiendæ radices, ut Dioſcorides docet, exiccatæ. Et quandoq;.] Si hoc modo cum ſaccharo miſceatur, erit multi uſus ad eſcas condiendas, ſpecierum uocatarum loco.

Electuarium de granis myrti.

Vtile quidem eſſet, non tamen in uſu eſt.

Diacalamentum deſcriptione Galeni.

Calamenti fluuialis.] Id eſt pulegij, errore communi Arabum. Galenus nõ ponit zingiber. Siſeleos.] Seſeli. Petroſelinum.] Verum ad nos non portatur: id uero quod ſub eo nomine uulgo uenditur, imbecille ſatis eſt: ego loco ueri utor oluſatri ſemine. Albaſce.] Id eſt Thymi. Cheiſin.] Id eſt Ligyſtici. Piperis.] Adde & longi piperis, & auge pondus, ad drachmas uidelicet xxiiij.

Dia trium pipereon.]

Galenus trium piperũ drach. 50. Thymi, aniſi, zingiberis drachmas octo. Amomo.] Caremus, quia quod pro eo uendunt, nihil habet commune cum Amomo, quod tamen non apponit Galenus, ſicuti nec reliqua quæ ſequuntur.

Diaciminum.

Dioſpoliticon non ualde differt à diacimino: conſtat enim ex pari portione, piperis longi, cimini, rutæ, nitri. Baurach.] Id eſt nitrum, quod nunc ad nos non adfertur, ſed loco eius habemus copiam factitij, à quo & ſalſedinem per artem remouent, ut ſit ad tormenta habilius.

Confectio de ſeminibus.

Alia hæc eſt ab ea, quam diaſpermaton Græci uocant. Fac ſicut ſuffuff.] Redigendo uidelicet omnia in tenuem puluerem, quo uti poteris eo modo, quẽ in confectione de Cinamomo docuimus.

Confectio de Citonijs.

Hanc nunc etiam mulierculæ parant, cotoneatam uocantes. Medici uero Diacitoniten uocant.

Confectio de citonijs facta cum ſucco.

Nunc nouo quodam artificio ſuccum congelant, gelatinamq; uocant, colore pulcherrimum: tranſlucidum, & guſtu ſapidiſſimum.

Electuarium de pomis.

Arabũ inuentũ eſt mala adeò cordi congruere: quod certè uix credo, maxime ubi hoc modo parentᷓ, quo hic uir iubet: quid enim habent cordi congruens præter odorem: quem certe deponunt cum à cortice ſeparantur, & multũ coquuntᷓ.

Electuarium de Perſicis.

Neſcio quomodo ſitim extinguat, ſi tot aromata apponantur.

Electuarium quo utuntur Reges.

Ego utroq; horum uſus plerunq; ſum, ſed à primo amoui oleum, ne uomitum moueret:

moueret, & à secundo sandalos, qui multis non placent, quandoq; addens cucurbitæ & peponium semina: aromata etiam, prout mihi uisum, moderans.

Electuarium de fructibus.

Efficax est, neq; insuaue, si bene præparetur.] Sumach.] Græci Rhum Syriacum uocant. Pirorum ponticorum.] Id est, saporis adstringentis & acerbi.

Confectio alia Galeni.

Non esse Galeni, Camphora & Sandali ostendunt. Fausel.] Fructus quidam adstringens, antiquis incognitus, nunc auellanam Indam uocant. Bolo armeno caremus: falsum Apothecarij passim habent. Cœpit aliud ferri ex orientali plaga, quod nec ipsum esse uerum Armenicum puto.

Confectio de Prunis.

Non displicet mihi, modo stomachus non sit ualde debilis. Muzorum.] Id est, quæ dulcacida sunt.

Electuarium de Sorbis.

Vehementer adstringunt, & ad eum usum cōmuniter paratur, id facturum uehementius, si pro sorbis mespila accipiemus.

PARS SECVNDA PRIMAE DISTINCTIONIS.

Theriaca Diatessaron.

Theriaca dicitur, quia ad morsus ualet ferarum. διατεσσάρων, quia ex quattuor, præter mel, componitur. Antiqua est & ualde utilis. Mulomedici addunt rebur, & uocant διαπέντε, sublimemq; esse dicunt ad præseruanda curandaq; iumenta; ut uidere potes apud Absyrtū, & Vegetium. Myrrham.] Hoc tempore apud nos reperire bonam, est difficile. Mel sit quadruplum specierum, ut in hac, sicut in alijs similibus. Tryphera omnes hæ ab Arabibus uidentur inuentæ, nam ferè myrobalanos recipiunt, quæ antiquis erant uel ignotæ, uel non adeò assuetæ.

Tryphera Sarracenica.

Tryphera quasi deliciosa uel uoluptuaria.] Setaragi Indi.] Est Lepidium: dicit tamen Auicenna, quod Indum est, frusta parua subtiliaq; ligni.

Tryphera Muscata.

Baucia.] Est pastinaca domestica.

Tryphera Galeni.

Non credo esse Galeni, cum neq; behen, neq; ambram, neq; moschum agnouisse uideatur. Alusulsumen.] Difficile est de his barbaris diuinare dictionibus, potes tamen sumere ozimū. Interpres Auic. exponit radicē piperis. Quidam textus nō habēt hanc dictionē.

Tryphera minor ex arte Phenonis.

Carmezit.] Est fructus Tamarisci: magnam uim habet in adstringendo, quæ hoc desiderant, & præcipue mulierum redundantes menses.

Tryphera minor.

Efficacior uidetur scoria ferri addita, quæ nutrirē dicitur, quando in aceto madet longo tempore.

Diacurcuma.

Melius est hanc dimittere, quia nō bene conficitur: si quis tamen conficere eam uelit, uideat ut habeat ueram eupatorium: nam quo passim utuntur, mendax est. Sed & uerū & meon & scordium agnoscat, ut oleum balsami taceā. Scolopendriū est, quam uulgo citrach appellant.

Diacurcuma minor.

Minorem hanc quiuis parare potest: non multum enim errabit, qui herbam Schœni, pro flore receperit.

Diamorusia.

Daucus est trium specierum.] Eligendus est Creticus, cuius flores & semina alba. Acori.] De hoc quid sentiam, infra notabo. Marmacur.] Id est Melissophyllon.

Dialacca magna.

Hac tutius utimur quàm Diacurcuma: omnia quæ in ea ponuntur, nota sunt: solum attendendum, ut lacca sit, quod dicunt Græci κάγκαμον, quia arte alia paratē, qua passim infectores utunē.

Dialacca minor.

Hæc quoq; bona est, & facilius quàm prima parari potest.

Confectio de Raued seni.

Placet mihi & hæc, si bene paratur: multũ enim in mulieribus ualet, quibus ob malã hepatis temperaturã ad frigidũ, retinent menses. Diacoston.

Potens hoc est in quauis tẽperatura, frigida & humida, & in obstructione: procurandũ tamen ut uerũ costũ habeamus. Cõfectio Elect. ex inuẽtione nostra.

Sicut Alcohol.] In tenuissimum puluerẽ. Per cõchulas adustas, intellige cooperculа paruarũ conchularũ, qualia apud nos multa, ut quæ piperatia uocant, & similia: quanquàm meliora essent que blattas byzantias uocãt, & Greci onychas, hoc est ungues. Electuarium Confortans.

Magnam uim haberet adstringendi, si bene pararetur. Seminis rosarum.] Quid sit, uide in nostris epistolis. Confectio Alcanzi.

Florum alcheil.] Credo legendum esse Alkilil, quod uocãt Arabes granatũ syluestre. Confectio de Asa.

Lasser uel opos Cyrenaicus Diosc. est res quam Arabes uocant asam: nõ defertur ad nos nisi fœtida. Optimum est subrubeum, splendidum, myrrham referens non porrũ, & quod facile dissoluitur in colorẽ albũ. Sunt qui putent benzoin nũc uocatũ esse uerũ lasser. Confectio Anacardina.

Hac perraro utimur, nisi ad febrem in frigidioribus morbis prouocandam.

Bedust.] Intellige castoriũ. Burungi.] Pro hoc pone Melissophyllon, uel Erysimon. Aliqui tamen intelligunt erucã agrestem. De Anacardo non uideo Græcos inter simplicia medicamenta scripsisse; inuenio tamen eis usos, & uocare Anacardia. Auerroes reponit inter noua medicamina. Paulus describit Theodoreton, quam per Anacardia uocat.

SECVNDA DISTINCTIO. De medicinis Opiatis.

Vsus horum admodũ prudentem desiderat medicũ, non adeò audacem, ut ubi opus non est, eis utatur: nec adeò timidũ, ut quoties urget necessitas, eorum usum reformidet. Confectio Philonij.

Vtere hoc tanq̃ uero Philonis medicamine, & dimitte alia. Inuentione propria.] Scilicet Philonis. Castorium.] Galenus non ponit. Dosis eius ut cicer conuenit pueris: ut faba parua, debilibus: ut auellana, prouectioribus ac robustis.

Confectio Philonij Hamech.

Nigella.] Melanthion, Git. Nõ tamen quod uulgò sic uocãt: id enim est melampyron: sed semẽ odoratũ. Placet ut apponatur crocus, & sint omnia equalia. In alio.] Nam duo aurei opij, plus essent q̃ sit opus. Zazenea.

Ego multoties hac usus sum, præsertim in uteri affectibus, & satis profeci.

Cum rob.] Per hanc dictionẽ significant Arabes omnẽ succũ crassiorẽ factũ: cũ uero simpliciter proferũt, rob uini intelligunt. Athanasia magna.

Adip.] Lupi. De cornibus Capre.] Sic & Auicenna, cuius hec est descriptio. Alias habes à Paulo & Oribasio, sed & à Nicolao, que parata cõmuniter inuenitur, & est in adstringendo longe q̃ hæc efficacior. A Paulo etiã alia scribitur, quæ Oribasij esse dicitur, nullibi tamen cornu mẽtio: alioqui nemo, nisi superstitiosus, dextrum potius q̃ sinistrũ apponeret. Diasulphur.

Magnam uim habet in dolore renum, & spirandi difficultate, in quibus locis paratur: nec difficile esset ubiq; parare: quæcunq; enim in eo ponenda, nota sunt.

Sunt qui hoc pacto parent: Sulphuris ignem nõ experti, hyoscyami, cardamomi, styracis, opij, myrrhæ, costi, rutæ ana drach. x. croci, piperis an. drach. iiij. casiæ drach. xij. lybistici drach. iij. mellis quantum sat sit. Confectio de Storace.

Styrax uerus lachryma est, humiditatem non remittens nisi dum manibus attrectatur. Fit uero arte quædã miscella, quæ grauis est, & somnũ faciens, quam hic puto Mesuen intellexisse, & esse quã liquidam uocãt. Vide Diosc. Si tamen hoc melius intelligere uelis, lege Galenum in lib. de Antidotis.

DISTINCTIO TERTIA. De medicinis solutiuis.

Hiera picra.

Ab hac cœpit ueluti ab antiquiore, & à qua reliquæ nomen acceperunt, cuius permixtio tempore Galeni Romæ uocabatˉ picra. Gal. accipit solum sex res, dimittens xyloaloen & cassiā, & pro carpobalsamo ponit xylobalsamō: & auget aloen: pro sex enim drach. aliorū, uel centum, uel cxx. aloes apponit. Et est resolutiua materiarū malarū grossarū.] Has tamen oportet attenuasse & dissecuisse. Aloe autē sit duplum pondere.] Fermè triplum esse debet, quia pro 36. drach. illorum, centū Aloes uel cxx. adijciendæ sunt.

Hiera Hermetis.

Alādal.] Hos habes infra ab ipso Mesue descriptos, qui tamen Thermetis tempore nō cōponebantˉ. Luf.] Dracontiū. Seminis mezerion.] Id est cocci gnidij, chameleæ uidelicet.

Hiera Archigenis.

Ex Auic. ad uerbū. Pulpæ coloquintidos drach. ij.] Aliqui libri habent drach. xxij. alij unc. ij. cepæ. Muris aslatæ.] Id est scillæ.

Hiera Archigenis descriptione Pauli.

Omniū an. aur. v.] Auic. xx. Paul. x. Post poliū Paulus addit, myrrhę. Infunde in melle.] Paulus, in melicrato per noctem unā, & sicca. Cōpone eam cum aqua mellis.] Paulus, cū melle optimo, & repone in uase uitri uel plumbi. Et modus hic est omnibus hieris cōmunis. Addatˉ salis drach. i. & si uis ut magis purget, adde scammonium.

Hiera coloquintidos.

Est multū similis hierę Rufi, ab Auic. & Paulo positę. Troch. Alūdal.] Pul. Sycionię, id est elaterij: certum enim est hosce trochiscos Rufo nō fuisse cognitos. Opopanaci.] Hoc nō apponit Paulus.

Hiera ex inuētione nostra.

Hæc inter magnas connumeranda est, & multi usus, licet nullibi parata inueniatur. Alserachostū.] Per alserachost Arabes intelligunt speciē mannæ. Tamarindorum.] De his licet nulla apud antiquos mentio, utiles tamen sunt in bile coërcenda. Foliorum lupuli.] Hic puto subesse errorem, intelligendosq; asparagos eius potius quàm folia. Seminum communium.] Hæc dici solent maiora.

Triphera Persica.

Cuscuta.] Amplexicaulis herba est, quæ linum amplectitur, & uidetur esse quam linoderā Theophrastus uocat: licet apud græcos in medicorū usum (quod quidem meminerim) uenire nō cōsueuerit. Est autē magnæ similitudinis cum uocato nunc epithymo.

Confectio electuarij Alharif.

Confectio alia.] Neutra harum neq; ego usus sum, nec uidi medicum utentē. Nabeth.] Quidā intelligunt zuccharum, quod candum uocant. Sed uidetur alia res apud ipsum Mesuem, infra de cōditis. Alij potum ex ficis, dactylis & saccharo.

Confectio electuarij Indi maioris.

Est minus potens ad purgādum q̄ diaphœnicon, si in diaphœnicō nō sit scāmonium, per coctionem castigatum, & in hoc sit. Si utrobiq;, hoc erit efficacius. Dosis eius est aure. iij.] Illa dosis exigua est, uix puero sufficiens; grādioribus enim ac robustis potest integra uncia dari. Ego in expurgandis renibus eo utor, cum cassiæ succo, ita ut huius sex, illius iij. drachmæ misceantur.

Electuarium Indum minus.

Minus hoc à maioribus nostris neglectum est, cū tamen satis efficax sit, & adeò delicatum, ut possit sine melle in pulueris forma cum iure sorberi.

Confectio de dactylis Diaphœnicon.

Benigna satis est & tuta per hanc purgatio. Gal. tertio simpliciū medic. misceri ait purgatoria medicamina cū dactylis, & alijs adstringentibus, ut occultetˉ sapor, tollatur abominatio, & fastidium stomachi. Ego ponerem scammonium non coctū, quia per dactylos & aromata satis castigatˉ. Nec credendū his qui dicūt, quod per dactylos uetatˉ, ne à longinquo humores trahat: siquidē cum uapores ad caput mittāt, simul etiā purgatoriā uim adferunt.

Elect. de Psilio.

Recipe succi buglossæ.] Boraginis uidelicet & buglossi uulgarium. Accipiatur eius uiscositatis.] Id est eorū succorū, in quibus succus hic psyllij per diē & noctē

remanſit. Hæc enim eſt uiſcoſitas, de qua uult pro ſingulis 4. ℔. apponi, ſacchari ℔. ij. s. Doſis.] Potes integrã unc. tutò dare.

Electuarium Eleſcoph.

Scribitur ab Auic. fermè eodẽ modo, & uocat Epiſcopi. Conficiuntur & ex his ſpeciebus placentæ cũ ſaccharo, quæ aliquando nihil, aliquando nimiũ purgant: uel quia ſcilicet aliquãdo urunt, uel nõ bene inuicem miſcentur ſpecies. Doſis ab aur. ij. uſq; ad iij.] Potes & hanc excedere.

Confectio medicaminis Hamech.

Prima hæc cõpoſitio cõmuniter paratur, licet nõ omnes eã bene parent. Vbi bene parata ſit, utraq; bilem & pituitam facile purgat, præcipue ſi maiori quantitate detur quàm iubet Meſue: uncia enim abſq; periculo exhiberi poteſt.

Confectio alia Hamech.

Hanc nunq̃ uidi parari. Bedagar.] Dioſc. ἄκανθαν λευκὴν, id eſt ſpinam albã uocat. Iuiube.] Id eſt zezipha. Sebeſten.] Myxa:. Rob. lib. ij.] Intellige ſapã.

Modus electuarij Roſati.

Hoc carere nõ poſſunt qui pilulas aggregatiuas modo Meſue parare uolũt, precioſumq; eſt & delicatum. Aliud modo Nicolai cõmuniter ab omnibus parat, & ſub nomine elect. de ſucco roſ. agnoſcit.

Confectio Alfeſara.

Radix alpheſara, id eſt uitis albæ, ueluti oſtenſum eſt capite proprio in annotationibus ſupra ſimplicia, ubi iiſdem uerbis hęc ſcribitur præparatio. Doſis eius à duabus drach. uſq; ad iiij.] Vſq; ad v. ſcripſit ipſemet: ſed potes etiã tutò plus exhibere.

Confectio mannæ ex inuentione Galeni.

Ego hanc apud Gal. non reperi: ſi tamen Galeni eſt. Per mannã intellige aëreũ mel: ſic enim ipſe nominat lib. iij. Aliment. Manna autem apud eum eſt thuris puluiſculus.

Confectio Almezereon.

Scis quid intelligendũ per mezereon, ex iis quæ à me alibi adnotata ſunt. Foliorũ Almezereon præparatorũ.] Eo ſcilicet modo quo ipſe docuit cap. proprio. Carniũ citoniorũ elixorũ in aceto uitui & zucchαro ana partes lxxx.] Suprà dixit lxx. Tereniabin xl.] Suprà dixit lx. Nos hoc tẽpore multũ ueremur mezereũ, & quæ ex eo cõponunt, & propterea hãc nõ parãt ſpeciarij: nõ inutilẽ tamen futurã his qui aqua intercute laborant.

Modus confect. Alſebram.

Quid ſit alſebrã, uide proprio capite inter ſimplicia: nunc plantã pro ea accipiunt lino ſimilẽ, quã eſulã uocãt. Succi fęniculi.] Vereor ne hic ſit menda: ſiquidem ubi de hac planta inter ſimplicia agit, ſuccum aliquẽ frigidum ſecum miſceri iubet, ut portulacæ uel intybi.

Modus confect. de Eupatorio.

Eupatorium accipe, nõ quod uulgò ſic uocant, ſed quam apud nos agrimoniã nuncupãt. Poſſes dare pluſq; aureum, ſi conficeret. Seminis cuſcutæ.] Neſcio an ſemẽ colligi poſſit, ſcio tamen nõ colligi. Et uolubilis.] Lupum ſalictarium intellige, quem lupulum uocant: aliæ enim uolubiles uocatæ impenſius calent.

Alchechengi medicamen.

Trochiſcos hoſce omnes habes infra loco ſuo. Accipe ſuccum uolubilis.] Intellige & hic lupulum uocatum. Eſſet medicamen uehemens, ſed non conficitur.

Confectio electuarij Diacitotuten.

Græci aliter conficiebant, ut apud Paulum licet agnoſcere. Mellis Tabarzet.] Ita genus quoddam ſacchari Arabes uocant.

QVARTA DISTINCTIO. De Conditis.

Nunc omnia melius condiuntur quàm docuerit Meſuas, uel ſciuerint antiqui. Chebuli.] Ex Aegypto adferunt conditi: ſed quia caſſiã redolent, ideo diligentiores ſpeciarij aqua madefactos cum ſaccharo iterum condiunt. Ars autem.] Hac arte potes quaslibet res aridas, quaſi recentes facere. Emblici.] Modus hic oſtendit, quod neq; in Damaſco habeãtur recentes. Citonia & alia poma, ſi bene condiantur, ſicuti & ſaporem & odorem ſeruant, ita & uim. Citra.] Cortices uel ſoli cõdiunt, pulpa abiecta, & calidi ſunt: uel ſola pulpa, extimo abſciſſo cortice,

cortice, & frigidi: uel utrunq;, & ferè temperati. Sicut nabet.] Ad mediocrem uidelicet crassitiem.

Secacul.

Dixi supra quid esset: uideri tamen potest ex modo loquēdi Mesue, quod ipse aliā rem intellexerit. Nostri pro eo cōdiunt eryngiū.

Zinziber conditū.] Zinziber conditum ex Aegypto adfertur, & uiride uocant.

Confectio de Zinzibere.

Vidi ex puluere aridi & saccharo parari ueluti offas, efficaces in calefaciēdo uentriculo, & inflatione discutienda.

Bauciæ conditæ.

Σταφυλῖνος græce, pastinaca latine. Condit̃ etiā elixa cum melle & aceto, & nō inutiliter ad mensas uenit.

Acorus conditus.

Acorus uulgaris non est uerus acorus, sed radix xiris, ut cōstat ex pictura utriusq; apud Dios. Ego quādoq; suspicatus sum radicē quę a speciarijs calamus aromaticus dicitur, esse uerā acorū.

Zuccharum Rosatum.

Nunc sunt alij modi faciendi zuccharum rosatū: pulchrius enim & suauius fit ex succo rosarū in formā placentę, cū saccharo redacto: quod & uim quandā retinet ciendæ alui: amouendi tamen semper sunt à rosis ungues.

Zuccharum Violatum.

Indigent tamen uiolæ &c.] Dubium est mihi hoc, siquidē uis earū facile resoluitur: quare puto addendā negationem, ut scilicet intelligamus, nō esse soli exponendas, uel longo tēpore adseruādas.

Zuccharum Buglossatū.

Vera buglossus dicit̃, quā nostri uulgo boraginē uocāt: quæ tamen in antiquo herbario Apuleio adscripto, corago uocabat̃.

Zuccharum Alchilis̃.

Lege alchilebel, & est rosmarinus. Appellāt autē cōfectionem quæ ex floribus eius paratur, dianthos. Solent tamen aliud parare, secuti Nicolaum, cui aromata multa adduntur.

Mel Rosatum.

Dicitur hoc primum, mel rosatum cum folijs. Et sunt qui ponunt, mellis & succi rosarum.] Hoc dicitur mel rosatum colatum.

QVINTA DISTINCTIO. De speciebus Loch, quæ Græci ἐκλίγματα, Latini linctus uocant.

Loch de Pino.

Hoc apud omnes parat̃. Mellis passularum.] Id est, in quo bullierint passulę usq; ad liquationem. Sumatur quasi lambendo un. una.] Errant nostri medici, exiguum quid iubentes homines horū deuorare. Zucchari tabarzet] & paulò post [mellis tabarzet.] Dubitari ergo potest in quo differant. Dicendum per mel intelligi succum ipsum, ex quo per cocturā fit saccharum, quod tamen nondū exiccatum sit. Zuccharū uero, id quod iam plene exiccatum est. Serap. conficit cum melle.

Loch de Papauere.

Hoc quoq; solet ab omnibus componi. Et fit proprie] Non ex hoc componunt, sed ex eo qui inter syrupos nominatur.

Modus confectionis iacur, secundum intentionem Galeni.

Recipe decem papauera.] Melius est recipere ea quæ nondū dura sunt, nec tamen ualde mollia: quæ enim sicciora sunt, parū habent succi: quę humidiora, multum quidē, sed incoctū: propterea & quæ in locis humidioribus orta, sunt repudianda. Sint aūt magnitudine mediocri: si enim maiora sint, aqua erit augenda: si minora capitum numerus, Aquæ sextar.] Id est ξέστην. Et sit aqua pluuialis.] Galenus, uel fontis, nō per plūbeos cannales defluentib. Tunc decoque ea usq; dum discocta sint.] Gal. ueluti marcida. Et aquæ duæ partes.] Hæc uerba sunt superaddita. Oportet autem ut misceatur ex rob quantitas.] Syreo, uel uino cocto, uel dulci. Et nō conuenit in hac intentione mel.] Galenus, misceri autē oportet huic pharmaco dum coquitur glycyrrhizam, uel succū eius. Et si uelis medicamen abstergens, tunc mel est cōuenientius.] Adde ex Gal. Sicut enim his qui somno egent melius est ea quæ fit per Syreū, ita his quos oportet expuere,

ea quę per mel optima, quoniā materias quę sunt in pectore, ad expellendum habilitat: dabis aūt alterā earum, cui opus esse cognoueris. Et quandoq; fit medicamen ex utrisq;.] Ex eo scilicet quod per mel, & ex eo quod per Sireon paratū est. Adde ex Gal. & si æquales fuerint intentiones, æqualiter miscebis: si inæquales, inæqualiter. Dosis eius drach. i.] Gal. duo cochlearia magna, uel plus, uel minus, iuxta ætatē, horā. Si omnia ad frigidum uergent, dabis minus: si ad calidum, plus. Respicies quoq; destillationis quantitatē & qualitatē. Si aūt uelis.] Hæc Crito. Beusistidos.] Lege hypocistidos. Balaustiæ & Ramic.] Non hæc Criton.

Confectio de Moris.

Huius cōmunis usus, & uulgaribus quoq; notus est. Quæ currunt secundū semitā.] Quia scilicet dicuntur sycamina, quasi fico mora. Et mororū de seni.] Id est rubi. Gal. facit ex his uel ex illis, & dicit quod ex his est melius. Rob.] Nō ponit Galen. Et mellis.] Gal. Succus per se melior est phlegmone incipiente, quia scilicet tūc intentio medici est solum ad repellendū. Sed quia toto anno conseruari non potest, ideo mel miscetur. In sequentibus enim phlegmones temporibus utilior est compositio cum melle, dum scilicet mixta est intentio ad repellendum & resoluendum. Ana libram unam.] Galenus quintam partem mellis miscet in mediocri. Myrrhæ.]. Qui cōposuit pharmacū, miscuit & crocū & myrrhā. Crocus enim stypticus est, myrrha uero discutit, & ad profundū meat.

Aluminis, succi agrestæ.] Gal. Ego in principio aliquando misceo rhun, id est sumacū, aliquando omphacium: & si hæc nō adsunt, uel flores rosarum, uel rosas siccas, uel balaustias, uel citinos, uel gallā, uel corticē granatorū piceæ, uel thuris, uel hypocistidos, uel lentisci succum, uel, ut in summo dicā, aliquid adstringens, quod non sit δηλητήριον. Vt uero hæc congruunt in principio, ita postea non egemus aliquo horum, sed ad cōcoquendū sat est addere myrrhā, crocūq;. Vbi uero concocta fuerit, miscendū quid discutiens, ut aphronitrū, uel nitrum, uel sulphur, uel sireon, incocto origano, uel hyssopo, uel pulegio, uel thymo, uel aliquo tali.

Ana partes æquales.] Placet Gal. ut sint mellis ℔. i. succi ℔. v. croci & myrrhæ ana drach. i. s. omphacij drach. i.

Modus confect. de succis nucum.

Hoc inuenit Gal. & dicit habere uim multū excellentem reliqua σκευαστὰ pharmaca. Defluit & ad cannam pulmonis.] Copula, &, abolēda est. Et humidis natura.] Debilibus mente ait Gal.

Loch de squilla.

Communiter conficitur, & est ualde efficax ad crassam materiam & tenacem.

Loch de alfescera.

Et hoc cum sit ualde potens, non paratur. quandoq; ego confici iussi, & uix inueni qui uoluerit uel potuerit uim eius ferre. Alfescera, intellige uitis albæ radicem.

Loch sanum & expertum.

Hoc paratū ubiq; inuenies: est calidius & potentius eo quod de pino, minusq; insuaue: & propterea ego eo libentius q̃ illo utor.

Loch ad caliditatē.

Non est in usu apud nostros. Chesmes pinguium.] Id est passulas. Sebesten.] Id est myxa: græce μύξα. Cassiæ fistulæ.] Eius scilicet qua recentiores utuntur ad aluum leniendā. A scoffis.] A seminibus uidelicet, & his quæ inter ea mediant.

Loch aliud nostrum.

Valeret hoc in calidis destillationibus, suaueq; esset, quamuis non conficiatur.

Loch bonum.

Nec hoc confectum inuenies, scio tamen nonnullos usos.

Loch ad asthma.

Multum potens, & à nonnullis conficitur.

Loch de amygdalis.

Granorum uini.] Lege pini: nec hoc paratur, licet utile sit.

SEXTA DISTINCTIO. De syrupis, & robub & iuleb.

Magna pars eorū quæ in hac distinctione scribunt, sub his potionibus cōtineri uidentur,

uidentur, quæ Græci ἡδέα & ὠφέλιμα, suauia uidelicet & utilia uocant. Sed & ad προπόματα, hoc est uerbũ uerbo, præpotiones.

Modus operationis iuleb.

Iuleb recentiores Græci zulapon uocant. Primum hoc iuleb ex infusione rosarum. Paulus hydrorosatum parat, coctis lib. iiij. rosarum, in sextarijs v. aquæ, & duobus mellis.

Modus iuleb uiolati.

Græci iozulapon uocant, atq; in hunc modũ conficiunt: Viol. unc. iij. in tribus sextarijs aquæ per diem macerant, excolatæq; aquę lib. iij. sacchari adijciunt.

Operatio infusionis rosarum.

Si quinquies rosæ mutẽtur, addito saccharo, fiet syrupus quẽ nunc rosatũ solutiuũ uocãt nostri, Bononienses mucarũ.

Iuleb rosarum aliud.

Hoc est in usu, & dicitur iuleb rosarũ, ex quo aquæ cõmixto fit suauissimus potus, ad calorem & sitim amouendam maxime idoneus: quo tamen antiqui nõ utebantur, quia nec aquam rosatam norant, nec hunc sacchari usum.

Iuleb de succo uiolarum.

In cõmuni usu est id, quo multi parũ considerãtes, in uentris fluxibus, quasi adstringente aluum utunt̃: cum tamen cõtrarium potius operetur. quod ex succo rosarum fit, & syrupus rosatus dicit̃.

Iuleb iuiubinum.

Zizipha gręce & latine dicit̃, & serica. Gal. nihili fecit: recentiores in usu habẽt sicca, nec ego ea in totum respuenda puto.

Syrup. de pomis.

Scis quid suprà scripserim de malis. Paulus ex dulcibus parat, & uocat hydromalum.

Syrupus de piris.

Licet non sit in communi usu, efficaciam tamen haberet si ex congruis piris pararetur, in his quæ Mes. dicit.

Syrup. de Citonijs.

Et hunc uocat Paul. hydromalon. Recentiores quidã factum ex malis, malozulapon, hoc κυδωνίων γλύκισμα.

Syrupus de Persicis.

Et hic non inutiliter parari potest.

Syrupus de succo acetosæ.

Auic. uocat omnem lapathon acetosam. Videtur autem apud Diosc. sola illa lapathi species quã uocãt oxalyda.

Syrup. de succo cucurbitæ.

Magnas uires hic habet in siti & magno incendio extinguendo.

Syrupus de prunis.

Hic præter hoc quod infrigidat, aluũ etiã lenit: loco eius utimur diaprunon simplici, sicuti & duobus de granatis. Paul. rhoiton parat ex part. iij. succi, & una mellis. Sunt qui immergunt setam, quia uidelicet putant habere magnam uim in roborando corde.

Syrupus de corticibus citri.

Cum bene parat̃, cerebrum etiã & cor confortat, si intemperie frigida laborant.

Syrupus acetositatis citri.

Paraui instar huius ex limonibus, & inueni placidum ac utilẽ. Et cõfert ebrietati, uertigini.] Biliosæ.

Syrupus de agresta.

Hic quoq; præstans est. Paulus omphacomeli uocat.

Syrupus de granis myrti.

Myrteton uocat Paulus: magni usus in fluente aluo.

Syrupus Chesmes.

Passulas uocant: nullum tamen uidi qui pararet.

Syrup. alchelach.

Dicunt esse dactylos: sed mirũ est cum aliàs interpres cõsueuerit uti uocę dactylorum, quod nunc utatur uoce illa.

Syrupus compositi.

Compositos hos uocat, quia præter saccharum aut mel, ex pluribus quàm ex una re constant.

Syrupus de papauere.

Longa nimis uidetur hæc decoctio, adeò ut in recentibus uim perdat. Tutius est coquere donec tabescant, nec amplius.

Syrupus dinari, id est de bizantijs.

Barbara certe est hæc inscriptio: & si id notat, quod uerba significant, auaritiã ostẽdit, quæ à bono & uiro & medico debet esse aliena. Efficax tamen est syrupus & multi usus in longis febribus, præsertim ab atra bile factis. Accipe eius clarificati ℔. iiij.] Id est, pro quibuslibet iiij. ℔. accipe sacchari ℔. ij. s. Et quandoq;.]

Parant cõmuniter utroq; modo, cum aceto uidelicet & absq; eo, dum tamen simpliciter scribitur, acidus est accipiendus. Sermo in syrupo acetoso.

Et hoc quidem Galenus testatur.] Galenus nusq; huius meminit, sed oxymelitis. Propter similitudinẽ & cõmunitatẽ.] Hippocrates & Galenus, acetũ iuuat eos in quibus atra bilis dominatur: magis tamen mulieribus quàm uiris est inimicum, quia uterum lædit. In leui.] Si uidelicet non uis multum acidum. Et in forti.] Id est, si uis multum acidum.

Cum aqua frigida &c.] Non exprimit quantitatem aquæ: nos autem duplam aquam miscemus, & ex herbis potius elicitam quàm naturalem.

Modus syrupi acetosi cum radicibus.

Hoc frequenter utimur, uocamusq; acetosum compositum.

Modus syrupi acetosi de succis herbarum.

Est ferè byzantinus, nisi quod in hoc minus additur aceti.

Modus syrupi acetosi de succis fructuum.

Eadem ferè descriptio suprà, nisi quod ibi tantum acida, hic acida & dulcia granata accipiuntur. Loco huius officinæ parant oxysaccharum uocatum.

Modus syrupi acetosi de succis & aquis fructuum.

Zarur, id est mespilorum. Nullam acedinem pręterq; à granatis habet: magni tamen usus esset si pararetur, in uomitibus & uentris fluxibus coërcẽdis: possumus tamen & hoc, & quatuor ante eum descriptis pro embammatis condimentisue ciborum uti. Modus syrupi acetosi de Prunis.

Aquæ tamarindorũ & prunorũ nescio quo pacto uelit ut fiant, ita ut à succis differãt: nisi per coctionẽ uel macerationẽ. Acedo uero citri, nescio quare hic uocetur aqua, cũ superius eã appellauerit succũ: utcunq; tamen paretur, utilis erit in his, in quibus à Mesue cõmendatur. Modus syrupi acetosi de pomis.

Hic quoq; si pararetur, & utilis & suauis esset, amota tamen camphora. Et da cũ aqua melonũ.] Melones hyemales credo esse, qui apud nos cõseruari ad hyemem, nõ edi consueuerunt: suntq; citris & colore & forma similes, sed colore magis. Syrupus alius acetosus.

Alius quoq; acetosus de pomis uocatus, magni usus esset in siti sedanda, non in acutis febribus tantũ, sed & æstatis tempore in sanis, & præcipue biliosis: setam tamen illã ego dimitterẽ. Syrup. acet. alterniabin.

Ille uero qui inscribiẽ alterniabin, ex recentiorum uidelicet manna confectus, præter alterandi uim; aluum quoq; modicè leniret. Quod quidẽ ut uehementius facit ille qui post eum scribitur sub titulo Acetosi solutione educentis bilem, & uim purgandi habet, præcipue scammonio superaddito, ita minus iucundus est.

Syrupus conferens catharris calidis.

Nescio quomodo ex his fructibus possit fieri syrupus, nisi decoquanẽ: quare cũ in fine dicat, fiat syrupus, intelligere nos facit ut coquerentur.

Syrupus de Cannis.

Aquæ malorũ de seni.] Seni nomen est regionis, sed nos ponimus dulcia nostratia, & per has aquas intellige succos. Syrup. de Portulaca.

Placet mihi æstate, atq; tẽperatura & morbo biliosis. Syrup. de Violis.

Hic ubiq; paratus inuenitur, & eo utimur in pleuritide.

Syrupus de Iuiubis.

Zezipha uel sorica, ut diximus, uocanẽ. Libræ. x.] Libræ iiij. aquæ nõ ualerent tot iuiubas continere, quare libræ numero centũ, cõmunis usus est in calidis fluctionibus. Vtor tamen ego etiã in hulcere uesicæ, & ualde confert.

Syrupus de Papauere.

Papauer rubeũ, est quod Græci ἀργεμώνην, & est calidũ: quare potius legendũ, papaueris nigri. Sermo in aqua mellis.

Latini aquã mulsam appellãt. Hipp. melicraton: minusq; aptũ esse dicit his qui amara bile abundant, & magnorum sunt uiscerum. Galenus in colliquantibus febribus

bribus

bribus ait esse nocentissimā. Idq́; quod aqueum est, ad urinas & sputū aptius: minùs uero aqueum, aptius ad uentrem subducēdum: magisq́; nutrire q̄ uinum inodorum tenue, quod pauciferū uocāt: & hoc, nisi uentrē perturbet, satis urinā mouet: nisi aliquid in uisceribus prohibeat, biliosa etiā per inferiora excernit. Et si bibitur recens.] Hoc uocat Diosc. melicraton. Si autē bibitur antiquū.] Hydromel dicit̄. Melicraton enim uocāt Græci mixtionē ex melle & aqua, quæ ideo cōficitur ut statim bibat̄. Hydromeli id proprie dicunt esse, quod ita pręparatū est, ut diutius seruetur. Melicratū etiā duplex, scilicet coctum & incoctum: coctum quidem, ut ait Hipp. 3. reg. acut. pulchrius est uisu, sed nullam habet uirtutem, qua crudum excellat, quod ex bono melle paratum est: debilius uero est, & alui excrementa minus educit, q̄ id quod est crudū. Auic. accipit mellis part. i. aquæ part. ij. & coquit ad tertiæ consumptionem. Paulus ut Mes. aquam octuplam ad mel.

Sermo in Secaniabin.

Secaniabin Arabes, Gręci oxymeli, Latini acetū mulsum. Hip. os & guttur humectat, sputum educit, insiticulosum est. Galen. spleni & hepati maxime utile est, ea absq́; molestia expurgans. Hipp. inflationes purgat, & urinas prouocat, inferiora intestina molliora reddit, & abradit. Exiguum eius bibit̄ noctu, & ieiunio ante sorbitionem. Potest & bibi multo post sorbitionem. Gal. Satis est duarum horarum spatium intercedere inter oxymelitis potum & sorbitionem. Hipp. cum quis solo usurus oxymelite est in toto morbo, paucum acetum misceatur, adeò ut tantummodo agnoscatur: quoniam Syruporum quorum nunc communis usus, ab usu aceti huius mulsi manauit. Multa ex his quę ex Hipp. & Gal. notaui, prudens lector elicere potest, quæ communi illorum usui aduersantur.

Modus Secaniabin de Radicibus.

Hoc plerūq; utimur, ubi scilicet antea per multos dies simplici usi fuerimus, oxymelq́; cōpositum uocamus.

Modus Secaniabin educens phlegma.

Suspende in ipso quando coquitur medullā Carthami, Cnici uidelicet: & quia non exprimit quantitatem, tu potes ponere usq; ad libram carthami. Turbit uero unc. iij.

Modus Secaniabin solutione educens Melancholiā.

Buglossæ domesticæ.] Id est boraginis. Syluestris, id est, quæ nomen habet buglossi. Chamædryos.] Vulgò calamandrinā dicunt, uel trisaginem. Camæpityos.] Vulgò luam, uel aiugam. Bedegar.] Spina alba: addito elleboro, satis efficaciter purgabit atram bilem, pondere duarum unciarum.

Modus Secaniabin de Cheisin.

Quidā hoc utuntur, ceu ualido in deobstruendo. Cheisin.] Id est lybistici.

Secaniabin de Calamento.

Cassiæ.] Pro ea accipe cinamomum. Calamenti agrestis.] Id est nepetæ. Domestici.] Nō inuenio domesticū, nisi menthā.

Acetosus Diarhodon.

Hic celebratissimus est, magnā habens cōformitatem cum byzantino, calidior tamen eo parumper: ille uero magis uidetur atram bilem respicere.

Acetosus de succis herbarum.

Vtilis esset, sed nō cōponitur.

Syrupus de Mentha.

Ex his duobus, secundum tantū inuenimus in officinis, utilem quidem in uentriculo roborando.

Syrupus de Absinthio.

Non detur in febribus in principio, neq; etiā post ubi febris uehemens, nisi frigidum aliquid secū miscueris. Ego quādoq; eo usus sum in albis humoribus ex utero fluentibus.

Syrupus de Absinthio secundus.

Dici potest simplex, & ualde congrueret in febribus à bile post vij.

Syrupus de Fumo terræ maior.

Purgat si in debita quatititate exhibeatur, unc. uidelicet iij. usq; ad quinq;.

Syrupus de Fumo terræ minor.

Si suspendat̄ in eo scammoniū, purgabit plus q̄ precedēs: primus tamen cōmuniter parat̄, & ego eo utor in morbo qui gallicus dicitur.

Syrup. Liquiritiæ.

Videant qui cauent in pleuriticis Manumchristi uocatum, & rheon, quomodo dent hunc Syrup. in quo aqua rosacea. Ego enim nō formido in morbis pectoris, medicinas modice adstringentes.

Syrup. de Hissopo.

Hic quoq; syrupus seminum cotoneorum & dactylorum ratione cuiusdā adstrictionis particeps est.

Syrup. de Calamento.

Non cognosco calamentum domesticū: credo intelligi menthā, sicut etiā suprà. Nullus tamen horū Syrup. cōmuniter parat̄. Secundus satis similis est syrupo de mentha.

Syrupus de Thymo.

Licet in usu non sit, efficaciam tamen magnam haberet in frigidis morbis.

Syrup. de Eupatorio.

Hic si bene componatur, quod certe non est facile, ualde utilis erit. Bedegar Sucalta.] In his patres nostri magnopere errabant, syluestris rosæ fructū supponentes: tu uero intellige, spinā albā & arabicā. Diosc. uocat primū λευκάκανθα, alij arabicā. Eupatorium.] Accipe quod uulgo agrimonium uocāt. Pro folio quo caremus, accipe folium gariophylli, si inuenire potes: si non, cinamomum uocatum, uel nardum.

Syrup. de Epithymo.

Scabiē & saphati.] Id est ἀχῶρας, cū educit, ut ipsemet ait, humores adustos: propter quod magis reponēdus est inter purgatoria, q̄ inter proprie uocatos syrupos: sicuti syrupus de fumo terræ, qui cū hoc multū cōuenit, est tamē minoris purgationis & minus calidus: & propterea illo ego utor in humoribus magis biliosis, hoc uero, quia calidior est, in minus calidis.

Syrup. de Sticados.

Conficit̄ hoc duplici modo, addendo uidelicet cinamomū, & reliqua aromata: uel nō addendo. hunc incōpletum, illum completū uocant. Hasce, id est thymi. Alchilil, id est rorismarini.

Sermo in Melicrato condito.

Oenomeli græce appellat̄, quod ex uino austero antiquo & melle cōponitur. Oenon uero melititen, id quod ex musto, & latine mulsum. At cū melicratū, ut superius diximus, ex aqua & melle cōstat. Proijce super ea.] Appellant hoc tempore uinū in hunc modū conditū Hippocratē.

Conditum de Citro.

Corticem citri.] Intellige exteriorē, absq; pulpa. Vel foliorum.] Vbi scilicet cortice careres: uerum facilius multis in locis habebis fructum & corticem, quàm folia.

De alio condito de Citro.

Vbi legit croci drach. i. iiij. lege, drach. unius quarta pars. Marmacur.] Melissophyllon intellige.

Modus conditi de Buglossa.

Trium generum cydoniorum.] Duo passim nascunt̄, tertij sunt parua. Vel intellige dulcacida, & sic intellige poma. Alfelengemisch.] Id est ocimū, quod ab odore gareophylliton uocant.

Conditum de Citonijs.

Sub miuæ nomine ubiq; parat̄: hydromalon Græci uocāt. Hydromalon sic cōficit Paulus: Succi cotoneorum p. ij. mellis p. iij. aquę. p. vi. coque ad tertiā expumādo. Species alefanginę.] De his, ubi de pilulis agemus. Magis tamen utimur ea quam simplicem miuam uocant. Aliæ uero duæ quæ sequuntur parari non consueuerunt.

Sermo in aceto squillitico.

Quia cōfert epilepsiæ.] Pli. Melācholicis & uertigini. Matricis pręfocationi.] Plin. neruis infirmis. Additq; tantā esse uim huius aceti, ut auidius haustum, extinctæ animæ momēto aliquo speciē præbeat. Quod inueteratum, magis probat̄, clariorē oculorū aciem facit, prodest acescētibus cibis, & eis qui ieiuni uomunt. Tarditatē aurium gargarizatione purgat: percussis aut præcipitatis, & ob id sanguine coagulato: renum uitijs: cauendum exulceratis: salutare est stomacho, laterumq; doloribus, parum sumptum binis diebus. Quo pacto præparetur scilla, proprio cap. inter simplicia declaratum est.

Modus oxymellis squillitici.

Non uideo quomodo possit bene parari sine aqua, si uera sunt quæ uir iste superius dixit de oxymelite, oportere uidelicet addere aquā. Huius aūt cōmunis est usus in longioribus morbis. Duo enim quæ sequuntur, parari nō solent, licet sint

meliora

meliora, præſertim id quod ſcribitur ſub nomine Democriti, in quo multæ herbæ apponuntur, quæ ſunt à nobis alijs locis declaratę.

Rob.

Quid hoc nomine ſignificet, ipſemet declarat, ſuccus uidelicet primo defecatus, dehinc calore ſolis uel ignis craſſior in tantũ factus, ut adſeruari ſine corruptione longo tẽpore poſſit.

Rob de Ribes.

De hoc non eſt mentio apud Græcos uel Latinos, ſed apud Arabes tantũ: pro quo uide Serap. cap. proprio. Affertur ex Aegypto præparatus. Poſſemus nos ex ſucco herbę acetoſæ uocatæ, quæ genus lapathi eſt, id quod iubet Meſue, cõmode parari.

Rob de Agreſta.

Paratur à matribusfamilias, & appellatur omphacium ſiccum.

Rob de Cornis.

Corna crania uocantur gręce. Fructus conferunt ad uentris fluxum & dyſenteriam.

Rob de Berberis.

Græci uocant ὀξυάκανθαν. Fructus ualet in diarrhœa & fluxu muliebri.

Rob de Sumach. Græce dicit rhus. Rob de moris ſeni.

Sylueſtribus uidelicet. Alij noti ſunt uſq; ad eos qui de fructibus inſcribuntur, in quorũ primo per Zarur ego intelligo meſpila, & pręcipue genus id quod Azarolum ſiue lazarolum uocant. In ſecundo ego potius dulcia granata eligerem, ceu ad aluum ſubducendam aptiora.

DISTINCTIO SEPTIMA. De decoctionibus & infuſionibus.

Decoctiones huiuſmodi multum ſunt utiles, & ego uſus eis multoties, multũ profeci: quas tamen compono ad libitum, ſecundum intentiones occurrentes.

Aqua Fructuum.

Hæc eſſet magni precij ob mannam: noſtri autem aromatarij pręparãt abſq; ea & caſſia.

Modus infuſionis aquæ caſei.

Hæc eſt nobilis, & ea ſum uſus plerũq;, pręcipue tẽpore roſarum, amota tamen ſpica ceu nõ neceſſaria, & guſtui inſuauis.

Decoctio fumi terræ.

Succi altaraſacon.] Troxuna Græci, uulgo ſcariolam dicunt.

Decoctio Alhaſce, id eſt thymi.

Paſſularum enucleatarum drach. xx.] Lege drach. iiij. Caue ne in dauco decipiaris ab aromatarijs.

Decoctio Myrob.

Hac nunq̃ ſum uſus, eã tamen puto fore utilẽ, ſi quis ea uſus fuerit, ſicuti & ea quæ de ſtœcade inſcribitur.

Decoctio de Eupatorio.

Cyprus ſcilicet, quam Arabes Alchannã uocant, plantæ uidelicet quæ liguſtrũ florem gignit; multi cauroſinum uocãt. Ego tamen puto potius legendũ Cyperi.

Decoctio Epithymi.

Hæc efficax eſt in morbo gallico uocato: ualet enim & ulceribus & doloribus.

Infuſio de Hiera.

His infuſionibus de hiera multoties ſum uſus in antiquis affectionibus, & ex eis maius iuuamentũ cõſecuti ſunt patientes, q̃ ex potu aquarũ ſpontinarũ, quas balnea uocãt; ſed, quod etiã alia pagina monui, modo meo, prout ſcilicet in re ęgro tantum eſſe putabam, eas parari iuſſi.

DISTINCTIO OCTAVA. De Trochiſcis.

Trochiſci uel cycliſci Græce, Latine paſtilli, à figura apud Græcos nomen habuere: quorum aliqui bibuntur, alij inijciuntur, nonnulli inunguntur.

Confectio galliæ Muſcatæ.

Defertur ex Oriente, ſed nõ bene præparata. Ambræ canni.] Eſt epitheton ambræ quæ à recentioribus gręcis ambar dicit. Ex noſtris fuere qui ſuccinũ orientale uocarint. Folij Myrrhæ.] Lege Myrti. Oleo de Been.] Ex unguentaria uidelicet glande facto.

Confectio galliæ Sebellinæ.

Et hæc nõ minoris eſt uſus q̃ præcedens. Ramic.] Deſcriptionẽ habes infra:

semen cannabisi, quod quidem adeò siccum est, ut genituram uirorum extinguat.

Confectio troch. alhandal.

Sunt hi ueluti castigatio quædam, seu præparatio colocynthidos: & propterea longe securior est eorum, quàm illius usus. Diligenter autem cognoscendum ab eo qui hosce parauit, quantum colocynthidis in eis posuerit: alij enim plus, alij minus accipiunt, cum ægrotantium detrimento, si id medicus ignorauerit. In meo codice decem drachmis colocynthidos, adduntur decem & octo aliarum rerum: qui modus facit ut tutò possit eorum dari integer scrupulus, præcipue si secundo contritis eadem addita sint.

Confectio troch. de sandalis.

Satis anceps sum, an quos sandalos nunc uocãt, frigidi sint. Calefacere enim uidentur dum gustantur, & extrorsum admouentur. Non consueuerunt tamen trochisci ex eis parari, sed electuarium, quod triasandalum Nicolaus nuncupat: quo tamen infrigidandi causa dato, multos audiui se amplius calefactos affirmantes.

De confectione troch. Hamech.

De cyperis & de ligno aloës, quia nõ conficiuntur, fortè ob immodicũ precium, dimisi.

Confectio troch. de capparis.

Horum creber est usus in lienis affectibus. Scolopendriam.] Eam uidelicet quæ uocatur citracum. Agnus castus.] Lygos, uel uitex dicitur.

Confectio troch. de charabe.

Isti trochisci à Paulo trochisci de electro dicuntur, & aliter, in hunc uidelicet modum, describuntur: Psyllij ℥. s. mastiches, ramentorum electri, ireos, croci, ana ℥. 4. opij ℥. 2. Charabe.] Succinum, & à quibusdam electrum dicitur.

Confectio troch. alchechengi.

Alchechengi est species solani, quam uesicariam uocant, & Græci physalida. Inde trochisci diaphysalidon, qui ab Auicen. corrupte dicuntur dyssalidi. Albateche.] Cucumeris uidelicet magni, quia anguria dicitur. Boli.] Intellige milton, quæ & macra: sunt magni momenti in renũ & uesicæ doloribus. Solent etiam cum opio & absque eo parari. Paulus hoc pacto: Seminis cucumeris ℥. 4. seminis hyoscyami, cicutæ ℥. 2. fœniculi, lapathi, croci, nucleorum pini, amygdalarum amararum, opij ana ℥. 1. physalidon ℥. 3. uini quantum sat sit.

DISTINCTIO NONA. Suffuf.

Videtur intelligere Mesue medicamina ex odoratis rebus in puluerem redactis cõposita: quæ cum aliquo liquore bibuntur. In his pauca sunt quæ declarationem desiderent. In primo quidem nihil.

Suffuf aliud de ligno aloës.

Marmacur.] in hoc secundo, quod uel melissophyllon, uel citratum ocymum significat. In aromatizato, nabet.] Pro quo saccharum candum accipiunt.

In impinguante.

Tortelarũ de seni.] Per quas panem bis coctum. Efficax satis etiam est ad concubitum ciendum.

Suffuf de granis myrti.

Sauich.] Græce ἄλφιτα, latine polenta. Anabach.] Abach apud Auicen. est quod Diosc. loton arborem uocat. Charub.] Græce ceratia, latine siliqua. Sed fortè totum hoc legendum simul, hoc pacto: Sauich anabach charub de spinis. Nam Auic. cap. de nabach, meminit sauich de nabach. Serap. uero dicit unã eius speciem habere spinas. Erit ergo sensus: Sauich, id est, fructus acerbi torrefacti sumpti à nabach, dicto charub spinosa. Alij tamẽ per anabach intelligũt zeriperha, hoc est iuiubas. Curticuri.] Id est, arboris acaciæ. Tarathit.] Id est, hypocistidos.

DISTINCTIO DECIMA. De pilulis.

Græci coccia & catapotia uocant. Pilulæ alefanginæ. Et quandoq; exigit dispositio.] Mihi potius augenda quàm minuenda uidetur aloë. Pilularum dosis ʒ. i.] Multi nunc aloen lauant cum aqua in qua rheon barbarum longo tempore maduit. Alij cum succo brassicæ.

Pilulæ stomaticæ.

Stomachicæ à stomacho debebant appellari. Quidam eas paratas habent, & certe utiles sunt. Trium myrobalanorum.] Citrinarum scilicet, chebularum, & Indarum. Dosis eius est ʒ. ii. uel ʒ. i. s.] Sed unica etiam mediocriter purgat.

Pilulæ aggregatiuæ.

Inter pilulas quibus utimur hæ maxime excellunt. Elect. ros.] Intellige non id quod Nicolaus, sed quod ipsemet Mesue inter electuaria sua scripsit.

Pilulæ aggregatiuæ maiores.

Hæ non parātur. Si quis tamen parare uoluerit, pro sataragi Indi accipiat quod Dioscorides uocat lepidion: & pro Harmel, intelligat speciem rutæ syluestris, non cicutam, ut multi. Cassiæ.] Intellige ligneam uocatam, id est, cinamomum uulgare. Pilulæ de eupatorio.

Maioribus quidam utuntur ad morbum arquatum.

Pilulæ de rheubarbaro.

His uti ego consueui in fine nostrarum tertianarum in autumno, corroborando eas cum alijs ut opportunum uidetur. & da ʒ. ii. mane, uel ʒ. i. s.

Pilulæ de alchechengi.

Nec hæ sunt in cōmuni usu. Cassiam fistulam.] Intellige ut suprà, ligneā. Et si est tussis cum febre.] Nota hanc mixtionē in tussi, quam potes in alijs quoque pilulis facere.

Pilulæ ad febrem antiquam.

Bedegar.] Id est, spina alba, ut superius diximus. Satis leniter purgant.

Pilulæ Indæ.

His cōmuniter utimur in atra bile purganda. Lapidis Lazuli.] Id est, Cyanei. Loti.] Toties ut nullum amplius uel saporem uel odorem in aqua relinquat. Dosis.] Satis est ut unica drachma detur.

Pilulæ alandal.

Nonnulli eas parant, sed pauci utūtur, quum tamen efficaces sint in pituita educenda. Pilulæ de sarcocolla.

Ego nunquam his usus sum, nec uidi medicum utentem.

Pilulæ fœtidæ maiores.

Harmel.] Audi, ut suprà, speciem rutæ syluestris. Da drachmam unam: satis enim potentes sunt.

Pilulæ fœtidæ minores.

Minus ualidæ sunt prioribus.

Pilulæ de serapino.

Neq; his usus sum unquam.

Pilulæ de euphorbio.

Validæ sunt in articulorum affectibus à pituita factis.

Pilulæ de raued.

Licet raued idem sit quod rheon barbarum, pilulæ tamen hæ longe efficaciores sunt quàm quæ de rheubarbaro uocātur. Dosis tamen non transcendat drachmā.

Pilulæ mezereon.

Valide purgant aquam: tutius tamen est miscere cum eis rheon, uel pilulas de rheubarbaro uocatas.

Pilulæ

Pilulæ lucis maiores.

Has ego roborare consueui, in pituita quidem educēda cum coccijs, in bile cum aureis. Minores magis respiciunt atram bilem quàm maiores.

Pilulæ stomaticæ nostræ.

Primæ pituitam purgant, & uentriculum roborant: secundæ bilem etiam purgant: tertiæ pituitam: quartæ inter omnes has sunt minus calidæ.

Pilulæ alandahal.

Hæ minus calidæ sunt quàm quæ iuxta Hermetem superius sunt descriptæ.

Pilulæ aliæ stomaticæ.

Non multum differunt ab his quæ tertio loco suprà sunt scriptæ.

Pilulæ de agarico.

Hæ ubiq; confectæ inueniuntur, & pectori sunt admodum utiles. Auic. eas describit cap. de asthmate, sed non apponit myrrham.

Pilulæ quæ conferunt ad febres cholericas.

Non est tutus earum usus in febribus magnis.

Pilulæ diarhodon.

Faciles admodum essent, sed non parantur.

Pilulæ de Turbit.

His patres nostri utebantur, & Turbitatas uocabant.

Pilulæ de lapide Lazuli.

Sunt fortiores quàm Indæ, in atræ bilis purgatione.

Pilulæ de lapide Armeno.

Non parātur hæ, quoniā lapide Armeno caremus. Ab Alexādro describunt, & summopere cōmendantur. In uarijs tamē codicib. uario modo legit earū cōpositio. In antiqua interpretatione hoc modo: Picræ, epithymi, agarici, scāmoneæ ana ℈. 4. lapidis Armeni loti ʒ. 4. gariophyl. gra. 20. In alio exēplari legit: Scāmoneæ ℈. 2. lapidis Armeni ℈. 4. In alio legit, ana ℈. 4. Confice cū succo citri uel rhodomelite: dabisq; ℈. 2. Mesue infrà de soda melancholica accipit de alijs ʒ. 4. de scāmonea ʒ. 5. gariophyl. ʒ. 1.

Pilulæ ad omnes morbos.

Has uocant aliqui alchhaiber, alij de cynoglossa, & magnā uim habent in tenuibus sistendis destillationibus: sed non est eis temere utendū, sicuti neq; alijs stuporē inferētibus. Aliæ in eundē usum scribūtur ab ipsomet Mesue cap. de catarrho, quas dicit esse Alexādri: quæ nō alia re differūt ab eis quæ describit Alex. nisi quod iubet Mesue cōficere eas cū succo cynoglossæ, & Alex. cū aqua in qua opiū dissolutū sit.

Pilulæ de serapino.

Sagapenon, ut inter simplicia scripsi, Galen. nō habet pro purgatorio, sicuti nec opopanacem. Sataragi.] Vt suprà lepidion. Harmel.] Ruta syluestris.

Pilulæ de bdellio maiores.

Pilulæ istæ omnes quæ de bdellio dicunt, ualent profusioni sanguinis ex ano, nō aūt his quas hæmorrhoidas cæcas uocāt. Venarū adustarū.] Accipe uel cortices auellanarū adustos, uel radicem aliquā stypticā adustam. Vltimæ efficacissimæ sunt nō solum in fluxu sanguinis per ani uenas, sed & in menstruo superfluēte, & per os exeūte.

Pilulæ de colocynthida.

Hæc in usu non sunt: eas tamen si quis parare uoluerit, pro albo nasturtio thaspi accipiat.

Pilulæ de opopanaco.

Nec hæ in cōmuni usu sunt: efficaces tamē in articulorū dolorib. à pituita factis.

Pilulæ de hermodactylis.

Maiores ubique, minores in multis locis parantur, tertiæ nullibi. Harmel.] Accipe syluestrem rutam.

Pilulæ febelitæ.

Parari assueuerant, sed nullus ferè utebatur.

DISTINCTIO VNDECIMA.

Vnguenti & Emplastri nomine, sed & Ceroti, aliter antiqui, aliter neoterici usi sunt. Illi enim unguēta ea duntaxat uocabant, quæ ex odoratis rebus cōficiebātur: emplastra, quæ ex metallicis: cerota, quæ ex oleo & cera. Neotericis unguenti nomen ad antiquorū emplastra & cerota extenditur, cerota ea solum uocantes, quæ ita cuti hærent ut uix auelli possint: quæ ab hærendi ui à Galeno ἰχώματα dicta sunt. Emplastra uero neoterici, quæ antiqui cataplasmata, nominant.

DE VNGVENTIS ET EMPLASTRIS.

Hysopi cerotum descriptione Galeni.

Oesypum uocant Græci, neutro uel masculino genere, pingue illud quod ouiū lanis adhæret. Terebinthinæ.] Vera hactenus caruimus: sed eius loco imperiti accipiebant lariceam resinam, quam Venetijs adhuc largatum, quasi laricatum uocant. Cœpit uera nuper adportari ex Rhodo, sed cocta.

Operatio hysopi humidæ.

Alium modum colligēdi, nō magnopere tamen ab hoc diuersum habes à Diosc. lib. 2.

Hysopi cerotum descriptione Philagrij.

Est fortius quàm primum & magis potens ad emolliendum, quare idoneum est ad tollendas eas durities quæ à morbo Gallico fiunt: adiectis etiam interdum quibusdam potentioribus, & magna cogente necessitate cinnabari.

Hysopi cerotum descriptione Pauli.

Apud Paulum hanc cōpositionem nō legi, sed aliā longe diuersam. Sigiæ.] Styracem ego potius caperem, licet aliqui myrrham intelligant, quæ stacte dicitur.

Vnguentum diaphœnicon.

Adipis zirbi.] Aliqui legūt cerui. Calchotar.] Chalchātí nūc accipiī, quod uitriolum uocāt, quia & ex his multa depdita sunt nostrorū ignauia. Auic. habet hoc loco chalchadis, quod significat chalcitum: sicuti & Gal. 1. lib. de cōpos. med. secundū genera: ex cuius lectione multa potes castigare quæ hic perperàm legūtur. Vbi scribitur, Ignis autem sicut primæ: legendum est, Ignis autem sit prunæ.

Vnguentum diaphœnicon Arabica descriptione.

Cheiri.] Id est leucoij, matronalis uiolæ. Pro triafilon, forte legēdum trifolium acidum, quod alleluya uocāt. Nam ingreditur etiā aliud unguentū, quod uiride uocatur. Vel intellige loton domesticā, de qua Auic. scribit cap. de Andacoca, & quā etiam Paulus uocari scribit trifolium. Alisam uero intellige uel quam Diosc. uocat alysson, & Auicen. alguasen: uel lege alisma, quod est uirga pastoris secundum Stephanum. Quidam pro hac etiam legunt trifolij acidi. Calchadis.] Id est, chalciteos. Acori.] Non memini me legisse compositionem in qua hæc folia reciperentur, quare suspicor hic subesse errorem.

Emplastrum Arabicum.

Ex folijs herbarum earundem.] Leucoij scilicet & trifolij.

Emplastrum relatum ad Nichodemum.

Quidā chirurgi hoc utūtur in antiquis ulcerib. addito uitriolo. Valet etiā fistulis.

Vnguentum aliud Nichodemi.

Hoc ceu liquidiore possunt in eodem usu tingi linamēta quæ intra ulcus dantur.

Vnguentum cerasceos.

Vim habet molliendi, mundandi, & glutinandi. Paruum uero maiorem uim habet in carne gignenda.

Vnguen

Vnguentum arthanitæ magnum.

Vidi magnam utilitatem sequutam ex hoc in aqua intercute. Paruum.] Magnam uim habet in liene minuendo. Et succi cauenizich.] In cap. de Harta, ubi etiam describitur hoc unguentum, non ponitur hæc res, uel aliquid eius loco. Nec bene, præterquam diuinando, inueniri potest quid sit: nisi forte legendum sit carmezich, quo fructus Tamarisci intelligitur. In quibusdam codicibus legitur chamæactes, & placet ea lectio.

Vnguentum de lino.

Panni linei soli uim habent exiccandi ulcera, ita ut cum his quidam curent uulnera recentia, additis tamen quibusdam cantionibus.

Vnguentum altaranhel.

Taranhel.] Intellige uel cantharides, uel cãpas, uel pityocampas, uel buprestes.

Vnguentum rosatum, & unguentum uiolatum.

Docet Diosc. odorare adipes ex quo modo hæc manarũt: sicuti & uocata pomata, si addatur opium, erunt efficacia in doloribus mitigandis & somno prouocando.

Vnguentum de papauere.

Hoc quoq; est ualde efficax ad somnum, & ad arcendos dolores.

Vnguentum basilicon.

Quomodo ualet uulneribus in quibus est calefactio, cum sit calidum? Puto desse negationem, & legendum, non est calefactio: & sic etiam scripsit Auicenna. Basilicon Pauli recipit, Ceram Colophoniam, picem, adipem taurinum, æqualia.

Cerotum de sandalis.

Satis suspicor ne multum uergat ad calidum: siquidem sandali calidi esse uidentur, ut suprà dictum est, & camphora. Spodij.] Sumunt moderni pro spodio antispodiũ ex ambustis cannis: quod certe uel calidum absolute est, uel partes multas calidas habet, Auicenna etiam teste.

Cerotum Galeni.

Vltimum in infrigidatione.] Vltimum intelligendum non in gradu seu ordine, sed in modica & absque noxa infrigidatione. Galenus dixit simplicissimum inter infrigidantia & humectantia, & eo utebatur in erysipelatibus & phlegmonis pudendorum ab initio. Ceræ albæ.] Pontica optima abluta. Olei rosati uncias quatuor.] Vel, tres. Oleum omphacinum.] Optimum est autem exacte tenuium partium, ut Sabinum. Aquæ fontium.] Galenus: Misceantur & simul liquentur in uase duplici, & fiat humidum cerotum. Infrigidato ceroto inspergatur tantum aquæ frigidæ paulatim in mortario, quantum potest suscipere ut mollificetur. Satis autem infrigidabis cerotũ ubi primũ fuerint mediocriter coagulata, infundens totum uas in aquam frigidissimam. Cum aceto albo.] Si miscueris parũ aceti satis tenuis & splendidi, magis humidum & frigidum facies pharmacũ. Nec debes pharmacũ tandiu dimittere supra corpus donec calefiat, sed continuò mutare: quod pauci hoc tempore aduertunt. Vide Galenũ decimo Methodi.

Vnguentum de bdelio.

Validum certe est hoc, & potens ad discutiendum & emolliendum.

Vnguentum ualens similiter.

Potentius est hoc quàm præcedens. Cauendum tamen ne discussa tenuiore materia residuum indurescat. Rhodinum tamen eius uim minuit.

Vnguentum philagrios.

Glutinis alimbac.] Id est, terminthi. Sigiæ.] Vel styracis liquidi, uel purioris myrrhæ: sed primum magis hoc loco probo.

Vnguentum aureum.

Resinæ colophoniæ.] Vel totum simul coniunctim pro una re intellige, uel per

resinam,pineam : per colophoniam,eam quæ ex Colophone adfertur.

Vnguentum de cerusa.

Merdasengi.] Id est,lithargyri. Scoriæ argenti.] Spurcitia in omni metallo sic uocatur : sed argētea uocatur helcysma à Dioscoride. Argenti uiui.] Vbi argentum uiuum tractas,caue ne membra principalia eius uim persentiant.

Ziniar.] Id est,æris æruginem.

Vnguentum sericinum.

Hoc neminem uidi utentem : ualidum tamē puto,atq; longe ualidius si sericum ureretur.

Vnguentum Aegyptiacum.

Hoc in frequenti usu est uulnerarijs medicis,solentq; unguentum de melle appellare. Floris æris.] Sunt ueluti milij squamæ sponte ab ære cadentes,quum panes æris aqua refrigerantur.

Vnguentum tripharmacum.

Hoc quoq; frequentissimum est,& uocant expertum. Triti sicut alcohol.] Id est,subtilissime. Galenus 1. de medic.compos. secundum genera,hoc dupliciter parari docet,per hydrelæon uidelicet,& oxelæon. Addit & tertium per œnelæon. Docet quoq; ibidem usum crudi lithargyri.

Vnguentum tripharmacum aliud.

Hoc coctum uocant,& in eundem usum habent priori splenio superpositum.

Vnguentum alsesiricon.

Relatum ad Alexandrum.] Pro Climia,Cadmia intelligenda,de qua Dioscor. Per alsesiricon intellige psoricon,de quo statim. Oleum de oleandro.] Nerion uocatur à Dioscoride,rosandrū à Latinis,ut ipsemet dicit : alij rhododendron.

Confectio alsesiricon.

Psoricon.] Græce dicitur,& secundum Diosc.recipit chalciteos p. 2. Cadmiæ p. 1. & teruntur cum aceto. Iuxta Galen.chalciti partes duas,lithargyri unam.]

Confectio unguenti sanans &c.

Hoc nullibi uidi parari : putarim tamen non inutile.

Hysopi cerotum.

Hoc facilius parari potest quàm huius generis alia,nec erit minus utile.

Cerotum Galeni.

Quomodo in aqua rosarum,si Galeni ? quum eius tempore non fuerint inuentæ nostræ hæ aquæ. potes decoctum intelligere. Cerotum tamen Galeni quo assidue utebatur,describitur ab eo lib. 8. de compos.medic.secundum loca, & à Paulo hoc modo : Ceræ albæ unciam unam,uel in æstate drachmas septem,aloës,mastiches drachmam unam,olei omphacini,uel melini, uel nardini,quantum sufficit. Si uero pluri egent stypsi,adde omphacij drachmam unam,aut absinthij, & tertium cum his hypocistidos & œnanthes,& rhu,id est,sumachi succum.

Cerotum diapente.

Hoc formam habebit cerati recentiorū,si exiguū quid addatur irini olei : si plus, cerotum fiet antiquorū. Sigiæ.] Id est styracis,ut superius dictum est. Glutinis zanaham.] Forte gummi ederæ.

Cerotum Alexandrinum.

Storacis calamitæ.] Styracem calamitem uocat Galenus eum qui intra calamos ferebatur : nunc desijt ferri,sed loco eius habemus siccum uocatum.

Cerotum aliud eiusdem.

Hoc si bene paretur ualde idoneū erit ad duros tumores,& præcipue Gallicos, articulorumq; dolores. De naphtha habes apud Dioscor.cap.de asphalto.

Cerotum Andromachi.

Olei de been.] Id est balaninum,ut suprà,nec paratur,nec parari recte potest.

Emplastrum

Emplastrum diaquilon.

Diachylon dici debet, sicuti & quæ sequuntur, à succis quæ recipiunt, quas mucilagines recentiores uocant. Istud est Auicennæ fermè ad literam. Describitur & à Galeno iuxta Democritum, sed oleum sedecuplum est ad lithargyrũ tempore hyemis, æstate sesquisextum lithargyri ad altheam duplum. Paulus scribit aliud emplastrum διαχύλων, hoc modo: Lithargyri ℔. 6. olei æstate ℔. 7. hyeme 8. seminis fœnugræci ξέστην semis, seminis altheæ ℔. 3. bulliant semina fœnugræci & altheæ in xestis uiginti aquæ donec remaneant libræ quatuor, pòst misceas oleum: bulliantq́ donec cessent ampullæ: deinde inspergens lithargyrum coque lento igne. In Galeno legimus sextarios octo aquæ. Diachylon inuentum à Menecrate recipit, Lithargyri auri libras duas, axũgiæ antiquæ libras quatuor, olei antiqui libras quindecim: addit aliquando libram unam radicis altheæ.

Emplastrum diachylon magnum.

Operosius est quàm præcedens. Diachylon paruum.] Hoc minus calidum.

Emplastrum de granis lauri.

Inuenitur mirabile ad hydropisim.] Erit quoq; ad multa alia utile, præcipue ad inflationes discutiendas.

Emplastrum ad stomachum & hepar.

Cauendum æstate, & in temperatura biliosa.

Emplastrum de gallia.

Duo hæc de gallia nuncupata efficaciter adstringerent, simul & roborarent, si recte pararentur. Tortellarum de seni.] Id est, panis his cocti.

Emplastrum aliud de gallia.

Sauich.] Latine polenta, græce ἄλφιτα.

Emplastrum relatum ad Andromachum.

In doloribus Gallicis est ualde efficax. Auripigmenti rubei.] Dioscorides sandaracæ. Et citrini.] Id est, arsenici naturalis, non factitij: nũc auripigmentum uocant primum: secundum non facile inuenias. Iameni.] Id est quod Græci schiston, Latini scissum, uulgò plumacium, uel de pluma.

Emplastrum aliud Andromachi.

Vicem habet cauterij, sicuti & alia permulta per chymicã artem inuenta. Tribus horis.] Caute agat medicus ubi admouet huiuscemodi urentia, crebroq́ locũ inspiciat. Vidi ego quandoque ex minore quàm trium horarum mora, difficillima facta ulcera, cum patientis damno & agentis uerecundia.

Emplastrum sinapismum descriptione Democriti.

Sinapismi creber apud antiquos usus, ad materiam longioribus in affectibus extrorsum euocandam. Ad uenam sciaticam &c.] Archigenes in uetustis ferè omnibus. Sit sinapis pars una, & ficuũ alia.] Si mediocri eges sinapismo: si imbecilli, pone ficuum par. 2. sinapis partẽ unam. Syriacũ & Aegyptium sinapi præfert Paulus. Schibalæ.] Caprinum uidelicet stercus, sunt expeditiores sinapi, proprie autem sunt ischiadicorum. In corporibus boni sensus, & quorum in cute languor non est, panis loco ficuum congrue apponitur. Fimo columbarum agrestium.] Hoc se crebrò usum ait Aëtius: apponitur autem stomacho & uentri in longis eorum affectionibus. Valet præcipue ischiadicis & podagricis, & omni membro resoluto, uel aliter refrigerato, in lethargicis & alijs desipientijs. Valet etiã secundum Paul. epilepsiæ, uertigini, maniæ, si capiti apponatur: sin thoraci, asthmati, orthopnœæ, tussi antiquæ, catarrho antiquo: si utrique, capiti uidelicet & pectori. Sinapi antè aceto infusum, ut quidam faciunt, debilius facit sinapismũ: ubi abstuleris, ablue: & si dolor sit magnus & bullæ, appone cum linteo succum maluæ uel fœnugræci, & pòst rosaceum cerotum cum cerusa. In resolutis qui non sentiunt,

crebrò detergere & reſpicere oportet ne immodicè agas.

Emplaſtrum de fermento.

Fauſel.] Auellana Inda, uel alia res Indica, de qua Simon Genuenſis. Sieff memithe.] Glaucium à Græcis uocatur. Et rumpit apoſtemata.] Tumores præter naturam qui diſcuti nequeunt, ad ſuppuratione͂ ducit. Dubeleth.] Eos ſcilicet qui iam ſuppurati, rumpit. Baurach.] Nitrum, naturale tamen, no͂ factitium. Paulus ad rumpenda apoſtemata: Fermenti, axungiæ uncias quinq;, ſalis uncias quatuor, reſinæ pini uncias tres, ceræ uncias quatuor, aphronitri uncia͂ unam, ammoniaci uncias duas, mellis uncias ſex, ſaponis uncias duas. quod efficax certe eſt in his qui ferrum pauent.

Emplaſtrum filij Zachariæ.

Emollit, ſed non eſt ualde potens, niſi omnia addantur quæ hic ſcribu͂tur. Glutini zanahan.] Intellige ut ſuprà.

Emplaſtrum diaphœnicon ad ſtomachum.

Calidius eſt quàm id quod ſequitur, & ideo antiqui noſtri uocabant calidum.

Emplaſtrum diaphœnicon Alexandri.

Hoc uocabant noſtri patres frigidum. Aliſtimbre.] Id eſt, concoctionis.

Emplaſtrum Alexandri.

Hoc uim habet diſcutiendi, ſimul & molliendi.

Emplaſtrum relatum ad Ariſtarchum.

Hoc efficaciam maiorem habet quàm id quod præceſſit, in molliendo & diſcutiendo.

Emplaſtrum Oribaſij.

Conficæ.] Id eſt, laudani. Cuſcutæ.] Vel error hic eſt, uel non eſt Oribaſij: ſiquidem eius tempore Cuſcutæ uox ignorabatur.

Emplaſtrum Oribaſij aliud.

Si cum aceto ſcillitico componatur maiorem uim habet molliendi: ſi cum ſucco apij, diſcutiendi.

Emplaſtrum de meliloto.

Vera meliloto caremus, ex qua ſi co͂poneretur longe excellentius eſſet. Sed nec cum uulgari paratum uiribus caret: diſcutit enim, emollit, & inflationem aufert. Paulus τὸ διὰ μελιλώτου, Croci, nardi celticæ, cyperi, cardamomi, myrrhæ ana drachmas duas, meliloti libram unam, ceræ libras tres, terebinthinæ libram unam, cyprini olei libras tres, gleucini libras duas, bdellij uncias ſex. Aliqui & cipheos uncias duas, uini quantum ſufficit. Galen. lib. 8. de compoſ. medic. ſecundum genera, addit ammoniacum & acetum, & in ponderibus differt.

Mixtura ad uulnera ſananda.

Gariophyllata herba eſt nunc uulgò nota, neſcie͂tibus tamen quo nomine apud antiquos uocaretur. Dubitaui aliquando, an eſſet rhodia: nunc ab ea ſententia in totum receſſi. Herbæ ueteris.] Si legitur uitri, parietariam intellige: ſi uenti, cotyledon, quæ & cymbalaria. Caulis tenerarum rubei.] Si omnia hæc ſimul legantur, braſſicæ rubræ caules intellige: ſi ſeorſum, duas res accipe, braſſicam uidelicet & rubum. Co͂mendatur in hoc caſu utrunque, braſſica uidelicet, & præcipue rubra, & rubus. Neſcio tamen quo caſu hæc mixtura in hunc locum irrepſerit, ſiquidem potus eſt, non emplaſtrum. Ad eius exemplum formantur infinitæ penè eius generis potiones, ad uulnera noua & antiqua ſummè utiles: quas ego non ſemel expertus ſum, curauiq; cum ſolis eis peſſima & deſperata ulcera.

Vnguenta duo palmea no͂ ualde differu͂t à duobus quæ ſuprà diaphœnicon uocata ſunt. Et loco palmæ, ego quandoque accepi ramu͂ quercus, & parari feci, atq; utile admodum inueni. In primo cuſtoditur proportio ipſius Galeni libro primo

de medi

de medicamentorum compositione secundum genera.

Vnguentum expertum ad scabiem.

Potens est: Sed caue ne ob argentum uiuum attingat propè membra principalia, addecq; mastichen.

DVODECIMA DISTINCTIO. De oleis.

Oleum dum absolute legis, oliuarũ intellige: & nouum, quod etiam uim rerum in eo madentium facile suscipit, & ita secundum genus à Mesue scriptum cõstituit. Tertium inter omnia efficacissimum, pauci norunt elicere, sed hi tantum qui artem chymicen uocatam callent. Hi enim sunt de quibus Mesue dicit, quod uires quæ sunt in concreto, id est, in composito occultæ, manifestas faciunt. Hos, chymistas scilicet, monet ut consulamus. Primum & secundum genus omnes parare sciunt.

Oleum de amygdalis dulcibus.

Paulus: Quidam contundentes ℥. 2. amygdalarum, ponunt in sextario uno olei dulcis, & coquunt in duplici uase. Fit autẽ ex amaris, non ex dulcibus, etiam secundum Paulum Aeginetam. Quidam metopion dicunt, ait Dioscor. de eo tamen loquens, quod fit ex amaris: nam de hoc non scribit. Modus operationis alius.] Modus hic similis est ei quem docet Dioscorides. Et fundatur desuper aqua calida.] Dioscorides pro octo sextarijs amygdalarum, addit cotylas duas aquæ, & dimittit per semihoram: factaq; maiore attritione iterum apponit cotylam aquæ. Zainari.] Torcular intellige.

Oleum de amygdalis amaris.

Dioscorides: Facit ad uteri dolores, præfocationes, euersiones, & inflammationes cephalalgiæ, nephriticis, difficulter mingentibus, & calculosis, asthmaticis, lienosis, rugas & ephelidas faciei cum melle & lilij radice cyprino, uel rhodino ceroto emendat &c.

Oleum de nucibus.

Καρυινὸν eandem uim habet balanino, de quo inferius Dioscorides.

Oleum de auellanis.

Non ualde differt ab oleo nucum. Bibitur autẽ utiliter in articularibus morbis.

Oleum de crisomilis.

Sic uocant quæ Græci Armeniaca, & Latini præcocia: ex quorum nucleis hoc oleum paratur, qui sunt & dulces & amari sicuti amygdalarũ, nec uiribus multum ab illis euariant.

Oleum de Persicis.

Valet etiam & potum & inunctum in renum affectibus, uermesq; & interficit & educit.

Oleum de been.

Balaninum dictum, uentrem purgat. Surditati.] Dioscor. cum adipe anseris: sed stomachum lædit. Cicinum ualet achoribus, scabiei, phlegmonæ, sedi, clauso utero, cicatricibus, dolori auris, uermibus, & aquosis humoribus, per os sumptũ.

Oleum de cherua.

Græci uocant cicinũ. Valet achoribus, scabiei, sedis inflãmationibus, uteri euersionibus & occlusionibus, fœdis cicatricibus, atq; aurium doloribus.

Oleum de carthamo.

Dioscorides cnicelæum uocat: ualétque idem, dicit, quod cocci gnidij, sed esse imbecillius.

Oleum de nuce Indica.

Huius non meminerunt Græci. Valere nunc creditur conceptui.

Oleum de cerasis.

Mirabile esse dicitur in renum doloribus & calculo.

Oleum almahaleb.

Quidam dicunt esse cerasum syluestre. Conficienda utraq; ex nucleis.

Oleum de granis citri.

Valet in pestilentia, & uermes interficit potum & inunctum.

Oleum de fisticis.

Pistacia Græci uocant. Stomacho tamen nocet.] Hoc non credo.

Oleum laurinum.

Daphninon. Confert neruis læsis.] Omnibus etiam eorũ affectibus. Dioscorides ei uim tribuit calfactoriam, apertoriam, mollificatiuam, solutiuã dolorum, horroribus qui fiunt in febribus, auris dolori, catarrhis. Purum fit ex granis ipsis puris: commixtum accipit tantundem oliuarum maturarum. Confert dolori stomachi, & dolori colico, & renum.] A frigiditate scilicet factis & inflatione.

Oleum de granis uiridibus.

Id est, de fructibus Terebinthi.

Oleum de stincho.

Pro stincho credo legendum schino. Est autem σχῖνος lentiscus, ex cuius fructu fieri oleum docet Dioscorides: sanareq; scabiem iumentorum & canum, sistere sudorem, misceri pessis, acopis, & his quæ ad lepram cõmuniter prosunt. Cõueniunt tamen remedia Mesue potius masthichino.

Oleum de balsamo.

Longitudine unius cubiti, similis rutæ agrestis.] Dioscor. magnitudine leucoij, folio rutæ simili, albiore. Scalpellatio.] Dioscorides, cum unguibus ferreis, diebus canicularibus. Et quandoque ego in oleo antiquo madere facio lignum & fructum balsami integram diem, extrahoq; deinde per chymicam artem oleum, & adseruari ceu opon balsami ad multiplices usus. Modum tamen à Mesue ultimo scriptum ualde etiam probo.

Oleum de granis sisami.

Vox barbara altachine est: credo debere fieri ueluti panes, uel quod nõ fiat perfecta mollitura. Sesaminon, ait Paulus, fit contusis & expressis, uel insperfis aqua calida, sesami granis.

Oleum de semine lini.

Vbiq; præparatur, quia uidelicet ad alios usus quàm medicinæ accommodatur. Quidam dederunt pleuriticis, nec sine utilitate.

Oleum de granis papaueris.

Et sahare.] Id est, uigiliæ. Hoc aliquando uidi paratum, sed ex lactucæ semine nullibi. Vtrunq; tamen utile putauerim & introrsum & extrorsum, in somno ciendo, & doloribus, præcipue qui cum morsu fiunt, mitigandis.

Oleum de semine cucurbitæ, citrulli, & cucumeris.

Iussi hæc parari pro lotij ardore mitigando. Ex multis alijs.] Vt ex semine hyoscyami, raphani, melanthij, sinapis, canapis. Fiunt autem olea per.] Secũda pars, ubi alius modus docetur faciendi olea, ab initio à Mesue propositus. Paulus appellat hæc olea μυρεψικὰ, id est, unguentaria: quorum quædam dicit simplicia, quædam composita.

Oleum rosarum completum.

Folia rosarum.] Exungulata. Quantitatẽ sufficientem.] Græci determinant quantitatẽ, sed puto modum Arabum meliorẽ. Paulus sic construit: Rosarũ rubearum exungulatarũ per diem unam naturalem exiccatarũ ℥. 3. olei omphacini sextarium unum: obstrue diligẽter uas ne expiret, expone soli per quadraginta dies: reponeq; nõ super pauimẽto, sed tabula. Alij nõ soli exponũt, sed in puteo ponunt:

alij fodiunt ſub terra quadraginta dies.

Oleum chamæmelinum.

Prohibet febres,ut Galenus teſtatur. Propter ſtipticitatē.] Galenus ei uim laxandi non adſtringendi adſcribit. Paulus ſumit florum abſq; albo,per naturalem diem ſiccatorum uncias duas pro ſextario uno Italico,& tegit uas linteo ſimplici ut tranſpiret,& exponit ſoli per quadraginta dies: pòſt bene obturato uaſe reponit. Vbi non habes flores uirides,potes facere ex ſiccis,& coquere in uaſe duplici, ſed erit debilius.

Oleum uiolatum.

Iaton uocat Paulus,cōficiq; dicit uel ex purpureis, uel ex croceis, uel leucoio. Et modus operationis ut roſati: non tamē tandiu in ſole morari debet,ſecundum Paulum,ſed dies tantum decem: mutādasq; dicit ter uiolas,exacteq; claudendum uas ne tranſpiret: addendasq; demum ſiccas uiolas.

Oleum anethinum.

Eſt ſedatiuum dolorum.] Dioſc.articulorum.Dioſc.pro ℔. 8. & ℥. 9. olei,ponit florum ℔. 11. ℥. 8. exponit ſoli diem unum,deinde exprimit & reponit.Ego tamen non uideo quo pacto olei illa menſura tot florum ſit capax,præſertim quum Paulus accipiat comæ ſiccatæ per unum diem unciam unam,pro ſextario. Reſoluit apoſtemata.] Mollificat & reſerat uterum,inquit Dioſcor. Modus operationis.] Poteſt parari cum anetho ſicco.

Oleum de lilio.

Κρίνινον,alij σούσινον σύνθετον, hoc eſt compoſitum,ſic conficit Paulus: Olei ſext. 3. calami aromatici libras quinque,myrrhæ ℥. 5. cardamomi libras tres, πετάλων lilij exungulatorum & diem unum expanſorū libras decem,cinamomi ℥. 3. croci ℥. 5. Primo infunde in uino myrrham & calamum per dies quinq;,mouendo ter in die: pòſt coque cum oleo donec uinum ferè conſumptum ſit. Secundo cardamomum aqua infunditur,& ter in die mouetur,& ſimiliter coquitur per horam unam cum oleo.Poſtea auferentes cardamomum,oleo puro imponimus tertiam partem liliorum,& poſt tres dies,priore ablata,addatur alia tertia liliorum pars:& interim poſt tres dies hac amota,additur ultima tertia pars cum croco reſoluto, & poſt tres dies oleo puro addimus cinamomum contuſum & reponitur. Idem Paulus in compoſitione ſimplicis ſuſini accipit ℥. 2. foliorum,& ſextarium olei,ut in rhodino,& exacte obturat ut non reſpiret, perq; tres dies exponit ſoli: abiectis dehinc ſolijs alias uncias duas apponit,& iterum exponit ſoli per alias tres dies.

Oleum Irinum.

In hunc modum communiter parant. Alliud uide apud Dioſcor.quod certe magnarum eſſet uirium ſi bene pararetur.

Oleum ſambucinum.

Vidi ex floribus concinnatum,utile in doloribus ſedandis: alij ex medio cortice conficiunt,quo ad ambuſta utuntur.

Oleum de cheiri.

Paulus accipit uncias tres exungulatarū pro ſextario uno olei, obturat exacte, exponit ſoli per decem dies,& ter mutat: & ubi reponendum eſt,addit alias bene ſiccas,ut in uiolato dictum eſt.

Oleum de papauere.

Si ex nigro fiat,erit longe in ſtupefaciendo efficacius.

Oleum de lactuca.

Eſt longe debilius oleo papauerino,utile tamen.

Oleum de meliloto.

Si ueram meliloton haberemus,præſtantiſſimum ex ea oleum conficeretur.

Oleum de nenufare.

Est potentius oleo uiolaceo præcipue in Veneris tetigine prohibenda, inunctis ex eo genitalibus. Nymphæa latine dicitur.

Oleum de cucurbita.

Videtur satis simile præcedenti, tamen hoc est humidius.

Oleum de citonijs.

Magni usus est hoc in uētris fluxibus. Vide aliam pulchriorem præparationem apud Dioscor. Paulus melinon appellat, & in hunc modum componit: Cydoniorum bene detersorum & cum suis corticibus incisorum accipit ℥. 3. olei omphacini sextarium unum, exponit soli diebus quadraginta.

Oleum myrtinum.

Et hoc utimur in uentris fluxibus: uehementer enim exiccat.

Oleum de pomis rabiole.

Hoc non paramus, quia pomis illis caremus: ualde tamen potens esset in doloribus per stuporem sedandis.

Oleum de enula.

Si secundo modo conficiatur, erit in his quæ Mesue dicit ualde efficax.

Oleum de cinamomo.

Vide eius elegantem præparationem apud Dioscoridem: quam tamen facere nō possumus, quum uero cinamomo careamus. Sed si etiam cum uulgari paretur, erit satis utile.

Oleum de sauina.

Efficaciam habet in Gallicis doloribus: sed & in cutis defœdationibus, etiam si ex solo paretur.

Oleum de ruta.

Potenter inflationem discutit: efficacius tamen erit si ex ruta sicca ter uel quater permutata conficiatur.

Oleum de pulegio.

In ciendis mensibus magnam uim habet.

Oleum nardinum.

Dioscorides dicit maiori ex parte misceri in præparatione eius oleo balanino uel omphacino ad adstrictionem schinori, ad bonum odorem costum, amomum, nardum, myrrbam, balsamū. Secundus & tertius modus Mesue nobile construerent, si quæ ingrediuntur haberi possent.

Oleum mastichinum.

Μαστίχινον ἁπλούστερον & ποικιλώτερον conficit Paulus, simplicissimum scilicet & magis uarium. Vltimum accipit olei sext. 50. ƀ. elenij 5. xylobalsami ƀ. 10. schœnoanthus ƀ. 5. cardamomi ƀ. 7. mastiches ƀ. 5. xylomastiches ƀ. 8. terebinthinæ libras tres, comæ absinthij libram unam, uini odorati sextarios quinque, aquæ sextarios decem. Res siccæ in uino madefiant per tres dies, misceātur oleo & aquæ, & coquātur horas sex, & tunc mastiche & terebinthina additur, & exacte commixta & infrigidata depurantur. In simplicissimo, pro oleo sesamino Paulus accipit omphacinum, & non nisi unciam unam mastiches: dicitq; aliquos addere absinthij & styracis ana unciam unam. Chist.] Græce ξέστην, & est duarum cotylarum.

Oleum de storace.

Valet & scabiei, præcipue addita octaua parte ellebori albi.

Oleum costinum.

Vtile est in uehementi rigore, uera tamen costi radice caremus.

Oleum de alcanna.

Cyprinon dicitur à Paulo: quod enim Arabes alcanna, Græci cyprum uocant.

Possidonius

Poſſidonius ſic parat, ait Paulus: Sext. unum cyperi, elenij, ireos ana libram unam, ſanſuci, hyſopi, ſeminis agni, ſaluiæ, pulegij, ana omnium ℥. 3. florum cypri libram. Alia omnia præinfuſa uino per diem unum, coque ſex horas cum oleo: quæ ubi amoueris, oleo pura cyprus immittitur, ſi quidem adſit uiridis, mollibus ramuſculis non præciſis: ſi non, ſicca contrita & cum pauca aqua per ſeſquihoram coquatur, ſi uis ut tingat. Vbi ablata ab igne eſt, adde æruginis puræ libram unam ſemis. Poſſidonius tamen acredinem æruginis fugiens, tribus, ait, poſt concoctionē diebus mitte oleum in uas quod purum ſit, tingeturq́ illæſa eius ui. Aliud idem Paulus in hunc modum conficit: Foliorum cypri, foliorum lauri, ireos, cyperi, ſaluiæ, ana uncias tres, dendrolibani, ariſtolochiæ longæ, agni caſti uncias quatuor, elenij, aſpalathi ℥. 6. rutæ & cupreſſi ana drachmas duas, olei ſextarios decem. Vbi hæc prius uino perfuderis, cum oleo coquito: & extrahens, adde rurſus xylobalſami, xylocaſſiæ uncias quatuor, ſanſuci, cumini, myrti, ſtyracis, maſtiches uncias tres, opopanacis drachmas duas, florum cypri uncias ſex, æruginis unciam unam.

Oleum de ſanſuco.

Si ter quaterq́ comæ ſanſuci permutētur, & in uaſe duplici oleum coquatur, bene odoratum erit, & ſternutamenta leniter ciebit.

Oleum de mezereon.

Quid per mezereon intelligendum, inter ſimplicia declaratum eſt. Habet hoc oleum magnam uim, præter ea quæ à Meſue dicuntur, in aluo lenienda, ſi umbilico admoueatur.

Oleum de alhaſech.

Auicenna uocat oleum de haſce, quod eſt thymus: triplíciq́ modo componit, non magnopere ab his qui à Meſue ſcribuntur diuerſo.

Oleum de cucumere aſinino.

Sicyonium uocat Paulus: quod aliud tamen eſt ab Sicyonio à Dioſcor. inter alba olea deſcripto. Hoc uero duplici modo cōſtruere docet ipſe Paulus. Simpliciter quidem hoc pacto: Radicis ſylueſtris cucumeris uncias duas, olei ſextarium unum: coque in uaſe duplici. Compoſitum hoc pacto: Radicis cucumeris ſylueſtris abraſæ libram unā, olei ſextarios decem, ſerpylli, meliloti ana uncias ſex, dadon piceæ pinguium, altheæ ana ℥. 5. ſcolopendrij ℥. 6. fœnugræci ſextarios duos. fœnugræcum infunditur in aqua per diem unum, poſtea extrahitur, & cum his quæ dicta ſunt & oleo, duobus uini ſextarijs additis infunditur. Et ubi omnia cocta ſint, additur medullæ ceruæ cum pauco oleo ſolutæ uncias quatuor, adipis gallinæ ℥. 4. & rurſus oleum extractū reponitur. Quidam exponūt ſoli poſtquā coctum fuerit dies XL.

Sicyonium aliud efficacius: Succi elaterij ſextarios tres, ariſtolochiæ longæ & rotundæ, ſtyracis, elenij, hyſopi, ireos, colocynthidos, pulegij, origani, cyperi, dendrolibani, centaurij, foliorum lauri ana uncias duas, olei ſextarios quinq;: miſcens coque donec parum ſucci relinquatur.

Oleum de pomis citranguli.

Citria uocant. Eſt autem fructus mâli Medicæ uel Aſſyriæ. Et ſint proprie antiqua.] Credo illum intelligere dudum ab arbore amota, uel bene matura. Nam ſemper in arbore inuenies flores, fructus, & paruos & maiores: atque inter hos quoſdam uirides, quoſdam ſemiaureos, quoſdam penitus aureos qui antiquiores dicuntur.

Oleum de croco.

Dioſc. accipit oleum præadſtrictum cum calamo, myrrha & cardamomo, deinde apponit crocum. Et uide ab eo, quia alia arte utitur quàm hic. Somnum facit ſecundum Dioſcoridem etiam in phreneticis ſi odoretur, aut infricetur naribus, ſuppurat, purgat ulcera. Dolori matricis.] Dioſcorides clauſioni, ma-

lignis ulceribus cum cera, croco, medulla, & duplo oleo. A Paulo aliud describitur longe hoc sicuti præstantius, ita & preciosius.

Oleum de piperibus.

Iusquiami albi.] Suspicor hic esse mendam. Quid enim operatur hoc loco hyoscyamus, præsertim in tam exigua portione? Hasacb humidi.] Id est thymi, ut credo. Sextaria.] Græce ξέσται. Administretur ubi oportet.] Credo autoris intentionem fuisse, ut etiam biberetur, sicut & nonnulla de quibus sermo habitus est. Auicenna describit hoc sub nomine olei alchechengi.

Oleum de euphorbio.

Galenus ex solo euphorbio & oleo parat, euphorbiū uel augens uel minuens, iuxta maiorem minorem'ue indigentiam. Vide lib. 2. de cōpositione medic. secundum loca. Condisi.] Condes uel radicula, nūc paucis nota, quæ & struthion. Auicenna accipit costum, castoreum, calamentum, pyrethrum.

Oleum uulpinum.

Viuā sumit Paulus, & coquit in oleo. Olei antiqui kist 3.] Videntur duæ cotylæ, ut suprà. Est enim mirabile balneū.] Laudant Græci in oleo simplici decoctionis uulpis uiuæ. Oleum de serpentibus.

Viperas intellige, & elige ut in Theriaca, & abscinde caput & caudam, & ualebit elephantiasi. Oleum de scorpionibus.

Modus operationis eius alius.] Paratur nunc cum oleo antiquo, additis multis simplicibus medicamentis ad uenena laudatis: estq; mirabile in pestilentia & uenenis omnibus. Scio ego hominem qui hoc solo munitus, sæuissimam quātumuis pestilentiam nihili facit: nec solum seipsum, sed & famulos secum ad uisendos pestilentia affectos accedentes, incolumes conseruat. Scio & ex sola inunctione aliquos liberatos, qui sæuissima biberant uenena.

Oleum de ranis.

Hoc uidi quosdam utentes in podagra: sed in ea nullum magis præsentaneum uidi auxilium & absq; periculo, quàm ut eam homo æquo animo ferat, expectans Hippocratis terminum.

Fiunt autem olea.] Tertius est tractatus qui à recentioribus maiori ex parte natus est. Qui quæ sunt occulta.] Hoc est chymistæ: hi enim cōposita in quædam ueluti elementa segregant, quorum id quod igni respōdet, maximæ est potentiæ.

Oleum de ouis.

Mirum in modum aufert cutis fœditates, & cicatrices præcipue quæ post ustionem remanserunt: sed difficile est ita parare, ut non uehementer fœteat: minus tamen male olet illud quod per destillationem uel sublimationem fit.

Oleum de frumento.

Et hoc ualde in cutis infectionibus conducit. Feci ego quandoq; parari per descensorium, ut chymistarum uoce utar.

Oleum sinapinum.

Hoc nūquam usus sum. Est autem (ut puto) adeò efficax, ut ad extima trahens, materiam, id est ruborem, cuti inducat.

Oleum de iunipero.

Hic destillandi modus est, eliciendi à rebus succum quem chymici per descensorium uocāt, per quem olea ex lignis uel lignosis rebus extrahuntur. Vidi ego quandoq; extrahi ex pineis ad erugādas mulierū cutes. Vsus etiam sum eo quod è ligno Indico Guaiaco uocato, uel, quod melius successit, ex sancto, per eundem modum manauit, in Gallicis uel ulceribus uel doloribus: in quem usum & hoc scilicet ex iunipero factum, non parum conducit. Malo mortuo.] Ita uocant recentiores mala quædam ulcera in cruribus præcipue contingentia.

Oleum

Oleum Fraxini.

Non solum inunctum, sed etiam ebibitum confert lienicis.

Oleum de Gagatis.

Lapis hic à Dioscoride Gangites dicitur, quo sicuti & multis alijs rebus caremus. Quod uero de dæmoniacis dicitur, superstitiosum est, & à Christiano alienum.

Oleum philosophorum.

Philosophorum, chymistarum uidelicet: de quorum numero cum & ipse esset, ut pluribus ex locis colligi potest, ideo ei placuit hanc partem cum hoc oleo finire, quod & Perfecti magisterij uocauit, illorum loquendi modum sequutus. Vt uero ego scribam quid de hisce rebus sentiam, dicam, ubi opus est uehementer calefacere, & ad intima usq; accedere, nullam naturalem rem posse his oleis, per hanc uidelicet artem elicitis conferri, adeò ut etiã uim ignis & æquent & superent. Vidi enim his oculis guttam cuiusdam olei fortuito cadentem, lectisternia omnia, quæ multiplicia erant, momento penetrasse, & lecti fundum quod ex asseribus, inussisse.

Quod fit à natura.] In montanis Mutinæ, ditioni Alphonsi principis nostri, qui propria uirtute ea loca ab hostibus occupata recuperauit, loco Gybium uocato, liquor certis temporibus manat, oleum montis Gybij uocant, qui ad longinqua loca, non sine magna recte eo utentiũ utilitate, deportatur. Est enim quoddam subalbidum.] De naphtha, ad quem proculdubio hæc referuntur, scribit Dioscorides, aliam esse albam, aliam nigram. Accipe ex lateribus antiquis.] Albuchasis in libro qui Seruitor dicitur, nouos lateres accipit quos aqua nõ tetigerit. Cuius opinioni ego potius adhæreo, quia oleum melius imbibent. In frusta.] Vnius unciæ, ait Albuchasis. Pone in cazola.] Id est, uase uitreo uel uitreato, tertia parte uasis uacua remanente. Cuius ignis sint prunæ.] Primo leuior, dehinc paulatim augeatur, qui tamen attingat fundum uasis.

Vsquedum destillet oleum.] Primo enim exibit aqua, deinde oleum, quod per se collige.

ANNOTATIONVM IOANNIS MANARDI IN COMPOSITA MESVE FINIS.

PALMA
BEB.

